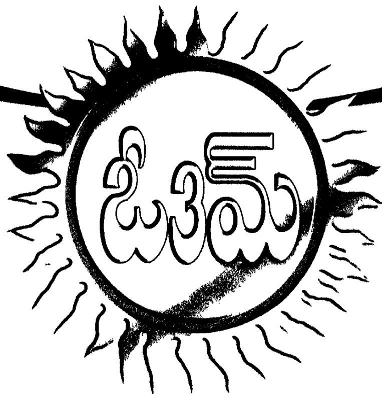
యజుర్వేద భాష్యమ్

సంస్కృతభాష్యం, ఆంధ్రటీకాతాత్పర్యం, ఆంగ్లభావార్థసహితం

ద్వితీయ సంపుటము

వైదిక సాహిత్య ప్రచార సమితి
హైదరాబాద్ - 500 060. ఆంధ్ర.

ओ३म्

परमहंसपरिव्राजकाचार्येण
श्रीमन्महर्षिदयानन्दसरस्वतीस्वामिना निर्मितम्

यजुर्वेद - भाष्यम्

संस्कृतान्ध्राङ्ग्लभाषासमन्वितम्

द्वितीयो भागः

(सप्तमाध्यायादारभ्य द्वादशाध्यायपर्यन्तम्)

आन्ध्रानुवादकः
'चतुर्वेदभाष्यानुवादभास्करः'
ब्रह्मश्री पण्डितलोकमलहरिसिद्धान्ताचार्यः

परिष्कर्ता - सम्पादकश्च
सिद्धान्तालङ्कारः, विद्याभूषणः, आर्षविद्याविनोदः
आचार्य डॉ. मर्रि कृष्णारेड्डी

वैदिकसाहित्यप्रचारसमितिः, भाग्यनगरम्-६०, आन्ध्रप्रदेशः

2007

THE

YAJURVEDA BHASHYAM

With

MAHARSHI DAYANANDA SARASWATHI'S
COMMENTARY

VOLUME - 2

(7-12 Chapters)

Translated in English by : **DEVI CHAND** M.A.

Translated in to Telugu

By

BRAHMASRI **PANDITA LOKA MALAHARI**
SIDDHANTACHARYA

Editor

Acharya Dr. MARRI KRISHNA REDDY, M.A; M.Ed, Ph.D

Vaidika Sahitya Prachara Samithi, Hyderabad - 60.

2007

ఓ౩మ్

పరమహంసపరివ్రాజకాచార్యేణ

శ్రీమన్మహర్షిదయానందసరస్వతీస్వామినా నిర్మితమ్

యజుర్వేద భాష్యమ్

(సంస్కృతభాష్యం, ఆంధ్రటీకాతాత్పర్యం, ఆంగ్లభావార్థసహితం)

ద్వితీయ సంపుటము

(7-12 అధ్యాయములు)

అనువాదకర్త

'చతుర్వేదభాష్యానువాదభాస్కర' - శతాధికగ్రంథకర్త

బ్రహ్మశ్రీ పండిత లోక మలహరి సిద్ధాంతాచార్య

పరిష్కర్త - సంపాదకులు

సిద్ధాంతాలంకార, విద్యాభూషణ, ఆర్షవిద్యావినోద

ఆచార్య డా॥ మర్రి కృష్ణారెడ్డి, M.A., M.Ed., Ph.D.

వైదిక సాహిత్య ప్రచార సమితి, హైదరాబాద్-60

2007

"వైదిక సాహిత్య ప్రచారసమితి" ప్రచురణలు

సంపూర్ణ "యజుర్వేదభాష్యమ్" : 6 సంపుటములు

ద్వితీయ ముద్రణ : శ్రీ వ్యయ పుష్యం, జనవరి - 2007.

ప్రతులు : 1000

వెల : **రూ. 1800/- లు** మాత్రమే.(6 సంపుటములకు కలిపి)

(పోస్టేజి అదనము)

సర్వస్వామ్యములు : అనువాదక సంపాదకులవి

డి.టి.పి. : **వి. రామలింగారెడ్డి (బాలు)**

ముద్రణ : **సాయిలిఖిత ప్రింటర్స్**, ఖైరతాబాద్, హైదరాబాదు.

ఫోన్ : 98490 05182

ప్రతులకు :

1. **వైదికసాహిత్య ప్రచారసమితి,** 3-30; హనుమాన్ నగర్, ఆర్యసమాజం ఎదురువీధి, చైతన్యపురి క్రాస్‌రోడ్డు; దిల్‌సుఖ్‌నగర్, హైదరాబాద్ - 60. ఆం.ప్ర., ఫోన్ : 040 - 24051322, 9849583929

2. **దిల్‌సుఖ్‌నగర్ ఆర్యసమాజం,** బాదంకాంప్లెక్స్, చైతన్యపురి క్రాస్‌రోడ్డు; దిల్‌సుఖ్‌నగర్, హైదరాబాద్ - 500 060, ఫోన్ : 9849468084, 9395376410

3. వేదగిరి, తూంపల్లి గ్రామం, కొందుర్గు మండలం, మహబూబ్‌నగర్ జిల్లా. ఫోన్ : 9441200322, 9849583929

4. **భీమాస్ డీలక్స్ హోటల్,** 34-38, జి.కార్ స్ట్రీట్, రైల్వేస్టేషన్ ఎదురుగా, తిరుపతి. ఫోన్ : 0877-2225521

5. **విశాలాంధ్ర బుక్‌హౌస్** (అన్ని బ్రాంచిలలో) హైదరాబాద్, విశాఖపట్టణం, విజయవాడ, గుంటూరు, అనంతపురం, హన్మకొండ, తిరుపతి, కాకినాడ.

ద్వితీయ సంపుటము

7-12 అధ్యాయములు

అధ్యాయసూచిక

యజుర్వేదభాష్యము

సప్తమాధ్యాయము - విషయసూచిక

ఇందులో 48 మంత్రములు, 93 ఛందస్సులు, 2745 అక్షరములు

అథ సప్తమోఽధ్యాయః

అస్మిన్నధ్యాయే అష్టచత్వారింశన్మన్త్రాః సన్తీతి వేదితవ్యమ్.

ఓం. విశ్వాని దేవ సవితర్దురితాని పరా సువ। యద్భద్రం తన్నఽ ఆ సువ ॥య.30.3॥

౨౪౬. వాచస్పతయ ఇత్యస్య గోతమ ఋషిః, ప్రాణో దేవతా, భురిగార్ష్యనుష్టుప్ ఛందః, గాంధారః స్వరః.

తస్య ప్రథమమంత్రే సృష్టినిమిత్తో బాహ్యాభ్యంతరవ్యవహార ఉపదిశ్యతే.

ఈ సప్తమాధ్యాయపు ప్రథమమంత్రమున సృష్టినిమిత్తమగు బాహ్యాభ్యంతరవ్యవహారముల ఉపదేశము కలదు.

౨౪౬ వాచస్పతయే పవస్వ వృష్ణోఽఅꣳశుభ్యాం గభస్తి పూతః।
దేవో దేవేభ్యః పవస్వ యేషాం భాగోఽసి ॥౧॥

ప. విః- వాచః, పతయే, పవస్వ, వృష్ణో, అꣳశుభ్యామిత్యꣳశు+భ్యామ్, గభస్తి పూత ఇతి గభస్తి + పూతః, దేవః, దేవేభ్యః, పవస్వ, యేషామ్, భాగః, అసి ॥౧॥

పదార్థః:-(వాచః) వాణ్యాః (పతయే) పాలకేశ్వరాయ (పవస్వ) పవిత్రో భవ (వృష్ణః) వీర్యవతః (అంశుభ్యామ్) బాహుభ్యామివ (గభస్తిపూతః) గభస్తిభిః కిరణైః పూత ఇవ. గభస్తయ ఇతి రశ్మినామసు పఠితమ్. నిఘం. ౧. ౫. (దేవః) విద్వాన్ (దేవేభ్యః) విద్వద్భ్యః (పవస్వ) శుద్ధో భవ. (యేషామ్) విదుషామ్ (భాగః) భజనీయః (అసి). అయం మంత్రః శత. ౪. ౧. ౧. ౮-౧౧ వ్యాఖ్యాతః.॥౧॥

అన్వయః:-హే మనుష్య! త్వం వాచస్పతయే పవస్వ, వృష్ణోఽంశుభ్యామివ బాహ్యాభ్యంతర వ్యవహారాయ గభస్తిపూత ఇవ, దేవో భూత్వా యేషాం విదుషాం భాగోఽసి తేభ్యో దేవేభ్యః పవస్వ.॥౧॥

భావార్థః :-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. సర్వేషాం జీవానాం యోగ్యతాఽస్తి వేదపతిం సతతం పూతం పరమేశ్వరం విజ్ఞాయ విదుషాం సంగమేన విద్యాదిగుణేషు సుస్నాతాః సత్యవాగనుష్ఠాతారః స్యురితి.॥౧॥

పదార్థము:-ఓ మానవా! నీవు (వాచః) వాణియొక్క (పతయే) పాలకుడగు ఈశ్వరునికై (పవస్వ) పవిత్రుడవు కమ్ము (వృష్ణః) బలవంతుని (అంశుభ్యామ్) భుజములవలె బాహ్యాభ్యంతర వ్యవహారములు జరుగుటకై (గభస్తి పూతః) సూర్యకిరణములచే పదార్థములు పవిత్రములగుచున్నట్లు శాస్త్రములచే (దేవః) దివ్యగుణయుక్తుడవును, విద్వాంసుడవునై (యేషామ్) విద్వాంసులకు (భాగః అసి) సేవించదగిన వాడవగుచున్నట్లు (దేవేభ్యః) విద్వాంసులకై (పవస్వ) పవిత్రుడవు కమ్ము. ॥౧॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమునందు వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. వేదరక్షకుడును, నిత్య పవిత్రుడునగు పరమాత్మను దెలిసికొని విద్వాంసుల సాంగత్యమున విద్య మున్నగు ఉత్తమగుణములందు నిష్ణాతులును సత్యమును పలుకువారును నగుట యెల్లరకును యోగ్యము.॥౧॥

1.O man, for realising God, the Lord of Speech, purify thy mind. Just as objects are purified by the rays of the sun, so purify thyself with the outward and inward powers of a strong king. Be a learned man, work pure-heartedly for the sages, who are adorable by thee!.

౨౪౭.మధుమతీరిత్యస్య గోతమ ఋషిః, సోమో దేవతా, నిచృదార్షీ పఙ్క్తిశ్ఛందః, పఞ్చమః స్వరః.

మనుష్యాః పరస్పరం కథం వ్యవహరేయురిత్యాహ.

మనుష్యులు పరస్పరమెట్లు వ్యవహరించుకొనవలయును?

౨౪౭ మధుమతీర్న ఇషస్కృధి యత్తే సోమాదాభ్యన్నామ జాగృవి తస్మై తే సోమ సోమాయ స్వాహా స్వాహోర్వన్తరిక్షమన్వేమి ॥౨॥

ప.వి:- మధుమతీరితి మధు + మతీః, నః, ఇషః, కృధి, యత్, తే, సోమ, అదాభ్యమ్, నామ, జాగృవి, తస్మై, తే, సోమ, సోమాయ, స్వాహా, స్వాహా, ఉరు, అంతరిక్షమ్, అను, ఏమి ॥౨॥

పదార్థః :-(మధుమతీః) మధురగుణవతీః (నః) అస్మభ్యమ్ (ఇషః) అన్నాని (కృధి) కురు (యత్) యస్మాత్ (తే) తవ (సోమ) ఐశ్వర్యయుక్త విద్వన్! (అదాభ్యమ్) అహింసనీయమ్ (నామ) సంజ్ఞా (జాగృవి) జాగరూకం ప్రసిద్ధమ్ (తస్మై) (తే) తుభ్యమ్ (సోమ) శుభకర్మసు ప్రేరక! (సోమాయ) ఐశ్వర్యస్య ప్రాప్తయే (స్వాహా) సత్యాం క్రియామ్ (స్వాహా) సత్యాం వాచమ్ (ఉరు) విస్తీర్ణమ్ (అంతరిక్షమ్) అవకాశమ్ (అను) (ఏమి) అనుగచ్ఛామి. అయం మంత్రః. శత. ౪. ౧.౧. ౧౨-౨౧. వ్యాఖ్యాతః. ॥౨॥

అన్వయః:- హే సోమ! ఐశ్వర్యయుక్త! విద్వంస్త్వం నోఽస్మభ్యం మధుమతీరిషస్కృధి తథా హే సోమాహం యద్యస్మాత్ తే తవాదాభ్యం జాగృవి నామాస్తి తస్మై సోమాయ తే తుభ్యం చ స్వాహా సత్యాం క్రియాం స్వాహా సత్యాం వాణీముర్వంతరిక్షం చాన్వేమి.॥౨॥

భావార్థః:-మనుష్యా యథా స్వసుఖాయాన్నజలాది పదార్థాన్ సంపాదయేయుస్తథాఽన్యేభ్యోఽపి దేయా. యథా కశ్చిత్ స్వస్య ప్రశంసాం కుర్యాత్, తథాఽన్యస్య స్వయమపి కుర్యాత్. యథా విద్వాంసః సద్గుణవంతః సన్తి తథా తేఽపి భవేయురితి. ॥౨॥

పదార్థము:-(సోమ) ఐశ్వర్యయుక్తుడవగు నో విద్వాంసా! నీవు (నః) మాకొరకు (మధుమతీః) మధురగుణసహితమగు (ఇషః) అన్నము మున్నగు పదార్థములను (కృధి) ఉత్పన్నమొనర్చుము (సోమ) శుభకర్మలందు ప్రేరణ నొనర్చు విద్వాంసుడా! నేను (యత్ తే) నీయొక్క (అదాభ్యమ్) అహింసనీయమును, రక్షించదగినదియు (జాగృవి) ప్రసిద్ధమగునదియు నగు (నామ) ఏ నామము గలదో (తస్మై సోమాయ) ఆ యైశ్వర్యములను పొందుటకును (తే) నీకొరకు [నీ యాజ్ఞాపాలనకు] (స్వాహా) సత్యధర్మముతో గూడిన క్రియను (స్వాహా) సత్యవాక్కును (ఉరు) విస్తృత (అన్తరిక్షమ్) అవకాశమును (ఏమి) పొందుచున్నాను.॥౨॥

భావార్థము :-మనుష్యులు తమ సౌఖ్యములకై అన్నజలాది పదార్థములను సమకూర్చుకొనునట్లు ఇతరులకును ఈయవలెను. ఆత్మస్తుతియొనర్చుకొనునట్లు పరప్రశంసయును చేయవలయును. సద్గుణవంతులగు విద్వాంసులవలె తామును కావలయును. ॥౨॥

2.O superb man of knowledge, sweeten our foods. O learned preacher of virtuous deeds, whatever well-known name free from harm, thou hast, for the acquisition of power and carrying out thy instructions, I attain to true deed, truthful speech and wide atmosphere of prosperity!.

౨౪౮. స్వాఙ్కృతోఽసీత్యస్య గోతమ ఋషిః, విద్వాంసో దేవతాః, విరాట్ బ్రాహ్మీ జగతీ ఛందః, నిషాదః స్వరః.

పునరాత్మకృత్య మాహ. ఈ మంత్రమున ఆత్మక్రియ మరల నిరూపింపబడినది.

౨౪౮ స్వాంకృతోఽసి విశ్వేభ్యఽ ఇన్ద్రియేభ్యో దివ్యేభ్యః పార్థివేభ్యో
మనస్త్వాష్టు స్వాహా త్వా సుభవ సూర్యాయ దేవేభ్య స్త్వా
మరీచిపేభ్యో దేవాꣳశో యస్మైత్వేడే తత్సత్య ముపరిప్రుతా
భంగేన హతోఽసౌ ఫట్ ప్రాణాయ త్వా వ్యానాయ త్వా ॥౩॥

ప.వి:- స్వాఙ్కృత ఇతి స్వామ్ + కృతః, అసి, విశ్వేభ్యః, ఇంద్రియేభ్యః, దివ్యేభ్యః, పార్థివేభ్యః, మనః, త్వా, అష్టు, స్వాహా, త్వా, సుభవేతి సు + భవ, సూర్యాయ, దేవేభ్యః, త్వా, మరీచిపేభ్య ఇతి మరీచి + పేభ్యః, దేవ అꣳశో + ఇత్యꣳశో, యస్మై, త్వా, ఈడే, తత్,

సత్యమ్, ఉపరిప్రుతేత్యు పరిప్రుతా, భంగేన, హతః, అసౌ,ఫట్, ప్రాణాయ, త్వా, వ్యానాయేతి వి + ఆనాయ, త్వా ॥3॥

పదార్థః:-(స్వాఙ్కృతః) స్వయంకృత ఇవ (అసి) (విశ్వేభ్యః) సమస్తేభ్యః (ఇంద్రియేభ్యః) శ్రోత్రాదిభ్యః (దివ్యేభ్యః) దివి భవేభ్యః (పార్థివేభ్యః) పృథివ్యాం విదితేభ్యః (మనః) శుద్ధం విజ్ఞానమ్ (త్వా) త్వామ్ (అష్టు) వ్యాప్నోతు (స్వాహా) వేదోక్తా వాక్ (త్వా) త్వామ్ (సుభవ) భవతీతి భవః శోభనశ్చాసౌ భవశ్చ సుభవస్తత్సమ్బుద్ధౌ (సూర్యాయ) సవిత్రే (దేవేభ్యః) శోధకేభ్యో వాయ్వాదిభ్యః (త్వా) త్వామ్ (మరీచిపేభ్యః) కిరణరక్షిత్రుభ్య ఇవ (దేవ) దివ్యాత్మన్ (అంశో) సూర్యవత్ ప్రకాశమాన (యస్మై) (త్వా) త్వామ్ (ఈడే) స్తౌమి (తత్) సత్యమ్ (ఉపరిప్రుతా) ఉపరి ప్రవతే యస్తేన (భంగేన) మర్దనేన (హతః) నష్టః (అసౌ) శత్రుః (ఫట్) విశీర్ణః (ప్రాణాయ) జీవనహేతవే (త్వా) (వ్యానాయ) వివిధమానయతి యస్మా ఇవ (త్వా) త్వామ్. అయం మంత్రః. శత. ౪. ౧.౧.౨౨-౨౫ వ్యాఖ్యాతః. ॥3॥

అన్వయః :-హే అంశో దేవ దివ్యాత్మన్! యస్త్వం దివ్యేభ్యో విశ్వేభ్య ఇంద్రియేభ్యః పార్థివేభ్యో మరీచి పేభ్యో దేవేభ్య స్వాంకృతోఽసి తం త్వాం మనః స్వాహా చాష్టు. హే సుభవ! యస్మై సూర్యాయ చరాచరాత్మనే పరమేశ్వరాయ త్వామహమీడే తత్సత్యం పరేశం గృహాణోపరిప్రుతేవ యేన త్వయా భంగేనాసౌ శత్రుః ఫడ్ఢతస్తం త్వా త్వాం ప్రాణాయేడే వ్యానాయ త్వా త్వామీడే. ॥3॥

భావార్థః:- స్వయంభూభిర్జీవైర్దేహప్రాణేన్ద్రియాన్తఃకరణాని నిర్మలీకృత్య ధర్మవ్యాపారేషు ప్రవర్త్య పరమేశ్వరోపాసనే చ సంస్థాయ పురుషార్థేన దుష్టాన్ హత్వా శ్రేష్ఠాన్ రక్షిత్వాఽనందితవ్యమితి. ॥3॥

పదార్థము :-(అంశో) సూర్యునివంటి ప్రకాశవంతుడవగు నీవు (దివ్యేభ్యః) దివ్య (విశ్వేభ్యః) సమస్త (పార్థివః) పృథివిపై ప్రసిద్ధమగు (ఇన్ద్రియేభ్యః) ఇంద్రియములకొరకును (మరీచిపేభ్యః) కిరణములవలె పవిత్రపరచు (దేవేభ్యః) విద్వాంసులకొరకును, వాయ్వాది పదార్థములకొరకును (స్వాంకృతః) స్వయం సిద్ధుడవై యున్న (త్వా) నీకు (మనః) విజ్ఞానము (చ) మరియు (స్వాహా) వేదవాణి (అష్టు) లభించుగాక! (సుభవ) ఉత్తమగుణవంతుడవగు మానవా! (సూర్యాయ) సర్వప్రేరకుడును, చరాచరాత్మయు నగు ఏ పరమాత్మకై (త్వామ్) నిన్ను (ఈడే) నేను ప్రశంసించుచున్నానో నీవును (తత్) ప్రశంసించదగిన (సత్యమ్) ఆ సత్యపరమాత్మను ప్రీతితో గ్రహించుము (ఉపరిప్రుతా) సర్వోత్తమ ఉత్కర్షను పొందునట్టి నీవు (భంగేన) ఏ మర్దనముచే (అసౌ) ఈ యజ్ఞనశత్రువును (ఫట్) శీఘ్రముగ (హతః) హతమార్చెదవో (త్వామ్) అట్టి నిన్ను (ప్రాణాయ) జీవనమునకై ప్రశంసితునిగ నొనర్చుచున్నాను (వ్యానాయ) అనేక సుఖములను పొందుటకొరకు (త్వా) నిన్ను ప్రశంసించుచున్నాను. ॥3॥

భావార్థము :- జీవుడు స్వయం సిద్ధుడు అనాదిరూపుడు నైయున్నాడు. కావున జీవులు శరీరము, ప్రాణము, ఇంద్రియములు, అంతఃకరణములను నిర్మలముగ నుంచుకొని ధర్మయుక్త వ్యవహారములందు

ప్రవృత్తులై పరమేశ్వరోపాసనయందు స్థిరులగుదురుగాక! పురుషార్థముచే దుష్టులను సంహరించి శిష్టులను రక్షించుచు ఆనందితులై యుండవలయును. ॥3॥

3.O brilliant soul, self-made art thou, for all subtle and gross bodily organs, and for the learned who purify us like the beams of the sun. May knowledge and vedic lore be acquired by thee!.

O virtuous soul, I praise thee for thy nearness to God. Attain to that Adorable, Truthful God, Thou hast promptly crushed and killed the demon of ignorance. I extol thee for longevity and the acquisition of happiness!.

౨౪౯.ఉపయామ గృహీత ఇత్యస్య గోతమ ఋషిః, మఘవా దేవతా, ఆర్ష్యుష్ణిక్ ఛందః, ఋషభః స్వరః.

పునరాత్మనాభ్యంతరే కథం ప్రయతితవ్యమిత్యాహ.

మనస్సుతో నాత్మయందెటుల ప్రయత్నించవలయు నను విషయమీ మంత్రమునం దుపదేశించబడుచున్నది.

౨౪౯ ఉపయామ గృహీతోఽస్యన్తర్యచ్ఛ మఘవన్పాహి సోమమ్ ।

ఉరుష్య రాయఽ ఏషో యజస్వ ॥४॥

ప.విః- ఉపయామ గృహీత ఇత్యుపయామ + గృహీతః, అసి, అన్తః, యచ్ఛ, మఘవన్నితి మఘ + వన్, పాహి, సోమమ్, ఉరుష్య, రాయః, ఆ, ఇషః, యజస్వ ॥४॥

పదార్థః:-(ఉపయామ గృహీతః) ఉపాత్తైర్యమైర్గృహీత ఇవ (అసి) (అంతః) ఆభ్యంతరస్థాన్ ప్రాణాదీన్ (యచ్ఛ) నిగృహాణ (మఘవన్) పరమపూజిత! ధనిసదృశ! (పాహి) రక్ష (సోమమ్) యోగసిద్ధమైశ్వర్యమ్ (ఉరుష్య) బహునా యోగాభ్యాసేనావిద్యాదిక్లేశానంతం నయ. అత్రోరూపపదాత్ షోఽన్తకర్మణీత్యస్మాత్ క్విప్ తతో నామధాతుత్వాత్ క్విప్ తతో మధ్యమైకవచన ప్రయోగః (రాయః) బుద్ధిసిద్ధిధనాని (ఆ) సమంతాత్ (ఇషః) ఇచ్ఛాసిద్ధీః (యజస్వ). అయం మంత్రః. శత. ४.౧.౧-౧౫. వ్యాఖ్యాతః. ॥४॥

అన్వయః:-హే యోగజిజ్ఞాసో! యతస్త్వముపయామగృహీత ఇవాసి తస్మాదంతర్యచ్ఛ. హే మఘవన్! సోమం పాహి క్లేశానురుష్య, యతో రాయ ఇష ఆయజస్వ. ॥४॥

భావార్థః:-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. యోగార్థినా యమాదిభిర్యోగాంగైశ్చిత్తాదీన్నిరుధ్యావిద్యాదిదోషాన్నివార్య సంయమేనర్ద్ధిసిద్ధయో నిష్పాద్యంతామ్. ॥४॥

పదార్థము:- ఓ యోగజిజ్ఞాసువా! నీవు (ఉపయామ గృహీతః) యోగమునందు ప్రవేశమొనర్చి యమనియమాదులద్వారా జ్ఞానులతో సమానుడవై (అసి) ఉన్నావు. కావున (అన్తః) శరీరమునందుండు

ప్రాణము మున్నగు వాయువులను, చిత్తము మున్నగు ఇంద్రియములను (యచ్ఛ) నియమమునం దుంచుము. (మఘవన్) పూజనీయుడగు ధనవంతునివంటివాడా! నీవు (సోమమ్) యోగవిద్యాసిద్ధమగు ఐశ్వర్యమును (పాహి) కాపాడుము (ఉరుష్య) అవిద్యాదిక్లేశములను అత్యంత యోగవిద్యాబలముచే నాశమొనర్చుము. ఆ పిదప (రాయః) బుద్ధి, సిద్ధి ధనాదులను (ఇషః) కోరిన సిద్ధులను (ఆ యజస్వ) విరివిగా పొందుము. ॥౪॥

భావార్థము:-ఈ మంత్రమున వాచకలుప్తోపమాలంకార మున్నది. యోగజిజ్ఞాసువగు పురుషార్థి యమనియమాదులను యోగాంగములచే చిత్తము మున్నగు అంతఃకరణ చిత్తవృత్తులను నిరోధించి అవిద్య మున్నగు దోషములను నివారించి సంయమముతో బుద్ధిసిద్ధులను సాధించవలెను. ॥౪॥

4.O aspirant after yoga, thou art the master of yamas and niyamas. Control thou the internal vital breaths, mind and organs!.

O rich lord, guard the supremacy emanating from yoga. Remove through the power of yoga all the ills arising from ignorance. whereby thou mayest obtain supernatural power and the fulfilment of desires!.

౨౫౦. అంతస్తే ఇత్యస్య గోతమ ఋషిః, ఈశ్వరో దేవతా, ఆర్షీపంక్తిచ్ఛందః, పంచమః స్వరః.

అథేశ్వరః ప్రాథమకల్పికాయ యోగినే విజ్ఞానమాహ.

యోగమునందు ప్రప్రథమముగా ప్రవృత్తుడగువానికి ఈశ్వరుడు విజ్ఞానోపదేశము

నీ మంత్రముద్వారా యొనర్చుచున్నాడు.

౨౫౦ అన్తస్తే ద్యావాపృథివీ దధామ్యంతర్దధామ్యుర్వన్తరిక్షమ్ ।

సజూర్దేవేభి రవరైః పరైశ్చాంతర్యామే మఘవన్ మాదయస్వ ॥౫॥

ప. వి:- అంతరిత్యన్తః, తే, ద్యావాపృథివీ ఇతి ద్యావాపృథివీ, దధామి, అన్తః, దధామి, ఉరు, అన్తరిక్షమ్, సజూరితి స+జూః, దేవేభిః, అవరైః, పరైః, చ, అంతర్యామ ఇత్యన్తః+యామే, మఘవన్నితి మఘ+వన్, మాదయస్వ॥౫॥

పదార్థః:-(అన్తః) ఆకాశాభ్యంతర ఇవ (తే) తవ (ద్యావాపృథివీ) భూమిసూర్యావివ (దధామి) స్థాపయామి (అన్తః) శరీరాభ్యంతరే (దధామి) స్థాపయామి (ఉరు) బహు (అంతరిక్షమ్) అంతరాలమవకాశమ్ (సజూః) మిత్ర ఇవ (దేవేభిః) విద్వద్భిః (అవరైః) నికృష్టైః (పరైః) ఉత్తమైశ్వర్య వ్యవహారైః (చ) సముచ్చయే (అంతర్యామే) యమానామయం యామః అన్తశ్చాసౌ యామశ్చ తస్మిన్

(మఘవన్) పరమోత్కృష్టధనితుల్య (మాదయస్వ) హర్షయస్వ. అయం మంత్రః. శత.౪.౧.౨.౧౬. వ్యాఖ్యాతః. ॥౫॥

అన్వయః :- హే మఘవన్! యోగిన్నహం తే తవాంతర్ద్యావాపృథివీ ఇవ విజ్ఞానాదిపదార్థాన్ దధామి. ఉర్వంతరిక్షమంతర్దధామి. సజూస్త్వం దేవేభిః ప్రాప్తైరవరైః పరైశ్చ సహాంతర్యామే వర్తమానః సన్నన్యాన్ మాదయస్వ. ॥౫॥

భావార్థః:- అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. ఈశ్వర ఉపదిశతి బ్రహ్మాండే యాదృశా యావంతః పదార్థాః సన్తి తాదృశాస్తావంతో మమ జ్ఞానే వర్తంతే. యోగవిద్యాది రహితస్తాన్ ద్రష్టుం న శక్నోతి. నహీశ్వరోపాసనయా వినా కశ్చిద్యోగీ భవితుమర్హతి. ॥౫॥

పదార్థము:- (మఘవన్) ఓ యోగీ! పరమేశ్వరుడనగు నేను (తే) నీయొక్క (అన్తః) హృదయాకాశమున (ద్యావాపృథివీ) పృథివీసూర్యులవలె విజ్ఞానాది పదార్థములను (దధామి) స్థాపించుచున్నాను. మరియు (ఉరు) విస్తృతమగు (అన్తరిక్షమ్) అవకాశము [ఆకాశము] ను (అన్తః) శరీరమునందు (దధామి) స్థాపించుచున్నాను. (సజూః) మిత్రునివంటివాడవగు నీవు (దేవేభ్యః) విద్వాంసులద్వారా సకలవిద్యలను పొంది (అవరైః పరైః చ) నిమ్నోన్నతయోగవ్యవహారములచే (అన్తర్యామే) అంతఃకరణముల నియమములందు స్థిరుడవునైయుండి ఇతరులనుగూడ (మాదయస్వ) ప్రసన్నులుగా నొనర్పుము. ॥౫॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమందు వాచకలుప్తోపమాలంకార మున్నది. ''విశ్వమునందున్న పదార్థములన్నియు నా జ్ఞానమందు అదేవిధముగ నున్నవి. యోగవిద్య నెరుగనివారు వాని నెరుగజాలరు. నన్నుపాసించనిదే ఎవ్వరును యోగులు గాజాల''రని పరమేశ్వరుని ఉపదేశమైయున్నది. ॥౫॥

5.O Yogi, I place in thy heart knowledge spacious like the sun and moon and mid air's wide region. Like a friend, acquiring learning form the sages, and practising internal austerities, gladden others with the preliminary and advanced usages of Yoga!.

౨౫౧.స్వాఙ్కృతోఽసీత్యస్య గోతమ ఋషిః, యోగీ దేవతా, భురిక్ త్రిష్టుప్ ఛందః, ధైవతః స్వరః.

పునరీశ్వరో యోగజిజ్ఞాసుం ప్రత్యాహ.

యోగవిద్య నభ్యసించువారికి మరల నీశ్వరు డిట్లుపదేశించుచున్నాడు.

౨౫౧ స్వాఙ్కృతోఽసి విశ్వేభ్యఽ ఇంద్రియేభ్యో దివ్యేభ్యః

పార్థివేభ్యో మనస్త్వాష్టు స్వాహా త్వా సుభవ సూర్యాయ

దేవేభ్య స్త్వా మరీచిపేభ్యఽఉదానాయ త్వా॥౬॥

ప.విః- స్వాంకృత + ఇతి స్వామ్ + కృతః, అసి, విశ్వేభ్యః, ఇంద్రియేభ్యః, దివ్యేభ్యః, పార్థివేభ్యః, మనః, త్వా, అష్టు, స్వాహా, త్వా, సుభవేతి సు + భవ, సూర్యాయ, దేవేభ్యః, త్వా, మరీచిపేభ్య ఇతి మరీచిపేభ్యః, ఉదానాయేత్యుత్ + ఆనాయ, త్వా॥౬॥

పదార్థః:-(స్వాఙ్కృతః)స్వయం సిద్ధోఽనాదిస్వరూపః (అసి)(విశ్వేభ్యః) అఖిలేభ్యః (ఇంద్రియేభ్యః) కార్యసాధకతమేభ్యః (దివ్యేభ్యః) నిర్మలేభ్యః (పార్థివేభ్యః) పృథివ్యాం విదితేభ్యః (మనః) యోగమనసమ్ (త్వా) త్వాం యోగమభీప్సుమ్ (అష్టు) ప్రాప్నోతు (స్వాహా) సత్యవచనరూపా క్రియా (త్వా) త్వామ్ (సుభవ) సుష్ఠ్వైశ్వర్య (సూర్యాయ) సూర్యస్యేవ యోగప్రకాశాయ (దేవేభ్యః) ప్రశస్త గుణపదార్థేభ్యః (త్వా) త్వామ్ (మరీచిపేభ్యః) రశ్మిభ్యః. మరీచిపా ఇతి రశ్మినామసు పఠితమ్. నిఘం. ౧. ౫. (ఉదానాయ) ఉత్కృష్టాయ జీవనబలసాధనాయైవ (త్వా) త్వామ్. అయం మంత్రః. శత. ౪. ౧,౨. ౨౧-౨౪ వ్యాఖ్యాతః.॥౬॥

అన్వయః :-హే సుభవ! యోగింస్త్వం స్వాఙ్కృతోఽస్యహం దివ్యేభ్యో విశ్వేభ్యో దేవేభ్యో మరీచిపేభ్యశ్చ త్వా త్వాం స్వీకరోమి పార్థివేభ్యస్త్వా త్వాం స్వీకరోమి. యతస్త్వా త్వాం మనః స్వాహా సత్యారూఢా క్రియా చాష్టు.॥౬॥

భావార్థః:-యావన్మనుష్యః శ్రేష్ఠాచారీ న భవతి, తావదీశ్వరోఽపి తం న స్వీకరోతి. యావదయం న స్వీకరోతి, తావత్తస్యాత్మబలం పూర్ణం న భవతి. యావదిదం న జాయతే తావన్నాత్యంతం సుఖం భవతీతి.॥౬॥

పదార్థము :-(సుభవ) శోభన ఐశ్వర్యయుక్తుడవునగు ఓ యోగీ! నీవు (స్వాంకృతః) అనాదికాలము నుండి స్వయంసిద్ధుడవునై (అసి) ఉన్నావు (త్వా) యోగము నభిలషించు నీకు (మనః) యోగ సమాధియుక్త మనస్సును (స్వాహా) సత్యానుష్ఠానమొనర్చు క్రియయు (అష్టు) ప్రాప్తించుగాక! ఇందులకై నేను (దివ్యేభ్యః) శుద్ధములును (విశ్వేభ్యః దేవేభ్యః) సమస్త ప్రశంసించదగిన గుణములతోను, ప్రశస్త పదార్థములతోను (మరీచిపేభ్యః) యోగప్రకాశముచే గూడిన వ్యవహారముతోను (త్వా) నిన్ను స్వీకరించుచున్నాను (పార్థివేభ్యః) పృథివీస్థ ప్రసిద్ధములగు పదార్థములకొరకును (త్వా) నిన్ను స్వీకరించుచున్నాను (సూర్యాయ) సూర్యునివలె యోగమును ప్రకాశింపజేయుటకొరకును (ఉదానాయ) ఉత్కృష్టమగు జీవితముకొరకును (త్వా) నిన్ను గ్రహించుచున్నాను.॥౬॥

భావార్థము:-మానవులు శిష్టాచారముల నాచరింపజాలనంతవరకు ఈశ్వరుడాతనిని స్వీకరించజాలడు. ఈశ్వరుడు స్వీకరించనంతవరకు వారికి సంపూర్ణ ఆత్మబలము సిద్ధించదు. ఆత్మబలము సిద్ధించనంతవరకు వారికి సుఖములు లభించజాలవు.॥౬॥

6.O supreme yogi, thy soul is self-made and eternal. Thou art competent to cultivate all spiritual, mundane and physical forces. I instruct thee to follow the lustrous usages of yoga, for exhibiting the practices of yoga like the sun, and for leading a pure and noble life by controlling breath!.

May thou an aspirant after yoga attain to a mind full of yogic concentration, and know the best course for the observance of truth.

౨౫౨.ఆ వాయో భూషేత్యస్య వసిష్ఠ ఋషిః, వాయుర్దేవతా, నిచృజ్జగతీ ఛందః, నిషాదః స్వరః.

పునర్యోగికృత్య మాహ. యోగికృత్యములను మరల నీ మంత్రమునం దుపదేశించబడినది.

౨౫౨ ఆ వాయో భూష శుచిపా౨ ఉప నః సహస్రం తే నియుతో విశ్వవార ।

ఉపో తే౨ అంధో మద్య మయామి యస్య దేవ దధిషే

పూర్వపేయం వాయవే త్వా॥౭॥

ప.విః- ఆ, వాయో౨ ఇతి వాయో, భూష, శుచిపా ఇతి శుచి+పాః, ఉప, నః, సహస్రమ్, తే, నియుత ఇతి ని+యుతః, విశ్వవారేతి విశ్వ+వార, ఉపో ఇత్యుపో, తే, అంధః, మద్యమ్, అయామి, యస్య, దేవ, దధిషే, పూర్వపేయమితి పూర్వ+పేయమ్, వాయవే, త్వా॥౭॥

పదార్థః:-(ఆ) సమంతాత్ (వాయో) వాయురివ వర్తమాన (భూష) అలంకురు (శుచిపాః) శుచిం పవిత్రతాం పాలయతీతి శుచిపాః పవిత్రపాలక (ఉప) (నః) అస్మాన్ (సహస్రమ్) (తే) తవ (నియుతః) నియుజ్యంతే యే తాన్ నిశ్చితాన్ శమాదిగుణాన్. అత్ర కర్మణి క్విప్. (విశ్వవార) విశ్వాన్ సర్వానానందాన్ వృణోతి తత్సంబుద్ధౌ (ఉపో) సమీపమ్ (తే) (అంధః) అన్నమ్ (మద్యమ్) తృప్తిప్రదమ్ (అయామి) ప్రాప్నోమి (యస్య) (దేవ) యోగేనాత్మప్రకాశిత (దధిషే) ధరసి (పూర్వపేయమ్) పూర్వైః పాతుం యోగ్యమివ (వాయవే) (త్వా) త్వామ్. అయం మంత్రః. శత. ౪. ౧. ౩-౧౮. వ్యాఖ్యాతః.॥౭॥

అన్వయః:-హే శుచిపా! వాయో త్వం సహస్రం నియుత ఆభూష. హే విశ్వవార! తే తవ సకాశాన్మద్యమంధ ఉపో అయామి. హే దేవ! యస్య తే తవ పూర్వపేయమస్తి, యచ్చ త్వం దధిషే తద్వాయవే త్వా త్వామహం స్వీకరోమి. ॥౭॥

భావార్థః:-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. యో యోగీ ప్రాణ ఇవ సర్వానలంకరోతి ఈశ్వర ఇవ సదుణేషు వ్యాప్నోతి నాజలే ఇవ సర్వాన్ సుఖయతి. స ఏవ యోగే ప్రభవతి. ॥౭॥

పదార్థము :-(శుచిపాః) అత్యంత శుచిత్వమును పాటించువాడా! (వాయో) పవనమువలె యోగక్రియలందు ప్రవృత్తుడవునగు ఓ యోగీ! నీవు (సహస్రమ్) వేలకొలది (నియుతః) నిశ్చితములునగు శమాది గుణములను (ఆభూష) సకలవిధములుగా అలంకరించుము. (విశ్వవార) సకల సద్గుణములను స్వీకరించువాడా! (తే) నీకు (మద్యమ్) బాగుగ తృప్తినొసగు (అన్ధః) ఏ యన్నము గలదో దానిని (ఉపో) నీ సమీపమునకు (అయామి) చేర్చుచున్నాను. (దేవ) యోగశక్తిచే ఆత్మను ప్రకాశింపజేయువాడా! (యస్య) నీయొక్క (పూర్వపేయమ్) శ్రేష్ఠయోగులను రక్షించగల ఏ యోగబలము గలదో, దేనిని నీవు (దధిషే) ధరించుచున్నావో (వాయవే) ఆ యోగబలమును ఎరుగుటకై (త్వా) నిన్ను స్వీకరించుచున్నాను. ॥౭॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమున వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. ప్రాణములవలె సకలజనమును అలంకరింపజేయు ఈశ్వరునివలె సద్గుణములందు వ్యాప్తుడగు, అన్నజలములవలె విశ్వమునకు సుఖమును, పుష్టిని ప్రసాదించు యోగియే యోగమునందు సమర్థుడు కాగలుగుచున్నాడు.॥౭॥

7.O yogi, the cultivator of purity, and expert in the practices of yoga, adorn thyself with the manifold definite virtues of mental peace and contentment. O yogi, the possessor of diverse qualities, I send unto thee the hunger-allaying food. O elevator of the soul through yoga, thou possessest the yogic power to protect the pure yogis. I instruct thee to practice such a Yoga!.

౨౫౩. ఇంద్రవాయూ ఇత్యస్య మధుచ్ఛందా ఋషిః, ఇంద్రవాయూ దేవతే, ఇంద్రవాయూ ఇత్యస్యార్షీ గాయత్రీ ఛందః, ఉపయామగృహీత ఇత్యస్యార్షీ స్వరాడ్ గాయత్రీచ్ఛందః, షడ్జః స్వరః.

పునః స యోగీ కీదృశో భవతీత్యుచ్యతే.

ఆ యోగి యెటులుండున దీ మంత్రమున మరల తెలుపబడినది.

౨౫౩ ఇంద్రవాయూ ఇమే సుతా ఉప ప్రయోభిరాగతమ్।
ఇందవో వాముశంతి హి। ఉపయామగృహీతోసి వాయవ
ఇంద్రవాయుభ్యాం త్వైష తే యోనిః సజోషోభ్యాం త్వా ॥౮॥

ప.విః- ఇంద్రవాయూ ఇతీంద్ర+వాయూ, ఇమే, సుతాః, ఉప, ప్రయోభిరితి ప్రయః + భిః, ఆగతమ్, ఇందవః, వామ్, ఉశంతి, హి, ఉపయామగృహీత ఇత్యుపయామ + గృహీతః, అసి, వాయవే, ఇంద్రవాయుభ్యా మితీంద్రవాయు+ భ్యామ్, త్వా, ఏషః, తే, యోనిః, సజోషోభ్యామితి సజోషః + భ్యామ్, త్వా॥౮॥

పదార్థః:-(ఇంద్రవాయూ) ప్రాణసూర్య సదృశౌ యోగస్యోపదేష్టృభ్యాసినౌ (ఇమే) సమక్షాః, (సుతాః) నిష్పన్నాః పదార్థాః (ఉప) సమీపే (ప్రయోభిః) కమనీయైర్లక్షణైః (ఆ) (గతమ్) ఆగచ్ఛతమ్ గన్ ల్యగతావిత్యస్మాద్బహులం ఛందసి. అ.౨.౪.౭౩. ఇతి శపో లుకి సతి శిత్వాభావాచ్ఛస్యాభావోఽనుదాత్తోపదే శ. అ.౪.౩.౭. ఇత్యాదినా మలోపశ్చ (ఇందవః) సుఖకారకా జలాదిపదార్థాః. ఇందురిత్యుదకనామసు పఠితమ్. నిఘం ౧.౧౨. (వామ్) యువామ్ (ఉశంతి) కామయంతే (హి) సాదృశ్యే (ఉపయామగృహీతః) యోగస్య యమనియమాంగైః సహ స్వీకృతః (అసి) (వాయవే) వాయువద్గత్యాదిసిద్ధయే యద్వా వాతి ప్రాపయతి యోగబలేన వ్యవహారానితి వాయుర్యోగవిచక్షణస్తస్మై తాదృశసంపన్నాయ (ఇంద్రవాయుభ్యామ్) విద్యుత్ప్రాణాభ్యామివ యోగాకర్షణ నిష్కర్షణాభ్యాం (త్వా) త్వామ్ (ఏషః) యోగః (తే) తవ (యోనిః) గృహమ్. యోనిరితి గృహనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౩. ౪. (సజోషోభ్యామ్) యౌ జోషసా సేవనేన సహ వర్తమానౌ తాభ్యామ్ (త్వా) త్వామ్. అయమ్మన్త్రః. శత. ౪.౧.౩.౧౮. వ్యాఖ్యాతః.।౮॥

అన్వయః :-హే ఇంద్రవాయూ! హి యత ఇమే సుతా ఇందవో వాముశంతి తస్మాద్యువామేతైః ప్రయోభిః పదార్థైః సహైవోపాగతముపాగచ్ఛతమ్. భో యోగమభీప్సో! త్వమనేనాధ్యాపకేన వాయవే ఉపయామగృహీతోఽసి. హే భగవన్! యోగాధ్యాపక! ఏష యోగస్తే తవ యోనిః సర్వదుఃఖనివారకం గృహమివాస్తి. ఇంద్రవాయుభ్యాం జుష్టం త్వా త్వాం తథా యోగమభీప్సో సజోషాభ్యాముక్తగుణాభ్యాం జుష్టం త్వా త్వాం చాహం వశ్మి. ।౮॥

భావార్థః :-త ఏవ జనా యోగినస్సిద్ధాశ్చ భవితుం శక్నువంతి. యే యోగవిద్యాభ్యాసం కృత్వేశ్వర మారభ్య భూమిపర్యంతాన్ పదార్థాన్ సాక్షాత్కర్తుం ప్రయతంతే యమాదిసాధనాన్వితాశ్చ యోగే రమంతే యే చైతాన్ సేవంతే తేఽప్యేతత్సర్వం ప్రాప్నువంతి నేతరే. ।౮॥

పదార్థము :-(ఇంద్రవాయూ) ప్రాణమువలె, సూర్యునివలె యోగశాస్త్రమును చదివించు విద్వాంసులారా! (హి) ఏలయన (ఇమేసుతాః) ఈ యుత్పన్నము లైన (ఇన్దవః) సుఖములను గలిగించు జలము మున్నగు పదార్థములు (వామ్) మీ యిరువురకు (ఉశన్తి) లభించుచున్నవి. కావున మీరు (పయోభిః) ఈ మనోహరములగు పదార్థములతో బాటు (ఆగతమ్) మీ స్వంత ఆగమనమును దెలిసికొనుడు. ఓ యోగాభిలాషీ! యోగమును అభ్యసింపజేయు నీ యధ్యాపకునిచే (వాయవే) వాయువువంటి యోగసిద్ధిని పొందుటకై [యోగబలముతో సమస్త చరాచర జ్ఞానప్రాప్తికై] (ఉపయామ గృహీతః) యోగముయొక్క యమనియమములతో బాటు స్వీకరింపబడియున్నావు. భగవానుడవగు యోగాధ్యాపకా! (ఏషః) ఈ యోగము (తే) నీకు (యోనిః) సమస్త దుఃఖములను దొలగించు గృహము వంటిది. మరియు (ఇన్ద్రవాయుభ్యామ్) విద్యుత్తు, ప్రాణవాయువులవలె యోగవృద్ధిని, సమాధిని, ఆకర్షణ నిష్కర్షణ లొనర్చు శక్తులద్వారా (జుష్టమ్) ప్రసన్నుడవైన (త్వా) నిన్ను మరియు [యోగమునభిలషించు ఓ మానవుడా!] (సజోషాభ్యామ్) సేవించదగిన, పైనజెప్పబడిన గుణములచే ప్రసన్నుడవైన (త్వా) నిన్ను నా సుఖముకొరకై నేను కోరుచున్నాను.।౮॥

భావార్థము :- యోగవిద్యాభ్యాసమొనర్చి పృథివి మొదలు పరమాత్మవరకు గల సకలపదార్థములను సాక్షాత్కరింపజేసికొనుటకు ప్రయత్నమొనర్చువారు మరియు యమనియమాది సాధనయుక్తులై యోగమునందు

రమించువారు మాత్రమే పూర్ణయోగులు, సిద్ధులు అగుటకు సమర్థులు కాగలరు. వీరిని [ఈ సిద్ధులను] సేవించువారు మాత్రమే యోగసిద్ధిని పొందగలరు. ।౮॥

8.O student and teacher of yoga, these created pleasant objects like water etc. long for ye both. Come with them. The aspirant after yoga, thou hast been accepted with yogic yamas and niyamas, by the teacher of yoga, for acquring the knowledge of the animate and inanimate objects through the power of yoga!.

O teacher of yoga, this yoga is like your pain-dispelling house. I long for thee, well versed in the practice of yogic concentration, and the student of yoga, full of qualities necessary for yoga!.

౨౫౪. అయం వామిత్యస్య గృత్సమద ఋషిః, మిత్రావరుణౌ దేవతే, ఆర్షీ గాయత్రీచ్ఛందః, ఉపయామగృహీతో౽సీత్యస్యాసురీగాయత్రీచ్ఛందః, షడ్జః స్వరః.

పునరధ్యాపక శిష్యకృత్యమాహ.

అధ్యాపకుల, శిష్యుల కర్మలను గూర్చి యీ మంత్రమం దుపదేశించబడినది.

౧౫౪ అయం వామ్మిత్రావరుణా సుతః సోమ౽ఋతావృధా। మమేదిహ శ్రుతꣳ హవమ్। ఉపయామ గృహీతో౽సి మిత్రావరుణాభ్యాం త్వా ।౯॥

ప. విః- అయమ్, వామ్, మిత్రావరుణా, సుతః, సోమః, ఋతావృధేత్యృత + వృధా, మమ, ఇత్, ఇహ, శ్రుతమ్, హవమ్, ఉపయామగృహీత ఇత్యుపయామ + గృహీతః, అసి, మిత్రావరుణాభ్యామ్, త్వా।౯॥

పదార్థః:-(అయమ్) (వామ్) యువయోః (మిత్రావరుణా) ప్రాణోదానావివ వర్తమానౌ (సుతః) నిష్పాదితః (సోమః) యోగైశ్వర్యవృందః (ఋతావృధా) యౌ ఋతం విజ్ఞానం వర్ధయతస్తౌ (మమ) యోగవిద్యాప్రియస్య (ఇత్) ఇవ (ఇహ) అస్మిన్ యోగవిద్యాగ్రాహకే వ్యవహారే (శ్రుతమ్) శృణుతమ్ (హవమ్) స్తుతిసమూహమ్ (ఉపయామగృహీతః) (అసి) (మిత్రావరుణాభ్యామ్) (త్వా) త్వామ్. అయం మంత్రః. శత. ४.౧.४.౭. వ్యాఖ్యాతః. ।౯॥

అన్వయః:- భో మిత్రావరుణా! ఋతావృధాధ్యాపకాధ్యేతారౌ! వాం యువయోరయం సోమః సుతో౽స్తి, యువామిహ మమ హవం శ్రుతం. హే యజమాన! యతస్త్వముపయామగృహీత ఇదేవాస్యతో౽హం మిత్రావరుణాభ్యాం సహ వర్తమానం త్వా త్వాం గృహ్ణామి. ।౯॥

భావార్థః :-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. మనుష్యాణాముచిత మేతద్విద్యాం గృహీత్వోపదేశం శ్రుత్వా యమనియమాన్ ధృత్వా యోగాభ్యాసేన సహ వర్తితవ్యమ్. ॥౯॥

పదార్థము :-(మిత్రావరుణా) ప్రాణ, ఉదానములవలె నున్న (ఋతావృధా) సత్యవిజ్ఞానవర్ధకులారా! యోగవిద్యను చదువు, చదివించువారలారా! (వామ్) మీ యిరువురి (అయమ్ సోమః) ఈ యోగసంపద (సుతః) సిద్ధపరచబడియున్నది. కావున మీరిరువురును (ఇహ) ఇచ్చట (మమ) యోగవిద్యచే ప్రసన్నుడనగు నాయొక్క (హవమ్) స్తుతిని (శ్రుతమ్) వినుడు. ఓ యజమానుడా! నీవు (ఉపయామగృహీతః ఇతి) ఉత్తమనియమములద్వారా నిశ్చయముగ స్వీకరించబడినవాడవై (అసి) ఉన్నావు. కావున నేను (మిత్రా వరుణాభ్యామ్) ప్రాణ, ఉదానములతో వర్తమానుడవైయున్న (త్వా) నిన్ను గ్రహించుచున్నాను. ॥౯॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమున వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. మానవు లీ యోగవిద్యను గ్రహించి, శ్రేష్ఠవిద్వాంసుల ఉపదేశములను విని, యమనియమములను ధారణమొనర్చి యోగాభ్యాసమున ప్రవర్తించుట యుచితము. ॥౯॥

9. O student and teacher of yoga, the augmenters of true knowledge, living in unison like the vital breaths, the Prana and Udana, here is this your accomplished supremacy of yoga. Listen to my praise. O worshipper thou art endowed with noble traits, I welcome thee, who controls the vital breaths. the Prana and Udana!.

౨౫౫ రాయా వయమిత్యస్య త్రిసదస్యుర్ఋషిః, మిత్రావరుణౌ దేవతే, బ్రాహ్మీ బృహతీచ్ఛందః, మధ్యమః స్వరః.

పునరేతయోః కృత్యమాహ.

యోగము చదువువారల, చదివించువారల కృత్యము లిందుపదేశింపబడును.

౨౫౫ రాయా వయఀ ససవాఀసో మదేమ హవ్యేన దేవా యవసేన గావః।
తాం ధేను మ్మిత్రావరుణా యువన్నో విశ్వాహా ధత్త మనపస్ఫురంతీ
మేష తే యోనిర్ఋతాయుభ్యాం త్వా ॥౧౦॥

ప. విః- రాయా, వయమ్, ససవాఀస ఇతి, సస+వాఀసః, మదేమ, హవ్యేన, దేవాః, యవసేన, గావః, తామ్, ధేనుమ్, మిత్రావరుణా, యువమ్ నః, విశ్వాహా, ధత్తమ్, అనపస్ఫురంతీమిత్యనప+స్ఫురంతీమ్, ఏషః, తే, యోనిః, ఋతాయుభ్యామ్ ఋతయు భ్యామిత్యృతయు+భ్యామ్, త్వా॥౧౦॥

పదార్థః :-(రాయా) ధనేన సహ (వయమ్) పురుషార్థినః (ససవాంసః) సంవిభక్తాః (మదేమ) హృష్యేమ (హవ్యేన) గృహీతవ్యేన (దేవాః) విద్వాంసః (యవసేన) అభీష్టేన తృణబుసాదినా (గావః) గవాదయః పశవః (తామ్) (ధేనుమ్) ధయతి పిబత్యానందరసమనయా తామ్. ధేనురితివాఙ్నామసు పఠితమ్. నిఘం. ౧. ౧౧. (మిత్రావరుణా) ప్రాణవత్ సఖాయావుత్తమౌ జనౌ (యువమ్) యువామ్ (నః) అస్మభ్యమ్ (విశ్వాహా) సర్వాణి దినాని (ధత్తమ్) (అనపస్ఫురంతీమ్) విజ్ఞాపయిత్రీమివ యోగవిద్యాజన్యాం వాచమ్ (ఏషః) (తే) (యోనిః) (ఋతాయుభ్యామ్) ఆత్మన ఋతమిచ్ఛద్భ్యామివ (త్వా) త్వామ్. అయం మంత్రః.శత. ౪.౧.౪-౧౦. వ్యాఖ్యాతః. ॥౧౦॥

అన్వయః:-ససవాంసో దేవా వయం యవసేన గావ ఇవ హవ్యేన రాయా మదేమ. హే మిత్రావరుణా! యువం యువాం నోఽస్మభ్యం విశ్వాహా విశ్వాన్యహాన్యనపస్ఫురంతీం తాం ధేనుం ధత్తమ్. హే యజమాన! యస్యైష తే విద్యాబోధో యోనిరస్తి అత ఋతాయుభ్యాం సహితం త్వా త్వాం వయమాదదీమహే. ॥౧౦॥

భావార్థః:- అత్రోపమావాచకలుప్తోపమాలంకారౌ. మనుష్యైః పురుషార్థేన విద్వత్సంగేన చ పరోపకార నిష్పాదయిత్రీం కామదుఘాం వేదవాచం ప్రాప్యానందయితవ్యమితి. ॥౧౦॥

పదార్థము :- (ససవాంసః) మంచిచెడులను విడదీయు విజ్ఞులారా! (దేవాః) విద్వాంసులారా! మీరును (వయమ్) మేమును (యవసేన) తృణము, గడ్డిపొట్టు మున్నగువానిచే (గావః) గోవులవలె (హవ్యేన) గ్రహించదగిన (రాయా) ధనములచే (మదేమ) హర్షితులమగుదుముగాక! మరియు (మిత్రావరుణా) ప్రాణములవంటి ఉత్తములారా! (యువమ్) మీరిరువురును (నః) మాకై (విశ్వాహా) సర్వకాలములందును (అనపస్ఫురన్తీమ్) చక్కని జ్ఞానమునొసగు (ధేనుమ్) వాణిని (ధత్తమ్) ధారణమొనర్పుడు. ఓ యజమానీ! (తే) నీకు (ఏషః) ఈ విద్యాబోధ (యోనిః) నిలయమ్మైయున్నది. కావున (ఋతాయుభ్యామ్) సత్యవ్యవహారముల నభిలషించువారితోగూడ (త్వా) నిన్ను మేము స్వీకరించుచున్నాము. ॥౧౦॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమునందు ఉపమాలంకారము, వాచకలుప్తోపమాలంకారము లున్నవి. మానవులు స్వంతపురుషార్థముచేతను, విద్వాంసుల సాంగత్యముచేతను పరోపకారసిద్ధిని మరియు కామితములను దీర్చునదియునగు వేదవాణిని ప్రాప్తించుకొని ఆనందితులై యుండవలయును. ॥౧౦॥

10.O learnd persons, the discriminators between right and worng, ye and we, should be delighted with acquirable riches, just as cows are with grass. O noble and friendly souls, ye both give us daily the speech that rightly teaches us the knowledge of yoga. O worshipper, this knowledge of yours is thy shelter like a house. We welcome thee along with the observers of Truth!.

౨౫౬. యా వాఙ్కశేత్యస్య మేధాతిథిర్ఋషిః, అశ్వినౌ దేవతే, బ్రాహ్మీ ఉష్ణిక్ ఛందః, ఋషభః స్వరః.

పునరప్యేతయోః కర్తవ్యముపదిశ్యతే.

ఈ యోగవిద్య నభ్యసించువారు, అభ్యసింపజేయువారు చేయవలసిన కర్మలు మరల

నీ మంత్రమునం దుపదేశింపబడుచున్నవి.

౨౫౬ యా వాఙ్కశా మధుమత్యశ్వినా సూనృతావతీ। తయా యజ్ఞమ్మిమిక్షతమ్।
ఉపయామగృహీతోఽస్యశ్విభ్యాన్త్వైష తే యోని ర్మాధ్వీభ్యా న్త్వా ॥౧౧॥

ప.వి:- యా, వామ్, కశా, మధుమతీతి మధు+మతీ, అశ్వినా, సూనృతావతీతి సూనృతా+వతీ, తయా, యజ్ఞమ్, మిమిక్షతమ్, ఉపయామగృహీత ఇత్యుపయామ+గృహీతః, అసి, అశ్విభ్యామిత్యశ్వి+భ్యామ్, త్వా, ఏషః, తే, యోనిః, మాధ్వీభ్యామ్, త్వా॥౧౧॥

పదార్థః :-(యా) (వామ్) యువయోః (కశా) వాణీ. కశేతి వాఙ్నామసు పఠితమ్. నిఘం. ౧. ౧౧. (మధుమతీ) ప్రశస్తమాధుర్యగుణయుక్తేవ. (అశ్వినా) సూర్యచంద్రవత్ ప్రకాశమానౌ (సూనృతావతీ) ఉషా ఇవ (తయా) (యజ్ఞమ్) యోగమ్ (మిమిక్షతమ్) సేక్తుమిచ్ఛతమ్ (ఉపయామ గృహీతః) ఉపనియమైః స్వీకృతః (అసి) (అశ్విభ్యామ్) ప్రాణాపానాభ్యామ్ (త్వా) త్వామ్ (ఏషః) (తే) తవ (యోనిః) గృహమ్ (మాధ్వీభ్యామ్) సునీతియోగరీతిభ్యామ్ (త్వా) త్వామ్. అయం మంత్రః. శత. ౪. ౧.౫.౧౭. తథా బ్రాహ్మ. ౪.౧.౬.౧-౭.వ్యాఖ్యాతః.॥౧౧॥

అన్వయః:- హే అశ్వినౌ! యోగాధ్యేత్రధ్యాపకౌ! యా వాం మధుమతీ సూనృతావతీ కశాఽస్తి తయా యజ్ఞం మిమిక్షతమ్. హే యోగమభీప్సో త్వముపయామగృహీతోఽసి కిం చ తే తవైష యోగో యోని రస్త్యతోఽశ్విభ్యాం సహ వర్తమానం త్వామ్. హే యోగాధ్యాపక! మాధ్వీభ్యాం సహ వర్తమానం చ త్వాం వయముపాశ్రయామః. ॥౧౧॥

భావార్థః:- అత్రోపమాలంకారః. యోగినో మధురవాచాఽధ్యేతౄన్ ప్రతి యోగముపదిశేయు రాత్మసర్వస్వం యోగమేవ మన్యేరన్నితరే జనాస్తాదృశం యోగినం సర్వత్రాఽఽశ్రయేయు రితి. ॥౧౧॥

పదార్థము :-(అశ్వినౌ) సూర్యచంద్రులవలె ప్రకాశవంతులగు యోగవిద్య అధ్యాపక, అధ్యేతలారా! (వామ్) మీయొక్క (మధుమతీ) ప్రశంసనీయమగు మధురగుణము (సూనృతావతీ) ప్రభాతకాలమున క్రమక్రమముగ ప్రదీప్తమగు ఉషస్సువంటి (యా కశా) ఏ వాణి గలదో (తయా) దానిచే (యజ్ఞమ్) ఈశ్వర సాక్షాత్కార మొనర్పజేయు యోగరూప యజ్ఞమును (మిమిక్షితమ్) సాధింపబూనుడు సంకల్పింపుడు. మీరు (ఉపయామగృహీతః) యమనియమాదులచే స్వీకరింపబడి (అసి) ఉన్నారు (తే) నీకు (ఏషః) ఈ యోగము (యోనిః) గృహమువలె సుఖదాయకమ్మైయున్నది. కావున (అశ్విభ్యామ్) ప్రాణాపానములయొక్క యోగనియమములతోనుండు (త్వా) నిన్ను [ఓ యోగాధ్యాపకా!] (మాధ్వీభ్యామ్) మధురములగు, శ్రేష్ఠ నీతియుగల యోగరీతులచే నున్న (త్వా) నిన్నును మే మాశ్రయించుచు సమీపస్థుల మగుచున్నాము. ॥౧౧॥

భావార్థము:- ఈ మంత్రమున ఉపమాలంకారమున్నది. యోగులు మధురమగు ప్రియమైనవాణులతో యోగము నేర్చుకొనువారికి ఉపదేశించవలయును. మరియు తమ సర్వస్వము యోగమనియే యెరుగవలయును. ఇతరమనుష్యులెల్లరును అట్టి యోగిని సదా ఆశ్రయించుచుండవలయును. ॥౧౧॥

11. O student and teacher of yoga, resplendent like the sun and the moon, desire to develop yoga by your sweet and dawn-like pleasant speech. O student of yoga, thou hast been welcomed for thy noble traits. This yoga of yours is a house unto thee for comfort!.

We approach thee, well versed in yogic laws of the control of breath, and thy teacher, expert in the sweet practices and methods of yoga.

౨౫౭. తం ప్రత్నథేత్యస్య వత్సారః కాశ్యప ఋషిః, విశ్వేదేవా దేవతాః, నిచృదార్షీ జగతీ ఛందః, నిషాదః స్వరః, ఉపయామగృహీత ఇత్యస్య పంక్తిశ్ఛందః, పంచమః స్వరః.

పునర్యోగిగుణా ఉపదిశ్యన్తే. యోగిగుణములీ మంత్రమునం దుపదేశించబడుచున్నవి.

౨౫౭ తం ప్రత్నథా పూర్వథా విశ్వథేమథా జ్యేష్ఠతాతిం బర్హిషద꣡ꣳ స్వర్విదమ్ ।
ప్రతీచీనం వృజనం దోహసే ధునిమాశుం జయన్తమను యాసు వర్ధసే ।
ఉపయామగృహీతోఽసి శండాయ త్వైష తే యోనిర్వీరతాం
పాహ్యపమృష్టః శండో దేవాస్త్వా శుక్రపాః ప్రణయన్త్వనాధృష్టాసి॥౧౨॥

ప.వి:- తమ్, ప్రత్నథేతి ప్రత్న + థా, పూర్వథేతి పూర్వ + థా, విశ్వథేతి విశ్వ + థా, ఇమథేతీమ+థా, జ్యేష్ఠతాతిమితి జ్యేష్ఠ+తాతిమ్, బర్హిషదమ్, బర్హిసదమితి బర్హిః+సదమ్, స్వర్విదమితి స్వః+విదమ్, ప్రతీచీనమ్, వృజనమ్, దోహసే, ధునిమ్, ఆశుమ్, జయన్తమ్, అను, యాసు, వర్ధసే, ఉపయామగృహీత ఇత్యుపయామ+గృహీతః, అసి, శండాయ, త్వా, ఏషః, తే,యోనిః, వీరతామ్, పాహి, అపమృష్ట ఇత్యప+మృష్టః, శండః, దేవాః, త్వా, శుక్రపా ఇతి శుక్ర + పాః, ప్ర, నయన్తు, అనాధృష్టా, అసి॥౧౨॥

పదార్థః:-(తమ్) యోగమ్ (ప్రత్నథా) ప్రాక్తనానాం యోగినామివ (పూర్వథా) పూర్వేషాం యోగినామివ (విశ్వథా) సర్వేషామివ (ఇమథా) ఇదానీంతనానామివ (జ్యేష్ఠతాతిం) ప్రశస్తం జ్యేష్ఠమ్ (బర్హిషదమ్) యో బర్హిరంతరిక్షే సీదతి తమ్ (స్వర్విదమ్) స్వః సుఖం వేదయతి తమ్ (ప్రతీచీనమ్) అవిద్యాదిదోషేభ్యః ప్రతికూలమ్ (వృజనమ్) యోగబలమ్ (దోహసే) ప్రపిపర్షి ఉత్కర్షప్రాపకమ్ (ధునిమ్) ఇంద్రియకంపకమ్ (ఆశుమ్) శీఘ్రం సిద్ధిప్రదమ్ (జయంతమ్) ఉత్కర్షప్రాపకమ్ (అను) క్రియాయోగే (యాసు) కుశలాసు (వర్ధసే) శమాదిషు స్వాత్మానమున్నయసి (ఉపయామగృహీతః) ఉపయామాః శౌచాదయో నియమా గృహీతా యేన సః (అసి) వర్తసే (శండాయ) (త్వా) త్వామ్ (ఏషః) యోగయుక్తః స్వభావః (తే) యోగవిద్యాధ్యాపకస్య తవ (యోనిః) సుఖహేతుః (వీరతామ్) వీరస్య భావమ్ (పాహి) రక్ష (అపమృష్టః) అపమృజ్యతే దూరీక్రియతేఽవిద్యాదిక్లేశై ర్యః సః శుద్ధః (శండః) శమాన్వితః (దేవాః) దేదీప్యమానా యోగినః (త్వా) త్వామ్ (శుక్రపాః) శుక్రం యోగవీర్యం యోగబలం వా పాన్తి తే (ప్ర) (నయన్తు) (అనాధృష్టా) సమంతాద్ధర్షితుమనర్హా (అసి) అస్తు. అయం మన్త్రః. శత.౪.౧.౬.౯-౧౫. వ్యాఖ్యాతః.॥౧౨॥

అన్వయః :-హే యోగిన్! త్వముపయామగృహీతోఽసి తే తవైష యోగస్వభావో యోనిః సుఖహేతు రస్తి. యేన యోగేన త్వమపమృష్టః శండోఽసి. యాసు యోగక్రియాసు త్వం వర్ధసే విశ్వథా ప్రత్నథా పూర్వథేమథా జ్యేష్ఠతాతిం బర్హిషదం స్వర్విదం ప్రతీచీనమాశుం జయన్తం ధునిం వృజనం దోహసే చ. తం యోగబలం శుక్రపా దేవాస్త్వాం ప్రణయన్తు తస్మై శండాయ తుభ్యమస్య యోగస్యానాధృష్టా వీరతాఽస్తు త్వమిమాం వీరతాం పాహి తదను త్వామియం వీరతా పాతు. ॥౧౨॥

భావార్థః:-అత్రోపమాలంకారః. హే యోగవిద్యా జిజ్ఞాసో యోగిన్! త్వం యథా శమాదిగుణప్రసక్తః పురుషో యోగబలేన విద్యాబలమున్నేతుం శక్నోతి సాచా విద్యాధ్వాంతౌఘవిధ్వంసినీ యోగవిద్యా పురుషానభ్యేత్య యథార్థం సుఖయతి తథా త్వామపి సుఖయతు. ॥౧౨॥

పదార్థము :-ఓ యోగీ! నీవు (ఉపయామగృహీతః) యోగాంగములను అనగా శౌచాది నియమములను గ్రహించువాడవై (అసి) ఉన్నావు (తే ఏషః) నీయొక్క ఈ యోగయుక్తస్వభావము (యోనిః) సుఖమునకు హేతువైయున్నది. ఏ యోగమువలన నీవు (అపమృష్టః) అవిద్య మున్నగు దోషములనుండి విముక్తుడవై (శండః అసి) శమాది గుణములతో గూడినవాడవై యున్నావో (యాసు) ఏ యోగక్రియలందు నీవు (వర్ధసే) వృద్ధిని పొందుచున్నావో మరియు (విశ్వథా) సమస్త (ప్రత్నథా) ప్రాచీన మహర్షులవలె (పూర్వథా) ప్రాచీనకాలపు యోగులవలె (ఇమథా) ఆధునిక యోగులవలె (జ్యేష్ఠతాతిమ్) అత్యంత ప్రశంసనీయమును (బర్హిషదమ్) హృదయాకాశమునందు స్థిరమైయుండి (స్వర్విదమ్) సుఖమును గలిగించునదియు (ప్రతీచీనమ్) అవిద్యాది దోషములకు ప్రతికూలమును (ఆశుమ్) శీఘ్రముగ సిద్ధినొసగునదియు (ఉదజయన్తమ్) ఉత్కర్షను గలిగింపజేయునదియు (ధునిమ్) కంపింపజేయునదియు నగు (వృజనమ్) యోగబలమును (దోహసే)

పరిపూర్ణమొనర్చుచున్నావో ఆ యోగబలమును (శుక్రపాః) రక్షించువారును (దేవాః) యోగశక్తి ప్రకాశముచే ప్రకాశితులగు నే యోగులు గలరో వారును (త్వా) నీకు (ప్రణయన్తు) ఉత్తమముగ లభింపజేయుదురుగాక. ఆ యోగబలమును పొందిన (శండాయ) శమదమాది గుణయుక్తుడవు నగు నీకు (అనాధృష్టా) ఆ యోగసంబంధ దృఢవీరత్వము (అసి) లభించుగాక! నీవు (వీరతామ్) ఆ వీరత్వమును (పాహి) రక్షించుము (అను) రక్షణను పొందిన ఆ వీరత్వము (త్వా) నిన్ను పాలించి రక్షించునుగాక! ॥౧౨॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమునందుపమాలంకారము గలదు. యోగవిద్య నభిలషించు మనుష్యులారా! శమదమాది గుణయుక్తులగు మానవులెట్లు యోగబలముచే విద్యాబలములయున్నతిని యొనర్చుచున్నారో అవిద్యాంధకారమున విధ్వంసమొనర్చు నా యోగవిద్య సజ్జనులకు లభించి యథోచిత సౌఖ్యములను చేకూర్చుచున్నట్లు నీకును గలిగించుగాక! ॥౧౨॥

12.O yogi, thou art the master of all the branches of yoga. This yogiec propensity of thine conduces to thy happiness. Through yoga, freed from the shackles of ignorance, thou art full of peace. Thou elevatest thy soul through various yogic practices!.

Like all the ancient sages and yogis and modern yogis, thou perfectest the yoga, which is higly commendable, deeply seated in the soul, pleasure-giving, inimical to nescience, quick at success, elevating, victory-giving, and quiverer of bodily organs

Let the guardians of yogic force, and yogis resplendent with the power of yoga, instruct thee in yoga. Mayest thou be invincible through that yoga. Protect thou the manly power, which in turn will protect thee.

౨౫౮. సువీర ఇత్యస్య వత్సారః కాశ్యప ఋషిః, విశ్వేదేవా దేవతాః, నిచృదార్షీ త్రిష్టుప్ఛందః,

ధైవతః స్వరః, శుక్రస్యేత్యస్య ప్రాజాపత్యా గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః.

ఉక్త యోగమనుష్ఠాతా యోగీ కీదృగ్ భవతీత్యుపదిశ్యతే.

ఈ యోగము ననుష్ఠించు యోగి ఎట్లుండున దీ మంత్రమం దుపదేశించబడినది.

౨౫౮ సువీరో వీరా న్ప్రజనయన్పరీహ్యభి రాయస్పోషేణ యజమానమ్।
సంజగ్మానో దివా పృథివ్యా శుక్రః శుక్రశోచిషా నిరస్తః శండః
శుక్రస్యాధిష్ఠానమసి ॥౧౩॥

ప.వి:- సువీర ఇతి సువీరః, వీరాన్, ప్రజనయన్నితి ప్ర + జనయన్, పరి, ఇహి, అభి, రాయః, పోషేణ, యజమానమ్, సంజగ్మాన ఇతి సమ్ + జగ్మానః, దివా, పృథివ్యా, శుక్రః,

శుక్రశోచిషేతి శుక్ర +శోచిషా, నిరస్త ఇతి నిః+అస్తః, శండః, శుక్రస్య అధిష్ఠానమ్, అధిష్ఠాన మిత్యధి+స్థానమ్, అసి॥౧౩॥

పదార్థః:-(సువీరః) శోభనశ్చాసౌ వీర ఇవ (వీరాన్) ఉత్కృష్టగుణాన్ (ప్రజనయన్) నిష్పాదయన్నేవ (పరి) సర్వతః (ఇహి) ప్రాప్నుహి (అభి) ఆభిముఖ్యే (రాయః) ధనస్య (పోషేణ) పుష్ట్యా (యజమానమ్) దాతారమ్ (సంజగ్మానః) సంగతవాన్ (దివా) సూర్యేణ (పృథివ్యా) భూమ్యాసహ (శుక్రః) వీర్యవాన్ (శుక్రశోచిషా) శుక్రస్య శోధకస్య సూర్యస్య శోచిర్దీపనం తేనైవ (నిరస్తః) నిఃసారితో ఽంధకార ఇవ (శండః) శమాదిసహితః (శుక్రస్య) శోధకస్య యోగస్య (అధిష్ఠానమ్) అధితిష్ఠంతి యస్మిన్నితి తత్ (అసి). అయం మంత్రః. శత. ४. ౧. ౬.४-౨.వ్యాఖ్యాత. ॥౧౩॥

అన్వయః:-హే యోగిన్! సువీరస్త్వం వీరాన్ ప్రజనయన్ పరీహి. ఏవం యజమానమభిరాయస్పోషేణ సంజగ్మానో దివా పృథివ్యా సహ శుక్రః శుక్రశోచిషా నిరస్త ఏవ విషయవాసనారహితః శండస్త్వం శుక్రస్యాధిష్ఠానమసి. ॥౧౩॥

భావార్థః:-శమదమాది గుణాధిష్ఠానో యోగాభ్యాసనిరతో యోగీ స్వయోగవిద్యాప్రచారేణ జిజ్ఞాసూనామాత్మబలం వర్ధయన్ సర్వథా సూర్య ఇవ ప్రకాశమానో భవతి.॥౧౩॥

పదార్థము :-ఓ యోగీ! (సువీరః) ఉత్తమవీరునివలె యోగబలమును పొందిన నీవు (వీరాన్) సద్గుణవంతులను (ప్రజనయన్) ప్రసిద్ధపరచుచు (పరీహి) సర్వత్రా భ్రమణమొనర్చుము. ఇదేవిధముగ (యజమానమ్) ధనము మున్నగు పదార్థముల ప్రదానమొనర్చు ఉత్తమదాతల (అభి) ఎదుట (రాయః) ధనములను (పోషేణ) పుష్టిచే (సంజగ్మానః) సమకూర్చుము. మరియు (దివా) సూర్యునియొక్కయు (పృథివ్యా) పృథివియొక్కయు గుణములతో (శుక్రః) అతిబలశాలివై (శుక్రశోచిషా) సర్వమును శోధింపజేయు సూర్యుని దీప్తిచే (నిరస్తః) తరిమివేయబడిన అంధకారమువలె యోగబలప్రకాశముచే విషయవాసనలనుండి విముక్తుడవును (శండః) శమదమాది గుణయుక్తుడవును (శుక్రస్య) అత్యంతయోగ బలమునకును (అధిష్ఠానమ్ అసి) ఆధారుడవునై యున్నావు.॥౧౩॥

భావార్థము :-యోగాభ్యాసనిరతుడు, శమదమాది గుణశీలుడును నగు యోగి తన యోగవిద్యా ప్రచారముద్వారా యోగవిద్యను గోరువారి యాత్మబలమును పెంపొందింపజేయుచు సర్వత్ర సూర్యునివలె ప్రకాశించును.॥౧౩॥

13.O yogi, endowed with yogic force, cultivate noble traits, like an exalted hero. Go to all places. Be friendly towards the charitably disposed person, who perfects his riches through charity!.

Thou art the manistay of yoga, being full of mental peace, free from desire for passions, full of strength like the sun and earth, and purifier of all like the sun.

౨౫౮. అచ్ఛిన్నస్యత ఇత్యస్య వత్సారః కాశ్యప ఋషిః, విశ్వేదేవా దేవతాః, స్వరాడ్ జగతీ ఛందః, నిషాదః స్వరః.

అథ శిష్యాయాధ్యాపకకృత్యమాహ. శిష్యుని చదివించు పద్ధతి ఈ మంత్రమున ఉపదేశించబడినది.

౨౫౮ అచ్ఛిన్నస్య తే దేవ సోమ సువీర్యస్య రాయస్పోషస్య దదితారః స్యామ। సా ప్రథమా సంస్కృతిర్విశ్వవారా స ప్రథమో వరుణో మిత్రోఽఅగ్నిః॥౧౪॥

ప. వి:-అచ్ఛిన్నస్య, తే, దేవ, సోమ, సువీర్యస్యేతి సు+వీర్యస్య, రాయః, పోషస్య, దదితారః, స్యామ, సా, ప్రథమా, సంస్కృతిః, విశ్వవారేతి విశ్వ + వారా, సః, ప్రథమః, వరుణః, మిత్రః, అగ్నిః ॥౧౪॥

పదార్థః:-(అచ్ఛిన్నస్య) అఖండితస్య (తే) తుభ్యం తవ వా యోగజిజ్ఞాసో (సోమ) ప్రశస్త గుణ! శిష్య! (సువీర్యస్య) శోభనాని వీర్యాణి పరాక్రమాణి యస్మాత్ తస్యైవ (రాయః) సర్వవిద్యాజనితస్య బోధధనస్య (పోషస్య) పుష్టేః (దదితారః) (స్యామ) (సా) (ప్రథమా) ఆదిమా (సంస్కృతిః) విద్యాసుశిక్షాజనితా నీతిః (విశ్వవారా) సర్వైరేవ స్వీకర్తుం యోగ్యా (సః) (ప్రథమః) (వరుణః) శ్రేష్ఠః (మిత్రః) సఖా (అగ్నిః) పావక ఇవ దేదీప్యమానః. అయం మంత్రః. శత. ౪.౨.౧.౨౨-౨౬. వ్యాఖ్యాతః. ॥౧౪॥

అన్వయః:-హే దేవ సోమ! వయమధ్యాపకాస్తే తుభ్యం సువీర్యస్యావాచ్ఛిన్నస్య రాయస్పోషస్య దదితారః స్యామ. యా ప్రథమా విశ్వవారా సంస్కృతిరస్తి సా తుభ్యం సుఖదా భవతు. యోఽస్మాకమ్మధ్యే వరుణోఽగ్నిరివాధ్యాపకోఽస్తి స ప్రథమస్తే మిత్రో భవతు. ॥౧౪॥

భావార్థః:-అత్రోపమాలంకారః. యోగవిద్యాసంపన్నమనసాం యోగినాం యోగ్యతాఽస్తి జిజ్ఞాసుభ్యో నిత్యం యోగవిద్యాం ప్రదాయ తే సుశరీరాత్మబలాః సంపాదనీయాః. ॥౧౪॥

పదార్థము :-(దేవ) యోగవిద్యనభ్యసించు వీరా! (సోమ) ప్రశంసగుణశీలా! శిష్యా! మేము అధ్యాపకులము (తే) నీకు (సువీర్యస్య) శుద్ధపరాక్రమము నభివృద్ధిపరచుపదార్థమువలె (అచ్ఛిన్నస్య) అఖండమగు (రాయః) యోగవిద్యద్వారా కలిగిన ధనముయొక్క (పోషస్య) దృఢపుష్టిని (దదితారః) దానమొనర్చువారము (స్యామ) అగుదుముగాక! ఏ యీ (ప్రథమా) మొదటి (విశ్వవారా) సకలసుఖముల నవకూర్చగల (సంస్కృతిః) విద్యాసుశిక్షాజనిత నీతిగలదో (సా) అది [ఈ జగత్తునందు నీకు సుఖదాయకమగుగాక! మరియు] మా యందు (వరుణః) శ్రేష్ఠుడును (అగ్నిః) అగ్నివంటి సకల విద్యలందు ప్రకాశితుడునగు ఏ విద్వాంసుడు గలడో (సః) అతడు (ప్రథమః) సర్వప్రథమముగ (మిత్రః) నీకు మిత్రుడగునుగాక! ॥౧౪॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమందు ఉపమాలంకారము గలదు. జిజ్ఞాసువులకు నిత్యము యోగమును, విద్యాదానమును నొనర్చుచు వారిని శారీరిక, ఆత్మిక బలయుక్తులనుగ నొనర్చుచుండుట యోగవిద్యా సంపన్నులు, నిర్మలమనస్సును గల యోగులకు యోగ్యమగు కార్యము. ॥౧౪॥

14. O well mannered disciple desiring to learn yoga, we your teachers, are the givers for you of uninterrupted, chivalrous strength of the knowledge of yoga!.

May our preliminary method of teaching, acceptable to all, be accomodating to thee. May he, who is spiritually advanced and highly learned amongst us, be first of all friendly to thee.

౨౬౦.స ప్రథమ ఇత్యస్య వత్సారః కాశ్యప ఋషిః, విశ్వేదేవా దేవతాః, నిచృద్ బ్రాహ్మ్యనుష్టుప్ ఛందః, గాంధారః స్వరః.

అథ స్వామిసేవకకృత్యమాహ. స్వామి సేవకుల కర్తవ్య మీ మంత్రమున గలదు.

౨౬౦ స ప్రథమో బృహస్పతి శ్చికిత్వాంస్తస్మా ఇంద్రాయ సుతమా

జుహోత స్వాహా తృమ్పన్తు హోత్రా మధ్వో యాః స్విష్టా యాః

సుప్రీతాః సుహుతా యత్స్వాహాఽయాడగ్నీత్ ॥౧౫॥

ప.వి:- సః, ప్రథమః, బృహస్పతిః, చికిత్వాన్, తస్మై, ఇంద్రాయ, సుతమ్, ఆ, జుహోత, స్వాహా, తృమ్పన్తు, హోత్రాః, మధ్వః, యాః, స్విష్టా ఇతి సు + ఇష్టాః, యాః, సుప్రీతా ఇతి సు+ప్రీతాః, సుహుతా ఇతి సు+హుతాః, యత్, స్వాహా, అయాట్, అగ్నీత్॥౧౫॥

పదార్థః:-(సః) (ప్రథమః) ఆదిమః (బృహస్పతిః) బృహత్యా విద్యాయుక్తాయా వాచః పాలకః (చికిత్వాన్) విజ్ఞానవాన్(తస్మై) (ఇంద్రాయ) ఐశ్వర్యాయ (సుతమ్) నిష్పాదితం వ్యవహారమ్ (ఆజుహోత) ఆదత్త (స్వాహా) సత్యాం వాచమ్ (తృమ్పంతు) ప్రీణంతు (హోత్రాః) స్వీకర్తుమర్హాః (మధ్వః) మాధుర్యాది గుణోపేతాః (యాః) (స్విష్టాః) శోభనానీష్టాని యాభ్యస్తాః (యాః) (సుప్రీతాః) సుప్రసన్నాః (సుహుతాః) సుష్ఠు హుతాని యోగాదానరూపాణి కర్మాణి యాభిర్యోగినీభిః స్త్రీభిస్తాః (యత్) యా (స్వాహా) శోభనయా వాచా (అయాట్) అయాక్షీత్ (అగ్నీత్) సంప్రేషితః. అయం మంత్రః. శత. ౪.౨.౧. ౨౭
-౨౮ వ్యాఖ్యాతః. ॥౧౫॥

అన్వయః:-హే శిష్యా! యూయం యథా స పూర్వోక్తో మిత్రః ప్రథమశ్చికిత్వాన్ బృహస్పతిర్యస్మై ప్రయతేత తస్మై ఇంద్రాయ స్వాహా సుతమాజుహోత, తథా యద్యా హోత్రా. యా మధ్వః స్విష్టా యాః సుహుతాః సుప్రీతాః స్త్రియోఽగ్నీత్కశ్చిద్యోగీ చ స్వాహాఽయాట్, తథా భవన్తస్తృప్యంతు.॥౧౫॥

భావార్థః:-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. యథా యోగినో విద్వాంసో యోగిన్యో విదుష్యశ్చ పరమైశ్వర్యప్రాప్తయే ప్రయతంతే యథా చ సేవకః స్వామిసేవనమాచరతి తథైవాన్యైస్తత్తత్కర్మాణి ప్రవృత్య స్వాభీష్టసిద్ధిః సంపాదనీయా.॥౧౫॥

పదార్థము :-ఓ శిష్యులారా! మీరు పూర్వమంత్రమున మేము చెప్పినట్లు (ప్రథమః) మొదటి మిత్రుడు (చికిత్వాన్) విజ్ఞానవంతుడు (బృహస్పతిః) సమస్త విద్యలతో గూడిన వాణిని పాలించువాడు ఎట్లు ఏ యైశ్వర్యమునకై ప్రయత్నమొనర్చునో అట్లే (తస్మై ఇన్ద్రాయ) ఆ యైశ్వర్యముకొరకు (స్వాహా) సత్యవాణిని (సుతమ్) సంపూర్ణపరచబడిన శ్రేష్ఠవ్యవహారమును నీవు (ఆ జుహోత) చక్కగా గ్రహణమొనర్చుము. మరియు నెట్లు (యత్ హోత్రాః) యోగము నెవరు స్వీకరింపదగినవారో లేక (యాః) ఏ స్త్రీలు (మధ్వః) మధురమైన గుణము గలవారో (స్విష్టాః) ఇష్టమగు ఉత్తమకార్యము లొనర్చువారుగ నున్నారో, లేక (యాః) ఏ స్త్రీలు (సుహుతాః) చక్కగా హవనము మున్నగు కర్మలను నిర్వర్తించి సాధింతురో (సుప్రీతాః) మరియు బాగుగా ప్రసన్నులై యుందురో, విదుషీమణులగు నా మహిళామతల్లులు, లేక (అగ్నీత్) ఉత్తమ ప్రేరణను పొందియున్న విద్వాంసుడగు యోగి (స్వాహా) సత్యవాణిచే (అయాట్) ఎల్లరను తృప్తులుగానొనర్చి తృప్తులుగ నుండునట్లు [మీరును ఆ మహిళలవలె, యోగులవలె] (తృప్యన్తు) తృప్తులగుడు. ॥౧౫॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమున వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. యోగులైన విద్వాంసులు, యోగినులైన విదుషీమణులు పరమైశ్వర్యప్రాప్తికై ప్రయత్నమొనర్చునట్లు మరియు సేవకుడు తన స్వామికై పరిశ్రమించునట్లు మానవులెల్లరును ఆ యా కార్యములందు ప్రవృత్తులై అభీష్టసిద్ధినొందుదురుగాక!॥౧౫॥

15. O pupils, just as a learned teacher, the protector of knowledge tries for advancement, so should ye, to be great, resort to truth and virtuous deeds!.

Just as affable, sweet, high-minded, happy ladies, well versed in yoga, and a learned yogi, remain contented, so should yee, like them.

౨౬౧. అయం వేన ఇత్యస్య వత్సారః కాశ్యప ఋషిః, విశ్వేదేవా దేవతాః, ఆద్యస్య నిచృదార్షీ

త్రిష్టుప్ ఛందః, ధైవతః స్వరః, ఉపయామ ఇత్యస్య సామ్నీ గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః.

అథ సభాధ్యక్షేణ రాజ్ఞా కిం కర్తవ్య మిత్యుపదిశ్యతే.

సభాధ్యక్షుడగు రాజు ఏమి చేయవలయునను విషయ మిందు గలదు.

౨౬౧ అయం వేన శ్చోదయత్పృశ్నిగర్భా జ్యోతిర్జరాయూ రజసో విమానే।
ఇమమపాꣳసఙ్గమే సూర్యస్య శిశున్న విప్రా మతిభీ రిహంతి।
ఉపయామగృహీతోఽసి మర్కాయ త్వా ॥౧౬॥

ప.వి:- అయమ్, వేనః, చోదయత్, పృశ్నిగర్భా ఇతి పృశ్ని+గర్భాః, జ్యోతిర్జరాయురితి జ్యోతిః + జరాయుః, రజసః, విమాన ఇతి వి + మానే, ఇమమ్, అపామ్, సంగమ ఇతి సమ్+గమే, సూర్యస్య, శిశుమ్, న, విప్రాః, మతిభిరితి మతి+భిః, రిహంతి, ఉపయామగృహీత ఇత్యుపయామ+గృహీతః, అసి, మర్కాయ, త్వా ॥౧౬॥

పదార్థః :-(అయమ్) (వేనః) కమనీయశ్చంద్రః (చోదయత్) ప్రేరయతి. అత్ర లడర్థే లజడభావశ్చ (పృశ్నిగర్భాః) పృశ్ని రంతరిక్షం గర్భో యేషాం తే పృశ్నిగర్భాః (జ్యోతిర్జరాయుః) జ్యోతిషాం జరాయురి వాచ్ఛాదకః (రజసః) లోకసమూహస్య (విమానే) విగతం మానం పరిమాణం యస్యాన్తరిక్షస్య తస్మిన్ (ఇమమ్) ప్రత్యక్షమ్ (అపామ్) జలానామ్ (సంగమే) సంగ్రామ ఇవ. సంగమ ఇతి సంగ్రామ నామసు పఠితమ్. నిఘం. ౨. ౧౭. (సూర్యస్య) మార్తండస్య (శిశుమ్) శాసనీయం కుమారం బాలకమ్ (న) ఇవ (విప్రాః) మేధావినః (మతిభిః) బుద్ధిభిః (రిహంతి) సత్కుర్వంతి. రింహతీత్యర్చతి కర్మసు పఠితమ్. నిఘం. ౩. ౧౪. (ఉపయామ గృహీతః) రాజ్యాంగైర్యుక్తః (మర్కాయ) మృత్యునిమిత్తాయ వాయవే (త్వా) త్వామ్.

ఇమం మంత్రం నిరుక్తకార ఏవం సమాచష్టే-వేనో వేనతేః కాంతికర్మణస్తస్యైషా భవతి. నిరు. ౧౦-౩౮. అయం వేనశ్చోదయత్ పృశ్నిగర్భాః ప్రాష్టవర్ణగర్భా ఆప ఇతి వా జ్యోతిర్జరాయుర్జ్యోతిరస్య జరాయు స్థానీయం భవతి. జరాయు జరయా గర్భస్య జరయా యూయత ఇతి వేమమపాం సంగమనే సూర్యస్య చ శిశుమివ విప్రా మతిభీ హంతి, లిహంతి స్తువంతి, వర్ధయంతి, పూజయంతీతి వా. శిశుః శంసనీయో భవతి. శిశీతే ర్వా స్యాద్దానకర్మణశ్చిరలబ్ధో గర్భో భవతి. నిరు.౧౦.౩౯. అయం మంత్రః. శత. ౪.౨.౧. ౧౦-౧౧. వ్యాఖ్యాతః. ॥౧౬॥

అన్వయః:- హేశిల్పవిధివిద్విద్వన్! త్వముపయామగృహీతోఽస్యతోఽహం రజసో మధ్యే పృశ్నిగర్భా లోకా ఇవ జ్యోతిర్జరాయురివాయం వేనశ్చోదయాదిమం చంద్రమపాం సూర్యస్య సంగమే శిశుం విప్రా మతిభీ

రిహంతి నేవ మర్కాయ దుష్టానాం ప్రశమనాయ శ్రేష్ఠవ్యవహారస్థాపనాయ చ విమానే త్వా త్వాం గృహ్ణామి. ॥౧౬॥

భావార్థః:- సభాధ్యక్షేణ సూర్యాచంద్రమసో ర్గుణానివ శ్రేష్ఠగుణాన్ ప్రకాశయిత్వా దుష్టప్రశమనేన శ్రేష్ఠవ్యవహారేణ సజ్జనా ఆహ్లాదయితవ్యాః. ॥౧౬॥

పదార్థము :- శిల్పవిద్యావేత్తవగు సభాధ్యక్షా! నీవు (ఉపయామగృహీతః అసి) సైన్యములు మున్నగు రాజ్యాంగములచే యుక్తుడవై యున్నావు. కావున (రజసః) లోకములమధ్య (పృశ్నిగర్భాః) విశాల అవకాశము [ఆకాశము] గల లోకములవలె (జ్యోతిర్జరాయుః) తారాగణమును జరాయువువలె [మావిచే గప్పబడిన వానివలె] (అయమ్ వేనః) అతిమనోహరుడగు ఈ చంద్రుడు (చోదయత్) యథాయోగ్యముగ వారి వారి మార్గమునందు సిద్ధపరచును (ఇమమ్) ఈ చంద్రుని (అపామ్) జలముయొక్కయు (సూర్యస్య) సూర్యునియొక్కయు (సంగమే) సంబంధమగు ఆకర్షణ మున్నగు విషయములందు (శిశుమ్) శిక్షార్హుడగు బాలుని (మతిభిః) విద్వాంసులు స్వబుద్ధిద్వారా (రిహన్తి) సత్కరించి (న) సమానాదరముతో గ్రహించునట్లు నేనును (మర్కాయ) దుష్టులను నశింప [శమింప] జేయుచు, శ్రేష్ఠవ్యవహారములను స్థాపించుటకు (విమానే) అనంతమగు అంతరిక్షమున అనేక విధములగు యానముల నిర్మించుటకు (త్వా) నిన్ను స్వీకరించుచున్నాను. ॥౧౬॥

భావార్థము :- సభాధ్యక్షుడు సూర్యచంద్రుల గుణములవలెనే శ్రేష్ఠగుణములను ప్రకాశితమొనర్చియు, దుష్టవ్యవహారముల శాంతపరచుచు, శ్రేష్ఠవ్యవహారములచే సజ్జనులను ఆహ్లాదపరచవలయును. ॥౧౬॥

16. O' skilful ruler, thou art equipped with army, the essential mainstay of kingship. I fix in its orbit, in the midst of spacious regions, this beautiful moon that covers the luminous stars, and is linked with the sun and the waters that it attracts. Just as learned persons wisely and respectfully accept a young pupil, so do I accept thee for curbing the sinful and establishing the code of morality!.

౨౬౨. మనో న యేష్విత్యస్య వత్సారః కాశ్యప ఋషిః, విశ్వేదేవా దేవతాః, స్వరాడ్ బ్రాహ్మీ త్రిష్టుప్ ఛందః, ధైవతః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయమాహ. పై విషయమే మరల నిందు విశదపరచబడినది.

౨౬౨ మనో న యేషు హవనేషు తిగ్మం విపః శచ్యా వనుథో ద్రవంతా। ఆ యః శర్యాభి స్తువిన్నృమ్ణో అస్యాశ్రీణీతా దిశం గభస్తావేష తే యోనిః ప్రజాః పాహ్యపమృష్టో మర్కో దేవా స్త్వా మంథిపాః ప్రణయన్త్వనా ధృష్టాసి॥౧౭॥

ప. వి:- మనః, న, యేషు, హవనేషు, తిగ్మమ్, విపః, శచ్యా, వనుథః, ద్రవంతా, ఆ, యః, శర్యాభిః, తువిన్నృమ్ణ ఇతి తువి + నృమ్ణః, అస్య, అశ్రీణీత, ఆదిశమిత్యా + దిశమ్, గభస్తౌ, ఏషః, తే, యోనిః, ప్రజా ఇతి ప్ర + జాః, పాహి, అపమృష్ట ఇత్యప + మృష్టః, మర్కః, దేవాః, త్వా, మంథిపా ఇతి మంథి + పాః, ప్ర, నయంతు, అనాధృష్టా, అసి॥౧౭॥

పదార్థః:-(మనః) విజ్ఞానమ్ (న) ఇవ (యేషు) (హవనేషు) ధర్మేణైవాదానేషు. (తిగ్మమ్) వజ్రవత్తీవ్రమ్, తిగ్మమితి వజ్రనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౨. ౨౦. (విపః) వివిధం పాతీతి విపో మేధావీ. విప ఇతి మేధావినామసు పఠితమ్. నిఘం. ౩. ౧౫. శచ్యా ప్రజ్ఞయా. శచీతి ప్రజ్ఞా నామసు పఠితమ్. నిఘం. ౩. ౯. (వనుథః) కామయేథే. వనోతీతి కాంతికర్మసు పఠితమ్. నిఘం. ౨. ౬. (ద్రవంతా) గంతారౌ. అత్ర సుపాం సులుగిత్యాకారాదేశః. అ.౭.౧౩౯. (ఆ) (యః) (శర్యాభిః) గతిభిః (తువిన్నృమ్ణః) తువీని బహూని ధనాని యస్య సః. తువీతి బహునామసు పఠితమ్. నిఘం. ౩. ౧. (అస్య) (అశ్రీణీత) శ్రీణాతి పచతి (ఆదిశ) దిశమభివ్యాప్యైవ (గభస్తౌ) అంగుల్యా నిర్దేశే. గభస్తయ ఇత్యంగులీనామసు పఠితమ్. నిఘం.౨.౫. (ఏషః) రాజధర్మః (తే) తవ (యోనిః) గృహమ్ (ప్రజాః) సంరక్షణీయాః (పాహి) (అపమృష్టః) దూరీకృతః (మర్కః) మరణదుఃఖదో దుర్నయః (దేవాః) విద్వాంసః (త్వా) త్వామ్ (మంథిపా) యే మంథంతి శత్రూన్ తాన్ వీరాన్ పాంతి తే (ప్ర) (నయంతు) ప్రీణయంతు (అనాధృష్టా) అధర్షనీయా (అసి) లోడర్థే లట్. అయం మంత్రః. శత. ౪. ౧. ౬. ౧౨-౧౫. వ్యాఖ్యాతః. ॥౧౭॥

అన్వయః:-హే శిల్పవిద్యావిచక్షణ సభాపతే! విద్వన్నేష రాజధర్మస్తే తవ యోని రస్తి, త్వం యథా యస్తు విన్నృమ్ణః ప్రజాపతిర్విపః ప్రజాజనశ్చైతౌ ద్వౌ యువాం యేషు హవనేషు శర్యాభిస్తిగ్మం మనో న ద్రవంతౌ సంతౌ శచ్యా సహ ఆవనుథ ఇత్థం ప్రత్యేకః ప్రజాజనోఽస్య గభస్తావా దిశం. యథా స్యాత్తథా శత్రూనాశ్రీణీత మర్కశ్చాపమృష్టో భవతు ప్రజాః పాహి మంథిపా దేవాస్త్వా త్వాం ప్రణయంతు. హే ప్రజే! యతోఽనాధృష్టా నిర్భయా స్వతంత్రా త్వమసి తం రాజానం సతతం రక్ష. ॥౧౭॥

భావార్థః :-ప్రజాపురుషా రాజ్యకర్మణి యం రాజానమాశ్రయేయు స్స తేషాం న్యాయేన రక్షాం కుర్యాత్. తే చ తం న్యాయాధీశం ప్రతి స్వాభిప్రాయం ప్రవదేయుః. రాజసేవకాశ్చ న్యాయకర్మణైవ ప్రజాపురుషాన్ రక్షేయురితి.॥౧౭॥

పదార్థము :-శిల్పవిద్యాచతురుడవునగు నో సభాపతీ! (ఏషః) ఈ రాజధర్మము (తే) నీయొక్క (యోనిః) సుఖస్థిరత్వమునకు స్థానము. ఎట్లు (యః తువిన్నృమ్ణః) గొప్పధనశాలివి, ప్రజాపాలకుడవునగు నీవు

(విపః) బుద్ధిశాలురగు ప్రజాజనము ఇట్టి మీ యిరువురును (యేషు) యజ్ఞాదికర్మలందు (శర్యాభిః) వేగములతో (తిగ్మమ్) వజ్రమువంటి అతిదృఢమగు (మనః న) మనస్సువంటి వేగముతోను (ద్రవన్తొ) నడచుచున్నవారలై (శచ్యా) బుద్ధితో (అనమథః) పరస్పరము కోరుకొనునట్లు ప్రజాపురుషులెల్లరును (అస్య) ఈ ప్రజాపతియొక్క (గభస్తౌ) వ్రేలిసంజ్ఞామాత్రముచే (ఆదిశమ్) సకలదిశలందుండు శత్రువులకు (ఆ అశ్రీణీత) అధిక దుఃఖములు గలిగింతురుగాక! (మర్కః) మరణసమానమగు దుఃఖముల గలిగించువాడును, చెడుమార్గమున ప్రవర్తించువాడును నగు శత్రువు (అపమృష్టః) దూరమగుగాక! మరియు నీవు (ప్రజాః) ప్రజలను (పాహి) పాలించుము (మన్థిపాః దేవాః) శత్రువులను శిక్షించు, వీరులను రక్షించు విద్వాంసులు (త్వా) నిన్ను (ప్రనయన్తు) ప్రసన్నులుగా నొనర్చుదురుగాక! ఓ ప్రజాజనమా! మీరును (అనాధృష్టా అసి) నిర్భయ స్వాధీనులు. కావున సదా రాజును సంరక్షించుచుండుడు. ॥౧౭॥

భావార్థము :- ప్రజలు రాజ్యకర్మయందు ఏ రాజును ఆశ్రయింతురో ఆయన వారిని రక్షించవలయును. ఆ ప్రజయును తమ న్యాయాధీశుని సమ్ముఖమున తమ యభిప్రాయములను శంకాసమాధానములతో బాటు నివేదించవలయును. రాజకర్మచారులును న్యాయముతో ప్రజలను రక్షించవలయును. ॥౧౭॥

17. O' skilful ruler, this art of government is thy mainstay. Just as thou, master of wealth, and protector of thy subjects, and the wise people of thine, both perform Havan with alertness, and determined mind, and acting wisely contribute to the welfare of the state, so should each subordinate of thine, on the signal of thy finger, remove enemies from all sides. Let the wicked and agonising foe be cast aside. Protect thy subjects!.

Let the learned, who quell the foes, add to thy happiness. O people protect the ruler that grants ye independence and fearlessness!.

౨౬౩. సుప్రజా ఇత్యస్య వత్సారః కాశ్యప ఋషిః, ప్రజాపతి ర్దేవతా, నిచృత్ త్రిష్టుప్ఛందః, ధైవతః స్వరః,

మంథినోఽధిష్ఠానమిత్యస్య ప్రాజాపత్యా గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః.

న్యాయాధీశేన ప్రజాః ప్రతి కథం వర్తితవ్యమిత్యుపదిశ్యతే.

ప్రజలయెడ న్యాయాధీశుడెటుల ప్రవర్తించవలయున దిందు చెప్పబడినది.

౧౬౩ సుప్రజాః ప్రజాః ప్రజనయన్ పరీహ్యాభి రాయస్పోషేణ

యజమానమ్ । సంజగ్మానో దివా పృథివ్యా । మంథీ

మంథిశోచిషా నిరస్తో మర్కో మంథినోఽధిష్ఠానమసి ॥౧౮॥

ప.వి:- సుప్రజా ఇతి సు + ప్రజాః, ప్రజా ఇతి ప్ర + జాః, ప్రజనయన్నితి ప్ర + జనయన్, పరి, ఇహి, అభి, రాయః, పోషేణ యజమానమ్, సంజగ్మాన ఇతి సమ్ + జగ్మానః, దివా, పృథివ్యా, మంథీ, మంథిశోచిషేతి మన్థి + శోచిషా, నిరస్త ఇతి నిః + అస్తః, మర్క్యః, మంథినః, అధిష్ఠానమ్, అధిష్ఠానమిత్యధి + స్థానమ్, అసి ॥౧౮॥

పదార్థః :-(సుప్రజాః) శోభనా ప్రజా యస్య సః సుప్రజాః స యథాస్యాత్తథా (ప్రజాః) ప్రజా ఏవ (ప్రజనయన్) పరమేశ్వర ఇవ ప్రకటయన్ (పరి) సర్వతః (ఇహి) జానీహి (అభి) ఆభిముఖ్యే (రాయః) ధనసమూహస్య (పోషేణ) పుష్ట్యా (యజమానమ్) సుఖప్రదమ్. (సంజగ్మానః) ధీరతాది శుభగుణేష్వాసక్తః (దివా) సూర్యేణ (పృథివ్యా) భూమ్యా (మంథీ) మంథితుం శీలమస్య న్యాయాధీశస్య సః (మంథిశోచిషా) సూర్యదీప్త్యేవ (నిరస్తః) నితరాం ప్రక్షిప్త ఇవ (మర్క్యః) మృత్యునిమిత్తః ఖల్వన్యాయకారీ (మంథినః) న్యాయకారిణః (అధిష్ఠానమ్) ఆధార ఇవ (అసి). అయం మంత్రః. శత.౪.౨.౧.౧౭-౨౧. వ్యాఖ్యాతః.॥౧౮॥

అన్వయః:-భో న్యాయాధీశ! సుప్రజాస్త్వం ప్రజాః ప్రజనయన్ రాయస్పోషేణ సహ యజమాన మభిపరీహి సర్వథా తస్య ధనవృద్ధిమిచ్ఛ. మంథీత్వం దివా పృథివ్యా సంజగ్మానో భవ. తద్గుణీభవేతి భావః. యతస్త్వం మంథినోఽధిష్ఠానమస్యతోస్తే మంథిశోచిషా మర్కో నిరస్తో భవతు. ॥౧౮॥

భావార్థః:- అత్రోపమాలంకారః. న్యాయాధీశో యజమానస్య పురోహిత ఇవ ప్రజాః సతతం పాలయేత్. ॥౧౮॥

పదార్థము :- ఓ న్యాయాధీశా! (సుప్రజాః) ఉత్తమ ప్రజలుగల నీవు (ప్రజాః) ప్రజలను (ప్రజనయన్) ఈశ్వరునివలె ప్రకటింపజేయుచు (రాయః) ధనముల (పోషేణ) పుష్టిచే (యజమానమ్) యాగాది కర్మలొనర్చువారిని (అభి, పరి, ఇహి) సకలవిధముల ధనవంతులనుగ నొనర్చుము. నీవు (మన్థీ) వాదవివాదములచే మథించువాడవును (దివా పృథివ్యా) ద్యావాపృథ్వులవలె ధీరత్వాది గుణములందు ప్రవర్తించువాడవును (మన్థినః) సదసద్వివేచన మొనర్చదగిన గుణములకు (అధిష్ఠానమ్) ఆధారుడవై (అసి) ఉన్నావు. కావున (మన్థిశోచిషా) సూర్యదీప్తివలెనున్న నీ న్యాయప్రకాశముచే (మర్క్యః) మృత్యువును చేకూర్చు అన్యాయకారి (నిరస్తః) నివృత్తుడగుగాక! ॥౧౮॥

భావార్థము:-ఈ మంత్రమునం దుపమాలంకారము గలదు. ధర్మముతో యజ్ఞము నొనర్చు సత్పురుషుడగు పురోహితునివలె ప్రజలను నిరంతరము పాలించుట న్యాయాధీశుడగు రాజునకు కర్తవ్యము. ॥౧౮॥

18.O' ruler, having loyal subjects, whose maker art thou, fill with profuse wealth him who does nobel deeds. Be thou patient like the Sun and Earth. Thou art the support of the just. With the moral power of thy justice, may the unjust be suppressed!.

౭౬.౪.యో దేవాస ఇత్యస్య వత్సారః కాశ్యప ఋషిః, విశ్వే దేవా దేవతాః, భురిగార్షీ పంక్తిశ్ఛందః, ధైవతః స్వరః.

అథ రాజ సభ్యజన కృత్యమాహ.

రాజు మరియు సభాసదుల కార్యము లీ మంత్రమందుపదేశింపబడెను.

౭౬౪ యే దేవాసో దివ్యేకాదశ స్థ పృథివ్యామధ్యేకాదశ స్థ।

అప్సుక్షితో మహినైకాదశ స్థ తే దేవాసో యజ్ఞ మిమం జుషధ్వమ్ ॥౧౯॥

ప.వి:- యే, దేవాసః, దివి, ఏకాదశ, స్థ, పృథివ్యామ్, అధి, ఏకాదశ, స్థ, అప్సు క్షిత ఇత్యప్సు + క్షితః, మహినా, ఏకాదశ, స్థ, తే, దేవాసః, యజ్ఞమ్, ఇమమ్, జుషధ్వమ్॥౧౯॥

పదార్థః :-(యే) (దేవాసః) దివ్యగుణయుక్తాః (దివి) విద్యుతి (ఏకాదశ) ప్రాణాపానోదానసమాన వ్యాననాగకూర్మకృకలదేవదత్తధనంజయజీవాః (స్థః) సంతి. అత్ర పురుషవ్యత్యయః (పృథివ్యామ్) భూమౌ (అధి) ఉపరిభావే (ఏకాదశ) పృథివ్యప్తేజోవాయ్వాకాశాదిత్యచంద్రనక్షత్రాహంకార మహత్తత్వప్రకృతయః (స్థ) సన్తి (అప్సుక్షితః) ప్రాణేషు క్షయంతి నివసంతి తే (మహినా) మహిమ్నా (ఏకాదశ) శ్రోత్ర త్వక్ చక్షురసనాఘ్రాణవాక్పాణిపాదపాయూపస్థమనాంసి (స్థ) సంతి (తే) (దేవాసః) రాజసభాసదో విద్వాంసః (యజ్ఞమ్) రాజప్రజాసంబద్ధ వ్యవహారమ్ (ఇమమ్) ప్రత్యక్షమ్ (జుషధ్వమ్) సేవధ్వమ్. అయమ్మంత్రః. శత.౪.౨.౨.౯. వ్యాఖ్యాతః.॥౧౯॥

అన్వయః:-యే మహినా స్వమహిమ్నా దివ్యేకాదశ దేవాసః స్థ సంతి. పృథివ్యామధ్యేకాదశ స్థ సంతి. అప్సుక్షితశ్చైకాదశ స్థ సంతి తే యథా స్వస్వకర్మసు వర్తంతే తద్వద్వర్తమానా. హే దేవాసో! రాజసభాయాః సభ్యజనా యూయమిమం యజ్ఞం జుషధ్వమ్. ॥౧౯॥

భావార్థః :-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. యథా స్వకర్మణి ప్రవర్తమానా ఇమేఽన్తరిక్షా దిషు పదార్థాః సంతి, తథా సభాజనైస్స్వస్వన్యాయకర్మణి ప్రవర్తితవ్యమితి. ॥౧౯॥

పదార్థము :- (మహినా) స్వంతమహిమచే (దివి) విద్యుత్స్వరూపమున (ఏకాదశ) పదునొకండును [ప్రాణ, అపాన, ఉదాన, వ్యాన, సమాన, నాగ, కూర్మ, కృకల, దేవదత్త,ధనంజయ, జీవాత్మ లను] (దేవాసః స్థః) దివ్యగుణయుక్తములగు ఏ దేవతలుగలవో (పృథివ్యామ్ అధి) భూమిమీద (ఏకాదశ) పదునొకండు [పృథివి,

ప్రకృతి] (స్థ) ఉన్నవో మరియు (అప్సుక్షితః) ప్రాణములందు వసించు (ఏకాదశ) పదునొకండు [కన్నులు, చెవులు, త్వక్కు, జిహ్వా, నాసిక, వాణీ, హస్త, పాద, గుద, లింగ, మనస్సులు] (స్థ) కలవో (తే) అవియన్నియు స్వకార్యములందు లీనమైయున్నట్లు (దేవాసః) ఓ రాజసభాసదులారా! మీరును యథాయోగ్యముగ స్వకార్యములందు స్థితులై (ఇమమ్ యజ్ఞమ్) [రాజ ప్రజా సంబంధ వ్యవహారములను] ఈ యజ్ఞమును (జుషధ్వమ్) సేవించుడు. ॥౧౯॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమునందు వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. ఎటుల అంతరిక్ష, శరీర, ప్రాణములందలి పదార్థములు తమతమ కార్యములందు ప్రవృత్తములై యున్నవియో అటులనే రాజసభాసదులును తమ తమ న్యాయమార్గములందు ప్రవృత్తులై యుండవలయును. ॥౧౯॥

19.In their elen majesty, eleven mighty substances reside in heaven, on the earth and in respiration. Just as they perform their functions faithfully, so should you the members of the House of the People, carry on the administration of the State with zeal and devotion.

౨౬౫. ఉపయామగృహీతోఽసీత్యస్య వత్సారః కాశ్యప ఋషిః, యజ్ఞో దేవతా నిచృదార్షీ జగతీ ఛందః, నిషాదః స్వరః.

అథ రాజ్ఞాం విదుషాం చోపదేశప్రకారమాహ.

రాజుయొక్క, విద్వాంసులయొక్క ఉపదేశపద్ధతి చెప్పబడుచున్నది.

౨౬౫ ఉపయామ గృహీతోఽస్యాగ్రయణోఽసి స్వాగ్రయణః।

పాహి యజ్ఞం పాహి యజ్ఞపతిం విష్ణు స్త్వామింద్రియేణ

పాతు విష్ణుంత్వం పాహ్యభి సవనాని పాహి॥౨౦॥

ప.విః- ఉపయామ గృహీత ఇత్యుపయామ + గృహీతః, అసి, ఆగ్రయణః, అసి, స్వాగ్రయణ ఇతి సు + ఆగ్రయణః, పాహి, యజ్ఞమ్, పాహి, యజ్ఞపతిమితి యజ్ఞ + పతిమ్, విష్ణుః, త్వామ్, ఇంద్రియేణ, పాతు, విష్ణుమ్, త్వమ్, పాహి, అభి, సవనాని, పాహి ॥౨౦॥

పదార్థః :-(ఉపయామ గృహీతః) వినయాదిరాజగుణైర్యుక్తః (అసి) (ఆగ్రయణః) సమంతాదగ్రాణి విజ్ఞానయుక్తాని ప్రశస్తాని కర్మాణ్యయతే సః. శకంధ్వాదిషు పరరూపం వాచ్యమ్. ఇతి పరరూపమ్ (అసి)

(స్వాగ్రయణః) శోభనశ్చాసావాగ్రయణశ్చ తద్వత్ (పాహి) (యజ్ఞమ్) రాజప్రజాపాలకమ్ (పాహి) (యజ్ఞపతిమ్) సంగతస్య న్యాయస్య పాలకమ్ (విష్ణుః) సకలశుభగుణకర్మవ్యాపీ విద్వాన్ (త్వామ్) (ఇంద్రియేణ) మనసా ధనేన వా. ఇంద్రియమితి ధననామసు పఠితమ్. నిఘం. ౨. ౧౦. (పాతు) (విష్ణుమ్) విద్వాంసమ్ (త్వమ్) న్యాయాధీశ (పాహి) (అభి) (సవనాని) ఐశ్వర్యాణి (పాహి). అయం మంత్రః. శత. ౪.౨.౨.౯-౧౧. వ్యాఖ్యాతః.॥౨౦॥

అన్వయః:-హే సభాపతే! రాజన్ ఉపదేశక వాయతస్త్వముపయామగృహీతో౽స్యతో యజ్ఞమ్పాహి. స్వాగ్రయణ ఇవాగ్రయణో౽సి తస్మాద్ యజ్ఞపతిం పాహి. అయం విష్ణురింద్రియేణ త్వాం పాతు. త్వమేనం విష్ణుమ్పాహి, సవనాన్యభి పాహి. ॥౨౦॥

భావార్థః :- అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. రాజ్ఞో విదుషాం చ యోగ్యతా౽స్తి తే సతతం కుర్యుర్నహి రాజ్యోన్నత్యా వినా విద్వాంసో స్వాస్థ్యేన విద్యాప్రచారయితుముపదేష్టుం చ శక్నువంతి, న ఖలు విదుషాం సంగోపదేశాభ్యాం వినా కశ్చిద్ రాజ్యం రక్షితుమ్పర్హతి. న ఖలు రాజప్రజోత్తమ విదుషాం పరస్పరం ప్రీతిమంతరైశ్వర్యోన్నతిరైశ్వర్యోన్నత్యా వినా౽౽నన్దశ్చ సతతం జాయతే. ॥౨౦॥

పదార్థము :- ఓ సభాపతి రాజా! లేక ఉపదేశకుడా! నీవు (ఉపయామగృహీతః అసి) వినయము మున్నగు రాజగుణయుక్తుడవు, వేదాదిశాస్త్ర ఉపదేశకుడవు. కావున (యజ్ఞమ్) రాజును, ప్రజలను పాలించు యజ్ఞమును (పాహి) పాలించుము (సవనాని) ఐశ్వర్యముల నొసగు కార్యములను (అభి) సకల విధముల (పాహి) రక్షించుము (విష్ణుః) సమస్త సద్గుణములను మరియు కర్మలను చక్కగా నెరుగు ఈ విద్వాంసుడు (ఇన్ద్రియేణ) మనస్సుచే, ధనములచే (త్వామ్) నిన్ను (పాతు) పాలించుగాక! మరియు నీవు (విష్ణుమ్) ఆ విష్ణువును [విద్వాంసుని] (పాహి) రక్షించుము (స్వాగ్రయణః) ఉత్తమ ఆలోచనాయుక్త కర్మలను పొందువాడవు కమ్ము (యజ్ఞపతిమ్) యథావతుగ న్యాయమును రక్షించువానిని (పాహి) పాలించుము. ॥౨౦॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమునందు వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. రాజా, విద్వాంసులు మరియు ప్రజలు కలిసి సర్వథా రాజ్యము నభివృద్ధి పరచవలెను. ఏలన; రాజ్యోన్నతి గానిదే విద్వాంసులు శాంతమనస్కులై విద్యా ప్రచారము, ఉపదేశమునొనర్ప జాలరు. విద్వాంసుల సత్సంగము, ఉపదేశములేనిదే ఎవ్వడును రాజ్యమును రక్షించుటకు సమర్థుడు గాజాలడు. మరియు రాజా, ప్రజలు, విద్వాంసులందు పరస్పర ప్రీతిలేనిచో ఐశ్వర్యోన్నతియును జరుగదు. అట్టి ఐశ్వర్యము లేకున్న ఆనందము ఎన్నటికిని గలుగ జాలదు. ॥౨౦॥

20.O' ruler, thou art an embodiment of humility and vedic lore, thou art the doer of laudable deeds, and worthy of respect. Protect the administration of justice. May the virtuous, and the learned protect thee. May thou fully protect the learned, and all works that contribute to prosperity!.

౨౧-౨౭.సోమ పవత ఇత్యస్య వత్సార కాశ్యప ఋషిః, సోమో దేవతా, స్వరాడ్ బ్రాహ్మీ త్రిష్టుప్ ఛందః, ధైవతః స్వరః, ఏష త ఇత్యస్య యాజుషీ జగతీ ఛందః, నిషాదః స్వరః.

అథ రాజకృత్య మాహ. రాజాయొక్క కార్యము ఈ మంత్రమునం దుపదేశించబడును.

౨౬. సోమః పవతే సోమః పవతేఽస్మై బ్రహ్మణేఽస్మై క్షత్రాయాస్మై సున్వతే యజమానాయ పవతఽఇషఽ ఊర్జే పవతేఽద్భ్యఽ ఓషధీభ్యః పవతే ద్యావా పృథివీభ్యామ్పవతే సుభూతాయ పవతే విశ్వేభ్యస్త్వా దేవేభ్యఽఏష తే యోనిర్విశ్వేభ్య స్త్వా దేవేభ్యః ॥౨౧॥

ప.విః- సోమః, పవతే, సోమః, పవతే, అస్మై, బ్రహ్మణే, అస్మై, క్షత్రాయ, అస్మై, సున్వతే, యజమానాయ, పవతే, ఇషే, ఊర్జే, పవతే, అద్భ్య ఇత్యత్ + భ్యః, ఓషధీభ్యః, పవతే, ద్యావాపృథివీభ్యామ్, పవతే, సుభూతాయేతి సు + భూతాయ, పవతే, విశ్వేభ్యః, త్వా, దేవేభ్యః, ఏషః, తే, యోనిః, విశ్వేభ్యః, త్వా, దేవేభ్యః ॥౨౧॥

పదార్థః:-(సోమః) సోమ్యగుణసంపన్నో రాజా (పవతే) విజానీయాత్. లేట్ ప్రయోగః. (సోమః) రాజసభాయాః సభాసత్ ప్రజాజనో వా (పవతే) పూతో భవేత్ (అస్మై) ప్రత్యక్షాయ (బ్రహ్మణే) పరమేశ్వరాయ వేదాయ వా (అస్మై) (క్షత్రాయ) రాజ్యాయ క్షత్రియాయ వా (అస్మై) (సున్వతే) సర్వవిద్యాసిద్ధాంతం నిష్పాదయతే (యజమానాయ) సంగచ్ఛమానాయ (పవతే) (ఇషే) అన్నాయ (ఊర్జే) పరాక్రమాయ (పవతే) (అద్భ్యః) జలేభ్యః ప్రాణేభ్యో వా (ఓషధీభ్యః) సోమాదిభ్యః (పవతే) (ద్యావాపృథివీభ్యామ్) సూర్యభూమిభ్యామ్ (పవతే) (సుభూతాయ) సుష్ఠుసత్యాయ వ్యవహారాయ. (పవతే) (విశ్వేభ్యః) సమస్తేభ్యః (త్వా) త్వామ్ (దేవేభ్యః) దివ్యేభ్యో గుణేభ్యః (ఏషః) రాజధర్మగుణగ్రాహణమ్ (తే) తవ. (యోనిః) వసతిః (విశ్వేభ్యః) అఖిలేభ్యః (త్వా) త్వామ్ (దేవేభ్యః) విద్వద్భ్యః. అయమ్మంత్రః. శత. ౪.౨.౨.౧౨-౧౬.తథా.బ్రా.౩.౧-౯.వ్యాఖ్యాతః. ॥౨౧॥

అన్వయః :-హే విద్వాంసో! యథాఽయం సోమోఽస్మై బ్రహ్మణే పవతేఽస్మై క్షత్రాయ పవతేఽస్మై సున్వతే. యజమానాయ పవత ఇష ఊర్జే పవతేఽద్భ్య ఓషధీభ్యః పవతే. ద్యావాపృథివీభ్యాం పవతే. సుభూతాయ పవతే, తద్వత్సోమః సభ్యజనః ప్రజాజనోఽప్యేతస్మై సర్వస్మై పవతామ్. హే రాజన్! యస్య తే తవైష యోనిరస్తి, తం త్వాం విశ్వేభ్యో దేవేభ్యో వయం స్వీకుర్మస్తథా విశ్వేభ్యో గుణేభ్యశ్చ త్వా త్వామఙ్గీకుర్మహే. ॥౨౧॥

భావార్థః :- అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. యథా చంద్రలోకః సర్వస్మై జగతే హితకారీ వర్తతే యథా చ రాజా సభ్యజనప్రజాజనాభ్యాం సహ తదుపకారాయ ధర్మానుకూలం వ్యవహారమాచరతి, తథైవ సభ్యజనప్రజాజనౌ రాజ్ఞా సహ వర్తేతామ్. య ఉత్తమ వ్యవహారగుణ కర్మానుష్ఠాతా భవతి, స ఏవ రాజా సభ్యజనశ్చ న్యాయాధీశో భవితు మర్హతి. యో ధర్మాత్మా (జనః) స ఏవ ప్రజాయామగ్ర్యో గణనీయోఽస్త్యేవమేతే త్రయః పరస్పరం ప్రీత్యా పురుషార్థేన విద్యాదిగుణేభ్యః పృథివ్యాదిపదార్థేభ్య శ్చాఖిలం సుఖం ప్రాప్తుం శక్నువంతి. ॥౨౧॥

పదార్థము :- ఓ విద్వాంసులారా! (సోమః) సౌమ్యగుణయుక్తుడగు నీ రాజు ఎట్లు (అస్మై బ్రహ్మణే) ఈ పరమేశ్వరుని, లేక వేదమును ఎరుగుటకై (పవతే) పవిత్రుడగుచున్నాడో (అస్మై క్షత్రాయ) ఈ క్షాత్రధర్మమునకై (పవతే) జ్ఞానవంతుడగుచున్నాడో (అస్మై సున్వతే) సమస్త విద్యాసిద్ధాంతములను సిద్ధింపజేయు (యజమానాయ) ఉత్తమసాంగత్యమొనర్చు విద్వాంసునికై (పవతే) నిర్మలుడగుచున్నాడో (ఇషే) అన్నముయొక్కగుణముకొరకు (ఊర్జే) పరాక్రమముకొరకు (పవతే) శుద్ధుడగుచున్నాడో (అద్భ్యః) జలములకొరకు [ప్రాణములకొరకు] (ఓషధీభ్యః) సోమ మున్నగు ఓషధులకై (పవతే) ఎరుగుచున్నాడో (ద్యావాపృథివీభ్యామ్) పృథివీసూర్యులకొరకు (పవతే) శుద్ధుడగుచున్నాడో (సుభూతాయ) చక్కని వ్యవహారములకై (పవతే) దుష్కర్మలనుండి తప్పుకొనుచున్నాడో, అట్లే (సోమః) సభాసదులు మరియు ప్రజలు ఎల్లరను యథోక్తముగా నెరుగుదురుగాక, స్వీకరింతురుగాక! మరియు మీరును స్వయముగ పవిత్రులుగ నుండుడు. ఓ రాజా! సభ్యులారా! ప్రజాజనమా! (తే) మీకు (ఏషః) ఏ యీ రాజధర్మము (యోనిః) గృహమువలె నున్నదో (త్వా) అట్టి మిమ్ము (విశ్వేభ్యః, దేవేభ్యః) సకల విద్వాంసులకొరకును (త్వా) మిమ్ము (విశ్వేభ్యః) సంపూర్ణ దివ్యగుణములకొరకును మేము స్వీకరించుచున్నాము. ॥౨౧॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమందు వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. చంద్రలోకము సర్వజగత్తునకు హితకారి యగుచున్నట్లు, రాజు సభ్యజనులతో, ప్రజాజనముతో సహా వారి యుపకారమునకై ధర్మానుకూలమగు వ్యవహారమొనర్చుచున్నట్లు, సభ్యపురుషులు, ప్రజాజనమును రాజుయెడల ప్రవర్తించవలయును. ఉత్తమవ్యవహార గుణకర్మల ననుష్ఠించు యా రాజు మరియు సభాపురుషులు మాత్రమే న్యాయశీలురు గాగలుగుచున్నారు. మరియు ధర్మాత్ములు మాత్రమే ప్రజలయం దగ్రగణ్యులుగ తలచబడుదురు. ఇట్లీ ముప్పురును పరస్పర ప్రీతితో పురుషార్థమొనర్చి విద్య మున్నగు దివ్యగుణములవల్లను, పృథివ్యాది పదార్థముల చేతను సమస్త సుఖములను పొందుటకు సమర్థులగుదురు. ॥౨౧॥

21.O' learned people, just as the amiable ruler purifies himself for knowing God and the veda, tries to acquire military knowledge, makes strenous efforts for the advancement of scholars and friends of learnings, is eager to produce foodstuffs which add to our vitality, exerts for the collection of medicines and canalizing waters, desires for the light of the sun and improvement of all material objects, avoids vice to acquire virtue, so should ye and other citizens do. O ruler, successful administration is thy aim. We honour thee for the betterment of the learned, and noble qualities of thine!.

౨౬౭.ఉపయామ గృహీతో౾సీత్యస్య వత్సారః కాశ్యప ఋషిః, విశ్వేదేవా దేవతాః, బ్రాహ్మీత్రిష్టుప్ ఛందః, ధైవతః స్వరః.

కీదృశం జనం సేనాపతిం కుర్యాదిత్యుపదిశ్యతే.

ఎటువంటి మనుష్యుని సేనాపతిగ నొనర్చవలసినదీ మంత్రమున చెప్పబడుచున్నది.

౨౬౭ ఉపయామగృహీతో౾సీంద్రాయ త్వా బృహద్వతే వయస్వత౾ ఉక్థావ్యం గృహ్ణామి। యత్త౾ ఇంద్ర బృహద్వయస్తస్మై త్వా విష్ణవే త్వైష తే యోని రుక్థేభ్య స్త్వా దేవేభ్యస్త్వా దేవా వ్యం యజ్ఞస్యాయుషే గృహ్ణామి ॥౨౨॥

ప. విః- ఉపయామ గృహీత ఇత్యుపయామ + గృహీతః, అసి, ఇంద్రాయ, త్వా, బృహద్వత ఇతి బృహత్ + వతే, వయస్వతే, ఉక్థావ్యమిత్యుక్థ + అవ్యమ్, గృహ్ణామి, యత్, తే, ఇంద్ర, బృహత్, వయః, తస్మై, త్వా, విష్ణవే, త్వా ఏషః, తే, యోనిః, ఉక్థేభ్యః, త్వా, దేవేభ్యః, త్వా, దేవావ్యమితి దేవ + అవ్యమ్, యజ్ఞస్య, ఆయుషే, గృహ్ణామి॥౨౨॥

పదార్థః :-(ఉపయామ గృహీతః) సునియమైరధీతవిద్యః (అసి) (ఇంద్రాయ) పరమైశ్వర్యవతే (త్వా) త్వామ్ (బృహద్వతే) ప్రశస్తాని బృహంతి కర్మాణి యస్య తస్మై (వయస్వతే) బహుజీవనం విద్యతే యస్య తస్మై (ఉక్థావ్యమ్) ప్రశంసార్హాణి స్తోత్రాణి శస్త్రవిశేషాణి వా తస్య తమివ సేనాపతిమ్ (గృహ్ణామి) (యత్) (తే) తవ (ఇంద్ర) (బృహత్) (వయః) జీవనమ్ (తస్మై) (త్వా) త్వామ్ (విష్ణవే) పరమేశ్వరాయ యజ్ఞాయ వా (త్వా) త్వామ్ (ఏషః) (తే) తవ (యోనిః) స్థిత్యర్థః స్థానవిశేషః (ఉక్థేభ్యః) ప్రశంసనీయేభ్యో వేదోక్తేభ్యః కర్మభ్యః (త్వా) త్వామ్ (దేవేభ్యః) విద్వద్భ్యో దివ్యగుణేభ్యో వా (త్వా) త్వామ్ (దేవావ్యమ్) ఉక్తానాన్దేవానామ్పాలకమ్ (యజ్ఞస్య) రాజ్యపాలనాదేః (ఆయుషే) జీవనాయ (గృహ్ణామి). అయమ్మంత్రః శత. ४.౨.3.౧౦-౧౧. వ్యాఖ్యాతః. ॥౨౨॥

అన్వయః :-ధర్మార్థకామమోక్షానిచ్ఛురహం హే ఇంద్ర సేనాపతే! త్వముపయామగృహీతో౾స్యతో బృహద్వతే వయస్వత ఇంద్రాయోక్థావ్యం త్వా త్వాం గృహ్ణామి. యత్ తే బృహత్ వయస్తస్మై తత్ పాలనాయ

విష్ణవే త్వా త్వాం గృహ్ణామి. ఏష సేనాధికారస్తే యోనిరస్తి ఉక్థేభ్యస్త్వా త్వాం దేవేభ్యో దేవావ్యం త్వా త్వాం యజ్ఞస్యాయుషే వర్ధనాయాపి గృహ్ణామి.॥౨౨॥

భావార్థః:-సర్వవేత్తా విద్వాన్ రాజ్యవ్యవహారే సైన్యవీరాణాం పాలనాయ సుశిక్షితం శస్త్రాస్త్ర పరమప్రవీణం యజ్ఞకర్మానుష్ఠాతారం వీరపురుషం సేనాపతిత్వేఽభియుంజీయాత్. సభాపతి సేనాపతీ పరస్పరానుమత్యా రాజ్యం యజ్ఞం చ వర్ధయేతామితి.॥౨౨॥

పదార్థము :-(ఇన్ద్ర) హే సేనాపతీ! నీవు (ఉపయామగృహీతః అసి) ఉత్తమనియమములతో విద్యనభ్యసించువాడవు. కావున నీ హేతువుచే (బృహద్వతే) శ్రేష్ఠమగు గొప్ప కర్మలు గలవాడును (వయస్వతే) దీర్ఘాయువుగలవాడును. (ఇన్ద్రాయ) పరమైశ్వర్యవంతుడగునట్టి సభాపతికై (ఉక్థావ్యమ్) ప్రశంసనీయ స్తోత్రమును, లేక విశేష శస్త్రవిద్య నెరిగియున్న (త్వా) నిన్ను (గృహ్ణామి) నేను గ్రహించునట్లు (యత్) ఏదైతే (తే) నీయొక్క (బృహత్) గొప్పదగు (వయః) జీవనము గలదో (తస్మై) దానిని పాలించుటకై (విష్ణవే) ఈశ్వరజ్ఞానము [వేదజ్ఞానము] నకై (త్వా) నిన్ను (గృహ్ణామి) స్వీకరించుచున్నాను (ఏషః) సైన్యముయొక్క ఈ యధికారము (తే యోనిః) నీవు స్థిరమగుటకు స్థానము. ఓ సేనాపతీ! (ఉక్థేభ్యః) ప్రశంసలు గల వేదకర్మలపై (త్వా) నిన్ను (దేవేభ్యః) విద్వాంసులకొరకు [దివ్యగుణములకొరకు] (దేవావ్యమ్) వానిని పాలనమొనర్చు (త్వా) నిన్ను (యజ్ఞస్య) రాజ్యపాలనాది వ్యవహారములను (ఆయుషే) వృద్ధి యొనర్చుటకై (గృహ్ణామి) గ్రహించుచున్నాను. ॥౨౨॥

భావార్థము :-సభాపతి, సేనాపతి పరస్పరము సంప్రదించుకొనుచు రాజ్యమును, యజ్ఞకార్యములను వృద్ధిపరచవలయును. రాజ్యవ్యవహారములందు సైన్యమునందలి వీరులను రక్షించుటకై చక్కని శిక్షాయుక్తుడును, శస్త్రాస్త్ర విద్యలందు గొప్ప ప్రవీణుడును యజ్ఞానుష్ఠాన మొనర్చువాడును నగు వీరవరుని సైన్యాధికారిగ నియుక్తమొనర్చుట సకలవిద్యాపారంగతులగు విద్వాంసులకు యోగ్యము.॥౨౨॥

22.O General, I appoint thee, well versed in knowledge, the doer of valorous deeds, advanced in age, full of dignity, expert in the knowledge of arms, as Commander-in-chief of the forces. I direct thee to lead a grand life. I advise thee to be God-fearing. The command of the army is thy foremost duty. I enjoin thee to preserve the interests of the state, to perform praiseworthy Vedic acts, cultivate and preserve noble qualities!.

౨౩.మిత్రావరుణాభ్యాం త్వేత్యస్య చత్వారః కాశ్యప ఋషిః, విశ్వేదేవా దేవతాః, మిత్రావరుణాభ్యా మిత్యస్యానుష్టుప్, ఇంద్రాగ్నిభ్యామిత్యస్య ప్రాజాపత్యానుష్టుప్, ఇంద్రావరుణాభ్యామిత్యస్య స్వరాట్ సామ్న్యనుష్టుప్ ఛందాంసి, గాంధారః స్వరః, ఇంద్రాబృహస్పతిభ్యామిత్యస్య భురిగార్చీ గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః, ఇంద్రావిష్ణుభ్యామిత్యస్య భురిక్ సామ్న్యనుష్టుప్ ఛందః, గాంధారః స్వరశ్చ.

సర్వవిద్యాప్రవీణం సభాపతిం కుర్యాదిత్యుపదిశ్యతే.

సకలవిద్యాప్రవీణుని సభాపతిగా నొనర్చవలయునని ఇందుపదేశించబడినది.

౨౮౮ మిత్రావరుణాభ్యాం త్వా దేవావ్యం యజ్ఞస్యాయుషే గృహ్ణామీంద్రాయ త్వా దేవావ్యం యజ్ఞస్యాయుషే గృహ్ణామీన్ద్రాగ్నిభ్యాన్త్వా దేవావ్యం యజ్ఞస్యాయుషే గృహ్ణామీంద్రావరుణాభ్యా న్త్వా దేవావ్యం యజ్ఞస్యాయుషే గృహ్ణామీంద్రా బృహస్పతిభ్యాన్త్వా దేవావ్యం యజ్ఞస్యాయుషే గృహ్ణామీన్ద్రా విష్ణుభ్యాన్త్వా దేవావ్యం యజ్ఞస్యాయుషే గృహ్ణామి ॥౨౩॥

ప.వి:- మిత్రావరుణాభ్యామ్, త్వా, దేవావ్యమితి దేవ + అవ్యమ్, యజ్ఞస్య, ఆయుషే గృహ్ణామి, ఇంద్రాయ త్వా, దేవావ్యమితి దేవ + అవ్యమ్, యజ్ఞస్య, ఆయుషే, గృహ్ణామి, ఇంద్రాగ్నిభ్యామితీంద్రాగ్ని + భ్యామ్, త్వా, దేవావ్యమితి దేవ + అవ్యమ్, యజ్ఞస్య, ఆయుషే, గృహ్ణామి, ఇంద్రావరుణాభ్యామ్, త్వా, దేవావ్యమితి దేవ + అవ్యమ్, యజ్ఞస్య, ఆయుషే, గృహ్ణామి, ఇంద్రాబృహస్పతిభ్యామితీన్ద్రాబృహస్పతి + భ్యామ్, త్వా, దేవావ్యమితి దేవ + అవ్యమ్, యజ్ఞస్య, ఆయుషే, గృహ్ణామి, ఇంద్రా విష్ణుభ్యామితీంద్రా + విష్ణుభ్యామ్, త్వా, దేవావ్యమితి దేవ + అవ్యమ్, యజ్ఞస్య, ఆయుషే, గృహ్ణామి॥౨౩॥

పదార్థః :-(మిత్రావరుణాభ్యామ్) సఖ్యుత్కృష్టాభ్యామ్ (త్వా) సభాపతిం పూర్ణవిద్యముపదేశకం వా (దేవావ్యమ్) యో దేవానవతి స దేవావీస్తమ్. అవిత్స్తృతంత్రిభ్యః ఈః.ఉ.౩.౧౫౮. ఇతి రక్షణాద్యర్థాదవ ధాతో రీః ప్రత్యయః (యజ్ఞస్య) అగ్నిహోత్రాదే రాజ్యపాలనాంతస్య (ఆయుషే) ఉన్నత్యై (గృహ్ణామి) (ఇంద్రాయ) పరమైశ్వర్యవతే (త్వా) త్వామ్ (దేవావ్యమ్) విద్వద్రక్షకమ్ (యజ్ఞస్య) సత్సఙ్గతికరణస్య (ఆయుషే) (గృహ్ణామి) (ఇంద్రాగ్నిభ్యామ్) విద్యుత్ప్రసిద్ధాభ్యాం వహ్నిభ్యామ్ (త్వా) త్వామ్ (దేవావ్యమ్) దివ్యవిద్యాబోధకమ్ (యజ్ఞస్య) శిల్పవిద్యాకార్యసిద్ధికరస్య (ఆయుషే) (గృహ్ణామి) వృణోమి (ఇంద్రావరుణాభ్యామ్) విద్యుజ్జలాభ్యామ్ (త్వా) త్వామ్ (దేవావ్యమ్) ఏతద్దివ్యవిద్యావ్యాపకమ్ (యజ్ఞస్య) క్రియాకౌశలసంగతస్య (ఆయుషే) (గృహ్ణామి) (ఇంద్రాబృహస్పతిభ్యామ్)రాజానూచానాభ్యాం విద్వద్భ్యామ్

(త్వా) త్వామ్ (దేవావ్యమ్) ప్రశస్తయోగవిద్యాప్రాపకమ్ (యజ్ఞస్య) యోగవిద్యా ప్రాపకస్య విజ్ఞానస్య (ఆయుషే) (గృహ్ణామి) అంగీకరోమి (ఇంద్రావిష్ణుభ్యామ్) ఈశ్వర వేదజ్ఞానాభ్యామ్ (త్వా) త్వామ్ (దేవావ్యమ్) బ్రహ్మవిదాం తర్పకమ్ (యజ్ఞస్య) జ్ఞానమయస్య (ఆయుషే) వృద్ధయే (గృహ్ణామి). అయం మంత్రః. శత. ౪.౨.౩.౧౨-౧౮. వ్యాఖ్యాతః. ॥౨౩॥

అన్వయః :- హే సభాపతే! ధర్మార్థకామమోక్షానిచ్ఛురహం యజ్ఞస్యాయుషే మిత్రావరుణాభ్యాం దేవావ్యం త్వాం గృహ్ణామి. హే సేనాపతే! విద్వన్! యజ్ఞస్యాయుష ఇంద్రాయ దేవావ్యం త్వా గృహ్ణామి. హే శస్త్రాస్త్రవిద్యావిద్! యజ్ఞస్యాయుషే ఇంద్రాగ్నిభ్యాం దేవావ్యం త్వా త్వాం గృహ్ణామి. హే శిల్పిన్! యజ్ఞస్యాయుష ఇంద్రావరుణాభ్యాం దేవావ్యం త్వా త్వాం గృహ్ణామి. తథా యజ్ఞస్యాయుష ఇంద్రా బృహస్పతిభ్యాం దేవావ్యం త్వా త్వాం గృహ్ణామి. హే విద్వన్! యజ్ఞస్యాయుష ఇంద్రావిష్ణుభ్యాం దేవావ్యం త్వా త్వాం గృహ్ణామి. ॥౨౩॥

భావార్థః :- ప్రజాజనైః సకలశాస్త్రప్రచారాయ సర్వవిద్యాకుశలోఽతిశయితబ్రహ్మచర్యాది కర్మానుష్ఠాతా సభాధ్యక్షః కర్తవ్యః సోఽపి ప్రీత్యా సకలశాస్త్రం ప్రచారయేత్. ॥౨౩॥

పదార్థము :- ఓ సభాపతీ! ధర్మార్థకామమోక్షముల నభిలషించు నేను (యజ్ఞస్య) అగ్నిహోత్రము మొదలు రాజ్యపాలనము వరకుగల యజ్ఞముయొక్క (ఆయుషే) ఉన్నతికొరకు (మిత్రావరుణాభ్యామ్) మిత్రుల మరియు ఉత్తమ విద్వాంసులకొరకు (దేవావ్యమ్) విద్వాంసులను రక్షించువాడ వగు (త్వా) నిన్ను (గృహ్ణామి) స్వీకరించుచున్నాను. ఓ సేనాపతీ! విద్వాంసా! (యజ్ఞస్య ఆయుషే) సత్సంగతీకరణ ఉన్నతికై (ఇన్ద్రాయ) పరమైశ్వర్యవంతుడగు వానికై (దేవావ్యమ్ త్వా) విద్వాంసులను రక్షించు నిన్ను (గృహ్ణామి) గ్రహించుచున్నాను. ఓ శస్త్రాస్త్రవిద్యాప్రవీణులారా! (యజ్ఞస్య) శిల్పవిద్యాకర్మలసిద్ధి (ఆయుషే) ప్రాప్తికొరకు (ఇన్ద్రాగ్నిభ్యామ్) విద్యుత్తు మరియు భౌతికాగ్ని గుణముల ప్రకాశముకొరకు (దేవావ్యమ్ త్వా) దివ్య విద్యాబోధను రక్షించు నిన్ను (గృహ్ణామి) గ్రహించుచున్నాను. ఓ శిల్పీ! (యజ్ఞస్య) క్రియానిపుణత్వమును (ఆయుషే) ఎరుగుటకొరకు (ఇన్ద్రావరుణాభ్యామ్) విద్యుత్తు, జలముల గుణముల ప్రకాశము కొరకును (దేవావ్యం త్వా) అట్టి విద్యల నెరుగు నిన్ను (గృహ్ణామి) గ్రహించుచున్నాను. ఓ యధ్యాపకా (యజ్ఞస్య) క్రియాచాతుర్య (ఆయుషే) జ్ఞానముకొరకు [అధ్యయనాధ్యాపనముల వృద్ధికై] (ఇన్ద్రాబృహస్పతిభ్యామ్) రాజుకొరకు, శాస్త్రప్రవక్తలకొరకు (దేవావ్యమ్) ప్రశంసనీయముగు యోగవిద్య నెరిగి ప్రాప్తింపజేయువాడవగు (త్వా) నిన్ను (గృహ్ణామి) గ్రహించుచున్నాను. ఓ విద్వాంసా! (యజ్ఞస్య) విజ్ఞాన (ఆయుషే) అభివృద్ధికొరకు (ఇన్ద్రావిష్ణుభ్యామ్) ఈశ్వరుని, వేదశాస్త్రము నెరుగుటకై (దేవావ్యమ్) బ్రహ్మజ్ఞానిని తృప్తిపరచు (త్వా) నిన్ను (గృహ్ణామి) గ్రహించుచున్నాను. ॥౨౩॥

భావార్థము :- సకలశాస్త్రముల ప్రచారార్థము, సమస్త విద్యలందు ప్రవీణుడును, అత్యంత బ్రహ్మ చర్యానుష్ఠానపరుడగువానిని సభాపతిగ నొనర్చవలెను. ఇట్లుజేయుట ప్రజలకు శ్రేయస్కరము. ఆ సభాపతియును పరమప్రీతితో సకలశాస్త్రముల ప్రచారము చేయుచు, చేయించుచు నుండవలయును. ॥౨౩॥

23.We elect thee as head of the state, for the betterment of our country's administration, for the protection of the learned, the friendly and noble souls.

We elect thee for the promotion of political conferences, for the encouragement of the learned and lofty souls.

We elect thee, for the promotion of engineering works, for establishing electrical power-houses, and for the advancement of knowledge.

We elect thee for making full use of electricity and water, for promoting industrial works, and spreading their knowledge. We elect thee, the master of the science of yoga, for the spread of literacy, and encouragement of the sages who preach religious truths.

We elect thee, the gratifier of those who know God, for the promotion of scientific knowledge, for the spread of theism and Vedic lore.

౨౪. మూర్ధానమిత్యస్య భారద్వాజ ఋషిః విశ్వేదేవా దేవతాః, ఆర్షీ త్రిష్టుప్ఛందః, ధైవతః స్వరః.

అథ విద్వత్కృత్యమాహ.

ఈ మంత్రమున విద్వాంసుల కర్మలను గూర్చి యుపదేశించబడినది.

౨౪ మూర్ధానం దివో అరతిం పృథివ్యా వైశ్వానరమృత ఆజాతమగ్నిమ్ ।
కవిꣳ సమ్రాజ మతిథిం జనానా మాసన్నాపాత్రం జనయంత దేవాః॥౨౪॥

ప. వి:- మూర్ధానమ్, దివః, అరతిమ్, పృథివ్యాః, వైశ్వానరమ్, ఋతే, ఆ, జాతమ్, అగ్నిమ్, కవిమ్, సమ్రాజమితి సమ్ + రాజమ్, అతిథిమ్, జనానామ్, ఆసన్, ఆ, పాత్రమ్, జనయంత, దేవాః ॥౨౪॥

పదార్థః :-(మూర్ధానమ్) శిరోవద్వర్తమానమ్ (దివః) ద్యోతమానస్య సూర్యస్య (అరతిమ్) ఋచ్ఛతి ప్రాప్నోతి తమ్. (పృథివ్యాః) (వైశ్వానరమ్) యో విశ్వాన్ నరానానందాన్నయతి తమ్. వైశ్వానరః కస్మాద్విశ్వాన్నరాన్నయతి విశ్వ ఏనం నరా నయంతీతి వాపి వా విశ్వానర ఏవ స్యాత్. నిరు.౭.౨౧. (ఋతే) సత్యే. ఋతమితి సత్యనామసు పఠితమ్. నిఘం. 3. ౧౦. (ఆ) సమంతాత్ (జాతమ్) ప్రసిద్ధమ్ (అగ్నిమ్) శుభగుణైః ప్రకాశమానమ్ (కవిమ్) క్రాంతదర్శనమ్ (సమ్రాజమ్) చక్రవర్తినమివ (అతిథిమ్) అతిథివత్పూజ్యమ్ (జనానామ్) సత్పురుషాణామ్ (ఆసన్) ముఖే. అత్రాస్య శబ్దస్య పద్దన్నో మాస.అ.౬. ౧.౬3. అనేనాసన్నాదేశః. సుపాం సులుక్. అ.౭.౧. 3౯. ఇతి సప్తమ్యేకవచనస్య లుక్ (ఆ) సమస్తాత్

(పాత్రమ్) పాతి రక్షతి సమస్తం శిల్పవ్యవహారం యస్తమ్ (జనయంత) ఉత్పాదయంతు. అత్ర లోడర్థే లజడభావశ్చ. (దేవాః) ధనుర్వేదవిదో విద్వాంసః. అయం మంత్రః. శత.౪.౨.౩.౨౪. తథా బ్రా.౫.౧. వ్యాఖ్యాతః.॥౨౪॥

అన్వయః:-యథా దేవా ధనుర్విదో విద్వాంసో ధనుర్వేదశిక్షయా దివో మూర్ధానం పృథివ్యా అరతి మృతమాజాతం వైశ్వానరం జనానామతిథిమాసన్ పాత్రం కవిమగ్నిం సమ్రాజమివాజనయంత తథా సర్వైరనుష్ఠేయమ్.॥౨౪॥

భావార్థః:-అత్రోపమాలంకారః. యథా సత్పురుషాః ధనుర్వేదజ్ఞాః పరోపకారిణో విద్వాంసో ధనుర్వేదోక్త క్రియాభిః యానేషు శస్త్రాస్త్రవిద్యాయాం చానేకధాగ్నిం ప్రదీప్య శత్రూన్విజయంతే తథైవాస్మైరపి సర్వైర్జనై రాచరణీయమ్. ॥౨౪॥

పదార్థము:-ఎట్లు (దేవాః) ధనుర్వేదము నెరుగు విద్వాంసులు ఆ విద్యవలన (దివః) ప్రకాశవంతుడగు సూర్యుని (మూర్ధానమ్) శిరస్సువలె నున్నట్టి (పృథివ్యాః) పృథివి గుణములను (అరతిమ్) పొందునదియు (ఋతే అజాతమ్) సత్యమార్గము, సభ్యవ్యవహారములందు అధిక ప్రసిద్ధమును (వైశ్వానరమ్) సర్వమానవుల కానందము సమకూర్చునదియు(జనానామ్) సత్పురుషులను(అతిథిమ్) అతిథివలె సత్కరించదగినదియును (ఆసన్) తనశుద్ధయజ్ఞరూపముఖమున (పాత్రమ్) సమస్త శిల్పవ్యవహారములను రక్షించునదియు (కవిమ్) అనేక విధముల ప్రదీప్తమును (అగ్నిమ్) శుభగుణ ప్రకాశితమును నగు అగ్నిని (సమ్రాజమ్) ఏకచక్రవర్తి రాజ్య మొనర్చునట్లు (ఆ) శ్రేష్ఠముగ (జనయంత) ప్రకాశిత మొనర్చుచున్నట్లు సమస్త మానవులును ఆచరించుట యోగ్యము.॥౨౪॥

భావార్థము:-ఈ మంత్రమున ఉపమాలంకారము గలదు. ధనుర్వేదము నెరుగువారును సత్పురుషులును, పరోపకారులు నగు విద్వాంసులు ధనుర్వేదమునందు జెప్పబడిన క్రియలచే యానములందు,శస్త్రాస్త్ర విద్యలందనేక రూపముల అగ్నిని ప్రదీప్త పరచి శత్రువులను జయించుచుండునట్లు మానవులెల్లరును అనుష్ఠించవలయును. ॥౨౪॥

24. Just as masters of the science of archery, who are at the top of the learned, like the sun that stands highest in the atmosphere, know the qualities of ores inside the earth, are well known for their good behaviour in the path of righteousness, afford delight to all, and are respected by all like a guest, protect mechanical arts through their selfless life, establish the qualities of lustrous fire as a king establishes the greatness of his country in the world, so should all do.

౨౫౦.ఉపయామగృహీత ఇత్యస్య భరద్వాజ ఋషిః, వైశ్వానరో దేవతా, యాజుష్యనుష్టుప్ఛందః, గాంధారః స్వరః, ధ్రువో౽సీత్యస్య ధ్రువమిత్యస్య చ విరాడార్షీ బృహతీ ఛన్దః, మధ్యమః స్వరః. అథేశ్వరగుణా ఉపదిశ్యంతే. పరమేశ్వరుని గుణములీ మంత్రమం దుపదేశించబడినది.

౨౬౦ఉపయామ గృహీతోఽసి ధ్రువోఽసి ధ్రువక్షితిర్ధ్రువాణాం
ధ్రువతమోఽచ్యుతానా మచ్యుతక్షిత్తమఽ ఏష తే యోని
ర్వైశ్వానరాయ త్వా । ధ్రువం ధ్రువేణ మనసా వాచా సోమమవనయామి ।
అథా నఽ ఇన్ద్రఽ ఇద్విశోఽసపత్నాః సమనసస్కరత్ ॥౨౫॥

ప.విః- ఉపయామగృహీత ఇత్యుపయామ + గృహీతః, అసి, ధ్రువః, అసి, ధ్రువక్షితిరితి ధ్రువ + క్షితిః, ధ్రువాణామ్, ధ్రువతమ ఇతి ధ్రువ + తమః, అచ్యుతానామ్, అచ్యుతక్షి త్తమ ఇత్యచ్యుతక్షిత్ + తమః, ఏషః, తే, యోనిః, వైశ్వానరాయ, త్వా, ధ్రువమ్, ధ్రువేణ, మనసా, వాచా, సోమమ్, అవ, నయామి, అథ, నః, ఇంద్రః, ఇత్, విశః, అసపత్నాః, సమనస ఇతి స + మనసః, కరత్ ॥౨౫॥

పదార్థః:-(ఉపయామ గృహీతః) యమానాం సమూహో యామమ్. ఉపగతం చ తద్యామం చోపయామ ముపయామేన గృహీత ఉపయామగృహీతః పరమేశ్వరః (అసి) (ధ్రువః) స్థిరః (అసి) (ధ్రువక్షితిః) ధ్రువా క్షితయో భూమయో యస్మిన్ (ధ్రువాణామ్) ఆకాశాదీనాం మధ్యే (ధ్రువతమః) అతిశయేన ధ్రువో ధ్రువతమః (అచ్యుతానామ్) కారణజీవానామ్ (అచ్యుతక్షిత్తమః) అచ్యుతం క్షయతి నివాసయతి సోఽతిశయితః (ఏషః) సత్యమార్గప్రకాశః (తే) తవ (యోనిః) స్థానమివ (వైశ్వానరాయ) విశ్వేషాం నరాణాం నాయకాయ సత్యప్రకాశకాయ (త్వా) త్వామ్ (ధ్రువమ్) నిశ్చయమ్ (ధ్రువేణ) నిష్కంపేణ (మనసా) అంతఃకరణేన (వాచా) వాణ్యా (సోమమ్) సకల జగతః ప్రసవితారమ్ (అవ) (నయామి) స్వీకరోమి (అథ) అనంతరమ్ (నః) అస్మాకమ్ (ఇంద్రః) సర్వదుఃఖవిదారకః (ఇత్) ఏవ (విశః) ప్రజాః (అసపత్నాః) అజాతశత్రవః (సమనసః) సమానం మనః స్వాంతం యాసాం తాః (కరత్) కరోతు. లేట్ ప్రయోగోఽయమ్ అయమ్మన్త్రః శత.౪.౨.౪.౨౪. వ్యాఖ్యాతః ॥౨౫॥

అన్వయః :- హే పరమేశ్వర! త్వముపయామగృహీతోఽసి, ధ్రువోఽసి. ధ్రువక్షితిర్ధ్రువాణాం ధ్రువతమ స్తథా చాచ్యుతానామచ్యుత క్షిత్తమోఽసి. ఏష తే యోనిరస్తి. అస్మై వైశ్వానరాయ రాజ్యప్రకాశకాయ ధ్రువేణ మనసా ధ్రువయా వాచా చ సోమం త్వాం ధ్రువమవనయామి. అథేంద్రో భవాన్ నో విశోఽసపత్నాః సమనస ఇదేవ కరత్కరోతు. ॥౨౫॥

భావార్థః :- యోऽనిత్యానాం నిత్యో ధ్రువాణామపి ధ్రువః పరమేశ్వరస్తస్య సర్వజగత్ప్రేరకస్యైశ్వర్యస్య ప్రాప్త్యా యోగాభ్యాసానుష్ఠానేన చైవ విజ్ఞానం జాయతే నాన్యథా.॥౨౫॥

పదార్థము :- ఓ పరమేశ్వరా! నీవు (ఉపయామగృహీతః అసి) శాస్త్రములద్వారా గలిగినట్టి నియమములద్వారా స్వీకరించబడుచున్నావు. ఇట్లే ((ధ్రువః అసి) స్థిరుడవు. ((ధ్రువక్షితిః) భూమి నీయందు స్థిరమగుచున్నది. ((ధ్రువాణామ్) స్థిరాకాశము మున్నగు పదార్థములందు ((ధ్రువతమాః అసి) అత్యంత స్థిరుడవునై యున్నావు. (అచ్యుతానామ్) అవినాశి యగు జగత్కారణమునందు మరియు అనాది సిద్ధ జీవులందు (అచ్యుతక్షిత్తమః) అవినాశత్వమును నిలుపునట్టి శ్రేష్ఠుడవై యున్నావు. (ఏషః) ఈ సత్యమార్గపు ప్రకాశము (తే) నీకు (యోనిః) నివాసస్థానమువంటిదై యున్నది (వైశ్వానరాయ) సకలమానవులను సత్యమార్గమున నడిపింపజేయు నాయకునికొరకు [రాజ్య ప్రకాశముకొరకు] ((ధ్రువేణ) దృఢమగు (మనసా) మనస్సుతోను (వాచా) వాక్కుతోను (సోమమ్ త్వా) సర్వజగత్తునుత్పన్నపరచు నిన్ను ((ధ్రువమ్) నిశ్చయపూర్వకముగ ఉన్నదున్నట్లు (అవనయామి) స్వీకరించుచున్నాను. (అథ) ఆ పిదప (ఇన్ద్రః) సర్వదుఃఖములను నష్టపరచు నీవు (నః విశః) మా ప్రజలను (అసపత్నాః) శత్రురహితులుగను (సమనసః) ఏకమనస్కులుగను, అనగా ఒకరి సుఖమొకరెరుగువారుగను (ఇత్) నిశ్చయముగ (కరత్) ఒనర్చుము. ॥౨౫॥

భావార్థము :- పరమేశ్వరుడు నిత్యపదార్థములందు నిత్యుడును, స్థిరములందు స్థిరుడును నై యున్నాడు. అట్టి సమస్త జగత్తు నుత్పన్నపరచు నా పరమేశ్వరుని ప్రాప్తివలనను, యోగాభ్యాస అనుష్ఠానముల వలనను సరియైన జ్ఞానము గలుగుచున్నది; లేకున్న కలుగజాలదు. ॥౨౫॥

25. O' God, Thou art realised through spiritual knowledge. Thou art unchangeable, the earth rests in Thee, Thou art firmest amongst the firm substances like sound and space. Thou art most Immortal amongst the immortals. Thou art the Fountain of the light of truth. I constantly, with a determined mind and voice accept Thee, as leader of humanity on the path of righteousness, and Creator of the universe. So now may Thou, the Dispeller of all miseries, make all our people of one heart and mind, and free from foes!.

౨౭౧. యస్త ఇత్యస్య దేవశ్రవా ఋషిః, యజ్ఞో దేవతా, స్వరాడ్ బ్రాహ్మీ బృహతీ ఛందః, మధ్యమః స్వరః.

అథేశ్వరో యజ్ఞానుష్ఠాతారముపదిశతి.

ఈశ్వరుడు యజ్ఞానుష్ఠానముల నొనర్చుటను గూర్చి ఉపదేశించుచున్నాడు.

౨౭౧ యస్తే ద్రప్సస్కందతి యస్తేऽ అꣳశుర్గ్రావచ్యుతో ధిషణయో
రుపస్థాత్। అధ్వర్యోర్వా పరి వా యః పవిత్రాత్తం తే జుహోమి
మనసా వషట్కృతꣳస్వాహా దేవానా ముత్క్రమణమసి ॥౨౬॥

ప.వి:- యః, తే, ద్రప్సః, స్కందతి, యః, తే, అంశుః, గ్రావచ్యుత ఇతి గ్రావ + చ్యుతః, ధిషణయోః, ఉపస్థాదిత్యుప + స్థాత్, అధ్వర్యోః, వా, పరి, వా, యః, పవిత్రాత్, తమ్, తే, జుహోమి, మనసా, వషట్కృతమితి వషట్ + కృతమ్, స్వాహా, దేవానామ్, ఉత్క్రమణ మిత్యుత్ + క్రమణమ్, అసి॥౨౬॥

పదార్థః :-(యః) యజమానః (తే) తవ (ద్రప్సః) యజ్ఞపదార్థసమూహః. అత్ర వా శర్ప్రకరణే ఖర్పరే లోప ఇతి విసర్జనీయలోపః అ.౮.3.3౬. భా.వా. (స్కందతి) అన్యాన్ ప్రతి గచ్ఛతి (యః) (తే) తవ (అంశుః) సంవిభాగః. అత్రామధాతో రుః ప్రత్యయః శకారాగమశ్చ. (గ్రావచ్యుతః) గ్రావ్ణో మేఘాచ్చ్యుతః. గ్రావేతి మేఘనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౧-౧౦ (ధిషణయోః) ద్యావాపృథివ్యోః. ధిషణే ఇతి ద్యావాపృథివీ నామసు పఠితమ్. నిఘ. 3.30.(ఉపస్థాత్) సమీపస్థాత్ (అధ్వర్యోః) (వా) హోత్రాదీనాం సముచ్చయే (పరి) సర్వతః (వా) శుద్ధగుణానాం సముచ్చయే (యః) శుద్ధపదార్థసమూహః (పవిత్రాత్) నిర్మలాత్ (తమ్) (తే) తుభ్యమ్. (జుహోమి) దదామి (మనసా) సువిచారేణ (వషట్ కృతమ్) సంకల్పితమివ (స్వాహా) సత్యవాచా (దేవానామ్) ఆప్తానాం విదుషామ్ (ఉత్క్రమణమ్) ఊర్ధ్వక్రమణం తేజ ఇవ (అసి). అయం మంత్రః. శత.౪.౨.౨.౨౫. వ్యాఖ్యాతః. ॥౨౬॥

అన్వయః :-హే యజ్ఞపతే! యస్తే ద్రప్సః స్కందతి వాయునా సహ సర్వత్ర గచ్ఛతి యశ్చ తే గ్రావాచ్యుతోఽంశుర్ధిషణయోః పవిత్రాదుపస్థాత్. యో వా అధ్వర్యోః సకాశాత్ పరితో వా ప్రకాశతే యస్మాత్తమహం తే స్వాహా మనసా వషట్కృతం జుహోమి. తత్ఫలదానేన తుభ్యం ప్రయచ్ఛామి. యతస్త్వం యజ్ఞానుష్ఠాతా దేవానాముత్క్రమణ మివాసి.॥౨౬॥

భావార్థః:-అత్రోపమాలంకారః. హోత్రాదయో విద్వాంసోఽతీవదృఢయా సామగ్ర్యా యజ్ఞ మనుష్ఠీయమానాన్ సురభియుక్తాన్ పదార్థానగ్నౌ ప్రక్షిపన్తి తే జలవాయూ సంశోధ్య మేఘేన సహ పృథివీం ప్రాప్య సర్వాన్ రోగాన్నివర్త్య సర్వాన్ ప్రాణిన ఆనందయంతి. అతః సర్వైర్మనుష్యైరయం యజ్ఞః సదా సేవ్యః.॥౨౬॥

పదార్థము :- ఓ యజ్ఞపతీ! (తే) నీయొక్క (యః ద్రప్సః) యజ్ఞపదార్థముల ఏ సమూహము (స్కన్దతి) వాయువుతోగూడ సర్వస్థానములందు లభించుచున్నదో (తే) నీ యజ్ఞముతోగూడ (గ్రావచ్యుతః) మేఘమండలమునుండి జారినదియును (యః అంశుః) యజ్ఞపదార్థముల ఏ విభాగము (ధిషణయోః) భూమి ప్రకాశములయొక్కయు (పవిత్రాత్ ఉపస్థాత్) పవిత్రమగు యొడివలెనుండు స్థానమునుండి లభించుచున్నదో

(వా) లేక (యః) ఏది (అధ్వర్యోః) యజ్ఞమొనర్చువారిద్వార (వా) లేక (పరి)అంతట ప్రకాశించుచున్నదో (తమ్) అట్టి యజ్ఞమును నేను (తే) నీకు (స్వాహా) సత్యవాణిచే మరియు (మనసా) మనస్సుతో (వషట్ కృతమ్) చేసిన సంకల్పమువలె (జుహోమి) ఇచ్చుచున్నాను [అనగా అధిక ఫలదాయకమగుటచే నీకొర కా పదార్థములను సమకూర్చుచున్నాను.] కావున యజ్ఞానుష్ఠానమొనర్చునీవు (దేవానామ్) విద్వాంసుల (ఉత్క్రమణమ్) ఉన్నతశ్రేణిని పొందు ఐశ్వర్యమువంటివాడవై (అసి) యున్నావు. కావున నీకు సుఖము లభించుచున్నది. ॥౨౬॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమునందు ఉపమాలంకార మున్నది. హోతమున్నగు విద్వాంసులు అధిక దృఢసామగ్రులచే యజ్ఞమొనర్చుచు సుగంధ్యాది పదార్థములను స్వాహాకారములతో అగ్నియందు వ్రేల్చునప్పు డవి జలము మున్నగు సకల పదార్థములను పవిత్రమొనర్చి మేఘములతో గూడ పృథివిపైకి వచ్చి సమస్త వ్యాధులను తొలగించి సకలప్రాణుల కానందమును సమకూర్చుచున్నవి. కావున సర్వమానవులును ఈ యజ్ఞమును సదా సేవించుచుండవలయును. ॥౨౬॥

O' performer of yajna, thy substances collected for the yajna, go forth in air every where. The substances offered in the yajna, being purified are let loose from the clouds in the sky, and come down to the earth. I ask thee to perform that yajna, which is conducted by Adhvaryu, Hota, Udgata and Brahma, and carry out thy resolution with a stout heart and truthful speech!.

౨౭. ప్రాణాయేత్యస్య దేవశ్రవా ఋషిః, యజ్ఞపతిర్దేవతా, ప్రాణాయేత్యస్య చాసుర్యనుష్టుప్, ఉదానాయేత్యస్యాసుర్యుష్ణిక్, వ్యానాయేత్యస్య వాచేమ ఇత్యస్య సామ్నీ గాయత్రీ, క్రతూదక్షాభ్యామిత్యస్యాసురీ గాయత్రీ, శ్రోత్రాయ మ ఇత్యస్యాసుర్యనుష్టుప్, చక్షుర్భ్యామిత్యస్య చాసుర్యుష్ణిక్ ఛందాంసి, అనుష్టుభో గాంధారో, గాయత్ర్యాః షడ్జః, ఉష్ణిజ ఋషభశ్చ స్వరాః.

పునరధ్యయనాధ్యాపనాఖ్యయజ్ఞకర్తు ర్విషయాంతరమాహ.

పఠనపాఠనయజ్ఞమొనర్చువాని విషయ మీ మంత్రమునం దుపదేశింపబడినది.

౨౭ ప్రాణాయ మే వర్చోదా వర్చసే పవస్వ వ్యానాయ మే వర్చోదా వర్చసే
పవస్వోదానాయ మే వర్చోదా వర్చసే పవస్వ వాచే మే వర్చోదా వర్చసే పవస్వ
క్రతూదక్షాభ్యాం మే వర్చోదా వర్చసే పవస్వ శ్రోత్రాయ మే వర్చోదా
వర్చసే పవస్వ చక్షుర్భ్యామ్మే వర్చోదసౌ వర్చసే పవేథామ్ ॥౨౭॥

ప.వి:- ప్రాణాయ, మే, వర్చోదా ఇతి వర్చః + దాః, వర్చసే, పవస్వ, వ్యానాయేతి వి + ఆనాయ, మే, వర్చోదా ఇతి వర్చః + దాః, వర్చసే, పవస్వ, ఉదానాయేత్యుత్ + ఆనాయ, మే, వర్చోదా ఇతి వర్చః + దాః, వర్చసే, పవస్వ, వాచే, మే, వర్చోదా ఇతి వర్చః + దాః, వర్చసే, పవస్వ, క్రతూదక్షాభ్యామ్, మే, వర్చోదా ఇతి వర్చః + దాః, వర్చసే, పవస్వ, శ్రోత్రాయ, మే, వర్చోదా ఇతి వర్చః + దాః, వర్చసే, పవస్వ, చక్షుర్భ్యామితి చక్షుః + భ్యామ్, మే, వర్చోదసావితి వర్చః + దసౌ, వర్చసే, పవేథామ్.॥౨౭॥

పదార్థః :-(ప్రాణాయ) ప్రాణతి జీవయతీతి ప్రాణో హృదయస్థో వాయుస్తస్మై (మే) మమ (వర్చోదాః) యథాయోగ్యం ప్రకాశం దదాతి తత్సంబుద్ధౌ (వర్చసే) విద్యాప్రకాశాయ (పవస్వ) పవిత్రతయా ప్రాప్నుహి (వ్యానాయ) సర్వశరీరగతవాయవే (మే) మమ (వర్చోదాః) దీప్తిప్రదో జాఠరాగ్నిరివ (వర్చసే) అన్నాయ. వర్చ ఇత్యన్ననామసు పఠితమ్. నిఘం.౨.౭. (పవస్వ) (ఉదానాయ) (మే) మమ (వర్చోదాః) వర్చో విద్యాబలం దదాతీతి (వర్చసే) పరాక్రమాయ (పవస్వ) (వాచే) వాణ్యై (మే) మమ (వర్చోదాః)సత్యవక్తృత్వప్రదః (వర్చసే) ప్రాగల్భ్యాయ (పవస్వ) ప్రవర్తస్వ (క్రతూదక్షాభ్యామ్) ప్రజ్ఞాబలాభ్యామ్ (మే) మమ (వర్చోదాః) విజ్ఞానప్రదః (వర్చసే) శబ్దార్థసంబంధవిజ్ఞానాయ (పవస్వ) ఉపదిశ (శ్రోత్రాయ) శబ్దజ్ఞానాయ (మే) మమ (వర్చోదాః) తజ్జ్ఞానదః (వర్చసే) అధ్యయనదీప్త్యై (పవస్వ) ప్రాపకో భవ. (చక్షుర్భ్యామ్) (మే) మమ (వర్చోదసౌ) సూర్యాచంద్రమసావివాతిథ్యధ్యాపకౌ (వర్చసే) శుద్ధసిద్ధాంతప్రకాశాయ (పవేథామ్) ప్రాప్నుతమ్. అయం మంత్రః. శత.౪.౫.౬-౨ వ్యాఖ్యాతః.॥౨౭॥

అన్వయః :-హే వర్చోదా అధ్యేతరధ్యాపక ! త్వం మమ ప్రాణాయ వర్చసే పవస్వ. హే వర్చోదా! మమ వ్యానాయ వర్చసే పవస్వ. హే వర్చోదా! మే మమోదానాయ వర్చసే పవస్వ. హే వర్చోదా! మే మమ వాచే వర్చసే పవస్వ. హే వర్చోదసౌ! యువాం మే మమ చక్షుర్భ్యాం వర్చసే పవేథామ్. ॥౨౭॥

భావార్థః:-యో మనుష్యో విద్యావృద్ధయే పఠనపాఠనరూపం యజ్ఞం కర్మ కరోతి, స సర్వపుష్టిసంతుష్టికరో భవత్యత ఏవం సర్వైరనుష్ఠాతవ్యమ్. ॥౨౭॥

పదార్థము :- (వర్చోదాః) యథాయోగ్యముగ విద్యాధ్యయన, అధ్యాపనరూప యజ్ఞకర్మల నాచరించు పురుషార్థీ! నీవు (మే) నాయొక్క (ప్రాణాయ) హృదయమందున్న జీవికి హేతువగు ప్రాణవాయువుకొరకు మరియు (వర్చోదాః) జ్ఞానదీప్తి నొసగు జఠరాగ్నికి సమమగు కర్మశీలా! నీవు (మే) నాయొక్క (వ్యానాయ)

శరీరమంతట నున్న వాయువుకొరకు మరియు (వర్చసే) అన్నము మున్నగు పదార్థములకొరకు (పవస్వ) పవిత్రముగ ప్రాప్తించుము. (వర్చోదాః) విద్యాబలములనొసగు అధ్యాపకా! (మే) నాయొక్క (ఉదానాయ) శ్వాసముతో పైకివచ్చు ఉదానమను పేరుగల వాయువుకొరకు (వర్చసే) పరాక్రమముకొరకు (పవస్వ) జ్ఞానమునొసగుము. (వర్చోదాః) సత్యమును గూర్చి ఉపదేశించు సత్యశీలా! నీవు (మే) నాయొక్క (వాచే) వాణికొరకు (వర్చసే) తేజముకొరకు (పవస్వ) ప్రవృత్తుడవుకమ్ము. (వర్చోదాః) విజ్ఞానము నొసగు వైజ్ఞానికా! నీవు (మే) నాయొక్క (క్రతూదక్షాభ్యామ్) బుద్ధి, ఆత్మబలముల వృద్ధికొరకై (వర్చసే) సుజ్ఞానముకొరకు (పవస్వ) శిక్షనొసగుము. (వర్చోదాః) శబ్దజ్ఞానమునొసగు ఓ యజ్ఞపతీ! నీవు (మే) నాయొక్క (శ్రోత్రాయ) శబ్దజ్ఞానము [గ్రహణము] గలిగించు కర్ణేంద్రియములకొరకు (వర్చసే) శబ్దార్థసంబంధ జ్ఞానమును (పవస్వ) ఉపదేశించుము. (వర్చోదసౌ) సూర్యచంద్రులవలె నున్న అతిథి అధ్యాపకులారా! మీరిరువురును (మే) నాయొక్క (చక్షుర్భ్యామ్) నేత్రములకొరకు (వర్చసే) శుద్ధసిద్ధాంతపు ప్రకాశమును (పవస్వ) ప్రాప్తినొందించుడు. ॥౨౭॥

భావార్థము :- విద్యాభివృద్ధికొరకు పఠనపాఠనరూపమగు యజ్ఞకర్మల నొనర్చు పురుషార్థి తన యజ్ఞానుష్ఠానములచే ఎల్లరను బలపరచువాడును, సంతోషపరచువాడును అగుచున్నాడు. కావున ఎల్లరును ఇట్టి ప్రయత్నమొనర్చవలెను. ॥౨౭॥

27.O' teacher, grow thou pure for my outward breath, and impart knowledge to me. O'giver of spirituality, grow thou pure for my spreading breath, and supply food to me. O imparter of knowledge grow thou pure for my upward breath and grant me prowess. O' preacher of truth, be attentive to my speech and eminence. O educator teach me as how to improve my soul-force and intellect, and how to acquire sound knowledge. O teacher of grammar, teach for my ear that catches sound, the relation of the words with their meanings and their use. O' learned guest and teacher teach me true principles!.

౨౭౩. ఆత్మన ఇత్యస్య దేవశ్రవా ఋషిః, యజ్ఞపతిర్దేవతా, బ్రాహ్మీ బృహతీచ్ఛందః, మధ్యమః స్వరః.

పునస్తదేవాహ. మరల పై విషయమే ఇందు వివరింపబడినది.

౨౭౩ ఆత్మనే మే వర్చోదా వర్చసే పవస్వౌజసే మే వర్చోదా వర్చసే

పవస్వాయుషే మే వర్చోదా వర్చసే పవస్వ విశ్వాభ్యో మే

ప్రజాభ్యో వర్చోదసౌ వర్చసే పవేథామ్ ॥౨౮॥

ప. విః- ఆత్మనే, మే, వర్చోదా ఇతి వర్చః+దాః, వర్చసే, పవస్వ, ఓజసే, మే, వర్చోదా ఇతి

వర్చః+దాః, వర్చసే, పవస్వ, ఆయుషే, మే, వర్చోదా ఇతి వర్చః+దాః, వర్చసే, పవస్వ, విశ్వాభ్యః, మే, ప్రజాభ్య ఇతి ప్ర+జాభ్యః, వర్చోదసావితి వర్చః+దసౌ, వర్చసే, పవేథామ్॥౨౮॥

పదార్థః:-(ఆత్మనే) ఇచ్ఛాదిగుణసమవేతాయ స్వస్వరూపాయ (మే) మమ (వర్చోదాః) యోగబ్రహ్మవిద్యాప్రద! (వర్చసే) నిజాత్మప్రకాశాయ (పవస్వ) ప్రాపయ (ఓజసే) ఆత్మబలాయ. ఓజ ఇతి బలనామసు పఠితమ్ నిఘం. ౨.౯. (మే) మమ (వర్చోదాః) విద్యాప్రద! (వర్చసే) యోగబలప్రకాశాయ (పవస్వ) విజ్ఞాపయ (ఆయుషే) జీవనాయ (మే) (వర్చోదాః) వర్చోబలం దదాతి తత్సంబుద్ధౌ (వర్చసే) రోగాపహారకాయౌషధాయ (పవస్వ) గమయ (విశ్వాభ్యః) సమస్తాభ్యః (మే) మమ (ప్రజాభ్యః) పాలనీయాభ్యః (వర్చోదసౌ) న్యాయప్రకాశకౌ సర్వాధిష్ఠాతారౌ సభాపతిన్యాయాధీశావివ యోగారూఢయోగజిజ్ఞాసూ (వర్చసే) సద్గుణ ప్రకాశాయ (పవేథామ్) ప్రాపయేథామ్. అయమ్మన్త్రః. శత. ౪.౫.౬.౩. వ్యాఖ్యాతః.॥౨౮॥

అన్వయః:-హే వర్చోదా! విద్వంస్త్వం మే మమాత్మనే వర్చసే పవస్వ. హే వర్చోదా! మ ఓజసే వర్చసే పవస్వ. హే వర్చోదా! మే మమాయుషే వర్చసే పవస్వ. హే వర్చోదసౌ! యువామ్మే మమ విశ్వాభ్యః ప్రజాభ్యో వర్చసే పవేథామ్.॥౨౮॥

భావార్థః:-నైవ యోగేన వినా కశ్చిదపి పూర్ణవిద్యో భవతి, న చ పూర్ణయా విద్యత్తయా వినా స్వాత్మపరమాత్మనోర్బోధః కథం చిజ్జాయతే. నాపి తేన వినా సత్పురుషవత్ ప్రజాః పాలయితుం కశ్చిదపి శక్నోతి, తస్మాద్యోగవిధిరయం సర్వజనైః సంసేవ్యః.॥౨౮॥

పదార్థము:-(వర్చోదాః) యోగ, బ్రహ్మవిద్యలను అభ్యసింపజేయు విద్వాంసా! నీవు (మే) నన్ను (ఆత్మనే) ఇచ్ఛమున్నగు గుణములచే నున్న చేతన్మాత్రకొరకును (వర్చసే) స్వంత ఆత్మ ప్రకాశముకొరకును (పవస్వ) లభింపజేయుము (వర్చోదాః) పై విద్యలను ప్రసాదించు విద్వాంసుడా! (మే) నాకు (ఓజసే) ఆత్మబలము గలుగుటకై (వర్చసే) యోగశక్తిని (పవస్వ) ప్రసాదించుము. (వర్చోదాః) వర్చస్సు నొసగువాడా! (మే) నాయొక్క (ఆయుషే) జీవనముకొరకు (వర్చసే) వ్యాధిని దొలగించు ఓషధమును (పవస్వ) ప్రాప్తింపజేయుము (వర్చోదసౌ) యోగవిద్య నభ్యసించువాడా! మరియు అభ్యసింపజేయువాడా! మీరిరువురును (మే) నాయొక్క (విశ్వాభ్యః) సమస్త (ప్రజాభ్యః) ప్రజలకు (వర్చసే) సద్గుణప్రకాశమును (పవేథామ్) లభింపజేయుము. ॥౨౮॥

భావార్థము:-యోగవిద్యలేకుండ ఏ మనుష్యుడును పూర్ణవిద్వాంసుడు గాజాలడు. పూర్ణవిద్యలేనిదే స్వస్వరూపము, పరమాత్మజ్ఞానము ఎన్నటికిని తెలిసికొన సాధ్యముగాదు. మరియు నీ యోగవిద్యలేకున్న ఏ న్యాయాధీశుడును సత్పురుషులతో సమానముగ ప్రజలను రక్షించజాలడు. కావున ఈ యోగవిద్యను సకల జనులును సాధించుకొనవలెను. ॥౨౮॥

29.O teacher of yoga and knowledge of God, reveal thy soul-force for my soul. O giver of knowledge, teach me yoga, for the amelioration of my soul. O' giver of strenght, for my long life, give me the disease-killing medicine. O' learner and teacher of yoga, ye both strive for imparting noble qualities to my descendants!.

౨౦౪. కోఽసీత్యస్య దేవశ్రవా ఋషిః, ప్రజాపతిర్దేవతా, ఆర్చీపంక్తిశ్ఛందః, భూర్భువః స్వరిత్యస్య భురిక్సామ్నీ పంక్తి శ్ఛందః, పంచమః స్వరః.

సభాపతి రాజా ప్రజాసేనాసభ్యజనాన్ ప్రతి కిం కిం వదేదిత్యాహ.

ప్రజాపతియగు రాజు ప్రజలకు, సైన్యములకు, సభాసదుల కేమి చెప్పవలెనను విషయము.

౨౦౪ కోఽసి కతమోఽసి కస్యాసి కో నామాసి । యస్య తే నామామన్మహి యం త్వా సోమేనాతీతృపామ । భూర్భువః స్వః సుప్రజాః ప్రజాభిః స్యాగ్ంసువీరో వీరైః సుపోషః పోషైః॥౨౯॥

ప. వి:- కః, అసి, కతమః, అసి, కస్య, అసి, కః, నామ, అసి, యస్య, తే, నామ, అమన్మహి, యమ్, త్వా, సోమేన, అతీతృపామ, భూరితి భూః, భువరితి భువః, స్వరితి స్వః, సుప్రజా ఇతి సు + ప్రజాః, ప్రజాభిరితి ప్ర+జాభిః, స్యామ్, సువీర ఇతి సు + వీరః, వీరైః, సుపోష ఇతి సు + పోషః, పోషైః ॥౨౯॥

పదార్థః-(కః) (అసి) (కతమః) బహూనాం మధ్యే కః (అసి) (కస్య) (అసి) (కః) (నామ) ఖ్యాతిః (అసి) (యస్య) (తే) తవ (నామ) (అమన్మహి) విజానీమహి. అత్ర లిడర్థే లఙ్. బహులం ఛందసి అ.౪.౪. ౭౩.ఇతి వికరణలుక్ (యమ్) (త్వా) త్వామ్ (సోమేన) ఐశ్వర్యేణ (అతీతృపామ) తర్పయామ (భూః) భూమేః (భువః) అంతరిక్షస్య (స్వః) ఆదిత్యలోకస్య (సుప్రజాః) సుష్ఠుప్రజాసహితః (ప్రజాభిః) అనుకూలాభిః పాలనీయాభిః సహ (స్యామ్) భవేయమ్ (సువీరః) ప్రశస్తవీరయుక్తః (వీరైః) శరీరాత్మబలయుక్తైర్యుద్ధకుశలైః సహ (సుపోషః) ప్రశస్తపుష్టిః (పోషైః) పుష్టిభిః. అయమ్మన్త్రః. శత. ౪.౫.౬ .౪. వ్యాఖ్యాతః ॥౨౯॥

అన్వయః :-సభ్య సేనాస్థప్రజాజనా వయం త్వం కోఽసి, కతమోఽసి, కస్యాసి, కోనామాసి, కిన్నామ్నా ప్రసిద్ధోఽసి, యస్య తే తవ నామ వయమమన్మహి,యం త్వా త్వాం సోమేనాతీతృపామేతి పృచ్ఛామో బ్రూహి. తాన్ప్రతి సభాపతి రాహ. భూర్భువః స్వర్లోకసుఖమివాత్మసుఖమభీప్సురహం యుష్మాభిః ప్రజాభిః సుప్రజాః వీరైః సువీరః పోషైః సుపోషశ్చ స్యామితి ప్రతిజానే.॥౨౯॥

భావార్థః:-సభాపతీ రాజా సత్యన్యాయప్రియవ్యవహారేణ సభ్యసైన్యప్రజాజనా నభిరక్ష్య వర్ధయేత్. ప్రబలతరవీరాన్ సేనాసు సంపాదయేద్యత ఉత్కృష్ట సుఖవర్ధకేన రాజ్యేన భూవార్యాదిసుఖం ప్రాప్నుయాదితి.॥౨౯॥

పదార్థము:-సభా, సైన్యములందుండు ప్రజలమగు మేము మిమ్ము ప్రశ్నించుచున్నాము (కః అసి) నీ వెవడవు? (కతమః అసి) అనేకులందెవడవు? (కస్య అసి) ఎవనివాడవు? (కః నామ అసి) నీ పేరేమి? (యస్య తే నామ) ఏ నీ పేరును (అగన్మహి) గ్రహించవలెను? (యమ్ త్వా) నిన్ను ఎట్టి (సోమేన) ధనము మున్నగు పదార్థములతో (అతీతృపామ) తృప్తునిగా జేయువలయునో వివరముగా దెలుపుము [ప్రశ్న].

సభాపతి వారికిట్లు సమాధానము దెలుపుచున్నాడు. (భూః) భూలోకపు (భువః) అంతరిక్షలోకపు (స్వః) ఆదిత్య [సూర్య] లోకపు సుఖములవలె ఆత్మసుఖమును కామించు నేను (ప్రజాభిః) ప్రజలగు మీతో (సుప్రజాః) ఉత్తమ ప్రజాశాలిని (వీరైః) వీరులగు మీతో (సువీరః) శ్రేష్ఠ వీరయుక్తుడను (పోషైః) పుష్టికారకములగు పదార్థములతోను (సుపోషః) ఉత్తమ పుష్టివంతుడను (స్యామ్) అగుదును గాక! అనగా మీయందరకంటె వేరుగ నాకు ప్రత్యేక నామముగాని, విశేష సంబంధముగాని లేదని మీరు తెలిసికొనుడు (ఇది ఉత్తరము)॥౨౯॥

భావార్థము :- సత్యన్యాయములు గలిగిన ఉత్తమవ్యవహారములతో సభను, సైన్యములను మరియు ప్రజలను రక్షించుచు వారిని యున్నత పరచుట సభాపతియగు రాజున కుచితము. అత్యుత్తమ సౌఖ్యములను పెంపొందించు భూమి మున్నగు లోకముల సుఖములు లభించుటకుగాను, అతి ప్రబలులగు వీరులను సైన్యమునందుంచవలెను.॥౨౯॥

29. O' king, who art thou? Who amongst us all art thou? Whose son art thou? What is thy name? We want to have thy knowledge, and satisfy thee with wealth!.

I like the majesty of the Earth, the Space, and the Sun, desirous of my betterment, wish to have good subjects like you; be possessed of warlike soldiers like you, be vigorous by the use of life-giving substances.

౨౩౫. ఉపయామగృహీతోఽసీత్యస్య దేవశ్రవా ఋషిః, ప్రజాపతిర్దేవతా, ఆద్యస్య సామ్నీ గాయత్రీ, ద్వితీయస్యానుర్ష్యనుష్టుప్, తృతీయ చతుర్థపంచమానాం సామ్నీ గాయత్రీ, షష్ఠస్యానుర్ష్యనుష్టుప్, సప్తమాష్టమయోర్యాజుషీ పంక్తిః; ర్నవమస్య సామ్నీ గాయత్రీ, దశమస్యానుర్ష్యనుష్టుప్;

ఏకాదశస్య సామ్నీ గాయత్రీ, ద్వాదశస్యాసుర్యనుష్టుప్, త్రయోదశస్యాసుర్యుష్ణిక్ ఛందాంసి, అత్ర గాయత్ర్యా షడ్జః, అనుష్టుభో గాంధారః, పంక్తేః పంచమః, ఉష్ణిజ ఋషభశ్చ స్వరాః.

పునర్విషయాంతరేణ తదేవాహ.

విషయాంతరముగ మరల నదే యీ మంత్రమునం దుపదేశించబడినది.

౨౦॥ ఉపయామగృహీతోఽసి మధవే త్వోపయామ గృహీతోఽసి మాధవాయ త్వోపయామ గృహీతోఽసి శుక్రాయ త్వోపయామ గృహీతోఽసి శుచయే త్వోపయామ గృహీతోఽసి నభసే త్వోపయామ గృహీతోఽసి నభస్యాయ త్వోపయామ గృహీతోఽసీషే త్వోపయామ గృహీతోఽస్యూర్జే త్వోపయామ గృహీతోఽసి సహసే త్వోపయామ గృహీతోఽసి సహస్యాయ త్వోపయామగృహీతోఽసి తపసే త్వోపయామ గృహీతోఽసి తపస్యాయ త్వోపయామ గృహీతోఽస్యంహసస్పతయే త్వా ॥30॥

ప. విః- ఉపయామగృహీత ఇత్యుపయామ + గృహీతః, అసి, మధవే, త్వా, ఉపయామగృహీత ఇతి ఉపయామ + గృహీతః, అసి, మాధవాయ, త్వా, ఉపయామగృహీత ఇత్యుపయామ + గృహీతః, అసి, శుక్రాయ, త్వా, ఉపయామగృహీత ఇత్యుపయామ + గృహీతః, అసి, శుచయే, త్వా, ఉపయామ గృహీత ఇత్యుపయామ + గృహీతః, అసి, నభసే, త్వా, ఉపయామగృహీత ఇత్యుపయామ + గృహీతః, అసి, నభస్యాయ, త్వా, ఉపయామగృహీత ఇత్యుపయామ + గృహీతః, అసి, ఇషే, త్వా, ఉపయామగృహీత ఇత్యుపయామ + గృహీతః, అసి, ఊర్జే, త్వా,

ఉపయామ గృహీత ఇత్యుపయామ + గృహీతః, అసి, సహసే, త్వా, ఉపయామగృహీత ఇత్యుపయామ + గృహీతః, అసి, సహస్యాయ, త్వా, ఉపయామగృహీత ఇత్యుపయామ + గృహీతః, అసి, తపసే, త్వా, ఉపయామగృహీత ఇత్యుపయామ + గృహీతః, అసి, తపస్యాయ, త్వా, ఉపయామ గృహీత ఇత్యుపయామ + గృహీతః, అసి, అంహసస్పతయే, అంహసః, పతయ ఇత్యంహసః + పతయే, త్వా॥30॥

పదార్థః :-(ఉపయామ గృహీతః) సునియమైః స్వీకృతః (అసి) (మధవే) చైత్రమాసాయ (త్వా) త్వామ్ (ఉపయామగృహీతః) (అసి)(మాధవాయ) వైశాఖమాసాయ (త్వా) త్వామ్ (ఉపయామగృహీతః) (అసి) (శుక్రాయ) జ్యేష్ఠాయ (త్వా) త్వామ్ (ఉపయామగృహీతః) (అసి) (శుచయే) ఆషాఢాయ (త్వా) త్వామ్ (ఉపయామగృహీతః) (అసి) (నభసే) శ్రావణాయ (త్వా) త్వామ్ (ఉపయామగృహీతః) (అసి) (నభస్యాయ) భాద్రాయ (త్వా) త్వామ్ (ఉపయామగృహీతః) (అసి) (ఇషే) ఆశ్వినాయ (త్వా) త్వామ్ (ఉపయామగృహీతః) (అసి) (ఊర్జే) కార్తికాయ (త్వా) త్వామ్ (ఉపయామగృహీతః) (అసి)(సహసే) మార్గశీర్షాయ (త్వా) త్వామ్ (ఉపయామగృహీతః) అసి (సహస్యాయ) పౌషాయ (త్వా) త్వామ్ (ఉపయామగృహీతః) (అసి) (తపసే) మాఘాయ (త్వా) త్వామ్ (ఉపయామగృహీతః) అసి (తపస్యాయ) ఫాల్గునాయ (త్వా) త్వామ్ (ఉపయామగృహీతః) (అసి) (అంహసస్పతయే) సర్వేషాం వేగస్య పాలకాయ (త్వా) త్వామ్. అయం మంత్రః. శత. ४.3.౫.౧४-౨3 వ్యాఖ్యాతః. ॥30॥

అన్వయః :-హే రాజన్! యతస్త్వముపయామగృహీతోఽసి. తస్మాత్త్వా త్వామ్మధవే వయం స్వీకుర్మః. సభాపతిరాహ:- హే ప్రజాసభాసేనాజనా యతో యుష్మాకం ప్రత్యేక ఉపయామ గృహీతోఽస్తి తస్మాద్దైకం త్వా త్వాం మధవేఽహం స్వీకరోమి. ఇత్థం సర్వత్ర యోజనా కార్యా ॥30॥

భావార్థః :- సభాపతిర్యథాకాలం శ్రేష్ఠం రాజ్యం ప్రాప్యాప్తవ్యవహారేణ ప్రజాజనేభ్యః సర్వం సుఖం దద్యాత్ తే చ రాజాజ్ఞానుకూలవ్యవహారే వర్తేరన్నితి. ॥30॥

పదార్థము :-ఓ రాజా! నీవు (ఉపయామ గృహీతః అసి) ఉత్తమమగు రాజ్య ప్రపంధ నియమములచే స్వీకరించబడియున్నావు. కావున (త్వా) నిన్ను (మధవే) చైత్రమాసపు సభకొరకు [అనగా చైత్రమాసమునందు ప్రసిద్ధమును, సుఖదాయకమును వ్యవహారరక్షణకై మేము స్వీకరించుచున్నాము. సభాపతి ఇట్లు చెప్పుచున్నాడు] ఓ సభాసదులారా! ప్రజలారా! సైనికులారా! మీయందరి ప్రతివాడును (ఉపయామ గృహీతః అసి) ఉత్తమోత్తమ నియమములద్వారా స్వీకరించబడినవారుగ నున్నారు. కావున మిమ్ము చైత్రమాసపు సుఖముకొరకు

స్వీకరించుచున్నాను. ఇదేవిధముగ పండ్రెండు మాసములందలి యథోక్త సుఖముకొరకు రాజు, రాజ్యసభాసదులు, సైనికులు పరస్పరము స్వీకరించుకొందురుగాక! ॥30॥

భావార్థము:- సభాధ్యక్షుడగు రాజు ఉచితసమయమును స్వీకరించి ఉత్తమమగు రాజ్యవ్యవహారములచే ప్రజలకు సర్వవిధముల సుఖములను చేకూర్చుచుండవలయును. ప్రజలును రాజు, మరియు రాజ్యమునకు అనుకూలములైన వ్యవహారములందు ప్రవర్తించుచుందురుగాక. ॥30॥

30.O King,thou art the master of the art of administration, we accept thee as our Lord, in all the twelve months of Chaitra, Vaisakha, Jyaishtha, Ashadha, Sravana, Bhadra, Asvin, Kartika, Margashirsha, Pausha, Magha, Phalguna months, and for the protection of us all!.

၁၁၉. ఇంద్రాగ్నీత్యస్య విశ్వామిత్ర ఋషిః, ఇంద్రాగ్నీ దేవతే, ఆర్షీ త్రిష్టుప్ ఛందః, ధైవతః స్వరః.

అథ రాజ్యవ్యవహారేణ నియుక్తే కర్మణి ప్రవర్తమానౌ రాజప్రజాపురుషౌ ప్రతి కశ్చిత్ సత్కారేణాహ.

రాజ్యవ్యవహారదృష్ట్యా నియమింపబడి రాజకార్యములందు ప్రవృత్తులైన రాజును

ప్రజలను గూర్చి విద్వాంసుడిట్లు చెప్పుచున్నాడు.

၁၁၉ ఇంద్రాగ్నీ౨ ఆగతꣳ సుతం గీర్భి ర్నభో వరేణ్యమ్ ।
అస్య పాతం ధియేషితా । ఉపయామగృహీతోఽసీంద్రాగ్నిభ్యాం
త్వైష తే యోనిరింద్రాగ్నిభ్యాన్త్వా ॥31॥

ప.వి:- ఇంద్రాగ్నీ ఇతీంద్రాగ్నీ, ఆ, గతమ్, సుతమ్, గీర్భిరితి గీః + భిః, నభః, వరేణ్యమ్, అస్య, పాతమ్, ధియా, ఇషితా, ఉపయామగృహీత ఇత్యుపయామ + గృహీతః, అసి, ఇంద్రాగ్నిభ్యామితీంద్రాగ్ని భ్యామ్, త్వా, ఏషః, తే, యోనిః, ఇంద్రాగ్నిభ్యామితీంద్రాగ్ని + భ్యామ్ త్వా ॥31॥

పదార్థః :-(ఇంద్రాగ్నీ) సూర్యాగ్నీ ఇవ ప్రకాశమానౌ సభాపతిసభాసదౌ (ఆగతమ్) ఆగచ్ఛతమ్ (సుతమ్) సునుతమ్. అత్ర బహులం ఛందసి.అ.౨.౪.౭౩. ఇతి వికరణస్య లుక్ (గీర్భిః) సుశిక్షితాభిర్వాగ్భిః (నభః) సుఖమ్. నభ ఇతి సాధారణనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౧. ౪. (వరేణ్యమ్) (అస్య) నభసః. కర్మణి షష్ఠీ (పాతమ్) రక్షతమ్ (ధియా) ప్రజ్ఞయా కర్మణా వా (ఇషితా) ప్రేషితౌ ప్రార్థితౌ వా (ఉపయామ

గృహీతః) (అసి) (ఇంద్రాగ్నిభ్యామ్) (త్వా) త్వామ్ (ఏషః) రాజన్యాయః (తే) తవ (యోనిః) గృహమ్ (ఇంద్రాగ్నిభ్యామ్) (త్వా) త్వామ్. అయం మంత్రః. శత. ४.3.౧-౨४. వ్యాఖ్యాతః. ॥3౧॥

అన్వయః :- హే రాజప్రజాజనౌ! యువామింద్రాగ్నీ ఇవాగతం గీర్భిరస్మభ్యం వరేణ్యం నభః సుతం ధియేషితా యువామస్య నభసః పాతం రక్షతమ్. తావాహతుః:- హే ప్రజాజన! త్వముపయామగృహీతో౽సి త్వా త్వామింద్రాగ్నిభ్యాం స్వీకృతం వయం మన్యామహే. ఏష తే యోనిరస్త్యతస్త్వామింద్రాగ్నిభ్యాం చేతయామహే. ॥3౧॥

భావార్థః :- నహ్యేకాకీ పుమాన్ యథోక్తరాజ్యకర్మకర్తుం శక్నోతి. అతః ప్రజాజనాన్ సత్కృత్య రాజ్యకర్మణి నియోజయేత్, తే చ యథోక్తవ్యవహారేణ తం రాజానం సత్కుర్యురితి. ॥3౧॥

పదార్థము :- (ఇన్ద్రాగ్నీ) సూర్యుడు మరియు అగ్నివలె ప్రకాశవంతులగు సభాపతి, సభాసదులారా! మీరిరువురును (ఆగతమ్) కలిసిరండు (గీర్భిః) చక్కని విద్యతో గూడిన వాణిద్వారా మాకొరకు (వరేణ్యమ్) శ్రేష్ఠమగు (నభః) సుఖమును (సుతమ్) ఉత్పన్నమొనర్చుడు. మరియు (ఇషితా) మా ప్రార్థనలను పొందిన మీరు (ధియా) స్వంతబుద్ధిచేతను, రాజశాసన కర్మద్వారాను (అస్య) ఈ సుఖమును (పాతమ్) రక్షించుడు [ఆ రాజును, సభాసదులును చెప్పుచున్నారు:-]. ఓ ప్రజాజనవమా! నీవు (ఉపయామ గృహీతః అసి) ప్రజాధర్మముచేతను, నియమములచేతను స్వీకరించబడియున్నావు. మేమును (త్వా) నిన్ను (ఇన్ద్రాగ్నిభ్యామ్) ఉక్తమహాశయులకొరకు మేమును అదే విధముగ. స్వీకరించుచున్నాము. (ఏషః) ఈ రాజనీతి (తే) నీకు (యోనిః) గృహమైయున్నది (ఇన్ద్రాగ్నిభ్యామ్) ఉక్తమహాశయులకై (త్వా) నీకు మేము తెలియపరచుచున్నాము. అనగా రాజశాసనమును ప్రకటించుచున్నాము. ॥3౧॥

భావార్థము:- వ్యక్తి ఒంటరిగా ఉక్తరాజశాసనకర్మను కొనసాగించజాలడు. కావున శ్రేష్ఠులను సత్కరించి రాజ్యకార్యములందు నియమించవలయును. వారును యథాయోగ్య వ్యవహారములందు రాజును సత్కరించవలెను. ॥3౧॥

31.O Speaker and members of the Assembly, shining like the sun and fire, assemble together, and add to our immense pleasure through didactic discussions. Protect our welfare with your trained intellect!.

You have been initiated in the rules and duties of government. We realise your relation towards us. The art of administration is your shelter. We explain this to you.

౨33. ఆ ఘా యే అగ్నిమిత్యస్య త్రిశోక ఋషిః, విశ్వేదేవా దేవతాః, ఆద్యస్యార్షీ గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః, ఉపేత్యస్యార్చ్యుష్ణిక్ ఛందః, ఋషభః స్వరః.

అథోక్తమర్థం ప్రకారాంతరేణాహ.

ఉక్త విషయము ప్రకారాంతరమున ఈ మంత్రమందు పదేశించబడినది.

౨౭౭ ఆ ఘా యే ఽ అగ్నిమింధతే స్తృణంతి బర్హిరానుషక్।
యేషామింద్రో యువా సఖా। ఉపయామగృహీతో ఽ
స్యగ్నీంద్రాభ్యాన్త్వైష తే యోనిరగ్నీంద్రాభ్యా న్త్వా ॥౩౨॥

ప.వి:- ఆ, ఘా, యే, అగ్నిమ్, ఇంధతే, స్తృణంతి, బర్హిః, ఆనుషక్, యేషామ్, ఇంద్రః, యువా, సఖా, ఉపయామగృహీత ఇత్యుపయామ + గృహీతః, అసి, అగ్నీంద్రాభ్యామ్, త్వా, ఏషః, తే, యోనిః, అగ్నీంద్రాభ్యామ్, త్వా॥౩౨॥

పదార్థః:- (ఆ) సమంతాత్ (ఘా) ఏవ. అత్ర ఋచి తు ను ఘ.౬.౩.౧౩౩.. ఇతి దీర్ఘః (యే) వేదపారగా విద్వాంసః (అగ్నిమ్) విద్యాదిస్వరూపమ్ (ఇంధతే) ప్రదీపయంతి (స్తృణంతి) యంత్రైశ్ఛాదయంతి (బర్హిః) అంతరిక్షమ్ (ఆనుషక్) అనుకూలతయా (యేషామ్) విదుషామ్ (ఇంద్రః) సకలైశ్వర్యవాన్ సభాపతిః ప్రత్యేకాంగపుష్టః (యువా) తరుణావస్థః (సఖా) సుహృత్ (ఉపయామ గృహీతః) (అసి) (అగ్నీంద్రాభ్యామ్) సకలరాజ్యకర్మవిచారవిచక్షణాభ్యామగ్నీంద్రగుణయుక్తాభ్యామ్ (త్వా) త్వామ్ (ఏషః) (తే) (యోనిః) (అగ్నీంద్రాభ్యామ్) (త్వా) త్వామ్. ॥౩౨॥

అన్వయః :- యే వేదపారగా విద్వాంస స్సభాసదో ఽగ్నిం ఇంధతే. యేషామానుషగ్బర్హిరాస్తృణంతి యువేంద్రః సభాపతిః సఖా ఽస్తి. యస్త్వమగ్నీంద్రాభ్యాముపయామగృహీతో ఽసి. యస్య తే త్వమైష తేయోనిరస్తి తం త్వాం ప్రాప్తా వయమగ్నీంద్రాభ్యాం త్వాముపదిశామః. ॥౩౨॥

భావార్థః:- రాజధర్మే సర్వకర్మణః సభాధీనత్వాద్విచారసభాసు ప్రవృత్తేషు రాజవర్గీయ జనేషు ద్వౌ త్రయో బహవో వా సభాసదః స్వవిచారేణ యమర్థం నిష్పాదయేయుస్తదనుకూలా ఏవ రాజప్రజాజనా వర్తేరన్. ॥౩౨॥

పదార్థము :- (యే) ఏ వేదవిద్యాసంపన్నులగు విద్వాంసులు (అగ్నిమ్) విద్యుత్తుమున్నగు అగ్నులను (ఘ) నిశ్చయముగ (ఇన్ధతే) ప్రకాశితమొనర్చుచున్నారో మరియు (ఆనుషక్) యజ్ఞముయొక్క యథాక్రమముతో (బర్హిః) అంతరిక్షమును (ఆ స్తృణన్తి) ఆచ్ఛాదన మొనర్చుచున్నారో (యేషామ్) ఎవరికి (యువా) సర్వాంగపుష్టి, సర్వాంగ సౌందర్యము, సర్వవిద్యావిచక్షణగల యువకుడును (ఇన్ద్రః) సకలైశ్వర్యయుక్తుడును నగు సభాపతి (సఖా) మిత్రుడై యున్నాడో, ఏ నీవు (అగ్నీన్ద్రాభ్యామ్) అగ్ని సూర్యులవలె ప్రకాశవంతులగు సభాసదులచే (ఉపయామగృహీతః అసి) ప్రజాధర్మముతో గూడి గ్రహించబడియున్నావో (తే) ఏ నీకు (ఏషః) న్యాయముతో

గూడిన సిద్ధాంతము (యోనిః) గృహమువలె గలదో (త్వా) అట్టినిన్ను పొందిన మేము (అగ్నీన్ద్రాభ్యామ్) పైదెలిపిన పదార్థములకై (త్వా) నీకు ఉపదేశించుచున్నాము. ॥౩౨॥

భావార్థము :- రాజధర్మమునందు సకల కార్యములు సభాధీనములై యుండుటచే ఆలోచనా సభలందు పాల్గొను రాజవర్గీయ జనులందు ఏ యిద్దరో, ముగ్గురో, లేక అధిక సభాసదులో గలిసి స్వంత ఆలోచనలతో ఏ తీర్పును నిర్ణయించెదరో, అందుకనుకూలముగనే రాజపురుషులు, ప్రజలును ఆచరణపూర్వకముగ ప్రవర్తించ వలయును. ॥౩౨॥

32.The members of the Parliament, well versed in Vedic lore, throw light on learning and science; and overcast the sky uninterruptedly with planes. The President of the Republic is ever young, stout in body, friendly and imposing. Those brilliant and illustrious members take you as loyal subjects. Justice is your shelter. We teach you the above mentioned arts.

౨౭౮. ఓమాస ఇత్యస్య మధుచ్ఛందా ఋషిః, విశ్వేదేవా దేవతాః, ఆద్యస్యార్షీ గాయత్రీ ఛందః,

షడ్జః స్వరః, ఉపయామ ఇత్యస్యార్షీ బృహతీ ఛందః, మధ్యమః స్వరః.

అధ్యాపకాధ్యేతౄణాం పరస్పరం కర్తవ్యముపదిశ్యతే.

చదువువారి, చదివించువారి కర్తవ్యము లీ మంత్రమందుపదేశించబడినవి.

౨౭౮ ఓమాస శ్చర్షణీధృతో విశ్వే దేవాసఽఆగత । దాశ్వాంసో దాశుషః

సుతమ్ । ఉపయామగృహీతోఽసి విశ్వేభ్య స్త్వాదేవేభ్యఽఏష తే

యోని ర్విశ్వేభ్య స్త్వా దేవేభ్యః ॥౩౩॥

ప.వి:- ఓమాసః, చర్షణీధృతః, చర్షణీధృత ఇతి చర్షణీ+ధృతః, విశ్వే, దేవాసః, ఆ, గత, దాశ్వాంసః, దాశుషః, సుతమ్, ఉపయామగృహీత ఇత్యుపయామ + గృహీతః, అసి, విశ్వేభ్యః, త్వా, దేవేభ్యః, ఏషః, తే, యోనిః, విశ్వేభ్యః, త్వా, దేవేభ్యః ॥౩౩॥

పదార్థః :-(ఓమాసః) అవంతి సద్గుణై రక్షన్తి తే (చర్షణీధృతః) చర్షణయో మనుష్యాస్తాన్ ధరంతి పోషయంతి తే. అన్యేషామపి దృశ్యత. అ.౬.౩.౧౩౭. ఇతి దీర్ఘః (విశ్వే) సర్వే (దేవాసః) విద్వాంసః (ఆ) (గత) (దాశ్వాంసః) ఉత్కృష్టజ్ఞానం దత్తవంతః. దాశ్వాన్ సాహ్వాన్ అ.౬.౧.౧౨. ఇతి నిపాతనమ్.

(దాశుషః) దానశీలస్యోత్తమజనస్య (సుతమ్) సవతి సత్కర్మానుష్ఠానేనైశ్వర్యం ప్రాప్నోతి తం బాలకమ్. (ఉపయామగృహీతః) అధ్యాపననియమైః స్వీకృతః (అసి) (విశ్వేభ్యః) అఖిలేభ్యః (త్వా) త్వామ్ (దేవేభ్యః) విద్వద్భ్యః (తే) తవ (ఏషః) విద్యాశిక్షాసంగ్రహః (తే) తవ (యోనిః) కారణమ్ (విశ్వేభ్యః) అఖిలేభ్యః (దేవేభ్యః) విద్వద్భ్యః (త్వా) త్వామ్. అయం మంత్రః. శత.౪.౩.౧.౨. వ్యాఖ్యాతః ॥౩౩॥

అన్వయః :- హే చర్షణీధృతః ఓమాసో! విశ్వేదేవాసో యూయం దాశ్వాంసో దాశుషః సుతమాగత. హే దాశుషః! సుతాధ్యేత స్త్వముపయామ గృహీతోఽసి. అతస్త్వా విశ్వేభ్యో దేవేభ్యస్తత్సేవనాయాజ్ఞాపయామి యతస్త ఏష యోనిరస్తి, అతస్త్వా విశ్వేభ్యో దేవేభ్యః శిక్షయామి.॥౩౩॥

భావార్థః:- సర్వేషాం విదుషాం విదుషీణాం చ యోగ్యతాఽస్తి. సర్వేభ్యో బాలకేభ్యః కన్యాభ్యశ్చాహర్నిశం విద్యాదానం రాజ్ఞాం ధనినాం చ పదార్థైః స్వజీవికాం చ కుర్యుః. తే రాజానో ధనినశ్చ విద్యాసుశిక్షాభ్యాం ప్రవీణా భూత్వా స్వస్యాధ్యాపకేభ్యో విద్వద్భ్యో విదుషీభ్యశ్చ ధనాదిపదార్థాన్ దత్వా తేషాం సేవనం కుర్యుః. మాతాపితరావష్టవార్షిక కుమారాన్ కుమారీంశ్చ విద్యాబ్రహ్మచర్యసేవనశిక్షాకరణాయ విద్వద్భ్యో విదుషీభ్యశ్చ సమర్పయేతామ్. తేఽధ్యేతారో విద్యాగ్రహణే చేతో నిత్యమభిదధ్యుస్తథాఽధ్యాపకాంశ్చ విద్యాసుశిక్షాదానే నిత్యం ప్రయతేరన్.॥౩౩॥

పదార్థము :- (చర్షణీధృతః) మానవులకు పుష్టిని, సంతుష్టిని గలిగించువారలారా! (ఓమాసః) ఉత్తమోత్తమ గుణములచే రక్షించువారలారా! (విశ్వేదేవాసః) సమస్త విద్వాంసులారా! మీరు (దాశ్వాంసః) ఉత్కృష్టజ్ఞానము నిచ్చుచు (దాశుషః) దాతలగు ఉత్తమజనులయొక్క (సుతమ్) సత్కార్యముల నొనర్చి ఐశ్వర్యములను పొందు పుత్రునికి (ఆగత) సన్ముఖులగుడు. పైదెలిపిన దాతయొక్క అధ్యయనశీలుడవగు హే బాలకా! నీవు (ఉపయామగృహీతః అసి) చదివించు నియమములచే గ్రహించబడినవాడవు. కావున (త్వా) నిన్ను (విశ్వేభ్యః, దేవేభ్యః) సకల విద్వాంసులను సేవించుటకై ఆజ్ఞాపించుచున్నాను. ఏలయన (తే) నీకు (ఏషః) ఈ విద్య మరియు శ్రేష్ఠమగు శిక్షల సంగ్రహము (యోనిః) కారణమైయున్నది. కావున (త్వా) నీకు (విశ్వేభ్యః దేవేభ్యః) సమస్త విద్వాంసులనుండి విద్యను, చక్కని శిక్షణను గరపించుచున్నాను.॥౩౩॥

భావార్థము :- విద్వాంసులు, విదుషీమతల్లులందరు చేయవలసిన కర్తవ్యము వారు సమస్త బాలబాలికలకు నిరంతరము విద్యాదాన మొనర్చవలయును. రాజులయొక్కయు, ధనికులయొక్కయు ధనము మున్నగు పదార్థములద్వారా తమ జీవితయాత్రను గడుపుకొనవలయును. ఆ రాజులును, ధనికులును తమకు విద్యలగఱపు విద్యాసుశిక్షలచే ప్రవీణులగు విద్వాంసులకును విదుషీమతల్లులకును ధనములు మున్నగు ఉత్తమపదార్థములనిచ్చి వారి సేవయొనర్చవలయును. తల్లిదండ్రులు ఎనిమిదేండ్ల ప్రాయముగల బాలబాలికల విద్యాభ్యాసముకై, బ్రహ్మచర్య సేవనమునకై సుశిక్షకై విద్వాంసులకును, విదుషీమతల్లులగు మహిళలకును స్వాధీనపరచవలయును. వారును విద్యాగ్రహణమునందు సదాశ్రద్ధాళువులై యుండవలయును. చదివించువారును విద్యాశిక్షల నొసగుటయందే సదా ప్రయత్నమొనర్చెదరుగాక! ॥౩౩॥

33. O'ye all learned people, the nourishers and preservers of humanity with noble qualities; the imparters of knowledge, accept this son of a charitably disposed person as your pupil!.

O pupil, I accept thee as a seeker after knowledge. I instruct thee to serve all the learned persons, whereby thou mayest enlarge thy store of knowledge. I move the learned to impart good instructions to thee!.

౨౩౯. విశ్వేదేవాస ఆగత ఇత్యస్య గృత్సమద ఋషిః, విశ్వేదేవా దేవతాః, ఆద్యస్యార్షీ గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః, ఉపయామ ఇత్యస్య నిచృదార్ష్యుష్ణిక్ ఛందః, ఋషభః స్వరః.

అథ ప్రత్యహమధ్యాపన విషయమాహ.

ప్రతిదినము చదివించు యోగ్యతను గురించి ఈ మంత్రమం దుపదేశించెను.

౨౩౯ విశ్వే దేవాస ఆగత శృణుతా మ ఇమꣳ హవమ్।
ఏదం బర్హి ర్నిషీదత । ఉపయామ గృహీతోఽసి విశ్వేభ్యస్త్వా
దేవేభ్య ఏష తే యోనిర్విశ్వేభ్యస్త్వా దేవేభ్యః ॥౩౪॥

ప.వి:- విశ్వే, దేవాసః, ఆ, గత, శృణుత, మే, ఇమమ్, హవమ్, ఆ, ఇదమ్, బర్హిః, ని, సీదత, ఉపయామగృహీత ఇత్యుపయామ + గృహీతః, అసి, విశ్వేభ్యః, త్వా, దేవేభ్యః, ఏషః, తే, యోనిః, విశ్వేభ్యః, త్వా, దేవేభ్యః॥౩౪॥

పదార్థః-(విశ్వే) సర్వే (దేవాసః) విద్వాంసః (ఆ) (గత) ఆగచ్ఛత (శృణుత). అత్ర సంహితాయామ్. అ.౬.౩.౧౩౪. ఇతి దీర్ఘః (మే) మమ విద్యార్థినః (ఇమమ్) వక్ష్యమాణమ్ (హవమ్) స్తుతివాదమ్ (ఆ) సమంతాత్ (ఇదమ్) అస్మాభిర్దత్తమ్ (బర్హిః) ఉత్తమమాసనమ్ (ని) నితరామ్ (సీదత) ఆధ్వమ్ (ఉపయామగృహీతః) (అసి) (విశ్వేభ్యః) సమస్తేభ్యః (త్వా) త్వామ్ (దేవేభ్యః) అధ్యాపకేభ్యః (ఏషః) సకలవిద్యాసంగ్రహః (తే) తవ (యోనిః) గృహమ్ (విశ్వేభ్యః) (త్వా) త్వామ్ (దేవేభ్యః). అయం మంత్రః. శత.౪.౨.౫.-౯. వ్యాఖ్యాతః. ॥౩౪॥

అన్వయః:-హే పూర్వమంత్రప్రతిపాదితగుణకర్మస్వభావా విశ్వే దేవాసో యూయమస్మాకం నికటమాగతా, అస్మాభిర్దత్తమిదం బర్హిరాసనమానిషీదత, మే మమేమం హవం శృణుత. గృహస్థాః స్వపుత్రాదీన్

ప్రత్యేవం బ్రూయుర్యత స్త్వముపయామ గృహీతో౽సి తస్మాత్త్వా త్వాం విశ్వేభ్యో దేవేభ్యః ప్రయచ్ఛేమ. తే తవైష యోనిరస్తి త్వా త్వాం విశ్వేభ్యో దేవేభ్యో౽ధికాం విద్యాం దాపయేమ.॥౩౪॥

భావార్థః:- ఏకే విద్వాంసో౽న్వహం విద్యార్థినః పాఠయేయురపరే విపశ్చితో విద్వాంసః ప్రతి మాసమధ్యేతౄణాం పరీక్షణం చ కుర్యుః. తత్కృత్వా౽ధ్యాపకాః ప్రతీత తీవ్రబుద్ధీన్ పరిశ్రమం కుర్వతో౽ధ్యేతౄనతిశ్రమేణ పాఠయేయురితి. ॥౩౪॥

పదార్థము:- పై మంత్రమున దెలిపిన గుణకర్మస్వభావయుక్తులారా! (విశ్వేదేవాసః) సమస్త విద్వాంసులారా! మీరు మా సమీపమునకు (ఆగత) విచ్చేయుడు. మరియు మే మొసగునట్టి (ఇదం బర్హిః) ఈ యాసనముపై (ఆ నిషేదత) యథావకాశముగ, సుఖపూర్వకముగ, విరాజమానులగుడు. (మే) నాయొక్క (హవమ్) స్తుతితో గూడిన వాణిని (శృణుత) వినుడు. గృహస్థులు తమ పుత్రాదులతో నిట్లు చెప్పవలయును:- ఓ పుత్రరత్నమా! నీవు (ఉపయామ గృహీతో౽సి) విద్వాంసులచే గ్రహించబడియున్నావు. కావున (త్వా) మేము నిన్ను (విశ్వేభ్యః దేవేభ్యః) ఉత్తమవిద్యలనుగలుగు విద్వాంసులకు స్వాధీనపరచితిమి. ఏలన (ఏషః) ఈ సమస్త విద్యాసంగ్రహము (తే) నీకు (యోనిః) గృహముతో సమానము. కావున (త్వా) నీకు (విశ్వేభ్యః దేవేభ్యః) సకల విద్వాంసులచే విద్యను గరపింప గోరుచున్నాము. ॥౩౪॥

భావార్థము :- విద్వాంసులు ప్రతిదినము విద్యార్థులకు వివిధవిద్యాశిక్షణల నీయవలయును. పరమ విద్వాంసులగు పండితులు ప్రతి మాసము వారికి పరీక్షలు నిర్వర్తింపవలెను. అందువల్ల వారు తీక్ష్ణబుద్ధియుక్తులుగను, పరిశ్రమ యొనర్చువారుగను నేర్పరులగు విద్యార్థులకు అత్యంత శ్రద్ధతో, పరిశ్రమతో విద్యలను నేర్పవలయును.॥౩౪॥

34.O ye all learned people, come near us, hear our invocations. Seat yourselves upon this seat. O son, thou hast been accepted as a pupil by the learned, we hand thee over to them for acquiring knowledge. Let the attainment of learning be thy aim. We desire thee to receive knowledge from them!.

౨౮౦. ఇంద్ర ఇత్యస్య విశ్వామిత్ర ఋషిః, ప్రజాపతి ర్దేవతా, నిచృదార్షీ త్రిష్టుప్ ఛందః, ధైవతః స్వరః, ఉపయామ ఇత్యస్యార్ష్యుష్ణిక్ ఛందః, ఋషభః స్వరః.

అథ రాజా౽ధ్యాపనాదివ్యవహారరక్షణం కథం కుర్యాదిత్యుపదిశ్యతే.

రాజు అధ్యాపనాది వ్యవహారముల రక్షణ మెటు లొనర్చవలయును.

౨౮౦ ఇంద్ర మరుత్వ౽ ఇహ పాహి సోమం యథా శార్యాతే

అపిబః సుతస్య । తవ ప్రణీతీ తవ శూర శర్మన్నావివాసంతి

కవయః సుయజ్ఞాః ఉపయామ గృహీతోఽసీంద్రాయ త్వా
మరుత్వతఽ ఏష తే యోనిరింద్రాయ త్వా మరుత్వతే ॥౩౫॥

ప.వి:- ఇంద్ర, మరుత్వః, ఇహ, పాహి, సోమమ్, యథా, శార్యాతే, అపిబః, సుతస్య, తవ, ప్రణీతీ, ప్రనీతీతి ప్ర + నీతీ, తవ, శూర, శర్మన్, ఆ, వివాసంతి, కవయః, సుయజ్ఞా ఇతి సు + యజ్ఞాః, ఉపయామగృహీత ఇత్యుపయామ + గృహీతః, అసి, ఇంద్రాయ, త్వా, మరుత్వతే, ఏషః, తే, యోనిః, ఇంద్రాయ, త్వా, మరుత్వతే॥౩౫॥

పదార్థః:-(ఇంద్ర) సర్వవిఘ్నవిదారక సకలైశ్వర్యయుక్త సమ్రాట్! (మరుత్వః) మరుతః ప్రశస్తా దర్మసంబద్ధాః ప్రజా యస్య తత్సమ్బుద్ధౌ (ఇహ) అస్మిన్ సంసారే (పాహి) రక్ష. (సోమమ్) సకలగుణైశ్వర్యకల్యాణకర్మాధ్యయనాధ్యాపనాఖ్యం యజ్ఞమ్ (యథా) శర్యాభిరంగులిభిర్నిర్వృత్తాని కర్మాణి శార్యాణి తాన్యతతి వ్యాప్నోతి స శార్యాత స్తస్మిన్. శర్యా ఇత్యంగులి నామసు పఠితమ్. నిఘం. ౨. ౫. (అపిబః) (సుతస్య) (తవ) (పణీతీ) ప్రకృష్టాం నీతిమ్. అత్ర సుపాం సు లుక్. అ.౭.౧.౩౯. ఇతి పూర్వసవర్ణాదేశః (తవ) (శూర) ధర్మవిరోధిహింసక (శర్మన్) న్యాయగృహే. అత్ర సుపాం సులుగితి ఙేర్లుక్. న ఙి సంబుద్ధ్యోః అ.౮.౨.౮. ఇతి నలోపాభావః (ఆ) (వివాసంతి) పరిచరంతి. వివాసతీతి పరిచరణకర్మసు పఠితమ్. నిఘం. ౩. ౫. (కవయః) మేధావినః. కవిరితి మేధావి నామసు పఠితమ్. నిఘం. ౩. ౧౫. (సుయజ్ఞాః) శోభనోఽధ్యయనాధ్యాపనాఖ్యో యజ్ఞో యేషాం త ఇవ. (ఉపయామ గృహీతః) (అసి) (ఇంద్రాయ) పరమైశ్వర్యాయ (త్వా) త్వామ్ (మరుత్వతే) ప్రజాసంబంధాయ. అత్ర సంబంధే మతుప్ ఝయ ఇతి మస్య వత్వమ్ (ఏషః) (తే) (యోనిః) (త్వా) (మరుత్వతే). అయం మంత్రః. శత. ౪.౩.౩.౧౩. వ్యాఖ్యాతః. ॥౩౫॥

అన్వయః :-హే మరుత్వ ఇంద్ర! త్వమిహ యథా శార్యాతే సుతస్యాపిబస్తథా సోమమ్పాహి. హే శూర! తవ శర్మన్ న్యాయగృహే సుయజ్ఞా ఇవ కవయస్తవ ప్రణీతిమావివాసంతి. యతస్త్వముపయామ గృహీతోఽసి తస్మాత్త్వామింద్రాయ మరుత్వతే వయం సేవేమహి తే తవైష విద్యాప్రచారో యోని రస్త్యతస్త్వామింద్రాయ మరుత్వతే మన్యామహే. ॥౩౫॥

భావార్థః :-సర్వేషాం విదుషాముచితమస్తి న్యాయరాజసభాజ్ఞాం నోల్లంఘేరన్, తథైతే రాజసభాసభ్యజనా అపి విద్వదాజ్ఞాం నోల్లంఘేరన్. యః సర్వోత్కృష్టస్తం సభాపతిం కుర్యుః. స సభాపతిరుత్తమనీత్యా సర్వరాజ్యప్రబంధం కుర్యాత్.॥౩౫॥

పదార్థము :-(ఇన్ద్ర) సమస్త విఘ్నముల దొలగించు, సర్వసంపదలు గల తేజస్వీ! (మరుత్వః) ప్రశంసనీయమగు ధర్మముతో ప్రజాపాలనమొనర్చు సభాపతీ! రాజా! నీవు (ఇహ) ఈ లోకమందు (యథా) ఎట్లు (శార్యాతే) స్వంత కరపాదముల పరిశ్రమచే నిష్పన్నమైన [సిద్ధించిన] వ్యవహారమునందు (సుతస్య) అభ్యసించినట్టి విద్యారసమును (అపిబః) పానమొనర్చినట్లు (సోమమ్) సమస్త సద్గుణములను, ఐశ్వర్యములను, సౌఖ్యములను ప్రసాదించు పఠనపాఠనరూపయజ్ఞమును (పాహి) పాలించుము. (శూర) ధర్మవిరోధులను దండించువాడా! (తవ) నీయొక్క (శర్మన్) రాజ్యగృహమందు (సుయజా) బాగుగ అధ్యయనాధ్యాపనముల నొనర్చు విద్వాంసులవలె (కవయః) బుద్ధిశాలురు (తవ) నీయొక్క (ప్రణీతి) ఉత్తమనీతిని (అవివాసంతి) సేవించుచున్నారు.

ఓ శూరా! నీ వే కారణమున (ఉపయామ గృహీతః అసి) ప్రజాపాలనమున్నగు నియమములచే స్వీకరించబడియున్నావో, అట్లే (త్వా) నిన్ను (ఇన్ద్రాయ) పరమైశ్వర్యములకొరకు (మరుత్వతే) ప్రజా సంబంధముకొరకును మేము కోరుచున్నాము. (తే) నీకు (ఏషః) ఈ విద్యాప్రచారము (యోనిః) గృహతుల్యమై యున్నది. కావున (త్వా) నిన్ను (ఇన్ద్రాయ) పరమైశ్వర్యముకొరకును. (మరుత్వతే) ప్రజాపాలన సంబంధములకొరకును స్వీకరించుచున్నాము. ॥35॥

భావార్థము :- న్యాయాధీశుల, న్యాయసభల ఆజ్ఞలను ఎన్నటికిని ఉల్లంఘించకుండుట విద్వాంసుల కుచితమగునట్లే రాజసభా, సభాసదులును వేదజ్ఞులగు విద్వాంసుల ఆజ్ఞలను త్రోసివేయరాదు. సకల సద్గుణశాలినే సభాపతిగ నొనర్చవలయును. ఆ సభాపతియు ఉత్తమనీతితో సమస్త రాజ్యప్రబంధముల నొనర్చవలయును. ॥35॥

35.O' ruler, the remover of our difficulties, worthy of praise, and guardian of the subjects, advance the cause of education in the universe, as thou hast drunk deep the essence of knowledge with thy efforts!.

O valiant king, under thy just rule, the wise and the learned, carry out thy sound policy!.

O king, thou hast been recognised for the protection of the subjects. We like thee for thy good relations with the subjects and thy august personality. The spread of education is thy foremost duty. We recognise thee as our ruler for thy good relations with the subjects and thy august personality!.

౨౮౧. మరుత్వంతమిత్యస్య విశ్వామిత్ర ఋషిః, ప్రజాపతి ర్దేవతా, విరాడార్షీ త్రిష్టుప్ ఛందః, ధైవతః స్వరః, ఉపయామేత్యస్య ద్వితీయభాగస్యార్షీ, తృతీయస్య సామ్న్యుష్ణిక్ ఛందః, ఋషభః స్వరః.

పునఃరాజప్రజాకృత్యమాహ.

రాజా ప్రజలు ఏమిచేయవలయునను విషయమిం దుపదేశించబడినది.

౨౮౧ మరుత్వంతం వృషభం వావృధానమకవారిం దివ్యꣳ శాసమింద్రమ్।
విశ్వాసాహమవసే నూతనాయోగ్రꣳసహోదామిహతꣳహువేమ।
ఉపయామగృహీతో౽సీంద్రాయ త్వా మరుత్వత౽ ఏష తే యోనిరిం
ద్రాయ త్వా మరుత్వతే। ఉపయామగృహీతో౽సి మరుతాన్త్వౌజసే॥౩౬॥

ప.వి:- మరుత్వంతమ్, వృషభమ్, వావృధానమ్, వవృధానమితి వవృధానమ్, అకవారిమిత్యకవారిమ్, దివ్యమ్, శాసమ్, ఇంద్రమ్, విశ్వాసాహమ్, విశ్వసహమితి, విశ్వ + సహమ్, అవసే, నూతనాయ, ఉగ్రమ్, సహోదామితి సహః+దామ్, ఇహ, తమ్, హువేమ, ఉపయామగృహీత ఇత్యుపయామ + గృహీతః, అసి, ఇంద్రాయ, త్వా మరుత్వతే, ఏషః, తే, యోనిః, ఇంద్రాయ, త్వా, మరుత్వతే, ఉపయామగృహీత ఇత్యుపయామ + గృహీతః, అసి, మరుతామ్, త్వా, ఓజసే ॥౩౬॥

పదార్థః :-(మరుత్వంతమ్) ప్రశస్తప్రజాయుక్తమ్ (వృషభమ్) సర్వోత్తమమ్ (వావృధానమ్) అతిశయేన శుభగుణకర్మసు వర్ధమానమ్ (అకవారిమ్) కౌతి ధర్మముపదిశతీతి కవో న కవో౽కవో౽ధర్మాత్మా తస్యారిః శత్రుస్తమ్ (దివ్యమ్) శుద్ధమ్ (శాసమ్) శాసితారమ్ (ఇంద్రమ్) ఐశ్వర్యవంతమ్ (విశ్వాసాహమ్) విశ్వాన్సర్వాన్ సహతే తమ్. అత్ర విశ్వపూర్వాత్ సహధాతోః. ఛందసి సహః అ ౩.౨.౬౩. ఇతి ణ్విః. అన్యేషామపి దృశ్యతే. అ.౬.౩.౧౩౭. ఇతి దీర్ఘశ్చ (అవసే) రక్షణాద్యాయ (నూతనాయ) నవీనాయ (ఉగ్రమ్) ప్రచండపరాక్రమమ్ (సహోదామ్) యః సహో బలం దదాతి తమ్ (ఇహ) అస్యామ్ప్రజాయామ్ (హువేమ) స్వీకుర్వీమహి (ఉపయామగృహీతః) సర్వనియమోపనియమసామగ్రీసహితః (అసి) (ఇంద్రాయ) పరమైశ్వర్యాయ (త్వా) త్వామ్ (మరుత్వతే) ప్రశంసిత ప్రజాయుక్తాయ ఏషః (తే) (యోనిః) (ఇంద్రాయ) (త్వా) (మరుత్వతే) (ఉపయామగృహీతః) (అసి) (మరుతామ్) (త్వా) త్వామ్ (ఓజసే) బలాయ. అయం మంత్రః. శత.౪.౩.౩-౧౪. వ్యాఖ్యాతః.॥ ౩౬॥

అన్వయః :- కవయో వయం నూతనాయావసే మరుత్వంతం వృషభం వావృధానమకవారిన్దివ్యం విశ్వాసాహముగ్రం సహోదాం శాసం తం పూర్వోక్తమింద్రం హువేమ. హే ముఖ్యసభాసద యతస్త్వముపయామగృహీతోఽసి తస్మాత్త్వా త్వాం మరుత్వత ఇంద్రాయ యతస్తేత్వేషయోనిరస్త్యతస్త్వా మరుత్వత ఇంద్రాయ యతస్త్వముపయామగృహీతోఽసి తస్మాన్మరుతామోజసే బలాయ చ త్వా త్వాం హువేమ. ॥౩౬॥

భావార్థః :- అత్ర పూర్వస్మా న్మంత్రాత్ 'కవయః' ఇత్యేతత్పదమనువర్తతే. ప్రజాజనానాం యోగ్యతాఽస్తి. యః సర్వోత్తమః సకలగుణయుక్తో విపశ్చిచ్ఛూరవీరో భవేత్తం సభాయా ముఖ్యకర్మణి సంస్థాపయేయుః, స సభాయాం నియుక్తః సత్యన్యాయధర్మయుక్తరాజ్యకర్మణా ప్రజాబలం వర్ధయేత్. ॥౩౬॥

పదార్థము :- (కవయః) పూర్వోక్త విద్వాంసులమగు మేము (నూతనాయ) క్రొత్త క్రొత్త (అవసే) రక్షణమున్నగు గుణములకొరకు (మరుత్వన్తమ్) ప్రశంసనీయమగు ప్రజలుగలవాడును (వృషభమ్) సర్వోత్తముడును (వావృధానమ్) అత్యంత శుభగుణయుక్తుడును, కర్మలయందున్నతిని పొందినవాడును (అకవారిమ్) ధర్మవిరోధులగు దుష్టులనెల్లరను దండించువాడును (దివ్యమ్) శుద్ధుడును (విశ్వాసాహమ్) సర్వసహనశీలుడును (ఉగ్రమ్) ప్రచండ పరాక్రమయుక్తుడును (సహోదామ్) బలసహాయముల నొసగులవాడును (శాసమ్) ఎల్లరకును శిక్షణ నొసగువాడును (తమ్ ఇన్ద్రమ్) పూర్వోక్త పరమైశ్వర్య యుక్తుడు నగు ఆ సభాపతిని దిగువ దెలిపిన విధముగ (హువేమ) స్వీకరించెదముగాక!

ఓ ముఖ్య సభాసదుడవు నగురాజా! నీవు(ఉపయామ గృహీతః అసి) సకల బృహన్నియమములతోను, లఘునియమములతోను సహితుడవు. కావున (త్వా) నిన్ను (మరుత్వతే) ప్రశంసనీయుడును, ప్రజాయుక్తుడును (ఇన్ద్రాయ) పరమైశ్వర్యవంతుడును నగు సభాపతిగ స్వీకరించుచున్నాము (ఏషః) ఈ సభయందు న్యాయమొనర్చు కార్యము (తే) నీకు (యోనిః) గృహమువంటిది. కావున (త్వా) నిన్ను (మరుత్వతే ఇన్ద్రాయ) ఉత్తమ ప్రజాయుక్తుడగుటకును, అత్యంత ఐశ్వర్యమును పాలించుటకును, వృద్ధియొనర్చుటకొరకును స్వీకరించుచున్నాము. నీవు (ఉపయామ గృహీతః అసి) పేర్కొనబడిన నియమ ఉపనియమములతో సంయుక్తుడవునై యున్నావు. కావున (మరుతామ్) ప్రజల (ఓజసే) బలమును పెంచుటకొరకు (త్వా) నిన్ను గ్రహించుచున్నాము. ॥౩౬॥

భావార్థము :- పూర్వమంత్రమునుండి 'కవయః' అనుపదము అనువృత్తమైనది [మరల వచ్చియున్నది]. సర్వోత్తముడును, సకల విద్యలందు నిపుణుడును,సకల శుభగుణయుక్తుడును, విద్వాంసుడును నగువానినే సభయొక్క ముఖ్యకార్యమునందు నియమించుట ప్రజల కుచితము. సకల సభాకార్యములయందు స్థాపించబడిన ఆ సభాపతి సత్య, న్యాయ, ధర్మయుక్తములగు రాజ్యకార్యములచే ప్రజలయుత్సాహమును పెంపొందించవలయును. ॥౩౬॥

36.We learned persons accept as our ruler thee, the introducer of new plans for our advancement, the master of loyal subjects, the embodiment of virtue, the most advanced

in noble qualities and acts, the queller of the irreligious, the pure, the specimen of endurance, the master of prowess, and the helper and educator of all.

As thou art the master of all laws big or small; we accept thee, for having good subjects, and possessing supremacy. The administration of justice is thy duty. As thou art the master of all laws big or small, we accept thee for having good subjects and possessing supremacy. We accept thee as our head for enhancing the might of the people.

౨౮౨. సజోషేత్యస్య విశ్వామిత్ర ఋషిః, ప్రజాపతిర్దేవతా, ఆద్యస్య నిచృదార్షీ త్రిష్టుప్, ఉపయామేత్యస్య ప్రాజాపత్యా త్రిష్టుప్ ఛందసీ, ధైవతః స్వరః.

అథ సేనాపతికృత్యమాహ.

సేనాపతి కార్యము ఈ మంత్రమునం దుపదేశించబడినది.

౨౮౨ సజోషా౨ ఇంద్ర సగణో మరుద్భిః సోమం పిబ వృత్రహా శూర విద్వాన్। జహి శత్రూం౨ రప మృధో నుదస్వాథాభయం కృణుహి విశ్వతో నః॥ ఉపయామగృహీతో౨సీన్ద్రాయ త్వా మరుత్వత౨ ఏష తే యోనిరింద్రాయ త్వా మరుత్వతే ॥౩౭॥

ప.వి:- సజోషా ఇతి స + జోషాః, ఇంద్ర, సగణ ఇతి స+గణః, మరుద్భిరితి మరుత్ + భిః, సోమమ్, పిబ, వృత్రహేతి వృత్ర + హా, శూర, విద్వాన్, జహి, శత్రూన్, అప, మృధః, నుదస్వ, అథ, అభయమ్, కృణుహి, విశ్వతః, నః, ఉపయామగృహీత ఇత్యుపయామ + గృహీతః, అసి, ఇంద్రాయ, త్వా, మరుత్వతే, ఏషః, తే, యోనిః, ఇంద్రాయ, త్వా, మరుత్వతే॥౩౭॥

పదార్థః :-(సజోషాః) సమానం జోషః ప్రీతిర్యస్య (ఇంద్ర) సర్వసుఖధారక సేనాపతే! (సగణః) గణేన స్వజనసేనాపరికరేణ సహితః (మరుద్భిః) వాయుభిరివ (సోమమ్) సకలపదార్థరసమ్ (పిబ) (వృత్రహా) యో వృత్రం మేఘం హంతి స వృత్రహా సూర్యస్తద్వత్ (శూర) శత్రువినాశక! నిర్భయ (విద్వాన్) సకల

విద్యావేత్తా (జహి) వినాశయ (శత్రూన్) సత్యన్యాయవిరోధే ప్రవర్తమానాన్ (అప) దూరీకరణే (మృధః) మర్దంతి ఉందంతి పరసుఖైః స్వమనాంసి యేషు తాన్ సంగ్రామాన్ (నుదస్వ) ప్రేరయ (అథ) అనంతరమ్ (అభయమ్) (కృణుహి) (విశ్వతః) సర్వతః (నః) అస్మభ్యమ్ (ఉపయామగృహీతః) సేనానియమస్వీకృతః (అసి) (ఇంద్రాయ) పరమైశ్వర్యప్రాపకాయ యుద్ధాయ (త్వా) త్వామ్ (మరుత్వతే) ప్రశస్తాని మరుదస్త్రాణి విద్యంతే యస్మింస్తస్మై (ఏషః) సేనాకృత్యవ్యవహారః (తే) (యోనిః) (ఇంద్రాయ) (త్వా) (మరుత్వతే).॥౩౭॥

అన్వయః :-హే ఇంద్ర! సేనాపతే! శూర! యతస్త్వముపయామగృహీతోఽస్యతో మరుత్వత ఇంద్రాయ త్వా త్వాముపదిశామి. కిమిత్యపేక్షాయామాహ. తే తవైష యోనిరస్త్యతస్త్వాం మరుత్వత ఇంద్రాయ ప్రయతమానమంగీకరోమి, సజోషా సగణస్త్వం మరుద్భిర్వృత్రహా ఇవ సోమం పిబ, తం పీత్వా విద్వాన్ సన్ శత్రూఞ్జహి, అథ మృధోఽపనుదస్వ నోఽస్మభ్యం విశ్వతోఽభయం కృణుహి.॥౩౭॥

భావార్థః :-అత్రోపమాలంకారః. యథా జీవః ప్రేమ్ణా స్వస్య మిత్రస్య వా శరీరస్య రక్షణం కరోతి, తథా రాజా ప్రజాం పాలయేత్. యథా వా సూర్యో వాయువిద్యుద్భ్యాం సంహత్య మేఘాన్నిహత్య జలేన సర్వస్మై సుఖం దదాతి, తథా రాజా యుద్ధసాధనాని సంపాద్య శత్రూన్నిహత్య, ప్రజాయై సుఖం దద్యాత్ ధర్మాత్మభ్యోఽభయం దుష్టేభ్యో భయం చ దద్యాత్. ॥౩౭॥

పదార్థము :- ఈశ్వరుడిట్లు చెప్పుచున్నాడు. (ఇన్ద్ర) సకల సుఖములను ధారణమొనర్చువాడా! (శూర) శత్రునాశనమందు నిర్భయుడా! నీవు (ఉపయామ గృహీతః అసి) శ్రేష్ఠమగు సైనికనియమములచే స్వీకరించబడి యున్నావు. కావున (మరుత్వతే) ప్రశంసనీయమగు వాయువ్యాస్త్రవిద్య గలదియు (ఇన్ద్రాయ) పరమైశ్వర్యమును సమకూర్చునదియు నగు యుద్ధమునకై (త్వా) నీకు ఉపదేశించుచున్నాను (తే) నీకు (ఏషః) ఈ సైన్యాధికారము (యోనిః) ఇష్టసుఖదాయకము నై యున్నది. కనుక (మరుత్వతే ఇన్ద్రాయ) పైన తెలిపినట్టి సమరమునకై యత్నమొనర్చు నిన్ను అంగీకరించుచున్నాను. మరియు (సజోషాః) అందరితో సమానప్రీతి చూపువారును (సగణః) నీ మిత్రజనులతో సహా నీవు (మరుద్భిః) వాయువుచే ఎట్లు (వృత్రహా) మేఘజలములను ఛిన్నాభిన్నమొనర్చు సూర్యుడు (సోమమ్) సమస్త పదార్థములరసమును ఆకర్షించుచున్నాడో అటులనే సర్వపదార్థముల రసమును (పిబ) సేవించుము. [దానిని సేవించి] (విద్వాన్) జ్ఞానయుక్తుడవైన నీవు (శత్రూన్) సత్యన్యాయములకు విరుద్ధముగా ప్రవృత్తులైన దుష్టవిరోధులను (జహి) హతమార్చుము (అథ) దీనియనంతరము (మృధః) దుష్టులెచ్చట పరుల సుఖముచే స్వంతమనస్సులను ప్రసన్నపరచుకొందురో అట్టి సంగ్రామములను (అప నుదస్వ) తొలగించుము (నః) మమ్ము (విశ్వతః) సకలదిశలనుండి (అభయమ్ కృణుహి) భయరహితముగ నొనర్చుము.॥౩౭॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమునందు ఉపమాలంకారము గలదు. జీవము ప్రేమతో తన మిత్రులను రక్షించి స్వశరీరమును రక్షించుకొనుచున్నట్లు రాజు ప్రజలను పాలించవలయును. సూర్యుడు వాయువు

విద్యుత్తులతో బాటు మేఘమును భేదించి జలములచే సర్వప్రాణులకు సుఖము నిచ్చుచున్నట్లు రాజు యుద్ధ సామగ్రిని సమకూర్చుకొని శత్రువులను నిర్మూలమొనర్చి ప్రజలకు సుఖమును, ధర్మాత్ములకు నిర్భయమును, దుష్టులకు కంపనము (భయము)ను గలుగజేయవలయును. ॥౩౭॥

37. O' Commander of the army, fearless in the extirpation of foes, thou art accepted as head according to military laws. This exalted position is a source of inspiration to thee.

I enjoin thee to prepare for war embodying the use of shooting weapons. I acknowledge thee as exerting utmost for the battle. Be thou friendly unto all, and lead thy soldiers. Just as the sun, imbibes the essence of ill objects through air, so should'st thou realise the significance of all objects. Acquire knowledge, and suppress the opponents of truth and justice. Be victorious in the battle field. Make all free from fear every where.

౨౮౩. మరుత్వానిత్యస్య విశ్వామిత్ర ఋషిః, ప్రజాపతి ర్దేవతా, నిచృదార్షీ త్రిష్టుప్ ఛందః, ఉపయామేత్యస్య ప్రాజాపత్యా త్రిష్టుప్ ఛందః, ధైవతః స్వరః.

అథ సభాధ్యక్షయోపదేశః క్రియతే. సభాపతికి ఈ దిగువ మంత్రమం దుపదేశమొనర్చబడినది.

౨౮౩ మరుత్వాఀ౨ ఇంద్ర వృషభో రణాయ పిబా సోమమనుష్వ
ధమ్మదాయ । ఆసించస్వ జఠరే మధ్వ ఊర్మిం త్వꣳరాజాసి
ప్రతిపత్సుతానామ్ । ఉపయామగృహీతోఽసీంద్రాయ త్వా
మరుత్వతఽ ఏష తే యోనిరింద్రాయ త్వా మరుత్వతే ॥౩౮॥

ప.వి:- మరుత్వాన్, ఇంద్ర, వృషభః, రణాయ, పిబ, సోమమ్, అనుష్వధమ్, అనుష్వధమిత్యను + స్వధమ్, మదాయ, ఆ, సించస్వ, జఠరే, మధ్వః, ఊర్మిమ్, త్వమ్, రాజా, అసి, ప్రతిపదితి ప్రతి + పత్, సుతానామ్, ఉపయామగృహీత ఇత్యుపయామ + గృహీతః, అసి, ఇంద్రాయ, త్వా, మరుత్వతే, ఏషః, తే, యోనిః, ఇంద్రాయ, త్వా, మరుత్వతే॥౩౮॥

పదార్థః :-(మరుత్వాన్) ప్రశస్తా మరుతః ప్రజాః సేనా వా విద్యంతే యస్య సః (ఇంద్ర) శత్రుజిత్ (వృషభః) శరీరాత్మబలైశ్వర్యయుక్త (రణాయ) సంగ్రామాయ. రణ ఇతి సంగ్రామనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౨.౧౭. (పిబ) అత్ర ద్వ్యచోఽతస్తిఙ.అ.౬.౩.౧౩౫. ఇతి దీర్ఘః (సోమమ్) సోమాద్యోషధి సమూహమ్ (అనుష్వధమ్) సర్వేషు పక్వాన్నేష్వనుకూలమ్. అత్ర విభక్త్యర్థేఽవ్యయీభావః సమాసః. (మదాయ) హర్షాయ (ఆసించస్వ) (జఠరే) ఉదరే (మధ్వః) మధురస్య (ఊర్మిమ్) లహరీమ్ (త్వమ్) సభాసేనాపతిః (రాజా) ప్రకాశమానః (అసి) (ప్రతిపత్) పద్యతే విచార్యతే యోఽర్థవిషయః స పత్. పతం పతం ప్రతీతి ప్రతిపత్ (సుతానామ్) సుసంస్కారేణ నిష్పాదితానామన్నానామ్ (ఉపయామగృహీతః) రాజనియమైః స్వీకృతః (అసి) (ఇంద్రాయ) పరమైశ్వర్యప్రాపకాయ రణాయ (త్వా) (మరుత్వతే) ప్రశస్తాని మరుదస్త్రాణి విద్యంతే యత్ర తస్మై (ఏషః) (తే) (యోనిః) (ఇంద్రాయ) రాజ్యైశ్వర్యాయ (త్వా) (మరుత్వతే) ప్రజాపాలనసంబద్ధాయ. ॥౩౮॥

అన్వయః :-హే ఇంద్ర! యత స్త్వముపయామగృహీతోఽసి తస్మాద్వయం త్వా త్వాం మరుత్వత ఇంద్రాయ నియోజయామో యతస్తే తవైష యోనిరస్తి తస్మాత్త్వా త్వాం మరుత్వత ఇంద్రాయ బ్రూమః. కిం తత్తదాహ త్వం ప్రతిపద్రాజా ప్రత్యేకకర్మణి ప్రకాశమానో మరుత్వాన్ వృషభోఽస్యతో రణాయానుష్వధం మదాయ సోమం పిబ, సుతానామన్నానామ్మధ్వ ఊర్మిం జఠర ఆసించస్వ. ॥౩౮॥

భావార్థః:-అత్రోపమాలంకారః. సభాసేనాపత్యాదిమనుష్యా ఉత్తమోత్తమాన్ పదార్థాన్ భుక్త్వా శరీరాత్మబలం సంపాద్య శత్రూన్ విజిత్య న్యాయవ్యవస్థయా సర్వాన్ పాలయేయురితి.॥౩౮॥

పదార్థము :-(ఇన్ద్ర) శత్రువులను జయించు ఓ సభాపతీ! నీవు (ఉపయామ గృహీతఃఅసి) రాజనియమములచే స్వీకరించబడి యున్నావు. కావున మేము నిన్ను (మరుత్వతే) శ్రేష్ఠమగు అస్త్రశస్త్రములను ప్రయోగించబడునట్టిదియు (ఇన్ద్రాయ) పరమైశ్వర్యమును పెంపొందింప జేయునదియునగు యుద్ధమునకై నిన్ను నియమించుచున్నాము. కనుక (తే ఏషః) ఈ యుద్ధము నీ పరమైశ్వర్యమునకు (యోనిః) కారణమైయున్నది. కావుననే (త్వా) నీకు (మరుత్వతే ఇన్ద్రాయ) ఆ యుద్ధమును గూర్చి చెప్పుచున్నాము. ఎందుకనగా నీవు (ప్రతిపత్) గొప్ప ఉత్తమ ఆలోచనలతో గూడిన ప్రతి కార్యములందు (రాజా) ప్రకాశవంతుడవు (మరుత్వాన్) ప్రశంసనీయ ప్రజాయుక్తుడవు (వృషభః) అత్యంత శ్రేష్ఠుడవు. కావుననే (రణాయ) యుద్ధముకొరకు (మదాయ) ఆనందముకొరకు (అనుష్వధమ్) ప్రతి భోజనమునందును (సోమమ్) సోమలతాది పుష్టినొసగు రసములను (పిబ) త్రాగుము (సుతానామ్) ఉత్తమ సంస్కారములచే సిద్ధపరచబడిన అన్నముయొక్క (మధ్వః ఊర్మిమ్) మధురరసతరంగమును (జఠరే) స్వంత ఉదరమునందు (ఆ సించస్వ) బాగుగా స్థాపించుము. ॥౩౮॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమునం దుపమాలంకారము గలదు. సభ, సేనాపతులు మొదలగువారు ఉత్తమోత్తమ భోజనపదార్థముల నారగించి, శరీరాత్మలను బలపరచుకొని శత్రువులను జయించి న్యాయవ్యవస్థచే సమస్త ప్రజలను పాలించుచుండవలయును.॥౩౮॥

38. Thou,head of the state,the conqueror of enemies,the lord of five classes of subjects under thy sway, and armies, strong in body and soul, take with thy meals, invigorating herbs, for pleasure and conquest. Fill thy belly with the sweet flow of well-cooked meals. Thou art the sovereign of all great deeds and requiring deep thought. Thou hast been initiated in the rules of administration; we harness thee for battle involving the use of arms and weapons. This battle is the source of thy prosperity; hence we goad thee to that battle.

౨౮౪. మహానిత్యస్య భరద్వాజ ఋషిః, ప్రజాసేనాపతిర్దేవతా, ఆద్యస్య భురిక్ పంక్తి శ్ఛందః,

పంచమః స్వరః, ఉపయామేత్యస్య సామ్నీ త్రిష్టుప్ ఛందః, ధైవతః స్వరః.

అథేశ్వరః స్వగుణానాహ. ఈశ్వరుడు స్వగుణముల నీ మంత్రమునం దుపదేశించెను.

౨౮౪ మహాఀ౨ ఇంద్రో నృవదా చర్షణిప్రా౨ ఉత

ద్విబర్హా౨ అమినః సహోభిః। అస్మద్ర్యగ్ వావృధే వీర్యాయోరుః

పృథుః సుకృతః కర్తృభిర్భూత్। ఉపయామగృహీతో౽సి

మహేంద్రాయ త్వైష తే యోనిర్మహేంద్రాయ త్వా ॥౩౯॥

ప.విః- మహాన్, ఇంద్రః, నృవదితి నృ + వత్, ఆ, చర్షణిప్రా ఇతి చర్షణి + ప్రాః, ఉత, ద్విబర్హా ఇతి ద్వి + బర్హాః, అమినః, సహోభిరితి సహః + భిః, అస్మద్ర్యక్, వావృధే, వవృధ ఇతి వవృధే, వీర్యాయ, ఉరుః, పృథుః, సుకృత ఇతి సు+కృతః, కర్తృభిరితి కర్తృ + భిః, భూత్, ఉపయామగృహీత ఇత్యుపయామ + గృహీతః, అసి, మహేంద్రాయేతి మహా + ఇంద్రాయ, త్వా, ఏషః, తే, యోనిః, మహేంద్రాయేతి మహా + ఇంద్రాయ, త్వా॥౩౯॥

పదార్థః:-(మహాన్) సర్వోత్కృష్టః పూజ్యతమశ్చ (ఇంద్రః) అత్యుత్కృష్టైశ్వర్యః (నృవత్) న్యాయశీలైర్మనుష్యై స్తుల్యః (ఆ) (చర్షణిప్రాః) చర్షణిప్రాః మనుష్యాన్ ప్రాతి సుఖైః ప్రపూరయతి సః (ఉత) అపి (ద్విబర్హాః) ద్వే బృహసీ వ్యావహారికపారమార్థికవృద్ధికరే విజ్ఞానే యస్య సః. ద్విబర్హా ఇతి పదనామసు పఠితమ్. నిఘం.౪.౩. (అమినః) అనుపమో౽తులపరాక్రమః. అమినో౽మితమాత్రో మహాన్

భవత్యమితో వా. నిరు.౬. ౧౬. (సహోభిః) బలైః (అస్మద్ర్యక్) అస్మానఞ్చతి సర్వజ్ఞతయా జానాతి (వావృధే) వర్ధతే వర్ధయతి వా. (వీర్యాయ) పరాక్రమాయ (ఉరుః) బహుః (పృథుః) విస్తీర్ణః (సుకృతః) శోభనం కృతం క్రియతే యేన సః (కర్తృభిః) సుకర్మకారిభిర్జీవైః సహ (భూత్) భవతి. అత్రాడభావః (ఉపయామగృహీతః) యోగాభ్యాసేన స్వీకర్తుం యోగ్యః (అసి) (మహేంద్రాయ) అనుత్తమాయైశ్వర్యాయ (త్వా) (ఏషః) (తే) (యోనిః) (మహేంద్రాయ) (త్వా) త్వామ్. అయం మంత్రః. శత. ౪.౩.౩.౧౮. వ్యాఖ్యాతః. ॥౩౯॥

అన్వయః:-హే భగవన్ జగదీశ్వర! యతస్త్వముపయామగృహీతోఽసి, తస్మాన్మహేంద్రాయ త్వా వయముపాస్మహే ఉతాపి యతస్తే తవైష యోనిరస్తి, తస్మాత్త్వాం మహేంద్రాయ వయం సేవామహే. యో మహాన్ నృవదాచర్షణిప్రా ద్విబర్హాస్మద్ర్యఙ్ అమిన ఉరుః పృథుః కర్తృభిః సహ సుకృత ఇంద్రోఽభూత్. తమేవాశ్రితః సర్వోజనః సహోభిః సహ వీర్యాయ వావృధే.॥౩౯॥

భావార్థః :-అత్రోపమాలంకారః. ఈశ్వరమనాశ్రిత్య కశ్చిదపి పురుషః ప్రజాః పాలయితుం న శక్నోతి. యథేశ్వరః శాశ్వతం న్యాయమాశ్రిత్య సర్వాన్ ప్రాణినః సుఖయతి, తథైవ రాజాపి సర్వాన్ తర్పయేత్.॥౩౯॥

పదార్థము:- ఓ పరమేశ్వరా! నీవు (ఉపయామ గృహీతః అసి) యోగాభ్యాసముచే గ్రహణమొనర్చదగిన వాడవు. కావున (మహేన్ద్రాయ) అత్యంత ఉత్తమైశ్వర్యమునకై మేము (త్వా) నిన్ను ఉపాసించుచున్నాము (ఏషః తే యోనిః) ఇట్టి నీ యుపాసన మాకు కళ్యాణకారకమై యున్నది. కావున (త్వా) నిన్ను (మహేన్ద్రాయ) పరమైశ్వర్యప్రాప్తికై మేము సేవించుచున్నాము. ఎవడు (మహాన్) సర్వోత్తముడును, అత్యంత పూజ్యుడును (నృవత్) మనుష్యునివలె (ఆ చర్షణిప్రాః) సకల మానవులను సుఖములతో బాగుగా పరిపూర్ణులనుగా నొనర్చువాడును (ద్వి బర్హాః) వ్యవహారజ్ఞానమును, పరమార్థజ్ఞానమును వృద్ధిపరచునట్టి ఉభయజ్ఞానములచే సంయుక్తుడును (అస్మద్ర్యక్) ప్రాణులన్నిటిని మరియు మమ్మెల్లరను సర్వజ్ఞత్వముతో నెరుగువాడును (అమినః) అతుల పరాక్రమయుక్తుడును (కర్తృభిః) సుకర్మలనాచరించు జీవులతో సహా (సుకృతః) [శోభనకర్మల నొనర్చువాడును] సత్కర్మల నాచరించువారివలె గ్రహించబడినవాడును (ఇన్ద్రః) అత్యంత ఉత్కృష్ట ఐశ్వర్యశాలియును నైయున్నాడో, వానినే యాశ్రయించి మేమెల్లరమును (సహోభిః) ఉత్తమోత్తమ బలములతో (వీర్యాయ) పరమోత్తమ బలప్రాప్తికై (వావృధే) దృఢ ఉత్సాహవంతులమగుచున్నాము. ॥౩౯॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమునం దుపమాలంకార మున్నది. ఈశ్వరుని ఆశ్రయము పొందకుండా ఏ మనుష్యుడును ప్రజలను కాపాడజాలడు. పరమేశ్వరుడు సనాతన న్యాయము నాశ్రయించి సకల జీవులకు సుఖములను చేకూర్చుచున్నట్లు రాజు తన ప్రజలకు న్యాయవ్యవస్థచే సౌఖ్యములను చేకూర్చవలయును. ॥౩౯॥

39.O'God, Thou art attainable through yoga. Thy worship contributes to our good and advancement. We serve Thee to become great. Thou art Supreme. Come like a just leader. Thou impartest pleasure to humanity. Thou art coupled with temporal and spiritual knowledge. Through omniscience Thou knowest us all. Unlimited is Thy might, Thou art

vast and Great. Noble souls take Thee as the doer of great deeds and full of splendour. Depending upon Thee, we are encouraged to be great through acts of prowess!.

౨౦౫. మహాఁఇంద్ర ఇత్యస్య వత్స ఋషిః, ప్రజాపతిర్దేవతా, ఆర్షీ గాయత్రీ ఛందః. ఉపయామేత్యస్య విరాడార్షీ గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః.

పున రీశ్వరగుణా ఉపదిశ్యంతే. మరల నీశ్వరునిగుణము లీ మంత్రమం దుపదేశించబడినవి.

౨౦౫ మహాఁ౨ ఇంద్రో య౨ ఓజసా పర్జన్యో వృష్టిమాఁ౨ ఇవ ।
స్తోమైర్వత్సస్య వావృధే । ఉపయామగృహీతో౨సి మహేంద్రాయ
త్వైష తే యోనిర్మహేంద్రాయ త్వా ॥౪౦॥

ప.వి:- మహాన్, ఇంద్రః, యః, ఓజసా, పర్జన్యః, వృష్టిమాఁ౨ ఇవ, వృష్టిమానివేతి వృష్టిమాన్ +ఇవ, స్తోమైః, వత్సస్య, వావృధే, వవృధ ఇతి వవృధే, ఉపయామగృహీత ఇత్యుపయామ + గృహీతః, అసి, మహేంద్రాయేతి మహా + ఇంద్రాయ, త్వా, ఏషః, తే, యోనిః, మహేన్ద్రాయేతి మహా+ఇంద్రాయ, త్వా॥౪౦॥

పదార్థః :-(మహాన్) మహాగుణకర్మస్వభావః (ఇంద్రః) అఖిలైశ్వర్యః (యః) (ఓజసా) అనంతబలేన (పర్జన్యః) మేఘః (వృష్టిమానివ) బహ్వ్యో వృష్ట్యో విద్యంతే యస్మింస్తద్వత్ (స్తోమైః) స్తుతిభిః (వత్సస్య) యో వదతి తస్య (వావృధే) అత్యంతం వర్ధతే (ఉపయామగృహీతః) యమనియమాదిభిర్యోగాంగైః సాక్షాత్ స్వీకృతః (అసి) (మహేంద్రాయ) యోగజాయ మహైశ్వర్యాయ (త్వా) త్వామ్ (ఏషః) (తే) తవ (యోనిః) నిమిత్తమ్ (మహేంద్రాయ) మోక్షప్రాపకాయ మహైశ్వర్యాయ (త్వా) త్వామ్.॥౪౦॥

అన్వయః:-హే అనాదిసిద్ధమహాయోగిన్! సర్వవ్యాపిన్నీశ్వర! యతస్త్వం యోగిభిరుపయామ గృహీతో౨సి, తస్మాత్త్వా త్వాం మహేంద్రాయోపాశ్రయామహే. యతస్తే తవైష యోగో యోనిరస్త్యత స్త్వా త్వాం మహేంద్రాయ వయం ధ్యాయేమ. యో మహాన్ వృష్టిమాన్ పర్జన్య ఇవ వత్సస్య స్తోమైరోజసేంద్రః సుఖవర్షకో భవతి తం విదిత్వా యోగీ వావృధే౨త్యంతం వర్ధతే.॥౪౦॥

భావార్థః :- యథా మేఘో వృష్టిసమయే స్వజలసమూహేన సర్వాన్ పదార్థాన్ తర్పయన్సన్ వర్ధయతి. తథైవేశ్వరో యోగారాధనతత్పరం యోగినమభివర్ధయతి.॥౪౦॥

పదార్థము :-అనాది సిద్ధుడవు. మహాయోగివియు నగు సర్వవ్యాపక పరమేశ్వరా! నీవు యోగులచే (ఉపయామ గృహీతః అసి) యమనియమములు మున్నగు యోగాంగములచే స్వీకరించబడువాడవు. కావున మేము (త్వా) నిన్ను (మహేంద్రాయ) యోగముచే లభించు శ్రేష్ఠ ఐశ్వర్యములకై ఆశ్రయించుచున్నాము. (తే) నీయొక్క (ఏషః) ఈ యోగము [మా శుభములకొరకు] (యోనిః) నిమిత్తమైయున్నది. కావున (త్వా) నిన్ను (మహేన్ద్రాయ) మోక్షము నీయుగల ఐశ్వర్యమునకై ధ్యానించుచున్నాము (యః మహాన్) ఏ మహాన్ గుణకర్మస్వభావముగలవాడు (వృష్టిమాన్ పర్జన్య ఇవ) బాగుగా వర్షించు మేఘమువలె (వత్సస్య) స్తుతికర్తయొక్క (స్తోమైః) స్తుతులద్వారా (ఓజసా) అనంతబలముతో [ప్రకాశితుడై సుఖములను వర్షింపజేయుచుండునో, అట్టి పరమేశ్వరు నెరిగి యోగి] (వావృధే) అత్యున్నతిని పొందుచున్నాడు. ॥౪౦॥

భావార్థము :-వర్షాకాలమున మేఘము తన జలసమూహముచే సర్వపదార్థములను సృష్టించి దానిని ఉన్నతి, తృప్తి పరచుచున్నట్లు పరమేశ్వరుడును యోగాభ్యాసమొనర్చు యోగుల యోగమును అత్యంత వృద్ధి పరచుచుండును. ॥౪౦॥

40.O' Eternal Omnipresent God, Thou art attainable through yoga, we resort to Thee for supremacy that results from yoga. This yoga performed for Thine attainments conduces to our welfare. Hence we worship Thee for emancipation. Thou art Great. Like the raining cloud, Thou art famous with the praises of the worshipper. Knowing Thee, the yogi attains spiritual advancement!.

౨౮౬. ఉదుత్యమిత్యస్య ప్రస్కణ్వ ఋషిః, సూర్యో దేవతా, భురిగార్షీ గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః.

అథ సూర్యదృష్టాంతేనేశ్వరస్య గుణా ఉపదిశ్యంతే.

ఈశ్వరని గుణములను సూర్యునితో నుపమించి చెప్పబడినవి.

౨౮౬ ఉదు త్యం జాతవేదసం దేవం వహన్తి కేతవః।

దృశే విశ్వాయ సూర్య్యం స్వాహా ॥౪౧॥

ప.వి:- ఉత్, ఉఽ ఉ ఇత్యూఽ, త్యమ్, జాతవేదసమితి జాత + వేదసమ్, దేవమ్, వహంతి, కేతవః, దృశే, విశ్వాయ, సూర్యమ్, స్వాహా॥౪౧॥

పదార్థః :-(ఉత్) క్రియాయోగే (ఉ) వితర్కే (త్యమ్) అముమ్ (జాతవేదసమ్) జాతాని భూతాని సర్వాణి వేద జాతాన్ మూర్తిమతః పదార్థాన్ విందత ఇతి వా తమ్. ౪. ౧. ఇమం మంత్రం యాస్కముని

రేవం నిర్వక్తి:- జాతవేదాః కస్మాజ్జాతాని వేదజాతాని వైనం విదుర్జాతే జాతే విద్యత ఇతి వా జాతవిద్యో వా జాతప్రజ్ఞానో యత్తజ్జాతః పశూనవిందతేతి తజ్జాతవేదసో జాతవేదస్త్వమితి. నిరు. ౭. ౧౯. (దేవమ్) దివ్యగుణసంపన్నమ్ (వహంతి) ప్రాపయంతి (కేతవః) ప్రజ్ఞానాని కేతురితి ప్రజ్ఞానామసు పఠితమ్. నిఘం. 3. ౯. (దృశే) ద్రష్టుమ్. దృశే విఖ్యే చ అ. 3. ४.౧౧. (విశ్వాయ) సర్వార్థాయ (సూర్యమ్)యః స్రియతే విజ్ఞాప్యతే వా విద్వద్భిర్విద్వద్భిశ్చ తమ్ (స్వాహా) సత్యయా వాచా. ఇమం మంత్రం యాస్కముని రేవం వ్యాచష్టే:- ఉద్వహంతి తం జాతవేదసం రశ్మయః కేతవః సర్వేషాం భూతానాం దర్శనాయ సూర్యమితి కమన్యమాదిత్యాదేవమవక్ష్యత్. నిరు.౧౨.౧౫.అయం మంత్రః. శత. ४.౬. ౨.౨ వ్యాఖ్యాతః.॥४౧॥

అన్వయః :- యథా కిరణా విశ్వాయ దృశే జాతవేదసం త్యం సూర్యం దేవముద్వహంతీవ విదుషః కేతవః స్వాహాఽన్యాన్ మనుష్యాన్పరం బ్రహ్మ ప్రాపయంతి.॥४౧॥

భావార్థః :- యథా ప్రాణిభ్యః కిరణాః సూర్యం ప్రకాశయంతి, తథా మనుష్యస్య ప్రజ్ఞానానీశ్వరం ప్రాపయంతి.॥४౧॥

పదార్థము :- కిరణములెట్లు (విశ్వాయ) సమస్త జగత్తుయొక్క ప్రయోజనమునకును (దృశే) చూచుటకును [గ్రహించుటకును] (జాతవేదసమ్) ఉత్పన్నమైన సకలపదార్థముల నెరుగువాడును, మూర్తిమంతములగు పదార్థములను పొందువాడును (త్యమ్, సూర్యమ్, దేవమ్) దివ్యగుణ సంపన్నుడునగు ఆ సూర్యుని (ఉ) తర్కముతో గూడ (ఉత్ వహన్తి) నిశ్చయముగ ప్రాప్తిగలిగించుచున్నవో అట్లే విద్వాంసుని (కేతవః) ప్రకృష్ట [అతిశయ] జ్ఞానము మరియు (స్వాహా) సత్యోపదేశములు [మానవునకు పరబ్రహ్మప్రాప్తిని గలిగించుచున్నవి].॥४౧॥

భావార్థము :- ప్రాణములకై సూర్యకిరణములు సూర్యుని ప్రకాశపరచుచున్నట్లు మానవుని అనేక విద్యాయుక్త బుద్ధులును పరబ్రహ్మను ప్రకాశపరచుచున్నవి. ॥४౧॥

41.Just as rays exhibit the shining and all penetrating sun to the whole world, so do the learned, with truthful speech expatiate on God, All knowing, the light of all, for the benefit of humanity.

౨౮౭. చిత్రం దేవానామిత్యస్య కుత్స ఋషిః, సూర్యో దేవతా, భురిగార్షీ త్రిష్టుప్ ఛందః, ధైవతః స్వరః. పునరీశ్వరస్య గుణా ఉపదిశ్యంతే. అటులనే ఈశ్వర గుణములను మరల నీ మంత్రమం దుపదేశించెను.

౨౮౭ చిత్రం దేవానా ముద్గాదనీకం చక్షుర్మిత్రస్య వరుణస్యాగ్నేః।

ఆప్రాద్యావాపృథివీఽఅంతరిక్షం సూర్య ఆత్మా

జగత స్తస్థుషశ్చ స్వాహా ॥४౨॥

ప.వి:- చిత్రమ్, దేవానామ్, ఉత్, అగాత్, అనీకమ్, చక్షుః, మిత్రస్య, వరుణస్య, అగ్నేః, ఆ, అప్రాః, ద్యావాపృథివీఇతి ద్యావాపృథివీ, అంతరిక్షమ్, సూర్యః, ఆత్మా, జగతః, తస్థుషః, చ, స్వాహా॥౪౨॥

పదార్థః :-(చిత్రమ్) అద్భుతమ్ (దేవానామ్) చక్షురాదీనామివ విదుషామ్ (ఉత్) ఉద్గమనే (అగాత్) ప్రాప్నోతి (అనీకమ్) బలవత్తరం సైన్యమివ ప్రసిద్ధమ్. అనితి జీవయతి సర్వాన్ ప్రాణినః సః. అనిహృషిభ్యాం కిచ్చ. ఉ.౪.౧౭. అనేన ఈకన్ ప్రత్యయః (చక్షుః) దర్శకమ్ (మిత్రస్య) సఖ్యుః ప్రాణస్య వా (వరుణస్య) శ్రేష్ఠస్యోదానస్య వా (అగ్నేః) విద్యుతః (ఆ) సమంతాత్ (అప్రాః) యః ప్రాతి పిపర్తి. అత్ర లడర్థే లుఙ్ (ద్యావాపృథివీ) భూమివియతౌ (అంతరిక్షమ్) సర్వన్నిర్గతమనంతమాకాశమ్ (సూర్యః) స్వయం (ప్రకాశః (ఆత్మా) అతతి సర్వత్ర వ్యాప్నోతి (జగతః) జంగమస్య (తస్థుషః) స్థావరస్య (చ) జీవానాం సముచ్చయే (స్వాహా) సత్యయా క్రియయా.

ఇమం మంత్రం యాస్కముని రేవం సమాచష్టే :- చాయనీయం దేవానాముదగమదనీకం ఖ్యానం మిత్రస్య వరుణస్యాగ్నేశ్చాపూపురద్ ద్యావాపృథివ్యౌ చాంతరిక్షం చ మహత్వేన తేన సూర్య ఆత్మా జఙ్గమస్య చ స్థావరస్య చ. నిరు. ౧౨. ౧౬. అయం మంత్రః. శత. ౪.౩.౪-౧౦. వ్యాఖ్యాతః. ॥౪౨॥

అన్వయః:-హే మనుష్యా! యుష్మాభిః సూర్యః స్వాహా దేవానాం మిత్రస్య వరుణస్యాగ్నేశ్చిత్రమనీకం చక్షురుదగాత్ జగతస్తస్థుషశ్చాత్మా సన్ ద్యావాపృథివీ అంతరిక్షమాప్రా ఇవ యో జగదీశ్వరోఽస్తి స ఏవ సతతముపాసనీయః.॥౪౨॥

భావార్థః:-యతః పరమేశ్వర ఆకాశ ఇవ సర్వత్ర వ్యాప్తః సవితేవ స్వయంప్రకాశః ప్రాణ ఇవ సర్వాన్తర్యాభ్యస్త్యతః సర్వేభ్యో జీవేభ్యః సత్యాసత్యవిజ్ఞాపకోఽస్తి. యస్య పరమేశ్వరస్య జ్ఞీప్సా భవేత్ స యోగమభ్యస్య స్వాత్మన్యేవ తం ద్రష్టుం శక్నోతి నాన్యత్రేతి.॥౪౨॥

పదార్థము :-మానవులారా! (సూర్యః) ఏ సవిత [సూర్యుడు] (స్వాహా) సత్యక్రియచే (దేవానామ్) నేత్రములు మున్నగువానివలె విద్వాంసులయొక్కయు (మిత్రస్య) మిత్రునియొక్కయు [ప్రాణములయొక్కయు] (వరుణస్య) శ్రేష్ఠపురుషునియొక్కయు [ఉదానవాయువుయొక్కయు] (అగ్నేః) అగ్నియొక్కయు (చిత్రమ్) అద్భుతమును (అనీకమ్) శక్తివంతము నగు సైన్యముయొక్క ప్రసిద్ధమునగు (చక్షుః) ప్రభావమును జూపు స్వచ్ఛగుణమును (ఉత్ అగాత్) బాగుగా పొందుచున్నాడో మరియు నెవడు (జగతః) జంగమ [చేతన] ప్రాణులయొక్కయు (తస్థుషః) స్థావర పదార్థములయొక్కయు (ఆత్మ) ఆత్మవలె (ద్యావాపృథివీ) భూమ్యాకాశములందును (అన్తరిక్షమ్) అంతరిక్షమందును (ఆ) అన్నివిధముల (అప్రాః) వ్యాప్తుడై

యున్నాడో, అట్టి పరమాత్మనే నిరంతర ముపాసించుట మీకు శ్రేయస్కరమునై యున్నది.॥౪౨॥

భావార్థము :- పరమేశ్వరుడు ఆకాశమువలె సర్వవ్యాపకుడు. సూర్యునివలె స్వయం ప్రకాశమానుడు మరియు సూత్రాత్మయగు వాయువువలె సర్వాంతర్యామియు నై యున్నాడు. కావున సకలజీవులకును సత్యాసత్యములను బోధించువాడునై యున్నాడు. పరమాత్మను దెలిసికొన నిచ్ఛగలవారు యోగాభ్యాసమొనర్చి తనయాత్మయందే దర్శించగలుగుదురు. కాని అన్యత్ర సాధ్యము గాదు.॥౪౨॥

42.God is wonderful, mightier than all the forces of nature and learned persons. He is the Displayer of air, water and fire. He is the Protector of the Sun, Earth and Atmosphere. He is Respledent, and Soul of all that moves and all that moves not. Always worship Him alone.

౨౮౮. అగ్నే నయేత్యస్యాంగిరస ఋషిః, అంతర్యామీ జగదీశ్వరో దేవతా,

భురిగార్షీ త్రిష్టుప్ఛందః, ధైవతః స్వరః.

అథైతదీశ్వరప్రార్థనామాహ. ఈ మంత్రమందు ఈశ్వరప్రార్థనను గూర్చి ఉపదేశించబడినది.

౨౮౮ అగ్నే నయ సుపథా రాయేఽఅస్మాన్విశ్వాని దేవ వయునాని విద్వాన్।

యుయోధ్య స్మజ్జుహురాణ మేనో భూయిష్ఠాం తే

నమఽ ఉక్తిం విధేమ స్వాహా॥౪౩॥

ప.వి:- అగ్నే, నయ, సుపథేతి సు + పథా, రాయే, అస్మాన్, విశ్వాని, దేవ, వయునాని, విద్వాన్, యుయోధి, అస్మత్, జుహురాణమ్, ఏనః, భూయిష్ఠామ్, తే, నమఉక్తిమితి నమః + ఉక్తిమ్, విధేమ స్వాహా ॥౪౩॥

పదార్థః:- (అగ్నే) సర్వేషాం ప్రకాశక! (నయ) ప్రాపయ (సుపథా) యోగమార్గేణ (రాయే) యోగసిద్ధయే (అస్మాన్) యోగినః (విశ్వాని) అఖిలాని (దేవ) యోగప్రద (వయునాని) యోగవిజ్ఞానాని (విద్వాన్) యో వేత్తి సర్వం యోగం సః (యుయోధి) వియోజయ (అస్మత్) అస్మాకం యోగానుష్ఠాతౄణాం సకాశాత్ (జుహురాణమ్) అస్మదన్తఃకరణస్య కౌటిల్యమ్ (ఏనః) దుష్కృతాత్మక మపరాధమ్. (భూయిష్ఠామ్) భూయసీమ్ (తే) తవ యోగోపదేష్టుః పరమగురోః (నమ ఉక్తిమ్) నతిపురఃసరాం స్తుతిం (విధేమ) కుర్యామ (స్వాహా) సత్యయా స్వకీయయా వాచా వేదవాచా వా. అయం మంత్రః. శత.౪.౩.౪-౧౨. వ్యాఖ్యాతః.॥౪౩॥

అన్వయః:-హే అగ్నే! త్వం రాయే అస్మాన్ విశ్వాని వయునాని నయ. యతో వయం స్వాహా తే భూయిష్ఠాం నమ ఉక్తిం విధేమ. హే దేవ! విద్వంస్త్వం కృపయా జుహురాణమేనశ్చాస్మద్యుయోధి.॥౪౩॥

భావార్థః:-న కశ్చిదపి పురుషః పరమాత్మనః సత్యప్రేమభక్త్యా వినా యోగసిద్ధిం ప్రాప్నోతి. యశ్చేత్థంభూతో యోగబలేన పరమేశ్వరం స్మరతి, తస్మై స దయాలుః శీఘ్రం యోగసిద్ధిం దదాతి.॥౪౩॥

పదార్థము :-(అగ్నే) సకలమానవుల అంతఃకరణములందు ప్రకాశమును గలిగించు నో పరమేశ్వరా! నీవు (సుపథా) సత్యవిద్యాధర్మ యోగములతో గూడిన మార్గముద్వారా (రాయే) యోగసిద్ధికొరకు (అస్మాన్) మాకు (విశ్వాని, వయునాని) సమస్తయోగవిజ్ఞానములను (నయ) సమకూర్చుము. వానిని అట్లు పొందినమేము (స్వాహా) మా సత్యవాణి, లేక వేదవాణిద్వారా (తే) నీయొక్క (నమ ఉక్తిమ్) నమస్కార పూర్వకస్తుతిని (భూయిష్ఠామ్) అధికముగా (విధేమ) చేయుదుముగాక! (దేవ) యోగవిద్యను ప్రసాదించు జగదీశ్వరా! (విద్వాన్) యోగముయొక్క సకల గుణములను, క్రియలను ఎరుగువాడవగు నీవు దయచే (జుహురాణమ్) మా యంతఃకరణముల కుటిలత్వములగు (ఏనః) దుష్టకర్మలను (అస్మత్) యోగానుష్ఠానమొనర్చు మానుండి (యుయోధి) తొలగించుము.॥౪౩॥

భావార్థము :-ఏ వ్యక్తియును పరమాత్మభక్తిలేక యోగసిద్ధిని పొందజాలడు. ప్రేమతో భక్తియుక్తుడై యోగబలముతో పరమేశ్వరుని ధ్యానించువానికి ఆ దయాళువగు పరమాత్మ శీఘ్రముగ యోగసిద్ధిని ప్రసాదించుటయే గాక ముక్తికి అధికారిగా జేయును.॥౪౩॥

43.O'God, for the attainment of yoga, lead us on, through the path of yoga, to all the secrets of yoga, Whereby, we may offer Thee ample adoration through Vedic texts. Thou, the Giver and Knower of Yoga, remove from us the sin resulting from the crookedness of our heart!.

౨౮౯. అయమిత్యస్యాంగిరస ఋషిః, ప్రజాపతిర్దేవతా, భురిగార్షీత్రిష్టుప్ఛందః, ధైవతః స్వరః.

అథ సంగ్రామే బ్రహ్మోపాసకైః శూరవీరైః కథం యోద్ధవ్యమిత్యుపదిశ్యతే.

పరమేశ్వరోపాసకులగు వీరులు రణభూమియం దెట్లు

యుద్ధమొనర్చవలయు నను విషయ మీ మంత్రమం దుపదేశించబడినది.

౨౮౯ అయమ్నో౽అగ్నిర్వరివస్కృణోత్వయం మృధః పురఽఏతు

ప్రభిందన్। అయం వాజాఞ్జయతు వాజసాతావయమ్

శత్రూఞ్జయతు జర్హృషాణః స్వాహా॥౪౪॥

ప.వి:-అయమ్, నః, అగ్నిః, వరివః, కృణోతు, అయమ్, మృధః, పురః, ఏతు ప్రభిందన్నితి ప్ర + భిందన్, అయమ్, వాజాన్, జయతు, వాజసాతావితి వాజ + సాతౌ, అయమ్, శత్రూన్, జయతు, జర్హృషాణః, స్వాహా ॥౪౪॥

పదార్థః :-(అయమ్) సర్వాభిరక్షకః (నః) అస్మాకమ్ (అగ్నిః) వైద్యవిద్యాప్రకాశకః సర్వరోగనివారకః సద్వైద్యః (వరివః) సుఖకారకం సేవనమ్ (కృణోతు) కరోతు (అయమ్) ముఖ్యయోద్ధా (మృధః) సంగ్రామాత్ (పురః) పురస్తాత్ (ఏతు) గచ్ఛతు (ప్రభిందన్) విదారయన్ (అయమ్) వక్తృత్వేనోపదేష్టుం కుశలో యోద్ధా (వాజాన్) వేగాదిగుణయుక్తాన్ స్వసేనాస్థాన్ వీరాన్ (జయతు) ఉత్కర్షతు (వాజసాతౌ) వాజానాం సంగ్రామాణాం సంవిభాగే (అయమ్) సర్వోత్కృష్టః (శత్రూన్) ధర్మశాతకాన్ (జయతు) స్వోత్కర్షాయ తిరస్కరోతు (జర్హృషాణః) భృశమాహ్లాదితః (స్వాహా) వైద్యకయుద్ధవిద్యయా శిక్షితయా వాచా. స్వాహేతి వాఙ్నామసు పఠితమ్. నిఘం. ౧. ౧౧. అయం మంత్రః. శత. ౪.౩.౪-౧౩. వ్యాఖ్యాతః.॥౪౪॥

అన్వయః :-అయమగ్నిః స్వాహా వాజసాతౌ నో వరివస్కృణోతు. అయం ప్రభిందన్ మృధః పుర ఏతు. అయం వాజాఞ్జయతు. అయం జర్హృషాణః సన్ శత్రూన్ జయతు.॥౪౪॥

భావార్థః :-యదా యుద్ధకర్మణి చత్వారో వీరా అవశ్యమేవ భవేయుస్తేష్వేకో వైద్యకక్రియాకుశలః సర్వరక్షకః. ద్వితీయో హి శౌర్యాదిగుణప్రదేన వ్యాఖ్యానేన హర్షయితా. తృతీయః శత్రూణాం తిరస్కర్తా. చతుర్థః శత్రువిఘాతుకః స్యాత్. తదా సర్వా యుద్ధక్రియా ప్రశస్తా భవేత్.॥౪౪॥

పదార్థము :-(అయమ్) ప్రథముడగు ఈ (అగ్నిః) వైద్యవిద్యను ప్రకాశింపజేయువైద్యుడు (స్వాహా) వైద్యముచేతను, యుద్ధశిక్షాయుక్త వాణిచేతను (వాజసాతౌ) సమరమునందు (నః) మాకు (వరివః) సుఖములనిచ్చు సేవనము (కృణోతు) చేయునుగాక! (అయమ్) ఈ ద్వితీయుడు యుద్ధమొనర్చు ప్రముఖవీరుడు (ప్రభిన్దన్) శత్రువులను నాశమొనర్చుచు (మృధః పురః) యుద్ధక్షేత్రమున ముమ్ముందు (ఏతు) నడచుగాక! (అయమ్) వీరరసమును ఉత్తేజపరచు నీ మూడవయోధుడు (వాజాన్) అత్యంత వేగముతో గూడిన వీరులను (జయతు) ఉత్సాహపరచుచుండునుగాక! (అయమ్) ఈ నాల్గవవీరుడు (జర్హృషాణః) నిరంతరము ఆనందయుక్తుడై (శత్రూన్) ధర్మవిరోధులగు వైరులను (జయతు) జయించునుగాక! ॥౪౪॥

భావార్థము :-యుద్ధకర్మలందు నాలుగురకముల వీరులు తప్పకయుండవలయును. అందొకడు వైద్యశాస్త్ర క్రియానిపుణుడై అందరిని రక్షించువైద్యుడు, రెండవవాడు సమస్తవీరులకు హర్షోత్సాహములను గలిగించు

నుపదేశకుడు, మూడవవాడు శత్రువుల నవమానపరచువాడు, నాల్గవవాడు శత్రువుల నిర్మూలన మొనర్చువాడు. ఏ రెల్లరు నున్నప్పుడే యుద్ధమున విజయము గలుగును.॥౪౪॥

44.This first warrior, the master of medical science, keeps us free from disease on the battle field. This second warrior, the destroyer of foes, marches forth on the battle field. This third warrior, the preacher, should encourage the fast moving brave soldiers. This fourth warrior, full of delight, should subdue the irreligious foes.

౨౯౦. రూపేణేత్యస్యాంగిరస ఋషిః, ప్రజాపతిర్దేవతా, నిచృజ్జగతీ ఛందః, నిషాదః స్వరః.

అథ సభాత్రయేణ రాజ్యం శాసనీయమిత్యుపదిశ్యతే.

మూడు సభలద్వారా రాజ్యమును శాసించవలయునని ఇందుపదేశించబడినది.

౨౯౦ రూపేణ వో రూపమభ్యాగాం తుథో వో విశ్వవేదా విభజతు ।

ఋతస్య పథా ప్రేత చంద్రదక్షిణా వి స్వః పశ్య

వ్యంతరిక్షం యతస్వ సదస్యైః ॥౪౫॥

ప.విః- రూపేణ, వః, రూపమ్, అభి, ఆ, అగామ్, తుథః, వః, విశ్వవేదా ఇతి విశ్వ + వేదాః, వి, భజతు, ఋతస్య, పథా, ప్ర, ఇత, చంద్రదక్షిణా ఇతి చంద్ర + దక్షిణాః, వి, స్వరితి స్వః, పశ్య, వి, అంతరిక్షమ్, యతస్వ, సదస్యైః॥౪౫॥

పదార్థః:-(రూపేణ) చక్షుర్గ్రాహ్యేణ ప్రియేణ (వః) యుష్మాకమ్ (రూపమ్) స్వరూపమ్ (అభి) సమ్ముఖే (ఆ) సమంతాత్ (అగామ్) (తుథః) జ్ఞానవృద్ధః. అత్ర తు గతివృద్ధిహింసాస్విత్యస్మాదౌణాదికః థక్ ప్రత్యయః (వః) యుష్మాన్ (విశ్వవేదాః) యః పరమాత్మా విశ్వం సర్వం వేత్తి తద్వద్వర్తమానః (వి) (భజతు) విభాగం కరోతు (ఋతస్య) సత్యస్య (పథా) మార్గేణ (ప్ర) (ఇత) ప్రాప్నుత (చంద్రదక్షిణాః) చంద్రం సువర్ణం దక్షిణా దానం యేషాం తే. చంద్రమితి హిరణ్యనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౧.౨. (వి) (స్వః) ఉపతపన్నాదిత్య ఇవ. స్వరాదిత్యో భవతి. నిరు.౨.౧౪. (పశ్య) ప్రచక్ష్వ (వి) వివిధార్థే (అంతరిక్షమ్) క్షయరహితమంతర్యామి స్వాభావికం బ్రహ్మవిజ్ఞానం వా. (అంతరిక్షమ్) కస్మాదంతరా క్షాంతం భవత్యంతరేమే ఇతి వా శరీరేష్వంతరక్షయమితి వా. నిరు. ౨.౧౦. (యతస్వ) ప్రయత్నం కురు (సదస్యైః) సదసి భవైః సభ్యైర్జనైః సహ. అయం మంత్రః. శత.౪.౩.౪. ౧౪-౧౮. వ్యాఖ్యాతః.॥౪౫॥

అన్వయః :- హే సేనా ప్రజాజనా యథాఽహం రూపేణ వో యుష్మాకం రూపమభ్యాగామ్, తథా విశ్వవేదా వో యుష్మాన్ విభజతు. తుథస్త్వం స్వరివర్తస్య పథాంతరిక్షం విపశ్య సభాయాం సదస్యైః సహర్తస్య పథా ప్రయతస్వ. చంద్రదక్షిణా యూాయమృతస్య ధర్మ్యం మార్గం వీత. ॥౪౫॥

భావార్థః :- సభాపతీ రాజా స్వాత్మజానివ ప్రజాసేనాసభ్యపురుషాన్ ప్రీణయేత్, తథా పక్షపాతరహితః పరమేశ్వర ఇవ సతతం న్యాయం కుర్యాత్. ధార్మికాణాం సభ్యానాం జనానాం తిస్రః సభా భవేయుః. తాస్వేకా రాజసభా- యయా రాజకార్యాణి నిష్పద్యేరన్, సర్వే విఘ్నా నివర్తేరంశ్చ. ద్వితీయా విద్యాసభా- యయా విద్యాప్రచారః స్యాదవిద్యానశ్యేత్. తృతీయా ధర్మసభా- యయా ధర్మోన్నతిరధర్మహానిశ్చ సతతం భవేత్. సర్వే స్వాత్మానం పరమాత్మానం సమీక్ష్యాన్యాయమార్గాత్ పృథగ్భూత్వా ధర్మం సేవిత్వా సమయం పర్యాలోచ్య సత్యాసత్యన్నిర్ణయే ప్రయతేరన్. ॥౪౫॥

పదార్థము :- ఓ సైనిక ప్రజాసమూహమా! నే నెట్లు (రూపేణ) దృష్టిగోచరమగు నా యాకారముతో (వః) మీయొక్క (రూపమ్) స్వరూపమును (అభి ఆ అగామ్) పొందుచున్నానో, అట్లే (విశ్వవేదాః) అందరి నెరుగు పరమాత్మవలె సభాపతియును (వః) మిమ్ము (విభజతు) మీ మీ యధికారములందు వేర్వేరుగ నియమించుగాక! ఓ సభాపతీ! (తుథః) అందరికన్న నధిక జ్ఞానవంతుడవు, ప్రతిష్ఠితుడవునగు నీవు (స్వః) ప్రకాశవంతుడగు సూర్యునివలె (ఋతస్య) సత్యయుక్త (పథా) మార్గమున (అన్తరిక్షమ్) అవినాశియగు రాజనీతిని, బ్రహ్మవిజ్ఞానమును (వి) వివిధరీతుల (పశ్య) దర్శించుము. మరియు సభామధ్యమున (సదస్యైః) సభాసదులతోగూడ సత్యమార్గమున (ప్ర యతస్వ) విశేష ప్రయత్నము లొనర్చుము. మరియు (చన్ద్ర దక్షిణాః) సువర్ణమును దానమొనర్చు రాజపురుషులారా! మీరు ధర్మమును (వీత) ప్రత్యేకముగ విశేషించి పొందుడు. ॥౪౫॥

భావార్థము :- సభాపతియగు రాజు పుత్రులవలె తన ప్రజలను, సైనిక జనులను ప్రసన్నులుగ నుంచవలయును. పరమేశ్వరునివలె పక్షపాతమును వదలి న్యాయమొనర్చవలయును. ధార్మిక సభ్యజనుల సభలు మూాడుండవలయును. అందొకటి రాజసభ. దాని యాధ్వర్యమున రాజ్యకార్యములన్నియు నిర్వహించబడ వలయును. ఉపద్రవములన్నియు ఉపశమింపబడవలయును. రెండవది విద్యాసభ; ఇది యనేక విధముల విద్యాప్రచారమొనర్చి అవిద్యను నిర్మూలించవలయును. మూడవది ధర్మసభ; దానిద్వారా ధర్మోన్నతి, అధర్మనాశము సర్వదా యొనర్చుచుండవలయును. తన యాత్మను, పరమాత్మను సందర్శించి అన్యాయ మార్గమునకు దూరులై మానవులెల్లరును ధర్మమును సేవించుచుండవలయును. సభాసదులతో కలిసి సమయానుకూలముగ అనేక విధములుగ నాలోచించి సత్యాసత్యముల నిర్ణయమొనర్చుటకై ప్రయత్నమొనర్చు చుండుట సకల మానవులకును యోగ్యము. ॥౪౫॥

45.O' people, just as I have attained to your beauty through my beauty; so like the Omniscient God, the President of the State should fix ye in your respective duty!.

O head of the State, the encyclopaedia of knowledge, like the lustrous sun, through the path of righteousness, settle thy mature policy, and exert in unison with the members

of the House of the People. O' ye rich persons, the givers of gold as remuneration lead a religious life!.

౨౯౧. బ్రాహ్మణమిత్యస్యాంగిరస ఋషిః, విద్వాంసో దేవతాః, భురిగార్షీ త్రిష్టుప్ఛందః, ధైవతః స్వరః.

అథ దక్షిణా కస్మై కథం చ దాతవ్యేత్యుపదిశ్యతే.

ఎవరి కేవిధమున దక్షిణ నీయవలయునను విషయ మిందుగలదు.

౨౯౧ బ్రాహ్మణమద్య విదేయం పితృమంతం పైతృమత్యమృషిమార్షేయꣳ సుధాతుదక్షిణమ్ । అస్మద్రాతా దేవత్రా గచ్ఛత ప్రదాతారమావిశత ॥౪౬॥

ప.విః- బ్రాహ్మణమ్, అద్య, విదేయమ్, పితృమంతమితి పితృమంతమ్, పైతృమత్యమితి పైతృ + మత్యమ్, ఋషిమ్, ఆర్షేయమ్, సుధాతుదక్షిణమితి సుధాతు + దక్షిణమ్, అస్మద్రాతా ఇత్యస్మత్+ రాతాః, దేవత్రేతి దేవ+ త్రా, గచ్ఛత, ప్రదాతారమితి ప్ర+ దాతారమ్, ఆ, విశత ॥౪౬

పదార్థః :-(బ్రాహ్మణమ్) వేదేశ్వరవిదమ్ (అద్య) (విదేయమ్). అత్ర ఛాందసో వర్ణలోపో వేతి న లోపః (పితృమంతమ్) ప్రశస్తాః పితరో రక్షకాః సత్యాసత్యోపదేశకాః విద్యంతే యస్య తమివ (పైతృమత్యమ్) పితృమతాం భావమేవ (ఋషిమ్) వేదార్థవిజ్ఞాపకమ్ (ఆర్షేయమ్) ఋషీణామిదం యోగజం విజ్ఞానం ప్రాప్తమ్ (సుదక్షిణమ్) శోభనా ధాతవో దక్షిణా యస్య దాతుస్తమ్ (అస్మద్రాతాః) యోఽస్మభ్యం రాంతి శుభాన్ గుణాన్ దదాతి తే (దేవత్రా) దేవేషు పవిత్రగుణకర్మస్వభావేషు వర్తమానాః (గచ్ఛత) ప్రాప్నుత (ప్రదాతారమ్) ప్రకృష్టతయా దానశీలమ్ (ఆ) సమంతాత్ (విశత). అయం మంత్రః. శత.౪.౩.౧౯-౨౪. వ్యాఖ్యాతః. ॥౪౬॥

అన్వయః:-హే ప్రజాసభాసేనాజనా! యథాఽహమద్య బ్రాహ్మణం పితృమంతం పైతృమత్యమృషిమార్షేయం సుధాతు దక్షిణం ప్రదాతారం చ విదేయం, తథాఽస్మద్రాతాః సంతో యూయం దేవత్రా గచ్ఛత శుభాన్ గుణానావిశత. ॥౪౬॥

భావార్థః :-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. ఉత్సాహితేన పురుషేణ కిమప్యశక్యమస్తి, కో నామ ఖలు ప్రయత్నేన విదుషః సేవిత్వార్థం యోగవిజ్ఞానం సాధితుం న శక్నుయాత్. న హి కశ్చిదపి విద్వాన్ సద్గుణస్వభావగ్రహణాద్ విరజ్యేత, నహి దాతౄన్ కార్పణ్యం కదాచిదావిశత్యతో యై ర్దక్షిణాయాం ప్రశస్తాః పదార్థాః ప్రదీయన్తే తేషాం అతులా కీర్తిః కుతో న జాయేత? ॥౪౬॥

పదార్థము :- ఓ ప్రజలారా! సభికులారా! సైనికులారా! నేనెట్లు (అద్య) నేడు (బ్రాహ్మణమ్) వేదమును, ఈశ్వరుని ఎరుగువాడు (పితృమన్తమ్) ప్రశంసనీయులగు పితరులను అనగా సత్యాసత్య వివేకముచే సర్వవిధముల రక్షకులగువారిని కలిగియున్నవాడు (పైతృమత్యమ్) పితృభావమును పొందినవాడు (ఋషిమ్) వేదార్థవిజ్ఞానమును గలిగించు ఋషియు (ఆర్షేయమ్) ఋషుల యోగశక్తిచే నుత్పన్నమగు విజ్ఞానమును పొందినవాడును (సుధాతు దక్షిణమ్) ఉత్తమము, పుష్టికారకములునగు ధాతువులు దక్షిణగా గలిగియున్న దాతయు (ప్రదాతారమ్) దానశీలుడునగు శ్రేష్ఠపురుషుని (విదేయమ్) పొందుదునో, అట్లే మీరును (అస్మద్రాతాః) మాకు శ్రేష్ఠగుణముల నొసగువారైన (దేవత్రా) శుద్ధగుణకర్మ స్వభావయుక్తులగు విద్వాంసుల సమీపమునకు (ఆ గచ్ఛత) ఏతెంచుడు. మరియు శుభగుణములందు (ఆ విశత) ప్రవేశించుడు. ॥౪౬॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమున వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. ఉత్సాహవంతుడగు పురుషార్థికి సర్వమును లభించును. ఋషులు ప్రకాశపరచిన యోగవిజ్ఞానమును ప్రయత్నముతో ఎల్లరును సాధింపవచ్చును. విద్వాంసు డెవ్వడును శ్రేష్ఠ గుణకర్మస్వభావములకు విరుద్ధుడు గాజాలడు. దాతలకు కృపణత్వము (లోభితనము) ఎన్నటికిని కలుగవలదు. కావున దాతలు దక్షిణలందు ప్రశంసనీయములగు పదార్థములను సుపాత్రులు ధార్మికులు సర్వోపకారులునగు విద్వాంసులకు దానమొసగినట్లైన వారికి సాటిలేని [స్థాయిరూప] కీర్తి, సత్ఫలము కలుగగలదు. ॥౪౬॥

46.May I honour the Brahman, who knows God and the Vedas, is sprung from a laudable father and grandfather, is a sage himself, knows the knowledge imparted by the sages, is the fit recipient of rich guerdon, and is charitably disposed; so should you approach the learned who possess noble qualities, acts, and attributes, are the bestowers of virtue on us, and learn good traits from them.

౪౭. అగ్నయే త్వేత్యస్యాంగిరస ఋషిః, వరుణో దేవతా, ఆద్యస్య భురిక్ ప్రాజాపత్యా,

రుద్రాయ త్వేత్యస్య స్వరాట్ ప్రాజాపత్యా, బృహస్పతయే త్వేత్యస్య విచృదార్షీ,

యామాయ త్వేత్యస్య విరాడార్షీ జగత్యశ్ఛన్దాంసి, నిషాదః స్వరః.

అథ కస్మై ప్రయోజనాయ దానం ప్రతిగ్రహణం చ సేవితవ్యమిత్యుపదిశ్యతే.

దానప్రతిగ్రహణము లే ప్రయోజనము కొరకను విషయ మీ మంత్రమునం దుపదేశించబడినది.

౪౭ అగ్నయే త్వా మహ్యం వరుణో దదాతు సోఽమృతత్వమశీయా

యుర్దాత్రఽఏధి మయో మహ్యం ప్రతిగ్రహీత్రే । రుద్రాయ త్వా

మహ్యం వరుణో దదాతు సోఽమృతత్వ మశీయ ప్రాణో దాత్రఽఏధి

వయో మహ్యం ప్రతిగ్రహీత్రే ।బృహస్పతయే త్వా మహ్యం వరుణో
దదాతు సోऽమృతత్వమశీయ త్వగ్దాత్రऽ ఏధి మయో మహ్యం
ప్రతిగ్రహీత్రే యమాయ త్వా మహ్యం వరుణో దదాతు సోऽమృతత్వ
మశీయ హయో దాత్రऽఏధి మయో మహ్యం ప్రతిగ్రహీ త్రే ॥౪౭॥

ప.వి:- అగ్నయే, త్వా, మహ్యమ్, వరుణః, దదాతు, సః, అమృతత్వమిత్యమృత + త్వమ్, అశీయ, ఆయుః, దాత్రే, ఏధి, మయః, మహ్యమ్, ప్రతిగ్రహీత్ర + ఇతి ప్రతి గ్రహీత్రే, రుద్రాయ, త్వా, మహ్యమ్, వరుణః, దదాతు, సః, అమృతత్వమిత్యమృత + త్వమ్, అశీయ, ప్రాణః, దాత్రే, ఏధి, వయః, మహ్యమ్, ప్రతిగ్రహీత్ర ఇతి ప్రతి+గ్రహీత్రే, బృహస్పతయే, త్వా, మహ్యమ్, వరుణః, దదాతు, సః, అమృతత్వ మిత్యమృత + త్వమ్, అశీయ, త్వక్, దాత్రే, ఏధి, మయః, మహ్యమ్, ప్రతి గ్రహీత్ర ఇతి ప్రతి + గ్రహీత్రే, యమాయ, త్వా, మహ్యమ్, వరుణః, దదాతు, సః, అమృతత్వమిత్యమృత + త్వమ్, అశీయ, హయః, దాత్రే, ఏధి, వయః, మహ్యమ్, ప్రతిగ్రహీత్ర ఇతి ప్రతి గ్రహీత్రే ॥౪౭॥

పదార్థః :-(అగ్నయే) చతుర్వింశతివర్షపర్యంతం బ్రహ్మచర్యం సంసేవ్యాగ్నివత్తేజస్విభవాయ (త్వా) వసుసంజ్ఞకమధ్యాపకమ్ (మహ్యమ్) (వరుణః) వరః సర్వోత్తమః ప్రశస్తవిద్యోऽనూచానో విద్వానధ్యాపకః (దదాతు) (సః) విద్యార్థీ (అమృతత్వమ్) క్రియాసిద్ధం నిత్యం విజ్ఞానమ్ (అశీయ) ప్రాప్నుయామ్ (ఆయుః) అధికం జీవనమ్ (దాత్రే) విద్యాదానశీలాయ వరుణాయ (ఏధి) వర్ధయితా భవ (మయః) సుఖమ్. మయ ఇతి సుఖనామసు పఠితమ్. నిఘం.3.౬. (మహ్యమ్) విద్యార్థినే (ప్రతిగ్రహీత్రే) ప్రతిగ్రహకర్త్రే స్వస్తు (రుద్రాయ) చతుశ్చత్వారింశద్వర్షపర్యంతం బ్రహ్మచర్యం సుసేవ్య రుద్రగుణధారణాయ (త్వా)

రుద్రాఖ్యమధ్యాపకమ్ (మహ్యామ్) విద్యార్జనతత్పరాయ (వరుణః) వరగుణప్రదః (దదాతు) సః (అమృతత్వమ్) (అశీయ) (ప్రాణః) యోగసిద్ధబలయుక్తః (దాత్రే) (ఏధి) వర్ధయ (వయః) అవస్థాత్రయే సుఖభోగం జీవనమ్ (మహ్యామ్) విద్యాగ్రహణప్రవృత్తాయ (ప్రతి గ్రహీత్రే) అధ్యాపకాదాగతాయా విద్యాయాః సంవేత్రే (బృహస్పతయే) అష్టచత్వారింశద్వర్షపర్యంతం బ్రహ్మచర్యం సేవిత్వా బృహత్యా వేదవిద్యావాచః పాలకాయ (త్వా) పూర్ణవిద్యాధ్యాపయితారమ్ (మహ్యామ్) పూర్ణవిద్యామభీప్సవే (వరుణః) (దదాతు) (సః) (అమృతత్వమ్) (అశీయ) (త్వక్) స్పర్శేంద్రియ సుఖమ్ (దాత్రే) ఏధి (మయః) సుఖవిశేషమ్ (మహ్యామ్) (ప్రతిగ్రహీత్రే) (యమాయ) గృహాశ్రమజన్యవిషయసేవనాదుపరతాయ యమనియమాదియుక్తాయ (త్వా) సర్వదోషరహితముపదేశకమ్ (మహ్యామ్) సత్యాసత్యయోర్నిశ్చయ కరణశీలాయ (వరుణః) సత్యోపదేష్టా (దదాతు) (సః) (అమృతత్వమ్) (అశీయ) (హయః) జ్ఞానవర్ధనమ్. హి గతి వృద్ధ్యోరిత్యస్మాదౌణాది కోఽసున్ ప్రత్యయః (దాత్రే) (ఏధి) (వయః) చిరజీవనసుఖమ్ (మహ్యామ్) సర్వవృద్ధిం చికీర్షవే (ప్రతిగ్రహీత్రే). అయమ్మంత్రః. శత.౪.౩.౪.౨౮-౩౧. వ్యాఖ్యాతః. ॥౪౭॥

అన్వయః :-హే వసుసంజ్ఞకాధ్యాపక! యస్మా అగ్నయే మహ్యం త్వా వరుణో దదాతు. సోఽహం యదమృతత్వమశీయ ప్రాప్నుయాం తత్తస్మై దాత్రే వరుణాయాయుశ్చిరజీవనమేధి. ప్రతి గ్రహీత్రే మహ్యం శిష్యాయ మయః సుఖం చ. హే రుద్రసంజ్ఞకాధ్యాపక! యస్మై రుద్రాయ మహ్యం త్వా వరుణో దదాతు, సోఽహం యదమృతత్వమశీయ తత్తస్మై దాత్రే వరుణాయ ప్రాణస్త్వమేధి ప్రతిగ్రహీత్రే మహ్యం వయోఽవస్థాత్రయసుఖంచ. హే ఆదిత్యనామాధ్యాపక! యస్మై బృహస్పతయే మహ్యం త్వా వరుణో దదాతు. సోఽహం యదమృతత్వమశీయ తత్తస్మై దాత్రే వరుణాయ త్వగింద్రియసుఖం త్వమేధి ప్రతిగ్రహీత్రే మహ్యం సుఖం చ. యస్మై జితేంద్రియయమాయ మహ్యం త్వా వరుణో దదాతు. సోఽహం యదమృతత్వమశీయ తత్తస్మై దాత్రే వరుణాయ హయో జ్ఞానవర్ధనం త్వమేధి. ప్రతిగ్రహీత్రే మహ్యం వయోఽవస్థాత్రయసుఖం చ. ॥౪౭॥

భావార్థః:-సర్వేషాం జనానాం యోగ్యమస్తి యః సర్వోత్కృష్టోఽనూచానో విద్వాన్ భవేత్తస్య సకాశాదితరానధ్యాపకాన్ పరీక్ష్య స్వస్వకన్యాః పుత్రాన్ తత్తత్సదృశాదధ్యాపకాత్సాధయేయుః. అధ్యేతారశ్చ స్వ స్వబుద్ధిం న్యూనాధికాం జ్ఞాత్వా స్వస్వసదృశానధ్యాపకాన్ ప్రీత్యా సేవమానాస్తేభ్యో నైరంతర్యేణ విద్యాగ్రహణం కుర్యుః. ॥౪౭॥

పదార్థము :-వసుసంజ్ఞకము నభ్యసింపజేయు ఆచార్యా! (అగ్నయే మహ్యామ్) ఇరువది నాల్గువత్సరముల పర్యంతము బ్రహ్మచర్యమును సేవించి అగ్నివలె తేజస్వినగు నాకు (త్వా) ఆచార్యునిగా నిన్ను (వరుణః) సర్వోత్తమ విద్వాంసుడు (దదాతు) ఇచ్చునుగాక! (సః) అట్టి నేను (అమృతత్వమ్) స్వకీయ శుద్ధకర్మలచే సాధించబడిన సత్యమగు ఆనందమును (అశీయ) పొందుదునుగాక! (దాత్రే) అట్టి దానశీల విద్వాంసునికి

(ఆయుః) దీర్ఘజీవనమును (ఏధి) వర్ధిల్లజేయుము (ప్రతిగ్రహీత్రే) విద్యాగ్రహణమొనర్చు (మహ్యమ్) విద్యార్థినగు నాకు (మయః) సుఖముల వృద్ధిపరచుము.

దుష్టుల నేడ్పించు నో యధ్యాపకా! (రుద్రాయ) నలుబదినాల్గు సంవత్సరములపర్యంతము బ్రహ్మచర్యాశ్రమమునందుండి రుద్రుని గుణముల ధరించు కోరికగల (మహ్యమ్) నాకు (త్వా) అట్టి రుద్రనామక ఆచార్యుడవైన నిన్ను (వరుణః) అత్యుత్తమ గుణములుగల విద్వాంసుడు (దదాతు) ఇచ్చునుగాక! (సః) అట్టి నేను (అమృతత్వమ్) ముక్తిసాధనములను (అశీయ) పొందుదును గాక! (దాత్రే) విద్యల ప్రసాదించు విద్వాంసునికై (ప్రాణః) యోగవిద్యాబలము (ఏధి) లభింపజేయుము (ప్రతిగ్రహీత్రే) విద్యలను గ్రహించు (మహ్యమ్) నాకొరకు (వయః) అవస్థాత్రయసౌఖ్యములను ప్రాప్తింపజేయుము.

సూర్యునివంటి తేజోవంతుడవగు ఓ ఆచార్యా! (బృహస్పతయే) నలుబదెనిమిది వత్సరములవరకు బ్రహ్మచర్యమును సేవించు కోరికగల (మహ్యమ్) నాకు (త్వా) సంపూర్ణ విద్యలను ప్రసాదించు నిన్ను (వరుణః) పూర్ణవిద్యలచే శారీరక, ఆత్మికశక్తులతో గూడిన విద్వాంసుడు (దదాతు) ఇచ్చును గాక! (సః) అట్టి నేను (అమృతత్వమ్) విద్యానందమును (అశీయ) భోగింతును గాక (ధాత్రే) పూర్ణవిద్యలను గరపు ఆ మహావిద్వాంసునికి (త్వక్) శీతోష్ణముల స్పర్శసుఖమును (ఏధి) వృద్ధిపరచుము (ప్రతిగ్రహీత్రే) పూర్ణ విద్యలను గ్రహించు శిష్యుడనగు (మహ్యమ్) నాకొరకు (మయః) సంపూర్ణ విద్యాసుఖములను ఉన్నతపరచుము.

గార్హస్థ్య విషయసుఖములనుండి విముఖుడవు, విరక్తుడవు, సత్యమునుపదేశించువాడవునగు ఓ ఆప్త విద్వాంసా! (యమాయ) గృహాశ్రమ సుఖానురాగము గలిగియును జితేంద్రియుడ నగు (మహ్యమ్) నాకు (త్వా) సమస్త దోషరహితుడవు, ఉపదేశించువాడవు నగు నిన్ను (వరుణః) సకల శుభగుణయుక్తుడగు విద్వాంసుడు (దదాతు) ఇచ్చును గాక! (సః) అట్టి నేను (అమృతత్వమ్) ముక్తిసుఖమును (అశీయ) పొందుదును గాక! (దాత్రే) బ్రహ్మవిద్యను ప్రసాదించు ఆ మహావిద్వాంసునికి (హయః) బ్రహ్మజ్ఞానమును (ఏధి) వృద్ధిపరచుము. (ప్రతిగ్రహీత్రే) పూర్ణ విద్యలను గ్రహించు శిష్యుడ నగు (మహ్యమ్) నాకొరకు (వయః) అవస్థాత్రయ సుఖమును లభింపజేయుము.॥౪౭॥

భావార్థము :- సర్వోత్తమ గుణశాలియు, సకలవిద్యలందు మహాపండితుడు నగు విద్వాంసుని యాశ్రయమున ఇతర అధ్యాపక విద్వాంసులను పరీక్షించి తమ తమ కన్యలను, పుత్రులను ఆ యా యోగ్యతలు గల అధ్యాపక విద్వాంసులద్వారా చదివించవలయును. చదువుకొను బ్రహ్మచారులును తమ తమ అల్పాధిక బుద్ధులను గ్రహించి వారికి అనుకూలురగు అధ్యాపకులను ప్రీతిపూర్వకముగ సేవించుచు వారినుండి నిరంతరము విద్యను నేర్వవలెను.॥౪౭॥

47.O' teacher, I, thy pupil anxious to lead a life of Brahmcharya for 24 years have been handed over to thee by the learned. May I acquire knowledge. May the learned live long. Grant happiness to me, the seeker after knowledge.

O' theacher, the subduer of the wicked, I thy pupil, desirous of leading a life of Brahmcharya for fortyfour years, have been handed over to thee by the learned. May I

learn the ways of achieving salvation, and my teacher the science of yoga. Grant me, the seeker after knowledge, the pleasure of the three stages of life. O illustrious teacher, I, thy pupil, desirous of leading a life of celibacy for fortyeight years, have been handed over to thee by the learned. May I enjoy the pleasure of knowledge; and my teacher feel comfortable both in heat and cold. Grant the plersure of full knowledge to me, the seeker after knowledge, O' self-controlled, sinless, learned teacher, I, thy pupil, free from the pleasures of married life, have been handed over to thee by the learned. May I attain to the pleasure of salvation; and my learned teacher acquire the knowledge of God and the Vedas.

Grant me, a student of thine the pleasure of a long life.

౨౯౩. కోఽదాదిత్యస్యాంగిరస ఋషిః, ఆత్మా దేవతా, ఆర్చ్యుష్ణిక్ ఛందః, ఋషభః స్వరః.

అథేశ్వరో జీవానుపదిశతి. ఈ మంత్రమందు పరమాత్మ జీవుల కిట్లుపదేశించుచున్నాడు.

౨౯౩ కోఽదాత్ కస్మా ఽఅదాత్ కామోఽదాత్ కామాయాదాత్ ।

కామో దాతా కామః ప్రతిగ్రహీతా కామైతత్తే ॥౪౮॥

ప. విః- కః, అదాత్, కస్మై, అదాత్, కామః, అదాత్, కామాయ, అదాత్, కామః, దాతా, కామః, ప్రతిగ్రహీతేతి ప్రతి+గ్రహీతా, కామ, ఏతత్, తే॥౪౮॥

పదార్థః :-(కః) (అదాత్) కర్మఫలాని దదాతి (కస్మై) (అదాత్) (కామః) కామ్యతే యః పరమేశ్వరః (అదాత్) దదాతి (కామాయ) కామయమానాయ జీవాయ (అదాత్) దదాతి (కామః) యః కామ్యతే సర్వై ర్యోగిభిః స పరమేశ్వరః (దాతా) సర్వపదార్థప్రదాయకః (కామః) జీవః (ప్రతిగ్రహీతా) (కామ) కామయతే అసౌ తత్సంబుద్ధౌ (ఏతత్) ఆజ్ఞాపనమ్ (తే) త్వదర్థమ్. అయమ్మంత్రః. శ. ౪.౩. ౪.౩౨. వ్యాఖ్యాతః.॥౪౮॥

అన్వయః:-కోఽదాత్? కస్మా అదాత్? కామోఽదాత్ కామాయాదాత్ కామో దాతా. కామః ప్రతిగ్రహీతా. హే కామ జీవ! తే త్వదర్థమేతత్ సర్వం మయాజ్ఞప్తమితి త్వం నిశ్చినుహి.॥౪౮॥

భావార్థః :-అస్మిన్ జగతి కర్మకర్తారో జీవాః, ఫలప్రదాతేశ్వరోఽస్తీతి విజ్ఞేయమ్. నహి కామనయా వినా కేనచిత్ చక్షుషో నిమేషోన్మేషనం కర్తుం శక్యతే తస్మాద్వైర్మనుష్యైర్విచారేణ ధర్మస్యైవ కామనా కార్యా నేతరస్య చేతీశ్వరాజ్ఞాస్తి. అత్రాహ మనుః-

కామాత్మతా న ప్రశస్తా న చైవేహాస్త్యకామతా।

కామ్యోహి వేదాధిగమః కర్మయోగశ్చ వైదికః ॥

అకామస్య క్రియా కాచిత్ దృశ్యతే నేహ కర్హిచిత్।

యద్యద్ధి కురుతే కిఞ్చిత్ తత్తత్కామస్య చేష్టితమ్ ॥౪౮॥

పదార్థము :-(కః) ఎవడు కర్మఫలమును (అదాత్) ఇచ్చును? మరియు (కస్మై) ఎవనికి (అదాత్) ఇచ్చును? ఈ రెండు ప్రశ్నలకు సమాధానము (కామః) సర్వజనులు కామించు నా పరమేశ్వరుడు (అదాత్) ఇచ్చుచున్నాడు. (కామాయ) కామించు జీవునకు (అదాత్) ఇచ్చుచున్నాడు. వివేచనము చేయునదేమన.

(కామః) యోగిజనులు కామించునట్టి యా పరమేశ్వరుడు (దాతా) ఇచ్చువాడు (కామః) కోరుకొను జీవుడు (ప్రతిగ్రహీతా) తీసికొనును. (కామః) ఓ కామించు జీవుడా!(తే) నీకొరకు నేను వేదములద్వారా (ఏతత్) ఈ యాజ్ఞల నొసగియున్నానని నీవు నిశ్చయముగ నెరుగుము.॥౪౮॥

భావార్థము :-ఈ విశ్వమునందు జీవులు కర్మల నాచరించగా వానికి తగుఫలము నొసగువాడు పరమాత్మయై యున్నాడు. కామన (కోరిక) లేకుండ ఎవ్వడును కనురెప్పను సైతము కదల్పజాలడు. కావున జీవుడు కామితము లొనర్చవలయును. ఐనను ధర్మసంబంధ కామితములనే ఆశించి కోరవలయును. కాని ధర్మరహితముగ కామించగూడదని గ్రహించవలయును.॥౪౮॥

48.Who bestows. Upon whom does he bestow? God bestows. The soul is bestowed the fruit of its actions.

God is the giver and soul the receiver. O' soul, for thy benefit, do I give this Vedic instruction.

ఈ విషయమున మనువు చెప్పిన దంతయును వేదానుకూలమని నిశ్చయముగ గ్రహించ వలయును. అట్లే ఈ ప్రపంచమునందు అతిగా కామించుటయు ప్రశంసనీయముగాదు. కామన లేకుండ ఏకార్యమును సిద్ధించదు. కావున ధర్మమును కామించవలయునేగాని అధర్మమును కామించరాదు. ఏలన వేదములను చదువుట, చదివించుట, వేదోక్తధర్మము నాచరించుట మున్నగునవి కామించకుండ ఎన్నటికిని సిద్ధించలేవు.

కామాత్మతా న ప్రశస్తా న చైవేహాస్త్యకామతా ।

కామ్యో హి వేదాధిగమః కర్మయోగశ్చ వైదికః ॥ మనుస్మృతి ॥...

అకామస్య క్రియా కాచిద్ దృశ్యతే నేహ కర్హిచిత్।

యద్యద్ధి కురుతే కించిత్తత్తత్కామస్య చేష్టితమ్ ॥ మను.......॥

ఈ లోకములో మూడుకాలములందును ఇచ్ఛలేని క్రియ ఏదియును గానిపించదు. చేయబడున దంతయును కామన వ్యాపారమే. కావున శ్రేష్ఠవేదోక్త కామితముల నభిలషించవలయునేగాని ఇతర దుష్కర్మలకోరరాదు.

అస్మిన్నధ్యాయే:- (౧) బాహ్యాంభ్యంతర వ్యవహారః, (౨) మనుష్యాణాం పరస్పరం వర్తనమ్, (౩) ఆత్మకర్మ, (౪) ఆత్మని మనసః ప్రవర్తనం, (౫) ప్రథమకల్పాయ యోగిన ఈశ్వరోపదేశః, (౬) జిజ్ఞాసుం ప్రతి చ యోగి కృత్యం, (౭) తల్లక్షణం, (౮) అధ్యాపక శిష్యకర్మ, (౯) యోగవిద్యాభ్యాసినాం కృత్యం, (౧౦) యోగేనాంతఃకరణశోధనం, (౧౧) యోగాభ్యాసిలక్షణం, (౧౨) శిష్యాధ్యాపకవ్యవహారః, (౧౩) స్వామిసేవక కృత్యం, (౧౪) న్యాయాధీశేన ప్రజారక్షణప్రకారః, (౧౫) రాజసభ్యజనకృత్యం, (౧౬) రాజ్ఞోపదేశ కరణం, (౧౭) రాజభిః కార్యం, (౧౮) పరీక్ష్య సేనాపతి కరణం, (౧౯) పూర్ణవిద్యస్య సభాపతిత్వాధికారః, (౨౦) విద్వత్కృత్యం, (౨౧) ఈశ్వరోపాసకోపదేశః, (౨౨) యజ్ఞానుష్ఠాతుర్విషయః, (౨౩) ప్రజాదీన్ ప్రతి సభాపతేర్వర్తనం, (౨౪) రాజప్రజాజన సత్కారః, (౨౫) అధ్యాపకాధ్యేతౄణాం పరస్పరం ప్రవృత్తిః, (౨౬) ప్రతిదినం పఠనవిషయః. (౨౭) విద్యావృద్ధికరణం. (౨౮) రాజ్ఞః కర్తవ్యం కర్మ, (౨౯) సేనాపతి కృత్యం, (౩౦) సభాధ్యక్షక్రియా (౩౧) ఈశ్వరగుణవర్ణనం, (౩౨) తత్ప్రార్థనా, (౩౩) శూరవీరైర్యుద్ధానుష్ఠానం, (౩౪) సేనాస్థపురుషకృత్యం, (౩౫) బ్రహ్మచర్య సేవనప్రకారః, (౩౬) ఈశ్వరస్య జీవాన్ ప్రత్యుపదేశశ్చ, ఉక్తః.

అత ఏతదధ్యాయార్థస్యోక్తషష్ఠాధ్యాయార్థేన సహ సంగతిరస్తీతి బోధ్యమ్.

ఈ సప్తమాధ్యాయమున, బాహ్యాభ్యంతర వ్యవహారము, మనుష్యులందు పరస్పర సంబంధము, ఆత్మసంబంధ కర్మ, ఆత్మయందు మనోప్రవృత్తి, ప్రప్రథమ సిద్ధయోగికి ఈశ్వరోపదేశము, జ్ఞానమునాశించువాడు యోగాభ్యాసము నొనర్పవలెను. యోగిలక్షణము, చదువు-చదివించువారల రీతి (కర్మ), యోగాభ్యాస మొనర్చువారి ప్రవర్తన, యోగముచే నంతఃకరణశుద్ధి, యోగాభ్యాసి లక్షణములు, గురుశిష్యుల పరస్పరవ్యవహారము, స్వామిసేవకుల లక్షణము, న్యాయాధీశుడు ప్రజలను రక్షించు విధానము, రాజపురుషుల సభాసదుల వ్యవహారములు, రాజ ఉపదేశము, రాజుల కర్తవ్యము, పరీక్షించి సేనాపతిని నియమించుట, పూర్ణవిద్యాంసునికే సభాపతి అధికారము నిచ్చుట, విద్వాంసుల కర్తవ్యకర్మలు, ఈశ్వరోపాసకునికి ఉపదేశము, పఠనపాఠనము, యజ్ఞానుష్ఠానమొనర్చు వారి విషయము, ప్రజలయెడ సభాపతి ప్రవర్తనము, రాజ ప్రజల సత్కారము, గురుశిష్యుల పరస్పర ప్రవర్తనము, సదా అధ్యయనమొనర్చు విషయము, విద్యనున్నతిజేయుట, రాజకర్తవ్యము, సేనాపతికర్తవ్యము, ఈశ్వరగుణముల వర్ణనము, ఈశ్వరప్రార్థనము, శూరవీరుల యుద్ధానుష్ఠానము, సైనికయోధుల కర్తవ్యము, బ్రహ్మచర్య సేవనపద్ధతి, జీవులకు పరమేశ్వరుని ఉపదేశము. ఈ యధ్యాయమునగలవు.

ఇతి శ్రీమత్పరివ్రాజకాచార్యేణ శ్రీయుత మహావిదుషాం విరజానన్దసరస్వతీస్వామినాం శిష్యేణ దయానన్ద సరస్వతీస్వామినా విరచితే సంస్కృతార్యభాషాభ్యాం విభూషితే సుప్రమాణయుక్తే యజుర్వేదభాష్యే సప్తమోఽధ్యాయః పూర్తిమగాత్ ।

శ్రీమత్పరమహంస పరివ్రాజకాచార్య మహర్షిదయానందసరస్వతీస్వామివిరచిత సంస్కృతార్య భాషావిభూషిత
యజుర్వేదభాష్యమునందలి ఏడవ అధ్యాయమునకు ఆర్యావర్తమునందలి ఆంధ్రప్రదేశ్లో ఇందూరు మండ
లాంతర్గత బీబీపేట కాపురస్థులైన స్వ. లోకాలక్ష్మయ్య, వేంకమాంబార్యులద్వితీయపుత్రుడు,
శిష్యుడునగు 'చతుర్వేద భాష్యానువాద భాస్కర' బిరుదాంకితులు, వేదగిరి ప్రథమ
పీఠాధిపతులునైన 'పం. లోకమలహరి సిద్ధాంతాచార్యుల'చే నొనర్చబడిన ఆంధ్రానువాదము;
పాలమూరు (మహబూబ్‌నగర్) జనపదమునందలి కొందుర్గు మండలాంతర్గత రావిర్యాల
గ్రామవాస్తవ్యులు స్వ. శివనీలమ్మబుగ్గారెడ్డి గార్ల పుత్రుండు, కలాప్రపూర్ణ, వేదతత్త్వ
వేత్త పండిత గోపదేవశాస్త్రి దర్శనాచార్యుల శిష్యుండు, వేదగిరి స్థాపకు
లునైన సిద్ధాంతాలంకార, విద్యాభూషణ, ఆర్షవిద్యావినోద ఆచార్య
'వంశీ కృష్ణారెడ్డి' సంపాదకత్వమున పరిష్కరింపబడిన

ఏడవ అధ్యాయము సమాప్తము.

ఓం శాంతిః శాంతిః శాంతిః.

యజుర్వేదభాష్యము

అష్టమాధ్యాయము - విషయసూచిక

అథ అష్టమోఽధ్యాయః

అస్మిన్నధ్యాయే త్రిషష్టిర్మన్త్రాః సన్తీతివేదితవ్యమ్.

ఓం.విశ్వాని దేవ సవితర్దురితాని పరా సువ। యద్భద్రం తన్నఽ ఆ సువ ॥య.30.3॥

౨౯౪. ఉపయామ ఇత్యస్యాఙ్గిరస ఋషిః, బృహస్పతిస్సోమో దేవతా, ఆర్చీ పంక్తిశ్ఛన్దః, పంచమః స్వరః.

తస్య ప్రథమమంత్రేణ గృహస్థధర్మాయ బ్రహ్మచారిణ్యా కన్యయా
కుమారో బ్రహ్మచారీ స్వీకరణీయ ఇత్యుపదిశ్యతే.

ఈ మొదటి మంత్రముద్వారా బ్రహ్మచారిణియగు కన్య బ్రహ్మచారిని
గ్రహించవలయునని యుపదేశించబడినది.

౨౯౪ ఉపయామగృహీతోఽస్యాదిత్యేభ్యస్త్వా।
విష్ణఽ ఉరుగాయైష తే సోమస్తఀ రక్షస్వ మా త్వా దభన్ ॥౧॥

ప.విః- ఉపయామగృహీత ఇత్యుపయామ+గృహీతః, అసి, ఆదిత్యేభ్యః, త్వా, విష్ణోఽఇతి విష్ణో, ఉరుగాయేత్యురు+గాయ, ఏషః, తే, సోమః, తమ్, రక్షస్వ, మా, త్వా, దభన్॥౧॥

పదార్థః :-(ఉపయామగృహీతః) శాస్త్రనియమోపనియమా గృహీతా యేన సః (అసి) (ఆదిత్యేభ్యః) కృతాష్టచత్వారింశద్వర్షబ్రహ్మచర్యేభ్యః పుంభ్యః (త్వా) త్వాం సేవితాష్టచత్వారింశద్వర్షబ్రహ్మచర్యమ్ (విష్ణో) సర్వశుభ విద్యాగుణకర్మ స్వభావవ్యాప్తాప్త! (ఉరుగాయ) ఉరూణి బహూని శాస్త్రాణి గాయతి పఠతి తత్సంబుద్ధౌ (ఏషః) ప్రత్యక్షో గృహాశ్రమః (తే) తవ (సోమః) మృదుగుణవర్ధకః (తమ్, రక్షస్వ) (మా) నిషేధే (త్వా) త్వామ్ (దభన్) దభ్నువన్తు హింసన్తు. అత్ర లోడర్థే లుఙడభావశ్చ. అయం మంత్రః. శత. ౪.౩.౫-౬. వ్యాఖ్యాతః.॥౧॥

అన్వయః:-హే కుమారబ్రహ్మచారిన్! సేవితచతుర్వింశతివర్షబ్రహ్మచర్యా బ్రహ్మచారిణ్యహమాదిత్యేభ్యః త్వామంగీకరోమి త్వముపయామగృహీతోఽసి. హే విష్ణో! తే తవైషః సోమోఽస్తి తం త్వం రక్ష. హే ఉరుగాయ! త్వాం కామబాణా మా దభన్ మా హింసన్తు.॥౧॥

భావార్థః :-సర్వాసాం సేవితబ్రహ్మచర్యాణాం యువతీనాం కన్యానామిదమవశ్యమభీప్సితవ్యమ్. తాః

స్వస్వసదృశరూపగుణకర్మస్వభావవిద్యాన్ బలాధికాన్ స్వాభీష్టాన్ హృద్యాన్ పతీన్ స్వయంవర విధినోరీకృత్య పరిచరేయుః. ఏవం బ్రహ్మచారిభిరపి స్వతుల్యయువత్యః స్త్రీత్వేనాంగీకర్తవ్యా. ఏవం ద్వాభ్యాం సనాతనో గృహస్థధర్మః పాలనీయః. పరస్పరమత్యన్తమ్విషయభోగలోలుపవీర్యక్షయాః కదాచిన్న విధేయాః కింతు సదర్తుగామినౌ సన్తౌ దశసన్తానానుత్పాద్య తాన్ సుశిక్ష్యైశ్వర్యమున్నీయ ప్రీత్యా రమేతామ్. యథా ఇతరేతరస్మిన్నప్రసన్నతా వియోగవ్యభిచారాదయో దోషా న భవేయుః. తథాఽనుష్ఠాయ పరస్పరం సర్వథా సర్వదా రక్షా కార్యా.॥౧॥

పదార్థము :- ఓ కుమార బ్రహ్మచారీ! ఇరువదినాల్గు వత్సరముల పర్యంతము బ్రహ్మచర్యమును సేవించిన నేను (ఆదిత్యేభ్యః) నలుబదెనిమిది సంవత్సరముల బ్రహ్మచర్యము సేవించినవారి సభనుండి (త్వా) నలుబదెనిమిది వర్షముల బ్రహ్మచర్యమును సేవించిన నిన్ను స్వీకరించుచున్నాను. అట్టి నీవు (ఉపయామ గృహీతః అసి) శాస్త్రముల నియమ ఉపనియమములను గ్రహించినవాడవు (విష్ణో) సకల శ్రేష్ఠవిద్య గుణకర్మస్వభావములుగల యో శ్రేష్ఠుడా! (తే) నీయొక్క (ఏషః) ఈ గృహస్థాశ్రమము (సోమః) సోమలతాదులవలె ఐశ్వర్యమును వృద్ధిపరచునదై యున్నది (తమ్) దానిని (రక్షస్వ) కాపాడుము (ఉరుగాయ) శాస్త్రముల నధికముగ అధ్యయన మొనర్చువాడా! (త్వా) విషయవాంఛలు నీకు (మా దభన్) దుఃఖములు గలిగించకుండ సాధనచేయుము.॥౧॥

భావార్థము :- బ్రహ్మచర్యాశ్రమమును సేవించి యువతులగు సమస్త కన్యలు తమతో సమానమైన రూప గుణకర్మస్వభావవిద్యలు గలిగి, తమ కంటె బలశాలురై, తమ ఇచ్ఛానుకూలురై, మనసార విశేష ప్రీతికి పాత్రుడైయున్నవానిని పతిగా స్వయంవరవిధిగా స్వీకరించి యతనికి సేవయొనర్చవలయునను కోరిక గలిగియుండవలయును. ఇట్లే కుమారబ్రహ్మచారులును ఎవరికి తగిన కన్యలను వారు వివాహం చేసికొనవలయును.

ఈవిధముగ స్త్రీపురుషు లిరువురును సనాతన గృహస్థధర్మమును చక్కగాపాలించవలయును. అత్యంత భోగవిలాసములందు జిక్కి వీర్యమెన్నటికి నష్టపరచుకొనవలదు. కాని ఋతుగాములైయుండుచు పదిమంది సంతానమును గని వారిని సుశిక్షితులనుగ నొనర్చి ఐశ్వర్యముల వృద్ధిపరచికొని ప్రీతిపూర్వకముగ నుండవలయును. పరస్పరము వియోగము, వ్యభిచారము, ప్రేమరహితము మున్నగు దోషములందు జిక్కుకొనక సర్వకాలసర్వావస్థలయందు అన్నివిధముల ఒకరికొకరు రక్షకులు, పోషకులునై యుండవలెను.॥౧॥

1.O' Brahmchari, who hast observed celibacy upto forty eight years, I who hast led a life of celibacy for twenty -four years, select thee as my husband. Thou knowest the details of religious lore, dost posess an august personality. This domestic life contributes to thy prosperity. PRotect it. May the arrows of Cupid never torment thee!.

౨౯౩.కదా చన ఇత్యస్యాఙ్గిరస ఋషిః, గృహపతిర్మఘవా దేవతా, భురిక్ పంక్తిశ్ఛన్దః, పంచమః స్వరః.

పునస్తమేవాహ. మరల గృహస్థుల ధర్మ మీ మంత్రమునం దుపదేశించెను.

౨౯౫ కదా చన స్తరీరసి నేన్ద్ర సశ్చసి దాశుషే ఉపోపేన్ను మఘవన్భూయఽఇన్ను
తే దానం దేవస్య పృచ్యతఽఆదిత్యేభ్య స్త్వా ॥౭॥

ప.వి:- కదా, చన, స్తరీః, అసి, న, ఇన్ద్ర, సశ్చసి, దాశుషే, ఉపోపేత్యుప + ఉప, ఇత్, ను, మఘవన్నితి మఘ + వన్, భూయః, ఇత్, ను, తే, దానమ్, దేవస్య, పృచ్యతే, ఆదిత్యేభ్యః, త్వా॥౭॥

పదార్థః :-(కదా) కస్మిన్ కాలే (చన) అపి (స్తరీః) స్వభావాచ్ఛాదకః సంకుచితః (అసి) భవసి (న) నిషేధే (ఇన్ద్ర) పరమైశ్వర్యపతే (సశ్చసి) ప్రాప్నోషి. సశ్చతీతి గతికర్మసు పఠితమ్. నిఘం.౨.౧౪. (దాశుషే) దానశీలాయ (ఉపోప) సామీప్యే. ఉపర్యధ్యధసః సామీప్యే. అ. ౮. ౧. ౭. ఇతి ద్విత్వమ్ (ఇత్) ఏవ (ను) క్షిప్రమ్. న్వితి క్షిప్రనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౨. ౧౫ (మఘవన్) ప్రశంసిత ధనయుక్త (భూయః) అధికమ్ (ఇత్) ఏవ (ను) శీఘ్రమ్ (తే) తవ (దానమ్) (దేవస్య) విదుషః (పృచ్యతే) సంబధ్యతే (ఆదిత్యేభ్యః) మాసేభ్యః (త్వా) త్వాం సుఖదాతారమ్. అయం మంత్రః. శత.౪.౩.౫.౧౦,౧౧. వ్యాఖ్యాతః.॥౭॥

అన్వయః :- హే ఇన్ద్ర పరమైశ్వర్యయుక్త పతే! యతస్త్వం కదాచనస్తరీర్నాసి, తస్మాద్దాశుష ఇన్నుపోప సశ్చసి. హే మఘవన్! దేవస్య తే తవ యద్దానమిన్ను భూయః పృచ్యతే, అతోఽహం స్త్రీత్వేనాదిత్యేభ్యః సదా సుఖప్రాపకం త్వా త్వామాశ్రయే.॥౭॥

భావార్థః :-వివాహకామనయా యువత్యా స్త్రియా యచ్ఛలకపటాచరణరహితః సత్యభావప్రకాశక ఏకస్త్రీవ్రతో జితేన్ద్రియ ఉద్యోగీ ధార్మికో దాతా విద్వాన్ భవేత్, తముపయమ్య నిరంతర మానన్దితవ్యమ్.॥౭॥

పదార్థము :- పరమైశ్వర్య శాలివగు నో పతీ! నీవు (కదాచన) ఎన్నడు (స్తరీః) ఆత్మస్వభావమును [స్వంత ఆలోచనలను] దాచువాడవు (న అసి) కావు. కావుననే (దాశుసే) దానమొసగు దాతకు (ఉపోప) సమీపమున (సశ్చసి) ప్రాప్తమగుచున్నావు (మఘవన్) ప్రశంసనీయమగు ధనశాలివగు ఆర్యపుత్రా! (దేవస్య) విద్వాంసుడవగు (తే) నీయొక్క (దానమ్) ఉత్తమశిక్ష, ధనాదుల దానము (ఇత్) అట్టిదానము (ను) శీఘ్రముగ (భూయః) అధికముగ నాకు (పృచ్యతే) ప్రాప్తమగుగాక! కావుననే నేను స్త్రీ స్వభావముచే (ఆదిత్యేభ్యః) ప్రతిమాసము సుఖమునిచ్చు నిన్నాశ్రయించుచున్నాను.॥౭॥

భావార్థము :- వివాహమాడదలచు ప్రతి యువతియు ఛలము, కపటము మున్నగు దురాచరణలేనివాడు [సత్యస్వభావుడు], ప్రకాశకుడు, ఏకపత్నీవ్రతుడు, జితేంద్రియుడు, పురుషార్థి, ధార్మికుడు, విద్వాంసుడు నగు పురుషుని వివాహమాడి ఆనందించవలయును. ॥2॥

2.O' gloruous husband, thou never keepest anyting secret from me, thou befriendest the charitably disposed person. O'laudable wealthy husband thou art learned. May thy gift of knowledge and riches reach me soon. I select thee as my husband, as thou art always a source of comfort for me!.

298. కదా చన ప్రయుచ్ఛసీత్యస్యాఙ్గిరస ఋషిః, అదిత్యో గృహపతి ర్దేవతా,

నిచృదార్షీ పంక్తి శ్ఛన్దః, పంచమః స్వరః.

పునర్గృహస్థధర్మమాహ. మరల గృహస్థ ధర్మ మీ మంత్రమందు చెప్పబడినది.

298 కదా చన ప్రయుచ్ఛస్యుభే నిపాసి జన్మనీ। తురీయాదిత్య

సవనం తఽఇన్ద్రియమాతస్థావమృతం దివ్యాదిత్యేభ్యస్త్వా ॥3॥

ప.వి:- కదా, చన, ప్ర, యుచ్ఛసి, ఉభేఽ ఇత్యుభే, ని, పాసి, జన్మనిఽ ఇతి జన్మనీ, తురీయ, ఆదిత్య, సవనమ్, తే, ఇన్ద్రియమ్, ఆ, తస్థౌ, అమృతమ్, దివి, ఆదిత్యేభ్యః, త్వా. ॥3॥

పదార్థః :-(కదా) (చన) (ప్ర) (యుచ్ఛసి) అత్యన్తం ప్రమాద్యసి (ఉభే) ద్వే (ని) నితరామ్ (పాసి) (జన్మనీ) వర్తమానం ప్రాప్స్యమానం చ (తురీయ) చతుర్థవత్. అత్ర అర్శ ఆదిత్వాదచ్ (ఆదిత్య) విద్యయా సూర్య ఇవ ప్రకాశమాన! (సవనమ్) సవతి ప్రసూయతేఽనేన తత్. (తే) తవ (ఇన్ద్రియమ్) మన ఆదికార్యసాధకమ్ (ఆ) (తస్థౌ) (అమృతమ్) మరణధర్మరహితమ్ (దివి) ద్యోతనాత్మకే వ్యవహారే (ఆదిత్యేభ్యః) సంవత్సరేభ్యః (త్వా) త్వాం దృఢేన్ద్రియమ్. అయం మంత్రః. శత.4.3.5-12. వ్యాఖ్యాతః. ॥3॥

అన్వయః :- అత్ర నేత్యధ్యాహార్యమ్. హే పతే! త్వం యది కదాచన న ప్రయుచ్ఛసి తర్హి స్వకీయే ఉభే జన్మనీ నిపాసి. హే ఆదిత్య!. యది తే తవ సవనమిన్ద్రియమాస్థౌ తర్హి దివ్యామృతం ప్రాప్నుయాః. హే తురీయ! ఆదిత్యేభ్యస్త్వా త్వామహముపయచ్ఛే. ॥3॥

భావార్థః:-యః ప్రమాదీ వివాహితాం స్త్రియం త్యక్త్వా పరస్త్రియం సేవతే, స ఇహాముత్ర చ దుర్భగో భవతి. యశ్చ సంయమీ స్వస్త్రీసేవీ త్యక్తపరస్త్రీః స ఉభయత్ర పరమం సుఖం కథం న భుంజీత?, అతః సర్వాసాం స్త్రీణాం యోగ్యతాఽస్తి జితేన్ద్రియాన్ పతీన్ సేవేరన్నితి.॥3॥

పదార్థము :-[ఈ మంత్రమున నకారముయొక్క అధ్యాహారము ఆకాంక్షిత మగుటచే అట్లు ఒనర్చబడినది] ఓ పతే! నీవు (కదా చన) ఎప్పుడైనను (ప్రయుచ్ఛసి) ప్రమాదము నొనర్చకున్నచో (ఉభే జన్మనీ) ఇహపరజన్మలను (పాసి) నిరంతరము పాలింతువు (ఆదిత్య) విద్యాదిగుణములందు సూర్యునివలె ప్రకాశించువాడా! (తే) నీయొక్క (సవనమ్) ఉత్పత్తిని, ధర్మములోగూడిన కార్యమును సిద్ధపరచు (ఇన్ద్రియమ్) మనస్సు మున్నగు ఇంద్రియములు (ఆతస్థౌ) వశమునను్నచో నీవు (దివి) ప్రకాశిత వ్యవహారములందు (అమృతమ్) నాశరహితమగు సుఖమును పొందుదువు (తురీయ) చతుర్థాశ్రమమును సంపూర్ణ పరచువాడా! (ఆదిత్యేభ్యః) ప్రతిమాసపు సుఖముకొరకు (త్వా) దృఢ ఇంద్రియములు గల నిన్ను స్త్రీ నగు నేను స్వీకరించుచున్నాను. ॥3॥

భావార్థము :-వివాహమాడిన స్త్రీని ప్రమాదియై (పిచ్చివాడై) విడనాడి పరస్త్రీని కోరుచున్న మూర్ఖుడు ఈలోకమందును, పరలోకమునందును దౌర్భాగ్యుడగుచున్నాడు. సంయమియై పరస్త్రీని తల్లివలె నెంచి, స్వస్త్రీ (ఏకపత్నీ) వ్రతుడైయుండు పురుషార్థి ఇహపరలోకములందును పరమసౌఖ్యముల ననుభవించును. మరియు సకలస్త్రీలును జితేంద్రియుడైన పతిని సేవించుటయే యోగ్యము కాని అన్యులను సేవించరాదు.॥3॥

3.O' husband, thou art never neglectful, thou guardest both the present life, and the life to come. Thou, shining like the sun in knowledge, if thou controllest thy organ of procreation, wilt dervie perpetual pleasure in thy affairs. O'finisher of the fourth Ashrama (stage of life) I select thee as my husband for my perpetual happiness!.

౨౯౭. యజ్ఞో దేవానామిత్యస్య కుత్స ఋషిః, ఆదిత్యో గృహపతిర్దేవతా, నిచృజ్జగతీ ఛన్దః, నిషాదః స్వరః.

పునర్గృహాశ్రమవిషయమాహ.

మరల గృహస్థాశ్రమధర్మముల విషయములను గూర్చియే ఈమంత్రము దుపదేశించబడినది.

౨౯౭ యజ్ఞో దేవానాం ప్రత్యేతి సుమ్నమాదిత్యాసో భవతా మృడయన్తః।

ఆ వోఽర్వాచీ సుమతిర్వవృత్యాదంహోశ్చిద్యా

వరివోవిత్తరాఽసదాదిత్యేభ్య స్త్వా॥4॥

ప.వి:- య॒జ్ఞః, దే॒వానా॑మ్, ప్ర॒తి, ఏ॒తి, సు॒మ్నమ్, ఆదిత్యాసః, భవత, మృ॒డయ॑న్తః, ఆ, వః, అ॒ర్వాచీ, సు॒మ॒తిరితి సు+మ॒తిః, వ॒వృ॒త్యా॒త్, అ॒ꣳహోః, చి॒త్, యా, వ॒రి॒వో॒వి॒త్త॒రేతి వరివో॑విత్ + తరా, అస॑త్, ఆ॒ది॒త్యేభ్యః, త్వా॥4॥

పదార్థః :-(యజ్ఞః) స్త్రీపురుషాభ్యాం సఙ్గమనీయః (దేవానామ్) విదుషామ్ (ప్రతి) ప్రతీతమ్, (ఏతి) ప్రాపయతి (సుమ్నమ్) సుఖమ్. సుమ్నమితి సుఖనామసు పఠితమ్. నిఘం. 3. 6. (ఆదిత్యాసః) ఆదిత్యవద్విద్యాదిశుభగుణైః ప్రకాశమానాః (భవత) (మృడయన్తః) సర్వాన్ సుఖయన్తః. (ఆ) (వః) యుష్మాకమ్ (అర్వాచీ) సుశిక్షావిద్యాభ్యాసాత్పశ్చాద్విజ్ఞానమంచతి ప్రాప్నోత్యనయా సా (సుమతిః) శోభనా చాఽసౌ మతిః (వవృత్యాత్) వర్తతామ్. అత్ర బహులం ఛన్దసి. అ.2.4.76. ఇతి శపః శ్లుర్వ్యత్యయేన పరస్మైపదఞ్చ. (అంహోః) సుఖప్రాపకస్య గృహాశ్రమస్యాఽనుష్ఠానస్య (చిత్) అపి (యా) (వరివో విత్తరా) వరివః సత్యం వ్యవహారం వేత్త్యనయా సాఽతిశయితా (అసత్) భవేత్. లేట్ ప్రయోగోఽయమ్. (ఆదిత్యేభ్యః) సర్వేభ్యో మాసేభ్యః (త్వా) త్వామ్. అయం మంత్రః. శత.4.3.5-18. వ్యాఖ్యాతః.॥4॥

అన్వయః :-హే ఆదిత్యాసో! యూయం దేవానాం వో యుష్మాకం యో గృహాశ్రమాఖ్యో యజ్ఞః సుమ్నం ప్రత్యేతి,యాం హోఽర్వాచీ వరివోవిత్తరా సుమతిరావవృత్యాత్. యా త్వాఽదిత్యేభ్యః ప్రాప్తోత్తమ విద్యాశిక్షాఽసత్తయా చిద్యుక్తయా వా వాం సదా మృడయన్తో భవత.॥4॥

భావార్థః :-వివాహం కృత్వా స్త్రీపురుషాభ్యామాప్తానాం విదుషాం సంగాద్యేన యేన కర్మణా విద్యాసుశిక్షాబుద్ధిధనం సౌహార్దం పరోపకారశ్చ వర్ధేత, తత్తదనుష్ఠేయమితి.॥4॥

పదార్థము :-(ఆదిత్యాసః) సూర్యలోకమువలె విద్యమున్నగు శుభగుణములచే ప్రకాశించువారలారా! (దేవానామ్) విద్వాంసులైన (వః) స్త్రీపురుషులగు మీయొక్క యీ (యజ్ఞః) ఆచరించదగిన గృహాశ్రమ [యజ్ఞ] వ్యవహారము (సుమ్నమ్) సుఖమును (ప్రతి, ఏతి) నిశ్చయముగ ప్రాప్తింపజేయును. మరియు (యా) ఏ (అంహోః) గృహాశ్రమ సౌఖ్యములను సిద్ధింపజేయు (అర్వాచీ) ఉత్తమశిక్షణ మరియు విద్యాభ్యాసముల అనంతరము విజ్ఞానమునిచ్చు (సుమతిః) ఏ శ్రేష్ఠబుద్ధి సదా ఉత్తమమార్గమున (ఆ వవృద్యాత్) ప్రవృత్తమగుచున్నదో (ఆదిత్యేభ్యః) ఆప్తవిద్వాంసులద్వారా ఏ యుత్తమ విద్యాశిక్షణలు (త్వా) మీకు (అసత్) లభించుచున్నవియో (చిత్) అట్టి బుద్ధితోగూడిన మా స్త్రీపురుషులును (మృడయన్తః) సదా సుఖముల నిత్తురుగాక!॥4॥

భావార్థము :-వివాహమొనర్చుకొనిన స్త్రీపురుషు లిరువురును విద్వాంసుల సాంగత్యముచే ఉత్తమ శిక్ష, విద్య, బుద్ధి, ధన సుహృద్భావ పరోపకారాదులు వృద్ధియగు కార్యములను అవశ్యముగా చేయుచుండ వలయును.॥4॥

4.Marriage of the learned couple is a source of pleasure. O noble persons may your fine intellect, that understands the significance of married life, make you well versed in knowledge after the completion of student life; and teach you how to conduct truthful dealings, and tread on the path of virtue. May you conduce to the pleasure of the newly married couple, through the knowledge and teaching you receive form the learned.

౨౯౮. వివస్వన్నిత్యస్య కుత్స ఋషిః, గృహపతయో దేవతాః, ఆద్యస్య ప్రాజాపత్యాఽనుష్టుప్ ఛన్దః, గాంధారః స్వరః, శ్రదిత్యుత్తరస్య నిచృదార్షీ జగతీ ఛన్దః, నిషాదః స్వరః.

పునరపి గృహస్థధర్మమాహ.

మరల గృహస్థధర్మమును గూర్చియే ఇందు చెప్పబడినది.

౨౯౮ వివస్వన్నాదిత్యైష తే సోమపీథస్తస్మిన్ మత్స్వ। శ్రదస్మై నరో వచసే
దధాతన యదాఽశీర్దా దమ్పతీ వామ మశ్నుతః। పుమాన్ పుత్రో
జాయతే విన్దతే వస్వధా విశ్వాహాఽరప ఏధతేఽ గృహే ॥౨౯॥

ప.విః- వివస్వన్, ఆదిత్య, ఏషః, తే, సోమపీథఽఇతి సోమ+పీథః, తస్మిన్, మత్స్వః, శ్రత్, అస్మై, నరః, వచసే, దధాతన, యత్, ఆశీర్దేత్యాశీః+దా, దంపతీ ఇతి దమ్+పతీ, వామమ్, అశ్నుతః, పుమాన్, పుత్రః, జాయతే, విన్దతే, వసు, అధ, విశ్వాహా, అరపః, ఏధతే, గృహే. ॥౨౯॥

పదార్థః :- (వివస్వన్) వివిధే స్థానే వసతి తత్ సంబుద్ధౌ (ఆదిత్య) అవినాశిస్వరూప విద్వన్ (ఏషః) గృహాశ్రమః (తే) తవ (సోమపీథః) సోమః పీయతే యస్మిన్ సః (తస్మిన్) గృహాశ్రమే (మత్స్వ) ఆనందితో భవ (శ్రత్) సత్యమ్. శ్రత్ ఇతి సత్యనామసు పఠితమ్. నిఘం.౩.౧౦. (అస్మై) (నరః) యే నయన్తి తత్ సంబుద్ధౌ (వచసే) గృహాశ్రమవాగ్వ్యవహారాయ (దధాతన) ధరత. సుపాం సులుక్. అ. ౭,౧,౩౯. ఇతి సుపో లుక్ (యత్) యస్మిన్ (ఆశీర్దా) ఆశీరిచ్ఛాం దదాతి సః (దంపతీ) జాయాపతీ (వామమ్) ప్రశస్యం గృహాశ్రమం ధర్మమ్. వామ ఇతి ప్రశస్యనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౩. ౮. (అశ్నుతః) వ్యాప్నుతః (పుమాన్) (పుత్రః) పున్నామ్నో వృద్ధావస్థా జన్మదుఃఖాత్ త్రాయతే సః. అత్రాహ మనుః పున్నామ్నో నరకాద్యస్మాత్ త్రాయతే పితరం సుతః । తస్మాత్పుత్ర ఇతి ప్రోక్తః స్వయమేవ స్వయంభువా ॥ అ.౯.శ్లో. ౧౩౮. (జాయతే) ఉత్పద్యతే (విన్దతే) లభతే (వసు) ధనమ్ (అధ) అథేత్యనన్తరే. అత్ర పృషోదరాదిత్వాత్ థస్య ధః. నిపాతస్య

చ. అ.౬. 3. ౧3౬. ఇతి దీర్ఘః (విశ్వాహా) బహూని చ తాన్యహాని చ. అత్ర శేశ్ఛన్దసి బహులమ్. ౬, ౧, ౭౦, ఇతి లుక్. విశ్వమితి బహునామసు పఠితమ్. నిఘం. 3.౧. (అరపః) నిష్పాపః (ఏధతే) వర్ధతే (గృహే). అయం మంత్రః. శత. ౪.3.౫.౧౬-౨౪. తథా.౪.౪.౪. ౧-౫. వ్యాఖ్యాతః.॥౫॥

అన్వయః :-హే వివస్వన్నాదిత్య! గృహిన్నేష తే తవ సోమపీథో గృహాశ్రమోఽస్తి తస్మిఁస్త్వం విశ్వాహా మత్స్వ హర్షితో భవ. హే నరో గృహాశ్రమస్థా యూయమస్మై వచసే శ్రద్ధధాతన యత్ యస్మిన్ గృహే దమ్పతీ వామమశ్నుతస్తస్మిన్ ఆశీర్దా అరపః పుమాన్ పుత్రో జాయతే వసు విన్దతే అధైధతే చ. ॥౫॥

భావార్థః :-స్త్రీపుంసౌ సుప్రేమ్ణా సరస్పరపరీక్షాపూర్వకం స్వయంవరోద్వాహం విధాయ సత్యాచరణేన సన్తానానుత్పాద్య మహదైశ్వర్యం లబ్ధ్వా సుఖన్నిత్యమున్నీయేతామ్.॥౫॥

పదార్థము :-(వివస్వన్) అనేకవిధములగు స్థానములందు వసించువాడా! (ఆదిత్య) అవినాశస్వరూప విద్వాంసుడవగు ఓ గృహస్థుడా! (ఏషః) ఏ యీ (తే) నీయొక్క (సోమపీథః) సోమలత మున్నగు ఓషధుల రసమును పానమొనర్చదగిన గృహాశ్రమము గలదో (తస్మిన్) దానియందు నీవు (విశ్వాహా) సర్వకాలములందును (మత్స్వ) ఆనందముగ నుండుము (నరః) ఓ గృహస్థులారా! మీ రెల్లరును (అస్మై) ఇట్టి (వచసే) ఈ గృహస్థాశ్రమమందలి వాగ్వ్యవహారమునకై (శ్రత్) సత్యమునే (దధాతన) ధరించుడు (యత్ గృహే) ఏ గృహాశ్రమమునందు (దమ్పతీ) పతిపత్నులు (వామమ్) ప్రశంసనీయ గృహధర్మమును (అశ్నుతః) పొందుచున్నారో ఆ గృహాశ్రమమున (ఆశీర్దా) కోరికలదీర్చువాడును (అరపః) పాపరహిత ధర్మాత్ముడును (పుమాన్) పురుషార్థియును (పుత్రః) వృద్ధావస్థయందలి దుఃఖములనుండి కాపాడగల పుత్రుడును (జాయతే) పుట్టుచున్నాడు. మరియు అట్టివాడు ఉత్తమమగు (వసు) ధనమును (విన్దతే) పొందును (అధ) అనంతర మాతడు (ఏధతే) విద్యా, కుటుంబ, ధనము, ఐశ్వర్యముతో వృద్ధినొందగలడు.॥౫॥

భావార్థము :-స్త్రీపురుషులిరువురును మిగుల ప్రేమతో పరస్పరము పరీక్షా పూర్వకముగా స్వయంవరవివాహము జేసికొని సత్యాచరణముతో సంతానమును బడసి ఐశ్వర్యవంతులై సదా ఉన్నతిని పొందవలయును.॥౫॥

5.O' husband, the master of different sciences, may this married life, in which thou drinkest the juices of different medicinal herbs, always give thee pleasure. O entrants into married life, stick to truth, honouring the vows taken at the time of marriage. In a home, where the husband and wife fulfil honestly the duties of married life, is born a son, who fulfils your desires, is sinless. enterprising, earns riches and prospers!.

౨౯౯. వామమద్యేత్యస్య భరద్వాజ ఋషిః, గృహపతయో దేవతాః, నిచృదార్షీ త్రిష్టుప్ ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

పునశ్చ గృహాశ్రమిణా కథం ప్రయతితవ్యమిత్యుపదిశ్యతే.

గృహస్థులెట్లు ప్రయత్నించవలయునను విషయ మిం దుపదేశించబడినది.

౨౯౯ వామమద్య సవితర్వామము శ్వో దివే దివే వామమస్మభ్యꣳ సావీః।
వామస్య హి క్షయస్య దేవ భూరేరయా ధియా వామభాజః స్యామ॥౬॥

ప. విః-వామమ్, అద్య, సవితః, వామమ్ ఉꣳ ఉ-ఇత్యూꣳ, శ్వః, దివే దివ ఇతి దివే + దివే, వామమ్, అస్మభ్యమ్, సావీః, వామస్య, హి, క్షయస్య, దేవ, భూరేః, అయా, ధియా, వామభాజ ఇతి వామ + భాజః, స్యామ॥౬॥

పదార్థః:-(వామమ్) ప్రశస్యం సుఖమ్ (అద్య) అస్మిన్నహని (సవితః) సర్వస్యైశ్వర్యస్య ప్రసవితరీశ్వర (వామమ్) (ఉ) వితర్కే (శ్వః) పరస్మిన్ దినే (దివేదివే) ప్రతిదినమ్ (వామమ్) అస్మభ్యమ్. (సావీః) సవ. అత్ర లోడర్థే లుజడభావశ్చ (వామస్య) అత్యుత్కృష్టస్య (హి) ఖలు (క్షయస్య) గృహస్య (దేవ) సుఖప్రద! (భూరేః) బహుపదార్థాన్వితస్య (అయా) అనయా. ఛాందసో వర్ణలోపో వా.అ.౮.౨.౨౫ భా. ఇతి నలోపః (ధియా) శ్రేష్ఠబుద్ధ్యా (వామభాజః) ప్రశస్యకర్మసేవినః (స్యామ) భవేమ. అయం మంత్రః. శత... ౪.౪. ౧.౬ వ్యాఖ్యాతః. ।౬॥

అన్వయః :-హే దేవ సవితః పురుషార్థేన బహ్వైశ్వర్యజనక త్వమస్మభ్యమద్య వామము శ్వో వామం వా దివే దివే వామ సావీః సవ. యేన వయమయా ధియా భూరేర్వామస్య క్షయస్య గృహాశ్రమస్య మధ్యే వామభాజో హి స్యామ.।౬॥

భావార్థః:-గృహస్థైర్జనైరీశ్వరానుగ్రహేణ పరమపురుషార్థేన ప్రశస్తధియా మాంగలికాః సన్తో గృహాశ్రమిణో భూత్వైవ ప్రయతేరన్ యతస్త్రిషు కాలేషు ప్రవృద్ధసుఖాః స్యుః. ।౬॥

పదార్థము :-(దేవ) సుఖములనిచ్చు (సవితః) సమస్త ఐశ్వర్యముల నుత్పన్నమొనర్చు ముఖ్య జనులారా! మీరు (అస్మభ్యమ్) మాకొరకు (అద్య) నేడే (వామమ్) అతిప్రశంసనీయ సుఖమును (ఉ) నేడే యనేల (శ్వః) రేపును (వామమ్) పైదెలిపిన సుఖమును, అట్లే (దివేదివే) ప్రతిదినమును (వామమ్) అట్టి సుఖముమ (సావీః) ఉత్పన్నమొనర్చుడు [దానివల్ల మేము మీ కృపచే ఉత్పన్నమైన] (అయా) ఇట్టి (ధియా) శ్రేష్ఠబుద్ధితో (భూరేః) అనేక పదార్థములతో గూడినదియు (వామస్య) మిక్కిలి సుందరమగునదియు నగు (క్షయస్య) గృహాశ్రమమందు (వామభాజః హి స్యామ) ఉత్తమకర్మల నొనర్చువార మగుదుముగాక!.।౬॥

భావార్థము :- పరమేశ్వరానుగ్రహముచే గృహస్థులెల్లరును ఉత్తమబుద్ధిగలవారై మంగళకరమగు గృహాశ్రమ వాసులై భూతభవిష్యద్వర్తమానము లను మూడుకాలములందును అత్యంతసుఖులై యుండునట్లు ప్రయత్న మొనర్చవలెను. ।౬॥

6.O' god, the Fountain of happiness, gice us happiness, today, tomorrow and on each day that passes: whereby, with our refined intellent, we may perform noble deeds in our married life, full of beauty and manifold aspirations!.

300. ఉపయామగృహీతోఽసీత్యస్య భరద్వాజ ఋషిః, సవితా గృహపతి ర్దేవతా, విరాడ్ బ్రాహ్మ్యనుష్టుప్ ఛన్దః, గాంధారః స్వరః.

పునశ్చ గృహస్థధర్మముపదిశ్యతే.

మరల గృహాశ్రమమును గూర్చియే ఉపదేశించబడుచున్నది.

300 ఉపయామగృహీతోఽసి సావిత్రోఽసి చనోధాశ్చనో
ధాఽఅసి చనోమయి ధేహి। జిన్వ యజ్ఞం జిన్వ యజ్ఞపతిం
భగాయ దేవాయ త్వా సవిత్రే ॥౭॥

ప.వి:- ఉపయామగృహీత ఇత్యుపయామ+గృహీతః, అసి, సావిత్రః, అసి, చనోధా ఇతి చనః+ధాః, చనోధా ఇతి ఛనః+ధాః, అసి, చనః, మయి, ధేహి, జిన్వ, యజ్ఞమ్, జిన్వ, యజ్ఞపతిమితి యజ్ఞ+పతిమ్, భగాయ, దేవాయ, త్వా, సవిత్రే.॥౭॥

పదార్థః:-(ఉపయామగృహీతః) ఉపయామేన వివాహనియమేన గృహీతః (అసి) (సావిత్రః) సవితా సకలజగదుత్పాదకః పరమేశ్వరో దేవతా యస్య సః (అసి) (చనోధాః) చనాంస్యన్నాని దధాతీతి. చన ఇత్యన్న నామసు పఠితమ్ నిరు. ౬. ౧౬. (చనోధాః) అభ్యాసేనాధికార్థో గ్రాహ్యః సర్వేభ్యోఽధికాన్నవాన్ గమ్యతే. అభ్యాసే భూయాంసమర్థం మన్యతే. నిరు. ౧౦. ౪౨. (అసి) (చనః) (మయి) అన్నగ్రహణ నిమిత్తాయాం వివాహితాయాం స్త్రియామ్. (ధేహి) ధర (జిన్వ) ప్రాప్నుహి జానీహి వా. జిన్వతీతి గతికర్మసు పఠితమ్. నిఘం. ౨. ౧౪. (యజ్ఞమ్) ధర్మద్వృద్ధైః పురుషైః సంగన్తవ్యమ్ (జిన్వ) ప్రణీహి (యజ్ఞపతిమ్) గృహాశ్రమస్య పాలకం పురుషం పాలికాం స్త్రియం వా (భగాయ) ధనాద్యాయ సేవనీయాయైశ్వర్యాయ. భగ ఇతి ధననామసు పఠితమ్, నిఘం. ౨.౧౦. (దేవాయ) దివ్యాయ కమనీయాయ (త్వా) త్వామ్. (సవిత్రే) సంతానోత్పాదకాయ. అయం మంత్రః. శత. ౪.౪.౧.౬. వ్యాఖ్యాతః.॥౭॥

అన్వయః:-హే పురుష త్వయా యథాఽహం నియమోపనియమైః సంగృహీతాఽస్మి తథా మయా త్వముపయామగృహీతోఽసి త్వం [చనోధాః] చనోధా అసి సావిత్రశ్చాసి తథాఽహమస్మి త్వం మయి చనో

ధేహి. అహమపి త్వయి దధ్యామ్. త్వం యజ్ఞం జిన్వ అహమపి జిన్వేయమ్. సవిత్రే భగాయ దేవాయ యజ్ఞపత్నీం మాం జిన్వ. ఏతస్మై యజ్ఞపతిం త్వామహమపి జిన్వేయమ్. ॥౭॥

భావార్థః :- అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. వివాహితస్త్రీపురుషౌ ప్రాప్త్యనుకూలవ్యవహారేణ పరస్పరమైశ్వర్యం ప్రాప్నుయాతాం ప్రీత్యా సంతానోత్పత్తిం చాచరేతామ్. ॥౭॥

పదార్థము :- మానవా! నీచే నే నెట్లు నియమ ఉపనియమములద్వారా గ్రహించబడి యున్నానో అట్లే నేను నిన్ను (ఉపయామ గృహీతః అసి) వివాహ నియమములచే గ్రహించి యున్నాను. నీవు (చనోధాః చనోధాః) ప్రతియన్నమును అధికముగ ధరించువాడవై (అసి) ఉన్నావు. మరియు (సావిత్రః) సవితవు [సంతానాది సకలసుఖముల నుత్పన్నమొనర్చువాడవు. కావున నీవు నా యిష్టదైవముగ విశ్వసించబడినవాడవునై సకల జగదుత్పాదకుడునగు జగదీశ్వరుడు దేవతగా గలవాడవునై] (అసి) ఉన్నావు [అట్లే నేనుకూడ నీ నిమిత్తము ధరించెదను]. ఎట్లు నీవు (యజ్ఞమ్) దృఢపురుషులు సేవించదగిన ధార్మిక వ్యవహారమును (జిన్వ) పొందుదువో [అట్లే నేను కూడ పొందెదను గాక!] మరియు (సవిత్రే) సంతానోత్పత్తికి హేతువును (భగాయ దేవాయ) సేవనీయమునగు ధనాదిదివ్యైశ్వర్యముల నిమిత్తము (యజ్ఞపతిమ్) గృహాశ్రమమును పాలించు నిన్ను నే నెట్లు ప్రసన్నముగ నుంచుదునో అట్లే నీవును నన్ను (జిన్వ) తృప్తిపరచుము. ॥౭॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమునందు వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. వివాహితులగు స్త్రీపురుషులు లాభముతో గూడిన వ్యవహారములతో పరస్పరము ఐశ్వర్యమును పొందవలయును. ప్రేమతో సంతానవంతులు గావలెను. ॥౭॥

7.O' husband, thou hast been united with me through the ties of marriage. Thou art the worshipper of God. Thou art the master of foodstuffs; grant them to me. Safeguard your married life. I accept thee as the preserver of the yajna of our domestic life, the lord of riches, the pattern of beauty, and the progenitor of offspring!.

౩౦౧. ఉపయామగృహీతోఽసీత్యస్య భరద్వాజ ఋషిః, విశ్వేదేవా గృహపతయో దేవతాః, ఆద్యస్య ప్రాజాపత్యా గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః. సుశర్మేత్యస్య నిచృదార్షీ బృహతీ ఛన్దః, మధ్యమః స్వరః.

పునరపి గృహకర్తవ్యముపదిశ్యతే.

గృహస్థుడు సేవించదగిన ధర్మమును గూర్చి మరల నుపదేశించబడినది.

౩౦౧ ఉపయామగృహీతోఽసి సుశర్మాసి సుప్రతిష్ఠానో బృహదుక్షాయ నమః। విశ్వేభ్యస్త్వా దేవేభ్యఽఏష తే యోనిర్విశ్వేభ్యస్త్వా దేవేభ్యః ॥౮॥

ప.వి:- ఉపయామగృహీత ఇత్యుపయామ + గృహీతః, అసి, సుశర్మేతి సు+శర్మా, అసి, సుప్రతిష్ఠానః సుప్రతిష్ఠాన ఇతి సు+ప్రతిష్ఠానః, బృహదుక్షాయేతి బృహత్+ఉక్షాయ, నమః, విశ్వేభ్యః, త్వా, దేవేభ్యః, ఏష, తే, యోనిః, విశ్వేభ్యః, త్వా, దేవేభ్యః.॥౮॥

పదార్థః:-(ఉపయామగృహీతః) (అసి) (సుశర్మా) శోభనాని గృహాణి యస్య సః. శర్మేతి గృహనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౩. ౪. (అసి) (సుప్రతిష్ఠానః) సుష్ఠు ప్రతిష్ఠానం ప్రతిష్ఠా యస్య సః (బృహదుక్షాయ) బృహద్వీర్యముక్షతి సిఞ్చతి తస్మై. బృహదితి మహన్నామసు పఠితమ్. నిఘం. ౩.౩. (నమః) అన్నమ్. నమ ఇత్యన్ననామసు పఠితమ్. నిఘం. ౨. ౭. (విశ్వేభ్యః) అఖిలేభ్యః (త్వా) త్వామ్ (దేవేభ్యః) కమనీయ దివ్యసుఖేభ్యః (ఏషః) (తే) (యోనిః) గృహమ్ (విశ్వేభ్యః) సమస్తేభ్యః (త్వా) త్వామ్ (దేవేభ్యః) విద్వద్భ్యః. అయం మంత్రః. శత.౪.౪.౧. ౧౪-౧౮. తథా.౪.౪.౨. ౧-౧౧. వ్యాఖ్యాతః.॥౮॥

అన్వయః:-హే పతే! అహం యస్త్వముపయామగృహీతోఽసి, సుప్రతిష్ఠానః సుశర్మాఽసి, తస్మై బృహదుక్షాయ తభ్యం నమోఽస్తు సుసంస్కృతం హృద్యమన్నముచితసమయే దదామి. యథాఽహం యస్య తే తవైష యోనిః ప్రాసాదోఽస్తి తం త్వాం విశ్వేభ్యో దేవేభ్యః సేవే తథా త్వం విశ్వేభ్యో దేవేభ్యో మాం నియుఙ్క్ష్వ.॥౮॥

భావార్థః:-యస్య గృహాశ్రమమభీప్సోర్జనస్య సర్వర్తుసుఖసంపాదకం గృహం స్యాత్, స్వయం చ వీర్యవాన్ తమేవ స్త్రీ పతిత్వేన గృహ్ణీయాత్. తస్మై యథోచితసమయే సుఖం దద్యాత్. స్వయఞ్చ తస్మై దివ్యసుఖమాదద్యాత్ తౌ ద్వౌ విదుషాం సేవనమాచరేతామ్.॥౮॥

పదార్థము:-హే పతే! నే నెట్లు నిన్ను (ఉపయామ గృహీతః) నియమోపనియమములచే గ్రహించి (అసి) ఉన్నానో మరియు నీవు (సుప్రతిష్ఠానః) చక్కని ప్రతిష్ఠితుడవు (సుశర్మా అసి) చక్కని గృహము గలిగినవాడవునై యున్నావో (బృహదుక్షాయ) అట్టి అత్యంత వీర్యసేచనమొనర్చు నీకు (నమః) చక్కగా సంస్కరింపబడినదియునగు అన్నమును ఉచితసమయమున నొసగుచున్నాను. మరియు ఏ నీకు (ఏషః) ఇట్టి (యోనిః) సుఖదాయక భవనము గలదో (త్వా) అట్టి దానిని నీకు (విశ్వేభ్యః) సమస్త (దేవేభ్యః) దివ్యసుఖములకొరకు సేవించుచున్నాను. మరియు (త్వా) నిన్నెట్లు (విశ్వేభ్యః) సమస్త (దేవేభ్యః) విద్వాంసులకొరకు నియుక్త పరచుచున్నానో అట్లే నీవును నన్ను చేయుము.॥౮॥

భావార్థము:- సకల ఋతువులందును సౌఖ్యముల నొసగు గృహముగలిగియు, గృహాశ్రమ భోగేచ్ఛగలిగి, వీర్యవంతుడునై యుండు పురుషునే స్త్రీ పతిగా స్వీకరించవలెను. ఆతనికి ఉచితసమయములందు సుఖము నొసగుచు ఆ భర్తవలన తానును ఉచితసమయములందు దివ్యసుఖముల ననుభవించవలయును. మరియు సతీపతులిరువురును సదా విద్వాంసుల సత్సంగ మొనర్చుచుండవలయును. ॥౮॥

8.O husband, thou has been united with me through the ties of wedlock. Thou art the master of fine houses, and a man of position. I give well cooked food to thee, full of vitality. This is thy comfortable edifice. I accept thee as the giver of different kinds of comforts. I place thee in the company of the learned!.

౩౦౨. ఉపయామగృహీతోఽసీత్యస్య భరద్వాజ ఋషిః, గృహపతయో విశ్వేదేవా దేవతాః,
ఆద్యస్య ప్రాజాపత్యాగాయత్రీ, బృహస్పతిసుతస్యేతి మధ్యమస్యార్య్యుష్ణిక్,
అహమిత్యుత్తరస్య స్వరాడార్షీ పంక్తిశ్చ ఛన్దాంసి. క్రమేణషడ్జర్షభ పఞ్చమాః స్వరః.
పునర్గార్హస్థ్యధర్మమాహ.
మరల గార్హస్థ్య ధర్మ మీ మంత్రమం దుపదేశించ బడినది.

౩౦౨ ఉపయామగృహీతోఽసి బృహస్పతి సుతస్య దేవ సోమ తఽఇన్దో
రిన్ద్రియావతః పత్నీవతో గ్రహాఀ ౨ ఽఋధ్యాసమ్।
అహం పరస్తాదహమవస్తాద్యదన్తరిక్షం తదు మే పితాఽభూత్।
అహఀ సూర్యముభయతో దదర్శాహం దేవానాం పరమం గుహా యత్॥౯॥

ప.విః- ఉపయామగృహీత ఇత్యుపయామ + గృహీతః, అసి, బృహస్పతిసుతస్యేతి బృహస్పతి+ సుతస్య, దేవ, సోమ, తే, ఇన్దోః, ఇన్ద్రియావతః, ఇన్ద్రియవత ఇతీన్ద్రియ + వతః, పత్నీవత ఇతి పత్నీ+వతః, గ్రహాన్, ఋధ్యాసమ్, అహమ్, పరస్తాత్, అహమ్, అవస్తాత్, యత్, అన్తరిక్షమ్, తత్ ఉఀ + ఇత్యూఀ, మే, పితా, అభూత్, అహమ్, సూర్యమ్, ఉభయతః, దదర్శ, అహమ్, దేవానామ్, పరమమ్, గుహా, యత్.॥౯॥

పదార్థః :-(ఉపయామగృహీతః) (అసి) (బృహస్పతిసుతస్య) బృహత్యా వేదవాణ్యాః పతేః పాలకస్య పుత్రస్య (దేవ) కమనీయతమ (సోమ) ఐశ్వర్యసంపన్న (తే) తవ (ఇన్దోః) సోమగుణ సమ్పన్నస్య (ఇన్ద్రియావతః) బహుధనయుక్తస్య. ఇన్ద్రియమితి ధననామసు పఠితమ్. నిఘం. ౨. ౧౦. (పత్నీవతః)

प्रशस्तां यज्ञसंबंधिनी जायां यस्य (गृहान्) गृह्यन्ते स्वीक्रियन्ते विवाहकाले नियतशिक्षाविषयां ये तान् (बुध्यासम्) वर्द्धिषीय (अहम्) (परस्तात्) उत्तरस्मात् (अहम्) (अवस्तात्) (अर्वाचीनात्) समयात् (यत्) (अन्तरिक्षम्) अन्तरं क्षयमन्तःकरणे क्षयरहितं विज्ञानम् (तत्) (उ) वितर्के (मे) मम (पिता) पालको जनकः (अभूत्) भवति. वर्तमाने लट् उक्तपूर्वापरभावतः (अहम्) (सूर्यम्) चराचरात्मानमीश्वरम् (उभयतः) (ददर्श) दृष्टवान् दृष्टवती चास्मि. (अहम्) (देवानाम्) विदुषाम् (परमम्) अत्युत्तमम् (गुहा) गृह्यन्ते संव्रियन्ते सकला विद्या यया बुद्धया तस्याम्. अत्र सुपां सुलुक्.अ.७.१.३९. इति ङेर्लुक् (यत्) अयं मन्त्रः. शत. ४.४.२. १२-१४. व्याख्यातः. ।६॥

अन्वयः :- हे सोमदेव! यस्त्वंमया कुमार्योपयामगृहीतोऽसि तस्येन्द्रोरिन्द्रियावतः पत्नीवतो बृहस्पतिसुतस्य ते तव गृहान् प्राप्याहंपरस्तादवस्ताद्बुध्यासं यद्देवानां गुहास्थितमन्तरिक्षं विज्ञानमस्त्वेमि तत्त्वमपि प्राप्नुहि यो मे मम पिता पालकोऽध्यापको वा विद्वानभूत्तत्प्रकाशात्पूर्णां विद्यां प्राप्याहं यं परमं सूर्यमुभयतो ददर्श तं त्वमपि पश्य. ।६॥

भावार्थः:- स्त्रीपुरुषौ परस्परं विवाहात्पूर्वं सम्यक् परीक्षां कृत्वा तुल्यगुण कर्मस्वभावरूप बलारोग्यपुरुषार्थविद्यायुक्तौ स्वयंवरविधानेन विवाहं विधायेत्थं प्रयतेतां यतो धर्मार्थकाममोक्षाणां वृद्धिं प्राप्नुयाताम्, यस्य मातापितरौ विद्वांसौ न स्यातां, तयो रपत्यान्यप्युत्युत्तमानि भवितुं न शक्नुवन्ति. अतः पूर्णविद्यासुशिक्षा भूत्वैव गृहाश्रम मारभेताम्. ।६॥

పదార్థము:-(సోమ) ఓ ఐశ్వర్యసంపన్నా! (దేవ) మనోహరుడవగు ఓ పతీ! కుమారి నగు నేను నిన్ను (ఉపయామగృహీతః) ఏ వివాహనియమములద్వారా స్వీకరించి (అసి) ఉన్నానో, అట్టి (ఇన్దోః) సోమగుణ సంపన్నుడును (ఇన్ద్రియావతః) అధిక ధనసంపదలు గలిగినవాడును (పత్నీవతః) యజ్ఞముద్వారా ప్రశంసనీయ స్త్రీని గ్రహించువాడును (బృహస్పతి సుతస్య) గొప్పదగు వేదవాణిని పాలించువాని పుత్రుడును నగు (తే) నీ గృహమును, గృహసంబంధవములను స్వీకరించి నేను (పరస్తాత్ అవస్తాత్) ముందు మరియు వెనకసమయములందు (బుధ్యాసమ్) సౌఖ్యములచే వృద్ధియగుచుందునుగాక! (యత్) ఏ (దేవానామ్) విద్వాంసుల (గుహా) బుద్ధులలో స్థిరమైయున్న (అన్తరిక్షమ్) ఎట్టి సత్యజ్ఞానమును నేను (ఏమి) పొందుచుంటినో [దానినే నీవును పొందుము. మరియు నెవడు] (మే పితా) నా పాలకుడు, లేక అధ్యాపకుడై (అభూత్) యుండెనో, ఆతనినుండి పూర్ణవిద్యను పొంది (అహమ్) నేను (ఉభయతః) ఆతని పూర్వాపరశిక్షణలచే (సూర్యమ్) చరాచరాత్మరూపమగు ఏ పరమేశ్వరుని (దదర్శ) చూచుచుంటినో, ఆతనినే నీవును చూడుము. ।౬॥

భావార్థము:- స్త్రీపురుషు లిరువురును వివాహమునకు పూర్వము పరస్పరము చూచుకొనవలయును. ఒకరినొకరు పరీక్షించుకొని తమతో సమానమగు గుణ, కర్మ, స్వభావ, రూప, బల, ఆరోగ్య, పురుషార్థ, విద్యలు మున్నగునవి గలిగియున్నవారిని స్వయంవరవిధిగా వివాహమాడి ధర్మార్థకామమోక్షములను సాధించవలెను. విద్వాంసులుగానివారి సంతానము ఉత్తమసంతానము గాజాలదు. కావున ఉత్తమశిక్షను, పూర్ణవిద్యలను పొందిన పిదపనే గృహాశ్రమమున ప్రవేశించవలయును. కాని ఈ విధులను పాటించకుండా గృహస్థాశ్రమమున ప్రవేశించవలదు. ॥౯॥

9.O prosperous and handsome husband, thou hast been united with me through the ties of marriage. Thou art the embodiment of gentlemanliness, the lord of wealth, the master of a loyal wife, and the son of a father, having the knowledge of the Vedas. May I prosper on all sides following the teachings received at the time of marriage. May I obtain the imperishable knowledge that resides in the inmost recesses of the hearts of the learned. May I, receiving complete instruction from my teacher, a father unto me, realise on all sides the existence of God!.

303. అగ్నా౩ఇ పత్నీవన్నిత్యస్య భరద్వాజ ఋషిః, గృహపతయో దేవతాః, విరాడ్ బ్రాహ్మీ బృహతీ ఛన్దః, మధ్యమః స్వరః.

పత్నీ స్వపురుషస్య కథం ప్రశంసాం ప్రార్థనాంశ్చ కుర్యాదిత్యుపదిశ్యతే.

పత్ని తన పతినెట్లు ప్రశంసించి ప్రార్థించవలయునను విషయ మిందు గలదు.

303 అగ్నా౩ ఇ పత్నీవన్త్సజూర్దేవేన త్వష్ట్రా సోమం పిబ స్వాహా।
ప్రజాపతిర్వృషాసి రేతోధా రేతో మయి ధేహి ప్రజాపతేస్తే వృష్ణో
రేతోధసో, రేతోధా మశీయ ॥౧౦॥

ప.వి:- అగ్నా౩ఇ, పత్నీవన్నితి పత్నీ + వన్, సజూరితి స + జూః, దేవేన, త్వష్ట్రా, సోమమ్, పిబ, స్వాహా, ప్రజాపతిరితి ప్రజా + పతిః, వృషా, అసి, రేతోధా + ఇతి రేతః + ధః, రేతః, మయి, ధేహి, ప్రజాపతేరితి ప్రజా + పతేః, తే, వృష్ణః, రేతోధస ఇతి రేతః + ధసః, రేతోధామితి రేతః + ధామ్, అశీయ.॥౧౦॥

పదార్థః :- (అగ్నే) సర్వసుఖప్రాపక! (పత్నీవన్) ప్రశస్తా యజ్ఞసంబన్ధినీ పత్నీ యస్య తత్సమ్బుద్ధౌ (సజూః) యః సమానం జుషతే సః (దేవేన) దివ్యసుఖప్రదేన (త్వష్ట్రా) సర్వదుఃఖవిచ్ఛేదకేన గుణేన (సోమమ్) సోమమ్ సోమవల్ల్యాదినిష్పన్నమాహ్లాదకమాసవవిశేషమ్ (పిబ) (స్వాహా) సత్యవాగ్విశిష్టయా క్రియయా (ప్రజాపతిః) సన్తానాదిపాలకః (వృషా) వీర్యసేచకః (అసి) (రేతోధాః) రేతో వీర్యం దధాతీతి (రేతః) వీర్యమ్ (మయి) వివాహితాయాం స్త్రియామ్ (ధేహి) ధర (ప్రజాపతేః) సన్తానాదిరక్షకస్య (తే) తవ (వృష్ణః) వీర్యవతః (రేతోధసః) పరాక్రమధారకస్య (రేతోధామ్) వీర్యధారక మితి పరాక్రమవన్తంపుత్రమ్ (అశీయ) ప్రాప్నుయామ్. అయం మంత్రః. శత. ౪.౪.౨.౧౫ - ౧౮. వ్యాఖ్యాతః.॥౧౦॥

అన్వయః :- హే అగ్నే స్వామిన్! మయా సజూస్త్వం దేవేన త్వష్ట్రా స్వాహా సోమం పిబ. హే పత్నీవన్! త్వం వృషా రేతోధాః ప్రజాపతిరసి మయి రేతో ధేహి. హే స్వామిన్! అహం వృష్ణో రేతోధసః ప్రజాపతేస్తే తవ సకాశాద్రేతోధాం పుత్రమశీయ. ॥౧౦॥

భావార్థః:- ఇహ జగతి మనుష్యజన్మ ప్రాప్య స్త్రీపురుషౌ బ్రహ్మచర్యోత్తమా విద్యాసద్గుణ పరాక్రమిణౌ భూత్వా వివాహం కుర్యాతాం వివాహమర్యాదయైవ సన్తానోత్పత్తిరతిక్రీడాజన్యసుఖసమ్భోగం ప్రాప్య నిత్యం ప్రముదేతామ్. వినా వివాహేన పురుషః స్త్రియాం వా స్త్రీపురుషం మనసాపి నేచ్ఛేద్యతః స్త్రీ పురుషసంబన్ధేనైవ మనుష్యవృద్ధిర్భవతి తస్మాద్ గృహాశ్రమం కుర్యాతామ్. ॥౧౦॥

పదార్థము :-(అగ్నే) సర్వసుఖములను గలుగజేయు ఓ స్వామీ! (సజూః) సమాన ప్రీతినుంచు నీవు నాతోబాటు (దేవేన) దివ్యసుఖముల నొసగునదియు (త్వష్ట్రా) సకలదుఃఖములను నాశమొనర్చునట్టి గుణముతో (స్వాహా) సత్యవాణితో గూడిన క్రియతో (సోమమ్) సోమలత మున్నగు ఓషధుల విశేషరసమును (పిబ) త్రాగుము. (పత్నీవన్) ప్రశంసనీయురాలు, యజ్ఞసంబంధముగల స్త్రీని గ్రహించినవాడా! (వృషా) వీర్యసేచన మొనర్చదగినవాడవగు నీవు (రేతోధాః) వీర్యధారణ మొనర్చువాడవు (ప్రజాపతిః) సంతానాది ప్రజాపాలకుడవగు నీవు (మయి) వివాహమాడిన నాయందు (రేతః) వీర్యమును (ధేహి) ధరింపజేయుము. ఓ స్వామీ! నేను(వృష్ణః) వీర్యసేచన మొనర్చువాడవు (రేతోధసః) పరాక్రమమును ధరించువాడవు (ప్రజాపతేః) సంతానాదులను కాపాడువాడవు నగు (తే) నీ సమాగమముద్వారా (రేతోధామ్) వీర్యశాలి, ప్రబలపరా క్రమవంతులు నగు పుత్రులను (అశీయ) పొందుదునుగాక!॥౧౦॥

భావార్థము :-ఈ ప్రపంచమున మానవజన్మను బడసి స్త్రీపురుషులిరువురును బ్రహ్మచర్యము, ఉత్తమవిద్య, ఉత్తమగుణములచే పరాక్రమవంతులై వివాహమాడవలయును. వివాహమర్యాదలతోనే సంతానోత్పత్తిని, రతిక్రీడచే సుఖమును పొంది నిత్యము ఆనందింతురుగాక! వివాహముగానట్టి స్త్రీ పురుషునితోగాని, పురుషుడు స్త్రీతోగాని సంగమకోరికను మనస్సునకు రానీయవలదు. ఇట్లుండుటచే మానవశక్తి పెంపొందును. కావున బ్రహ్మచర్యము తరువాతనే స్త్రీపురుషులు గృహాశ్రమమును ప్రారంభించవలెను.॥౧౦॥

10.O' husband, full of affection for me, the supplier of excellent comforts for me, the dispeller of all of my miseries, truthful in speech, drink the juice of medicinal herbs. O' master of a devoted wife, full of prowess and semen, thou art the' progenitor of offspring. Impregnate semen in me. May I give brith to a valorous son, in connection with thee, the impregnator, the lord of vigour, and the guardian of the children!.

౩౦౪. ఉపయామగృహీతోఽసీత్యస్య భరద్వాజ ఋషిః, గృహపతయో దేవతాః, విచృదార్ష్యనుష్టుప్ ఛన్దః, గాన్ధారః స్వరః.

పునర్గార్హస్థ్యధర్మ మాహ.

మరల గార్హస్థ్య ధర్మమును గూర్చియే ఈ మంత్రమం దుపదేశించబడినది.

౩౦౪ ఉపయామగృహీతోఽసి హరిరసి హారియోజనో హరిభ్యాన్త్వా।
హర్యోర్ధానా స్థ సహసోమాఽఇన్ద్రాయ ॥౧౧॥

ప.విః- ఉపయామగృహీత ఇత్యుపయామ + గృహీతః, అసి, హరిః, అసి, హారియోజన ఇతి హారి+యోజనః, హరిఽభ్యామితి హరి + భ్యామ్, త్వా, హర్యోః, ధానాః, స్థ, సహసోమా ఇతి సహ + సోమాః, ఇన్ద్రాయ. ॥౧౧॥

పదార్థః :-(ఉపయామగృహీతః) ఉపయామాయ గృహాశ్రమాయ గృహీతః (అసి) (హరిః) హరతే వహతే యథాయోగ్యం గృహాశ్రమవ్యవహారాన్ (అసి) (హారియోజనః) హరీన్ యోజయతి యః సారథిః స హరియోజనః. హరియోజన ఏవ హారియోజనస్తద్వత్ (హరిభ్యామ్) సుశిక్షితాభ్యాం తురంగాభ్యామ్ (త్వా) త్వామ్ (హర్యోః) అశ్వయోః (ధానాః) ధారకాః. అత్ర దధాతేరౌణాదికో నః ప్రత్యయః (స్థ) భవత (సహసోమాః) సోమేన శ్రేష్ఠగుణసమూహేన సహ వర్తమానా ఇవ (ఇన్ద్రాయ) పరమైశ్వర్యప్రాప్తయే. అయం మంత్రః. శత. ౪.౪.౩. ౧-౧౦.వ్యాఖ్యాతః. ॥౧౧॥

అన్వయః :-హే పతే! త్వముపయామగృహీతోఽసి. హారియోజన ఇవ హరి రసి. అతో హరిభ్యాం యుక్తే స్యందనే విరాజమానం త్వా త్వామహం సేవే యూయం గృహాశ్రమిణః సన్త ఇన్ద్రాయ సహ సోమాః సన్తో హర్యో ర్ధానా స్థ. ॥౧౧॥

భావార్థః:-బ్రహ్మచర్యసంస్కృతా వివాహమిచ్ఛవో యువతయః కన్యా యువానశ్చాన్యోఽన్యస్య ధనోన్నతిం పరీక్ష్య వివాహం కుర్యాతాం నో చేద్ధనాభావే దుఃఖోన్నతిర్భవేత్ ఏవముపయమ్య పరస్పరమాహ్లాదయన్తః సంతః ప్రతిదినమైశ్వర్యమున్నయేయుః. ॥౧౧॥

పదార్థము :- ఆర్యపుత్రా! (ఉపయామ గృహీతః) గృహాశ్రమముకొరకు గ్రహింపబడినవాడవు (హారియోజనః) గుఱ్ఱములను గట్టు [పూన్చు] సారధివలె (హరిః అసి) యోగ్యానుసారము గృహస్థాశ్రమ వ్యవహారములను నడిపించువాడవై యున్నావు. కావున (హరిభ్యామ్) చక్కని శిక్షణను పొందిన అశ్వములను పూన్చిన రథమునందు విరాజమానుడవైయున్న (త్వా) నిన్ను [నేను సేవించెదను. గృహాశ్రమమును నడుపు] మీరు (ఇన్ద్రాయ) పరమైశ్వర్యమును పొందుటకొరకు (సహసోమాః) ఉత్తమ గుణములతో గూడిన (హర్యోః) వేగవంతమగు గుణములు గలిగిన అశ్వములను (ధానాః) స్థానాదులయందు స్థాపించువారుగ (స్థ) నగుడు. ॥౧౧॥

భావార్థము:- బ్రహ్మచర్యముచే శుద్ధ, దృఢ, ఆరోగ్యవంతమగు శరీరముగలవారై, సుగుణవంతులు సద్విద్యాయుక్తులునై వివాహమాడదలచు యువతీయువకులు పరస్పరము ఒకరి యైశ్వర్యముల నొకరు చక్కగా జూచుకొనియే వివాహమాడవలయును. అట్లు గానిచో ధనాభావమువలన అధికదుఃఖములు గలుగును. కావున పై దెలిపిన గుణములచే వివాహమాడి ఆనందముగా సదా ఐశ్వర్యమును పెంపొందించుకొనవలయును. ॥౧౧॥

11.O' husband thou hast been accepted by me for married life. Just as a charioteer yokes the horses, so art thou fully competent to carry on the duties of a married man. May I serve thee seated in a war chariot yoked with disciplined horses. Ye members of my family, full of noble qualities, for acquiring prosperity, protect me and my husband, working together like horses for pulling on this chariot of our married life!.

౩౦౨. యస్త ఇత్యస్య భారద్వాజ ఋషిః, గృహపతయో దేవతాః, ఆర్షీపంక్తిశ్ఛన్దః, పంచమః స్వరః.

అథ గృహస్థానాం మిత్రతామాహ.

ఈ మంత్రమందు గృహస్థుల మైత్రిని గూర్చి ఉపదేశించబడినది.

౩౦౨ యస్తేఽ అశ్వసనిర్భక్షో యో గోసనిస్తస్య తఽఇష్టయజుష

స్తుతస్తోమస్య శస్తోక్థస్యోపహూతస్యోపహూతో భక్షయామి ॥౧౨॥

ప. విః- యః, తే, అశ్వసనిరిత్యశ్వ + సనిః, భక్షః, యః, గోసనిరితి గో+ సనిః, తస్య, తే, ఇష్టయజుష ఇతి ఇష్ట+యజుషః, స్తుతస్తోమస్యేతి స్తుత+స్తోమస్య, శస్తోక్థస్యేతి శస్త+ఉక్థస్య, ఉపహూతస్యేత్యుప+ ఉహూతస్య, ఉపహూత ఇత్యుప+హూతః, భక్షయామి. ॥౧౨॥

పదార్థః:-(యః) (తే) తవ (అశ్వసనిః) అశ్వానామగ్న్యాది పదార్థానాం వా సనిర్దాతా (భక్షః) సేవనీయః (యః) (గోసనిః) గోః సంస్కృతవాచో భూమేర్విద్యాప్రకాశాదేః సనిర్దాతా (తస్య) (తే) తవ

(ఇష్టయజుషః) ఇష్టాని యజూంషి యస్య (స్తుతస్తోమస్య) స్తుతః స్తోమః సామవేదగానవిశేషో యేన సః (శస్తోక్థస్య) శస్తాని ప్రశంసితాని ఉక్థాని ఋక్సూక్తాని యేన తస్య (ఉపహూతస్య) సత్కారేణాహూయోపస్థితస్య (ఉపహూతః) సమ్మానిత ఉపస్థితః (భక్షయామి) లేట్ ప్రయోగో౽యమ్. అయం మంత్రః. శత.౪.౪.౩. ౧౧-౧౩. వ్యాఖ్యాతః.॥౧౨॥

అన్వయః:- హే ప్రియ వీరపతే యస్త్వం మయోపహూతో౽శ్వసనిర్గోసనిరసి తస్యశస్తోక్థస్యేష్ట యజుషః స్తుతస్తోమస్యోపహూతస్య తవ యో భక్షో౽స్తి తముపహూతా సత్యహం భక్షయామి. హే ప్రియే సఖి! యా త్వమశ్వసనిర్గోసనిరసి తస్యాః శస్తో కథాయా ఇష్టయజుషః స్తుతస్తోమాయా ఉపహూతాయాస్తే తవ యో భక్షో౽స్తి తముపహూతా౽హం భక్షయామి.॥౧౨॥

భావార్థః:- సదుత్సాహవర్ధకేషు కార్యేషు గృహాశ్రమమాచరన్త్యః స్త్రియః స్వసఖిస్త్రీజనాన్ గృహాశ్రమిణః పురుషా వా స్వేష్టమిత్రబన్ధుజనాదీనాహూయ యథాయోగ్యం సత్కారేణ భోజనాదినా ప్రసాదయేయురన్యోన్యముపదేశం శాస్త్రార్థం విద్వావాగ్విలాసం చ కుర్యుః.॥౧౨॥

పదార్థము :- ప్రియ వీరపురుషుడవగు మిత్రమా! నీవు (ఉపహూతః) నాచే సత్కరించబడినవాడవు (అశ్వసనిః) అగ్ని మున్నగు పదార్థములను, లేక అశ్వముల నిచ్చువాడవు (గోసనిః) సంస్కృతవాణిని, భూమిని, విద్యాప్రకాశాది పదార్థముల నొసగువాడవునై (అసి) ఉన్నావు. అట్టి (శస్తోక్థస్య) ప్రశంసనీయమగు ఋగ్వేదసూక్తములచే గూడినవాడవు (ఇష్టయజుషః) ఇష్టము, సుఖకరము నగు యజుర్వేద భాగయుక్తుడవు మరియు (స్తుతస్తోమస్య) సామవేదగానమును ప్రశంసించువాడవు నగు (తే) నీయొక్క (యః భక్షః) నోరూరించు, భుజించదగిన పదార్థములచే సత్కరించబడినదాన్నై నేను (భక్షయామి) భుజింతునుగాక! [హే ప్రియసఖీ! నీవు అగ్ని మున్నగు పదార్థములను, లేక అశ్వములను, సంస్కృతవాణిని, భూమిని, విద్య, ప్రకాశము మున్నగు ఉత్తమోత్తమ పదార్థములను ఇచ్చుదానవునై యున్నావు. ప్రశంసనీయమునగు ఋగ్వేదసూక్తముచే స్తుతించుదానవు, యజుర్వేదభాగయుక్తవు, సామగాన మొనర్చుదానవునై యున్నావు. అట్టి నీయొక్క ఈ భుజించదగిన పదార్థమును ఉత్తమ గౌరవముచే నాహూతుడనైన నేను భుజించుచున్నాను].॥౧౨॥

భావార్థము :- చక్కని ఉత్సాహమును పెంపొందజేయు కార్యములందు గృహస్థాశ్రమమును నడుపు స్త్రీలు తమ చెలికత్తెలను, గృహస్థులను, ఇష్టబంధుమిత్రాదులను ఆహ్వానించి భోజనాదులచే వారిని యథాయోగ్యముగ సత్కరించి సంతుష్టపరచవలయును. పరస్పరము సదా ప్రసన్నచిత్తులై యుండి పరస్పరము ఉపదేశము, శాస్త్రార్థము విద్యావాగ్విలాసము లొనర్చవలెను.॥౧౨॥

12.O' affectionate and heroic husband, thou art the giver of scientfic knowledge, polished speech, land and good instruction. Thou art conversant with the Yajur-veda, the Sama Veda, and the Rig Veda. Thou art invited and honoured by the learned. Inivited by thee I eat the delicious meal prepared by thee!.

౩౦౬. దేవకృతస్యేత్యస్య భారద్వాజ ఋషిః, గృహపతయో విశ్వేదేవా దేవతాః, మనుష్యకృతస్యేత్యస్య సామ్న్యుష్ణిక్, పితృకృతస్యేత్యస్యాత్మకృతస్యేత్యస్య చ నిచృత్సామ్న్యుష్ణిక్, ఏనస ఇత్యస్య ప్రాజాపత్యోష్ణిక్, యచ్చాహమిత్యస్య నిచృదార్ష్యుష్ణిక్ చ ఛన్దాంసి, ఋషభః స్వరః.

పూర్వోక్తవిషయం ప్రకారాన్తరేణాహ.

పూర్వోక్తవిషయమునే ప్రకారాంతరముగ ఈ మంత్రమందు చెప్పబడినది.

౩౦౬ దేవకృతస్యైనసోఽవయజనమసి మనుష్యకృతస్యైనసోఽవయజనమసి పితృకృతస్యైనసోఽవయజనమస్యాత్మకృతస్యైనసోఽవయజనమస్యైనసఽ ఏనసోఽవయజనమసి। యచ్చాహమేనో విద్వాꣳశ్చకార యచ్చావిద్వాꣳస్తస్య సర్వస్యైనసోఽవయజనమసి ॥౧౩॥

ప.వి:- దేవకృతస్యేతి దేవ+కృతస్య, ఏనసః, అవయజనమిత్యవ+యజనమ్, అసి, మనుష్యకృతస్యేతి మనుష్య+కృతస్య, ఏనసః, అవయజనమిత్యవ+యజనమ్, అసి, పితృకృతస్యేతి పితృ+కృతస్య, ఏనసః, అవయజనమిత్యవ+యజనమ్, అసి, ఆత్మకృతస్యేత్యాత్మ+కృతస్య, ఏనసః, అవయజనమిత్యవ+యజనమ్, అసి, ఏనస, ఏనస ఇత్యేనసః ఏనసః, అవయజనమిత్యవ+యజనమ్, అసి, యత్, చ, అహమ్, ఏనః, విద్వాన్, చకార, యత్, చ, అవిద్వాన్, తస్య, సర్వస్య, ఏనసః, అవయజనమిత్యవ + యజనమ్, అసి. ॥౧౩॥

పదార్థః :-(దేవకృతస్య) దానశీలకృతస్య (ఏనసః) పాపస్య (అవయజనమ్) పృథక్కరణమ్ (అసి) (మనుష్యకృతస్య) సాధారణజనేనాచరితస్య (ఏనసః) అపరాధస్య (అవయజనమ్) దూరీకరణమ్ (అసి)

(పితృకృతస్య) జనకకృతస్య (ఏనసః) విరోధాచరణస్య (అవయజనమ్) పరిహరణమ్ (అసి) (ఆత్మకృతస్య) స్వయమాచరితస్య (ఏనసః) పాపస్య (అవయజనమ్) (అసి) (ఏనసః) (ఏనసః) అధర్మస్యాధర్మస్య (అవయజనమ్) పరిహరణమ్ (అసి) (యత్) అతీతే కాలే (చ) వర్తమానే (అహమ్) (ఏనః) అధర్మాచరణమ్ (విద్వాన్) జానన్ సన్ (చకార) కృతవాన్ కరోమి కరిష్యామి వా. అత్ర ఛన్దసి లుఙ్ లఙ్ లిటః అ.౩.౪.౬. ఇతి కాలసామాన్యే లిట్ (యత్) (చ) అవిద్యాసముచ్చయే (అవిద్వాన్) అజానన్ సన్ (తస్య) (సర్వస్య) (ఏనసః) దుష్టాచరణస్య (అవయజనమ్) దూరీకరణమ్ (అసి). అయం మంత్రః. శత.౪.౩.౬.౧. వ్యాఖ్యాతః. ॥౧౩॥

అన్వయః:-హే సర్వోపకారిన్ సఖే! త్వం దేవకృతస్యైనసోఽవయజనమసి, మనుష్యకృతస్యైనసోఽవయజనమసి, పితృకృతస్యైనసోఽవయజనమసి. ఆత్మకృతస్యైనసోఽవయజనమసి. ఏనస ఏనసోఽవయజనమసి, విద్వానహం యచ్చైనః పాపం చకార కృతవాన్, కరోమి, కరిష్యామి. అవిద్వానహం యచ్చైనః కృతవాన్, కరోమి, కరిష్యామి వా తస్య సర్వస్యైనసోఽవయజనం చాసి. ॥౧౩॥

భావార్థః:-అత్రోపమాలంకారః. యథా విద్వాన్ గృహాశ్రమీ పురుషో దానాది ప్రసక్తపురుషాణామపరాధ దూరీకరణే ప్రయతేత. జానన్నజానన్ వాత్మకృతమపరాధం స్వయం త్యజేదన్యకృతమన్యస్మాన్నివారయేత్ తథాఽనుష్ఠాయ సర్వే యథోక్తం సుఖం ప్రాప్నుయురితి. ॥౧౩॥

పదార్థము :- సర్వుల కుపకారమొనర్చు మిత్రమా! నీవు (దేవకృతస్య) దానమొసగు దాతలయొక్క (ఏనసః) అపరాధమును (అవయజనమ్ అసి) వినాశమొనర్చువాడవు (పితృకృతస్య) తండ్రియొనర్చిన (ఏనసః) విరుద్ధ ఆచారములను (అవయజనమ్ అసి) బాగుగా హరించువాడవు (ఆత్మకృతస్య) స్వయముగ నొనర్చిన (ఏనసః) పాపములను (అవయజనమ్ అసి) దూరమొనర్చువాడవు (ఏనసః ఏనసః) అధర్మముయొక్క అధర్మమును (అవయజనమ్ అసి) నాశమొనర్చువాడవు (విద్వాన్) నే నెరిగియుండి (యత్ చ) ఏ కొంచెమైనను (ఏనః) అధర్మములను (చకార) చేసి, చేయుచు, చేయబోవున వైనను (అవిద్వాన్) నేను తెలియక (యత్ చ) ఏ కొంచెమైనను [అధర్మములను చేసి యున్నను, చేయుచున్నను] చేయనున్నను (తస్య సర్వస్య) అట్టి సమస్త (ఏనసః) దుష్టాచరణములను నీవు (అవయజనమ్ అసి) దూరపరచువాడవై యున్నావు. ॥౧౩॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమున ఉపమాలంకారము గలదు. విద్వాంసుడగు గృహస్థుడు దానము మున్నగు ఉత్తమకార్యములొనర్చు జనుల అపరాగములను దూరమొనర్చుటకు గట్టి ప్రయత్నమొనర్చునట్లు తెలిసిగాని, తెలియకగాని చేసిన స్వయంకృతాపరాధములను స్వయముగ వదలి ఇతరులు చేసిన యపరాధములను వారిచే విడిపింపజేయున ట్లనుష్ఠించి సకల ప్రజలును సమస్త సౌఖ్యముల ననుభవించవలయును. ॥౧౩॥

13.O' philanthropic husband, thou removest the sins of the donors. Thou removest the sins committed by ordinary human beings. Thou removest the sins committed by the parents. Thou removest the sins committed of all that sin, thou art the remover!.

308. సంవర్చసేత్యస్య భరద్వాజ ఋషిః, గృహపతయో దేవతాః, విరాడార్షీ త్రిష్టుప్ ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

పునస్తదేవాహ.

మరల మిత్రకృత్యము ఈ మంత్రమం దుపదేశించబడినది.

308 సంవర్చసా పయసా సన్తనూభిరగన్మహి। మనసా సశ్ శివేన త్వష్టా సుదత్రో విదధాతు రాయోऽనుమార్ష్టు తన్వో యద్విలిష్టమ్ ॥14॥

ప.వి:- సమ్, వర్చసా, పయసా, సమ్, తనూభిః, అగన్మహి, మనసా, సమ్, శివేన, త్వష్టా, సుదత్ర ఇతి సు + దత్రః, వి, దధాతు, రాయః, అను, మార్ష్టు, తన్వః, యత్, విలిష్టమితి వి + లిష్టమ్ ॥14॥

పదార్థః :-(సమ్) క్రియాయోగే (వర్చసా) అధ్యయనాధ్యాపనప్రకాశేన (పయసా) జలేనాన్నేన వా. పయ ఇత్యుదకనామసు పఠితమ్. నిఘం.1.12. అన్ననామసు చ నిఘం.2.7. (సమ్) (తనూభిః) శరీరైః (అగన్మహి) ప్రాప్నుయామ. అత్ర గమ్లృ ధాతో ర్లిఙర్థే లుఙ్. మన్త్రే ఘసహ్వర. అ.2.4.80. ఇత్యాదినా చ్లేర్లుక్. మ్వోశ్చ అ.8.2.65. ఇతి మస్య నః (మనసా) విజ్ఞానవతాన్తఃకరణేన (సమ్) (శివేన) కల్యాణకారకేణ (త్వష్టా) సర్వవ్యవహారాణాం తనుకర్తా (సుదత్రః) సుదానః (వి) (దధాతు) కరోతు (రాయః) ధనాని (అను) (మార్ష్టు) పునః పునః శున్ధతు (తన్వః) శరీరస్య (యత్) (విలిష్టమ్) విశేషేణ న్యూనమంగమ్. అయం మంత్రః. శత. 4.4.4. 14 - 15. వ్యాఖ్యాతః ॥14॥

అన్వయః :-హే అధ్యాపక! త్వష్టా సుదత్రో విద్వాన్ భవాన్ సంశివేన మనసా సంవర్చసా పయసా యత్తన్వో విలిష్టమనుమార్ష్టు రాయో విదధాతు తత్తాని చ వయం తనూభిః సమగన్మహి.॥14॥

భావార్థః :- అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. మనుష్యాణాం యోగ్యతాऽస్తి, పురుషార్థేన విద్యాం సంపాద్య విధివదన్నోదకం సంసేవ్య శరీరాణ్యారోగ్యీకృత్య మనో ధర్మే నివేశ్య సదా సుఖోన్నతిం కృత్వా యా కాచిన్న్యూనతాऽస్తి, తాం సంపూరయన్తు. యథా కశ్చిత్ సుహృత్ సఖ్యుః సుఖాయ వర్తేత, తథా తత్సుఖాయ స్వయమపి వర్తేత.॥14॥

పదార్థము :- సమస్త విద్యలను చదువువాడవు (త్వష్టా) సర్వవ్యవహారములను విస్తరింపజేయువాడవు (సుదత్రః) అత్యుత్తమ దానమొసగువాడవునగు ఓ విద్వాంసా! నీవు (సంశివేన) సరియైన కల్యాణకారకము

(మనసా) విజ్ఞానముతో గూడిన అంతఃకరణముద్వారా (సంవర్చసా) ఉత్తమ అధ్యయన, అధ్యాపన ప్రకాశముతో (పయసా) అన్నజలములతో (యత్ తన్వః) ఏ శరీరముయొక్క (విలిష్టమ్) విశేషముగు లోపమును (అను మార్ష్టు) అనుకూలమగు శుద్ధిచేసి పూర్ణపరచుచున్నావో మరియు (రాయః) ఉత్తమ ధనములను (వి దధాతు) విధానపరచుచున్నావో, దానిని మరియు ఆ శరీరమును మేము (తనూభిః) బ్రహ్మచర్యవ్రతము మున్నగు ఉత్తమనియమములచే బలయుక్తములగు శరీరములతో (సమగన్మహి) యథోచితముగ పొందెదము గాక!.౹౧౪॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమునందు వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. మానవులు పురుషార్థముద్వారా విద్యల నార్జించి విధిపూర్వకముగ అన్నజలాదులను సేవించి శారీరికవ్యాధులను దొలగించి, మనస్సును ధర్మమునందు నియుక్తపరచి సదా సౌఖ్యముల నున్నతి పరచవలయును. లోపములేమైన నున్నచో వానిని సరిచేసికొనవలయును. ఒక మిత్రుడు తన మిత్రుని సుఖముకొరకు వర్తించునట్లే యాతడును పాటుపడవలయును. ౹౧౪॥

14.O teacher, the giver of boons, the instructor of all doings, with noble intentions, water and food, remove thou our physical deficiency, and give us wealth. May we strengthen our bodies by the vow of celibacy!.

౩౦౮. సమిన్ద్ర మిత్యస్యాత్రిరృషిః, గృహపతి ర్దేవతా, భురిగార్షీ త్రిష్టుప్ ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

పునర్మిత్రకృత్య మాహ.

మరల మిత్రకృత్య మీ మంత్రమం దుపదేశించబడినది.

౩౦౮ సమిన్ద్రణో మనసా నేషి గోభిః సగ్ంసూరిభిర్మఘవన్త్సగ్ంస్వస్త్యా।
సం బ్రహ్మణా దేవకృతం యదస్తి సన్దేవానాగ్ం సుమతౌ
యజ్ఞియానాగ్ం స్వాహా ౹౧౫॥

ప.వి:- సమ్, ఇన్ద్ర, నః, మనసా, నేషి, గోభిః, సమ్, సూరిభిరితి సూరి + భిః, మఘవన్నితి మఘ + వన్, సమ్, స్వస్త్యా, సమ్, బ్రహ్మణా, దేవకృతమితి దేవ + కృతమ్, యత్, అస్తి, సమ్, దేవానామ్, సుమతావితి సు + మతౌ, యజ్ఞియానామ్, స్వాహా ౹౧౫॥

పదార్థః :-(సమ్) (ఇన్ద్ర) పరమైశ్వర్యయుక్త గృహపతే! (నః) అస్మాన్ (మనసా) విజ్ఞానసహితేనాన్తః కరణేన (నేషి) ప్రాప్నోషి. అత్ర బహులం ఛన్దసి.అ.౨.౪.౭౩. ఇతి శబభావః (గోభిః) ధేనుభిః సుష్ఠువాగ్యుక్తైర్వ్యవహారైర్వా (సమ్) (సూరిభిః) మేధావిభిర్విద్వద్భిరివ (మఘవన్) పరమపూజిత ధనయుక్త! (సమ్) (స్వస్త్యా) సుఖేన (సమ్) (బ్రహ్మణా) బృహతా వేదజ్ఞానేన ధనేన వా. బ్రహ్మేతి ధననామసు పఠితమ్. నిఘం. ౨. ౧౦. (దేవకృతమ్) ఇన్ద్రియకృతం కర్మ (యత్) (అస్తి) (దేవానామ్) ఆప్తానాం విపశ్చితామ్ (సుమతౌ) శోభనాయాం బుద్ధావివ (యజ్ఞియానామ్) యజ్ఞస్య పతిం విధాతు మర్హాణామ్ (స్వాహా) సత్యయా వాచా. అయం మంత్రః. శత. ౪.౪.౪.౭. వ్యాఖ్యాతః. ॥౧౫॥

అన్వయః:-హే మఘవన్నిన్ద్ర! విద్యాదిపరమైశ్వరయుక్తసమధ్యాపకోపదేశక! యతస్త్వం సంమనసా సన్మార్గం గోభిః సం స్వస్త్యా పురుషార్థం సూరిభిః సహ బ్రహ్మణా విద్యాం యజ్ఞియానాం దేవానాం స్వాహా సుమతౌ దేవకృతం యజ్ఞకృతం నోఽస్మాన్ సన్నేషి తస్మాద్భవానస్మాభిః సత్కర్తవ్యోఽసి. ॥౧౫॥

భావార్థః:-గృహస్థైర్విద్వాంసోఽతః పూజనీయా యతస్తే బాలకాన్ స్వశిక్షయా సుగుణయుక్తాన్ రాజప్రజాజనాంశ్చైశ్వర్యసహితాన్ సమ్పాదయన్తి. ॥౧౫॥

పదార్థము :- (మఘవన్) పూజ్యధనశాలీ! (ఇన్ద్ర) సత్యవిద్యలు మున్నగువానియందు ఐశ్వర్యశాలీ! (సమ్) సముచితముగ చదివించుచు ఉపదేశించువాడా! నీవు (సమ్ మనసా) ఉత్తమ అంతఃకరణముతో (సమ్) ఉత్తమమార్గమును (గోభిః) గోవులచే మరియు (సమ్ స్వస్త్యా) ఉత్తమోత్తమ వచనములుగల, సుఖస్వరూప వ్యవహారముచే పురుషార్థమును (సూరిభిః) విద్వాంసులచే (బ్రహ్మణా) వేదవిజ్ఞానధనముచే విద్యను మరియు (యత్) ఇట్టి (యజ్ఞియానామ్) యజ్ఞమును పాలించువారు చేయదగిన (దేవానామ్) విద్వాంసులయొక్క (స్వాహా) సత్యవాణితో గూడిన (సుమతీ) శ్రేష్ఠబుద్ధితో (దేవకృతమ్) విద్వాంసులొనర్చు కర్మలను (స్వాహా)సత్యవాణిచే (నః) మాకు (సన్నేషి) ఉచితరీతి లభింపజేయుచున్నందున నీవు మాకు పూజ్యుడవు. ॥౧౫॥

భావార్థము :-విద్వాంసులు తమ శిక్షణచే బాలురను గుణవంతులుగను, రాజును ప్రజలను ఐశ్వర్యయుక్తులుగను జేయుచుందురు. కావున విద్వాంసులు గృహస్థులకు సత్కరించదగిన వారై యున్నారు. ॥౧౫॥

15.O' adorable and learned teacher and preacher, as thou leadest us on the right path with the nobility of thy mind, teachest us exertion, with thy sweet and joyful words, givest us knowledge the learned and the teachings of the vedas, layest before us for example, the noble acts performed by the sages through wisdom and truthful speech, hence thou art worthy of respect by us!.

౩౦౯. సంవర్చసా ఇత్యస్యాత్రిరృషిః, గృహపతి ర్దేవతా, విరాడార్షీ త్రిష్టుప్ ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

పునస్తదేవాహ. మరల పైవిషయముచే ఈ మంత్రమందు నుపదేశించబడినది.

౩౦౯ సం వర్చసా పయసా సన్తనూభిరగన్మహి మనసా సఌశివేన త్వష్టా
సుదత్రో విదధాతు రాయోఽనుమార్ష్టు తన్వో యద్విలిష్టమ్ ॥౧౬॥

ప.వి:- సమ్, వర్చసా, పయసా, సమ్, తనూభిః, అగన్మహి, మనసా, సమ్, శివేన, త్వష్టా, సుదత్ర ఇతి సు + దత్రః, వి, దధాతు, రాయః, అను, మార్ష్టు, తన్వః, యత్, విలిష్టమితి వి+ లిష్టమ్ ॥౧౬॥

పదార్థః:-(సమ్) ఏకీభావే (వర్చసా) తేజసా (పయసా) రాత్ర్యా. పయ ఇతి రాత్రినామసు పఠితమ్. నిఘం. ౧. ౭. (సమ్) (తనూభిః) బలవిశిష్టశరీరైర్విద్వద్భిః. (అగన్మహి) ప్రాప్నుయామ (మనసా) మననేన (సమ్) (శివేన) సుఖప్రదేన (త్వష్టా) అవిద్యావిచ్ఛేదకః (సుదత్రః) సుష్ఠుజ్ఞానకర్తా (విదధాతు) (రాయః) విద్యాదిధనాని (అను) (మార్ష్టు) (తన్వః) (శరీరస్య) (యత్) (విలిష్టమ్) రోమాదిమలలేశమ్. అయం మంత్రః. శత.౪.౪.౪-౮. వ్యాఖ్యాతః. ॥౧౬॥

అన్వయః:- హే ఆప్తా విద్వాంసః! యుస్మాకం సుమతౌ ప్రవృత్తా వయం యో యుష్మాకం మధ్యే శ్రేష్ఠః సుదత్ర స్త్వష్టా విద్వానస్మభ్యం సంవర్చసా పయసా సంశివేన మనసా యాన్ రాయో విదధాతు యత్తన్వో విలిష్టమనుమార్ష్టు తైస్తాంస్తచ్చాగన్మహి. ॥౧౬॥

భావార్థః:- మనుష్యైరహర్నిశమాప్తసంగేన దర్మార్థకామమోక్షాః సమ్యక్ సాధనీయాః. ॥౧౬॥

పదార్థము :- అత్యుత్తమ ఆప్తవిద్వాంసులారా! మీ ఉత్తమమనస్సునందు ప్రవృత్తులమైయున్న మేము మీమధ్య (సుదత్రః) విద్యలచే విజ్ఞానమును ప్రసాదించువాడు (త్వష్టా) అవిద్యాది దోషములను నాశపరచు విద్వాంసుడు మాకు (సంవర్చసా) ఉత్తమమగు పగలు (పయసా) రాత్రులు (సంశివేన) అతికల్యాణప్రద మగు (మనసా) విజ్ఞానముచే (యత్ తన్వః) శరీరసంబంధ ఏ హానికారక కర్మలను (అనుమార్ష్టు) దూరమొనర్చునో మరియు (రాయః) పుష్టివంతపదార్థములను (వి దధాతు) లభింపజేయునో అట్టి పదార్థములను (సమగన్మహి) మేము పొందుదుముగాక! ॥౧౬॥

భావార్థము :- మానవులు రాత్రింబవళ్లు ఉత్తమ సజ్జనసాంగత్యముచే ధర్మార్థకామమోక్షములు సిద్ధించు ఉత్తమకార్యములనే యొనర్చుచుండవలయును. ॥౧౬॥

16.O highly learned persons, acting upon your judgment, may we approach amongst ye, him, who gives us good knowledge, removes the ills of ignorance, imparts knowledge to us day and night out of his vast store, and removes the ills of our body!.

३१०.ధాతా రాతిరిత్యస్యాత్రిరృషిః. విశ్వే దేవా గృహపతయో దేవతాః, స్వరాడార్షీ త్రిష్టుప్ ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

పునర్గార్హస్థ్యకర్మ ఆహ.

మరల గృహస్థుల కర్మలే ఈ మంత్రమం దుపదేశించబడినవి.

३१० ధాతా రాతిః సవితేదం జుషన్తాం ప్రజాపతిర్నిధిపా దేవోఽఅగ్నిః। త్వష్టా విష్ణుః ప్రజయా సꣳరరాణా యజమానాయ ద్రవిణం దధాత స్వాహా।।౧౭

ప.వి:- ధాతా, రాతిః, సవితా, ఇదమ్, జుషన్తామ్, ప్రజాపతిరితి ప్రజా + పతిః, నిధిపా ఇతి నిధి + పాః, దేవః, అగ్నిః, త్వష్టా, విష్ణుః, ప్రజయేతి ప్ర + జయా, సꣳరరాణా ఇతి సమ్ + రరాణాః, యజమానాయ, ద్రవిణమ్, దధాత, స్వాహా. ।।౧౭।।

పదార్థః:-(ధాతా) గృహాశ్రమధర్తా (రాతిః) సర్వేభ్యః సుఖదాయకః (సవితా) సకలైశ్వర్యోత్పాదకః (ఇదమ్) గృహకృత్యమ్ (జుషన్తామ్) ప్రీత్యా సేవన్తామ్ (ప్రజాపతిః) సంతానాదిపాలకః (నిధిపాః) విద్యావృద్ధిరక్షకాః (దేవః) దోషవిజేతా (అగ్నిః) అవిద్యాంధకారదాహకః (త్వష్టా) సుఖవిస్తారకః (విష్ణుః) సర్వశుభగుణకర్మసు వ్యాప్తః (ప్రజయా) స్వసంతానాదినా (సంరరాణః) సమ్యగ్దాతారః సంతః (యజమానాయ) యజ్ఞానుష్ఠాత్రే (ద్రవిణమ్) ద్రవన్తి భూతాని యస్మిన్ తద్ధనమ్. ద్రవిణమితి ధననామసు పఠితమ్. నిఘం. ౨. ౯. (దధాత) ధరత (స్వాహా) సత్యయా క్రియయా. అయం మంత్రః. శత.౪.౪.౪-౯. వ్యాఖ్యాతః.।।౧౭।।

అన్వయః :-హే గృహస్థాః భవన్తో ధాతా రాతిః సవితా ప్రజాపతి ర్నిధిపా దేవోఽగ్ని స్త్వష్టా విష్ణు రివైతత్స్వభావా భూత్వా ప్రజయా సహ సంరరాణాస్సన్తః స్వాహేదం జుషన్తాం బలవన్తో భూత్వా యజమానాయ స్వాహా ద్రవిణం దధాత. ।।౧౭।।

భావార్థః:- గృహస్థైః సతతం యథోచితసమయే గృహాశ్రమే స్థిత్వా సద్గుణకర్మధారణమైశ్వర్యోన్నతి రక్షణే ప్రజాపాలనం సుపాత్రేభ్యో దానం దుఃఖినాం దుఃఖచ్ఛేదనం శత్రువిజయః శరీరాత్మబలప్రాప్తిశ్చ ధార్యా.।।౧౭।।

పదార్థము :-ఓ గృహస్థులారా! (ధాతా) గృహాశ్రమమును ధరించువాడు (రాతిః) ఎల్లరకు సుఖము నొసగువాడు (సవితా) సకలైశ్వర్యముల నుత్పన్నమొనర్చువాడు (ప్రజాపతిః) సంతానాదులను పాలించువాడు

(నిధిపాః) విద్య మున్నగు ధనసమృద్ధిని కాపాడువాడు (దేవః) దోషములను జయించువాడు (అగ్నిః) అవిద్యరూప అంధకారమును దహించివేయువాడు (త్వష్టా) సుఖములను పెంపొందించువాడు (విష్ణుః) సర్వోత్తమ శుభగుణకర్మలందు వ్యాప్తుడైయున్న విష్ణువు [వీరందరివంటి] స్వభావము గలవారై (ప్రజయా) మీ సంతానాదులతోగూడ (సంరరాణాః) ఉత్తమ దానశీలురై (స్వాహా) సత్యక్రియలచే (ఇదమ్) ఈ గృహస్థకర్మలను (జుషన్తామ్) ప్రీతితో సేవించుడు. మరియు బలముగల గృహస్థులై (యజమానాయ) యజ్ఞానుష్ఠానముల నొనర్చువారికొరకు [ఏ బలముతో ఉత్తమోత్తమ బలయుక్తులగు వారు వృద్ధియగు చుండెదరో] (ద్రవిణమ్) అట్టి బలధనములను (స్వాహా) సత్క్రియలద్వారా మీరు (దధాత) ధరించుడు. ॥౧౭॥

భావార్థము :-గృహస్థులు యథాయోగ్యముగ నిరంతరము గృహస్థాశ్రమమునందుండి ఉత్తమ గుణకర్మస్వభావముల ధారణ మొనర్చుకొనుట, ఐశ్వర్యమును వృద్ధిపరచుట, రక్షించుట, ప్రజాపాలనము, సుపాత్రులకు దానము, దుఃఖితులను శాంతపరచుట, శత్రువులను జయించుట, శరీరాత్మబలములను పొందుట, మున్నగు గుణములను ధరించవలయును.॥౧౭॥

17.O householder, thou art the source of happiness to all, the begetter of prosperity, the bringer-up of children, the guardian of the treasure of knowledge, the controller of vices, the extinguisher of the darkness of ignorance, the enlarger of pleasure, the pervader in all noble qualities and acts, being charitable disposed towards thy offspring, fulfil thou rightly the duties of married life, and grant stores of riches to the sacrificer!.

౩౧౧.సుగావ ఇత్యస్యాత్రి ర్ఋషిః, గృహపతయో దేవతాః, ఆర్షీ త్రిష్టుప్ ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

పునర్గృహకృత్య మాహ. మరల గృహకర్మయే యుపదేశించబడుచున్నది.

౩౧౧ సుగా వో దేవాః సదనా౨ అకర్మ య౨ ఆజగ్మేదꣳసవనం జుషాణాః।
భరమాణా వహమానా హవీꣳష్యస్మే ధత్త వసవో వసూని స్వాహా ॥౧౮॥

ప.వి:- సుగేతి సు +గా, వః, దేవాః, సదనా, అకర్మ, యే, ఆజగ్మేత్యా + జగ్మ, ఇదమ్, సవనమ్, జుషాణాః, భరమాణాః, వహమానాః, హవీꣳషి, అస్మే౨ ఇత్యస్మే, ధత్త, వసవః, వసూని, స్వాహా ॥౧౮॥

పదార్థః:-(సుగా) సుష్ఠు గన్తుం ప్రాప్తుం యోగ్యాని. అత్ర శేశ్ఛన్దసి బహులమ్. అ.౬.౧.౭౦. ఇతి లుక్ (వః) యుష్మాకమ్ (దేవాః) వ్యవహారమాణాః (సదనా) సీదన్తి గచ్ఛన్తి పురుషార్థేన యేషు తాని గృహాణి

(అకర్మ) అకార్షు కుర్యామ. అత్ర డుకృఞ్ ధాతో ర్లుఙి మంత్రే ఘస. అ.౨.౪.౮౦. ఇత్యాదినా చ్లేర్లుక్ (యే) (ఆజగ్మ) ప్రాప్నువంతు (ఇదమ్) ప్రత్యక్షమ్ (సవనమ్) ఐశ్వర్యమ్ (జుషాణాః) సేవమానాః (భరమాణాః) ధరమాణాః (వహమానాః) ప్రాప్నువంతః (హవీంషి) దాతుమాదాతుమర్హాణి (అస్మే) అస్మభ్యమ్. అత్ర భ్యసః స్థానే సుపాం సులుక్. అ.౭.౧.౩౯. ఇతి శే ఇత్యాదేశః (ధత్త) ధరత (వసవః) యే వసంతి సద్గుణకర్మసు తే (వసూని) ధనాని. వస్వితి ధననామసు పఠితమ్. నిఘం ౨-౧౦.(స్వాహా) శ్రేష్ఠక్రియయా. అయం మంత్రః. శత. ౪.౪. ౪.౧౦. వ్యాఖ్యాతః. ॥౧౮॥

యాస్కమునిరత్రాహ:- సుగా వో దేవాః సదనమకర్మ. య ఆజగ్ముః సవనమిదం జుషాణాః జక్షివాంసః పపివాంసశ్చ విశ్వేఽస్మే ధత్త. వసవో వసూని స్వాగమనాని వో దేవాః సుపథాన్యకర్మ. య ఆగచ్ఛత సవనానీమాని జుషాణాః ఖాదితవంతః పీతవన్తశ్చ సర్వేఽస్మాసు ధత్త వసవో వసూని. నిరు. ౧౨.౪౨.

అన్వయః :- హే వసవో దేవాః! యే వయం స్వాహేదం సవనం జుషాణా భరమాణా వహమానా వో యుష్మభ్యం యాని సుఖసదనా హవీంషి వసూని అకర్మాజగ్మ తేభ్యోఽస్మే తాని యూయమపి ధత్త.॥౧౮॥

భావార్థః :- యథా పితృపతిశ్వశురశ్వశ్రూర్మిత్రస్వామినః పదార్థైః పుత్ర పుత్రీస్త్రీసఖిభృత్యానాం పాలనం కుర్వన్తః సుఖం దదతి, తథైవ పుత్రాదయోప్యేతేషాం సేవనం కుర్యుః. ॥౧౮॥

పదార్థము :-(వసవః) శ్రేష్ఠగుణములందు విహరించువారలారా! (దేవాః) వ్యవహారదక్షులగు జనులారా! (యే స్వాహా) ఏ యుత్తమక్రియలచే (ఇదమ్) ఇట్టి (సవనమ్) ఐశ్వర్యమును (జుషాణాః) సేవించుచున్న వారము (భరమాణాః) ధారణమొనర్చుచున్నవారము (వహమానాః) ఇతరులవలన పొందుచున్నట్టి మేము (సుగా) చక్కగా పొందదగినవియు (సదనా) వేనికొరకు పురుషార్థమొనర్చ బడుచున్నదో అవియు (హవీంషి) ఇచ్చి పుచ్చుకొనదగిన (వసూని) ధనమును (అకర్మ) ప్రకటించుచున్నామో (ఆజగ్మ) వానిని పొందియుంటిమి (అస్మే) అట్టి మాకొరకు (వసూని) మీ రట్టి ధనములను (ధత్త) ధరించుడు.॥౧౮॥

భావార్థము :-తల్లిదండ్రులు, అత్తమామలు, యజమానులు, మిత్రులు వీరెల్లరును తమతమ పుత్ర పుత్రికలను, కొడుకులను కోడండ్రను, స్త్రీలను భృత్యులను పోషించుచు సుఖముల నొసగుచున్నట్లు పుత్రాదులును ఉక్తజనులను సేవించుట అత్యంత ఉచితమని భావించవలయును.॥౧౮॥

18.O noble - minded learned people, earnestly have we acquired this wealth, retain it by self -effort and preserve it with the help of others. We prepare these comfortable houses for ye and amass wealth for mutual use. May ye also grant us abundant riches!.

౩౧౨. యా॰౮॥౧౯॥ఉ ఆవహ ఇత్యస్యాత్రిరృషిః, విశ్వేదేవా గృహపతయో దేవతాః, భురిగార్షీ త్రిష్టుప్ ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

పునర్గృహకృత్యమాహ. గృహకృత్యముల విషయమే మరల నీ మంత్రమం దుపదేశించబడినది.

3019 యాఁ॥ఆవహఉశతో దేవ దేవాఁస్తాన్ ప్రేరయ
స్వే అగ్నే సధస్థే। జక్షివాఁసః పపివాఁశ్చ
విశ్వేఽసుంఘర్మఁస్స్వరాతిష్ఠతాను స్వాహా ॥19॥

ప.వి:- యాన్, ఆ, అవహః, ఉశతః, దేవ, దేవాన్, తాన్, ప్ర, ఈరయ, స్వే, అగ్నే, సధస్థ ఇతి సధ+స్థే, జక్షివాఁస ఇతి జక్షి + వాఁసః, పపివాఁస ఇతి పపి+వాఁసః, చ, విశ్వే, అసుమ్, ఘర్మమ్, స్వః, ఆ, తిష్ఠత, అను, స్వాహా.॥19॥

పదార్థః :- (యాన్) వక్ష్యమాణాన్ (ఆ) (అవహః) ప్రాప్నుయాః (ఉశతః) విద్యాది సద్గుణాన్ కామయమానాన్ (దేవ) దివ్యశీలయుక్తాధ్యాపక! (దేవాన్) విదుషః (తాన్) (ప్ర ఈరయ) నియోజయ (స్వే) స్వకీయే (అగ్నే) విజ్ఞానాఢ్య విద్వన్ (సధస్థే) సహస్థానే (జక్షివాంసః) అన్నం జగ్ధవన్తః (పపివాంసః) పీతవన్తః (చ) అన్యసుఖసేవనసముచ్చయే (విశ్వే) సర్వే (అసుమ్) ప్రజ్ఞామ్. అసురితి ప్రజ్ఞానామసు పఠితమ్. నిఘం. 3. 9. అస్యతి దోషాననేన సోఽసుః ప్రజ్ఞా తామ్ (ఘర్మమ్) అన్నం యజ్ఞం వా. ఘర్మ ఇత్యన్ననామసు పఠితమ్. నిఘం. 1. 9. యజ్ఞనామసు చ నిఘం. 3. 17. (స్వః) సుఖమ్ (ఆ) సర్వతః (తిష్ఠతః) (అను) (స్వాహా) సత్యయా వాచా. అయం మంత్రః. శత. 4.4.4.11. వ్యాఖ్యాతః. ॥19॥

అన్వయః:- హే దేవాగ్నే! త్వం స్వే సదస్థే యానుశతో దేవానావహస్తాన్ ధర్మే ప్రేరయ. హే గృహస్థాః జక్షివాంసః పపివాంసో విశ్వే యూాయం స్వాహా ఘర్మమసుం స్వశ్చాన్వా తిష్ఠత.॥19॥

భావార్థః:- ఇహాధ్యాపకేనోపదేష్ట్రా యే జనా విద్యాం శిక్షాం ప్రాపితాః సత్యధర్మకర్మచారిణో భవేయుస్తే సుఖభాజినః స్యుర్నేతరే. ॥19॥

పదార్థము :- (దేవ) దివ్యస్వభావముగల ఓ యధ్యాపకా! నీవు (స్వే) మనతో (సధస్థే) కూర్చుండు స్వస్థానమందే (యాన్) ఎట్టి (ఉశతః) ఉత్తమోత్తమ గుణములను కోరుచు (దేవాన్) విద్వాంసులను (ఆ అవహః) పొందుచుంటివో (తాన్) వారిని ధర్మమార్గమున (ప్ర ఈరయ) నియుక్తపరచుము. ఓ గృహస్థులారా! (జక్షివాంసః) అన్నమును భుజించుచున్నవారలై (పపివాంసః) జలములను ద్రాగుచున్నవారలై (విశ్వే) మీరెల్లరును (స్వాహా) సత్యవాణియందు (ఘర్మమ్) అన్నమును, యజ్ఞమును (అసుమ్) శ్రేష్ఠబుద్ధిని (స్వః) అత్యంత సుఖమును (అను ఆ తిష్ఠత) అనుభవించుచు ఆనందముగ నుండుడు.॥19॥

భావార్థము :-ఈ విశ్వమునందలి సమస్త ప్రజలకు ఉత్తమోత్తమ విద్యల నుపదేశించు అధ్యాపకునిద్వారా సకల విద్యలను, శ్రేష్ఠగుణములను పొంది సత్యమగు ధార్మికకర్మలయందు వర్తించువాడే సుఖభోగియగును గాని ఇతరులెవ్వరును గాజాలరు.॥౧౯॥

19.O good-natured teacher, persuade them to be religious-minded, who have gathered round thee to acquire knowledge. O, marrid people, lead ye all a life of happiness, taking nutritious diet, drinking pure water, rightly performing yajnas, and sharpening your intellect.

౩౧౩.వయమిత్యస్యాత్రిర్ఋషిః, గృహపతయో దేవతాః, స్వరాడార్షీ త్రిష్టుప్ ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

అథ వ్యవహారిణే గృహస్థాయోపదిశతి.

వ్యవహార మొనర్చు గృహస్థుల కీ మంత్రమం దుపదేశించబడినది.

౩౧౩ వయఙ్హి త్వా ప్రయతి యజ్ఞేఽఅస్మిన్నగ్నే హోతార

మవృణీమహీహ। బుధగయాఽబుధగుతా శమిష్ఠాః

ప్రజానన్యజ్ఞముపయాహి విద్వాన్ త్స్వాహా॥౨౦॥

ప.వి:- వయమ్, హి, త్వా, ప్రయతీతి ప్ర + యతి, యజ్ఞే, అస్మిన్, అగ్నే, హోతారమ్, అవృణీమహి, ఇహ, బుధక్, అయాః, బుధక్, ఉత, అశమిష్ఠాః, ప్రజానన్నితి ప్ర + జానన్, యజ్ఞమ్, ఉప, యాహి, విద్వాన్, స్వాహా ॥౨౦॥

పదార్థః :-(వయమ్) గృహాశ్రమస్థాః (హి) యతః (త్వా) విద్వాంసమ్ (ప్రయతి) ప్రయత్యతే జనైర్యస్తస్మిన్. కృతోబహులతి కర్మణి క్విప్ (యజ్ఞే) సమ్యక్ జ్ఞాతవ్యే (అస్మిన్) (అగ్నే) విజ్ఞాపక విద్వన్! (హోతారమ్) యజ్ఞనిష్పాదకమ్ (అవృణీమహి) స్వీకుర్వీమహి. అత్ర లిఙర్థే లఙ్ (ఇహ) అస్మిన్ సంసారే (బుధక్) సమృద్ధివర్ధకే (అయాః) యజేః సఙ్గచ్ఛస్వ. అత్ర లిఙర్థే లఙ్ (బుధక్) సమృద్ధిర్యథాస్యాత్తథా (ఉత) అపి (అశమిష్ఠాః) శమాదిగుణాన్ గృహాణ (ప్రజానన్) (యజ్ఞమ్) (ఉప) (యాహి) ఉపగతం ప్రాప్నుహి (విద్వాన్) వేత్తి యజ్ఞవిద్యాక్రియామ్ (స్వాహా) శాస్త్రోక్తయా క్రియయా. అయం మంత్రః. శత.౪.౪. ౪-౧౨. వ్యాఖ్యాతః. ॥౨౦॥

అన్వయః:-హే అగ్నే! వయమిహ ప్రయతి యజ్ఞే త్వా హోతారమవృణీమహి. విద్వాన్ ప్రజానన్త్స్వమస్మానయాః బుధగ్ యజ్ఞం స్వాహోపయాహి, ఉతాప్యయాహి, బుధగశమిష్ఠాః. ॥20॥

భావార్థః:- సర్వేషాం వ్యవహారతాం యోగ్యతాఽస్తి యో మనుష్యో యత్ర కర్మణి విచక్షణః సః తస్మిన్నేవ కార్యేఽభిప్రయోజ్యః. ॥20॥

పదార్థము :-(అగ్నే) ఓ జ్ఞానప్రదాతా! (వయమ్) మేము (ఇహ, ప్రయతి) ఈ ప్రయత్నసాధ్యమగు (యజ్ఞే) గృహస్థాశ్రమరూపయజ్ఞమున (త్వా హోతారమ్) సిద్ధింపజేయు నిన్ను (అవృణీమహి) గ్రహింతుముగాక! (విద్వాన్) విద్యాయుక్తుడవు (ప్రజానన్) సమస్త క్రియల నెరుగువాడవునగు నీవు (బుధక్) సమృద్ధికి హేతువగు (యజ్ఞమ్) గృహాశ్రమరూప యజ్ఞమును (స్వాహా) శాస్త్రోక్త క్రియలద్వారా (ఉపయాహి) సమీపమున పొందుము (ఉత) మరియు [కేవలము పొందుటయేగాక] (అయాః) దానిచే [దాన, సత్సంగ, శ్రేష్ఠగుణవంతులను సేవించి] (హి) నిశ్చయముగ (అస్మిన్) ఇట్టి (బుధక్) ఉత్తమ బుద్ధి సిద్ధులను పెంపొందింపజేయు నీ గృహమున (అశమిష్ఠాః) శాంతి మున్నగు శ్రేష్ఠగుణములను గ్రహించి సుఖవంతుడవగుము. ॥20॥

భావార్థము :-ఏ మనుష్యు డే కర్మలందు కుశలుడో వాని నా పనియందే నియుక్తమొనర్చుట సకలవ్యవహార దక్షులకు ఉచితమైయున్నది. ॥20॥

20.O learned person, we married people, have, in this world, accepted thee as Hota in this yajna which is fulfilled through ceaseless effort!.

O' learned person, thou knowest the details of the yajna; come unto us, perform according to vedic rites, the yajna that leads us to prosperity, and grants us peace of mind through its performance!.

308.దేవా గాత్విత్యస్యాత్రిరృషిః, గృహపతయో దేవతాః, స్వరాడార్చ్యుష్ణిక్ ఛన్దః, ఋషభః స్వరః.

పునర్గృహస్థకర్మవిధిమాహ.

గృహస్థులకర్మలను గూర్చి మరల నీ మంత్రమందుపదేశింపబడినది.

308 దేవా గాతువిదో గాతుం విత్వా గాతుమిత ।

మనసస్పతఽ ఇమన్దేవ యజ్ఞగ్గ్ స్వాహా వాతే ధాః ॥21॥

ప.వి:- దేవాః, గాతువిద ఇతి గాతు + విదః, గాతుమ్, విత్వా, గాతుమ్, ఇత, మనసః, పతే, ఇమమ్, దేవ, యజ్ఞమ్, స్వాహా, వాతే, ధాః. ॥21॥

పదార్థః:-(దేవాః) సత్యాసత్యస్తావకా గృహస్థాః (గాతువిదః) స్వగుణకర్మస్వభావేన గాతుం పృథ్వీం విదన్తః. గాతురితి పృథ్వీనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౧.౧. (గాతుమ్) భూగర్భవిద్యాన్వితం భూగోళం (విత్వా) విజ్ఞాయ (గాతుమ్) పృథివీరాజ్యాదినిష్పన్నముపకారమ్ (ఇత) ప్రాప్నుత (మనసస్పతే) నిగృహీతమనాః (ఇమమ్) ప్రాప్తమ్ (దేవ) దివ్యవిద్యావ్యుత్పన్న (యజ్ఞమ్) సర్వసుఖావహం గృహాశ్రమమ్ (స్వాహా) ధర్మ్యయా క్రియయా (వాతే) విజ్ఞాతవ్యే వ్యవహారే. వాత ఇతి పదనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౫. ౪. (ధాః) ధేహి అత్రాడభావః. అయం మంత్రః. శత. ౪. ౪.౪-౧౩. వ్యాఖ్యాతః. ॥౨౧॥

అన్వయః:-హే గాతువిదో దేవాః! యూయం గాతుం విత్వా గాతుమిత. హే మనసస్పతే దేవ! ప్రతిగృహస్థ స్త్వం స్వాహేమం యజ్ఞం వాతే ధాః.॥౨౧॥

భావార్థః:-గృహస్థానాం యోగ్యతాఽస్త్యతిప్రయత్నేన భూగర్భాదివిద్యాః సంప్రాప్య జితేంద్రియాః పరోపకారిణో భూత్వా సద్ధర్మేణ గృహాశ్రమవ్యవహారానున్నీయ సర్వాన్ ప్రాణినః సుఖయేయుః. ॥౨౧॥

పదార్థము :- (గాతువిదః) స్వంత గుణకర్మస్వభావములచే భూగోళసంచారము నెరుగు (దేవాః) సత్యాసత్యముల చక్కగా నెరిగి ప్రచార మొనర్చు ఓ విద్వాంసులారా! మీరు భూగర్భవిద్యతోగూడ (గాతుమ్) భూగోళమును (విత్వా) తెలిసికొని (గాతుమ్) పృథివీరాజ్యము మున్నగు ఉత్తమ కర్మల ఉపకారమును (ఇత్) పొందుడు (మనసస్పతే) ఇంద్రియముల నరికట్టు ధీరులారా! (దేవ) శ్రేష్ఠమగు విద్యలను బోధించు విద్వాంసులారా! మీయందు విద్వాంసుడగు ప్రతిగృహస్థుడును (స్వాహా) ధర్మమును పెంపొందజేయు క్రియలద్వారా (ఇదమ్) ఈ గృహాశ్రమరూప (యజ్ఞమ్) సకల సుఖములనందించు యజ్ఞమును (వాతే) విశేషముగ దెలిసికొనదగిన వ్యవహారములందు (ధాః) ధారణమొనర్చుడు [ధరించుడు].॥౨౧॥

భావార్థము :- గృహస్థులు అధిక ప్రయత్నపూర్వకముగ భూగర్భవిద్యలను సమగ్రముగా దెలిసికొని, ఇంద్రియములను స్వాధీనపరచుకొని పరోపకారపరులై, ఉత్తమధర్మముచే గృహస్థాశ్రమ వ్యవహారముల నున్నతి పరచి, సకల ప్రాణులకు సుఖమును గలుగజేయవలయును. ॥౨౧॥

21. Ye, married people, who know the laws of gravitation, having known the science **of geology**, know ye the art of government. O' self-controlled married learned people, **let each one** of ye, perform in a truly religious spirit this yajna of married life for pure **dealings**!.

३౧౫. యజ్ఞ యజ్ఞ మిత్యస్యాత్రిర్ఋషిః, గృహపతయో దేవతాః, భురిక్ సామ్న్యుష్ణిక్ ఛన్దః, ఋషభః స్వరః,

ఏష ఇత్యస్య విరాడార్చీ బృహతీ ఛన్దః, మధ్యమః స్వరః.

పున ర్గృహస్థేభ్యో విశేషోపదేశ మాహ.

మరల గృహస్థులకొరకీ మంత్రమువం దుపదేశము గలదు.

3024 యజ్ఞ యజ్ఞం గచ్ఛ యజ్ఞపతిం గచ్ఛ స్వాం యోనిం గచ్ఛ స్వాహా। ఏష
తే యజ్ఞో యజ్ఞపతే సహసూక్తవాకః సర్వవీర స్తం జుషస్వ స్వాహా ॥22॥

ప.విః- యజ్ఞ, యజ్ఞమ్, గచ్ఛ, యజ్ఞపతిమితి యజ్ఞ + పతిమ్, గచ్ఛ, స్వామ్, యోనిమ్, గచ్ఛ, స్వాహా, ఏషః, తే, యజ్ఞః, యజ్ఞపత ఇతి యజ్ఞ + పతే, సహసూక్తవాక ఇతి సహ + సూక్తవాకః, సర్వవీర ఇతి సర్వ + వీరః, తమ్, జుషస్వ, స్వాహా. ॥22॥

పదార్థః :-(యజ్ఞ) యో యజతి సంగచ్ఛతే సః యజ్ఞో గృహస్థస్తత్సమ్బుద్ధౌ. అత్రౌణాదికో నన్ ప్రత్యయః (యజ్ఞమ్) విద్వత్సత్కారాఖ్యం గృహాశ్రమధర్మమ్ (గచ్ఛ) ప్రాప్నుహి (యజ్ఞపతిమ్) సంగమ్యానాం గృహాశ్రమిణాం పాలకం రాజానమ్ (గచ్ఛ) (స్వామ్) స్వకీయామ్ (యోనిమ్) ప్రకృతిం స్వాత్మస్వభావమ్ (గచ్ఛ) (స్వాహా) సత్యయా క్రియయా (ఏషః) విద్యమానః (తే) తవ (యజ్ఞః) సమ్యాజనీయః ప్రజారక్షణనిమిత్తో విద్యాప్రచారార్థో గృహాశ్రమః (యజ్ఞపతే) రాజధర్మాగ్నిహోత్రాదిపాలక! (సహసూక్తవాకః) ఋగ్యజురాది లక్షణైః సూక్తైర్వాకైః సహ వర్తమానః (సర్వవీరః) శరీరాత్మబలసుభూషితాః సర్వే వీరా యస్మాత్ (తమ్) (జుషస్వ) సేవస్వ (స్వాహా) సత్యన్యాయప్రకాశికయా వాచా. అయం మంత్రః. శత. 4. 4. 4-14. వ్యాఖ్యాతః. ॥22॥

అన్వయః :-హే యజ్ఞ! త్వం స్వాహా యజ్ఞం గచ్ఛ. యజ్ఞపతిం గచ్ఛ. స్వాం యోనిం గచ్ఛ. యజ్ఞపతే తే య ఏష సహసూక్తవాకః సర్వవీరో యజ్ఞో౽స్తి తం త్వం స్వాహాజుషస్వ. ॥22॥

భావార్థః :-ప్రజాజనో గృహస్థః పురుషః ప్రయత్నేన గృహకర్మాణి యథావత్ కుర్యాత్. రాజభక్త్యా రాజాశ్రయేణ సద్ధర్మవ్యవహారేణ చ గృహాశ్రమం పరిపాలయేత్. రాజా చ సద్విద్యాప్రచారేణ సర్వాన్ పోషయేత్. ॥22॥

పదార్థము :-(యజ్ఞ) సత్కార్మలచే గూడిన ఓ గృహస్థుడా! నీవు (స్వాహా) సత్యక్రియలచే (యజ్ఞమ్) విద్వాంసుల సత్కార యుక్తమగు గృహాశ్రమమును (గచ్ఛ) పొందుము (యజ్ఞపతిమ్) సత్సంగయోగ్యుడై గృహాశ్రమమును పాలించువానిని (గచ్ఛ) పొందుము (స్వామ్) స్వంత (యోనిమ్) గృహమును మరియు స్వభావమును (గచ్ఛ) పొందుము (యజ్ఞపతే) గృహాశ్రమధర్మమును పాలించు నీవు (తే) నీయొక్క (ఏష) ఇట్టి (సహసూక్తవాకః) ఋగ్యజుస్సామాథర్వవేద సూక్తములందు, అనువాకములందు ఏది చెప్పబడినదో (సర్వవీరః) సమస్త వీరు లెద్దానిచే పూర్ణబలయుక్త శరీరాత్మలను పొందుచున్నారో (యజ్ఞః) ప్రశంసనీయ

ప్రజారక్షణకై విద్యాప్రచారరూపమగు ఏ యజ్ఞము గలదో (తమ్) దానిని నీవు (స్వాహా) సత్యవిద్య లను న్యాయమును ప్రకాశపరచు వేదవాణిచే [క్రియలద్వారా] (జుషస్వ) ప్రీతితో సేవించుము.॥22॥

భావార్థము :-గృహస్థులగు ప్రజలు గొప్ప ప్రయత్నములచే గృహకృత్యములను చక్కగా నెరవేర్చవలయును. రాజభక్తి, రాజసహాయము, ఉత్తమధర్మములతో గృహాశ్రమమును సర్వవిధముల పాలించవలయును. రాజుకూడ శ్రేష్ఠమగు విద్యల ప్రచారముద్వారా సకల ప్రజలను సంతుష్టపరచవలయును.॥22॥

22.O noble householder, perform rightly thy duties of married life; serve thy king, fully understand thy nature. O performer of yajna, perform truly and justly this yajna of domestic life, full of vedic taxts, and giver of physically fit and spiritually advanced off-spring!.

306. మాఽహిర్భూరిత్యస్యాత్రిర్ఋషిః, గృహపతయో దేవతాః, ఆద్యస్య యాజుష్యుష్ణిక్ ఛన్దః, ఋషభః స్వరః, ఉరుమిత్యస్య శునః శేప ఋషిః, నిచృదార్షీ త్రిష్టుప్ ఛన్దః, ధైవతః స్వరః, నమ ఇత్యస్యాసురీ గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

అథ రాజోపదేశమాహ. ఈ మంత్రమునందు రాజున కుపదేశము గలదు.

306 మాఽహిర్భూ ర్మా పృదాకుః। ఉరుగ్ంహి రాజా వరుణశ్చకార సూర్యాయ

పన్థా మన్వేత వాఽఉ। అపదే పాదా ప్రతిధాత వేఽకరుతాపవక్తా

హృదయావిధశ్చిత్। నమో వరుణాయాభిష్ఠితో వరుణస్య పాశః ॥23॥

ప.వి:- మా, అహిః, భూః, మా, పృదాకుః, ఉరుమ్, హి, రాజా, వరుణః, చకార, సూర్యాయ, పన్థామ్, అన్వేతవా ఇత్యను+ఏతవై, ఊఽఇత్యూఽ, అపదే, పాదా, ప్రతిధాతవ ఇతి ప్రతి + ధాతవే, అకః, ఉత అపవక్తేత్యప + వక్తా, హృదయావిధః, హృదయవిధ ఇతి హృదయవిధః, చిత్, నమః, వరుణాయ, అభిష్ఠితః, అభిష్ఠిత ఇత్యభి + ష్ఠితః, వరుణస్య, పాశః ॥23॥

పదార్థః :-(మా) నిషేధే (అహిః) సర్పవత్ కృద్ధో విషధరః (భూః) భవేః (మా) (పృదాకుః) కుత్సితవాక్ (ఉరుమ్) బహుగుణాన్వితం న్యాయమ్ (హి) ఖలు (రాజా) ప్రశస్తగుణస్వభావైః ప్రకాశమానః (వరుణః) వరః (చకార) కుర్యాః. అత్ర లిఙర్థే లిట్ (సూర్యాయ) చరాచరాత్మేశ్వరప్రకాశాయ (పన్థామ్)న్యాయమార్గమ్ (అన్వేతవై) అనుక్రమేణ గన్తుమ్ (ఉ) వితర్కే (అపదే) చౌరాదినిష్పాదితేఽప్రసిద్ధే వ్యవహారే (పాదా) చరణౌ. అత్రాకారాదేశః (ప్రతిధాతవే) ప్రతిధర్తుమ్. (అకః) కురు (ఉత) అపి (అపవక్తా) మిథ్యావాదీ (హృదయావిధః) యో హృదయమావిధ్యతి సః (చిత్) ఇవ (నమః) వజ్రమ్ (వరుణాయ) ప్రశస్తైశ్వర్యాయ (అభిష్ఠితః) అభితః స్థితః జాజ్వల్యమానః (వరుణస్య) వీరగుణోపేతస్య (పాశః) బన్ధనమ్. అయం మంత్రః. శత. ४.४.४. 3-౧౧. వ్యాఖ్యాతః. ॥౨3॥

అన్వయః:-హే రాజన్! సభేశ్వర! త్వం వరుణాయోరుం న్యాయం కుర్వన్నన్వేతవై అపదే పాదా ప్రతిధాతవేఽకః సూర్యాయ పంథాం చకార. ఉతాపవక్తా హృదయావిధశ్చిదివ మా పృదాకుర్మాఽహిర్భూర్యథా వరుణస్య తవాభిష్ఠితో నమః పాశశ్చ ప్రకాశేత తథా సతతం ప్రయతస్వ. ॥౨3॥

భావార్థః :-ప్రజాపురుషాణాం యోగ్యతాఽస్తి యో హి విద్వాన్ జితేన్ద్రియో ధార్మికః పితాపుత్రానివ ప్రజాపాలనే తత్పరః సర్వేభ్యః సుఖకారీ భవేత్ తం సభాపతిం కుర్వీరన్ రాజా. వా ప్రజా పురుషః కదాపి దుష్టకర్మకారీ న భవేత్ కథం చిద్యది స్యాత్ తర్హి ప్రజా యథాపరాధం రాజానం దణ్డయేత్ రాజా చ ప్రజాపురుషం కదాప్యపరాధినం దణ్డేన వినా న త్యజేత్, అనపరాధినం చ వృథా న పీడయేత్. ఏవం సర్వే న్యాయాచరణతత్పరా భూత్వా ప్రయతేరన్, యతోఽధికా మిత్రోదాసీన శత్రవో న స్యుః. పునర్విద్యాధర్మమార్గాన్ శుద్ధాన్ ప్రచార్య సర్వే పరమాత్మభక్తిపరాయణా భూత్వా సదా సుఖినః స్యుః. ॥౨3॥

పదార్థము :- సభాపతివగు నో రాజా! నీవు (వరుణాయ) ఉత్తమైశ్వర్యముకొరకు (ఉరుమ్) ఉత్తమ న్యాయమును (అకః) చేయుము (సూర్యాయ) చరాచరాత్మయగు జగదీశ్వరుని విజ్ఞానము గలుగుటకై (సూర్యాయ) ప్రజాగణములు యోగ్యానుసారము ధర్మప్రకాశమున నడచుటకై (పన్థామ్) న్యాయమార్గమును (చకార) ప్రకాశపరచుము (ఉత) మరియు నెప్పుడైనను (అపవక్తా) అసత్యము పలుకువానివలె (హృదయావిధః) ధర్మాత్ముల మనస్సును సంతాపపరచువాని (చిత్) వలె (పృదాకుః) కటువాక్యములు పలుకువాడవు (మా) కాకుండుము. మరియు (అహిః)సర్పమువలె [క్రోధరూప విషమును ధరించువాడవు] (మా, భూః) కాకుండుము (వరుణస్య) వీరగుణముగల నీ (అభిష్ఠితః) అతిప్రకాశవంతమైన (నమః) వజ్రరూపదండము (పాశః) బంధించుసామగ్రి ప్రకాశమానములై యుండగలుగునటుల సదా ప్రయత్నించుము. ॥౨3॥

భావార్థము :- ధర్మాత్ముడు, జితేంద్రియుడు, విద్వాంసుడు, పుత్రులను వలె ప్రజాపాలనయందు దత్తచిత్తుడు, ఎల్లరకు సుఖముల చేకూర్చువాడు నగు సత్పురుషుడైనవానినే ప్రజలు సభాపతిగ నెన్నుకొనవలయును. రాజుగాని, ప్రజలుగాని అధర్మకార్యముల నెన్నడును జేయవలదు. అపరాధులను వారి

దోషములననుసరించి రాజు ప్రజలను, ప్రజలురాజును దండించవలయునే గాని, అపరాధులనెన్నడును దండించకుండవిడువవలదు. నిరపరాధులను నిష్ప్రయోజనముగ దండించవలదు. ఈ విధముగ ఎల్లరును న్యాయాచరణతత్పరులై మిత్రులుగాని, కొంత ప్రీతిగలవారుగాని, శత్రువులుగాని, అతిగా కాకుండునట్లు ప్రయత్నించవలయును. మరియు విద్య, ధర్మము మున్నగు సత్యమార్గములను ప్రచారమొనర్చుచు సమస్త ప్రజలు ఈశ్వరభక్తిపరాయణులై సదా సుఖులై యుండవలయును.॥౨౩॥

23.O ruler, be just for progress.For easy walk make the inaccessible paths fit for journey.Establish the path of justice,so that people being God-fearing lead a religious life!

Never tell a lie. Don't use abusive language like him who hurts the feelings of noble souls.

Be not angry like a venomous serpent. Thou, full of valour, shouldst always try to keep ever ready the fetters and sharp instruments.

౩౧౭. అగ్నేరనీకమిత్యస్యాత్రిరృషిః, గృహపతిర్దేవతా, ఆర్షీత్రిష్టుప్ ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

అథోభయేషాం గృహస్థానాముపదేశమాహ.

గృహస్థులగు రాజు, ప్రజలకొరకీ మంత్రమునం దుపదేశము గలదు.

౩౧౭ అగ్నే రనీకమపఽ ఆవివేశాపా న్నపాత్ప్రతి రక్షన్నసుర్యమ్। దమే దమే

సమిధం యక్ష్యగ్నే ప్రతి తే జిహ్వా ఘృతముచ్చరణ్యాత్స్వాహా ॥౨౪॥

ప.వి:- అగ్నేః, అనీకమ్, అపః, ఆ, వివేశ, అపామ్, నపాత్, ప్రతిరక్షన్నితి ప్రతి + రక్షన్, అసుర్యమ్, దమేదమ ఇతి దమే + దమే, సమిధమితి సమ్ + ఇధమ్ యక్షి, అగ్నే, ప్రతి, తే, జిహ్వా, ఘృతమ్, ఉత్ చరణ్యాత్, స్వాహా ॥౨౪॥

పదార్థః :-(అగ్నేః) పావకస్య (అనీకమ్) సైన్యమివ జ్వాలాసమూహమ్ (అపః) జలాని (ఆ, వివేశ) (అపామ్) ఆప్నువన్తి యాభిస్తాసాముదకానామ్ (నపామ్) నాథః పతనశీలః (ప్రతి) (రక్షన్) పాలయన్ (అసుర్యమ్) అసురేషు మేఘేషు ప్రాణక్రీడాసధనేషు భవం ద్రవ్యమ్ (దమే దమే) దామ్యన్తి జనా యస్మిన్ తస్మిన్ గృహే గృహే. దమ ఇతి గృహనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౩. ౪. వీప్సయా ద్విత్వమ్ (సమిధమ్) సమిధ్యతే ప్రకాశ్యతేఽర్థతత్వమనయా క్రియయా తామ్! (యక్షి) యజసి సంగచ్ఛసే. అత్ర బహులం ఛన్దసీతి శపో లుక్ (అగ్నే) విజ్ఞానయుక్త! (ప్రతి) (తే) తవ (జిహ్వా) రసేన్ద్రియమ్ (ఘృతమ్) ఆజ్యమ్

(ఉత్) (చరణ్యత్) చరణమివాచరేత్. వా ఛన్దసీత్యత్రాల్లోప ఈత్వాఽభావశ్చ (స్వాహా) సత్యయా క్రియయా. అయం మంత్రః. శత. ౪.౪. ౫-౧౨. వ్యాఖ్యాతః. ॥౨౪॥

అన్వయః:- హే గృహస్థ! త్వమగ్నే రనీకమపశ్చా వివేశాపాం న పాత్వ మసుర్యం ప్రతి రక్షన్ దమే దమే సమిధం యక్షి. తే జిహ్వా ఘృతముత స్వాహోచ్చరణ్యత్. ॥౨౪॥

భావార్థః:- అగ్నిజలే సర్వేషాం సాంసారిక పదార్థానాం హేతూస్తః. అతో గృహస్థో విశేషతోఽనయో ర్గుణాన్ జ్ఞాత్వా గృహస్థ సర్వాణి కార్యాణి సత్యవ్యవహారేణ కుర్యాత్. ॥౨౪॥

పదార్థము :- ఓ గృహస్థుడా! నీవు (అగ్నేః) అగ్నియొక్క (అనీకమ్) సైన్యమువలె నుండు జ్వాలా సమూహమును మరియు (అపః) జలమును (ఆ వివేశ) బాగుగా దెలిసికొనుము (అపామ్) ఉత్తమ వ్యవహారములను సిద్ధింపజేయు గుణములనెరిగి (నపాత్) అవినాశస్వరూపుడవగు నీవు (అసుర్యమ్) మేఘములచేతను, ప్రాణము మున్నగు అచేతన పదార్థములచేతను ఉత్పన్నమైన సువర్ణాది ధనములను (ప్రతిరక్షన్) ప్రత్యక్షముగ గాపాడుచు (దమే దమే) ప్రతిగృహమందును (సమిధమ్) ప్రయోజనకారియగు క్రియలను (యక్షి) ప్రచారమొనర్చుము. మరియు (తే జిహ్వా) నీ నాలుక (ఘృతమ్) నేతిరుచిని గ్రహించుగాక! (స్వాహా) సత్యవ్యవహారములచే (ఉత్, చరణ్యత్) దేహము మున్నగు సాధనసమూహము సర్వధర్మకార్యములు ఒనర్చుచుండును గాక! ॥౨౪॥

భావార్థము :- అగ్ని జలములు విశ్వవ్యవహారములన్నింటికిని ముఖ్యకారణములై యున్నవి. కావున గృహస్థులు అగ్ని జలగుణములను విశేషముగ దెలిసికొనవలయును. గృహస్థాశ్రమము యొక్క సర్వకార్యములను సత్యవ్యవహారముతో ఉత్తమముగ నిర్వర్తింపవలయును. ॥౨౪॥

24.O married man, understand thou fully, the significance of water and the lustrous fire!.

With full knowledge of the qualities that lead to success, unfaltering in nature, keeping thy gold in safety, preach thou in each house, the deeds that lead to the fulfilment of aims. Let thy tongue taste clarified butter and mayest thou duly protect thy body.

౩౧౮. సముద్రేత ఇత్యస్యాత్రిర్ఋషిః, గృహపతిర్దేవతా, భురిగార్షీ పంక్తిశ్ఛన్దః, పంచమః స్వరః.

పునర్గృహస్థోపదేశమాహ.

గృహస్థులను గూర్చియే మరల ఈ మంత్రమం దుపదేశించబడినది.

౩౧౮ సముద్రే తే హృదయమప్స్వన్తః సం త్వా విశన్త్వోషధీ రుతాపః।

యజ్ఞస్య త్వా యజ్ఞపతే సూక్తోక్తౌ నమో వాకే విధేమ యత్స్వాహా ॥౨౫॥

ప.వి:- సముద్రే, తే, హృదయమ్, అప్స్విత్యప్సు, అన్తరిత్యన్తః, సమ్, త్వా, విశన్తు, ఓషధీః, ఉత, ఆపః, యజ్ఞస్య, త్వా, యజ్ఞపత ఇతి యజ్ఞ + పతే, సూక్తోక్తావితి సూక్త + ఉక్తౌ, నమోవాక ఇతి నమః + వాకే, విధేమ, యత్, స్వాహా ॥౨౫॥

పదార్థః:-(సముద్రే) సమ్యగ్ ద్రవీభూతే వ్యవహారే (తే) తవ (హృదయమ్) (అప్సు) ప్రాణేషు (అన్తః) అన్తఃకరణమ్ (సమ్, త్వా, విశంతు)(ఓషధీః) యవాద్యాః (ఉత) అపి (ఆపః) జలాని (యజ్ఞస్య) గృహాశ్రమానుకూలస్య వ్యవహారస్య (త్వా) త్వాం (యజ్ఞపతే) గృహాశ్రమస్య రక్షక! (సూక్తోక్తౌ) సూక్తానాం వేదస్థానాం ప్రామాణ్యస్యోక్తిర్యస్మిన్ గృహాశ్రమే (నమోవాకే) వేదస్థస్య నమ ఇత్యన్నస్య సత్కారస్య చ వాకా వచనాని యస్మిన్ (విధేమ) నిష్పాదయేమ (యత్) యతః (స్వాహా) ప్రేమోత్పాదయిత్ర్యా వాచా. అయం మంత్రః. శత. ४.४.౨. ౧౩-౨౦. వ్యాఖ్యాతః.॥౨౫॥

అన్వయః :-హే యజ్ఞపతే! యథా వయం స్వాహా యజ్ఞస్య సూక్తోక్తౌ నమోవాకే సముద్రేఽప్సు చ తే తవ హృదయమప్స్వన్తోఽన్తఃకరణం విధేమ, తథా తేన విదితా ఓషధీస్త్వా సమావిశంతు. ఉతాప్యాప స్తవ సుఖకారికాః సంతు. ॥౨౫॥

భావార్థః :-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. అధ్యాపకోపదేశకా గృహస్థాన్ సత్యాం విద్యాం గ్రాహయిత్వా ప్రయత్నసాధ్యే గృహకృత్యానుష్ఠానే సర్వాన్ యుంజీయుః. యతస్త్వేతే శరీరాత్మబలం వర్ధయేరన్.॥౨౫॥

పదార్థము :- (యజ్ఞపతే) గృహస్థాశ్రమధర్మమునుపాలించువారలారా! మేమెటుల (స్వాహా) ప్రేమపూరిత వాక్కులచే (యజ్ఞస్య) గృహస్థాశ్రమానుకూల వ్యవహారములను (సూక్తోక్తౌ) వేదవచనముల ప్రమాణములచే ఉత్తమోత్తమ విషయములు గల ప్రబంధమునందును (నమోవాకే) వేదప్రమాణ సిద్ధాన్తమునందును [సత్కారాది క్రియలయొక్క వాదానువాదరూపమునందును] మరియు (అప్సు)సకల ప్రాణులందును (తే) నీయొక్క (యత్) ఏ (హృదయమ్) హృదయమును (విధేమ) సంతుష్టిపూర్వకముగ నియమించుచున్నామో, అటులనే దానిని తెలిసికొని (ఓషధీః) సుఖములనొసగు యవ, గోధుమ, శనగ, వరి, సోమలతాది పదార్థములు (ఆ విశంతు) పొందుదుముగాక! (ఉత) ఇంతయేగాక (ఆపః) పరిశుద్ధజలము సుఖమునొసగుగాక! ॥౨౫॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమందు వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. చదివించు, ఉపదేశించు సజ్జనులు గృహస్థులకు సత్యవిద్యలను గరపి ఉత్తమమగు ప్రయత్నములచే సిద్ధింపదగు గృహకార్యములందు వారినందరను నియమించవలయును. దానివలన గృహాశ్రమము నభిలషించువారు, గృహాశ్రమమాచరించువారు తమ శరీరాత్మలయొక్క శక్తులను పెంపొందించుకొనవలయును.॥౨౫॥

25.O householder, let thy heart be devoted to the study of the Vedas, full of reverential words, controlled by vital breaths, be engaged in virtuous acts. May thou enjoy food, fruit, water. In affectionate accents, we urge thee to discharge faithfully thy duties of married life!.

౩౧౯.దేవీరాప ఇత్యస్యాత్రిర్ఋషిః, గృహపతయో దేవతాః, స్వరాడార్షీ బృహతీ ఛన్దః, మధ్యమః స్వరః.

అథ వివాహితస్త్రీభ్యః కర్తవ్యముపదిశ్యతే.

ఇందు వివాహితస్త్రీలు చేయదగిన కర్తవ్యములనుగూర్చి ఉపదేశించబడినది.

౩౧౯ దేవీరాపఽ ఏష వో గర్భ స్తꣳసుప్రీతꣳ సుభృతం బిభృత ।
దేవ సోమైష తే లోక స్తస్మిఞ్ఛఞ్చ వక్ష్వ పరి చ వక్ష్వ ॥౨౬॥

ప.వి:- దేవీః, ఆపః, ఏషః, వః, గర్భః, తమ్, సుప్రీతమితి సు + ప్రీతమ్, సుభృతమితి సు + భృతమ్, బిభృత, దేవ, సోమ, ఏషః, తే, లోకః, తస్మిన్, శమ్, చ, వక్ష్వ, పరి, చ, వక్ష్వ ॥౨౬॥

పదార్థః :-(దేవీః) దేదీప్యమానా విదుష్యః (ఆపః) సర్వాః శుభగుణకర్మవిద్యావ్యాపిన్యః (ఏషః) (వః) యుష్మాకమ్ (గర్భః, తమ్) (సుప్రీతమ్) సుష్ఠు ప్రీతినిబద్ధమ్ (సుభృతమ్) సుష్ఠుధారితమ్ (బిభృత) ధరత. పుష్యత (దేవ) దివ్యగుణైః కమనీయ (సోమ) ఐశ్వర్యాఢ్య గృహస్థజన! (ఏషః) ప్రత్యక్షః (తే) తవ (లోకః) లోకనీయః పుత్రపత్యాదిసంబన్ధసుఖకరో గృహాశ్రమః (తస్మిన్) (శమ్) కల్యాణకారకం జ్ఞానమ్ (చ) శిక్షామ్ (వక్ష్వ) ప్రాపయ (పరి) (చ) అనుక్తసముచ్చయే (వక్ష్వ) వేహ. అయం మంత్రః. శత. ౪.౪.౫-౨౧. వ్యాఖ్యాతః.॥౨౬॥

అన్వయః :-హే ఆపో దేవీ ర్దేవ్యో! యూయం వో యుష్మాకం య ఏషో గర్భో లోకస్తం సుప్రీతం సుభృతం యథా స్యాత్తథా బిభృత. హే దేవ! సోమ య ఏష తే తవ లోకోఽస్తి తస్మిన్ శం చాచ్ఛిక్షాం వక్ష్వ చాద్రక్షణం పరివక్ష్వ. ॥౨౬॥

భావార్థః:-విదుషీ స్త్రీ యథోక్తవివాహవిధినా విద్వాంసం పతిం ప్రాప్య తన్మనోరంజనపురఃసరం గర్భమాదధీత. స చ పతిః స్త్రీరక్షణే తన్మనోరంజనే చ నిత్యముత్సహేత. ॥౨౬॥

పదార్థము :-(ఆపః) సమస్త శుభగుణకర్మవిద్యలందు వాసికెక్కిన (దేవీః) అతిశోభాయుక్తలగు స్త్రీలారా! మీరెల్లరును (యః, ఏషః, వః) మీయొక్క ఏ యీ (గర్భః) గర్భము (లోకః) పతి పుత్రులు

మున్నగువారితోగూడ సుఖదాయకమైయున్నదో (తమ్) దానిని (సుప్రీతమ్) ఉత్తమప్రీతితో (సుభృతమ్) ఉత్తమరక్షణతో ధారణమొనర్చుడు. అట్లే (బిభృత) ధరించి రక్షణచేయుడు (దేవ) దివ్యగుణములచే ఓ మనోహరా! (సోమ) ఐశ్వర్యయుక్తుడా! నీవు (తే) నీయొక్క (లోకః) దర్శించదగిన [స్త్రీపుత్రభృత్యాదుల సంబంధమున సుఖకారకమగు గృహమున్నట్లు] (తస్మిన్) దాని విషయమున (శమ్) సుఖమును (చ) మరియు శిక్షణమును (వక్ష్వ) కలుగుజేసి (చ) మరియు రక్షించి (పరివక్ష్వ) సకల విధముల ధరించుము.॥ ౨౬ ॥

భావార్థము :- విద్యావంతులగు స్త్రీలు యథోక్త వివాహవిధిచే విద్వాంసుడగు పతిని బడసి అతని నానందపరచుచు పరస్పర ప్రసన్నతచే గర్భధారణమొనర్చవలయును. పతియును స్త్రీని భద్రముగ గాపాడుచు, నామెను సంతుష్టపరచుచు సదా ఉత్సాహవంతులై యుండవలయును.॥౨౬॥

26.O good tempered, lovely women, retain carefully, dearly loved, and well nurtured child in the womb. O nice, dignified husband, this is thy domestic life, make it resplendent with pleasure and instruction, and guard it in every possible way!.

౩౨౦. అవభృథేత్యస్యాత్రిరృషిః, దంపతీ దేవతే, భురిక్ ప్రాజాపత్యానుష్టుప్ ఛన్దః, గాంధారః స్వరః.

అవదేవైరిత్యస్య స్వరాడార్షీ బృహతీ ఛన్దః, మధ్యమః స్వరః.

పునర్గృహస్థధర్మే స్త్రీవిషయమాహ.

గృహస్థధర్మమునందు స్త్రీ అను విషయ మీ మంత్రమునందు చెప్పబడినది.

౩౨౦ అవభృథ నిచుమ్పుణ నిచేరు రసి నిచుమ్పుణః। అవదేవైర్దేవకృత మే

నో౽యాసిష మవమర్త్యైర్మర్త్యకృతం పురురాఙ్ణో దేవ రిష

స్పాహి దేవానా౹్సమిదసి ॥౨౭॥

ప.వి:- అవభృథేత్యవ+భృథ, నిచుంపుణేతి ని+చుంపుణ, నిచేరురితి ని+చేరుః, అసి, నిచుంపుణ ఇతి ని + చుంపుణః, అవ, దేవైః, దేవకృతమితి దేవ + కృతమ్, ఏనః, అయాసిషమ్, అవ, మర్త్యైః, మర్త్యకృతమితి మర్త్య+కృతమ్, పురురాఙ్ణ ఇతి పురు +రాఙ్ణః, దేవ, రిషః, పాహి, దేవానామ్, సమిదితి సమ్ + ఇత్, అసి ॥౨౭॥

పదార్థః :-(అవభృథ) యో నిషేకేణ గర్భం బిభర్తి తత్సంబుద్ధౌ (నిచుంపుణ) నితరాం మందగామిన్ (నిచేరుః) యో ధర్మేణ ద్రవ్యాణి నిత్యం చినోతి (నిచుంపుణః) నిత్యం కమనీయః (అవ) అర్వాగర్థే (దేవైః) విద్వద్భిః (దేవకృతమ్) కామిభిరనుష్ఠితమ్ (ఏనః) దుష్టాచరణమ్ (అయాసిషమ్) ప్రాప్తవతీ (అవ) నిషేధే (మర్త్యైః) మృత్యుధర్మైః (మర్త్యకృతమ్) సాధారణమనుష్యైచరితమ్ (పురురాష్ణః) పురవో బహవో రాష్ణోఽపరాధా దానశీలా యస్మిన్ తస్మాత్ (దేవ) విజిగీషో! (రిషః) ధర్మస్య హింసనాత్ (పాహి) రక్ష (దేవానామ్) విదుషాం మధ్యే (సమిత్) సమ్యగ్దీప్తః (అసి) అయం మంత్రః. శత. ౪. ౪. ౧. ౨౨-౨౩. తథా.౪. ౫. ౧-౧౬. తథా. ౪.౫.౨. ౧-౩. వ్యాఖ్యాతః.॥౨౭॥

అన్వయః :-హే అవభృథ నిచుంపుణపతే! త్వం నిచుమ్పుణో నిచేరు రసి. దేవానాం సమిదసి. హే దేవ! దేవైర్మర్త్యైః సహ వర్తమానస్త్వం యద్దేవకృతమేనోఽపరాధమహమయాసిషం తస్మాత్ పురురాష్ణో రిషో మాం పాహి దూరే రక్ష. ॥౨౭॥

భావార్థః :-స్త్రీ స్వపతిం నిత్యం ప్రార్థయేద్యథాఽహం సేవ్యం ప్రసన్నచిత్తం త్వామనుదినమిచ్ఛామి తథా త్వమపి మామిచ్ఛ, స్వబలేన రక్ష చ. యతోఽహం కస్యచిద్దుష్టాచరణశీలాజ్జనాద్దుశ్చరితం కథం చిన్న ప్రాప్నుయాం భవాంశ్చ నాప్నుయాత్. ॥౨౭॥

పదార్థము :-(అవభృథ) గర్భముధరించిన తరువాత దానిని గాపాడువాడా! (నిచుమ్పుణ) నెమ్మదిగా నడచు నో పతీ! నీవు (నిచుమ్పుణః) నిత్యము మనస్సును హరించువాడవు (నిచేరుః) ధర్మయుక్తముగ సదా ధనసంపాదనమొనర్చువాడవునై (అసి) ఉన్నావు. మరియు (దేవానామ్) విద్వాంసులమధ్య (సమిత్) మిగుల తేజస్వివై (అసి) ఉన్నావు (దేవ) జయమును కాంక్షించువాడా! (దేవైః) విద్వాంసులగు (మర్త్యైః) సాధారణ మనుష్యులతో గలసియున్న నీవు (దేవకృతమ్) కాముకులనుష్ఠించిన, లేక (మర్త్యకృతమ్) సాధారణ మానవులొనర్చిన (ఏనః) అపరాధమును (అయాసిషమ్) ప్రాప్తించినచో నన్ను (పురురాష్ణః) అధిక అపరాధకారమునుండి (రిషః) ధర్మమును త్యజింపజేయుకార్యమునుండి (పాహి) కాపాడుము. ॥౨౭॥

భావార్థము :-''సేవించదగినవాడవు, ఆనందచిత్తుడవునైయున్న నిన్ను నేను సదా కోరుచున్నట్లే నీవును నన్ను కోరుము. నేను దుష్టులొనర్చు అపరాధమునకు గురికాకుండునట్లు [నీవును భాగస్థుడవు కాకుండునట్లు] నీ పురుషార్థముకొలది నన్ను కాపాడుచుండము'' అని స్త్రీ తన భర్తను సదా ప్రార్థించవలయును. ॥౨౭॥

27.O husband, thou art the guardian of my pregnancy, a slow walker, a captivator of the heart, an accumulator of wealth in a righteous way; and supreme among the learned!. Thou enjoying the companly of the wise and ordinary mortals, guard me against the ignoble and impious sin, I may be tempted to commit towards lascivious and ordinary people.

౩౨౧. ఏజత్విత్యస్యాత్రిర్ఋషిః, దంపతీ దేవతే, ఏవాయమిత్యస్యాపి సామ్న్యనుష్టుప్ ఛన్దః, ఋషభః స్వరః.

యథాऽయమిత్యస్య ప్రాజాపత్యానుష్టుప్ ఛన్దః, గాంధారః స్వరః.

అథ గార్హస్థ్యధర్మే గర్భవ్యవస్థామాహ.

గృహస్థధర్మమునందు గర్భవ్యవస్థను గూర్చి ఇం దుపదేశించబడినది.

౩౨౧ ఏజతు దశమాస్యో గర్భో జరాయుణా సహ ।

యథాయం వాయురేజతి యథా సముద్రఽ ఏజతి ।

ఏవాయం దశమాస్యోఽ అస్రజ్జరాయుణా సహ ॥౨౮॥

ప.వి:- ఏజతు, దశమాస్య ఇతి దశ + మాస్యః, గర్భః, జరాయుణా, సహ, యథా, అయమ్, వాయుః, ఏజతి, యథా, సముద్రః, ఏజతి, ఏవ, అయమ్, దశమాస్య ఇతి దశ + మాస్యః, అస్రత్, జరాయుణా, సహ. ॥౨౮॥

పదార్థః :- (ఏజతు) చలతు (దశమాస్యః) దశసు మాసేషు భవః (గర్భః) గ్రియతే సిచ్యతే గృహ్యతే వా స గర్భః; గర్భో గృభేర్గృణాత్యర్థే . గిరిత్యనర్థానితి వా, యదా హి స్త్రీగుణాన్ గృహ్ణాతి గుణాశ్చాస్యా గృహ్యంతే. నిరు. ౧౦.౨౩ (జరాయుణా) ఆవరణేన సహ (యథా, అయమ్, వాయుః) (ఏజతి) కంపతే (యథా) (సముద్రః) ఉదధిః (ఏజతి) వర్ధతే (ఏవ) అవధారణార్థే (అయమ్) వర్తమానః (దశమాస్యః) (అస్రత్) స్రంసతోऽధః స్రవతు. లోడర్థే లఙ్ (జరాయుణా, సహ) అయం మంత్రః. శత. ౪.౫.౨. ౪-౯. వ్యాఖ్యాతః. ॥౨౮॥

అన్వయః :- హే దంపతీ! యథాऽయం వాయురేజతి యథా సముద్ర ఏజతి తథా జరాయుణా సహ దశమాస్యో గర్భ ఏజతు. క్రమేణ వర్ధతామేవం వర్ధమానోऽయం జరాయుణా సహ దశమాస్య ఏవాస్రత స్రంసతామ్. ॥౨౮॥

భావార్థః :- బ్రహ్మచర్యేణ శరీరపుష్టి మనఃసంతుష్టి విద్యావృద్ధిసంపన్నౌ కృతవివాహౌ దంపతీ యత్నేన గర్భరక్షణం కుర్యాతాం, యతః స దశమాస్యో దశమాసాత్పూర్వం న స్ఖలేత్. యో హి దశమాసాదూర్ధ్వం జాయతే, స ప్రాయశో బలబుద్ధియుక్తో భవతి. తస్మాత్ పూర్వముత్పద్యతే నాయం తాదృగ్భవతి. ॥౨౮॥

పదార్థము :- ఓ స్త్రీపురుషులారా! ఎట్లు (వాయుః) వాయువు (ఏజతి) కంపించుచున్నదో, లేక ఎట్లు (సముద్రః) సముద్రము (ఏజతి) తన తరంగములచే పొంగుచున్నదో అట్లే (అయమ్) ఇట్టి (దశమాస్యః) మీ దశమాసముల నిండుచూలు (జరాయుణా సహ) మావితోపాటు [క్రమక్రమముగ వృద్ధియగుచు] (అయమ్) ఇది (దశమాస్యః) పదిమాసములకు పూర్ణమై (అస్రత్) ప్రసవించుగాక! ॥౨౮॥

భావార్థము :- బ్రహ్మచర్యవ్రతదీక్షయందు శరీరపుష్టిని, మనస్సంతుష్టిని, విద్యాభివృద్ధిని పొంది వివాహమాడిన స్త్రీపురుషులు ప్రయత్నపూర్వకముగ పదిమాసములకు పూర్వమే గర్భస్రావము జరుగకుండ కాపాడుకొనవలయును. ఏలన పదిమాసములకన్న నెక్కువ దినములుండు గర్భము సామాన్యముగ బల, బుద్ధితో గూడినదైయుండును. అంతకుపూర్వమే ప్రసవమైన గర్భమట్లుండ జాలదు. ॥౨౮॥

28.Let, still unborn, the ten-month old child move with the secundines. Just as the wind moves, as the ocean moves uniterruptedly, so may this ten-month child come forth together with the secundines.

౩౨౨. యస్యా ఇత్యస్యాత్రిరృషిః, దంపతీ దేవతే, భురిగార్ష్యనుష్టుప్ ఛన్దః, గాంధారః స్వరః.

పునరపి గార్హస్థ్యధర్మే గర్భవ్యవస్థామాహ.

గృహస్థ ధర్మము, గర్భవ్యవస్థనుగూర్చి ఈ మంత్రమందు చెప్పబడినది.

౩౨౨ యస్యైతే యజ్ఞియో గర్భో యస్యై యోనిర్హిరణ్యయీ।

అఙ్గాన్యహ్రుతా యస్య తం మాత్రా సమజీగమꣳ స్వాహా ॥౨౯॥

ప.వి:- యస్యై, తే, యజ్ఞియః, గర్భః, యస్యై, యోనిః, హిరణ్యయీ, అంగాని, అహ్రుతా, యస్య, తమ్, మాత్రా, సమ్, అజీగమమ్, స్వాహా. ॥౨౯॥

పదార్థః :- (యస్యై) సులక్షణాయాః స్త్రియాః. షష్ఠ్యర్థే చతుర్థీ (తే) తవ (యజ్ఞియః) యో యజ్ఞమర్హతి (గర్భః) (యస్యై) సుభగాయాః (యోనిః) జన్మస్థానమ్ (హిరణ్యయీ) రోగరహితా శుద్ధా (అంగాని) అంకితాని వ్యంజకాని వా. అంగాంగేతి క్షిప్రనామాంకితమేవాంకితం భవతి. నిరు. ౫. ౧౭. (అహ్రుతా) అకుటిలాని సరలాని శోభనాని. శేశ్ఛన్దసి బహుల మితి లుక్ (యస్య, తం) (మాత్రా) గర్భమానకర్త్ర్యా త్వయా సహ సమాగమ్య (సమ్) (అజీగమమ్) సమ్యక్ ప్రాప్నుయామ్ (స్వాహా) ధర్మయుక్త్య క్రియయా. అయం మంత్రః. శత. ౪.౪. ౩. ౧౦-౧౧. వ్యాఖ్యాతః. ॥౨౯॥

అన్వయః :- హే వివాహితే సుభగే! అహం పతిః యస్యై యస్యాస్తే తవ హిరణ్యయీ యోని రస్తి, యస్యై

యస్యాస్తవ యజ్ఞియో గర్భోఽస్తి, తస్యాం త్వయి యస్య గర్భస్యాహ్రుతాఽకుటిలాన్యంగాని స్యు స్తం మాత్రా గర్భమానక్రర్త్యా త్వయా సహ స్వాహా సమజీగమం సమ్యక్ ప్రాప్నుయామ్. ॥౨౯॥

భావార్థః :- పురుషేణ గృహాశ్రమే జితేంద్రియతా వీర్యశుద్ధ్యున్నతిబ్రహ్మచర్యతా సంపాదనీయా, స్త్రియాప్యేవం చాన్యద్గర్భధారణం గర్భాశయయోన్యారోగ్యకరణం తద్రక్షణం చ కార్యం పరస్పరమాహ్లాదేన సంతానోత్పాదనే కృతే ప్రశస్తరూపగుణకర్మస్వభావాన్యపత్యాని జాయంత ఇతి వేద్యమ్. ॥౨౯॥

పదార్థము :- ఓ సౌభాగ్యవతీ! నీ భర్తనగు నేను (యస్యై) ఏ (తే) నీయొక్క (హిరణ్యయీ) ఆరోగ్యవంతమగు ఏ గర్భాశయముగలదో మరియు (యస్యై) ఏ నీయొక్క (యజ్ఞియః) యజ్ఞమునకు దగిన (గర్భః) గర్భముగలదో (యస్య) ఏ గర్భమునకు (అహ్రుతా) సుందరములు, సరళములు నగు (అఙ్గాని) అంగములుండునో (తమ్) అట్టి (మాత్రా) గర్భము [గర్భమును గోరునట్టి నీతో సమాగనుమొనర్చక] (స్వాహా) ధర్మయుక్తముగ (సమ్ అజీగమమ్) ఉత్తమముగ ప్రాప్తించుకొందునుగాక! ॥౨౯॥

భావార్థము :-గృహాశ్రమమునందుండియును పురుషుడు ఇంద్రియములను స్వాధీనమునందుంచు కొనవలయును. పరిశుద్ధమగు వీర్యమును పెంపొందించుకొనవలయును బ్రహ్మచర్యమును ఉన్నతి పరచవలయును. స్త్రీయును ఇట్లే మెలగవలెను. పురుషునివల్ల గర్భమును పొంది దానిస్థితిని, యోని మున్నగువాని యారోగ్యములను గాపాడుకొనవలయును. మరియు స్త్రీపురుషులు పరస్పరము ఆనంద పూర్వకముగ సంతానమును బడసినచో నది ఉత్తమగుణకర్మస్వభావములచే బలసమన్వితముగ నుండు నని సకలమానవులును నిశ్చయముగ నెరుగవలయును. ॥౨౯॥

29.O wife, thou hast a womb free from disease and offspring meet for adoration. May I graciously rcceive thee with the child undeformed; after cohabitation with thee desirous of pregnancy!.

౩౨౩.పురుదస్మ ఇత్యస్యాత్రిరృషిః, దంపతీ దేవతే; ఆర్షీ జగతీ ఛన్దః, మధ్యమః స్వరః.

పున ర్గర్భవ్యవస్థా మాహ.

మరల గర్భవ్యవస్థను గూర్చియే ఈ మంత్రమం దుపదేశించబడినది.

౩౨౩ పురుదస్మో విషురూప ఇన్దురన్తర్మహిమానమానంజ ధీరః। ఏకపదీం ద్విపదీం త్రిపదీం చతుష్పదీమష్టాపదీం భువనాను ప్రథన్తాᳬ౦స్వాహా॥౩౦॥

ప.వి:- పురుదస్మ ఇతి పురు +దస్మః, విషురూప ఇతి విషు + రూపః, ఇందుః, అన్తః, మహిమానమ్, ఆనంజ, ధీరః, ఏకపదీమిత్యేక+పదీమ్, ద్విపదీమితి ద్వి+పదీమ్, త్రిపదీమితి

త్రి + పదీమ్, చతుష్పదీమ్, చతుః పదీమితి చతుః + పదీమ్, అష్టాపదీమిత్యష్టా + పదీమ్, భువనా, అను, ప్రథన్తామ్, స్వాహా ॥30॥

పదార్థః :-(పురుదస్మః) పురుర్బహుర్దస్మ ఉపక్షయో దుఃఖానాం యస్మాత్ సః (విషురూపః) విషూణి వ్యాప్తాని రూపాణి యేన సః (ఇన్దుః) పరమైశ్వర్యకారీ (అన్తః) ఆభ్యన్తరే (మహిమానమ్) పూజ్యం బ్రహ్మచర్యజితేన్ద్రియత్వాదిశుభకర్మసంస్కారజన్యమ్ (ఆనంజ) అఞ్జయేత్ కామయేత. అత్ర లిఙర్థే లిట్ (ధీరః) సర్వవ్యవహారధ్యానశీలః (ఏకపదీమ్) ఏకమోమితి పదం ప్రాప్తవ్యం యస్యాం తామ్ (ద్విపదీమ్) ద్వే అభ్యుదయే నిశ్శ్రేయసే సుఖే పదే యస్యాం తామ్ (త్రిపదీమ్) త్రీణి వాఙ్మనః శరీరస్థాని సుఖాని యస్యాస్తామ్ (చతుష్పదీమ్) చత్వారి ధర్మార్థకామమోక్షాః పదాని యస్యాస్తామ్ (అష్టాపదీమ్) అష్టౌ బ్రాహ్మణ క్షత్రియ, వైశ్య, శూద్రా శ్చత్వారో వర్ణా బ్రహ్మచర్యగృహస్థవానప్రస్థసన్న్యాసాశ్చత్వార ఆశ్రమాః పదాని ప్రాప్తవ్యాని యస్యాస్తామ్ (భువనా) భవంతి భూతాని యేషు తాని గృహాణి. శే శ్ఛందసి బహులమ్. ఇతి లుక్ (అను, ప్రథన్తామ్) ప్రఖ్యాంతు (స్వాహా) సత్యాం సకల విద్యాయుక్తాం వాచమ్. అయం మంత్రః. శత.౪.౫.౨.౧౨-౧౬. వ్యాఖ్యాతః. ॥30॥

అన్వయః:-పురదస్మో విషురూప ఇన్దు ర్ధీరో గృహస్థో ధర్మేణ వివాహితాయాః స్త్రియాః అన్తర్మహిమాన మానఞ్జ. హే గృహస్థాః! యూయం సృష్ట్యున్నతిం విధాయ, యామేకపదీం ద్విపదీం త్రిపదీం చతుష్పదీమష్టాపదీం స్వాహా సమస్తవిద్యాన్వితాం వాచం విదిత్వా భువనాని ప్రథన్తాం తయా సర్వాన్ మనుష్యాననుప్రథన్తామ్. ॥30॥

భావార్థః:-దమ్పతిభ్యాం సర్వాం గృహాశ్రమవిద్యామభివ్యాప్య, తదనుసారేణ సంతానానుత్పాద్య, మనుష్యవృద్ధిం విధాయ, బ్రహ్మచర్యేణాఖిలావిద్యాః సర్వాన్ గ్రాహయిత్వా, సుఖాని ప్రాప్యానుమోదేతామ్. ॥30॥

పదార్థము :-(పురుదస్మః) సమస్త దుఃఖములను దూరమొనర్చు స్వభావముగలవాడు (విషురూపః) జన్మక్రమముచే అనేక రూపరూపాంతర విద్యావిషయములందు ప్రవేశించినవాడు (ఇన్దుః) పరమైశ్వర్యమును సాధించువాడు (ధీరః) సకలవ్యవహారములందు ధ్యానముంచి గృహస్థధర్మమునునసరించి వివాహమాడిన స్వస్త్రీ (అన్తః) యందు (మహిమానమ్) ప్రశంసనీయమగు బ్రహ్మచర్యము, జితేంద్రియత్వము మొదలగు శుభకర్మలచే సంస్కారము పొందదగిన గర్భమును (ఆనఞ్జ) కామించవలయును. [గృహస్థులట్టి సృష్టియుత్పత్తి విధానమొనర్చి 'ఎరిగి'] (ఏకపదీమ్) 'ఓమ్' అను ఒకపదమున్నదానిని (ద్విపదీమ్) ఇహపరలోక సుఖములుగలదానిని (త్రిపదీమ్) మనోవాక్కాయములయొక్క ఆనందము నిహితమైయున్నదానిని (చతుష్పదీమ్) ధర్మార్థకామమోక్షములు అను చతుర్విధ పురుషార్థములున్న పదమును (అష్టాపదీమ్) ఎనిమిది, అనగా

బ్రాహ్మణ, క్షత్రియ, వైశ్య, శూద్ర అను నాలుగు వర్ణములును, బ్రహ్మచర్యము, గార్హస్థ్యము, వానప్రస్థ్యము, సన్న్యాసము అను నాలుగాశ్రమములును లభించు పదమును(స్వాహా) సకల విద్యా పూర్ణమగు వేదవాణిని దెలిసికొని సకల గృహస్థులు (భువనా) ప్రాణులు నివసించుస్థానములను (ప్రథన్తామ్) ప్రశంసించవలయును. మరియు దానిద్వారా సమస్త మానవులను (అను) అనుకూలరీతిగా పెంపొందించవలయును. ॥30॥

భావార్థము :- వివాహమాడినట్టి స్త్రీపురుషులు గృహస్థాశ్రమమునకు సంబంధించిన సమస్త విద్యలను సాంగోపాంగముగ దెలిసికొని తదనుసారము చక్కని సంతానమును బడసి మానవుల నభివృద్ధి పరచి వారికి బ్రహ్మచర్య నియమములచే సకల విద్యలను గరపి పరమసుఖమును పొంది ఆనందించవలయును. ॥30॥

31. A husband, the dispeller of miseries, handsome in appearance, full of dignity, and strong in mind should wish for successful pregnancy in his life.

He should preach to mankind the one. footed, two-footed, three-footed, four- footed and eight-footed knowledge of the Vedas.

324. మరుతో యస్యేత్యస్య గోతమ ఋషిః, దంపతీ దేవతే, ఆర్షీ గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

పునరపి గార్హస్థ్యధర్మవిషయమాహ.

మరల నీ మంత్రమందును గార్హస్థ్యవిషయమే చెప్పబడినది.

324 మరుతో యస్య హి క్షయే పాథా దివో విమహసః।

స సుగోపాతమో జనః ॥31॥

ప. విః- మరుతః, యస్య, హి, క్షయే, పాథ, దివః, విమహస ఇతి వి + మహసః, సః, సుగోపాతమ ఇతి సు + గోపాతమః, జనః. ॥31॥

పదార్థః :-(మరుతః) హిరణ్యాని రూపాణ్యృత్విజో విద్వాంసశ్చ. మరుదితి హిరణ్యనామ. నిఘం. 1.2. రూప నా.. 3. 7. ఋత్విక్ నా.. 3. 1. పదనామసు చ, నిఘం. 4. 4. (యస్య) గృహస్థస్య (హి) ఖలు (క్షయే) గృహే (పాథ) ప్రాప్నుత. ద్వ్యచో తస్తిజ ఇతి దీర్ఘః (దివః) దివ్యా గుణాః, స్వభావాః క్రియా వా (విమహసః) వివిధతయా పూజనీయాః (సః) (సుగోపాతమః) శోభనధర్మేణ గాం పృథివీం వాచం వా పాతి సోఽతిశయితః (జనః) ప్రసిద్ధః. అయం మంత్రః. శత. 4.4.2. 17. వ్యాఖ్యాతః. ॥31॥

అన్వయః :- హే కృతవివాహా విమహస ఋత్విజో మరుతో గృహస్థాః! యూయం యస్య గృహస్థస్య క్షయే గృహే హిరణ్యాని సుఖరూపాణి దివః పాథ, స హి సుగోపాతమో జనః సదా సేవ్యః. ॥31॥

భావార్థః:-నహి కేనచిత్ మనుష్యేణ కిల బ్రహ్మచర్యసుశిక్షావిద్యాశరీరాత్మబలారోగ్య పురుషార్థైశ్వర్యసజ్జనసంగాలస్యత్యాగయమనియమసేవనసుసహాయైర్వినా గృహాశ్రమో ధర్తుం శక్యః. నహ్యేతేన వినా ధర్మార్థకామ మోక్షసిద్ధిర్భవితుం యోగ్యా తస్మాదయం సర్వైః ప్రయత్నేన సేవితవ్యః.॥31॥

పదార్థము :-(విమహసః) అనేక విధముల ప్రశంసించదగినవారలారా! (మరుతః) విద్వాంసులారా! గృహస్థులారా! మీరు (యస్య) ఏ గృహస్థుని (క్షయే) గృహమునందు సువర్ణమును (దివః) దివ్యగుణ స్వభావములను [ప్రతికార్యము నొనర్చు విధానమును] (పాథ) పొందుచున్నారో (సః హి) అతడే (సుగోపాతమః) ఉత్తమవాణిని, పృథివిని చక్కగా పాలించు (జనః) మానవుడు [అనగా అట్టివాడు ఎల్లరకును సేవనీయుడై యున్నాడు].॥31॥

భావార్థము :-బ్రహ్మచర్యము, ఉత్తమశిక్ష, విద్య, శరీరాత్మల బలము, ఆరోగ్యము, పురుషార్థము, ఐశ్వర్యము, సజ్జనసాంగత్యము, అలసత్వమును వదలుట, యమము, నియమములు, ఉత్తమసహాయము మున్నగునవి లేనిదే ఎవనివలనను గృహాశ్రమము ధరింపబడజాలదు. ఇది నిశ్చయము [ఉక్తవిధులు లేనిదే ధర్మార్థకామమోక్షములు సిద్ధించవు. కావున వీనిని అందరును ప్రయత్నపూర్వకముగ సేవించవలయును]. ॥31॥

32.O adorable, learned married persons, in whomsoever's house ye go, and observe therein the display of wealth and fine qualities, he is truly the cultivator of earth, and master of speech!.

32. మహీ ద్యౌరిత్యస్య మేధాతిథిర్ఋషిః, దంపతీ దేవతే, ఆర్షీ గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

పునర్గార్హస్త్యకర్మోపదేశమాహ.

మరల గృహస్థుల కర్మలను గూర్చియే ఈ మంత్రమం దుపదేశించబడినది.

32. మహీ ద్యౌః పృథివీ చ న ఇమం యజ్ఞం మిమిక్షతామ్।
పిపృతాన్నో భరీమభిః ॥32॥

ప.వి:- మహీ, ద్యౌః, పృథివీ, చ, నః, ఇమమ్, యజ్ఞమ్, మిమిక్షతామ్, పిపృతామ్, నః, భరీమభిరితి భరీ + మభిః ॥32॥

పదార్థః :-(మహీ) మహతీ పూజ్యా (ద్యౌః) దివ్యా పురుషాకృతిః (పృథివీ) విస్తృతశీలా క్షమాధారణాది శక్తిమతీ (చ) (నః) అస్మాకమ్ (ఇమమ్) వర్తమానమ్ (యజ్ఞమ్) విద్వత్పూజ్యం గృహాశ్రమమ్ (మిమిక్షతామ్) సుఖైః సేక్తుమిచ్ఛతామ్ (పిపృతామ్) పిపూర్తః (నః) అస్మాకమ్ (భరీమభిః)

ధారణపోషణాది గుణయుక్తైర్వ్యవహారై ర్వా పదార్థైః సహ. అయం మంత్రః. శత. ४.५.२-१०. వ్యాఖ్యాతః.॥32॥

అన్వయః :-హే దంపతీ! భవన్తౌ మహీ ద్యౌః మహాన్ ప్రకాశమానః పతిః మహీ పృథ్వీ స్త్రీ చ త్వం భరీమభిర్నోఽస్మాకం చాదస్యేషామిమం యజ్ఞం మిమిక్షతామ్ పిపృతాఞ్చ.॥32॥

భావార్థః :-యథా సూర్యో జలాధ్యాకృష్య వర్షిత్వా పాతి, పృథివ్యాదిపదార్థాన్ ప్రకాశయతి తద్వదయంపతిః సద్గుణాన్ పదార్థాన్ సంగృహ్య తద్దానేన రక్షేత్, విద్యాదిగుణాన్ ప్రకాశయేత్. యథేయం పృథివీ సర్వాన్ ప్రాణినో ధృత్వా పాలయతి, తథేయం స్త్రీ గర్భాదీన్ ధృత్వా పాలయేత్, ఏవం సహితౌ భూత్వా స్వార్థం సంసాధ్య మనోవాక్కర్మభిరన్యాన్ సర్వాన్ ప్రాణినః సతతం సుఖయేతామ్.॥32॥

పదార్థము :- ఓ స్త్రీపురుషులారా! మీరిరువురును (మహీ) అతిప్రశంసనీయుడు, (ద్యౌః) దివ్యమగు పురుషాకృతిగల పతియు, అతిప్రశంసనీయమగు (పృథివీ) పెంపొందిన శీలమును, క్షమను ధారణమొనర్చు సామర్థ్యము గల నీవును (భరీమభిః) ధీరతతో, సర్వజనుల సంతుష్టపరచు గుణములతో వ్యవహారములతో, లేక పదార్థములతో (నః) మాయొక్కయు (చ) మరియు [ఇతరుల యొక్కయు] (ఇమమ్) ఇట్టి (యజ్ఞమ్) విద్వాంసులచే ప్రశంసించదగిన గృహాశ్రమమును (మిమిక్షతామ్) సుఖములచే అభిషిక్తపరచుడు. మరియు (పిపృతామ్) పరిపూర్ణ మొనర్చుడు.॥32॥

భావార్థము :- సూర్యలోకము జలమమున్నగు పదార్థముల నాకర్షించి తిరిగి వర్షించి కాపాడుచున్నది. పృథివి మున్నగు పదార్థములను ప్రకాశింపజేయుచున్నది. అట్లే ఈ పతియును శ్రేష్ఠగుణములను, పదార్థములను సంగ్రహించి యిచ్చుచు రక్షించుచున్నాడు. విద్యాది గుణములను ప్రకాశపరచుచున్నాడు. మరియు ఈ పృథివియును సమస్త ప్రాణికోటిని ధరించి వానిని రక్షించుచున్నది. అటులనే ఈ స్త్రీయును గర్భము మున్నగు వ్యవహారములను ధారణమొనర్చి సమస్తమును పాలించుచున్నది. కావున నీవిధముగనే స్త్రీపురుషులిరువురును ఏకమై స్వార్థమును సాధించుచు మనోవాక్కాయకర్మలచే సకల ప్రాణులకు సుఖమును గలుగజేయవలెను. ॥32॥

32.O praiseworthy and well bult husband and forbearing wife! desire to fulfil with pleasure,and perform this domestic yajna. May ye both provide us with food and clothes!

33. ఆతిష్ఠేత్యస్య గోతమ ఋషిః, గృహపతయో దేవతాః, ఆర్ష్యనుష్టుప్ ఛన్దః, గాన్ధారః స్వరః,

ఉపయామేత్యస్య ఆర్చ్యుష్ణిక్ ఛన్దః, ఋషభః స్వరః.

అథ ప్రకారాంతరేణ గృహస్థధర్మమాహ. ప్రకారాంతరముగ గృహస్థధర్మము చెప్పబడుచున్నది.

33. ఆతిష్ఠ వృత్రహన్ రథం యుక్తా తే బ్రహ్మణా హరీ అర్వాచీనఀసు తే

మనో గ్రావా కృణోతు వగ్నునా। ఉపయామగృహీతోఽసీన్ద్రాయ

త్వా షోడశినఽ ఏష తే యోనిరిన్ద్రాయ త్వా షోడశినే ॥33॥

ప.వి:- ఆ, తిష్ఠ, వృత్రహన్నితి వృత్ర + హన్, రథమ్, యుక్తా, తే, బ్రహ్మణా, హరీఽఇతి హరీ, అర్వాచీనమ్, సు, తే, మనః, గ్రావా, కృణోతు, వగ్నునా, ఉపయామగృహీతఇత్యుపయామ + గృహీతః, అసి, ఇన్ద్రాయ, త్వా, షోడశినే, ఏషః, తే, యోనిః, ఇన్ద్రాయ, త్వా, షోడశినే.॥33॥

పదార్థః :-(ఆ) (తిష్ఠ) (వృత్రహన్) వృత్రాన్ శత్రూన్ హన్తి తత్సంబుద్ధౌ (రథమ్) రమణీయం విద్యాప్రకాశం యానం వా (యుక్తా) యుక్తౌ (తే) తవ (బ్రహ్మణా) జలేన ధనేన వా (హరీ) హరణశీలౌ ధారణాకర్షణగుణావివాశ్వౌ (అర్వాచీనమ్) అధోగామి (సు) (తే) తవ (మనః) అంతఃకరణమ్ (గ్రావా) మేఘః. గ్రావ ఇతి మేఘ నా.. నిఘం. ౧-౧౦ (కృణోతు) (వగ్నునా) వాణ్యా. వగ్నురితి వాజ్ నా... నిఘం. ౧.౧౧. (ఉపయామగృహీతః) ఉపయామా సామగ్రీ గృహీతా యేన సః (అసి) (ఇన్ద్రాయ) పరమైశ్వర్యాయ (త్వా) త్వామ్ (షోడశినే) ప్రశస్తాః షోడశకలా విద్యంతే యస్మింస్తస్మై (ఏషః) గృహాశ్రమః (తే) తవ (యోనిః) గృహమ్ (ఇన్ద్రాయ) ఐశ్వర్యప్రదాయ గృహాయ (త్వా) త్వామ్ (షోడశినే). అయం మంత్రః. శత.౪.౫.౪. ౧-౯. వ్యాఖ్యాతః. ॥33॥

అన్వయః :-హే వృత్రహన్! గ్రావేవ సుఖవర్షితా గృహస్థ! స్తే తవ యత్ర రథే బ్రహ్మణా సహ హరీ యుక్తా యుక్తౌ స్వీక్రియేతే తం త్వమాతిష్ఠాస్మిన్ గృహాశ్రమే తే తవ యన్మనోఽఽర్వాచీనమనుత్కృష్టగతి జాయతే తద్వగ్నునా వేదవాచా భవాన్ శాన్తం కృణోతు, యత స్త్వముపయామగృహీతోఽస్యతః షోడశిన ఇన్ద్రాయ త్వా త్వాముపదిశామి. హే గృహాశ్రమమభీప్సో! ఏష తే యోనిరస్తి. అస్మై షోడశిన ఇన్ద్రాయ త్వా త్వాం నియునజ్మీతి. ॥33॥

భావార్థః :-గృహాశ్రమాధీనా ఏవ సర్వ ఆశ్రమాస్తే వేదోక్తసద్వ్యవహారేణ సేవితాః సన్తోఽభ్యుదయ నిఃశ్రేయససుఖసంపత్తయే భవన్త్యేవాతః పరమైశ్వర్యప్రాప్తయే గృహాశ్రమ ఏవ సేవ్య ఇతి. ॥33॥

పదార్థము :-(వృత్రహన్) శత్రునాశమొనర్చు గృహస్థుడా! నీవు (గ్రావా) మేఘములవలె సుఖములను వర్షించువాడవు. అట్టి (తే) నీయొక్క ఏ రమణీయము, విద్యాప్రకాశమయమునగు గృహాశ్రమమున, లేక యే రథమున (బ్రహ్మణా) జలము, ధనములతోగూడ (హరీ) ధారణాకర్షణమువలె అనగా లాగునట్టి అశ్వమువలె (యుక్తా) యుక్తమొనర్చబడుచున్నవో అట్టి ఆ గృహాశ్రమమును నడుపుటకు (ఆ తిష్ఠ) ప్రతినయొనర్చుము.

ఈ గృహమున (తే) నీ (మనః) మనస్సును (వగ్నునా) వేదవాణితో శాంతపరచుము. నీవు (ఉపయామగృహీతః అసి) గృహాశ్రమమునకు కావలసిన సామగ్రిని గ్రహించి యున్నవాడవు. ఈ కారణముచే (షోడశినే) పదహారు కళలచే పరిపూర్ణమును (ఇన్ద్రాయ) పరమైశ్వర్యముల నొసగునదియును నగు గృహాశ్రమమును నడుపుటకై (త్వా) నిన్నాజ్ఞాపించుచున్నాను. ॥33॥

భావార్థము :- సమస్తాశ్రమములును గృహస్థాశ్రమమును ఆశ్రయించియుండును. కావున శ్రేష్ఠమగు వేదోక్తవ్యవహారములచే సేవించబడిన గృహాశ్రమము ఇహపరలోక సుఖములను ప్రసాదించున దగుచున్నది. కనుక పరమైశ్వర్యమును బడయుటకై గృహాశ్రమమునే సేవించుటయోగ్యము.॥33॥

33.O married man, thou art the dispeller of foes, and sprinkler of happiness like a cloud. In this chariot of thy life of a house-holder, possessing water and riches, are yoked two horses of rcstraint and attraction. Take a vow to lead the life of a house. holder. Appease thy drooping mind with the sayings of the Vedas. Thou art fully equipped with the requisites of married life. I order thee to lead married life full of prosperity and sixteen traits. This is thy home.

३४. యుక్ష్వా హీత్యస్య మధుచ్ఛన్దా ఋషిః, గృహపతిర్దేవతా, విరాడార్ష్యనుష్టుప్ ఛన్దః, గాంధారః స్వరః,

ఉపయామేత్యస్య పూర్వవచ్ఛన్దః స్వరశ్చ.

అథ రాజవిషయే ప్రతిపాదితప్రకారేణ గృహస్థధర్మమాహ.

ఇపుడు రాజవిషయము, ప్రాసంగికముగ గృహాశ్రమధర్మ మీ మంత్రమున చెప్పబడును.

३४ యుక్ష్వా హి కేశినా హరీ వృషణా కక్ష్యప్రా। అథా న౨ ఇన్ద్ర

సోమపా గిరాముపశ్రుతిం చర। ఉపయామగృహీతో౭సీన్ద్రాయ

త్వా షోడశిన౨ ఏష తే యోనిరిన్ద్రాయ త్వా షోడశినే ॥३४॥

ప.వి:- యుక్ష్వ, హి, కేశినా, హరీ ఇతి హరీ, వృషణా, కక్ష్యప్రేతి కక్ష్య + ప్రా, అథ, నః, ఇన్ద్ర, సోమపా ఇతి సోమ + పాః, గిరామ్, ఉపశ్రుతి మిత్యుప + శ్రుతిమ్, చర, ఉపయామగృహీత ఇత్యుపయామ + గృహీతః, అసి, ఇన్ద్రాయ, త్వా, షోడశినే, ఏషః, తే, యోనిః, ఇన్ద్రాయ, త్వా, షోడశినే ॥३४॥

పదార్థః :-(యుక్ష్వ)(హి) ఖలు (కేశినా) ప్రశస్తాః కేశా విద్యన్తే యయో స్తౌ. అత్ర సర్వత్ర సుపాం సు లుగితి విభక్తేరాకారః (హరీ) యానస్య హరణశీలౌ (వృషణా) వృషవద్బలిష్ఠౌ (కక్ష్యప్రా) కక్ష్యం ప్రాతః పిపూర్తః (అథ) ఆనంతర్యే (నః) అస్మాకమ్ (ఇన్ద్ర) శత్రువిదారకసేనాధ్యక్ష. (సోమపాః) ఐశ్వర్యరక్షక (గిరామ్) వాచమ్ (ఉపశ్రుతిమ్) ఉపగతాం శ్రూయమాణామ్ (చర) విజానీహి. అత్ర చర ఇత్యస్య గత్యర్థత్వాత్ ప్రాప్త్యర్థో గృహ్యతే (ఉపయామగృహీతః) ఇత్యాది పూర్వవత్. అయం మంత్రః. శత. ४.౫.3. ౧౦-౧౧. వ్యాఖ్యాతః. ॥3४॥

అన్వయః :-హే సోమపా ఇన్ద్ర! త్వం కేశినా వృషణా కక్ష్యప్రా హరీ రథే యుక్ష్వ. అథేత్యనన్తరం నోఽస్మాకం గిరాముపశ్రుతిం హి చర. ఉపయామేత్యస్యాన్వయోఽపి పూర్వవత్.॥3४॥

భావార్థః :-అస్మిన్మంత్రే రథమితి పదస్య సంబంధః. ప్రజాసభా సేనాజనాః సభాధ్యక్షం బ్రూయుః. శుచినా త్వయా న్యాయస్థితయే చత్వారి సేనాంగాని సుశిక్షితాని హృష్టపుష్టాని రక్షణీయాని. పునరస్మాకం ప్రార్థనానుకూల్యేన రాజైశ్వర్యరక్షాఽపి కార్యేతి. ॥3४॥

పదార్థము :- (సోమపాః) ఐశ్వర్యమును కాపాడువారలారా! మరియు (ఇన్ద్ర) శత్రువులను హతమొనర్చు వారలారా! (కేశినా) ఉత్తమవెంట్రుకలు గలిగిన (వృషణా) వృషభమువంటి బలముగలిగిన (కక్ష్యప్రా) లక్ష్యస్థానమునకు జేర్చగలిగిన (హరీ) రథమునులాగు అశ్వములను (రథే) రథమునకు (యుక్ష్వ) పూన్చుడు (అథ) తరువాత (నః) మాయొక్క (గిరామ్) వినతిపత్రములపై (ఉపశ్రుతిమ్) ప్రార్థనములపై (హి) చిత్తముంచి (చర) తెలిసికొనుడు. ఓ గృహస్థా! నీవు (ఉపయామగృహీతః) గృహాశ్రమసామగ్రిని గ్రహించి (అసి) ఉన్నావు. కావున (షోడశినే) షోడశకళలచే పరిపూర్ణమైన (ఇన్ద్రాయ) పరమైశ్వర్యములనిచ్చు గృహాశ్రమమును (త్వా) నీ కుపదేశించుచున్నాను (ఏషః, తే) ఇది నీకు (యోనిః) గృహము (షోడశినే) షోడశకళల చే పరిపూర్ణమగు (ఇన్ద్రాయ) పరమైశ్వర్యమొసగు గృహాశ్రమధారణకై (త్వా) నిన్నాజ్ఞాపించు చున్నాను.॥3४॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమునకు పూర్వమంత్రమందలి ''రథే'' అను శబ్దార్థముతో సంబంధము గలదు. ప్రజలు, సైన్యము, సభాసదులు, సభాధ్యక్షునితో ''మీరు శత్రువులను హతమార్చి, రాజ్యమంతయు న్యాయముస్థిరముగనుండుటకై చతురంగబలములను సుశిక్షితులుగ నొనర్చి ఉత్సాహబలముగలవిగ నుంచవలయును. తదనంతరము మా ప్రార్థనలను ఆలకించి రాజ్యైశ్వర్యములను రక్షించుడు'' అని చెప్పవలయును. ॥3४॥

34.O protector of riches, and dispeller of foes, harness in the chariotthy pair of studs, long-maned, stout in body, and fast to lead thee to destination. Know thou the requests made in our applications!.

Thou art fully equipped with the requisites of married life. I order thee to lead married life full of prosperity and sixteen traits.

3౨౮. ఇన్ద్రమిదిత్యస్య గోతమ ఋషిః, గృహపతిర్దేవతా, విరాడార్ష్యనుష్టుప్ ఛన్దః, గాంధారః స్వరః, ఉపయామేత్యస్య సర్వం పూర్వవత్.

పునస్తమేవ విషయమాహ.

మరల పైవిషయమీ మంత్రమందు చెప్పబడెను.

3౨౮ ఇన్ద్రమిద్ధరీ వహతోఽప్రతిధృష్టశవసమ్। ఋషీణాం చ స్తుతీరుప యజ్ఞం చ మానుషాణామ్ ఉపయామగృహీతోఽసీన్ద్రాయ త్వా షోడశినఽ ఏష తే యోని రిన్ద్రాయ త్వా షోడశినే ॥3౫॥

ప.విః- ఇన్ద్రమ్, ఇత్, హరీ ఇతి హరీ, వహతః, అప్రతిధృష్టశవసమిత్యప్రతి + ధృష్టశవసమ్, ఋషీణామ్, చ, స్తుతీః, ఉప, యజ్ఞమ్, చ, మానుషాణామ్, ఉపయామేత్యారభ్య పూర్వవత్. ॥3౫॥

పదార్థః :-(ఇన్ద్రమ్) పరమైశ్వర్యవర్ధకం సేనారక్షకమ్ (ఇత్) ఏవ (హరీ) శిక్షితావశ్వౌ (వహతః) (అప్రతిధృష్టశవసమ్) ధృష్టం ప్రగల్భం శవో బలం యేన తం ప్రతీతి (ఋషీణాం) మన్త్రార్థద్రష్టౄణాం విదుషాం (చ) వీరాణామ్ (స్తుతీః) గుణస్తవనాని (ఉప) (యజ్ఞమ్) సంగమనీయం వ్యవహారమ్ (చ) మానుషాణామ్ (ఉపయామేతి) పూర్వవత్. అయం మంత్రః. శత. ౪.౪.౫-౧. వ్యాఖ్యాతః. ॥3౫॥

అన్వయః:-హే సోమపా! స్త్వం షోడశిన ఇన్ద్రాయ యౌ హరీ అప్రతిధృష్టశవసమిన్ద్రవహత స్తాభ్యామృషీణాం చాద్వీరాణాం స్తుతీర్మానుషాణాం యజ్ఞం చాత్పాలనముపచర. యస్య తే తవైష యోని రస్తి యస్త్వముపయామగృహీతోఽసి, తం త్వాం షోడశిన ఇన్ద్రాయ జనా ఉపాశ్రయంతు. వయమపి త్వామాశ్రయేమ. ॥3౫॥

భావార్థః:-అత్ర పూర్వస్మాన్మన్త్రాత్ ఇన్ద్ర సోమపా శ్చరేతి పదత్రయమనువర్తతే. రాజ్ఞో రాజసభాసభ్యానాం ప్రజాస్థానాం చ జనానామిదం యోగ్యమస్తి ప్రశంసనీయవిదుషాం సకాశాద్విద్యోపదేశం ప్రాప్యాన్యేషా ముపకారాదికం చ సతతం కుర్యుః. ॥3౫॥

పదార్థము :- (సోమపాః) ఐశ్వర్యముల రక్షించువాడా! మరియు (ఇన్ద్ర) శత్రుసంహార మొనర్చు సభాధ్యక్షా! నీవు (హరీ) హరణకారకములగు బలమును, ఆకర్షణములను ఏ యశ్వములు (అప్రతిధృ

ష్టశవసమ్) బలములను చక్కగా పెంపొందజేయునవియు (ఇన్ద్రమ్) పరమైశ్వర్యములనభివృద్ధిపరచునవియు నగు సేనాసమూహములను (వహతః) నడుపుచున్నవియో వానితో యుక్తుడవై (ఋషీణామ్) వేదమంత్రముల నెరుగు విద్వాంసుల యొక్కయు (చ) మరియు వీరుల యొక్కయు (స్తుతిః) గుణముల జ్ఞానమును మరియు (మానుషాణామ్) సాధారణమానవుల యొక్కయు (యజ్ఞమ్) సత్సంగమొనర్చదగిన వ్యవహారమును (చ) మరియు వాని పాలనము నొనర్చుము. మరియు (ఉప) వాని సామీప్యమును పొందుము (తే) నీయొక్క (ఏషః) ఏ యీ (యోనిః) నిమిత్తమగు రాజధర్మముగలదో, ఏ నీవు (ఉపయామగృహీతః) సకల సామగ్రులచే సంయుక్తుడవై యున్నావో అట్టి (త్వా) నిన్ను (షోడశినే) షోడశకళలచే గూడియున్న (ఇన్ద్రాయ) ఉత్తమైశ్వర్యములకొరకు ప్రజలు సైన్యములను ఆశ్రయించునుగాక! మరియు మేమును ఆశ్రయింతుము.॥౩౫॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమునకు పూర్వమంత్రమందలి (ఇన్ద్ర, సోమపాః, చర) అను నీ మూడు పదములతో సంబంధము గలదు. ప్రశంసనీయులగు విద్వాంసులద్వారా విద్యలను, ఉపదేశములను బడసి ఇతరుల కుపకారము సదా యొనర్చుచుండుట రాజునకు, రాజకార్యములందాలోచించు ప్రజాజనమునకు యోగ్యమై యున్నది.॥౩౫॥

35.Pair of trained horses, carry the commander of forces, whose strength is unconquerable.

O brave king, accept thou the praises of the seers of the purport of the Vedas, of the warriors, and the homage of ordinary mortals. I order thee to lead a married life full of prosperity and sixteen traits. This is thy duty as a ruler. I order thee to lead a married life full of prosperity and sixteen traits, so that thy subjects and soldiers may seek thy protection!.

౩౬. యస్మాన్నేత్యస్య వివస్వాన్ ఋషిః, పరమేశ్వరో దేవతా, భురిగార్షీ త్రిష్టుప్ ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

అథ గృహాశ్రమమిచ్ఛద్భ్యో జనేభ్యః పరమేశ్వర ఏవోపాస్య ఇత్యుపదిశ్యతే.

ఇపుడు గృహాశ్రమమును గోరువా రీశ్వరోపాసన చేయవలయు నని ఈ మంత్రమం దుపదేశించబడెను.

౩౬ యస్మాన్న జాతః పరోఽ అన్యోఽఅస్తి యఽ ఆవివేశ భువనాని విశ్వా।
ప్రజాపతిః ప్రజయా సꣳరరాణ స్త్రీణి జ్యోతీꣳషి సచతే స షోడశీ॥౩౬

ప.వి:- యస్మాత్, న, జాతః, పరః, అన్యః, అస్తి, యః, ఆవివేశేత్యాఽవివేశ, భువనాని, విశ్వా, ప్రజాపతిరితి ప్రజా + పతిః, ప్రజయేతి ప్ర + జయా, సꣳరరాణ ఇతి సమ్ + రరాణః, త్రీణి, జ్యోతీꣳషి, సచతే, సః, షోడశీ ॥౩౬॥

పదార్థః:-(యస్మాత్) పరమాత్మనః (న) నిషేధే (జాతః) ప్రసిద్ధః (పరః) ఉత్తమః (అన్యః) భిన్నః (అస్తి) (యః) (ఆవివేశ) (భువనాని) స్థానాని (విశ్వా) సర్వాణి. అత్ర శే ర్లుక్ (ప్రజాపతిః) విశ్వస్యాధ్యక్షః (ప్రజయా) సర్వేణ సంసారేణ (సంరరాణః) సమ్యగ్దాతృశీలః. అత్ర వ్యత్యయేనాత్మనేపదం. బహులం ఛన్దసీతి శపః స్థానే శ్లుః (త్రీణి) (జ్యోతీంషి) సూర్యవిద్యుద్గ్న్యాఖ్యాని (సచతే) సర్వేషు సమవైతి (సః) (షోడశీ) ప్రశస్తాః షోడశ కలా విద్యన్తే యస్మిన్సః. ఇచ్ఛా ప్రాణః శ్రద్ధా పృథివ్యాపోఽగ్నిర్వాయురాకాశ మిన్ద్రియాణి మనోఽన్నం వీర్యం తపో మన్త్రా లోకో నామ చైతాః కలాః ప్రశ్నోపనిషది ప్రతిపాదితాః. అయం మంత్రః. శత. ౪. ౪. ౫-౬. వ్యాఖ్యాతః.॥౩౬॥

అన్వయః :-యస్మాత్ పరోఽన్యో న జాతః కించ యో విశ్వా భువనాన్యావివేశ. స ప్రజాపతిః ప్రజయా సంరరాణః షోడశీ త్రీణి జ్యోతీంషి సచతే.॥౩౬॥

భావార్థః:- గృహాశ్రమమిచ్ఛుద్భిర్మనుష్యైర్యః సర్వత్రాభివ్యాపీ సర్వేషాం లోకానాం స్రష్టా ధర్తా దాతా న్యాయకారీ సనాతనః సచ్చిదానన్దో నిత్యశుద్ధబుద్ధముక్తస్వభావః సూక్ష్మాత్సూక్ష్మో మహతో మహాన్ సర్వశక్తిమాన్ పరమాత్మాఽస్తి, యస్మాత్ కశ్చిదపి పదార్థ ఉత్తమః సమో వా నాస్తి స ఏవోపాస్యః. ॥౩౬॥

పదార్థము :- (యస్మాత్) ఏ పరమేశ్వరునికంటె (పరః) ఉత్తముడు (అన్యః) ఇతరుడెవ్వడును (న జాతః) పుట్టలేదో మరియు (యః) ఏ పరమాత్మ (విశ్వా) సమస్త (భువనాని) లోకములందు (ఆవివేశ) వ్యాప్తుడైయుండెనో (సః) ఆ పరమాత్మ (ప్రజయా) సమస్త విశ్వమునందు (సంరరాణః) ఉత్తమదాతయై వెలయుచు (షోడశీ) ఇచ్ఛ, ప్రాణము, శ్రద్ధ, పృథివి, జలము, అగ్ని, వాయువు, ఆకాశము, ఇంద్రియములు, మనస్సు, అన్నము, వీర్యము, తపస్సు, మంత్రము, లోకము, నామము అను నీ షోడశకళలకు స్వామి (ప్రజాపతిః) విశ్వమునకు స్వామియునగు పరమేశ్వరుడు (త్రీణి) మూడు (జ్యోతీంషి) సూర్యుడు, విద్యుత్తు, అగ్ని లను నీ మూడు జ్యోతులను(సచతే) సమస్త పదార్థములందును స్థాపించుచున్నాడు.॥౩౬॥

భావార్థము :-గృహస్థాశ్రమమును గోరువారు సర్వత్ర వ్యాపించి సర్వలోకలోకాంతరములను రచించి ధరించుదాత, న్యాయకారి, సనాతనుడు, సదా ఏకరసుడు (ఒకే తీరుగ నుండువాడు), సచ్చిదానంద స్వరూపుడు, నిత్యశుద్ధబుద్ధముక్తస్వభావుడు, సమస్త పదార్థములకు భిన్నుడు, సూక్ష్మాతిసూక్ష్ముడు, ఉన్నతోన్నతుడు, ఉత్తముడు, అసమానుడు, సర్వశక్తిమంతుడు నగు నా పరమాత్మనే యుపాసించవలయును. ॥౩౬॥

36.There is none other than he who is born more mighty, Who hast pervaded all places. God, the giver of blessings to the whole world, maintains the three lustres in all substances. He is the giver of sixteen qualities.

౩౩౦.ఇన్ద్రశ్చేత్యస్య వివస్వానృషిః, సమ్రాడ్ మాండలికౌ రాజానౌ దేవతే, సామ్నీ త్రిష్టుప్ ఛన్దః,

తయోరహమిత్యస్య విరాడార్షీ త్రిష్టుప్ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

అథ గృహస్థోపయోగిరాజవిషయమాహ.

ఇపుడు గృహాశ్రమమున కుపయోగ మగు రాజవిషయమీ మంత్రమందు చెప్పబడెను.

330 ఇన్ద్రశ్చ సమ్రాడ్ వరుణశ్చ రాజా తౌ తే భక్షం చక్రతు రగ్ర ఏతమ్।

తయో రహమను భక్షం భక్షయామి వాగ్దేవీ జుషాణా సోమస్య

తృప్యతు సహ ప్రాణేన స్వాహా ॥౩౭॥

ప.వి:- ఇన్ద్రః, చ, సమ్రాడితి సమ్+రాట్, వరుణః, చ, రాజా, తౌ, తే, భక్షమ్, చక్రతుః, అగ్రే, ఏతమ్, తయోః, అహమ్, అను, భక్షమ్, భక్షయామి, వాక్, దేవీ, జుషాణా, సోమస్య, తృప్యతు, సహ, ప్రాణేన, స్వాహా ॥౩౭॥

పదార్థః :-(ఇన్ద్రః) పరమైశ్వర్యయుక్తః (చ) సాఙ్గోపాంగరాజ్యాఙ్గసహితః (సమ్రాట్) సమ్యగ్రాజతే స చక్రవర్తీ (వరుణః) శ్రేష్ఠః (చ) మాండలికః ప్రతిమాండలికశ్చ (రాజా) న్యాయాదిగుణైః ప్రకాశమానః (తౌ) (తే) తవ ప్రజాజనస్య (భక్షమ్) భజనం సేవనమ్ (చక్రతుః) కుర్యాతామ్. అత్ర లిఙర్థే లిట్ (అగ్రే) (ఏతమ్) (తయోః) రక్షకయోః రాజ్ఞోః (అహమ్) (అను) పశ్చాత్ (భక్షమ్, సేవనమ్) (భక్షయామి) పాలయామి (వాక్) వాణీ (దేవీ) దివ్యా (జుషాణా) ప్రసన్నా సేవమానా సతీ (సోమస్య) విద్యైశ్వర్యస్య (తృప్యతు) ప్రీణాతు (సహ) (ప్రాణేన) బలేన (స్వాహా) సత్యయా వాచా. అయం మంత్రః. శత. ౪. ౪. ౫-౮. వ్యాఖ్యాతః. ॥౩౭॥

అన్వయః :-హే ప్రజాజన! య ఇన్ద్రశ్చ సమ్రాడ్వరుణశ్చ రాజాఽస్తి తావగ్రే తే తవ భక్షం చక్రతుః. అహం తయో రేతం భక్షమనుభక్షయామి. యా సోమస్య ప్రాప్తయే జుషాణా దేవీ వాగస్తి, తయా స్వాహా ప్రాణేన సహ సర్వో జనస్తృప్యతు. ॥౩౭॥

భావార్థః :-ప్రజాయాం ద్వౌ ససభౌ రాజానౌ భవితుం యోగ్యౌ. ఏకశ్చక్రవర్తీ ద్వితీయో మాండలికశ్చైతౌ శ్రేష్ఠన్యాయవినయాదిభ్యాం ప్రజాః సంరక్ష్య పునస్తాభ్యః కరం సంగృహ్ణీయాతామ్ సర్వస్మిన్ వ్యవహారే విద్యావృద్ధిం సత్యవచనం చాచరేతామ్. త ఏవం ధర్మార్థకామైః ప్రజాః సంతోష్య స్వయం సంతుష్టౌ స్యాతామ్. ఆపత్కాలే రాజా ప్రజాం ప్రజా చ రాజానం సంరక్ష్య పరస్పరమాన్నదేతామ్. ॥౩౭॥

పదార్థము :- ఓ ప్రజలారా! (ఇన్ద్రః) పరమైశ్వర్యయుక్తుడు (చ) మరియు రాజ్యముయొక్క అంగోపాంగసహితుడు (సమ్రాట్) ఈ భూగోళమునంతయు ఏకఛత్రముగా పాలించు రాజ (వరుణః) అత్యుత్తముడు (చ) మరియు (రాజా) న్యాయాదిగుణములచే ప్రకాశించు మాండలికసేనాపతి (తౌ) వారిరువురు (అగ్రే) మొదట (తే) మిమ్ము (భక్షమ్) పలువిధములుగ రక్షింతురుగాక! మరియు (అహమ్) నేను (తయోః) ఆ యిరువురి (ఏతమ్) ఇట్టి (భక్షమ్) స్థిత పదార్థమును (అను) వెనుక (భక్షయామి) సేవించియు, సేవింపజేయుదును గాక! [ఇట్లొనర్చుచు మేమును, మీరెల్లరును] (సోమస్య) విద్య, రూప, ఐశ్వర్యములందు (జుషాణా) ప్రీతిని గలిగింపజేయునదియు (దేవీ) సమస్త విద్యలను ప్రకాశపరచునదియునగు (వాక్) వేదవాణిద్వారా (స్వాహా) సమస్త ప్రజలును (తృప్యతు) సంతుష్టులై తృప్తిగా నుందురుగాక! ॥౩౭॥

భావార్థము :- ప్రజలయందు తమ తమ సభలతోగూడ రాజగుట కిరువురే యోగ్యులు. ఒకడు చక్రవర్తి అనగా ఏకచ్ఛత్రాధిపత్యముగ సామ్రాజ్యమొనర్చువాడు. రెండవవాడు మండలాధిపతియైనవాడు. ఈ యిరువురు రాజులును ఉత్తమన్యాయము, నమ్రత, సుశీలత, వీరత్వాది గుణములచే ప్రజలను బాగుగా కాపాడుచు ప్రజలనుండి యోగ్యానుసారము రాజ్యపుపన్నులను దీసికొనవలయును. సమస్త వ్యవహారములందును విద్యనభివృద్ధిపరచి సత్యవచనమును ఆచరణమునందుంచవలయును. ఈ విధముగ ధర్మార్థకామమోక్షములచే ప్రజలను సుఖవంతులుగ నొనర్చుచు తామును స్వయముగ సంతుష్టి నొందవలయును. ఆపత్కాలములందు రాజు ప్రజలను, ప్రజలు రాజును కాపాడుకొనుచు ఆనందముగ నుండవలయును. ॥౩౭॥

37.O people, the powerful central ruler, and the noble provincial ruler serve and protect ye first. I serve ye after them!.

For the attainment of knowledge and progress, may we all be contented with strength, truthful speech, and divine Vedic lore.

౩౩౧. అగ్నే పవస్వేత్యస్య వైఖానస ఋషిః, రాజాదయో గృహపతయో దేవతాః, భురిక్ త్రిపాద్గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః, ఉపయామేత్యస్య స్వరాడార్చ్యనుష్టుప్ ఛన్దః, అగ్నే వర్చస్విన్నిత్యస్య భురిగార్చ్యనుష్టుప్ ఛన్దః, గాన్ధారః స్వరః.

పునః ప్రకారాన్తరేణ తదేవాహ. మరల ప్రకారాంతరమున పూర్వోక్తవిషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను.

౩౩౧ అగ్నే పవస్వ స్వపా౽అస్మే వర్చః సువీర్యమ్। దధద్రయిం మయి పోషమ్।
ఉపయామగృహీతో౽స్యగ్నయే త్వా వర్చస౽ ఏష తే యోని రగ్నయే
త్వా వర్చసే। అగ్నే వర్చస్విన్వర్చస్వాꣳస్త్వం దేవేష్వసి
వర్చస్వానహం మనుష్యేషు భూయాసమ్॥౩౮॥

ప. వి:- అగ్నే, పవస్వ, స్వపా ఇతి సు + అపాః, అస్మే ఇత్యస్మే, వర్చః, సువీర్యమితి సు + వీర్యమ్, దధత్, రయిమ్, మయి, పోషమ్, ఉపయామగృహీత ఇత్యుపయామ + గృహీతః, అసి, అగ్నయే, త్వా, వర్చసే, ఏషః, తే, యోనిః, అగ్నయే, త్వా, వర్చసే, అగ్నే, వర్చస్విన్, వర్చస్వాన్, త్వమ్, దేవేషు, అసి, వర్చస్వాన్, అహమ్, మనుష్యేషు, భూయాసమ్. ॥౩౮॥

పదార్థః :-(అగ్నే) విజ్ఞానాదిగుణప్రకాశక సభాపతే! రాజన్! (పవస్వ) శుద్ధ (స్వపాః) శోభనాన్యపాంసి కర్మాణి యస్య తద్వన్! (అస్మే) అస్మభ్యమ్ (వర్చః) వేదాధ్యయనమ్ (సువీర్యమ్) సుష్ఠువీర్యం బలం యస్మాత్ (దధత్) ధరన్ సన్ (రయిమ్) ధనమ్ (మయి) పాలనీయే జనే (పోషమ్) పుష్టిమ్ (ఉపయామగృహీతః) రాజ్యవ్యవహారాయ స్వీకృతః(అసి)(అగ్నయే) విజ్ఞానమయాయ న్యాయవ్యవహారాయ (త్వా) త్వామ్ (వర్చసే) తేజసే (ఏషః) (తే) తవ (యోనిః) రాజ్యభూమిర్నివసతిః (అగ్నయే) విజ్ఞానమయాయ పరమేశ్వరాయ (త్వా) త్వామ్ (వర్చసే) స్వప్రకాశాయ వేదప్రవర్తకాయ (అగ్నే) తేజోమయ (వర్చస్విన్) బహువర్చోఽధ్యయనం విద్యతే యస్మిన్ (వర్చస్వాన్) సర్వవిద్యాధ్యయనయుక్తః (త్వమ్) (దేవేషు) విద్వద్వర్యేషు (అసి) భవసి (వర్చస్వాన్) ప్రశస్తవిద్యాధ్యయనః (అహమ్) ప్రజాసభాసేనాజనః (మనుష్యేషు) మనస్విషు. మనుష్యాః కస్మాన్మత్వా కర్మాణి సీవ్యంతి. మనస్యమానేన సృష్టా మనస్యతిః పునర్మనస్వీభావే, మనోరపత్యమ్మనుష్యో వా. నిరు. ౩. ౭. (భూయాసమ్) అయం మంత్రః. శత. ౪.౫.౪.౯-౧౦. వ్యాఖ్యాతః. ॥౩౮॥

అన్వయః :-హే స్వపా! వర్చస్విన్నగ్నే త్వమస్మే సువీర్యం వర్చో మయి రయిం పోషం చ దధత్ సన్ పవస్వ త్వముపయామగృహీతోఽసి త్వాం వర్చసే అగ్నయే వయం స్వీకుర్మః. తే తవ ఏష యోని స్త్వా వర్చసేఽగ్నయే సంప్రేరయామః. హే సభాపతే! యథా త్వం దేవేషు వర్చస్వానసి తథాహం మనుష్యేషు వర్చస్వాన్ భూయాసమ్. ॥౩౮॥

భావార్థః:-రాజాదిసభ్యజనానామిదముచితమస్తి మనుష్యేషు సర్వాః సద్విద్యాః సద్గుణాంశ్చ వర్ధయేయు రృతస్సర్వే శ్రేష్ఠగుణకర్మప్రచారేషూత్తమా భూయాసు రితి. ॥౩౮॥

పదార్థము :-(స్వపాః) ఉత్తమోత్తమ కార్యముల నొనర్చువాడా! (వర్చస్విన్) చక్కగా వేదాధ్యయన మొనర్చువాడా! (అగ్నే) సభాపతీ! నీవు (అస్మే) మాకొరకు (సువీర్యమ్) ఉత్తమపరాక్రమమును (వర్చః) వేదపఠనమును ధరించుచు (మయి) [నిరంతరము రక్షించదగిన] అస్మదాది జనవిషయమున (రయిమ్) ధనమును (పోషమ్) పుష్టిని (దధత్) ధరించుచు (పవస్వ) పవిత్రుడవగుము. మరియు (ఉపయామగృహీతః

అసి) రాజ్యవ్యవస్థప్రాప్తికై మాచే స్వీకరించబడినవాడవు (త్వా) నిన్ను (వర్చసే) ఉత్తమ తేజో బలపరాక్రమములకై (అగ్నయే) విజ్ఞానయుక్త పరమేశ్వరప్రాప్తికై మేము స్వీకరించుచున్నాము (తే) నీయొక్క (ఏషః) ఈ (యోనిః) రాజ్యభూమి నివాసస్థానమై యున్నది (త్వా) నిన్ను (వర్చసే) తేజధారి, సభాపతివగు ఓ రాజా! [ఎట్లు మేము విద్యాప్రకాశము నున్నగు సమస్త సుఖములకొరకు మాటిమాటికి మా ప్రతికార్యమందును నిన్ను ప్రార్థించుచున్నామో] (త్వమ్) నీవు (దేవేషు) ఉత్తమ విద్వాంసుడవై (వర్చస్వాన్) ప్రశంసనీయమగు విద్యాధ్యయన మొనర్చువాడవై (అసి) ఉన్నావో అట్లే (అహమ్) నేనును (మనుష్యేషు) ఆలోచనాపరులగు మనుష్యులందు నీవలె (భూయాసమ్) అగుదునుగాక! ॥౩౮॥

భావార్థము:-సకల మానవులను ఉత్తమోత్తమ విద్యాగుణకర్మల నభివృద్ధి పరచుచు ఉత్తములగునట్లును, సమస్తమానవులందును ఉత్తమగుణములను పెంపొందజేయుచుండుట రాజు, రాజాధికారులు మరియు సభ్యజనులెల్లరకును తగియున్నది. ॥౩౮॥

38.O ruler, the doer of noble deeds, and a student of the Vedas, be thou pure. Grant us strength, and the study of the Vedas. Grant me wealth and affluence. We have chosen thee for administrative purposes. We accept thee for the grant of strength and for the attainment of God. This country is thy home. We accept thee for the grant of strength, and for the attainment of God O'lustrous ruler, thou art splenndid amid the sages. May I among mankind be bright with lustre!.

౩౯. ఉత్తిష్ఠన్నిత్యస్య వైఖానస ఋషిః, రాజాదయో గృహస్థా దేవతాః, ఉత్తిష్ఠన్నిత్యస్యోపేత్యేతస్య చార్షీ గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః, ఇన్ద్రేత్యస్యార్ష్యుష్ణిక్ ఛన్దః, ఋషభః స్వరః.

పునస్తదేవాహ. మరల పై విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడినది.

౩౯. ఉత్తిష్ఠన్నోజసా సహ పీత్వీ శిప్రే అవేపయః సోమమిన్ద్ర చమూ సుతమ్। ఉపయామగృహీతోఽసీన్ద్రాయ త్వౌజస ఏష తే యోనిరిన్ద్రాయ త్వౌజసే। ఇన్ద్రౌజిష్ఠౌజిష్ఠస్త్వం దేవేష్వస్యోజిష్ఠోఽహం మనుష్యేషు భూయాసమ్ ॥౩౯॥

ప.వి:- ఉత్తిష్ఠన్నిత్యుత్+తిష్ఠన్, ఓజసా, సహ, పీత్వీ, శిప్రే ఇతి శిప్రే, అవేపయః, సోమమ్, ఇన్ద్ర, చమూ ఇతి చమూ, సుతమ్, ఉపయామగృహీత ఇత్యుపయామ + గృహీతః,

అసి, ఇన్ద్రాయ, త్వా, ఓజసే, ఏషః, తే, యోనిః, ఇన్ద్రాయ, త్వా, ఓజసే, ఇన్ద్ర, ఓజిష్ఠ, ఓజిష్ఠః, త్వమ్, దేవేషు, అసి, ఓజిష్ఠః, అహమ్, మనుష్యేషు భూయాసమ్.॥౩౯॥

పదార్థః:-(ఉత్తిష్ఠన్) సద్గుణకర్మస్వభావేషూర్ధ్వం తిష్ఠన్ (ఓజసా) ప్రశస్తశరీరాత్మసభాసేనాబలేన (సహ) (పీత్వీ) పీత్వా. స్నాత్వ్యాదయశ్చ. అ. ౭.౧. ౪౯. ఇతీకారాదేశః (శిప్రే) హనుప్రభృత్యఙ్గాని. శిప్రే ఇత్యుపలక్షణాన్యేషాఞ్చ శిప్రే హనునాసికే. నిరు. ౬-౧౭. (అవేపయః) వేపయ. అత్ర లోడర్థే లఙ్ (సోమమ్) ఐశ్వర్యం సోమవల్ల్యాది రసం వా (ఇన్ద్ర) ఐశ్వర్యాయ ద్రవన్, ఐశ్వర్యే రమమాణంవా. ఇన్దవే ద్రవతీతి వేన్దౌ రమత ఇతి వా. నిరు. ౧౦-౮ (చమూ) సేనయా. అత్ర సుపాం సులుగితి తృతీయైకవచనస్య లుక్ (సుతమ్) సంపాదితమ్ (ఉపయామగృహీతః) (అసి) (ఇన్ద్రాయ) ఐశ్వర్యాయ (త్వా) (ఓజసే) పరాక్రమాయ (ఏషః) (తే) (యోనిః) ఐశ్వర్యకారణమ్ (ఇన్ద్రాయ) పరమైశ్వర్య ప్రదాయ రాజ్యాయ (త్వా) (ఓజసే) అనన్తపరాక్రమాయ (ఇన్ద్ర) దుఃఖవిదారక విద్వన్ (ఓజిష్ఠ) అతిశయేనౌజస్విన్ (ఓజిష్ఠః) అతిపరాక్రమీ (త్వమ్) (దేవేషు) విజిగీషమాణేషు రాజసు (అసి) (ఓజిష్ఠః) అతిశయేన పరాక్రమీ (అహమ్) (మనుష్యేషు) (భూయాసమ్) అయం మంత్రః. శత. ౪.౫.౪-౧౦. వ్యాఖ్యాతః. ॥౩౯॥

అన్వయః :-హే ఇన్ద్ర! సభాపతే! త్వం చమూ సుతం సోమం పీత్వీ ఓజసా సహోత్తిష్ఠన్సన్ యుద్ధాదికర్మసు శిప్రే అవేపయః. అస్మాభిస్త్వముపయామగృహీతోఽసి తే తవైష యోనిరస్త్యతస్త్వాం స్వష్టయేన్ద్రాయౌజసే పరిచరామః. ఓజస ఇన్ద్రాయ పరమేశ్వరాయ త్వాం ప్రేరయామః. హే ఓజిష్ఠేన్ద్ర! యథా త్వం దేవేష్వోజిష్ఠోఽసి తథాఽహం మనుష్యేష్వోజిష్ఠో భూయాసమ్. ॥౩౯॥

భావార్థః:-రాజ్యపురుషాణాం యోగ్యమస్తి యత్తే భోజనాచ్ఛాదనాదిపరికరైశ్శరీరబలమున్నయేయు ర్వ్యభిచారాదిదోషేషు కథంచిన్న ప్రవర్తేరన్. పరమేశ్వరోపాసనం చ యథోక్తవ్యవహారేణ కుర్యురితి. ॥౩౯॥

పదార్థము:-(ఇన్ద్ర) ఐశ్వర్యశాలివి, ఐశ్వర్యమునందు రమించువాడవగు ఓ సభాపతీ! నీవు (చమూ) సేనతోగూడ (సుతమ్) ఉత్పాదనమొనర్చినట్టి (సోమమ్) సోమ ఓషధీరసమును (పీత్వీ) త్రాగి (ఓజసా) శరీర, ఆత్మల బలము, రాజసభాసేనల వీరత్వముతో (సహ) కూడ (ఉత్తిష్ఠన్) ఉత్తమగుణకర్మ స్వభావములందున్నతి నొందుచు (శిప్రే) యుద్ధము మున్నగు కర్మలచే చిబుకము [గడ్డము] నాసికాది అంగములను (అవేపయః) కంపింపజేయుము [అనగా తగిన కార్యములందు ఆ యా అంగముల నుపయోగించుము]. మాచే నీవు (ఉపయామగృహీతః) రాజ్యాంగ నియమోపనియమములద్వారా గ్రహించబడి (అసి) ఉన్నావు. కావుననే (త్వా) నిన్ను సావధానముగ (ఇన్ద్రాయ) పరమైశ్వర్యము నొసగు జగదీశ్వరుడవగు నిన్ను పొందుటకై సేవించుచున్నాము (ఓజసే) అత్యంత పరాక్రమమునకై (ఇన్ద్రాయ) శత్రువిదారణమునకై (త్వా) నిన్ను ప్రేరేపించుచున్నాము (ఓజిష్ఠః) అతి తేజశాలీ! ఎట్లు (త్వమ్) నీవు (దేవేషు) శత్రువులను జయించు కోరికగలవారియందు (ఓజిష్ఠ) అత్యంత పరాక్రమముగలవాడవై (అసి)

ఉంటివో అట్లే నేను (మనుష్యేషు) సాధారణమనుష్యులందు (భూయాసమ్) అగుదును గాక! ॥౩౯॥

భావార్థము :- రాజపురుషులు అన్నవస్త్రాదుల చేతను, భోజనాది పదార్థములచేతను, శరీర బలములను ఉన్నతిపరచవలయునేగాని వ్యభిచారము మున్నగు చెడుకర్మలయందెన్నడును ప్రవృత్తులు కారాదు. మరియు పరమేశ్వరోపాసననుగూడా ఉక్తవ్యవహారములందు ఉచితరీతిని చేయవలెను.॥౩౯॥

39.O powerful ruler, having attained to strength through thy army, and arising in thy physical and spiritual strength, thou shockest thy jaws!.

We have chosen thee for administrative purposes. We accept thee for the grant of strength and the attainment of God. This country is thy home. We accept thee for the grant of strength and for the attainment of God. O' most lustrous ruler, thou art the mightiest amongst the kings fighting for victory!. Among mankind I fain would be most mighty.

333.అదృశ్రమిత్యస్య ప్రస్కణ్వ ఋషిః, గృహపతయో రాజాదయో దేవతాః, అదృశ్రమిత్యస్య సూర్యేత్యస్య చార్షీ గాయత్రీ ఛన్దః, ఉపయామగృహీతోఽసీత్యస్య స్వరాడార్షీ గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

పునః ప్రకారాన్తరేణ తదేవాహ.

మరల ప్రకారాంతరమున పూర్వోక్తవిషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడినది.

333 అదృశ్రమస్య కేతవో వి రశ్మయో జనాఁ2॥ అను। భ్రాజన్తో
అగ్నయో యథా। ఉపయామగృహీతోఽసి సూర్యాయ త్వా భ్రాజాయైష
తే యోనిః సూర్యాయ త్వా భ్రాజాయ। సూర్య భ్రాజిష్ఠ భ్రాజిష్ఠ
స్త్వం దేవేష్వసి భ్రాజిష్ఠోఽహం మనుష్యేషు భూయాసమ్ ॥౪౦॥

ప.వి:- అదృశ్రమ్, అస్య, కేతవః, వి, రశ్మయః, జనాన్, అను, భ్రాజన్తః, అగ్నయః, యథా, ఉపయామగృహీత ఇత్యుపయామ + గృహీతః, అసి, సూర్యాయ, త్వా, భ్రాజాయ, ఏషః, తే, యోనిః, సూర్యాయ, త్వా, భ్రాజాయ, సూర్య, భ్రాజిష్ఠ, భ్రాజిష్ఠః, త్వమ్, దేవేషు, అసి, భ్రాజిష్ఠః, అహమ్, మనుష్యేషు, భూయాసమ్.॥౪౦॥

పదార్థః :-(అదృశ్రమ్) పశ్యేయమ్. అత్ర లిఙర్థే లుఙ్. ఉత్తమైకవచనప్రయోగో బహులం ఛన్దసీతి రుడాగమః. బుధృశోఽఙి గుణ. అ.౭.౪.౧౬. ఇతి ప్రాప్తౌ గుణాభావశ్చ (అస్య) జగతః (కేతవః) జ్ఞాపకాః (వి) విశేషేణ (రశ్మయః) కిరణాః (జనాన్) మనుష్యాదీన్ ప్రాణినః (అను) (భ్రాజన్తః) ప్రకాశమానాః (అగ్నయః) సూర్యవిద్యుత్ప్రసిద్ధా స్త్రయః (యథా) (ఉపయామగృహీతః) (అసి) (సూర్యాయ) సూర్య ఇవ విద్యాదిసద్గుణైః ప్రకాశమానాయ (త్వా) (భ్రాజాయ) జీవనాదిప్రకాశాయ (ఏషః, తే, యోనిః) చరాచరాత్మనే జగదీశ్వరాయ (త్వా) (భ్రాజాయ) సర్వత్ర ప్రకాశమానాయ (సూర్య) సూర్యస్యేవ న్యాయవిద్యాసు ప్రకాశమాన (భ్రాజిష్ఠ) అతిశయేన సుశోభిత (భ్రాజిష్ఠః) త్వమ్ (దేవేషు) అఖిలవిద్యాసు ప్రకాశమానేషు విద్వత్సు (అసి) (భ్రాజిష్ఠః) (అహమ్) (మనుష్యేషు) విద్యాన్యాయాచరణే ప్రకాశమానేషు మానవేషు (భూయాసమ్). అయం మన్త్రః. శత. ౪.౫.౪. ౧౧ - ౧౨. వ్యాఖ్యాతః.॥౪౦॥

అన్వయః :- యథాఽస్య జగతః పదార్థాన్ భ్రాజన్తో రశ్మయః కేతవోఽగ్నయస్సన్తి తథైవ జనానన్వహమదృశ్రమ్. త్వముపయామగృహీతోఽసి యస్య తే తవైష యోనిరస్తి తం త్వాం భ్రాజాయ సూర్యాయ ప్రచోదయామి. తం త్వాం భ్రాజాయ సూర్యాయ పరమాత్మనే నియోజయామి. హే భ్రాజిష్ఠ! సూర్య యథా త్వం దేవేషు భ్రాజిష్ఠోఽసి తథాఽహం మనుష్యేషు భూయాసమ్.॥౪౦॥

భావార్థః:-అత్రోపమాలంకారః. యథేహ సూర్యకిరాణాః సర్వత్ర ప్రసృతాః ప్రకాశంతే తథా రాజప్రజాసభాజనాశ్శుభగుణకర్మస్వభావేషు ప్రకాశమానాస్సంతు. కుతో నహి మనుష్యశరీరం ప్రాప్య కస్య చిదుత్సాహపురుషార్థసత్పురుషసంగయోగాభ్యాసాచరితస్య జనస్య ధర్మార్థకామమోక్షసిద్ధిః శరీరాత్మసమాజోన్నతిశ్చ దుర్లభాఽస్తి తస్మాత్సర్వైరాలస్యం త్యక్త్వా నిత్యం ప్రయతితవ్యమ్. ॥౪౦॥

పదార్థము :-ఏ విధముగ (అస్య) ఈ విశ్వమందలి పదార్థములందు (భ్రాజన్తః) ప్రకాశవంతములును (రశ్మయః) కాంతివంతములును, లేక (కేతవః) ఆ యా పదార్థముల ప్రకటించునవియునగు (అగ్నయః) సూర్య, విద్యుత్తు, సామాన్యాగ్నులు గలవో అట్లే (జనాన్) మనుష్యులకు (అను) ఏకత్వానుకూలతతో ఏకాభిప్రాయముతో (అదృశ్రమ్) నేను చూపుదును. ఓ సభాపతీ! నీవు (ఉపయామగృహీతః అసి) రాజ్యాంగ నియమోపనియమములచే స్వీకరించబడినవాడవు (తే) ఏ నీకు (ఏషః) ఈ రాజ్యకర్మ (యోనిః) ఐశ్వర్యములకు కారణమైయున్నదో అట్టి (త్వా) నిన్ను (భ్రాజాయ, సూర్యాయ) జీవింపజేయు ప్రాణముకొరకై హెచ్చరించుచున్నాను. మరియు అట్టి నిన్ను (భ్రాజాయ) సర్వత్రప్రకాశితమైన (సూర్యాయ) చరాచరాత్మయగు జగదీశ్వరునికొరకును హెచ్చరించుచున్నాను (భ్రాజిష్ఠ) అతి పరాక్రమముచే ప్రకాశవంతుడా! (సూర్య) సూర్యునివలె సత్యవిద్యలచేతను, గుణములచేతను ప్రకాశమానుడా! ఎట్లు (త్వమ్) నీవు (దేవేషు) సకల విద్యాయుక్తుడవు, విద్వాంసులందు ప్రకాశమానుడవు (భ్రాజిష్ఠః) అత్యంత ప్రకాశితుడవునై యున్నావో అట్లే నేనును (మనుష్యేషు) సాధారణమానవులయందు (భూయాసమ్) ప్రకాశమానుడ నగుదును గాక. ॥౪౦॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమందుపమాలంకార మున్నది. ఈ జగత్తునందు సూర్యకిరణములు సర్వత్ర వ్యాపించి ప్రకాశించుచున్నట్లు రాజు, ప్రజలు, సభాసదులు శుభగుణకర్మస్వభావములందు ప్రకాశవంతులు గావలయును. ఏలన ఈ మానవశరీరమును పొంది ఉత్సాహముగ పురుషార్థముల నొనర్చుచు, సజ్జనసాంగత్య మొనర్చుచు యోగాభ్యాస మొనర్చుచుండు మానవునకు ధర్మార్థకామమోక్షసిద్ధిని బడయుట, శారీరిక, ఆత్మిక, సామాజికోన్నతులను పొందుట అసాధ్యముగాదు. కావున సకల మానవులును సోమరితనమును వదలివేసి సదా పురుషార్థములొనర్చుచుండవలెను. ॥౪౦॥

40.Just as resplendent rays and fires make known the objects of this earth, so do I make known men. We have chosen thee for administrative purposes.

We accept thee for the grant of strength and the attainment of God. This duty of administration conduces to thy prosperity. I remind thee to spread the light of knowledge and lead a pure life. I urge thee to follow the Self-Effulgent God in administering justice and spreading learning.

O brightest ruler, thou art brightest among the sages. Among mankind I fain would be the brightest!.

౩౩౪.ఉదుత్యమిత్యస్య ప్రస్కణ్వ ఋషిః, సూర్యో దేవతా, పూర్వస్య నిచృదార్షీ, ఉపయామేత్యస్య స్వరాడార్షీ గాయత్రీ చ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

అథేశ్వరపక్షే గృహస్థకర్మాహ.

ఇపుడీశ్వరపక్షమున గృహస్థకర్మ ఈ మంత్రమం దుపదేశించబడినది.

౩౩౪ ఉదుత్యం జాతవేదసం దేవం వహన్తి కేతవః।
దృశే విశ్వాయ సూర్యమ్। ఉపయామగృహీతోఽసి సూర్యాయ త్వా
భ్రాజాయైష తే యోనిః సూర్యాయ త్వా భ్రాజాయ ॥౪౧॥

ప.వి:- ఉత్, ఊం ఇత్యూం, త్యమ్, జాతవేదసమితి జాత+ వేదసమ్, దేవమ్, వహంతి, కేతవః, దృశే, విశ్వాయ, సూర్యమ్, ఉపయామగృహీత ఇత్యుపయామ + గృహీతః, అసి, సూర్యాయ, త్వా, భ్రాజాయ, ఏషః, తే, యోనిః, సూర్యాయ, త్వా, భ్రాజాయ॥౪౧॥

పదార్థః :-(ఉత్) (ఉ) వితర్కే (త్యమ్) అముమ్ (జాతవేదసమ్) యో జాతాన్ వేత్తి విన్దతే వా, జాతా వేదసో వేదాః పదార్థా వా యస్మాత్తమ్. (దేవమ్) శుద్ధస్వరూపమ్ (వహన్తి) ప్రాపయన్తి (కేతవః) కిరణా ఇవ ప్రకాశమానా విద్వాంసః (దృశే) ద్రష్టుమ్ (విశ్వాయ) సర్వజగదుపకారాయ (సూర్యమ్) చరాచరాత్మానమీశ్వరమ్. (ఉపయామగృహీతః) ఉపగతైర్యామైర్యమైః స్వీకృతః (అసి) (సూర్యాయ) ప్రాణాయ సవిత్రే వా (త్వా) త్వామ్ (భ్రాజాయ) ప్రకాశకాయ (ఏషః) కార్యకారణ సంగత్యా యదనుమీయతే (తే) తవ (యోనిః) అసమం ప్రమాణమ్. (సూర్యాయ) జ్ఞానసూర్యస్య ప్రాప్తయే(త్వా) త్వామ్ (భ్రాజాయ). అయం మంత్రః. శత.౪.౩.౪. ౯. వ్యాఖ్యాతః. ॥౪౧॥

అన్వయః :-యం జాతవేదసం దేవం సూర్యం జగదీశ్వరం విశ్వాయ దృశే కేతవో విద్వాంస ఉద్వహంత్యుత్యం జగదీశ్వరం వయం ప్రాప్నుయామ. హే జగదీశ్వర! యస్త్వమస్మాభిర్భ్రాజాయ సూర్యాయోపయామగృహీతోఽసి తం త్వా త్వాం సర్వే తదర్థం గృహ్ణంతు, యస్య తే తవైష యోనిరస్తి తం త్వాం భ్రాజాయ సూర్యాయ కారణం విజానీమః. ॥౪౧॥

భావార్థః :-యథా వేదవిదో విద్వాంసో వేదాఽనుకూలమార్గేణ పరమేశ్వరం విజ్ఞాయ శ్రేష్ఠవిజ్ఞానేన తదుపాసనం కుర్వన్తి తథైవ స ఈశ్వరః సర్వైరుపాసనీయః. న తాదృశేన జ్ఞానేన వినేశ్వరోపాసనా భవితుం శక్యా, కుతో విజ్ఞానమేవ పరమేశ్వరోపాసనావధి రితి. ॥౪౧॥

పదార్థము :- (జాతవేదసమ్) ఉత్పన్నపదార్థముల నెరుగుచున్నవాడు [ప్రాప్తించుచున్నవాడు, లేక వేదములను, విశ్వమందలి సకలసామగ్రినుత్పన్న మొనర్చినవాడు] (దేవమ్) శుద్ధస్వరూపుడగు జగదీశ్వరుని (విశ్వాయ) లోకోపకారముకొరకు (దృశే) జ్ఞాననేత్రముతో చూచుటకు (కేతవః) కిరణములవలె సర్వాంశములందు ప్రకాశించు విద్వాంసులు (ఉత్) తర్కవితర్కములతో (వహన్తి) తవం వాదానువాదవ్యాఖ్యానములతో [మరియు మేమును] (త్యమ్) ఆ జగదీశ్వరుని (ఉ) తప్పక పొందెదముగాక! ఓ పరమేశ్వరా! ఏ నీవు మాచే (భ్రాజాయ) ప్రకాశమానము, అత్యంత పురుషార్థయుక్తము నగు (సూర్యాయ) ప్రాణముకొరకు (ఉపయామగృహీతః) యమ, నియమ, యోగాభ్యాస, ఉపాసన మున్నగు సాధనములద్వారా స్వీకరించబడి (అసి) ఉన్నావో అట్టి (త్వా) నిన్ను [ఉపర్యుక్త మనోరథములు తీరుటకై సకల జనులు స్వీకరించెదరుగాక! మరియు ఓ జగదీశ్వరా! ఏ] (తే) నీయొక్క (ఏషః) ఈ [కార్యకారణముల వ్యాప్తిచే నగు ఒకే యొక అనుమాన ప్రమాణము] (యోనిః) అనుమాన ప్రమాణమైయున్నదో, అట్టి (త్వా) నిన్ను (భ్రాజాయ) ప్రకాశమానుని (సూర్యాయ) జ్ఞానరూపసూర్యుని బడయుటకై ఒక కారణముగ నెరుగు చున్నాము. ॥౪౧॥

భావార్థము :-వేదవేత్తలగు విద్వాంసులు వేదానుకూల మార్గముచే పరమేశ్వరుని దెలిసికొని ఉత్తమ జ్ఞానముతో నతనిని సేవించుచున్నట్లే ఆ జగదీశ్వరుడు సమస్త మానవులకు ఉపాసనీయుడై యున్నాడు, అట్టి జ్ఞానము లేకున్న ఈశ్వరోపాసన ఎన్నడును జరుగదు. ఏలన విజ్ఞానమే పరమేశ్వరోపాసనకు ఆధారమై యున్నది. ॥౪౧॥

41.The learned as seers, verily dilate upon God, the Creator of the Vedas, the Embodiment of purity and effulgence:for the good of humanity.May we realise that God. We accept thee for the control of highly active breath,through yoga and laws of austerity.

Thy universal pervasion through the union of cause and effect is an unsurpassed authority. We accept Thee as the Giver of resplendent knowledge.

33॥. ఆజిఘ్రేత్యస్య కుసురువిన్దు (:) ఋషిః, పత్నీ దేవతా, స్వరాడ్ బ్రాహ్మ్యుష్ణిక్ ఛన్దః, ఋషభః స్వరః.

అథ గృహస్థకర్మణి పత్న్యుపదేశవిషయమాహ.

ఇపుడు గృహస్థకర్మయందు స్త్రీకి ఉపదేశవిషయ మీ మంత్రమందు వివరించబడును.

33॥ ఆజిఘ్ర కలశం మహ్యా త్వా విశన్త్విన్దవః। పునరూర్జా నివర్తస్వ సా నః

సహస్రం ధుక్ష్వోరుధారా పయస్వతీ పునర్మావిశతాద్రయిః ॥42॥

ప.వి:- ఆ, జిఘ్ర, కలశమ్, మహి, ఆ, త్వా, విశన్తు, ఇన్దవః, పునః, ఊర్జా, ని, వర్తస్వ, సా, నః, సహస్రమ్, ధుక్ష్వ, ఉరుధారేత్యురు + ధారా, పయస్వతీ, పునః, మా, ఆ, విశతాత్, రయిః.॥42॥

పదార్థః :-(ఆ) (జిఘ్ర) (కలశమ్) నూతనం ఘటమ్ (మహి) మహాగుణవిశిష్టే పత్ని (ఆ) (త్వా) (విశన్తు) (ఇన్దవః) సోమాద్యోషధిరసాః (పునః) (ఊర్జా) పరాక్రమేణ (ని) (వర్తస్వ) (సా) (నః) అస్మాన్ (సహస్రమ్) అసంఖ్యమ్ (ధుక్ష్వ) ప్రపూర్ధి (ఉరుధారా) ఉర్వీ ధారా విద్యాసుశిక్షాధారణా యస్యాః సా (పయస్వతీ) ప్రశస్తాని పయాంస్యన్నాన్యుదకాని వా యస్యాం సా (పునః) (మా) మామ్ (ఆ) విశతామ్ (రయిః) ధనమ్. అయం మంత్రః. శత. 4.5.8. 6-7. వ్యాఖ్యాతః.॥42॥

అన్వయః :-హే మహి! పత్ని! యా త్వమురుధారా పయస్వత్యసి. సా గృహస్థశుభకర్మసు కలశమాజిఘ్ర పునస్త్వా త్వాం సహస్రమిన్దవ ఆవిశన్తు. పునరూర్జా నోఽస్మాన్ ధుక్ష్వ. పున ర్మా మాం రయి రావిశతాత్. యత స్త్వం దుఃఖాన్నివర్తస్వ.॥42॥

భావార్థః :-విదుషీణాం స్త్రీణాం యోగ్యతాఽస్తి, యాదృశాన్ సుపరీక్షితాన్పదార్థాన్ స్వయం భుఞ్జీరన్, తాదృశానేవ పత్యే దద్యుః. యతో బుద్ధిబలవిద్యావృద్ధిః స్యాత్. ధనాది పదార్థానామున్నతిం చ కుర్యుః. ॥42॥

పదార్థము:-(మహి) ప్రశంసనీయ గుణములుగల ఓ నారీరత్నమా నీవు (ఉరుధారా) ఉత్తమవిద్యలను, శిక్షలను ధరించుదానవు (పయస్వతీ) ప్రశంసితములగు అన్నజలములను ఉంచెడుదానవు, గృహాశ్రమ శుభకార్యములందు (కలశమ్) నవ్యఘటమును (ఆజిఘ్ర) ఆఘ్రాణించుము [అనగా ఆ ఘటమును జలముతో నింపి దానియుత్తమసుగంధమును పొందుము]. (పునః) మరల (తరువాత) (త్వా) నీకు (సహస్రమ్) అసంఖ్యాతములగు (ఇన్దవః) సోమాది ఓషధీరసము (ఆ విశంతు) ప్రాప్తించుగాక! [దానివల్ల నీవు సకలదుఃఖములను వీడి] (నివర్తస్వ) నివృత్తి నొందెదవుగాక [అనగా నీకెప్పుడును దుఃఖములు గలుగకుండునుగాక! అట్టి నీవు] (ఊర్జా) పరాక్రమముచే (నః) మమ్ము (ధుక్ష్వ) పరిపూర్ణపరచుము (పునః) పిదప (మా) నాకు (రయిః) ధనము (ఆ విశతాత్) ప్రాప్తమగు గాక! [ఏలయన నీవు మమ్ము దుఃఖముల నుండి తొలగించుదానవు].॥42॥

భావార్థము :-బుద్ధి, బల, విద్యాదులు వృద్ధియగునటులను, ధనధాన్యాది పదార్థములను పెంపొందజేయ గలుగునటులను విద్వాంసురాండ్రగు మహిళామణులు పదార్థములను చక్కగా పరీక్షించి తాము తినుచున్నటులే తమ పతులకు, పరివారమునకు భుజింపజేయవలయును. ॥42॥

42.O exalted wife, possessing vast knowledge, eatable and drinkable articles, smell thou the jar. Mayest thou obtain thousands of juices of medicinal herbs, whereby thou mayest be free from sorrow. Fill us again with prosperity. Let riches come again to me!.

336. ఇడేరన్త ఇత్యస్య కుసురువిన్దు (:) ఋషిః, పత్నీ దేవతా, ఆర్షీ పంక్తిశ్ఛన్దః, పంచమః స్వరః.

పునః ప్రకారాంతరేణ తదేవాహ.

మరల ప్రకారాంతరముగా నా విషయ మీ మంత్రమం దుపదేశించబడుచున్నది.

336 ఇడే రన్తే హవ్యే కామ్యే చన్ద్రే జ్యోతేఽదితే సరస్వతి మహి విశ్రుతి।
ఏతా తేఽఅఘ్న్యే నామాని దేవేభ్యో మా సుకృతం బ్రూతాత్॥43॥

ప.వి:- ఇడే, రన్తే, హవ్యే, కామ్యే, చన్ద్రే, జ్యోతే, అదితే, సరస్వతి, మహి, విశ్రుతీతి వి + శ్రుతి, ఏతా, తే, అఘ్న్యే, నామాని, దేవేభ్యః, మా, సుకృతమితి సు + కృతమ్, బ్రూతాత్ ॥43॥

పదార్థః :-(ఇడే) స్తోతుమర్హే (రన్తే) రమణీయే (హవ్యే) స్వీకర్తు మర్హే (కామ్యే) కమనీయే (చన్ద్రే) ఆహ్లాదకారకే (జ్యోతే) సుశీలేన ద్యోతమానే (అదితే) ఆత్మస్వరూపేణావినాశిని (సరస్వతి) ప్రశస్తం సరో

విజ్ఞానం విద్యతే యస్యాస్తత్సంబుద్ధౌ (మహి) పూజ్యతమే (విశ్రుతి) వివిధాః శ్రుతయః శ్రవణాని తద్వతి (ఏతా) ఏతాని (తే) తవ (అఘ్న్యే) హన్తుం తిరస్కర్తు మయోగ్యే (నామాని) గౌణిక్య ఆఖ్యాః (దేవేభ్యః) దివ్యగుణేభ్యో దివ్యగుణయుక్తపతిభ్యః (మా) మామ్ (సుకృతమ్) సుష్ఠు కర్తవ్యం కర్మ (బ్రూతాత్) బ్రూహి. అయం మంత్రః. శత. ౪.౫. ౮-౧౦. వ్యాఖ్యాతః. ॥౪౩॥

అన్వయః:-హే అఘ్న్యఽదితే జ్యోతే ఇడే హవ్యే కామ్యే రన్తే చన్ద్రే విశ్రుతి మహి సరస్వతి పత్ని! త ఏతా నామాని సన్తి త్వం దేవేభ్యో మా సుకృతం బ్రూతాత్. ॥౪౩॥

భావార్థః:-యా విద్వద్భ్యః శిక్షాం ప్రాప్తవతీ విదుషీ స్త్రీ సా యథోక్తయా శిక్షయా శిక్షేత్. యతస్సర్వా అధర్మమార్గే న ప్రవర్తేరన్. పరస్పరం విద్యావృద్ధిం స్వతనయాన్కన్యాశ్చ శిక్షితాః కుర్యుః. ॥౪౩॥

పదార్థము :-(అఘ్న్యే) దండించదగనిదానవు (అదితే) ఆత్మచే వినాశమొందనిదానవు (జ్యోతే) ఉత్తమశీలముచే ప్రకాశించుదానవు (ఇడే) ప్రశంసనీయ గుణములుగలదానవు (హవ్యే) స్వీకరించదగిన దానవు (కామ్యే) కమనీయ రూపవతివి (రన్తే) రమణీయమైనదానవు (చన్ద్రే) అత్యంతానందమొసగుదానవు (విశ్రుతి) వేదములను, అనేక ఉత్తమవిషయముల నెరుగుదానవు (మహి) అత్యంత ప్రశంసనీయమును (సరస్వతీ) ప్రశంసించదగిన విజ్ఞానముగలదానవు నగు ఓ పత్నీ! (తే) నీయొక్క (ఏతా నామాని) ఈ నామములు శ్రేష్ఠగుణములను ప్రకాశపరచుచున్నవి. అట్టి నీవు (దేవేభ్యః) ఉత్తమగుణములకొరకు (మా) నాకు (సుకృతమ్) ఉత్తమ ఉపదేశమును (బ్రూతాత్) ఒసగుచుండుము. ॥౪౩॥

భావార్థము :- విద్వాంసులవలన సుశిక్షను బడసిన స్త్రీలు తమతమ పతులకు, ఇతర సమస్త స్త్రీలకు యథాయోగ్యముగ ఉత్తమ కర్మలను నేర్పవలయును. దానిచే వారు అధర్మమార్గమున నడువరు. అట్టి స్త్రీ పురుషులిరువురును పరస్పరము విద్యల నభివృద్ధిపరచి బాలబాలికలను సుశిక్షితులుగ నొనర్తురు. ॥౪౩॥

43.Praiseworthy, delightful, worshipful, lovable, pleasuregiving, well known for good behaviour, Inviolable, full of knowledge, Adorable, Knower of the vedas, worthy of respect. These are thy names O wife! Teach me the good lesson of acquiring noble qualities.

౩౩౭.వి న ఇత్యస్య శాస ఋషిః, ఇన్ద్రో దేవతా, భురిగనుష్టుప్ ఛన్దః, గాంధారః స్వరః. ఉపమేత్యస్య

విరాడార్షీ గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

సింహావలోకన్యాయేన గృహస్థధర్మే రాజపక్షే కించిదాహ.

సింహము వెనకకు తిరిగిచూచునట్లు గృహస్థధర్మము నిమిత్తమిపుడు

రాజపక్షమున కించిదుపదేశ మీ మంత్రమందుపదేశించబడెను.

332 వి న॒ ఇన్ద్ర మృధో జహి నీచా యచ్ఛ పృతన్యతః। యో అ॒స్మాఀ౨॥ అభిదాస॒త్యధరం గమయా తమః। ఉ॒ప॒యా॒మగృహీతో॒ఽసీన్ద్రాయ త్వా విమృధఽ ఏ॒ష తే॒ యో॒ని రిన్ద్రాయ త్వా వి॒మృధే.॥౪౪॥

ప.వి:- వి, న॒ః, ఇ॒న్ద్ర, మృధః, జ॒హి, నీ॒చా, య॒చ్ఛ, పృ॒త॒న్యతః, యః, అ॒స్మాన్, అ॒భిదాస॒తీత్యభి॒ + దాసతీ, అధరమ్, గ॒మ॒య, తమః, ఉ॒ప॒యా॒మగృహీత॒ ఇత్యుపయా॒మ + గృహీతః, అ॒సి, వి॒మృ॒ధ॒ ఇతి వి॒ + మృధే, ఏ॒షః, తే॒, యోనిః, ఇన్ద్రాయ, త్వా॒, వి॒మృధ॒ ఇతి వి॒ + మృధే. ॥౪౪॥

పదార్థః:-(వి) విశేషేణ (నః) అస్మాకమ్ (ఇన్ద్ర) సేనాధ్యక్ష! (మృధః) శత్రూన్ (జహి) (నీచా) దుష్టకారిణః (యచ్ఛ) నిగృహ్ణీహి (పృతన్యతః) ఆత్మనః సేనా మిచ్ఛతః (యః) అస్మాన్ (అభిదాసతి) సర్వత ఉపక్షయతి. దసు ఉపక్షయే. అత్ర వర్ణవ్యత్యయేనాకారస్య స్థాన ఆకారః (అధరమ్) అధోగతిమ్ (గమయ) అత్ర సంహితాయామ్ అ.౬.౩.౧౧౪ ఇతి దీర్ఘః (తమః) అన్ధకారమ్ (ఉపయామగృహీతః) సేనాదిసామగ్రీ సంగృహీతః (అసి) (ఇన్ద్రాయ) ఐశ్వర్యప్రదాయ (త్వా) (విమృధే) విశిష్టా మృధః శత్రవో యస్మింస్తస్మై సంగ్రామాయ (ఏషః) (తే) (యోనిః) (ఇన్ద్రాయ) పరమానన్దప్రాప్తయే (త్వా) త్వామ్ (విమృధే) విగతశత్రవే. అయం మన్త్రః. శత. ౪. ౫. ౬-౪. వ్యాఖ్యాతః. ॥౪౪॥

అన్వయః :-హే ఇన్ద్ర! సేనాపతే! త్వం నోఽస్మాకం విమృధో జహి. పృతన్యతో నీచా నీచాన్ యచ్ఛ. యః శత్రురస్మానభిదాసతి, తం తమస్సూర్య ఇవాధరం గమయ. యస్య తే తవైష యోని రస్తి స త్వమస్మాభి రుపయామగృహీతోఽసి. అత ఏవేన్ద్రాయ విమృధే త్వాం స్వీకుర్మో విమృధ. ఇన్ద్రాయ త్వా నియోజయామశ్చ. ॥౪౪॥

భావార్థః:-యో దుష్టకర్మశీలపురుషోఽనేకధా బలమున్నీయ సర్వాన్పీడయితు మిచ్ఛతి తం రాజా సర్వథా దండయేత్. యది స ప్రబలతరోపాధిశీలతాం న త్యజేత్తర్హి, రాష్ట్రాదేనం దూరం గమయేద్వినాశయేద్వా. ॥౪౪॥

పదార్థము :-(ఇన్ద్ర) ఓ సేనాపతీ! నీవు (పృతన్యతః) మాతో యుద్ధమొనర్చుటకై సైన్యములను కూర్చుచున్న (నః) మా శత్రువులను (జహి) వధించుము. మరియు (నీచా)అట్టి నీచులను (యచ్ఛ) వశపరచుకొనుము. మరియు ఏ శత్రువు (అస్మాన్) మాకు (అభిదాసతి) అనేక దుఃఖములను గలుగజేయునో (విమృధః) ఆ దుష్టుని (తమః) సూర్యుడు అంధకారమును నాశపరచునట్లు (అధరమ్) అధోగతిని (గమయ) ప్రాప్తింపజేయుము [అధోగతి పాలొనర్చుము]. (తే ఏషః) నీ రాజ్యమునందు ఉత్తమకర్మలజేయుట (యోనిః) కారణమైయున్నది. కావున (ఉపయామగృహీతః అసి) సేన మున్నగు సాధనములద్వారా గ్రహించబడి యున్నావు. కనుకనే (త్వా) నిన్ను (ఇంద్రాయ) ఐశ్వర్యముల నొసగు (విమృధః) గొప్పయుద్ధములొనర్చు శత్రువులుగల సంగరమునకై స్వీకరించుచున్నాము (త్వా) నిన్ను (విమృధే) శత్రువులులేని [నిష్కంటకముగనున్న] (ఇన్ద్రాయ) రాజ్యముకొరకు నిన్ను ప్రేరేపించుచున్నాము [అధర్మముగ మేము ప్రవర్తించకుందుముగాక].॥౪౪॥

భావార్థము:-దుష్టు లనేకవిధముల తమశక్తి నున్నతిపరచుకొని ఎల్లరకు దుఃఖము గలుగుజేయుచుందురు. కావున నట్టి వారిని రాజు సర్వవిధముల దండించవలయును. అట్లు దండించినను వారు తమ దుష్కృత్యములను వదలనియెడల నట్టివారిని చంపివేయవలయును. లేక తనరాజ్యమునుండి తరిమివేయవలెను.॥౪౪॥

44.O general, beat our foes away, humble the men who challenge us. As the sun removes darkness, so send down to a degraded position, him who seeks to do us injury!.

We accept thee equipped with forces for the grant of happiness and dispelling our foes. This action of thine is the secret of thy rule. We urge thee to grant us happiness and remove our enemies.

౩౩౮.వాచస్పతి మిత్యస్య శాస ఋషిః, ఈశ్వరసభేశౌ రాజానౌ దేవతే, భురిగార్షీ త్రిష్టుప్ఛన్దః, ఉపయామేత్యస్య స్వరాడార్ష్యనుష్టుప్ ఛన్దః, ఆద్యస్య ధైవతః, పరస్య గాన్ధారః స్వరశ్చ.

అథ గృహస్థకర్మణి రాజవిషయమీశ్వరవిషయం చాహ.

గృహస్థ కర్మయందు రాజు విషయము, ఈశ్వరవిషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడును.

౩౩౮ వాచస్పతిం విశ్వకర్మాణ మూతయే మనోజువం వాజేఽ అద్యా
హువేమ। స నో విశ్వాని హవనాని జోష ద్విశ్వశమ్భూ రవసే
సాధుకర్మా। ఉపయామగృహీతోఽసీన్ద్రాయ త్వా విశ్వకర్మణఽ
ఏష తే యోని రిన్ద్రాయ త్వా విశ్వకర్మణే ॥౪౫॥

ప.వి:- వాచః, పతిమ్, విశ్వకర్మాణమితి విశ్వ + కర్మాణమ్, ఊతయే మనోజువమితి మనః + జువమ్, వాజే, అద్య, హువేమ, సః, నః, విశ్వాని, హవనాని, జోషత్, విశ్వశమ్భూరితి విశ్వ + శమ్భూః, అవసే, సాధుకర్మేతి సాధు + కర్మా, ఉపయామగృహీత ఇత్యుపయామ + గృహీతః, అసి, ఇన్ద్రాయ, త్వా, విశ్వకర్మణ ఇతి విశ్వ + కర్మణే, ఏషః, తే, యోనిః, ఇన్ద్రాయ, త్వా, విశ్వకర్మణ ఇతి విశ్వ + కర్మణే.॥౪౫॥

పదార్థః :-(వాచః) దేవవాణ్యాః (పతిమ్) స్వామినం పాలకం వా (విశ్వకర్మాణమ్) విశ్వాని సర్వాణి ధర్మాణి కర్మాణి యస్య తమ్ (ఊతయే) రక్షణాయ (మనోజువం) మనోగతిమ్ (వాజే) విజ్ఞానే యుద్ధే వా (అద్య) అస్మిన్నహని. నిపాతస్య చ ఇతి దీర్ఘః (హువేమ) ఆహ్వాయేమ (సః) (నః) అస్మాకమ్ (విశ్వాని) అఖిలాని (హవనాని) ప్రార్థనా వాగ్గత్తాని (జోషత్) జుషేత. అత్ర వ్యత్యయేన పరస్మైపదమ్ (విశ్వశమ్భూః) విశ్వం సర్వం శం సుఖం భావయతి (అవసే) ప్రీతయే (సాధుకర్మా) సాధూని శ్రేష్ఠాని కర్మాణి యస్య (ఉపయామగృహీతః) (అసి) (ఇన్ద్రాయ) ఐశ్వర్యాయ (త్వా) త్వామ్ (విశ్వకర్మణే) అఖిలకర్మణోత్పాదనాయ (ఏషః) (తే) (యోనిః) (ఇన్ద్రాయ) శిల్పవిద్యైశ్వర్యాయ (త్వా) త్వామ్ (విశ్వకర్మణే) అఖిలకర్మసాధనాయ. అయం మంత్రః. శత. ౪.౬.౪.౫. వ్యాఖ్యాతః. ॥౪౫॥

అన్వయః:-వయమద్య వాచ ఊతయే యం వాచస్పతిం విశ్వకర్మాణం మనోజువం హువేమ. యః సాధుకర్మా విశ్వశమ్భూః సభాపతి ర్నోఽవసే విశ్వాని హవనాని జోషత్. యస్య తే త్వైష యోని రస్తి యస్త్వముపయామగృహీతోఽస్యతస్త్వాం విశ్వకర్మణ ఇన్ద్రాయ హువేమ విశ్వకర్మణ ఇన్ద్రాయ త్వాం సేవేమహి చేత్యుపాస్మిష్టోఽన్వయార్థః.॥౪౫॥

భావార్థః:-అత్ర శ్లేషాలంకారః. యః పరమేశ్వరో న్యాయాధీశో వాఽస్మదనుష్ఠితాని కర్మాణి విదిత్వా తదనుసారేణాస్మాన్నియచ్ఛతి. యః కస్యాప్యకల్యాణమధర్మకం కర్మ చ న కరోతి, యస్య సహాయేన మనుష్యో యోగమోక్షవ్యవహారవిద్యాః ప్రాప్య ధర్మశీలో జాయేత, స ఏవాస్మాభిః పరమార్థవ్యవహారసిద్ధయే సేవనీయోఽస్తి. ॥౪౫॥

పదార్థము :- మేము (అద్య) నేడు (వాజే) విజ్ఞానము, లేక యుద్ధముకొరకు (వాచః) వేదవాణియొక్క (పతిమ్) స్వామి మరియు రక్షకుడునగు (విశ్వకర్మాణమ్) ధర్మయుక్త సమస్త కర్మలుగలవాడు (మనోజువమ్) మనస్సుకామించుగతిని ఎరుగువాడగు పరమేశ్వరుని, లేక సభాపతిని (హువేమ) కోరుచున్నాము (సాధుకర్మా)

ఉత్తమకార్యము లొనర్చువాడు (విశ్వశంభూః) సర్వసుఖములనుత్పత్తి యొనర్చువాడునగు జగదీశ్వరుడు, లేక సభాపతి (నః) మా (అవసే) ప్రేమను వృద్ధిపరచుటకై (విశ్వాని హవనాని) ప్రార్థించిన ప్రార్థనలనన్నిటిని (జోషత్) ప్రేమతో స్వీకరించు నీ ప్రేమభావమునకు (తే ఏషః) ఈ యుక్తకర్మ (యోనిః) కారణమైయున్నది. అట్టి నీవు (ఉపయామ గృహీతః) యమనియమములచే గ్రహించబడువాడవై (అసి) ఉన్నావు. కావున (విశ్వకర్మణే) సకల కార్యముల నుత్పన్నమొనర్చునదగు (ఇన్ద్రాయ) ఐశ్వర్యము నిమిత్తము (త్వా) నిన్ను [ప్రార్థించుచున్నాము] మరియు (విశ్వకర్మణే) సర్వకార్యసిద్ధికై శిల్పకళాకుశలత్వముచే ఉత్తమైశ్వర్యవంతుడవగు నిన్ను సేవించుచున్నాము. ॥౪౫॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమందు శ్లేషాలంకారము గలదు. ఏ పరమేశ్వరుడు, లేక న్యాయాధీశుడైన సభాపతి మేముచేసినపనులను పరిశీలించి తదనుసారము మమ్ము యోగ్యమగు నియమములం దుంచుచున్నాడో, ఎవడు ఎవరికిని దుఃఖముగలిగించు మోసము, కపటము మున్నగు దుష్కార్యము లొనర్చడో, ఏ పరమేశ్వరుని లేక సభాపతియొక్క సహాయముతో మానవుడు మోక్షసిద్ధిని, వ్యవహారసిద్ధిని బడసి ధర్మశీలుడగుచున్నాడో అట్టి పరమేశ్వరుడే పరమార్థసిద్ధికి, లేక అట్టి సభాపతియే వ్యవహారసిద్ధికి నిమిత్తమాత్రుడై మాకు సేవించదగియున్నాడు. ॥౪౫॥

45.Let us invoke to-day, to aid our struggle for existence, the Lord of the Vedas, the Doer of all noble deeds, and the Knower of what passes in our minds. May He hear kindly all our invocations, Who gives us all bliss, Whose works are righteous.

This act of God is due to His love. We pray unto Thee for prosperity and success in all actions. We adore Thee for success in all actions and for prosperity.

౩౩౯. విశ్వకర్మన్నిత్యస్య శాస ఋషిః, విశ్వకర్మేంద్రో దేవతా, భురిగార్షీ త్రిష్టుప్ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

ఉపయామేత్యస్య విరాడార్ష్యనుష్టుప్ ఛందః, గాంధారః స్వరః.

అథ రాజధర్మ ముపదిశతి.

ఇపు డీ మంత్రమందు రాజధర్మ ముపదేశించబడును

౩౩౯ విశ్వకర్మన్ హవిషా వర్ద్ధనేన త్రాతార మిన్ద్ర మకృణో రవధ్యమ్।

తస్మై విశః సమనమన్త పూర్వీ రయముగ్రో విహవ్యో యథాసత్।

ఉపయామగృహీతోఽసీన్ద్రాయ త్వా విశ్వకర్మణఽఏష తే

యోనిరిన్ద్రాయ త్వా విశ్వకర్మణే ॥౪౬॥

ప.వి:- విశ్వకర్మన్నితి విశ్వ+కర్మన్, హవిషా, వర్ధనేన, త్రాతారమ్, ఇన్ద్రమ్, అకృణోః, అవధ్యమ్, తస్మై, విశః, సమ్, అనమన్త, పూర్వీః, అయమ్, ఉగ్రః, విహవ్య ఇతి వి+ హవ్యః, యథా, అసత్, ఉపయామగృహీత ఇత్యుపయామ + గృహీతః, అసి, ఇన్ద్రాయ, త్వా, విశ్వకర్మణ ఇతి విశ్వ + కర్మణే, ఏషః, తే, యోనిః, ఇన్ద్రాయ, త్వా, విశ్వకర్మణ ఇతి విశ్వఽకర్మణే. ॥౪౬॥

పదార్థః:-(విశ్వకర్మన్) అఖిలసాధుకర్మయుక్త (హవిషా) ఆదాతవ్యేన (వర్ధనేన) వృద్ధినిమిత్తేన న్యాయేన సహ (త్రాతారమ్) రక్షితారమ్ (ఇన్ద్రమ్) పరమైశ్వర్యప్రదమ్ (అకృణోః) కుర్యాః (అవధ్యమ్) హన్తుమనర్హమ్ (తస్మై) (విశః) ప్రజాః (సమ్) (అనమన్త) నమన్తే. లడర్థే లుఙ్ (పూర్వీః) ప్రాక్తనైర్ధార్మికైః ప్రాప్తశిక్షాః. అత్ర పూర్వసవర్ణాదేశః (అయమ్) సభాధికృతః (ఉగ్రః) దుష్టదలనే తేజస్వీ (విహవ్యః) వివిధాని హవ్యాని సాధనాని యస్య (యథా) (అసత్) భవేత్ (ఉపయామగృహీతః) ఇత్యాది పూర్వవత్. అయం మంత్రః. శత. ౪. ౬. ౪-౬. వ్యాఖ్యాతః. ॥౪౬॥

అన్వయః:-హే విశ్వకర్మం స్త్వం వర్ధనేన హవిషా యమవధ్యమిన్ద్రం త్రాతారమకృణో స్తస్మై పూర్వీర్విశః సమనమన్త. యథాయముగ్రో విహవ్యోఽసత్తథా విధేహి. ఉపయామేత్యస్యాన్వయః పూర్వవద్యోజనీయః. ॥౪౬॥

భావార్థః:- అస్మిన్సంసారే కేచిదపి సర్వజగద్రక్షితారమీశ్వరం సభాధ్యక్షం చ నైవ తిరస్కుర్యుః కిన్తు తదనుమతౌ వర్తేరన్. న ప్రజావిరోధేన కశ్చిద్రాజాపి సమృధ్నోతి. నచైతయోరాశ్రయేణ వినా ప్రజా ధర్మార్థకామమోక్షసాధకాని కర్మాణి కర్తుం శక్నువన్తి తస్మాదేతా వీశ్వర మాశ్రిత్య పరస్పరోపకారాయ ధర్మేణ వర్తేయాతామ్. ॥౪౬॥

పదార్థము :-(విశ్వకర్మన్) సర్వోత్తమ కర్మలొనర్చు మానవా! నీవు (వర్ధనేన) వృద్ధికొరకు (హవిషా) గ్రహించదగినదియునగు విజ్ఞానముచే (అవధ్యమ్) అధర్మ, దుర్వ్యసనరహితుడును (ఇన్ద్రమ్) పరమైశ్వర్యముల నొసగువాడును (త్రాతారమ్) సమస్త ప్రజలను రక్షించువానిని సభాపతిగ (అకృణోః) చేయుము (తస్మై) ఆతనికై (పూర్వీవిశః) ప్రజలకు శిక్షణనిచ్చిన ప్రాచీనధార్మికులు (సమనమన్త) బాగుగా వంచిని కోరుదురుగాక! ఎట్లు (అయమ్) ఈ సభాపతి (ఉగ్రః) దుష్టులను దండించుటకు అద్భుతమైన కార్యదక్షతగలవాడు (విహవ్యః) పలురకములగు రాజ్యసాధనవస్తువులగు అస్త్రశస్త్రాదుల నుంచువాడునై యున్నట్లు, ప్రజలను వీనితో వర్తించునటుల ఏర్పాట్లు చేయుడు. ॥౪౬॥

సూచన:-'ఉపయామగృహీతః' అను మంత్రభాగమునకు పూర్వోక్తమగు యర్థమునే గ్రహించవలయును.

భావార్థము :- మానవులు ఈ జీవితమున విశ్వరక్షకుడగు పరమేశ్వరుని మరియు సభాధ్యక్షుని వదరువకూడదు. వారి యాజ్ఞయందే ఎల్లరును మెలగవలెను. ప్రజాకంటకుడగు ఏ రాజుగాడ పెంపొందజాలడు. ఈశ్వరుడుగాని, రాజుగాని లేనిదే ప్రజలు ధర్మార్థకామమోక్ష సిద్ధిని బడయు కార్యమెన్నటికిని చేయలేరు. కావున ప్రజలు, రాజు, ఈశ్వరు నాశ్రయించి పరస్పర పరోపకారకార్యములందు ధర్మముగ వ్యవహరింప వలయును.॥౪౬॥

46.O doer of all good deeds, with ever-growing knowledge, thou selectest as a ruler one who is free from vice and irreligion, the giver of prosperity and protection. The educated subjeets bow unto him. Exert that he becomes the suppressor of the wicked and the master of all resources. This act of thine is due to your love. We invoke thy aid for prosperity and success in all actions. We pray to thee for success in all actions, and for prosperity!.

౩౪౦.ఉపయామగృహీతోఽసీత్యస్య శాస ఋషిః, విశ్వకర్మేన్ద్రో దేవతా, విరాడ్ బ్రాహ్మీ బృహతీ ఛన్దః, మధ్యమః స్వరః.

పునః ప్రకారాన్తరేణ తదేవాహ.

మరల ప్రకారాంతరముగ నా విషయమే యిం దుపదేశించబడును.

౩౪౦ ఉపయామగృహీతోఽస్యగ్నయే త్వా గాయత్రచ్ఛన్దసం
గృహ్ణామీన్ద్రాయ త్వా త్రిష్టుప్ఛన్దసం గృహ్ణామి విశ్వేభ్య స్త్వా
దేవేభ్యో జగచ్ఛన్దసం గృహ్ణామ్యనుష్టుప్తేఽభిగరః ॥౪౭॥

ప.వి:- ఉపయామగృహీత ఇత్యుపయామ + గృహీతః, అసి, అగ్నయే, త్వా, గాయత్రఛన్దసమితి గాయత్ర + ఛన్దసమ్, గృహ్ణామి, ఇన్ద్రాయ, త్వా, త్రిష్టుప్ఛన్దసమ్, త్రిష్టుప్ఛన్దసమితి త్రిష్టుప్ + ఛన్దసమ్, గృహ్ణామి, విశ్వేభ్యః, త్వా, దేవేభ్యః, జగచ్ఛన్దసమితి జగత్+ ఛన్దసమ్, గృహ్ణామి, అనుష్టుప్, అనుష్టుబిత్యను + స్తుప్, తే, అభి గర ఇత్యభి + గరః॥౪౭॥

పదార్థః :-(ఉపయామగృహీతః) సాఙ్గోపాఙ్గసాధనైః స్వీకృతః (అగ్నయే) అగ్న్యాదిపదార్థ విజ్ఞానాయ (త్వా) త్వామ్ (గాయత్రఛన్దసమ్) గాయత్రీ ఛన్దోఽర్థవిజ్ఞాపకమ్ (గృహ్ణామి) వృణోమి (ఇన్ద్రాయ) పరమైశ్వర్య ప్రాప్తయే (త్వా) త్వామ్ (త్రిష్టుప్ ఛన్దసమ్) త్రిష్టుప్ ఛన్దోఽర్థబోధయితారమ్ (గృహ్ణామి) (విశ్వేభ్యః) అఖిలేభ్యః (త్వా) త్వామ్ (దేవేభ్యః) దివ్యగుణకర్మస్వభావేభ్యః (జగచ్ఛన్దసమ్) జగచ్ఛన్దోఽవగమకమ్ (గృహ్ణామి) (అనుష్టుప్) అనుష్టోభతే స్తభ్నాత్యజ్ఞానం యః (తే) తవ (అభిగరః) అభిగత స్తవః. అయం మంత్రః. శత. ౧౧.౫.౯-౭. వ్యాఖ్యాతః. ॥౪౭॥

అన్వయః:-హే విశ్వకర్మన్నహం యస్య తే తవానుష్టుబభిగరోఽస్తి, తం గాయత్రఛన్దసం త్వాఽగ్నయే గృహ్ణామి. త్రిష్టుప్ఛన్దసం త్వేన్ద్రాయ గృహ్ణామి. జగచ్ఛన్దసం త్వా విశ్వేభ్యో దేవేభ్యో గృహ్ణామి. ఏతదర్థమస్మాభి స్త్వముపయామగృహీతోఽసి ॥౪౭॥

భావార్థః:-అత్ర మన్త్రే పూర్వస్మాన్మంత్రాద్విశ్వకర్మన్నితి పదమనువర్తతే. మనుష్యైరగ్న్యాది విద్యాసాధన క్రియావిజ్ఞాపకానాం గాయత్ర్యాదిఛన్దోన్వితానామృగ్వేదాదీనాం బోధయాధ్యాపకః సంసేవనీయోఽస్తి. నహ్యేతేన వినా కస్యచిద్విద్యాప్రాప్తిర్భవితుం శక్యా. ॥౪౭॥

పదార్థము :- ఉత్తమోత్తమ కర్మలనొనర్చు మానవా! నేను (తే) నీయొక్క (అనుష్టుప్) అజ్ఞానమును దొలగింపజేయు (అభిగరః) సర్వవిధముల ప్రసిద్ధినొందిన ఏ ప్రశంసావాక్యము గలదో [ఏ నీవు అగ్న్యాది పదార్థములయొక్క గుణములను తెలియజేయువాడవో, గాయత్రీఛన్దోయుక్త వేదమంత్రార్థములను దెలియపరచువాడవో] (త్వా) అట్టి నిన్ను (అగ్నయే) అగ్ని మున్నగు పదార్థములయొక్క గుణములచే నెరుగుటకొరకు (గృహ్ణామి) స్వీకరించుచున్నాను (త్రిష్టుప్ ఛన్దసమ్) పరమైశ్వర్యముల నొసగు త్రిష్టుప్ ఛందోయుక్త వేదమంత్రముల యర్థములను దెలియజేయు (త్వా) నిన్ను (ఇన్ద్రాయ) పరమైశ్వర్య ప్రాప్తినిమిత్తము (గృహ్ణామి) స్వీకరించుచున్నాను (జగచ్ఛన్దసమ్) విశ్వమంతటి దివ్యగుణకర్మస్వభావములను దెలియజేయు వేదమంత్రముల అర్థములను దెలియజేయు (త్వా) నిన్ను (విశ్వేభ్యః) సమస్త (దేవేభ్యః) సద్గుణకర్మస్వభావములకొరకు (గృహ్ణామి) స్వీకరించుచున్నాను (ఉపయామ గృహీతః) పై దెలిపిన సకల కార్యములకొరకు మాచే నీవు సర్వవిధముల స్వీకరించబడి (అసి) ఉన్నావు. ॥౪౭॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమున [పూర్వమంత్రమునుండి **'విశ్వకర్మన్'** అను పదముయొక్క అనువృత్తి జరిగినది] అగ్ని మున్నగు పదార్థముల విద్యాసాధనల క్రియలను ఉత్తమోత్తమముగ దెలియజేయు గాయత్రి మొదలగు అనేక ఛందములతో గూడిన ఋగ్వేదము మున్నగు వేదములను దెలిసికొనుటకై బాగుగా చదివించెడువారిని భక్తితో సేవించవలయును. ఏలయన బాగుగా చదివించెడివారు లేనిదే ఎవరికిని విద్య లభించజాలదు. ॥౪౭॥

47.O noble king, thy praise. worthy speech dispels our ignorance. I accept thee, the knower of Gayatri metre verses, for knowing the attributes of fire and electricity. I accept thee, the preacher of the significance of Vedic verses in Trishtup metre!.

I accept thee, the expounder of the Jagati verses, for acquiring all good qualities, actions and attributes. Anushtap verses are thy preceptor, We have accepted thee for all these qualities.

౩౮౧. వ్రేశీనాం త్వేత్యస్య దేవా ఋషయః, ప్రజాపతయో దేవతాః, యాజుషీ త్రిష్టుప్ కుకూననానామిత్యస్య యాజుషీ జగతీ, భన్దనానామిత్యస్య మదిన్తమానామిత్యస్య మధున్తమానామిత్యస్య చ యాజుషీ త్రిష్టుప్, శుక్రం త్వేత్యస్య సామ్నీ బృహతీ ఛన్దాంసి. తేషు త్రిష్టుభో ధైవతః, జగత్యా నిషాదః, బృహత్యా మధ్యమశ్చ స్వరః.

అథ గార్హస్థ్యకర్మణి పత్నీ పతిముపదిశతి.

ఇపుడు గార్హస్థ్యకర్మయందు పత్ని తనపతి కుపదేశించెడు విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడును.

౩౮౧ వ్రేశీనాం త్వా పత్మన్నా ధూనోమి। కుకూననానాం త్వా పత్మన్నా ధూనోమి। భన్దనానాం త్వా పత్మన్నా ధూనోమి। మదిన్తమానాం త్వా పత్మన్నా ధూనోమి। మధుంతమానాం త్వా పత్మన్నా ధూనోమి। శుక్రం త్వా శుక్రఽ ఆధూనోమ్యహ్నో రూపే సూర్యస్య రశ్మిషు ॥౪౮॥

ప. విః- వ్రేశీనామ్, త్వా, పత్మన్, ఆ, ధూనోమి, కుకూననానామ్, త్వా, పత్మన్, ఆ, ధూనోమి, భన్దనానామ్, త్వా, పత్మన్, ఆ, ధూనోమి, మదిన్తమానామితి మదిన్+తమానామ్, త్వా, పత్మన్, ఆ, ధూనోమి, మధున్తమానామితి మధున్ + తమానామ్, త్వా, పత్మన్, ఆ, ధూనోమి, శుక్రమ్, త్వా, శుక్రే, ఆ, ధూనోమి, అహ్నః, రూపే, సూర్యస్య, రశ్మిషు॥౪౮॥

పదార్థః :-(వ్రేశీనామ్) దివ్యానామపామివ నిర్మలవిద్యాసుశీలవ్యాప్తానామ్. ఏతా వై దైవీరాపస్తద్యాశ్చైవ దైవీరాపో యాశ్చేమా మానుష్యస్తాభిరేవాస్మిన్నేతదుభయీభీ రసం దధాతి. శత. ౧౧.౫.౯.౮. (త్వా) త్వామ్ (పత్మన్) ధర్మాత్పతనశీల (ఆ) (ధూనోమి) సమన్తాత్కమ్పయామి. అత్రాన్తర్గతో ణిచ్. (కుకూననానామ్) భృశం శబ్దవిద్యయా నమ్రాణామ్. కుఙ్ శబ్దే ఇత్యస్మాద్యఙి గుణాభావేఽభ్యస్తతః

కుకూపపదాన్నమ ధాతో రౌణాదికో నక్ ప్రత్యయశ్చ తతః షష్ఠీ బహువచనమ్. (త్వా) (పత్మన్) (ఆ) (ధూనోమి) (భద్రనానామ్) కల్యాణాచరణానామ్ (త్వా)(పత్మన్) (ఆ) (ధూనోమి) (మదిన్తమానామ్) అతిశయితానన్దితానాం పరస్త్రీణాం సమీపే (త్వా) (పత్మన్) చంచలచేతః (ఆ) (ధూనోమి) (మధున్తమానామ్) అతిశయేన మాధుర్యగుణోపేతానామ్. వా ఛన్దసి సర్వే విధయో భవన్తి. అ.౧.౪.౯.భా. ఇతి నుడాగమః (త్వా) (పత్మన్) (ఆ) (ధూనోమి) (శుక్రమ్) శుద్ధం వీర్యవన్తమ్ (త్వా) (శుక్రే) (ఆ) (ధూనోమి) (అహ్నః) దినస్య (రూపే) (సూర్యస్య) (రశ్మిషు) అయం మన్త్రః. శత. ౧౧.౫.౯.౮-౯. వ్యాఖ్యాతః. ॥౪౮॥

అన్వయః:-హే పత్మన్! వ్రేశీనామపామివ వర్తమానానాం పత్నీనాం మధ్యే వ్యభిచారేణ వర్తమానం త్వాఽహమాధూనోమి. హే పత్మన్! కుకూననానాం సమీపే మౌర్ఖ్యేణ వర్తమానం త్వాఽహమాధూనోమి. హే పత్మన్! భద్రనానాం సన్నిధావధర్మాచారిత్వేన ప్రవృత్తం త్వాఽహమాధూనోమి. హే పత్మన్! మదిన్తమానాం సనీడే దుఃఖదాయిత్వేన చరన్తం త్వాఽహమాధూనోమి. హే పత్మన్! మధున్తమానాం సమర్యాదం కుచారిణం త్వాఽహమాధూనోమి. హే పత్మన్నహ్నో రూపే సూర్యస్య రశ్మిషు చ గృహే సంగతి మభీప్సుం శుక్రం త్వా శుక్రే ఆధూనోమి. ॥౪౮॥

భావార్థః :-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలఙ్కారః. యథా సూర్యస్య రశ్మీన్ ప్రాప్య జగత్పదార్థాః శుద్ధా జాయన్తే తథైవ దురాచారీ సుశిక్షాం దణ్డం చ ప్రాప్య పవిత్రో భవతి. గృహస్థైరత్యన్తదుష్టో వ్యభిచారవ్యవహారః సదైవ నిర్వర్తనీయః కుతోఽస్య శరీరాత్మబలనాశకత్వేన ధర్మార్థకామమోక్షాణాం ప్రతిబన్ధకత్వాత్. ॥౪౮॥

పదార్థము :-(పత్మన్) ధర్మమునందు చిత్తమునుంచని ఓ పతీ! (వ్రేశీనామ్) జలములవలె నిర్మలవిద్యయందు మరియు సౌశీల్యమునందు వ్యాప్తులైయున్న పరపత్నులమధ్య వ్యభిచారముతో వర్తమానుడవైయున్న (త్వా) నిన్ను నే నచటినుండి (ఆధూనోమి) బాగుగా కదిలించివేయుచున్నాను (పత్మన్) అధర్మమందు చిత్తమునుంచు ఓ పతీ! (కుకూననానామ్) శబ్దవిద్యచే నిరంతరము వినయభావముతో గూడిన పరపత్నుల సమీపమునకు మూర్ఖతతో వెళ్ళుచున్న (త్వా) నిన్ను నేనచటినుండి (ఆధూనోమి) బాగుగా తొలగించుచున్నాను (పత్మన్) దురాచారములందు చిత్తమునుంచు ఓ పతీ! (భద్రనానామ్) కళ్యాణము నాచరించు పరపత్నులవద్దికి అధర్మముగ వెళ్ళుచున్న (త్వా) నిన్ను నే నచటినుండి (ఆ) బాగుగా (ధూనోమి) తొలగించుచున్నాను (పత్మన్) చపలచిత్తముగల ఓ పతీ! (మదిన్తమానామ్) అత్యంత ఆనందమునందున్న పరపత్నుల సమీపమునకు వెళ్ళి [వారికి దుఃఖములు గలుగుజేయుచున్న] (త్వా) నిన్ను నే నచటినుండి (ఆ) పదే పదే (ధూనోమి) కంపింపజేయుచున్నాను (పత్మన్) కఠోరచిత్తముగల పతీ! (మధున్తమానామ్) అతిశయమధురభాషిణులగు పరపత్నులసరసకు దుష్టాచరణ మనస్సుతో వెళ్ళుచున్న (త్వా) నిన్ను నే నచటినుండి (ఆధూనోమి) చక్కగా తొలగించివేయుచున్నాను (పత్మన్) అవిద్యయందు రమణమొనర్చు నాథా! (అహ్నః) దినము [పగలు] యొక్క (రూపే) రూపమున అనగా (సూర్యస్య) సూర్యకిరణములు

వ్యాపించియున్నసమయమున గృహమునందు సాంగత్యము గోరుచున్న (శుక్రమ్) శుద్ధవీర్యవంతుడవగు (త్వా) నిన్ను (శుక్రే) వీర్యకారణమునుండి (ఆ) చక్కగా (ధూనోమి) వేరుపరతును. ॥48॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమున వాచకలుప్తోపమాలంకార మున్నది. సూర్యకిరణములను పొంది విశ్వమందలి పదార్థములు శుద్ధమగుచున్నట్లే దురాచారులగు పురుషులు సుశిక్షవలనను, స్త్రీల సత్యోపదేశములచేతను పవిత్రులగుదురు. అత్యంత దుఃఖకారివంశమును భ్రష్టపరచు వ్యభిచారకర్మకు గృహస్థులు సదా తొలగియుండవలయును. ఏలన వ్యభిచారమువలన శరీరాత్మలయొక్క బలము నాశనమై ధర్మార్థకామమోక్షములు సిద్ధింపజాలవు. ॥48॥

48.O irreligious husband, I warn thee against cohabitation with the pure and noble wives of others. O' evil-minded husband, I desist thee from approaching the tender-hearted wives of others. O' ill-intentioned husband I keep thee away from going near the philanthropic wives of others. O' unsteady husband, I censure thee again and again for teasing the delightful wives of others. O' stone-hearted husband, I separate thee from the company of sweet-tongued wives of others O' ignorant husband, full of virility, I prohibit thee from sexual intercourse in day. Light and sun's beams!.

349.కకుభమిత్యస్య దేవా ఋషయః, విశ్వేదేవా ప్రజాపతయో దేవతాః, విరాట్ ప్రాజాపత్యా జగతీ ఛన్దః, నిషాదః స్వరః, యత్తే సోమేత్యస్య భురిగార్ష్యుష్ణిక్ ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

అథ గృహస్థైర్నాజపక్షే పునరుపదిశతి.

మరల గృహస్థులకు రాజపక్షమున నీ మంత్రమం దుపదేశించబడెను.

349 కకుభగ్ం రూపం వృషభస్య రోచతే బృహచ్ఛుక్రః శుక్రస్య పురోగాః

సోమః సోమస్య పురోగాః। యత్తే సోమాదాభ్యన్నామ జాగృవి

తస్మై త్వా గృహ్ణామి తస్మై తే సోమ సోమాయ స్వాహా ॥49॥

ప.వి:- కకుభమ్, రూపమ్, వృషభస్య, రోచతే, బృహత్, శుక్రః, శుక్రస్య, పురోగా ఇతి పురః + గాః, సోమః, సోమస్య, పురోగా ఇతి పురః +గాః, యత్ తే, సోమ, అదాభ్యమ్, నామ, జాగృవి, తస్మై, త్వా, గృహ్ణామి, తస్మై, తే, సోమ, సోమాయ, స్వాహా ॥49॥

పదార్థః :-(కకుభమ్) దిగ్వచ్ఛుద్ధమ్ (రూపమ్) (వృషభస్య) సుఖాభివర్షకస్య సభాపతేః (రోచతే) ప్రకాశతే (బృహత్) (శుక్రః) శుద్ధః (శుక్రస్య) శుద్ధస్య ధర్మస్య (పురోగాః) పురః సరాః (సోమః) సోమగుణసమ్పన్నః. (సోమస్య) ఐశ్వర్యగుణయుక్తస్య గృహాశ్రమస్య (పురోగాః) పురోగామినః (యత్) యస్య (తే) తవ (సోమ) ప్రాప్తైశ్వర్యవిద్వన్ (అదాభ్యమ్) అహింసనీయమ్ (నామ) ఖ్యాతిః (జాగృవి) జాగరూకమ్ (తస్మై) (త్వా) త్వాం (గృహ్ణామి) (తస్మై) (తే) తుభ్యం (సోమ) సత్కర్మసు ప్రేరక! (సోమాయ) శుభకర్మసు ప్రవృత్తాయ (స్వాహా) సత్యా వాక్. అయం మంత్రః. శత. ౧౧.౫.౯.౧౦-౧౧ వ్యాఖ్యాతః. ॥౪౯॥

అన్వయః :-హే సోమ! యద్యస్య వృషభస్య బృహత్కకుభమ్ రూపం రోచతే సత్వం శుక్రస్య పురోగాః శుక్రః సోమస్య పురోగాః సోమో భవ. యత్తే తవాదాభ్యన్నామ జాగృవ్యస్తి తస్మై నామ్నే త్వా గృహ్ణామి. హే సోమ! తస్మై సోమాయ తే తుభ్యం స్వాహాఽస్తు.॥౪౯॥

భావార్థః :- సభాప్రజాజనైర్యస్య పుణ్యా ప్రశంసా సౌన్దర్యగుణయుక్తం రూపం విద్యాన్యాయో వినయః శౌర్యం తేజః పక్షరాహిత్యం సుహృత్త్వోత్సాహ ఆరోగ్యం బలం పరాక్రమో ధైర్యం జితేన్ద్రియతా వేదాదిశాస్త్రే శ్రద్ధా ప్రజాపాలనప్రియత్వం చ వర్తతే, స ఏవ సభాధిపతీ రాజా మంతవ్యః.॥౪౯॥

పదార్థము :- (సోమ) ఐశ్వర్యశాలివగు ఓ విద్వాంసా! నీవు (యత్ వృషభస్య) సమస్త సుఖములను వర్షింపజేయు నీయొక్క (కకుభమ్) దిశలవలె శుద్ధమును (బృహత్) గొప్పదియునగు (రూపమ్) సుందర స్వరూపము (రోచతే) ప్రకాశమగుచున్నది. అట్టి నీవు (శుక్రస్య) శుద్ధధర్మమునకు (పురోగాః) అగ్రగామివి లేక (సోమస్య) అత్యంతైశ్వర్యమునకు (పురోగాః) అగ్రేసరుడవు. (శుక్రః) శుద్ధుడవు (సోమః) సౌమ్యగుణ సంపన్నుడవు, ఐశ్వర్యవంతుడవు అగుము. దానిద్వారా నీ (అదాభ్యమ్) ప్రశంసనీయమగు (నామ) నామము (జాగృవి) పెంపొందుచుండును. కావున (తస్మై) దానికొరకే (త్వా) నిన్ను (గృహ్ణామి) గ్రహించుచున్నాను. మరియు (సోమ) ఉత్తమకార్యములందు ప్రేరేపించువాడా! (తస్మై) అట్టి (సోమాయ) శ్రేష్ఠకార్యములందు ప్రవృత్తుడవైయున్న (తే) నీకు (స్వాహా) సత్యవాణి ప్రాప్తమగుగాక!॥౪౯॥

భావార్థము :-ఎవనియందు పుణ్యము, ప్రశంస, సుందరరూపము, విద్య, న్యాయవినయములు, శౌర్యతేజములు, పక్షపాతరహితము, మిత్రత్వము, సకలకార్యములందు ఉత్సాహము, ఆరోగ్యము, బలపరాక్రమములు, ధైర్యము, జితేంద్రియత్వము, వేదాదిసచ్ఛాస్త్రములందు శ్రద్ధ, ప్రజాపాలనమునందు ప్రీతియు నుండునో అట్టివానినే సభాసదులు సభాపతి రాజుగ నెన్నుకొనవలెను. ॥౪౯॥

49.O learned and educated King, the giver of pleasures, thy beauty shines pure like vast space. Be thou the undefiled leader of holy religion. Be thou the excellent leader of thy advancing country. Whatever invincible and stimulating popularity is thine, for that popularity I take thee. O king, as our stimulator for noble deeds, may I utter true words for thee, the doer of noble deeds!.

౩౪౩. ఉశిక్త్వమిత్యస్య దేవా ఋషయః, ప్రజాపతయో దేవతాః, స్వరాడార్షీ జగతీ ఛన్దః, నిషాదః స్వరః.

పునః ప్రకారాంతరేణ రాజ విషయ మాహ.

మరల ప్రకారాంతరముతో రాజవిషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడును.

౩౪౩ ఉశిక్త్వన్దేవ సోమాగ్నేః ప్రియమ్పాథో౽పీహి వశీ త్వన్దేవ సోమేన్ద్రస్య
ప్రియమ్పాథో౽పీహ్యస్మత్సఖా త్వన్దేవ సోమ
విశ్వేషాన్దేవానామ్ప్రియమ్పాథో౽పీహి॥౫౦॥

ప.వి:- ఉశిక్, త్వమ్, దేవ, సోమ, అగ్నేః, ప్రియమ్, పాథః, అపి, ఇహి, వశీ, త్వమ్, దేవ, సోమ, ఇన్ద్రస్య, ప్రియమ్, పాథః, అపి, ఇహి, అస్మత్సఖేత్యస్మత్, సఖా, త్వమ్, దేవ, సోమ, విశ్వేషామ్, దేవానామ్, ప్రియమ్, పాథః, అపి, ఇహి.॥౫౦॥

పదార్థః :-(ఉశిక్) కామయమానః (త్వమ్) (దేవ) దివ్యగుణసంపన్న (సోమ) సకలైశ్వర్యాఢ్య (అగ్నేః) సద్విదుషః (ప్రియమ్) ప్రీతిజనకమ్ (పాథః) రక్షణీయమాచరణమ్. పాథ ఇతి పదనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౪. ౩. (అపి) నిశ్చయార్థే (ఇహి) ప్రాప్నుహి జానీహి వా. (వశీ) జితేన్ద్రియః (త్వమ్) (దేవ) దాతః (సోమ) ఐశ్వర్యోన్నతౌ ప్రేరక (ఇన్ద్రస్య) పరమైశ్వర్యయుక్తస్య ధార్మికస్య రాజ్ఞః (ప్రియమ్) సుఖైస్తర్పకమ్ (పాథః) జ్ఞాతవ్యం కర్మ (అపి) (ఇహి) (అస్మత్సఖా) వయం సఖాయో యస్య సః (త్వమ్) (దేవ) విద్యాసు ద్యోతమాన (సోమ) విద్యైశ్వర్యసహిత (విశ్వేషామ్) సర్వేషామ్ (దేవానామ్) ధార్మికాణామాప్తానాం విదుషామ్ (ప్రియమ్) కమనీయమ్ (పాథః) విజ్ఞానాచరణమ్ (అపి) (ఇహి) అయమ్మంత్రః. శత. ౧౧.౫.౯-౧౨. వ్యాఖ్యాతః. ॥౫౦॥

అన్వయః :-హే దేవ సోమ రాజన్! త్వముశిగ్భవన్నగ్నేః ప్రియమ్పాథో౽పీహి. హే దేవ సోమ! త్వం వశీ భూత్వేన్ద్రస్య ప్రియమ్పాథో౽పీహి. హే దేవ సోమ! త్వమస్మత్సఖా విశ్వేషాం దేవానాం ప్రియం పాథో౽పీహి. ॥౫౦॥

భావార్థః:-రాజ్ఞో రాజపురుషాణాం సభ్యానాం చోచితమస్తి పురుషార్థేన సంయమేన మిత్రతయా ధార్మికాణాం వేదపారగాణాం మార్గే గచ్ఛేయుర్నహి సత్పురుషసంగానుకరణాభ్యాం వినా కశ్చిద్విద్యాం ధర్మం సార్వజనికప్రియతామైశ్వర్యం చ ప్రాప్తుం శక్నోతి. ॥౫౦॥

పదార్థము :- (దేవ) ఓ దివ్యగుణ సంపన్నా! (సోమ) సకలైశ్వర్యవంతుడవగు ఓ రాజా! నీవు (ఉషిక్) అతిమనోహరుడవై (అగ్నేః) ఉత్తమవిద్వాంసుల (ప్రియమ్) ప్రేమనుత్పన్నమొనర్చు (పాథః) రక్షాయోగ్య వ్యవహారములను (అపి) నిశ్చయముగ (ఇహి) పొందుము. మరియు తెలిసికొనుము. (దేవ) ఓ దానశీలా! (సోమ) సర్వవిధముల ఐశ్వర్యముల నున్నతిపరచువాడా! నీవు (వశీ) జితేంద్రియుడవై (ఇన్ద్రస్య) పరమైశ్వర్యవంతులగు ధార్మికజనుల (ప్రియమ్) ప్రేమనుత్పన్నపరచునట్టిదియు (పాథః) తెలిసికొనదగినదియునగు కర్మను (అపి) నిశ్చయముగ (ఇహి) తెలిసికొనుము (దేవ) సమస్త విద్యలందు ప్రకాశమానుడా! (సోమ) ఐశ్వర్యయుక్తా! నీవు (అస్మత్సఖా) మమ్ము మిత్రులుగ నొనర్చుకొనుము (విశ్వేషామ్) సమస్త (దేవానామ్) విద్వాంసుల ప్రేమ నుత్పన్నమొనర్చు (పాథః) విజ్ఞానాచరణమును (అపి) నిశ్చయముగ (ఇహి) పొందుము [తెలిసికొనుము]. ॥౫౦॥

భావార్థము :- రాజు, రాజపురుషులు, సభాసదులు, ఇతర సమస్త సజ్జనులు పురుషార్థముతో, ఉత్తమ నియమములతో, మిత్రభావముతో, ధార్మికులు, వేదపారంగతులునగు విద్వాంసుల మార్గమునే యనుసరించవలయును. ఏలన వారివలె నాచరించక నెవ్వరును, ఎట్టి విద్యలను, ధర్మమును, సార్వజనిక ప్రేమభావమును, ఐశ్వర్యములను పొందజాలరు. ॥౫౦॥

50.O virtuous and prosperous King, eagerly know thou the lovable and protective conduct of a learned person. O charitable King, our impeller towards progress and affluence, controlling thy passions, know thou the conduct of a religious person. O learned and wealthy King, being friend unto us, know thou, the beautiful conduct of all sages!.

౩౪౪. ఇహరతిరిత్యస్య దేవా ఋషయః, ప్రజాపతయో గృహస్థా దేవతాః, ఆర్షీ జగతీ ఛన్దః, నిషాదః స్వరః.

అథ గార్హస్థ్యవిషయే విశేషమాహ. ఇపుడు గార్హస్థ్యధర్మమున విశేషోపదేశ మీ మంత్రమం దుపదేశించబడును.

౩౪౪ ఇహ రతి రిహ రమధ్వమిహ ధృతి రిహ స్వధృతిః స్వాహా।

ఉపసృజన్ధరుణమ్మాత్రే ధరుణో మాతరం ధయన్।

రాయస్పోషమస్మాసు దీధరత్స్వాహా ॥౫౧॥

ప.వి:- ఇహ, రతిః, ఇహ, రమధ్వమ్, ఇహ, ధృతిః, ఇహ, స్వధృతిరితి స్వ+ధృతిః, స్వాహా, ఉపసృజన్నిత్యుప + సృజన్, ధరుణమ్, మాత్రే, ధరుణః, మాతరమ్, ధయన్, రాయః, పోషమ్, అస్మాసు, దీధరత్, స్వాహా. ॥౫౧॥

పదార్థః :-(ఇహ) అస్మిన్గృహాశ్రమే (రతిః) రమణమ్ (ఇహ) (రమధ్వమ్) (ఇహ) (ధృతిః) సర్వేషాం వ్యవహారాణాం ధారణా (ఇహ) (స్వధృతిః) స్వేషాం పదార్థానాం ధారణమ్ (స్వాహా) సత్యా వాక్ క్రియా వా (ఉపసృజన్) సమీపం ప్రాపయన్నివ (ధరుణమ్) ధర్తవ్యం పుత్రమ్ (మాత్రే) మాన్యకర్త్ర్యై (ధరుణః) ధర్తా (మాతరమ్) మాన్యప్రదామ్ (ధయన్) తస్యాః పయః పిబన్ (రాయః) ధనస్య (పోషమ్) పుష్టిమ్ (అస్మాసు) (దీధరత్) ధారయ. అత్ర లోడర్థే లుజడభావశ్చ (స్వాహా) సత్యయా వాచా. అయం మంత్రః శత. ४.६. ६.౮-६.వ్యాఖ్యాతః. ॥౫౧॥

అన్వయః :-హే గృహస్థా! యుష్మాకమిహ రతిరిహ ధృతిరిహ స్వధృతిః స్వాహా చాస్తు. యూయ మిహ రమధ్వమ్. హే గృహిణ్! స్త్వమపత్యస్య మాత్రే యం ధరుణం గర్భముపసృజన్స్వగృహే రమస్వ. స ధరుణో మాత్రే ధయన్నివాస్మాసు రాయస్పోషం స్వాహా దీధరత్.॥౫౧॥

భావార్థః:-యావద్రాజాదయః సభ్యాః ప్రజాజనాశ్చ సత్యే ధైర్యే సత్యేనోపార్జితేషు పదార్థేషు ధర్మే వ్యవహారే చ న వర్తన్తే తావత్ప్రజాసుఖం రాజ్యసుఖం చ ప్రాప్తుం న శక్నువన్తి. యావద్రాజపురుషాః ప్రజాపురుషాశ్చ పితృపుత్రవత్పరస్పరం ప్రీత్యుపకారం న కుర్వన్తి తావత్సుఖం క్వ.॥౫౧॥

పదార్థము :-ఓ గృహస్థులారా! మీయొక్క (ఇహ) ఈ గృహాశ్రమమున (రతిః) ప్రీతి (ఇహ) ఇందు (ధృతిః) సర్వవ్యవహారధారణ (ఇహ) ఇచ్చటనే (స్వధృతిః) స్వపదార్థధారణ (స్వాహా) మీ సత్యవాణి, సత్యక్రియ యుండవలయును. మీరు (ఇహ) ఈ గృహాశ్రమమున (రమధ్వమ్) రమించుడు. ఓ గృహాశ్రమ పురుషుడా! నీవు సంతానమునకు తల్లియు, నీ వివాహితపత్నియునైన (మాత్రే) పుత్రుని ఆదరించు నామె నిమిత్తము (ధరుణమ్) సర్వవిధముల ధారణపోషణము లొనర్పదగిన గర్భమును (ఉపసృజన్) ఉత్పన్న మొనర్పుము. మరియు (ధరుణః) ఉక్తగుణముగల యా పుత్రుడు (మాతరమ్) ప్రసిద్ధమగు తన తల్లియొక్క (ధయన్) పాలను త్రాగునుగాక. అటులనే (అస్మాసు) మాకొరకు (రాయః) ధనమును (పోషమ్) సమృద్ధిగా (స్వాహా) సత్యభావముతో (దీధరత్) ఉత్పన్నమొనర్పుము. ॥౫౧॥

భావార్థము :-రాజు మున్నగు సభ్యులు, ప్రజలు సత్యమగు ధైర్యముతో మరియు సత్యవ్యవహారమున నుపార్జించబడిన పదార్థమందు లేక సత్యవ్యవహారమున ప్రవర్తించనంతవరకు ప్రజాసుఖము, రాజ్యసుఖములను పొందజాలరు. మరియు రాజపురుషులు, ప్రజలు తండ్రికుమారులవలె పరస్పరము ప్రేమ, ఉపకారము లొనర్చుకొననంతవరకు నిరంతరసుఖము ప్రాప్తించదు.॥౫౧॥

51.O married people,in this domestic life is delightful,here is surety, here the accumulation of wealth and the performance of virtuous acts; enjoy yourselves here. Prodce the child. Let it suck its mother. Give us riches and abundance with noble intentions!

౩౪౫. సత్రస్యేత్యస్య దేవా ఋషయః, ప్రజాపతిర్దేవతా, భురిగార్షీ బృహతీ ఛన్దః, మధ్యమః స్వరః.

పునరపి గృహస్థవిషయే విశేషమాహ. మరల గృహస్థుల విషయమునందు విశేష మీ మంత్రమందు చెప్పబడును.

3౪౫ సత్రస్య ఉ బుద్ధిరస్యగన్మ జ్యోతిరమృతా ఉ అభూమ।
దివం పృథివ్యా ఉ అధ్యారుహామావిదామ దేవాన్త్స్వర్జ్యోతిః ॥౫౨॥

ప.వి:- సత్రస్య, బుద్ధిః, అసి, అగన్మ, జ్యోతిః, అమృతాః, అభూమ, దివమ్, పృథివ్యాః, అధి, ఆ, అరుహామ, అవిదామ, దేవాన్, స్వః, జ్యోతిః.॥౫౨॥

పదార్థః :-(సత్రస్య) సంగతస్య రాజప్రజావ్యవహారరూపస్య యజ్ఞస్య (బుద్ధిః) సమ్యగ్ వృద్ధిః (అసి) (అగన్మ) ప్రాప్నుయామ (జ్యోతిః) విజ్ఞానప్రకాశమ్ (అమృతాః) ప్రాప్తమోక్షాః (అభూమ) భవేమ. అత్రోభయత్ర లిఙర్థే లుఙ్ (దివమ్) సూర్యాదిమ్ (పృథివ్యాః) భూమ్యాదేశ్చ జగతః (అధి) ఉపర్యుత్కృష్టభావే (ఆ) సమన్తాత్ (అరుహామ) ప్రాదుర్భవేమ. అత్ర వికరణవ్యత్యయః (అవిదామ) విన్దేమహి (దేవాన్) విదుషో దివ్యాన్ భోగాన్ వా (స్వః) సుఖమ్ (జ్యోతిః) విజ్ఞానవిషయమ్. అయం మంత్రః. శత. ౪.౬.౯.౧౧-౧౨. వ్యాఖ్యాతః.॥౫౨॥

అన్వయః:-హే విద్వఁస్త్వం సత్రస్య బుద్ధిరసి, త్వత్సంగేన వయం జ్యోతిరగన్మ. అమృతా అభూమ దివః పృథివ్యా అధ్యారుహామ దేవాఞ్జ్యోతిః స్వశ్చా ఉ విదామ.॥౫౨॥

భావార్థః:-యావత్సర్వేషాం రక్షకో ధార్మికో రాజా ఉ ఉప్తో విద్వాఁశ్చ న భవేత్తావత్కశ్చిన్ని ర్విఘ్నో విద్యామోక్షానుష్ఠానం కృత్వా తత్సుఖం ప్రాప్తుం నార్హతి. న చ మోక్షసుఖాదధికతరం కించిత్సుఖమస్తి.॥౫౨॥

పదార్థము :- ఓ విద్వాంసా! నీవు (సత్రస్య) ప్రాప్తించిన రాజప్రజావ్యవహారరూప యజ్ఞమునకు (బుద్ధిః) సమృద్ధిరూపుడవునై (అసి) ఉన్నావు. [అట్టి నీ సాంగత్యముచే మేము] (జ్యోతిః) విజ్ఞానముయొక్క ప్రకాశమును (అగన్మ) పొందుదుము గాక! మరియు (అమృతాః) మోక్షమును పొందదగినవారము (అభూమ) అగుదుముగాక! (దివః) సూర్యాది (పృథివ్యాః) పృథివిమున్నగు లోకముల (అధి) మధ్య (అరుహామ) పూర్ణవృద్ధిని పొందుదుముగాక! (దేవాన్) విద్వాంసులయొక్క దివ్యమగు భోగములను (జ్యోతిః) విజ్ఞానవిషయములను మరియు (స్వః) మిక్కిలి సుఖమును (అవిదామ) పొందెదముగాక! ॥౫౨॥

భావార్థము :-ఎల్లరను సుఖముగ కాపాడు ధార్మికుడగు రాజు మరియు ఆప్తవిద్వాంసుడు లేవంతవరకు విద్యనుగాని, మోక్షసాధనను గాని నిర్విఘ్నముగ పొందుటకు ఎవ్వడును యోగ్యుడు కాజాలడు. మరియు మోక్షముకన్న అధికసుఖ మేదియును లేదు.॥౫౨॥

52.O learned person thou contributest to the progress of our government. In thy company may we obtain the light of wisdom; and attain to final beatitude. May our rule extend from the earth to the sky. May we obtain spiritual enjoyment, knowledge and pleasure!.

૩૪૯. యువమిత్యస్య దేవా ఋషయః, గృహపతయో దేవతాః, పూర్వస్యార్ష్యనుష్టుప్ఛన్దః, గాన్ధారః స్వరః, దూరేచేత్యస్యానుర్ష్యుష్ణిక్ ఛన్దః, ఋషభః స్వరః, అస్మాకమిత్యస్య ప్రాజాపత్యాబృహతీ ఛన్దః, మధ్యమః స్వరః, భూర్భువరిత్యస్య విరాట్ ప్రాజాపత్యా పఙ్క్తి-శ్ఛన్దః, పంచమః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయమాహ.

మరల నా విషయమే ఈ మంత్రమందు చెప్పబడును.

૩૪૯ యువం తమిన్ద్రాపర్వతా పురోయుధా యో నః పృతన్యాదప తన్తమిద్ధతం వజ్రేణ తన్తమిద్ధతమ్ । దూరే చత్తాయచ్ఛన్త్సద్గహనం యదినక్షత్ ।
అస్మాకశ్ శత్రూన్పరి శూర విశ్వతో దర్మా దర్షీష్ట విశ్వతః। భూర్భువః స్వః సుప్రజాః ప్రజాభిః స్యామ సువీరా వీరైః సుపోషాః పోషైః ।౫౩॥

ప.వి:- యువమ్, తమ్, ఇన్ద్రాపర్వతా, పురోయుధేతి పురః + యుధా, యః, నః, పృతన్యాత్, అప, తన్తమితి తమ్ + తమ్, ఇత్, హతమ్, వజ్రేణ, తన్తమితి తమ్ + తమ్, ఇత్, హతమ్, దూరే, చత్తాయ, ఛన్త్సత్, గహనమ్, యత్, ఇనక్షత్, అస్మాకమ్, శత్రూన్, పరి, శూర, విశ్వతః, దర్మా, దర్షీష్ట, విశ్వతః, భూరితి భూః, భువరితి భువః, స్వరితి స్వః, సుప్రజా ఇతి సు + ప్రజాః, ప్రజాభిః, స్యామ, సువీరా ఇతి సు + వీరాః, వీరైః, సుపోషా ఇతి సు + పోషాః, పోషైః ।౫౩॥

పదార్థః :- (యువమ్) యువామ్ (తమ్) (ఇన్ద్రాపర్వతా) సూర్యమేఘసదృశౌ సేనాపతి సేనాజనౌ. అత్ర సుపాం సులుగిత్యాకారః (పురోయుధా) పూర్వం యుధ్యేతే తౌ (యః) (నః) అస్మాకమ్ (పృతన్యాత్) పృతనాం సేనామిచ్ఛేత్ (అప) (తన్తమ్) శత్రుమ్ (ఇత్) ఏవ (హతమ్) హన్యాతామ్ (వజ్రేణ) శస్త్రాస్త్ర విద్యాబలేన (తన్తమ్) (ఇత్) ఏవ (హతమ్) వినశ్యతమ్ (దూరే) (చత్తాయ) ఆహ్లాదాయ (ఛన్త్సత్) ఊర్జేత్ (గహనమ్) కఠినం సైన్యమ్ (యత్) (ఇనక్షత్) వ్యాప్నుయాత్. ఇనక్షదితి వ్యాప్తికర్మసు పఠితమ్ నిఘం. ౨.౧౮ (అస్మాకమ్) (శత్రూన్)(పరి) సర్వతః (శూర)శృణాతి శత్రూన్ తత్సంబుద్ధౌ (విశ్వతః) సర్వతః (దర్మా) శత్రువిదారయితా (దర్షీష్ట) విదారయ (విశ్వతః) (భూః) భూమౌ (భువః) అన్తరిక్షం (స్వః) సుఖే (సుప్రజాః) ప్రశస్తసన్తానాః (ప్రజాభిః) (స్యామ) (సువీరాః) బహుశ్రేష్ఠవీరయుక్తాః (వీరైః) ఉత్తమబలయుక్తైః పురుషైః (సుపోషాః) అనుత్తమ పుష్టయః (పోషైః) పుష్టిభిః. అయం మంత్రః. శత. ౪. ౫. ౧౧-౧౪. వ్యాఖ్యాతః. ॥౫౩॥

అన్వయః :- హే పురోయుధేన్ద్రా పర్వతా యువం యో యో నః ప్రతన్యాత్ తన్తం వజ్రేణదపహతమ్. తద్గహనం శత్రుదలమస్మాకం సైన్యమినక్షత్. యచ్చ ఛన్త్సత్తన్తం చత్తాయానన్దాయేద్ధతం దూరే ప్రాపయతమ్. హే శూర సభాపతే దర్మా! త్వమస్మాకం శత్రూన్ విశ్వతోపరిదర్షీష్ట యతో వయం ప్రజాభిః సుప్రజా వీరైః సువీరాః పోషైస్సుపోషా విశ్వతః స్యామ. ॥౫౩॥

భావార్థః :- యావత్ సభాపతి సేనాపతీ ప్రగల్భౌసన్తౌ సర్వకార్యేషు పురస్సరౌ న స్యాతామ్. తావత్సేనా వీరా హర్షతో యుద్ధే న ప్రవర్తన్తే నహ్యేతేన కర్మణా వినా కదాచిద్విజయో జాయతే యావదజాతశత్రవః సభాపత్యాదయో న జాయేరన్నతావత్ ప్రజాః పాలయితుం శక్నువన్తి. న చ సుప్రజాః సన్తః, సుఖినః స్యుః. ॥౫౩॥

పదార్థము :- (పురోయుధా) యుద్ధసమయమందు ముందుండి పోరువాడా! (ఇన్ద్రా, పర్వతా) సూర్య మరియు మేఘతుల్యుడవగు సేనాపతీ! సైనికులారా! (యువమ్) మీయిరువురును (యః) ఎవడు (నః) మాయొక్క (పృతన్యాత్) సేనతో యుద్ధముచేయతలచుచున్నాడో (తం తమ్ ఇత్) వారి వారిని (వజ్రేణ) శస్త్రాస్త్ర విద్యాకౌశల్యముచే (హతమ్) హతమార్చుడు. మరియు (యత్ అస్మాకమ్) మా శత్రువులయొక్క (గహనమ్) దుర్జయమగు ఏ సేన మా సేనను (ఇనక్షత్) చుట్టుముట్టి యున్నదో (యత్) ఎవరెవరు (ఛన్త్సత్) బలమును పెంపొందజేయుదురో, వారిని (చత్తాయ) ఆనందమును వృద్ధిపరచుటకై (ఇద్ధమ్) తప్పక వధించుడు. మరియు (దూరే) దూరము తొలగించుడు. (శూర) శత్రువులను సుఖమునుండి తొలగించు ఓ సేనాపతీ! నీవు మా (శత్రూన్) శత్రువులను (విశ్వతః) సర్వవిధముల (పరిదర్షీష్ట) విదీర్ణమొనర్చుము [చీల్చివేయుము]. దానివల్ల మేము (భూః) భూలోకమున (భువః) అంతరిక్షమున (స్వః) సుఖకారకము, దర్శనీయము, అత్యంత సుఖరూపమును నగు లోకమున (ప్రజాభిః) మా సంతానములతో (సుప్రజాః) ప్రశంసిత సంతానవంతులము (వీరైః) వీరులతోను (సువీరాః) చక్కని వీరపరాక్రమముగలవారము (పోషైః)

చక్కని పోషణతో (సుపోషాః) ఉత్తమ పుష్టిగలవారముగ (విశ్వతః) అన్నిదిశలనుండి (స్యామ) అగుదుము గాక॥౮౩॥

భావార్థము :- సభాపతి, సేనాపతులు ప్రతిభాశాలురై సమస్తకార్యములందగ్రగాములై యుండనంతవరకు సైనికవీరులు ఉత్సాహపూర్వకముగా యుద్ధమున ప్రవృత్తులు గాజాలరు. మరియు అట్టిపని జరుగనిదే విజయమెన్నటికిని గలుగదు. శత్రువుల నిర్మూలించగల సభాపతి, సేనాపతి మున్నగువారు లేనంతవరకు ప్రజాపాలనము జరుగదు, ప్రజలు సుఖముగ నుండరు. ॥౮౩॥

53.O commander and soldiers, who march forward in a battle, kill the man with warlike instruments, who fain would war with us!.

If the forces of the enemy approach our sturdy forces and try to increase their strength, kill them without fail, and drive them away, for your own happiness.

O Hero, the renderer of our foes, rend our foes in all possible ways, so that we may be rich in offspring, rich in brave soldiers, and rich in food to feed with, every where, on earth, in ether, and sky!.

౩౪౭.పరమేష్ఠీత్యస్య వసిష్ఠ ఋషిః, పరమేష్ఠీ ప్రజాపతి ర్దేవతా, సామ్న్యుష్టిక్ ఛన్దః, ఋషభః స్వరః.

పునర్గార్హస్థ్య కర్మాహ.

మరల గృహస్థకర్మ ఈ మంత్రమందు చెప్పబడును.

౩౪౭ పరమేష్ఠ్యభిధీతః ప్రజాపతిర్వాచి వ్యాహృతాయా మన్ధో౽ఉ అచ్ఛేతః।
సవితా సన్యాం విశ్వకర్మా దీక్షాయాంపూషా సోమక్రయణ్యామ్ ॥౮౪॥

ప.వి:- పరమేష్ఠీ, పరమేష్ఠీతి పరమే+స్థీ, అభిధీత ఇత్యభి + ధీతః, ప్రజాపతిరితి పజా + పతిః, వాచి, వ్యాహృతాయామితి వి + ఆహృతాయామ్, అన్ధః, అచ్ఛేత ఇత్యచ్ఛ + ఇతః, సవితా, సన్యామ్, విశ్వకర్మేతి విశ్వ + కర్మా, దీక్షాయామ్, పూషా, సోమక్రయణ్యామితి సోమ + క్రయణ్యామ్ ॥౮౪॥

పదార్థః:- (పరమేష్ఠీ) పరమే ప్రకృష్టే స్వరూపే తిష్ఠతీతి (అభిధీతః) నిశ్చితః (ప్రజాపతిః) ప్రజాయాః స్వామీ (వాచి) వేదవాణ్యామ్ (వ్యాహృతాయామ్) ఉపదిష్టాయాం సత్యామ్. (అన్ధః) అద్యతే

యత్తదన్నో౽న్నమ్. అదేర్నుమ్ ధా చ. ఉ. ४. ౨౦౬. అనేనాదధాతో రసుని నుమ్ ధశ్చ. అన్న ఇత్యన్నినా.. నిఘం. ౨.౭. ఉపలక్షణం చాన్యేషాం పదార్థానామ్ (అచ్ఛేతః) అచ్ఛం నిర్మలం స్వరూపమితః ప్రాప్తః (సవితా) జగదుత్పాదకః (సన్యామ్) సత్యం నీయతే యయా తస్యామ్ (విశ్వకర్మా) సర్వోత్తమకర్మా సభాపతిః (దీక్షాయామ్) నియమధారణారమ్భే (పూషా) పోషకో వైద్యః (సోమక్రయణ్యామ్) సోమాద్యోషధీనాం గ్రహణే. అయం మంత్రః. శత. ౧౨.౬. ౧. ౧-౮. వ్యాఖ్యాతః. ॥౫౪॥

అన్వయః :- హే గృహస్థాః! యుష్మాభిర్యది వ్యాహృతాయాం వాచి పరమేష్ఠీ ప్రజాపతిరచ్ఛేతో విశ్వకర్మా దీక్షాయాం సోమక్రయణ్యాం పూషా సవితా, సన్యాం చాభిధీతో౽న్నశ్చ ప్రాప్తం స్యాత్తర్హి సతతం సుఖినః స్యుః. ॥౫౪॥

భావార్థః :- యదీశ్వరో వేదవిద్యాయాః స్వస్య జీవానాం జగతశ్చ గుణకర్మస్వభావాన్ న ప్రకాశయేత్తర్హి కస్యాపి మనుష్యస్య విద్యైతేషాం విజ్ఞానం చ న స్యాత్. ఏతాభ్యాం వినా కుతః సతతం సుఖం చ. ॥౫౪॥

పదార్థము :- ఓ గృహస్థుడా! నీవు (వ్యాహృతాయామ్) ఉచ్చారితమొనర్చబడిన, ప్రకటించబడిన (వాచీ) వేదవాణియందు (పరమేష్ఠీ) పరమానందరూపమున స్థితుడగు (ప్రజాపతిః) సకల ప్రజల స్వామి (అచ్ఛేతః) నిర్మల స్వరూపుడు (విశ్వకర్మ) సర్వవిద్యలను, కర్మలను ఎరుగువాడు, సర్వశ్రేష్ఠుడునగు సభాపతిని (దీక్షాయామ్) సభానియమములు ధారణమునందును (సోమక్రయణ్యామ్) ఐశ్వర్యమునను గ్రహించుటయందును (పూషా) ఎల్లరను పుష్టిపరచు ఉత్తమవైద్యుని మరియు (సన్యామ్) సనాతనసత్యము లభించుదానియందును (అన్నః) చక్కగా సంస్కరించబడిన అన్నమును సేవించి సుఖులుగా నుండవలెను. ॥౫౪॥

భావార్థము :- పరమేశ్వరుడు వేదవిద్యద్వారా తనయొక్కయు, ఇతర ప్రాణులయొక్కయు, జగత్తు యొక్కయు గుణకర్మస్వభావములను ప్రకాశపరచనిచో ఎవ్వరికిని విద్యగాని; జ్ఞానము గాని ప్రాప్తించకుండెడిది. ఈ విద్యావిజ్ఞానములు లేనిదే శాశ్వత సుఖము లభింపజాలదు. ॥౫౪॥

54.O married people; if ye truly realize God, the Lord of mankind, Who rests in the fulness of joy, as mentioned in the Vedas. revealed by Him; if ye understand the head of the State, who observes the laws of the land; if ye follow the physician, who effects cure through medicines, and take pure food; ye will ever remain happy!.

౩४౮. ఇన్ద్రశ్చేత్యస్య వసిష్ఠ ఋషిః, ఇన్ద్రాదయో దేవతాః, ఆర్షీ పఙ్క్తిశ్ఛన్దః, పంచమః స్వరః.

పునర్గృహస్థ విషయమాహ.

మరల గృహస్థ విషయమీ మంత్రమందు చెప్పబడెను.

౩४౮ ఇన్ద్రశ్చ మరుతశ్చ క్రయాయోపోత్థితో౽సురః పణ్యమానో మిత్రః క్రీతో విష్ణుః శిపివిష్ట౽ ఊరావాసన్నో విష్ణుర్నరన్ధిషః ॥౫౫॥

ప.వి:- ఇన్ద్రః, చ, మరుతః, చ, క్రయాయ, ఉపోత్థిత ఇత్యుప + ఉత్థితః, అసురః, పణ్యమానః, మిత్రః, క్రీతః, విష్ణుః, శిపివిష్ట ఇతి శిపి + విష్టః, ఊరౌ, ఆసన్న ఇత్యా+సన్నః, విష్ణుః, నరన్ధిషః ॥౫౫॥

పదార్థః :-(ఇన్ద్రః) విద్యుత్ (చ) పృథివ్యాదయః (మరుతః) వాయవః (చ) జలాదికమ్ (క్రయాయ) వ్యవహారసిద్ధయే (ఉపోత్థితః) సమీపే ప్రకాశిత ఇవ (అసురః) మేఘః. అసుర ఇతి మేఘనా... నిఘం. ౧.౧౦. (పణ్యమానః) స్తూయమానః (మిత్రః) సుహృత్ (క్రీతః) వ్యవహృతః (విష్ణుః) వ్యాప్తో ధనంజయః (శిపివిష్టః) శిపిషు పదార్థేషు ప్రవిష్టః (ఊరౌ) ఆచ్ఛాదనే (ఆసన్నః) సర్వేషాం నికటః (విష్ణుః) హిరణ్యగర్భః (నరన్ధిషః) నరాన్ధిధేష్టి శబ్ద ఇతి. అయమ్మన్త్రః. శత. ౧౨. ౩. ౧. ౯-౧౩. వ్యాఖ్యాతః. ॥౫౫॥

అన్వయః :-హే మనుష్యాః! యూయం విద్వద్భిర్యో క్రయాయేన్ద్రో మరుతో ఽసురః పణ్యమానో మిత్రః శిపివిష్టో విష్ణుర్నరంధిషో విష్ణుశ్చాసన్న ఉపోత్థితః క్రీతో ఽస్తి తం విజానీత. ॥౫౫॥

భావార్థః:-మనుష్యైః పరబ్రహ్మప్రకాశితానామగ్న్యాదీనాం పదార్థానాం సకాశాత్ క్రియాకౌశలే నోపయోగం గృహీత్వా గార్హస్థ్యవ్యవహారాస్సాధనీయాః. ॥౫౫॥

పదార్థము :-ఓ మానవులారా! (క్రయాయ) వ్యవహారసిద్ధికై (ఇన్ద్రః) విద్యుత్తు (మరుతః) వాయువు (అసురః) మేఘము (పణ్యమానః) స్తుతించదగిన (మిత్రః) సఖుడు (శిపివిష్టః) సర్వపదార్థములందు ప్రవేశించియున్న (విష్ణుః) సమస్త శరీరమందువ్యాపించిన ధనంజయవాయువు మరియు వీనియందొక్కొక్క పదార్థమునను (నరంధిషః) మనుష్యులు మున్నగువాని ఆత్మలందునను సాక్షియైయున్న (విష్ణుః) హిరణ్యగర్భుడగు పరమేశ్వరుడు (ఊరౌ) ఆచ్ఛాదనము మున్నగు క్రియలయందు (ఆసన్నః) సమీపస్థుడు (ఉపోత్థితః) సమీపస్థ ప్రకాశమువలె నున్నవాడు మరియు (క్రీతః) వ్యవహారమున వ్యాప్తమైయున్న పదార్థములనన్నింటిని విద్వాంసులద్వారా తెలిసికొనుడు. ॥౫౫॥

భావార్థము :-మానవులు క్రియాకుశలత్వముద్వారా ఈశ్వరునిచే ప్రకాశితమైన అగ్ని మున్నగు పదార్థములను ఉపయోగించుకొనుచు గార్హస్థ్యవ్యవహారములను సాధించుకొనవలయును. ॥౫౫॥

55.O learned persons understand, for success in your transactions the use of electricity, wind, and cloud, Know Ye the Dhananjay Vayau, which is praiseworthy, friendly, and pervades all objects. Know ye God, present in our souls, ever near us for our protection, ever shining before us, and well versed in His function!.

౩౪౯. ప్రోహ్యమాణ ఇత్యస్య వసిష్ఠ ఋషిః, విశ్వేదేవా గృహస్థా దేవతాః, ఆర్షీ బృహతీ ఛన్దః, మధ్యమః స్వరః.

పునస్తదేవాహ.

మరల నా విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడును.

౩౪౯ ప్రోహ్యమాణః సోమఽఆగతో వరుణ ఆసంద్యామాసన్నోఽగ్ని

రాగ్నీధ్రఽ ఇన్ద్రో హవిర్ధానేఽథర్వో పావహ్రియమాణః ॥౫౯॥

ప.విః- ప్రోహ్యమాణః, ప్రోహ్యమాన ఇతి ప్ర + ఉహ్యమానః, సోమః, ఆగత ఇత్యా + గతః, వరుణః, ఆసంద్యామిత్యా + సన్ద్యామ్, ఆసన్న ఇత్యా + సన్నః, అగ్నిః, అగ్నీధ్రేః, ఇన్ద్రః, హవిర్ధాన ఇతి హవిః+ధానే, అథర్వా, ఉపావహ్రియమాణ ఇత్యుప+అవహ్రియమాణః ॥౫౯॥

పదార్థః:-(ప్రోహ్యమాణః) ప్రకృష్టతర్కేణాఽనుష్ఠితః. ప్రోహ్యమాణ ఇతి పదం మహీధరేణ భ్రాన్త్యా పూర్వస్మిన్ మన్త్రే పఠితమ్ (సోమః) ఐశ్వర్యసమూహః (ఆగతః) సమన్తాత్ప్రాప్తః సహాయకారీ పురుష ఇవ (వరుణః) జలసమూహః (ఆసంద్యామ్) యానాసనావిశేషే (ఆసన్నః) సమీపస్థః (అగ్నిః) ఆగ్నీధ్రే ప్రదీపనసాధన ఇన్ధనాదౌ (ఇన్ద్రః) విద్యుత్ (హవిర్ధానే) హవిషాం గ్రహీతుం యోగ్యానాం పదార్థానాం ధారణే (అథర్వా) అహింసనీయః (ఉపావహ్రియమాణః) క్రియాకౌశలేనోపయోజ్యమానః. అయం మంత్రః. శత. ౧౨.౬.౧. ౧౪-౧౮. వ్యాఖ్యాతః. ॥౫౯॥

అన్వయః :-హే గృహస్థాః! యుష్మాభిరస్యామీశ్వరస్య సృష్టావాసన్ద్యామాగత ఇవ ప్రోహ్యమాణః సోమో వరుణ ఆగ్నీధ్రేఽగ్ని రుపావహ్రియమాణోఽథర్వా హావిర్ధాన ఇన్ద్రః సతతముపయోజనీయః. ॥౫౯॥

భావార్థః:-నహి తర్కేణ వినా కాచిద్విద్యా కస్యచిద్భవతి. నహి విద్యయా వినా కశ్చిత్పదార్థేభ్య ఉపభోగం గ్రహీతుం శక్నోతి. ॥౫౯॥

పదార్థము :-ఓ గృహస్థులారా! మీరు ఈశ్వరుని సృష్టియందు (ఆసన్ద్యామ్) చక్కని పీటలు మున్నగు ఆసనములపై (ఆగత) వచ్చిన సజ్జనుడు కూర్చుండునట్లు (ప్రోహ్యమాణః) తర్కవితర్కములతో, వాదాను వాదములతో తెలిసికొనిన (సోమః) ఐశ్వర్యసమూహమును (వరుణః) సహాయకారియగు వ్యక్తివలె జలసమూహమును (ఆగ్నీధ్రే) అనేక ఇంధనములందు (అగ్నిః) అగ్నిని (ఉపావహ్రియమాణః) క్రియా కౌశలముచే యుక్తపరచబడినదియు (అథర్వా) ప్రశంసించదగినదియు నగు అహింసనీయపదార్థమును (హవిర్ధానే) గ్రహించదగిన పదార్థములందు (ఇన్ద్రః) నిరంతరము విద్యుత్తును సంయుక్తపరచవలెను. ॥౫౯॥

భావార్థము :-తర్కములేకుండ ఏ విద్యయు నెవ్వరికిని రాదు. ఇక విద్యలేనిదే పదార్థముల నుపయోగించుకొను విధానము నెవ్వడును దెలిసికొనజాలడు.॥౫౬॥

56.O married people in this world, just as ye honour and seat on a dais a learned person who visits your house, so should ye use electricity in well thought our sources of wealth, collection of waters, in fires to be burnt, in skilfully manufacturing all useful and seviceable articles!.

౩౫౦.విశ్వేదేవా ఇత్యస్య వసిష్ఠ ఋషిః, విశ్వేదేవా దేవతాః, భురిక్ సామ్నీ బృహతీ ఛన్దః, మధ్యమః స్వరః.

అథ గార్హస్థ్యకర్మణి విద్వత్పక్షే కించిదాహ.

ఇపుడు గృహస్థకర్మయందు కొందఱు విద్వాంసుల పక్షమునం దీ మంత్రమందు చెప్పబడును.

౩౫౦ విశ్వేదేవా అꣳశుషున్యుప్తో విష్ణురాప్రీతపాఽఆప్యాయ్యమానో యమః

సూయమానో విష్ణుః సమ్భ్రియమాణో వాయుః పూయమానః

శుక్రః పూతః। శుక్రః క్షీరశ్రీర్మన్థీ సక్తుశ్రీః ॥౫౭॥

ప.విః- విశ్వే, దేవాః, అꣳశుషు, న్యుప్త ఇతి ని + ఉప్తః, విష్ణుః, ఆ ప్రీతపా ఇత్యా ప్రీత + పాః, ఆప్యాయ్యమాన ఇత్యా+ప్యాయ్యమానః, యమః, సూయమానః, విష్ణుః, సంభ్రియమాణ ఇతి సమ్ + భ్రియమాణః, వాయుః, పూయమానః, శుక్రః, పూతః, శుక్రః, క్షీర శ్రీరితి క్షీర + శ్రీః, మన్థీ, సక్తుశ్రీరితి సక్తు + శ్రీః.॥౫౭॥

పదార్థః :-(విశ్వే) సర్వే (దేవాః) విద్వాంసః (అంశుషు) విభక్తేషు, సాంసారికేషు పదార్థేషు (న్యుప్తః) నిత్యం స్థాపితః వ్యవహారః (విష్ణుః) వ్యాపికా విద్యుత్ (ఆ ప్రీతపాః) సమంతాత్ ప్రీతాన్ కమనీయాన్ పదార్థాన్పాతి రక్షతి (ఆప్యాయ్యమానః) వృద్ధ ఇవ (యమః) యచ్ఛతి సోఽయం సూర్యః (సూయమానః) ఉత్పద్యమానః (విష్ణుః) వ్యాపకః (సమ్భ్రియమాణః) సమ్యక్ పోషితః (వాయుః) ప్రాణః (పూయమానః) పవిత్రీకృతః (శుక్రః) వీర్యసమూహః (పూతః) శుద్ధః (శుక్రః) ఆశుకర్తా (క్షీరశ్రీః) యః క్షీరాదీని శృణాతి (మంథీ) మథ్నాతీతి (సక్తుశ్రీః) యః సక్తూని సమవేతాని ద్రవ్యాణి శ్రయతి. అయమ్మన్త్రః. శత. ౧౨.౬. ౧.౧౯-౨౬. వ్యాఖ్యాతః.॥౫౭॥

అన్వయః:-హే విశ్వే దేవా! యుష్మాభిరంశుషు న్యుప్త ఆప్రీతపా విష్ణు రాప్యాయ్యమానో యమః, సూయమానో విష్ణుః, సంభ్రియమాణో వాయుః, పూయమానః శుక్రః, పూతః శుక్రో మంథీ సేవమానః సన్ క్షీరశ్రీః సక్తుశ్రీశ్చ జాయతే. ॥౫౭॥

భావార్థః:-మనుష్యైర్యుక్తివిద్యాభ్యాం సేవితా విద్యుదాదయః పదార్థాః శరీరాత్మసమాజసుఖప్రదా జాయన్తే. ॥౫౭॥

పదార్థము :-(విశ్వేదేవాః) ఓ సకలవిద్వాంసులారా! మీ ద్వారా (అంశుషు) వేర్వేరుగా విశ్వమందలి పదార్థములందు (న్యుప్తః) సర్వత్రా స్థాపితమైయున్న వ్యవహారము (ఆప్రీతపాః) పూర్ణప్రీతితో (విష్ణుః) వ్యాప్తమగు విద్యుత్తు (ఆప్యాయ్యమానః) మిగుల పెంపొందినవానివలెనున్న (యమః) సూర్యుడు (సూయమానః) ఉత్పన్నము (విష్ణుః) వ్యాపకము, అవ్యక్తము (సంభ్రియమాణః) బాగుగా బలపరచబడినదియునగు (వాయుః) ప్రాణము (శుక్రః) శీఘ్రముగా పనిచేయునది (మన్థీ) మథించునది [ఇవియన్నియును సేవించబడినచో నిందు ప్రతిది] (క్షీర, శ్రీః) దుగ్ధములు మున్నగు పదార్థములను పక్వము చేయించునదియు (సక్తు శ్రీః) ప్రాప్తించిన పదార్థముల నాశ్రయించునదియు నగుచున్నది. ॥౫౭॥

భావార్థము :- మానవులు యుక్తిచేతను, విద్యచేతను సేవించిన విద్యుత్తు మొదలగు పదార్థములు శరీర, ఆత్మ, సమాజములకు సుఖప్రదము లగుచున్నవి. ॥౫౭॥

57.O all learned people fully realise your conduct towards different objects of the universe, know ye the electricity that maintains all beautiful objects, the aged sun the invisible matter brought into creation, the invigorating vital airs, pure semen and the noble, active suppressor of foes. Thus ye become the utilisers of all objects, and eaters of milk products!.

౩౫౯. విశ్వేదేవాశ్చమసేష్విత్యస్య వసిష్ఠ ఋషిః, విశ్వేదేవా దేవతాః, భురిగార్షీ జగతీ ఛన్దః, నిషాదః స్వరః.

పునః ప్రకారాంతరేణ విద్వద్విషయమాహ.

మరల ప్రకారాంతరముగ విద్వద్విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడును.

౩౫౯ విశ్వే దేవా శ్చమసేషూన్నీతోऽసుర్హోమాయోద్యతో రుద్రో హూయమానో వాతోऽభ్యావృతో నృచక్షాః ప్రతిఖ్యాతో భక్షో భక్ష్యమాణః పితరో నారాశꣳసాః ॥౫౮॥

ప.వి:- విశ్వే, దేవాః, చమసేషు, ఉన్నీత ఇత్యుత్+నీతః, అసుః, హోమాయ, ఉద్యత ఇత్యుత్+యతః, రుద్రః, హూయమానః, వాతః, అభ్యావృత ఇత్యభి+ఆవృతః, నృచక్షా ఇతి నృ+చక్షాః, ప్రతిఖ్యాత ఇతి ప్రతి+ఖ్యాతః, భక్షః, భక్ష్యమాణః, పితరః, నారాశంసాః॥౫౮॥

పదార్థః :-(విశ్వే) సర్వే (దేవాః) విద్వాంసః (చమసేషు) మేఘేషు. చమస ఇతి మేఘ నా.. నిఘం. ౧.౧౦. (ఉన్నీతః) ఊర్ధ్వం నీతః సుగన్ధాది పదార్థః (అసుః) ప్రాణః (హోమాయ) దానాయాదానాయ వా. (ఉద్యతః) ప్రయత్నేన ప్రేరితః (రుద్రః) జీవః (హూయమానః) స్వీకృతః (వాతః) బాహ్యోవాయుః (అభ్యావృతః) ఆభిముఖ్యే నాఙ్గీకృతః (నృచక్షాః) నౄన్ మనుష్యాన్ చష్ట ఇతి. (ప్రతిఖ్యాతః) ఖ్యాతం ఖ్యాతం ప్రతీతి (భక్షః) భోజ్యసమూహః (భక్ష్యమాణః) భుజ్యమానః (పితరః) జ్ఞానినః (నారాశంసాః) నారానాశంసన్తి నరాశంసానామిమ ఉపదేశకాః. అయం మంత్రః. శత. ౧౨. 3. ౧. ౨౭ -33. వ్యాఖ్యాతః.॥౫౮॥

అన్వయః:-యై ర్హోమాయ యజ్ఞవిధానేన చమసేషు సుగన్ధ్యాదిరున్నీతో ఽసురుద్యతో రుద్రో హూయమానో నృచక్షాః ప్రతిఖ్యాతో వాతో ఽభ్యావృత స్తచ్ఛోధితో భక్ష్యమాణో భక్షః కృతస్తే విశ్వే దేవా నారాశంసాః పితరశ్చ వేద్యాః.॥౫౮॥

భావార్థః:-యే విద్వాంసః పరోపకారబుద్ధ్యా విద్యాం విస్తార్య సుగన్ధిపుష్టిమధురతారోగనాశకగుణ యుక్తానాం ద్రవ్యాణాం యథావన్మేలనం కృత్వాఽగ్నౌ హుత్వా వాయువృష్టిజలౌషధీ సేవిత్వా శరీరారోగ్యం జనయంతి త ఇహ పూజ్యతమాః సన్తి.॥౫౮॥

పదార్థము :-విద్వాంసులు యజ్ఞవిధానముచే (చమసేషు) మేఘములందు సుగంధాది వస్తువులను (ఉన్నీతః) పైకి పంపియుండిరో (అసుః) తమ జీవనమును (ఉద్యతః)చక్కని యత్నములందు లీనమొనరించియుండిరో (రుద్రః) జీవితమును పవిత్రమొనర్చి (హూయమానః) స్వీకరించియుండిరో (నృచక్షాః) మనుష్యులను ప్రసన్నపరచెదరో (ప్రతిఖ్యాతః) వాదానువాదముతో కోరుదురో, వారు (వాతః) వెలుపలివాయువును [అనగా మైదానములందలి కఠినవాయువుతో సహ వాయుశుద్ధమొనర్చిన ఫలితమును] (భక్ష్యమాణః) తినదగిన పదార్థములను (భక్షః) అనుభవించిరి. వారు (నారాశంసాః) ప్రశంసనీయులగు మానవుల యుపదేశకులు (విశ్వేదేవాః) సకల విద్యావేత్తలు (పితరః) అట్టి సకల ఉపకారముల జ్ఞానులని తెలిసికొనవలయును. ॥౫౮॥

భావార్థము :- పరోపకారబుద్ధితో విద్యను విస్తరింపజేసి సుగంధ, పుష్టి, మధుర, రోగనాశకగుణయుక్త పదార్థములను యథాయోగ్యముగ కలిపి అగ్నియందు వానిని హోమమొనర్చి శుద్ధవాయువు, వర్షజలములను,

ఓషధులను సేవించి శరీరము నారోగ్యవంతముగ నుంచు విద్వాంసులు ఈ ప్రపంచమునందు అత్యంత ప్రశంసాపాత్రు లగుదురు.॥౫౮॥

58.Those who through Homa spread wide upto clouds the fragrant spices, have devoted their lives to noble deeds, are accepted as mighty souls, are the well known seers of men, and are known as powerful like a strom, are eaters of eatables, and should all be recognised as wise, learned, preachers of humanity.

౩౫౯. సన్న ఇత్యస్య వసిష్ఠ ఋషిః, విశ్వేదేవా దేవతాః, ఆర్షీ బృహతీ ఛన్దః, నిషాదః స్వరః.

యాపత్యేతే ఇత్యస్య విరాడార్షీ గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

అథ గార్హస్థ్యకర్మణి యజ్ఞాదివ్యవహారమాహ.

ఇపుడు గృహస్థకర్మయందు యజ్ఞాదివ్యవహారోపదేశ మీ మంత్రమందుపదేశించబడును.

౩౫౯ సన్నః సింధురవభృథాయోద్యతః సముద్రోఽభ్యవహ్రియమాణః సలిలః
ప్రప్లుతో యయో రోజసా స్కభితా రజాంసి వీర్యేభిర్వీరతమా శవిష్ఠా యా
పత్యేతే అప్రతీతా సహోభిర్విష్ణూ అగన్వరుణా పూర్వహూతౌ.॥౫౯॥

ప.వి:- సన్నః, సిన్ధుః, అవభృథాయేత్యవ + భృథాయ, ఉద్యత ఇత్యుత్ +యతః, సముద్రః, అభ్యవహ్రియమాణ ఇత్యభి+అవహ్రియమాణః, సలిలః, ప్రప్లుత ఇతి ప్ర + ప్లుతః, యయోః, ఓజసా, స్కభితా, రజాంసి, వీర్యేభిః, వీరతమేతి వీర + తమా, శవిష్ఠా, యా, పత్యేతే + ఇతి పత్యేతే, అప్రతీతేత్యప్రతి+ఇతా, సహోభిరితి సహ + భిః, విష్ణూ ఇతి విష్ణూ, అగన్, వరుణా, పూర్వహూతావితి పూర్వ + హూతౌ.॥౫౯॥

పదార్థః :-(సన్నః) అవస్థాపితః. సన్న ఇతి పదం మహీధరేణ భ్రాంత్యా పూర్వస్య మన్త్రస్యాన్తే స్వీకృతమ్ (సిన్ధుః) నదీ. సింధవః ఇతి నదీ నా... నిఘం. ౧. ౧౩. (అవభృథాయ) పవిత్రీకరణాయ యజ్ఞాంతస్నానాయ వా. (ఉద్యతః) ఉత్కృష్టతయా యతః (సముద్రః) అన్తరిక్షమ్. సముద్ర ఇత్యన్తరిక్ష

నా.. నిఘం. ౧.౩. (అభ్యవహ్రియమాణః) భుజ్యమానః (సలిలః) శుద్ధం జలం విద్యతే యస్మిన్ సః. అర్శ ఆదిత్వాదచ్. సలిలమిత్యుదక నా.. నిఘం. ౧. ౧౨. (ప్రప్లుతః) ప్రకృష్టగుణైః ప్రాప్తః (యయోః) హోతృయజమానయోః ప్రశంసితా గుణాః సన్తి (ఓజసా) బలేన (స్కభితా) స్తమ్భితాని ధృతాని (రజాంసి) లోకాః (వీర్యేభిః) (వీరతమా) అతిశయేన వీరౌ. అత్ర సర్వత్రాకారాదేశః (శవిష్ఠా) అతిశయేన నిత్యబలసాధకౌ (యా) యౌ (పత్యేతే) శ్రేష్ఠైః ప్రాప్యేతే (అప్రతీతా) అప్రతీతగుణౌ (సహోభిః) బలాదిభిః (విష్ణూ) వ్యాప్తిశీలౌ (అగన్) గచ్ఛన్తు ప్రాప్నువన్తు. అత్ర గమధాతోర్లోడర్థే లుఙ్. మన్త్రే ఘసహ్వరణశేతి చ్లేర్లుగనునాసికలోపశ్చ. (వరుణా) శ్రేష్ఠౌ (పూర్వహూతౌ) పూర్వైః శిష్టైర్విద్వద్భి రాహూతౌ. అయమ్మన్త్రః. శత. ౧౨.౬. ౧. ౩౪-౩౬. వ్యాఖ్యాతః. ॥౫౯॥

అన్వయః :- య్యైరవభృథాయాభ్యావహ్రియమాణః సలిల ఉద్యతః, సిన్ధుః సన్నః, సముద్రః ప్రప్లుతః, క్రియతే, యయోరోజసా రజాంసి స్కభితా స్కభితాని. యా వీర్యేభిర్వీరతమా శవిష్ఠా సహోభిరప్రతీతా విష్ణూ వరుణా పూర్వహూతౌ పత్యేతే తావగంస్తే సుఖినో భవన్తి. ॥౫౯॥

భావార్థః :- మనుష్యాణాం యజ్ఞాది వ్యవహారేణ వినా గార్హస్థ్యకర్మణి సుఖం న జాయతే. ॥౫౯॥

పదార్థము :-ఎవరు (అవభృథాయ) యజ్ఞాంతమున స్నానము చేయుటకై [తమ ఆత్మను పవిత్రపరచుకొనుటకై] (అభ్యవహ్రియమాణః) భోగించయోగ్యమగు (సలిలః) ఉత్తమ జలములను, వ్యవహారములను (ఉద్యతః) నియమపూర్వకముగ సంచయన మొనర్చిరో, ఎవరిచే (సిన్ధుః) నదులు (సన్నః) నిర్మాణమొనర్చబడినవో (సముద్రః) సముద్రము (ప్రప్లుతః) తమ ఉత్తమకర్మలతో పొందబడినదో ఆ విద్వాంసులు (యయోః) ఏ రెంటియొక్క (ఓజసా) బలముతో (రజాంసి) లోకలోకాంతరములు (స్కభితా) స్థిరములైయున్నవో (యా) ఎయ్యది మరియు (వీర్యేభిః) పరాక్రమములచే (వీరతమా) వీరత్వముతో (శవిష్ఠా) సదా బలమును సంపాదించునదో (సహోభిః) బలములచే (అప్రతీతా) మూర్ఖులు దెలిసికొనుటకు సాధ్యముగానిదో (విష్ణూ) వ్యాప్తమగునది (వరుణా) స్వీకరించదగిన అతి శ్రేష్ఠములు (పూర్వహూతౌ) పూర్వులచే, ఉత్తమ విద్వాంసులచే సత్కరించబడునవియునగు నేవి (పత్యేతే) శ్రేష్ఠసజ్జనులకు ప్రాప్తమగుచున్నవియో ఆ రెండు యజ్ఞకర్మ భక్ష్యపదార్థములు ఏ విద్వాంసులకు (అగన్) లభించునో వారు సదా సుఖులై యుందురు. ॥౫౯॥

భావార్థము :-యజ్ఞము మున్నగు శ్రేష్ఠవ్యవహారములు లేనిదే గృహాశ్రమమునందు మానవులకు సుఖముండదు. ॥౫౯॥

59.Those, who for their bath manage to get pure water, construct canals, soar high in space, by their strength maintain the worlds, who in their prowess are most brave and powerful, whose power is not known to ordinary mortals, who are comprehensive in character and noble in nature, and whose praise is sung by the ancient sages, are received by the learned. They always remain happy.

3283.దేవానిత్యస్య వసిష్ఠ ఋషిః, విశ్వేదేవా దేవతాః, స్వరాట్ సామ్నీ త్రిష్టుప్ ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

పునస్తదేవాహ.

మరల యజ్ఞవిషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను.

3283 దేవాన్దివమగన్యజ్ఞస్తతో మా ద్రవిణమష్టు మనుష్యానన్తరిక్షమగన్యజ్ఞ స్తతో మా ద్రవిణమష్టు పితౄన్పృథివీమగన్యజ్ఞస్తతో మా ద్రవిణమష్టు యం కం చ లోకమగన్యజ్ఞస్తతో మే భద్రమభూత్ ।౬౦॥

ప.వి:- దేవాన్, దివమ్, అగన్, యజ్ఞః, తతః, మా, ద్రవిణమ్, అష్టు, మనుష్యాన్, అన్తరిక్షమ్, అగన్, యజ్ఞః, తతః, మా, ద్రవిణమ్, అష్టు, పితౄన్, పృథివీమ్, అగన్, యజ్ఞః, తతః, మా, ద్రవిణమ్, అష్టు, యమ్, కమ్, చ, లోకమ్, అగన్, యజ్ఞః, తతః, మే, భద్రమ్, అభూత్ ।౬౦॥

పదార్థః :-(దేవాన్) దివ్యభోగాన్ (దివమ్) విద్యాప్రకాశమ్ (అగన్) ప్రాప్నువన్తి. అత్ర లిఙర్థే లుఙ్ (యజ్ఞః) పూర్వోక్తస్సర్వైః సంగమనీయః (తతః) తస్మాత్ (మా) మామ్ (ద్రవిణమ్) విద్యాదికమ్ (అష్టు) ప్రాప్నోతు (మనుష్యాన్) (అన్తరిక్షమ్) మేఘమణ్డలమ్ (అగన్) (యజ్ఞమ్) (తతః) (మా) (ద్రవిణమ్) ధనాదికమ్ (అష్టు) (పితౄన్) ఋతూన్ (పృథివీమ్) (అగన్) (యజ్ఞః) (తతః) (మా) (ద్రవిణమ్) ప్రత్యుత సుఖకరమ్ (అష్టు) (యమ్) (కమ్)(చ) (లోకమ్) (అగన్) గచ్ఛన్తు (యజ్ఞః) (తతః) (మే) మమ (భద్రమ్) భజనీయం కల్యాణమ్ (అభూత్) భవతు. అయం మన్త్రః. ౮.౩.౭.౮. వ్యాఖ్యాతః॥౬౦॥

అన్వయః :-విద్వాంసో యో యజ్ఞో దివం దేవాన్ప్రాపయతి, తమగాఀస్తతో మా ద్రవిణమష్టు. యో యజ్ఞోఽన్తరిక్షం మనుష్యానాప్నోతి, తమగాఀస్తతో మా ద్రవిణమష్టు, యో యజ్ఞః పృథివీం పితౄన్ ప్రాపయతి, తమగాఀస్తతో మా ద్రవిణమష్టు. యో యజ్ఞో యం కం చ లోకమగాఀస్తతో మే భద్రమభూత్.।౬౦॥

భావార్థః:-యస్మాద్యజ్ఞాత్సర్వాణి సుఖాని జాయంతే తస్యానుష్ఠానం సర్వైర్మనుష్యైః కుతో న కార్యమితి. ।౬౦॥

పదార్థము :- (యజ్ఞః) సర్వప్రజలు చేయదగిన పూర్వోక్తయజ్ఞమును (దివమ్) విద్యయొక్క ప్రకాశమును (దేవాన్) విద్వాంసు లట్టి దివ్యభోగములను (అగన్) పొందుదురు. (తతః) దానివలన (మా) నాకు (ద్రవిణమ్) విద్యయున్నగు దివ్యగుణవములు (అస్తు) ప్రాప్తవుగు గాక! (యజ్ఞః) ఏ యజ్ఞము (అన్తరిక్షమ్) అంతరిక్షమునకు (మనుష్యాన్) మనుష్యులకు ప్రాప్తమగుచున్నదో, దేనిని భద్రపురుషులు (అగన్) పొందుచున్నారో (తతః) దానివలన (మా) నాకు (ద్రవిణమ్) ధనాది పదార్థములు (అస్తు) ప్రాప్తమగు గాక (యజ్ఞః) ఏ యజ్ఞము (పృథివీమ్) భూమికి (పితౄన్) వసంతాది ఋతువులకు ప్రాప్తమగుచున్నదో, దేనిని ఆప్తజనులు (అగన్) పొందుచున్నారో (తతః) దానివలన (మా) నాకు (ద్రవిణమ్) అన్ని ఋతువుల సుఖము (అస్తు) ప్రాప్తమగుగాక! (యజ్ఞః) ఏ యజ్ఞము (కమ్ చ లోకమ్) ఏ యే లోకమునకు చెందుచున్నదో (యమ్) ఎద్దానిని ధర్మాత్ములు (అగన్) పొందుచున్నారో (తతః) అద్దానివల్ల (మే) నాకు (భద్రమ్) కల్యాణము [సుఖసౌభాగ్యములు] (అభూత్) కలుగును గాక! ।౬౦॥

భావార్థము :- సకలసుఖములను ప్రసాదించు యజ్ఞమును సమస్త మానవులు అనుష్ఠించవలెను [మానవు లెల్లరును యజ్ఞము జేయవలయునని భావము]. ।౬౦॥

60.The yajna grants us foodstuffs and spreads the light of knowledge, the learned perform it, May knowledge thence come to me. The yajna goes to men and clouds. The wise perform it; May riches come thence to me. The yajna goes to seasons and the Earth. The sages perform it, May come thence each season's comfort to me.

Whatever sphere the yajna (sacrifice) reaches, which the religious minded people perform, may happiness come thence to me.

౩౫౪. చతుస్త్రింశదిత్యస్య వసిష్ఠ ఋషిః, విశ్వేదేవా దేవతాః, సామ్న్యుష్ణిక్ ఛన్దః, ఋషభః స్వరః.

అస్య జగత ఉత్పత్తౌ కతి కారణాని సన్తీత్యాహ.

ఈ జగదుత్పత్తి కెన్ని కారణము లున్న వను నీ విషయ మీ మంత్రమం దుపదేశించబడినది.

౩౫౪ చతుస్త్రి౯ంశత్తన్తవో యే వితత్నిరే య ఇమం యజ్ఞ౯ం స్వధయా దదన్తే।

తేషాం ఛిన్న౯ం సమ్వేతద్దధామి స్వాహా ఘర్మో అప్యేతు దేవాన్ ।౬౧॥

ప. వి:- చతుస్త్రి౯ంశదితి చతుః + త్రి౯ంశత్, తన్తవః, యే, వితత్నిర ఇతి వి + తత్నిరే, యే, ఇమమ్, యజ్ఞమ్, స్వధయా, దదన్తే, తేషామ్, ఛిన్నమ్, సమ్, ఊ ఇత్యూ, ఏతత్, దధామి, స్వాహా, ఘర్మః, అపి, ఏతు, దేవాన్. ।౬౧॥

పదార్థః :-(చతుస్త్రింశత్) అష్టౌ వసవ ఏకాదశ రుద్రా ద్వాదశాదిత్యా ఇన్ద్రః ప్రజాపతిః ప్రకృతిశ్చేతి (తంతవః) సూత్రవత్సమవేతుం శీలాః (యే) (వితత్నిరే) (యే) (ఇమమ్) (యజ్ఞమ్) సౌఖ్యజనకమ్ (స్వధయా) అన్నాదినా (దదంతే) (తేషామ్) (ఛిన్నమ్) ద్వైధీకృతమ్ (సమ్) (ఉ) వితర్కే (ఏతత్) (దధామి) (స్వాహా) సత్యయా క్రియయా వాచా వా (ఘర్మః) యజ్ఞః ఘర్మ ఇతి యజ్ఞ నా...నిఘం.3. ౧౭ (అపి) నిశ్చయే (ఏతు) (దేవాన్) విదుషః. అయమ్మన్త్రః. శత. ౧౨.౬.౧-౩౭. వ్యాఖ్యాతః. ॥౬౧॥

అన్వయః :-యే చతుస్త్రింశత్తన్తవో యజ్ఞం వితత్నిరే, యే చ స్వధయేమం దదన్తే, తేషాం ఛిన్నం యద్ ద్వైధీకృతం తదేతత్ స్వాహా సందధామి ఉ ఇతి వితర్కే ఘర్మో దేవానప్యేతు.॥౬౧॥

భావార్థః :- అస్య ప్రత్యక్షస్య జగతశ్చతుస్త్రింశత్తత్త్వాని కారణాని సన్తి, తేషాం గుణదోషాన్ యే జానన్తి, తానేవ సుఖమేతి.॥౬౧॥

పదార్థము :-(యే) ఏ (చతుస్త్రింశత్) అష్టవసువులు, ఏకాదశరుద్రులు, ద్వాదశాదిత్యులు, ఇంద్రుడు, ప్రజాపతి, ప్రకృతి అను నీ ముప్పదినాలుగు(తన్తవః) దారములు [నూలు] వలె (యజ్ఞమ్) సుఖము నుత్పత్తియొనర్చు హవనమును (వితత్నిరే) విస్తరింపజేయుచున్నవియో, లేక (యే) ఏవి (స్వధయా) అన్నము మున్నగు ఉత్తమపదార్థములతో (ఇమమ్) ఈ యజ్ఞమును (దదన్తే) ఇచ్చుచున్నవో (తేషామ్) వానినుండి (ఛిన్నమ్) వేరుచేయబడిన యజ్ఞము (ఏతత్) దీనిని (స్వాహా) సత్యవాణి [క్రియ] చే (సమ్ దధామి) ఏకత్రితమొనర్చుచున్నాను. సందేహములేదు. మరియు నదే (ఘర్మః) యజ్ఞము (దేవాన్) విద్వాంసులకు (అపి) నిశ్చయముగా (ఏతు) ప్రాప్తమగుగాక! ॥౬౧॥

భావార్థము:-ఈ ప్రత్యక్ష చరాచర ప్రపంచమునకు ముప్పదినాలుగు తత్త్వములు కారణములైయున్నవి. వాని గుణదోషములను కూలంకశముగా దెలిసికొనుచుండువారికి సకల సౌఖ్యములు లభ్యమగును. ॥౬౧॥

61.Thirtyfour threads diffuse this yajna of the world. They sustain it with supply of food. I skilfully unify their different functions and duties. May this yajna be controlled by the learned.

౩౫౫౫. యజ్ఞస్యేత్యస్య వసిష్ఠ ఋషిః, యజ్ఞో దేవతా, స్వరాడార్షీ త్రిష్టుప్ ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

పునర్యజ్ఞవిషయ మాహ.

మరల యజ్ఞవిషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడును.

౩౫౫౫ యజ్ఞస్యదోహో వితతః పురుత్రా సోఽ అష్టధా దివ మన్వాతతాన ।
స యజ్ఞ ధుక్ష్వ మహి మే ప్రజాయాగ్ం రాయస్పోషం
విశ్వమాయురశీయ స్వాహా॥౬౨॥

ప.వి:- యజ్ఞస్య, దోహః, వితత ఇతి వి + తతః పురుత్రేతి పురు + త్రా, సః, అష్టధా, దివమ్, అన్వాతతానేత్యను + ఆతతాన, సః, యజ్ఞః, ధుక్ష్వ, మహి, మే, ప్రజాయామితి ప్ర + జాయామ్, రాయః, పోషమ్, విశ్వమ్, ఆయుః, అశీయ, స్వాహా. ॥62॥

పదార్థః :-(యజ్ఞస్య) (దోహః) ప్రపూర్ణః సామగ్రీసమూహః (వితతః) విస్తీర్ణః (పురుత్రా) పురుషు బహుషు పదార్థేషు (సః) (అష్టధా) దిగ్భిరష్టప్రకారః (దివమ్) సూర్యప్రకాశమ్ (అన్వాతతాన) ఆచ్ఛాద్య విస్తారయతి (సః) సూర్యప్రకాశః (యజ్ఞమ్) యః సంగమ్యతే తత్సంబుద్ధౌ (ధుక్ష్వ) (మహి) మహాంతం మహద్వా (మే) మమ (ప్రజాయామ్) (రాయః) ధనాదేః (పోషమ్) పుష్టిమ్ (విశ్వమ్) సర్వమ్ (ఆయుః) జీవనమ్ (అశీయ) ప్రాప్నుయామ (స్వాహా) సత్యవాగ్యుక్తయా క్రియయా. ॥62॥

అన్వయః:-హే యజ్ఞసమ్పాదక విద్వన్! యో యజ్ఞస్య పురుత్రా వితతోఽష్టధా దోహోఽస్తి తం దివమన్వాతతాన స త్వం తం యజ్ఞం ధుక్ష్వ. యో మే మమ ప్రజాయాం విశ్వం మహి రాయస్పోషమాయుశ్చాన్వాతనోతి తమహం స్వాహాశీయ. ॥62॥

భావార్థః:-మనుష్యైః సదా యజ్ఞారంభపూర్తీ కృత్వా ప్రజాభ్యో మహత్సుఖం ప్రాపణీయమితి. ॥62॥

పదార్థము :- (యజ్ఞ) సాంగత్యము చేయదగిన విద్వాంసుడా! (యజ్ఞస్య) యజ్ఞముయొక్క (పురుత్రా) బహుపదార్థములలో (వితతః) విస్తృతమగు (అష్టధా) ఎనిమిది దిశలనుండి ఎనిమిది విధములుగ (దోహః) పరిపూర్ణమునగు సామగ్రి (సః) అది (దివమ్) సూర్యుని ప్రకాశమును (అన్వాతతాన) తిరిగి విస్తరింపజేయుచున్నది. దానిని (సః) సూర్యప్రకాశమున [యజ్ఞమొనర్చు గృహస్థుడవగు నీవు ఆ యజ్ఞమును] (ధుక్ష్వ) పరిపూర్ణపరచుము. ఏది (మే) నాయొక్క (ప్రజాయామ్) ప్రజలయందు (విశ్వమ్) సమస్త (మహి) మహాన్ (గొప్ప) (రాయః) ధనములు మున్నగు పదార్థముల (పోషమ్) సమృద్ధిని, లేక (ఆయుః) జీవనమును [మాటి మాటికి విస్తార పరచుచున్నదో, దానిని నేను] (స్వాహా)సత్యముతోగూడిన క్రియద్వారా (అశీయ) ప్రాప్తిజేసికొందును గాక! ॥62॥

భావార్థము :- మానవులు సదా యజ్ఞముల నొనర్చుచు విశ్వమందలి సకల ప్రాణులకు సుఖమును, మేఘములకు పుష్టిని గలిగించవలయును. ॥62॥

62.The material of a yajna (sacrifice) goes far and wide in different objects. It extends to the heaven in eight directions. O sacrifice, pour on my offspring plenty of wealth and prosperity. May I through good conduct, enjoy full age!.

౩౨౬. ఆపవస్వేత్యస్య కశ్యప ఋషిః, యజ్ఞో దేవతా, స్వరాడార్షీ గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

మనుష్యైః కింవద్యజ్ఞః సేవనీయ ఇత్యాహ.

మానవుడు దేనికి తుల్యమైన యజ్ఞమును సేవించవలయు నను విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడినది.

౩౨౬ ఆ పవస్వ హిరణ్యవదశ్వవత్సోమ వీరవత్।

వాజం గోమన్తమా భర స్వాహా॥౬౩॥

ప. వి:- ఆ, పవస్వ, హిరణ్యవదితి హిరణ్య+వత్, అశ్వవదిత్యశ్వ+వత్, సోమ, వీరవదితి వీర + వత్, వాజమ్, గోమన్తమితి గో+మన్తమ్, ఆ, భర, స్వాహా ॥౬౩॥

పదార్థః :-(ఆ) సమంతాత్ (పవస్వ) పవిత్రీకురు (హిరణ్యవత్) హిరణ్యాదినా తుల్యమ్ (అశ్వవత్) అశ్వాదిభిః సమానమ్ (సోమ) ఐశ్వర్యమిచ్ఛుక గృహస్థ (వీరవత్) ప్రశస్తవీరసదృశమన్నాది పదార్థమయం యజ్ఞమ్. అత్రార్శాదిత్వాదచ్ (గోమంతమ్) ప్రశస్తేన్ద్రియాదిసంబంధమ్ (ఆ) (భర) ధర (స్వాహా) సత్యయా వాచా సత్యక్రియయా వా. ॥౬౩॥

అన్వయః:-హే సోమ! త్వం స్వాహా హిరణ్యవదశ్వవద్వీరవద్గోమన్తం వాజమన్నమాభర. తేన జగదాపవస్వ. ॥౬౩॥

భావార్థః :-అత్రోపమాలంకారః. మనుష్యైః పురుషార్థేన సువర్ణాదిధనమాసాద్యాశ్వాదయో రక్షణీయా స్తదనన్తరం వీరాశ్చ కుతో యావదేతాం సామగ్రీం నాభరంతి తావద్గృహాశ్రమాఖ్య యజ్ఞమప్యలంకర్తుం న శక్నువన్తి. [అతః పురుషార్థేన గృహాశ్రమస్యోన్నతిః కర్తవ్యా] ॥౬౩॥

పదార్థము :- (సోమ) ఐశ్వర్యమునుగోరు గృహస్థుడా! నీవు (స్వాహా) సత్యవాణి, క్రియలద్వారా (హిరణ్యవత్) హిరణ్యాది పదార్థములవలె (అశ్వవత్) అశ్వములు మున్నగు శ్రేష్ఠపశువులవలె (వీరవత్) ప్రశంసనీయ వీరులవలె (గోమన్తమ్) ఉత్తమ ఇంద్రియములతో సంబంధముగల (వాజమ్) అన్నాదులతో గూడిన యజ్ఞమును (ఆభర) ఆశ్రయించుము. దానిచే లోకమును (ఆ పవస్వ) బాగుగ పవిత్రపరచుము. ॥౬౩॥

భావార్థము:- మానవులు తమ పురుషార్థముచే ధనములను కూర్చి గోవులు, అశ్వాది ఉత్తమపశువులను పోషించవలెను, శ్రేష్ఠవీరులను పాలించవలెను. ఇవి లేకుండా గృహాశ్రమరూపయజ్ఞము పూర్ణము గాజాలదు. గాన పురుషార్థముచే వృద్ధిపరచవలెను. ॥౬౩॥

63.O married man, desirous of prosperity, with thy noble behaviour, become the master of gold, steeds and warriors. Perform the yajna with material which strengthens the organs of the body, and purifys the world.

అస్మిన్నధ్యాయే గృహస్థధర్మసేవనాయ బ్రహ్మచారిణ్యా కన్యయా కుమారబ్రహ్మచారిస్వీకరణం గృహాశ్రమధర్మవర్ణనం రాజప్రజాసభాపత్యాదికృత్య ముక్తమత ఏతదధ్యాయోక్తార్థస్య పూర్వాధ్యాయోక్తార్థేన సహ సంగతి రస్తీతి బోద్ధవ్యమ్.

ఈ యధ్యాయమున గృహస్థధర్మమును సేవించుటకై బ్రహ్మచారిణి కన్యను బ్రహ్మచారి వివాహమాడుట, గృహస్థధర్మవర్ణన, రాజ, సభాపతి, ప్రజల కర్తవ్యములు చెప్పబడినవి. దీనికి పూర్వాధ్యాయముతో సంబంధమున్నదని ఎరుగవలయును.

ఓమ్ శమ్.

ఇతి శ్రీమత్పరివ్రాజకాచార్యేణ శ్రీయుత మహావిదుషాం విరజానన్దసరస్వతీస్వామినాం శిష్యేణ దయానన్ద
సరస్వతీస్వామినా విరచితే సంస్కృతార్యభాషాభ్యాం విభూషితే సుప్రమాణయుక్తే
యజుర్వేదభాష్యేఽష్టమోఽధ్యాయః పూర్తిమగాత్ ।౮॥

శ్రీ మత్పరమహంస పరివ్రాజకాచార్య మహర్షిదయానందసరస్వతీస్వామి విరచిత సంస్కృతార్య భాషావిభూషిత
యజుర్వేదభాష్యమునందలి ఎనిమిదవ అధ్యాయమునకు ఆర్యావర్తమునందలి ఆంధ్రప్రదేశ్లో ఇందూరు మండ
లాంతర్గత బీబిపేట కాపురస్థులైన స్వ. లోకా లక్ష్మయ్య, వేంకమాంబార్యులద్వితీయపుత్రుడు,
శిష్యుడును నగు 'చతుర్వేద భాష్యానువాద భాస్కర' బిరుదాంకితులు, వేదగిరి ప్రథమ
పీఠాధిపతులునైన 'పం.లోకవులహరి సిద్ధాంతాచార్యుల'చే నొనర్చబడిన ఆంధ్రానువాదము;
పాలమూరు (మహబూబ్‌నగర్) జనపదమునందలి కొందుర్గు మండలాంతర్గత రావిర్యాల
గ్రామవాస్తవ్యులు స్వ.శివనీలమ్మబుగ్గారెడ్డిగార్ల పుత్రుండు, కలాప్రపూర్ణ, వేదతత్త్వ
వేత్త పండిత గోపదేవశాస్త్రి దర్శనాచార్యుల శిష్యుండు, వేదగిరి స్థాపకు
లునైన సిద్ధాంతాలంకార, విద్యాభూషణ,ఆర్షవిద్యావినోద ఆచార్య
'మల్లి కృష్ణారెడ్డి' సంపాదకత్వమున పరిష్కరింపబడిన
ఎనిమిదవ అధ్యాయము సమాప్తము.

ఓం శాంతిః శాంతిః శాంతిః.

యజుర్వేదభాష్యము

నవమాధ్యాయము - విషయసూచిక

ఇందులో 40 మంత్రములు, 42 ఛందస్సులు, 2444 అక్షరములు

అథ నవమోऽధ్యాయః

అస్మిన్నధ్యాయే చత్వారింశన్మన్త్రాః సన్తీతి వేదితవ్యమ్

ఓం.విశ్వాని దేవ సవితర్దురితాని పరా సువ। యద్భద్రం తన్న ఆ సువ ॥య.30.3॥

3ሄ2. దేవసవితరిత్యస్య ఇంద్రాబృహస్పతీ ఋషీ, సవితా దేవతా, స్వరాడార్షీ త్రిష్టుప్ ఛందః, ధైవతః స్వరః.

విద్వద్భిశ్చక్రవర్తీ కథం కథముపదేష్టవ్య ఇత్యుపదిశ్యతే.

విద్వాంసులు చక్రవర్తిరాజున కెట్లు ఉపదేశించవలెనో ఇందు చెప్పబడినది.

3ሄ2 దేవ సవితః ప్రసువ యజ్ఞం ప్రసువ యజ్ఞపతిం భగాయ। దివ్యో గంధర్వః

కేతపూః కేతం నః పునాతు వాచస్పతిర్వాజం నః స్వదతు స్వాహా ॥1॥

ప.వి:- దేవ, సవితరితి సవితః, ప్ర, సువ, యజ్ఞమ్, ప్ర, సువ, యజ్ఞపతిమితి యజ్ఞ + పతిమ్, భగాయ, దివ్యః, గంధర్వః, కేతపూరితి కేత+పూః, కేతమ్, నః, పునాతు, వాచస్పతి ఇతి వాచః + పతిః, వాజమ్, నః, స్వదతు, స్వాహా ॥1॥

పదార్థః :-(దేవ) దివ్యగుణసంపన్న! (సవితః) సకలైశ్వర్యసంయుక్త సమ్రాట్ (ప్ర)(సువ) ఉత్పాదయ (యజ్ఞమ్) సర్వేషాం సుఖజనకం రాజధర్మమ్ (ప్ర)(సువ) (యజ్ఞపతిమ్) రాజధర్మపాలకమ్ (భగాయ) సమగ్రైశ్వర్యాయ (దివ్యః) ప్రకాశమానేషు క్షత్రగుణేషు భవః (గంధర్వః) గాం పృథివీం ధరతీతి. పృషోదరాదినా గోశబ్దస్య గమ్భావః (కేతపూః) యః కేతం ప్రజ్ఞాం పునాతి పవిత్రీకరోతి సః (కేతమ్) ప్రజ్ఞామ్. కేతమితి ప్రజ్ఞా నా... నిఘం.3.9. (నః) అస్మాకం ప్రజారాజపురుషాణామ్ (పునాతు) శుంధతు (వాచస్పతిః) అధ్యయనాధ్యాపనోపదేశైర్వాణ్యాః పాలకః (వాజమ్) అన్నమ్ (నః) అస్మాకమ్ (స్వదతు) ఆభునక్తు (స్వాహా) వేదవాచా. అయం మంత్రః. శత. ሄ. 1. 1-16. వ్యాఖ్యాతః. ॥1॥

అన్వయః :- హే దేవ! సవిత స్త్వం భగాయ స్వాహా యజ్ఞం ప్రసువ యజ్ఞపతిం ప్రసువ యతో దివ్యో గంధర్వః కేతపూర్వాచస్పతిః ప్రజారాజజనః స్వాహా నః కేతం పునాతు నః స్వాహా వాజం స్వదతు.॥1॥

భావార్థః :-న్యాయేన ప్రజాపాలనం విద్యాప్రదానకరణమేవ రాజ్ఞాం యజ్ఞోऽస్తి.॥1॥

పదార్థము :-(దేవ) దివ్యగుణములతోగూడిన (సవితః) సంపూర్ణైశ్వర్యవంతుడవగు ఓ రాజా! నీవు (భగాయ) సకలైశ్వర్యములను పొందుటకై (స్వాహా) వేదవాణిద్వారా (యజ్ఞమ్) సర్వప్రజలకు సౌఖ్యముల

సమకూర్చు రాజధర్మమును (ప్ర,సువ) ప్రచారమొనర్చుము. (యజ్ఞపతిమ్) రాజధర్మమును రక్షించువారికి (ప్ర సువ) ప్రేరణనిమ్ము. దానివల్ల (దివ్యః) ప్రకాశవంతమగు దివ్యగుణములందు స్థితమైనవాడు (గన్ధర్వః) పృథివిని ధారణమొనర్చి బుద్ధిని శుద్ధపరచువాడు (వాచస్పతిః) అధ్యయన, అధ్యాపన ఉపదేశములద్వారా విద్యారక్షకుడు, సభాపతియునగు రాజపురుషుడు (నః) మా (కేతమ్) బుద్ధిని (పునాతు) శుద్ధపరచునాక! మా (వాజమ్) అన్నమును సత్యవాణితో (స్వదతు) చక్కగా అనుభవించునుగాక! ॥౧॥

భావార్థము :-న్యాయ ధర్మములతో ప్రజాపాలనము మరియు విద్యాదానముల నొనర్చుటయే రాజపురుషుల యజ్ఞ మొనర్చుటయై యున్నది.॥౧॥

1. O virtuous and prosperous king, preach through Vedas the art of administration conducive to comfort and wealth. Direct duly the man at the them of affairs!.

May thou, the embodiment of noble qualities, the sustainer of earth, and purifier of our wisdom, the protector of knowledge through the spread of education, improve our intellect, and share our wealth as directed by the Vedas.

౩౫౮. ధ్రువసదన్త్వేత్యస్య బృహస్పతి ఋషిః, ఇంద్రో దేవతా, ధ్రువసదమితి పూర్వస్యార్షీ పంక్తిశ్ఛందః, పంచమః స్వరః, అప్సుసదమిత్యస్య వికృతిశ్ఛందః, మధ్యమః స్వరః.

మనుష్యాః కీదృశం రాజానం స్వీకుర్యురిత్యాహ.

మనుష్య లెటువంటివానిని రాజుగా స్వీకరించవలసిన దీ మంత్రమందు చెప్పబడును.

౩౫౮ ధ్రువసదం త్వా నృషదమ్మనః సదముపయామగృహీతో౽సీంద్రాయ
త్వా జుష్టం గృహ్ణామ్యేష తే యోనిరింద్రాయ త్వా జుష్టతమమ్।
అప్సుషదం త్వా ఘృతసదం వ్యోమసదముపయామగృహీతో౽సీంద్రాయ
త్వా జుష్టం గృహ్ణామ్యేష తే యోని రింద్రాయ త్వా జుష్టతమమ్।
పృథివిసదం త్వా౽న్తరిక్షసదం దివిసదం దేవసదం నాకసద
ముపయామగృహీతో౽సీంద్రాయ త్వా జుష్టం గృహ్ణామ్యేష
తే యోని రింద్రాయ త్వా జుష్టతమమ్ ॥౨॥

ప. వి:- ధ్రువసదమితి ధ్రువ + సదమ్, త్వా, నృషదమ్, నృసదమితి నృ + సదమ్, మనః సదమితి మనః + సదమ్, ఉపయామగృహీత ఇత్యుపయామ + గృహీతః, అసి, ఇంద్రాయ, త్వా, జుష్టమ్, గృహ్ణామి, ఏషః, తే, యోనిః, ఇంద్రాయ, త్వా, జుష్టతమమితి జుష్ట + తమమ్, అప్సుషదమ్, అప్సుసదమిత్యప్సు+సదమ్, త్వా, ఘృతసదమితి ఘృత+సదమ్, వ్యోమసదమితి వ్యోమ + సదమ్, ఉపయామగృహీత ఇత్యుపయామ + గృహీతః, అసి, ఇంద్రాయ త్వా, జుష్టమ్, గృహ్ణామి, ఏషః, తే, యోనిః, ఇంద్రాయ, త్వా, జుష్టతమమితి జుష్ట + తమమ్, పృథివిసదమితి పృథివి + సదమ్, త్వా, అంతరిక్షసదమిత్యంతరిక్ష + సదమ్, దివిసదమితి దివి + సదమ్, దేవసదమితి దేవ + సదమ్, నాకసదమితి నాక + సదమ్, ఉపయామగృహీత ఇత్యుపయామ + గృహీతః, అసి, ఇంద్రాయ, త్వా, జుష్టమ్, గృహ్ణామి, ఏషః, తే, యోనిః, ఇంద్రాయ, త్వా, జుష్టతమమితి జుష్ట + తమమ్.॥౨॥

పదార్థః :-(ధ్రువసదమ్) ధ్రువేషు విద్యావినయయోగధర్మేషు సీదంతమ్ (త్వా) త్వామ్ (నృసదమ్) నాయకేషు సీదంతమ్ (మనః సదమ్) మనసి విజ్ఞానే తిష్ఠంతమ్ (ఉపయామగృహీతః) ఉపగతైర్యమానామి మైః సేవకైః పురుషైః స్వీకృతః (అసి) భవసి (ఇంద్రాయ) పరమైశ్వర్యయుక్తాయ జగదీశ్వరాయ (త్వా) త్వామ్ (జుష్టమ్) జుషమాణమ్ (గృహ్ణామి) స్వీకరోమి (ఏషః) (తే) తవ (యోనిః) కారణమ్ (ఇంద్రాయ) రాజ్యైశ్వర్యాయ (త్వా) (జుష్టతమమ్) అతిశయేన జుషమాణమ్ (అప్సుసదమ్) జలేషు గచ్ఛంతమ్ (త్వా) (ఘృతసదమ్) ఆజ్యం ప్రాప్నువంతమ్ (వ్యోమసదమ్) విమానై ర్వ్యోమ్ని గచ్ఛంతమ్ (ఉపయామ గృహీతః) ఉపయామైః ప్రజారాజజనైః స్వీకృతః (అసి) (ఇంద్రాయ) ఐశ్వర్యధారణాయ (త్వా) (జుష్టమ్) ప్రీతమ్ (గృహ్ణామి) (ఏషః) (తే) (యోనిః) (ఇంద్రాయ) దుష్టశత్రువిదారణాయ (జుష్టతమమ్) (పృథివిసదమ్) పృథివ్యాం గచ్ఛంతమ్. అత్ర జ్యాపోః సంజ్ఞా ఛందసోర్బహులమ్. అ.౬.౩.౬౩. ఇతి పూర్వపదస్య హ్రస్వః. (త్వా) (అంతరిక్షసదమ్) అవకాశే గమకమ్. (దివి సదమ్) న్యాయప్రకాశే వ్యవస్థితమ్

(దేవసదమ్) దేవేషు ధార్మికేషు విద్వత్స్వవస్థితమ్. (నాకసదమ్) అవిద్యమానం కం సుఖం యస్మిన్ తదకమేతన్నాస్తి యస్మిన్పరమేశ్వరే ధర్మే వా తత్రస్థమ్ (ఉపయామగృహీతః) సాధనోపసాధనైః సంయుక్తః (అసి) (ఇంద్రాయ) విద్యాయోగమోక్షైశ్వర్యాయ (త్వా) (జుష్టమ్) (గృహ్ణామి) (ఏషః) (తే) (యోనిః) నివసతిః (ఇంద్రాయ) సర్వైశ్వర్యసుఖప్రాప్తయే (త్వా) (జుష్టతమమ్) అయం మంత్రః. శత. ౫. ౧. ౨. ౩-౬. వ్యాఖ్యాతః.॥౨॥

అన్వయః :-హే సమ్రాడహమింద్రాయ యస్త్వముపయామగృహీతోఽసి తం ధ్రువసదం నృషదం మనఃసదం జుష్టం త్వా గృహ్ణామి. యస్యైష తే యోనిరస్తి తం జుష్టతమం త్వేంద్రాయ గృహ్ణామి. హే రాజన్నహమింద్రాయ యస్త్వముపయామగృహీతోఽసి తమప్సుసదం ఘృతసదం వ్యోమసదం జుష్టం త్వా గృహ్ణామి. హే సర్వరక్షక సభాధ్యక్ష! యస్యైష తే యోని రస్తి తం జుష్టతమం త్వేంద్రాయ గృహ్ణామి. హే సార్వభౌమ! రాజన్నహమింద్రాయ యస్త్వముపయామగృహీతోఽసి. పృథివిసదమంతరిక్షసదం దివిసదం దేవసదం నాకసదం జుష్టం త్వా గృహ్ణామి. హే సర్వసుఖప్రద ప్రజాపతే! యస్యైష తే యోనిరస్తి తం జుష్టతమం త్వేంద్రాయ గృహ్ణామి. ॥౨॥

భావార్థః:-హే రాజప్రజాజనా! యథా సర్వవ్యాపకేన పరమేశ్వరేణ సర్వైశ్వర్యాయ జగన్నిర్మాయ సర్వేభ్యః సుఖం దీయతే తథా యూయమప్యాచరత యతో.ధర్మార్థకామమోక్షఫలానాం ప్రాప్తిః సుగమా స్యాత్. ॥౨॥

పదార్థము :-ఓ చక్రవర్తిరాజా! నీవు (ఇన్ద్రాయ) పరమైశ్వర్యశాలియగు పరమాత్మకొరకు (ఉపయామ గృహీతః) యోగవిద్యయందు ప్రముఖ అంగమగు 'యమ' మును ఆచరించువారిచే స్వీకరించబడి (అసి) ఉన్నావు. అట్టి (ధ్రువసదమ్) నిశ్చలవిద్య విద్యావినయముల మరియు యోగధర్మములయందు స్థితమై యున్నవాడవు (నృషదమ్) నాయకులందు మెలగువాడవు (మనః సదమ్) విజ్ఞానమునందు స్థిరమైనవాడవు (జుష్టమ్) ప్రీతితోగూడినవాడవైన (త్వా) నిన్ను (గృహ్ణామి) స్వీకరింతును. (తే) నీయొక్క (ఏషః) ఏది (యోనిః) సుఖకారణమో, దానికై (జుష్టతమమ్) అధికసేవనీయుడవగు (త్వా) నిన్ను (గృహ్ణామి) ధరించుచున్నాను. ఓ రాజా! నేను (ఇన్ద్రాయ) ఐశ్వర్యములను పొందుటకై నీవు ఏ (ఉపయామ గృహీతః) ప్రజలు మరియు రాజపురుషులచేత స్వీకరించబడి (అసి) ఉన్నావో అట్టి (అప్సుసదమ్) జలములమధ్య నడచుచు (ఘృతసదమ్) ఘృతము మున్నగుపదార్థములను పొందినవాడవు (వ్యోమసదమ్) విమానము మున్నగు యానములచే ఆకాశమందు విహరించువాడవు (జుష్టమ్) సర్వజనప్రియుడవునగు (త్వా) నిన్ను (గృహ్ణామి) గ్రహించుచున్నాను. ఎల్లరను రక్షించు సభాధ్యక్షా! రాజా! (త్వా) నీయొక్క (ఏషః) ఈ ఏ (యోనిః) సుఖములనిచ్చు ప్రాసాదముగలదో అట్టి (జుష్టతమమ్) అత్యంత ప్రసన్నుడవగు (త్వా) నిన్ను (ఇన్ద్రాయ) దుష్టశత్రువుల సంహరించుటకు (గృహ్ణామి) స్వీకరించుచున్నాను. భూగోళమునందంతటను ప్రసిద్ధుడవగు నో రాజా! నేను (ఇన్ద్రాయ) విద్యాయోగ మరియు మోక్షరూప ఐశ్వర్యప్రాప్తికై (ఉపయామ

గృహీతః) సాధనములు, ఉపసాధనములతో గూడ (అసి) నున్నట్టి (పృథివీ సదమ్) పృథివిపై భ్రమణ మొనర్చుచు (అన్తరిక్ష సదమ్) ఆకాశమందు విహరించువాడవు (దివిసదమ్) న్యాయప్రకాశమునందు నియుక్తుడవై (దేవ సదమ్) ధర్మాత్ముల మరియు విద్వాంసుల మధ్య స్థిరపడి (నాకసదమ్) సకల దుఃఖములను దొలగించు పరమేశ్వరుడవు మరియు ధర్మమునందు స్థిరుడవు (జుష్టమ్) సేవనీయుడవగు (త్వా) నిన్ను (గృహ్ణామి) స్వీకరించుచున్నాను. సకల సుఖముల నిచ్చుచు ప్రజాపాలన మొనర్చు రాజపురుషులారా! రాజా! ఏ (తే) నీయొక్క (ఏషః) ఇట్టి (యోనిః) నివాస స్థానముగలదో అట్టి (జుష్టతమమ్) అత్యంత ప్రియుడవగు (త్వా) నిన్ను (ఇన్ద్రాయ) సంపూర్ణ సుఖములకొరకు (గృహ్ణామి) గ్రహణ మొనర్చుచున్నాను. ॥2॥

భావార్థము :- ఓ రాజా! మరియు ప్రజలారా! సర్వవ్యాపకుడగు పరమేశ్వరుడు సమస్త సౌఖ్యముల ననుభవించుటకై జగత్తును నిర్మించి సుఖైశ్వర్యములను ప్రసాదించినట్లు మీరును ధర్మార్థకామమోక్షముల ప్రాప్తిని సుగమమగునట్లు ప్రయత్న మొనర్చుడు. ॥2॥

2.O king elected by the learned, for carrying our the behest of God, I accept thee, well versed in knowledge, yoga practices, and full of humility, leader of leaders, expert in science, and full of affection, as my lord. This administration is thy mainstay. I accept thee, most beloved for attaining to prosperity!.

Thou hast been elected by the people. I accept thee, that indulges is sea trade, is the master of strength-giving articles like ghee, fliest in space in an aeroplance, and is full of affection; as my lord. This kingdom is thy mainstay. I accept thee, most beloved for destroying foes.

Thou art full of plans, I accept thee, the traveller in all parts of the world, the flier in heavens, the bestower of justice, the devotee of duty and God free from affliction; and lover of humanity, as my lord. This kingdom as the mainstay. I accept thee, most beloved for the attainment of hppiness.

3మం. అపామిత్యస్య బృహస్పతిర్ఋషిః, ఇంద్రో దేవతా. అతిశక్వరీ ఛందః, పంచమః స్వరః.

పునః ప్రజాజనైః కథం భూతో జనో రాజా మాననీయ ఇత్యుపదిశ్యతే.

ప్రజలెట్టివానిని రాజుగా స్వీకరించవలసిన దీ మంత్రమం దుపదేశించబడినది.

3మం అపాꣳరస ముద్వయసꣳ సూర్యే సంతꣳ సమాహితమ్। అపాꣳరసస్య

యో రసస్తం వో గృహ్ణామ్యుత్తమముపయామగృహీ తోఽసీంద్రాయ

త్వా జుష్టం గృహ్ణామ్యేష తే యోని రింద్రాయ త్వా జుష్టతమమ్ ॥3॥

ప.విః- అపామ్, రసమ్, ఉద్వయసమిత్యుత్+వయసమ్, సూర్యే, సంతమ్, సమాహితమితి సమ్+ఆహితమ్, అపామ్, రసస్య, యః, రసః, తమ్, వః, గృహ్ణామి, ఉత్తమమిత్యుత్+తమమ్, ఉపయామగృహీత ఇత్యుపయామ+గృహీతః, అసి, ఇంద్రాయ, త్వా, జుష్టమ్, గృహ్ణామి, ఏషః, తే, యోనిః, ఇంద్రాయ, త్వా, జుష్టతమమితి జుష్ట+తమమ్॥3॥

పదార్థః :-(అపామ్) జలానామ్ (రసమ్) సారమ్ (ఉద్వయసమ్) ఉత్కృష్టం వయో జీవనం యస్మాత్తమ్ (సూర్యే) సవితృప్రకాశే (సంతమ్) వర్తమానమ్ (సమాహితమ్) సమ్యక్ సర్వతో ధృతమ్ (అపామ్) జలానామ్ (రసస్య) సారస్య (యః) (రసః) వీర్యం ధాతుః (తమ్) (వః) యుష్మభ్యమ్ (గృహ్ణామి) (ఉత్తమమ్) శ్రేయాంసమ్ (ఉపయామగృహీతః) సాధనోపసాధనైః స్వీకృతః (అసి) (ఇంద్రాయ) పరమేశ్వరాయ (త్వా) (జుష్టమ్) ప్రీత్యా వర్తమానమ్. (గృహ్ణామి) స్వీకరోమి (ఏషః) (తే) తవ (యోనిః) గృహమ్ (ఇంద్రాయ) పరమైశ్వర్యాయ (త్వా) (జుష్టతమమ్) అయం మంత్రః. శత. ౫. ౧. ౨-౭. వ్యాఖ్యాతః.॥3॥

అన్వయః :-హే రాజన్నహమింద్రాయ వః సూర్యే సంతం సమాహితముద్వయసమపాం రసం గృహ్ణామి. యోఽపాం రసస్య రసస్తముత్తమం వో గృహ్ణామి. యస్యైష తే యోని రస్తి తమింద్రాయ జుష్టతమం త్వా గృహ్ణామి. ॥3॥

భావార్థః:-రాజా స్వభృత్యప్రజాజనాన్ శరీరాత్మబలవర్ధనాయ బ్రహ్మచర్యౌషధవిద్యాయోగాభ్యాస సేవనే నియుంజీత యతః సర్వే రోగరహితాః సంతః పురుషార్థినః స్యుః.॥3॥

పదార్థము :- ఓ రాజా! (ఇన్ద్రాయ) ఐశ్వర్యప్రాప్తికై (వః) తమకొరకు (సూర్యే) సూర్య ప్రకాశమందు (సన్తమ్) వర్తమానమును (సమాహితమ్) అన్నివిధముల నలువైపులను ధారణ మొనర్చబడినదియు (ఉద్వయసమ్) శ్రేష్ఠజీవనమునకు హేతువగు (అపామ్, రసమ్) జలములకు సారమునగుదానిని గ్రహించుచున్నాను (యః) ఏ (అపామ్) జలముల (రసస్య) సారముయొక్క (రసః) వీర్యధాతువు గలదో (తమ్) అట్టి (ఉత్తమమ్) కల్యాణకారకమగు రసమును నీకొరకు (గృహ్ణామి) స్వీకరించుచున్నాను. ఏ నీవు (ఉపయామ గృహీతః) సాధనోపసాధనములు స్వీకరించబడి (అసి) ఉన్నవో ఆ (ఇన్ద్రాయ) పరమేశ్వర ప్రాప్తికొరకు (జుష్టమ్) ప్రేమపూర్వకముగ వ్యవహరించు నిన్ను (గృహ్ణామి) గ్రహణమొనర్చుచున్నాను. ఏ (తే) నీయొక్క (ఏషః) ఈ (యోనిః) గృహము గలదో (జుష్టతమమ్) అతిగా సేవించదగినవాడవు అగు (త్వా) నిన్ను (ఇన్ద్రాయ) పరమసుఖములు గలుగుటకై (గృహ్ణామి) గ్రహణ మొనర్చుచున్నాను.॥3॥

భావార్థము:- రాజు తన సేవకులను, ప్రజలను శారీరిక, ఆత్మికబలముల వృద్ధికొరకు బ్రహ్మచర్యము, ఔషధవిద్య, యోగాభ్యాసము మున్నగునవి ఆచరించుటకై నియమించవలెను. అట్లగుచో సకల మానవులు పురుషార్థపరులు, రోగరహితులై రాజ్యము వీర్యబలములతో అలరారుచుండగలదు. ॥3॥

3.O king! I utilise the essence of waters that infuse life, are gathered in the sun, and spread in all directions. I advise thee to preserve - the essence of waters essence for thy own good, Thou hast legally been elected. I accept thee, full of affection, as my lord, for the attainment of God!.

This kingdom is thy home. I accept thee the most affectionate, for the attainment of happiness.

3౬౦. గ్రహా ఇత్యస్య బృహస్పతిరృషిః, రాజధర్మ రాజాదయో దేవతాః, భురిక్ప్రకృతిశ్ఛందః, నిషాదః స్వరః.

మనుష్యైరాప్తం విద్వాంసం సుపరీక్ష్య సంగంతవ్య ఇత్యుపదిశ్యతే.

మానవులు ఆప్తవిద్వాంసులను చక్కగా పరీక్షించి సాంగత్య మొనర్చవలెను.

3౬౦ గ్రహా౨ ఊర్జాహుతయో వ్యంతో విప్రాయమతిమ్। తేషాం విశిప్రియాణాం
వో౨ హమిషమూర్జ౧ం సమగ్రభముపయామగృహీతో౨ సీంద్రాయ త్వా
జుష్టం గృహ్ణామ్యేష తే యోని రింద్రాయ త్వా జుష్టతమమ్। సమ్పృచౌ స్థః
సమ్మా భద్రేణ పృఙ్క్తం విపృచౌ స్తో వి మా పాప్మనా పృఙ్క్తమ్ ॥4॥

ప.వి:- గ్రహాః, ఊర్జాహుతయ ఇత్యూర్జ+ఆహుతయః, వ్యన్తః, విప్రాయ, మతిమ్, తేషామ్, విశిప్రియాణామితి వి+శిప్రియాణామ్, వః, అహమ్, ఇషమ్, ఊర్జమ్, సమ్, అగ్రభమ్, ఉపయామగృహీత ఇత్యుపయామ+గృహీతః, అసి, ఇంద్రాయ, త్వా, జుష్టమ్, గృహ్ణామి, ఏషః, తే, యోనిః, ఇంద్రాయ, త్వా, జుష్టతమమితి జుష్ట+తమమ్, సంపృచావితి సమ్+పృచౌ, స్థః, సమ్, మా, భద్రేణ, పృంక్తమ్, విపృచావితి వి+పృచౌ, స్థః, వి, మా, పాప్మనా, పృంక్తమ్ ॥4॥

పదార్థః:-(గ్రహాః) గ్రహీతారో గృహాశ్రమిణః (ఊర్జాహుతయః) ఊర్జా బలప్రాణనకారికా ఆహుతయో గ్రహణాని దానాని వా యేషాం తే. (వ్యంతః) వేదవిద్యాసు వ్యాప్నువంతః (విప్రాయ) మేధావినే (మతిమ్) బుద్ధిమ్ (తేషామ్) (విశిప్రియాణామ్) వివిధే ధర్మే కర్మణి హనునాసికే యేషామ్. శిప్రే హనునాసికే వా. నిరు. ౬.౧.౭. (వః) యుష్మభ్యమ్ (అహమ్) గృహస్థో రాజా (ఇషమ్) అన్నమ్ (ఊర్జమ్) పరాక్రమమ్ (సమ్) (అగ్రభమ్) గృహీతవానస్మి (ఉపయామగృహీతః) రాజ్యగృహాశ్రమ సామగ్రీసహితః (అసి) (ఇంద్రాయ) పురుషార్థే ద్రవణాయ (త్వా) (జుష్టమ్) సేవమానమ్ (గృహ్ణామి) (ఏషః) (తే) (యోనిః) సుఖనిమిత్తమ్ (ఇంద్రాయ) శత్రువిదారకాయ బలాయ (త్వా) (జుష్టతమమ్) అతిశయేన ప్రసన్నమ్ (సంపృచౌ) రాజగృహాశ్రమవ్యవహారాణాం సమ్యక్ పృంక్తారౌ రాజప్రజాజనౌ (స్థః) భవతమ్ (సమ్) (మా) మామ్ (భద్రేణ) భజనీయేన సుఖప్రదేనైశ్వర్యేణ (పృంక్తమ్) స్పర్శం కురుతమ్ (విపృచౌ) విగతసంపర్కౌ (స్థః) స్యాతమ్ (వి) (మా) మామ్ (పాప్మనా) అధర్మాత్మనా జనేన (పృఙ్క్తమ్). అయం మంత్రః. శత. ౫. ౧. ౨-౮. వ్యాఖ్యాతః.॥౪॥

అన్వయః :-హే ప్రజా రాజపురుష! యథాఽహం విప్రాయ మతిం వ్యంత ఊర్జాహుతయో గ్రహాః సంతి. యథా తేషాం విశిప్రియాణాం మతిమిషమూర్జం చ సమగ్రభం తథా త్వమపి గృహాణ. హే విద్వన్ యథా త్వముపయామగృహీతోఽసి. తథాఽహమపి భవేయం. యథాఽహమింద్రాయ జుష్టం త్వా గృహ్ణామి తథా త్వమపి మాం గృహాణ. యస్యైష తే యోని రస్తి తమింద్రాయ జుష్టతమం త్వాఽహం. యథా గృహ్ణామి తథా త్వమపి మాం గృహాణ. యథా స త్వం చ యువాం ధర్మ్యే వ్యవహారే సంపృచౌ స్థ స్తథా భద్రేణ మా మాం సంపృక్తమ్. యథా యువాం పాప్మనా విపృచౌ స్థ స్తథాఽనేన మా మామపి విపృంక్తమ్.॥౪॥

భావార్థః:-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. యే రాజప్రజాజనా గృహస్థా మేధావినే సంతానాయ విద్యార్థినే వా విద్యాప్రజ్ఞాం జనయంతి, దుష్టాచారాత్ పృథక్ స్థాపయంతి. కల్యాణకారకం కర్మాచరంతి. అసత్సంగం విహాయ సత్సంగం సేవయంతి. త ఏవాభ్యుదయనిఃశ్రేయసే లభంతే నాతో విపరీతాః.॥౪॥

పదార్థము :-ఓ రాజపురుషులారా! ప్రజలారా! ఎట్లు (అహమ్) గృహస్థుడ నగు నేను (విప్రాయ) బుద్ధిశాలుర సుఖముకొరకు (మతిమ్) బుద్ధి నిచ్చుచున్నానో అట్లే మీరును చేయుడు (వ్యన్తః) సమస్త విద్యలందు వ్యాప్తులు (ఊర్జాహుతయః) బలము, జీవనముల పెంపుకై దానమిచ్చువారు మరియు (గ్రహాః) గ్రహణమొనర్చు గృహస్థులెవరు గలరో (తేషామ్) అట్టి (విశిప్రియాణామ్) అనేక విధములగు ధర్మ కార్యములందు ముఖము నాసికము మున్నగు అవయవములవంటివారి (మతిమ్) బుద్ధిని (ఇషమ్) అన్నము మున్నగువానిని (ఊర్జమ్) పరాక్రమమును (సమగ్రభమ్) నేను గ్రహణమొనర్చినట్లు మీరును గ్రహించుడు. విద్వాంసుడ వగు ఓ మానవా! (ఉపయామ గృహీతః) నీవు రాజ్యము, గృహాశ్రమ సామగ్రులతో గూడియున్నట్లే నేనును (అసి) అగుదునుగాక! నే నెట్లు (ఇన్ద్రాయ) ఉత్తమ ఐశ్వర్యములకై (జుష్టమ్) ప్రసన్నుడవగు (త్వా) నిన్ను (గృహ్ణామి) గ్రహణ మొనర్చుచున్నానో నీవును నన్ను గ్రహించుము. (తే ఏషః యోనిః) ఏ నీకు ఈ గృహము గలదో (ఇన్ద్రాయ) శత్రుసంహారబలమును గలిగి (జుష్టతమమ్) అతి

ప్రసన్నుడవగు (త్వా) నిన్ను [నేను గ్రహించునట్లు నీవును నన్ను గ్రహణ మొనర్చుము. ధర్మవ్యవహారములందు మీరెట్లు](సంపృచౌ స్థః) సంయుక్తులై యున్నారో (భద్రేణ) సేవించదగిన సుఖదాయకమగు ఐశ్వర్యములచే (మా) అట్లే నన్ను (సంపృక్తమ్) సంయుక్తపరచుడు. మీ రిరువురు (పాప్మనా) అధర్మాత్ములనుండి (విపృచౌ, స్థః) వేరుగనున్నట్లే వానినుండి (మా) నన్నును (విపృంక్తమ్) వేరుగ నుంచుడు.॥౪॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమున వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. ఏ గృహస్థులగు రాజు, ప్రజలు బుద్ధిమంతులగు తమ సంతానమునకు, విద్యార్థులకు విద్యను ప్రజ్ఞను గలిగించి, దుష్టాచరణమునుండి దూరముగా నుంచి కల్యాణకరములగు కర్మల నొనర్పజేయుచున్నారో, చెడుసాంగత్యముల వదలింపజేసి సత్సంగముల నొనరింపజేయుచున్నారో అట్టివారే ఇహపరలోకముల సుఖములను పొందుచున్నారు. ఇందుకు విపరీతులు పొందజాలరు.॥౪॥

4.I grant wisdom to the learned, collect food for and give strength to you married people, charitably disposed, well-versed in Vedic lore and engaged in various acts of religion. O learned person thou art equipped with the requisites of a ruler and married life. I accept thee full of happiness, for prosperity. This is thy home. I accept thee, most lovely, for destroying foes!.

United are ye twain, with bliss unite me apart from a wicked soul.

౩౬౧. ఇంద్రస్యేత్యస్య బృహస్పతిర్ ఋషిః, సవితా దేవతా, భురిగ్త్రిష్టుప్ఛందః, మధ్యమః స్వరః.

అథ కిమర్థః సేనాపతిరత్ర ప్రార్థనీయ ఇత్యాహ.

సేనాపతి యెందుకు ప్రార్థనీయుడో దిగువ మంత్రమునం దుపదేశించబడినది.

౩౬౧ ఇంద్రస్య వజ్రోఽసి వాజసాస్త్వయాఽయం వాజఀసేత్। వాజస్య
ను ప్రసవే మాతరం మహీమదితిన్నామ వచసా కరామహే యస్యా
మిదం విశ్వం భువనమావివేశ తస్యాన్నో దేవః సవితా ధర్మ సావిషత్॥౫॥

ప.వి:- ఇంద్రస్య, వజ్రః, అసి, వాజసా ఇతి వాజ + సాః, త్వయా, అయమ్, వాజమ్, సేత్, వాజస్య, ను, ప్రసవ ఇతి ప్ర + సవే, మాతరమ్, మహీమ్, అదితిమ్, నామ, వచసా, కరామహే, యస్యామ్, ఇదమ్, విశ్వమ్, భువనమ్, ఆవివేశేత్యా + వివేశ, తస్యామ్, నః, దేవః, సవితా, ధర్మ, సావిషత్ ॥౫॥

పదార్థః :- (ఇంద్రస్య) పరమైశ్వర్యయుక్తస్య రాజ్ఞః పురుషః (వజ్రః) వజ్ర ఇవ శత్రుచ్ఛేదకః (అసి) భవసి (వాజసాః) యో వాజాన్ సంగ్రామాన్ విభజతి సః (త్వయా) రక్షకేణ సేనాపతినా సహ (అయమ్) జనః (వాజమ్) సంగ్రామమ్ (సేత్) సినుయాత్. అత్ర సిఞ్ బంధన ఇత్యస్మాల్లజి వికరణ లుగడభావశ్చ (వాజస్య) సంగ్రామస్య (ను) క్షిప్రమ్ (ప్రసవే) ఐశ్వర్యే (మాతరమ్) మాన్యప్రదామ్ (మహీమ్) పృథివీమ్ (అదితిమ్) అఖండితామ్ (నామ) ప్రసిద్ధౌ(వచసా) వేదోక్తన్యాయోపదేశకవచనేన (కరామహే) కుర్యామ. అత్ర లేటి వ్యత్యయేన శప్. అథవా భ్వాదిర్మంతవ్యః (యస్యామ్) పృథివ్యామ్ (ఇదమ్) ప్రత్యయాలంబనమ్ (విశ్వమ్) సర్వమ్ (భువనమ్) జగత్ (ఆవివేశ) ఆవిష్టమస్తి (తస్యామ్) (నః) అస్మాకమ్ (దేవః) సర్వప్రకాశకః (సవితా) సకల జగదుత్పాదకః (ధర్మ) ధారణమ్ (సావిషత్) సవేత్. అత్ర సిబ్బహులం ణేదితి సిపి వృద్ధిః. అయం మంత్రః. శత. ౫.౧.౪.౩.వ్యాఖ్యాతః. ॥౫॥

అన్వయః :- హే వీర! యస్యాం త్వమింద్రస్య వాజసా వజ్రోఽసి తేన త్వయా సహాఽయం వాజం సేద్యత్రేదం విశ్వం భువనమావివేశ. యత్ర దేవః సవితా నో ధర్మ సావిషత్తస్యాం నామ వాజస్య ప్రసవే మాతరమదితిం మహీం వచసా ను కరామహే. ॥౫॥

భావార్థః:- అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. హే మనుష్యా! యేయం భూమిర్భూతానాం సౌభాగ్యజననీ మాతృవత్పాలికాఽఽధారభూతా ప్రసిద్ధాఽస్తి తాం విద్యాన్యాయధర్మయోగేన రాజ్యాయ యూయం సేవధ్వమ్. ॥౫॥

పదార్థము :- ఓ వీరపురుషా! (యస్యామ్) ఎద్దానియందు (త్వమ్) నీవు (ఇన్ద్రస్య) పరమైశ్వర్య వంతుడవగు రాజుయొక్క (వాజసః) సమరములను విభక్తమొనర్చువాడవు (వజ్రః) వజ్రమువలె శత్రుసంహారకుడవు (అసి) ఐ యున్నావో (త్వయా) రక్షకుడవగు నీతో (అయమ్) ఈ మనుష్యుడు (వాజమ్) సంగ్రామమును (సేత్) ప్రబంధపరచుగాక! మరియు నెచ్చట (ఇదమ్) ప్రత్యక్షముగనున్న (విశ్వమ్) సమస్త (భువనమ్) జగత్తు (ఆవివేశ) ప్రవిష్టమైయున్నదో, ఎచ్చట (దేవః) సర్వ ప్రకాశకుడు (సవితా) సకల జగదుత్పాదకుడగు పరమేశ్వరుడు (నః) మమ్ము (ధర్మ) ధరించునో అచ్చట (సావిషత్) మమ్ము ధారణ మొనర్చుగాక! (తస్యామ్) అందు (నామ) ప్రసిద్ధమగు (వాజస్య) సమరముయొక్క (ప్రసవే) ఐశ్వర్యములందు (మాతరమ్) ప్రతిష్ఠనిచ్చునది (అదితిమ్) ఖండితము గానిదియునగు (మహీమ్) పృథివిని (వచసా) వేదోక్తమగు న్యాయ ఉపదేశ వచనములతో మేము (ను) శీఘ్రముగ (కరామహే) గ్రహింతుముగాక! ॥౫॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమందు వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. ఓ మానవులారా! ఏ భూమి ప్రాణులను సౌభాగ్యమును ప్రసాదించు తల్లివలె సంరక్షించుచున్నదో, ఏది సర్వప్రాణులకు ఆధారభూతమై యున్నదో, దానిని విద్య, న్యాయము, ధర్మము మున్నగువానితో గూడిన రాజ్యముకొరకు సేవించుడు. ॥౫॥

5.O commander of the army thou art the thunderbolt of the king, who expert in battles, wins the war, with thy assistance. May we speedily bring under us, according to vedic jusitce, the vast, undivided, honour-giving land; on which the whole manking is settled. May God, the Illuminator of all, and Generator of the universe sustain us on it!.

౩౬౭. అప్స్వన్తరిత్యస్య బృహస్పతిర్ఋషిః, అశ్వో దేవతా, భురిగ్జగతీ ఛన్దః, నిషాదః స్వరః.

పునః స్త్రీపురుషైః కథం భవితవ్యమిత్యాహ.

స్త్రీ పురుషు లన్యోన్యులై ఎట్లుండవలెనను దీ మంత్రమం దుపదేశించబడినది.

౩౬౭ అప్స్వన్తరమృతమప్సు భేషజమపాముత ప్రశస్తిష్వశ్వా భవత వాజినః। దేవీ రాపో యో వ ఊర్మిః ప్రతూర్తిః కకున్మాన్ వాజసా స్తేనాయం వాజఀ్ సేత్॥౬॥

ప.వి:- అప్స్విత్యప్ + సు, అంతః, అమృతమ్, అప్స్విత్యప్ + సు, భేషజమ్, అపామ్, ఉత, ప్రశస్తిష్వితి ప్ర+శస్తిషు, అశ్వాః, భవత, వాజినః, దేవీః, ఆపః, యః, వః, ఊర్మిః, ప్రతూర్తి రితి ప్ర + తూర్తిః, కకున్మానితి కకుత్ + మాన్, వాజసా ఇతి వాజ + సాః, తేన, అయమ్, వాజమ్, సేత్ ॥౬॥

పదార్థః:-(అప్సు) ప్రాణేషు (అంతః) మధ్యే (అమృతమ్) మరణధర్మరహితమ్ కారణ మల్పమృత్యునివారకం వా (అప్సు) జలేషు (భేషజమ్) రోగనాశకమౌషధమ్ (అపామ్) ఉక్తానామ్ (ఉత)అపి (ప్రశస్తిషు) గుణానాం ప్రశంసాసు (అశ్వాః) వేగవంతః (భవత) (వాజినః) వాజః ప్రశస్తః పరాక్రమో బలం వా యేషాం తే (దేవీః) దివ్యగుణాః (ఆపః) అంతరిక్షే వ్యాప్తిశీలాః (యః) (వః) యుష్మాకమ్ (ఊర్మిః) ఆచ్ఛాదకస్తరంగః (ప్రతూర్తిః) ప్రకృష్టా తూర్ణగతిర్యస్య సః (కకున్మాన్) ప్రశస్తాః కకుతః లౌల్యా గుణా విద్యంతే యస్మిన్. అత్ర కకధాతోరౌణాదిక ఉతిః (వాజసాః) వాజన్ సంగ్రామాన్ సనంతి సంభజంతి యేన సః (తేన) (అయమ్) సేనాపతిః (వాజమ్) సంగ్రామమన్నం చ (సేత్) సంబంధ్నీయాత్. అయం మంత్రః. శత. ౫.౧. ౪-౬. వ్యాఖ్యాతః. ॥౬॥

అన్వయః:-హే దేవీరాపో దేవా విద్వాంసశ్చ యూయం యో వః సముద్రస్య కకున్మాన్ వాజసాః ప్రతూర్తి రూర్మిరివ పరాక్రమోఽస్తి యదప్స్వంతరమృతమప్సు భేషజం చాస్తి యేనాయం వాజం సేత్ తేనాఽపాం ప్రశస్తిషు వాజినోఽశ్వా ఇవ భవత. ॥౬॥

భావార్థః :- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. స్త్రియః సాగర ఇవ గంభీరా, జలమివ శాంతస్వభావా, వీరప్రసవాః, సదౌషధసేవిన్యో, జలాదిపదార్థాభిజ్ఞాః స్యురేవం యే పురుషా వాయుజలవేత్తృభిః సహ సంప్రయుంజతే తాస్తే చారోగాః సంతో విజయినశ్చ స్యుః. ।౬।।

పదార్థము :-(దేవీః) ఓ దివ్యగుణవతీ! (ఆపః) అంతరిక్షమున వ్యాపకులైయున్నవారగు స్త్రీ పురుషులారా! (యః) ఏ (వః) మీయొక్క (సముద్రస్య) సాగరముయొక్క (కకున్మాన్) ప్రశస్త చంచలగుణములతోగూడ (వాజసాః) సంగ్రామములందు ప్రేరణ నిచ్చునదియు (ప్రతూర్తిః) అతి శీఘ్రముగ నడచు (ఊర్మిః) సముద్రము నాచ్ఛాదన మొనర్చు తరంగములవంటి పరాక్రమము గలదో (అప్సు) ప్రాణముల (అన్తః) మధ్య (అమృతమ్) మరణధర్మములేని కారణము గలది గలదో (అప్సు) జలముల మధ్య అల్పమృత్యువు నుండి విముక్తపరచునదియు (భేషజమ్) రోగనివారకమునగు ఔషధమువంటి గుణముచే (అయమ్) ఈ సేనాపతి (వాజమ్) సమర మరియు ఆహారవ్యవస్థ నొనర్చు (తేన) దానిద్వారా (అపామ్) పై దెలిపిన ప్రాణముల మరియు జలముల (ప్రశస్తిషు) గుణప్రశంసలందు (వాజినః) ప్రశంసనీయ బలపరాక్రమములుగల (అశ్వా) ఉచ్చజాతి తురగములవలె వేగవంతములు (భవత) అగుగాక! ।౬।।

భావార్థము :-ఈ మంత్రమున వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. స్త్రీలు సముద్రమువలె గంభీర స్వభావులు, జలములవలె శాంత స్వభావులు, వీరసంతాన ప్రసూతలు, చక్కని ఓషధులను సేవించువారు, జలములు మున్నగు పదార్థగుణములను బాగుగ నెరుగువారలునై యుండవలెను. ఇట్లే వాయుజలముల వంటి గుణశాలురగు పురుషులతో కాపురమొనర్చు స్త్రీపురుషులు సదా రోగరహితులు, విజయశీలురును అగుదురు. ।౬।।

6.In control of breath lies longevity, in waters lies the healing medicine. Having realised the praiseworthy qualities of breath and water, grow thee fleet and strong.

O noble-minded wife and broad-minded husband may the commander of the army, the winner of battles, win the campaign, with your strength, forceful like the waves of the ocean and roaring like the fast sea!.

3౬3. వాతో వేత్యస్య బృహస్పతిర్ఋషిః, సేనాపతి ర్దేవతా, భురిగుష్ణిక్ ఛందః, ఋషభః స్వరః.

మనుష్యాః కథం కిం కృత్వా వేగవంతో భవేయురిత్యాహ.

మానవులెట్లు వేగవంతులు కాగలుగుదు రను విషయమిందు చెప్పబడినది.

3౬3 వాతో వా మనో వా గంధర్వాః సప్త వింశతిః।

తేఽ అగ్రేఽశ్వ మయుంజుస్తేఽ అస్మిన్ జవ మాదధుః ।।౭।।

ప.వి:- వాతః, వా, మనః, వా, గంధర్వాః, సప్తవిగ్ంశతిరితి సప్త + విగ్ంశతిః, తే, అగ్రే, అశ్వమ్, అయుంజన్, తే, అస్మిన్, జవమ్, ఆ, అదధుః ॥౭॥

పదార్థః:-(వాతః) వాయుః (వా) ఇవ (మనః) స్వాన్తమ్ (వా) ఇవ (గంధర్వాః) యే వాయవ ఇంద్రియాణి చ ధరంతి తే (సప్తవింశతిః) ఏతత్సంఖ్యాకాః (తే) (అగ్రే) (అశ్వమ్) వ్యాపకత్వవేగాదిగుణ సమూహమ్ (అయుంజన్) యుంజంతి (తే) (అస్మిన్) జగతి (జవమ్) వేగమ్ (ఆ) (అదధుః) అయం మంత్రః. శత. ౫.౧.౪-౮. వ్యాఖ్యాతః. ॥౭॥

అన్వయః :- యే విద్వాంసో వాతో వా మనో వా యథా సప్తవింశతిర్గంధర్వా అస్మిన్ జగత్యగ్రేఽశ్వ మయుంజఙ్స్తే ఖలు జవమాదధుః. ॥౭॥

భావార్థః :-యాన్యేకః సమష్టిర్వాయుః ప్రాణాఽపానవ్యానోదానసమాననాగకూర్మకృకలదేవదత్త ధనంజయా దశ ద్వాదశం మనః తత్సహచారితాని శ్రోత్రాదీని దశేంద్రియాణి పంచసూక్ష్మభూతాని చ మిలిత్వా సప్తవింశతిః, పూర్వమీశ్వరేణాస్మిన్ జగతి వేగవంతి నిర్మితాని య ఏతాని యథా గుణకర్మస్వభావం విజ్ఞాయ, యథాయోగ్యం కార్యేషు సంప్రయుజ్య, స్వస్త్రీభిరేవ సాకం రమంతే తేఽఖిలమైశ్వర్యం జనయిత్వా రాజ్యం కర్తుమర్హంతి. ॥౭॥

పదార్థము :- ఏ విద్వాంసులు (వాతః) వాయువు (వా) వంటి (మనః) మనస్సు (వా) వంటి వారైయుండి (సప్తవింశతిః) ఇరువదియేడు (గన్ధర్వాః) వాయువు, ఇన్ద్రియ భూతములను ధరించువారై (అస్మిన్) ఈ విశ్వమునందు (అగ్రే) ప్రథమముననే (అశ్వమ్) వ్యాపకత్వము మరియు వేగము మున్నగు గుణములను (అయుఞ్జన్) సంయుక్తపరచుచుందురో (తే) అట్టివారే (జవమ్) ఉత్తమ వేగమును (ఆదధుః) ధారణ మొనర్చుచుందురు. ॥౭॥

భావార్థము:- ఒకటి సమష్టివాయువు. ప్రాణ, అపాన, వ్యాన, ఉదాన,సమాన, నాగ, కూర్మ, కృకల, దేవదత్త, ధనంజయ మను పదివాయువులు. పండ్రెండవది మనస్సు. దానితో నడచు శ్రోత్రములు మున్నగు పదిఇంద్రియములు, పంచసూక్ష్మభూతములు, మొత్త మీ ఇరువదేడు (౨౭) పదార్థములను పరమాత్మ ముందుగా ఈ జగత్తునందు సృష్టించినాడు. వీని గుణకర్మస్వభావములను చక్కగా నెరిగి యథాయోగ్య కార్యములందు సంయుక్త మొనర్చి తమతమ భార్యలతోనే కాపుర మొనర్చు పురుషులే సకలైశ్వర్యములను సమకూర్చుకొని రాజ్యమునకు అర్హు లగుచున్నారు. ॥౭॥

7.The learned, who like the wind, mind and twenty seven articles, primarily harness swiftness in this world, may acquire alertness as well.

౩౬౪. వాతరంహేత్యస్య బృహస్పతిర్ఋషిః, ప్రజాపతిర్దేవతా, భురిక్ త్రిష్టుప్ ఛందః, ధైవతః స్వరః.

తం రాజానం విద్వాంసః కిం కిముపదిశేయురిత్యాహ.

ఆ రాజునకు విద్వాంసు లేమి యుపదేశించవలయును దీ మంత్రమున గలదు.

౩౬౪ వాతరంహా భవ వాజిన్యుజ్యమానఽ ఇంద్రస్యేవ దక్షిణః
శ్రియైధి। యుంజంతు త్వా మరుతో విశ్వవేదసఽఆ తే త్వష్టా
పత్సు జవం దధాతు ॥౮॥

ప.విః-వాతరంహా ఇతి వాత+రంహాః, భవ, వాజిన్, యుజ్యమానః, ఇంద్రస్యేవేతీంద్రస్య + ఇవ, దక్షిణః, శ్రియా, ఏధి, యుంజంతు, త్వా, మరుతః, విశ్వవేదస ఇతి విశ్వ + వేదసః, ఆ, తే, త్వష్టా, పత్స్వితి పత్ + సు, జవమ్, దధాతు ॥ ౮ ॥

పదార్థః:-(వాతరంహాః) వాయువద్రంహో వేగో యస్య సః (భవ) (వాజిన్) శాస్త్రోక్తక్రియాకుశలతా బోధయుక్త (యుజ్యమానః) సమాహితః సన్ (ఇంద్రస్యేవ) యథా పరమైశ్వర్యయుక్తస్య రాజ్ఞః (దక్షిణః) దక్షః ప్రశస్తం బలం గతిర్విద్యతే యస్య తస్య (శ్రియా) శోభాయుక్తయా రాజ్యలక్ష్మ్యా దేదీప్యమానయా రాజ్ఞ్యా వా (ఏధి) వృద్ధో భవ (యుంజంతు) ప్రేరతామ్ (త్వా) త్వామ్ (మరుతః) విద్వాంసో మనుష్యాః (విశ్వవేదసః) సకలవిద్యావేత్తారః (ఆ) (తే) తవ (త్వష్టా) వేగాదిగుణ విద్యావిత్ (పత్సు) పాదేషు (జవమ్) వేగమ్ (దధాతు) అయం మంత్రః. శత. ౫.౧.౪-౯. వ్యాఖ్యాతః.॥౮॥

అన్వయః:-హే వాజిన్!యం త్వా విశ్వవేదసో మరుతో రాజ్యశిల్పకార్యేషు యుంజంతు. త్వష్టా తే తవ పత్సు జవమా దధాతు స త్వం వాతరంహా భవ. యుజ్యమాన స్త్వం దక్షిణ ఇంద్రస్యేవ శ్రియా సహైధి.॥౮॥

భావార్థః :-అత్రోపమాలంకారః. హే రాజ స్త్రీ పురుషాః! యూయం నిరభిమానినో నిర్మత్సరా భూత్వా విద్వత్సంగేన రాజ్యధర్మం పాలయిత్వా విమానాదియానేషు స్థిత్వాఽభీష్టదేశేషు గత్వాఽగత్య జితేంద్రియాః సంతః ప్రజాః సతతం ప్రసాద్య శ్రీమంతో భవత.॥౮॥

పదార్థము :-(వాజిన్) శాస్త్రోక్త క్రియాకౌశల్యముల ప్రశస్త బోధయుక్తుడవగు ఓ రాజా! (త్వా) నిన్ను (విశ్వవేదసః) సకలవిద్యల నెరిగినవారు. (మరుతః) విద్వాంసులు రాజ్య శిల్పవిద్యాకార్యములందు (యుఞ్జన్తు) యుక్తపరతురు (త్వష్టా) వేగాది గుణముల నెరిగిన ఓ మానవా! (తే) నీయొక్క (పత్సు) పాదములందు

(జవమ్) వేగమును (ఆదధాతు) బాగుగా ధారణమొనర్చు మీరు (వాతరంహారి) వాయువువంటి వేగవంతు లగుడు (యుజ్యమానః) సావధానులై (దక్షిణః) ప్రశంసించబడిన ధర్మముతో నడచు శక్తిచే (ఇన్ద్రస్య ఇవ) పరమైశ్వర్యవంతుడగు రాజువలె (శ్రియా) శోభాయుక్తమగు రాజ్యసంపదల సహితముగా (ఏధి) అభివృద్ధిని ప్రాప్తించుకొనుడు. ॥౮॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమునం దుపమాలంకారము గలదు. రాజ్యసంబంధ స్త్రీ పురుషులారా! మీరు అభిమానమును వదలి మాత్సర్యములేనివారై ఇతరుల యున్నతిని జూచి ఆనందించువారలునై విద్వాంసులతో గూడ రాజధర్మమును బాగుగా రక్షించుడు. విమానములు మున్నగు యానముల నధిష్ఠించి మీరు కోరిన దేశములకు రాకపోకల నొనర్చుచు జితేంద్రియులై ప్రజలను నిరంతరము సంతుష్టులుగ, ప్రసన్నులుగ నుంచుచు శ్రీమంతు లగుడు. ॥౮॥

8.O well equipped and qualified king may the masters of all sciences harness thee to the work of administration and mechanical enterprises, may the expert in the science of velocity, put swiftness in thy feet! Be thou active like the wind.

Being ever wary, endowed with a religious bent of mind, like a powerful king, attain to greatness and glory, with splendid royal accomplishment.

౩౬౨. జవ ఇత్యస్య బృహస్పతిర్ఋషిః, వీరో దేవతా, ధృతిశ్ఛందః, ఋషభః స్వరః.

పునః స రాజా కీదృశో భవేదిత్యాహ.

ఆ రాజు ఎట్లుండవలసిన దీ మంత్రమం దుపదేశించబడినది.

౩౬౨ జవో యస్తే వాజిన్నిహితో గుహా యః శ్యేనే పరీత్తో అచరచ్చ వాతే।
తేన నో వాజి న్బలవా న్బలేన వాజజిచ్చ భవ సమనే చ పారయిష్ణుః।
వాజినో వాజజితో వాజꣳసరిష్యంతో బృహస్పతేర్భాగమవజిఘ్రత ॥౯॥

ప.వి:- జవః, యః, తే, వాజిన్, నిహిత ఇతి ని+హితః, గుహా, యః, శ్యేనే, పరీత్తః, అచరత్, చ, వాతే, తేన, నః, వాజిన్, బలవానితి బల+వాన్, బలేన, వాజజిదితి వాజ+జిత్, చ, భవ, సమనే, చ, పారయిష్ణుః, వాజినః, వాజజిత ఇతి వాజ+జితః, వాజమ్, సరిష్యంతః, బృహస్పతేః, భాగమ్, అవ, జిఘ్రత ॥౯॥

పదార్థః :-(జవః) వేగః (యః) (తే) తవ (వాజిన్) ప్రశస్తశాస్త్రయోగాభ్యాసకృత్యసహిత (నిహితః) స్థితః (గుహా) గుహాయాం బుద్ధౌ (యః) వేగః (శ్యేనే) పక్షిణీవ (పరీత్తః) సర్వతో దత్తః (అచరత్) చరతి (చ)(వాతే) వాయావివ (తేన) (నః) అస్మాకమ్ (వాజిన్) వేగవన్ (బలవాన్) బహుబలయుక్తః (బలేన) సైన్యేన పరాక్రమేణ వా (వాజజిత్) సంగ్రామం విజయమానః (చ) (భవ) (సమనే) సంగ్రామే (చ) (పారయిష్ణుః) దుఃఖాత్పారయితా (వాజినః) ప్రశస్తవేగయుక్తాః (వాజజితః) సంగ్రామం జయంతః (వాజమ్) బోధమన్నాదికం వా (సరిష్యంతః) ప్రాప్స్యంతః (బృహస్పతేః) మహతాం వీరాణాం పాలయితుః సేనాధ్యక్షస్య (భాగమ్) సేవనమ్ (అవ) అధోఽర్థే (జిఘ్రత) సుగంధాన్ బోధాన్ వా గృహ్ణీత. అయం మంత్రః. శత, ౫.౧.౪-౧౦. వ్యాఖ్యాతః.౹౯॥

అన్వయః :- హే వాజిన్ సేనాధ్యక్ష రాజన్! తే తవ యో జవో గుహా నిహితో, యః శ్యేనే ఇవ పరీత్తో వాతే ఇవాచరచ్చ తేన నో బలేన బలవాన్ భవ. హే వాజిన్! తేన చ సమనే పారయిష్ణుర్వాజజిచ్చ భవ. హే వాజినో యోద్ధారో! యూయం బృహస్పతేః సేవనం ప్రాప్య వాజం సరిష్యంతః సంతో భవత. సుగంధానవజిఘ్రత. ౹౯॥

భావార్థః:- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలఙ్కారః. రాజా పూర్ణం శరీరాత్మబలం సంప్రాప్య శ్యేనవద్వాయువచ్ఛత్రువిజయే యశస్వీ భూత్వా స్వమాత్యాన్ సేనాస్థాన్ సర్వాన్ భృత్యాంశ్చ సుశిక్షితాన్ బలసుఖయుక్తాన్ ధార్మికాన్ సతతం రక్షేత్. సర్వే రాజప్రజాజనాః శత్రూన్ విజిత్య పరస్పరం ప్రీణంతు. ౹౯॥

పదార్థము :-(వాజిన్) ఉత్తమ శాస్త్రబోధ మరియు యోగాభ్యాసములచే యుక్తమగు సేనాపతి, సభాపతియైన ఓ రాజా! (తే) నీయొక్క (యః జవః) వేగవంతమగు (గుహా) ఏ బుద్ధియందు (నిహితః) స్థిరమైయున్న (యః) ఎయ్యది (శ్యేనే) పక్షియందువలె (పరీత్తః) అన్నిదిశలనుండి ప్రాప్తమైయున్న (చ) మరియు ఎట్లు (వాతే) వాయువునందు (అచరత్) విహరించుచున్న (తేన) దానిచేతను (నః) మాయొక్క (బలేన) సైన్య పరాక్రమములతోను (బలవాన్) మహాబలశాలురు (భవ) అగుడు (వాజిన్) వేగవంతుడవగు రాజపురుషా! ఆ నీ బలముతో (సమనే) సంగ్రామములందు (పారయిష్ణుః) దుఃఖములనుండి తరించువారు (వాజజిత్) సంగరములందు విజయమును పొందువారును అగుడు (వాజినః) ప్రశంసనీయ వేగముతోగూడిన యోధులారా! మీరు (బృహస్పతేః) విద్వాంసులను, సకలప్రజలను రక్షించు సభాధ్యక్షుని (భాగమ్) సేవను పొంది (వాజమ్) బోధను, అన్నము మున్నగు పదార్థములను (సరిష్యంతః) ప్రాప్తించుకొనుచు (వాజజితః) సమరములందు విజయవంతు లగుడు. మరియు సుగంధపదార్థములను (అవజిఘ్రత) సేవించుడు. ౹౯॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమునందు వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. శరీర ఆత్మల బలములను సంపూర్ణముగ పొంది శత్రువులను జయించుటయందు శ్యేనపక్షి మరియు వాయువులవలె శీఘ్రకారియై తన సభాసదులను, సైనికులను, సకల రాజపురుషులను, భృత్యులను సుశిక్షితులుగ నొనర్చి ధర్మాత్ములను నిరంతరము రక్షించుట రాజున కుచితకర్తవ్యమై యున్నది. మరియును రాజు ప్రజలు పరస్పరము ఏక మనస్సుతో శత్రువులను జయించి ప్రసన్నులుగా నుండి సౌఖ్యముల ననుభవించవలయును.౹౯॥

9.O king, the swiftness laid in thee in secret, resembles the swiftness granted to a falcon, and the swiftness found in air. Be thou pwerful for us, with that swiftness and army. Be thou the winner of battles, and our saviour through war!.

O nice, brave soldiers, serve your commander, acquire wisdom and food, win battles, and enjoy fragrant substances!.

౩౬౬. దేవస్యాహమిత్యస్య బృహస్పతిర్ఋషిః, ఇంద్రాబృహస్పతీ దేవతే, విరాడుత్కృతిశ్ఛందః, షడ్జః స్వరః.

మనుష్యైర్విదుషామేవాఽనుకరణం కార్యం న మూఢానామిత్యుపదిశ్యతే.

మానవులు విద్వాంసుల ననుకరించవలయునే గాని మూర్ఖుల ననుకరించవల దని ఈ మంత్రమున ఉపదేశించబడినది.

౩౬౬ దేవస్యాహꣳ సవితుః సవే సత్యసవసో బృహస్పతే రుత్తమం నాకꣳ రుహేయమ్। దేవస్యాహꣳ సవితుః సవే సత్యసవస ఇంద్రస్యోత్తమం నాకꣳ రుహేయమ్। దేవస్యాహꣳ సవితుః సవే సత్య ప్రసవసో బృహస్పతే రుత్తమం నాకమరుహమ్। దేవస్యాహꣳ సవితుః సవే సత్యప్రసవసఽ ఇంద్రస్యోత్తమం నాకమరుహమ్ ॥౧౦॥

ప.వి:- దేవస్య, అహమ్, సవితుః, సవే, సత్యసవస ఇతి సత్య+సవసః, బృహస్పతేః, ఉత్తమమిత్యుత్+తమమ్, నాకమ్, రుహేయమ్, దేవస్య, అహమ్, సవితుః, సవే, సత్యసవస ఇతి సత్య + సవసః, ఇంద్రస్య ఉత్తమమిత్యుత్ + తమమ్, నాకమ్, రుహేయమ్, దేవస్య, అహమ్, సవితుః, సవే, సత్యప్రసవస ఇతి సత్య + ప్రసవసః, బృహస్పతేః, ఉత్తమమిత్యుత్ + తమమ్, నాకమ్, అరుహమ్, దేవస్య, అహమ్, సవితుః, సవే, సత్యప్రసవస ఇతి సత్యప్రసవసః, ఇంద్రస్య, ఉత్తమమిత్యుత్ + తమమ్, నాకమ్, అరుహమ్ ॥౧౦॥

పదార్థః:-(దేవస్య) సర్వతః ప్రకాశమానస్య (అహమ్) సభాధ్యక్షో రాజా (సవితుః) సకల జగత్ప్రసవితుః పరమేశ్వరస్య (సవే) ప్రసూతే జగతి (సత్యసవసః) సత్యం సవ ఐశ్వర్యం జగతః కారణం కార్యం చ యస్య తస్య (బృహస్పతేః) బృహతాం ప్రకృత్యాదీనాం పాలకస్య (ఉత్తమమ్) సర్వథోత్కృష్టమ్. (నాకమ్) అవిద్యమానదుఃఖం సర్వసుఖయుక్తం సచ్చిద్రూపం మోక్షపదమ్ (రుహేయమ్) (దేవస్య) సర్వసుఖప్రదాతుః (అహమ్) పరోపకారీ (సవితుః) సకలైశ్వర్యప్రసవితుః (సవే) ఐశ్వర్యే (సత్యసవసః) సత్యన్యాయయుక్తస్య (ఇంద్రస్య) పరమైశ్వర్యసహితస్య సమ్రాజః (ఉత్తమమ్) ప్రశస్తం (నాకమ్) అవిద్యమానదుఃఖం భోగమ్ (రుహేయమ్) (దేవస్య) అఖిలవిద్యాశుభగుణకర్మస్వభావద్యోతకస్య (అహమ్) విద్యామభీప్సుః (సవితుః) సమగ్రవిద్యాబోధ ప్రసవితుః (సవే) విద్యాప్రచారైశ్వర్యే (సత్యప్రసవసః) సత్యోఽవినాశీ ప్రసవః ప్రకటో బోధోయస్మాత్తస్య (బృహస్పతేః) బృహత్యా వేదవాణ్యా పాలకస్య (ఉత్తమమ్) (నాకమ్) సర్వదుఃఖప్రణాశక మానందమ్ (అరుహమ్) ఆరూఢోఽస్మి (దేవస్య) ధనుర్వేదాదియుద్ధవిద్యా ప్రాపకస్య (అహమ్) యోద్ధా (సవితుః) శత్రువిజయ ప్రసవితుః (సవే) ప్రేరణే (సత్యప్రసవసః) సత్యానాం న్యాయవిజయాదీనాం ప్రసవో యస్మాత్ తస్య (ఇంద్రస్య) దుష్టశత్రు విదారకస్య (ఉత్తమమ్) విజయాఖ్యమ్ (నాకమ్) సర్వసుఖప్రదం (అరుహమ్) ఆరూఢోఽస్మి. అయం మంత్రః. శత.౫.౧.౫.౨-౪. వ్యాఖ్యాతః.॥౧౦॥

అన్వయః :-హే ప్రజారాజజనాః యథాఽహం సత్యసవసో దేవస్య బృహస్పతేః సవితుర్జగదీశ్వరస్య సవ ఉత్తమం నాకం రుహేయమ్. హే రాజామాత్యపురుషాః యథాఽహం సత్యసవసో దేవస్య సవితురింద్రస్య సమ్రాజః సవ ఉత్తమం నాకం రుహేయమ్. హే అధ్యేతాధ్యాపకా విద్యాప్రియా జనాః! యథాఽహం సత్యప్రసవసః సవితు ర్దేవస్య బృహస్పతేరుత్తమం నాకమరుహమ్. హే విజయాభికాంక్షిణో యోద్ధారో వీరాః! యథాఽహం సత్యప్రసవసో దేవస్య సవితురింద్రస్య సవ ఉత్తమం నాకమరుహం తథా యూయమప్యారోహత. ॥౧౦॥

భావార్థః :-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. రాజప్రజాజనైః పరస్పరమవిరోధేనేశ్వరచక్రవర్తి రాజ్యసమగ్రవిద్యాః సంభజ్య సర్వాణ్యుత్తమాని సుఖాని ప్రాప్తవ్యాని ప్రాపయితవ్యాని చ.॥౧౦॥

పదార్థము :-ఓ ప్రజలారా! (అహమ్) సభాధ్యక్షుడను రాజును నే నెట్లు (సత్యసవసః) సత్యమైన ఐశ్వర్యము, జగత్కారణములు గలవాడను (దేవస్య) సకలదిశలందు ప్రకాశమానుడను (బృహస్పతే) ప్రకృతి మున్నగు మహాపదార్థముల రక్షకుడను (సవితుః) సమస్త జగదుత్పాదకుడునగు జగదీశ్వరునిచే (సవే) సృష్టింపబడిన ప్రపంచమునందు (ఉత్తమమ్) సర్వోత్తమము (నాకమ్) సర్వదుఃఖరహితమునగు సచ్చిదానంద స్వరూపమునందు (రుహేయమ్) ఆరూఢుడ నగుదునో, ఓ రాజసభాసదులారా! (అహమ్) పరోపకారినగు నే నెట్లు (సత్యసవసః) సత్యన్యాయయుక్తుడను (దేవస్య) సకల సుఖప్రదుడు (సవితుః) సంపూర్ణైశ్వర్యముల నుత్పన్నమొనర్చువాడు (ఇన్ద్రస్య) పరమైశ్వర్యవంతుడగు చక్రవర్తిరాజుయొక్క (సవే) ఐశ్వర్యములందు (ఉత్తమమ్ నాకమ్) ప్రశంసనీయ, దుఃఖరహితములగు భోగములను పొంది (రుహేయమ్) ఆరూఢుడ

నగుదునో, అధ్యాపక, అధ్యయన విద్యాప్రియులారా! (అహమ్) విద్యనభ్యసించువాడనగు నే నెట్లు (సత్య ప్రసవసః) అవినాశియగు సృష్టిబోధను గలిగించువాడను (దేవస్య) సంపూర్ణ విద్యలచేతను, శుభగుణ కర్మస్వభావముల ప్రకాశముతో గూడినవాడను(సవితుః) సమగ్ర విద్యాబోధనుత్పన్నమొనర్చువాడను (బృహస్పతేః) ఉత్తమ వేదవాణిని రక్షించువాడను, సాంగోపాంగముగ వేదముల పారదర్శినగువాడను(సవే) ఉత్పన్నమొనర్చిన విజ్ఞానమున (ఉత్తమమ్) సర్వోత్తమమైన (నాకమ్) సమస్త దుఃఖరహితమగు ఆనందమున (అరుహమ్) ఆరూఢుడనై యుందునో, ఓ విజయాకాంక్షులారా! (అహమ్) మహాయోధనగు నే నెట్లు (సత్యప్రసవసః) సత్య, న్యాయ, వినయ, విజయములు మున్నగువాని యుత్పన్నకర్తను (దేవస్య) ధనుర్వేద యుద్ధవిద్యా ప్రకాశకుడను (సవితుః) శత్రువును జయించుటకై ప్రేరేపించువాడను (ఇన్ద్రస్య) దుష్ట శత్రువులను నాశపరచువాని (సవే) ప్రేరణయందు (ఉత్తమమ్) ఉత్తమమగు విజయమును (నాకమ్) సర్వ సౌఖ్యములనిచ్చు సంగ్రామమునందు (అరుహమ్) నే నారూఢుడనగునట్లు మీరును అగుడు.॥౧౦॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమందు వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. రాజు మరియు ప్రజలెల్లరును పరస్పర ద్వేషవిరోధములను వదలి పరమేశ్వరుని, చక్రవర్తిరాజ్యమును, సకలవిద్యలను సేవించి సర్వోత్తమ సుఖముల ననుభవించుచు ఇతరులకు అనుభవించు అవకాశము గలిగించవలెను. ॥౧౦॥

10.May I realise in this world, the nature of God free from pain and full of delight; Who is lustrous, and Generator of the universe. Whose cause and effect of the universe are true; Who nourishes all material objects, and is most high. May I rise, through the prosperity, and excellent gifts of the king, the creator of riches, the giver of comforts, and dispenser of justice.

May I rise through the highest pleasure I obtain from the knowledge imparted by my learned preceptor, the giver of imperishable knowledge, the embodiment of noble attributes and actions; and the encyclopaedia of learning.

May I rise through the victory-giving battle, and the persuasion of the commander, the subduer of wicked foes, the inciter to victory over opponents. the expert in the science of military warfare, the dispenser of justice and full of humility.

౩౬౭. బృహస్పత ఇత్యస్య బృహస్పతి ఋషిః, ఇంద్రాబృహస్పతీ దేవతే, జగతీ ఛందః, నిషాదః స్వరః.

అథోపదేష్టృవిధిమాహ.

ఉపదేశకుల, శ్రోతల విషయ మీ మంత్రమం దుపదేశించబడినది.

౩౬౭ బృహస్పతే వాజం జయ బృహస్పతయే వాచం వదత బృహస్పతిం
వాజం జాపయత। ఇంద్ర వాజం జయేంద్రాయ వాచం
వదతేంద్రం వాజం జాపయత ॥౧౧॥

ప.వి:- బృహస్పతే, వాజమ్, జయ, బృహస్పతయే, వాచమ్, వదత, బృహస్పతిమ్, వాజమ్, జాపయత, ఇంద్ర, వాజమ్, జయ, ఇంద్రాయ, వాచమ్, వదత, ఇంద్రమ్, వాజమ్, జాపయత ॥౧౧॥

పదార్థః :-(బృహస్పతే) సకలవిద్యాప్రచారకోపదేశక! (వాజమ్) విజ్ఞానం సంగ్రామం వా (జయ) (బృహస్పతయే) అధ్యయనాధ్యాపనాభ్యాం విద్యాప్రచార రక్షాయ (వాచమ్) వేదసుశిక్షాజనితాం వాణీమ్. (వదత) అధ్యాపయతోపదిశత వా (బృహస్పతిమ్) సమ్రాజమనూచానమధ్యాపకం వా (వాజమ్) విద్యాబోధం యుద్ధం వా (జాపయత) ఉత్కర్షేణ బోధయత (ఇంద్ర) విద్యైశ్వర్యప్రకాశకశత్రువిదారక వా (వాజమ్) పరమైశ్వర్యం శత్రువిజయాఖ్యం యుద్ధం వా (జయ) ఉత్కర్ష (ఇంద్రాయ) పరమైశ్వర్య ప్రాపకాయ (వాచమ్) రాజధర్మ ప్రచారిణీం వాణీమ్ (వదత) (ఇంద్రమ్) (వాజమ్) (జాపయత) ఉత్కృష్టతాం ప్రాపయత. అయం మంత్రః.శత. ౫.౧.౫.౮-౯ వ్యాఖ్యాతః. ॥౧౧॥

అన్వయః :-హే బృహస్పతే! సర్వవిద్యాధ్యాపకోపదేశక వా త్వం వాజం జయ. హే విద్వాంసో! యూయమస్మై బృహస్పతయే వాచం వదతేమం బృహస్పతిం వాజం జాపయత. హే ఇంద్ర త్వం వాజం జయ. హే యుద్ధవిద్యాకుశలా విద్వాంసో! యూయమస్మా ఇంద్రాయ వాచం వదతేమమీంద్రం వాజం జాపయత. ॥౧౧॥

భావార్థః :-అత్రశ్లేషాలంకారః. రాజా తథా ప్రయతేత యథావేదవిద్యాప్రచారః శత్రువిజయశ్చ సుగమః స్యాత్. ఉపదేశకా యోద్ధారశ్చేత్థం ప్రయతేరన్ యతో రాజ్యే వేదాదిశాస్త్రాధ్యయనాఽధ్యాపనప్రవృత్తిః స్వరాజా విజయాలంకృతో భవేద్యేన ధర్మబుద్ధిరధర్మహానిశ్చ సుతిష్ఠేత్. ॥౧౧॥

పదార్థము :-(బృహస్పతే) పూర్ణవిద్యల ప్రచారము మరియు ఉపదేశములొనర్చు రాజపురుషులారా! మీరు (వాజమ్) విజ్ఞానము, లేక సంగ్రామమునందు (జయ) జయమునొందు విద్వాంసులారా! మీరు (బృహస్పతయే) ఈ రాజపురుషునకు (వాచమ్) వేదోక్తశిక్షణచే ప్రసిద్ధమైన వాణిని (వదత) ఉపదేశించుడు, చదివించుడు. (బృహస్పతిమ్) ఇట్టి ఉత్తమ అధ్యాపనను (వాజమ్) విద్యాబోధనను (జాపయత) వృద్ధిపరచుడు. లేక ఈ రాజునకు సమరమున జయముకలిగేటందుకు నడుముకట్టుడు. (ఇన్ద్ర) విద్య, ఐశ్వర్యములను ప్రకాశింపజేయు, శత్రువుల నాశమొందించు రాజపురుషా! (వాజమ్) పరమైశ్వర్యమును, లేక శత్రువుల విదీర్ణపరచు రణమును (జయ) జయించుము. యుద్ధవిద్యలందు కుశలురగు విద్వాంసులారా! మీరు (ఇన్ద్రాయ) పరమైశ్వర్యవంతుడగు ఈ రాజపురుషునకు (వాచమ్) రాజధర్మమును బోధించు వేదవాణిని (వదత) చెప్పుడు. (ఇన్ద్రమ్) ఈ రాజపురుషునకు (వాజమ్) సంగ్రామమునందు (జాపయత) జయమును సంప్రాప్తింపజేయుడు. ॥౧౧॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమందు శ్లేషాలంకారము గలదు. వేదవిద్యాప్రచారము, శత్రువులపై విజయము సుగమమగునట్లు రాజు ప్రయత్నమొనర్చవలెను. రాజ్యమందు వేదాది సచ్ఛాస్త్రముల అధ్యయనాధ్యాపనములు చక్కగా జరిగి, అధర్మము నశించి ధర్మవృద్ధి చక్కగా స్థిరపడునట్లు, తమరాజు విజయముపొందునట్లు ఉపదేశకులు, యోధులు ప్రజలెల్లరును ప్రయత్నించవలెను. ॥11॥

11.O preacher, acquire knowledge. Let the learned speak to thee the ennobling language of the vedas. may they impart knowledge to the instructor!.

O king win the battle. May the learned speak to thee the language of the duty of kingship, and bring victoy to thee!.

३६८. ఏషా వ ఇత్యస్య బృహస్పతిర్ఋషిః, ఇంద్రాబృహస్పతీ దేవతే, స్వరాడతిధృతి శ్ఛందః, షడ్జః స్వరః.

అథ మనుష్యైః సర్వదా సర్వథా సత్యం వక్తవ్యం శ్రోతవ్యం చేత్యాహ.

సదా సత్యమునే భాషించుట, వినుట మానవుల కర్తవ్యంతోచిత మని చెప్పబడినది.

३६८ ఏషా వః సా సత్యా సంవాగభూద్యయా బృహస్పతిం
వాజమజీజపతాజీజపత బృహస్పతిం వాజం వనస్పతయో
విముచ్యధ్వమ్। ఏషా వః సా సత్యా సంవాగభూద్యయేంద్రం వాజ
మజీజపతాజీజపతేంద్రం వాజం వనస్పతయో విముచ్యధ్వమ్ ॥12॥

ప.వి:- ఏషా, వః, సా, సత్యా, సంవాగితి సమ్+వాక్, అభూత్, యయా, బృహస్పతిమ్, వాజమ్, అజీజపత, అజీజపత, బృహస్పతిమ్, వాజమ్, వనస్పతయః, వి, ముచ్యధ్వమ్, ఏషా, వః, సా, సత్యా, సంవాగితి, సమ్ + వాక్, అభూత్, యయా, ఇంద్రమ్, వాజమ్, అజీజపత, అజీజపత, ఇంద్రమ్, వాజమ్, వనస్పతయః, వి, ముచ్యధ్వమ్ ॥12॥

పదార్థః:-(ఏషా) ఉక్తా వక్ష్యమాణా చ (వః) యుష్మాకమ్ (సత్యా) యథార్థోక్తా (సంవాక్) రాజనీతినిష్ఠా సమ్యగ్వాణీ (అభూత్) భవతు (యయా) (బృహస్పతిమ్) వేదశాస్త్రపాలకమ్ (వాజమ్) వేదశాస్త్రబోధమ్ (అజీజపత) ఉత్కర్షయత (అజీజపత) (బృహస్పతిమ్) బృహతో రాజ్యస్య పాలకమ్

(వాజమ్) సంగ్రామమ్ (వనస్పతయః) వనస్య కిరణసమూహస్యేవ న్యాయస్య పాలకాః. వనమితి రశ్మి నా... నిఘం..౧.౫. (వి) (ముచ్యధ్వమ్) ముక్తా భవత. వికరణవ్యత్యయేన శ్యన్ (ఏషా) పూర్వాపరప్రతిపాదితా (వః) యుష్మాకమ్ (సా) (సత్యా) సత్యభాషణయుక్తా (సంవాక్) వినయపురుషార్థయోః సమ్యక్ ప్రకాశినీ వాణీ (అభూత్) భవేత్ (యయా) (అజీజపత) జాపయత. (అజీజపత) సమ్యక్ ప్రాపయత (ఇంద్రమ్) పరమైశ్వర్యవతే పురుషాయ (వాజమ్) యుద్ధమ్ (ఇంద్రమ్) పరమైశ్వర్యయుక్తముత్తమ శ్రీప్రాపకముద్యోగమ్ (వాజమ్) వేగయుక్తమ్ (వనస్పతయః) వనానాం జంగలానాం పాలకాః (వి) (ముచ్యధ్వమ్) అయం మంత్రః. శత.౫.౧.౫.౧౧.౧౨. వ్యాఖ్యాతః. ॥౧౨॥

అన్వయః:-హే వనస్పతయో! యూయం యయా బృహస్పతిం వాజమజీజపత. బృహస్పతి మజీజపత, సైషా వః సంవాక్ సత్యాఽభూత్. హే వనస్పతయో! యూయం యయేన్ద్రం వాజమజీ జపతేంద్ర మజీజపత సైషా వః సంవాక్ సత్యాఽభూత్.॥౧౨॥

భావార్థః:- నైవ కదాచిదపి రాజా రాజాఽమాత్యభృత్యాః ప్రజాజనాశ్చ స్వకీయాం ప్రతిజ్ఞాం వాచం చాసత్యాం కుర్యుః. యావతీం బ్రూయు స్తావతీం తథ్యామేవ కుర్యుః. యస్య వాణీ సర్వదా సత్యాఽస్తి స ఏవ సమ్రాట్ భవితుమర్హతి. యావదేవం న భవతి తావద్రాజప్రజాజనా విశ్వసితాః సుఖస్యోత్కర్షకాశ్చ భవితుం నార్హంతి. ॥౧౨॥

పదార్థము :-(వనస్పతయః) కిరణములవలె న్యాయపాలనమొనర్చు నో రాజపురుషులారా! మీరు (యయా) ఏద్దానిచే (బృహస్పతిమ్) వేదశాస్త్రపాలకుడగు విద్వాంసుని (వాజమ్) వేదశాస్త్రబోధను (అజీజపత) వృద్ధిచేయుదురో (బృహస్పతిమ్) మహారాజ్య రక్షకుడగు రాజపురుషునకు సంగ్రామములందు (అజీజపత) జయమును గలిగింపజేయుదురో (సా ఏషా) మొదటచెప్పిన, తరువాత చెప్పబోవు (వః సంవాక్) రాజనీతియుక్తమగు ఈ వాణి (సత్యా) సత్యస్వరూపము (అభూత్) అగును గాక! (వనస్పతయః) సూర్యకిరణములవలె న్యాయప్రకాశమొనరించి ప్రజలను పాలించు రాజపురుషులారా! మీరు (యయా) ఏద్దానిచే (ఇన్ద్రమ్) పరమైశ్వర్యముల ప్రాప్తింపజేయు సేనాపతికి (వాజమ్) యుద్ధములందు (అజీజపత) జయమును గలిగింపజేయుదురో (ఇన్ద్రమ్) మహదైశ్వర్యశాలియగు వానికి (వాజమ్) అత్యంత ఉత్తమమగు లక్ష్మిని ప్రాప్తిగలిగించు ఉద్యమమునందు (అజీజపత) ఉత్తమముగా ప్రయత్నింతురో (సా, ఏషా) ముందు వెనుకల ప్రతిపాదితమగు (వః సం వాక్) మీ వినయ పురుషార్థములను చక్కగా ప్రకాశపరచు మీ వేదవాణి (సత్యా) ఎల్లప్పుడును సత్యభాషణములు మున్నగు లక్షణములతో గూడినది (అభూత్) అగుగాక!॥౧౨॥

భావార్థము :-ఎప్పుడును తన ప్రతిజ్ఞలను వమ్ము చేయవలదు. చెప్పినదెల్లను చేసివేయవలయును. ఇది ఒక రాజునకే గాక రాజపురుషులకు, ప్రజల కెల్లరకును ఉచితమైయున్నది. సదా సత్యవాణిగల మానవుడు సమ్రాట్టు అగుటకు యోగ్యుడగును. ఇట్లుగాకున్న రాజు, రాజపురుషులు మరియు ప్రజలెల్లరును విశ్వమునందు సుఖముల నభివృద్ధిపరచజాలరు. ॥౧౨॥

12.O guardians of justice, advance thereby the knowledge of the Vedas, and the learned who protect them, bring victory to the king in the battle!.

May ye be free in speech. O guardians of justice, bring thereby like the sun's beams victory to your commander in the battle. May ye grant to your king success in wealth-producing pursuit. May this your utterance of statesmanship be true. May ye be free in speech!.

౩౬౯. దేవస్యాహమిత్యస్య బృహస్పతిర్ఋషిః, సవితా దేవతా, జగతీ ఛందః, నిషాదః స్వరః.

రాజపురుషైర్ధార్మికజనానామనుకరణం కర్తవ్యం నేతరేషామిత్యాహ.

రాజపురుషులు ధర్మాత్ములగు వారినే యనుసరించవలయును.

కాని ఇతర తుచ్ఛబుద్ధుల ననుకరించకూడదని ఇందుపదేశించబడినది.

౩౬౯ దేవస్యాహꣳ సవితుః సవే సత్యప్రసవసో బృహస్పతేర్వాజజితో

వాజం జేషమ్। వాజినో వాజజితోఽధ్వన స్కభ్నువంతో

యోజనామిమానాః కాష్ఠాంగచ్ఛత ॥౧౩॥

ప. విః- దేవస్య, అహమ్, సవితుః, సవే, సత్యప్రసవస ఇతి సత్య + ప్రసవసః, బృహస్పతేః, వాజజిత ఇతి వాజ + జితః, వాజమ్, జేషమ్, వాజినః వాజజిత ఇతి వాజ + జితః, అధ్వనః, స్కభ్నువంతః, యోజనాః, మిమానాః, కాష్ఠామ్, గచ్ఛత ॥౧౩॥

పదార్థః :-(దేవస్య) సర్వప్రకాశకస్య జగదీశ్వరస్య (అహమ్) శరీరాత్మబలయుక్తః సేనాపతిః (సవితుః) సకలైశ్వర్యప్రదస్య (సవే) ఉత్పాదితేఽస్మిన్నైశ్వర్యే (సత్యప్రసవసః) సత్యాని ప్రసవాంసి జగత్స్థాని కారణరూపేణ నిత్యాని యస్య తస్య (బృహస్పతేః) వేదవాణ్యాః పాలకస్య (వాజజితః) సంగ్రామం విజయమానస్య (వాజమ్) సంగ్రామమ్ (జేషమ్) జయేయమ్. లోడుత్తమైకవచనే ప్రయోగః. (వాజినః) విజ్ఞానవేగయుక్తాః (వాజజితః) సంగ్రామం జేతుం శీలాః (అధ్వనః) శత్రోర్మార్గాన్ (స్కభ్నువంతః) ప్రతిష్టంభనం కుర్వంతః (యోజనా) యోజనాని బహూన్ క్రోశాన్ (మిమానాః) శత్రూన్ ప్రక్షేపమాణాః (కాష్ఠామ్) దిశమ్ (గచ్ఛత). అయం మంత్రః. శత. ౫.౧.౫.౧౫-౧౭ వ్యాఖ్యాతః. ॥౧౩॥

అన్వయః:-హే వీరాః! యథాఽహం సత్యప్రసవసః సవితుర్దేవస్య వాజజితో బృహస్పతేః సవే వాజం జేషం తథా యూయమపి జయత. హే వాజినో వాజజితో జనాః యథా యూయం యోజనా మిమానా అధ్వనః స్కభ్నువంతః కాష్ఠాం గచ్ఛత తథా వయమపి గచ్ఛేమ. ॥౧౩॥

భావార్థః:-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. యోద్ధారః సేనాఽధ్యక్షసహాయపాలనాభ్యామేవ శత్రూన్ జేతుం శక్నువంతి. శత్రూణాం మార్గాన్ ప్రతిబద్ధుం చ ప్రభవంతి. యస్యాం దిశి శత్రవో వికుర్వతే తత్ర తాన్ వశం నయేయుః. ॥౧౩॥

పదార్థము :- ఓ వీరపురుషులారా! ఎట్లు (అహమ్) నేను శరీరాత్మల బలముచే పూర్ణమగు సేనాపతిని (సత్యప్రసవసః) నిత్యములగు కారణరూప పదార్థములతో గూడ జగత్తును రచించినవాడు (సవితుః) సకలైశ్వర్యదాత (దేవస్య) సమస్తమును ప్రకాశ పరచువాడు (వాజజితః) విజ్ఞానము మున్నగు వానిచే శ్రేష్ఠుడు (బృహస్పతేః) ఉత్తమ వేదజ్ఞాన సంరక్షకుడగు పరమేశ్వరునిచే (సవే) ఉత్పన్నమైయనర్చబడిన ఈ యైశ్వర్యమునందు (వాజమ్) సంగ్రామమును (జేషమ్) నేను జయించునటులనే మీరును అందు విజయమును పొందుడు. (వాజినః) విజ్ఞానరూపముచే వేగవంతులగు (వాజజితః) రణవిజేతలారా! మీరు (యోజనా) అనేక యోజనము [ఆమడు]ల దూరమందున్న శత్రువుల యునికిని (మిమానాః) కనుగొనుచు (అధ్వనః) శత్రుమార్గముల నిరోధించుచు మీ రెట్లు (కాష్ఠామ్) దిశల నధిగమించుచున్నారో (గచ్ఛత) మేమును అధిగమించుదుముగాక! ॥౧౩॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమందు వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. యోధులగు వారు సైన్యాధీశుని సహాయ, రక్షణలచే శత్రువులను నిర్జించి వారి మార్గముల నరికట్టుచున్నారు. శత్రువు లే దిశనుండి అపాయమును తలపెట్టుదురో, ఆ వైపునకే వెళ్లి వారిని వశపరచుకొని తరిమివేయవలెను. ॥౧౩॥

13.May I, the general, stout in body and soul, win the battle with the help of God, in Whose universe reside the eternal causes, Who is the giver of all affluence, the Illuminator of all, Supreme in knowledge, and the Guardian of the Vedas. O active, learned persons, winners of battle, see the enemies from a distance and go towards different directions to check their onward march.

౩౭౦. ఏషస్యేత్యస్య దధిక్రావా ఋషిః, బృహస్పతిర్దేవతా, జగతీ ఛందః, నిషాదః స్వరః.

యదా సేనాసేనేశా సుశిక్షితా పరస్పరం ప్రీతియుక్తౌ స్యాతాం తదైవ విజయలాభః స్యాదిత్యాహ.

చక్కని శిక్షితులగు సైన్యములు, సేనాధిపతులు పరస్పరము ప్రీతిపూర్వకముగ

నుండి శత్రువులపై విజయమునొందవలెను.

320 ఏష స్య వాజీ క్షిపణిం తురణ్యతి గ్రీవాయాం బద్ధో౾
అపికక్షఽ ఆసని। క్రతుం దధిక్రాఽ అనుసగ్ంసనిష్యదత్
పథా మఙ్కాగ్ంస్యన్వాపనీఫణత్ స్వాహా॥౧౪॥

ప.వి:- ఏషః, స్యః, వాజీ, క్షిపణిమ్, తురణ్యతి, గ్రీవాయామ్, బద్ధః, అపికక్ష ఇత్యపి + కక్షే, ఆసని, క్రతుమ్, దధిక్రా ఇతి దధి + క్రాః, అను, సగ్ంసనిష్యదత్,సగ్ం సనిస్యదదితి సమ్+సనిస్యదత్, పథామ్, అఙ్కాగ్ంసి, అను, ఆపనీఫణదిత్యా+పనీఫణత్, స్వాహా ॥౧౪॥

పదార్థః :-(ఏషః) వీరః (స్యః) అసౌ. అత్ర స్యశ్ఛన్దసి బహులమితి సోర్లోపః (వాజీ) వేగవాన్ (క్షిపణిమ్) దూరే క్షిపంతి శత్రూన్ యయా తాం సేనామ్ (తురణ్యతి) త్వరయతి (గ్రీవాయామ్) కంఠే (బద్ధః) (అపికక్షే) నిశ్చితపార్శ్వావయవే (ఆసని) ఆస్యే (క్రతుమ్) కర్మ (దధిక్రాః) యో దధీన్ ధారకాన్ క్రామ్యతి స దధిక్రః అశ్వః. దధిక్రా ఇత్యశ్వ నా.. నిఘం. ౧.౧౪. (అను) (సంసనిస్యదత్) అతిశయేన ప్రస్రవన్. అత్ర స్యందూ ధాతోర్యఙ్లుక్ శతృప్రత్యయేఽభ్యాసస్య నిక్ నిపాత్యతే (పథామ్) మార్గాణామ్. (అంకాంసి) లక్షణాని (అను) (ఆపనీఫణత్) అతిశయేన గచ్ఛన్ (స్వాహా) సత్యయా వాచా. అయం మంత్రః. శత. ౫.౧.౫.౧౯.వ్యాఖ్యాతః. ॥౧౪॥

అన్వయః :-యథైష స్యోఽసౌ వాజ్యాసని గ్రీవాయాం బద్ధః క్రతుం సంసనిష్యదదపికక్షే పథామేకాంస్యన్వా పనీఫణద్ దధిక్రాః క్షిపణిం గచ్ఛతి తథా సేనేశః స్వాహా, స్వసేనాం పరాక్రమయేత్.॥౧౪॥

భావార్థః :-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. సేనాపతి రక్షితా వీరా అశ్వవద్ధావంతః సద్యః శత్రూన్ హంతుం శక్నువంతి. సేనాపతిః సుకర్మకారాభిః సంశిక్షితైర్వీరైః సహైవ యుధ్యమానః సన్ ప్రశంసితో విజయతే నాఽన్యథా.॥౧౪॥

పదార్థము :-ఏవిధముగ (స్యః) అవి (ఏషః) మరియు నివి (వాజీ) వేగవంతముగ (ఆసని) ముఖము మరియు (గ్రీవాయామ్) కంఠమునందును (బద్ధః) బంధించబడినవియు (క్రతుమ్) కర్మను, లేక గతిని (సంసనిష్యదత్) అతిగా వ్యాపింపజేయు (పథామ్) మార్గముల (అఙ్కాంసి) చిహ్నముల (అను) సమీపమున (ఆ పనీఫణత్) చక్కగా స్ఫూరిచేయునదియు (దధిక్రాః) పైన కూర్చున్న రౌతును స్థానమునకు

చేరవేయునదియు నగు అశ్వము (క్షిపణిమ్) సైన్యములను చేరుచున్నట్లు (అపికక్షే) నలువైపుల నున్న సైన్యమును సేనాధిపతిని (స్వాహా) సత్యవాణితో (తురణ్యతి) వేగవంతముగ నొనర్చును.॥౧౪॥

భావార్థము:- ఈ మంత్రమునందు వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. సేనాధ్యక్షునిచే రక్షింపబడుచున్న వీరసైనికులు తురగములవలె పరుగెత్తుచు శత్రువులను నాశపరచగలరు. ఉత్తమశిక్షణగల, శ్రేష్ఠకర్మలొనర్చు వీరపురుషులతోగూడ యుద్ధమొనర్చు సేనాపతి విజయముతో ప్రశంసలను పొందగలడు. అట్లు గానిచో పరాజయమే సంప్రాప్తమగును.॥౧౪॥

14.Just as this fast horse bound by the neck, and at the flanks and in the mouth, ever accelerating its speed. passes by the mile-stones, with full force and goes to the army; so does the commander of the army, with due orders, make it march on speedily.

౩౭౧. ఉతేత్యస్య దధిక్రావా ఋషిః, బృహస్పతిర్దేవతా, జగతీ ఛందః, నిషాదః స్వరః.

సేనాపత్యాదయః కథం పరాక్రమేరన్నిత్యుపదిశ్యతే.

సేనాపతులు మున్నగు రాజపురుషులు ఎట్లు పరాక్రమించవలయు నను విషయ

మీ మంత్రమునం దుపదేశించబడినది.

౩౭౧ ఉత స్మాస్య ద్రవత స్తురణ్యతః పర్ణం న వేరనువాతి ప్రగర్ధినః। శ్యేనస్యేవ ధ్రజతో ఽఙ్కసం పరి దధిక్రాష్ణః సహోర్జా తరిత్రతః స్వాహా ॥౧౫॥

ప.వి:- ఉత, స్మ, అస్య ద్రవతః, తురణ్యతః, పర్ణమ్; న, వేః, అను, వాతి, ప్రగర్ధిన ఇతి ప్ర + గర్ధినః, శ్యేనస్యేవేతి శ్యేనస్య + ఇవ, ధ్రజతః, అఙ్కసమ్, పరి, దధిక్రాష్ణ ఇతి దధి + క్రాష్ణః, సహ, ఊర్జా, తరిత్రతః, స్వాహా. ॥౧౫॥

పదార్థః :-(ఉత) అపి (స్మ) ఏవ (అస్య) (ద్రవతః) ద్రవీభూతస్య (తురణ్యతః) శీఘ్రం గచ్ఛతః (పర్ణమ్) పత్రం పక్షో వా (న) ఇవ (వేః) పక్షిణః (అను) (వాతి) గచ్ఛతి (ప్రగర్ధినః) ప్రకర్షేణాభికాంక్షిణః (శ్యేనస్యేవ) (ధ్రజతః) గచ్ఛతః (అంకసమ్) లక్షణాన్వితం మార్గమ్ (పరి) (దధిక్రాష్ణః) అశ్వస్య (సహ) (ఊర్జా) పరాక్రమేణ (తరిత్రతః) అతిశయేన సంప్లవతః (స్వాహా) సత్యయా క్రియయా. అయం మంత్రః. శత. ౫.౧.౫.౨౦. వ్యాఖ్యాతః. ॥౧౫॥

అన్వయః :-హే రాజజనాః! య ఊర్జా స్వాహోఽస్య ద్రవతస్తురణ్యతో వేః పర్ణం నోత ప్రగర్ధినో ధ్రజతః శ్యేనస్యేవ తరిత్రతో దధిక్రాన్ణ ఇవాంకసం పర్యనువాతి స్మ. స ఏవ శత్రుం జేతుం శక్నోతి.॥౧౫॥

భావార్థః :-అత్రోపమావాచక లుప్తోపమాలంకారః. యే వీరాః నీలకంఠపక్షివచ్ఛ్యేనవదశ్వవచ్చ పరాక్రమంతే తేషాం శత్రవః సర్వతో నిలీయంతే. ॥౧౫॥

పదార్థము :-ఓ రాజపురుషులారా! ఎవడు (ఊర్జా) పరాక్రమముతోను (స్వాహా) సత్యక్రియతో (సహ) కూడ (అస్య) ఈ (ద్రవతః) రసప్రదమగు వృక్షపత్రములవలెను (తురణ్యతః) అతిశీఘ్రగామియగు (వేః) పక్షియొక్క (పర్ణమ్) పక్షము [రెక్క]ల (న) వలె (ఉత) మరియు (ప్రగర్ధినః) అత్యంత ఇచ్ఛగలిగిన (ధ్రజతః) కామితములుగల (శ్యేనస్యేవ) డేగపక్షివలె (తరిత్రతః) అతి శీఘ్రముగ నడుచు (దధిక్రాన్ణః) అశ్వమువలె (అఙ్కసమ్) చక్కని లక్షణములుగల మార్గమున (పరి, అను, వాతి) సకలవిధముల అనుకూలముగనడచు వీర (స్మ) పురుషుడే శత్రువులను జయించగలుగుచున్నాడు.॥౧౫॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమునందు ఉపమా, వాచకలుప్తోపమాలంకారము లున్నవి. నీలకంఠ, శ్యేన విహంగములవలెను, అశ్వమువలెను, త్వరితగామి, పరాక్రమవంతుడగు వీరుడే నలువైపులనుండి శత్రువులను నిర్జించుచుండును. శత్రువు లాతని కంటబడకుండ దాగుకొనెదరు.॥౧౫॥

15.O Government officials, he alone can conquer the foes, who marches speedily according to plan, on well constructed roads, with equipment and firm determination like the wings of a fast flying bird, the falcon that soars high desirous of prey, and the fleeting horse!.

౩౭౨. శన్న ఇత్యస్య వసిష్ఠ ఋషిః, బృహస్పతిర్దేవతా, భురిక్ పంక్తిశ్ఛందః, పంచమః స్వరః.

కే ప్రజాపాలనే శత్రువినాశనే చ శక్తిమంతో భవంతీత్యాహ.

శత్రునాశనమొనర్చి ప్రజాపాలనము చేయవలయును.

౩౭౨ శన్నో భవంతు వాజినో హవేషు దేవతాతా మితద్రవః స్వర్కాః। జమ్భయంతోఽహిం వృకగ్ంరక్షాగ్ంసి సనేమ్యస్మద్యుయవన్నమీవాః॥౧౬॥

ప.వి:- శమ్, నః, భవంతు, వాజినః, హవేషు, దేవతాతేతి దేవ+తాతా, మితద్రవ ఇతి మిత+ద్రవః, స్వర్కా ఇతి సు+అర్కాః, జంభయంతః, అహిమ్, వృకమ్, రక్షాగ్ంసి, సనేమి, అస్మత్, యుయవన్, అమీవాః ॥౧౬॥

పదార్థః :-(శమ్) సుఖమ్ (నః) అస్మాకమ్ (భవంతు) (వాజినః) ప్రశస్తయుద్ధవిద్యావిదః సుశిక్షితా స్తురంగాః (హవేషు) సంగ్రామేషు (దేవతాతా) దేవానాం విదుషాం కర్మసు. అత్ర దేవాత్తాతిల్. సుపాం సులుగితి డాదేశశ్చ (మితద్రవః) యే పరిమితం ద్రవంతి గచ్ఛంతి తే (స్వర్కాః) శోభనోఽర్కోఽన్నం సత్కారో వా యేషాం తే. అర్క ఇత్యన్న నామసు.... నిఘం. ౨.౭. (జంభయంతః) గాత్రాణి వినమయంతః (అహిమ్) మేఘమివ చేష్టమాన మున్నతమ్ (వృకమ్) చోరమ్ (రక్షాంసి) హింసకాన్ దస్యూన్ (సనేమి) సనాతనమ్. సనేమీతి పురాణ నా....నిఘం, 3.౧౭. (అస్మత్) (యుయవన్) యువంతు పృథక్ కుర్వంతు. అత్ర లేటి శపః శ్లుః (అమీవాః) యే రోగవద్వర్తమానాః శత్రవస్తాన్. అయం మంత్రః. శత. ౫.౧.౫.౨౨. వ్యాఖ్యాతః. ॥౧౬॥

అన్వయః :-యే మితద్రవః స్వర్కా అహిం వృకం రక్షాంసి చ జంభయంతో వాజినో వీరా నో దేవతాతా హవేషు సనేమి శం భవంతు తేఽస్మదమీవా ఇవ వర్తమానానరీన్ యుయవన్. ॥౧౬॥

భావార్థః :- యే శ్రేష్ఠాః ప్రజాపాలనే తత్పరా వ్యాధివచ్ఛత్రూణాం వినాశకా న్యాయకారిణో రాజజనాః సంతి, త ఏవ సర్వేషాం సుఖం కర్తుం శక్నువంతి. ॥౧౬॥

పదార్థము :- (మితద్రవః) నియమముగ నడచు (స్వర్కాః) ఉత్తమమగు అన్నసత్కారములు గల యోధులు (అహిమ్) మేఘములవలె చేష్టలొనర్చుచు ముందుకు సాగివచ్చిన (వృకమ్) దొంగలను (రక్షాంసి) ఇతరులకు కష్టనష్టములను గలిగించు దోపిడీకాండ్రను (జమ్భయన్తః) హస్తపాదములను విరుగగొట్టుచు (వాజినః) శ్రేష్ఠ యుద్ధవిద్యల నెరుగువారగు వీరులు (నః) మా (దేవతాతా) విద్వాంసుల కర్మలందు (హవేషు) రణరంగములందు (సనేమి) సనాతనమగు (శమ్) సుఖములను(భవంతు) పొందువారు (అస్మత్) మానుండి (అమీవా) వ్యాధులవలె పీడలగలిగించు శత్రువులను (యుయవన్) వేరుపరచెదరుగాక.॥౧౬॥

భావార్థము :- వైద్యులు వ్యాధినిర్మూలన మొనర్చునట్లు శ్రేష్ఠులు, ప్రజాపాలకులగు రాజపురుషులు శత్రువులను పరిమార్చి ప్రజలకు క్షేమ సుఖములను గలిగించగలరు.॥౧౬॥

16.May the heroes expert in the science of warfare, marching uniformly, well respected and well fed, breaking the bodies of strong thieves and rascals, attain to everlasting happiness in battles, through the deeds of us the learned. May they banish for us all disease-like foes.

323. తే న ఇత్యస్య నాభానేదిష్ఠ ఋషిః, బృహస్పతిర్దేవతా, జగతీ ఛందః, నిషాదః స్వరః.

ప్రజాజనాః స్వరక్షార్థమేవ కరం దద్యుస్తదర్థ మేవ రాజజనా గృహ్ణంతు నాన్యథేత్యాహ.

ప్రజలు తమ రక్షణకొరకై కప్పముల చెల్లించవలయును. వీనికి భిన్నముగ నడువవల దని,

రాజపురుషులు గ్రహించవలె నను విషయ మీ మంత్రమున చెప్పబడినది.

323 తే నో౽ అర్వంతో హవనశ్రుతో హవం విశ్వే శృణ్వంతు
వాజినో మితద్రవః। సహస్రసా మేధసాతా సనిష్యవో
మహో యే ధనగ్ం సమిథేషు జభ్రిరే ॥౧౭॥

ప.విః- తే, నః, అర్వంతః, హవనశ్రుత ఇతి హవన + శ్రుతః, హవమ్, విశ్వే, శృణ్వంతు, వాజినః, మిత ద్రవ ఇతి మిత+ద్రవః, సహస్రసా ఇతి సహస్ర+సాః, మేధసాతేతి మేధ+సాతా, సనిష్యవః, మహః, యే, ధనమ్, సమిథేష్వితి సమ్ + ఇథేషు, జభ్రిరే ॥౧౭॥

పదార్థః :-(తే) (నః) అస్మాకమ్ (అర్వంతః) జానంతః (హవనశ్రుతః) యే హవనాని గ్రాహ్యాణి శాస్త్రాణి శృణ్వంతి తే (హవమ్) అధ్యయనాధ్యాపనజన్యం బోధశబ్దసమూహమర్థిప్రత్యర్థినాం వివాదం చ (విశ్వే) సర్వే విద్వాంసః (శృణ్వంతు) (వాజినః) ప్రశస్తప్రజ్ఞాః (మితద్రవః) యే మితం శాస్త్రప్రమితం విషయం ద్రవంతి తే (సహస్రసాః) యే సహస్రం విద్యావిషయాన్ సనంతి తే (మేధసాతా) మేధానాం సంగమానాం సాతిర్దానం యేషు. అత్ర సప్తమీబహువచనస్య సుపాం సులుగితి డాదేశః (సనిష్యవః) ఆత్మనః సనిం సంవిభాగ మిచ్ఛవః. సనిశబ్దాత్క్యచి లాలసాయాం సుక్ తత ఉః (మహః) మహత్ (యే) (ధనమ్) శ్రియమ్ (సమిథేషు) సంగ్రామేషు. సమిథ ఇతి సంగ్రామ నా.. నిఘం.౨.౧౭. (జభ్రిరే) భరేయుః. అత్రాభ్యాసస్య వర్ణవ్యత్యయేన వస్య జః. అయం మంత్రః. శత. ౫.౧.౫.౨౩. వ్యాఖ్యాతః. ॥౧౭॥

అన్వయః :-యే౽ర్వంతో హవనశ్రుతో వాజినో మితద్రవః సహస్రసాః సనిష్యవో రాజజనా మేధసాతా సమిథేషు నో మహో ధనం జభ్రిరే తే విశ్వే౽స్మాకం హవం శృణ్వంతు. ॥౧౭॥

భావార్థః :-య ఇమే రాజపురుషా అస్మాకం సకాశాత్కరం గృహ్ణంతి. తే౽స్మాన్ సతతం రక్షంతు, నో చేన్మా గృహ్ణంతు. వయమపి తేభ్యః కరం నైవ దద్యామ. అతః ప్రజారక్షణాయైవ కరదానం, దుష్కర్మిభిః సహ యోద్ధుం చ నాన్యదర్థమితి నిశ్చయః. ॥౧౭॥

పదార్థము :-(యే) ఎవరైతే (అర్వన్తః) జ్ఞానులు (హవనశ్రుతః) గ్రహణమొనర్పదగిన శాస్త్రములను వినువారు (వాజినః) ప్రశంసించదగిన బుద్ధిశాలురు (మితద్రవః) శాస్త్రీయ విషయములను ప్రాప్తించుకొనువారు (సహస్రసాః) అసంఖ్యాక విషయములను పొందువారు (సనిష్యవః) స్వ ఆత్మను చక్కగా గౌరవించు ఏ రాజపురుషులు (మేధసాతా) చక్కని పొందికగల దానవములచే గూడి (సమిథేషు)

సంగ్రామములందు (నః) మాయొక్క (ధనమ్) విస్తృత ఐశ్వర్యములను (జభ్రిరే) ధరించుచున్నారో (విశ్వే) అట్టి విద్వాంసు లెల్లరును మాయొక్క (హవమ్) చదువుట, చదివించుటలోని బోధ శబ్దములను (శృణ్వన్తు) వినెదరుగాక॥౧౭॥

భావార్థము :- మానుండి కరగ్రహణమొనర్చు రాజపురుషులు మమ్ము నిరంతరము రక్షించుచుందురు గాక! అట్లు జేయకున్న మేము కరమును ఇచ్చుట గాని, వారు పుచ్చుకొనుట గాని జరుగకుండును గాక! కావున ప్రజారక్షణకొరకు, దుష్టులను తరిమివేయుటకు కప్పముల చెల్లించుట, పుచ్చుకొనుట జరుగవలెను. కాని ఇతర ఎట్టి ప్రయోజనములకును అట్లు జరుగవలదని దీని భావము. ॥౧౭॥

17.The state officials, who are advanced in knowledge, listeners of religious books, full of wisdom, masters of their subjects, seekers after different branches of knowledge, lovers of their souls, leaders of social life and acquirers of mighty wealth in battles, should all, listen to our learned discussions.

౩౨౪. వాజే వాజ ఇత్యస్య వసిష్ఠ ఋషిః, బృహస్పతిర్దేవతా, నిచృత్ త్రిష్టుప్ ఛందః, నిషాదః స్వరః.

అథైతే పరస్పరమస్మిన్ కథం వర్తేరన్నిత్యుపదిశ్యతే.

రాజు మరియు ప్రజలు పరస్పర మెట్లుండవలయు నను విషయ మిందుపదేశించబడినది.

౩౨౪ వాజే వాజేఽవత వాజినో నో ధనేషు విప్రాఽ అమృతాఽ ఋతజ్ఞాః।

అస్య మధ్వః పిబత మాదయధ్వన్తృప్తా యాత పథిభిర్దేవయానైః ॥౧౮॥

ప.విః- వాజే వాజ ఇతి వాజే + వాజే, అవత, వాజినః, నః, ధనేషు, విప్రాః, అమృతాః, ఋతజ్ఞా ఇత్యృత + జ్ఞాః, అస్య, మధ్వః, పిబత, మాదయధ్వమ్, తృప్తాః, యాత, పథిభిరితి పథి + భిః, దేవయానై రితి దేవ + యానైః॥౧౮॥

పదార్థః :- (వాజే వాజే) సంగ్రామే సంగ్రామే (అవత) పాలయత (వాజినః) వేగవంతః (నః) అస్మాన్ (ధనేషు)(విప్రాః) విద్యాసుశిక్షాజాతప్రజ్ఞాః (అమృతాః) స్వస్వరూపేణ నాశరహితాః ప్రాప్తజీవన్ముక్తిసుఖాః (ఋతజ్ఞాః) యే ఋతం సత్యం జానంతి తే. (అస్య) ప్రత్యక్షస్య (మధ్వః) మధునో మధురస్య రసస్య. అత్ర కర్మణి షష్ఠీ (పిబత) (మాదయధ్వమ్) హృష్యత (తృప్తాః) ప్రీణితాః (యాత) గచ్ఛత (పథిభిః) మార్గైః (దేవయానైః) దేవా విద్వాంసో యాంతి యైర్మార్గైః. అయం మంత్రః. శత. ౫.౧.౫.౨౪. వ్యాఖ్యాతః.॥౧౮॥

అన్వయః :- హే ఋతజ్ఞా అమృతా వాజినో విప్రా! యూయం వాజే వాజే నోఽవత. అస్య మధ్వః పిబతాఽస్మాకం ధనైస్తృప్తాః సంతో మాదయధ్వమ్. దేవయానైః పథిభిః సతతం యాత. ॥౧౮॥

భావార్థః :- రాజపురుషైః వేదాదీని శాస్త్రాణ్యధీత్య సుశిక్షయా యథార్థం బోధం ప్రాప్య ధార్మికాణాం విదుషాం మార్గేణ సదా గంతవ్యం నేతరేషామ్. శరీరాత్మబలపాలనేనైవ సతతమానందితవ్యం, ప్రజాజనాః స్వధనైరేతాన్ సతతం తర్పయంతు. ॥౧౮॥

పదార్థము :- (ఋతజ్ఞాః) సత్యవిద్యలనెరిగినట్టి (అమృతాః) తమతమ రూపములచే నాశరహితులై జీవన, మోక్షసుఖములను పొందినట్టి (వాజినః) వేగశాలురైనట్టి (విప్రాః) విద్య మరియు చక్కని శిక్షణద్వారా బుద్ధిని ప్రాప్తించుకొని విద్వాంసులైనట్టి రాజపురుషులారా! మీరు (వాజే వాజే) ప్రతి సంగ్రామమునందును (నః) మమ్ము (అవత) రక్షించుడు. (అస్య) ఇట్టి (మధ్వః) మధురరసమును (పిబత) త్రావుడు. మా ధనములచే (తృప్తాః) తృప్తిపరులై (మాదయధ్వమ్) ఆనందితులగుడు. మరియు (దేవయానైః) విద్వాంసులు నడచునట్టి (పథిభిః) మార్గములందు (యాత) నడచుచుండుడు. ॥౧౮॥

భావార్థము :- రాజపురుషులు వేదములు మున్నగు శాస్త్రముల నభ్యసించి, ఉత్తమజ్ఞానమును పొంది ధర్మాత్ములగు విద్వాంసులమార్గమునే నిరంతరము అనుసరించుచు చెడుమార్గములకు దూరముగ నుండవలెను. శరీరాత్మల బలములను వృద్ధిపరచుకొనుటకు వైద్యశాస్త్రములచే పరీక్షించబడిన, చక్కగా పాకమొనర్చబడిన అన్నము మున్నగు రసములను సేవించుచు ప్రజలను రక్షించుటయందే ఆనందమును పొందుచు ప్రజలను నిరంతరము ప్రసన్నులుగా నుంచవలెను. ॥౧౮॥

18.O truthful, aged, steadfast and wise officials, protect us in each fray. Enjoy the reward of victory in the battle. Be joyful, be satisfied. Tread on paths, which sages are wont to tread!.

౩౭౫.ఆ మా వాజస్యేత్యస్య వశిష్ఠ ఋషిః, ప్రజాపతిర్దేవతా, విచృద్ధృతిశ్ఛందః, ఋషభః స్వరః.

మనుష్యైర్ధర్మాచరణేన కిం కిమేష్టవ్యమిత్యాహ.

మనుష్యులు ధర్మాచరణముచే ఏ యే పదార్థములను కోరవలెనను విషయమిందు గలదు.

౩౭౫ ఆ మా వాజస్య ప్రసవో జగమ్యాదేమే ద్యావాపృథివీ విశ్వరూపే
ఆ మా గంతాం పితరా మాతరా చా మా సోమోఽ అమృతత్వేన
గమ్యాత్ । వాజినో వాజజితో వాజꣳ ససృవాꣳసో బృహస్పతే
ర్భాగమవజిఘ్రత నిమృజానాః॥౧౯॥

ప.వి:- ఆ, మా, వాజస్య, ప్రసవ ఇతి ప్ర + సవః, జగమ్యాత్, ఆ, ఇమే, ఇతీమే, ద్యావాపృథివీ ఇతి ద్యావాపృథివీ,విశ్వరూపే ఇతి విశ్వ + రూపే, ఆ, మా, గంతామ్, పితరామాతరా, చ, ఆ, మా, సోమః, అమృతత్వేనేత్యమృత + త్వేన, గమ్యాత్, వాజినః, వాజజిత ఇతి వాజ + జితః, వాజమ్, సస్నవాంస ఇతి సస్న+వాంసః, బృహస్పతేః, భాగమ్, అవ, జిఘ్రత, నిమృజానా ఇతి ని + మృజానాః.॥౧౯॥

పదార్థః:-(ఆ) (మా) మామ్ (వాజస్య) వేదాదిశాస్త్రార్థప్రసూతజ్ఞానబోధస్య (ప్రసవః) ప్రకృష్టైశ్వర్యసమూహః (జగమ్యాత్) భృశం ప్రాప్నుయాత్ (ఆ) (ఇమే) (ద్యావాపృథివీ) ప్రకాశభూమీ రాజ్యార్థే (విశ్వరూపమ్) విశ్వాని సర్వాణి రూపాణి యయో స్తే (ఆ) (మా) మామ్ (గంతామ్) ప్రాప్నుతః. అత్ర వికరణలుక్ (పితరా మాతరా) పితా చ మాతా చ తే. అత్ర పితరామాతరా చ ఛందసి అ. ౬.౩.౩౩. ఇతి పూర్వపదస్యానజ్. ఉత్తరపదస్యాకారాదేశశ్చ నిపాత్యతే (చ) సుసహాయః (ఆ) (మా) మామ్. (సోమః) సోమవల్ల్యాద్యోషధిగణః (అమృతత్వేన) సర్వరోగనివారకత్వేన సహ (గమ్యాత్) ప్రాప్నుయాత్ (వాజినః) ప్రశస్తబలినః (వాజజితః) విజితసంగ్రామాః (వాజమ్) సంగ్రామమ్ (సస్నవాంసః) ప్రాప్తవంతః (బృహస్పతేః) బృహత్యాః సేనాయాః స్వామినః (భాగమ్) భజనీయమ్ (అవ) (జిఘ్రత) (నిమృజానాః) నితరాం శుంధంతః. అయం మంత్రః. శత.౫.౧.౫.౨౬-౨౭ వ్యాఖ్యాతః.॥౧౯॥

అన్వయః:-హే పూర్వోక్తా విద్వాంసో! యేషాం భవతాం సహాయేన వాజస్య ప్రసవో మా జగమ్యాత్ సమంతాత్ ప్రాప్నుయాదిమే విశ్వరూపే ద్యావాపృథివీ చామృతత్వేన సోమో గమ్యాత్. పితరామాతరా చాగంతామ్. తే వాజినో వాజజితో వాజం సస్నవాంసో నిమృజానాః సంతోయూయం బృహస్పతేర్భాగ మవజిఘ్రత.॥౧౯॥

భావార్థః:-యే మనుష్యాః! విద్వత్సంగేన విద్యాసుశిక్షే ప్రాప్య ధర్మమాచరంతి. తానిహాముత్ర పరమైశ్వర్యసాధకం రాజ్యం విద్వాంసౌ మాతాపితరౌ రోగరాహిత్యం చ ప్రాప్నోతి. యే విదుషాం సేవనం కుర్వంతి తే శరీరాత్మబలం ప్రాప్తాః సంతః సర్వాణి సుఖాని ప్రాప్నువంతి. నాతో విరుద్ధాచరణా ఏతత్సర్వమాప్తుం శక్నువంతి. ॥౧౯॥

పదార్థము :-[మొదట చెప్పబడిన] ఓ విద్వాంసులారా! మీ సహాయముచే (వాజస్య) వేదాది శాస్త్రముల అర్థబోధనలు (ప్రసవః) ఉత్తమైశ్వర్యములు (మా) నాకు (జగమ్యాత్) శీఘ్రముగ ప్రాప్తించుగాక (ఇమే) ఇట్టి

(విశ్వరూపే) విశ్వరూపములుగలిగియున్న (ద్యావాపృథివీ) ఆకాశము మరియు భూరాజ్యముల (చ) మరియు (అమృతత్వేన) సకలరోగనిర్మూలనగుణములతో (సోమః) సోమవల్లి మున్నగు ఓషధీవిజ్ఞానము నాకు లభించునుగాక! మరియు (పితరా మాతరా) విద్వాంసులగు మాతాపితరులు (ఆగన్తామ్) లభించుదురుగాక! అట్టి (వాజినః) ప్రశంసిత బలవంతులు (వాజజితః) సంగ్రామముల జయించువారు (వాజమ్) సంగ్రామములను పొంది (నిమృజానాః) నిరంతరము శుద్ధులునైన మీరు (బృహస్పతేః) మహాసేనాధిపతి యొక్క (భాగమ్) సేవించదగిన భాగమును (అవజిఘ్రత) నిరంతరము పొందుచుందురు గాక! ౹౧౯॥

భావార్థము :- విద్వాంసులచే విద్య మరియు ఉత్తమశిక్షణను ప్రాప్తించుకొని ధర్మము నాచరించు మానవులకు ఇహపరలోకములందు పరమైశ్వర్యములను సాధించు రాజ్యము, విద్వాంసులను మాతా పితరులు, చక్కని ఆరోగ్యము ప్రాప్తించును. విద్వాంసులను సేవించువారు శరీరాత్మల శుద్ధిని ప్రాప్తించుకొని సకల సుఖముల ననుభవింతురు. కాని ఇందుకు విపరీతముగ నడచుకొనువారికి సాధ్యముగాదు.౹౧౯॥

19.May I get in full, bounteous wealth of knowledge. May I get sovereignty over Heaven and Earth, in which reside all shining objects. May I get the knowledge of healing medicines. May I obtain learned father and mother.

Ye, mighty warriors, winners of battles, going to the battle-field, purified in heart, obey the orders of your general!.

౩౨౬. ఆపయ ఇత్యస్య వశిష్ఠ ఋషిః, ప్రజాపతిర్దేవతా, భురిక్ కృతిశ్ఛందః, నిషాదః స్వరః.

విద్యా సుశిక్షితయా వాచా మనుష్యాణాం కిం కిం ప్రాప్నోతీత్యాహ.

విద్యాసుశిక్షాయుక్త మగు వాణిచే మనుష్యుల కేమి ప్రాప్తించునది చెప్పబడినది.

౩౨౬ ఆపయే స్వాహా స్వాపయే స్వాహాऽపిజాయ స్వాహా క్రతవే స్వాహా వసవే
స్వాహాऽహర్పతయే స్వాహాऽహ్నే ముగ్ధాయ స్వాహా ముగ్ధాయ
వైనంశినాయ స్వాహా వినంశినऽ ఆన్త్యాయనాయ స్వాహాऽऽన్త్యాయ
భౌవనాయ స్వాహా భువనస్య పతయే స్వాహాऽధిపతయే స్వాహా౹౨౦॥

ప.వి:- ఆపయే, స్వాహా, స్వాపయ ఇతి సు+ఆపయే, స్వాహా, అపిజాయేత్యపి+జాయ, స్వాహా, క్రతవే, స్వాహా, వసవే, స్వహా, అహర్పతయే, అహఃऽపతయ ఇత్యహః+పతయే,

స్వాహా,అహ్నే, ముగ్ధాయ, స్వాహా, ముగ్ధాయ, వైనగ్ంశినాయ, స్వాహా, వినగ్ంశిన ఇతి వినగ్ంశినే, ఆంత్యాయనాయేత్యాన్త్య+ ఆయనాయ, స్వాహా, అన్త్యాయ, భౌవనాయ, స్వాహా, భువనస్య, పతయే, స్వాహా, అధిపతయ ఇత్యధి+పతయే,స్వాహా. ॥౨౦॥

పదార్థః:-(ఆపయే) సకలవిద్యావ్యాప్తయే (స్వాహా) సత్యా క్రియా (స్వాపయే) సుఖానాం సుష్ఠుప్రాప్తయే (స్వాహా) ధర్మ్యా క్రియా (అపిజాయ) నిశ్చయేన జాయమానాయ (స్వాహా) పురుషార్థయుక్తాక్రియా (క్రతవే) ప్రజ్ఞాయై (స్వాహా) అధ్యయనాధ్యాపనప్రవర్తికా క్రియా (వసవే) విద్యానివాసాయ (స్వాహా) సత్యాం వాణీమ్ (అహర్పతయే) పురుషార్థేన గణితవిద్యయా దివస్పాలకాయ (స్వాహా) కాలవిజ్ఞాపికా వాణీ (అహ్నే) దినాయ (ముగ్ధాయ) ప్రాప్తమోహనిమిత్తాయ (స్వాహా) విజ్ఞానయుక్తా వాక్ (ముగ్ధాయ) మూఢాయ (వైనంశినాయ) వినాశశీలేషు కర్మసు భవాయ (స్వాహా) చేతయిత్రీం వాణీమ్ (వినంశినే) వినష్టుం శీలాయ (ఆంత్యాయనాయ) అంత్యం నీచమయనం ప్రాపణం యస్య తస్మై (స్వాహా) నష్టకర్మనివారికా వాణీ (అంత్యాయ) అంతే భవాయ (భౌవనాయ) భువనేషు ప్రభవాయ (స్వాహా) పదార్థవిజ్ఞాపికా వాక్ (భువనస్య) సంసారస్య (పతయే) స్వామిన ఈశ్వరాయ (స్వాహా) యోగవిద్యాజనితా ప్రజ్ఞా (అధిపతయే) సర్వాధిష్ఠాతృణాముపరి వర్తమానాయ (స్వాహా) సర్వవ్యవహారవిజ్ఞాపికా వాక్. అయం మంత్రః. శత.౫.౨.౧.౨. వ్యాఖ్యాతః. ॥౨౦॥

అన్వయః:-హే విద్వాంసో! యూయం యథా మామాపయే స్వాహా. స్వాపయే స్వాహాఽపిజాయ స్వాహా క్రతవే స్వాహాఽహర్పతయే స్వాహా, ముగ్ధాయాహ్నే స్వాహా, ముగ్ధాయ వైనంశినాయ స్వాహా. ఆంత్యాయనాయ వినంశినే స్వాహాఽఽన్త్యాయ భౌవనాయ స్వాహా భువనస్య పతయే స్వాహాఽధిపతియే చ స్వాహా ప్రాప్నుయాత్ తథా ప్రయతధ్వమ్. ॥౨౦॥

భావార్థః :-మనుష్యైః సకలవిద్యాప్రాప్త్యాదిప్రయోజనాయ విద్యాసుశిక్షాయుక్తా వాణీ ప్రాప్తవ్యా. యతః సర్వాణి సుఖాని ప్రాప్నుయుః. ॥౨౦॥

పదార్థము :-ఓ విద్వాంసులారా! మీరు నా కెట్లు (ఆపయే) సంపూర్ణవిద్యల ప్రాప్తికై (స్వాహా) సత్యక్రియ మరియు (స్వాపయే) సుఖేచ్ఛప్రాప్తికై (స్వాహా) ధర్మయుక్త క్రియ (క్రతవే) బుద్ధి వృద్ధియగుటకు (స్వాహా) చదివించు ప్రవృత్తిని గలిగించు క్రియ (వసవే) విద్యానివాసమునకై (స్వాహా) సత్యవాణి (అహర్పతయే) పురుషార్థపూర్వకముగ గణితవిద్యద్వారా దినమును, కాలగతిని దెలుసికొను వాణి (ముగ్ధాయ) మోహప్రాప్తికై (అహ్నే) దినమగుటకై (స్వాహా) విజ్ఞానయుక్తమగు వాణిని (వైనగ్ంశినాయ) నష్టస్వభావముతో గూడిన కర్మలందుండు (ముగ్ధాయ) మూర్ఖులకొరకు (స్వాహా) హెచ్చరించు వాణి (అన్త్యాయనాయ) నీచత్వమును

ప్రాప్తించిన (విన్గ్రశినే) నష్టస్వభావయుక్తునకు (స్వాహా) పదార్థముల నెరుకపరచు వాణి (భువనస్య పతయే) విశ్వస్వామియగు పరమేశ్వరునకు (స్వాహా) యోగవిద్యను ప్రకటించుబుద్ధి (అధిపతయే) అధిష్ఠాత లెల్లరపై నుండు పురుషునికొరకు (స్వాహా) సకల వ్యవహారముల నెరిగించు వాణి (గవ్యాత్) లభించుటకు ఆలస్యమును వదలి ప్రయత్నించుడు.॥౨౦॥

భావార్థము :-సదా సమస్త సుఖములు లభించుటకై మానవులెల్లరును సకలవిద్యల ప్రాప్తి మున్నగు ప్రయోజనముల సాధించుటకు చక్కని శిక్షాయుక్తవాణిని పొందుటకు సదా పురుషార్థముల నొనర్ప వలయును.॥౨౦॥

20.For the attainment of full knowledge, noble deeds; gof the attainment of happiness, religious life; for the attainment of definite object, activity, for the advancement of wisdom, the habit of reading and teaching, for retention of knowledge, truthful speech; for arithmetical measurement of day, the science of arithmetic; for checking the waste of time in infatuation, a word of wisdom; for the fool who revels in vice, a word of caution; for the degraded, wicked soul, advice to ward off evil deeds; for the strong person amongst the low and despicable, speech revealing the true nature of things; for the attainment of God, the Lord of the universe, the knowledge of yoga; for the king, the knowledge of all affairs, are essential.

౩౭౭.ఆయుర్యజ్ఞేనేత్యస్య వశిష్ఠ ఋషిః, యజ్ఞో దేవతా, అత్యష్టిశ్ఛందః, గాంధారః స్వరః.

అథ మనుష్యాన్ ప్రతీశ్వర ఆహేత్యుపదిశ్యతే.

ఈశ్వరుడు పై విధముగనే మనుష్యులకు మరల నుపదేశించుచున్నాడు.

౩౭౭ ఆయుర్యజ్ఞేన కల్పతాం ప్రాణో యజ్ఞేన కల్పతాం చక్షుర్యజ్ఞేన
కల్పతాగ్ శ్రోత్రం యజ్ఞేన కల్పతాం పృష్ఠం యజ్ఞేన కల్పతాం యజ్ఞో
యజ్ఞేన కల్పతామ్। ప్రజాపతేః ప్రజాఽ అభూమ స్వర్దేవాఽ
అగన్మామృతాఽ అభూమ ॥౨౧॥

ప.వి:- ఆయుః, యజ్ఞేన, కల్పతామ్, ప్రాణః, యజ్ఞేన, కల్పతామ్, చక్షుః, యజ్ఞేన, కల్పతామ్, శ్రోత్రమ్, యజ్ఞేన, కల్పతామ్, పృష్ఠమ్, యజ్ఞేన, కల్పతామ్, యజ్ఞః, యజ్ఞేన,

కల్పతామ్, ప్రజాపతేరితి ప్రజా + పతేః, ప్రజ ఇతి ప్ర + జాః, అభూమ, స్వః, దేవాః, అగన్మ, అమృతాః, అభూమ ॥౨౧॥

పదార్థః :-(ఆయుః) జీవనమ్ (యజ్ఞేన) ధర్మేణేశ్వరాజ్ఞాపాలనేన (కల్పతామ్) సమర్థతామ్ (ప్రాణః) జీవనహేతుర్బలకారీ (యజ్ఞేన) ధర్మ్యేణ విద్యాభ్యాసేన (కల్పతామ్) (చక్షుః) చష్టేఽనేన తత్ (యజ్ఞేన) శిష్టాచరితేన ప్రత్యక్షవిషయేణ (కల్పతామ్) (శ్రోత్రమ్) శృణోతి యేన తత్ (యజ్ఞేన) శబ్దప్రమాణాభ్యాసేన (కల్పతామ్) (పృష్ఠమ్) ప్రచ్ఛన్నమ్ (యజ్ఞేన) సంవాదాఖ్యేన (కల్పతామ్) యజధాతోర్థః (యజ్ఞేన) బ్రహ్మచర్యాద్యాచరణేన (కల్పతామ్) (ప్రజాపతేః) విశ్వంభరస్య జగదీశ్వరస్యేవ ధార్మికస్య రాజ్ఞః (ప్రజాః) తదధీనపాలనాః (అభూమ) భవేమ (స్వః) సుఖమ్ (దేవాః) విద్వాంసః (అగన్మ) ప్రాప్నుయామ (అమృతాః) ప్రాప్తమోక్షసుఖాః (అభూమ) భవేమ. అయం మంత్రః. శత.౫.౨.౧-౪. వ్యాఖ్యాతః. ॥౨౧॥

అన్వయః :-హే మనుష్యా! యుష్మాకమాయుః సతతం యజ్ఞేన కల్పతామ్. ప్రాణో యజ్ఞేన కల్పతామ్. చక్షుర్యజ్ఞేన కల్పతామ్. శ్రోత్రం యజ్ఞేన కల్పతామ్. పృష్ఠం యజ్ఞేన కల్పతామ్. యథా వయం ప్రజాపతేః ప్రజా అభూమ. దేవాః సంతోఽమృతా అభూమ. స్వరగన్మేతి యూయం నిశ్చినుత. ॥౨౧॥

భావార్థః:-ఈశ్వరః సర్వాన్ మనుష్యానిదమాజ్ఞాపయతి. యూయం మత్సదృశస్య సత్య గుణకర్మస్వభావస్యైవ ప్రజా భవతేతరస్య క్షుద్రాఽఽశయస్య చ కదాచిత్ప్రజాభావం మా స్వీకురుత. యథా మాం న్యాయాధీశం మత్వా మదాజ్ఞాయాం వర్తిత్వా సర్వం స్వం ధర్మేణ సహచరితం కృత్వాఽఽభ్యుదయి కనిశ్శ్రేయసే సుఖే నిత్యం ప్రాప్నుతః, తథా యో హి ధర్మేణ న్యాయేన యుష్మాన్ నిరంతరం పాలయేత్తం చ సభేశం రాజానం మన్యధ్వమ్. ॥౨౧॥

పదార్థము :-ఓ మనుష్యులారా! మీయొక్క (ఆయుః) ఆయుష్యము (యజ్ఞేన) నిరంతరము పరమేశ్వరాజ్ఞాపాలనమునందు (కల్పతామ్) సమర్థవంతమగునుగాక! (ప్రాణః) జీవనహేతువు బలకారకమునగు ప్రాణము (యజ్ఞేన) ధర్మయుక్తమగు విద్యాభ్యాసమున (కల్పతామ్) సమర్థవంతమగు గాక! (చక్షుః) నేత్రములు (యజ్ఞేన) ప్రత్యక్షవిషయమగు శిష్టాచారమునందు (కల్పతామ్) సమర్థవంతమగును గాక! (శ్రోత్రమ్) కర్ణములు [చెవులు] (యజ్ఞేన) వేదాభ్యాసముచే (కల్పతామ్) సమర్థవంతమగు గాక! మరియు (పృష్ఠమ్) ప్రశ్నించు విషయములు (యజ్ఞేన) సంవాదములద్వారా (కల్పతామ్) సమర్థవంతమగును గాక! (యజ్ఞః) యజ్ఞధాతువునకర్థము (యజ్ఞేన) బ్రహ్మచర్యము మున్నగువాని యాచరణములద్వారా (కల్పతామ్) సమర్థవంతమగు గాక! మేము (ప్రజాపతేః) సకల ప్రాణికోటిని పాలించు ఈశ్వరునివంటి ధర్మాత్ముడగు రాజునకు (ప్రజాః) పాలించదగిన సంతానమువంటివారము (అభూమ) అగుదుము గాక! మరియు (దేవాః) విద్వాంసులమై (అమృతాః) జన్మమరణ పరంపరనుండి విముక్తులమై (స్వః) మోక్షసుఖమును (అగన్మ) చక్కగా పొందుదుము గాక! [అని మీరు నిశ్చయించుకొనుడు]. ॥౨౧॥

భావార్థము :- పరమేశ్వరుడనగు నేను సర్వమానవులనాజ్ఞాపించుచున్నాను. నావంటి ధర్మయుక్త గుణకర్మస్వభావములుగల రాజునకే ప్రజలుగా నగుడు. మూర్ఖుడు, క్షుద్రాశయములుగలవాని ప్రజలగుట కెన్నడును అంగీకరించుకుడు. నన్ను న్యాయాధీశునిగ భావించి, నా యాజ్ఞలందు ప్రవర్తించి, సర్వస్వమును ధర్మముతో సంయుక్త మొనర్చి, అభ్యుదయ, నిఃశ్రేయస సుఖములను సదా పొందుచుండునట్లు మిమ్ము ధర్మముతో గూడిన న్యాయముతో నిరంతరము పరిపాలించునట్టి విద్యావంతుడగు, శక్తిశాలినే సభాపతి రాజుగా స్వీకరించుడు. ॥౨౧॥

21.May life be devoted to obeying the orders of God. May life-breath thrive through practice. May eye thrive by the study of natural objects. May ear thrive by listening to the Vedas. May questioning improve through mutual discussion. May worship of God thrive through celibacy. May we be the true sons of God. May the learned attain to final emancipation and thereby enjoy happiness.

౩౭౮. అస్మే ఇత్యస్య వసిష్ఠ ఋషిః, దిశో దేవతాః, నిచృదత్యష్టిశ్ఛందః, గాంధారః స్వరః.

ఈశ్వరాజ్ఞాతో మనుష్యైరిహ కథం వర్తితవ్యమిత్యుపదిశ్యతే.

పరమేశ్వరాజ్ఞానుసారము మానవు లీ లోకమునం దెట్లుండవలయునను

విషయ మీ మంత్రమునందు చెప్పబడినది.

౩౭౮ అస్మే వో అస్త్వింద్రియమస్మేనృమ్ణముత క్రతురస్మే వర్చాంసి

సంతు వః। నమో మాత్రే పృథివ్యై నమో మాత్రే పృథివ్యాఽ

ఇయం తే రాడ్యంతాసి యమనో ధ్రువోఽసి ధరుణః।

కృష్యై త్వా క్షేమాయ త్వా రయ్యై త్వా పోషాయ త్వా॥౨౨॥

ప.వి:- అస్మేఽ ఇత్యస్మే, వః, అస్తు, ఇంద్రియమ్, అస్మేఽ ఇత్యస్మే, నృమ్ణమ్, ఉత, క్రతుః, అస్మేఽ ఇత్యస్మే వర్చాంసి. సంతు, వః, నమః, మాత్రే, పృథివ్యై, నమః, మాత్రే, పృథివ్యై, ఇయమ్, తే, రాట్, యంతా, అసి, యమనః, ధ్రువః, అసి, ధరుణః, కృష్యై, త్వా, క్షేమాయ, త్వా, రయ్యై, త్వా, పోషాయ, త్వా ॥౨౨॥

పదార్థః :-(అస్మే) అస్మాకమస్మభ్యం వా (వః) యుష్మాకం యుష్మభ్యం వా (అస్తు) భవతు (ఇంద్రియమ్) మన ఆదీని (అస్మే) మే (నృమ్ణమ్) ధనమ్ (ఉత) అపి (క్రతుః) ప్రజ్ఞా కర్మ వా (అస్మే) మే (వర్చాంసి) ప్రకాశమానాధ్యయనాని. వర్చ ఇత్యన్న నా... నిఘం.౨.౭. (సంతు) (వః) యుష్మాకం యుష్మభ్యం వా (నమః) అన్నాదికమ్ (మాత్రే) మాన్యనిమిత్తాయై (పృథివ్యై) విస్తృతాయై భూమయే (నమః) జలాదికమ్ (మాత్రే) (పృథివ్యై) (ఇయమ్) (తే) తవ (రాట్) రాజమానా (యంతా) నియంతా (అసి) (యమనః) ఉపయంతా (ధ్రువః) నిశ్చలః (అసి) (ధరుణః) ధర్తా (కృష్యై) కృషంతి విలిఖంతి భూమిం యయా తస్యై (త్వా) త్వామ్ (క్షేమాయ) రక్షణాయ (త్వా) (రయ్యై) శ్రియై (త్వా) (పోషాయ) పుష్టయే (త్వా) అయం మంత్రః. శత. ౫.౨.౧.౧౫-౨౫. వ్యాఖ్యాతః. ॥౨౨॥

అన్వయః:-హే మనుష్యా ఽహమీశ్వరః కృష్యై త్వా, క్షేమాయ త్వా, రయ్యై త్వా, పోషాయ త్వా నియుంజామి. యస్త్వం ధ్రువో యంతాసి, ధరుణో యమనో ఽసి, యస్య తే తవేయం రాడస్తి. అస్యై మాత్రే పృథివ్యై నమో ఽస్యై మాత్రే పృథివ్యై నమో విధేహి. సర్వే యూయం యదస్మే ఇంద్రియం తద్వో ఽస్తు. యదస్మే నృమ్ణం తద్వో ఽస్తు. ఉతాపి యో ఽస్మే క్రతుః స వో ఽస్తు. యాన్యస్మాకం వర్చాంసి తాని వః సంతు. యదేతత్సర్వం వో ఽస్తు. తదస్మాకమస్త్విత్యేవం పరస్పరం యూయం సమాచరత. ॥౨౨॥

భావార్థః :-మనుష్యాన్ ప్రతీశ్వరస్యేయమాజ్ఞా ఽస్తి భవంతః సదైవ సత్కర్మసు ప్రయతంతామ్. ఆలస్యం మా కుర్వతామ్. పృథివ్యాః సకాశాదన్నాదీన్యుత్పాద్య సంరక్ష్యైతత్సర్వం పరస్పరముపకారాయ యథా స్యాత్తథా తద్ధితం విదధతామ్. ॥౨౨॥

పదార్థము :- ఓ మానవా! ఈశ్వరుడనగు నేను (కృష్యై) వ్యవసాయమునకై (త్వా) నిన్ను (క్షేమాయ) రక్షణకొరకు (త్వా) నిన్ను (రయ్యై) సంపదలకొరకు (త్వా) నిన్ను (పోషాయ) పుష్టికొరకు (త్వా) నిన్ను నియుక్తమొనర్చుచున్నాను. నీవు (ధ్రువః) దృఢశాలివి (యన్తా) నియమముగ నడచువాడవు (అసి) ఐయున్నావు (ధరుణః) ధారణమొనర్చువాడవు (యమనః) ఉద్యోగశాలివి (అసి) ఐయున్నావు (తే) నీ కెయ్యది (ఇయమ్) ఇట్టి (రాట్) శోభాయుక్తమై యున్నదో అట్టి ఈ (మాత్రే) మాన్యతకు హేతువగు (పృథివ్యై) విస్తారముతోగూడిన పృథివికి (నమః) అన్నజలాది పదార్థములు లభించుగాక! (మాత్రే) మాన్యతనిచ్చునట్టి (పృథివ్యై) పృథివీతత్త్వమును మరియు భూగర్భవిద్యనెరిగి దీనినుండి (నమః) అన్నము, జలము మున్నగు పదార్థముల ప్రాప్తిజేసికొని మీరెల్లరును పరస్పరము ఇట్లు చెప్పుకొనుడు, ప్రవర్తించుకొనుడు. ఎట్లన (అస్మే) మాయొక్క (ఇన్ద్రియమ్) మనస్సు మున్నగు ఇంద్రియములు (వః) మీకొరకై యుండుగాక! (అస్మే) మాయొక్క (నృమ్ణమ్) ధనము (వః) మీకొరకు వినియోగముగుగాక! (ఉత) మరియు (అస్మే) మాయొక్క (క్రతుః) బుద్ధి, లేక కర్మ (వః) మీ హితముకొరకు వినియోగపడుగాక! (వర్చాంసి) మేము చదివినవి, చదివించినవి, మాయన్నములు మున్నగునవి (వః) మీకొరకు (సన్తు) వినియోగపడుగాక! ఈ సర్వమును మీదియు, మాదియును అగుగాక! పరస్పర మిట్టి యాచరణనే యొనర్చుడు. ॥౨౨॥

భావార్థము:- మానవులకీశ్వరు డీట్లాజ్ఞాపించుచున్నాడు. ఓ మానవులారా! మీరెల్లరును సోమరితనమును దరిజేరనీయక సదా పురుషార్థపరులై పృథివినుండి పండించిన అన్నాది పదార్థములను రక్షించుడు. వానిని పరస్పరము ఉపకారకార్యములందు ఉపయోగమగునట్లు ప్రయత్నించుడు. పరస్పర నిరోధములను వదలి ఇతరుల కార్యసాధనములందు మీరును సహకరించుడు. ॥22॥

22.I enjoin thee for agriculture, advancement, wealth, and prosperity. Thou art persevering, law-abiding, preserving and eminent. May food-grains be produced from this venerable Earth. May the worthy science of geology be studied, and water and food grains produced thereby from the Earth. May our physical force, wealth, wisdom, and knowledge be for your service.

328.వాజస్యేత్యస్య వసిష్ఠ ఋషిః, ప్రజాపతిర్దేవతా, స్వరాట్ త్రిష్టుప్ ఛందః, ధైవతః స్వరః.

పునస్తైరత్ర కథం భవితవ్యమిత్యాహ.

ఈ విషయమున వా రెట్లుండ వలయున దీ మంత్రమం దుపదేశించబడినది.

328 వాజస్యేమం ప్రసవః సుషువేఽగ్రే సోమꣳరాజాన మోషధీష్వప్సు।

తాఽ అస్మభ్యం మధుమతీర్భవంతు వయꣳ రాష్ట్రే

జాగృయామ పురోహితాః స్వాహా ॥23॥

ప.వి:- వాజస్య, ఇమమ్, ప్రసవ ఇతి ప్ర + సవః, సుషువే, సుసువ ఇతి సుసువే, అగ్రే, సోమమ్, రాజానమ్, ఓషధీషు, అప్స్విత్యప్ + సు, తాః, అస్మభ్యమ్, మధుమతీ రితి మధు +మతీః, భవన్తు, వయమ్ రాష్ట్రే, జాగృయామ, పురోహితా ఇతి పురః+హితాః, స్వాహా॥23॥

పదార్థః :-(వాజస్య) బోధస్య సకాశాత్ (ఇమమ్) (ప్రసవః) ఐశ్వర్యయుక్తః (సుషువే) ప్రసవే ఉత్పాదయే (అగ్రే)పూర్వమ్ (సోమమ్) సోమమివ సర్వదుఃఖప్రణాశకమ్ (రాజానమ్) విద్యాన్యాయవినయైః ప్రకాశమానం స్వామినమ్ (ఓషధీషు) పృథివీస్థాసు యవాదిషు (అప్సు) జలేషు వర్తమానాః (తాః) (అస్మభ్యమ్) (మధుమతీః) ప్రశస్తా మధవో మధురాదయో గుణా విద్యంతే యాసు తాః (భవంతు) (వయమ్) అమాత్యాదయో భృత్యాః (రాష్ట్రే) రాజ్యే (జాగృయామ) సచేతనా అనలసాః సంతో వర్తేమహి. (పురోహితాః) సర్వేషాం హితకారిణః. (స్వాహా) సత్యయా క్రియయా సహ. అయం మంత్రః. శత.౫.౨.౨-౫. వ్యాఖ్యాతః.॥23॥

అన్వయః :-హే మనుష్యాః! యథాఽహమగ్రే ప్రసవః సన్ వాజస్యేమం సోమం రాజానం సుషేవే యథా తద్రక్షణేన యా ఓషధీష్వప్స్వోషధయః సంతి, తాః అస్మభ్యం మధుమతీ ర్భవంతు. యథా స్వాహా పురోహితా వయం రాష్ట్రే సతతం జాగృయామ తథా యూయమపి వర్తధ్వమ్. ॥౨౩॥

భావార్థః :-శిష్టా మనుష్యాః! సర్వవిద్యాచాతుర్యారోగ్యసహితం సౌమ్యాదిగుణాలంకృతం రాజానం సంస్థాప్య తద్రక్షకో వైద్య ఏవం ప్రవర్తేత. యథాఽస్య శరీరే బుద్ధావాత్మని చ రోగావేశో న స్యాత్. ఇత్థమేవ రాజవైద్యౌ సర్వానమాత్యాదీన్ భృత్యానరోగాన్ సంపాదయేతామ్. యత ఏతే రాజ్యస్థ సజ్జనపాలనే దుష్టతాడనే సదా ప్రయతేరన్. రాజా ప్రజా చ పితా పుత్రవత్ సదా వర్తేయాతామ్. ॥౨౩॥

పదార్థము :- ఓ మానవులారా! నే నెట్లు (అగ్రే) ప్రథమముగ (ప్రసవః) ఐశ్వర్యయుక్తుడనై (వాజస్య) వైద్యశాస్త్రబోధనకు సంబంధించిన (ఇమమ్) ఈ (సోమమ్) చంద్రునివలె సమస్త దుఃఖములను నాశమొనర్చువాడు (రాజానమ్) విద్యావినయ న్యాయములచే ప్రకాశవంతుడగు రాజును (సుషువే) ఐశ్వర్యవంతునిగా నొనర్చితినో ఆయన రక్షణయందు (ఓషధీషు) పృథివిపై యుత్పన్నమగు యవలు మున్నగు ధాన్యోషధులు (అప్సు) జలము మధ్యనగల ఓషధులు (తాః) అవన్నియును (అస్మభ్యమ్) మాకొరకు (మధుమతీ) ప్రశస్తమగు మధురగుణములు గలవిగా (భవన్తు) అగునుగాక! (స్వాహా) సత్యక్రియలతోగూడ (పురోహితాః) సర్వహితకారులమగు మేము (రాష్ట్రే) రాజ్యమునందు నిరంతరము (జాగృయామ) సోమరితనమును వదలివేసి మేల్కొనియుండునట్లు మీరును వర్తించుచుండుడు. ॥౨౩॥

భావార్థము :-సమస్త విద్యలందు పారంగతుడు, రోగరహితుడు ఉత్తమగుణములచే విరాజిల్లుచుండు ధర్మాత్మునకు రాజ్యాధికారమునిచ్చుట ప్రజల ముఖ్యకర్తవ్యమైయున్నది. ఆ రాజును రక్షించు వైద్యుడు అతని శరీరము, బుద్ధి, ఆత్మలయందు వ్యాధులు ప్రవేశించకుండునట్లు ప్రయత్నించవలయును. ఇదేవిధముగ రాజు మరియు వైద్యుడు ఇరువురును అమాత్యులు మున్నగు సకల రాజపురుషులను, ప్రజలను ఆరోగ్యవంతులుగ నుంచవలెను. అందువల్ల వీరు రాజ్యమునందలి దుష్టులను శిక్షించుచు, శిష్టులను రక్షించుచుండవలెను. రాజు మరియు ప్రజలు పరస్పరము పితా పుత్రులవలె సదా వర్తించుచుండవలెను. ॥౨౩॥

23.I, being First and Affluent, lend wisdom and prosperity to this king, the driver of all miseries and shining with knowledge, justice and humility.

May the medicines produce on the earth or grown in water, be highly efficacious for us. May we, the ministers, act tactfully for the betterment of the State, remaining alert, and always keeping the interests of the government foremost.

౩౦౦. వాజస్యేమామిత్యస్య వసిష్ఠ ఋషిః, ప్రజాపతిర్దేవతా, భురిగ్ జగతీ ఛందః నిషాదః స్వరః.

రాజా కిమాశ్రిత్య కేన కిం కుర్యాదిత్యుపదిశ్యతే.

రా జెవరి యాశ్రయమున ఎవరితో నే మొనర్చవలెనును దీ మంత్రమున గలదు.

౩౮ం వాజస్యేమాం ప్రసవః శిశ్రియే దివమిమా చ విశ్వా

భువనాని సమ్రాట్। అదిత్సంతం దాపయతి ప్రజానన్త్స నో

రయింస్సర్వవీరం నియచ్ఛతు స్వాహా ॥౨౪॥

ప.వి:- వాజస్య, ఇమమ్, ప్రసవ ఇతి ప్ర + సవః, శిశ్రియే, దివమ్, ఇమా, చ, విశ్వా, భువనాని, సమ్రాడితి సమ్+రాట్, అదిత్సంతమ్, దాపయతి, ప్రజానన్నితి ప్ర+జానన్, సః, నః, రయిమ్, సర్వవీరమితి సర్వ + వీరమ్, ని, యచ్ఛతు, స్వాహా ॥౨౪॥

పదార్థః :-(వాజస్య) రాజ్యస్య (ఇమామ్) భూమిమ్ (ప్రసవః) ప్రసూతః (శిశ్రియే) సమాశ్రయే (దివమ్) దేదీప్యమానాం రాజనీతిమ్ (ఇమా) ఇమాని (చ) (విశ్వా) సర్వాణి (భువనాని) గృహాణి (సమ్రాట్) యో రాజధర్మే సమ్యగ్రాజతే సః (అదిత్సంతమ్) రాజకరం దాతుమనిచ్ఛంతమ్ (దాపయతి) (ప్రజానన్) ప్రజ్ఞావాన్ సన్ (సః) (నః) అస్మాకం ప్రజాస్థానామ్ (రయిమ్) ధనమ్ (సర్వవీరమ్) సర్వే వీరా యస్మాత్తత్ (ని) నితరామ్ (యచ్ఛతు) గృహ్ణాతు (స్వాహా) ధర్మ్యయా వాచా. అయమ్మన్త్రః. శత. ౫.౨.౨. ౬. వ్యాఖ్యాతః.॥౨౪॥

అన్వయః:-హే మనుష్యా! యథా వాజస్య మధ్యే ప్రసవః సమ్రాడహమిమాం దివమిమా విశ్వా భువనాని చ శిశ్రియే తథా యూయమప్యేనమేతాని చాశ్రయత. యః స్వాహా ప్రజానన్నదిత్సంతం దాపయతి స నః సర్వవీరం రయిం నియచ్ఛతు.॥౨౪॥

భావార్థః:-హే మనుష్యాః! యో మూలస్య రాజ్యస్య మధ్యే సనాతనీం రాజనీతిం విదిత్వా రాజ్యం సంరక్షితుం శక్నుయాత్, తమేవ చక్రవర్తినం రాజానం కురుత. యః కరస్యాదాతుః కరం దాపయేత్, సోఽమాత్యో భవితు మర్హేత్. యః శత్రూన్ నిగ్రహీతుం శక్నుయాత్ తం సేనాపతిం కురుత. యో విద్వాన్ ధార్మికో భవేత్తం న్యాయాధీశం కోశాధ్యక్షం వా కురుత.॥౨౪॥

పదార్థము :- ఓ మనుష్యులారా! ఎట్లు (వాజస్య) రాజ్యమందు (ప్రసవః) ఉత్పన్నమైన (సమ్రాట్) ఉత్తమవిధిగా రాజధర్మమందు ప్రవర్తమానుడనైన నేను (ఇమామ్) ఈ భూమిని (దివమ్) ప్రకాశితమునగు [రాజనీతిని] (ఇమా) ఈ (విశ్వా) సకల (భువనాని) గృహములను (శిశ్రియే) నేను చక్కగా ఆశ్రయించుచున్నట్లే మీరును వీనిని బాగుగ ఆశ్రయించి శోభింపజేయుడు. (స్వాహా) ధర్మముతో గూడిన

సత్యవాణిచే (ప్రజానన్) ప్రజ్ఞాశాలినై (అదిత్సన్తమ్) రాజ్యపుపన్నులను [సిస్తులను] చెల్లించదలచనివారినుండి (దాపయతి) ఇప్పించుచున్నట్లు (సః) ఆతడు (నః) మాలోగల (సర్వవీరమ్) సకల వీరులను ప్రాప్తింపజేయు (రయిమ్) ధనమును (నియచ్ఛతు) ధరించునుగాక! ॥౨౪॥

భావార్థము :- ఓ మనుష్యులారా! రాజ్యమున సనాతన రాజనీతిని చక్కగానెరిగి, రాజ్యమును సమర్థవంతముగా రక్షించువానినే చక్రవర్తిరాజుగా నియమించుకొనుడు. పన్నులు చెల్లించని వారినుండి పన్నులు రాబట్టువానిని అమాత్యునిగ నొనర్పుడు. శత్రువులకు భయంకరుడగు వానిని సేనాపతిగ మరియు ధార్మికుడగు విద్వాంసుని న్యాయాధీశునిగాని, కోశాధ్యక్షునిగాని జేసికొనవలెను. ॥౨౪॥

24.I,the king,born in my state,afford shelter to all habitations,and enforce my policy.

May he, who truly. knowing all his duties, realises taxes from those, unwilling to pay, receive from us riches, that bring us heroes.

౩౮౧. వాజస్యన్విత్యస్య వసిష్ఠ ఋషిః, ప్రజాపతి ర్దేవతా, స్వరాట్ త్రిష్టుప్ ఛందః, ధైవతః స్వరః.

పునా రాజా కీదృశో భవేదిత్యాహ.

రాజెట్టివాడై యుండవలెనను విషయ మీ మంత్రమం దుపదేశించబడినది.

౩౮౧ వాజస్య ను ప్రసవ ఆ బభూవేమా చ విశ్వా భువనాని సర్వతః। సనేమి రాజా

పరియాతి విద్వాన్ ప్రజాం పుష్టిం వర్ధయమానో౽ అస్మే౽ స్వాహా॥౨౫॥

ప. విః- వాజస్య, ను, ప్రసవ ఇతి ప్ర + సవః, ఆ, బభూవ, ఇమా, చ, విశ్వా, భువనాని, సర్వతః, సనేమి, రాజా, పరి, యాతి, విద్వాన్, ప్రజామితి ప్ర+జామ్, పుష్టిమ్, వర్ధయమానః, అస్మే౽ ఇత్యస్మే, స్వాహా॥౨౫॥

పదార్థః :-(వాజస్య) వేదాదిశాస్త్రోత్పన్నబోధస్య (ను) శీఘ్రమ్ (ప్రసవః) యః ప్రసూతే సః (ఆ) సమంతాత్ (బభూవ) భవేత్ (ఇమా) ఇమాని (చ) (విశ్వా) సర్వాణి (భువనాని) మాండలికరాజ నివాసస్థానాని (సర్వతః) (సనేమి) సనాతనేన నేమినా ధర్మేణ సహ వర్తమానం రాజ్యమండలమ్ (రాజా) వేదోక్తరాజగుణైః ప్రకాశమానః (పరి) (యాతి) ప్రాప్నోతి (విద్వాన్) సకల విద్యావిత్ (ప్రజామ్) పాలనీయామ్ (పుష్టిమ్) పోషణమ్ (వర్ధయమానః) (అస్మే) అస్మాకమ్ (స్వాహా)సత్యయా నీత్యా. అయం మంత్రః. ౫.౨.౨.౭. వ్యాఖ్యాతః. ॥౨౫॥

అన్వయః :- యో వాజస్య స్వాహా ప్రసవో విద్వానాబభూవేమా విశ్వా భువనాని సనేమి. చ ప్రజాం పుష్టిం ను వర్ధయమానః పరియాతి సో అస్మే రాజా భవతు.॥౨౫॥

భావార్థః :- ఈశ్వరోఽభివదతి. హే మనుష్యాః! యూయం ప్రశంశితగుణకర్మస్వభావో రాజ్యం రక్షితుం సమర్థో భవేత్తం సభాధ్యక్షం కృత్వాఽఽప్తనీత్యా సామ్రాజ్యం కురుతేతి.॥౨౫॥

పదార్థము :- ఎవడు (వాజస్య) వేదాది శాస్త్రములద్వారా ఉత్పన్నజ్ఞానమును (స్వాహా) సత్యనీతితో (ప్రసవః) ప్రాప్తించుకొని (విద్వాన్) సంపూర్ణవిద్యల నెరిగినవాడు (ఆ) ఉత్తమరీతిలో (బభూవ) యుండునో (చ) మరియు (ఇమా) ఈ (విశ్వా) సకల (భువనాని) మాండలికరాజ నివాసస్థానములను (సనేమి) సనాతన నియమధర్మములతో గూడియున్న (ప్రజామ్) పాలించదగిన ప్రజలను (పుష్టిమ్) పోషణమును (ను) శీఘ్రముగ (వర్ధయమానః) వృద్ధిపరచుచు (పరి) సకలదిశలనుండి (యాతి) వ్యాపించువాడే (అస్మే) మాకు రాజగుగాక!॥౨౫॥

భావార్థము :- ఓ మానవులారా! మీరు ప్రశంసించదగిన గుణకర్మస్వభావములు గలిగి రాజ్యమును చక్కగా రక్షించి పెంపొందజేయు సమర్థతగలవానినే సభాధ్యక్షునిగ నొనర్చి ఆప్తనీతిద్వారా సామ్రాజ్యమును పాలించుచుండు డని పరమేశ్వరు డెల్లరకును ఉపదేశించుచున్నాడు. ॥౨౫॥

25 He is fit to be our King, who knows the course of conduct, as inculcated by the Vedas, who advances in knowledge, behaves properly, conduces to the prosperity of his old subjects, and all these provinces of the state, and thours throughout his territory.

౩౮౭. సోమమిత్యస్య తాపస ఋషిః, సోమాగ్న్యాదిత్యవిష్ణుసూర్యబృహస్పతయో దేవతాః,

అనుష్టుప్ఛందః, గాంధారః స్వరః.

పునః కీదృశం రాజానం స్వీకుర్యురిత్యుపదిశ్యతే.

ఎట్టి రాజును నియమించుకొనవలె నను విషయము మరల నిందుపదేశించబడెను.

౩౮౭ సోమ॒గ్ం రాజా॑న॒ మవ॑సేఽగ్ని మ॒న్వార॑భామహే।

ఆ॒దిత్యాన్విష్ణు॒గ్ం సూర్యం॑ బ్ర॒హ్మాణం॑ చ॒ బృహ॒స్పతి॒గ్ం స్వాహా॑ ॥౨౬॥

ప.వి:- సోమ॑మ్, రాజా॑నమ్, అవ॑సే, అ॒గ్నిమ్, అ॒న్వార॑భామహ॒ ఇత్య॒ను + ఆరభామహే,

ఆ॒దిత్యాన్, విష్ణు॑మ్, సూర్య॑మ్, బ్ర॒హ్మాణ॑మ్, చ॒, బృహ॒స్పతి॑మ్, స్వాహా॑ ॥౨౬॥

పదార్థః:-(సోమమ్) సోమగుణసంపన్నమ్ (రాజానమ్) ధర్మాచరణేన ప్రకాశమానమ్ (అవసే) రక్షణాద్యాయ (అగ్నిమ్) అగ్నిమివ శత్రుదాహకమ్ (అన్వారభామహే) (ఆదిత్యాన్) విద్యాఽర్జనాయ కృతాఽష్టచత్వారింశద్వర్షబ్రహ్మచర్యాన్ విదుషః (విష్ణుమ్) వ్యాపకం పరమేశ్వరమ్ (సూర్యమ్) సూరిషు విద్వత్సు భవమ్ (బ్రహ్మాణమ్) అధీతసాంగోపాంగచతుర్వేదమ్ (చ) (బృహస్పతిమ్) బృహతామాప్తానాం పాలకమ్ (స్వాహా) సత్యయా వాణ్యా. ॥౨౬॥

అన్వయః:-హే మనుష్యా యథా వయం స్వాహాఽవసే సహ వర్తమానం విష్ణుం సూర్యం బ్రహ్మాణం బృహస్పతిమగ్నిం సోమం రాజానమాదిత్యాఀశ్చాన్వారభామహే, తథా యూయమప్యారభధ్వమ్. ॥౨౬॥

భావార్థః:-ఈశ్వరాజ్ఞాఽస్తి. సర్వే మనుష్యా రక్షణాద్యాయ బ్రహ్మచర్యాదినా విద్యాపారగాన్ విదుషస్తన్మధ్య ఉత్తమం సూర్యాదిగుణసంపన్నం రాజానం చ స్వీకృత్య సత్యాం నీతిం వర్ధయంత్వితి. ॥౨౬॥

పదార్థము :-ఓ మానవులారా! మే మెట్లు (స్వాహా) సత్యవాణిచే (అవసే) రక్షణ మున్నగువానికై (విష్ణుమ్) సర్వవ్యాపకుడగు పరమేశ్వరుడు (సూర్యమ్) విద్వాంసులందు సూర్యునివంటి విద్వాంసుడు (బ్రహ్మాణమ్) చతుర్వేదములను సాంగోపాంగముగ చదువువాడు (బృహస్పతిమ్) పెద్దలను రక్షించువాడు (అగ్నిమ్) అగ్నివలె శత్రువులను దహించివేయువాడు (సోమమ్) శాంతగుణసంపన్నుడు (రాజానమ్) ధర్మాచరణమునందు ప్రకాశవంతుడగు రాజును (ఆదిత్యాన్) నలుబదెనిమిది (౪౮) సంవత్సరములవరకు బ్రహ్మచర్యవ్రతుడై పూర్ణవిద్యలగ్రహించి సూర్యునివలె ప్రకాశవంతుడై విద్వాంసుల మెప్పును పొంది గృహస్థాశ్రమమును (అన్వారభామహే) ఆరంభించునట్లు మీరును ఆచరించుడు. ॥౨౬॥

భావార్థము :-మానవులెల్లరును రక్షణము మున్నగువానికొరకు బ్రహ్మచర్యాది వ్రతములను పాలించి మహావిద్వాంసులమధ్య నలువదెనిమిది (౪౮) సంవత్సరములు ఆదిత్యబ్రహ్మచర్యముతో, దీక్షతో వేదాది సకలశాస్త్రముల నభ్యసించినవానినే రాజుగా స్వీకరించి సత్యమైన నీతిని వర్ధిల్లజేయవలెనని ఈశ్వరాజ్ఞ. ॥౨౬॥

26.Let us elect him, for our protection, after due deliberations, as king, who is amiable, and destroyer of foes like fire, who has received education from the learned, who has observed the vow of celibacy for forty eight years, who holds sway over administrative problems, is supreme among the learned, is master of all the four vedas, and protector of the sages.

౩౮౩. అర్యమణ మిత్యస్య తాపస ఋషిః, అర్యమాదిమంత్రోక్తా దేవతాః, స్వరాడనుష్టుప్ ఛందః, గాంధారః స్వరః.

పునా రాజా కాన్ కస్మిన్ ప్రేరయే దిత్యాహ.

రాజు ఎవరి నెట్టికార్యములందు ప్రేరేపించవలయుననున దిందుగలదు.

3౮3 అర్యమణం బృహస్పతిమింద్రం దానాయ చోదయ।
వాచం విష్ణుꣳ సరస్వతీꣳ సవితారం చ వాజినꣳ స్వాహా ॥౨౭॥

ప.వి:- అర్యమణమ్, బృహస్పతిమ్, ఇంద్రమ్, దానాయ, చోదయ, వాచమ్, విష్ణుమ్, సరస్వతీమ్, సవితారమ్, చ, వాజినమ్, స్వాహా ॥౨౭॥

పదార్థః :-(అర్యమణమ్) పక్షపాతరాహిత్యేన న్యాయకర్తారమ్. (బృహస్పతిమ్) సకలవిద్యాధ్యాపకమ్ (ఇంద్రమ్) పరమైశ్వర్యయుక్తమ్ (దానాయ)(చోదయ) ప్రేరయ (వాచమ్) వేదవాణీమ్ (విష్ణుమ్) సర్వాధిష్ఠాతారమ్ (సరస్వతీమ్) బహువిధం సరో వేదాదిశాస్త్రవిజ్ఞానం విద్యతే యస్యాస్తాం విజ్ఞాన యుక్తామధ్యాపికాం స్త్రియమ్. (సవితారమ్) వేదవిద్యైశ్వర్యోత్పాదకమ్ (చ) (వాజినమ్) ప్రశస్త బలవేగాదియుక్తం శూరవీరమ్. (స్వాహా) సత్యయా నీత్యా. అయమ్మన్త్రః. శత. ౫.౨.౨.౯. వ్యాఖ్యాతః. ॥౨౭॥

అన్వయః :-హే రాజ న్స్త్వం స్వాహా దానాయార్యమణం బృహస్పతిమింద్రం వాచం విష్ణుం సవితారం వాజినం సరస్వతీం చ సత్కర్మసు సదా చోదయ.॥౨౭॥

భావార్థః :-ఈశ్వరోఽభివదతి. రాజా స్వయం ధార్మికో విద్వాన్ భూత్వా సర్వాన్ న్యాయాధీశాన్ మనుష్యాన్ విద్యాధర్మవర్ధనాయ సతతం ప్రేరయేద్యతో విద్యాధర్మవృద్ధ్యాఽవిద్యాఽ ధర్మౌనివృత్తౌ స్యాతామ్. ॥౨౭॥

పదార్థము :- ఓ రాజా! నీవు (స్వాహా) సత్యమగు నీతితో (దానాయ) విద్య మున్నగు దానములకై (అర్యమణమ్) పక్షపాతములేని న్యాయశాలిని (బృహస్పతిమ్) సమస్త విద్యలనభ్యసింపజేయువానిని (ఇన్ద్రమ్) మహదైశ్వర్యశాలిని (వాచమ్) వేదవాణిని (విష్ణుమ్) సర్వమునకు అధిష్ఠాతయైనవానిని (సవితారమ్) వేదవిద్యలను అభ్యసించి సమస్తైశ్వర్యముల నుత్పన్నమొనర్చువానిని (వాజినమ్) చక్కని బలవేగములు గలిగియున్న శూరువీరుని (సరస్వతీమ్) బహువిధముల వేదాదిశాస్త్రములను విజ్ఞానయుక్తముగ చదివినట్టి విదుషీమణిని సత్కర్మలందు (చోదయ) నీవు సదా ప్రేరణ మొనర్చుచుండుము. ॥౨౭॥

భావార్థము :-ధర్మాత్ముడు, విద్వాంసుడునగు రాజు న్యాయశీలురెల్లరును విద్యాధర్మములను వృద్ధిపరుచుటకై సదా ప్రేరేపణ గలిగించుచుండినచో విద్యాధర్మములు వర్ధిల్లి అవిద్య, అధర్మము దూరమగునని పరమేశ్వరుడు సకల ప్రజలను గూర్చి ఉపదేశించుచున్నాడు. ॥౨౭॥

27.O King, with a sound policy, for the spread of knowledge, urge, the lover of impartial justice, the teacher of all sciences, the master of riches and the vedas, the leader of men, the learned mistress, the lover of vedic lore and the brave warrior for nobledeeds!.

౩౮౪. అగ్న ఇత్యస్య తాపస ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, భురిగనుష్టుప్ ఛందః, గాంధారః స్వరః.

పునః స రాజా కిం కిం కుర్యాదిత్యాహ.

ఆ రాజు ఏ మేమి చేయువలయునను విషయ మీ మంత్రమునం దుపదేశించబడినది.

౩౮౪ అగ్నఉ అచ్ఛా వదేహ నః ప్రతి నః సుమనా భవ ।

ప్ర నో యచ్ఛ సహస్రజిత్ త్వంహి ధనదాఉ అసి స్వాహా ॥౨౮॥

ప.విః-అగ్నే, అచ్ఛ, వద, ఇహ, నః, ప్రతి, నః, సుమనా ఇతి సు+మనాః, భవ, ప్ర, నః, యచ్ఛ, సహస్రజిదితి సహస్ర+జిత్, త్వమ్, హి, ధనదా ఇతి ధన+దాః, అసి, స్వాహా॥౨౮॥

పదార్థః:-(అగ్నే) విద్వన్ (అచ్ఛ) సమ్యక్ నిపాతస్య చేతి దీర్ఘః (వద) సత్యముపదిశ (ఇహ) అస్మిన్సమయే (నః) అస్మాన్ (ప్రతి)(నః) అస్మాన్ (సుమనాః) సుహృద్భావః (భవ) (ప్ర) (నః) అస్మభ్యమ్ (యచ్ఛ) దేహి (సహస్రజిత్) అసహాయః సన్ సహస్రం యోద్ధృాన్ జేతుం శీలః (త్వమ్) (హి) యతః (ధనదాః) ఐశ్వర్యదాతా (అసి) (స్వాహా) సత్యయా వాణ్యా. అయమ్మన్త్రః. శత. ౫.౨.౨.౧౦. వ్యాఖ్యాతః.॥౨౮॥

అన్వయః:-హే అగ్నే త్వమిహ స్వాహా నోఽచ్ఛ వద. నోఽస్మాన్ ప్రతి సుమనా భవ. త్వం హి సహస్రజిద్ధనదా అసి తస్మాన్నః సుఖం ప్రయచ్ఛ. ॥౨౮॥

భావార్థః:-ఈశ్వర ఆహ. రాజా ప్రజాసేనాజనాన్ప్రతి సదా సత్యం ప్రియం చ దద్యాత్, గృహ్ణీయాచ్చ, శరీరాత్మబలం వర్ధిత్వా నిత్యం శత్రూన్ జిత్వా ధర్మేణ ప్రజాః పాలయేదితి. ॥౨౮॥

పదార్థము :-(అగ్నే) ఓ విద్వాంసుడా! నీవు (ఇహ) ఈ సమయమునందు (స్వాహా) సత్యవాణిచే (నః) మాకు (అచ్ఛ) ఉత్తమరీతిలో (వద) ఉపదేశమొనర్చుము. (నః) మాయెడ (సుమనాః) మిత్రభావము గలవాడవు (భవ) అగుము. (హి) దీనివల్ల (సహస్రజిత్) అన్యసహాయము నాశించకుండ వేలాది శత్రువులను జయించువాడవు (ధనదాః) ఐశ్వర్యములనిచ్చువాడవు (అసి) ఐయుందువు (నః) మాకు (ప్రయచ్ఛ) సుఖముల నిమ్ము.॥౨౮॥

భావార్థము :- రాజు, ప్రజలు మరియు సైన్యములతో సదా సత్యమును, ప్రియమునునగు వచనములే పలుకవలయును. వారికి ధనమునిచ్చుట, వారినుండి గ్రహించుటయును జేయుచు శారీరిక, ఆత్మిక బలములను వృద్ధిపరచుకొని శత్రువుల నిర్మూలించి ధర్మముగ ప్రజాపాలన మొనర్చవలెనని ఈశ్వరు డుపదేశించుచున్నాడు. ॥౨౮॥

28.O King, speak truthfully and kindly to us here, be graciously inclined to us. Winner of thousands of warriors, grant us happiness, for thou art the giver of wealth!.

౩౦౫. ప్ర న ఇత్యస్య తాపస ఋషిః, అర్యమాది మంత్రోక్తా దేవతాః, భురిగార్షీ గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః.

రాజా మాత్రాదయశ్చ ప్రజాః కిం కిముపదిశేయురిత్యాహ.

రాజు ప్రజలతో, మాత తన సంతానముతో ఎట్లుండవలయునన దిందు గలదు.

౩౦౫ ప్ర నో యచ్ఛత్వర్యమా ప్ర పూషా ప్ర బృహస్పతిః ।
ప్ర వాగ్దేవీ దదాతు నః స్వాహా ॥౨౯॥

ప.వి:- ప్ర, నః, యచ్ఛతు, అర్యమా, ప్ర, పూషా, ప్ర, బృహస్పతిః, ప్ర, వాక్, దేవీ, దదాతు, నః, స్వాహా ॥౨౯॥

పదార్థః:- (ప్ర) (నః) అస్మభ్యమ్ (యచ్ఛతు) దదాతు (అర్యమా) న్యాయాధీశః (ప్ర)(పూషా) పోషకః (ప్ర) (బృహస్పతిః) విద్వాన్ (ప్ర)(వాక్)విద్యాసుశిక్షిత వాణీయుక్తా (దేవీ) దేదీప్యమానాఽధ్యాపికా మాతా (దదాతు) (నః) అస్మభ్యమ్ (స్వాహా) సత్యవిద్యాయుక్తాం వాణీమ్. అయమ్మన్త్రః. శత. ౫.౨.౨. ౧౧. వ్యాఖ్యాతః. ॥౨౯॥

అన్వయః:- యథాఽర్యమా నోఽస్మభ్యం సుశిక్షాం ప్రయచ్ఛతు. యథా పూషా పుష్టిం ప్ర దదాతు. యథా బృహస్పతిః స్వాహా ప్రార్పయతు తథా వాగ్ దేవీ మాతాఽస్మభ్యం విద్యాం దదాతు. ॥౨౯॥

భావార్థః:- అత్రాఽఽహ జగదీశ్వరః. రాజాదయః సర్వే పురుషా మాత్రాది స్త్రియశ్చ సర్వదా ప్రజాః పుత్రాదీన్ ప్రతి సత్యముపదేశం కుర్యుర్విద్యాం సుశిక్షాం చ సతతం గ్రాహయేయుర్యతః ప్రజాః సదాఽఽనందితాః స్యుః. ॥౨౯॥

పదార్థము :- ఎట్లు (అర్యమా) న్యాయాధీశుడు (నః) మాకొరకు ఉత్తమశిక్షణ (ప్రయచ్ఛతు) ఇచ్చునో (పూషా) పోషణకొరకు శరీరాత్మలకు పుష్టిని గలిగించు శిక్షణను (ప్ర) ఉత్తమరీతిలో ఇచ్చునో, ఎట్లు

(బృహస్పతిః) విద్వాంసుడు ((ప స్వాహా) అత్యుత్తమవిద్యలను (ప్రసాదించునో, అదేవిధముగ (వాక్) ఉత్తమవిద్యా, సుశిక్షణ, వాణితో గూడిన (దేవీ) శ్రేష్ఠపద్ధతిలో చదివించు విదుషీమాత మాకొరకు సత్యవిద్యలతో గూడిన వాణిని ((ప దదాతు) సదా ఉపదేశించుచుండుగాక!॥౨౯॥

భావార్థము :- రాజు మున్నగు సకల విద్వాంసులు, మాతలు మున్నగు సకల విదుషీమణులు, ప్రజలకు, వారిసంతానములకు సత్యవాణులను సదా ఉపదేశించుచుండవలెను. వారికి ధనముల నీయవలెను. వారినుండి ధనములను స్వీకరించవలెను. శరీరాత్మల శక్తులను వృద్ధిపరచుకొని శత్రువుల నిర్జించవలెనని పరమేశ్వరు డుపదేశించుచున్నాడు.॥౨౯॥

29.As the Lord of Justice gives us good instruction, as the nourisher gives us strength of body and soul, as a learned man gives us knowledge, so let the mother, a sweet-tongued and nice instructor impart knowledge unto us.

౩౦. దేవస్యేత్యస్య తాపస ఋషిః, సమ్రాట్ దేవతా, జగతీ ఛందః, నిషాదః స్వరః.

పునః క్వ కీదృశం రాజానం కుర్యురిత్యుపదిశ్యతే.

ఎచ్చట ఎట్టివానిని ప్రజాజనము రాజుగా నొనర్చవలయు ననున దీ మంత్రమందు

పరమేశ్వరు డుపదేశించుచున్నాడు.

౩౦. దేవస్య త్వా సవితుః ప్రసవేఽశ్వినోర్బాహుభ్యాం పూష్ణో హస్తాభ్యామ్।

సరస్వత్యై వాచో యంతు ర్యంత్రియే దధామి బృహస్పతేష్ట్వా

సామ్రాజ్యే నాభిషించామ్యసౌ॥౩౦॥

ప.విః- దేవస్య, త్వా, సవితుః, ప్రసవ ఇతి ప్ర+సవే, అశ్వినోః, బాహుభ్యామితి బాహు +భ్యామ్, పూష్ణః, హస్తాభ్యామ్, సరస్వత్యై, వాచః, యంతు, యంత్రియే, దధామి, బృహస్పతేః, త్వా, సామ్రాజ్యేనేతి సామ్+రాజ్యేన, అభి, సించామి, అసౌ.॥౩౦॥

పదార్థః:-(దేవస్య) ప్రకాశమానస్య (త్వా) త్వామ్ (సవితుః) సకలజగత్ప్రసవితురీశ్వరస్య (ప్రసవే) జగదుత్పాదే (అశ్వినోః) సూర్యాచంద్రమసోర్బలాకర్షణాభ్యామివ (బాహుభ్యాం) భుజాభ్యాం (పూష్ణః) పోషకస్య వాయోర్ధారణపోషణాభ్యామివ (హస్తాభ్యామ్) కరాభ్యామ్ (సరస్వత్యై) విజ్ఞానసుశిక్షాయుక్తాయాః

అత్ర షష్ఠ్యర్థే చతుర్థీ (వాచః) వేదవాణ్యాః (యంతుః) నియంతుః (యంత్రియే) శిల్పవిద్యాసిద్ధానాం యంత్రాణామర్థే యోగ్యే నిష్పాదనే (దధామి) ధరామి (బృహస్పతేః) పరమవిదుషః (త్వా)(సామ్రాజ్యేన) సమ్రాజో భావేన. (అభి) అభిముఖ్యే (సించామి) సుగంధేన రసేన మార్జ్మి (అసౌ) అదో నామా. అయమ్మన్త్రః శత. ౫.౨.౨.౧౨-౧౫. వ్యాఖ్యాతః. ॥30॥

అన్వయః :- హే అఖిలశుభగుణకర్మస్వభావయుక్త విద్వన్నసావహం సవితుర్దేవస్య జగదీశ్వరస్య ప్రసవే సరస్వత్యై వాచోఽశ్వినో ర్బాహుభ్యాం పూష్ణో హస్తాభ్యాం త్వా దధామి. యంతు ర్బృహస్పతే ర్యంత్రియే సామ్రాజ్యేన త్వాభిషించామి. ॥30॥

భావార్థః :- అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. మనుష్యైరీశ్వరప్రియం బలవీర్యపుష్టియుక్తం ప్రగల్భం సత్యవాదినం జితేంద్రియం ధార్మికం ప్రజాపాలనక్షమం విద్వాంసం సుపరీక్ష్య సభాయా అధిష్ఠాతృత్వే నాభిషిచ్య రాజ్యధర్మ ఉన్నేయః. ॥30॥

పదార్థము :- సమస్త శుభగుణకర్మస్వభావయుక్తుడవగు విద్వాంసా! (అసౌ) ఈ నేను (సవితుః) సమస్త జగత్తునుత్పన్నమొనర్చిన పరమేశ్వరుడు (దేవస్య) ప్రకాశస్వరూపుడగు జగదీశ్వరునిచే (ప్రసవే) సృష్టించబడిన విశ్వమునందు (సరస్వత్యై) చక్కని శిల్పవిద్యచే గూడిన (వాచః) వేదవాణిద్వారా (అశ్వినోః) సూర్యచంద్రులవలె ధారణ పోషణగుణములతో గూడిన (హస్తాభ్యామ్) హస్తములచే (త్వా) నిన్ను (దధామి) ధారణమొనర్చుచున్నాను. మరియు (బృహస్పతేః) మహావిద్వాంసుల (యన్త్రియే) శిల్పవిద్యచే సాధించబడిన రాజ్యమునందు (సామ్రాజ్యేన) చక్రవర్తిరాజువంటి గుణములతో గూడిన (త్వా) నిన్ను (అభి) సకల దిశలనుండి (సించామి) సుగంధరసములచే పరిశుద్ధమొనర్చుచున్నాను. ॥30॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమున వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. ఈశ్వరభక్తుడు, బలవీర్య పరాక్రమములు గలవాడు, చతురుడు, సత్యవంతుడు, జితేంద్రియుడు ధర్మాత్ముడు, ప్రజాపాలన సమర్థత గలవాడునగు విద్వాంసుని చక్కగా పరీక్షించి రాజ్యసభకు అధిపతిగా నభిషేకించి రాజధర్మమునుద్ధరించుట మానవుల కర్తవ్యము. ॥30॥

30. O good-natured educated person, I, in this world created by the Effulgent God, appoint thee as King with the knowledge of the Vedas, with arms strong like the sun and the moon, with hands swift like the wind. I annoint thee with supreme kingship in this state well organised by the learned!.

3౦౭. అగ్నిరేకేత్యస్య తాపస ఋషిః, అగ్న్యాదయో మంత్రోక్తా దేవతాః, అత్యష్టిశ్ఛందః, గాంధారః స్వరః.

రాజా ప్రజాః, ప్రజాశ్చ రాజానం సతతం వర్ధయేయురిత్యాహ.

రాజు ప్రజలను, ప్రజలు రాజును నిరంతరము అభివృద్ధిపరచుకొనుచుండవలయు నను

విషయ మీ మంత్రమున చెప్పబడినది.

308 అగ్ని రేకాక్షరేణ ప్రాణముదజయత్ తముజ్జేషమశ్వినౌ ద్వ్యక్షరేణ
ద్విపదో మనుష్యా నుదజయతాం తానుజ్జేషం విష్ణు స్త్ర్యక్షరేణ
త్రీఀల్లోకా నుదజయత్తానుజ్జేషఀ్సోమ శ్చతురక్షరేణ చతుష్పదః
పశూనుదజయత్తాను జ్జేషమ్ ॥31॥

ప.వి:- అగ్నిః, ఏకాక్షరేణేత్యేక + అక్షరేణ, ప్రాణమ్, ఉత్, అజయత్, తమ్, ఉత్, జేషమ్, అశ్వినౌ, ద్వ్యక్షరేణేతి ద్వి + అక్షరేణ, ద్విపద ఇతి ద్వి + పదః, మనుష్యాన్, ఉత్, అజయతామ్, తాన్, ఉత్, జేషమ్, విష్ణుః, త్ర్యక్షరేణేతి త్రి + అక్షరేణ, త్రీన్, లోకాన్, ఉత్, అజయత్, తాన్, ఉత్, జేషమ్, సోమః, చతురక్షరేణేతి చతుః + అక్షరేణ, చతుష్పదః, చతుఃపద ఇతి చతుః + పదః, పశూన్, ఉత్, అజయత్, తాన్, ఉత్, జేషమ్.॥31॥

పదార్థః :-(అగ్నిః) అగ్నిరివ వర్తమానో రాజా (ఏకాక్షరేణ) ఓమిత్యనేన విజ్ఞాపకేన దైవ్యా గాయత్ర్యా ఛందసా (ప్రాణమ్) శరీరస్థం వాయుమివ ప్రజాజనమ్ (ఉత్) ఉత్కృష్టయా నీత్యా (అజయత్) జయేదుత్కర్షేత్ (తమ్) (ఉత్) (జేషమ్) జయేయముత్కర్షేయమ్ (అశ్వినౌ) సూర్యాచంద్రమసావివ రాజరాజపురుషౌ (ద్వ్యక్షరేణ) దైవ్యా ఉష్ణిహా (ద్విపదః) (మనుష్యాన్) మననశీలాన్ (ఉత్)(అజయతామ్) (తాన్) (ఉత్) (జేషమ్) (విష్ణుః) పరమేశ్వర ఇవ న్యాయకారీ (త్ర్యక్షరేణ) దైవ్యాఽనుష్టుభా (త్రీన్) జన్మస్థాననామవాచ్యాన్ (లోకాన్) దర్శనీయాన్ (ఉత్) (అజయత్) (తాన్) (ఉత్) (జేషమ్) (సోమః) ఐశ్వర్యమిచ్ఛుః (చతురక్షరేణ) దైవ్యా బృహత్యా (చతుష్పదః) (పశూన్) హిరణ్యాదీనారణ్యాన్ (ఉత్) (అజయత్) (తాన్) (ఉత్) (జేషమ్). అయమ్మన్త్రః శత. ౫.౨.౨.౧౭. వ్యాఖ్యాతః.॥31॥

అన్వయః:-హే రాజన్నగ్నిర్భవాన్ యథా ఏకాక్షరేణ ప్రాణమివ యం ప్రజాజనముదజయత్తథా తమహమప్యుజ్జేషమ్. హే రాజజనావశ్వినౌ భవంతౌ. యథా ద్వ్యక్షరేణ యాన్ ద్విపదో మనుష్యానుదజయతామ్. తథా తానహమప్యుజ్జేషమ్. హే సర్వప్రధానపురుష విష్ణుర్భవాన్ యథాత్ర్యక్షరేణ యాన్

త్రీల్లోకానుదజయత్. తథా తానహముజ్జేషమ్. న్యాయాధీశ సోమో భవాన్యథా చతురక్షరేణ యాంశ్చతుష్పదః పశూనుదజయత్ తథా తానహముజ్జేషమ్.॥30॥

భావార్థః:- యది రాజా సర్వాన్ ప్రజాజనానున్నయేత్తర్హి ప్రజాపురుషాస్తం కథం నోన్నయేయుర్నో చేన్న. ॥30॥

పదార్థము :- ఓ రాజా! (అగ్నిః) అగ్నివలెనున్న నీ వెట్లు (ఏకాక్షరేణ) చైతన్యవంతమైన ఏకాక్షరముతో గూడిన దైవీగాయత్రీ ఛందస్సుతో (ప్రాణమ్) శరీరమందున్న వాయువు వలె ప్రజలను (ఉత్ జేషమ్) ఉత్తమనీతిచే (అజయత్) ఉత్తములుగ నొనర్చునట్లు (తమ్) ఆతనిని నేనుసైతము (ఉత్ జేషమ్) ఉత్తమునిగనొనర్చెదను. ఓ రాజ ప్రజలారా! (అశ్వినౌ) సూర్యచంద్రులవలె మీరెట్లు (ద్వ్యక్షరేణ) రెండక్షరముల దైవీఉష్ణిక్ ఛందస్సుతో (ద్విపదః) రెండుపాదములుగల (మనుష్యాన్) మననశీలురగు మానవులను (ఉజ్జయతామ్) ఉత్తములనుగ జేయునట్లు (తాన్) వారిని నేనుకూడ (ఉజ్జేషమ్) ఉత్తములనుగా జేయుదును. ఓ సర్వప్రదాతా! (విష్ణుః) పరమేశ్వరునివలె న్యాయకారివగు నీవు (త్ర్యక్షరేణ) మూడక్షరములుగల దైవీఅనుష్టుప్ ఛన్దస్సుతో (త్రీన్) జన్మస్థాన నామ వాచకములు గలిగి (లోకాన్) దర్శించదగిన ముల్లోకములను (ఉదజయత్) ఉత్తమముగ నొనర్చునట్లు (తాన్) వానిని నేనును (ఉజ్జేషమ్) ఉత్తములుగ నొనర్చెదను. (సోమః) ఐశ్వర్యముల కాంక్షించు రాజాధీశా! నీవు (పశూన్) హరిణములు మున్నగు మృగములను (ఉదజయత్) ఉత్తమములుగ నొనర్చునట్లు (తాన్) వానిని నేనుకూడ (ఉజ్జేషన్) ఉత్తమునిగా జేయుదునుగాక!.॥30॥

భావార్థము:- ఈ మంత్రమున వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. ప్రజల నెల్లరను రాజు పెంపొందించుచుండునట్లే ప్రజలును రాజును అభివృద్ధినొందించవలెను. ఆతడట్లు జేయజాలకుండిన ప్రజలును ఆతని నేమాత్రము బలపరచరని యెంచవలెను.॥30॥

31.O King, just as thou, with the monosyllabic Om elevatest thy subjects, so may I elevate them. Just as the King and his men like the sun and moon, with dissyllabic metre, elevate bipeds, so may I elevate them. Just as the just King, with trisyllabic metre elevates the three worlds, so may I elevate them. Just as a King desirous of prosperity, with quadrisyllabic metre subdues the four-footed cattle, so may I subdue them!

31. పూషేత్యస్య తాపస ఋషిః, పూషాదయో మంత్రోక్తా దేవతాః, కృతిశ్ఛందః, నిషాదః స్వరః.

పునా రాజప్రజాజనాః కింవత్కిం కుర్యురిత్యాహ.

ఎవరి దృష్టాంతముచే రాజు ప్రజలు ఏమేమి చేయవలెనను విషయ మిందు గలదు.

31 పూషా పంచాక్షరేణ పంచ దిశః ఉదజయత్తాః ఉజ్జేషం
సవితా షడక్షరేణ షడృతూనుదజయత్తానుజ్జేషమ్

మరుతః సప్తాక్షరేణ సప్త గ్రామ్యాన్ పశూనుదజయ౦స్తానుజ్జేషమ్ ।
బృహస్పతిరష్టాక్షరేణ గాయత్రీముదజయత్తాముజ్జేషమ్ ॥౩౨॥

ప. వి:- పూషా, పంచాక్షరేణేతి పంచ + అక్షరేణ, పంచ, దిశః, ఉత్, అజయత్, తాః, ఉత్, జేషమ్, సవితా, షడక్షరేణేతి షట్ + అక్షరేణ, షట్, ఋతూన్, ఉత్, అజయత్, తాన్, ఉత్, జేషమ్, మరుతః, సప్తాక్షరేణేతి సప్త + అక్షరేణ, సప్త, గ్రామ్యాన్, పశూన్, ఉత్, అజయన్, తాన్, ఉత్, జేషమ్, బృహస్పతిః, అష్టాక్షరేణేత్యష్ట + అక్షరేణ, గాయత్రీమ్, ఉత్, అజయత్, తామ్, ఉత్, జేషమ్ ॥౩౨॥

పదార్థః:-(పూషా) చంద్ర ఇవ సర్వస్య పోషకః (పంచాక్షరేణ) దైవ్యా పంక్త్యా (పంచ) చతస్రః పార్శ్వస్థా ఏకా అధ ఊర్ధ్వస్థా (దిశః) (ఉత్) (అజయత్) (తాః) (జేషమ్)(సవితా) సూర్య ఇవ (షడక్షరేణ) దైవ్యా త్రిష్టుభా (షట్, ఋతూన్) వసంతాదీన్ (ఉత్) (అజయత్) (తాన్) (ఉత్) (జేషమ్) (మరుతః) వాయవ ఇవ (సప్తాక్షరేణ) దైవ్యా జగత్యా (సప్త) గోఽశ్వమహిషోష్ట్రాజావిగర్దభాన్ (గ్రామ్యాన్) గ్రామే భవాన్ (పశూన్) గవాదీన్ (ఉత్) (అజయన్) (తాన్) (ఉత్) (జేషమ్) (బృహస్పతిః) అనూచానో విద్వానివ (అష్టాక్షరేణ) యాజుష్యాఽనుష్టుభా (గాయత్రీమ్) యయా గాయంతం త్రాయతే తాం నీతిమ్ (ఉత్) (అజయత్) (తామ్) (ఉత్) (జేషమ్).॥౩౨॥

అన్వయః :- హే రాజన్! పూషా భవాన్ యథా పంచాక్షరేణ యాః పంచ దిశ ఉదజయత్తథాఽహమపి తా ఉజ్జేషమ్. హే రాజన్! సవితా భవాన్ యథా షడక్షరేణ యాన్ షడృతూనుదజయత్తథా తానహమప్యుజ్జేషమ్. హే సభ్యా జనాః! మరుతో భవంతో యథా సప్తాక్షరేణ యాన్ గ్రామ్యాన్ సప్త పశూనుదజయత్తథా తానహమప్యుజ్జేషమ్. హే విద్వన్ సభాధ్యక్ష! బృహస్పతిర్భవాన్ యథాఽష్టాక్షరేణ యాం గాయత్రీ ముదజయత్తామహమప్యుజ్జేషమ్.॥౩౨॥

భావార్థః :- అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. యో రాజా సర్వస్య పోషకః సమస్తదిక్షుకీర్తిరైశ్వర్యవాన్ సుసభ్యః పశుపాలకో వేదవిద్భవేత్తం సర్వే రాజప్రజాసేనాజనా ఉత్కృష్టయేయుః.॥౩౨॥

పదార్థము :- ఓ రాజా! (పూషా) చంద్రునివలె ఎల్లరను పుష్టివంతమొనర్చు నీవు (పంచాక్షరేణ)

ఐదక్షరముల దైవీపంక్తిచే (పఞ్చ) తూర్పుమొదలు నాలుగు మరియు క్రిందిమీదనొకటియగు (దిశః) దిశలను (ఉదజయత్) ఉత్తమకీర్తితో నింపుచున్నట్లు (తాః) వానిని నేనుకూడ (ఉజ్జేషమ్) శ్రేష్ఠమగు కీర్తితో నింపుదునుగాక! ఓ రాజా! (సవితా) సూర్యునివలె నీవు (షడక్షరేణ) ఆరక్షరములుగల దైవీత్రిష్టుప్ ఛందముతో ఏ (షట్) ఆరు (ఋతూన్) వసంతము మొదలగు ఋతువులను (ఉదజయత్) శుద్ధపరచుచున్నావో అట్లే (తాన్) వానిని నేనును (ఉజ్జేషమ్) శుద్ధమొనర్చెదనుగాక! ఓ సభాసదులారా! (మరుతః) వాయువువలె మీరెట్లు (సప్తాక్షరేణ) ఏడక్షరముల దైవీజగతీ ఛందస్సుతో (సప్త) గోవు, అశ్వము, గేదె, ఒంటె, మేక, గొఱ్ఱె, గాడిద ఈ ఏడు (గ్రామ్యాన్) గ్రామ (పశూన్) పశువులను (ఉదజయత్) అభివృద్ధిపరచుచున్నారో (తాన్) నేనును వానిని వృద్ధియొనర్తునుగాక! ఓ సభాధ్యక్షా! (బృహస్పతిః) సకలవిద్యల నెరిగినట్టి విద్వాంసునివలె నీవు (అష్టాక్షరేణ) ఎనిమిదక్షరములుగల యాజుషీ అనుష్టుప్ ఛందముచేత (గాయత్రీమ్) గానమొనర్చువారి రక్షణమొనర్చు విదుషీమణిని (ఉదజయత్) ప్రతిష్ఠ యొనర్చుచున్నటులనే (తామ్) ఆమెను నేనును (ఉజ్జేషమ్) ప్రతిష్ఠింతును.॥32॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమందు వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. సర్వజనపోషకుడు, సకల దిశలందు కీర్తిమంతుడు, ఐశ్వర్యశాలీ, సభాకార్యములందు చతురుడు, పశుపాలకుడు, వేదజ్ఞాతయైయుండు రాజును ప్రజలు సేన మొదలగు నెల్లరును తమకు యధిష్ఠాతగా జేసికొని ఉన్నతిచెందవలయును.॥32॥

32.O king, the nourisher of all, with penta syllabic metre, thou hast won the five regions, may I also win them. Resplendent like the sun, thou, O' King, with six syllabic metre hast controlled the six seasons, may I also control them. O' King, fast like the sun, as thou with hepta syllabic metre rearest the seven domestic animals, so may I also reag them. O' learned King, as thou with octosyllabic metre followest the self-preserving policy, so may I also follw it!.

33వ. మిత్ర ఇత్యస్య తాపస ఋషిః, మిత్రాదయో మంత్రోక్తా దేవతాః, కృతి శ్ఛందః, నిషాదః స్వరః.

రాజ్ఞః సత్యాచారాఽనుకరణం ప్రజయా ప్రజయాశ్చ రాజ్ఞా కార్యమిత్యాహ.

రాజుయొక్క సత్యాచరణము ప్రజలు, ప్రజలను రాజు అనుసరించి యుండవలెను.

33వ మిత్రో నవాక్షరేణ త్రివృత్తఀ స్తోమ ముదజయత్ తముజ్జేషమ్ ।
వరుణో దశాక్షరేణ విరాజముదజయ త్తాముజ్జేషమింద్రఽ
ఏకాదశాక్షరేణ త్రిష్టుభముదజయత్తాముజ్జేషమ్।
విశ్వే దేవా ద్వాదశాక్షరేణ జగతీ ముదజయఀస్తా ముజ్జేషమ్ ॥33॥

ప.వి:- మిత్రః, నవాక్షరేణేతి నవ + అక్షరేణ, త్రివృత్తమితి త్రి + వృత్తమ్, స్తోమమ్, ఉత్, అజయత్, తమ్, ఉత్, జేషమ్, వరుణః, దశాక్షరేణేతి దశ +అక్షరేణ, విరాజమితి వి+రాజమ్, ఉత్, అజయత్, తామ్, ఉత్, జేషమ్, ఇంద్రః, ఏకాదశాక్షరేణేత్యేకాదశ + అక్షరేణ, త్రిష్టుభమ్, త్రిస్తుభమితి త్రి + స్తుభమ్, ఉత్, అజయత్, తామ్, ఉత్, జేషమ్, విశ్వే, దేవాః, ద్వాదశాక్షరేణేతి ద్వాదశ + అక్షరేణ, జగతీమ్, ఉత్, అజయన్, తామ్, ఉత్, జేషమ్ ॥33॥

పదార్థః:-(మిత్రః) సర్వస్య సుహృత్ (నవాక్షరేణ) యాజుష్యా బృహత్యా (త్రివృత్తమ్) కర్మోపాసనాజ్ఞానయుక్తమ్. (స్తోమమ్) స్తోతుం యోగ్యమ్ (ఉత్) (అజయత్) (తమ్) (ఉత్) (జేషమ్) (వరుణః) శ్రేష్ఠః (దశాక్షరేణ) యాజుష్యా పంక్త్యా (విరాజమ్) విరాట్ ఛందోవాచ్యమ్ (ఉత్) (అజయత్) (తామ్) (ఉత్) (జేషమ్) (ఇంద్రః) పరమైశ్వర్యవాన్ (ఏకాదశాక్షరేణ) ఆసుర్యా పంక్త్యా (త్రిష్టుభమ్) త్రిష్టుప్ఛందో వాచ్యమ్ (ఉత్) (అజయన్)(తామ్) (ఉత్) (జేషమ్) (విశ్వే) సర్వే (దేవాః) విద్వాంసః (ద్వాదశాక్షరేణ) సామ్న్యాగాయత్ర్యా (జగతీమ్) ఏతచ్ఛందోఽభిహితాం నీతిమ్. (ఉత్) (అజయన్) (తామ్) (ఉత్) (జేషమ్).॥33॥

అన్వయః :-హే రాజన్! మిత్రో భవాన్ యథా నవాక్షరేణ ఛందసా యం త్రివృత్తం స్తోమముదజయత్తథా తమహమప్యుజ్జేషమ్. హే ప్రశంసనీయ సభేశ! వరుణో భవాన్ యథా దశాక్షరేణ ఛందసా యాం విరాజముదజయత్, తథాఽహమప్యుజ్జేషమ్. హే పరమైశ్వర్యప్రదేంద్రో భవాన్ యథైకాదశాక్షరేణ యాం త్రిష్టుభముదజయత్తథా తామహమప్యుజ్జేషమ్. హే సభాజనా విశ్వేదేవాః భవంతో యథా ద్వాదశాక్షరేణ యాం జగతీముదజయంస్తామహమప్యుజ్జేషమ్.॥33॥

భావార్థః:-రాజజనాః సర్వేషు ప్రాణిషు మైత్రీం విధాయ సుశిక్షయోత్కృష్టాన్ విదుషః సంపాదయేయుర్యతస్తే ఐశ్వర్యభాగినో భూత్వా రాజభక్తా భవేయుః.॥33॥

పదార్థము :- ఓ రాజా! (మిత్రః) సర్వజనహితకారివగు నీ వెట్లు (నవాక్షరేణ) తొమ్మిదక్షరములుగల యాజుషీ బృహతీఛందస్సుతో (త్రివృత్తమ్) జ్ఞాన కర్మ ఉపాసనలద్వారా (స్తోమమ్) స్తుతికి యోగ్యుడైనవానిని (ఉదజయత్) చక్కగా నెరుగుచున్నావో (తమ్) ఆతనిని నేనును (ఉజ్జేషమ్) చక్కగా నెరుగుదునుగాక! ప్రశంసించదగిన ఓ సభాధీశా! (వరుణః) సర్వ శ్రేష్ఠుడవగు నీవు (దశాక్షరేణ) పదియక్షరములుగల యాజుషీ

ఛందస్సుద్వారా (విరాజమ్) విరాట్ ఛందముతో ప్రతిపాదితమగు అర్థమును (ఉదజయత్) పొందియున్నట్లు (తామ్) దానిని నేనును (ఉజ్జేషమ్) పొందుదునుగాక (ఇన్ద్రః) పరమైశ్వర్యులజేయు నీ వెట్లు (ఏకాదశాక్షరేణ) పదకొండక్షరములుగల ఆసురీపంక్తిశ్ఛందస్సుతో (త్రిష్టుభమ్) త్రిష్టుప్ ఛందోవాణిని (ఉదజయత్) బాగుగా నెరుగుచున్నావో అట్లే (తామ్) నేనును దానిని (ఉజ్జేషమ్) చక్కగా నెరుగుదునుగాక! ఓ సభ్యజనులారా! (విశ్వేదేవాః) సమస్తవిద్వాంసులారా! ఎట్లు మీరు (ద్వాదశాక్షరేణ) పంద్రెండక్షరములుగల సామ్నీగాయత్రీ ఛందముతో (జగతీమ్) జగతిద్వారా చెప్పబడిన నీతిని (ఉదజయత్) ప్రచారమొనర్చుచున్నారో అట్లే (తామ్) దానిని నేనును (ఉజ్జేషమ్) ప్రచారమొనర్చెదనుగాక! ॥33॥

భావార్థము :-సకల ప్రజలు రాజభక్తిగలవారు, ఐశ్వర్యవంతులు, విద్యావంతులుగా నుండుటకొరకై రాజపురుషులు సర్వప్రాణులందు మైత్రిని, చక్కని శిక్షణను గరపి ప్రజలను ఉన్నతమైన గుణవంతులుగ నొనర్చవలయును. ॥33॥

33.O King, the friend of all, just as thou knowest him, with nine-syllabicmetre, Him, deserving of praise with the aid of knowledge, action and meditation; Him may I know. O praiseworthy King, just as thou, with decasyllabic metre knowest Him mentioned in virat verses, so may I also know Him!.

O giver of riches, just as thou with hendecasyllabic metre knowest Him mentioned in Trishtup verses, so may I also know Him. O ye all learned persons, just as you with, dodecasyllabic metre. know the teaching conveyed in jagati metre, so may I also know it!.

34.వసవ ఇత్యస్య తాపస ఋషిః, వస్వాదయో మంత్రోక్తా దేవతాః, వసవ ఇత్యస్య నిచృజ్జగతీ ఛందః, నిషాదః స్వరః, ఆదిత్యా ఇత్యస్య నిచృద్ధృతిశ్ఛందః, ఋషభః స్వరః.

పునరపి రాజప్రజాధర్మకృత్యమాహ.

రాజు మరియు ప్రజలయొక్క ధర్మకార్యముల గూర్చి ఉపదేశించబడినది.

34 వసవ స్త్రయోదశాక్షరేణ త్రయోదశగ్గ్ స్తోమముదజయఁస్తముజ్జేషగ్గ్
రుద్రా శ్చతుర్దశాక్షరేణ చతుర్దశగ్గ్ స్తోమముదజయఁ స్తముజ్జేషమ్ ।
ఆదిత్యాః పంచదశాక్షరేణ పంచదశగ్గ్ స్తోమముదజయఁ స్తముజ్జేష
మదితిః షోడశాక్షరేణ షోడశగ్గ్ స్తోమ ముదజయత్తముజ్జేషమ్ ।
ప్రజాపతిః సప్తదశాక్షరేణ సప్తదశగ్గ్ స్తోమముదజయత్తముజ్జేషమ్ ॥34॥

ప.వి:- వసవః, త్రయోదశాక్షరేణేతి త్రయోదశ + అక్షరేణ, త్రయోదశమితి త్రయః + దశమ్, స్తోమమ్, ఉత్, అజయన్, తమ్, ఉత్, జేషమ్, రుద్రాః, చతుర్దశాక్షరేణేతి చతుర్దశ + అక్షరేణ, చతుర్దశమితి చతుః + దశమ్, స్తోమమ్, ఉత్, అజయన్, తమ్, ఉత్, జేషమ్, ఆదిత్యాః, పంచదశాక్షరేణేతి పంచదశ + అక్షరేణ, పంచదశమితి పంచ + దశమ్, స్తోమమ్, ఉత్, అజయన్, తమ్, ఉత్, జేషమ్, అదితిః, షోడశాక్షరేణేతి షోడశ + అక్షరేణ, షోడశమితి షోడశమ్, స్తోమమ్, ఉత్, అజయత్, తమ్, ఉత్, జేషమ్, ప్రజాపతిరితి ప్రజాపతిః, సప్తదశాక్షరేణేతి సప్తదశ + అక్షరేణ, సప్త దశమితి సప్త+దశమ్, స్తోమమ్, ఉత్, అజయత్, తమ్, ఉత్, జేషమ్ ॥౩౪॥

పదార్థః :-(వసవః) కృతచతుర్వింశతివర్షబ్రహ్మచర్యేణ గృహీతవిద్యాః (త్రయోదశాక్షరేణ) ఆసుర్యాఽనుష్టుభా (త్రయోదశమ్) దశప్రాణజీవమహత్తత్వానాం సంఖ్యాపూరకమవ్యక్తం కారణమ్. (స్తోమమ్) స్తోతుం యోగ్యమ్ (ఉత్) (అజయన్) (తమ్) (ఉత్) (జేషమ్) (రుద్రాః) కృతేన చతుశ్చత్వారింశద్వర్షబ్రహ్మచర్యేణాధీతవిద్యాః (చతుర్దశాక్షరేణ) సామ్న్యుష్ణిహా (చతుర్దశమ్) దశేంద్రియమనోబుద్ధి చిత్తానాం సంఖ్యాపూరకమహఙ్కారమ్ (స్తోమమ్) స్తవనీయమ్ (ఉత్) (అజయన్) (తమ్) (ఉత్) (జేషమ్) (ఆదిత్యాః) సమాచరితేనాష్టచత్వారింశద్వర్షపరిమితబ్రహ్మచర్యేణ గృహీతసమస్త విద్యాః (పంచదశాక్షరేణ) ఆసుర్యా గాయత్ర్యా (పంచదశమ్) చత్వారో వేదాశ్చత్వార ఉపవేదాః షడంగాని చ మిలిత్వా చతుర్దశవిద్యాస్తాసాం సంఖ్యాపూరకం క్రియాకౌశలమ్ (స్తోమమ్) స్తోతుమర్హమ్ (ఉత్)(అజయన్) (తమ్) (ఉత్) (జేషమ్) (అదితిః) అవిద్యమానా దితిర్నాశో యస్యాః సా రాజపత్నీ (షోడశాక్షరేణ) సామ్న్యానుష్టుభా (షోడశమ్) ప్రమాణాది పదార్థసమూహమ్ (స్తోమమ్) ప్రశంసనీయమ్ (ఉత్) (అజయత్) (తమ్) (ఉత్) (జేషమ్) (ప్రజాపతిః) ప్రజాయాః పాలకః (సప్తదశాక్షరేణ) నిచృదార్ష్యా గాయత్ర్యా (సప్తదశమ్) చత్వారో వర్ణాశ్చత్వార ఆశ్రమాః శ్రవణమనననిదిధ్యాసనాని చ కర్మాణి. అలబ్ధస్య లిప్సా, లబ్ధస్య ప్రయత్నేన రక్షణం, రక్షితస్య వృద్ధిః, వృద్ధస్య సన్మార్గే సర్వోపకారకే సత్కర్మణి వ్యయకరణమేవ చతుర్విధః పురుషార్థః, మోక్షాఽనుష్ఠానం చేతి సప్తదశమ్. (స్తోమమ్) అతి ప్రశంసనీయమ్

(ఉత్) ఉత్కృష్టరీత్యా (అజయత్) ఉత్కర్షేత్ (తమ్) (ఉత్) (జేషమ్) ఉత్కర్షేయమ్. మన్త్రోఽయం శత. ౫.౨.౨.౧౭ వ్యాఖ్యాతః. ॥౩౪॥

అన్వయః :-హే రాజాదయః సభ్యా వసవో విద్వాంసో జనా భవంతో యథా త్రయోదశాక్షరేణ యం త్రయోదశం స్తోమముదజయంస్తథాఽహముజ్జేషమ్. హే బలవీర్యవంతః పురుషార్థినో రుద్రా భవంతో యథా చతుర్దశాక్షరేణ యం చతుర్దశం స్తోమముదజయంస్తథా తమహమప్యుజ్జేషమ్. హే పూర్ణవిద్యయా శరీరాత్మాఖిలబలా ఆదిత్యాః! భవంతో యథా పంచదశాఽక్షరేణ యం పంచదశం స్తోమముదజయంస్తథా తమహమప్యుజ్జేషమ్. హే సభాధ్యక్షస్య రాజ్ఞః పత్న్యదితే అఖండితైశ్వర్యా భవతీ యథా షోడశాక్షరేణ యం షోడశం స్తోమముదజయత్ తథా తమహమప్యుజ్జేషమ్. హే! సర్వాఽభిరక్షక! సజ్జన! నరేశ! ప్రజాపతిర్భవాన్ యథా సప్తదశాక్షరేణ యం సప్తదశం స్తోమముదజయత్ తథా తమహమప్యుజ్జేషమ్. ॥౩౪॥

భావార్థః:-హే మనుష్యాః! ఏతైశ్చతుర్భిర్మంత్రైర్యావాన్ రాజప్రజాధర్మో విహితస్తమనుష్ఠాయ యూయం సుఖినో భవత. ॥౩౪॥

పదార్థము :-రాజా! మరియు సభ్యజనులారా! (వసవః) ఇరువదినాలుగు సంవత్సరములవరకు బ్రహ్మచర్యము పాటించి విద్యనభ్యసించు విద్వాంసులారా! మీరెట్లు (త్రయోదశాక్షరేణ) పదమూడక్షరములుగల ఆసురీఅనుష్టుప్ అనువేదోక్త ఛందస్సుతో (త్రయోదశమ్) పదిప్రాణములు, జీవము, మహత్తత్వము, అవ్యక్తకారణరూపము అను నీ పదమూడు (స్తోమమ్) ప్రశంసించదగిన పదార్థ సమూహమును (ఉదజయన్) శ్రేష్ఠత్వముగ నెరుగునట్లు (తమ్) నేను కూడ (ఉజ్జేషమ్) చక్కగా నెరుగుదునుగాక! బలపరాక్రమములచే గూడిన పురుషార్థపరులునగు (రుద్రాః) నలువదినాలుగు సంవత్సరములవరకు కఠిన బ్రహ్మచర్యమునందుండి విద్యలనార్జించిన విద్వాంసులారా! మీరెట్లు (చుతర్దశాక్షరేణ) పదునాల్గక్షరములుగల సామ్నీఉష్ణిక్ ఛందస్సుతో (చతుర్దశమ్) దశేంద్రియములు, మనోబుద్ధి చిత్తాహంకారము లను పదునాలుగు (స్తోమమ్) ప్రశంసించదగిన పదార్థవిద్యను (ఉదజయన్) ప్రశంసించుచుండునట్లు నేనును (తమ్) దానిని (ఉజ్జేషమ్) ప్రశంసింతును. (ఆదిత్యా) నలుబదెనిమిది సంవత్సరముల బ్రహ్మచర్యముద్వారా సమస్తవిద్యలను పొందినవారును, సంపూర్ణవిద్యలచే శరీర, ఆత్మల బలముతో గూడినవారును, సూర్యునివంటి ప్రకాశముగలవారును నగు విద్వాంసులారా! మీరెట్లు (పంచదశాక్షరేణ) నాలుగువేదములు, నాలుగు ఉపవేదములు అనగా ఆయుర్వేదము, ధనుర్వేదము, గాంధర్వవేదము [గానవిద్య], అర్థవేదము [శిల్పశాస్త్రము]లు, షడంగము [శిక్షా, కల్పము, వ్యాకరణము, నిరుక్తము, ఛందము, జ్యోతిష్యము]లు ఆ సంఖ్యను పూర్తియొనర్చుటకు 'క్రియాకౌశలత్వము' దీనితో గలిసి పదిహేను (స్తోమమ్) స్తుతింపదగినవానిని (ఉదజయన్) చక్కగా నెరుగుదురో, అట్లే నేమను (తమ్) దానిని (ఉజ్జేషమ్) బాగుగా నెరుగుదునుగాక! (అదితిః) ఆత్మరూపముతో నాశరహితమైన సభాధ్యక్షుడగు రాజు పట్టమహిషీ, విదుషీ, అఖండైశ్వర్యవతివగు రాణీ! నీ వెట్లు (షోడశాక్షరేణ) పదహారక్షరములుగల సామ్నీ అనుష్టుప్ఛ్ఛమతో (షోడశమ్) పదహారు [అనగా ప్రమాణము, ప్రమేయము, సంశయము, ప్రయోజనము, దృష్టాంతము, సిద్ధాంతము, అవయవము, తర్కము,

న్నిర్ణయము, వాదము, జల్పము, వితండ, హేత్వాభాసము, ఛలము, జాతి' నిగ్రహస్థానము అను] పదార్థముల వ్యాఖ్యతో గూడిన (స్తోమమ్) ప్రశంసించదగినవానిని (ఉతజయత్) చక్కగా నెరుగునట్లు నేనును (తమ్) దానిని (ఉజ్జేషమ్) చక్కగా నెరుగుదునుగాక! ఓ నరేశా! (ప్రజాపతిః) ప్రజాపాలకుడవగు నీవలెనే (సప్తదశాక్షరేణ) పదునేడక్షరముల నిచృదార్షీ ఛందముతో (సప్తదశమ్) పదునేడు [నాలుగువర్ణములు, నాలుగాశ్రమములు, మరియు వినుట, ఆలోచించుట, ధ్యానించుట అను] కర్మలు అప్రాప్తిని కాంక్షించుట, ప్రాప్తించినవానిని రక్షించుట, రక్షించినవానిని వృద్ధిపరచుట, వృద్ధినొందించినవానిని ఉత్తమమార్గములందు వ్యయపరచుట అను నీ నాలుగు విధములగు పురుషార్థముల నాచరించుట మరియు మోక్షానుష్ఠానరూపమగు (స్తోమమ్) చక్కని ప్రశంసనీయమగు దానిని బాగుగా నెరుగునట్లు నేనును (ఉజ్జేషమ్) ఉత్తమముగా నెరుగుదునుగాక! ॥౩౪॥

భావార్థము :- ఓ మానవులారా! పై నాలుగుమంత్రము (౩౧-౩౪) లందు చెప్పబడిన రాజ, ప్రజాధర్మములను మీరును ఆచరించి సుఖముగానుండుడు. ॥౩౪॥

34.just as the Vasus, by thirteen syllabic metre, know the thirteenfold collection of laudable objects, so may I also know them. Just as the Rudras by fourteen-syllabic metre know the fourteenfold collection of laudable objects, so may I also know them. Just as the Adityas with fifteen Syllabic metre know the fifteenfold collection of laudable objects, so may I also know them. Just as the Aditi, with sixteen-syllabic metre knows the sixteenfold collection of laudable objects, so may I also know them. Just as Prajapati, with seventeen-syllabic metre, knows the seventeenfold collection of laudable objects, so may I also know them.

౩౯౧. ఏష త ఇత్యస్య వరుణఋషిః, విశ్వేదేవా దేవతాః, నిచృదుత్కృతిశ్ఛందః, షడ్జః స్వరః.

కీదృశ్జనః సామ్రాజ్యం సేవితుం యోగ్యో జాయత ఇత్యాహ.

చక్రవర్తిరాజ్యమును సేవించుటకెవరు యోగ్యు లను విషయము ఈ మంత్రమున గలదు.

౩౯౧ ఏష తే నిర్‌ఋతే భాగస్తం జుషస్వ స్వాహాఽగ్నినేత్రేభ్యో దేవేభ్యః పురః
సద్భ్యః స్వాహా యమనేత్రేభ్యో దేవేభ్యో దక్షిణాసద్భ్యః స్వాహా విశ్వదేవ
నేత్రేభ్యో దేవేభ్యః పశ్చాత్సద్భ్యః స్వాహా మిత్రావరుణనేత్రేభ్యో
వా మరున్నేత్రేభ్యో వా దేవేభ్య ఉత్తరాసద్భ్యః స్వాహా సోమనేత్రేభ్యో
దేవేభ్య ఉపరిసద్భ్యో దువస్వద్భ్యః స్వాహా ॥ ౩౫ ॥

ప.వి:- ఏషః, తే, నిర్ఋత ఇతి నిః + ఋతే, భాగః, తమ్, జుషస్వ స్వాహా, అగ్నినేత్రేభ్య ఇత్యగ్ని+నేత్రేభ్యః, దేవేభ్యః, పురఃసద్భ్య ఇతి పురః సత్ + భ్యః, స్వాహా, యమనేత్రేభ్య ఇతి యమ + నేత్రేభ్యః, దేవేభ్యః, దక్షిణాసద్భ్య ఇతి దక్షిణాసత్ + భ్యః, స్వాహా, విశ్వదేవనేత్రేభ్య ఇతి విశ్వదేవ+నేత్రేభ్యః, దేవేభ్యః, పశ్చాత్సద్భ్య ఇతి పశ్చాత్ సద్+భ్యః, స్వాహా, మిత్రావరుణనేత్రేభ్య ఇతి మిత్రావరుణ+నేత్రేభ్యః, వా, మరున్నేత్రేభ్య ఇతి మరుత్+నేత్రేభ్యః, వా, దేవేభ్యః, ఉత్తరాసద్భ్య ఇత్యుత్తరాసత్ + భ్యః, సోమనేత్రేభ్య ఇతి సోమ + నేత్రేభ్యః, దేవేభ్యః, ఉప రిసద్భ్య, ఇత్యుపరిసత్+భ్యః, దువస్వద్భ్య ఇతి దువస్వత్+భ్యః, స్వాహా॥35॥

పదార్థః :-(ఏషః) పూర్వాపరప్రతిపాదితః (తే) తవ (నిర్ఋతే) నితరామృతం సత్యమాచరణం యస్మిన్ తత్సంబుద్ధౌ (భాగః) భజనీయః, సేవితుం యోగ్యః (తమ్)(జుషస్వ) సేవస్వ (స్వాహా) సత్యాం వాచమ్ (అగ్నినేత్రేభ్యః) అగ్నేః ప్రకాశ ఇవ నేత్రం నయనం యేషాం తేభ్యః (దేవేభ్యః) ధార్మికేభ్యో విద్వద్భ్యః (పురః సద్భ్యః) యే పురః పూర్వం సభాయాం రాష్ట్రే వా సీదంతి తేభ్యః (స్వాహా) ధర్మ్యాం క్రియామ్. (యమనేత్రేభ్యః) యమస్య వాయోర్నేత్రం నయనమివ. నీతిర్యేషాం తేభ్యః (దేవేభ్యః) విపశ్చిద్భ్యః (దక్షిణాసద్భ్యః) విశ్వేషాం దేవానాం విదుషాం నేత్రం నీతిరివ నీతిర్యేషాం తేభ్యః (స్వాహా) దానక్రియామ్ (విశ్వదేవనేత్రేభ్యః) సర్వవిద్వత్తుల్యా నేత్రా నీతిర్యేషాం తేభ్యః (దేవేభ్యః) దివ్యసుఖప్రదేభ్యః (పశ్చాత్సద్భ్యః) యే పశ్చాత్ సీదంతి తేభ్యః (స్వాహా) ఉత్సాహకారికాం వాచమ్ (మిత్రావరుణనేత్రేభ్యః) ప్రాణాపానతుల్యేభ్యః (వా) పక్షాంతరే (మరున్నేత్రేభ్యః) మరుతామృత్విజాం ప్రజాస్థానాం సజ్జనానాం వా నేత్రమివ నాయకత్వం యేషాం తేభ్యః (వా)(దేవేభ్యః) దివ్యన్యాయప్రకాశకేభ్యః (ఉత్తరాసద్భ్యః) య ఉత్తరస్యాం దిశి సీదంతి తేభ్యః (స్వాహా) దౌత్యకుశలతామ్ (సోమ నేత్రేభ్యః) సోమస్య చంద్రస్యైశ్వర్యవతీ నేత్రం నయనమివ నీతిర్యేషాం తేభ్యః (దేవేభ్యః) సకలవిద్యాప్రచారకేభ్యః (ఉపరిసద్భ్యః) సర్వోపరి విరాజమానేభ్యః (దువస్వద్భ్యః) విద్యావినయధర్మేశ్వరాన్ సేవమానేభ్యః (స్వాహా) ఆప్తవాణీమ్ అయమ్మన్త్రః శత. ౫.౨. ౩.౩-౧౦. ౫.౨.౪.౧-౫. వ్యాఖ్యాతః. ॥35॥

అన్వయః:-హే నిర్ఋతే రాజన్ యస్తే తవ య ఏష భాగో భజనీయో న్యాయోఽస్తి, తమగ్నినేత్రేభ్యో దేవేభ్యః స్వాహా పురః సద్భ్యో దేవేభ్యః స్వాహా. యమనేత్రేభ్యో దక్షిణాసద్భ్యో దేవేభ్యః స్వాహా. విశ్వదేవనేత్రేభ్యః

పశ్చాత్సద్భ్యో దేవేభ్యః స్వాహా. మిత్రావరుణనేత్రేభ్యో వా మరున్నేత్రేభ్యో వోత్తరాసద్భ్యో దేవేభ్యః స్వాహా. సోమనేత్రేభ్యః ఉపరిసద్భ్యో దువస్వద్భ్యో దేవేభ్యః స్వాహా చ ప్రాప్య త్వం ధర్మేణ రాజ్యం సదా జుషస్వ.॥౩౫॥

భావార్థః :- హే రాజన్ సభాధ్యక్ష యదా భవాన్ సర్వతో విద్వద్వరేభ్యః పరివృతః ప్రాప్తశిక్షః కృతసభో రక్షితసేనః సుసహాయః సన్ సనాతన్యా వేదోక్తయా రాజధర్మనీత్యా ప్రజాః పాలయేత్తదైవేహాముత్ర సుఖమేవ ప్రాప్నుయాత్. ఏతద్విరుద్ధశ్చేత్తర్హి తే కుతః సుఖమితి, నహి మూర్ఖసహాయః సుఖమేధతే, న ఖలు విద్వదుపదేశానుగామీ కదాచిత్సుఖం జహాత్యస్మాద్రాజా సదైవ విద్యాధర్మాప్తసహాయేన రాజ్యం రక్షేత్. యస్య సభాయాం రాజ్యే వా పూర్ణవిద్యా ధార్మికా వర్తంతే మిథ్యావాదినో వ్యభిచారిణోఽజితేంద్రియాః పరుషవాచోఽన్యాయాచారాః స్తేనా దస్యవశ్చ న సంతి, స్వయమప్యేవం భూతోఽస్తి, స ఏవ చక్రవర్తిరాజ్యం కర్తుమర్హతి. నాతో విరుద్ధో జన ఇతి బోధ్యమ్.॥౩౫॥

పదార్థము :- (నిబ్రుతే) సదా సత్యాచరణముగల ఓ రాజా! (తే) నీయొక్క (ఏషః) ఈ (భాగః) సేవించదగిన భాగమును (అగ్నినేత్రేభ్యః) అగ్ని ప్రకాశమువంటి నీతియుక్తులగు (దేవేభ్యః) విద్వాంసులనుండి (స్వాహా) సత్యవాణిని (పురః సద్భ్యః) పూర్వపుసభలో, రాజ్యములో స్థితులైయున్న (దేవేభ్యః) న్యాయాధీశులగు విద్వాంసులనుండి (స్వాహా) ధర్మముతో గూడిన క్రియచే (యమనేత్రేభ్యః) వాయువువలె సకల ప్రదేశములందు ప్రవేశించువారు (దక్షిణాసద్భ్యః) దక్షిణదిశయందు రాజ్యప్రబంధములందు నియతులై యున్నవారు (దేవేభ్యః) విద్వాంసులునునగువారినుండి (స్వాహా) దానక్రియను (విశ్వదేవ నేత్రేభ్యః) సకల విద్వాంసులవంటి నీతినెరుగు (పశ్చాత్సద్భ్యః) పశ్చిమదిశయందుండు రాజకర్మచారులు (దేవేభ్యః) దివ్యసుఖములనిచ్చు విద్వాంసులనుండి (స్వాహా) ఉత్సాహమునుగలిగించు వాణిని (మిత్రావరుణ నేత్రేభ్యః) ప్రాణాపానములవంటి (మరున్నేత్రేభ్యః) ఋత్విజులు మరియు యజ్ఞకర్తలు (వా) సత్పురుషులవంటి న్యాయకారులు (ఉత్తరా సద్భ్యః) ఉత్తరదిశయందుగల న్యాయాధీశులు నగు (దేవేభ్యః) విద్వాంసులనుండి దౌత్యకర్మకుశల క్రియను (సోమనేత్రేభ్యః) ఐశ్వర్యయుక్తుడై చంద్రునివలె సర్వమునకు ఆనందమును ప్రసాదించువారు (ఉపరిసద్భ్యః) విద్యావినయ ధర్మములచే (దువస్వద్భ్యః) పరమేశ్వరుని సేవించువారును నగు (దేవేభ్యః) విద్వాంసులనుండి (స్వాహా) ఆప్తుల వాణిని పొంది నీవు నిరంతరము ధర్మమును (జుషస్వ) సేవించుచుండుము.॥౩౫॥

భావార్థము :- సభాధ్యక్షుడవగు నో రాజా! నీవు సకలదిశలనుండి ఉత్తమవిద్వాంసులచే గూడియుండి సమస్త శిక్షణములను పొందినవాడవు, రాజసభను నిర్వహించువాడవు, సైన్యములను నియుక్తపరచువాడవు, ఉత్తమసహాయముతో గూడినవాడవునై సనాతన వేదోక్త రాజధర్మము, రాజనీతితో ప్రజాపాలకుడవునై ఇహ పర సౌఖ్యముల ననుభవించుము. కర్తవ్యములకు విరుద్ధముగ నడచినచో సుఖము లభింపజాలదు. మూర్ఖుల సలహాసహాయములతో ఎవ్వడును ఎన్నడును సౌఖ్యములను వృద్ధిపరచలేడు. విద్వాంసుల మార్గమున నడచువా డెప్పుడును కష్టములపాలు గాజాలడు. కాబట్టి రాజైనవా డెప్పుడును విద్యాధర్మముల యాధారమున,

ఆప్తవిద్వాంసుల సహాయముచే రాజ్యమును రక్షించుకొనుచుండవలయును. పూర్ణవిద్వాంసులు, ధార్మికులునగువారు సభాసదులుగ నుండునట్టి రాజ్యమునందు మరియు మిథ్యావాదులు, వ్యభిచారులు, జితేంద్రియత్వములేనివారు, పరుషవాక్యములు బలుకువారు, అన్యాయకారులు, జారులు, చోరులు, బందిపోటుదొంగలు, జూదరులు త్రాగుబోతులు మొదలగువారు ఉండునట్టి (లేనట్టి) రాజ్యమునందు స్వయముగ ధార్మికుడగు విద్వాంసుడు మాత్రమే చక్రవర్తి సామ్రాజ్యమును పాలించుటకు తగినవాడగును. కాని ఇందుకు విరుద్ధమైనవాడు రాజ్యపాలనకు దగినవాడు గాజాలడు.॥35॥

35.O King, the lover of truth, conduct thy rule with justice. Utter truthful words for the learned, whose policy shines like the fire. Behave in a religious spirit towards those lords of justice who work in the east. Be charitable to the learned, who are fast-witted like the wind and are put in charge of the southern part of the country. Use inspiring language towards the learned officials stationed in the west, who fully understand politics like all the wise. Behave respectfully like a state representative towards those officials appointed in the north, who are regular in their duty like the in-going, and out coming breath, and who give true lead to the subjects. Use the language of a sage towards those who brilliant like the moon, give happiness to all, and who acquire knowledge, cultivate humility, are religious-minded, and worship God!.

36. యే దేవా ఇత్యస్య వరుణ ఋషిః, విశ్వేదేవా దేవతాః, వికృతిశ్ఛందః, మధ్యమః స్వరః.

మనుష్యాః సర్వత్ర భ్రమణం విధాయ విద్యాగ్రాహ్యాయురిత్యుపదిశ్యతే.

మనుష్యులు సర్వప్రదేశములందును విహరించుచు సమస్తవిద్యలను ఉపార్జించవలయు నని

ఈ మంత్రమునం దుపదేశించబడినది.

36 యే దేవాఽ అగ్నినేత్రాః పురః సదస్తేభ్యః స్వాహా।

యే దేవా యమనేత్రా దక్షిణాసద స్తేభ్యః స్వాహా।

యే దేవా విశ్వదేవనేత్రాః పశ్చాత్సద స్తేభ్యః స్వాహా।

యే దేవా మిత్రావరుణనేత్రా వా మరున్నేత్రా వోత్తరా సదస్తేభ్యః స్వాహా।

యే దేవాః, సోమనేత్రాఽ ఉపరిసదో దువస్వంతస్తేభ్యః స్వాహా ॥36॥

ప.వి:- యే, దేవాః, అగ్నినేత్రా ఇత్యగ్ని + నేత్రాః, పురః సద ఇతి పురః + సదః, తేభ్యః, స్వాహా, యే, దేవాః, యమనేత్రా ఇతి యమ + నేత్రాః, దక్షిణాసద ఇతి దక్షిణా + సదః, తేభ్యః, స్వాహా, యే, దేవాః, విశ్వదేవనేత్రా ఇతి విశ్వదేవ + నేత్రాః, పశ్చాత్సద ఇతి పశ్చాత్ + సదః, తేభ్యః, స్వాహా, యే, దేవాః, మిత్రావరుణనేత్రా ఇతి మిత్రావరుణ + నేత్రాః, వా, మరున్నేత్రా ఇతి మరుత్ + నేత్రాః, వా, ఉత్తరా సద ఇత్యుత్తరా + సదః, తేభ్యః, స్వాహా, యే, దేవాః, సోమనేత్రా ఇతి సోమ + నేత్రాః, ఉపరిసద ఇత్యుపరి + సదః, దువస్వంతః, తేభ్యః, స్వాహా ॥36॥

పదార్థః :-(యే) (దేవాః) విద్వాంసః (అగ్నినేత్రాః) అగ్నౌ విద్యుదాదౌ నేత్రం నయనం విజ్ఞానం యేషాం తే (పురఃసదః) యే సభాయాం రాష్ట్రే వా పురః పూర్వస్యాందిశి సీదంతి. (తేభ్యః) (స్వాహా) సత్యాం వాచమ్ (యే) (దేవాః) యోగినో న్యాయాధీశాః (యమనేత్రాః) యమేష్వహింసాదిషు యోగాంగేషు నీతిషు వా నేత్రం ప్రాపణం యేషాం తే (దక్షిణాసదః) యే దక్షిణస్యాం దిశిశ్యవతిష్ఠంతే. (తేభ్యః) (స్వాహా) సత్యాం క్రియామ్ (యే) (దేవాః) సర్వవిద్యావిదః (విశ్వదేవనేత్రాః) విశ్వేషు దేవేషు నేత్రం ప్రజ్ఞానం యేషాం తే (పశ్చాత్సదః) యే పశ్చిమాయాం దిశి సీదంతి. (తేభ్యః) (స్వాహా) ఆన్వీక్షికీం విద్యామ్ (యే) (దేవాః) సర్వేభ్యః సుఖదాతారః (మిత్రావరుణనేత్రాః) ప్రాణోదానవత్ సర్వాన్ ధర్మం నయంతః (వా) (మరున్నేత్రాః) మరుతి బ్రహ్మాండస్థే వాయౌనేత్రం నయనం యేషాం తే (వా) అథ ఊర్ధ్వస్థాః (ఉత్తరాసదః) యే ప్రశ్నోత్తరాణి సమాదధానా ఉత్తరస్యాందిశి సీదంతి (తేభ్యః) (స్వాహా) సర్వోపకారిణీం విద్యామ్. (యే) (దేవాః) ఆయుర్వేదవిదః (సోమనేత్రాః) సోమలతాదిష్వోషధీషు నేత్రం నయనం యేషాం తే (ఉపరిసదః) యే ఉపరి ఉత్కృష్ట ఆసనే వ్యవహారే వా సీదంతి తే (దువస్వన్తః) దువో బహువిద్యాధర్మపరిచరణం విద్యతే యేషు (తేభ్యః) (స్వాహా) ధర్మౌషధి విద్యామ్. అయమ్మన్త్రః. శత ౫.౨.౪. ౬. వ్యాఖ్యాతః ॥ 36॥

అన్వయః :-హే సభాధ్యక్ష! రాజంస్త్వం యోఽగ్నినేత్రాః పురఃసదో దేవాః సంతి, తేభ్యః స్వాహా జుషస్వ. యే యమనేత్రా దక్షిణాసదో దేవాః సంతి తేభ్యః స్వాహా జుషస్వ. యే పశ్చాత్సదో విశ్వదేవనేత్రా

దేవాః సంతి తేభ్యః స్వాహా జుషస్వ. యే ఉత్తరాసదో వాఽధ ఊర్ధ్వస్థా మిత్రావరుణనేత్రా వా మరున్నేత్రా దేవాః సంతి తేభ్యః స్వాహా జుషస్వ. ॥౩౬॥

భావార్థః :- హే రాజాదయో మనుష్యాః! యూయం సదా ధార్మికాః సుశీలా విద్వాంసో భూత్వా సర్వదిక్స్థానాం సర్వవిద్యావిదామాప్తానాం విదుషాం పరీక్షాసత్కారార్థం సర్వా విద్యాః ప్రాప్నుయాత. తద్వైతే భవత్సమీపమాగత్య యుష్మాభిః సహ సంగత్య ధర్మార్థకామమోక్షాణాం సిద్ధిం కుర్యుః. యే దేశదేశాంతరం ద్వీపద్వీపాంతరం విద్యావినయసుశిక్షాయాకౌశలాని గృహ్ణంతి త ఏవ సర్వేషాం సుసుఖైరలంకర్తారః స్యుః. ॥౩౬॥

పదార్థము :- సభాధ్యక్షుడవగు నో రాజా! నీవు (యే) ఎట్టి (అగ్నినేత్రాః) విద్యుత్తు మున్నగువాని విజ్ఞానము నెరుగు (పురః సదః) సభయందునో, దేశమునందునో, పూర్వదిశయందునో స్థిరమై (దేవాః) ఏ విద్వాంసులున్నారో (తేభ్యః) వారిచే (స్వాహా) సత్యవాణిని [జుషస్వ] సేవించుము (యే) ఏ (యమనేత్రాః) అహింసాది యోగాంగరీతులందు నిపుణులు (దక్షిణాసదః) దక్షిణదిశయందు స్థిరపడిన (దేవాః) యోగులు, లేక న్యాయాధీశులు గలరో (తేభ్యః) వారిద్వార (స్వాహా) సత్యక్రియను [పొందుము] (యే) ఎవరైతే (పశ్చాత్సదః) పశ్చిమదిశయందు స్థితులు (విశ్వదేవనేత్రాః) పృథివి మున్నగు సకలపదార్థముల జ్ఞానము గలవారు (దేవాః) సకలవిద్యలనేర్చిన విద్వాంసులు గలరో (తేభ్యః) వారినుండి (స్వాహా) దండనీతిని [పొందుము] (యే) ఎవరైతే (ఉత్తరా సదః) శంకాసమాధానములనిచ్చువారు ఉత్తరదిశయందు గలరో (వా) క్రింది, పైని దిశలందుగల (మిత్రావరుణనేత్రాః) ప్రాణ ఉదానములవంటి సకలధర్మములను బోధించు (వా) లేక (మరున్నేత్రాః) బ్రహ్మాండమందు గల నేత్ర మరియు వాయువు విజ్ఞానము నెరిగినవారు (దేవాః) ఎల్లరకు సుఖములనిచ్చు ఏ విద్వాంసులు గలరో (తేభ్యః) వారినుండి (స్వాహా) సమస్త ఉపకారకములగు విద్యలను పొందుము (యే) ఎవరైతే (ఉపరిసదః) ఉన్నతాసనము మరియు ఉత్తమ వ్యవహారములందు స్థితమైయున్న (దువస్వన్తః) ధర్మసేవనముతోగూడినట్టి (సోమనేత్రాః) సోమము మున్నగు ఓషధుల గుణధర్మముల నెరుగువారు (దేవాః) ఆయుర్వేదమునెరుగు విద్వాంసులనుండి (స్వాహా) అమృతరూపమగు ఓషధీవిద్యను పొందుము. ॥౩౬॥

భావార్థము:- రాజు మరియు ప్రజలారా! మీరు ధార్మికులు, సుశీలురు, విద్వాంసులు, పురుషార్థపరులుమై సకల విద్యావేత్తలు, ఆప్తులునగు విద్వాంసుల పరీక్ష మరియు సత్కారములకై సమస్త విద్యలను ప్రాప్తించుకొనునప్పుడే వారు మిమ్ముచేరి మీతో సత్సంగమొనర్చి ధర్మార్థకామమోక్షముల సిద్ధిని గలుగజేయగలరు. దేశదేశాంతరములందును, ద్వీపద్వీపాంతరములందును విద్యావినయసంపదలను, ఉత్తమశిక్ష క్రియాకుశలత్వమును గ్రహించువారు మాత్రమే ఎల్లరకును చక్కని సుఖములను ఒనగూర్చువారు గాగలుగుదురు. ॥౩౬॥

36.O King, utter truthful words for the learned, who have mastered the science of electricity, and reside in the east, Behave in a religious spirit towards those yogis, who

are well versed in the intricacies of the science of yoga, and reside in the south. Derive knowledge from the learned, who know the science of material objects, and reside in the west. Learn knowledge that benefits all, from those who grant hapiness to all and reside in the north, preach Dharma to those, who are swift-witted like the mind. Learn medical science from those who know the Ayur Veda, and the properties of medicinal herbs, are well placed in life and busy with their profession, and adore medical knowledge and religion!.

౩౯౩. అగ్నే సహస్వేత్యస్య దేవవాతఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, నిచృదనుష్టుప్ ఛందః, గాంధారః స్వరః.

పునరపి రాజాదిభిః కథం వర్తితవ్యమిత్యుపదిశ్యతే.

రాజు మున్నగువా రెట్లు ప్రవర్తించవలె ననునది మరల చెప్పబడుచున్నది.

౩౯౩ అగ్నే సహస్వ పృతనా౨ అభిమాతీ రపాస్య।

దుష్టరస్తరన్న రాతీ ర్వర్చో ధా యజ్ఞవాహసి ॥౩౭॥

ప.విః- అగ్నే, సహస్వ, పృతనాః, అభిమాతీరిత్యభి + మాతీః, అప, అస్య, దుష్టరః, దుస్తర ఇతి దుః+తరః, తరన్, అరాతీః, వర్చః, ధాః, యజ్ఞవాహసీతి యజ్ఞ + వాహసి॥౩౭॥

పదార్థః :-(అగ్నే) సకల విద్యావిద్విద్వన్ రాజన్! (సహస్వ) క్షమస్వ (పృతనాః) బలసుశిక్షాన్వితా వీరమనుష్య సేనాః (అభిమాతీః) అభిమానహర్షయుక్తాః (అప)(అస్య) దూరే ప్రక్షిప (దుష్టరః) దుఃఖేన తరితుం సంప్లవితుం యోగ్యః (తరన్) శత్రుబలం సంప్లవన్ (అరాతీః) అదాన శీలాన్ శత్రూన్ (వర్చః) విద్యాబలన్యాయదీపనమ్ (ధాః) ధేహి (యజ్ఞవాహసి) యజ్ఞాన్ సంగతాన్ రాజధర్మాదీన్ వహంతి యస్మిన్ రాజ్యే తస్మిన్ అయమ్మన్త్రః. శత. ౫.౨.౪.౧౬. వ్యాఖ్యాతః. ॥౩౭॥

అన్వయః :-హే అగ్నే! దుష్టరస్తరꣳస్త్వం యజ్ఞవాహస్యభిమాతీరపాస్య వర్చోధాః.॥౩౭॥

భావార్థః :-రాజాదయః సభాసేనాదయః స్వకీయేన దృఢేన విద్యాసుశిక్షాయుక్తేన ధృతేన సైన్యేన సహితాః స్వయమజయాః సంతః శత్రూన్ విజయమానాః పృథివ్యాం కీర్తిం ప్రసారయేయుః.॥౩౭॥

పదార్థము :-(అగ్నే) సమస్త విద్యలనెరిగిన విద్వాంసుడవునగు ఓ రాజా! (దుష్టరః) దుఃఖములనుండి తరించయోగ్యుడవు (తరన్) శత్రుసైన్యములను చక్కగా తరించగలుగువాడవు (యజ్ఞవాహసి) రాజధర్మముతోగూడిన రాజ్యమునందు (అభిమాతీః) అభిమానము, ఆనందములతో గూడిన (పృతనాః) బలపరాక్రమవీరత్వము మరియు సుశిక్షణగలిగిన సైన్యమును (సహస్వ) సహించుము (అరాతీః) దుఃఖముల

గలిగించు శత్రువులను (అపాస్య) దూరము పారద్రోలుము. (వర్చః) విద్యాన్యాయముల బలములను (ధాః) ధారణ మొనర్చుము. ॥౩౭॥

భావార్థము :- రాజు, సభాపతులు, సైన్యాధిపతులు, సుదృఢ బలపరాక్రమ, విద్యాసుశిక్షణతో గూడిన స్వంతసైన్యములుగలిగి, తావు అజేయులుగా నుండి శత్రుసైన్యములను జయించుచు రాజ్యమును ఉత్తమయజ్ఞములను విస్తరింపజేయవలెను. ॥౩౭॥

37.O King, oppose the proud, happy powerful, and trained army, and drive our enemies away, subduing powerful foes. In this State advance knowledge, gain strength and practice justice.

౩౮. దేవస్యత్వేత్యస్య దేవవాత ఋషిః, రక్షోఘ్నో దేవతా, స్వరాడ్ బ్రాహ్మీ బృహతీ ఛందః, మధ్యమః స్వరః.

ప్రజాజనా ఇహ కీదృశం సభాధీశం రాజానం స్వీకుర్యురిత్యాహ.

ప్రజలు రాజ్యమునందు ఎట్టి సభాధీశుని ఎన్నుకొనవలెనను విషయమిందు గలదు.

౩౮ దేవస్య త్వా సవితుః ప్రసవే౨శ్వినోర్బాహుభ్యాం పూష్ణో హస్తాభ్యామ్।
ఉపాంశోర్వీర్యేణ జుహోమి హతꣳ రక్షః స్వాహా।
రక్షసాం త్వా వధాయావధిష్మ రక్షో౨వధిష్మాముమసౌ హతః ॥౩౮॥

ప. వి:- దేవస్య, త్వా, సవితుః, ప్రసవ ఇతి ప్ర + సవే, అశ్వినోః, బాహుభ్యామితి, బాహుభ్యామ్, పూష్ణః, హస్తాభ్యామ్, ఉపాంశో రిత్యుప + అంశోః, వీర్యేణ, జుహోమి, హతమ్, రక్షః, స్వాహా, రక్షసామ్, త్వా, వధాయ, అవధిష్మ, రక్షః, అవధిష్మ, అముమ్, అసౌ, హతః ॥౩౮॥

పదార్థః :-(దేవస్య) ప్రకాశితన్యాయస్య (త్వా) త్వామ్ (సవితుః) ఐశ్వర్యోత్పాదకస్య సేనేశస్య (ప్రసవే) ఐశ్వర్యే (అశ్వినోః) సూర్యాచంద్రమసోరివ సభాసేనాపత్యోః (బాహుభ్యామ్) (పూష్ణః) పుష్టికర్తు ర్వైద్యస్య (హస్తాభ్యామ్) (ఉపాంశోః) ఉప సమీపే౨నితి తస్య. అత్రానధాతోరుః శుగాగమశ్చ (వీర్యేణ) సామర్థ్యేన (జుహోమి) గృహ్ణామి (హతమ్) వినష్టమ్ (రక్షః) రాక్షసమ్. రక్షో రక్షితవ్యమస్మాద్రహసి

క్షణోతీతి వా రాత్రౌ న క్షత ఇతి వా. నిరు. ౪. ౧౮. (స్వాహా) సత్యయా క్రియయా (రక్షసామ్) దుష్టానామ్ (త్వా) (త్వామ్) (వధాయ) వినాశాయ (అవధిష్మ) హన్యామ (రక్షః) దుష్టాచారమ్ (అవధిష్మ) తాడయే (అముమ్) పరోక్షమ్ (అసౌ) దూరస్థః (హతః) వినష్టః. అయమ్మన్త్రః. శత. ౫.౨.౪.౧౬-౨౦. వ్యాఖ్యాతః. ॥౩౮॥

అన్వయః:-హే రాజన్నహం స్వాహా సవితుర్దేవస్య ప్రసవ ఉపాంశోర్వీర్యేణాశ్వినో ర్బాహుభ్యాం పూష్ణో హస్తాభ్యాం రక్షసాం వధాయ త్వా జుహోమి. యథా త్వయా రక్షో హతం, తథా వయమప్యవధిష్మ. యథా ఽసౌ హతః స్యాత్ తథా వయమేతమవధిష్మ. ॥౩౮॥

భావార్థః :- ప్రజాస్థజనాః స్వరక్షణాయ దుష్టనివారణాయ విద్యాధర్మప్రవృత్తయే చ సుశీలం రాజానం స్వీకుర్యుః. ॥౩౮॥

పదార్థము :- ఓ రాజా! నేను (స్వాహా) సత్యక్రియతో (సవితుః) ఐశ్వర్యములనుత్పన్నమొనర్చు [సేనానాయకుడు] (దేవస్య) న్యాయమును ప్రకాశపరచువాడును నగు నతని (ప్రసవే) ఐశ్వర్యమునందు (ఉపాంశోః) సమీపమందున్న సైన్య (వీర్యేణ) సామర్థ్యముచేతను (అశ్వినోః) సూర్యచంద్రులవంటి సేనాపతియొక్క (బాహుభ్యామ్) భుజబలముచేతను (పూష్ణః) పుష్టికారకుడగు వైద్యుని (హస్తాభ్యామ్) హస్తములతో (రక్షః) రాక్షసులను (వధాయ) సంహరించుటకై (త్వా) నిన్ను (జుహోమి) గ్రహించుచున్నాను. ఎటులనీవు (రక్షః) దుష్టులను (హతమ్) హతమొనర్చుదువో అట్లే మేమును (అవధిష్మ) దుష్టులను నాశనమొనర్చెదముగాక! ఎట్లు (అసౌ) దుష్టులు (హతః) నాశనమగుదురో అట్లే మేమును, వీరెల్లరును (అవధిష్మ) నాశమొనర్చెదముగాక! ॥౩౮॥

భావార్థము:- ప్రజలు తమ రక్షణము, దుష్టునివారణము మరియు ఉత్తమ విద్యాధర్మముల విస్తారమునకై ఉత్తమస్వభావముగలిగి, విద్యాధర్మముల విస్తరింపజేయు వీరపరాక్రమ జితేంద్రియ సత్యవాదియునగు విద్వాంసుని మాత్రమే సభాపతి రాజుగా స్వీకరించవలయును. ॥౩౮॥

38.O King, rightly, I, with the glory of the just and prosperity bringing commander of the army, with the strength of the nearby army, with the general's arms stout like the sun and moon, and with the skilful hands of a physician, accept thee for slaying the demons. Just as thou hast slain the demon so may we slay the demon. Just as we have slain that so may we slay all others!.

౩౯.సవితా త్వేత్యస్య దేవవాత ఋషిః, రక్షోఘ్నో దేవతా, అతి జగతీ ఛందః, నిషాదః స్వరః.

సభ్యైర్మనుష్యైరాజా క్వ క్వ ప్రేరయితవ్య ఇత్యాహ.

సభ్యమానవులు రాజునెట్టికార్యములకై ప్రేరేపించవలయు నను విషయము.

౩౯॥ సవితా త్వా సవానాఙ్ం సువతా మగ్ని గ్గృహపతీనాఙ్ం సోమో
వనస్పతీనామ్। బృహస్పతిర్వాచఽ ఇంద్రోజ్యైష్ఠ్యాయ రుద్రః
పశుభ్యో మిత్రః సత్యోవరుణో ధర్మపతీనామ్ ॥౩౯॥

ప.విః- సవితా, త్వా, సవానామ్, సువతామ్, అగ్నిః, గృహపతీనామితి గృహపతీనామ్, సోమః, వనస్పతీనామ్, బృహస్పతిః, వాచే, ఇంద్రః, జ్యైష్ఠ్యాయ,రుద్రః, పశుభ్య ఇతి పశు+భ్యః, మిత్రః, సత్యః, వరుణః, ధర్మపతీనామితి ధర్మ + పతీనామ్ ॥౩౯॥

పదార్థః :-(సవితా) ఐశ్వర్యస్య ప్రసవితా (త్వా) త్వామ్ (సవానామ్) ఐశ్వర్యాణామ్ (సువతామ్) ప్రేర్తామ్. అత్ర వ్యత్యయేనాత్మనేపదమ్ (అగ్నిః) ప్రకాశయుక్తః (గృహపతీనామ్) గృహాఽఽశ్రమ పాలకానామ్ (సోమః) సోమ్య గుణసంపన్నో వైద్యకవిషయ ఓషధీరాజః (వనస్పతీనామ్) పిప్పల్యాదీనామ్ (బృహస్పతిః) పూర్ణవిద్య ఆప్తః (వాచే) వేదాఽర్థసుశిక్షాయుక్తవాణీ విజ్ఞానాయ (ఇంద్రః) పరమైశ్వర్యయోగారూఢో వృద్ధః (జ్యైష్ఠ్యాయ) అతిశయేన వృద్ధస్య భావాయ (రుద్రః) శత్రూణాం రోదయితా శూరవీరః (పశుభ్యః) గవాదీనామ్ (మిత్రః) సర్వస్య సుహృత్ (సత్యః) సత్పురుషేషు భవః (వరుణః) ధర్మాఽఽచరణేషు శ్రేష్ఠః (ధర్మపతీనామ్) ధర్మస్య రక్షితౄణామ్. అయమ్మన్త్రః శత.౫.౩.౩. ౧౦.వ్యాఖ్యాతః. ॥౩౯॥

అన్వయః:-హే సభేశ! రాజన్! యతస్త్వం సవానాం సవితేవ, గృహపతీనా మగ్నిరివ, వనస్పతీనాం సోమ ఇవ, ధర్మపతీనాం సత్యో వరుణో మిత్ర ఇవ, వాచే బృహస్పతి రివ, జ్యైష్ఠ్యాయేంద్ర ఇవ, పశుభ్యో రుద్ర ఇవాసి తం త్వాఽఽప్త ఉపదేష్టా ప్రజాపాలనే సువతామ్. ॥౩౯॥

భావార్థః :-హే రాజంస్త్వం యే త్వామధర్మాన్నివర్త్య ధర్మానుష్ఠానే ప్రేరయేయుస్తేషామేవ సంగం సదా కురు, నేతరేషామ్. ॥౩౯॥

పదార్థము :-సభాపతివగు ఓ రాజా! నీవు (సవానామ్) ఐశ్వర్యమును (సవితా) సూర్యునివలె ప్రేరకుడవు (గృహపతీనామ్) గృహస్థులకు ఉపకారుడవగు (అగ్నిః) అగ్నివంటివాడవు (వనస్పతీనామ్) రావి మున్నగు వృక్షములలో (సోమః) సోమవల్లివంటివాడవు (ధర్మపతీనామ్) ధర్మమును పాలించువారియందు (సత్యః) సజ్జనులందు సజ్జనుడవు (వరుణః) శుభగుణకర్మస్వభావములందు శ్రేష్ఠుడవు (మిత్రః) స్నేహితునివంటివాడవు (వాచే) వేదవాణియందు (బృహస్పతిః) మహా విద్వాంసునివంటివాడవు (జ్యైష్ఠ్యాయ)

శ్రేష్ఠత్వమునందు (ఇన్ద్రః) పరమైశ్వర్యశాలివంటివాడవు (పశుభ్యః) గోవులు మున్నగు పశువులకొరకు (రుద్రః) శుద్ధవాయువువంటివాడవు. అట్టి (త్వా) నిన్ను ధర్మాత్ముడు, సత్యావాదివిద్వాంసుడు ధర్మముతో ప్రజారక్షణమందు (సువతామ్) ప్రేరేపించుగాక!. ॥౩౯॥

భావార్థము :- ఓ రాజా! అధర్మమునుండి మరల్చి ధర్మకార్యములకై ప్రేరణ నిచ్చువారి సాంగత్యమును సదాకాంక్షించుము. ధూర్తులను దూరమున నుంచుము. ॥౩౯॥

39.O King, thou art the creator of supremacy, useful like fire for the domestic people, the lord of the trees, the friend, faithful companion, and religious leader of the lovers of religion, the master of the Vedas, aged among the aged, and the protector of the cattle. May the religious, truthful, learned people urge thee to serve thy people !.

౩౯౬.ఇమం దేవా ఇత్యస్య దేవవాత ఋషిః, యజమానో దేవతా, భురిగ్బ్రాహ్మీ త్రిష్టుప్ ఛందః, ధైవతః స్వరః.

కస్మై కస్మై ప్రయోజనాయ కథంభూతో రాజా స్వీకార్య ఇత్యాహ.

ఏ యే ప్రయోజనములకొరకు ఎట్టి రాజును ఎన్నుకొనవలె నను విషయము.

౩౯౬ ఇమం దేవాఽ అసపత్నꣳసువధ్వం మహతే క్షత్రాయ మహతే
జ్యైష్ఠ్యాయ మహతే జానరాజ్యాయేంద్రస్యేంద్రియాయ ।
ఇమమముష్య పుత్ర మముష్యై పుత్రమస్యై విశఽ ఏష
వోఽమీ రాజా సోమోఽస్మాకం బ్రాహ్మణానాꣳరాజా ॥౪౦॥

ప.వి:- ఇమమ్, దేవాః, అసపత్నమ్, సువధ్వమ్, మహతే, క్షత్రాయ, మహతే, జ్యైష్ఠ్యాయ, మహతే, జానరాజ్యాయేతి జాన + రాజ్యాయ, ఇంద్రస్య, ఇంద్రియాయ, ఇమమ్, అముష్య, పుత్రమ్, అముష్యై, పుత్రమ్, అస్యై, విశే, ఏషః, వః, అమీఽ ఇత్యమీ, రాజా, సోమః, అస్మాకమ్, బ్రాహ్మణానామ్, రాజా ॥౪౦॥

పదార్థః :-(ఇమమ్) సమక్షే వర్తమానమ్ (దేవాః) ధార్మికా విద్వాంసః. (అసపత్నమ్) అజాత శత్రుమ్ (సువధ్వమ్) నిష్పాదయత (మహతే) మహాగుణవిశిష్టాయ (క్షత్రాయ) క్షత్రియాణాం పాలనాయ

(మహతే) (జ్యైష్ఠ్యాయ) జ్యేష్ఠత్వాయ (మహతే) (జానరాజ్యాయ) జనానాం రాజను భవాయ (ఇంద్రస్య) పరమైశ్వర్యయుక్తస్య పురుషస్య (ఇంద్రియాయ) ధనాయ (ఇమమ్)(అముష్యపుత్రమ్) ప్రతిష్ఠితస్య ధార్మికస్య విదుషః సంతానమ్ (అముష్యై) అముష్యై ధార్మికాయా విదుష్యాః (పుత్రమ్) పవిత్రమపత్యమ్ (అస్యై) వర్తమానాయాః (విశే) ప్రజాయాః (ఏషః) సర్వైః స్వీకృతః (వః) యుష్మాకం క్షత్రియాదీనామ్ (అమీ) పరోక్షే వర్తమానాః (రాజా) న్యాయప్రకాశకః (సోమః) సోమ ఇవ ప్రజాసు వర్తమానః (అస్మాకమ్) (బ్రాహ్మణానామ్) బ్రహ్మణః పరమేశ్వరస్య వేదచతుష్టయస్య వా సేవకానామ్ (రాజా) అయంమన్త్రః. శత. ౫. 3.3.౧౧. వ్యాఖ్యాతః.॥౪౦॥

అన్వయః :- హే ప్రజాస్థా దేవా యూయం త ఏష సోమో వోఽస్మాకం చ బ్రాహ్మణానాం రాజా యేఽమీ పరోక్షే వర్తంతే తేషాం చ రాజాఽస్తి, తమిమమముష్య పుత్రమముష్యై పుత్రమస్యై విశ ఇమమేవ మహతే క్షత్రాయ మహతే జ్యైష్ఠ్యాయ మహతే జానరాజ్యాయేంద్రస్యేంద్రియాయాఽసపత్నం సువధ్వమ్.॥౪౦॥

భావార్థః :- హే రాజప్రజాజనాః! యో విద్వద్భ్యాం మాతాపితృభ్యాం సుశిక్షితః కులీనో మహాగుణ కర్మస్వభావో జితేంద్రియత్వాదిగుణయుక్తః సేవితాఽష్టాచత్వారింశద్వర్షబ్రహ్మచర్యవిద్యాసుశిక్షః పూర్ణశరీరాత్మబలః ప్రజాపాలనప్రియో విద్వానస్తి తం సభాధ్యక్షం రాజానం కృత్వా సామ్రాజ్యం సేవధ్వమ్.॥౪౦॥

పదార్థము :- ప్రజలయందున్న నతడు (దేవాః) ఓ విద్వాంసులారా! మీరు (ఏషః) ఇట్టి (సోమః) చంద్రునివంటి ప్రజలయందు ప్రియస్వరూపుడు (వః) క్షత్రియులగు మీయెల్లరకు, బ్రాహ్మణులనుగు మాకందరకు (అమీ) పరోక్షమందుగల యితరులకును వారెల్లరకును రాజైయున్నాడు. అట్టి (ఇమమ్) ఈ (అముష్య) ఉత్తముని (పుత్రమ్) పుత్రుని (అముష్యై) శ్రేష్ఠవిద్యాది గుణములందు విదుషీమణియగు తల్లి పుత్రుని (అస్యై) ఇట్టి (విశే) ప్రజలకై (మహతే) గొప్ప (జ్యైష్ఠ్యాయ) ప్రశంసించదగిన (మహతే) గొప్ప (జానరాజ్యాయ) ధార్మికులుగల రాజ్యపాలనకొరకు (ఇన్ద్రస్య) పరమైశ్వర్యవంతుని (ఇన్ద్రియాయ) ధనము కొరకు (అసపత్నమ్) శత్రురహితముగ (సువధ్వమ్) ఒనర్చివేయుడు.॥౪౦॥

భావార్థము :- ఓ రాజా! మరియు ప్రజలారా! మీరు విద్వాంసులగు తల్లిదండ్రులచే సుశిక్షితుడు, కులీనుడు, చక్కని గుణకర్మస్వభావములు గలవాడు, జితేంద్రియుడు, ౪౮ సంవత్సరముల బ్రహ్మచర్యముచే నార్జించిన పూర్ణవిద్యలచే సుశీలుడు, శారీరకాత్మిక బలసంపన్నుడు, గొప్ప విద్వాంసుడగువానిని మాత్రమే సభాపతి రాజుగా నెంచుకొని చక్రవర్తిరాజ్యమును సేవించుడు.॥౪౦॥

40.O learned people, this lover of his subjects, is the King of you the Kshatriyas, and us the Brahmanas, and the people living afar. Him, the son of that father, and that mother, (for the protection of the people, for great supremacy), for soverignty over the virtuous, and for obtaining huge wealth, do ye render free from foes!.

అస్మిన్నధ్యాయే రాజధర్మ వర్ణనాదేతదర్థస్య పూర్వాధ్యాయార్థేన సహ సంగతిరస్తీతి జానంతు ॥

ఈ యధ్యాయమునందు రాజధర్మమును గూర్చిన వర్ణనగలదు. దీని యర్థము పూర్వాధ్యాయముతో గలిసియున్నదని యెరుగవలయును.

ఇతి శ్రీయుత పరివ్రాజకాచార్య మహావిదుషాం శ్రీ విరజానన్ద సరస్వతీస్వామినాం శిష్యేణ శ్రీమద్దయానన్ద సరస్వతీ స్వామినా విరచితే సంస్కృతార్య భాషాభ్యాం సమన్వితే సుప్రమాణయుక్తే యజుర్వేదభాష్యే నవమోఽధ్యాయః సమాప్తిం గతః.

శ్రీ మత్పరమహంస పరివ్రాజకాచార్య మహర్షిదయానందసరస్వతీస్వామి విరచిత సంస్కృతార్య భాషావిభూషిత
యజుర్వేదభాష్యమునందలి తొమ్మిదవ అధ్యాయమునకు ఆర్యావర్తమునందలి ఆంధ్రప్రదేశ్లో ఇందూరు మండ
లాంతర్గత బీబీపేట కాపురస్థులైన స్వ. లోకా లక్ష్మయ్య, వేంకమాంబార్యులద్వితీయపుత్రుడు,
శిష్యుడునునగు 'చతుర్వేదభాష్యానువాదభాస్కర' బిరుదాంకితులు, వేదగిరి ప్రథమ
పీఠాధిపతులునైన 'పం. లోకమలహరి సిద్ధాంతాచార్యుల'చే నొనర్చబడిన ఆంధ్రానువాదము;
పాలమూరు (మహబూబ్‌నగర్) జనపదమునందలి కొందుర్గు మండలాంతర్గత రావిర్యాల
గ్రామవాస్తవ్యులు స్వ. శివనీలమ్మబుగ్గారెడ్డి గార్ల పుత్రుండు, కలాప్రపూర్ణ, వేదతత్త్వ
వేత్త పండిత గోపదేవశాస్త్రి దర్శనాచార్యుల శిష్యుండు, వేదగిరి స్థాపకు
లునైన సిద్ధాంతాలంకార, విద్యాభూషణ, ఆర్షవిద్యావినోద ఆచార్య
'మఱ్ఱి కృష్ణారెడ్డి' సంపాదకత్వమున పరిష్కరింపబడిన

తొమ్మిదవ అధ్యాయము సమాప్తము

ఓం శాంతిః శాంతిః శాంతిః.

యజుర్వేదభాష్యము

దశమాధ్యాయము - విషయసూచిక

ఇందులో 34 మంత్రములు, 41 ఛందస్సులు, 2059 అక్షరములు

అథ దశమో౽ధ్యాయః

అస్మిన్నధ్యాయే చతుస్త్రింశన్మన్త్రాః సన్తీతి వేదితవ్యమ్

ఓం.విశ్వాని దేవ సవితర్దురితాని పరా సువ। యద్భద్రం తన్న౽ ఆ సువ ॥య.30.3॥

౩౯౭. అపో దేవా ఇత్యస్య వరుణ ఋషిః, ఆపో దేవతాః,నిచృదార్షీ త్రిష్టుప్ ఛందః, ధైవతః స్వరః.

అథ మనుష్యైర్విదుషామనుకరణేన పదార్థేభ్య ఉపయోగో గ్రాహ్య ఇత్యాహ.

ఈ దశమాధ్యాయమునందలి మొదటి మంత్రమందు మానవులు విద్వాంసుల కనుకూలముగ నుండి పదార్థముల నుపయోగించుకొనవలెనని యుపదేశించబడెను.

౩౯౭ అపో దేవా మధుమతీరగృభ్ణన్నూర్జస్వతీ రాజస్వశ్చితానాః।
యాభిర్మిత్రావరుణావభ్యషించన్యాభిరింద్రమనయన్నత్యరాతీః ॥౧॥

ప.విః- అపః, దేవాః, మధుమతీరితి మధు + మతీః అగృభ్ణన్, ఊర్జస్వతీః, రాజస్వ ఇతి రాజ + స్వః, చితానాః, యాభిః, మిత్రావరుణౌ, అభి, అసించన్, యాభిః, ఇంద్రమ్, అనయన్, అతి, అరాతీః॥౧॥

పదార్థః:-(అపః) జలాని ప్రాణాన్వా (దేవాః) విద్వాంసః (మధుమతీః) ప్రశస్త మధురాదిగుణయుక్తాః (అగృభ్ణన్) గృహ్ణీత (ఊర్జస్వతీః) బలపరాక్రమప్రదాః (రాజస్వః) రాజజనికాః (చితానాః) సంజ్ఞాకారిణ్యః. అత్ర వికరణ లుగ్ వ్యత్యయేనాత్మనేపదం చ (యాభిః)(మిత్రావరుణౌ) ప్రాణోదానౌ (అభి)(అసించన్) సించంతి (యాభిః) క్రియాభిః (ఇంద్రమ్) విద్యుతమ్ (అనయన్) ప్రాప్నువంతి (అతి)(అరాతీః) శత్రూన్. అయమన్త్రః. శత ౫.3.౪.౨-3 వ్యాఖ్యాతః.॥౧॥

అన్వయః:-హే మనుష్యా! యూయం విపశ్చితో దేవా యాభిర్మిత్రావరుణావభ్యసించన్, యాభిరింద్రమరాతీశ్చానయన్, తాభిర్మధుమతీరూర్జస్వతీశ్చితానా రాజస్వ౽ఽపో౽గృభ్ణన్ గృహ్ణీత.॥౧॥

భావార్థః :-మనుష్యైర్విద్వత్సహాయేనా౽పః సుపరీక్ష్యోపయుజ్యంతామ్. శత్రూన్నివర్త్య ప్రజయా సహ ప్రాణవత్ ప్రియత్వే వర్తితవ్యమాభ్య ఉపకారో నేయః.॥౧॥

పదార్థము :-ఓ మానవులారా! (దేవాః) చతురవిద్వాంసులగు మీరు (యాభిః) ఎట్టి క్రియలచే (మిత్రావరుణౌ) ప్రాణోదానములను (అభ్యసించన్) సర్వవిధముల సేచన మొనర్చుచున్నారో మరియు

(అరాతీః) శత్రువులను (అనయన్) జయించుచున్నారో, అట్టి క్రియలచే (మధుమతీః) ప్రశంసించదగిన మధురము మున్నగు గుణయుక్తముల (ఊర్జస్వతీః) బలపరాక్రమముల వృద్ధిపరచు (చితానాః) చైతన్యము నిచ్చు (రాజస్వః) జ్ఞానప్రకాశముతో గూడిన రాజ్యమును ప్రాప్తింపజేయు (ఆపః) జలములను లేక ప్రాణములను (అగృభ్ణన్) పొందుడు.॥౧॥

భావార్థము :- మానవులు విద్వాంసుల సహాయముచే జలములను లేక ప్రాణములను పరీక్షించుకొని వానిచే నుపయోగమును పొందవలయును. శత్రువులను నాశపరచి ప్రజలను ప్రాణములవలె ప్రేమించవలయును. ఈ జలములతో ప్రాణములతో ఉపకారమును పొందుచుండవలయును.॥౧॥

1.O wise persons, the means through which ye control breath, create electric power, and conquer foes, should also be employed to qcquire sweet, strength-infusing, refreshing, and sovereignty-bestowing waters!.

౩౮౮. వృష్ణ ఊర్మిరిత్యస్య వరుణఋషిః, వృషా దేవతా, స్వరాడ్ బ్రాహ్మీ పంక్తిశ్ఛందః, పంచమః స్వరః.

అథ విద్వాంసః కీదృశం రాజానం ప్రతి కిం కిం యాచేరన్నిత్యాహ.

విద్వాంసు లెట్టి రాజును ఏమి యాచించవలె నను విషయ మీ మంత్రమందు గలదు.

౩౮౮ వృష్ణఽ ఊర్మి రసి రాష్ట్రదా రాష్ట్రం మే దేహి స్వాహా।

వృష్ణఽ ఊర్మి రసి రాష్ట్రదా రాష్ట్ర మముష్మై దేహి।

వృషసేనోఽసి రాష్ట్రదా రాష్ట్రం మే దేహి స్వాహా।

వృషసేనోఽసి రాష్ట్రదా రాష్ట్ర మముష్మై దేహి ॥౨॥

ప.వి:- వృష్ణః, ఊర్మిః, అసి, రాష్ట్రదా ఇతి రాష్ట్ర + దాః, రాష్ట్రమ్, మే, దేహి, స్వాహా, వృష్ణః, ఊర్మిః, అసి, రాష్ట్రదా ఇతి రాష్ట్ర + దాః, రాష్ట్రమ్, అముష్మై, దేహి, వృషసేన ఇతి వృష+సేనః, అసి, రాష్ట్రదా ఇతి రాష్ట్ర + దాః, రాష్ట్రమ్, మే, దేహి, స్వాహా, వృషసేన ఇతి వృష + సేనః, అసి, రాష్ట్రదా ఇతి రాష్ట్ర + దాః, రాష్ట్రమ్, అముష్మై, దేహి ॥౨॥

పదార్థః:-(వృష్ణః) సుఖవర్షకస్య విజ్ఞానస్య (ఊర్మిః) ప్రాపకః. అర్తే రూచ్చ. ఉ.౪.౪౪. ఇతి ఋ ధాతోర్మిః (అసి) (రాష్ట్రదాః) రాష్ట్రం దదాతీతి (రాష్ట్రమ్) రాజ్యమ్ (మే) మహ్యమ్ (దేహి)(స్వాహా) సత్యయా నీత్యా (వృష్ణః) సుఖవర్షకస్య రాజ్యస్య (ఊర్మిః) జ్ఞాతా (అసి)(రాష్ట్రదాః) రాజ్యప్రదాః (రాష్ట్రమ్) న్యాయప్రకాశితమ్ (అముష్మై) రాజ్యపాలకాయ (దేహి) (వృషసేనః) వృషా బలయుక్తా సేనా యస్య సః (అసి) (రాష్ట్రదాః) రాజ్ఞాం కర్మప్రదాః (రాష్ట్రమ్) రాజ్యమ్ (మే) ప్రత్యక్షాయ మహ్యమ్ (దేహి) (స్వాహా) సుష్ఠువాచా (వృషసేనః) హృష్టపుష్టసేనః (అసి) (రాష్ట్రదాః) (రాష్ట్రమ్) (అముష్మై) పరోక్షాయ జనాయ. (దేహి) అయమ్మన్త్రః. శత. ౫.౩.౪. ౫-౬ వ్యాఖ్యాతః.॥౨॥

అన్వయః :-హే రాజన్! యతస్త్వం వృష్ణ ఊర్మీ రాష్ట్రదా అసి తస్మాన్మే స్వాహా రాష్ట్రం దేహి. వృష్ణ ఊర్మీ రాష్ట్రదా అసి, అముష్మై రాష్ట్రం దేహి. రాష్ట్రదా వృషసేనోఽసి స్వాహా రాష్ట్రం దేహి. రాష్ట్రదా వృషసేనోఽసి, త్వమముష్మై రాష్ట్రం దేహి.॥౨॥

భావార్థః :-యో మనుష్యో దుష్టాన్ జిత్వా ప్రత్యక్షాన్ శ్రేష్ఠాన్ సత్కృత్య రాజ్యాధికారం రాజ్యశ్రియం దదాతి స చక్రవర్తీ భవితుం యోగ్యో జాయతే.॥౨॥

పదార్థము :-ఓ రాజా! నీవు (వృష్ణః) సుఖముల వర్షింపజేయువాడవు, జ్ఞానప్రాప్తి గలిగించువాడవు (రాష్ట్రదాః) రాజ్యము నిచ్చువాడవునై (అసి) ఉన్నావు. అందువల్ల (మే) నాకు (స్వాహా) సత్యనీతిచే (రాష్ట్రమ్) రాజ్యమును (దేహి) ఇమ్ము (వృష్ణః) సుఖముల వర్షింపజేయు రాజ్యమును (ఊర్మిః) ఎరిగినవాడవు మరియు (రాష్ట్రదాః) రాజ్యమును ప్రసాదించువాడవునై (అసి) ఉన్నావు. కావున (అముష్మై) ఆ రాజ్యము నేలు సత్పురుషులకు (రాష్ట్రమ్) న్యాయముచే ప్రకాశించు రాజ్యమును (దేహి) ఇమ్ము (రాష్ట్రదాః) రాజుల కర్తవ్యకర్మల నిచ్చువాడవు (వృషసేనః) శక్తివంతమైన సైన్యములు గలిగిన సైన్యాధిపతివై (అసి) ఉన్నావు (మే) ప్రత్యక్షముగనున్న నాకొరకు (స్వాహా) చక్కని వాణిచే (రాష్ట్రమ్) రాజ్యమును (దేహి) ఇమ్ము. మరియు (రాష్ట్రదాః) ప్రత్యక్షముగ రాజ్యమునిచ్చువాడవు (వృషసేనః) ఆనందోత్సాహ వీరసైన్యములు గలవాడవై (అసి) ఉన్నావు. కావున నీవు (అముష్మై) ఆ పరోక్షమున నున్నవానికొరకు (రాష్ట్రమ్) రాజ్యమును (దేహి) ఇమ్ము. ॥౨॥

భావార్థము :-దుష్టప్రాణులను జయించి ప్రత్యక్ష, అప్రత్యక్షమునందున్న సత్పురుషులను సత్కరించి వారికి అధికారము మరియు శోభను గలిగించు వీరపరాక్రమవంతుడగు రాజపురుషునికే చక్రవర్తి రాజ్యాధికారము ఉండవలయును.॥౨॥

2.O people, ye are the givers of Kingship, that brings knowledge and showers happiness, bestow on me the kingdom, in a righteous manner. Ye are the knowers of government that showers happiness, and the givers of Kingship, bestow Kingdom on him, who can protect it. Ye are the definers of the duties of Kings, and masters of a strong army, bestow on me the Kingdom, in a beautiful speech. Ye are the givers of Kingship, and masters of a strong army, bestow the Kingdom on the deserving!.

౩౯. అర్థేత ఇత్యస్య వరుణ ఋషిః, అపాం పతిర్దేవతా, పూర్వస్యాభికృతిశ్ఛందః, ఋషభః, స్వరః, దేహీత్యస్య నిచృజ్జగతీ ఛందః, నిషాదః స్వరః.

పునా రాజాఽమాత్యసేనా ప్రజాజనాః పరస్పరం కథం వర్తేరన్నిత్యుపదిశ్యతే.

రాజు, మంత్రులు, సేన, ప్రజలు పరస్పరమెట్లు మెలగవలయునను విషయము.

౩౯ అర్థేత స్థ రాష్ట్రదా రాష్ట్రం మే దత్త స్వాహార్థేత స్థ రాష్ట్రదా రాష్ట్రమముష్మై
దత్తౌజస్వతీ స్థ రాష్ట్రదా రాష్ట్రం మే దత్త స్వాహౌజస్వతీ స్థ రాష్ట్రదా
రాష్ట్రమముష్మై దత్తాపః పరివాహిణీ స్థ రాష్ట్రదా రాష్ట్రం మే దత్త
స్వాహాపః పరివాహిణీ స్థ రాష్ట్రదా రాష్ట్రమముష్మై దత్తాపాంపతిరసి
రాష్ట్రదా రాష్ట్రం మే దేహి స్వాహాఽపాంపతిరసి రాష్ట్రదా రాష్ట్ర
మముష్మై దేహ్యాపాం గర్భోఽసి రాష్ట్రదా రాష్ట్రం మే దేహి
స్వాహాఽపాం గర్భోఽసి రాష్ట్రదా రాష్ట్రమముష్మై దేహి ॥౩॥

ప.విః- అర్థేత, ఇత్యర్థ + ఇతః, స్థ, రాష్ట్రదా ఇతి రాష్ట్ర+దాః, రాష్ట్రమ్, మే, దత్త, స్వాహా, అర్థేత ఇత్యర్థ+ఇతః, స్థ, రాష్ట్రదా ఇతి రాష్ట్ర+దాః, రాష్ట్రమ్, అముష్మై, దత్త, ఓజస్వతీః, స్థ, రాష్ట్రదా ఇతి రాష్ట్ర+దాః, రాష్ట్రమ్, మే, దత్త, స్వాహా, ఓజస్వతీః, స్థ, రాష్ట్రదా ఇతి రాష్ట్ర+దాః, రాష్ట్రమ్, అముష్మై, దత్త, ఆపః, పరివాహిణీః, పరివాహినీరితి పరి +వాహినీః, స్థ, రాష్ట్రదా ఇతి రాష్ట్ర+దాః, రాష్ట్రమ్, మే, దత్త, స్వాహా, ఆపః, పరివాహిణీః, పరివాహినీరితి పరి+వాహినీః, స్థ, రాష్ట్రదా ఇతి రాష్ట్ర+దాః, రాష్ట్రమ్,

అవముష్మై, దత్త, అపామ్, పతిః, అసి, రాష్ట్రదా ఇతి రాష్ట్ర+దాః, రాష్ట్రమ్, మే,

దేహి,స్వాహా, అపామ్, పతిః, అసి, రాష్ట్రదా ఇతి రాష్ట్ర+దాః, రాష్ట్రమ్, అముష్మై, దేహి,

అపామ్, గర్భః, అసి, రాష్ట్రదా ఇతి రాష్ట్ర+దాః, రాష్ట్రమ్, మే, దేహి, స్వాహా, అపామ్,

గర్భః, అసి, రాష్ట్రదా ఇతి రాష్ట్ర+దాః, రాష్ట్రమ్, అముష్మై, దేహి ॥3॥

పదార్థః :-(అర్థేతః) యేఽర్థం యంతి (స్థ) భవత. (రాష్ట్రదాః) రాజ్యప్రదాః సభాసదః (రాష్ట్రమ్) రాజ్యమ్ (మే) మహ్యమ్ (దత్త)(స్వాహా) సత్యయా వాచా (అర్థేతః) (స్థ) (రాష్ట్రదాః) (రాష్ట్రమ్) (అముష్మై) (దత్త) (ఓజస్వతీః) విద్యాబలపరాక్రమయుక్తా రాజస్త్రియః (స్థ) (రాష్ట్రదాః) (రాష్ట్రమ్) (మే) మహ్యమ్ (దత్త) (స్వాహా) న్యాయయుక్తయా నీత్యా (ఓజస్వతీః) జితేంద్రియాః (స్థ) రాష్ట్రదాః (రాష్ట్రమ్) (అముష్మై) (దత్త)(అపామ్) పూర్వోక్తానామ్ (పతిః) పాలకః (అసి) (రాష్ట్రదాః) (రాష్ట్రమ్)(మే) (దేహి) (స్వాహా) ప్రియయా వాచా (అపామ్) ప్రాణానామ్ (పతిః) రక్షకః (అసి) (రాష్ట్రదాః) (రాష్ట్రమ్) (అముష్మై) (దేహి) (అపామ్) (గర్భః) అంతర్హితః (అసి) (రాష్ట్రదాః) (రాష్ట్రమ్) (మే) (దేహి) (స్వాహా) యుక్తిమత్యా వాచా (అపామ్) (గర్భః) స్తోతుం యోగ్యః (అసి) (రాష్ట్రదాః) (రాష్ట్రమ్) (అముష్మై) (దేహి). అయమ్మన్త్రః శత. ౫.౩.౪.౭-౧౧ వ్యాఖ్యాతః ॥3॥

అన్వయః :-హే మనుష్యా! యే యూయమర్థేతస్సంతః స్వాహా రాష్ట్రదాః స్థ, తే మే రాష్ట్రం దత్త. యే యూయమర్థేతః సంతో రాష్ట్రదాః స్థ, తేఽముష్మై రాష్ట్రం దత్త. యా యూయం స్వాహౌజస్వతీః సత్యో రాష్ట్రదాః స్థ తా మే రాష్ట్రం దత్త. యా ఓజస్వతీ రాష్ట్రదాః స్థ, తా అముష్మై రాష్ట్రం దత్త. యా యూయం స్వాహా పరివాహిణీ రాష్ట్రదాః స్థ, తా మే రాష్ట్రం దత్త. యా యూయం పరివాహిణీ రాపో రాష్ట్రదాః స్థ, తా అముష్మై రాష్ట్రం దత్త. యస్త్వం రాష్ట్రదా అపాం పతిరసి సోఽముష్మై రాష్ట్రం దేహి. యస్త్వం స్వాహా రాష్ట్రదా అపాం గర్భోఽసి స త్వం మే రాష్ట్రం దేహి. యస్త్వం రాష్ట్రదా అపాం గర్భోఽసి సోఽముష్మై రాష్ట్రం దేహి. ॥3॥

భావార్థః:-యే పురుషా రాజానో యా రాజస్త్రియశ్చ స్యుస్తాః స్వోత్కర్షార్థం పరోత్కర్షసహనం సర్వాన్ మనుష్యాన్ విద్యాసుశిక్షాయుక్తాంశ్చ కృత్వా రాజ్యభాగినో రాజ్యసేవిన్యశ్చ స్యుః. న ఖల్వీర్ష్యయా పరేషాం హానికరణాత్ స్వరాజ్యభ్రంశమాకారయేయుః. ॥3॥

పదార్థము:-ఓ మానవులారా! మీరు (అర్థేతః) ఉత్తమపదార్థముల బడయుచు (స్వాహా) సత్యనీతిచే (రాష్ట్రదాః) రాజ్యమునుసేవించు సభాసదులు (స్థ) ఐయున్నారు. అట్టి మీరు (మే) నాకు (రాష్ట్రమ్)

రాజ్యమును (దత్త) ప్రసాదించుడు. మరియు మీరు (అర్థేతః) పదార్థముల నెరుగువారు (రాష్ట్రదాః) రాజ్యమునొసగువారును నై (స్థ) ఉన్నారు. అట్టి మీరు (అముష్మై) రాజ్యపాలకుడగు నాతనికి (రాష్ట్రమ్) రాజ్యమును (దత్త) ఒసగుడు (స్వాహా) సత్యనీతితోగూడ (ఓజస్వతీః) విద్య, బలపరాక్రమములుగల రాణులారా! మీరు (రాష్ట్రదాః) రాజ్యము నొసగువారై (స్థ) ఉన్నారు. అట్టి మీరు (మే) నాకు (రాష్ట్రమ్) రాజ్యమును (దత్త) ప్రసాదించుడు. మరియు మీరు (ఓజస్వతీః) ఇంద్రియముల జయించినవారై (రాష్ట్రదాః) రాజ్యము నిచ్చువారై (స్థ) ఉన్నారు. కావున మీరు (అముష్మై) విద్యాబలపరాక్రమములుగల పురుషార్థికి (రాష్ట్రమ్) రాజ్యమును (దత్త) ఒసగుడు. మీరు (స్వాహా) సత్యనీతితో (పరివాహిణీః) తమవంటి ప్రియమైనవారు (రాష్ట్రదాః) రాష్ట్రమునిచ్చువారలై (స్థ) ఉన్నారు (మే) నాకు (రాష్ట్రమ్) రాజ్యమును (దత్త) ఒసగుడు. మరియు మీరు (పరివాహిణీః) తమకు అనుకూలురగు భర్తలతోగూడ ప్రసన్నులగు (ఆపః) ఆత్మవంటి ప్రియురాండ్రు (రాష్ట్రదాః) రాజ్యమునిచ్చువారు (స్థ) ఐయున్నారు. అట్టి మీరు (అముష్మై) బ్రహ్మచారియగు యా వీరునకు (రాష్ట్రమ్) రాజ్యమును (దత్త) ప్రసాదించుడు. ఓ సభాధ్యక్షా! నీవు (రాష్ట్రదాః) రాజ్యము నొసగువాడవు (అపామ్) జలాశయముల (పతిః) రక్షకుడవునై (అసి) ఉన్నావు. అట్టి నీవు (స్వాహా) సత్యనీతితోగూడ (రాష్ట్రమ్) రాజ్యమును (దేహి) ఇమ్ము. ఓ సభాపతీ! నీవు (స్వాహా) సత్యవాక్కులతో (రాష్ట్రదాః) రాజ్యము నొసగువాడవు. (అపామ్) ప్రాణుల (పతిః) రక్షకుడవై (అసి) ఉన్నావు. అట్టినీవు (అముష్మై) ప్రాణపోషకుడగు ఆ వీరునకు (రాష్ట్రమ్) రాజ్యమును (దేహి) ఇమ్ము. వీరుడవగు ఓ రాజా! నీవు (స్వాహా) సత్యనీతితో (రాష్ట్రదాః) రాజ్యమునొసగువాడవు (అపామ్) సైన్యములమధ్య (గర్భః) గర్భమువలె రక్షితుడవునై (అసి) ఉన్నావు. అట్టి నీవు (మే) ఆలోచనాపరుడనగు నాకు (రాష్ట్రమ్) రాజ్యమును (దేహి) ఇమ్ము. ఓ రాజా! నీవు (రాష్ట్రదాః) రాజ్యము నొసగెడువాడవు (అపామ్) ప్రజలవిషయమునందు (గర్భః) స్తుతించదగినవాడవునై (అసి) ఉన్నావు. అట్టి నీవు (అముష్మై) ఆ ప్రశంసనీయునకు (రాష్ట్రమ్) రాజ్యమును (దేహి) ఇమ్ము.॥3॥

భావార్థము :- రాజ్యాధికారులు, వారి స్త్రీలు తమ యున్నతికొరకు ఇతరుల యున్నతిని సహించి సకలప్రజలను రాజ్యమునకు యోగ్యులుగ జేయవలయును. వారును చక్రవర్తిరాజ్యభోగముల ననుభవించ వలయును. కాని ఈర్ష్యాసూయలచే ఇతరులకు హానిని గలిగించి రాజ్యమునకు భంగము గలుగనీయరాదు.॥3॥

3.O wealthy people, givers of Kingship, bestow on me the Kingdom in a righteous manner. Ye, the masters of knowledge, and givers of Kingship, bestow Kingdom on him who can protect it!.

Ye royal women, imbued with knowledge, strength and supremacy, givers of Kingship, bestow kingdom on me in a righteous manner. Ye self-controlled ladies, the givers of Kingship, bestow kingdom on him, who deserves it.

Ye kind ladies, givers of kingship, bestow kingdom on me in a righteous manner!.

Ye' kind ladies, givers of kingship, bestow kingdom on the self controlled hero!.

O ye protectors of the people, givers of kingship, bestow kingdom on me in a righ-

teous manner. Ye controllers of breath and givers of kingship, bestow kingdom on him, who protects his subjects!.

O valiant King, guarded by the armies which give thee women-like protection, and are the givers of Kingship, help me a considerate successor in the election as a king!.

O King, praised by the subjects, the electors of a ruler, help pass on the Kingship to the well-praised deserving person!.

౪౦౦. సూర్యత్వచస ఇత్యస్య వరుణ ఋషిః, సూర్యాదయో మంత్రోక్తా దేవతాః, పూర్వస్య జగతీ ఛందః, నిషాదః స్వరః, సూర్యవర్చస ఇతి ద్వితీయస్య స్వరాట్ పంక్తిశ్ఛందః, పంచమః స్వరః, వ్రజక్షిత ఇతి తృతీయస్య శవిష్ఠా ఇతి చతుర్థస్య చ స్వరాట్ వికృతిశ్ఛందః, మధ్యమః స్వరః, వ్రజక్షితస్థేత్యస్య స్వరాట్ సంస్కృతిశ్ఛందః, గాంధారః స్వరః, శక్వరీస్థేత్యస్య భురిగాకృతి శ్ఛందః, పంచమః స్వరః, మధుమతీరిత్యస్య భురిక్ త్రిష్టుప్ ఛందః, ధైవతః స్వరః.

మనుష్యాః కీదృశా భూత్వా కస్మై కస్మై కిం కిం ప్రదద్యురిత్యాహ.

మనుష్యు లెట్టి వారై ఎవరెవరి కే మేమి ఈయవలె నను విషయమిందు గలదు.

౪౦౦ సూర్యత్వచస స్థ రాష్ట్రదా రాష్ట్రం మే దత్త స్వాహా సూర్యత్వచస స్థ
రాష్ట్రదా రాష్ట్రమముష్మై దత్త సూర్యవర్చస స్థ రాష్ట్రదా రాష్ట్రం మే దత్త
స్వాహా సూర్యవర్చస స్థ రాష్ట్రదా రాష్ట్రమముష్మై దత్త మాందా స్థ రాష్ట్రదా
రాష్ట్రం మే దత్త స్వాహా మాందా స్థ రాష్ట్రదా రాష్ట్ర ముముష్మై దత్త
వ్రజక్షిత స్థ రాష్ట్రదా రాష్ట్రం మే దత్త స్వాహా వ్రజక్షిత స్థ రాష్ట్రదా
రాష్ట్రమముష్మై దత్త వాశా స్థ రాష్ట్రదా రాష్ట్రం మే దత్త స్వాహా
వాశా స్థ రాష్ట్రదా రాష్ట్రమముష్మై దత్త శవిష్ఠా స్థ రాష్ట్రదా రాష్ట్రం మే
దత్త స్వాహా శవిష్ఠా స్థ రాష్ట్రదా రాష్ట్రమముష్మై దత్త శక్వరీ స్థ

రాష్ట్రదా రాష్ట్ర మేమ్మే దత్త స్వాహా శక్వరీ స్థ రాష్ట్రదా రాష్ట్రమముష్మై దత్త జనభృత స్థ రాష్ట్రదా రాష్ట్రం మే దత్త స్వాహా జనభృత స్థ రాష్ట్రదా రాష్ట్రమముష్మై దత్త విశ్వభృత స్థ రాష్ట్రదా రాష్ట్రం మే దత్త స్వాహా విశ్వభృత స్థ రాష్ట్రదా రాష్ట్రమముష్మై దత్తాపః స్వరాజ స్థ రాష్ట్రదా రాష్ట్రమముష్మై దత్త । మధుమతీ ర్మధుమతీభిః పృచ్యంతామ్మహి క్షత్రం క్షత్రియాయ వన్వానాః అనాధృష్టాః సీదత సహౌజసో మహి క్షత్రం క్షత్రియాయ దధతీః॥౪॥

ప.వి:- సూర్యత్వచస ఇతి సూర్య+త్వచసః, స్థ, రాష్ట్రదా ఇతి రాష్ట్ర+దాః, రాష్ట్రమ్, మే, దత్త, స్వాహా, సూర్యత్వచస ఇతి సూర్య+త్వచసః, స్థ, రాష్ట్రదా ఇతి రాష్ట్ర+దాః, రాష్ట్రమ్, అముష్మై, దత్త, సూర్యవర్చస ఇతి సూర్య+వర్చసః, స్థ, రాష్ట్రదా ఇతి రాష్ట్ర+దాః, రాష్ట్రమ్, మే, దత్త, స్వాహా, సూర్యవర్చస ఇతి సూర్య+వర్చసః, స్థ, రాష్ట్రదా ఇతి రాష్ట్ర+దాః, రాష్ట్రమ్, అముష్మై, దత్త, మాందాః, స్థ, రాష్ట్రదా ఇతి రాష్ట్ర+దాః, రాష్ట్రమ్, మే, దత్త, స్వాహా, మాందాః, స్థ, రాష్ట్రదా ఇతి రాష్ట్ర+దాః, రాష్ట్రమ్, అముష్మై, దత్త, వ్రజక్షిత ఇతి వ్రజ+క్షితః, స్థ, రాష్ట్రదా ఇతి రాష్ట్ర+దాః, రాష్ట్రమ్, మే, దత్త, స్వాహా, వ్రజక్షిత ఇతి వ్రజ+క్షితః, స్థ, రాష్ట్రదా ఇతి రాష్ట్ర+దాః, రాష్ట్రమ్, అముష్మై, దత్త, వాశాః, స్థ, రాష్ట్రదా

ఇతి రాష్ట్ర+దాః, రాష్ట్రమ్, మే, దత్త, స్వాహా, వాశాః, స్థ, రాష్ట్రదా, ఇతి, రాష్ట్ర+దాః, రాష్ట్రమ్, అముష్మై, దత్త, శవిష్ఠాః, స్థ, రాష్ట్రదా ఇతి రాష్ట్ర+దాః, రాష్ట్రమ్, మే, దత్త, స్వాహా, శవిష్ఠాః, స్థ, రాష్ట్రదా ఇతి రాష్ట్ర+దాః, రాష్ట్రమ్, అముష్మై, దత్త, శక్వరీః, స్థ, రాష్ట్రదా ఇతి రాష్ట్ర+దాః, రాష్ట్రమ్, మే, దత్త, స్వాహా, శక్వరీః, స్థ, రాష్ట్రదా ఇతి రాష్ట్ర+దాః, రాష్ట్రమ్, అముష్మై, దత్త, జనభృత ఇతి జన+భృతః, స్థ, రాష్ట్రదా ఇతి రాష్ట్ర+దాః, రాష్ట్రమ్, మే, దత్త, స్వాహా, జనభృత ఇతి జన+భృతః, స్థ, రాష్ట్రదా ఇతి రాష్ట్ర+దాః, రాష్ట్రమ్, అముష్మై, దత్త, విశ్వభృత ఇతి విశ్వ+భృతః, స్థ, రాష్ట్రదా ఇతి రాష్ట్ర+దాః, రాష్ట్రమ్, మే, దత్త, స్వాహా, విశ్వభృత ఇతి విశ్వ+భృతః, స్థ, రాష్ట్రదా ఇతి రాష్ట్ర+దాః, రాష్ట్రమ్, అముష్మై, దత్త, ఆపః, స్వరాజ ఇతి స్వ+రాజః, స్థ, రాష్ట్రదా ఇతి రాష్ట్ర+దాః, రాష్ట్రమ్, అముష్మై, దత్త, మధుమతీరితి మధు+మతీః, మధుమతీభిరితి మధు+మతీ+భిః, పృచ్యంతామ్, మహి, క్షత్రమ్, క్షత్రియాయ, వన్వానాః, అనాధృష్టాః, సీదత, సహౌజస ఇతి సహ+ఓజసః, మహి, క్షత్రమ్, క్షత్రియాయ, దధతీః ॥౪॥

పదార్థః:-(సూర్యత్వచసః) సూర్యస్య త్వచః సంవార ఇవ త్వచో యేషాం తే (స్థ) భవథ (రాష్ట్రదాః) (రాష్ట్రమ్) (మే) (దత్త) (స్వాహా) (సూర్యత్వచసః) (స్థ) (రాష్ట్రదాః) (రాష్ట్రమ్) (అముష్మై) (దత్త) (సూర్యవర్చసః) సూర్యస్య ప్రకాశ ఇవ వర్చో విద్యాధ్యయనం యేషాం తే (స్థ) (రాష్ట్రదాః) (రాష్ట్రమ్) (మే) (దత్త) (స్వాహా) (సూర్యవర్చసః) (స్థ) (రాష్ట్రదాః) (రాష్ట్రమ్) (అముష్మై) (దత్త) (మాందాః) యే జనాన్ మందయంత్యానందయంతి త ఏవ మాందాః (స్థ) (రాష్ట్రదాః) (రాష్ట్రమ్) (మే) (దత్త) (స్వాహా) (మాందాః) (స్థ) (రాష్ట్రదాః) (రాష్ట్రమ్) (అముష్మై) (దత్త) (వ్రజక్షితః) వ్రజాన్

గవాదిస్థిత్యర్థాన్ దేశాన్ క్షియంతి నివాసయంతి తే (స్థ) (రాష్ట్రదాః) (రాష్ట్రమ్) (మే) (దత్త) (స్వాహా) (వ్రజక్షితః) (స్థ) (రాష్ట్రదాః) (రాష్ట్రమ్) (అముష్మై) (దత్త) (వాశాః) య ఉశంతి కామయంతే తే (స్థ) (రాష్ట్రదాః) (రాష్ట్రమ్) (మే) (దత్త) (స్వాహా) (వాశాః) (స్థ) (రాష్ట్రదాః) (రాష్ట్రమ్) (అముష్మై) (దత్త) (శవిష్ఠాః) అతిశయేన బలవంతః (స్థ) (రాష్ట్రదాః) (రాష్ట్రమ్) (మే) (దత్త) (స్వాహా) (శవిష్ఠాః) (స్థ) (రాష్ట్రదాః) (రాష్ట్రమ్) (అముష్మై) (దత్త) (శక్వరీః) శక్తిమత్యః (స్థ) (రాష్ట్రదాః) (రాష్ట్రమ్) (మే) (దత్త) (స్వాహా) (శక్వరీః) (స్థ) (రాష్ట్రదాః) (రాష్ట్రమ్) (అముష్మై) (దత్త) (జనభృతః) యే జనాన్ బిభ్రతి తే (స్థ) (రాష్ట్రదాః) (రాష్ట్రమ్) (మే) (దత్త) (స్వాహా) (జనభృతః) (స్థ)(రాష్ట్రదాః) (రాష్ట్రమ్) (అముష్మై) (దత్త) (విశ్వభృతః) యే విశ్వం బిభ్రతి తే (స్థ) (రాష్ట్రదాః) (రాష్ట్రమ్) (మే) (దత్త) (స్వాహా) (విశ్వభృతః) (స్థ) (రాష్ట్రదాః) (రాష్ట్రమ్) (అముష్మై) (దత్త) (ఆపః) సకలవిద్యాధర్మవ్యాపినః (స్వరాజః) యే స్వం రాజంతే తే (స్థ) (రాష్ట్రదాః) (రాష్ట్రమ్) (అముష్మై) (దత్త) (మధుమతీః) మధురాదిగుణయుక్తా ఓషధ్యః (మధుమతీభిః) మధురాది గుణయుక్తాభిర్వసంతాదిభిరృతుభిః (పృచ్యంతామ్) పరిపచ్యంతామ్ (మహి) మహత్పూజ్యం (క్షత్రమ్) క్షత్రియాణాం రాజ్యమ్ (క్షత్రియాయ) క్షత్రస్య పుత్రాయ (వన్వానాః) యాచమానాః (అనాధృష్టాః) శత్రుభిరధర్షితాః (సీదత) (సహౌజసః) ఓజసా బలేన సహ వర్తమానాః (మహి) (క్షత్రమ్) (క్షత్రియాయ) (దధతీః) ధరమాణాః. అయమ్మన్త్రః. శత. ౫.౩.౪.౧౨-౨౧. వ్యాఖ్యాతః.॥౪॥

అన్వయః :-హే రాజపురుషాః! యతో యూయం సూర్యత్వచసః సంతః స్వాహా రాష్ట్రదా స్థ తస్మాన్మే రాష్ట్రం దత్త. యతః సూర్యత్వచసః సంతో యూయం రాష్ట్రదా స్థ తస్మాదముష్మై రాష్ట్రం దత్త. యతో యూయం సూర్యవర్చసః సంతః స్వాహా రాష్ట్రదా స్థ తస్మాన్మే రాష్ట్రం దత్త. యతో యూయం సూర్యవర్చసో రాష్ట్రదా స్థ తస్మాదముష్మై రాష్ట్రం దత్త. యతో యూయం వ్రజక్షితః సంతః స్వాహా రాష్ట్రదా స్థ తస్మాన్మే రాష్ట్రం దత్త. యతో యూయం వ్రజక్షితః సంతో రాష్ట్రదా స్థ తస్మాదముష్మై రాష్ట్రం దత్త. యతో యూయం వాశాః సంతః స్వాహా రాష్ట్రదా స్థ తస్మాన్మే రాష్ట్రం దత్త. యతో యూయం వాశా రాష్ట్రదా స్థ తస్మాదముష్మై రాష్ట్రం దత్త. యతో యూయం శవిష్ఠాః సంతః స్వాహా రాష్ట్రదా స్థ తస్మాన్మే రాష్ట్రం దత్త. యతో యూయం శవిష్ఠా రాష్ట్రదా స్థ తస్మాదముష్మై రాష్ట్రం దత్త. యతో యూయం శక్వరీః సత్యః స్వాహా రాష్ట్రదా స్థ తస్మాన్మే రాష్ట్రం దత్త. యతో యూయం శక్వరీ రాష్ట్రదా స్థ తస్మాదముష్మై రాష్ట్రం దత్త. యతో యూయం జనభృతః సంతః స్వాహా రాష్ట్రదా స్థ తస్మాన్మే రాష్ట్రం దత్త. యతో యూయం జనభృతో రాష్ట్రదా స్థ తస్మాదముష్మై రాష్ట్రం దత్త. యతో యూయం విశ్వభృతః సంతః స్వాహా రాష్ట్రదా స్థ తస్మాన్మే రాష్ట్రం దత్త. యతో యూయం విశ్వభృతో రాష్ట్రదా స్థ తస్మాదముష్మై రాష్ట్రం దత్త. యతో యూయమాపః స్వరాజః సంతో రాష్ట్రదా స్థ తస్మాన్మే రాష్ట్రం దత్త. యతో యూయమాపః స్వరాజః స్థ తస్మాదముష్మై రాష్ట్రం దత్త. హే సజ్జనాః స్త్రియో! యుష్మాభిః క్షత్రియాయ మహి క్షత్రం వన్వానాః

సహౌజసః క్షత్రియాయ మహిక్షత్రం దధతీరనాధృష్టా మధుమతీర్మధుమతీభిః సుఖాని పృచ్యంతామ్. హే సజ్జనాః పురుషాః! యూయాయ మీదృశీః స్త్రియః సీదత ప్రాప్నుత.॥౪॥

భావార్థః:-హే స్త్రీపురుషాః! యే మనుష్యాః సూర్యవన్న్యాయప్రకాశకాః సూర్య ఇవ విద్యాదీపకాః సర్వేషామానందప్రదా గవాదిపశురక్షకాః శుభగుణైః కమనీయా బలవంతః స్వసదృశస్త్రియః విశ్వంభరాః స్వాధీనాః సంతి, తేఽన్యేభ్యో రాజ్యం దాతుం సేవితుం చ శక్నువంతి నేతర ఇతి యూయాయం విజానీత.॥౪॥

పదార్థము :-ఓ రాజపురుషులారా! మీరు (సూర్యత్వచసః) సూర్యునివలె మీ న్యాయప్రకాశముతో ఇతర తేజములన్నిటిని కప్పివేయువారగుచు (స్వాహా) సత్యన్యాయములద్వారా (రాష్ట్రదాః) రాజ్యము నిచ్చువారు (స్థ) అగుదురు. కావుననే (మే) నాకు (రాష్ట్రమ్) రాజ్యమును (దత్త) ఈయుడు. ఓ మానవులారా! (సూర్యత్వచసః) సూర్యప్రకాశమువంటి విద్యనభ్యసించువారగుచు మీరు (రాష్ట్రదాః) రాజ్యము నొసగువారు (స్థ) అగుచున్నారు. కావుననే (అముష్మై) ఆ విద్యయందు సూర్యునివలె ప్రకాశించు ఉత్తమునకు (రాష్ట్రమ్) రాజ్యమును (దత్త) ఈయుడు. ఓ విద్వాంసులారా! (సూర్యవర్చసః) సూర్యునివంటి తేజముగలవారగుచు మీరు (స్వాహా) సత్యవాణిచే (రాష్ట్రదాః) రాజ్యదాతలు (స్థ) అగుచున్నారు. కావున (మే) తేజోవంతుడనగు నాకు (రాష్ట్రమ్) రాజ్యమును (దత్త) ఒసగుడు. (సూర్యవర్చసః) సూర్యునివలె ప్రకాశముగలవారగుచు మీరు (రాష్ట్రదాః) రాజ్యము నొసగువారై (స్థ) ఉన్నారు. కావుననే (మాన్దాః) మానవులకు ఆనందము నిచ్చువారగు మీరు (స్వాహా) సత్యవాణితో (రాష్ట్రదాః) రాజ్యమునొసగువారై (స్థ) ఉన్నారు. కావున (మే) ఆనందము నిచ్చునట్టి నాకు (రాష్ట్రమ్) రాజ్యమును (దత్త) ఈయుడు. (మాన్దాః) ప్రాణులకు సుఖమునిచ్చువారై (రాష్ట్రదాః) రాజ్యదాతలై (స్థ) ఉన్నారు. కావున (అముష్మై) సుఖదాతయగు వీరునకు (రాష్ట్రమ్) రాజ్యమును (దత్త) ఈయుడు. (వ్రజక్షితః) గోవులు మున్నగు పశువులస్థానములను నిర్మింపజేయుచు (స్వాహా) సత్యక్రియలతోగూడ (రాష్ట్రదాః) రాజ్యదాతయై (స్థ) ఉన్నారు. కావున (మే) పశురక్షకుడనగు నాకు (రాష్ట్రమ్) రాజ్యమును (దత్త) ప్రసాదించుడు. మీరు (వ్రజక్షితః) స్థానములు మున్నగువానిద్వారా పశువుల రక్షించువారగుచు (రాష్ట్రదాః) రాజ్యమునిచ్చువారై (స్థ) ఉన్నారు. కావున (అముష్మై) అట్టి గోవులు మున్నగు పశువుల పోషకుడనగు నాకు రాజ్యమును (దత్త) ఈయుడు. మీరు (వాశాః) కోరుకొనువారై (స్వాహా) సత్యనీతి ద్వారా (రాష్ట్రదాః) రాజ్యదాతలై (స్థ) యున్నారు. కావున (మే) కోరికలతో గూడినవాడనగు నాకు (రాష్ట్రమ్) రాజ్యమును (దత్త) ప్రసాదించుడు. మీరు (వాశాః) కోరికతో గూడి (రాష్ట్రదాః) రాజ్యమునిచ్చువారై (స్థ) ఉన్నారు (అముష్మై) ఆకాంక్షించు నాతనికి (రాష్ట్రమ్) రాజ్యమును (దత్త) ఈయుడు. మీరు (శవిష్ఠాః) అతిపరాక్రమశాలురై (స్వాహా) చక్కని పురుషార్థములచే (రాష్ట్రదాః) రాజ్యదాతలై (స్థ) ఉన్నారు. కావున (మే) శక్తిశాలినగు నాకు (రాష్ట్రమ్) రాజ్యమును (దత్త) ఈయుడు. మీరు (శవిష్ఠాః) అతి పరాక్రమశాలురగు (రాష్ట్రదాః) రాజ్యదాతలై (స్థ) ఉన్నారు. కావున (అముష్మై) అతిపరాక్రమశాలియగు నాతనికి (రాష్ట్రమ్) రాజ్యమును (దత్త) ఒసగుడు. ఓ రాణులారా! మీరు (శక్వరీః) సామర్థ్యవతులై (స్వాహా) సత్యపురుషార్థములతో (రాష్ట్రదాః) రాజ్యమునొసగువారై (స్థ) ఉన్నారు. కావున (మే) సామర్థ్యముగలవాడనగు

నాకు (రాష్ట్రమ్) రాజ్యమును (దత్త) ఈయుడు. మీరు (శక్వరీః) సమర్థవంతురాండ్రై (రాష్ట్రదాః) రాజ్యమునీయగలవారై (స్థ) ఉన్నారు. కావున (అముష్మై) సమర్థవంతుడగు నాతనికి (రాష్ట్రమ్) రాజ్యమును (దత్త) ప్రసాదించుడు మీరు (జనభృతః) శ్రేష్ఠులను పోషించువారగుచు (స్వాహా) సత్యకర్మలతో (రాష్ట్రదాః) రాజ్యమును ఇచ్చువారై (స్థ) ఉన్నారు. కావున (మే) శ్రేష్ఠగుణములుగల నాకు (రాష్ట్రమ్) రాజ్యమును (దత్త) ఈయుడు. మీరు (జనభృతః) సజ్జనులను ధరించువారై (రాష్ట్రదాః) రాజ్యము నిచ్చువారుగ నున్నారు. కావున (అముష్మై) సత్యవంతుడగు నాతనికి (రాష్ట్రమ్) రాజ్యమును (దత్త) ప్రసాదించుడు. ఓ సభాధ్యక్షా! రాజపురుషులారా! (విశ్వభృతః) సమస్తలోకములను పోషించువారగుచు మీరు (స్వాహా) సత్యవాణిచే (రాష్ట్రదాః) రాజ్యదాతలై (స్థ) ఉన్నారు. కావున (మే) సర్వమునుపోషించు నాకు (రాష్ట్రమ్) రాజ్యమును (దత్త) ఈయుడు. మీరు (విశ్వభృతః) విశ్వమును ధరించువార లగుచు (రాష్ట్రదాః) రాజ్యదాతలై (స్థ) ఉన్నారు. కావున (అముష్మై) ధారణమొనర్చు ఆ మనుష్యునకు (రాష్ట్రమ్) రాజ్యమును (దత్త) ఒసగుడు. మీరు (ఆపః) సమస్త విద్యాధర్మములందు మసలుచు (స్వాహా) సత్యక్రియలచే (రాష్ట్రదాః) రాజ్యము నీయగలవారై (స్థ) ఉన్నారు. కావున (మే) శుభగుణములందు వ్యాప్తుడనై యున్న నాకు (రాష్ట్రమ్) రాజ్యమును (దత్త) ఈయుడు. మీరు (ఆపః) సర్వవిద్యలు మరియు ధర్మముల నెరుగువారలు (స్వరాజః) స్వయం ప్రకాశవంతులై (రాష్ట్రదాః) రాజ్యదాతలుగ నున్నారు. కావున (అముష్మై) ధర్మయుక్తుడగు నాతనికి (రాష్ట్రమ్) రాజ్యమును (దత్త) ఒసగుడు. సజ్జనతగల ఓ మహిళామణులారా! మీరు(క్షత్రియాయ) క్షత్రియులకొరకు (మహి) గొప్పగా పూజించదగిన (క్షత్రమ్) క్షత్రియుల రాజ్యమును (వన్వానాః) కోరుకొనుచు (సహౌజసః) బలపరాక్రమాదులచే గూడియున్న (క్షత్రియాయ) రాజపుత్రులకొరకు (మహి) గొప్పదగు (క్షత్రమ్) రాజ్యమును (దధతీః) ధారణమొనర్చుచు (అనాధృష్టాః) శత్రువులకు లోబడిపోకుండ (మధుమతీః) మధురరసములతో నిండిన ఓషధులవలె (మధుమతీభిః) మధురము మున్నగు గుణములతో గూడిన వసంతాది ఋతువులద్వారా సుఖములను (పృచ్యన్తామ్) సిద్ధపరచుచుండుడు. ఓ సజ్జనులారా! మీరును ఇట్టి స్త్రీలను (సీదత) పొందుడు. ॥4॥

భావార్థము :- ఓ స్త్రీపురుషులారా! సూర్యునివలె న్యాయమును, విద్యను ప్రకాశపరచువారు, సర్వమునకు ఆనందమును సమకూర్చువారు, గోవులు మున్నగు పశువులను గాపాడువారు, శుభగుణములచే శోభాయమానులు, బలశాలురు, తమ గుణకర్మస్వభావములకు సరిపడినట్టి స్త్రీలను వివాహ మాడినవారు, ప్రపంచమును పోషించి పాలించువారు మరియు స్వతంత్రులునై యుండునట్టివారు మాత్రమే ఇతరులకు రాజ్యము నొసగుటకును, స్వయముగ సేవించుటకును సమర్థవంతులగుదురు గాని అన్యులు మాత్రము కాజాలరు. ॥4॥

4.O people, protectors like the sun, with your spirit of ture jusitce. ye are the givers of kingship, bestow Kingdom on me!.

Ye, protectors like the sun, ye, seekers after knowledge, are the givers of Kingship, bestow Kingdom on the deserving person. Ye people educationally brilliant like the sun, the givers of Kingship, bestow Kingdom on me in a befitting manner!.

O people, ye are educationally brilliant like the sun and are the givers of Kingship, bestow Kingdom on the deserving person. Ye, bringers of joy, and givers of Kingship, bestow Kingdom on me in a befitting manner. Ye bringers of joy and givers of Kingship, bestow kingdom on him who is deserving!.

Ye, builders of cow-sheds, and bestowers of kingship, bestow Kingdom on me in a befitting manner. Ye builders of cow-sheds and givers of Kingship, bestow Kingdom on him who is deserving. Ye high-aimed people, and givers of Kingship, bestow Kingdom on me in a befitting manner. Ye high-aimed people, and givers of kingship, bestow kingdom on him who is deserving. Most powerful are ye, and givers of kingship, bestow kingdom on me in a befitting manner!.

Most powerful are ye, and givers of kingship, bestow kingdom on him who is deserving.

Endowed with might are ye and givers of kingship, bestow kingdom on me in a befitting manner.

Endowed with might are ye, and givers of Kingship, bestow kingdom on him who is deserving.

Man-nourishing are ye, and givers of Kingship, bestow Kingdom on me in a befitting manner. Man-nourishing are ye, and givers of Kingship, bestow kingdom on him who is deserving.

All-nourishing are ye, and givers of Kingship, bestow kingdowm on me in a befittine manner. All - nourishing are ye, and givers of kingship, bestow kingdom on him, who is deserving. O people, full of knowledge and virtue, enjoying independence, ye are the givers of kingship, bestow kingdom on him who is most deserving. Let the sweet medicinal herbs, ripen in the spring and other seasons. O people procuring mighty power for the Kshatriya, rest in your place. involate and potent bestowing on the Kshatriya mighty power!.

౪౦౧. సోమస్యేత్యస్య వరుణఋషిః, అగ్న్యాదయో మంత్రోక్తా దేవతాః, భురిగ్ ధృతిశ్ఛందః, ఋషభః స్వరః.

రాజన్యైరాప్త రాజ్ఞామేవాఽనుకరణం కార్యం నేతరేషాం క్షుద్రాశయ
లుబ్ధాన్యాయాజితేంద్రియాణామిత్యుపదిశ్యతే.

రాజులు సత్యవాదులు, ధర్మాత్ములు కర్తవ్య పరాయణులై యుండవలెను. క్షుద్రగుణములుగలవారు,
లోభులు, అన్యాయలంపటుల ననుకరించరాదు.

౪౦౧ సోమస్య త్విషిరసి తవేవ మే త్విషిర్భూయాత్ । అగ్నయే స్వాహా
సోమాయ స్వాహా సవిత్రే స్వాహా సరస్వత్యై స్వాహా పూష్ణే స్వాహా

బృహస్పతయే స్వాహేంద్రాయ స్వాహా ఘోషాయ స్వాహా
శ్లోకాయ స్వాహాంశాయ స్వాహా భగాయ స్వాహార్యమ్ణే స్వాహా॥౨౩॥

ప.వి:- సోమస్య, త్విషిః, అసి, తవేవేతి తవ+ఇవ, మే, త్విషిః, భూయాత్, అగ్నయే, స్వాహా, సోమాయ, స్వాహా, సవిత్రే, స్వాహా, సరస్వత్యై, స్వాహా, పూష్ణే, స్వాహా, బృహస్పతయే, స్వాహా, ఇంద్రాయ, స్వాహా, ఘోషాయ, స్వాహా, శ్లోకాయ, స్వాహా, అంశాయ, స్వాహా, భగాయ, స్వాహా, అర్యమ్ణే, స్వాహా ॥౨౩॥

పదార్థః :-(సోమస్య) ఐశ్వర్యస్య (త్విషిః) జ్యోతిః (అసి) (తవేవ) యథా భవతస్తథా (మే) మమ (త్విషిః) విజ్ఞానప్రకాశః (భూయాత్) (అగ్నయే) విద్యుదాదయే (స్వాహా) సత్యావాక్ క్రియాచరణయుక్తా విద్యా (సోమాయ) ఔషధవిజ్ఞానాయ (స్వాహా) వైదికపురుషార్థవిద్యా (సవిత్రే) సూర్యవిజ్ఞానాయ (స్వాహా) జ్యోతిర్విద్యా (సరస్వత్యై) వేదార్థసుశిక్షావిజ్ఞాపికాయై వాచే (స్వాహా) వ్యాకరణాద్యంగవిద్యా (పూష్ణే) ప్రాణపశుపాలనాయ (స్వాహా) యోగవ్యవహారవిద్యా (బృహస్పతయే) బృహతాం ప్రకృత్యాదీనాం పత్యురీశ్వరస్య విజ్ఞానాయ (స్వాహా) బ్రహ్మవిద్యా (ఇంద్రాయ) ఇంద్రియాధిష్ఠాతుర్జీవస్య బోధాయ (స్వాహా) వివేకవిద్యా (ఘోషాయ) సత్ప్రియభాషణాదియుక్తాయై వాణ్యై (స్వాహా) తథ్యోపదేశే నక్తృత్వవిద్యా (శ్లోకాయ) తత్వసంఘాత సత్కావ్యగద్యపద్యఛందోనిర్మాణాదివిజ్ఞానాయ (స్వాహా) తత్త్వకావ్య శాస్త్రాదివిద్యా (అంశాయ) పరమాణ్వవగమాయ (స్వాహా) సూక్ష్మపదార్థవిద్యా (భగాయ) ఐశ్వర్యాయ (స్వాహా) పురుషార్థవిద్యా (అర్యమ్ణే) న్యాయాధీశత్వాయ (స్వాహా) రాజనీతివిద్యా. అయమ్మంత్రః. శత. ౫.౩.౫.౩-౯. వ్యాఖ్యాతః.॥౨౩॥

అన్వయః:-హే రాజన్! యథా త్వం సోమస్య త్విషి రసి తథాఽహమపి భవేయమ్. యతస్తవేవ మే త్విషిర్భూయాద్యథా భవతాఽగ్నయే స్వాహా, సోమాయ స్వాహా, సవిత్రే స్వాహా, సరస్వత్యై స్వాహా, పూష్ణే స్వాహా, బృహస్పతయే స్వాహేంద్రాయ స్వాహా, ఘోషాయ స్వాహా, శ్లోకాయ స్వాహాంశాయ స్వాహా, భగాయ స్వాహాఽర్యమ్ణే చ స్వాహా గృహ్యతే తథా మయాఽపి గృహ్యతే. ॥౨౩॥

భావార్థః:- మనుష్యైరిదమాశంసితవ్యం యథాఽప్తానాం రాజ్ఞాం శుభగుణస్వభావాః సంతితథైవ నో భూయాసు రితి. ॥౫॥

పదార్థము :- ఓ రాజా! నీ వెట్లు (సోమస్య) ఐశ్వర్యములను (త్విషిః) ప్రకాశమొనర్చువాడవై (అసి) ఉన్నావో నేనును అట్లేయగుదునుగాక! దానివల్ల (తవేవ) నీవలెనే (మే) నా (త్విషిః) విద్యలు మున్నగు సంపదలు ప్రకాశవంతమగునుగాక! నీ వెట్లు (అగ్నయే) విద్యుత్తు మున్నగువానికొరకు (స్వాహా) సత్యవాణి ప్రియాచరణముతోగూడిన విద్యను (సోమాయ) ఓషధుల జ్ఞానముకొరకు (స్వాహా) వైద్యక పురుషార్థయుక్త విద్యను (సవిత్రే) సూర్యుని గుణప్రభావముల నెరుగుటకై (స్వాహా) భూగోళము మున్నగు జ్యోతిర్విద్యలను (సరస్వత్యై) వేదార్థములను, చక్కని శిక్షణను దెలిసికొనదగు వాణికొరకు (స్వాహా) వ్యాకరణము మున్నగు వేదాంగముల విద్యావిజ్ఞానమును (పూష్ణే) ప్రాణరక్షణము మరియు పశుపోషణమునకై (స్వాహా) యోగవ్యాకరణవ్యవహారాది విద్యలను (బృహస్పతయే) మహాన్ ప్రకృతి మున్నగువానికి పతియైన పరమేశ్వరు నెరుగుటకై (స్వాహా) బ్రహ్మవిద్యను (ఇన్ద్రాయ) ఇంద్రియములకు స్వామియగు జీవాత్మ నెరుగుటకై (స్వాహా) వివేకవిద్యను (ఘోషాయై) సత్యప్రియంభాషణములతో గూడిన వాణికొరకు(స్వాహా) సత్యోపదేశ ప్రవచనములనొనర్చు విద్యను (శ్లోకాయ) తత్త్వజ్ఞాన సాధకశాస్త్రములను, సత్కావ్యములను, గద్యపద్యములు మున్నగు ఛందస్సుల రచనకై (స్వాహా) తత్త్వకావ్య శాస్త్రముల విద్యను (అంశాయ) పరమాణువిద్య నెరుగుటకై (స్వాహా) సూక్ష్మ పదార్థవిద్యాది విజ్ఞానమును (భగాయ) ఐశ్వర్యముకై (స్వాహా) పురుషార్థజ్ఞానమును (అర్యమ్ణే) న్యాయాధీశు లగుటకై (స్వాహా) రాజనీతి చతురతను నీవు దెలిసికొనునట్లే నేనును తప్పక దెలిసికొందునుగాక! ॥౫॥

భావార్థము:- సత్యశీలురు, ధర్మాత్ములునగు రాజుల గుణకర్మస్వభావములవలెనే మా గుణకర్మ స్వభావములును ఉండవలెనని మానవులు సదా కోరుచుండవలెను. ॥౫॥

5.O king, thou art the light of greatness, may my light of knowledge grow like thine. Acquire truthful speech and knowledge coupled with practice for learning the science of eletricity, and laborious nature of a doctor for learning medicine. Learn astronomy for acquiring the knowledge of sun. Learn grammar for understanding the vedas, Learn Yoga for the control of breath. Study the vedas for the knowledge of God. Acquire discrimination for the knowledge of soul. Acquire the art of eloquence for a good speech. Learn prosody for composing poems. Learn science for understanding the attributes of atoms. Learn to lead an active life fof acquiring wealth. learn politics for becoming a king!.

౪౦౨. పవిత్రే స్థ ఇత్యస్య వరుణ ఋషిః, ఆపో దేవతాః, స్వరాడ్ బ్రాహ్మీ బృహతీ ఛందః, మధ్యమః స్వరః.

యథా కుమారా బ్రహ్మచర్యేణ విద్యా గృహ్ణీయుస్తథైవ కుమార్యోఽపి పఠేయురిత్యాహ.

పురుషకుమారులవలె కన్యలును బ్రహ్మచర్యపూర్వకముగ విద్యనభ్యసించవలెను.

౪౦౭ పవిత్రే స్థో వైష్ణవ్యౌ సవితు ర్వః ప్రసవ ఉత్పునా మ్యచ్ఛిద్రేణ
పవిత్రేణ సూర్యస్య రశ్మిభిః। అనిభృష్టమసి వాచో బంధుస్తపోజాః
సోమస్య దాత్రమసి స్వాహా రాజస్వః॥౬॥

ప.విః- పవిత్రేఽఇతి పవిత్రే, స్థః, వైష్ణవ్యౌ, సవితుః, వః, ప్రసవ ఇతి ప్ర+సవే, ఉత్, పునామి, అచ్ఛిద్రేణ, పవిత్రేణ, సూర్యస్య, రశ్మిభిరితి రశ్మి+భిః, అనిభృష్టమిత్యని+భృష్టమ్, అసి, వాచః, బంధుః, తపోజా ఇతి తపః+జాః, సోమస్య, దాత్రమ్, అసి, స్వాహా, రాజస్వ ఇతి రాజ+స్వః ।౬॥

పదార్థః :-(పవిత్రే) శుద్ధాచరణే (స్థః) స్యాతామ్ (వైష్ణవ్యౌ) సకలవిద్యాసుశిక్షాశుభగుణస్వభావవ్యాపినౌ (సవితుః) సకలజగత్ప్రసవితురీశ్వరస్య (వః) యుష్మాన్ బ్రహ్మచారిణో బ్రహ్మచారిణీర్విద్యార్థినీః కుమారికాః (ప్రసవే) ప్రసూతేఽస్మిన్ జగతి (ఉత్) ఉత్కృష్టతయా (పునామి) పవిత్రీ కరోమి. (అచ్ఛిద్రేణ) అవిచ్ఛిన్నేన నిరంతరేణ (పవిత్రేణ) విద్యాసుశిక్షాజితేంద్రియత్వబ్రహ్మచర్యాదిభిః పవిత్రీకారకేణ వ్యవహారేణ (సూర్యస్య) అర్కస్య (రశ్మిభిః)కిరణైరివ (అనిభృష్టమ్) నిత్యం భృష్టం పాపరహితమాచరితవాన్ (అసి)(వాచః) వేదవాణ్యాః (బంధుః) భ్రాతా (తపోజాః) బ్రహ్మచర్యాది తపసా జాతః (సోమస్య) ఓషధిగణస్య (దాత్రమ్) దాతి రోగాన్ యేన తద్వాన్ (అసి) (స్వాహా) సత్యక్రియయా (రాజస్వః) రాజవీరప్రసవికాః. అయమ్మన్త్రః. శత. ౫.౩.౫.౧౬-౧౮. వ్యాఖ్యాతః. ।౬॥

అన్వయః :-హే సభేశ! రాజన్! యతస్త్వం వాచో నిభృష్టం బంధురసి. సోమస్య దాత్రం తపోజా అసి. తవాజ్ఞయా సవితుః ప్రసవే వైష్ణవ్యౌ పవిత్రే స్థః. హే అధ్యాపిక పరిచారికా అధ్యేత్ర్యశ్చ స్త్రియో! యథాఽహం సవితుః ప్రసవే సూర్యస్య రశ్మిభిరివాచ్ఛిద్రేణ పవిత్రేణ వ ఉత్పునామి తథా యూయం స్వాహా, రాజస్వో భవత.।౬॥

భావార్థః :-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. హే రాజాదయో రాజపురుషాః! యూయమస్మిన్ జగతి యథా కుమారాధ్యాపనే సజ్జనా నియుజ్యంతే తథా పవిత్రవిద్యా పరీక్షాకారికాః స్త్రియః కన్యానామధ్యాపనే నియుఙ్గ్ధ్వమ్. యత ఏత ఇమాశ్చ విద్యాసుశిక్షాః ప్రాప్య యువత్యః సత్యః స్వసదృశైః ప్రియైర్వరైః పురుషైః సహ స్వయంవరం వివాహం కృత్వా వీరపురుషాన్ జనయేయుః.।౬॥

పదార్థము :-సభాపతివగు నో రాజపురుషా! నీ వెట్లు (వాచః) వేదవాణియొక్క (అనిభృష్టమ్) భ్రష్టరహితమగు ఆచరణముచే (బంధుః) బంధువువై (అసి) ఉన్నావో (సోమస్య) ఓషధుల సంపాదన పరుడవై (తపోజాః) బ్రహ్మచర్యము మున్నగు తపములచే ప్రసిద్ధుడవై (అసి) ఉన్నావో అట్టి నీ యాజ్ఞచే (సవితుః) సృష్టికర్తయగు ఈశ్వరునిచే (ప్రసవే) సృష్టింపబడిన జగత్తులో (వైష్ణవ్యౌ) సకలవిద్యలందు, చక్కని శిక్షణ శుభగుణకర్మస్వభావములందు వ్యాపనశీలురును (పవిత్రే) పవిత్రాచరణముగల మీ రిరువురును (స్థ) ఉన్నారు. కావున అధ్యాపక, పరీక్షక, విద్యార్థినులగు మహిళామణులారా! నే నెట్లు (సవితుః) జగదీశ్వరునిచే ఉత్పన్నమొనర్చబడిన ఈ జగమునందు (సూర్యస్య) సూర్యుని (రశ్మిభిః) కిరణములవలె (అచ్ఛిద్రేణ) ఛిద్రము [లోపము]లు లేని (పవిత్రేణ) విద్య, చక్కనిశిక్షణ, ధర్మము, జ్ఞానము, జితేంద్రియత్వము, బ్రహ్మచర్యము మున్నగువాని నాచరించుటచే పవిత్రపరచబడినదానితో (వః) మిమ్ము (ఉత్పునామి) బాగుగ పవిత్రమొనర్చుచున్నట్లు మీరును (స్వాహా) సత్యక్రియలచే (రాజస్వః) రాజులందు వీరుల నుత్పన్నమొనర్చువా రగుదురు గాక! ॥౬॥

భావార్థము:-ఈ మంత్రమున వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. ఓ రాజా! మరియు రాజపురుషులారా! మీరు బాలుర విద్యలవలెనే ఈ ప్రపంచమునందు కన్యారత్నములను చదివించుటకై శుద్ధమగు విద్యలను పరీక్షించగల మహిళామణులను నియుక్తమొనర్చుడు. ఇందువలన ఆ కన్యామణులు విద్యాశిక్షణలను పొంది యువతులై తమకు దగిన ప్రియమైన శ్రేష్ఠబ్రహ్మచారులను స్వయంవర విధిగా వివాహమాడి వీరసంతతి నుత్పన్నమొనర్చెదరుగాక! ॥౬॥

6.O King, thou art the flawless friend of the Vedas. thou, with the use of disease healing herbs, leadest the life of a Brahmchari. In this world created by God, ye, male and female students, engaged in study, lead a life of high morals. I purify ye, like the beams of the sun, with your unbroken pledge of celibacy. Ye are the producers of brave Kings in a nice way!.

౪౦౩. సధమాద ఇత్యస్య వరుణ ఋషిః, వరుణో దేవతా, విరాడార్షీ త్రిష్టుప్ ఛందః, ధైవతః స్వరః.

రాజ్ఞామిద మావశ్యకం యత్సర్వస్యాః ప్రజాయాః స్వకులస్య చాపత్యాని

బ్రహ్మచర్యేణ విద్యాసుశిక్షాన్వితాని కార్యాణీత్యాహ.

ప్రజల సంతానమును తమ సంతానమును బ్రహ్మచర్యముతో విద్యా సుశిక్షితులుగా

నొనర్చుట రాజుల కవశ్యకర్తవ్యము.

౪౦౩ సధమాదో ద్యుమ్నినీరాపఽ ఏతా అనాధృష్టాఽ అపస్యో వసానాః।

పస్త్యాసు చక్రే వరుణః సధస్థమపాꣳ శిశుర్మాతృతమాస్వంతః ॥౭॥

ప.వి:- సధమాద ఇతి సధ + మాదః, ద్యుమ్నినీః, ఆపః, ఏతాః, అనాధృష్టాః, అపస్యః, వసానాః, పస్త్యాసు, చక్రే, వరుణః, సధస్థమితి సధ + స్థమ్, అపామ్. శిశుః, మాతృతమాస్వితి మాతృ + తమాసు, అంతరిత్యంతః. ॥౭॥

పదార్థః :-(సధమాదః) యాః సహమాద్యంతి హృష్యంతి తాః (ద్యుమ్నినీః) ప్రశస్తం ద్యుమ్నం ధనం యశో వా విద్యతే యాసాం తాః (ఆపః) జలానీవ శాంతాః(ఏతాః) ప్రాప్తవిద్యాసుశిక్షాః (అనాధృష్టాః) ధర్షితుమయోగ్యాః (అపస్యః) ఆపః సు కర్మసు సాధ్వ్యః. అత్ర సుపాం సులుగితి జసః స్థానే సుః (వసానాః) వస్త్రాభూషణైరాచ్ఛాదితాః (పస్త్యాసు) గృహశాలాసు (చక్రే) కుర్యాత్ (వరుణః) వరో రాజా (సధస్థమ్) సహస్థానమ్ (అపామ్) వ్యాప్తవిద్యానాం స్త్రీణామ్ (శిశుః) బాలకః (మాతృతమాసు) అతిశయేన శాస్త్రోక్తశిక్షయా మానకర్త్రీషు ధాత్రీషు (అంతః) సమీపే. అయమ్మంత్రః శత. ౫.౩.౫. ౧౯. వ్యాఖ్యాతః.॥౭॥

అన్వయః :-యో వరుణో రాజా భవేత్ స ఏతాః సధమాదో ద్యుమ్నినీరనాధృష్టా ఆపో వసానాః పస్త్యాస్వపస్యః స్త్రియో విదుష్యో భవేయుస్తాసామపాం యః శిశుస్తం మాతృతమాస్వంతః సధస్థం సమీపస్థం శిక్షార్థం రక్షేత్. ॥౭॥

భావార్థః :-రాజ్ఞా ప్రయత్నేన స్వరాజ్యే సర్వాః స్త్రియో విదుష్యః కార్యాస్తాసాం సకాశాజ్జాతా బాలకా విద్యాయుక్తధాత్ర్యధీనాః కార్యాః. యతో న కస్యాప్యపత్యం విద్యాసుశిక్షాహీనం స్త్రీ నిర్బలా చ స్యాత్.॥౭॥

పదార్థము :-(వరుణః) శ్రేష్ఠుడగు రాజు (ఏతాః) విద్యాసుశిక్షణలను పొందినవారు (సధమాదః) కలిసియుండి ప్రసన్నులగువారు (ద్యుమ్నినీః) ప్రశంసనీయములగు ధనకీర్తులచే గూడినవారు (అనాధృష్టాః) ఎవరికిని లొంగిపోనివారు (ఆపః) జలములవలె శాంతస్వభావులు (వసానాః) వస్త్రములు, ఆభూషణాదులచే అలంకృతులు (పస్త్యాసు) గృహముల (అపస్యః) కార్యములందు చతురులు, విదుషీమణులు నగు స్త్రీలు వారికి (అపామ్) విద్యలందు వ్యాప్తులైయుండు నా స్త్రీలకు (శిశుః) సంతాన శిశువులను (మాతృతమాసు) పర్యాప్త విద్యాశిక్షణలిచ్చి పోషించు దాదుల (అన్తః) సమీపమున (సధస్థమ్) ఒకే సమీపస్థానమునందు శిక్షణనిమిత్త ముంచవలయును. ॥౭॥

భావార్థము :-రాజు తన రాజ్యమందు సమస్త స్త్రీలను ప్రయత్నపూర్వకముగ విదుషీమణులనుగా నొనర్చుట శ్రేష్ఠము. ఎవరి బాలబాలికలును విద్యా, సుశిక్షారహితులై యుండకుండునట్లు మరియు స్త్రీలు శక్తిహీనులు గాకుండునట్లు, వారి సంతానములకు విద్యావంతులగు దాదుల యధీనమున పోషణ శిక్షణల నీయవలెను.॥౭॥

7.A good King should put in charge of educated and respectable nurses the children of women, well, bred, ever, happy, rich, famous, inviolate, calm like water, well dressed and decorated with ornaments, expert in domestic affairs and advanced in Knowledge.

౪౦౪. క్షత్రస్యేత్యస్య వరుణ ఋషిః, యజమానో దేవతా, స్వరాట్ కృతిశ్ఛందః, నిషాదః స్వరః.

సర్వాః ప్రజాః సర్వథా యోగ్యం సభేశం రాజానం సతతం సర్వతో రక్షేయురిత్యాహ.

యోగ్యుడును, సభేశుడును నగు రాజును ప్రజలందర నన్ని విధముల,

అన్నివైపులనుండి సతతము రక్షించవలయును.

౪౦౪ క్షత్రస్యోల్బమసి క్షత్రస్య జరాయ్వసి క్షత్రస్య యోనీ రసి క్షత్రస్య
నాభిరసీంద్రస్య వార్త్రఘ్నమసి మిత్రస్యాసి వరుణస్యాసి త్వయాయం
వృత్రం వధేత్। ద్రువాసి రుజాసి క్షుమాసి। పాతైనం ప్రాంచం
పాతైనం ప్రత్యఞ్చం పాతైనం తిర్యఞ్చం దిగ్భ్యః పాత ॥౮॥

ప.విః- క్షత్రస్య, ఉల్బమ్, అసి, క్షత్రస్య, జరాయు, అసి, క్షత్రస్య, యోనిః, అసి, క్షత్రస్య, నాభిః, అసి, ఇంద్రస్య, వార్త్రఘ్నమితి వార్త్ర+ఘ్నమ్, అసి, మిత్రస్య, అసి, వరుణస్య, అసి, త్వయా, అయమ్, వృత్రమ్, వధేత్, ద్రువా, అసి, రుజా, అసి, క్షుమా, అసి, పాత, ఏనమ్, ప్రాఞ్చమ్, పాత, ఏనమ్, ప్రత్యఞ్చమ్, పాత, ఏనమ్, తిర్యఞ్చమ్, దిగ్భ్య ఇతి దిక్ + భ్యః, పాత ॥౮॥

పదార్థః:-(క్షత్రస్య) రాజకులస్య (ఉల్బమ్) బలమ్ (అసి) (క్షత్రస్య) క్షత్రియస్య (జరాయు) వృద్ధావస్థాప్రాపకమ్ (అసి)(క్షత్రస్య) రాజన్యస్య (యోనిః) నిమిత్తమ్ (అసి) (క్షత్రస్య) రాజ్యస్య (నాభిః) బంధనమ్ (అసి) (ఇంద్రస్య) సూర్యస్య (వార్త్రఘ్నమ్) మేఘవినాశకమ్ (అసి) (మిత్రస్య) సుహృదః (అసి) (వరుణస్య) శ్రేష్ఠస్య (అసి) (త్వయా) రాజ్ఞా (అయమ్) వీరః (వృత్రమ్) మేఘమివ న్యాయావరకం శత్రుమ్ (వధేత్) హన్యాత్ (ద్రువా) యః శత్రూన్ ద్రుణాతి. అత్రాన్యేభ్యోపి దృశ్యంత ఇతి క్వనిప్ (అసి) (రుజా) శత్రూణాం రోగకారకః. అత్రౌణాదికః కనిన్ (అసి) (క్షుమా) సత్యోపదేశకః. అత్రౌణాదికో మనిన్ కిచ్చ (అసి) (పాత) రక్షత (ఏనమ్) రాజానమ్ (ప్రాంచమ్) ప్రాక్ప్రబంధస్య

కర్తారమ్. (పాత) (ఏనమ్) సేనాధ్యక్షమ్ (ప్రత్యంచమ్) పశ్చాత్ స్థితమ్ (పాత) (ఏనమ్) పార్శ్వస్థం వీరమ్ (తిర్యంచమ్) తిరశ్చీనమ్ (దిగ్భ్యః) సర్వాభ్య ఆశాభ్యః (పాత). అయమ్మన్త్రః. శత. ౫. 3. ౫. ౨౦-30 వ్యాఖ్యాతః. ॥౮॥

అన్వయః :- హే రాజన్! యస్త్వం క్షత్రస్యోల్బమసి, క్షత్రస్య జరాయ్వసి, క్షత్రస్య యోనిరసి, క్షత్రస్య నాభిరసీంద్రస్య వార్త్రఘ్నమసి, మిత్రస్య మిత్రోఽసి, వరుణస్య వరోఽసి, ద్రవాసి, రుజాసి, క్షుమాసి. యస్త్వయాసహ వృత్రం వధేత్. తమేనం ప్రాంచం సర్వే యూయం దిగ్భ్యః పాత. తమేనం ప్రత్యంచం పాత. తమేనం తిర్యంచం పాత.॥౮॥

భావార్థః :- యత్పుత్రీపుత్రేషు స్త్రీనరేషు చ విద్యావర్ధనం కర్మాఽస్తి, తదేవ రాజ్యవర్ధకం శత్రువినాశకం ధర్మాదిప్రవర్తకం చ భవతి. అనేనైవ సర్వేషు కాలేషు సర్వాసు దిక్షు రక్షణం భవతి.॥౮॥

పదార్థము :- ఓ రాజా! నీవు (క్షత్రస్య) మీ రాచకులమందు (ఉల్బమ్) బలశాలివై (అసి) ఉన్నావు (క్షత్రస్య) క్షత్రియునకు (జరాయు) వృద్ధావస్థను గలిగించువాడవై (అసి) ఉన్నావు (క్షత్రస్య) రాజ్యమునకు (యోనిః) నిమిత్తమువునై (అసి) ఉన్నావు (క్షత్రస్య) రాజ్యమునకు (నాభిః) ప్రబంధకర్తవునై (అసి) ఉన్నావు (ఇన్ద్రస్య) సూర్యుని (వార్త్రఘ్నమ్) మేఘముల నాశమొనర్చువానివలె కర్మకార్యకర్తవునై (అసి) ఉన్నావు. (మిత్రస్య) మిత్రులకు మిత్రుడవై (అసి) ఉన్నావు (వరుణస్య) శ్రేష్ఠులందు శ్రేష్ఠుడవై (అసి) ఉన్నావు (ద్రవా) శత్రునాశకుడవునై (అసి) ఉన్నావు (రుజా) శత్రువులను రోగిష్ఠులుగ నొనర్చువాడవునై (అసి) ఉన్నావు (క్షుమా) సత్యమును ఉపదేశించువాడవై (అసి) ఉన్నావు (అయమ్) ఇట్టి వీరపురుషుడవు (త్వయా) రాజువగునీతో గలిసి (వృత్రమ్) మేఘమువలె న్యాయమును గప్పిపెట్టు శత్రువును (వధేత్) వధింతునుగాక! (ఏనమ్) ఇట్టి (ప్రాఞ్చమ్) మొదటి ప్రబంధమొనర్చువా రగు (ఏనమ్) రాజపురుషుని మీరెల్లరును (దిగ్భ్యః) అన్నిదిశలనుండి (పాత) కాపాడుడు. (తిర్యఞ్చమ్) అడ్డుగా నిలిచిన (ఏనమ్) ఈ రాజపురుషుని (పాత) కాపాడుడు. ॥౮॥

భావార్థము :- బాలబాలికలకు, స్త్రీపురుషులకు విద్యలను వృద్ధిపరచునట్టి కర్మయే రాజ్యమును పెంపొందించునదియు, శత్రువులను నష్టపరచునదియు, ధర్మము మున్నగువానిని ప్రవర్తింపజేయునదియు నగుచున్నది. ఈ కర్మద్వారానే అన్ని కాలములందు, అన్నిదిశలయందును రక్షణ జరుగుచున్నది.॥౮॥

8. O King thou art the strength of the royal family, the giver of longevity to the warrior, the mainstay of princely power, and the administrator of your Kingdom. Thou art the destroyer of foes, as the sun is of clouds!.

Thou art the friend of friends, the gentleman with gentlemen. Thou art the cleaver and tormentor of foes. Thou art the preacher of truth. With thee to aid may this hero slay like cloud the foe that dissembless justice. May the warrior protect the King in front, protect him rearwards; protect him sidewards; guard him from all quarters.

౪౦౫. ఆవిర్మర్యా ఇత్యస్య వరుణః ఋషిః, ప్రజాపతి ర్దేవతా, భురిగష్టిశ్ఛందః, మధ్యమః స్వరః.

మనుష్యైః, సుశీలతయాఽఽప్తవిద్వాదదయోఽవశ్యం ప్రాప్తవ్యా ఇత్యాహ.

మానవులు సుశీలురై ఆప్తవిద్వాంసుల నవశ్యము సేవించవలయును.

౪౦౫ ఆవిర్మర్యా ఽఆవిత్తో ఽఅగ్నిర్ గృహపతి రావిత్తఽ ఇంద్రో వృద్ధశ్రవాఽఆవిత్తౌ మిత్రావరుణౌ ధృతవ్రతా వావిత్తః పూషా విశ్వ వేదాఽ ఆవిత్తే ద్యావాపృథివీ విశ్వశంభువా వావిత్తాదితి రురుశర్మా॥౯॥

ప.వి:- ఆవిః, మర్యాః, ఆవిత్త ఇత్యా+విత్తః. అగ్నిః, గృహపతిరితి గృహ+పతిః, ఆవిత్త ఇత్యాఽవిత్తః, ఇంద్రః, వృద్ధశ్రవా ఇతి వృద్ధ+శ్రవాః, ఆవిత్తా విత్యా+విత్తౌ, మిత్రావరుణౌ, ధృతవ్రతావితి ధృత+వ్రతౌ, ఆవిత్త ఇత్యా+విత్తః, పూషా, విశ్వవేదా ఇతి విశ్వ + వేదాః, ఆవిత్తే ఇత్యా+విత్తే, ద్యావాపృథివీ ఇతి ద్యావా+పృథివీ, విశ్వశంభువావితి విశ్వ+శంభువౌ, ఆవిత్తేత్యా+విత్తా, అదితిః, ఉరుశర్మేత్యురు+శర్మా॥౯॥

పదార్థః :-(ఆవిః) ప్రాకట్యే (మర్యాః) మర్యా ఇతి మనుష్య నా....నిఘం. ౨. ౫. (ఆవిత్తః) ప్రాప్తపూర్ణభోగో లబ్ధప్రతీతో వా. విత్తో భోగప్రత్యయయోః అ.౮.౨.౫౮. అనేనాయం నిపాతితః. (అగ్నిః) పావక ఇవ విద్వాన్ (గృహపతిః) గృహాణాం పాలకః (ఆవిత్తః)(ఇంద్రః) శత్రువిదారకః సేనాధీశః (వృద్ధశ్రవాః) వృద్ధం శ్రవః సర్వశాస్త్రశ్రవణం యస్య సః (ఆవిత్తౌ) (మిత్రావరుణౌ) సుహృద్వరౌ (ధృతవ్రతౌ) ధృతాని వ్రతాని సత్యాదీని యాభ్యాం తౌ. (ఆవిత్తః) (పూషా) పోషకో వైద్యః (విశ్వవేదాః) విశ్వం సర్వమౌషధం విదితం యేన సః (ఆవిత్తే) (ద్యావాపృథివీ) విద్యుద్భూమీ (విశ్వశంభువౌ) విశ్వస్మై శం సుఖం భావుకే (ఆవిత్తా) (అదితిః) విదుషీ మాతా (ఉరుశర్మా) ఉరూణి బహూని సుఖాని యస్యాః సా. అయమ్మన్త్రః. ౫.౩. ౫. ౩౧-౩౭. వ్యాఖ్యాతః. ॥౯॥

అన్వయః :-హే మర్యా యుష్మాభిర్యది గృహపతిరగ్నిరావిరావిత్తో, వృద్ధశ్రవా ఇంద్ర ఆవిరావిత్తో, ధృతవ్రతౌ మిత్రావరుణావావిరావిత్తౌ, విశ్వవేదాః పూషాఽఽవిరావిత్తో, విశ్వశంభువౌ ద్యావాపృథివీ ఆవి రావిత్తే. ఉరుశర్మాఽదితిశ్చావిరావిత్తాస్యాత్తర్హి సర్వాణి సుఖాని ప్రాప్యంతే.॥౯॥

భావార్థః :-యావన్మనుష్యాః సద్విదుషః సతీం విదుషీం మాతరం సత్యపదార్థవిజ్ఞానం చ నాప్నువంతి, తావత్సుఖవృద్ధిం దుఃఖనివృత్తిం చ కర్తుం న శక్నువంతి.।౯॥

పదార్థము :-(మర్త్యాః) ఓ మానవులారా! మీరు (గృహపతిః) గృహములను పాలనమొనర్చు (అగ్నిః) ప్రసిద్ధమగు అగ్నివంటి విద్వాంసుని (ఆవిః) స్పష్టముగ (అవిత్తః) ప్రాప్తించుకొని, నిశ్చయమును దెలిసికొని (వృద్ధశ్రవాః) శ్రేష్ఠముగ సకల శాస్త్రములను వినియున్నట్టి (ఇన్ద్రః) శత్రునాశకుడగు సేనానాయకుని (ఆవిః) సుస్పష్టముగ (అవిత్తః) ప్రాప్తించుకొనినను, లేక తెలిసికొనినను (ధృతవ్రతౌ) సత్యము మున్నగు వ్రతముల ధారణమొనర్చువారగు (మిత్రావరుణౌ) మిత్రులను, శ్రేష్ఠులను (ఆవిః) స్పష్టముగ (అవిత్తాం) ప్రాప్తించుకొనినను, లేక తెలిసికొనినను (విశ్వవేదాః) సమస్త ఔషధముల నెరిగిన (పూషా) పోషణకర్తయగు వైద్యుని (ఆవిః) స్పష్టముగ (అవిత్తః) ప్రాప్తించుకొనినను (విశ్వశమ్భువౌ) సకలమునకు సుఖమునొసగు (ద్యావాపృథివీ) విద్యుత్తును, భూమిని (ఆవిః) సుస్పష్టముగ (అవిత్తే) తెలిసికొనినను (ఉరుశర్మా) అధిక సౌఖ్యముల నొసగు (అదితిః) విద్వాంసురాలగు తల్లిని భక్తితో (అవిత్తా) ప్రాప్తించుకొనినను, తెలిసికొనినను మీకు సకల సుఖప్రాప్తి గలుగును. ।౯॥

భావార్థము :-మానవులు ఉత్తమ విద్వాంసులను, విద్వాంసురాలగు తల్లిని, ప్రసిద్ధ పదార్థముల జ్ఞానమును ప్రాప్తించుకొననంతవరుకు సుఖప్రాప్తికి, దుఃఖనివృత్తికి సమర్థులు గాజాలరు.।౯॥

9.O men, know ye fully well, the learned householder, approach properly, the commander of the army who slays the foes, and has listened to the recitation of all the sacred religious books. Know fully well the friendly and noble persons, devoted to truth. Befriend fastly the doctor expert in the science of medicine. Understand thoroughly the uses of electrictiy and land. the giver of happiness for all. Get turly a learned mother, the giver of comforts.

౪౦౯. అవేష్టా ఇత్యస్య వరుణ ఋషిః, యజమానో దేవతా, విరాడార్షీ పంక్తిశ్ఛందః, పంచమః స్వరః.

పునర్మనుష్యైః కిం కృత్వా కిం కిం ప్రాప్తవ్యమిత్యుపదిశ్యతే. మానవులేమి యొనర్చి యే మేమి పొందవలయును?

౪౦౯ అవేష్టా దందశూకాః ప్రాచీ మారోహ గాయత్రీ త్వావతు రథంతరగ్ంసామ

త్రివృత్ స్తోమో వసంతఋ ఋతుర్బ్రహ్మ ద్రవిణమ్ ।౧౦॥

ప.విః- అవేష్టా ఇత్యవ+ఇష్టాః, దందశూకాః, ప్రాచీమ్, ఆ, రోహ, గాయత్రీ, త్వా, అవతు, రథంతర మితి రథమ్+తరమ్, సామ, త్రివృదితి త్రి+వృత్, స్తోమః, వసంతః, ఋతుః, బ్రహ్మ, ద్రవిణమ్ ।౧౦॥

పదార్థః :-(అవేష్టాః) విరుద్ధస్య సంగంతారః (దందశూకాః) పరస్మైదుఃఖప్రదానాయ దంశనశీలాః (ప్రాచీమ్) పూర్వాం దిశమ్ (ఆ)(రోహ) ప్రసిద్ధో భవ (గాయత్రీ) పఠితం గాయత్రీఛందః (త్వా) త్వామ్ (అవతు) ప్రాప్నోతు (రథంతరమ్) రథైస్తరంతి యేన తత్ (సామ) సామవేదః (త్రివృత్) త్రిభిర్మనోవాక్శరీరబలానాం బోధకారకః (స్తోమః) స్తూయమానః (వసంతః) (ఋతుః) (బ్రహ్మ) వేదో జగదీశ్వరో బ్రహ్మవిత్కులం వా (ద్రవిణమ్) విద్యాద్రవ్యమ్ అయమన్త్రః. శత. ౫. ౪. ౧. ౧-౩. వ్యాఖ్యాతః. ॥౧౦॥

అన్వయః :-హే రాజన్! యస్త్వం యేఽవేష్టా దందశూకాః సంతి తాన్ జిత్వా ప్రాచీం దిశమారోహ తం త్వా గాయత్రీ రథంతరం సామ త్రివృత్ స్తోమ ఋతుర్వసంతో బ్రహ్మ ద్రవిణం చావతు.॥౧౦॥

భావార్థః :-యే మనుష్యాః విద్యాసు ప్రాదుర్భవంతి, తే శత్రూన్ విజిత్యైశ్వర్యం ప్రాప్నువంతి. ॥౧౦॥

పదార్థము :-ఓ రాజా! (అవేష్టాః) శత్రుపక్షమువారిని (దన్దశూకాః) ఇతరులకు దుఃఖము గలిగించుటకై విదీర్ణమొనర్చువారిని జయించి (ప్రాచీమ్) తూర్పుదిశయందు (ఆరోహ) ప్రసిద్ధుడవగు (త్వా) నీకు (గాయత్రీ) చదివినట్టి గాయత్రీ ఛన్దము (రథన్తరమ్) రథములచే తరించదగిన (సామ) సామవేదము (త్రివృత్) మనస్సు, వాణి, శరీరములు ఈ మూడింటి బలముల బోధింపజేయునది (స్తోమః) స్తుతించదగినది (వసంతః, ఋతుః) వసంతఋతువు మరియు (బ్రహ్మ) వేదము, ఈశ్వరుడు, బ్రహ్మజ్ఞాని (ద్రవిణమ్) విద్య, ధనము (అవతు) లభించునుగాక! ॥౧౦॥

భావార్థము :-సకలవిద్యలందు ప్రసిద్ధులగుచున్న మనుష్యులు శత్రువులను జయించి ఐశ్వర్యములను ప్రాప్తించుకొనగలరు.॥౧౦॥

10.O King, conquer the opposing creatures who bite and torment others; and go forward to the East. May thou obtain Gayatri, the psalm of Rathantra, the triple praise-song, the spring season, God and the rich treasure of knowledge!.

౪౦౭. దక్షిణామిత్యస్య వరుణ ఋషిః, యజమానో దేవతా, ఆర్చీ పంక్తిశ్ఛందః, పంచమః స్వరః.

పునః స సభేశః కిం కృత్వా కిం కుర్యాదిత్యాహ. ఆ సభాపతి యేమిచేసి, యేది యొనర్పవలయును?

౪౦౭ దక్షిణా మారోహ త్రిష్టుప్ త్వావతు బృహత్సామ పంచదశ స్తోమో

గ్రీష్మఽఋతుః క్షత్రం ద్రవిణమ్ ॥౧౧॥

ప.వి:- దక్షిణామ్, ఆ, రోహ, త్రిష్టుప్, త్రిస్తుబితి త్రి+స్తుప్, త్వా, అవతు, బృహత్, సామ, పంచదశ ఇతి పంచ+దశః, స్తోమః, గ్రీష్మః, ఋతుః, క్షత్రమ్, ద్రవిణమ్ ॥౧౧॥

పదార్థః :-(దక్షిణామ్) దిశమ్ (ఆ) (రోహ) (త్రిష్టుప్) ఏతచ్ఛందోఽభిహితం విజ్ఞానమ్. (త్వా) త్వామ్ (అవతు) ప్రాప్నోతు.(బృహత్)మహత్ (సామ) సామవేదభాగః (పంచదశః) ప్రాణేంద్రియభూతానాం పంచదశానాం పూరకః (స్తోమః) స్తోతుం యోగ్యః (గ్రీష్మః) (ఋతుః) (క్షత్రమ్) క్షత్రియధర్మరక్షకం కులమ్ (ద్రవిణమ్) రాజ్యోద్భవం ద్రవ్యమ్. అయమ్మన్త్రః శత. ౫.౪.౧.౪. వ్యాఖ్యాతః. ॥౧౧॥

అన్వయః:-హే విద్వన్ రాజన్! యం త్వా త్రిష్టుప్ ఛందో బృహత్సామ పంచదశ స్తోమో గ్రీష్మఋతుః క్షత్రం ద్రవిణం చావతు, స త్వం దక్షిణాం దిశమారోహ శత్రూన్ విజయస్వ.॥౧౧॥

భావార్థః:-యో రాజా ప్రాప్తవిద్యః క్షత్రియకులం వర్ధయేత్ స ఏవ శత్రుభిః కదాపి న తిరస్క్రియేత.॥౧౧॥

పదార్థము :-విద్వాంసుడవగు ఓ రాజా! (త్వా) నీకు (త్రిష్టుప్) త్రిష్టుప్ పేరుగల ఛన్దస్సుతో ప్రసిద్ధమగు విజ్ఞానము (బృహత్) గొప్పదగు (సామ) సామవేదభాగము (పఞ్చదశః) పంచప్రాణములు అనగా ప్రాణ అపాన వ్యాన ఉదాన సమానములు. పంచేంద్రియములు అనగా నేత్రములు, కర్ణములు, నాసిక, జిహ్వ, చర్మములు. పంచభూతములు అనగా; భూమి, జలము, అగ్ని, వాయువు, ఆకాశము. ఈ పదిహేనింటిని పూర్తిచేయునది (స్తోమః) స్తుతి. (గ్రీష్మః) గీష్మమను (ఋతుః) ఋతువు (క్షత్రమ్) క్షాత్రధర్మరక్షకమగు క్షత్రియవర్ణము (ద్రవిణమ్) రాజ్యముద్వారావచ్చు ధనము (అవతు) ప్రాప్తమగుగాక! అట్టి నీవు (దక్షిణామ్) దక్షిణదిశయందు (ఆరోహ) ప్రసిద్ధుడవైయుండి శత్రువులను నాశమొందింపుము. ॥౧౧॥

భావార్థము :- సకలవిద్యలను బడసి క్షత్రియవంశము నభివృద్ధిపరచు రాజును శత్రువు లెన్నడును తిరస్కరించ సాహసించరు.॥౧౧॥

11.O King, conquer foes by advancing towards the south. May thou obtain the knowledge conveyed in the Trishtup verse, the Brihat Sam, the fifteenfold praise-song, the summer season, the military force and riches!.

౪౦౮. ప్రతీచీమిత్యస్య వరుణ ఋషిః, యజమానో దేవతా, విచృదార్ష్యనుష్టుప్ ఛందః, గాంధారః స్వరః.

రాజపురుషైర్నిత్యం వైశ్యకులం వర్ధనీయమిత్యాహ.

నిత్యము వైశ్యకులమును వృద్ధిపరచుట రాజపురుషుల కుచితము.

౪౦౮ ప్రతీచీ మారోహ జగతీ త్వావతు వైరూపర్ సామ సప్తదశ స్తోమో వర్షాఽ ఋతుర్విడ్ ద్రవిణమ్ ॥౧౨॥

ప.విః- ప్రతీచీమ్, ఆ, రోహ, జగతీ, త్వా, అవతు, వైరూపమ్, సామ, సప్తదశ ఇతి సప్త+దశః, స్తోమః, వర్షాః, ఋతుః, విట్, ద్రవిణమ్.॥౧౨॥

పదార్థః :-(ప్రతీచీమ్) పశ్చిమాం దిశమ్ (ఆ) (రోహ) (జగతీ) ఏతచ్ఛందోఽభిహితమర్థమ్ (త్వా) త్వామ్ (అవతు) (వైరూపమ్) వివిధాని రూపాణి యస్మిన్ తత్ (సామ) సామవేదాంశః (సప్తదశః) పంచకర్మేంద్రియాణి పంచ విషయాః, పంచ మహాభూతాని, కార్యం, కారణం చేతి సప్తదశానాం పూరకః, (స్తోమః) స్తుతిసమూహః (వర్షాః) (ఋతుః) (విట్) వణిక్జనః (ద్రవిణమ్) ద్రవ్యమ్. అయమ్మన్త్రః ౨.౮. ౧.౨. వ్యాఖ్యాతః. ॥౧౨॥

అన్వయః :-హే రాజన్! యం త్వా జగతీ వైరూపం సామ సప్తదశ స్తోమ ఋతుర్వర్షా ద్రవిణం విట్ చావతు, స త్వం ప్రతీచీం దిశమారోహ ధనం చ లభస్వ.॥౧౨॥

భావార్థః :-యే రాజపురుషాః రాజనీత్యా వైశ్యానున్నయేయుస్తే శ్రియమాప్నుయుః.॥౧౨॥

పదార్థము :- ఓ రాజపురుషా! (త్వా) నీకు (జగతీ) జగతీఛందమునందుగల అర్థము (వైరూపమ్) అనేక రూపములు గలిగినది (సామ) సామవేదాంశము (సప్తదశః) కర్మేంద్రియములైదు అనగా; శబ్ద స్పర్శ రూప రస గంధములు. పంచవిషయములు, పంచమహాభూతములు [సూక్ష్మభూతములు] మరియు కార్యము, కారణము లనబడు నీ పదునేడు (స్తోమః) స్తుతుల సమూహము (వర్షాఋతుః) వర్షఋతువు (ద్రవిణమ్) ధనము (విట్) వైశ్యులు (అవతు) ప్రాప్తించెదరుగాక! అట్టి నీవు (ప్రతీచీమ్) పడమరదిశయందు (ఆరోహ) ఆరూఢుడవై ధనములను పొందుదువుగాక! ॥౧౨॥

భావార్థము:-రాజనీతిద్వారా వైశ్యుల నున్నతిపరచు రాజపురుషుడు మాత్రమే లక్ష్మీసంపన్నుడు కాగలడు.॥౧౨॥

12.O King advance towards the West. May thou obtain the knowledge conveyed in Jagati verse, the manifold knowledge of Sama Veda, the seventeenfold praise-song, the Rainy season, the store of wealth and the Vaishyas!.

౪౦౯.ఉదీచీమిత్యస్య వరుణ ఋషిః, యజమానో దేవతా, ఆర్చీ పంక్తిశ్ఛందః,పంచమః స్వరః.

పునా రాజాదినరైః కిం లబ్ధవ్యమిత్యాహ. రాజాది పురుషు లేమి పొందవలయును?

౪౦౯ ఉదీచీ మారోహానుష్టుప్ త్వావతు వైరాజꣳ సామైకవిꣳశ స్తోమః శరదృతుః ఫలం ద్రవిణమ్॥౧౩॥

ప. వి:- ఉదీచీమ్, ఆ, రోహ, అనుష్టుప్, అనుస్తుబిత్యను+స్తుప్, త్వా, అవతు, వైరాజమ్, సామ, ఏక విగ్ంశ ఇత్యేక+విగ్ంశః, స్తోమః, శరత్, ఋతుః, ఫలమ్, ద్రవిణమ్ ॥౧౩॥

పదార్థః :-(ఉదీచీమ్) ఉత్తరామ్ (ఆ) (రోహ) (అనుష్టుప్) యయా పఠిత్వా పునః సర్వా విద్యా అన్యేభ్యః స్తువంతి సా (త్వా) (అవతు) (వైరాజమ్) యద్వివిధైరర్థై రాజతే తదేవ (సామ) (ఏకవింశః) షోడశకలాశ్చత్వారః పురుషార్థా ఽవయవాః కర్తా చేతి. తేషామేకవింశతేః పూరణః (స్తోమః) స్తుతివిషయః (శరత్) (ఋతుః) (ఫలమ్) సేవాఫలదం శూద్రకులమ్ (ద్రవిణమ్). అయమ్మన్త్రః. శత. ౫.౪. ౧. ౬. వ్యాఖ్యాతః. ॥౧౩॥

అన్వయః :- హే సభాపతే! త్వముదీచీం దిశమారోహ. యతో ఽనుష్టుప్ వైరాజం సామైకవింశస్తోమ ఋతుః శరద్ద్రవిణం ఫలం చ త్వా ఽవతు. ॥౧౩॥

భావార్థః :- యే జనాః ఆలస్యం విహాయ సర్వదా పురుషార్థమేవానుతిష్ఠంతే, తే సచ్ఛూద్రాన్ ప్రాప్య ఫలవంతో జాయంతే. ॥౧౩॥

పదార్థము :- సభాపతివగు ఓ రాజా! నీవు (ఉదీచీమ్) ఉత్తరదిశయందు (ఆరోహ) ప్రసిద్ధిని ప్రాప్తించు కొనుము. దానివల్ల (అనుష్టుప్) నీవు చదివి, సకలవిద్యల నితరుల కుపదేశించగల అనుష్టుప్ ఛందస్సు (వైరాజమ్) అనేకార్థములచే శోభాయమంతమగు (సామ) సామవేదభాగము (ఏకవింశః) షోడశ [పదహారు] కళలు, చతుర్విధ పురుషార్థములు, ఒక కర్త ఈ ఇరువదొకటిని పూర్ణపరచు (స్తోమః) స్తుతివిషయము (శరత్ ఋతుః) శరదృతువు (ద్రవిణమ్) ధనము, ఐశ్వర్యము సేవా (ఫలమ్) ఫలరూప శూద్రకులము (త్వా) నీకు (అవతు) ప్రాప్తించుగాక! ॥౧౩॥

భావార్థము :- సోమరితనమును వదలివేసి ఎల్లకాలములందును పురుషార్థము నాచరించు ధీరులు మాత్రమే ఉత్తమఫలములను భోగించగలుగుదురు. ॥౧౩॥

13.O King, advance towards the North. May thou obtain the knowledge conveyed in the Anushtup verse, the manifold knowledge of Samaveda, the twentyonefold praise - song, the Autumn season, the rich treasures, and Shudras (servants for service)!.

౪౧౦. ఊర్ధ్వామిత్యస్య వరుణ ఋషిః, యజమానో దేవతా, భురిగ్జగతీ ఛందః, నిషాదః స్వరః.

మనుష్యైరుత్కృష్టవిద్యయా ఽనేకే పదార్థా విజ్ఞాతవ్యా ఇత్యాహ.

మానవులు ప్రబలవిద్యచే ననేక పదార్థముల నెఱుగవలయును.

౪౧౦ ఊర్ధ్వా మారోహ పంక్తిస్త్వావతు శాక్వర రైవతే సామనీ
త్రిణవత్రయ స్త్రిꣳశౌ స్తోమౌ హేమంత శిశిరా వృతూ వర్చో
ద్రవిణం ప్రత్యస్తం నముచేః శిరః॥౧౪॥

ప.వి:- ఊర్ధ్వామ్, ఆ, రోహ, పంక్తిః, త్వా, అవతు, శాక్వర రైవతేఽ ఇతి శాక్వర రైవతే, సామనీఽ ఇతి సామనీ, త్రిణవత్రయస్త్రిꣳశౌ, త్రినవత్రయస్త్రిꣳశావితి త్రినవ+త్రయస్త్రిꣳశౌ, స్తోమౌ, హేమంతశిశిరౌ, ఋతూ ఇత్యృతూ,వర్చః,ద్రవిణమ్, ప్రత్యస్తమితి ప్రతి+అస్తమ్, నముచేః, శిరః ॥౧౪॥

పదార్థః :-(ఊర్ధ్వమ్) దిశమ్ (ఆ) (రోహ) (పంక్తిః) (త్వా)(అవతు) (శాక్వరరైవతే) శాక్వరం చ రైవతం చ తే. (సామనీ) (త్రిణవత్రయస్త్రింశౌ) యే త్రయశ్చ కాలాః నవాంకవిద్యాశ్చ త్రయశ్చ త్రింశచ్చ వస్వాదయః పదార్థా వ్యాఖ్యాతా యాభ్యాం. తయోః పూరణౌ. తౌ (స్తోమౌ) స్తుతివిశేషౌ (హేమంతశిశిరౌ) (ఋతూ) (వర్చః) విద్యాధ్యయనమ్ (ద్రవిణమ్) ద్రవ్యమ్ (ప్రత్యస్తమ్) ప్రతీక్షితమ్ (నముచేః) న ముంచతి పరపదార్థాన్ దుష్టాచారాన్ వా యః స్తేనస్తస్య (శిరః) ఉత్తమాంగమ్. అయమ్మంత్రః శత. ౫.౪.౧.౭ వ్యాఖ్యాతః. ॥౧౪॥

అన్వయః:-హే రాజన్ యదుర్ధ్వాం దిశమారోహ తర్హి త్వా పంక్తిః శాక్వరరైవతే సామనీ త్రిణవత్రయస్త్రింశౌ స్తోమౌ హేమంతశిశిరావృతూ వర్చో ద్రవిణం చావతు నముచేః శిరశ్చ ప్రత్యస్తం స్యాత్.॥౧౪॥

భావార్థః:- యే మనుష్యాః అన్వృతు యోగ్యాఽఽహారవిహారాస్సంతో విద్యాయోగాభ్యాససత్సంగాన్సమాచరంతి, తే సర్వేష్వృతుషు సుఖం భుంజతే. న చైభ్యో కశ్చిచ్చోరః పీడాం దాతుం శక్నోతి. ॥౧౪॥

పదార్థము :-ఓ రాజా! నీవు (ఊర్ధ్వామ్) ఊర్ధ్వదిశ [పైదిశ] యందు (ఆరోహ) ప్రసిద్ధుడవగుచో (త్వా) నీకు (పంక్తిః) పంక్తిపేరు గల ఛందస్సు (శాక్వరరైవతే) శక్వరీ మరియు రేవతీ ఛందస్సులతో గూడిన (సామనీ) సామవేద [పూర్వార్చిక, ఉత్తరార్చికలను] ద్వివిధముల (త్రిణవత్రయస్త్రింశౌ) మూడుకాలములు, తొమ్మిదంకవముల విద్య, వసువు మొదలగు ముప్పదిమూడు పదార్థములు ఏ రెండింటిచే వ్యాఖ్యాన

మొనర్చబడినవో వానిని పూర్ణపరచు (స్తోమా) స్తోత్రముల రెండువిధములగు భేదములు (హేమన్తశిశిరౌ) హేమంత, శిశిర (ఋతూ) ఋతువులు (వర్చః) బ్రహ్మచర్యముద్వారా విద్యాధ్యయనము మరియు (ద్రవిణమ్) ఐశ్వర్యము (అవతు) ప్రాప్తించును. (నముచేః) దుష్టులగు చోరులు మున్నగువారి (శిరః) శిరస్సులు (ప్రత్యస్తమ్) నష్టభ్రష్టమగు గాక!॥౧౪॥

భావార్థము :- సకల ఋతువులందును సమయమునకు అనుకూలమగు ఆహారవిహారాదులతో విద్య, యోగాభ్యాసము, సత్సంగము మున్నగు వానిని చక్కగా నాచరించు మానవులు మాత్రమే సకల ఋతువులందును సౌఖ్యముల ననుభవించగలరు. ఇట్టి వీరిని చోరులు, వ్యాధులు మున్నగునవి బాధించజాలవు.॥౧౪॥

14.O king, aseend the zenith. May thou obtain the Knowledge conveyed in the . Pankti Shakvari and Rewati verses of the Sam Veda, the thrity-threefold praise-song, three divisions of time, both seasons, Winter and Dews, Arithmetic, the science of nine digits; thirtythree gods, the study through Brahmcharya and riches. Cast aside the head of a thief!.

౪౧౧. సోమేత్యస్య వరుణ ఋషిః, పరమాత్మా దేవతా, నిచృదార్షీ పంక్తిశ్ఛందః, పంచమః స్వరః.

రాజప్రజాజనైరీశ్వరవద్వర్తిత్వా పరస్పరేషాం రక్షణం విధేయమిత్యాహ.

రాజు, ప్రజలు పరమాత్మునివలె న్యాయాధీశులై పరస్పర రక్షణ మొనర్చుకొనవలెను.

౪౧౧ సోమస్య త్విషి రసి తవేవ మే త్విషి ర్భూయాత్।

మృత్యోః పాహ్యోజో౽సి సహో౽స్యమృతమసి ॥౧౫॥

ప.వి:- సోమస్య, త్విషిః, అసి, తవేవేతి, తవ+ఇవ, మే త్విషిః, భూయాత్, మృత్యోః, పాహి, ఓజః, అసి, సహః, అసి, అమృతమ్, అసి ॥౧౫॥

పదార్థః :-(సోమస్య) ఐశ్వర్యస్య (త్విషిః) దీప్తిః (అసి) (తవేవ) (మే) (త్విషిః) (భూయాత్) (మృత్యోః) మరణాత్ (పాహి) (ఓజః) పరాక్రమయుక్తః (అసి) (సహః) బలవాన్ (అసి) (అమృతమ్) మరణధర్మరహితమ్ (అసి). అయమ్మన్త్రః. శత.౫.౪.౧. ౧౧-౧౪. వ్యాఖ్యాతః. ॥౧౫॥

అన్వయః :-హే పరమాప్త! యథా త్వం సోమస్య త్విషిరస్యోజో౽సి. సహో౽స్యమృతమసి. తథా౽హం భవేయమ్. తవేవ మే త్విషిరోజః సహో౽మృతం చ భూయాత్. త్వం మృత్యో ర్మాం పాహి.॥౧౫॥

భావార్థః :- ఓ పురుషాః! యథాఽఽప్తాః స్వేష్టం ప్రజాభ్యోఽపీచ్ఛేయుః. యథా ప్రజా రాజ పురుషాన్ రక్షేయు స్తథా రాజపురుషా ప్రజాజనాన్ సతతం రక్షంతు.॥౧౫॥

పదార్థము :- ఓ పరమ ఆప్తవిద్వాంసా! నీ వెట్లు (సోమస్య) ఐశ్వర్యమును (త్విషిః) ప్రకాశపరచువాడవై (అసి) యున్నావో మరియు (ఓజః) పరాక్రమశాలివై (అసి) ఉన్నావో అట్లే నేనును అగుదునుగాక! మరియు (తవేవ) నీవలెనే (మే) నాకు (త్విషిః) విద్యాప్రకాశములచే భాగ్యోదయము (భూయాత్) కలుగునుగాక! కావున నీవు నన్ను (మృత్యోః) మృత్యువునుండి (పాహి) రక్షించుము.॥౧౫॥

భావార్థము :- ఓ సజ్జనులారా! ధార్మికవిద్వాంసులు తమకిష్టమైన వేవి కావలయునని వాంఛింతురో ప్రజలెల్లరకును అవి సమకూరునట్లు ప్రయత్నించవలెను. రాజపురుషులను ప్రజలు కాపాడుచుండునట్లే రాజపురుషులును ప్రజలను కాపాడుచుండవలెను.॥౧౫॥

15.O God! Thou art the brilliance of supremacy, may my knowledge shine like Thine. Save me from death. Thou art vigour and victory.

౪౧౭. హిరణ్యరూపావిత్యస్య వరుణ ఋషిః, మిత్రావరుణౌ దేవతే, స్వరాడార్షీ జగతీ ఛందః, నిషాదః స్వరః.

అథ విద్వద్భిర్నిష్కపటతయాఽజ్ఞాః సత్యముపదిశ్య విద్వాంసో మేధావినః సంపాదనీయా ఇత్యాహ.

విద్వాంసులు నిష్కపటులై, అజ్ఞానులకు సత్యోపదేశమొనర్చి బుద్ధిమంతులుగా

విద్వాంసులుగా నొనర్చవలయును.

౪౧౭ హిరణ్యరూపాఽ ఉషసో విరోకఽ ఉభావింద్రాఽ ఉదిథః సూర్యశ్చ।

ఆరోహతం వరుణ మిత్ర గర్తం తతశ్చాక్షాథామదితిం దితిం చ ।

మిత్రోఽసి వరుణోఽసి ॥౧౬॥

ప.విః-హిరణ్యరూపావితి హిరణ్య+రూపౌ, ఉషసః, విరోక ఇతి వి+రోకే, ఉభౌ, ఇంద్రౌ, ఉత్, ఇథః, సూర్యః, చ, ఆ, రోహతమ్, వరుణ, మిత్ర, గర్తమ్, తతః, చక్షాథామ్, అదితిమ్, దితిమ్, చ, మిత్రః, అసి, వరుణః అసి.॥౧౬॥

పదార్థః :-(హిరణ్యరూపౌ) జ్యోతిః స్వరూపౌ (ఉషసః) ప్రభాతాన్ (విరోకే) వివిధతయా రుచికరే వ్యవహారే (ఉభౌ) (ఇంద్రౌ) పరమైశ్వర్యకారకౌ(ఉత్) (ఇథః) ప్రాప్నుథః (సూర్యః) (చ) చంద్ర ఇవ

(ఆ) (రోహతమ్) (వరుణ) శత్రుచ్ఛేదక! ఉత్కృష్ట సేనాపతే! (మిత్ర) సర్వస్య సుహృత్ (గర్తమ్) ఉపదేశక గృహమ్. గర్త ఇతి గృహ నా... నిఘం. 3.౪. (తతః) తదనంతరమ్ (చక్షాథామ్) ఉపదిశేతామ్ (అదితిమ్) అవినాశినం పదార్థమ్ (దితిమ్) నాశవంతమ్ (చ)(మిత్రః) సుఖప్రదః (అసి) (వరుణః) సర్వోత్తమః (అసి). అయమ్మన్త్రః. శత. ౫.౪.౧. ౧౫-౧౭. వ్యాఖ్యాతః. ॥౧౬॥

అన్వయః :-హే ఉపదేశక మిత్ర! యతస్త్వం మిత్రోఽసి. హే వరుణ! యతస్త్వం వరుణోఽసి. యత స్తౌ యువాం గర్తమారోహతమ్. అదితిం దితిం చ చక్షాథామ్. హే హిరణ్యరూపావుభావింద్రౌ! యథా విరోకే సూర్యశ్చంద్రశ్చోషసో విభాతస్తథా యువాముదిథో విద్యాః ప్రభాతమ్.॥౧౬॥

భావార్థః :-యత్ర దేశే సూర్యచంద్రవదుపదేశకా వ్యాఖ్యానైః సర్వా విద్యాః ప్రకాశయంతి. తత్ర సత్యాఽసత్య పదార్థబోధేన సహితత్వాత్ కశ్చిదప్యవిద్యయా న విముహ్యతి. యత్రేదం న భవతి, తత్రాఽన్ధపరంపరాగ్రస్తా జనాః ప్రత్యహమవనతిం ప్రాప్నువంతి.॥౧౬॥

పదార్థము :-(మిత్ర) ఉపదేశక మిత్రుడా! నీవు (మిత్రః) సుఖమునొసగు మిత్రుడవై (అసి) ఉన్నావు. మరియు (వరుణ) శత్రునాశకుడవగు నో సేనానాయకా! నీవు (వరుణః అసి) సర్వోత్తముడవు. కావున నీ యిరువురును (గర్తమ్) ఉపదేశకుల గృహములకు (ఆరోహతమ్) వెళ్లుడు (అదితిమ్) అవినాశి (చ) మరియు (దితిమ్) నాశమగు పదార్థముల (చక్షాథామ్) ఉపదేశమును పొందుడు. (హిరణ్యరూపౌ) ప్రకాశ స్వరూపులగు (ఉభౌ) ఇరువురు (ఇన్ద్రౌ) పరమైశ్వర్యములనిచ్చువారు (విరోకే) అనేకవిధముల రుచికర వ్యవహారముల నొనర్చుటలో (సూర్యః) సూర్యుడు (చ) మరియు చంద్రుడు (ఉషసః) ప్రాతఃసాయంకాలములను ప్రకాశపరచుచున్నట్లు మీ రిరువురును (ఉదిథః) విద్యలను ఉపదేశించుడు.॥౧౬॥

భావార్థము :-సూర్యచంద్రులవలె సకల విద్యలను వ్యాఖ్యతోసహ ప్రకాశపరచు విద్వాంసులుండు దేశమందు సత్యాసత్యముల నెరిగిన ప్రజలు భ్రమలయందు జిక్కుకొనజాలరు. అట్టి యుపదేశకులు లేనిచో ప్రజలు అంధపరంపరలయందు జిక్కుకొని సదా క్లేశములనే పొందుచుందురు.॥౧౬॥

16.O Preacher! the friend of all and O commander! the destroyer of foes, ye both go to the house of a seeker after truth, and dilate upon the immortal and the mortal substances. Just as the sun and moon bring day and night, for the transaction of our various desirable dealings, so should ye both full of lustre and supremacy spred knowledge.

౪౧౩. సోమస్యేత్యస్య వరుణ ఋషిః, క్షత్రపతిర్దేవతా, ఆర్షీ పంక్తిశ్ఛందః, పంచమః స్వరః.

ఏతత్ప్రవృత్తయే కీదృశో రాజాఽభిషేచనీయ ఇత్యాహ.

పూర్వోక్త కార్యముల ప్రవృత్తికై యెటువంటి పురుషునకు రాజ్యాధికార మొసగవలయును?

౪౧౩ సోమస్య త్వా ద్యుమ్నేనాభిషిఞ్చామ్యగ్నే ర్భ్రాజసా సూర్యస్య వర్చ
సేంద్రస్యేంద్రియేణ। క్షత్రాణాం క్షత్రపతి రేధ్యతి దిద్యూన్ పాహి॥౧౭॥

ప.వి:- సోమస్య, త్వా, ద్యుమ్నేన, అభి, సించామి, అగ్నేః, భ్రాజసా, సూర్యస్య వర్చసా, ఇంద్రస్య, ఇంద్రియేణ, క్షత్రాణామ్, క్షత్రపతిరితి క్షత్ర+పతిః, ఏధి, అతి, దిద్యూన్, పాహి.॥౧౭॥

పదార్థః :-(సోమస్య) చంద్రస్యేవ (త్వా) ద్యుమ్నేన యశఃప్రకాశేన (అభి) ఆభిముఖ్యే (సించామి) అధికరోమి (అగ్నేః) అగ్నితుల్యేన (భ్రాజసా) తేజసా (సూర్యస్య) సవితురివ (వర్చసా) అధ్యయనేన (ఇంద్రస్య) విద్యుత ఇవ (ఇంద్రియేణ) మన ఆదినా (క్షత్రాణామ్) క్షత్రకులోద్గతానామ్. (క్షత్రపతిః) (ఏధి) భవ (అతి) (దిద్యూన్) విద్యాధర్మప్రకాశకాన్ వ్యవహారాన్ (పాహి) సతతం రక్ష. అయమ్మన్త్రః. శత. ౫.౪.౨.౨. వ్యాఖ్యాతః. ॥౧౭॥

అన్వయః:-హే ప్రశస్తగుణకర్మస్వభావయుక్త రాజన్! యథాఽహం యం త్వాం సోమస్యేవ ద్యుమ్నేనాగ్నే రివ భ్రాజసా సూర్యస్యేవ, వర్చసేంద్రస్యేవేంద్రియేణ త్వాఽభిషించామి. తథా స త్వం క్షత్రాణాం క్షత్రపతిరత్యేధి దిద్యూన్ పాహి.॥౧౭॥

భావార్థః:-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. మనుష్యా యః సోమాదిగుణయుక్తో విద్వాన్ జితేంద్రియో జనో భవేత్తం రాజత్వే స్వీకుర్వంతు. స చ రాజ్యం ప్రాప్యాతిప్రవృద్ధః సన్ విద్యాధర్మ ప్రకాశకాదీన్ రాజప్రజాజనాన్ సతతమతివర్ధయేత్. ॥౧౭॥

పదార్థము :-ప్రశంసనీయ గుణకర్మస్వభావములుగల ఓ రాజా! నేను నిన్నెట్లు (సోమస్య) చంద్రునివలె (ద్యుమ్నేన) యశోరూపమగు ప్రకాశముతో (అగ్నేః) అగ్నివలె (భ్రాజసా) తేజస్సుతో (సూర్యస్య) సూర్యునివలె (వర్చసా) అధ్యయనముచేతను మరియు (ఇన్ద్రస్య) విద్యుత్తువలె (ఇన్ద్రియేణ) మనస్సు మున్నగు ఇంద్రియముల చేతను (త్వా) నిన్ను (అభిషించామి) రాజ్యాధికారిగా నొనర్చుచున్నానో అట్లే నీవు (క్షత్రాణామ్) క్షత్రియులందు ఉత్తములైనవారి మధ్య (క్షత్రపతిః) రాజ్యమును పాలించువాడవై (దిద్యూన్) విద్యలను, ధర్మమును ప్రకాశపరచు వ్యవహారములను (పాహి) సదా రక్షించుచుండుము. ॥౧౭॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమందు వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. ప్రజలు శాంతి శమదమాది గుణయుక్తుడు, జితేంద్రియుడు నగు విద్వాంసునకు రాజ్యాధికారము నీయవలెను. అట్టి రాజు

రాజ్యాధికారమును పొంది అతిశ్రేష్ఠు డగుచు విద్యాధర్మములను ప్రకాశపరచు ప్రజలను నిరంతరము ఇట్టి కార్యనిర్వహణమునందు ప్రోత్సహించుచు పెంపొందింపజేయుచుండవలెను.॥౧౭॥

17.O King, I install thee with brilliance like the moon, lustre like the fire, splendour of knoledge like the sun, and the might of mind like the lightning. Be lord of princes. Guard constantly all acts conducive to knowledge and religion!.

౪౧౪.ఇమం దేవా ఇత్యస్య దేవవాత ఋషిః,యజమానో దేవతా,స్వరాట్ బ్రాహ్మీ త్రిష్టుప్ ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

సత్యోపదేశకై ర్విద్వద్భిర్బాల్యాऽవస్థామారభ్య సుశిక్షయా సర్వే రాజకన్యాకుమారాః

శ్రేష్ఠాచారాః సంపాదనీయా ఇత్యాహ.

సత్యోపదేశకులైన విద్వాంసులు బాల్యావస్థనుండియు మంచిశిక్షణచే రాజులయొక్క

పుత్రపుత్రికలను శ్రేష్ఠాచారయుక్తులుగ నొనర్పవలయునను విషయ మీ మంత్రమందుచెప్పబడెను.

౪౧౪ ఇమన్దేవాऽ అసపత్నꣳసువధ్వం మహతే క్షత్రాయ మహతే జ్యైష్ఠ్యాయ

మహతే జానరాజ్యాయేన్ద్ర స్యేన్ద్రియాయ। ఇమమముష్య

పుత్రమముష్యై పుత్ర మస్యై విశఽఏష వోऽమీ రాజా

సోమోऽస్మాకం బ్రహ్మణానాꣳరాజా ॥౧౮॥

ప.వి:- ఇమమ్, దేవాః, అసపత్నమ్, సువధ్వమ్, మహతే, క్షత్రాయ, మహతే, జ్యైష్ఠ్యాయ, మహతే. జానరాజ్యాయేతి జాన + రాజ్యాయ, ఇన్ద్రస్య, ఇన్ద్రియాయ, ఇమమ్, అముష్య, పుత్రమ్, అముష్యై, పుత్రమ్, అస్యై, విశే, ఏషః, వః, అమీఇత్యమీ, రాజా, సోమః, అస్మాకమ్, బ్రాహ్మణానామ్, రాజా ॥౧౮॥

పదార్థః :-(ఇమమ్)(దేవాః) వేదశాస్త్రవిదః సేనాపతయః (అసపత్నమ్) అజాతశత్రుమ్ (సువధ్వమ్) ప్రేర్యమ్ (మహతే) సత్కర్తవ్యాయ (క్షత్రాయ) క్షత్రియకులాయ (మహతే)(జ్యైష్ఠ్యాయ) విద్యాధర్మవృద్ధానాం భావాయ (మహతే) (జానరాజ్యాయ) జనానాం రాజ్ఞాం మాణ్డలికానాముపరి

ప్రభావాయ. (ఇన్ద్రస్య) ఐశ్వర్యయుక్తస్య ధనికస్య (ఇంద్రియాయ) ధనవర్ధనాయ (ఇమమ్)(అముష్య) సద్గుణసంపన్నస్య రాజపూతస్య (పుత్రమ్) తనయమ్ (అముష్యై) ప్రశంసనీయాయా రాజపుత్ర్యాః. అత్ర షష్ఠ్యర్థే చతుర్థీ. (పుత్రమ్) పవిత్రగుణకర్మస్వభావైర్మాతాపితృపాలకమ్ (అస్యై) వర్తమానాయాః సుశిక్షితవ్యాయాః (విశే) ప్రజాయాః (ఏషః)(వః) యుష్మాకం పాలనాయ (అమీ) ధార్మికా రాజపురుషాః (రాజా) సర్వత్ర విద్యాధర్మసుశిక్షాప్రకాశకః (సోమః) శుభగుణః ప్రసిద్ధః (అస్మాకమ్)(బ్రాహ్మణానామ్) బ్రహ్మవేదభక్తానామ్ (రాజా) వేదేశ్వరోపాసనయా ప్రకాశమానః. అయమ్మన్త్రః. శత.౫.౩.౩.౧౨ తథా ౫.౪.౨.౩. వ్యాఖ్యాతః.॥౧౮॥

అన్వయః :- హే దేవాః! యూయం య ఏష ఉపదేశకః సేనేశో వా వోఽస్మాకం చ బ్రాహ్మణానాం రాజాఽస్తి. యేఽమీ రాజపురుషాః సన్తి తేషాం సోమో రాజాఽస్తి తమిమమముష్య పుత్రమముష్యై పుత్రమస్యై విశే మహతే క్షత్రాయ మహతే జ్యైష్ఠ్యాయ మహతే జానరాజ్యాయేన్ద్రస్యేన్ద్రియాయాసపత్నం సువధ్వమ్.॥౧౮॥

భావార్థః:- యద్యుపదేశకా రాజపురుషాశ్చ సర్వస్యోన్నతిం చికీర్షేయుస్తర్హి ప్రజారాజజనా రాజపురుషోన్నతిం కుతో న కర్తుమిచ్ఛేయుః? యది రాజప్రజాజనా వేదేశ్వరాజ్ఞాం విహాయ స్వేచ్ఛయా ప్రవర్తేరన్, తర్హ్యేషామనున్నతిః కుతో న భవేత్? ॥౧౮॥

పదార్థము :- (దేవాః) వేదశాస్త్రముల చదివినట్టి సేనానాయకులారా! మీరు (ఏషః) ఏ యీ ఉపదేశకుడు లేక సేనాపతి (వః) మీయొక్క (అస్మాకమ్) మాయొక్క (బ్రాహ్మణానామ్) ఈశ్వరుని మరియు వేదములనుసేవించు బ్రాహ్మణులయొక్క (రాజా) వేదములచే, ఈశ్వరోపాసనచే ప్రకాశవంతుడై అధిష్ఠాతయై యున్నాడో, ఎవరు (అమీ) ధర్మాత్ములగు రాజపురుషులున్నారో వారెల్లరకును అతడే (సోమః) శుభగుణములచే ప్రసిద్ధుడు (రాజా) అంతటను విద్య, ధర్మశిక్షాప్రకాశకుడు రాజైయున్నాడు (ఇమమ్) ఇట్టి (అముష్య) ఈ శ్రేష్ఠగుణయుక్తురాలగు రాజపుత్రిని (పుత్రమ్) పుత్రుని (అముష్యై) ప్రశంసనీయ రాజకన్యయొక్క (పుత్రమ్) శుభగుణకర్మస్వభావములతో తల్లిదండ్రులనుపోషించు పుత్రుని (అస్యై) ఉత్తమశిక్షణ నొసగదగు (విశే) ఈ ప్రజలకొరకును (మహతే) సత్కరించదగిన (క్షత్రాయ) క్షత్రియవర్గముకొరకును (మహతే) గొప్ప (జ్యైష్ఠ్యాయ) విద్యాధర్మవిషయములందు శ్రేష్ఠులగువారికిని (మహతే) శ్రేష్ఠులగు (జానరాజ్యాయ) మాండలిక రాజులపై చక్కని ప్రభావము నుంచదగిన సమర్థునికొరకును (ఇన్ద్రస్య) సమస్తైశ్వర్యములతో పూర్ణుడగు ధనికునియొక్క (ఇన్ద్రియాయ) ధనాభివృద్ధి నిమిత్తము (అసపత్నమ్) శత్రురహితుడగు పుత్రుని (సువధ్వమ్) ఉత్పన్నమొనర్చుడు.॥౧౮॥

భావార్థము :- ఉపదేశకులగు విద్వాంసులు, రాజపురుషులు సమస్త ప్రజల ఉన్నతికొరకు ప్రయత్నించునప్పుడు ప్రజలు రాజును, రాజపురుషులను ఉన్నతిపరచుటకు ప్రయత్నపూర్వకముగ సహాయ మొనర్చుచుండవలయును. రాజు, రాజపురుషులు, ప్రజలు ఈశ్వరుని వేదముల ఆజ్ఞనుల్లంఘించి యథేచ్ఛగా ప్రవర్తించునప్పుడు వారు తమ యున్నతితో సహా నష్టమొందుదురు.॥౧౮॥

18.O learned generals, this is your King and of us Brahmanas, the devotees of God and of the Vedas. He is the well-qualified King of the subjects!.

Produce such a foeless King, the son of such-a-man, and such a woman, for healthy teaching of his people, for adorable warrior-class, for mighty lordship, for mighty domination over princes, and for enhancing the wealth of the wealthy.

౪౧౯. ప్రపర్వతస్యేత్యస్య దేవావాత ఋషిః, విరాట్ బ్రాహ్మీ త్రిష్టుప్ ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

పునరత్ర రాజప్రజాజనైః కీదృశాని యానాని రచనీయానీత్యాహ.

మరల నీ జగత్తునందు రాజా, ప్రజలు నెట్టియానములను నిర్మాణమొనర్పవలయునను

విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను.

౪౧౯ ప్ర పర్వతస్య వృషభస్య పృష్ఠాన్నావశ్చరన్తి స్వసిచ ఇయానాః।

తా ఆవవృత్రన్నధరాగుదక్తా అహిం బుధ్న్యమనురీయమాణాః।

విష్ణోర్విక్రమణమసి విష్ణోర్విక్రాన్తమసి విష్ణోః క్రాన్తమసి ॥౧౯॥

ప.వి:- ప్ర, పర్వతస్య, వృషభస్య, పృష్ఠాత్, నావః, చరన్తి, స్వసిచ ఇతి స్వ + సిచః, ఇయానాః, తాః, ఆ, అవవృత్రన్, అధరాక్, ఉదక్తా ఇత్యుత్ + అక్తాః, అహిమ్, బుధ్న్యమ్, అను, రీయమాణాః, విష్ణోః, విక్రమణమితి వి+క్రమణమ్, అసి, విష్ణోః, విక్రాన్తమితి వి+ క్రాన్తమ్, అసి, విష్ణోః, క్రాన్తమ్, అసి ॥౧౯॥

పదార్థః :-(ప్ర) (పర్వతస్య) మేఘస్య. పర్వత ఇతి మేఘ నా....నిఘం. ౧. ౧౦. (వృషభస్య) వర్షకస్య (పృష్ఠాత్) ఉపరిభాగాత్ (నావః) సాగరోపరి నావ ఇవ విమానాని (చరన్తి) (స్వసిచః) యాః స్వైర్జనై ర్జలేన సిచ్యన్తే తాః (ఇయానాః) గచ్ఛన్త్యః (తాః)(ఆ)(అవవృత్రన్) అర్వాచీనో వృత్ర ఇవాచరన్. అత్రాచారే సుబన్తాత్క్విప్ (అధరాక్) మేఘాదధస్తాత్ (ఉదక్తాః) పునరూర్ధ్వమ్ గచ్ఛన్త్యః (అహిమ్) మేఘమ్ (బుధ్న్యమ్) బుధ్నేఽన్తరిక్షే భవమ్ (అను) పశ్చాత్ (రీయమాణాః) చాలనేన గచ్ఛన్త్యః (విష్ణోః) వ్యాపకస్యేశ్వరస్య (విక్రమణమ్) విక్రమతేఽస్మింస్తత్ (అసి) (విష్ణోః) వ్యాపకస్య వాయోః (విక్రాన్తమ్)

వివిధతయా క్రాన్తమ్. (అసి) (విష్ణోః) వ్యాపకస్య విద్యుద్వస్తునః (క్రాన్తమ్) క్రమాధికరణమ్ (అసి). అయమ్మన్త్రః. శత. ౫.౪.౨. ౫-౬ వ్యాఖ్యాతః.॥౧౯॥

అన్వయః:-హే రాజశిల్పిన్ యది త్వయా యాః స్వసిచ ఇయానా ఉదక్తా అహిం బుధ్న్య మనురీయమాణా నావో వృషభస్య ప్రపర్వతస్య పృష్ఠాత్ ప్రచరన్తి, యాభిస్త్వం విష్ణోర్విక్రాన్తమసి, విష్ణోర్విక్రమణమసి, విష్ణోః క్రాన్తమసి, యా అధరాగావవృత్రంస్తాస్త్వం సాధ్నుహి.॥౧౯॥

భావార్థః:-యథా మేఘో వర్షిత్వా భూమితలం ప్రాప్యాకాశమాప్నోతి, తజ్జలం నదీర్గత్వాఽన్తతః సముద్రం ప్రాప్నోతి, తత్పృష్ఠే నావో గచ్ఛన్తి. యా అప్స్వన్తర్థాద్యాసాముపర్యధో జలం భవతి. తద్వత్సర్వైః శిల్పిభిర్విమానాని నావశ్చ యానాని రచయిత్వా భూమిజలాఽన్తరిక్షమార్గేణాభీష్టే దేశే గమనాగమనే యథేష్టే కార్యే. యావదేతాని న సాధ్నువన్తి తావద్ద్వీపద్వీపాన్తరం గన్తుం కశ్చిదపి న శక్నోతి. యథా పక్షిణ ఇదం శరీరమయం సంఘాతం గమయన్తి తథైవ విచక్షణైః శిల్పిభిరేతదాకాశం యానైర్విక్రమణీయమ్.॥౧౯॥

పదార్థము :- ఓ రాజశిల్పీ [కళాకారుడా]! నీద్వారా (స్వసిచః) మన ప్రజలు జలముచే దేనిని సేచనమొనర్చుచున్నారో, ఏవి (ఇయానాః) నడచుచున్నవియో (ఉదక్తాః) తిరిగి తిరిగి పైకి పోవుచున్నవియో (అహింబుధ్న్యమ్) ఆకాశమునందున్న మేఘములు (అనురీయమాణాః) వెంట వెంట నడుపుటవల్ల నడుచుచున్నవియో (నావః) నౌకలవలె సముద్రముపై నడచు నే విమానములుగలవో (వృషభస్య) వర్షించునట్టి (పర్వతస్య) మేఘముయొక్క (పృష్ఠాత్) పైభాగమందు (ప్ర చరన్తి) నడచుచున్నవియో, వేనిద్వారా నీవు (విష్ణోః) సర్వవ్యాపకుడగు పరమేశ్వరు నెరిగి ఈ సృష్టియందు (విక్రమణమ్) పరాక్రమవంతుడవు (అసి) అగుచున్నావో (విష్ణోః) వ్యాపకవాయువు మధ్య (విక్రాన్తమ్) అనేక విధములుగ నడచువాడవు (అసి) అగుచున్నావో మరియు (విష్ణోః) వ్యాపకవిద్యుత్తుమధ్య (క్రాన్తమ్) నడచుట కాధారమై (అసి) ఉన్నావో (అధరాక్) మేఘములకు క్రింద (అవవృత్రన్) మేఘములవలె నడచుచున్నట్టి విమానములు మున్నగు యానములను నీవు సిద్ధమొనర్చుము.॥౧౯॥

భావార్థము :- మేఘములు వర్షించిన జలములు భూమిని సేచనమొనర్చి తిరిగి ఆకాశమునకు చేరునట్లు, ఆ జలము నదులద్వారా ప్రవాహరూపమున సముద్రమును పొందుచున్నట్లు, జలములోపల అనగా క్రిందమీద జలములే యుండునట్లు సకల శిల్పులు (ఇంజినీర్లు) నః నౌకలు, విమానములు మున్నగు యానములను నిర్మించి భూమిపైనున్న జలముపైనను, ఆకాశమునందును అభీష్ట దేశములకు, ప్రాంతములకు యథేచ్ఛగా రాకపోకలను జరుపవలయును. అట్టి యానసౌకర్యములు గలుగనంతవర కెవ్వరును ద్వీపద్వీపాంతరములకు వెళ్లజాలరు. పక్షి పక్షము(రెక్క)ల సహాయమున తన శరీరమును ఆకాశమున నెగిరించి నడిపించునట్లు చతురులగు విద్వాంసులు తమ శరీరాదులను యానములద్వారా ఆకాశమున విహరింపజేతురు.॥౧౯॥

19.O royal skilled engineer, construct sea-boats, propelled on water by our experts, and aeroplanes, moving and flying up-ward, after the clouds that reside in the wind-re-

gion, that fly as the boats move on the sea, that fly high over and below the watery clouds. Be thou, thereby, prosperous in this world created by the Omnipresent God, and a flier in both air, and lightning.

౪౧౬. ప్రజాపత ఇత్యస్య దేవావాత ఋషిః, ప్రజాపతిర్దేవతా, స్వరాడతి ధృతిశ్ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

మనుష్యైరీశ్వరోపాసనాఽఽజ్ఞాపాలనేన సర్వాః కామనాః ప్రాప్తవ్యా ఇత్యాహ.

మానవు లీశ్వరోపాసన నాచరించి ఆతని యాజ్ఞలను పాలించుటవలన సమస్త కోరికలు

నెరవేరగల వను విషయ మీమంత్రమం దుపదేశించబడినది.

౪౧౬ ప్రజాపతే న త్వదేతాన్యన్యో విశ్వా రూపాణి పరి తా బభూవ।
యత్కామాస్తే జుహుమస్తన్నోఽ అస్త్వయమముష్య పితాఽసావస్య
పితా వయꣳస్యామ పతయో రయీణాꣳస్వాహా। రుద్ర యత్తే
క్రివి పరం నామ తస్మిన్ హుతమస్యమేష్టమసి స్వాహా ॥౨౦॥

ప. వి:- ప్రజాపత ఇతి ప్రజా + పతే, న, త్వత్, ఏతాని, అన్యః, విశ్వా, రూపాణి, పరి, తా, బభూవ, యత్కామా ఇతి యత్+కామాః, తే, జుహుమః, తత్, నః, అస్తు, అయమ్, అముష్య, పితా, అసౌ, అస్య, పితా, వయమ్, స్యామ, పతయః, రయీణామ్, స్వాహా, రుద్ర, యత్, తే, క్రివి, పరమ్, నామ, తస్మిన్, హుతమ్, అసి, అమేష్టమిత్యమా + ఇష్టమ్, అసి, స్వాహా ॥౨౦॥

పదార్థః :-(ప్రజాపతే) ప్రజాయాః స్వామిన్నీశ్వర! (న) నిషేధే (త్వత్) తవ సకాశాత్ (ఏతాని) జీవప్రకృత్యాదీని వస్తూని (అన్యః) భిన్నః పదార్థః (విశ్వా) సర్వాణి (రూపాణి) ఇచ్ఛారూపాదిగుణవిశిష్టాని (పరి) (తా) తాని (బభూవ) అస్తి (యత్కామాః) యస్య యస్య కామః కామనా యేషాన్తే (తే) తవ (జుహుమః) గృహ్ణీమః (తత్)(నః) అస్మభ్యమ్ (అస్తు) భవతు (అయమ్)(అముష్య) ప్రత్యక్షస్య జనస్య.

(పితా) పాలకః (అసౌ) సః (అస్య) ప్రత్యక్షవర్తమానస్య (పితా) రక్షకః (వయమ్)(స్యామ) భవేమ (పతయః) స్వామినః పాలకాః (రయీణామ్) విద్యాచక్రవర్తిరాజ్యోత్పన్నశ్రియామ్ (స్వాహా) సత్యయా క్రియయా (రుద్ర) దుష్టానాం రోదయితః (యత్) (తే) తవ (క్రివి) కృణోతి హినస్తి యేన తత్. నకారస్థానే వర్ణవ్యత్యయేనేకారః (పరమ్) ప్రకృష్టమ్ (నామ) (తస్మిన్) (హుతమ్) (అసి)(అమేష్టమ్) అమాయాం గృహే ఇష్టమ్ (అసి) (స్వాహా) సత్యయా వాచా. అయమ్మన్త్రః. శత. ౫.౪.౩. ౮-౧౦. వ్యాఖ్యాతః. ॥౨౦॥

అన్వయః :- హే ప్రజాపతే! యాన్యేతాని విశ్వా రూపాణి సన్తి తాని త్వదన్యో న పరిబభూవ. తే తవ సకాశాద్యత్కామాః సన్తో వయం జుహుమస్తత్తవ కృపయా నోఽస్తు యథా త్వమముష్య పరోక్షస్య జగతః పితాఽసౌ భవానస్య సమక్షస్య విశ్వస్య పితాఽసి, తథా వయం స్వాహా రయీణాం పతయః స్యామ. హే రుద్ర! తే తవ యత్ క్రివి పరం నామాఽస్తి యస్మింస్త్వం హుతమస్యమేష్టమసి, తం వయం స్వాహా జుహుమః. ॥౨౦॥

భావార్థః :- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలఙ్కారః. హే మనుష్యాః యః సర్వస్మిన్ జగతి వ్యాప్తః సర్వాన్ప్రతి మాతాపితృ వద్వర్తమానో దుష్టదణ్డక ఉపాసితుమిష్టోఽస్తి, తం జగదీశ్వరమేవోపాధ్వమేవమనుష్ఠానేన యుష్మాకం సర్వే కామా అవశ్యం సేత్స్యన్తి. ॥౨౦॥

పదార్థము :-(ప్రజాపతే) ప్రజాస్వామివగు నో పరమేశ్వరా! (ఏతాని) జీవులు, ప్రకృతి మున్నగు వస్తువులు (విశ్వా) సమస్తము (రూపాణి) ఇచ్ఛారూపాది ఏ గుణములుగలవో (తా) వానిని నీవుగాక (అన్యః) ఇతరు లెవ్వరును (న పరిబభూవ) తెలిసికొనజాలరు (తే) నిన్ను (యత్కామాః) ఏ యే పదార్థములను కోరుచు (వయమ్) మేము (జుహుమః) సేవించుచున్నామో ఆ యా పదార్థములు నీ కృపచే (నః) మాకు (అస్తు) ప్రాప్తించునుగాక! నీ వెట్లు (అముష్య) అట్టి పరోక్షజగమునకు (పితా) రక్షకుడవై యున్నావో అట్లే (అసౌ) నీ వీ ప్రత్యక్ష జగత్తునకును రక్షకుడవై యున్నావు. అటులనే మేమును (స్వాహా) సత్యవాణిచే (రయీణామ్) విద్య మరియు చక్రవర్తిరాజ్యము మున్నగువానిద్వారా యుత్పన్నమైన లక్ష్మిని (పతయః) రక్షించువారము (స్యామ) అగుదుముగాక! (రుద్ర) దుష్టుల నేడ్పించు ఓ పరమేశ్వరా! (తే) నీయొక్క (క్రివి) దుఃఖవిముక్తిని గలిగించు కారణముచే (పరమ్) ఉత్తమమైన (నామ) నామమును (తస్మిన్) అందున (హుతమ్) స్వీకరించి (అసి) ఉన్నావు (అమేష్టమ్) అట్టి గృహములందు ఇష్టుడవై (అసి) ఉన్ననిన్ను మేము (స్వాహా) సత్యవాణితో పొందుచున్నాము. ॥౨౦॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమున వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. ఓ మానవులారా! సమస్త ప్రపంచమున వ్యాపకుడై సర్వమునకు తల్లిదండ్రులవలె వర్తమానుడై యుండి దుష్టుల నేడ్పించుచు ఉపాసించుట కిష్టుడైయున్నట్టి యా జగదీశ్వరుని ఉపాసించుడు. ఇట్లనుష్ఠించుటవల్ల మీ కోరిక లవశ్యముగ సిద్ధించును. ॥౨౦॥

20.O God, Thou only comprehendest all these created forms, and none besides Thee! give us our heart's desire, when we invoke Thee. Just as Thou art the Lord of that invisible world, and this visible world, so may we be righteous lords of rich possessions.

O God! the Tormentor of the wicked, Thy remembrance relieves us of miseries. For that we worship Thee. We worship Thee at home in truthful words.

౪౧౭. ఇన్ద్రస్యేత్యస్య దేవవాత ఋషిః, క్షత్రపతిర్దేవతా, భురిగ్బ్రాహ్మీ బృహతీ ఛన్దః, మధ్యమః స్వరః.

పునర్విద్వద్భిః కిం కర్తవ్యమిత్యాహ.

విద్వాంసు లేమి చేయవలయునను విషయము మరల నీ మంత్రమందు చెప్పబడెను.

౪౧౭ ఇన్ద్రస్య వజ్రోఽసి మిత్రావరుణయోస్త్వా ప్రశాస్త్రోః ప్రశిషా యునజ్మి।

అవ్యథాయై త్వా స్వధాయై త్వాఽరిష్టో అర్జునో మరుతాం ప్రసవేన

జయాపామ మనసా సమిన్ద్రియేణ ॥౨౧॥

ప.వి:- ఇన్ద్రస్య, వజ్రః, అసి, మిత్రావరుణయోః. త్వా, ప్రశాస్త్రోరితి ప్ర+శాస్త్రోః, ప్రశిషేతి ప్ర+శిషా, యునజ్మి, అవ్యథాయై, త్వా, స్వధాయై, త్వా, అరిష్టః, అర్జునః, మరుతామ్, ప్రసవేనేతి ప్ర+సవేన, జయ, అపామ, మనసా, సమ్, ఇన్ద్రియేణ.॥౨౧॥

పదార్థః :-(ఇన్ద్రస్య) పరమైశ్వర్యస్య (వజ్రః) విజ్ఞాపకః (అసి)(మిత్రావరుణయోః) సభాసేనేశయోః (త్వా) తామ్ (ప్రశాస్త్రోః) సర్వస్య ప్రకాశకర్త్రోః (ప్రశిషా) ప్రశాసనేన (యునజ్మి) సమాదధే (అవ్యథాయై) అవిద్యమానపీడాయై క్రియాయై (త్వా) (స్వధాయై) స్వవస్తుధారణలక్షణాయై రాజనీత్యై (త్వా)(అరిష్టః) అహింసితః (అర్జునః) ప్రశస్తం రూపం విద్యతేఽస్య సః. అర్శ ఆదిత్వాదచ్. అర్జునమితి రూప నామ... నిఘం.౩.౭. (మరుతామ్) ఋత్విజామ్ (ప్రసవేన) ప్రేరణేన (జయ) ఉత్కృష్ట (అపామ) ఆప్నుయామ (మనసా) మననశీలేన (సమ్) (ఇన్ద్రియేణ) ఇన్ద్రేణ జీవేన జుష్టేన ప్రీతేన వా. అయం మన్త్రః. శత. ౫.౪.౩.౪-౧౦. వ్యాఖ్యాతః.॥౨౧॥

అన్వయః:-హే రాజన్! యస్త్వమరిష్టోఽర్జున ఇన్ద్రస్య వజ్రోఽసి యం త్వాఽవ్యథాయై ప్రశాస్త్రోర్మిత్రా వరుణయోః ప్రశిష్టాఽహం యునజ్మి. మరుతాం ప్రసవేన స్వధాయై యం త్వా యునజ్మి. మనసేంద్రియేణ యం త్వా వయం సమాపామ స త్వం జయ దుష్టాన్ జిత్వోత్కృష్ట.॥౨౧॥

భావార్థః:-విద్వద్భీరాజా ప్రజాపురుషైశ్చ ధర్మార్థం సదా ప్రశాసనీయాః. యత ఏతే పీడాం రాజనీతివిరుద్ధం కర్మ నాచరేయుః. సర్వతః ప్రాప్తబలాః శత్రూన్ జయేయుః. యేన కదాప్యైశ్వర్యస్య హానిర్న స్యాత్. ॥౨౧॥

పదార్థము:- ఓ రాజా! నీవు (అరిష్టః) ఎవరి హింసకును అందనివాడవు (అర్జునః) ప్రశంసనీయరూపు గలవాడవు (ఇన్ద్రస్య) పరమైశ్వర్యవంతులగు (వజ్రః) శత్రువులకు వజ్రమువంటివాడవై (అసి) ఉన్నావు. అట్టి (త్వా) నీకు (అవ్యథాయై) పీడగలుగకుండుటకొరకు (ప్రశాస్త్రోః) సర్వమునకు శిక్షణనిచ్చువారగు (మిత్రావరుణయోః) సభయొక్క సేనాపతియొక్క (ప్రశిషా) శిక్షణద్వారా నేను (యునజ్మి) సంయుక్తపరచుచున్నాను. (మరుతామ్) ఋత్విజులు తమ (ప్రసవేన) ప్రేరణచే (స్వధాయై) స్వంతవస్తువులను ధరించుటవంటి రాజనీతికై (త్వా) నిన్ను ఏ యోగాభ్యాసముచే చింతనమొనర్చుచున్నారో (మనసా) ఆలోచనాపరమగు మనస్సుతో (ఇన్ద్రియేణ) జీవనమునకై సేవించు ఇంద్రియములచే (త్వా) నిన్ను నేను (సమాపామ) చక్కగా పొందుచున్నానో, అట్టి నీవు (జయ) దుష్టుల జయించి చింతారహితముగ అభివృద్ధిని పొందుదము. ॥౨౧॥

భావార్థము :- ప్రజలకు, ఎవ్వరికిని అన్యాయము, పీడను గలిగించి రాజనీతికి విరుద్ధమగు కర్మల నొనర్చకుండునట్లు విద్వాంసులు రాజునకు, రాజపురుషులకు ధర్మార్థసిద్ధికొరకు సదా చక్కని శిక్షణ నొసంగుచుండవలయును. తమ రాజ్యమునకు, ఐశ్వర్యములకు హాని గలుగకుండునట్లు వీరు సకల విధముల శక్తియుక్తులుగలవారై శత్రువులను జయింతురుగాక! ॥౨౧॥

21.O King, thou art invincible, admirably handsome, and a mighty bolt for the foes. I apppoint thee for alleviating the miseries of humanity, for imparting instructions to all, for presiding over the Assembly and the army, and for government. I enjoin thee to guard thy state politically, with the advice of wise statesmen. May we be attached to thee with heart and soul. May thou be victorious!.

౪౧౮.మా త ఇత్యస్య దేవవాత ఋషిః, ఇన్ద్రో దేవతా, నిచృదార్షీ త్రిష్టుప్ ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

ప్రజాజనై రాజప్రసంగే కథం వర్తితవ్యమిత్యాహ.

ప్రజలు రాజుయెడ నెట్లు ప్రవర్తించవలయు నను విషయ మిందుగలదు.

౪౧౮ మా త౨ ఇన్ద్ర తే వయం తురాషాడ యుక్తాసో౨ అబ్రహ్మతా వి
దసామ। తిష్ఠా రథమధి యం వజ్రహస్తా రశ్మీన్దేవ యమసే స్వశ్వాన్ ॥౨౨॥

ప.వి:-మా, తే, ఇన్ద్ర, తే, వయమ్, తురాషాట్, అయుక్తాసః, అబ్రహ్మతా, వి, దసామ, తిష్ఠ, రథమ్, అధి, యమ్, వజ్రహస్తేతి వజ్ర+హస్త, ఆ, రశ్మీన్, దేవ, యమసే, స్వశ్వానితి సు+అశ్వాన్ ॥౨౨॥

పదార్థః :-(మా) నిషేధే (తే) తవ (ఇన్ద్ర) సభేశ రాజన్! (తే) తవ (వయమ్) రాజప్రజాజనాః (తురాషాట్) తురాన్ త్వరితాన్ శత్రూన్ సహతే (అయుక్తాసః) అధర్మకారిణః (అబ్రహ్మతా) వేదేశ్వరనిష్ఠా రహితతా (వి) (దసామ) ఉపక్షయేమ (తిష్ఠ) అత్ర ద్వ్యచోతస్తిఙ ఇ.౬.3.౧3౫ ఇతి దీర్ఘః. (రథమ్)(అధి)(యమ్) (వజ్రహస్త) వజ్రతుల్యాని శస్త్రాణి హస్తయోర్యస్య తత్సంబుద్ధౌ (ఆ)(రశ్మీన్) అశ్వనియమార్థా రజ్జూః (దేవ) (యమసే) నియచ్ఛసి (స్వశ్వాన్) శోభనాశ్చ తేఽశ్వాశ్చ తాన్. అయమ్మన్త్రః. శత. ౫.౪.3.౧౪. వ్యాఖ్యాతః.॥౨౨॥

అన్వయః :-హే దేవేన్ద్ర రాజన్ వజ్రహస్త! వయం తే తవ సమ్బన్ధేఽయుక్తాసో మా భవామ, తే తవాబ్రహ్మతా మాఽస్తు విదసామ,యస్తురాషాట్ త్వం యాన్ రశ్మీన్ స్వశ్వాన్ యమసే, యం రథమధితిష్ఠ, తాంస్తం చ వయమప్యధితిష్ఠేమ.॥౨౨॥

భావార్థః :-రాజప్రజాజనా రాజ్ఞా సహాయోగ్యం వ్యవహారం కదాచిన్న కుర్యుః. రాజా చైతైః సహాన్యాయం న కుర్యాత్. వేదేశ్వరాజ్ఞానుష్ఠానాః సన్తః సర్వే సమానయానాసనవ్యవహారాః స్యుః. న కదాచిదాలస్యే ప్రమాదే వేదేశ్వరనిన్దామయే నాస్తికత్వే వా వర్తేరన్.॥౨౨॥

పదార్థము :-(దేవ) ప్రకాశవంతుడవగు (ఇన్ద్ర) సభాపతిరాజా! (వజ్రహస్త) వజ్రమువంటి శస్త్రముల ధరించిన నీతో (వయమ్) రాజుయొక్క ప్రజలమగు మేము (తే) నీ తోడిసంబంధమున (అయుక్తాసః) అధర్మవంతులము (మా) కాకుందుముగాక! (తే) నీకు (అబ్రహ్మతా) వేద మరియు ఈశ్వర నిష్ఠరహితమగు మనస్సు (మా) కలుగుకుండునుగాక! మరియు (విదసామ) ధర్మమును నష్టపరచకుండునుగాక! (తురాషాట్) శీఘ్రకారులగు శత్రువులను సహించు నీవు (రశ్మీన్) గుఱ్ఱపుకళ్లెములత్రాళ్లను మరియు (స్వశ్వాన్) చక్కని గుఱ్ఱములను (యమసే) నియమమున నుంచునట్లు మరియు (రథమ్) రథముపై (అధితిష్ఠ) ఆసీనుడవగునట్లు గుఱ్ఱములను, రథములను మేమును చక్కగా అధిష్ఠించుచుందుముగాక!॥౨౨॥

భావార్థము :-ప్రజలు రాజుయెడ నెన్నడును అయోగ్యముగ వ్యవహరించరాదు. రాజుకూడ ప్రజలయెడ అన్యాయముగ వ్యవహరించకూడదు. వేదాజ్ఞను, ఈశ్వరాజ్ఞను శిరసావహించుచు ప్రజలెల్లరును ఒకే వాహనముపై నెక్కినట్లుండవలెను. ఒకే పడకపై కూర్చుండియున్నట్లుండవలయును. సమానరూపమున వ్యవహరించవలెను. కాని ఆలస్యప్రమాదములందుగాని, ఈశ్వరుని, వేదములను నిందించుట యందుగాని, నాస్తికత్వమునందుగాని చిక్కుపడి పతనమైపోరాదు.॥౨౨॥

22.O renowned King, equipped with arms, may we never behave unrighteously towards thee. May thou never shaken thy belief in the Vedas and God. May we never die in poverty. O conqueror of foes, ascend the chariot. Thou controllest the reins and noble horses!.

౪౧౯. అగ్నయ ఇత్యస్య దేవవాత ఋషిః, అగ్న్యాదయో మన్త్రోక్తా దేవతాః, జగతీ ఛన్దః, నిషాదః స్వరః.

అథ మాతాఽపత్యాని పరస్పరం కీదృశం సంవదేయురిత్యాహ.

తల్లి పుత్రులకెట్టి శిక్షణనీయవలయును? పుత్రులును తల్లియాజ్ఞయం దెట్లు ప్రవర్తించవలయునను విషయ మీ మంత్రమం దుపదేశించబడినది.

౪౧౯ అగ్నయే గృహపతయే స్వాహా సోమాయ వనస్పతయే స్వాహా

మరుతామోజసే స్వాహేన్ద్ర స్యేన్ద్రియాయ స్వాహా।

పృథివి మాతర్మా మాహిꣳసీర్మో ఽఅహం త్వామ్ ॥౨౩॥

ప.వి:- అగ్నయే, గృహపతయ ఇతి గృహ + పతయే, స్వాహా, సోమాయ, వనస్పతయే, స్వాహా, మరుతామ్, ఓజసే, స్వాహా, ఇన్ద్రస్య, ఇన్ద్రియాయ, స్వాహా, పృథివి, మాతః, మా, మా, హిꣳసీః, మోఽఇతి మో, అహమ్, త్వామ్. ॥౨౩॥

పదార్థః :-(అగ్నయే) ధర్మవిజ్ఞానాఢ్యాయ (గృహపతయే) గృహాశ్రమస్వామినే (స్వాహా) సత్యాం నీతిమ్ (సోమాయ) సోమలతాద్యాయౌషధిగణాయ (వనస్పతయే) వనానాం పాలకాయాశ్వత్థప్రభృతయే (స్వాహా) వైద్యకశాస్త్రబోధజనితాం క్రియామ్ (మరుతామ్) ప్రాణానామృత్విజాం వా (ఓజసే) బలాయ (స్వాహా) యోగశాన్తిదాం వాచమ్ (ఇన్ద్రస్య) జీవస్య (ఇన్ద్రియాయ) నేత్రాద్యాయ అన్తఃకరణాయ వా (స్వాహా) సుశిక్షాయుక్తాం వాచముపదిష్టమ్ (పృథివి) భూమివత్ప్రథుశుభలక్షణే (మాతః) మాన్యకర్త్రి జనని (మా) నిషేధే (మా) మామ్ (హింసీః) కుశిక్షయా మా హింస్యాః (మో) (అహమ్) (త్వామ్). అయమ్మన్త్రః. శత. ౫.౪.౩. ౧౫-౨౦ వ్యాఖ్యాతః.॥౨౩॥

అన్వయః:-హే ప్రజాజనా! యథారాజజనా వయం గృహపతయేఽగ్నయే స్వాహా, సోమాయ వనస్పతయే స్వాహా, మరుతామోజసే స్వాహేన్ద్రస్యేన్ద్రియాయ స్వాహా చరేమ, తథా యూయమప్యాచరత. హే పృథివి మాతస్త్వం మా మా హింసీస్త్వామహం చ మో హింస్యామ్.॥౨౩॥

భావార్థః:-రాజాదిరాజజనైః ప్రజాహితాయ ప్రజాజనైరేతేషాం సుఖాయ సర్వస్యోన్నతయే చ పరస్పరం వర్తితవ్యమ్. మాతా కుశిక్షయాఽవిద్యాదానేన స్వసన్తానాన్నష్టబుద్ధీన్ కదాచిన్న కుర్యాత్ సన్తానాశ్చ మాతురప్రియం నాచరేయుః.॥౨౩॥

పదార్థము :-ఓ ప్రజలారా! రాజు మరియు రాజపురుషులమగు మే మెట్లు (గృహపతయే) గృహాశ్రమస్వామియగు (అగ్నయే) ధర్మవిజ్ఞానములతో గూడిన విద్వాంసునికై (స్వాహా) సత్యనీతిని

(సోమాయ) సోమలత మున్నగు ఓషధులకు మరియు (వనస్పతయే) వనములను రక్షించు రావి మున్నగు వృక్షములకొరకు (స్వాహా) వైద్యశాస్త్రబోధనచే నుత్పన్నమైన క్రియను (మరుతామ్) ప్రాణుల మరియు ఋత్విజులయొక్క (ఓజసే) బలముకొరకు (స్వాహా) యోగాభ్యాసము, శాంతిని ప్రసాదించు వాణిని మరియు (ఇన్ద్రస్య) జీవునియొక్క (ఇన్ద్రియాయ) మనస్సు మరియు ఇంద్రియములకొరకు (స్వాహా) చక్కని శిక్షణతో గూడిన యుపదేశమును జేయుచున్నట్లు మీరును చేయుడు (పృథివి) పృథివివలె బహుగుణయుక్తురాలవై (మాతః) మాన్యతను ప్రసాదించు జననీ! నీవు (మా) నాకు (మా హింసీః) చెడుశిక్షణలచే దుఃఖముల గలిగించకుము. మరియు (త్వామ్) నీకు(అహమ్) నేనుకూడ (మా) దుఃఖములను గలుగుజేయకుందును గాక! ॥౨౩॥

భావార్థము :- రాజు మరియు రాజకర్మచారులు ప్రజల శ్రేయస్సునకు, ప్రజలు రాజు రాజ్య సుఖములకై, సకలోన్నతికొరకై కలిసిమెలిసి వ్యవహరించవలయును. మూర్ఖత్వమును పెంపొందజేయు అజ్ఞానయుతమగు శిక్షణచే సంతానమును మూర్ఖుల నొనర్చకుండుట తల్లి కర్తవ్యమైయున్నది. సంతానము సైతము తల్లిదండ్రులయెడ ద్వేషబుద్ధిని గలిగియుండరాదు. ॥౨౩॥

23.We should behave righteously towards the religious-minded and learned householder, derive medical benefit from herbs and trees, inculcate the practice of yoga for the vigour of the priests, follow noble instructions for the improvement of physical organs controlled by the soul. O mother endowed with noble qualities like the Earth, don't injure me by wrong instructions. May I never injure thee!.

౪౨౦. హంస ఇత్యస్య వామదేవ ఋషిః, సూర్యో దేవతా, భురిగార్షీ జగతీ ఛన్దః, నిషాదః స్వరః.

మనుష్యైరీశ్వరోపాసనేన న్యాయసుశిక్షే కార్యే ఇత్యాహ.

మానవులు ఈశ్వరోపాసనచేయువారై సర్వమునకు న్యాయమును గలుగజేయుచు

ఉత్తమశిక్షణలను పొందుచు వానిని ఇతరులకును కలుగజేయవలెను.

౪౨౦ హ॒ꣳసః శు॑చి॒షద్వసు॑రన్తరిక్ష॒సద్ధోతా॑ వేది॒షదతి॑థిర్దురోణ॒సత్।
నృ॒షద్వ॑ర॒సదృ॑త॒సద్వ్యో॑మ॒సద॒బ్జా గో॒జా ఋ॑త॒జా
అ॑ద్రి॒జా ఋ॒తం బృ॒హత్ ॥౨౪॥

ప.వి:- హ॒ꣳసః, శు॒చి॒షత్, శు॒చి॒సదితి॒ శుచి+సత్, వసుః, అ॒న్త॒రి॒క్ష॒సదిత్య॑న్తరిక్ష+సత్, హోతా॑, వే॒ది॒షత్, వే॒ది॒సదితి॒ వేది+సత్, అతి॑థిః, దు॒రో॒ణ॒సదితి॒ దురోణ+సత్, నృ॒షత్,

నృసదితి నృ+సత్, వరసదితి వర+సత్, ఋతసదిత్యృత+సత్, వ్యోమసదితి వ్యోమ+సత్, అబ్జాఇత్యప్+జాః, గోజా ఇతి గో+జాః, ఋతజా ఇత్యృత+జాః, అద్రిజా ఇత్యద్రి+జాః, ఋతమ్, బృహత్ ॥౨౪॥

పదార్థః :-(హంసః) యః సంహన్తి సర్వాన్ పదార్థాన్ స జగదీశ్వరః (శుచిషత్) యః శుచిషు పవిత్రేషు పదార్థేషు సీదతి సః (వసుః) వస్తా వాసయితా వా (అన్తరిక్షసద్) యోఽన్తరిక్షేఽవకాశే సీదతి (హోతా) దాతాగ్రహీతాఽత్తా వా (వేదిషత్) వేద్యాం పృథివ్యాం సీదతి (అతిథిః) అవిద్యమానా తిథిర్యస్య తద్వన్మాన్యః (దురోణసత్) యో దురోణే గృహే సీదతి సః. దురోణ ఇతి గృహ నా.... నిఘం.౩.౪. (నృషత్) యో నృషు సీదతి సః (వరసత్) యో వరేషూత్తమేషు పదార్థేషు సీదతి సః (ఋతసత్) య ఋతేషు సత్యేషు ప్రకృత్యాదిషు సీదతి సః (వ్యోమసత్) యో వ్యోమని సీదతి సః (అబ్జాః) యోఽపో జనయతి (గోజాః) యో గాః పృథివ్యాదీన్ జనయతి (ఋతజాః) యః సత్యవిద్యామయం వేదం జనయతి (అద్రిజాః) యో మేఘపర్వతవృక్షాదీన్ జనయతి సః (ఋతమ్) సత్యస్వరూపమ్ (బృహత్) మహద్బ్రహ్మ. అయమ్మన్త్రః. శత. ౫.౪.౩.౨౨. వ్యాఖ్యాతః. ॥౨౪॥

అన్వయః :-హే మనుష్యా భవన్తో యః పరమేశ్వరో హంసః శుచిషద్వసురన్తరిక్షసద్ధోతా వేదిషదతిథిర్దురోణసన్నృషద్వరసదృతసద్వ్యోమసదబ్జా గోజా ఋతజా అద్రిజా ఋతం బృహదస్తి తమేవోపాసీరన్. ॥౨౪॥

భావార్థః :-మనుష్యైః సర్వవ్యాపకం పవిత్రకరం బ్రహ్మైవోపాస్యమస్తి. న ఖల్వేతస్యోపాసనేన వినా కించిదపి పూర్ణం ధర్మార్థకామమోక్షజం సుఖం భవితుం శక్యమ్. ॥౨౪॥

పదార్థము :-ఓ మానవులారా! పరమేశ్వరుడు (హంసః) సకల పదార్థములను స్థూల మొనర్చువాడు (శుచిసత్) పవిత్రపదార్థములందు స్థిరమైనవాడు (వసుః) నివసించి, నివసింపజేయువాడు (అన్తరిక్షసత్) ఆకాశమునందు వ్యాపకుడు (హోతా) సకల పదార్థములను ఆదాన ప్రదానము చేయువాడు మరియు ప్రళయకర్త (వేదిషత్) పృథివియందును వ్యాపకుడు (అతిథిః) అభ్యాగతునివలె సత్కరించదగినవాడు (దురోణసత్) గృహమందును స్థితుడు (నృషత్) మనుష్యులందును నుండువాడు (వరసత్) ఉత్తమ పదార్థములందు వసించువాడు (ఋతసత్) సత్యప్రకృతి మొదలగు నామములు గలవాడు, కారణమందు స్థితుడు (వ్యోమసత్) ఆకాశమందు వ్యాపకుడు (అబ్జాః) జలములను ప్రసిద్ధపరచువాడు (గోజాః) పృథివిమున్నగు తత్త్వముల నుత్పన్నముచేయువాడు (ఋతజాః) సత్యవిద్యలగ్రంథములగు వేదములను ప్రసిద్ధపరచువాడు (అద్రిజాః) మేఘములు, పర్వతములు, వృక్షములు మున్నగువానిని నిర్మాణమొనర్చువాడు

(ఋతమ్) సత్యస్వరూపుడు (బృహత్) సర్వముకన్న గొప్పవాడు, అనంతుడునై యున్నట్టి యా పరమేశ్వరునే మీరు ఉపాసించవలయును. ॥౨౪॥

భావార్థము :- సర్వవ్యాపకుడు, సకల పదార్థములను పరిశుద్ధపరచువాడును నగు నా పరబ్రహ్మ పరమేశ్వరునే సకల మానవులును ఉపాసించవలయును. ఏలన! యాతని నుపాసించనిచే ధర్మార్థ కామమోక్షములవలన గలుగు సుఖమెన్నడును గలుగుజాలదు. ॥౨౪॥

24.Worship God alone, Who solidifies material objects, resides in the hearts of yogis, is Omnipresent, pervades the atmosphere, is the Giver of all gifts, pervades the earth, is Adorable, Ubiqutious. Present in the hearts of godly persons, and infinte objects; dwels in space; is the Creator of waters, and earth, Revealer of the Vedas, and Maker of clouds, mountains and trees. He is true in His nature and Mighty.

౪౨౧. ఇయదిత్యస్య వామదేవ ఋషిః, సూర్యో దేవతా, ఆర్షీ జగతీ ఛన్దః, నిషాదః స్వరః.

మనుష్యైః కిమర్థం బ్రహ్మోపాసనీయమిత్యుపదిశ్యతే.

మానవు డీశ్వరోపాసన నేల యొనర్పవలయు నను విషయ మిందుపదేశించబడినది.

౪౨౧ ఇయదస్యాయురస్యాయుర్మయి ధేహి యుఙ్ఙసి వర్చోఽసి

వర్చోమయి ధేహ్యూర్గస్యూర్జం మయిధేహి।

ఇన్ద్రస్య వాం వీర్యకృతో బాహూ అభ్యుపావహరామి ॥౨౫॥

ప.వి:- ఇయత్, అసి, ఆయుః, అసి, ఆయుః, మయి, ధేహి, యుఙ్, అసి, వర్చః, అసి, వర్చః, మయి, ధేహి, ఊర్క్, అసి, ఊర్జమ్, మయి, ధేహి, ఇన్ద్రస్య వామ్, వీర్యకృత ఇతి వీర్య+కృతః, బాహూ ఇతి బాహూ, అభ్యుపావహరామీత్యభి+ఉపావహరామి॥౨౫॥

పదార్థః :-(ఇయత్) ఏతావత్పరిమాణమ్ (అసి) (ఆయుః) జీవనమ్ (అసి)(ఆయుః)(మయి) జీవాత్మని (ధేహి)(యుఙ్) సమాధాతా (అసి) (వర్చః) స్వప్రకాశమ్ (అసి) (వర్చః) (మయి) (ధేహి) (ఊర్క్) బలవాన్ (అసి) (ఊర్జమ్) (మయి) (ధేహి) (ఇన్ద్రస్య) పరమైశ్వర్యస్య (వామ్) యువయోః రాజప్రజాజనయోః (వీర్యకృతః) యో వీర్యం కరోతి తస్య (బాహూ) బాధతే యాభ్యాం బలవీర్యాభ్యాం

తౌ (అభ్యుపావహరామి) అభితః సామీప్యేఽర్వాక్ స్థాపయామి. అయమ్మన్త్రః. శత. ౫.౪.౩.౨౫-౨౭. వ్యాఖ్యాతః. ॥౨౫॥

అన్వయః :-హే బ్రహ్మంస్త్వమాయురసీయదాయుర్మయి ధేహి. త్వం యుఙ్జసి వర్చోఽసి యోగజం వర్చోమయి ధేహి. త్వమూర్గస్యూర్జం మయి ధేహి. హే రాజప్రజాజనౌ వీర్యకృత ఇన్ద్రస్యేశ్వరస్యాశ్రయేణ వాం యువయోర్బాహూ బలవీర్యే అహమభ్యుపావహరామి.॥౨౫॥

భావార్థః:-య ఆత్మస్థం బ్రహ్మోపాసతే తే శోభనం జీవనాదికమశ్నువతే. నహి కేనచిదీశ్వరస్యాశ్రయమన్తరా పూర్ణౌ బలపరాక్రమౌ లభ్యేతే.॥౨౫॥

పదార్థము :-ఓ పరమేశ్వరా! నీవు (ఇయత్) ఇంతటి (ఆయుః) ఆయువును (మయి) నాయందు (ధేహి) ధరింపజేయుము. దీనిచే నీవు (యుఙ్) సర్వమును సమాధిచేయువాడవై (అసి) ఉన్నావు (వర్చః) స్వయంప్రకాశస్వరూపుడవై (అసి) ఉన్నావు. ఈ కారణమున (ఊర్క్) అత్యన్తశక్తిశాలివై (అసి) ఉన్నావు. కావుననే (ఊర్జమ్) బలపరాక్రమములను (మయి) నాయందు (ధేహి) ధరింపజేయుము. ఓ రాజా! మరియు ప్రజలారా! (వీర్యకృతః) బలపరాక్రమాదుల పెంపొందజేయు (ఇన్ద్రస్య) ఐశ్వర్యము మరియు పరమాత్ముని ఆశ్రయముచే (వామ్) మీ రాజపురుషుల (బాహూ) బలపరాక్రమములను (అభ్యుపావహరామి) సకలవిధముల మీదగ్గరనే స్థాపించుచున్నాను.॥౨౫॥

భావార్థము :-పరమేశ్వరుని తమ హృదయములందు స్థిరపరచుకొని ఉపాసించువారు ఆనందప్రద జీవనాదుల సౌఖ్యముల ననుభవించుచుందురు. ఈశ్వరుని ఆశ్రయములేక ఏ మానవుడును పూర్ణ బలపరాక్రమములను పొందలేడు.॥౨౫॥

25.O God, so great art Thou; life art thou, give me life. Thou yokest all in noble deeds: thou art splendour, give me splendour. Strength art thou: give me strength. O King and subjects, I amkc the strength of your arms depend upon God, the Fountain of strength!.

౪౨౬.స్యోనాసీత్యస్య వామదేవ ఋషిః, ఆసన్దీ రాజపత్నీ దేవతా, భురిగనుష్టుప్ఛన్దః, గాన్ధారః స్వరః.

స్త్రీణాం న్యాయో విద్యానుశిక్షే చ స్త్రీభిరేవ కార్యే నరాణాం నరైశ్చేత్యాహ.

న్యాయవిద్యానుశిక్షలను స్త్రీలకు స్త్రీలును, పురుషులకు పురుషులును గరుపవలెను.

౪౨౬ స్యోనాసి సుషదాసి క్షత్రస్య యోనిరసి।

స్యోనామాసీద సుషదామాసీద క్షత్రస్య యోనిమాసీద ॥౨౬॥

ప.వి:-స్యోనా, అసి, సుషదా, సుసదేతి సు+సదా, అసి, క్షత్రస్య, యోనిః, అసి, స్యోనామ్, ఆ, సీద, సుషదామ్, సుసదామితి సు+సదామ్, ఆ, సీద, క్షత్రస్య యోనిమ్, ఆ, సీద ॥౨౬॥

పదార్థః :-(స్యోనా) సుఖరూపా (సుషదా) యా శోభనే వ్యవహారే సీదతి సా (అసి) (క్షత్రస్య) రాజన్యాయస్య (యోనిః) గృహే న్యాయకర్త్రీ (అసి) (స్యోనామ్) సుఖకారికామ్ (ఆ) (సీద) (సుషదామ్) శుభసుఖదాత్రీమ్ (ఆ) (సీద) (క్షత్రస్య) క్షత్రియకులస్య (యోనిమ్) (ఆ) (సీద). అయమ్మన్త్రః. శత. ౫. ౪.౪.౨-౪. వ్యాఖ్యాతః ॥౨౬॥

అన్వయః:-హే రాజ్ఞి యతస్త్వం స్యోనాఽసి, సుషదాసి, క్షత్రస్య యోనిరసి తస్మాత్ స్యోనాం సుశిక్షామాసీద, సుషదాం విద్యామాసీద క్షత్రస్య యోనిం రాజనీతిమాసీద.॥౨౬॥

భావార్థః:-రాజపత్నీ సర్వాసాం స్త్రీణాం న్యాయసుశిక్షే చ సదైవ కుర్యాత్. నైతాసామేతే పురుషైః కారయితవ్యే. కుతః పురుషాణాం సమీపే స్త్రియో లజ్జితా భీతాశ్చ భూత్వా యథావద్వక్తుమధ్యేతుం చ న శక్నువన్త్యతః.॥౨౬॥

పదార్థవము:-ఓ రాణీ! (స్యోనా) సుఖస్వరూపురాలవై (అసి) ఉన్నావు (సుషదా) సుందర వ్యవహారములొనర్చుదానవై (అసి) ఉన్నావు (క్షత్రస్య) రాజ్యన్యాయవ్యవహారమున (యోనిః) తీర్పరివై (అసి) ఉన్నావు. కావుననే నీవు (స్యోనామ్) సుఖవంతమగు చక్కని శిక్షణలో (ఆసీద) తత్పరురాలివై (సుషదామ్) చక్కని సుఖముల ప్రసాదించు విద్యను (ఆసీద) ఉత్తమవిధిగా ప్రాప్తింపజేయుము, పొందుము. (క్షత్రస్య) క్షత్రియవర్గముయొక్క (యోనిః) రాజనీతిని (ఆసీద) స్త్రీలెల్లరకును తెలుపుము.॥౨౬॥

భావార్థము :-రాజపట్టమహిషులు (రాణులు) సమస్త స్త్రీలకు న్యాయ, ధార్మికశిక్షణలను గలుగజేయవలయును. స్త్రీలు పురుషులవద్ద లజ్జాబిడియములచే హృదయపూర్వకముగా ప్రశ్నించుటగాని, నేర్చుటగాని జరుగదు. కావున స్త్రీలు స్త్రీయధ్యాపికల సన్నిధియందే చదివించు ఏర్పాట్లను గలిగించ వలెను.॥౨౬॥

26.O Queen, thou art happy, doer of virtuous deeds, and imparter of justice. So be eagerly engaged in delight - giving knowledge. Acquire carefully education that conduces to pleasure. Teach all the females the art of Kingship!.

౪౨౩. నిషసాదేత్యస్య శునఃశేప ఋషిః, వరుణో దేవతా, పిపీలికామధ్యా, విరాడ్గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

రాజవద్రాజపత్న్యోఽపి రాజధర్మమాచరేయురిత్యాహ.

రాజవలెనే రాణియును రాజధర్మముల నాచరించవలయు నను విషయ మీ మంత్రమందు ఉపదేశించబడినది.

౪౨౩ నిషసాద ధృతవ్రతో వరుణః పస్త్యాస్వా। సామ్రాజ్యాయ సుక్రతుః॥౨౭॥

ప.వి:-ని, షసాద, ధృతవ్రత ఇతి ధృత+వ్రతః, వరుణః, పస్త్యాసు, ఆ, సామ్రాజ్యాయేతి సామ్+రాజ్యాయ, సుక్రతురితి సు+క్రతుః ॥౨౭॥

పదార్థః :-(ని) నిత్యమ్ (షసాద) సీదతు (ధృతవ్రతః) ధృతాని సత్యాచరణ బ్రహ్మచర్యాదీని వ్రతాని యేన సః (వరుణః) పురుషోత్తమః (పస్త్యాసు) న్యాయగృహేషు (ఆ) సమన్తాత్ (సామ్రాజ్యాయ) సమ్రాజాం భావాయ కర్మణే వా (సుక్రతుః) శోభనా క్రతుః ప్రజ్ఞా క్రియా వా యస్య సః. అయమ్మన్త్రః. శత. ౫.౪.౪.౫. వ్యాఖ్యాతః. ॥౨౭॥

అన్వయః :-హే రాజ్ఞి! యథా తవ ధృతవ్రతః సుక్రతుర్వరుణః పతిః సామ్రాజ్యాయ పస్త్యాస్వా నిషసాద తథా తత్ర త్వమపి న్యాయం కురు.॥౨౭॥

భావార్థః :-యథా సమ్రాట్ సామ్రాజ్యం పాలితుం న్యాయాసనే స్థిత్వా పురుషాణాం సత్యం న్యాయం కుర్యాత్తథా రాజపత్నీ స్త్రీణాం నిత్యం న్యాయం కుర్యాత్. అతః కిమాగతం యాదృశో నీతివిద్యాధర్మయుక్తః స్వామీ పురుషాణాం న్యాయం కుర్యాత్తాదృశ్యేవ తత్స్త్రియా భవితవ్యమితి.॥౨౭॥

పదార్థము :-ఓ రాణీ! నీయొక్క (ధృతవ్రతః) సత్యాచరణ, బ్రహ్మచర్యము మున్నగు వ్రతముల ధరించువాడు (సుక్రతుః) ఉత్తమబుద్ధి మరియు క్రియలందు (వరుణః) ఉత్తముడును నగు పతి (సామ్రాజ్యాయ) చక్రవర్తిరాజ్య ప్రాప్తికొరకును, దాని క్రియకొరకును (పస్త్యాసు) న్యాయాలయమునందు (ఆ) నిరంతరము (ని) న్యాయ మొనర్చుచుండునట్లు నీవును న్యాయతీర్పరివి కమ్ము.॥౨౭॥

భావార్థము :-చక్రవర్తి సామ్రాజ్యరక్షణకొరకు న్యాయపీఠముపై గూర్చిండి పురుషులకు న్యాయము గలుగజేయునట్లే రాణులును స్త్రీలకు సదా న్యాయము గలిగించుచుండవలెను. పతి నీతి, ధర్మ, విద్యా యుక్తుడై యుండునట్లే స్త్రీలును నుండవలెనని దీనివలన తెలియుచున్నది.॥౨౭॥

27. O Queen, just as thy excellent husband, wedded to the vow of Brahmacharya, and master of nice wisdom, for universal sway, always sits in a court of law and administers justice, so shoulds thou!.

౪౨౪ అభిభూరిత్యస్య శునఃశేప ఋషిః, యజమానో దేవతా, ధృతిశ్ఛన్దః, ఋషభః స్వరః.

పునః స రాజా కీదృశో భూత్వా కస్మై కిం కుర్యాదిత్యుపదిశ్యతే.

ఆ రాజు ఎట్లుండవలయును, ఎవరికొర కేమేమి యాచరించవలయు నను విషయ
మీ మంత్రమునం దుపదేశించబడినది.

౪౨౪ అభిభూరస్యేతాస్తే పఞ్చ దిశః కల్పన్తాం బ్రహ్మంస్త్వం బ్రహ్మాసి సవితాసి
సత్యప్రసవో వరుణోఽసి సత్యౌజా ఇన్ద్రోఽసి విశౌజా రుద్రోఽసి సుశేవః।
బహుకార శ్రేయస్కర భూయస్కరేన్ద్రస్య వజ్రోఽసి తేన మే రధ్య ॥౨౮॥

ప.వి:- అభిభూరిత్యభి+భూః, అసి, ఏతాః, తే, పఞ్చ, దిశః, కల్పన్తామ్, బ్రహ్మన్, త్వమ్, బ్రహ్మా, అసి, సవితా, అసి, సత్యప్రసవ ఇతి సత్య+ప్రసవః, వరుణః, అసి, సత్యౌజా ఇతి సత్య+ఓజాః, ఇన్ద్రః, అసి, విశౌజాః, రుద్రః, సుశేవ ఇతి సు+శేవః, బహుకారేతి బహు+కార, శ్రేయస్కర, శ్రేయఃకరేతి శ్రేయః+కర, భూయస్కర, భూయఃకరేతి భూయః+కర, ఇన్ద్రస్య, వజ్రః, అసి, తేన, మే, రధ్య.॥౨౮॥

పదార్థః: (అభిభూః) దుష్టానాం తిరస్కర్తా (అసి) (ఏతాః) (తే) తవ (పంచ) పూర్వాదయశ్చతస్రోఽధ ఊర్ధ్వాచైకా (దిశః) (కల్పన్తామ్) సుఖయుక్తా భవన్తు (బ్రహ్మన్) ప్రాప్తబ్రహ్మవిద్య (త్వమ్) (బ్రహ్మా) చతుర్వేదాఖిలరాజప్రజాసుఖనిమిత్తానాం పదార్థానాం నిర్మాతా (అసి) (సవితా) ఐశ్వర్యోత్పాదకః (అసి) (సత్యప్రసవః) సత్యేన కర్మణా ప్రసవ ఐశ్వర్యం యస్య సః. (వరుణః) వరస్వభావః (అసి) (సత్యౌజాః) సత్యమోజో బలం యస్య సః. (ఇన్ద్రః) సుఖానాం ధాతా (అసి) (విశౌజాః) విశా ప్రజయా సహౌజః పరాక్రమో యస్య సః (రుద్రః) శత్రూణాం దుష్టానాం రోదయితా (అసి) (సుశేవః) శోభనం శేవం సుఖం యస్య సః. శేవమితి సుఖనా....నిఘం. ౩.౬. (బహుకార) బహూనాం సుఖానాం కర్తః (శ్రేయస్కర) కల్యాణకర్తః (భూయస్కర) పునః పున రనుష్ఠాతః (ఇన్ద్రస్య) ఐశ్వర్యస్య (వజ్రః) ప్రాపకః (అసి) (తేన) (మే) మహ్యమ్ (రధ్య) సంరాధ్నుహి. అయమ్మన్త్రః. శత.౫.౪.౪.౬-౨౧. వ్యాఖ్యాతః.॥౨౮॥

అన్వయః :-హే బహుకార శ్రేయస్కర భూయస్కర బ్రహ్మన్! యథా యస్య తే తవైతాః పఞ్చదిశః కల్పేరన్ తథా మమ భవత్పత్న్యాః కల్పన్తామ్. యథా త్వమభిభూరసి సవితాసి, సత్యప్రసవో వరుణోఽసి, సత్యౌజా ఇన్ద్రోఽసి, విశౌజాః సుశేవో రుద్రోఽసిన్ద్రస్య వజ్రోఽసి తథాఽహమపి భవేయం. యథాఽహం యేన తుభ్యమృద్ధిసిద్ధీ కుర్యాం తథా త్వం తేన మే రధ్య.॥28॥

భావార్థః :-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. యథా పురుషః సర్వదిక్సుకీర్తిర్వేదప్రవీణః సత్యకారీ సర్వస్య సుఖప్రదో ధార్మికో జనో భవేత్తథా తవ పత్నీస్యాత్తే రాజధర్మే స్వీకృత్యాస్మద్బహుసుఖం బహు శ్రియం చ ప్రాప్నువన్తు. ॥28॥

పదార్థము :-(బహుకార) అనేకసుఖముల (శ్రేయస్కర) కల్యాణముల (భూయస్కర) మాటిమాటికి అనుష్ఠానమొనర్చువాడు (బ్రహ్మన్) ఆత్మవిద్యల ప్రాప్తించుకొనినవాడు (తే) ఎట్లు నీయొక్క (ఏతాః) ఇట్టి (పఞ్చ) తూర్పుమున్నగు నాలుగు, క్రిందిమీద కలిపి మొత్తము (దిశః) ఐదు దిశలు సమర్థవంతమైయున్నట్లే యవి నీ పత్నియొక్క కీర్తి నాకొరకు (కల్పన్తామ్) సుఖవంతమగుగాక! నీ వెట్లు (అభిభూః) దుష్టులను హీనపరచువాడవై (అసి) ఉన్నావో (సవితా) ఐశ్వర్యవముల నుత్పన్నమొనర్చువాడవై (అసి) ఉన్నావో (సత్యప్రసవః) సత్యప్రేరణచే ఉత్తమ సుఖవంతుడవు (రుద్రః) శత్రువులను, దుష్టులను ఏడ్పించువాడవై (అసి) ఉన్నావో (ఇన్ద్రస్య) ఐశ్వర్యముల (వజ్రః) ప్రాప్తింపజేయువాడవై (అసి) ఉన్నావో నేనును అట్లే యగుదునుగాక! మరియు నీకొరకు నే నెట్లు బుద్ధిసిద్ధుల నొనర్చుదునో అట్లే (తేన) దానిద్వారా (మే) నాకొరకు (రధ్య) కార్యములను సిద్ధింపజేయు సమర్థతను ప్రసాదించుము.॥28॥

భావార్థము :- పురుషులు సకల దిశలందు కీర్తిశాలురు వేదవేత్తలు, ధనుర్వేద, అర్థవేదవిద్యలందు ప్రవీణులు, సత్యాచరణులు, సకలమునకు సుఖమునొసగువారు, ధర్మాత్ములునై యుండునట్లే వారి స్త్రీలు కూడ యుండవలయును. ఆ స్త్రీపురుషులు రాజధర్మమును స్థాపించి అధిక సుఖములను, శోభలను మానవులెల్లరకును ప్రాప్తింపజేయవలయును.॥28॥

28.O King, thou art the conqueror of foes, May these five regions be prosperous for thee. O King, the master of spiritual knowledge, thou art the maker of the state. Thou art the creator of prosperity through righteous dealings. Thou art affable in nature through real power. Thou art the giver of comforts, through the splendour of thy subjects. Thou makest the wicked and the enemy weep, and art full of happiness. Thou art the doer of many acts; contributor to the welfare of thy people. Thou endcavourest again and again. Thou art the grantor of prosperity. Therewith grant me strength to do may duty!.

౪౨౯. అగ్నిరిత్యస్య శునఃశేప ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, స్వరాడార్షీ జగతీ ఛన్దః, నిషాదః స్వరః.

పునా రాజప్రజాజనాః కింవత్ కింకుర్యురిత్యాహ.

రాజు ప్రజలు ఎట్లానివలె నే మేమి చేయవలెనను విషయ మీ మంత్రమందు గలదు.

౪౨॥ అగ్నిః పృథు ర్ధర్మణస్పతిర్జుషాణో ऽఅగ్నిః పృథుర్ధర్మణస్పతి
రాజ్యస్య వేతు స్వాహా। స్వాహాకృతాః సూర్యస్య
రశ్మిభిర్యతధ్వ(ంగ్)సజాతానాం మధ్యమేష్ఠ్యాయ ।౨౯॥

ప.వి:- అగ్నిః, పృథుః, ధర్మణః, పతిః, జుషాణః, అగ్నిః, పృథుః, ధర్మణః, పతిః, ఆజ్యస్య, వేతు, స్వాహా, స్వాహాకృతా ఇతి స్వాహా+కృతాః, సూర్యస్య, రశ్మిభిరితి రశ్మి+భిః, యతధ్వమ్, సజాతానామితి స+జాతానామ్, మధ్యమేష్ఠ్యాయ, మధ్యమేష్ఠ్యాయేతి మధ్యమే+స్థ్యాయ ।౨౯॥

పదార్థః :-(అగ్నిః) సూర్య ఇవ (పృథుః) విస్తీర్ణపురుషార్థః (ధర్మణః) ధర్మస్య (పతిః) పాలయితా (జుషాణః) సేవమానః (అగ్నిః) విద్యుదివ (పృథుః) మహాన్ (ధర్మణః) న్యాయస్య (పతిః) రక్షక (ఆజ్యస్య) ఘృతాద్యేర్హవిషః (వేతు) వ్యాప్నోతు (స్వాహా) సత్యయా క్రియయా (స్వాహాకృతాః) యాః స్వాహా సత్యాం క్రియాం కుర్వన్తి తాః (సూర్యస్య) (రశ్మిభిః) (యతధ్వమ్) (సజాతానామ్) జాతైః సహ వర్తమానానామ్ (మధ్యమేష్ఠ్యాయ) మధ్యే పక్షపాతరహితే భవే న్యాయే తిష్ఠతి తస్య భావాయ. అయమ్మన్త్రః. శత ౫.౪.౪. ౨౨-౨౩ వ్యాఖ్యాతః ।౨౯॥

అన్వయః:-హే రాజన్ రాజ్ఞి వా! యథా పృథుధర్మణస్పతిర్జుషాణో ऽగ్నిః సజాతానాం మధ్యమేష్ఠ్యాయ స్వాహా ऽऽజ్యస్య వేతి. సూర్యస్య రశ్మిభిః సహ హవిః ప్రసార్య సుఖయతి తథా ధర్మణస్పతిః పృథుర్జుషాణో ऽగ్ని ర్భవాన్ రాష్ట్రం వేతు. తథా చ హే స్వాహాకృతాః సభా స్త్రియో! యూయమపి ప్రయతధ్వమ్.।౨౯॥

భావార్థః:-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలఙ్కారః. హే రాజప్రజాజనా! యూయం యథా సూర్యప్రసిద్ధవిద్యుదగ్ని వద్వర్తిత్వా పక్షపాతం విహాయ సమానజన్మసు మధ్యస్థాః సన్తో న్యాయం కురుత. తథా ऽయమగ్నిః సవితృప్రకాశే వాయౌ చ సుగన్ధం ద్రవ్యం ప్రాప్య వాయుజలౌషధిశుద్ధిద్వారా సర్వాన్ ప్రాణినః సుఖయతి తథా న్యాయయుక్తైః కర్మభిః సహచరితా భూత్వా సర్వాః ప్రజాః సుఖయత.।౨౯॥

పదార్థము :- ఓరాజా, ఓ రాణీ! ఎట్లు (పృథుః) మహాపురుషార్థముతో గూడిన (ధర్మణః) ధర్మముయొక్క (పతిః) రక్షకుడు (జుషాణః) సేవకుడు (అగ్నిః) విద్యుత్తువలె వ్యాపకమైనది (సజాతానామ్) ఉత్పన్నమగు పదార్థములతోగూడ నుండునట్టి పదార్థముల (మధ్యమేష్ఠ్యాయ) మధ్యన స్థిరమై (స్వాహా) సత్యక్రియద్వారా (ఆజ్యస్య) ఘృతము మున్నగు హోమపదార్థముల ప్రాప్తింపజేయుచు (సూర్యస్య) సూర్యుని (రశ్మిభిః) కిరణములచే హోమమొనర్చబడిన పదార్థములు వ్యాప్తపరచి సుఖముల నొసగుచున్నదో అట్లే (ధర్మణః) న్యాయమునకు (పతిః) రక్షకుడవు (పృథుః) గొప్పవాడవు (జుషాణః) సేవచేయువాడవు (అగ్నిః) తేజస్వివగు నీవు రాజ్యమును (వేతు) పొందుము. అటులనే (స్వాహాకృతాః) సత్యకార్యములొనర్చు స్త్రీపురుషులారా! మీరును (యతధ్వమ్) ప్రయత్నము నొనర్చుడు.॥౨౯॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమున వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. ఓ రాజా! ఓ రాణీ! ఓ సభాసదులారా! ప్రజలారా! మీరు ప్రసిద్ధ సూర్యుడు, విద్యుత్తు, అగ్నివలె వర్తించుచు పక్షపాతరహితులై సమానజన్ములగువారియందు మధ్యవర్తులై న్యాయమొనర్చుడు. అగ్ని సూర్యప్రకాశము, వాయువు ఈ సుగంధయుక్త పదార్థములను పొంది వాయు, జల, ఓషధులశుద్ధిద్వారా సకలప్రాణులకు సుఖముల నిచ్చుచున్నట్లు మీరును న్యాయయుక్తకర్మలనొనర్చుచు సమస్త ప్రజలను సుఖసంతులుగా నొనర్చుడు.॥౨౯॥

29.O King, just as spacious fire, dutiful and serviceable, residing in the midst of other allied objects, duly receives oblations of ghee, and gives happiness by diffusing them through the beams of the sun, so shouldst thou, the guardian of justice, large-hearted, and servant of the State, acquire sovereignty. So should the true workers exert!.

౪౨౬. సవిత్రేత్యస్య శునఃశేప ఋషిః, సవిత్రాదిమంత్రోక్తా దేవతాః, స్వరాడ్ బ్రాహ్మీ త్రిష్టుప్ ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

కీదృగ్గుణైః సహ రాజ్ఞా రాజ్ఞ్యా వా భవితవ్యమిత్యుపదిశ్యతే.

రాజు లేక రాణి యెట్టి గుణయుక్తులై యుండవలయు నను విషయ మీ మంత్రమున గలదు.

౪౨౬ సవిత్రా ప్రసవిత్రా సరస్వత్యా వాచా త్వష్ట్రా రూపైః పూష్ణా పశుభి
రిన్ద్రేణాస్మే బృహస్పతినా బ్రహ్మణా వరుణేనౌజసాఽగ్నినా తేజసా
సోమేన రాజ్ఞా విష్ణునా దశమ్యా దేవతయా ప్రసూతః ప్రసర్పామి ॥30॥

ప.వి:- సవిత్రా, ప్రసవిత్రేతి ప్ర + సవిత్రా, సరస్వత్యా, వాచా, త్వష్ట్రా, రూపైః, పూష్ణా, పశుభిరితి పశు + భిః, ఇన్ద్రేణ, అస్మేఽ ఇత్యస్మే, బృహస్పతినా, బ్రహ్మణా, వరుణేన,

ఓజసా, అగ్నినా, తేజసా, సోమేన, రాజ్ఞా, విష్ణునా, దశమ్యా, దేవతయా, ప్రసూత ఇతి ప్ర + సూతః, ప్ర, సర్పామి ॥30॥

పదార్థః :-(సవిత్రా) ప్రేరకేన వాయునా (ప్రసవిత్రా) సకలచేష్టోత్పాదకేనేవ శుభకర్మణా (సరస్వత్యా) ప్రశస్తవిజ్ఞానక్రియాయుక్తయా (వాచా) వేదవాణ్యేవ సత్యభాషణేన (త్వష్ట్రా) ఛేదకేన ప్రతాపినా సూర్యేణేవ న్యాయేన (రూపైః) సుఖస్వరూపైః (పూష్ణా) పృథివ్యా. పూషేతి పృథివీనామ... నిఘ. ౧.౧. (పశుభిః) గవాదిభిరివ ప్రజాయాః పాలనేన (ఇన్ద్రేణ) విద్యుదివైశ్వర్యేణ (అస్మే) అస్మాభిః (బృహస్పతినా) బృహతాం పాలకేన చతుర్వేదవిదా విదుషేవ విద్యాసుశిక్షా ప్రచారేణ (బ్రహ్మణా) వేదార్థజ్ఞానేన జ్ఞాపనేనేవోపదేశకేన (వరుణేన) వరేణ జలసమూహేనేవ శాన్త్యా (ఓజసా) బలేన (అగ్నినా) పావకేన (తేజసా) తీక్ష్ణేన జ్యోతిషేవ శత్రుదాహకత్వేన (సోమేన) చన్ద్రేణ ప్రకాశమానేనేవాహ్లాదకత్వేన (రాజ్ఞా) ప్రకాశమానేన (విష్ణునా) వ్యాపకేన పరమేశ్వరేణేవ శుభగుణకర్మస్వభావేన. (దశమ్యా) దశానాం పూరికయా (దేవతయా) దేదీప్యమానయా సహ (ప్రసూతః) ప్రేరితః (ప్ర) ప్రగతః (సర్పామి) చలామి. అయమ్మన్త్రః శత. ౫.౪.౫.౨. వ్యాఖ్యాతః.॥30॥

అన్వయః :-హేరాజ ప్రజాజనా! యథాఽహం ప్రసవిత్రా సవిత్రా సరస్వత్యా వాచా త్వష్ట్రారూపైః పూష్ణా పశుభిరిన్ద్రేణాస్మే బ్రహ్మణా బృహస్పతినౌజసా వరుణేన తేజసాఽగ్నినా రాజ్ఞా సోమేన దశమ్యా దేవతయా విష్ణునా చ సహ ప్రసూతః సన్ ప్రసర్పామి. తథా యూయమపి ప్రసర్పధ్వమ్.॥30॥

భావార్థః :-యో జనః సూర్యాదిగుణయుక్తః పితృవత్ప్రజాపాలకః స్యాత్ స రాజా భవితుం యోగ్యః. యశ్చైవం పుత్రవద్వర్తమానో భవేత్స ప్రజా భవితుమర్హతి.॥30॥

పదార్థము :-ఓ రాజపురుషులారా! ఓ ప్రజలారా! నే నెట్లు (ప్రసవిత్రా) ప్రేరణమొనర్చు వాయువుచేతను (సవిత్రా) సంపూర్ణచేష్టలనుత్పాదక శుభకర్మలచేతను (సరస్వత్యా) ప్రశంసనీయ విజ్ఞాన క్రియలతోగూడిన (వాచా) వేదవాణివంటి సత్యభాషణముచేతను (త్వష్ట్రా) ఛేదకుడు ప్రతాపవంతుడగు సూర్యునివంటి న్యాయముచేతను (రూపైః) సుందర సుఖరూపములచేతను (పూష్ణా) పృథివిచేతను (పశుభిః) గోవులు మున్నగు పశువులవలె ప్రజాపాలనముచేతను (ఇన్ద్రేణ) విద్యుత్తుచేతను (అస్మే) మాలోని (బృహస్పతినా) పెద్దవారు, రక్షకులు, చతుర్వేదజ్ఞులునై నట్టి విద్వాంసులవంటి విద్యాసుశిక్షణ ప్రచారములచేతను (ఓజసా) బలముచేతను (వరుణేన) జలసముదాయముచేతను (తేజసా) తీక్ష్ణజ్యోతివలె శత్రువులను భస్మమొనర్చివేయుటచేతను (అగ్నినా) అగ్నిచేతను (రాజ్ఞా) ప్రకాశవంతమగు ఆనందముగలుగుటద్వారాను (సోమేన) చంద్రునివలె ఆహ్లాదప్రదమగుటచేతను (దశమ్యా) పదవసంఖ్యను పూర్ణపరచు (దేవతయా) ప్రకాశమానముచేతను (విష్ణునా) సర్వవ్యాపకుడగు పరమేశ్వరునివంటి

గుణకర్మస్వభావములచేతను (ప్రసూతః) ప్రేరణను పొందినవాడనగు నేను (ప్ర సర్పామి) బాగుగా నడచుచున్నట్లు మీరును నడువుడు.॥30॥

భావార్థము :- సూర్యాదులవంటి గుణముగలిగి తండ్రివలె రక్షించు సజ్జనుడే రాజగుటకు యోగ్యుడు. పుత్రులవలె ప్రవర్తించువారే ప్రజలనుటకు దగినవారు.॥30॥

30.I go forward urged onwrd by the impelling God, the truthful speech full of Vedic knowledge, the justice based on real facts, the Earth that rears different cattle, our supremacy, the mastery of Vidic knowledge, the unperturbed tranquillity, the fiery strength to suppress the enemies, the pleasure-giving brilliance of the moon, and by the tenth, i.e. acting upon the qualities, actions, and nature of the Effulgent, Omnipresent God.

౪౨౭. అశ్విభ్యామిత్యస్య శునఃశేప ఋషిః, క్షత్రపతిర్దేవతా, ఆర్షీ త్రిష్టుప్ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

పునర్మనుష్యాః కీదృశా భూత్వా కిం కుర్యురిత్యుపదిశ్యతే.

మరల మానవు లెటువంటివారై యేమి చేయవలయునను విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను.

౪౨౭ అశ్విభ్యాం పచ్యస్వ సరస్వత్యై పచ్యస్వేన్ద్రాయ సుత్రామ్ణే పచ్యస్వ। వాయుః పూతః పవిత్రేణ ప్రత్యఙ్ క్సోమో అతిస్రుతః। ఇన్ద్రస్య యుజ్యః సఖా॥30॥

ప. వి:- అశ్విభ్యామిత్యశ్వి+భ్యామ్, పచ్యస్వ, సరస్వత్యై, పచ్యస్వ, ఇన్ద్రాయ, సుత్రామ్ణ ఇతి సు+త్రామ్ణే, పచ్యస్వ, వాయుః, పూతః, పవిత్రేణ, ప్రత్యఙ్, సోమః, అతిస్రుత ఇత్యతి+స్రుతః, ఇన్ద్రస్య, యుజ్యః, సఖా ॥30॥

పదార్థః :- (అశ్విభ్యామ్) సూర్యాచన్ద్రమోభ్యామివాఽధ్యాపకోపదేశకాభ్యామ్ (పచ్యస్వ) పరిపక్వో భవ. (సరస్వత్యై) సుశిక్షితాయై వాచే (పచ్యస్వ)(ఇన్ద్రాయ) పరమైశ్వర్యాయ (సుత్రామ్ణే) సుష్ఠు రక్షకాయ (పచ్యస్వ) (వాయుః) వాయురివ (పూతః)(పవిత్రేణ) శుద్ధేన ధర్మాచరణేన నిర్దోషః (ప్రత్యఙ్) ప్రత్యంచతీతి పూజితో భవ. (సోమః) ఐశ్వర్యవాన్ సోమగుణసంపన్నో వా (అతిస్రుతః) అత్యంతజ్ఞానవాన్ (ఇన్ద్రస్య) పరమేశ్వరస్య (యుజ్యః) యుక్తః (సఖా) మిత్రః. అయమ్మన్త్రః శత.౫.౫.౪. ౨౦-౨౨ వ్యాఖ్యాతః. ॥30॥

అన్వయః:- హే రాజప్రజాజన! త్వమశ్విభ్యాం పచ్యస్వ. సరస్వత్యై పచ్యస్వ. సుత్రామ్ణ ఇన్ద్రాయ పచ్యస్వ. పవిత్రేణ వాయురివ పూతః ప్రత్యఙ్ సోమోఽతిస్రుత ఇన్ద్రస్య యుజ్యః సఖా భవ.॥30॥

భావార్థః :-మనుష్యా ఆప్తయోరధ్యాపకోపదేశకయోః సకాశాత్సుశిక్షాం ప్రాప్య శుద్ధైర్ధర్మాచరణైః స్వాత్మానం పవిత్రీకృత్య యోగాఙ్గైరీశ్వరముపాస్యైశ్వర్యాయ ప్రయత్య పరస్పరం సఖాయో భవన్తు.॥30॥

పదార్థము:-ఓ రాజా మరియు నో ప్రజలారా! మీరు (అశ్విభ్యామ్) సూర్యచంద్రులవంటి అధ్యాపక ఉపదేశకులు (పచ్యస్వ) శుద్ధబుద్ధిగలవారలగుడు (సరస్వత్యై) ఉత్తమ శిక్షణయుక్తవాణికొరకై (పచ్యస్వ) సంసిద్ధులుగండు (సుత్రామ్ణే) చక్కని రక్షణనొనర్చు (ఇన్ద్రాయ) పరమైశ్వర్యములకొరకై (పచ్యస్వ) గట్టి పురుషార్థముల నొనర్చుడు (పవిత్రేణ) శుద్ధధర్మాచరణముద్వారా (వాయుః) వాయువువలె (పూతః) నిర్దోషులు (ప్రత్యఙ్) గౌరవములను పొందువారు (సోమః) ఉత్తమగుణములతోనుండు ఐశ్వర్యవంతులు (అతిస్రుతః) అత్యంత జ్ఞానవంతులు (ఇన్ద్రస్య) పరమేశ్వరుని (యుజ్యః) యోగాభ్యాసముచే (సఖా) మిత్రులగుడు. ॥30॥

భావార్థము :-మానవులు సత్యవంతులు ధర్మాత్ములు, ఆప్తులు నగు అధ్యాపకులు మరియు ఉపదేశకులచే ఉత్తమశిక్షణల ప్రాప్తించుకొని శుద్ధధర్మాచరణముద్వారా తమ ఆత్మలను పవిత్ర యోగాంగములచే ఈశ్వరోపాసన, సంపదల ప్రాప్తికొరకు ప్రయత్నమొనర్చుచు పరస్పరము మిత్రభావముతో నుండవలెను.॥30॥

31.O King and people} try to be good teachers and preachers like the sun and the moon. Try hard to obtain the knowledge of the Vedas. Exert your utmost, for supremacy that affords protection. By leading a religious life, being pure like the air, endowed with noble qualities, full of knowledge, be friend unto God, by practising yoga!.

౪౨౮. కువిదఙ్గేత్యస్య శునః శేప ఋషిః, క్షత్రపతిర్దేవతా, నిచృద్బ్రాహ్మీ త్రిష్టుప్ ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

రాజాదిసభ్యైః ప్రజాయై కింవత్కిం కిం కర్తవ్యమిత్యాహ.

రాజాది సభాపురుషు లెవరివలె నే మేమి చేయవలయు నను విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను.

౪౨౮ కువిదఙ్గ యవమన్తో యవం చిద్యథా దాన్త్యనుపూర్వం వియూయ। ఇహేహైషాం కృణుహి భోజనాని యే బర్హిషో నమ ఉక్తిం యజన్తి। ఉపయామగృహీతోఽస్యశ్విభ్యాం త్వా సరస్వత్యై త్వేన్ద్రాయ త్వా సుత్రామ్ణే ॥32॥

ప.వి:- కువిత్, అఙ్గ, యవమన్త ఇతి యవ+మన్తః, యవమ్, చిత్, యథా, దాన్తి, అనుపూర్వమిత్యను + పూర్వమ్, వియూయేతి వి+యూయ, ఇహేహేతీహ + ఇహ,

ఏషామ్, కృణుహి, భోజనాని, యే, బర్హిషః, నమ ఉక్తిమితి నమః + ఉక్తిమ్, యజన్తి, ఉపయామగృహీత ఇత్యుపయామ + గృహీతః, అసి, అశ్విభ్యామిత్యశ్వి + భ్యామ్, త్వా, సరస్వత్యై, త్వా, ఇన్ద్రాయ, త్వా, సుత్రామ్ణ ఇతి సు + త్రామ్ణే ॥౩౨॥

పదార్థః :-(కువిత్) బహ్వైశ్వర్యః. కువిదితి బహు నా... నిఘం.౩.౧. (అఙ్గ) యోఽఙ్గతి జానాతి తత్సమ్బుద్ధౌ (యవమన్తః) బహవో యవా విద్యన్తే యేషాం తే కృషీవలాః (యవమ్)(చిత్) అపి (యథా) (దాన్తి) లునన్తి. (అనుపూర్వమ్) క్రమశః (వియూయ) బుసాదికం పృథక్కృత్య (ఇహేహ) అస్మిన్నస్మిన్వ్యవహారే (ఏషామ్) కృషీవలానామ్ (కృణుహి) కురు (భోజనాని) (యే) (బర్హిషః) వృద్ధాః (నమఉక్తిమ్) నమసోఽన్నస్యోక్తిం వచనమ్ (యజన్తి) సంగచ్ఛన్తే (ఉపయామగృహీతః) బ్రహ్మచర్యనియమైః స్వీకృతః. (అసి) (అశ్విభ్యామ్) వ్యాప్తవిద్యాభ్యాం శిక్షకాభ్యామ్ (త్వా) త్వామ్ (సరస్వత్యై) విద్యాయుక్తవాచే (త్వా) (ఇన్ద్రాయ) ఉత్తమైశ్వర్యాయ (త్వా) (సుత్రామ్ణే) సుష్ఠుత్రాణాయ. అయమన్త్రః శత ౫.౫.౪. ౨౪. వ్యాఖ్యాతః. ॥౩౨॥

అన్వయః :-హే అంగ రాజన్! యః కువిత్ త్వామశ్విభ్యాముపయామగృహీతోఽసి తం సరస్వత్యై త్వేన్ద్రాయ త్వా వయం స్వీకుర్మః. యే బర్హిషో నమ ఉక్తిం యజన్తి, తేభ్యః సత్కారేణ భోజనాదీని దేహి. యథా యవమన్త ఇహేహ యవమనుపూర్వం దాన్తి, బుసాచ్ఛిద్యవం వియూయ రక్షన్తి, తథైషాం సత్యాసత్యే వివిచ్య రక్షణం కృణుహి. ॥౩౨॥

భావార్థః :-అత్రోపమాలంకారః. యథా కృషీవలాః పరిశ్రమేణ పృథివ్యాః సకాశాదనేకాని ఫలాదీన్యుత్పాద్య సంరక్ష్య భుంజతే, నిస్సారం త్యజన్తి యథావిహితం భాగం రాజ్ఞే దదతి, తథైవరాజాదిభిర్బ్రహ్మ రతిశ్రమేణైతాన్ సంరక్ష్య న్యాయేనైశ్వర్యముత్పాద్య సుపాత్రేభ్యో దత్వాఽన్నన్ద్వే భోక్తవ్యః. ॥౩౨॥

పదార్థము :-(అఙ్గ) జ్ఞానవంతుడవగు ఓ రాజా! (కువిత్) అధికైశ్వర్యశాలివగు నీవు (అశ్విభ్యామ్) విద్యావంతులగు శిక్షకులకొరకు (ఉపయామగృహీతః) బ్రహ్మచర్యనియమములద్వారా స్వీకరించబడినవాడవై (అసి) ఉన్నావు. అట్టి (సరస్వత్యై) విద్యాయుక్తవాణికొరకు (త్వా) నిన్ను (ఇన్ద్రాయ) ఉత్తమైశ్వర్యముల కొరకు (త్వా) నిన్ను (సుత్రామ్ణే) చక్కని రక్షణకై (త్వా) నిన్ను మేము స్వీకరించుచున్నాము. వారికి సత్కారముతో గూడిన భోజనమునిమ్ము. (యవమన్తః) యవలు మున్నగు అనేక ధాన్యములతో వ్యవసాయమొనర్చువారు (ఇహేహ) ఈ యీ వ్యవహారములందు (యవమ్) యవలు మున్నగు ధాన్యములను (అనుపూర్వమ్) క్రమముగ (దాన్తి) కోసి నూర్చుచు పొల్లునుండి (చిత్) కూడ (యవమ్) యవలను (వియూయ) వేర్పరచి రక్షించుచున్నట్లు సత్యాసత్యములనాలోచించి వానిని రక్షించుడు. ॥౩౨॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమున ఉపమాలంకారము గలదు. కర్షకులు పరిశ్రమచే భూమినుండి అనేక ధాన్యముల నుత్పన్నమొనర్చి రక్షించి భోగించునట్లు, సారహీనమగు వానిని పారవేయునట్లు, నిజాయితిగ రాజ్యభాగమును రాజున కిచ్చునట్లు రాజు మున్నగు రాజపురుషులు అతి ప్రయత్నములచే వారిని న్యాయాచరణముచే రక్షణ యొనర్చుచు ఐశ్వర్యముల నభివృద్ధి యొనర్చి సత్పాత్రులకు దానముల నొనర్చుచు ఆనందముల ననుభవించవలయును.॥32॥

32.O learned King, full of supremacy, thou, the observer of the vow of celibacy, art accepted by us, for the betterment of the learned teachers, for acquisition of the knowledge of the Vedas, for power and protection. Just as agriculturists whose fields are full of barley, reap the ripe corn, and remove the chaff in order, so bring food in a decent way to the aged, who deserve respect and homage!.

౪౨౯. యువమిత్యస్య శునఃశేపఋషిః, అశ్వినౌ దేవతే, నిచృదనుష్టుప్ఛన్దః, గాన్ధారః స్వరః.

సభాసేనేశాభ్యాం ప్రయత్నతో వణిగ్జనాః సంరక్ష్యా ఇత్యాహ.

రాజసభ, సేనాపతి మున్నగువారు ప్రయత్నపూర్వకముగ వైశ్యులను రక్షించవలె నని

ఈ మంత్రమం దుపదేశించబడినది.

౪౨౯ యువꣳసురామమశ్వినా నముచావాసురే సచా।

విపిపానా శుభస్పతీ‌ఽఇన్ద్రం కర్మస్వావతమ్ ॥33॥

ప.వి:- యువమ్, సురామమ్, అశ్వినా, నముచౌ, ఆసురే, సచా, విపిపానేతి వి+పిపానా, శుభః, పతీ‌ఽఇతి పతీ, ఇన్ద్రమ్, కర్మస్వితి కర్మ‌ఽసు, ఆవతమ్ ॥33॥

పదార్థః :- (యువమ్) యువామ్ (సురామమ్) సుష్ఠు రమన్తే యస్మిన్ తమ్ (అశ్వినా) సూర్యచన్ద్రమసావివ సభాసేనేశౌ (నముచౌ) న ముంచతి స్వకీయం కర్మ యస్తస్మిన్ (ఆసురే) అసురస్య మేఘస్యాఽయం వ్యవహార స్తస్మిన్. అసుర ఇతి మేఘనా... నిఘం. ౧.౧౦. (సచా) సత్యసమవేతౌ (విపిపానా) వివిధం రాజ్యం రక్షమాణౌ (శుభః) కల్యాణకరస్య వ్యవహారస్య (పతీ) పాలయితారౌ (ఇన్ద్రమ్) పరమైశ్వర్యవన్తం ధనికమ్ (కర్మసు) కృష్యాదిక్రియాసు ప్రవర్తమానమ్ (ఆవతమ్) రక్షతమ్. అయం మన్త్రః శత...౫.౫.౪.౨౫. వ్యాఖ్యాతః ॥33॥

అన్వయః :-హే సచాః విపిపానా శుభస్పతీ అశ్వినా యువం నముచావాసురే కర్మసు వర్తమానం సురామమిన్ద్రం సతతమావతమ్.॥33॥

భావార్థః :-దుష్టేభ్యః శ్రేష్ఠానాం రక్షణాయైవ రాజభావః ప్రవర్తతే. నహి రాజరక్షణేన వినాకస్యచిత్కర్మ చారిణః కర్మణి నిర్విఘ్నేన ప్రవృత్తిర్భవితుం యోగ్యాఽస్తి, న చ ఖలు ప్రజాజనాఽనుకూల్యమన్తరా రాజపురుషాణాం సుస్థిరతా జాయతే తస్మాద్వనసింహవత్పరస్పరం సహాయేన సర్వే రాజప్రజాజనాః సదా సుఖినః స్యుః.॥33॥

పదార్థము :-(సచా) కలిసియున్నట్టి (విపిపానా) వివిధ రాజ్యరక్షకులారా! (శుభః) కల్యాణ కారకవ్యవహారముల (పతీ) పాలించు విద్వాంసులారా! (అశ్వినా) సూర్యచంద్రులవంటి సభాపతి, సేనాపతులారా! (యువమ్) మీ రిరువురును (నముచీ) మీ దుష్టకర్మలను విడనాడక (ఆసురే) మేఘముల వ్యవహారమున (కర్మసు) వ్యవసాయము మున్నగు కార్యములందుండి (సురామమ్) ఉత్తమముగ రమణ మొనర్చునట్టి (ఇన్ద్రమ్) పరమైశ్వర్యవంతుడగు ధనికుని నిరంతరము (ఆవతమ్) రక్షించుడు.॥33॥

భావార్థము :-రాజు ఉనికి దుష్టులనుండి శ్రేష్ఠులను రక్షించుటకొరకే. రాజ్యరక్షణములేకుండ నిర్విఘ్నముగ ఎవ్వడును ఏ పనియును జేయజాలడు. ప్రజలకు అనుకూలముగ నుండని రాజు రాచకర్మచారులను స్థిరముగ నుంచజాలడు. కావున వనములందలి సింహములు, వన్యమృగములవలె పరస్పర సహకారముతో సకల ప్రజలు, రాజు సదా ఆనందితులై యుండవలయును.॥33॥

33.O Speaker of the Assembly and Commander of the Army, ye, the united protectors of the State, and doers of altruistic deeds, protect from evil deeds and carnal pleasures, the rich cultivator, nicely busy with agricultural performances!.

౪౩౦.పుత్రమివేత్యస్య శునఃశేప ఋషిః, అశ్వినా దేవతే, భురిక్ పంక్తిశ్ఛన్దః, పంచమః స్వరః.

రాజప్రజే పితాపుత్రవద్వర్తేయాతామిత్యాహ.

రాజు, ప్రజలు తండ్రి కుమారులవలె వర్తించవలయు నను విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను.

౪౩౦ పుత్రమివ పితరావశ్వినోభేన్ద్రావథుః కావ్యైర్దంసనాభిః।

యత్సురామం వ్యపిబః శచీభిః సరస్వతీ త్వా మఘవన్నభిష్ణక్ ॥౩౪॥

ప.వి:- పుత్రమివేతి పుత్రమ్ + ఇవ, పితరౌ, అశ్వినా, ఉభా, ఇన్ద్ర, ఆవథుః, కావ్యైః, దంసనాభిః, యత్, సురామమ్,వి, అపిబః, శచీభిః, సరస్వతీ, త్వా, మఘవన్నితి మఘ + వన్, అభిష్ణక్ ॥౩౪॥

పదార్థః:-(పుత్రమివ) యథాఽపత్యాని (పితరౌ) జననీజనకౌ (అశ్వినా) సభాసేనేశౌ (ఉభా) ద్వౌ (ఇన్ద్ర) సర్వసభేశ రాజన్!(ఆవథుః) సర్వం రాజ్యం రక్షథమ్ (కావ్యైః) కవిభిః పరమవిద్వద్భిర్ధార్మికైర్నిర్మితైః (దంసనాభిః) కర్మభిః (యత్) యః (సురామమ్) శోభిన ఆరామో యేన రసేన తమ్ (వ్యపిబః) వివిధతయా పిబ (శచీభిః) ప్రజ్ఞాభిః (సరస్వతీ) విద్యాసుశిక్షితా వాగివ పత్నీ (త్వా) త్వామ్ (మఘవన్) పూజితధనవన్ (అభిష్ణక్) ఉపసేవతామ్. భిష్ణక్ ఉపసేవాయామితి కణ్డ్వాదిధాతోర్లజి వికరణవ్యత్యయేన యకో లుక్. అన్యత్పూర్వం స్పష్టమ్. అయం మన్త్రః శత...౫.౫.౪.౨౬. వ్యాఖ్యాతః ॥౩౪॥

అన్వయః :-హే మఘవన్నిన్ద్ర! యత్త్వం శచీభిః సురామం వ్యపిబస్తం త్వా సరస్వత్యభిష్ణక్. హే. అశ్వినా రాజాజ్ఞార్పితావుభౌ సేనాపతిన్యాయాధీశౌ యువాం కావ్యైర్దంసనాభిః పితరౌ పుత్రమివ రాజ్యమావథుః. ॥౩౪॥

భావార్థః :-సర్వశుభగుణయుక్తో రాజధర్మమాశ్రితః ధార్మికోఽధ్యాపకో యువా స్వ హృద్యాం స్వదృశీం విదుషీం సులక్షణాం రూపలావణ్యాదిగుణైః సుశోభితాం స్త్రియముద్వహేత్. యా సతతం పత్యనుకూలా భవేత్. స్వయం చ తదనుకూలః స్యాత్. సామాత్యభృత్యస్త్రీకః ప్రజాస్వేవరీత్యా పితృవద్వర్తేత ప్రజాశ్చ పుత్రవత్. ఏవం పరస్పరం ప్రేమ్ణాసహాఽఽహ్లాదితాః సర్వే స్యురితి.॥౩౪॥

పదార్థము :-(మఘవన్) విశేషధనముండుటచే సత్కారయోగ్యుడా! (ఇన్ద్రః) సకల సభలకును యజమానివి [అధ్యక్షుడు]యైన రాజా! (యత్) నీవు (శచీభిః) స్వంతబుద్ధిబలములచే (సురామమ్) చక్కని విశ్రాంతిదాయకరసమును (వ్యపిబః) త్రాగుదువు. అట్టి నిన్ను (సరస్వతీ) విద్యాసుశిక్షితురాలగు 'వాణి' వంటి స్త్రీ (అభిష్ణక్) సేవించుగాక! (అశ్వినా) రాజాజ్ఞనుపొందిన (ఉభా) సేనాపతి, న్యాయాధీశులిరువురు (కావ్యైః) ధర్మాత్ముల నొనర్చిన (దంసనాభిః) కర్మలచే (పితరౌ) తల్లిదండ్రులు (పుత్రమ్) తమ సంతానమును రక్షించునట్లు రాజ్యమునంతను (ఆవథుః) రక్షించుడు.॥౩౪॥

భావార్థము :-సకల శ్రేష్ఠగుణయుక్తుడు, రాజ్యధర్మరతుడు, పూర్ణయువకుడు తన హృదయమునకు ప్రియమైన ఉత్తమలక్షణ రూపలావణ్యాది గుణశోభిత విద్వాంసురాలగు కన్యను వివాహమాడవలెను. సతీపతు లిరువురును అన్యోన్యప్రీతిగా నుండవలయును. రాజు మరియు రాచకర్మచారులు, వారి స్త్రీలు ప్రజలయెడ సత్పురుషులవలె తండ్రివలెను, ప్రజలు వారియెడ సంతానమువలె పరస్పర ప్రీతితో కలిసి మెలిసి సదా ఆనందితులై యుండవలయును.॥౩౪॥

34.O wealthy and adorable King, with the force of wisdom, enjoy the gladdening rule of thine; may a learned and devoted wife serves thee. O' Speaker of the Assembly and Commander of the Army, protect the State, following the usages framed by the Rarned, as father and motehr protect their child!.

అత్ర రాజప్రజాధర్మోక్తత్వాదేతదర్థస్య పూర్వాఽధ్యాయార్థేన సహ సఙ్గతిరస్తీతి బోధ్యమ్.

ఈ యధ్యాయమందు రాజప్రజాధర్మముల వర్ణన యున్నందున ఈ యధ్యాయమున జెప్పబడిన విషయములను పూర్వాధ్యాయముతో గలిసియున్నవని యెరుగవలెను.

ఇతి శ్రీమత్పరమహంస పరివ్రాజకాచార్యాణాం శ్రీపరమవిదుషాం విరజానన్ద సరస్వతీస్వామినాం శిష్యేణ దయానన్ద సరస్వతీస్వామినా నిర్మితే సంస్కృత భాషాఽఽర్యభాషాభ్యాం విభూషితే సుప్రమాణయుక్తే యజుర్వేదభాష్యే దశమోఽధ్యాయః సంపూర్ణః.

శ్రీమత్పరమహంస పరివ్రాజకాచార్య మహర్షి దయానందసరస్వతీస్వామి విరచిత సంస్కృతార్య భాషావిభూషిత

యజుర్వేదభాష్యమునందలి పదవ అధ్యాయమునకు ఆర్యావర్తమునందలి ఆంధ్రప్రదేశస్థ ఇందూరు మండ

లాంతర్గత బీబీపేట కాపురస్థులైన స్వ. లోకా లక్ష్మయ్య, వేంకమాంబార్యులద్వితీయపుత్రుడు,

శిష్యుడునునగు 'చతుర్వేద భాష్యానువాద భాస్కర' బిరుదాంకితులు, వేదగిరి ప్రథమ

పీఠాధిపతులునైన 'పం. లోకవంలహరి సిద్ధాంతాచార్యుల'చే నొనర్చబడిన ఆంధ్రానువాదము;

పాలమూరు (మహబూబ్‌నగర్) జనపదమునందలి కొందుర్గు మండలాంతర్గత రావిర్యాల

గ్రామవాస్తవ్యులు స్వ. శివనీలమ్మబుగ్గారెడ్డి గార్ల పుత్రుండు, కలాప్రపూర్ణ, వేదతత్త్వ

వేత్త పండిత గోపదేవశాస్త్రి దర్శనాచార్యుల శిష్యుండు, వేదగిరి స్థాపకు

లునైన సిద్ధాంతాలంకార, విద్యాభూషణ, ఆర్షవిద్యావినోద ఆచార్య

'వంశీ కృష్ణారెడ్డి' సంపాదకత్వమున పరిష్కరింపబడిన

పదవ అధ్యాయము సమాప్తము

ఓం శాంతిః శాంతిః శాంతిః.

యజుర్వేదభాష్యము

ఏకాదశాధ్యాయము విషయసూచిక

ఇందులో 83 మంత్రములు, 41 ఛందస్సులు, 2059 అక్షరములు

క్ర.సం.	విషయము	మంత్రములు
1.	యోగాభ్యాసము, భూగర్భవిద్య	౧,౨,౩
2.	యోగాభ్యాసమొనర్చి మానవుడేమి చేయవలెను?	౪
3.	మానవు లీశ్వరు నెటుల పొందగలరు?	౫
4.	మానవు డెవనిని ఉపాసింపవలయును?	౬
5.	పరమేశ్వరుని ప్రార్థనోపాసనల నెందుకు చేయవలయును?	౭,౮
6.	మనుష్యులు భూమ్యాది తత్త్వముల నుండి విద్యుత్తును గ్రహించవలయును	౯
7.	భూమ్యాదుల నుండి సువర్ణాది పదార్థముల నెటుల పొందవలయును?	౧౦,౧౧,౧౨
8.	మానవులు దేనిని నెక్కడ ప్రయోగించవలయును?	౧౩
9.	ప్రజ లెటువంటి వానిని రాజుగా స్వీకరించవలయును?	౧౪
10.	రా జేమి యొనర్చి దేనిని పొందవలయును?	౧౫
11.	మానవు లే పదార్థము నుండి విద్యుత్తును గ్రహించవలెను?	౧౬,౨౮,౨౯,౩౨,౩౩,౩౪
12.	విద్వాంసు లెవని వలె ఏమి చేయవలెను?	౧౭
13.	సభాపతి, రాజు ఎవని వలె నేమి చేయవలయును	౧౮
14.	మానవజన్మను పొంది విద్యనభ్యసించిన తర్వాత ఏమి చేయవలెను?	౧౯
15.	మానవులేమి సాధించవలయును?	౨౦,౩౬,౮౩
16.	పరమపురుషార్థముతో ఐశ్వర్యమును సంపాదించుట మానవుల కర్తవ్యము	౨౧
17.	మానవు డేలోకమున దేనివలెనై యేమి పొందవలెను?	౨౨
18.	వ్యాపకమైన వాయువు నే సాధనముచే గ్రహించవలయును?	౨౩
19.	అగ్ని వాయువు లెటువంటి గుణములు కలవి?	౨౪
20.	గృహస్థు డెటువంటి వాడుగా నుండవలయును?	౨౫
21.	ఎటువంటి వానిని సేనాపతిగ నొనర్చవలయును?	౨౬
22.	సభాపతి ఎటువంటి వాడు కావలయును?	౨౭
23.	స్త్రీపురుషులు గృహమునందుండి ఏమేమి సాధించవలయును?	౩౦,౩౧,౩౨,౪౦,౬౭

అథైకాదశోఽధ్యాయః

అస్మిన్నధ్యాయే త్రయోఽశీతిమన్త్రాః సన్తీతి వేదితవ్యమ్

ఓం.విశ్వాని దేవ సవితర్దురితాని పరా సువ। యద్భద్రం తన్న ఆ సువ ॥౧॥

౪౩౧. యుఞ్జాన ఇత్యస్య ప్రజాపతిర్ఋషిః. సవితా దేవతా. విరాడార్ష్యనుష్టుప్ఛందః. గాన్ధారః స్వరః.

అథ యోగాభ్యాసభూగర్భవిద్యోపదేశ మాహ.

ఈ మంత్రమందు యోగాభ్యాసము, భూగర్భవిద్య ఉపదేశించబడినది.

౪౩౧ యుఞ్జానః ప్రథమం మనస్తత్త్వాయ సవితా ధియః ।

అగ్నేర్జ్యోతిర్నిచాయ్య పృథివ్యాఽఅధ్యాభరత్ ॥౧॥

ప.వి:- యుఞ్జానః, ప్రథమమ్, మనః, తత్త్వాయ, సవితా, ధియః, అగ్నేః, జ్యోతిః, నిచాయ్యేతి నిచాఽయ్య, పృథివ్యాః, అధి, ఆ, అభరత్ ॥౧॥

పదార్థః :- (యుఞ్జానః) యోగాభ్యాసం భూగర్భవిద్యాం చ కుర్వాణః (ప్రథమమ్) ఆదౌ (మనః) మననాత్మికాన్తఃకరణవృత్తీః (తత్త్వాయ) తేషాం పరమేశ్వరాదీనాం పదార్థానాం భావాయ (సవితా) ఐశ్వర్యమిచ్ఛుః (ధియః) ధారణాత్మికా అన్తఃకరణవృత్తీః (అగ్నేః) పృథివ్యాదిస్థాయా విద్యుతః (జ్యోతిః) ప్రకాశమ్ (నిచాయ్య) నిశ్చిత్య (పృథివ్యాః) భూమేః (అధి) ఉపరి (ఆ) సమన్తాత్ (అభరత్) ధరేత్.॥౧॥

అన్వయః:- యః సవితా మనుష్యస్తత్త్వాయ ప్రథమం మనో ధియశ్చ యుంజానోఽగ్నేర్జ్యోతిర్నిచాయ్య పృథివ్యా అధ్యాభరత్ స యోగీ పదార్థవిద్యావిచ్ఛ జాయేత.॥౧॥

భావార్థః:- యో జనో యోగం భూగర్భవిద్యాం చ చికీర్షేత్స యమాదిభిః క్రియాకౌశలైశ్చాఽన్తఃకరణం పవిత్రీకృత్య తత్త్వానాం విజ్ఞానాయ ప్రజ్ఞాం సమజ్య్యైతాని గుణకర్మస్వభావతో విదిత్వోపయుంజీత పునర్యత్ ప్రకాశమానానాం సూర్యాదీనాం ప్రకాశకం బ్రహ్మాస్తి తద్విజ్ఞాయ స్వాత్మని నిశ్చిత్య సర్వాణి స్వపరప్రయోజనాని సాధ్నుయాత్. ॥౧॥

పదార్థము :- (సవితా) ఐశ్వర్యముల నాకాంక్షించు మనుష్యుడు (తత్త్వాయ) పరమేశ్వరుడు మున్నగు పదార్థజ్ఞానముకై (ప్రథమమ్) మొదట (మనః) ఆలోచనారూప అంతఃకరణవృత్తులను (ధియః) ధారణరూప

అంతఃకరణ వృత్తులను (యుఞ్జానః) యోగాభ్యాస, భూగర్భవిద్యలందు యుక్తపరచుచు (అగ్నేః) పృథివ్యాదులందున్న విద్యుత్తు (జ్యోతిః) ప్రకాశమును (నిచాయ్య) నిశ్చయించి (పృథివ్యాః) భూమి (అధి) పైన (ఆ భరత్) చక్కగా ధారణమొనర్చిన యోగి, భూగర్భశాస్త్రవేత్తాగలడు.॥౧॥

భావార్థము:- యోగమును, భూగర్భవిద్యనెరుగదలచు మానవులు యమ నియమాది యోగాంగముల ద్వారాను, క్రియాకుశలత్వముద్వారా అంతఃకరణమును శుద్ధపరచి తత్త్వములనెరిగి సూక్ష్మబుద్ధిద్వారా వీని గుణకర్మ స్వభావాదుల నెరిగి ఉపయోగించవలయును. మరియు ప్రకాశవంతములగు సూర్యాది పదార్థముల ప్రకాశకుడగు పరమేశ్వరుని దెలిసికొని ఆత్మయందు స్థిరపరచుకొని స్వంత మరియు ఇతరుల సమస్త ప్రయోజనములను సాధించవలయును.॥౧॥

1. An apirant after superhuman power for the acquisition of spiritual knowledge, should first fo all harness his mind and intellect with yoga. Having fully realised the high light of Omniscient God, he sould show it to others on this earth.

౫౩౨. యుక్తేనేత్యస్య ప్రజాపతి ఋషిః. సవితా దేవతా. శంకుమతీ గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయమాహ.

మరల పై విషయమునే ఈ మంత్రమునం దుపదేశింపబడినది.

౫౩౨ యుక్తేన మనసా వయం దేవస్య సవితుః సవే। స్వర్గ్యాయ శక్త్యా॥౨॥

ప. వి:- యుక్తేన, మనసా, వయమ్, దేవస్య, సవితుః, సవే, స్వర్గ్యాయేతి స్వః+ఉగ్గ్యాయ, శక్త్యా ॥౨॥

పదార్థః:-(యుక్తేన) కృతయోగాభ్యాసేన (మనసా) విజ్ఞానేన (వయమ్) యోగినః (దేవస్య) సర్వద్యోతకస్య (సవితుః) అఖిలజగదుత్పాదకస్య జగదీశ్వరస్య (సవే) జగదాఖ్యేఽస్మిన్నైశ్వర్యే (స్వర్గ్యాయ) స్వః సుఖం గచ్ఛతి యేన తద్భావాయ (శక్త్యా) సామర్థ్యేన ॥౨॥

అన్వయః:- హే యోగం తత్త్వవిద్యాం చ జిజ్ఞాసవో మనుష్యా! యథా వయం యుక్తేన మనసా శక్త్యా చ దేవస్య సవితుః సవే స్వర్గ్యాయ జ్యోతిరాభరేమ తథా యూయమప్యాభరత ॥౨॥

భావార్థః:- అత్ర వాచకలుప్తోపమాలఙ్కారః. యది మనుష్యాః పరమేశ్వరస్య సృష్టౌ సమాహితాః సన్తో యోగం తత్త్వవిద్యాం చ యథాశక్తి సేవేరంస్తేషు ప్రకాశితాత్మనః సన్తో యోగం పదార్థవిజ్ఞానం చాభ్యస్యేయుస్తర్హి సిద్ధీః కథం న ప్రాప్నుయుః? ॥౨॥

పదార్థము :- యోగ, తత్త్వవిద్యలను దెలిసికొనదలచిన మనుష్యులారా! (వయమ్) యోగులమగు మేము (యుక్తేన) యోగాభ్యాస మొనర్చిన (మనసా) విజ్ఞానము మరియు (శక్త్యా) సామర్థ్యములచే (దేవస్య) సర్వమునెరుకపరచు (సవితుః) సకల జగదుత్పాదకుడగు జగదీశ్వరుని (సవే) జగద్రూపమగు నీ యైశ్వర్యమునందు (స్వర్గ్యాయ) సుఖప్రాప్తికై అధిక ప్రకాశముతో ధారణమొనర్చునట్లు మీరును ధరించుడు.॥౨॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమున వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. మానవులు ఈశ్వరసృష్టియందు చక్కగా యోగతత్త్వవిద్యలను యథాశక్తిచే సేవించినట్లైన, వానియందు సంలీనమై యోగము, ప్రకాశ విజ్ఞానములనభ్యసించి సకల సిద్ధులను పొందవలెను.॥౨॥

2.We, the yogis, with full concentration of mind, according to our resources, in this world created by the Supreme Lord, should strive to acquire His Light, for our happiness.

౪౩౩. యుక్త్వాయేత్యస్య ప్రజాపతిర్ఋషిః; సవితా దేవతా; నిచృదనుష్టుప్ఛందః; గాన్ధారః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయమాహ.

పై విషయమే మరలను ఈ మంత్రమం దుపదేశింపబడెను.

౪౩౩ యుక్త్వాయ సవితా దేవాన్త్స్వర్యతో ధియా దివమ్।

బృహజ్జ్యోతిః కరిష్యతః సవితా ప్రసువాతి తాన్ ॥౩॥

ప.వి:- యుక్త్వాయ, సవితా, దేవాన్, స్వః, యతః, ధియా, దివమ్, బృహత్, జ్యోతిః కరిష్యతః, సవితా, ప్ర, సువాతి, తాన్ ॥౩॥

పదార్థః :-(యుక్త్వాయ) యుక్తం కృత్వా (సవితా) యోగపదార్థజ్ఞానస్య ప్రసవితా (దేవాన్) దివ్యాన్ గుణాన్ (స్వః) సుఖస్య (యతః) ప్రాపకాన్ (ధియా) ప్రజ్ఞయా (దివమ్) విద్యాప్రకాశమ్ (బృహత్) మహత్ (జ్యోతిః) విజ్ఞానమ్ (కరిష్యతః) యే కరిష్యన్తి తాన్ (సవితా) ప్రేరకః (ప్ర) (సువాతి) ఉత్పాదయేత్ (తాన్) ॥౩॥

అన్వయః :-యాన్ సవితా పరమాత్మని మనోయుక్త్వాయ ధియా దివం స్వర్యతో బృహజ్జ్యోతిః కరిష్యతో దేవాన్ ప్రసువాతి తానన్యోఽపి సవితా ప్రసువేత్ ॥౩॥

భావార్థః:- యే యోగపదార్థవిద్యే అభ్యస్యన్తి తేఽవిద్యాదిక్లేశానాం నివారకాన్ శుద్ధాన్ గుణాన్ జనితుం శక్నువన్తి. య ఉపదేశకాద్యోగం తత్త్వజ్ఞానం చ ప్రాప్యైవమభ్యస్యేత్సోఽప్యేతాన్ప్రాప్నుయాత్ ॥౩॥

పదార్థము :-(సవితా) యోగమును, పదార్థజ్ఞానమును దెలియపరచువారు మనస్సున పరమాత్మను స్థిరపరచి (యుక్త్వాయ) జోడించిన (ధియా) బుద్ధితో (దివమ్) విద్యాప్రకాశమును (స్వః) సుఖమును (యతః) ప్రాప్తింపజేయు (బృహత్) గొప్ప (జ్యోతిః) విజ్ఞానమును (కరిష్యతః) కలిగించునవియగు (దేవాన్) దివ్యగుణములను (ప్రసువాతి) ఉత్పన్నమొనర్చును (తాన్) వానిని ఇతరులును (సవితా) ఉత్పన్నపరచ వలెను.॥3॥

భావార్థము :-యోగము, ప్రకాశవిద్యల నభ్యసించినవారు అవిద్య మున్నగు క్లేశములను దొలగించు శుద్ధ గుణములను ప్రకాశింపజేయుగలరు. ఉపదేశకులద్వారా యోగతత్త్వ శాస్త్రముల నభ్యసించువారు ఈ గుణములను పొందగలుగుదురు.॥3॥

3.The master of the knowledge of yoga, having concentrated his mind on God, should with his intellect cultivate noble qualities, which spread the light of knowledge, and add to happiness. God guides them who advance scientfic knowledge.

౪౩౪. యుంజత ఇత్యస్య ప్రజాపతిర్ఋషిః; సవితా దేవతా; జగతీ ఛందః; నిషాదః స్వరః.

యోగాభ్యాసం కృత్వా మనుష్యాః కిం కుర్యు రిత్యాహ.

యోగాభ్యాసమును పొంది మనుష్యుడేమి చేయవలెనను విషయము.

౪౩౪ యుఞ్జతే మనఽఉత యుఞ్జతే ధియో విప్రా విప్రస్య బృహతో విపశ్చితః।
వి హోత్రా దధే వయునావిదేకఽఇన్మహీ దేవస్య సవితుః పరిష్టుతిః॥౪॥

ప.వి:- యుఞ్జతే, మనః, ఉత, యుఞ్జతే, ధియః, విప్రాః, విప్రస్య, బృహతః, విపశ్చిత ఇతి విపః+ఽచితః, వి, హోత్రాః, దధే, వయునావిదితి వయున+ఽవిత్, ఏకః, ఇత్, మహీ, దేవస్య, సవితుః, పరిష్టుతిః, పరిస్తుతిరితి పరి+ఽస్తుతిః ॥౪॥

పదార్థః :-(యుంజతే) పరమాత్మని తత్త్వవిజ్ఞానే వా సమాదధతే (మనః) చిత్తమ్ (ఉత) అపి (యుంజతే) (ధియః) బుద్ధీః (విప్రాః) మేధావినః (విప్రస్య) సర్వశాస్త్రవిదో మేధావినః (బృహతః) మహతో గుణాన్ ప్రాప్తస్య (విపశ్చితః) అఖిలవిద్యాయుక్తస్యాప్తస్యేవ వర్తమానస్య (వి) (హోత్రాః) దాతుం గ్రహీతుం శీలాః (దధే) (వయునావిత్) యో వయునాని ప్రజ్ఞానాని వేత్తి సః. అత్రాన్యేషామపీతి దీర్ఘః. (ఏకః) అసహాయః (ఇత్) ఏవ (మహీ) మహతీ (దేవస్య) సర్వప్రకాశకస్య (సవితుః) సర్వస్య జగతః ప్రసవితురీశ్వరస్య (పరిష్టుతిః) పరితః సర్వతః స్తువన్తి యయా సా ॥౪॥

అన్వయః :- యే హోత్రా విప్రా యస్య బృహతో యాతో విపశ్చిత ఇవ వర్తమానస్య విప్రస్య సకాశాత్ ప్రాప్తవిద్యాః సన్తో యా సవితుర్దేవస్య జగదీశ్వరస్య మహీ పరిష్టుతిరస్తి, తత్ర యథా మనో యుంజత, ధియో యుంజతే తథా వయునావిదేకఇదహం విదధే ॥౪॥

భావార్థః :- అత్ర వాచకలుప్తోపమాలఙ్కారః. యే యుక్తాహారవిహారా ఏకాన్తే దేశే పరమాత్మానం యుంజతే తే తత్త్వవిజ్ఞానం ప్రాప్య నిత్యం సుఖం యాన్తి.॥౪॥

పదార్థము :- (హోత్రాః) దానముల నిచ్చిపుచ్చుకొను (విప్రాః) బుద్ధిశాలురు (బృహతః) గొప్ప (విపశ్చితః) సంపూర్ణ విద్వాంసులై ఆప్తులవలెనున్న (విప్రస్య) సకల శాస్త్రముల నెరిగినట్టి బుద్ధిశాలురద్వారా విద్యలను ప్రాప్తించుకొనిన మరియు విద్వాంసులద్వారా విజ్ఞానమును పొందినవారు (సవితుః) సకల జగదుత్పాదకుడైన (దేవస్య) సర్వమును ప్రకాశపరచు జగదీశ్వరుని (మహీ) గొప్ప (పరిష్టుతిః) స్తుతులతో తత్త్వజ్ఞాన విషయమునందు (మనః) తమ మనస్సును (యుఞ్జతే) ఎట్లు సంధానపరతురో (ఉత) మరియు (ధియః) తమ బుద్ధులను (యుఞ్జతే) సంయుక్తపరతురో అట్లే నేనును (వయునావిత్) గొప్ప జ్ఞానులను (ఏకః) ఇతర సహాయమునపేక్షించకయే (విదధే) విధానపరచుచున్నాను.॥౪॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమందు వాచకలుప్తోపమాలంకార మున్నది. నియమానుసారముగ ఆహార విహారాదుల నొనరించుచు జితేంద్రియులగువారే ఏకాంతమందు తమయాత్మను పరమాత్మయందు సంయోగపరచి తత్త్వజ్ఞానమును పొంది నిత్యసుఖముల ననుభవించెదరు.॥౪॥

4.The learned, who give and take knowledge, unite their mind and intellect riveted upon God, Who is Mighty and the fountain of knowledge. He alone, the Knower of all acts, worlds and sciences, declares law. Mighty is the praise of God, Who is the Creator of the universe and Giver of knowledge.

౪౩౫. యుజే వామిత్యస్య ప్రజాపతిర్ఋషిః; సవితా దేవతా; భురిక్ పంక్తిశ్ఛన్దః పఞ్చమః స్వరః.

మనుష్యాః పరబ్రహ్మప్రాప్తిం కథం కుర్యు రిత్యుపదిశ్యతే.

మానవులు పరమేశ్వర ప్రాప్తిని ఎట్లు పొందగలరు? అను విషయము.

౪౩౫ యుజే వాం బ్రహ్మ పూర్వ్యం నమోభిర్వి శ్లోకఽ ఏతు పథ్యేవ సూరేః।
శృణ్వన్తు విశ్వేఽ అమృతస్య పుత్రాఽఆ యే ధామాని దివ్యాని తస్థుః॥౫॥

ప. వి:- యుజే, వామ్, బ్రహ్మ, పూర్వ్యమ్, నమోభిరితి నమః+భిః, వి, శ్లోకః, ఏతు, పథ్యేవేతి పథ్యా+ఇవ, సూరేః శృణ్వన్తు, విశ్వే, అమృతస్య, పుత్రాః, ఆ, యే, ధామాని, దివ్యాని, తస్థుః॥౫॥

పదార్థః :-(యుజే) ఆత్మని సమాదధే (వామ్) యువయోర్యోగానుష్ఠాతృపదేశకయోః సకాశాచ్ఛ్రుతవన్తౌ (బ్రహ్మ) బృహద్వ్యాపకమ్ (పూర్వ్యమ్) పూర్వైర్యోగిభిః ప్రత్యక్షీకృతమ్. (నమోభిః) సత్కారైః (వి) వివిధేఽర్థే (శ్లోకః) సత్యవాక్సంయుక్తః (ఏతు) ప్రాప్నోతు (పథ్యేవ) యథా పథి సాధ్వీ గతిః (సూరేః) విదుషః (శృణ్వన్తు) (విశ్వే) సర్వే (అమృతస్య) అవినాశినో జగదీశ్వరస్య (పుత్రాః) సుసంతానా ఆజ్ఞాపాలకా ఇవ (ఆ) (యే) (ధామాని) స్థానాని (దివ్యాని) దివి సుఖప్రకాశే భవాని (తస్థుః) ఆస్థితవన్తః. ॥౫॥

అన్వయః :-హే యోగజిజ్ఞాసవో జనా! భవన్తౌ యథా శ్లోకోఽహం నమోభిర్యత్పూర్వ్యం బ్రహ్మ యుజే తద్వాం సూరేః పథ్యేవ వ్యేతు. యథా విశ్వే పుత్రాః ప్రాప్తమోక్షా విద్వాంసోఽమృతస్య యోగేన దివ్యాని ధామాన్యాతస్థుస్తేభ్య ఏతాం యోగవిద్యాం శృణ్వన్తు ॥ ౫ ॥

భావార్థః:-అత్రోపమాలంకారః. యోగం జిజ్ఞాసుభిరాప్తా యోగారూఢా విద్వాంసః సంగన్తవ్యాః. తత్సంగేన యోగవిధిం విజ్ఞాయ బ్రహ్మాభ్యసనీయమ్. యథా విద్వత్ప్రకాశితో ధర్మమార్గః సర్వాన్ సుఖేన ప్రాప్నోతి, తథైవ కృతయోగాభ్యాసానాం సంగాద్యోగవిధిః సహజతయా ప్రాప్నోతి. నహి కశ్చిదేతత్సంగమకృత్వా బ్రహ్మాభ్యాసేన వినాఽఽత్మా పవిత్రో భూత్వా సర్వం సుఖమశ్నుతే. తస్మాద్యోగ విధినా సహైవ సర్వే పరం బ్రహ్మోపాసతామ్. ॥౫॥

పదార్థము :-యోగశాస్త్రజ్ఞానము నభిలషించు మానవులారా! మీరు (శ్లోకః) సత్యవాక్పరిపాలకుడనైన నే నెట్లు (నమోభిః) సత్కారములచే (పూర్వ్యమ్) పూర్వయోగులు ప్రత్యక్షపరచుకొనబడిన (బ్రహ్మ) సర్వోన్నత వ్యాపకుడగు పరమేశ్వరుని (యుజే) తమ యాత్మయందు స్థిరపరచుకొని (వామ్) యోగము ననుష్ఠించువారు, ఉపదేశకులునైన మీ యుభయులకు (సూరేః) విద్వాంసుల (పథ్యేవ) ఉత్తమగమనార్థము మార్గము ప్రాప్తించినట్లు (వ్యేతు) అనేక రీతులుగ ప్రాప్తించుగాక! (విశ్వే) సకల (పుత్రాః) ఆజ్ఞాపాలకులగు సత్సంతానమువలె మోక్షమును ప్రాప్తించుకొనిన విద్వాంసులు (అమృతస్య) అవినాశి ఈశ్వరయోగముచే (దివ్యాని) సుఖప్రకాశమునందున్నట్లు (ధామాని) స్థానములను (ఆ తస్థుః) చక్కగా ప్రాప్తించుకొనునట్లు నేనును పొందుదునుగాక! వారినుండి ఈ యోగవిద్యను (శృణ్వన్తు) వినుడు. ॥౫॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమున ఉపమాలంకారము గలదు. యోగాభ్యాసమును గోరువారు యోగనిపుణులగు విద్వాంసులతో సాంగత్యమొనర్చవలెను. వారి సేవయందు యోగముయొక్క విధులనెరిగి బ్రహ్మజ్ఞానము నభ్యసించవలెను. విద్వాంసులచే సంప్రాప్తమగు ధర్మమార్గము సర్వమానవులకు సుఖమును ప్రసాదించునట్లు యోగేశ్వరుల సాంగత్యమున యోగవిధులు సహజముగ సంప్రాప్తమగును. ఈ సత్సాంగత్యము, బ్రహ్మజ్ఞానము నభ్యసింపకున్న ఏ జీవియును సుఖమును ప్రాప్తించుకొనజాలదు. కావుననే అట్టి యోగ విధులతోనే సకల మానవులును పరమేశ్వరోపాసన నొనర్చవలెను. ॥౫॥

5.O seekers after yoga, I wedded to truth, unite my soul with God, realised by past sages through prayer and meditation!.

May that God be realised by ye both through diverse efforts, just as a learned person finds the true path and sticks to it. All noble souls should listen to yoga vidya, so that they may acquire salvation and reach regions full of joys.

४३६. యస్య ప్రయాణమిత్యస్య ప్రజాపతిర్ఋషిః; సవితా దేవతా; నిచృజ్జగతీ ఛందః; నిషాదః స్వరః.

మనుష్యైః కస్యోపాసనం కుర్య్య రిత్యాహ.

మానవు డెవనిని ఉపాసించవలయునను విషయ మీ మంత్రమున గలదు.

४३६ యస్య ప్రయాణమన్వన్య ఇద్యయుర్దేవా దేవస్య మహిమానమోజసా। యః పార్థివాని విమమే స ఏతశో రజాంసి దేవః సవితా మహిత్వనా।६॥

ప.వి:- యస్య, ప్రయాణమ్, ప్రయానమితి ప్ర+ఉయానమ్, అను, అన్యే, ఇత్, యయుః, దేవాః, దేవస్య, మహిమానమ్, ఓజసా, యః పార్థివాని, విమమ, ఇతి వి+ఉమమే, సః, ఏతశః, రజాంసి, దేవః, సవితా, మహిత్వనేతి మహి +ఉత్వనా ।६॥

పదార్థః :-(యస్య) పరమేశ్వరస్య (ప్రయాణమ్) ప్రయాన్తి సర్వాణి సుఖాని యేన తత్ప్రకృష్టం ప్రాణమ్, (అను) పశ్చాత్ (అన్యే) జీవాదయః (ఇత్) ఏవ (యయుః) ప్రాప్నుయుః (దేవాః) విద్వాంసః (దేవస్య) సర్వసుఖప్రదాతుః (మహిమానమ్) స్తుతివిషయమ్ (ఓజసా) పరాక్రమేణ (యః) పరమేశ్వరః (పార్థివాని) పృథివ్యాం విదితాని (విమమే) విమానయానవన్నిర్మిమీతే (సః) (ఏతశః) సర్వం జగదితః స్వవ్యాప్త్యా ప్రాప్తః. ఇణస్తశతసునౌ. ఉ.3.ఁ४౨. (రజాంసి) సర్వాన్ లోకాన్ (దేవః) దివ్యస్వరూపః (సవితా)సర్వస్య జగతో నిర్మాతా (మహిత్వనా) స్వమహిమ్నా. అత్ర బాహులకాదౌణాదిక ఇత్వనిః ప్రత్యయః ॥ ६ ॥

అన్వయః :-హే యోగినః. యుష్మాభిర్యస్య దేవస్య మహిమానం ప్రయాణమన్వన్యే దేవా యయుః. య ఏతశః సవితా దేవో భగవాన్ మహిత్వనౌజసా పార్థివాని రజాంసి విమమే స ఇదేవ సతతముపాస్యో మన్తవ్యః.।६॥

భావార్థః :-యే విద్వాంసః సర్వస్య జగతోఽన్తరిక్షేఽనన్తబలేన ధర్తారం నిర్మాతారం సుఖప్రదం శుద్ధం సర్వశక్తిమన్తం సర్వాన్తర్యామిణ మీశ్వర ముపాసతే త ఏవ సుఖయన్తి నేతరే।६॥

పదార్థము :- ఓ యోగులారా! (యస్య) మీ (దేవస్య) సకల సుఖములనిచ్చు పరమేశ్వరుని (మహిమానమ్) స్తుతివిషయమును (ప్రయాణమ్) సకల సుఖములు లభించిన (అను) తరువాత (అన్యే) ఇతరజీవులు (దేవాః) విద్వాంసులు (యయుః) పొందుచున్నారో (యః) ఎవడు (ఏతశః) సమస్త జగమునందు తనవ్యాప్తిచే ప్రాప్తించు (సవితా) సర్వజగత్తును నిర్మించువాడు (దేవః) శుద్ధస్వరూప పరమేశ్వరుడు (మహిత్వనా) తనమహిమ మరియు (ఓజసా) పరాక్రమముచే (పార్థివాని) పృథివియందు ప్రసిద్ధ (రజాంసి) సకలలోకములను (వి మమే) విమానములు మున్నగు యానములవలె రచించువాడో (సః) ఆతడే (ఇత్) నిరంతరము ఉపాసనీయుడని యెంచవలెను.।౬॥

భావార్థము :- సకలజగత్తును అంతరిక్షమున తన అనంతబలముచే ధరించువాడు, నిర్మాత, సుఖప్రదుడు, శుద్ధుడు, సర్వశక్తిమంతుడు, ఎల్లర హృదయములందు వ్యాపకుడైయుండు పరమేశ్వరునుపాసించు విద్వాంసులు మాత్రమే పరమసౌఖ్యముల ననుభవించెదరు గాని ఇతరులు పొందజాలరు.।౬॥

6.O yogis, the learned souls, should follow through contemplation, God, the Embodiment of happiness, and the Giver of peace. The Omnipresent, Effulgent Lord, the Creator of the universe, brings into existence the material worlds through His glory and power. He alone deserves worship!.

౪౩౭.దేవసవితరిత్యస్య ప్రజాపతిర్ఋషిః; సవితా దేవతా; ఆర్షీ త్రిష్టుప్ ఛందః; ధైవతః స్వరః.

అథ కిమర్థం పరమేశ్వర ఉపాస్యః ప్రార్థనీయశ్చాస్తీత్యాహ.

పరమేశ్వరుని ప్రార్థన ఉపాసనల నేల జేయవలయునను విషయము.

౪౩౭ దేవ సవితః ప్రసువ యజ్ఞం ప్రసువ యజ్ఞపతిం భగాయ ।

దివ్యో గన్ధర్వః కేతపూః కేతన్నః పునాతు వాచస్పతిర్వాచం నః స్వదతు ॥౭॥

ప.వి:-దేవ, సవి తరితి సవితః, ప్ర, సువ, యజ్ఞమ్, ప్ర, సువ, యజ్ఞపతిమితి యజ్ఞ ఽ పతిమ్, భగాయ, దివ్యః, గన్ధర్వః, కేతపూరితి కేతఽపూః, కేతమ్, నః, పునాతు, వాచః, పతిః వాచమ్, నః స్వదతు ॥౭॥

పదార్థః :-(దేవ) దివ్యవిజ్ఞానప్రద! (సవితః) సర్వసిద్ధ్యుత్పాదక! (ప్ర) (సువ) ఉత్పాదయ (యజ్ఞమ్) సుఖానాం సంగమకం వ్యవహారమ్ (ప్ర) (సువ) (యజ్ఞపతిమ్) ఏతస్య యజ్ఞస్య పాలకమ్ (భగాయ) అఖిలైశ్వర్యాయ (దివ్యః) దివి శుద్ధగుణకర్మసు సాధుః (గన్ధర్వః) యో గాం పృథివీం ధరతి సః

(కేతపూః) యః కేతేన విజ్ఞానేన పునాతి (కేతమ్) విజ్ఞానమ్ (నః) అస్మాకమ్ (పునాతు) పవిత్రీకరోతు (వాచః) సత్యవిద్యాన్వితాయా వేదవాణ్యాః (పతిః) ప్రచారేణ రక్షకః (వాచమ్) వాణీమ్ (నః) అస్మాకమ్ (స్వదతు) స్వదతాం స్వదిష్ఠాం కరోతు. అత్ర వ్యత్యయేన పరస్మైపదమ్ ॥ ౭ ॥

అన్వయః :-హే దేవ! సత్యయోగవిద్యయోపాసనీయ సవితర్భగవన్ స్త్వం నో భగాయ యజ్ఞం ప్రసువ యజ్ఞపతిం ప్రసువ. గన్ధర్వో దివ్యః కేతపూర్భవాన్నోస్మాకం కేతం పునాతు. వాచస్పతిర్భవాన్నో వాచం స్వదతు.॥౭॥

భావార్థః :-యే సకలైశ్వర్యోపపన్నం శుద్ధం బ్రహ్మోపాసతే యోగప్రాప్తయే ప్రార్థయన్తే తేఽఖిలైశ్వర్యం శుద్ధాత్మానం కర్తుం యోగం చ ప్రాప్తుం శక్నువన్తి, యే జగదీశ్వరవాగ్వత్స్వవాచం శున్ధన్తి తే సత్యవాచః సన్తః సర్వక్రియాఫలాన్యాప్నువన్తి.॥౭॥

పదార్థము :-(దేవ) సత్యయోగవిద్యచే ఉపాసనీయుడవగు ఓ దేవా ! (సవితః) సకల సిద్ధుల నుత్పన్నమొనర్చు ఓ పరమేశ్వరా ! నీవు (నః) మా (భగాయ) సంపూర్ణైశ్వర్యముకొరకు (యజ్ఞమ్) సౌఖ్యముల ప్రాప్తింపజేయు వ్యవహారములను (ప్రసువ) ఉత్పన్నమొనర్చుము. మరియు (యజ్ఞపతిమ్) ఈ సుఖదాయక వ్యవహార రక్షకులగువారిని (ప్రసువ) ఉత్పన్నపరచుము (గన్ధర్వః) పృథివిని ధరించువాడవు (దివ్యః) పవిత్రగుణ కర్మ స్వభావములం దుత్తముడవు (కేతపూః) విజ్ఞానముచే పవిత్రపరచు నీవు (నః) మాయొక్క (కేతమ్) విజ్ఞానమును (పునాతు) పవిత్రపరచుము (వాచస్పతిః) సత్యవిద్యచే పూర్ణమైయున్న వేదవాణిని ప్రచారమొనర్చుటచే రక్షకుడవగు నీవు (నః) మా (వాచమ్) వాణిని (స్వదతు) స్వాదిష్ఠము మరియు కోమలము, మధురముగ జేయుము.॥౭॥

భావార్థము :-సంపూర్ణైశ్వర్యయుక్తుడు శుద్ధ నిర్మల పరబ్రహ్మయొక్క ఉపాసన మరియు యోగ విద్యాప్రాప్తికై ప్రార్థించునట్టి వారెల్లరును ఐశ్వర్యమును ప్రాప్తించుకొని తమ యాత్మలను పవిత్రపరచుకొనుటకు యోగవిద్యను పొందుటకు అర్హులగుదురు. ఈశ్వరుని వాణివలె తమవాణిని పరిశుద్ధపరచుకొనువారు సత్యవాదులై సకలక్రియల ఫలములను పొందగలరు.॥౭॥

7.O God, the Bestower of knowledge, and Father of all accomplishments, create for our advancement the pleasant usages and their protectors. O sustainer of the Earth, Master of fine qualities, acts and nature, and Purifier through knowledge, purify our thought and will. O Guardian of the Vedas, by their revelation unto us sweeten our speech!.

౪౩౮.ఇమం న ఇత్యస్య ప్రజాపతిరృషిః; సవితా దేవతా; భురిక్ శక్వరీ ఛందః; ధైవతః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయమాహ.

మరల నా విషయమే ఈ మంత్రమం దుపదేశించబడినది.

౪౩౮ ఇమం నో దేవ సవితర్యజ్ఞం ప్రణయ దేవావ్యఀ సఖివిదఀ
సత్రాజితన్ధనజితఀ స్వర్జితమ్। ఋచా స్తోమఀ సమర్ధయ
గాయత్రేణ రథన్తరం బృహద్గాయత్రవర్తని స్వాహా ।౮॥

ప. వి:- ఇమమ్, నః, దేవ, సవితః,యజ్ఞమ్, ప్ర,నయ, దేవావ్యమితి దేవ+ఽఅవ్యమ్, సఖివిదమితి సఖి+ఽవిదమ్, సత్రాజితమితి సత్రా+ఽజితమ్, ధనజితమితి ధన+ఽజితమ్, స్వర్జితమితి స్వఃఽజితమ్, ఋచా, స్తోమమ్, సమ్, అర్ధయ గాయత్రేణ, రథన్తరమితి రథమ్+ఽతరమ్, బృహత్, గాయత్రవర్తనీతి గాయత్ర+ఽవర్తని, స్వాహా ।౮॥

పదార్థః :- (ఇమమ్) ఉక్తం వక్ష్యమాణం చ (నః) అస్మాకమ్ (దేవ) సత్యకామనాప్రద (సవితః) అన్తర్యామిరూపేణ ప్రేరక (యజ్ఞమ్) విద్యాధర్మసంగమయితారమ్ (ప్ర) (నయ) ప్రాపయ (దేవావ్యమ్) దేవాన్ దివ్యాన్ విదుషో గుణాన్ వాఽవన్తి యేన స దేవావీస్తామ్. అత్రౌణాదిక ఈః ప్రత్యయః (సఖివిదమ్) సఖీన్ సుహృదో విన్దతి యేన తమ్ (సత్రాజితమ్) సత్రా సత్యం జయత్యుత్కృష్యతి యేన తమ్ (ధనజితమ్) ధనం జగత్యుత్కృష్యతి యేన తమ్ (స్వర్జితమ్) స్వః సుఖం జయత్యుత్కృష్యతి యేన తమ్ (ఋచా) ఋగ్వేదేన (స్తోమమ్) స్తూయతే యస్తమ్ (సమ్) (అర్ధయ) వర్ధయ (గాయత్రేణ) గాయత్రీప్రభృతిచ్ఛన్దసైవ (రథన్తరమ్) రథైరమణీయైర్యానైస్తరంతి యేన తత్ (గాయత్రవర్తని) గాయత్రస్య వర్తనిమార్గో వర్తనం యస్మిన్ తత్ (బృహత్) మహత్ (స్వాహా) సత్యక్రియయా వాచా వా. ॥౮॥

అన్వయః :- హే దేవ! సవితర్జగదీశ! త్వం న ఇమం దేవావ్యం సఖివిదం సత్రాజితం ధనజితం స్వర్జిత మృచా స్తోమం యజ్ఞం స్వాహా ప్రణయ. గాయత్రేణ గాయత్రవర్తని బృహద్రథన్తరం చ సమర్ధయ.।౮॥

భావార్థః :- యే జనా ఈర్ష్యాద్వేషాదిదోషాన్విహాయేశ్వర ఇవ సర్వైః సహ సుహృద్భావమాచరన్తి తే సంవర్ధితుం శక్నువన్తి.।౮॥

పదార్థము :- (దేవ) వాస్తవమైన కోరికలను దీర్చుదేవా! (సవితః) అంతర్యామి రూపమున ప్రేరణగలిగించు పరమేశ్వరా! నీవు (నః) మాయొక్క (ఇమమ్) ఇంతవరకు చెప్పినట్టి, ఇకముందు చెప్పనున్న (దేవావ్యమ్) దివ్యవిద్వాంసుల, దివ్యగుణముల రక్షించు (సఖివిదమ్) మిత్రులకు లభించునది (సత్రాజితమ్)

సత్యమును జయించునది (ధనజితమ్) ధనములనున్నతి పరచునది (స్వర్జితమ్) సుఖముల నభివృద్ధి పరచునది మరియు (ఋచా) ఋగ్వేదముద్వారా ఏది (స్తోమమ్) స్తుతించబడునదో అట్టి (యజ్ఞమ్) విద్యను, ధనమును సంయోగపరచునట్టి యజ్ఞమును (స్వాహా) సత్యక్రియద్వారా (ప్రణయ) ప్రాప్తింపజేయుము (గాయత్రేణ) గాయత్రిమున్నగు ఛందములచే (గాయత్రవర్తని) గాయత్రిమున్నగు ఛందస్సుల గానవిద్యను (బృహత్) గొప్ప (రథన్తరమ్) ఉత్తమోత్తమ యానములద్వారా దాటగలుగునట్టి మార్గమును (ఐవర్ధయ) ఎక్కువగా వృద్ధినొందించుము. ।౮।

భావార్థము :- ఈర్ష్యాద్వేషము మున్నగు దోషములను త్యజించి పరమేశ్వరునివలె సకల ప్రాణులయెడ మిత్రభావముతో నుండువారు సకల సంపదల ప్రాప్తించుకొందురు. ।౮।

8.O God, the Fulfiller of our noble desires, our Impeller through Omnipresence, direct rightly our yajna, the protector of the learned, the bringer of friends, the promoter of truth, the giver of wealth, the developer of happiness, performed with Rig-vidic hymns. Speed praise-song with the sacred verse. Speed the journey we make in good planes!.

౪౩౯. దేవస్యేత్యస్య ప్రజాపతిర్ఋషిః, సవితా దేవతా, భురిగతిశక్వరీ ఛందః, పఞ్చమః స్వరః.

మనుష్యా భూమితత్త్వాదిభ్యో విద్యుతం స్వీకుర్యు రిత్యాహ.

మానవులు భూమి మున్నగు తత్వములనుండి విద్యుత్తును గ్రహింపవలయునను విషయము.

౪౩౯ దేవస్య త్వా సవితుః ప్రసవేఽశ్వినోర్బాహుభ్యాం పూష్ణో హస్తాభ్యామ్।
ఆదదే గాయత్రేణ ఛన్దసాఙ్గిరస్వత్పృథివ్యాః సధస్థాదగ్నిం
పురీష్యమఙ్గిరస్వదాభర త్రైష్టుభేన ఛన్దసాఙ్గిరస్వత్ ।౯॥

ప.వి:- దేవస్య, త్వా, సవితుః, ప్రసవ ఇతి ప్ర+సవే, అశ్వినోః, బాహుభ్యామ్, పూష్ణః, హస్తాభ్యామ్, ఆ, దదే, గాయత్రేణ, ఛన్దసా అఙ్గిరస్వత్, పృథివ్యాః, సధస్థాదితి సధ+ఉస్థాత్, అగ్నిమ్, పురీష్యమ్ అఙ్గిరస్వత్, ఆ, భర, త్రైష్టుభేన, త్రైస్తుభేనేతి త్రై+ఉస్తుభేన, ఛన్దసా, అఙ్గిరస్వత్ ।౯॥

పదార్థః:-(దేవస్య) సూర్యాదిజగతః ప్రదీపకస్య (త్వా) త్వామ్ (సవితుః) సర్వేషామైశ్వర్యవ్యవస్థాం ప్రతి ప్రేరకస్య (ప్రసవే) నిష్పన్నైశ్వర్యే (అశ్వినోః) ప్రాణోదానయోః (బాహుభ్యామ్) బలాకర్షణాభ్యామ్ (పూష్ణః) పుష్టికర్త్ర్యా (హస్తాభ్యామ్) ధారణాకర్షణాభ్యామ్ (ఆ) (దదే) స్వీకరోమి (గాయత్రేణ) గాయత్రీనిర్మితేనార్థేన (ఛన్దసా) (అఙ్గిరస్వత్) అఙ్గిరోభిరఙ్గారైస్తుల్యమ్ (పృథివ్యాః) (సధస్థాత్) సహస్థానాత్తలాత్ (అగ్నిమ్) విద్యుదాదిస్వరూపమ్ (పురీష్యమ్) పురీష ఉదకే సాధుమ్. అత్ర పౄ ధాతో రౌణాదిక ఈషన్ కిచ్చ. పురీష మిత్యుదకనామ... నిఘం.౧.౧౨. (అఙ్గిరస్వత్) అఙ్గిరోభిః ప్రాణైస్తుల్యమ్ (ఆ) (భర) ధర (త్రైష్టుభేన) త్రిష్టుభా నిర్మితేనార్థేన (ఛన్దసా) స్వచ్ఛన్దేన (అఙ్గిరస్వత్) అఙ్గిరోభిరఙ్గైస్తుల్యమ్.।౯॥

అన్వయః :-హే విద్వన్నహం యం త్వా దేవస్య సవితుః ప్రసవేఽశ్వినోర్బాహుభ్యాం పూష్ణో హస్తాభ్యామంగిరస్వదాదదే స త్వం గాయత్రేణ ఛన్దసా పృథివ్యాః సధస్థాదఙ్గిరస్వత్ త్రైష్టుభేన ఛన్దసాఽఙ్గిరస్వత్పురీష్యమగ్నిమాభర.।౯॥

భావార్థః:-అత్రోపమాలంకారః. మనుష్యైరీశ్వరసృష్టిగుణవిదం విద్వాంసం సంసేవ్య పృథివ్యాదిస్థోఽగ్నిః స్వీకార్యః ।౯॥

పదార్థము :-ఓ విద్వాంసుడా! నేను (త్వా) నిన్ను ఎట్లు (దేవస్య) సూర్యుడు మున్నగు సకల లోకములను ప్రకాశపరచువాడును (సవితుః) ఎల్లరను ఐశ్వర్యప్రాప్తికై ప్రేరణ గలిగించువాడును నగు ఈశ్వరుని (ప్రసవే) నిష్పన్నైశ్వర్యమునందు [సిద్ధించిన ఐశ్వర్యమునందు] (అశ్వినోః) ప్రాణ ఉదానముల (బాహుభ్యామ్) బలము, ఆకర్షణములచేత మరియు (పూష్ణః) పుష్టినొసగు విద్యుత్తుయొక్క (హస్తాభ్యామ్) ధారణాకర్షణములచే (అఙ్గిరస్వత్) నిప్పువలె (ఆదదే) గ్రహించుచున్నానో, అట్లే నీవును (గాయత్రేణ) గాయత్రీ మంత్రమునుండి వచ్చిన (ఛన్దసా) ఆనందదాయకమగు అర్థముతోగూడ (పృథివ్యాః) పృథివియొక్క (సధస్థాత్) ఒకే స్థానమునుండి (అఙ్గిరస్వత్) ప్రాణములవంటి (త్రైష్టుభేన) త్రిష్టుప్మంత్రమునుండి వెడలినట్టి (ఛన్దసా) స్వతంత్రార్థముతో (అఙ్గిరస్వత్) చిహ్నములవలె (పురీష్యమ్) బలమునుత్పన్నమొనర్చునదియు నగు (అగ్నిమ్) విద్యుత్తు మున్నగు ముప్విధములుగ నున్న యగ్నిని (ఆ భర) ధరించుము.।౯॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమున ఉపమాలంకారము గలదు. ఈశ్వరునిచే రచింపబడిన సృష్టి, దాని గుణ విశేషముల నెరుగు విద్వాంసులను శ్రద్ధతో సేవించి పృథివి మున్నగు పదార్థములందుగల అగ్నిని మానవులు స్వీకరించవలయును.।౯॥

9.O Vedic speech, in this world created by the Omniscient Lord, I with the forces of sun and moon and the pran and apan forces of the air, with the teachings of verses in Gayatri metre, accept thee dear as breath!.

O vedic speech, bestow on me, from this altar knowledge, the benefactor of humanity. Grant me the strength of knowledge dear as breath, through verses in Trishtup metre.

౪౪౦. అభ్రిరసీత్యస్య ప్రజాపతిర్ఋషిః, సవితా దేవతా, భురిగనుష్టుప్ ఛందః, గాన్ధారః స్వరః.

మనుష్యైః కథం భూమ్యాదేః సువర్ణాదీని ప్రాప్తవ్యానీత్యాహ.

మానవులు భూమి మున్నగువానినుండి సువర్ణము మున్నగు పదార్థముల నెట్లు పొందవలెను?

౪౪౦ అభ్రిరసి నార్యసి త్వయా వయమగ్నిం శకేమ

ఖనితుం సధస్థ ఆ జాగతేన ఛన్దసాఙ్గిరస్వత్ ॥౧౦॥

ప.వి:- అభ్రిః, అసి, నారీ, అసి, త్వయా వయమ్, అగ్నిమ్, శకేమ, ఖనితుమ్, సధస్థ ఇతి సధస్థే, ఆ, జాగతేన, ఛన్దసా, అఙ్గిరస్వత్ ॥౧౦॥

పదార్థః :- (అభ్రిః) అయోమయం ఖననసాధనమ్ (అసి) అస్తి (నారీ) నరస్య స్త్రీవ సాధ్యసాధికా (అసి) అస్తి (త్వయా) త్వయాసహ (వయమ్) (అగ్నిమ్) విద్యుదాదిమ్ (శకేమ) శక్నుయామ (ఖనితుమ్) (సధస్థే) సమానస్థానే (ఆ) (జాగతేన) జగత్యా విహితేన సాధనేన (ఛన్దసా) (అఙ్గిరస్వత్) ప్రాణైస్తుల్యమ్. ॥౧౦॥

అన్వయః :- హే శిల్పిం స్త్వయా సహ సధస్థే వర్తమానా వయం యాఽభ్రిరసి, నార్యసి, యాం గృహీత్వా జాగతేన ఛన్దసాఽఙ్గిరస్వదగ్నిం ఖనితుమాశకేమం శక్నుయామ. తాం త్వం నిర్మిమీష్వ. ॥౧౦॥

భావార్థః :- మనుష్యైః సుసాధనైః పృథివీం ఖనిత్వాఽగ్నినా సంయోజ్య సువర్ణాదీని నిర్మాతవ్యాని పరన్తు పూర్వం భూగర్భతత్త్వవిద్యాం ప్రాప్యైవం కర్తుం శక్యమితి వేదితవ్యమ్. ॥౧౦॥

పదార్థము :- ఓ శిల్పీ [ఇంజినీరూ] (త్వా) నీ వెంట (సధస్థే) ఒకే స్థానమునందుండు (వయమ్) మేము (అభ్రిః) భూమిని త్రవ్వునట్టి (నారీ) వివాహితయగు ఉత్తమ స్త్రీవలె కార్యముల సిద్ధింపజేయులోహ సాధనమునై (అసి) ఉన్నది. దాని ద్వారా భూగర్భశాస్త్రజ్ఞులు దానిని గ్రహించి (జాగతేన) జగతీ మంత్రముచే విధానపరచినట్టి (ఛన్దసా) సుఖదాయకమగు స్వతంత్ర సాధనముతో (అఙ్గిరస్వత్) ప్రాణములవంటి (అగ్నిమ్) విద్యుత్తుమున్నగు అగ్నిని (ఖనితుమ్) త్రవ్వుటకై (ఆశకేమ) సకలవిధముల సమర్థవంతమగు దానిని నీవు సిద్ధ పరచుము. ॥౧౦॥

భావార్థము :- బలిష్ఠమగు త్రవ్వునట్టి సాధనములచే పృథివిని త్రవ్వి, దానిని అగ్నితో సంయుక్తపరచి సువర్ణము మున్నగు పదార్థములను సిద్ధపరచవలెను. ఐనను మొదట భూగర్భతత్త్వవిద్యను సాధించియే ఇట్లు చేయుటసాధ్యమగునని తెలియవలెను. ॥౧౦॥

10.O vedic speech, thou art the bestower of knowledge, beneficial for the people like woman. Through thee, in this place of knowledge, may we be able to explore learning. With a life of celibacy for 48 years, may we improve our learning!.

౪౪౧.హస్త ఇత్యస్య ప్రజాపతిర్ఋషిః, సవితా దేవతా, భురిక్పంక్తిః ఛందః, పఞ్చమః స్వరః.

పునః స ఏవ విషయ ఉచ్యతే. పై విషయమే మరల నీ మంత్రమందు గలదు.

౪౪౧ హస్తఽ ఆధాయ సవితా విభ్రదభ్రిꣳ హిరణ్యయీమ్। అగ్నేర్జ్యోతి ర్నిచాయ్య పృథివ్యాఽ అధ్యాభరదానుష్టుభేన ఛన్దసాఙ్గిరస్వత్ ॥౧౧॥

ప.వి:- హస్తే అధాయేత్యాఽధాయ, సవితా, బిభ్రత్, అభ్రిమ్, హిరణ్యయీమ్, అగ్నేః, జ్యోతిః, నిచాయ్యేతి నిఽచాయ్య, పృథివ్యాః, అధి, ఆ, అభరత్, ఆనుష్టుభేన, ఆనుస్తుభేనేత్యాను+ఉస్తుభేన ఛన్దసా, అఙ్గిరస్వత్ ॥౧౧॥

పదార్థః :-(హస్తే) కరే (ఆధాయ) (సవితా) ఐశ్వర్యవాన్ (బిభ్రత) ధరన్ (అభ్రిమ్) ఖననసాధకం శస్త్రమ్ (హిరణ్యయీమ్) తేజోమయీమ్ (అగ్నేః) విద్యుదాదేః (జ్యోతిః) ద్యోతమానమ్ (నిచాయ్య) (పృథివ్యాః) (అధి) (ఆ) (అభరత్) ధరేత్ (ఆనుష్టుభేన) ఆనుష్టుభ్విహితార్థయుక్తేన (ఛన్దసా) (అఙ్గిరస్వత్) అఙ్గిరసా ప్రాణేన తుల్యస్య. ॥ ౧౧ ॥

అన్వయః :-సవితా ఐశ్వర్యప్రసాధకః శిల్ప్యానుష్టుభేన ఛన్దసా హిరణ్యయీమభ్రిం హస్తే ఆధాయ బిభ్రత్సన్నఙ్గిరస్వదగ్నేర్జ్యోతిర్నిచాయ్య పృథివ్యా అధ్యాభరత్ ॥ ౧౧ ॥

భావార్థః :-మనుష్యైర్యథాఽయసి పాషాణే చ విద్యుద్వర్తతే తథైవ సర్వత్ర పదార్థేషు ప్రవిష్టాస్తి, తద్విద్యాం విజ్ఞాయ కార్యేషూపయుజ్య భూమావాగ్న్యేయాదీన్యస్త్రాణి విమానాదీని యానాని వా సాధనీయాని.॥౧౧॥

పదార్థము :-(సవితా) ఐశ్వర్యముల నుత్పన్నమొనర్చు శిల్పీ నీవు (అనుష్టుభేన) అనుష్టుప్ ఛందస్సునందు చెప్పబడిన (ఛన్దసా) స్వతంత్రార్థయోగముచే (హిరణ్యయీమ్) తేజోవంతమగు శుద్ధధాతువుచే నిర్మించబడిన (అభ్రిమ్) ఖనన సాధనమును (హస్తే) చేతియందు (ఆధాయ విభ్రత్) ధరించి (అంగిరస్వత్) ప్రాణములవంటి (అగ్నేః) విద్యుత్తు మున్నగు అగ్నియొక్క (జ్యోతిః) తేజస్సును (నిచాయ్య) నిశ్చయపరచి (పృథివ్యాః) పృథివి (అధి) పైన (ఆభరత్) ఉత్తమముగా ధారణ మొనర్చవలెను.॥౧౧॥

భావార్థము :-విద్యుత్తు లోహమునందు, ప్రస్తరము [రాళ్లు రత్నములందు, జలము మున్నగువాని] యందును నిండియున్నది. విద్వాంసులట్టి విద్యను సమగ్రముగా నెరిగి దానిని యితరకార్యములందుపయోగ పరచుకొని యీ ప్రపంచమునందు ఆగ్నేయాది దివ్యాస్త్రములను, విమానము మున్నగు యానములను సిద్ధింప జేసికొనవలయును.॥౧౧॥

11.The skilled artisan, following the instructions given in the Anushtap verses, firmly taking in hand the shining implement and measuring the power of electricity, hidden in substances, should use it carefully on the earth.

౪౪౨. ప్రతూర్తమిత్యస్య నాభానేదిష్ఠ ఋషిః, వాజీ దేవతా, ఆస్తారపంక్తిశ్ఛందః, పఞ్చమః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ. మరలనదే విషయమిందు గలదు.

౪౪౨ ప్రతూర్తం వాజిన్నాద్రవ వరిష్ఠామను సమ్వతమ్।
దివి తే జన్మ పరమమన్తరిక్షే తవ నాభిః పృథివ్యామధి యోనిరిత్ ॥౧౨॥

ప.వి:- ప్రతూర్తమితి ప్ర+తూర్తమ్, వాజిన్, ఆ, ద్రవ, వరిష్ఠామ్ అను, సమ్వతమితి సమ్+వతమ్, దివి, తే, జన్మ, పరమమ్, అన్తరిక్షే, తవ, నాభిః, పృథివ్యామ్, అధి, యోనిః ఇత్.॥౧౨॥

పదార్థః:-(ప్రతూర్తమ్) అతితూర్ణమ్ (వాజిన్) ప్రశస్తజ్ఞానయుక్త విద్వన్! (ఆ) (ద్రవ) ఆగచ్ఛ (వరిష్ఠామ్) అతిశయేన వరాం గతిమ్ (అను) (సమ్వతమ్) సమ్యగ్విభక్తామ్!(దివి) సూర్యప్రకాశే (తే) తవ (జన్మ) ప్రాదుర్భావః (పరమమ్) (అంతరిక్షే) అవకాశే (తవ) (నాభిః) (పృథివ్యామ్) (అధి) ఉపరి (యోనిః) నిమిత్తం ప్రయోజనమ్ (ఇత్) ఏవ ॥౧౨॥

అన్వయః:-హే వాజిన్! యస్య తే తవ శిల్పవిద్యయా దివి పరమం జన్మ తవాఽన్తరిక్షే నాభిః పృథివ్యాం యోనిరస్తి స త్వం విమానాన్యధిష్ఠాయ వరిష్ఠాం సమ్వతం గతిం ప్రతూర్తమిదన్వాద్రవ.॥౧౨॥

భావార్థః :-యదా మనుష్యా విద్యాహస్తక్రియయోర్మధ్యే పరమప్రయత్నేన ప్రాదుర్భూతాన్ విమానాదీని యానాని విధాయ గతానుగతం శీఘ్రం కుర్వన్తి తదా తేషాం శ్రీః సులభా భవతి. ॥౧౨॥

పదార్థము :-(వాజిన్) ప్రశంసనీయ జ్ఞానవంతుడవగు విద్వాంసుడా! (తే) నీకు శిల్పవిద్యయందు (దివి) సూర్యప్రకాశమునందు (పరమమ్) ఉత్తమమగు (జన్మ) ప్రసిద్ధి (తవ) నీకు (అన్తరిక్షే) ఆకాశమున

(నాభిః) బంధనము (పృథివ్యామ్) ఈ పృథివియందుగల (యోనిః) నిమిత్త ప్రయోజనముద్వారా నీవు విమానాదులయందు కూర్చుండి (వరిష్ఠామ్) అత్యంత ఉత్తమగతితో (ప్రతూర్తమ్) అతిశీఘ్రముగను (ఇత్) (అను) ఆ తరువాతను (ఆద్రవ) ఉత్తమముగా ప్రయాణమొనర్చుము.॥౧౨॥

భావార్థము :- మానవులు విద్యాప్రక్రియల సమన్వయముతో పరమప్రయత్నముతో ప్రసిద్ధులై సర్వమునందు ప్రస్తారమై [ఇమిడి] యున్న విద్యుత్తును మరియు ధాతువిద్యల మర్మమును చక్కగా తెలిసికొని విమానము మున్నగు యానముల సిద్ధపరచుకొని తమరాకపోకలను అతి శీఘ్రముగ జేసికొనినప్పుడు వారికి ధనప్రాప్తి మున్నగునవి సుగమమైపోవును.॥౧౨॥

12.O learned person, with the skill of art, thou hast attained to fame under the sun, thou art connected with air's mid-realm through electiricty, thy asylum is on earth. Being the master of aeroplanes, go ahead with nice well-balanced speed!.

౪౪౩. యుంజాథామిత్యస్య కుత్సఋషిః, వాజీ దేవతా గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః.

పునర్మనుష్యైః కిం క్వ యోజనీయమిత్యాహ.

మానవులు దేనిని ఎక్కడ నుంచవలె నను విషయమిందు గలదు.

౪౪౩ యుంజాథాగ్ం రాసభం యువమస్మిన్ యామే వృషణ్వసూ।

అగ్నిం భరన్తమస్మయుమ్ ॥౧౩॥

ప.వి:-యుంజాథామ్, రాసభమ్, యువమ్, అస్మిన్, యామే, వృషణ్వసూ ఇతి వృషణ్ + వసూ, అగ్నిమ్, భరన్తమ్, అస్మయుమిత్యస్మ+యుమ్ ॥౧౩॥

పదార్థః :- (యుంజాథామ్) (రాసభమ్) జలాగ్న్యోర్వేగగుణాఖ్యమశ్వమ్ (యువమ్) యువాం శిల్పితత్ స్వామినౌ (అస్మిన్) (యామే) యాన్తి యేన యానేన తస్మిన్ (వృషణ్వసూ) వర్షకౌ వసన్తౌ చ (అగ్నిమ్) ప్రసిద్ధం విద్యుతం వా (భరన్తమ్) ధరన్తమ్ (అస్మయుమ్) అస్మాన్‌పాయయితారమ్. అత్రాస్మదుపపదాద్యాధాతో రౌణాదికః కుః. ఛాన్దసో వర్ణలోపో వేతి దలోపః. ॥ ౧౩ ॥

అన్వయః :-హే వృషణ్వసూ! సూర్యవాయూఇవ శిల్పినౌ! యువమస్మిన్ యామే రాసభమస్మయుం భరన్తమగ్నిం యుంజాథామ్.॥ ౧౩॥

భావార్థః:-యైర్మనుష్యైరస్మిన్ యానే యన్త్రకలాజలాగ్నిప్రయోగాః క్రియన్తే తే సుఖేన దేశాన్తరం గన్తుం శక్నువన్తి. ॥౧౩॥

పదార్థము :-(వృషణ్వసూ) సూర్య వాయువులవలె సుఖవర్షముల గలిగింపజేయు మరియు సుఖమునందుండు శిల్పులారా! స్వాములారా! (యువమ్) మీ రిరువురును (అస్మిన్) ఇట్టి ప్రయాణమొనర్చదగు (యామే) యానమునందు (రాసభమ్) జలము అగ్నియొక్క వేగగుణరూపు అశ్వమును (అస్మయుమ్) మమ్ముగొనిపోవునట్టియు (భరన్తమ్) ధారణమొనర్చునట్టిదియు నగు (అగ్నిమ్) ప్రసిద్ధమైన విద్యుద్రూపాగ్నిని (యుఞ్జాథామ్) సంయుక్తమొనర్చుడు.॥౧౩॥

భావార్థము :-మనుష్యులు విమానములు మున్నగు యానములందు యంత్రకళను జలము మరియు అగ్నియొక్క ప్రయోగమొనర్చి నడుపుకొను నేర్పరులు దేశదేశాంతరములకు రాకపోకలొనర్చుటకు సమర్థులగుదురు.॥౧౩॥

13.O artisan and his master, ye both, the bestowers of happiness like the sun and air, harness electricity in this aeroplane, possessing the speed of fire and water, seating and taking us afar!.

౪౪౪. యోగేయోగ ఇత్యస్య శునఃశేప ఋషిః, క్షత్రపతిర్దేవతా, గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః.

ప్రజాజనాః కీదృశం రాజానమఙ్గీకుర్యు రిత్యాహ.

ప్రజలు ఎట్టివానిని రాజుగా స్వీకరించవలయునను విషయ మిందు గలదు.

౪౪౪ యోగేయోగే తవస్తరం వాజేవాజే హవామహే।

సఖాయఽ ఇన్ద్రమూతయే ॥౧౪॥

ప.వి:-యోగేయోగ ఇతి యోగే + యోగే, తవస్తరమితి తవః + తరమ్, వాజేవాజ ఇతి వాజే + వాజే, హవామహే, సఖాయః, ఇన్ద్రమ్, ఊతయే ॥౧౪॥

పదార్థః :-(యోగేయోగే) యుంజతే యస్మిన్ యస్మిన్ (తవస్తరమ్) అత్యన్తం బలయుక్తమ్ తవ ఇతి బల నా... నిఘం౨.౯ తతస్తరప్ (వాజేవాజే) సఙ్గ్రామే సఙ్గ్రామే (హవామహే) ఆహ్వయామహే (సఖాయః) పరస్పరం సుహృదః సన్తః (ఇన్ద్రమ్) పరమైశ్వర్యయుక్తం రాజానమ్ (ఊతయే) రక్షణాద్యాయ. ॥౧౪॥

అన్వయః :-హే సఖాయో! యథా వయమూతయే యోగేయోగే వాజేవాజే తవస్తరమిన్ద్రం హవామహే తథా యూయమప్యేతమాహ్వయత.॥౧౪॥

భావార్థః:-యే పరస్పరం మిత్రా భూత్వాఽన్యోన్యస్య రక్షార్థం బలిష్ఠం ధార్మికం రాజానం స్వీకుర్వన్తి తే నిర్విఘ్నాః సన్తః సుఖమేధన్తే.॥౧౪॥

పదార్థము :-(సఖాయః) పరస్పరము మిత్రభావముతో నుండు మానవులారా! మావలె (ఊతయే) రక్షణ మున్నగువానికొరకు (యోగే యోగే) ప్రతికార్యమునందును (వాజేవాజే) ప్రతియుద్ధమునందును (తవస్తరమ్) మహాబలశాలి (ఇన్ద్రమ్) పరమైశ్వర్యవంతుడు నగువానిని రాజుగ (హవామహే) స్వీకరించు చున్నట్లు మీరును స్వీకరించి సమస్త విఘ్నములనుండి దూరముగ నుండుడు.॥౧౪॥

భావార్థము :-సకలమానవులు పరస్పరము మిత్రులై అన్యోన్యముగ రక్షణకార్యములకొరకు విద్వాంసుడు, ధర్మాత్ముడు, శక్తిశాలియగువానిని రాజుగ నెన్నుకొని సమస్తవిఘ్నములను దొలగించుకొని సుఖముగ నుండవలెను. ॥౧౪॥

14. O friends, in every deed and battle, we call for succour, our King, the mightiest of all!.

౪౪౫. ప్రతూర్వన్నిత్యస్య శునఃశేప ఋషిః, గణపతిర్దేవతా, ఆర్షీ జగతీ ఛందః, నిషాదః స్వరః.

పునా రాజా కిం కృత్వా కిం ప్రాప్నుయాదిత్యాహ.

రాజు ఏ యే కార్యములొనర్చుచు ఏ మేమి పొందవలెనను విషయము గలదు.

౪౪౫ ప్రతూర్వన్నేహ్యవక్రామన్నశస్తీ రుద్రస్య గాణపత్యం
మయోభూరేహి। ఉర్వన్తరిక్షం వీహి స్వస్తిగవ్యూతిరభయాని
కృణ్వన్పూష్ణా సయుజా సహ ॥౧౫॥

ప. వి:-ప్రతూర్వన్నితి ప్ర+తూర్వన్, ఆ, ఇహి, అవక్రామన్నిత్యవ+క్రామన్, అశస్తీః, రుద్రస్య, గాణపత్యమితి గాణ+పత్యమ్, మయోభూరితి మయః+భూః, ఆ, ఇహి, ఉరు, అన్తరిక్షమ్, వి, ఇహి, స్వస్తిగవ్యూతిరితి స్వస్తి+ గవ్యూతిః, అభయాని, కృణ్వన్, పూష్ణా, సయుజేతి స+యుజా సహ ॥౧౫॥

పదార్థః :-(ప్రతూర్వన్) హింసన్ (ఆ) (ఇహి) ఆగచ్ఛ (అవక్రామన్) దేశదేశాన్తరానుల్లంఘయన్ (అశస్తీః) అప్రశస్తాః శత్రుసేనాః (రుద్రస్య) శత్రురోదకస్య స్వసేనాపతేః (గాణపత్యమ్) గణానాం సేనాసమూహానాం పతిత్వమ్ (మయోభూః) మయః సుఖం భావయన్ (ఆ) (ఇహి) (ఉరు)

(అన్తరిక్షమ్) ఆకాశమ్ (వి) (ఇహి) వివిధతయా గచ్ఛ (స్వస్తిగవ్యూతిః) స్వస్తి సుఖేన సహ గవ్యూతిర్మార్గో యస్య సః (అభయాని) స్వరాజ్యే సేనాయాం చావిద్యమానం భయం యేషు తాని (కృణ్వన్) (సమ్పాదయన్ (పూష్ణా) పుష్టేన స్వకీయేన సైన్యేన (సయుజా) యత్సమానం యునక్తి తేన సహితః (సహ) సాకమ్. ॥౧౫॥

అన్వయః:-హే రాజన్! స్వస్తిగవ్యూతిస్త్వం పూష్ణా సయుజా సహాశస్తీః ప్రతూర్వన్నేహి శత్రుదేశానవక్రామన్నేహి. మయోభూస్త్వం రుద్రస్య గాణపత్యమేహి. అభయాని కృణ్వన్ సన్నన్తరిక్షమురు వీహి. ॥౧౫॥

భావార్థః :-రాజా సదైవ స్వసేనాం సుశిక్షితాం హృష్టాం పుష్టాం రక్షేత్. యదాऽరిభిః సహయోద్ధు మిచ్ఛేత్తదా స్వరాజ్యమనుపద్రవం సంరక్ష్య యుక్త్యా బలేన చ శత్రూన్ హింసేత్, వా శ్రేష్ఠాన్ పాలయిత్వా సర్వత్ర సత్కీర్తిం ప్రసారయేత్. ॥౧౫॥

పదార్థము :-ఓ రాజా! (స్వస్తిగవ్యూతిః) సుఖముతో గూడిన మార్గమునందు నీవు (సయుజా) ఒక రీతిలో కలియునదియు (పూష్ణా) శక్తిసామర్థ్యములతో గూడిన నీ సైన్యములతో (సహ) కూడి (అశస్తీః) నిందనీయ శత్రుసైన్యముల (ప్రతూర్వన్) సంహరించుచు (ఏహి) ముందుకు సాగుచు శత్రుదేశములను (అవక్రామన్) ఉల్లంఘించుచు (ఏహి) రమ్ము (మయోభూః) సుఖముల నుత్పన్నమొనర్చుచు నీవు (రుద్రస్య) శత్రువుల నేడ్పింపజేయు నీ సేనాపతియొక్క (గాణపత్యమ్) సేనానాయకత్వమును (ఏహి) ప్రాప్తించుకొనుము (అభయాని) నీ రాజ్యములో సమస్త ప్రాణులను భయరహితులుగ (కృణ్వన్) ఒనర్చుచు (అన్తరిక్షమ్ ఉరు) సంపూర్ణాకాశమును (వీహి) అనేకవిధముల ప్రాప్తించుకొనుము. ॥౧౫॥

భావార్థము :-తన సైన్యములను అనుక్షణము ఉత్తమశిక్షణ, హర్షోత్సాహముగా శక్తి సంపన్నముగ నొనర్చుచు సంసిద్ధముగనుంచుట రాజునకు అతి ఉచితమైయున్నది. శత్రువులతో యుద్ధము జేయుట తటస్థించినప్పుడు తన రాజ్యమును ఉపద్రవరహితముగ జేసికొని యుక్తి బలములతో శత్రునాశమొనర్పవలెను. సజ్జనులను స్వజనులను రక్షించుచు సర్వత్రా చక్కని కీర్తి నార్జించవలెను. ॥౧౫॥

15.O King, thou whose paths are pleasant, with thy powerful and devoted army, come, destroying the forces of thy wicked foes. Come overtaking the territories of the enemies. Spreading gladness all around, accept the chieftainship of thy commander of the army, who makes the enemies weep. Granting fearlessness to all thy subjects, speed through the wide air!.

౪౪౬.పృథివ్యా ఇత్యస్య శునఃశేప ఋషిః, అగ్నిర్ దేవతా, భురిక్ పంక్తిశ్ఛన్దః ఛందః, పఞ్చమః స్వరః.

మనుష్యైః కస్మాద్విద్యుత్ స్వీకార్యేత్యాహ.

మనుష్యు లే యే పదార్థములనుండి విద్యుత్తును గ్రహించవలయునను విషయము.

౪౪౬ పృథివ్యాః సధస్థాదగ్నిం పురీష్యమఙ్గిరస్వదాభరాగ్నిం పురీష్యమఙ్గిర స్వదచ్ఛేమోఽగ్నిం పురీష్యమఙ్గిరస్వద్భరిష్యామః ॥౧౬॥

ప.వి:-పృథివ్యాః, సధస్థాదితి సధ+స్థాత్, అగ్నిమ్, పురీష్యమ్, అఙ్గిరస్వత్, ఆ, భర, అగ్నిమ్, పురీష్యమ్ అఙ్గిరస్వత్, అచ్ఛ, ఇమః, అగ్నిమ్, పురీష్యమ్, అఙ్గిరస్వత్, భరిష్యామః॥౧౬॥

పదార్థః :-(పృథివ్యాః) భూమేరన్తరిక్షస్య వా (సధస్థాత్) సహస్థానాత్ (అగ్నిమ్) భూమిస్థం విద్యుతం వా (పురీష్యమ్) యః సుఖం పృణాతి స పురీషస్తత్ర సాధుమ్ (అఙ్గిరస్వత్) అఙ్గిరసా సూర్యేణ తుల్యమ్ (ఆ) (భర) ధర (అగ్నిమ్) అంతరిక్షే వాయ్వాదిస్థమ్ (పురీష్యమ్) (అఙ్గిరస్వత్) (అచ్ఛ) ఉత్తమరీత్యా (ఇమః) ప్రాప్నుమః (అగ్నిమ) (పురీష్యమ్) (అఙ్గిరస్వత్) (భరిష్యామః) ధరిష్యామః ॥౧౬॥

అన్వయః :-హే విద్వన్! యథా వయం పృథివ్యాః సధస్థాదఙ్గిరస్వత్పురీష్యమగ్నిమచ్ఛేమః, యథా చాఽఙ్గిరస్వత్పురీష్యమగ్నిం భరిష్యామస్తథా త్వమప్యఙ్గిరస్వత్పురీష్యమగ్నిమాభర. ॥౧౬॥

భావార్థః :-అత్రోపమావాచకలుప్తోపమాలంకారౌ. మనుష్యైర్విదుషామేవాఽనుకరణం కర్తవ్యమ్ నాఽవిదుషామ్. సర్వదోత్సాహేనాగ్న్యాదిపదార్థవిద్యాం గృహీత్వా సుఖం వర్ధనీయమ్. ॥౧౬॥

పదార్థము :- ఓ విద్వాంసుడా! మే మెట్లు (పృథివ్యాః) భూమ్యంతరిక్షముల (సధస్థాత్) ఏకస్థానము నుండి (అఙ్గిరస్వత్) ప్రాణవములవంటి (పురీష్యమ్) ఉత్తవు సుఖవులనిచ్చునదియు (అగ్నిమ్) భూమియందుండు విద్యుత్తును (అచ్ఛ) ఉత్తమరీతిలో (ఇమః) ప్రాప్తించుకొనునట్లు (అఙ్గిరస్వత్) ప్రాణములవంటి (పురీష్యమ్) శ్రేష్ఠ సుఖదాయక (అగ్నిమ్) అంతరిక్షమందుండు విద్యుత్తును (భరిష్యామః) ధారణమొనర్చుకొనునట్లు నీవును (అఙ్గిరస్వత్) సూర్యునివంటి (పురీష్యమ్) ఉత్తమసుఖముల నిచ్చునట్టి (అగ్నిమ్) పృథివిపైనున్న భౌతికాగ్నిని (ఆ భర) ఉత్తమముగ ధారణమొనర్చుము.॥౧౬॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రములో ఉపమా మరియు వాచకలుప్తోపమాలంకారము లున్నవి. మానవులు మూర్ఖులవలెగాక విద్వాంసులవలె సకలకాలములందును అత్యుత్సాహముగ కార్యములొనర్చుచు అగ్ని మున్నగు పదార్థవిద్యను గ్రహించి సకల సౌఖ్యములను పెంపొందించవలయును.॥౧౬॥

16.O learned person, just as we skilfully evolve from a part of the earth, electricity, dear as breath, and the giver of comfort, and just as we procure atmospheric electricity, dear as breath, and the giver of comfort, so shouldst thou skillfully prepare electricity which like the sun conduces to our comforts!.

౪౪౭. అన్వగ్నిరిత్యస్య పురోధా ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, నిచృదార్షీ త్రిష్టుప్ఛందః, ధైవతః స్వరః.

విద్వాంసః కింవత్కిం కుర్యు రిత్యుపదిశ్యతే.

విద్వాంసు లెవరివలె నేమి చేయవలెనను విషయ మీ మంత్రమునం దుపదేశము గలదు.

౪౪౭ అన్వగ్నిరుషసామగ్రమఖ్యదన్వహాని ప్రథమో జాతవేదాః।

అను సూర్యస్య పురుత్రా చ రశ్మీనను ద్యావాపృథివీఽఆతతన్థ ॥౧౭॥

ప. వి:- అను, అగ్నిః, ఉషసామ్, అగ్రమ్, అఖ్యత్, అను, అహాని+ప్రథమః, జాతవేదా ఇతి జాత+వేదాః, అను, సూర్యస్య, పురుత్రేతి పురు+త్రా, చ, రశ్మీన్ అను ద్యావాపృథివీఽ ఇతి ద్యావాపృథివీ, ఆ, తతన్థ ॥౧౭॥

పదార్థః :- (అను) (అగ్నిః) పావకః (ఉషసామ్) (అగ్రమ్) పూర్వమ్ (అఖ్యత్) ప్రఖ్యాతో భవతి (అను) (అహాని) దినాని (ప్రథమః) (జాతవేదాః) యో జాతేషు విద్యతే స సూర్యః (అను) (సూర్యస్య) (పురుత్రా) బహూన్ (చ) (రశ్మీన్) (అను) (ద్యావా పృథివీ) (ఆ) (తతన్థ) తనోతి. ॥౧౭॥

అన్వయః :- హే విద్వన్! త్వం యథా ప్రథమో జాతవేదా అగ్నిరుషసామగ్రమహాన్యన్వఖ్యత్. సూర్యస్యాగ్రం పురుత్రా రశ్మీనన్వాతతన్థ. ద్యావాపృథివీ చ తథా విద్యావ్యవహారానన్వాతనుహి. ॥౧౭॥

భావార్థః :- అత్ర వాచకలుప్తోపమాలఙ్కారః. యథా కారణకార్యాఖ్యో విద్యుదగ్నిరనుపూర్వం సవిత్రుషో దినాని కృత్వా పృథివ్యాదీని ప్రకాశయతి తథా విద్వద్భిః సుశిక్షాం కృత్వా బ్రహ్మచర్య విద్యాధర్మాఽనుష్ఠానసుశీలాని సర్వత్ర ప్రచార్య సర్వే జ్ఞానానన్వాభ్యాం ప్రకాశనీయాః ॥౧౭॥

పదార్థము :- ఓ విద్వాంసుడా! నీ వెట్లు (ప్రథమః, జాతవేదాః) ఉత్పన్న పదార్థములందు మొదటి నుండియే యున్న సూర్యలోకము మరియు (అగ్నిః) భౌతికాగ్ని (ఉషసామ్) ఉషః కాలమునకు (అగ్రమ్) మొదటనే (అహాని) దినముల [పగళ్ల] ను (అన్వఖ్యత్) ప్రసిద్ధపరచుచున్నదో (సూర్యస్య) సూర్యునికన్న (అగ్రమ్) మొదటనే (పురుత్రా) అంసఖ్యాక (రశ్మీన్) కిరణములను (అన్వాతతన్థ) వ్యాప్తపరచుచున్నదో మరియు (ద్యావాపృథివీ చ) సూర్య పృథివీలోకములను ప్రసిద్ధమొనర్చునో అట్లే నీవును విద్యావ్యవహారములను ప్రవహింప జేయుము. ॥౧౭॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమందు వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. కారణరూప విద్యుత్తు కార్యరూప ప్రసిద్ధాగ్నిని, సూర్యుని, ఉషఃకాలమును, దినములు మున్నగు పదార్థములను ప్రకాశితమొనర్చుచున్నట్లు

విద్వాంసులు ఉత్తమశిక్షలను నేర్పుచు బ్రహ్మచర్యము, విద్య, ధర్మానుష్ఠానముచే సుశీలత్వమును ప్రచారమొనర్చుచు సకల మానవులను జ్ఞానానందములచే ప్రకాశపరచవలెను.॥౧౭॥

17.The First and Foremost God illuminates the sun before twilight.He also illuminates the days, and multiple beams of the sun. He alone establishes the Heaven and Earth.

౪౪౮. ఆగత్యేత్యస్య మయోభూర్ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, నిచృదనుష్టుప్ఛందః, గాన్ధారః స్వరః.

అథ సభేశః కింవత్ కిం కుర్యాదిత్యాహ.

సభాపతియగు రాజు ఎట్టివారివలె నేమి చేయవలెనను విషయ మిందుగలదు.

౪౪౮ ఆగత్య వాజ్యధ్వాన౨ం సర్వా మృధో విధూనుతే। అగ్ని౨ం
సధస్థే మహతి చక్షుషా నిచికీషతే ॥౧౮॥

ప.వి:-ఆగత్యేత్యా+గత్య, వాజీ, అధ్వానమ్, సర్వాః, మృధః, వి, ధూనుతే, అగ్నిమ్ సధస్థ ఇతి సధ+స్థే, మహతి, చక్షుషా, ని, చికీషతే, ॥౧౮॥

పదార్థః :-(ఆగత్య) (వాజీ) వేగవానశ్వః (అధ్వానమ్) మార్గమ్ (సర్వాః) మృధః) సఙ్గ్రామాన్ (వి) (ధూనుతే) కమ్పయతి (అగ్నిమ్) (సధస్థే) సహస్థానే (మహతి) విశాలే (చక్షుషా) నేత్రేణ (ని) (చికీషతే) చేతుమిచ్ఛతి. ॥౧౮॥

అన్వయః :-హే విద్వన్రాజన్! భవాన్ యథా వాజ్యశ్వోఽధ్వానమాగత్య సర్వా మృధో విధూనుతే యథా గృహస్థశ్చక్షుషా మహతి సధస్థేఽగ్నిం నిచికీషతే తథా సర్వాన్సంగ్రామాన్ విధూనోతు. గృహే గృహే విద్యానిచయం చ కరోతు. ॥౧౮॥

భావార్థః :-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలఙ్కారః. గృహస్థా అశ్వవద్గత్వాగత్య శత్రూన్ జిత్వాగ్నేయాస్త్రాది విద్యాం సంపాద్య బలాబలం పర్యాలోచ్య రాగద్వేషాదీన్ శమిత్వాఽధార్మికాన్ శత్రూన్ జయేయుః. ॥౧౮॥

పదార్థము :-ఓ రాజా! (వాజీ) వేగవంతమగు అశ్వము (అధ్వానమ్) తన మార్గమును (ఆగత్య) ప్రాప్తించుకొని (సర్వాః) సమస్త (మృధః) సంగ్రామములను (విధూనుతే) కంపింపజేయునట్లు మరియు గృహస్థుడెట్లు (చక్షుషా) కన్నులతో (మహతి) సుందరమగు (సధస్థే) స్థానమందు (అగ్నిమ్) అగ్నిని (నిచికీషతే) చయనము [ప్రోగు] చేయదలచునో, అటులనే నీవు సంగ్రామములను కంపింపజేయుము. ఇంటింటా విద్యలను ప్రచారమొనర్చుము.॥౧౮॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమున వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. గృహస్థులు అశ్వములవలె రాకపోకల నొనర్చుచు, శత్రువులను జయించి ఆగ్నేయాది అస్త్రవిద్యలను సిద్ధింపజేసికొని తన బలాబలమును దృష్టియందుంచుకొని, రాగద్వేషము మున్నగు దోషములను వదలి అధర్మాత్ములగు శత్రువుల జయించవలెను.॥౧౮॥

18.O learned King, just as a swift horse, having started on his way, causes terror in all battles, and just as a householder wants to see with his eyes, fire arranged in a beautiful place, so shouldst thou shake all battles and spread knowledge to each house!.

౪౪౯. ఆక్రమ్యేత్యస్య మయోభూర్ఋషిః, అగ్నిర్ దేవతా, నిచృదనుష్టుప్ఛందః, గాన్ధారః స్వరః.

మనుష్యజన్మ ప్రాప్య విద్యా అధీత్యాతః కిం కర్తవ్యమిత్యాహ.

మానవజన్మను పొంది, విద్యల నభ్యసించినప్పుడు మనుష్యు లేమి చేయవలెనను విషయము.

౪౪౯ ఆక్రమ్య వాజిన్పృథివీమగ్నిమిచ్ఛ రుచా త్వమ్ ।
భూమ్యా వృత్వాయ నో బ్రూహి యతః ఖనేమ తం వయమ్ ॥౧౯॥

ప.వి:- ఆక్రమ్యేత్యా+క్రమ్య, వాజిన్, పృథివీమ్, అగ్నిమ్, ఇచ్ఛ, రుచా, త్వమ్, భూమ్యాః, వృత్వాయ, నః, బ్రూహి, యతః, ఖనేమ, తమ్, వయమ్॥౧౯॥

పదార్థః :- (ఆక్రమ్య) (వాజిన్) ప్రశస్తవిజ్ఞానవన్ (పృథివీమ్) భూమిరాజ్యమ్ (అగ్నిమ్) అగ్నివిద్యామ్ (ఇచ్ఛ) (రుచా) ప్రీత్యా (త్వమ్) (భూమ్యాః) క్షితేర్మధ్యే (వృత్వాయ) స్వీకృత్య. అత్ర క్త్వో యగితి యగాగమః (నః) అస్మాన్ (బ్రూహి) భూగర్భాగ్నివిద్యాముపదిశ (యతః) (ఖనేమ) (తమ్) భూగోలమ్ (వయమ్) ॥౧౯॥

అన్వయః:- హే వాజిన్ విద్వన్సభేశ రాజꣳస్త్వం రుచా శత్రూనాక్రమ్య పృథివీమగ్నిం చేచ్ఛ భూమ్యా నో వృత్వాయ బ్రూహి యతో వయం తం ఖనేమ. ॥౧౯॥

భావార్థః :- మనుష్యైర్భూగర్భాగ్నివిద్యయా పార్థివాన్ పదార్థాన్ సుపరీక్ష్య సువర్ణాదీని రత్నాన్యుత్సాహేన ప్రాప్తవ్యాని. యే ఖనితారో భృత్యాః సన్తి తాన్ ప్రతి తద్విద్యోపదేష్టవ్యా.॥౧౯॥

పదార్థము :- (వాజిన్) ప్రశంసనీయ విద్యాజ్ఞానములుగల ఓ సభాపతి రాజా! (త్వమ్) నీవు (రుచా) శత్రువులను ప్రీతిచే (ఆక్రమ్య) పాదాక్రాంతులనొనర్చి (పృథివీమ్) పృథివీస్థరాజ్యమును (అగ్నిమ్) విద్యను

(ఇచ్ఛ) అపేక్షించుము (భూమ్యాః) పృథివియందు (నః) మమ్ము (వృత్వాయ) స్వీకారమొనర్చి మా కొరకు (బ్రూహి) భూగర్భవిద్య మరియు అగ్నివిద్యల నుపదేశించుము (యతః) వానివల్ల (వయమ్) మేము (తమ్) ఆ విద్యలందు (ఖనేమ) సుపరిచితులము [ప్రవీణులము] అగుదుముగాక.॥౧౯॥

భావార్థము :- మనుష్యులు భూగర్భ అగ్నివిద్యలను నేర్చి పృథివిలోనున్న పదార్థములను చక్కగా పరీక్షించి సువర్ణము, రత్నములు మున్నగు విలువైన పదార్థములను ఉత్సాహముగా ప్రాప్తించుకొని భూమిని త్రవ్వునట్టి పరిజనమునకును అట్టి విద్యలను మనస్ఫూర్తిగా ఉపదేశింపవలయును.॥౧౯॥

19.O learned King, according to thy desire, trample upon the foes, hanker after sovereignty and knowledge, and having accepted us as thy subjects on the earth, instruct us in geology and electricity; so that we may use that knowledge!.

౪౫౦.ద్యౌస్త ఇత్యస్య మయోభూర్ఋషిః క్షత్రపతిర్ దేవతా, నిచృదార్షీ బృహతీ ఛందః, మధ్యమః స్వరః.

మనుష్యాః కిం సాధ్నుయు రిత్యాహ.

మనుష్య లేమిచేసి ఏమి సాధించవలెనను విషయ మీ మంత్రమునందు గలదు.

౪౫౦ ద్యౌస్తే పృష్ఠం పృథివీ సధస్థమాత్మాన్తరిక్షఀ సముద్రో యోనిః।
విఖ్యాయ చక్షుషా త్వమభి తిష్ఠ పృతన్యతః ॥౨౦॥

ప. విః- ద్యౌః, తే, పృష్ఠమ్, పృథివీ, సధస్థమితి సధ+స్థమ్, ఆత్మా, అన్తరిక్షమ్, సముద్రః, యోనిః, విఖ్యాయేతి వి + ఖ్యాయ, చక్షుషా, త్వమ్, అభి, తిష్ఠ, పృతన్యతః ॥౨౦॥

పదార్థః :- (ద్యౌః) ప్రకాశ ఇవ వినయః (తే) తవ (పృష్ఠమ్) అర్వాగ్వ్యవహారః (పృథివీ) భూమిరివ (సధస్థమ్) సహస్థానమ్ (ఆత్మా) స్వస్వరూపం (అన్తరిక్షం) ఆకాశ ఇవాక్షయోఽ క్షోభః (సముద్రః) సాగర ఇవ (యోనిః) నిమిత్తమ్ (విఖ్యాయ) ప్రసిద్ధీకృత్య (చక్షుషా) లోచనేన (త్వమ్) (అభి) ఆభిముఖ్యే (తిష్ఠ) (పృతన్యతః) ఆత్మనః పృతనామిచ్ఛతో జనస్య. ॥౨౦॥

అన్వయః :- హే విద్వన్ రాజన్! యస్య తే తవ ద్యౌః పృష్ఠం పృథివీ సధస్థమన్తరిక్షమాత్మా సముద్రో యోనిరస్తి స త్వం చక్షుషా విఖ్యాయ పృతన్యతోఽభితిష్ఠ. ॥౨౦॥

భావార్థః :- అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. యో న్యాయపథానుగామీ దృఢోత్సాహస్థానాత్మా యస్య ప్రయోజనాని వివేకసాధ్యాని సన్తి తస్య వీరసేనా జాయతే, స ధ్రువం విజయం కర్తుం శక్నుయాత్.॥౨౦॥

పదార్థము :- విద్వాంసుడవగు ఓ రాజా! (తే) ఏ నీకు (ద్యౌః) ప్రకాశమువంటి వినయము మరియు (పృష్ఠమ్) ఈవలి వ్యవహారము (పృథివీ) భూమివలె (సధస్థమ్) కూడియున్న స్థితి (అన్తరిక్షమ్) ఆకాశమువంటి అవినాశియగు ధైర్యముతో గూడిన (ఆత్మా) స్వ [నిజ] స్వరూపము మరియు (సముద్రః) సముద్రమువంటి (యోనిః) నిమిత్తము గలదో, అట్టి (త్వమ్) నీవు (చక్షుషా) ఆలోచనాశక్తితో (విఖ్యాయ) నీ యైశ్వర్యమును ప్రసిద్ధపరచి (పృతన్యతః) యుద్ధమొనర్చుటకై నీ సైన్యములచే దాడి చేయించదలచినవారిని (అభి) ఎదిరించి (తిష్ఠ) స్థిరముగ నిలిచియుండుము. ॥౨౦॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమందు వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. ఎవడు న్యాయమార్గమున నడచుచు దృఢమగు స్థానము, ఉత్సాహవంతమగు ఆత్మను గలిగియుండునో, ఎవని ప్రయోజనములు వివేకసాధ్యములో ఆతని సైన్యములు వీరత్వములు గలవియై నిశ్చయముగ విజయమును సాధించుటకు సమర్థములగును. ॥౨౦॥

20. O learned King, thy humility and dealings are resplendent like the sun, thy seat is firm like the Earth, thy soul is indestructible, like the space, thy goal is vast like the ocean. Having measured thy strength carefully attack the enemy with thy army!.

౪౫౧. ఉత్క్రామేత్యస్య మయోభూర్ఋషిః ద్రవిణోదా దేవతా, ఆర్చీ పంక్తిశ్ఛందః, పఞ్చమః స్వరః.

మనుష్యైరిహ పరమపురుషార్థేనైశ్వర్యం జనితవ్యమిత్యాహ.

ప్రపంచమునందు పరమపురుషార్థముతో ఐశ్వర్యముల నుత్పన్నపరచుట మానవుల కర్తవ్యమని

ఈ మంత్రమం దుపదేశింపబడినది.

౪౫౧ ఉత్క్రామ మహతే సౌభగాయాస్మాదాస్థానాద్ ద్రవిణోదా వాజిన్ । వయꣳ స్యామ సుమతౌ పృథివ్యా౨ అగ్నిం ఖనన్త౨ ఉపస్థే౨ అస్యాః ॥౨౧॥

ప. విః- ఉత్, క్రామ, మహతే, సౌభగాయ, అస్మాత్, ఆస్థానాదిత్యా + స్థానాత్, ద్రవిణోదా ఇతి ద్రవిణః + దాః, వాజిన్ వయమ్, స్యామ, సుమతావితి సు + మతౌ, పృథివ్యాః, అగ్నిమ్, ఖనన్తః, ఉపస్థ ఇత్యుప + స్థే, అస్యాః ॥౨౧॥

పదార్థః :- (ఉత్) (క్రామ) (మహతే) (సౌభగాయ) శోభనైశ్వర్యాయ (అస్మాత్) (ఆస్థానాత్) నివాసస్థానస్య సకాశాత్ (ద్రవిణోదాః) ధనప్రదః (వాజిన్) ప్రాప్తైశ్వర్య (వయమ్) (స్యామ) (సుమతౌ) శోభనప్రజ్ఞాయామ్ (పృథివ్యాః) భూమేః (అగ్నిమ్) (ఖనన్తః) (ఉపస్థే) సామీప్యే (అస్యాః). ॥౨౧॥

అన్వయః :-హే వాజిన్ విద్వన్! యథా ద్రవిణోదా అస్యాః పృథివ్యా అస్మాదాస్థానాదుపస్థేఽగ్నిం ఖనన్తో వయం మహతే సౌభగాయ సుమతౌ ప్రవృత్తాః స్యామ తథా త్వముత్క్రామ. ॥ ౨౧ ॥

భావార్థః :- మనుష్యా ఇహైశ్వర్యప్రాప్తయే సతతముత్తిష్ఠేరన్, పరస్పరం సమ్మత్యా పృథివ్యాదేః సకాశాద్రత్నాని ప్రాప్నుయుః. ॥ ౨౧ ॥

పదార్థము :-(వాజిన్) ఐశ్వర్యశాలివగు ఓ విద్వాంసుడా! (ద్రవిణోదాః) ధనదాతవలె (అస్యాః) ఈ (పృథివ్యాః) భూమియొక్క (అస్మాత్) ఈ (ఆస్థానాత్) నివాసస్థానమునకు (ఉపస్థే) సమీపమున (అగ్నిమ్) అగ్నివిద్యను (ఖనన్తః) అన్వేషించుచు (వయమ్) మేము (మహతే) గొప్ప (సౌభగాయ) సుందర ఐశ్వర్యముకొరకు (సుమతౌ) చక్కని బుద్ధిగలవారము (స్యామ) అగునట్లు నీవును (ఉత్క్రామ) ఉన్నతిని ప్రాప్తించుకొనుము. ॥౨౧॥

భావార్థము:- మానవులు ఐశ్వర్యప్రాప్తికై ప్రపంచమునందు నిరంతరము పురుషార్థవంతులై యుండవలెను. పరస్పరము అన్యోన్యముగనుండి పృథివి మున్నగువానినుండి సువర్ణము, రత్నాదులను ప్రాప్తించుకొనవలెను. ॥౨౧॥

21.O prosperous, learned person, just as we, the givers of wealth, from the surrounding of each dwelling place of ours, exploring the science of fire, acquire wisdom for worldly prosperity, so shouldst thou elevate thy self!.

౪౫౨. ఉదక్రమీదిత్యస్య మయోభూర్ఋషిః, ద్రవిణోదా దేవతా, నిచృదార్షీ త్రిష్టుప్ఛందః, ధైవతః స్వరః.

మనుష్యా ఇహ కింవద్భూత్వా కిం ప్రాప్నుయు రిత్యాహ.

మానవు డీ లోకమునందు యెట్లుండి యేమి సాధించవలయునను విషయము.

౪౫౨ ఉదక్రమీద్ ద్రవిణోదా వాజ్యర్వాకః సులోకꣳ సుకృతం పృథివ్యామ్।

తతః ఖనేమ సుప్రతీకమగ్నిꣳ స్వో రుహాణాఽఅధి నాకముత్తమమ్ ॥౨౨॥

ప. విః-ఉత్, అక్రమీత్, ద్రవిణోదా ఇతి ద్రవిణః + దాః, వాజీ, అర్వా, అకరిత్యకః, సు, లోకమ్, సుకృతమితి సు + సుకృతమ్, పృథివ్యామ్, తతః, ఖనేమ, సుప్రతీకమితి సు + ప్రతీకమ్, అగ్నిమ్, స్వ ఇతి స్వః, రుహాణాః, అధి, నాకమ్, ఉత్తమమిత్యుత్+తమమ్ ॥౨౨॥

పదార్థః :-(ఉత్) (అక్రమీత్) ఉత్తమతయా క్రమణం కుర్యాత్ (ద్రవిణోదాః) ధనదాతా (వాజీ) వేగవాన్ (అర్వా) అశ్వ ఇవ (అకః) కుర్యాత్ (సు) (లోకమ్) ద్రష్టవ్యమ్ (సుకృతమ్) ధర్మాచరేణ ప్రాప్యమ్

(పృథివ్యామ్) (తతః) (ఖనేమ) (సుప్రతీకమ్) శోభనా ప్రీతిర్యస్య తమ్ (అగ్నిమ్) వ్యాపకం విద్యుదాఖ్యమ్ (స్వః) సుఖమ్ (రుహాణాః) ప్రాదుర్భవన్తః (అధి) (నాకమ్) అవిద్యమానదుఃఖమ్ (ఉత్తమమ్) అతిశ్రేష్ఠమ్. ॥౨౨॥

అన్వయః:-హే భూగర్భవిద్యావిద్విద్వన్! ద్రవిణోదా భవాన్ యథా వాజ్యర్వా తథా పృథివ్యామ ధ్యుదక్రమీత్ సులోకం సుకృతముత్తమం నాకమకః సిద్ధం కుర్యాత్. తతః స్వో రుహాణా వయమస్యాం సుప్రతీకమగ్నిం ఖనేమ. ॥౨౨॥

భావార్థః :-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. హే మనుష్యాః! సర్వే వయం మిలిత్వా యథా పృథివ్యా మశ్వో విక్రమతే తథా పురుషార్థినో భూత్వా పృథివ్యాదివిద్యాం ప్రాప్య దుఃఖాన్యుత్క్రమ్య సర్వోత్తమం సుఖం ప్రాప్నుయామ. ॥౨౨॥

పదార్థము :-భూగర్భవిద్యలనెరుగు విద్వాంసుడా! (ద్రవిణోదాః) ధనదాతవగు నీవు (వాజీ) బలముగల (అర్వా) అశ్వముపైకి దుముకునట్లు (పృథివ్యామ్) పృథివియందు (అధి) అధిక (ఉదక్రమీత్) సర్వాధిక ఉన్నతిని పొందుము (సుకృతమ్) ధర్మాచరణద్వారా ప్రాప్తించుకొనదగిన (సులోకమ్) చక్కగా చూడదగిన (ఉత్తమమ్) అతిశ్రేష్ఠమైనదియునగు (నాకమ్) ఎట్టి దుఃఖములులేనట్టి సుఖమును (అకః) సిద్ధింపజేసికొనుము (తతః) ఆ పిదప (స్వః) సుఖపూర్వకముగ (రుహాణాః) ప్రఖ్యాతవగుచు మేముకూడా ఈ పృథివిపై (సుప్రతీకమ్) చక్కని ప్రీతితో గూడిన (అగ్నిమ్) వ్యాపకమైయున్న విద్యుత్ రూప అగ్నిని (ఖనేమ) అన్వేషించెదముగాక! ॥౨౨॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమున వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. ఓ మానవులారా! భూమిపై అశ్వములు ఏవిధముగ చిత్ర విచిత్ర గతులతో పరుగెత్తునో అట్లే మనమెల్లరమును గలిసి పురుషార్థపరులమై పృథివి మున్నగు పదార్థవిద్యలను పొంది సకల దుఃఖములను దూరమొనర్చి సర్వోత్తమ సుఖములను పొందెదముగాక! ॥౨౨॥

22.O learned geologist, wealth-giver, just as a strong horse jumps up, so should'st thou attain to greatness in this world; acquire absolute, beautiful happiness free from pain, derivable from a saintly life. May we, in the enjoyment of happiness, explore the pervading electricity full of brilliance.

౪౨౩.ఆత్వేత్యస్య గృత్సమద ఋషిః, ప్రజాపతిర్దేవతా, ఆర్షీ త్రిష్టుప్ఛందః, ధైవతః స్వరః.

మనుష్యా వ్యాపినం వాయుం కేన జానీయురిత్యాహ.

మనుష్యులు వ్యాపకమైన వాయువు నే సాధనముచే గ్రహించవలయునను విషయము.

౪౨౩ ఆ త్వా జిఘర్మి మనసా ఘృతేన ప్రతిక్షియన్తం భువనాని విశ్వా।

పృథుం తిరశ్చా వయసా బృహన్తం వ్యచిష్ఠమన్నై రభసం దృశానమ్ ॥౨౩॥

ప.వి:- ఆ, త్వా, జిఘర్మి, మనసా, ఘృతేన, ప్రతిక్షియన్తమితి ప్రతి + క్షియన్తమ్, భువనాని, విశ్వా, పృథుమ్, తిరశ్చా, వయసా, బృహన్తమ్, వ్యచిష్ఠమ్, అన్నైః, రభసమ్, దృశానమ్ ॥23॥

పదార్థః :-(ఆ) (త్వా) త్వామ్ (జిఘర్మి) (మనసా) (ఘృతేన) ఆజ్యేన (ప్రతిక్షియన్తమ్) ప్రత్యక్షం నివసన్తం (భువనాని) భవన్తి యేషు తాని వస్తూని, (విశ్వా) సర్వాణి (పృథుమ్) విస్తీర్ణమ్ (తిరశ్చా) యేన తిరోఽఞ్చతి తేన (వయసా) జీవనేన (బృహన్తమ్) మహాన్తమ్ (వ్యచిష్ఠమ్) అతిశయేన వివితారం ప్రక్షేప్తారమ్. (అన్నైః) యవాదిభిః (రభసమ్) వేగవన్తమ్ (దృశానమ్) సంప్రేక్షణీయమ్ ॥23॥

అన్వయః :- హే జిజ్ఞాసో! యథాఽహం మనసా ఘృతేన సహ విశ్వా భువనాని ప్రతిక్షియన్తం తిరశ్చా వయసా పృథుం బృహన్తమన్నైః సహ రభసం వ్యచిష్ఠం దృశానం వాయుమాజిఘర్మి తథా త్వా త్వామప్యేనం ధారయామి. ॥23॥

భావార్థః :- అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. మనుష్యా అగ్నిద్వారా సుగన్ధ్యాదీని ద్రవ్యాణి వాయౌ ప్రక్షిప్య తేన యుక్తసుగంధేనారోగీకృత్య దీర్ఘం జీవనం ప్రాప్నువన్తు. ॥23॥

పదార్థము :- జ్ఞానమునాశించు విద్వాంసుడా! నే నెట్లు (మనసా) మనస్సుతోను మరియు (ఘృతేన) ఘృతముతోను (విశ్వా) సమస్త (భువనాని) లోకములోని సకల వస్తువులను (ప్రతిక్షియన్తమ్) ప్రత్యక్షముగ నివాసమునకై నిశ్చయమొనర్చునది (తిరశ్చా) వంకరగనడచు (వయసా) జీవనముచే (పృథుమ్) విస్తారముతో గూడిన (బృహన్తమ్) గొప్ప (అన్నైః) యవలుమున్నగు అన్నములతోగూడ (రభసమ్) బలవముగలది (వ్యచిష్ఠమ్) బాగుగా విసరివేయునది (దృశానమ్) చూడదగిన వాయువుగుణములను (ఆజిఘర్మి) చక్కగా ప్రకాశింపజేయునట్లు (త్వా) నిన్నును ఈ వాయువుగుణములద్వారా ధారణమొనర్తును. ॥23॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమందును వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. మానవులెల్లరును అగ్నిద్వారా సుగంధాది ద్రవ్యములను [యజ్ఞమొనర్చి] వాయువునందు ప్రవేశింపజేసి ఆ సుగంధముద్వారా అనేక వ్యాధులను దూరమొనర్చుకొని దీర్ఘాయువును పొందవలయును. ॥23॥

23.O seeker after knowledge, just as I with learning and ghee, clearly manifest the properties of air, that pervades all substances, that moves transversely, is vast in vitality, highly powerful with the oblations of corn, vast in velocity, and visible, so I make thee also understand the properties of air!.

౨౪. ఆవిశ్వత ఇత్యస్య గృత్సమద ఋషిః, అగ్నిర్ దేవతా, ఆర్షీపంక్తిశ్ఛందః, పఞ్చమః స్వరః.

పునః కీదృశౌ వాయ్వగ్నీ స్త ఇత్యాహ.

వాయువు అగ్ని లెటువంటి గుణములు గలవి యను విషయమిందు గలదు.

౪౨౪ ఆ విశ్వతః ప్రత్యఞ్చం జిఘర్మ్యరక్షసా మనసా తజ్జుషేత।

మర్యశ్రీ స్పృహయద్వర్ణో౽ అగ్నిర్నాభిమృశే తన్వా జర్భురాణః॥౨౪॥

ప. విః- ఆ విశ్వతః, ప్రత్యఞ్చమ్, జిఘర్మి, అరక్షసా, మనసా, తత్, జుషేత, మర్యశ్రీరితి మర్య + శ్రీః, స్పృహయద్వర్ణ ఇతి స్పృహయత్ + వర్ణః, అగ్నిః, న, అభిమృశ ఇత్యభి + మృశే తన్వా, జర్భురాణః॥ ౨౪ ॥

పదార్థః :-(ఆ) (విశ్వతః) సర్వతః (ప్రత్యఞ్చమ్) ప్రత్యగఞ్చతీతి శరీరస్థం వాయుమ్ (జిఘర్మి) (అరక్షసా) రక్షోవద్ దుష్టతారహితేన (మనసా) చిత్తేన (తత్) తేజః (జుషేత) (మర్యశ్రీః) మర్యాణాం మనుష్యాణాం శ్రీరివ (స్పృహయద్వర్ణః) యః స్పృహయద్భిర్వర్ణ్యతే స్వీక్రియతే స ఇవ (అగ్నిః) శరీరస్థా విద్యుత్ (న) ఇవ (అభిమృశే) అభిముఖ్యేన మృశన్తి సహన్తే యేన తస్మై (తన్వా) శరీరేణ (జర్భురాణః) భృశం గాత్రాణి వినామయత్. అత్ర జృభీధాతోరౌణాదిక ఉరానన్ ప్రత్యయః. ॥౨౪॥

అన్వయః :-మనుష్య! న యథా విశ్వతో౽గ్నిర్వాయుశ్చాభిమృశే౽స్తి యథా తన్వా జర్భురాణః స్పృహయద్వర్ణో మర్యశ్రీరహం యం ప్రత్యఞ్చమరక్షసా మనసా ఽఽజిఘర్మి తథా తజ్జుషేత.॥౨౪॥

భావార్థః :-అత్రోపమావాచకలుప్తోపమాలంకారౌ. హే మనుష్యాః! యూయం లక్ష్మీప్రాప్తైరగ్న్యాది పదార్థైర్విదితైః కార్యేషు సంయుక్తైః శ్రీమన్తో భవత.॥౨౪॥

పదార్థము :- ఓ మానవా! (న) ఏవిధముగ (విశ్వతః) సకలదిశలందు (అగ్నిః) విద్యుత్తు మరియు ప్రాణవాయువు వ్యాప్తమై (అభిమృశే) సహనమొనర్చుకొనువారికి హితకరములై యున్నవియో ఎట్లు (తన్వా) శరీరము (జర్భురాణః) కరచరణాద్యంగములను శీఘ్రగతిలో నడిపించుచు (స్పృహయద్వర్ణః) ఆకాంక్షించువారిచే స్వీకరించినవారివలె (మర్యశ్రీః) మనుష్యుని శోభవంటి వాయువువలె వేగవంతుడనై నేను (ప్రత్యఞ్చమ్) శరీరస్థవాయువును నిరంతరము నడిపించునట్టి విద్యుత్తును (అరక్షసా) రాక్షసుల దౌష్ట్యమునుండి విముక్తమైన (మనసా) మనస్సుతో (ఆ జిఘర్మి) ప్రకాశితమొనర్చుచున్నానో అట్లే (తత్) ఆ తేజస్సును (జుషేత) సేవనమొనర్చుము. ॥౨౪॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమునందు ఉపమా మరియు వాచకలుప్తోపమాలంకారములు గలవు. ఓ మానవులారా! మీరు లక్ష్మిని అగ్ని మున్నగు పదార్థములను తెలిసికొని వానిని కార్యములందు సంయుక్తమొనర్చుకొని ధనవంతులగుడు. ॥౨౪॥

24.O man, just as heat and air pervading the body are useful to their sustainer, who fastly moves the organs fo the body, like one attempting to fulfil his desire; So I, for the grandeur of man, manifest, with immaculate reason, the properti es of the heat that sets in motion the air inside the body; so shouldst thou enjoy that heat!.

౪౫౫.పరివాజపతిరిత్యస్య సోమక ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, నిచృద్గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః.

పునర్గృహస్థః కీదృశో భవేదిత్యాహ.

గృహస్థు డెటువంటివాడుగా నుండవలయునను విషయ మీ మంత్రమునందు గలదు.

౪౫౫ పరి వాజపతిః కవిరగ్నిర్హవ్యాన్యక్రమీత్ । దధద్రత్నాని దాశుషే ॥౨౫॥

ప. వి:-పరి, వాజపతిరితి వాజ+పతిః,కవిః, అగ్నిః, హవ్యాని, అక్రమీత్, దధత్, రత్నాని దాశుషే ॥౨౫॥

పదార్థః :-(పరి) సర్వతః (వాజపతిః) అన్నాదిరక్షకో గృహస్థ ఇవ (కవిః) క్రాన్తదర్శనః (అగ్నిః) ప్రకాశమానః (హవ్యాని) హోతుం గ్రహీతుం యోగ్యాని వస్తూని (అక్రమీత్) క్రామతి (దధత్) ధరన్ (రత్నాని) సువర్ణాదీని (దాశుషే) దాతుం యోగ్యాయ విదుషే. ॥ ౨౫ ॥

అన్వయః :-హే విద్వన్! యో వాజపతిః కవిర్దాతా గృహస్థో దాశుషే రత్నాని దధదివాగ్నిర్హవ్యాని పర్యక్రామీత్తం త్వం జానీహి. ॥౨౫॥

భావార్థః :- అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. విద్వానగ్నినా పృథివీస్థపదార్థేభ్యో ధనం ప్రాప్య సుమార్గే సత్పాత్రేభ్యో దత్వా విద్యాప్రచారేణ సర్వాన్ సుఖయేత్. ॥౨౫॥

పదార్థము :- ఓ విద్వాంసుడా! (వాజపతిః) అన్నము మున్నగు పదార్థములను రక్షించు గృహస్థులవలె (కవిః) చక్కగా నెరుగు, దాతయగు గృహస్థుడు (దాశుషే) దానమునీయ యోగ్యుడగు విద్వాంసునకు (రత్నాని) సువర్ణము మున్నగు ఉత్తమపదార్థములను (దధత్) ధారణమొనర్చువారివలె (అగ్నిః) ప్రకాశవంతుడు (హవ్యాని) ఈయుదగిన వస్తువులను (పరి) సకలదిశలనుండి (అక్రమీత్) పొందునట్టివానిని నీవు దెలిసికొనుము. ॥౨౫॥

భావార్థము :-ఇందు వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. అగ్నివిద్యా సహాయమున పృథివియందలి పదార్థములనుండి ధనములను పొంది ఉత్తమమార్గమున వ్యయపరచుచు ధర్మాత్ములకు దానము నిచ్చుచు విద్యాప్రచారములచే మానవులందరకు సుఖములొనగూర్చుట విద్వాంసుల కర్తవ్యమై యున్నది. ॥౨౫॥

25.O learned person, know thou, the handsome, charitably - disposed renowned person, giving in charity gold to the learned person who acquires from all sides substances fit for charity, like the householders who preserve foodstuffs!.

౪౨౬. పరిత్వేత్యస్య పాయుర్ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, అనుష్టుప్ఛందః, గాన్ధారః స్వరః.

కీదృశః సేనాపతిః కార్య ఇత్యాహ.

ఎటువంటి వానిని సేనాపతిగ నొనర్చవలయునను విషయ మీ మంత్రమునందు గలదు.

౪౨౬ పరి త్వాగ్నే పురం వయం విప్రꣳ సహస్య ధీమహి।
ధృషద్వర్ణం దివేదివే హన్తారం భఙ్గురావతామ్ ॥౨౬॥

ప.విః-పరి, త్వా, అగ్నే, పురమ్, వయమ్, విప్రమ్, సహస్య, ధీమహి, ధృషద్వర్ణమితి ధృషత్+వర్ణమ్, దివేదివ ఇతి దివే+దివే, హన్తారమ్, భఙ్గురావతామ్, భఙ్గురావతామితి భఙ్గుర+వతామ్ ॥౨౬॥

పదార్థః :-(పరి) (త్వా) త్వామ్ (అగ్నే) విద్యయా ప్రకాశమాన (పురమ్) యేన సర్వాన్ పిపర్తి తత్ (వయమ్) (విప్రమ్) విద్వాంసమ్ (సహస్య) య ఆత్మనః సహో బలమిచ్ఛతి తత్సంబుద్ధౌ (ధీమహి) ధరేమ. అత్ర డుధాఞ్ ధాతోర్లిఙఆర్ధధాతుకత్వాచ్ఛబభావః (ధృషద్వర్ణమ్) ధృషద్ప్రగల్భో దృఢో వర్ణో యస్య తమ్ (దివేదివే) ప్రతిదినమ్ (హన్తారమ్) (భఙ్గురావతామ్) కుత్సితా భఙ్గురాః ప్రహతాః ప్రకృతయో విద్యన్తే యేషాం తేషామ్.॥౨౬॥

అన్వయః :-హే సహస్యాగ్నే! యథా వయం దివేదివే భఙ్గురావతాం పురమగ్నిమివ హన్తారం ధృషద్వర్ణం విప్రం త్వా పరిధీమహి తథా త్వమస్మాన్వర.॥౨౬॥

భావార్థః:-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. రాజప్రజాజనైర్యోయేన ప్రజారక్షకోఽగ్నివచ్ఛత్రుహన్తా సర్వదా సుఖప్రదః సేనేశో విధేయః. ॥ ౨౬ ॥

పదార్థము :-(సహస్య) స్వంత బలవృద్ధినిగోరువాడు (అగ్నే) విద్యయందు అగ్నివలె ప్రకాశించు విద్వాంసుని వలె (వయమ్) మేము (దివేదివే) నిరంతరము [ప్రతిదినము] (భంగురావతామ్) దుష్టస్వభావుల (పురమ్) నగరమునకు అగ్నివంటివారమై (హన్తారమ్) హతమార్చుటకు (ధృషద్వర్ణమ్) దృఢము, చక్కని వర్ణముగలవాడవు (విప్రమ్) విద్వాంసుడవునగు (త్వా) నిన్ను (పరి) సకలవిధముల (ధీమహి) ధారణమొనర్చునట్లు నీవు మమ్ము ధారణమొనర్చుము. ॥౨౬॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమున వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు, రాజు మరియు ప్రజలు అగ్నివలె శత్రుదాహకుడు, సర్వకాలములందు ప్రజలను సుఖవంతులుగా నుంచువాడును నగు విక్రమ పురుషునే సేనాపతిగ నొనర్చవలయును.॥౨౬॥

26.O learned person, aspirant after power, we unanimously select thee, as our commander, the day by day destroyer of the citadel of our treacherous foes, possessing iron determination, good looking features, and vast knowledge!.

౪౫౭.త్వమగ్నే ఇత్యస్య గృత్సమద ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, పంక్తిశ్ఛందః. పఞ్చమః స్వరః.

పునః సభేశః కీదృశో భవేదిత్యాహ.

సభాధ్యక్షు డెటువంటివాడుగా నుండవలయునను విషయ మీ మంత్రమున గలదు.

౪౫౭ త్వమగ్నే ద్యుభిస్త్వమాశుశుక్షణిస్త్వమద్భ్యస్త్వమశ్మనస్పరి।

త్వం వనేభ్యస్త్వమోషధీభ్యస్త్వం నృణాం నృపతే జాయసే శుచిః ॥౨౭॥

ప.వి:-త్వమ్, అగ్నే ద్యుభిరితి ద్యు + భిః, త్వమ్, ఆశుశుక్షణిః, త్వమ్, అద్భ్య ఇత్యత్ + భ్యః, త్వమ్, అశ్మనః, పరి, త్వమ్, వనేభ్యః, త్వమ్, ఓషధీభ్యః, త్వమ్, నృణామ్, నృపత ఇతి నృ+పతే, జాయసే, శుచిః ॥౨౭॥

పదార్థః :-(త్వమ్) (అగ్నే) అగ్నివత్ప్రకాశమాన న్యాయాధీశ రాజన్! (ద్యుభిః) దినైరివ ప్రకాశమానై ర్న్యాయాదిగుణైః (త్వమ్) (ఆశుశుక్షణిః) శీఘ్రం శీఘ్రం దుష్టాన్ క్షిణోతి హినస్తీవ (త్వమ్) (అద్భ్యః) వాయుభ్యో జలేభ్యో వా (త్వమ్) (అశ్మనః) మేఘాత్పాషాణాద్వా. అశ్మేతి మేఘనా-నిఘం ౧.౧౦ (పరి) సర్వతోభావే (త్వమ్) (వనేభ్యః) జఙ్గలేభ్యో రశ్మిభ్యో వా (త్వమ్) (ఓషధీభ్యః) సోమలతాదిభ్యః (త్వమ్) (నృణామ్) మనుష్యాణామ్ (నృపతే) నృణాం పాలక (జాయసే) ప్రాదుర్భవసి (శుచిః) పవిత్రః.

ఇమం మంత్రం యాస్కముని రేవం వ్యాచష్టే. త్వమగ్నే ద్యుభిరహోభిస్త్వమాశుశుక్షణిరాశు ఇతి చ శుం ఇతి చ క్షిప్రనామనీ భవతః క్షణిరుత్తరః. క్షణోతేరాశు శుచా క్షణోతీతి వా సనోతీతి వా శుక్ శోచతేః పఞ్చమ్యర్థే వా ప్రథమా తథాహి వాక్యసంయోగ ఆ ఇత్యాకార ఉపసర్గః పురస్తాచ్చికీర్షితేఽనుత్తర ఆశుశోచయిషు రితి శుచిః శోచతేర్జ్వలతికర్మణోఽయమపీతరః. శుచిరేతస్మాదేవ నిష్షిక్తమస్మాత్పాపకమితి నైరుక్తాః. నిరు ౬.౧.॥౨౭॥

అన్వయః:-హే నృపతే అగ్నే సభాధ్యక్ష రాజన్! యస్త్వం ద్యుభిః సూర్య ఇవ త్వమాశుశుక్షణి స్త్వమద్భ్యస్త్వమశ్మనస్త్వం వనేభ్యస్త్వమోషధీభ్యస్త్వం నృణాం మధ్యే శుచిః పరిజాయసే, తస్మాత్త్వామాశ్రిత్య వయమప్యేవంభూతా భవేమ. ॥౨౭॥

భావార్థః:-యో రాజా సభ్యః ప్రజాజనో వా సర్వేభ్యః పదార్థేభ్యో గుణగ్రహణవిద్యా క్రియాకౌశలాభ్యాముపకారాన్ గ్రహీతుం శక్నోతి ధర్మాచరణేన పవిత్రః శీఘ్రకారీ చ భవతి, స సర్వాణి సుఖాని ప్రాప్నోతి నేతరోఽలసః ॥౨౭॥

పదార్థము :-(నృపతే) మానవులను పాలించువాడా! (అగ్నే) అగ్నివంటి ప్రకాశవంతుడవు, న్యాయాధీశుడవునగు ఓ రాజా! (త్వమ్) నీవు (ద్యుభిః) పగళ్లవలె ప్రకాశవంతుడవు, న్యాయాది గుణములచే సూర్యునివంటివాడవు (త్వమ్) నీవు (ఆశుశుక్షణిః) అతి శీఘ్రగతిని దుష్టులను సంహరించు వాడవు (త్వమ్) నీవు (అద్భ్యః) వాయువు మరియు జలములచే (త్వమ్) నీవు (అశ్మనః) మేఘములు మరియు పాషాణాదులచే (త్వమ్) నీవు (వనేభ్యః) వనములు మరియు కిరణములచే (త్వమ్) నీవు (ఓషధీభ్యః) సోమలత మున్నగు ఓషధులచే (త్వమ్) నీవు (నృణామ్) మానవులందు (శుచిః) పవిత్రుడవు (పరి) సకలవిధముల (జాయసే) ప్రసిద్ధుడవగుదువు. కావుననే నీయాశ్రయమును పొంది మేమును అట్టివారమే [ప్రసిద్ధులము] అగుదుము గాక! ॥౨౭॥

భావార్థము :-రాజు, సభాసదులు, ప్రజలయందెవ్వరైనను సకల పదార్థములనుండి గుణముల గ్రహించి విద్య, క్రియాకుశలత్వములచే ఉపకారమును పొందుటకు సమర్థులగుదురు. ధర్మాచరణముచే పవిత్రుడు మరియు ఏమరిపాటు లేనివాడు మాత్రమే సుఖములను పొందగలడు. కాని సోమరులు పొందలేరు. ॥౨౭॥

27.Thou, Sovereign Lord of men, just King, resplendent like fire, brilliant like the sun, speedy destroyer of the wicked, with air and waters, with clouds and sotnes, with forests and beams, with medicinal herbs, art adorned in every way, being pure amongst the subjects.

౨౮. దేవస్య త్వేత్యస్య గృత్సమదఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, ప్రకృతిశ్ఛందః, ధైవతః స్వరః.

మనుష్యాః కిం కృత్వా కస్మాద్విద్యుతం గృహ్ణీయురిత్యాహ.

మానవు లేమి యొనర్చి ఏ పదార్థమునుండి విద్యుత్తును గ్రహించవలెననువిషయము.

౨౮ దేవస్య త్వా సవితుః ప్రసవేఽశ్వినోర్బాహుభ్యాం పూష్ణో హస్తాభ్యామ్।

పృథివ్యాః సధస్థాదగ్నిం పురీష్యమఙ్గిరస్వత్ ఖనామి।

జ్యోతిష్మన్తం త్వాగ్నే సుప్రతీకమజస్రేణ భానునా దీద్యతమ్।

శివం ప్రజాభ్యోఽహింసన్తం పృథివ్యాః సధస్థాదగ్నిం
పురీష్యమఙ్గిరస్వత్ ఖనామః ॥౨౨॥

ప.వి:-దేవస్య, త్వా, సవితుః ప్రసవ ఇతి ప్ర+సవే, అశ్వినోః, బాహుభ్యామ్, పూష్ణః హస్తాభ్యామ్, పృథివ్యాః, సధస్థాదితి సధ + స్థాత్, అగ్నిమ్, పురీష్యమ్ అఙ్గిరస్వత్, ఖనామి, జ్యోతిష్మన్తమ్, త్వా, అగ్నే, సుప్రతీకమితి సు+ప్రతీకమ్, అజస్రేణ భానునా, దీద్యతమ్, శివమ్, ప్రజాభ్య ఇతి ప్ర+జాభ్యః, అహింసన్తమ్, పృథివ్యాః, సధస్థాదితి సధ+స్థాత్, అగ్నిమ్, పురీష్యమ్, అఙ్గిరస్వత్ ఖనామః ॥౨౨॥

పదార్థః :-(దేవస్య) ప్రకాశమానస్య (త్వా) త్వామ్ (సవితుః) సర్వస్యోత్పాదకస్యేశ్వరస్య (ప్రసవే) ప్రసూతేఽస్మిన్ సంసారే (అశ్వినోః) ద్యావాపృథివ్యోరాకర్షణ ధారణాభ్యామివ (బాహుభ్యామ్) (పూష్ణః) ప్రాణస్య బలపరాక్రమాభ్యామివ (హస్తాభ్యామ్) (పృథివ్యాః) (సధస్థాత్) సహస్థానాత్ (అగ్నిమ్) విద్యుతమ్ (పురీష్యమ్) సుఖైః పూరకేషు భవమ్ (అఙ్గిరస్వత్) వాయువద్వర్తమానమ్ (ఖనామి) నిష్పాదయామి, (జ్యోతిష్మన్తమ్) బహూని జ్యోతీంషి విద్యన్తే యస్మింస్తమ్ (త్వా) త్వామ్ (అగ్నే) భూగర్భాది విద్యావిద్విద్వన్ (సుప్రతీకమ్) సుష్ఠు ప్రతియన్తి సుఖాని యస్మాత్తమ్ (అజస్రేణ) నిరంతరేణ (భానునా) దీప్త్యా (దీద్యతమ్) దేదీప్యమానమ్ (శివమ్) మఙ్గలమయమ్, (ప్రజాభ్యః) ప్రసూతాభ్యః (అహింసన్తమ్) అతాడయన్తమ్ (పృథివ్యాః) అన్తరిక్షాత్ (సధస్థాత్) సహస్థానాత్ (అగ్నిమ్) వాయుస్థం విద్యుతమ్ (పురీష్యమ్) పాలకేషు సాధనేషు సాధుమ్ (అఙ్గిరస్వత్) సూత్రాత్మవాయువద్వర్తమానమ్ (ఖనామః) విలిఖామః ॥౨౨॥

అన్వయః :-హే అగ్నే శిల్పవిద్యావిద్విద్వన్! యథాఽహం సవితుర్దేవస్య ప్రసవేఽశ్వినోర్బాహుభ్యాం పూష్ణో హస్తాభ్యాం త్వా పురస్కృత్య పృథివ్యాః సధస్థాత్పురీష్యం జ్యోతిష్మన్తమజస్రేణ భానునా దీద్యతం పురీష్యమగ్నిమఙ్గిరస్వత్ఖనామి. యథా త్వా త్వామాశ్రితా వయం పృథివ్యాః సధస్థాదఙ్గిరస్వదహింసన్తం పురీష్యం ప్రజాభ్యః శివమగ్నిం ఖనామస్తథా సర్వ ఆచరన్తు ॥౨౨॥

భావార్థః:-యే రాజప్రజాజనాః సర్వత్ర స్థితం విద్యుద్రూపమగ్నిం సర్వేభ్యః పదార్థేభ్యః సాధనోపసాధనైః ప్రసిద్ధీకృత్య కార్యేషు ప్రయుఞ్జతే తే శంకరమైశ్వర్యం లభన్తే. నహి కించిదపి ప్రజాతం వస్తు విద్యుద్వ్యాప్త్యా వినా వర్తత ఇతి విజానన్తు ॥౨౨॥

పదార్థము :-(అగ్నే) భూగర్భ మరియు శిల్పవిద్యాప్రవీణుడవగు విద్వాంసుడా! నే నెట్లు (సవితుః) సమస్త జగదుత్పాదకుడు (దేవస్య) ప్రకాశస్వరూపుడగు పరమేశ్వరుడు (ప్రసవే) సృష్టించిన యీ విశ్వమందు (అశ్వినోః) ఆకాశము మరియు పృథివియొక్క (బాహుభ్యామ్) ఆకర్షణ, ధారణరూప బాహువులవలె (పూష్ణః) ప్రాణముల (హస్తాభ్యామ్) బలపరాక్రమములవలె (త్వా) నిన్ను ముందుంచుకొని (పృథివ్యాః) భూమియొక్క (సధస్థాత్) ఒకస్థానమునుండి (పురీష్యమ్) పూర్ణసుఖములనిచ్చునట్టి (జ్యోతిష్మన్తమ్) అధిక ప్రకాశముగల (అజస్రేణ) నిరంతరము (భానునా) దీప్తితో (దీద్యతమ్) అత్యంత ప్రకాశవంతమగు (పురీష్యమ్) చక్కని సుఖములనిచ్చు (అగ్నిమ్) వాయువునందున్న విద్యుత్తును (అఙ్గిరస్వత్) వాయువువలె (ఖనామి) సిద్ధపరచుకొనుచున్నానో మరియు నెట్లు (త్వా) నీ యాశ్రయముచే మేము (పృథివ్యాః) అంతరిక్షముయొక్క (సధస్థాత్) ఒక ప్రదేశమునుండి (అఙ్గిరస్వత్) సూత్రాత్మవాయువువలె గల (అహింసన్తమ్) తాడనమొనర్పనట్టి (పురీష్యమ్) పాలనపదార్థములలో నుత్తమమైన (ప్రజాభ్యః) ప్రజలకొరకు (శివమ్) మంగళప్రదమగు (అగ్నిమ్) అగ్నిని (ఖనామః) ప్రకటించుచున్నామో అట్లే మీరెల్లరును చేయవలయును. ॥౨౮॥

భావార్థము :-రాజు మరియు ప్రజలు సకలప్రదేశములందుగల విద్యుద్రూపాగ్నిని సమస్త పదార్థములనుండి సాధనోపసాధనములద్వారా ప్రసిద్ధపరచి సకల కార్యములం దుపయోగపరచికొనినప్పుడు వారు కల్యాణప్రదమగు నైశ్వర్యములను పొందుదురు. ఉత్పన్న పదార్థమేదియును విద్యుత్తు లేకుండా యుండదని మీ రెరుగుడు.॥౨౮॥

28.O geologist and artisa, just as I, in this world created by the Effulgent Lord, like the powers of attraction and retention of the atmosphere and earth, and like the force and swiftness of air, following in your wake, explore from a part of the earth, electricity, giver of full comfort, luminous, resplendent with imperishable lustre, gracious like air; and just as, with your assisrance, we, explore from a part of the atmosphere, electricity, pervading like refined air, doing no harm, excellent amongst all nourishing substances, and administering to the prosperity of the people, so should all do!.

౨౯.అపాం పృష్ఠమిత్యస్య గృత్సమద ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, స్వరాట్పంక్తిశ్ఛందః, పఞ్చమః స్వరః.

పునర్మనుష్యైః కీదృశం విద్యుతం గ్రాహ్యమిత్యాహ.

మానవు లెటువంటి విద్యుత్తును గ్రహించవలెనను విషయ ముపదేశింపబడినది.

౨౯ అపాం పృష్ఠమసి యోనిరగ్నేః సముద్రమభితః పిన్వమానమ్। వర్ధమానో

మహాఁ౨ ఆ చ పుష్కరే దివో మాత్రయా వరిమ్ణా ప్రథస్వ ॥౨౯॥

ప.విః- అపామ్, పృష్ఠమ్, అసి, యోనిః, అగ్నేః, సముద్రమ్, అభితః, పిన్వమానమ్ వర్ధమానః, మహాన్, ఆ, చ, పుష్కరే, దివః, మాత్రయా, వరిమ్ణా, ప్రథస్వ ॥౨౯॥

పదార్థః :-(అపామ్) జలానామ్ (పృష్ఠమ్) ఆధారః (అసి) యోనిః) సంయోగవిభాగవిత్ (అగ్నేః) సర్వతోఽభివ్యాప్తస్య విద్యుద్రూపస్య సకాశాత్ ప్రచలన్తమ్ (సముద్రమ్) సమ్యగూర్ధ్వం ద్రవన్త్యాపో యస్మాత్సాగరాత్తమ్ (అభితః) సర్వతః (పిన్వమానమ్) సిఞ్చన్తమ్ (వర్ధమానః) యో విద్యయా క్రియాకౌశలేన నిత్యం వర్ధతే (మహాన్) పూజ్యః (ఆ) (చ) సర్వమూర్తద్రవ్యసముచ్చయే (పుష్కరే) అన్తరిక్షే వర్తమానాయాః. పుష్కరిమిత్యన్తరిక్షనా. నిఘ. ౧.౩.(దివః) దీప్తేః (మాత్రయా) విభాగేన (వరిమ్ణా) ఉరోర్బహోర్భావేన (ప్రథస్వ) విస్తృతసుఖో భవ. ॥౨౯॥

అన్వయః :-హే విద్వన్! యతోఽగ్నే ర్యోనిర్మహాన్ వర్ధమానస్త్వమసి, తస్మాదభితః పిన్వమానమపాం పృష్ఠం పుష్కరే దివో మాత్రయా వర్ధమానం సముద్రం తత్స్థాన్ పదార్థాంశ్చ విదిత్వా వరిమ్ణాఽఽ ప్రథస్వ.॥౨౯॥

భావార్థః :-హే మనుష్యాః! యూయం యథా మూర్తేషు పృథివ్యాదిషు పదార్థేషు విద్యుద్వర్తతే తథాఽప్స్వపి మత్వా తాముపకృత్య విస్తృతాని సుఖాని సంపాదయత. ॥౨౯॥

పదార్థము :- ఓ విద్వాంసుడా! (అగ్నేః) సర్వత్ర అభివ్యాప్తమైయున్న విద్యుద్రూపాగ్నియొక్క (యోనిః) సంయోగ వియోగముల నెరిగినవాడవు (మహాన్) పూజనీయుడవు (వర్ధమానః) విద్యాక్రియా కౌశలములచే సదా అభివృద్ధిజెందువాడవునై (అసి) ఉన్నావు. కావుననే (అభితః) సకల దిశలనుండి (పిన్వమానమ్) జలముల వర్షింపజేయుచు (అపామ్) జలములకు (పృష్ఠమ్) ఆధారభూతమగు (పుష్కరే) అంతరిక్షమున వర్తమానమైయున్న (దివః) దీప్తియొక్క (మాత్రయా) విభాగముచే నభివృద్ధి జెందినదియునగు (సముద్రమ్) అద్భుతముగ జలములను పైకి లేపునట్టి సముద్రమును (చ) మరియు నచ్చటి సమస్త పదార్థములను చక్కగా నెరిగి (వరిమ్ణా) అధికాధికముగ (ఆ ప్రథస్వ) అత్యుత్తమ సుఖములను విస్తరింప జేయువాడ వగుము.॥౨౯॥

భావార్థము :- ఓ మానవులారా! పృథివి మున్నగు స్థూలపదార్థములందు విద్యుత్తు వ్యాప్తమైయున్నట్లే జలములందును గలదు అని తెలిసికొని దానిచే నుపకారమును పొంది మీరు అపరిమిత సౌఖ్యముల ననుభవించుడు.॥౨౯॥

29.O learned person, thou knowest the qualities of integration and disintegration of the All pervading electricity, thou art worthy of respect. Mayest thou progress with the aid of knowledge and scientific skill, having known the all round raining clouds, the support of water, the ocean and the material substances embedded in it, from which sun, residing in the atmosphere, takes up with its beams; and adds amply to thy comforts!.

४६०.శర్మ చేత్యస్య గృత్సమద ఋషిః, దమ్పతీ దేవతే, విరాడార్ష్యనుష్టుప్ఛన్దః, గాన్ధారః స్వరః.

అథ స్త్రీపురుషాభ్యాం గృహే స్థిత్వా కిం సాధనీయమిత్యాహ.

స్త్రీపురుషులు గృహము నందుండి ఏ మేమి సాధించ వలయునను విషయమిందు గలదు.

४६० శర్మ చ స్థో వర్మ చ స్థోఽఛిద్రే బహులేఽ ఉభే।

వ్యచస్వతీ సంవసాథాం భృతమగ్నిం పురీష్యమ్ ॥30॥

ప.విః-శర్మ, చ, స్థః, వర్మ, చ, స్థః, అఛిద్రేఽ ఇత్యఛిద్రే, బహులేఽ ఇతి బహులే, ఉభేఽ ఇత్యుభే, వ్యచస్వతీఽ ఇతి వ్యచస్వతీ, సమ్, వసాథామ్, భృతమ్, అగ్నిమ్, పురీష్యమ్ ॥30॥

పదార్థః :-(శర్మ) గృహమ్ (చ) తత్సామగ్రీమ్ (స్థః) భవతః (వర్మ) సర్వతో రక్షణమ్ (చ) తత్సహాయాన్ (స్థః) (అఛిద్రే) అదోషే (బహులే) బహూనర్థాన్ లాన్తి యాభ్యాం తే (ఉభే) ద్వే (వ్యచస్వతీ) సుఖవ్యాప్తియుక్తే (సమ్) (వసాథామ్) ఆచ్ఛాదయతమ్ (భృతమ్) ధృతమ్ (అగ్నిమ్) (పురీష్యమ్) పాలనేషు సాధుమ్. ॥30॥

అన్వయః :-హే స్త్రీపురుషౌ! యువాం శర్మ చ ప్రాప్తౌ స్థః. వర్మ చోభే బహులే వ్యచస్వతీ అఛిద్రే విద్యుదన్తరిక్ష ఇవ స్థః. తత్ర గృహే పురీష్యమగ్నిం గృహీత్వా సంవసాథామ్. ॥30॥

భావార్థః :-గృహస్థైర్బ్రహ్మచర్యేణ సత్కారణోపకరణక్రియాకుశలాం విద్యాం సంగృహ్య బహుద్వారాణి సర్వర్తు సుఖప్రదాని సర్వతోఽభిరక్షాన్వితాన్యగ్న్యాదిసాధనోపేతాని గృహాణి నిర్మాయ. తత్ర సుఖేన వసితవ్యమ్. ॥30॥

పదార్థము :- ఓ స్త్రీపురుషులారా! మీ రుభయులు (శర్మ) గృహాశ్రమము (చ) మరియు దాని సామగ్రిని సమకూర్చుకొని (స్థ) ఉన్నారు (వర్మ) అన్నివైపులనుండి రక్షణను (చ) మరియు దాని సహకార పదార్థములను (ఉభే) ఉభయ [రెండు] (బహులే) బహుళార్థములను గ్రహించునవి (వ్యచస్వతీ) సుఖప్రాప్తితో గూడిన (ఛిద్రే) దోషరహిత విద్యుత్తు అంతరిక్షములవలె నుండు ధర్మకార్యములు ఏ గృహమున (స్థ) సున్నవో ఆ గృహమందు (భృతమ్) పోషణ (పురీషమ్) రక్షణయందుత్తమమగు (అగ్నిమ్) అగ్నిని గ్రహించి (సంవసాథామ్) చక్కగా నాచ్ఛాదనమొనర్చుకొని వసించుడు.॥30॥

భావార్థము :-గృహస్థులు బ్రహ్మచర్యముతోగూడ సత్కార, ఉపకార, క్రియాకౌశలవిద్యలను గ్రహించి అనేక ద్వారములుగల, సకల దిశలనుండి, అన్ని ఋతువులందును రక్షించు అగ్ని మున్నగు సాధనములతో గూడియున్న గృహములను నిర్మించుకొని వానియందు సుఖపూర్వకముగ నివసించుడు.॥30॥

30.O wife husband, ye have entered the domestic life with all its responsibilities, like the two faultless objects which are full of comforts, fit for service in many ways. There are in your house deeds of virtue and worldly gain which are the props of your domestic life.

Dwell peacefully in that house, making full use of the nourishing and protecting electricity.

౪౬౧.సంవసాథామిత్యస్య గృత్సమద ఋషిః, జాయాపతీ దేవతే, నిచృదనుష్టుప్ ఛందః, గాన్ధారః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయమాహ. మరల విషయ మదియే చెప్పబడినది.

౪౬౧ సంవసాథాꣳ స్వర్విదా సమీచీ౾ఉరసా త్మనా। అగ్నిమన్తర్భరిష్యన్తీ జ్యోతిష్మన్తమజస్రమిత్ ॥౩౧॥

ప.వి:- సమ్, వసాథామ్, స్వర్విదేతి స్వః + విదా, సమీచీ౾ ఇతి సమీచీ, ఉరసా, త్మనా, అగ్నిమ్, అన్తః, భరిష్యన్తీ౾ ఇతి భరిష్యన్తీ, జ్యోతిష్మన్తమ్, అజస్రమ్, ఇత్ ॥౩౧॥

పదార్థః :- (సమ్) సమ్యక్ (వసాథామ్) ఆచ్ఛాదయతమ్ (స్వర్విదా) యౌ సుఖం విన్దతస్తౌ (సమీచీ) యౌ సమ్యగఞ్చతో విజానీతిస్తౌ (ఉరసా) అంతఃకరణేన (త్మనా) ఆత్మనా (అగ్నిమ్) విద్యుతమ్ (అన్తః) సర్వేషాం మధ్యే వర్తమానమ్. (భరిష్యన్తీ) సర్వాన్ పాలయన్తౌ (జ్యోతిష్మన్తమ్) ప్రశస్తజ్యోతిర్యుక్తమ్ (అజస్రమ్) నిరన్తరమ్ (ఇత్) ఏవ. ॥౩౧॥

అన్వయః :- హే స్త్రీపురుషౌ! యువాం యది సమీచీ భరిష్యన్తీ స్వర్విదా సన్తౌ జ్యోతిష్మన్తమన్తరగ్నిమిత్ త్మనోరసాఽజస్రం సంవసాథాం తర్హి శ్రియమశ్నువాతామ్. ॥౩౧॥

భావార్థః:-యే మనుష్యా విద్యుతముత్పాద్య స్వీకర్తుం శక్నువన్తి, న చ తే వ్యవహారే దరిద్రా భవన్తి. ॥౩౧॥

పదార్థము :- ఓ స్త్రీ పురుషులారా! మీరిరువురు (సమీచీ) ఉత్తమముగ పదార్థములనెరిగి (భరిష్యన్తీ) సర్వమును పాలించువారలై (స్వర్విదా) సుఖములను పొందువారలై (జ్యోతిష్మన్తమ్) చక్కగా కలిసియున్న (అన్తః) సకల పదార్థములలో నున్న (అగ్నిమ్) విద్యుత్తును (ఇత్) మాత్రము (త్మనా) ఆత్మతోగూడ (ఉరసా) అంతఃకరణముతో (అజస్రమ్) నిరంతరము (సంవసాథామ్) చక్కగా నాచ్ఛాదనమొనర్చుకొనినచో సకలభాగ్యముల ననుభవించగలరు. ॥౩౧॥

భావార్థము :- గృహస్థులగు మనుష్యులెల్లరును విద్యుత్తు నుత్పన్నమొనర్చి వినియోగించుకొనినవారు ఎప్పుడును దరిద్రులు గాజాలరు. ॥౩౧॥

३। O wife and husband, ye full well knowers of objects, protectors of all, enjoyers of happiness, make use with your thinking faculty, of ceaseless, ever flowing brilliant, and all pervading electricity.

౪౬౨.పురీష్య ఇత్యస్య భారద్వాజ ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, త్రిష్టుప్ ఛందః, ధైవతః స్వరః.

విద్వాన్విద్యుతం కథముత్పాదయేదిత్యాహ.

విద్వాంసుడు విద్యుత్తును ఎటుల ఉత్పన్న మొనర్చవలెనను విషయమిందు గలదు.

౪౬౨ పురీష్యోఽసి విశ్వభరాఽ అథర్వా త్వా ప్రథమో నిరమన్థదగ్నే।

త్వామగ్నే పుష్కరాదధ్యథర్వా నిరమన్థత। మూర్ధ్నో విశ్వస్య వాఘతః ॥3౨॥

ప.వి:- పురీష్యః, అసి, విశ్వభరా ఇతి విశ్వ+భరాః అథర్వా, త్వా, ప్రథమః, నిః, అమన్థత్ అగ్నే, త్వామ్, అగ్నే, పుష్కరాత్, అధి, అథర్వా, నిః, అమన్థత, మూర్ధ్నః, విశ్వస్య, వాఘతః॥3౨॥

పదార్థః :- (పురీష్యః) పురీషేషు పశుషు సాధుః (అసి) (విశ్వభరాః) యో విశ్వం బిభర్తి సః (అథర్వా) అహింసకో విద్వాన్ (త్వా) త్వామ్ (ప్రథమః) ఆద్యః (నిః) నితరామ్ (అమన్థత్) (అగ్నే) సంపాదిత క్రియాకౌశల (త్వామ్) (అగ్నే) విద్వన్ (పుష్కరాత్) అన్తరిక్షాత్ (అధి) అథర్వా) హింసాదిదోషరహితః (నిః) అమన్థత) (మూర్ధ్నః) మూర్ధేవ వర్తమానస్య విశ్వస్య సమగ్రస్య సంసారస్య (వాఘతః) మేధావీ. వాఘత ఇతి మేధావి నామసు పఠితమ్ నిఘం. 3.౧౫ ॥3౨॥

అన్వయః :-హే అగ్నే విద్వన్! యో వాఘతో భవాన్ పురీష్యోఽసి, తం త్వాఽథర్వా ప్రథమో విశ్వభరా విశ్వస్య మూర్ధ్నో వర్తమానాత్పుష్కరాదధ్యగ్నిం నిరమన్థత్స ఐశ్వర్యమాప్నోతి. ॥3౨॥

భావార్థః :- యేఽస్మిన్జగతి విద్వాంసో భవేయుస్తే సువిచారపురుషార్థాభ్యామగ్న్యాదివిద్యాం ప్రసిద్ధీకృత్య సర్వేభ్యః శిక్షేరన్.॥3౨॥

పదార్థము:-(అగ్నే) క్రియాకౌశలమును సాధించిన విద్వాంసుడా! నీవు (వాఘతః) శాస్త్రవేత్తవు (పురీష్యః) పశువులకు సుఖమునిచ్చువాడవునై (అసి) ఉన్నావు. అట్టి (త్వా) నీకు (అథర్వా) రక్షకుడు (ప్రథమః) ఉత్తముడు (విశ్వభరాః) సర్వపోషకుడు వగు విద్వాంసుడు (విశ్వస్య) విశ్వమంతటనుండ

(మూర్ధ్నః) నున్న (పుష్కరాత్) అంతరిక్షమునుండి (అధి) సమీపముననున్న అగ్నిని (నిరమన్థత్) సదా మంథన [మథన] మొనర్చి గ్రహించుచున్నట్లు ఆతడును ఐశ్వర్యముల పొందగలడు.॥32॥

భావార్థము :-ఈ ప్రపంచమున విద్వాంసులగువారు ఉత్తమ ఆలోచనలు మరియు పురుషార్థములచే అగ్ని మున్నగు పదార్థవిద్యను ప్రసిద్ధపరచి సకల మానవులకు శిక్షణ నీయవలయును.॥32॥

32.O learned person, well versed in religious lore, thou art the caretaker of cattle. The harmless, and advanced well read person, the nourisher of all, accepts thee, having derived electricity from the sky, high above the world.

౪౬౩. తముత్వేత్యస్య భారద్వాజ ఋషిః; అగ్నిర్దేవతా, నిచృద్ గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయమాహ. మరల విషయ మయ్యదియే.

౪౬౩ తము త్వా, దధ్యఙ్ఙృషిః పుత్రఽ ఈధేఽ అథర్వణః।

వృత్రహణం పురన్దరమ్ ॥33॥

ప. విః- తమ్, ఊ ఇత్యూం, త్వా, దధ్యఙ్, ఋషిః, పుత్రః ఈధే, అథర్వణః, వృత్రహణమ్, వృత్రహనమితి వృత్ర+హనమ్, పురన్దరమితి పురమ్+దరమ్ ॥33॥

పదార్థః:-(తమ్) (ఉ) వితర్కే (త్వా) త్వామ్ (దధ్యఙ్) యో దధీన్ సుఖధారకానగ్న్యాది పదార్థానఞ్చతి సః (ఋషిః) వేదార్థవిత్ (పుత్రః) పవిత్రః శిష్యః (ఈధే) ప్రదీపయేత్, అత్ర లోపస్త ఆత్మనేపదేష్వితి తకారలోపః (అథర్వణః) అహింసకస్య విదుషః (వృత్రహణమ్) యథా సూర్యో వృత్రం హన్తి తథా శత్రుహన్తారమ్ (పురందరమ్) యః శత్రూణాం పురాణి దృణాతి తమ్.॥33॥

అన్వయః:-హే రాజన్! యథాఽథర్వణః పుత్రో దధ్యఙ్ఙృషిరు సకలవిద్యావిద్వృత్రహణం పురన్దరమీధే తథాతం త్వా సర్వే విద్వాంసో విద్యావినయాభ్యాం వర్ధయన్తు.॥33॥

భావార్థః:-యే యాశ్చ సాఙ్గోపాఙ్గాన్ వేదానధీత్య విద్వాంసో విదుష్యశ్చ భవేయుస్తే తాశ్చ రాజపుత్రాదీన్ రాజకన్యాదీంశ్చ విదుషో విదుషీంశ్చ సంపాద్య తాభిర్ధర్మేణ రాజప్రజావ్యవహారాన్ కారయేయుః.॥33॥

పదార్థము :- ఓ రాజా! ఎట్లు (అథర్వణః) రక్షకుడగు విద్వాంసుని (పుత్రః) పవిత్రశిష్యుడు (దధ్యఙ్) సుఖదాయకమగు అగ్ని మున్నగు పదార్థముల ప్రాప్తించుకొనినవాడు (ఋషిః) వేదార్థముల నెరిగినవాడు (ఉ) తర్కవితర్కములతోగూడ సంపూర్ణవిద్యల నెరిగినట్టి (వృత్రహణమ్) సూర్యునివలె శత్రుసంహారమున

తేజోవంతుడు (పురన్దరమ్) శత్రుపురములను నష్టమొనర్చు నిన్ను (ఈధే) తేజస్విగ నొనర్చునట్లు (తమ్, త్వా) నిన్ను సకలవిద్వాంసులు విద్యావినయములచే ఉన్నతి నొందింతురుగాక. ॥33॥

భావార్థము :- వేదములను అర్థసహితముగ సాంగోపాంగముగ చదివిన విద్వాంసులు, విదుషీమణులు రాజపుత్రీపుత్రులను విద్వాంసులుగ నొనర్చి రాజ్యపాలనాసమర్థులుగ నొనర్చుట వారి కర్తవ్యమై యున్నది. ॥33॥

33. O King, may the noble pupil of the harmless scholar, having mastered the comforts-giving objects like electricity, possessing the knowledge of the vedas, and master of all sciences, make thee, the killer of foes, and breaker of their forts, shine.

౪౬౪. తము త్వేత్యస్య భారద్వాజ ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, నిచృద్గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయమాహ.

మరల నా విషయమే. ఉపదేశించబడినది.

౪౬౪ తము త్వా పాథ్యో వృషా సమీధే దస్యుహన్తమమ్।

ధనఞ్జయఀ రణేరణే ॥34॥

ప. విః- తమ్, ఊ ఇత్యూ ౘ, త్వా, పాథ్యః, వృషా, సమ్ ఈధే దస్యుహన్తమమితి దస్యుహన్ + తమమ్, ధనఞ్జయమితి ధనమ్+జయమ్, రణేరణ ఇతి౨ రణే-రణే ॥34॥

పదార్థః :- (తమ్) పూర్వోక్తం పదార్థవిద్యావిదమ్ (ఉ) (త్వా) త్వామ్ (పాథ్యః) పాథస్సు జలాన్నాది పదార్థేషు సాధుః (వృషా) వీర్యవాన్ (సమ్) (ఈధే) రాజధర్మశిక్షయా ప్రదీప్యతామ్ (దస్యుహన్తమమ్) అతిశయేన దస్యూనాం హన్తారమ్ (ధనంజయమ్) యః శత్రుభ్యో ధనం జయతి తమ్ (రణేరణే) యుద్ధేయుద్ధే. ॥34॥

అన్వయః:- హే వీర! యస్త్వం పాథ్యో వృషా రణేరణే విద్వాన్ శౌర్యాదిగుణయుక్తోఽసి తం ధనంజయముదస్యుహన్తమం త్వా త్వాం వీరసేనయా సమీధే. ॥34॥

భావార్థః:- రాజాదయో రాజపురుషా ఆప్తేభ్యో విద్వద్భ్యో వినయం యుద్ధవిద్యాం ప్రాప్య ప్రజారక్షాయై చోరాన్ హత్వా శత్రూన్ విజిత్య పరమైశ్వర్యమున్నయేయుః ॥34॥

పదార్థము :- ఓ వీరపురుషా! (యః త్వం) ఏ నీవు (పాథ్యః) అన్నజలాది పదార్థముల సాధనమునందు కుశలుడవు (వృషా) పరాక్రమశాలివి (రణేరణే) ప్రతిరణరంగమునను శూరత్వముతో గూడిన విద్వాంసుడవు (తమ్) పూర్వోక్త పదార్థ విద్యలనెరుగువాడవు (ధనఞ్జయమ్) శత్రుసంపదలను జయించువాడవు (ఉ)

మరియు (దస్యుహన్తమమ్) ప్రత్యేకముగ బందిపోటులను నాశమొనర్చువాడవునగు (త్వా) నిన్ను వీరసైన్యము, రాజధర్మము, ఉత్తమశిక్షలచే (సమీధే) ప్రదీప్తపరచుగాక! ॥౩౪॥

భావార్థము :- ఆప్తులు, ధర్మాత్ములునగు విద్వాంసులచే వినయము మరియు యుద్ధవిద్యలను పొంది ప్రజారక్షణమందు చోరులను హతమార్చి, శత్రువుల జయించి పరమైశ్వర్యప్రాప్తియం దున్నతి సాధించవలయును. ॥౩౪॥

34.O warrior, thou art well equipped with food-stuffs and water, and imbued with valour. May the army of heroes, with the teaching of the art of government illuminate thee, the destroyer of the wicked and winner of wealth in every battle-field.

౪౬౫.సీదేత్యస్య దేవశ్రవోదేవవాతావృషీ, హోతా దేవతా, నిచృత్త్రిష్టుప్ఛందః, ధైవతః, స్వరః.

పునర్విదుషః కిం కృత్యమస్తీత్యాహ.

విద్వాంసుల కర్తవ్యము లెట్టివను విషయమిందు గలదు.

౪౬౫ సీద హోతః స్వ౨ ఉ లోకే చికిత్వాన్త్సాదయా యజ్ఞꣳ

సుకృతస్య యోనౌ। దేవావీర్దేవాన్ హవిషా యజాస్యగ్నే

బృహద్యజమానే వయో ధాః ॥౩౫॥

ప.వి:-సీద, హోతరితి హోతః, స్వే, ఉః৷ఇత్యూ৷లోకే, చికిత్వాన్, సాదయ, యజ్ఞమ్, సుకృతస్యేతి సు+కృతస్య, యోనౌ, దేవావీరితి దేవ+అవీః, దేవాన్, హవిషా, యజాసి, అగ్నే, బృహత్, యజమానే, వయః, ధాః॥౩౫॥

పదార్థః :-(సీద) అవస్థితో భవ (హోతః) దాతర్గ్రహీతః (స్వే) సుఖే (ఉ) (లోకే) లోకనీయే (చికిత్వాన్) విజ్ఞానయుక్తః (సాదయ) గమయ. అత్ర అన్యేషామపీతి దీర్ఘః (యజ్ఞమ్) ధర్మ్యం రాజప్రజావ్యవహారమ్ (సుకృతస్య) సుష్ఠుకృతస్య ధార్మికస్య (యోనౌ) కారణే (దేవావీః) దేవైరక్షితః శిక్షితశ్చ (దేవాన్) విదుషో దివ్యగుణాన్వా (హవిషా) దానగ్రహణయోగ్యేన న్యాయేన (యజాసి) యాజయేః (అగ్నే) విద్వన్ (బృహత్) మహత్ (యజమానే) రాజాదౌ జనే చిరంజీవినమ్ (వయః) దీర్ఘం జీవనమ్ (ధాః) ధేహి. ॥౩౫॥

అన్వయః :-హే అగ్నే! హోతశ్చికిత్వాఀ స్త్వం స్వే లోకే సీద. సుకృతస్య యోనౌ యజ్ఞం సాదయ. దేవావీః సఀ స్త్వం హవిషే దేవాన్ యజాసి యజమానే వయోధాః.॥35॥

భావార్థః:-విద్వద్భిరస్మిన్ జగతి ద్వే కర్మణీ సతతం కార్యే. ఆద్యం బ్రహ్మచర్యజితేన్ద్రియత్వాదిశిక్షయా శరీరారోగ్యబలాదియుక్తం చిరంజీవనముత్తరం విద్యాక్రియాకౌశలగ్రహణేనాత్మబలం చ సంసాధ్యమ్. యతః సర్వే మనుష్యా శరీరాత్మబలయుక్తాః సన్తః సర్వదాఽఽనన్దేయుః.॥35॥

పదార్థము :-(అగ్నే) తేజస్వివగు విద్వాంసుడా! (హోతః) దానదాతవు (చికిత్వాన్) విజ్ఞానవంతుడవగు నీవు (లోకే) దర్శనీయ (స్వే) సుఖములందు (సీద) ఉండుము (సుకృతస్య) ఆచరణీయ సత్కర్మల నాచరించు ధర్మాత్ముల (యోనౌ) కారణమునందు (యజ్ఞమ్) ధర్మయుక్త రాజప్రజావ్యవహారములను (సాదయ) పొందుము. (దేవావీః) విద్వాంసులచే రక్షితుడవు, శిక్షితుడవునగు నీవు (హవిషే) ఇచ్చి పుచ్చుకొనదగిన న్యాయముతో (దేవాన్) విద్వాంసుల, లేక దివ్యగుణముల (యజాసి) సత్కార సేవలచే సంయోగపరచుము (యజమానే) రాజు మున్నగు మనుష్యులందు (వయః) దీర్ఘాయువును (ధాః) ధారణమొనర్చుము.॥35॥

భావార్థము :-ఈ ప్రపంచమునందు విద్వాంసులగువారు ముఖ్యమగు రెండు కార్యములను నిరంతర మొనర్చవలెను. మొదటిది బ్రహ్మచర్యము, జితేంద్రియత్వము మున్నగు ఉత్తమ శిక్షణచే శరీరమును ఆరోగ్యవంతముగ, శక్తివంతముగ, పూర్ణాయుష్మంతముగ నుంచుకొనుట. రెండవది:- విద్యా, క్రియా కుశలత్వముల గ్రహించి ఆత్మబలమును వృద్ధిజేసికొనవలెను. ఇట్లు మానవులెల్లరును శరీరాత్మబలములతో సర్వకాలములందును ఆనందము ననుభవించుచుండవలయును.॥35॥

35.O learned person, fond of charity, full of knowledge, reside in pleasant happiness. On the basis of virtue, establish good relations between the King and the subjects. Taught by the sages, thou shouldst justly respect noble qualities. Give long life to the king and his people.

౪౬౬.ని హోతేత్యస్య గృత్సమద ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, త్రిష్టుప్ఛందః ధైవతః స్వరః.

పునర్మనుష్యకృత్యమాహ.

మరల మానవ కర్తవ్యము చెప్పబడినది.

౪౬౬ ని హోతా హోతృషదనే విదానస్త్వేషో దీదివాఀ ౨ ॥ అసదత్సుదక్షః।

అదబ్ధవ్రతప్రమతిర్వసిష్ఠః సహస్రమ్భరః శుచిజిహ్వో ౨ ॥ అగ్నిః॥36॥

ప.వి:-ని, హోతా, హోతృషదనే, హోతృసదన ఇతి హోతృ+సదనే విదానః త్వేషః, దీదివానితి దీది + వాన్, అసదత్, సుదక్ష ఇతి సు + దక్షః, అదబ్ధవ్రతప్రమతిరిత్యదబ్ధవ్రత + ప్రమతిః, వసిష్ఠః, సహస్రమ్భర ఇతి సహస్రమ్ + భరః, శుచిజిహ్వ ఇతి శుచి+జిహ్వః, అగ్నిః॥౩౬॥

పదార్థః :-(ని) నితరామ్ (హోతా) శుభగుణగ్రహీతా (హోతృషదనే) దాతౄణాం విదుషాం స్థానే (విదానః) వివిదిషుః సన్ (త్వేషః) శుభగుణైర్దీప్యమానః (దీదివాన్) ధర్మ్యం వ్యవహారం చికీర్షుః (అసదత్) సీదేత్ (సుదక్షః) సుష్ఠు దక్షో బలం యస్య సః (అదబ్ధవ్రతప్రమతిః) అదబ్ధైరహింసనీయైర్వ్రతైర్ధర్మాచరణైః ప్రకృష్టా మతిర్మేధా యస్య సః (వసిష్ఠః) అతిశయేన వసితా (సహస్రమ్భరః) సహస్రమసంఖ్యం శుభగుణ సమూహం బిభర్తి సః (శుచిజిహ్వః) శుచిః పవిత్రా సత్యభాషణేన జిహ్వా వాగ్ యస్య సః (అగ్నిః) పావక ఇవ వర్తమానః.॥౩౬॥

అన్వయః :-యది నరో మనుష్యజన్మ ప్రాప్య హోతృషదనే దీదివాన్ త్వేషో విదానః శుచిజిహ్వః సుదక్షోఽదబ్ధవ్రతప్రమతిర్వసిష్ఠః సహస్రమ్భరో హోతా సతతం న్యసదత్తర్హి సమగ్రం సుఖం ప్రాప్నుయాత్.॥౩౬॥

భావార్థః :-యదా మాతాపితరః స్వపుత్రాన్ కన్యాశ్చ సుశిక్ష్య పునర్విదుషో విదుష్యశ్చ సమీపే చిరం సంస్థాప్యాధ్యాపయేయుస్తదా తాః సూర్య ఇవ కులదేశోద్దీపకాః స్యుః.॥౩౬॥

పదార్థము :- మనుష్యజన్మను పొంది మానవుడు (హోతృషదనే) దానశీలురగు విద్వాంసుల స్థానమందు (దీదివాన్) ధర్మయుక్త వ్యవహారములను గోరువాడు (త్వేషః) శుభగుణములచే ప్రకాశవంతుడు (విదానః) జ్ఞానవృద్ధి నభిలషించువాడు (శుచిజిహ్వః) సత్యభాషణముచే పవిత్రవాణి గలవాడు (సుదక్షః) మంచి బలముగలవాడు (అదబ్ధవ్రత ప్రమతిః) అహింసాది రక్షణీయములగు వ్రతములద్వారా ధర్మాచరణమునం దుత్తమ బుద్ధిగలవాడు (వసిష్ఠః) అధికముగ వసించువాడు (సహస్రమ్భరః) అసంఖ్యాక శుభగుణములను ధారణమొనర్చువాడు (హోతా) శుభగుణములను గ్రహించువాడగుచు నిరంతరము (న్యసదత్) స్థితుడైయుండువాడు సంపూర్ణసుఖములను పొందును. ॥౩౬॥

భావార్థము:-మాతాపితరులు తమ సంతానమగు పుత్రీపుత్రులకు చక్కని శిక్షణ నిచ్చి తరువాత విద్వాంస, విదుషీమతల్లులవద్దకు పంపించి చాల కాలమువరకు స్థిరపూర్వకముగా సకలవిద్యలను చదివించినప్పుడు వారు సూర్యునివలె తమ వంశమునకు దేశమునకు ప్రకాశకు లగుదురు.॥౩౬॥

36.He acquires happiness, who follows the charitably disposed learned persons, is an aspirant after religious practices, resplendent with noble traits, a seeker after knowledge, pure-tongued, passing mighty, wise through religious austerities, foremost amongst the celibates, a possessor of thousands of virtues, agrasper of noble characteristices, and pure like fire.

౪౬౭.సంసీద స్వేత్యస్య ప్రస్కణ్వ ఋషిః, అగ్నిర్ దేవతా, నిచృదార్షీ బృహతీ ఛందః, మధ్యమః, స్వరః.

అథేహాధ్యాపకః కీదృశః స్యాదిత్యాహ.

ఇక పఠనపాఠనములం దధ్యాపకు లెటులుండవలయు నను విషయము చెప్పబడినది.

౪౬౭ సం సీదస్వ మహాఀ२ అసి శోచస్వ దేవవీతమః।

వి ధూమమగ్నే అరుషం మియేధ్య సృజ ప్రశస్త దర్శతమ్ ॥౩౭॥

ప.వి:-సమ్, సీదస్వ, మహాన్, అసి, శోచస్వ, దేవవీతమ ఇతి దేవ + వీతమః, వి, ధూమమ్, అగ్నే, అరుషమ్, మియేధ్య, సృజ, ప్రశస్తేతి ప్ర+శస్త, దర్శతమ్ ॥౩౭॥

పదార్థః :-(సమ్) (సీదస్వ) అధ్యాపనే ఆస్వ (మహాన్) మహాగుణవిశిష్టః (అసి) (శోచస్వ) పవిత్రో భవ (దేవవీతమః) దేవైర్విద్వద్భిః కమనీయతమః (వి ధూమమ్) విగతమలమ్ (అగ్నే) విద్వత్తమ! (అరుషమ్) శోభనస్వరూపమ్. అరుషమితి రూపనా. నిఘం. ౩.౭ (మియేధ్య) మినోతి ప్రక్షిపతి దుష్టాన్ తత్సంబుద్ధౌ, అత్ర బాహులకాదౌణాదిక ఏధ్య ప్రత్యయః కిచ్చ (సృజ) నిష్పద్యస్వ (ప్రశస్త) శ్లాఘ్య (దర్శతమ్) ద్రష్టవ్యమ్.॥౩౭॥

అన్వయః :-హే ప్రశస్త మియేధ్యాగ్నే! దేవవీతమస్త్వం విధూమం దర్శతమరుషం సృజ శోచస్వ చ యతస్త్వం మహాన్ విద్వానసి తస్మాదధ్యాపనే సంసీదస్వ ॥౩౭॥

భావార్థః :- యో మనుష్యో విదుషాం ప్రియతమః సురూపగుణలావణ్యసంపన్నః పవిత్రోపవితో మహా నాప్తో విద్వాన్ భవేత్స ఏవ శాస్త్రాణ్యధ్యాపయితుం శక్నోతి.॥౩౭॥

పదార్థము :-ప్రశంసనీయా! (మియేధ్య) దుష్టులను వేరుచేయువాడా! (అగ్నే) తేజస్వివగు విద్వాంసుడా! (దేవవీతమః) విద్వాంసులకు అత్యంత ఇష్టుడవగు నీవు (విధూమమ్) నిర్మలమైన (దర్శతమ్) దర్శించదగిన (అరుషమ్) చక్కనిరూపమును (సృజ) సిద్ధింపజేయుము (శోచస్వ) పవిత్రుడవగుము. నీవు (మహాన్ అసి) మహోన్నతగుణములుగల విద్వాంసుడవు కనుక ఆచార్యపీఠమును (సంసీదస్వ) అధిష్ఠించుము.॥౩౭॥

భావార్థము :- విద్వాంసుల కత్యంత ప్రియుడు, చక్కని గుణరూపలావణ్య సంపన్నుడును, పవిత్రుడు, ఆప్తుడు, విద్వాంసుడు, ధర్మాత్ముడు నగు నాతడు మాత్రమే శాస్త్రములను చదివించుటకు సమర్థు డగుచున్నాడు. ॥౩౭॥

37. O learned person, praiseworthy, chastiser of the wicked, deeply loved by the sages, and sinless, acquire beautiful and attractive complexiolt. Be pure. Thou art full of noble qualities. Assume the role of a teacher!.

౪౬౮. ఆపో దేవీరిత్యస్య సింధుద్వీప ఋషిః, ఆపో దేవతాః, న్యంకుసారిణీ బృహతీ ఛందః, మధ్యమః స్వరః.

అథ జలాది పదార్థశోధనేన ప్రజాసు కిం జాయత ఇత్యాహ.

జలాదిపదార్థముల శోధనచే ప్రజలయందేమి జరుగునను విషయము.

౪౬౮ ఆపో దేవీరుపసృజ మధుమతీరయక్ష్మాయ ప్రజాభ్యః।

తాసామాస్థానాదుజ్జిహతామోషధయః సుపిప్పలాః ॥౩౮॥

ప. విః- అపః, దేవీః, ఉప, సృజ, మధుమతీరితి మధు+మతీః, అయక్ష్మాయ, ప్రజాభ్య ఇతి ప్ర+జాభ్యః, తాసామ్ ఆస్థానాదిత్యాఽ-స్థానాత్, ఉత్, జిహతామ్ ఓషధయః, సుపిప్పలా ఇతి సు+పిప్పలాః ॥౩౮॥

పదార్థః :-(అపః) జలాని (దేవీః) దివ్యాని పవిత్రాని (ఉప) (సృజ) నిష్పాదయ (మధుమతీః) ప్రశస్తా మధవో మధురాదయో గుణా విద్యంతే యాసు తాః (అయక్ష్మాయ) యక్ష్మాదిరోగనివారణాయ (ప్రజాభ్యః) పాలనీయాభ్యః (తాసామ్) అపామ్ (ఆస్థానాత్) ఆస్థాయాః (ఉత్) (జిహతామ్) ప్రాప్నువన్తు (ఓషధయః) సోమాదయః (సుపిప్పలాః) శోభనాని పిప్పలాని ఫలాని యాసాం తాః. ॥౩౮॥

అన్వయః :-హే సద్వైద్య! త్వం మధుమతీర్దేవీరప ఉపసృజ. యతస్తాసామాస్థానాత్సుపిప్పలా ఓషధయః ప్రజాభ్యోఽ-యక్ష్మాయోజ్జిహతామ్. ॥౩౮॥

భావార్థః :-రాజ్ఞా ద్వివిధా వైద్యాః సంరక్షణీయాః. ఏకే సుగన్ధాదిహోమేన వాయువృష్ట్యోషధీః శుద్ధాః సంపాదయేయుః. అపరే సన్తో భిషజో విద్వాంసో నిదానాదిద్వారా సర్వాన్ ప్రాణినోఽ-రోగాన్ సతతం రక్షయేయుః. నైతత్కర్మణా వినా సమష్టిసుఖం కదాచిత్సంపద్యతే. ॥౩౮॥

పదార్థము :-(శ్రేష్ఠుడవగు ఓ వైద్యుడా! నీవు (మధుమతీః) ప్రశంసనీయమగు మధురాది గుణములుగల (దేవీః) పవిత్రమైన (అపః) జలములను (ఉపసృజ) ఉత్పన్నపరచుము. ఏలన (తాసామ్) అట్టిజలముల (ఆస్థానాత్) ఆశ్రయముచే (సుపిప్పలాః) చక్కని ఫలములుగల (ఓషధయః) సోమలత మున్నగు ఓషధులను (ప్రజాభ్యః) రక్షించదగిన ప్రాణులకై (అయక్ష్మాన) క్షయ మున్నగు రోగములనివృత్తికొరకు (ఉజ్జిహతామ్) ప్రాప్తించుకొనుము. ॥౩౮॥

భావార్థము :-రాజు రెండు విధములగు వైద్యుల నుంచవలెను. ఒకడు సుగంధాది ఓషధీపదార్థములచే హోమముల నొనర్చుచు వాయువు, వర్షము, జలము, ఓషధులను శుద్ధియొనర్చువాడు. రెండవ వాడు శ్రేష్ఠవిద్వాంసుడు. వైద్యుడై నిదానము మున్నగు వానిద్వారా సకలప్రాణులను రోగరహితముగ నొనర్చువాడు. ఈ కర్మ యొనర్చకున్న ప్రపంచమునందు సార్వజనిక సుఖము లభ్యము గాజాలదు.॥౩౮॥

38.O skilled physician, arrange for the supply of pure and sweet waters, with their help, let medicinal plants with goodly berries spring for the cure of consumption-like diseases of the people!.

౪౬౯.సన్త ఇత్యస్య సిన్ధుద్వీప ఋషిః, వాయుర్దేవతా, విరాట్ త్రిష్టుప్ ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

అథ స్త్రీపురుషయోః కర్తవ్యకర్మాహ.

స్త్రీ పురుషుల కర్తవ్యకర్మలనుగూర్చి చెప్పబడినది.

౪౬౯ సన్తే వాయుర్మాతరిశ్వా దధాతూత్తానాయా హృదయం యద్వికస్తమ్।

యో దేవానాం చరసి ప్రాణథేన కస్మై దేవ వషడస్తు తుభ్యమ్ ॥౩౯॥

ప.వి:- సమ్, తే వాయుః, మాతరిశ్వా, దధాతు, ఉత్తానాయాః, హృదయమ్, యత్, వికస్తమితి వి+కస్తమ్, యః, దేవానామ్ చరసి, ప్రాణథేన, కస్మై, దేవ, వషట్, అస్తు, తుభ్యమ్॥౩౯॥

పదార్థః :-(సమ్) (తే) తవ (వాయుః) పవనః (మాతరిశ్వా) యో మాతర్యన్తరిక్షే శ్వసితి సః (దధాతు) ధరతు పుష్ణాతు వా (ఉత్తానాయాః) ఉత్కృష్టస్తానః శుభలక్షణవిస్తారో యస్యా రాజ్ఞ్యాస్తస్యాః (హృదయమ్) అంతఃకరణమ్. (యత్) (వికస్తమ్) వివిధతయా కస్యతే శిష్యతే యత్ తత్ (యః) విద్వాన్ (దేవానామ్) ధార్మికాణాం విదుషామ్ (చరసి) గచ్ఛసి ప్రాప్నోషి (ప్రాణథేన) యేన ప్రాణంతి సుఖయన్తి తేన (కస్మై) సుఖస్వరూపాయ (దేవ) దివ్యసుఖప్రద (వషట్) క్రియాకౌశలమ్ (అస్తు) (తుభ్యమ్).॥౩౯॥

అన్వయః :- హే పత్ని! ఉత్తానాయాస్తే యద్వికస్తం హృదయం తద్యజ్ఞశోధితో మాతరిశ్వా వాయుః సందధాతు. హే దేవపతే స్వామిన్! యస్త్వం ప్రాణథేన దేవానాం యద్వికస్తం హృదయం చరసి తస్మై కస్మై తుభ్యం మత్తో వషడస్తు.॥౩౯॥

భావార్థః :- పూర్ణయువా పురుషో బ్రహ్మచారిణ్యా సహ వివాహం కుర్యాత్తస్యా అప్రియం కదాచిన్నాచరేత్. యా స్త్రీ కన్యా బ్రహ్మచారిణా సహోపయమం కుర్యాత్తస్యానిష్టం మనసాపి న చిన్తయేత్. ఏవం ప్రముదితౌ సన్తౌ పరస్పరం సంప్రీత్యా గృహకృత్యాని సంసాధయేతామ్. ॥ ౩౯ ॥

పదార్థము :- పత్నివగు నోరాణీ! (ఉత్తానాయాః) గొప్ప శుభలక్షణములు గలిగిన (తే) నీయొక్క (యత్) (వికస్తమ్) అనేక విధములగు శిక్షణను పొందియున్న (హృదయమ్) యజ్ఞముచే శుద్ధమైన (హృదయమును (మాతరిశ్వా) ఆకాశమున సంచరించగల (వాయుః) పవనము (సందధాతు) చక్కగా పుష్టియొనర్చునో అట్టి (దేవ) ఉత్తమ సుఖములనిచ్చు నో సతీ! (యః) విద్వాంసుడవగు నీవు ఎట్లు (ప్రాణథేన) సుఖమునకు హేతువగు ప్రాణవాయువుచే (దేవానామ్) అనేక విధముల సుశిక్షితమగు హృదయముగల విద్వాంసులను (చరసి) పొందుచున్నావో (కస్మై) సుఖస్వరూపుడవగు (తుభ్యమ్) నీ కొరకు నానుండి (వషట్) క్రియా కుశలత్వము (అస్తు) ప్రాప్తించుగాక!॥౩౯॥

భావార్థము :- పూర్ణ బ్రహ్మచారియైన యువకుడు బ్రహ్మచారిణియగు కన్యతో వివాహమాడవలయును. ఎప్పుడును ఆమెకు అప్రియముగ నుండరాదు. అట్లే పూర్ణబ్రహ్మచారిణి యువతియునగు కన్యయు వివాహమాడిన బ్రహ్మచారికి మనసా వాచా కర్మణా ఎన్నడును అప్రియముగ నుండక ప్రమోదమనస్కులై పరస్పర ప్రేమతో గృహకృత్యములను సమకూర్చుకొనవలయును.॥౩౯॥

39.O wife, the embodiment of fine qualities, may the air blowing in the mid-region, purified through yajna, strengthen thy well - trained heart!.

O learned husband, giver of comforts, thou hast got a heart disciplined by the wise through the pleasant exercieses of breath, may I bring thee, the source of happiness, reverence, glory, strength and well-being!.

౪౦.సుజాత ఇత్యస్య సిన్ధుద్వీప ఋషిః, అగ్నిర్ దేవతా, భురిగనుష్టుప్ ఛన్దః, గాన్ధారః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయమాహ.

మరల పై విషయమే చెప్పబడినది.

౪౦ సుజాతో జ్యోతిషా సహ శర్మ వరూథమాసదత్స్వః।

వాసోఽ అగ్నే విశ్వరూపఀ సంవ్యయస్వ విభావసో ॥౪౦॥

ప.వి:- సుజాత ఇతి సు+జాతః, జ్యోతిషా, సహ, శర్మ, వరూథమ్ ఆ, అసదత్, స్వరితి స్వః, వాసః, అగ్నే, విశ్వరూపమితి విశ్వ+రూపమ్, సమ్, వ్యయస్వ, విభావసో ఇతి విభా+వసో॥౪౦॥

పదార్థః :-(సుజాతః) సుష్ఠుప్రసిద్ధః (జ్యోతిషా) విద్యాప్రకాశేన (సహ) (శర్మ) గృహమ్ (వరూథమ్) వరమ్ (ఆ) (అసదత్) సీద (స్వః) సుఖమ్ (వాసః) వస్త్రమ్ (అగ్నే) అగ్నిరివ ప్రకాశమాన (విశ్వరూపమ్) వివిధస్వరూపమ్ (సమ్) (వ్యయస్వ) ధరస్వ (విభావసో) వివిధయా భయా దీప్త్యా సహితం వసు ధనం యస్య తత్సంబుద్ధౌ. ॥౪౦॥

అన్వయః :-హే విభావసోఽగ్నే! జ్యోతిషా సహ సుజాతస్త్వం స్వర్వరూథం శర్మాసదత్సీద విశ్వరూపం వాసో సంవ్యయస్వ.॥౪౦॥

భావార్థః :-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలఙ్కారః. వివాహితౌ స్త్రీపురుషౌ యథా సూర్యో భాస్వరతయా సర్వం ప్రకాశతే తథా సువస్త్రాలంకారైరుజ్జ్వలౌ భూత్వా గృహాదీని వస్తూని సదా పవిత్రాణి రక్షేతామ్.॥౪౦॥

పదార్థము :-(విభావసో) ప్రకాశముతో గూడిన ధనశాలీ! (అగ్నే) అగ్నివంటి తేజస్వీ! (జ్యోతిషా) విద్యాప్రకాశములతో (సహ) కూడ (సుజాతః) చక్కని ప్రసిద్ధిగల నీవు (స్వః) సుఖదాయక (వరూథమ్) శ్రేష్ఠమగు (శర్మ) గృహమును (ఆసదత్) ఉత్తమముగ ప్రాప్తించుకొనుము (విశ్వరూపమ్) చిత్ర విచిత్ర రూపముల (వాసః) వస్త్రములను (సంవ్యయస్వ) ధరించుము. ॥౪౦॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమందు వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. వివాహిత స్త్రీపురుషులు సూర్యప్రకాశము జగమంతటిని ప్రకాశపరచునట్లు తాము సుందర వస్త్రాభూషణములచే శోభాయమానముగుచు గృహము, వస్తుసముదాయమును ఎల్లప్పుడును పవిత్రముగ నుంచుకొనవలెను.॥౪౦॥

40.O householder, full of riches, blazing like fire, well -renowned for knowledge, reside in a comfortable nice house, and robe thyself in many-hued attire!.

౪౧.ఉదు తిష్ఠేత్యస్య విశ్వమనా ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, భురిగనుష్టుప్ఛన్దః, గాన్ధారః స్వరః.

పునర్విద్వత్కృత్యమాహ. మరల విద్వాంసుల కృత్యములను గూర్చి చెప్పబడినది.

౪౧ ఉదు తిష్ఠ స్వధ్వరావా నో దేవ్యా ధియా। దృశే చ భాసా బృహతా

సుశుక్వనిరాగ్నే యాహి సుశస్తిభిః ॥౪౧॥

ప.వి:- ఉత్, ఊంఽఇత్యూం, తిష్ఠ, స్వధ్వరేతి సు+అధ్వర, అవ, నః, దేవ్యా, ధియా, దృశే చ, భాసా, బృహతా, సుశుక్వనిరితి సు + శుక్వనిః, ఆ, అగ్నే, యాహి, సుశస్తిభిరితి సుశస్తి + భిః ॥౪౧॥

పదార్థః :-(ఉత్) (ఉ) (తిష్ఠ) (స్వధ్వర) శోభనా అధ్వరా అహింసనీయా మాననీయా వ్యవహారా యస్య తత్సంబుద్ధౌ (అవ) రక్ష,. అత్ర ద్వ్యచోతస్తిఙ ఇతి దీర్ఘః (నః) అస్మాన్ (దేవ్యా) శుద్ధవిద్యాశిక్షాపన్నయా (ధియా) ప్రజ్ఞయా క్రియయా వా (దృశే) ద్రష్టుమ్ (చ) (భాసా) ప్రకాశేన (బృహతా) మహతా (సుశుక్వనిః) సుష్ఠు శుచాం పవిత్రాణాం వనిః సంభక్తా (ఆ) (అగ్నే) విద్వన్ (యాహి) ప్రాప్నుహి (సుశస్తిభిః) శోభనైః ప్రశంసితైర్గుణైః.॥౪౧॥

అన్వయః :-హే స్వధ్వర సజ్జన విద్వన్! గృహస్థ! త్వం సతతముత్తిష్ఠ సర్వదా ప్రయతస్వ. దేవ్యా ధియా నోఽవ. హే అగ్నే! అగ్నివత్ప్రకాశమాన! సుశుక్వనిస్త్వము దృశే బృహతా భాసా సూర్య ఇవ సుశస్తిభిః సర్వా విద్యాఽఽయాహి. అస్మాంశ్చ ప్రాపయ. ॥౪౧॥

భావార్థః :-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలఙ్కారః విద్వద్భిః శుద్ధవిద్యాప్రజ్ఞాదానేన సర్వే సతతం సంరక్ష్యాః, నహి సుశిక్షామన్తరా మనుష్యాణాం సుఖాయాన్యత్ కించిచ్ఛరణమస్తి. తస్మాదాలస్యకపటాదీని కుకర్మాణి విహాయ విద్యాప్రచారాయ సదా ప్రయతితవ్యమ్. ॥౪౧॥

పదార్థము :-(స్వధ్వర) చక్కని మాన్యతగల వ్యవహారముల నొనర్చు విద్వాంసుడవునగు ఓ సజ్జన గృహస్థుడా! నీవు నిరంతరము (ఉత్తిష్ఠ) పురుషార్థముతో ఉన్నతి నొందుచు ఇతరులను సైతము ఉన్నత పరచుము (దేవ్యా) శుద్ధమగు విద్యా శిక్షణలచే గూడిన (ధియా) బుద్ధి మరియు క్రియలద్వారా (నః) మమ్ము (అవ) రక్షించుము (అగ్నే) అగ్నివలె ప్రకాశించువాడా (సుశుక్వనిః) చక్కని ప్రశంసిత గుణములతో సకల విద్యలను (ఆ, యాహి) పొందుము (చ) మరియు మమ్మును సకల విద్యలందు ప్రవీణులనుగ నొనర్చుము.॥౪౧॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమందు వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. విద్వాంసులు శుద్ధ విద్యాబుద్ధులను దానమొనర్చుచు సకల మానవులను నిరంతరము రక్షించుచుండవలయును. ఏలన, ఉత్తమ శిక్షణ లేకున్న మనుష్యులకు ఇంకెట్టి ఆశ్రయముండదు. కావుననే సకలప్రజలు సోమరితనము, ఈర్ష్యాద్వేషకపటములగు కుకర్మలను త్యజించి విద్యాప్రచారమునకై సదా ప్రయత్నమొనర్చవలెను.॥౪౧॥

41.O householder, lord of good deeds, arise. With Godlike thought protect us well. Shining like fire, sharer of all good things, verily splendid to behold like the resplendent sun; study all sciences with thy praiseworthy qualities!.

౪౭౨.ఊర్ధ్వ ఇత్యస్య కణ్వ ఋషిః అగ్నిర్దేవతా, ఉపరిష్టాద్బృహతీ ఛన్దః,మధ్యమః స్వరః.

పునర్విద్వత్కృత్యమాహ. మరల విద్వాంసుని కృత్యములు.

౪౭౨ ఊర్ధ్వఽ ఊ షు ణఽ ఊతయే తిష్ఠా దేవో న సవితా।

ఊర్ధ్వో వాజస్య సనితా యదఞ్జిభిర్వాఘద్భిర్విహ్వయామహే ॥౪౨॥

ప.వి:- ఊర్ధ్వః, ఊ ఇత్యూఀ, సు, నః, ఊతయే, తిష్ఠ, దేవః, న, సవితా, ఊర్ధ్వః, వాజస్య, సనితా, యత్, అఞ్జిభిరిత్యఞ్జి + భిః, వాఘద్భిరితి వాఘత్ + భిః, విహ్వయామహే ఇతి విహ్వయామహే ॥౪౨॥

పదార్థః :-(ఊర్ధ్వః) ఉపరిష్టః (ఉ) (సు) (నః) అస్మాకమ్ (ఊతయే) రక్షణాద్యాయ (తిష్ఠ) ద్వ్యచోఽతస్తిఙ ఇతి దీర్ఘః (దేవః) ద్యోతకః (న) ఇవ (సవితా) భాస్కరః (ఉర్ధ్వః) ఉత్కృష్టః (వాజస్య) విజ్ఞానస్య (సనితా) సంభాజకః (యత్) యః (అఞ్జిభిః) వ్యక్తికారకైః కిరణైః (వాఘద్భిః) యుద్ధవిద్యాకుశలైర్మేధావిభిః (విహ్వయామహే) విశేషేణస్పర్ధామహే.॥౪౨॥

అన్వయః :-హే విద్వన్నధ్యాపక! త్వమూర్ధ్వః సవితా దేవో న న ఊతయే సుతిష్ఠ సుస్థిరో భవ. యద్యస్త్వమఞ్జిభిర్వాఘద్భిః సహ వాజస్య సనితా భవ తము వయం విహ్వయామహే.॥౪౨॥

భావార్థః :-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలఙ్కారః. అధ్యాపకోపదేశకా జనా యథా సవితా భూమిచన్ద్రాదిభ్య ఉపరిష్టః సన్ స్వజ్యోతిషా సర్వం సంరక్ష్య ప్రకాశయతి, తథోత్కృష్టగుణైర్విద్యాన్యాయం ప్రకాశ్య సర్వాః ప్రజాః సదా సుశోభయేయుః.॥౪౨॥

పదార్థము :-అధ్యాపకుడవగు ఓ విద్వాంసుడా! నీవు (ఊర్ధ్వః) పైన ఆకాశమునందున్న (దేవః) ప్రకాశకుడగు (సవితా) సూర్యుని (న) సమమైన (నః) మాయొక్క (ఊతయే) రక్షణ మున్నగువానికొరకు (సుతిష్ఠ) చక్కగా స్థిరుడవు కమ్ము (యత్) నీవు ఎట్టి (అంజిభిః) ప్రకటపరచు కిరణములవలె (వాఘద్భిః) యుద్ధవిద్యాకుశలురగు బుద్ధిశాలురతో (వాజస్య) విజ్ఞానమును (సనితా) సేవించువాడవో (ఉ) అట్టివాడవగు నిన్నే మేము (విహ్వయామహే) విశేషముగా ఆహ్వానించుచున్నాము.॥౪౨॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమున వాచకలుప్తోపమాలంకార మున్నది. సూర్యుడు భూమి, చంద్రులకన్న పైన స్థితమైయుండి తన కిరణములచే సర్వ జగద్రక్షణకై ప్రకాశపరచుచున్నట్లు అధ్యాపకులు, ఉపదేశకులునగు

విద్వాంసులు తమ ఉత్తమ గుణములచే విద్యను, న్యాయమును ప్రకాశపరచి ప్రజలను సదా సుశోభితపరచ వలెను. ॥౪౨॥

42.O learned teacher, arise erect, for our protection, like the brilliant sun high up in the sky. May thou, like shining beams, follow the pursuit of knowledge, with disciplined intellignet pupils trained in the art of grappling with knowledge. We speciall invoke thee!.

౪౭౩.సజాత ఇత్యస్య త్రిత ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, విరాట్త్రిష్టుప్ ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

అథ జనకాపత్యవ్యవహారమాహ. పితాపుత్రుల వ్యవహారము చెప్పబడినది.

౪౭౩ స జాతో గర్భోఽఅసి రోదస్యోరగ్నే చారుర్విభృతఽఓషధీషు। చిత్రః శిశుః పరి తమాంస్యక్తూన్ ప్ర మాతృభ్యోఽఅధి కనిక్రదద్ గాః ॥౪౩॥

ప.విః- సః, జాతః, గర్భః, అసి, రోదస్యోః, అగ్నే, చారుః, విభృత ఇతి వి + భృతః ఓషదీషు, చిత్రః, శిశుః, పరి, తమాంసి అక్తూన్, ప్ర, మాతృభ్య ఇతి మాతృభ్యః, అధి, కనిక్రదత్, గాః ॥౪౩॥

పదార్థః :-(సః) (జాతః) ప్రసిద్ధః (గర్భః) యో గీర్యతే స్వీక్రియతే సః (అసి) (రోదస్యోః) ద్యావాపృథివ్యోః (అగ్నే) విద్వన్ (చారుః) సుందరః (విభృతః) విశేషేణ ధృతః పోషితో వా (ఓషధీషు) సోమాదిషు (చిత్రః) అద్భుతః (శిశుః) బాలకః (పరి) (తమాంసి) రాత్రీః (అక్తూన్) అన్ధకారాన్ (ప్ర) (మాతృభ్యః) మాన్యకర్త్రీభ్యః (అధి) (కనిక్రదత్) గచ్ఛన్ (గాః) గచ్ఛతి. అత్రాఽడభావః. ॥౪౩॥

అన్వయః:-హే అగ్నే! యస్త్వం యథా రోదస్యోర్జాతశ్చారురోషధీషు విభృతశ్చిత్రో గర్భోఽర్భో మాతృభ్యస్తమాంస్యక్తూన్ పర్యధికనిక్రదత్సన్ గా గచ్ఛతి. తథాభూతః శిశుర్గా విద్యాః ప్రాప్నుహి.॥౪౩॥

భావార్థః :-యథా బ్రహ్మచర్యాదిసునియమైర్జనితః పుత్రో విద్యా అధీత్య పితరౌ సుఖయతి, తథైవ జనకౌ ప్రజాః సుఖయేతామ్. ॥౪౩॥

పదార్థము :-(అగ్నే) ఓ విద్వాంసుడా! నీవు (రోదస్యోః) ఆకాశము మరియు పృథివియందు (జాతః) ప్రసిద్ధమైన (చారూః) సుందరమునైన (ఓషధీషు) సోమలత మున్నగు ఓషధులందు (విభృతః) విశేషముగ ధరించబడి పోషించబడినదియు (చిత్రః) ఆశ్చర్యరూపముగు (గర్భః) స్వీకరించదగిన సూర్యుడు (మాతృభ్యః) మాన్యతగల తల్లి యనెడి కిరణములచే (తమాంసి) రాత్రులనెడి (అక్తూన్) చీకటులను (పర్యధికనిక్రదత్)

అన్నివైపుల నుండి వ్యాప్తపరచుము(గాః) నడుమనట్లు (శిశుః) శిశువులు(గాః) విద్యలను పొందుదురు గాక!.॥౪౩॥

భావార్థము :-బ్రహ్మచర్యము మున్నగు నియమముల పాటించుటవలన ఉత్పన్నమైన సంతానము విద్యల నభ్యసించి తల్లిదండ్రులకు ఆనంద సుఖములను గలిగించును. అట్లే మాతాపితరులును తమ సంతానమునకు సుఖము, విద్యలను ప్రసాదించవలెను. ॥౪౩॥

430 **learned person, just as the sun, well - known on the Earth and the Sky, beautiful, infuser of strength in medicinal plants, wonderful, moving all around, subdues the glooms of nights, so should the child obtain knowledge!.**

౪౭౪.స్థిరో భవేత్యస్య త్రిత ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, విరాడనుష్టుప్ ఛన్దః, గాన్ధారః స్వరః.

అథ పితరౌ స్వాపత్యాని కథం శిక్షేయాతామిత్యుపదిశ్యతే.

జననీజనకులు స్వసంతానమునకు నెటుల శిక్షణనొసంగవలెను?

౪౭౪ స్థిరో భవ వీడ్వఙ్గ౽ ఆశుర్భవ వాజ్యర్వన్।
పృథుర్భవ సుషదస్త్వమగ్నేః పురీషవాహణః ॥౪౪॥

ప.విః- స్థిరః, భవ, వీడ్వఙ్గ ఇతి వీడు + అఙ్గః, ఆశుః, భవ, వాజీ, అర్వన్, పృథుః, భవ, సుషదః, సుసద ఇతి సు+సదః, త్వమ్, అగ్నేః, పురీష వాహణః, పురీషవాహన ఇతి పురీష + వాహనః ॥౪౪॥

పదార్థః :-(స్థిరః) నిశ్చలః (భవ) (వీడ్వఙ్గః) వీడూని దృఢాని బలిష్ఠాన్యఙ్గాని యస్య సః (ఆశుః) శీఘ్రకారీ (భవ) (వాజీ) ప్రాప్తనీతిః (అర్వన్) విజ్ఞానయుక్త (పృథుః) విస్తృతసుఖః (భవ) (సుషదః) యః శోభనేషు వ్యవహారేషు సీదతి సః (త్వమ్) (అగ్నేః) పావకస్య (పురీషవాహణః) యః పురీషాణి పాలనాదీని కర్మాణి వాహయతి ప్రాపయతి సః ॥౪౪॥

అన్వయః :-హే అర్వన్ పుత్ర! త్వం విద్యాగ్రహణాయ స్థిరో భవ. వాజీ వీడ్వఙ్గ ఆశుర్భవ. త్వమగ్నేః సుషదః పురీషవాహణః పృథుర్భవ ॥ ౪౪ ॥

భావార్థః :-హే సుసంతానాః! యుష్మాభిర్బ్రహ్మచర్యేణ శరీరబలం విద్యాసుశిక్షాభ్యామాత్మబలం పూర్ణం దృఢం కృత్వా స్థిరతయా రక్షా విధేయా. ఆగ్నేయాఽస్త్రాదినా శత్రువినాశశ్చేతి మాతాపితరః స్వసంతానాన్ సుశిక్షేయుః. ॥ ౪౪ ॥

పదార్థము :-(అర్వన్) విజ్ఞానయుక్తుడవగు ఓ పుత్రా! నీవు విద్యాగ్రహణమునకై (స్థిరః) దృఢవంతుడవు (భవ) కమ్ము (వాజీ) నీతివంతుడవు (వీడ్వఙ్గః) పటిష్ఠమగు అవయవములచే (ఆశుః) శీఘ్రముగా కార్యముల నొనర్చువాడవు (భవ) అగుము (త్వమ్) నీవు (అగ్నేః) అగ్ని సంబంధమగు (సుషదః) సుందరవ్యవహారములందు స్థితుడవు మరియు (పురీషవాహణః) పాలన, పోషణ మున్నగు శుభకర్మలను ప్రాప్తింపజేయువాడవు (పృథుః) సుఖముల విస్తరింపజేయువాడవు (భవ) అగుము.॥౪౪॥

భావార్థము :- ఓ ఉత్తమ సంతానమా! మీరు బ్రహ్మచర్యమును సేవించి శారీరిక బలమును పొంది ఉత్తమ శిక్షణచే ఆత్మిక బలమును సంపూర్ణముగ దృఢపరచుకొని స్థిరముగా రక్షణ యొనర్చుకొనుడు. మరియు ఆగ్నేయాది దివ్యాస్త్రశస్త్ర విద్యలద్వారా శత్రువులను నాశపరచుడు. ఈ విధముగ తల్లిదండ్రులు తమ సంతానములకు శిక్షణనీయవలెను.॥౪౪॥

44.O intellignet son, steady be thou to acquire knowledge, learn statesmanship, be stout in body, be active, learn the use of fiery instruments, be diffuser of happiness, and teacher of moral duty of protecting the weak!.

౪౫. శివ ఇత్యస్య చిత్ర ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, విరాట్ పథ్యా బృహతీ ఛన్దః, మధ్యమః స్వరః.

పునస్తైః ప్రజాసు కథం వర్తితవ్యమిత్యాహ. వా రెటుల ప్రజలందు వర్తించవలయును.

౪౫॥ శివో భవ ప్రజాభ్యో మానుషీభ్యస్త్వమఙ్గిరః।
మా ద్యావాపృథివీ అభి శోచీర్మాన్తరిక్షం మా వనస్పతీన్ ॥౪౫॥

ప. విః- శివః, భవ, ప్రజాభ్య ఇతి ప్రజా+భ్యః, మానుషీభ్యః, త్వమ్, అఙ్గిరః, మా, ద్యావాపృథివీ ఇతి ద్యావాపృథివీ, అభి, శోచీః, మా, అన్తరిక్షమ్ మా, వనస్పతీన్ ॥౪౫॥

పదార్థః :-(శివః) కల్యాణకరో మఙ్గలమయః (భవ) (ప్రజాభ్యః) ప్రసిద్ధాభ్యః (మానుషీభ్యః) మనుష్యాదిభ్యః (త్వమ్) (అఙ్గిరః) ప్రాణ ఇవ ప్రియ (మా) నిషేధే (ద్యావాపృథివీ) విద్యుద్భూమీ (అభి) ఆభ్యన్తరే (శోచీః) శోకం కుర్యాః (మా) (అన్తరిక్షమ్) అవకాశమ్ (మా) (వనస్పతీన్) వటాదీన్.॥౪౫॥

అన్వయః :-హే అఙ్గిరఃస్త్వం మానుషీభ్యః ప్రజాభ్యః శివో భవ. ద్యావాపృథివీ మాభిశోచీరన్తరిక్షం మాభిశోచీర్వనస్పతీన్మాభిశోచీః.॥౪౫॥

భావార్థః :- సన్తానైః ప్రజాః ప్రతి మఙ్గలాచరణేన భూత్వా పృథివ్యాదీనాం మధ్యే విశోకైః స్థాతవ్యమ్. కింత్వేషాం రక్షాం విధాయోపకారాయోత్సాహతయా ప్రయతితవ్యమ్.॥౪౫॥

పదార్థము :-(అఙ్గిరః) ప్రాణప్రియమైన సంతానమా! (త్వమ్) నీవు (మానుషీభ్యః) మనుష్యులు మున్నగువారికి (ప్రజాభ్యః) ప్రసిద్ధముగు ప్రజలకు (శివః) కల్యాణకరుడవు, శుభకరుడవు (భవ) కమ్ము (ద్యావాపృథివీ) భూమి మరియు విద్యుత్తు విషయమున (మాభిశోచీః) అధికముగ దుఃఖించకుము (అన్తరిక్షమ్) ఆకాశ విషయముననుు (మా) శోకించకుము (వనస్పతీన్) వటవృక్షము మున్నగు వాని విషయముననుు (మా) శోకము చెందకుము.॥౪౫॥

భావార్థము :-సంతానములు ప్రజలయెడ శుభకారకులై పృథివి మున్నగువాని విషయములో శోకరహితులై యుండవలయును. ఐనను ఈ పదార్థముల నన్నింటిని రక్షణజేయుచు ఉపకారవిషయమునందు ఉత్సాహముతో ప్రయత్నమొనర్చవలయును.॥౪౫॥

45.O beloved son, be propitious to creatures of the human race. Weep not for the objects between the heaven and earth, in air's mid region, and for trees.

౪౭౬. ప్రైతు వాజీత్యస్య త్రిత ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, బ్రాహ్మీ బృహతీ ఛన్దః, మధ్యమః స్వరః.

పునః స ఏవ విషయ ఉపదిశ్యతే. మరల విషయ మయ్యదియే.

౪౭౬ ప్రైతు వాజీ కనిక్రదన్నానదద్రాసభః పత్వా । భరన్నగ్నిం పురీష్యం

మా పాద్యాయుషః పురా। వృషాగ్నిం వృషణం భరన్నపాం

గర్భꣳసముద్రియమ్ । అగ్న౨ ఆయాహి వీతయే ॥౪౬॥

ప.విః- ప్ర, ఏతు, వాజీ, కనిక్రదత్, నానదత్, రాసభః, పత్వా, భరన్, అగ్నిమ్, పురీష్యమ్, మా, పాది, ఆయుషః, పురా, వృషా, అగ్నిమ్, వృషణమ్, భరన్, అపామ్, గర్భమ్, సముద్రియమ్, అగ్నే, ఆ, యాహి, వీతయే ॥౪౬॥

పదార్థః :- (ప్ర) (ఏతు) గచ్ఛతు (వాజీ) అశ్వః (కనిక్రదత్) గచ్ఛన్ (నానదత్) భృశం శబ్దం కుర్వన్ (రాసభః) దాతుం యోగ్యః (పత్వా) పతతి గచ్ఛతీతి (భరన్) ధరన్ (అగ్నిమ్) విద్యుతమ్ (పురీష్యమ్) పురీషేషు పాలనేషు సాధుమ్. (మా) (పాది) గచ్ఛ (ఆయుషః) నియతవర్షాజ్జీవనాత్ (పురా) పూర్వమ్ (వృషా) బలిష్ఠః (అగ్నిమ్) సూర్యాఖ్యమ్ (వృషణమ్) వర్షయితారమ్ (భరన్) (అపామ్) జలానామ్ (గర్భమ్) (సముద్రియమ్) సముద్రే భవమ్ (అగ్నే) విద్వన్ (ఆ) (యాహి) ప్రాప్నుహి (వీతయే) వివిధసుఖానాం వ్యాప్తయే.॥౪౬॥

అన్వయః :- హే అగ్నే సుసంతాన! భవాన్ కనిక్రదన్నానదద్రాసభః పత్వా వాజీవాయుషః పురా మా ప్రైతు పురీష్యమగ్నిం భరన్మా పాది. ఇతస్తతో మాగచ్ఛ వృషాపాం గర్భం సముద్రియం వృషణమగ్నిం భరన్ సన్ వీతయ ఆయాహి. ॥౪౬॥

భావార్థః :- మనుష్యా విషయలోలుపతాత్యాగేన బ్రహ్మచర్యేణ పూర్ణజీవనం ధృత్వాఽగ్న్యాది పదార్థ విజ్ఞానాద్ధర్మ్యం వ్యవహారమున్నయేయుః. ॥౪౬॥

పదార్థము :- (అగ్నే) విద్యావంతమగు ఉత్తమ సంతానమా! నీవు (కనిక్రదత్) నడచునట్టి మరియు (నానదత్) శీఘ్రశబ్దము నిచ్చునది (రాసభః) ఈయదగినది (పత్వా) నడచునట్టిదియు నగు (వాజీ) అశ్వమువలె (ఆయుషః) పరిమిత వయస్సుకంటె (పురా) ముందుగా (మాప్రైతు) మరణించకుము (పురీష్యమ్) రక్షణకు హేతువగు పదార్థములందుత్తమమైన (అగ్నిమ్) విద్యుత్తును (భరన్) ధారణమొనర్చుచు (మాపాది) అటు నిటు పరుగులెత్తకుము (వృషా) అతిబలశాలి (అపామ్) జలముల (సముద్రియమ్) సముద్రమందుగలుగు (గర్భమ్) స్వీకరించదగిన (వృషణమ్) వర్షమును గలిగించునట్టి (అగ్నిమ్) సూర్యుని (భరన్) ధారణమొనర్చుచు (వీతయే) సుఖములవ్యాప్తికొరకై (ఆయాహి) ఉత్తమముగా ప్రాప్తించుము. ॥౪౬॥

భావార్థము :- రాజు మున్నగువారు తమ సంతానములను విషయలాలసలనుండి విముక్తపరచి బ్రహ్మచర్యముతో పూర్ణాయువును ప్రాప్తించుకొనునట్లు ప్రయత్నించవలయును. విద్యుత్తు, అగ్ని మున్నగువాని విజ్ఞానముచే ధర్మయుక్త వ్యవహారముల నున్నతిచేయవలెను. ॥౪౬॥

46.O noble son, like the fast moving, neighing, neighing, running, strong horse, die not ere thy time. Utilising electricity for the safety, waste not thy energy. Just as the powerful, adorable sun takes away waters from the sea, and causes rain, so shouldst thou come hither for bestowing happiness!.

౪౭౭. ఋతమిత్యస్య త్రిత ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, విరాడ్బ్రాహ్మీ త్రిష్టుప్ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

మనుష్యైః కిం కిమాచరణీయం కిం కిం చ త్యక్తవ్యమిత్యాహ.

మానవులేమేమి ఆచరించవలయును? ఏమేమి త్యజించ వలయును?

౪౭౭ ఋతఀ సత్యమృతఀ సత్యమగ్నిం పురీష్యమఙ్గిరస్వద్భరామః। ఓషధయః ప్రతి మోదధ్వమగ్నిమేతఀ శివమాయన్తమభ్యత్ర యుష్మాః। వ్యస్యన్ విశ్వాఽ అనిరాఽ అమీవా నిషీదన్నో అప దుర్మతిం జహి ॥౪౭॥

ప.విః- ఋతమ్, సత్యమ్, ఋతమ్, సత్యమ్, అగ్నిమ్, పురీష్యమ్, అఙ్గిరస్వత్, భరామః, ఓషధయః,ప్రతి,మోదధ్వమ్, అగ్నిమ్, ఏతమ్, శివమ్, ఆయన్తమిత్యా + యన్తమ్, అభి, అత్ర, యుష్మాః, వ్యస్యన్నితి వి + అస్యన్, విశ్వాః అనిరాః, అమీవాః, నిషీదన్, నిసీదన్నితి ని + సీదన్, నః, అప,దుర్మతిమితి దుః + మతిమ్, జహి ॥౪౭॥

పదార్థః:-(ఋతమ్) యథార్థమ్ (సత్యమ్) అవినశ్వరమ్ (ఋతమ్) అవ్యభిచారి (సత్యమ్) సత్సు పురుషేషు సాధు సత్యం మానం భాషణం కర్మ చ (అగ్నిమ్) విద్యుతమ్ (పురీష్యమ్) పాలనసాధనేషు భవమ్ (అఙ్గిరస్వత్) వాయువత్ (భరామః) ధరామః (ఓషధయః) యవాదయః (ప్రతి) (మోదధ్వమ్) సుఖయత (అగ్నిమ్) (ఏతమ్) పూర్వోక్తమ్ (శివమ్) మంగళకారిణమ్ (ఆయన్తమ్) ప్రాప్నువన్తమ్ (అభి) ఆభిముఖ్యే (అత్ర) (యుష్మాః) యుష్మాన్. అత్ర వాచ్ఛన్దసీతి శసో నాదేశాభావః (వ్యస్యన్) వివిధతయా ప్రక్షిపన్ (విశ్వాః) సర్వాః (అనిరాః) నితరాం దాతుమయోగ్యాః (అమీవాః) రోగపీడాః (నిషీదన్) అవస్థితః సన్ (నః) అస్మాకమ్ (అప) దూరీకరణే (దుర్మతిమ్) దుష్టాం మతిమ్ (జహి) నాశయ. ॥ ౪౭ ॥

అన్వయః :-హే సన్తానాః! యథా వయమృతం సత్యమృతం సత్యం పురీష్యమగ్నిమఙ్గిరస్వద్భరామః, తథా ఏతమాయన్తం శివమగ్నిం భృత్వా యూయమప్యభిమోదధ్వమ్. యా ఓషధయో యుష్మాః ప్రతి ప్రాప్నువన్తి తా వయం భరామః. హే వైద్య! త్వం విశ్వా అనిరా అమీవా వ్యస్యన్నత్ర నిషీదన్నో దుర్మతిమపజహి దూరీకుర్విత్యేనం ప్రార్థయత. ॥౪౭॥

భావార్థః :-మనుష్యా ఋతం సత్యం పరం సత్యం కారణం బ్రహ్మోపరమృతం సత్యమవ్యక్తం జీవాఖ్యం సత్యభాషణాదికం ప్రకృతిజమగ్న్యోషధిసమూహం చ విద్యయా శరీరస్య జ్వరాదిరోగానాత్మనోఽ విద్యాదీంశ్చ నిరస్య మాదకద్రవ్యత్యాగేన సుమతిం సంపాద్య సుఖం ప్రాప్య నిత్యం మోదన్తాం మా కదాచిదేతద్విపరీతా చరణేన సుఖం హిత్వా దుఃఖసాగరే పతన్తు. ॥౪౭॥

పదార్థము :-ఓ ఉత్తమ సంతానమా! మేమెట్లు (ఋతమ్) యథార్థమగు (సత్యమ్) నాశరహితమగు (ఋతమ్) వ్యభిచారరహితమగు [తప్పుమార్గముకాని] (సత్యమ్) సత్పురుషశ్రేష్ఠుడు అనగా సత్యమునే నమ్ముచు, పలుకుచు, ఆచరించునట్టి (పురీష్యమ్) రక్షణసాధనమునందుత్తమ (అగ్నిమ్) విద్యుత్తును (అఙ్గిరస్వత్) వాయువువలె (భరామః) ధరించుచున్నామో (ఏతమ్) ఈ పైనదెలిపిన (ఆయన్తమ్) ప్రాప్తించినట్టి (శివమ్) శుభప్రదమగు (అగ్నిమ్) విద్యుత్తును పొంది మీరును (అభిమోదధ్వమ్) ఆనందితులగుడు (ఓషధయః) యవలు, గోధుమలు మున్నగు ఓషధులు (యుష్మాః) మీకు (ప్రతి)

లభించునవి మేము ధరించునట్లు మీరును యొనర్పుడు. ఓ వైద్యుడా! నీవు (విశ్వాః) సమస్తములగు (అనిరాః) ఎప్పుడును రాకూడని (అమీవాః) రోగముల పీడలను (వ్యస్యన్) సకలవిధముల దూరమొనర్చుచు (అత్ర) ఈ ఆయుర్వేద విద్యయందు (నిషీదన్) స్థితుడవైయుండి (నః) మాయొక్క (దుర్మతిమ్) దుష్టబుద్ధులను (అపజహి) సకల విధములుగ దూరమొనర్పుము. ఈ విధముగ ఈ వైద్యుని ప్రార్థించుడు. ॥౪౭॥

భావార్థము :- ఓ మానవులారా! మీరు యథార్థము, అవినాశి, పరమ కారణస్వరూపము నగు బ్రహ్మను, ద్వితీయ కారణమగు యథార్థము, అవినాశి, అవ్యక్తరూపుడగు ఆత్మను సత్యభాషణము మున్నగువానిని, ప్రకృతినుండి పుట్టిన అగ్ని, ఓషధులు మున్నగు పదార్థములను ధారణమొనర్చుకొని విద్యచేత శారీరకసంబంధ జ్వరము మున్నగు వ్యాధులను, ఆత్మసంబంధ అవిద్యమున్నగు దోషములను దూరపరచుకొని, మాదకపదార్థములను త్యజించి, ఉత్తమబుద్ధిని పొంది సౌఖ్యములననుభవించుచు సదా ఆనందితులగుడు. ఇందుకు విపరీతముగ నడచి సుఖములను దూరమొనర్చుకొని దుఃఖసాగరమున బడిపోవకుడు. ॥౪౭॥

47.O good childre,just as we realise, like air, the true, indestructible,steady,excellent, protection-affording electricity, so should ye remain happy, after mastering this auspicious electricity. The medicinal food like barley, which ye obtain, is secured by us also!.

O physician, remove form us in various ways the unimpartible pain of diseases, and being well versed in medical science, abnish all our evil thoughts!.

౪౭౮. ఓషధయ ఇత్యస్య త్రిత ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, భురిగనుష్టుప్ఛన్దః, గాన్ధారః స్వరః.

స్త్రియోఽపి కిం కిమాచరేయురిత్యాహ. స్త్రీలును యేమేమి ఆచరించవలయును?

౪౭౮ ఓషధయః ప్రతిగృభ్ణీత పుష్పవతీః సుపిప్పలాః।

అయం వో గర్భ ఋత్వియః ప్రత్నꣳ సధస్థమాసదత్ ॥౪౮॥

ప. విః- ఓషధయః, ప్రతి, గృభ్ణీత, పుష్పవతీరితి పుష్ప+వతీః, సుపిప్పలా ఇతి సు+పిప్పలాః, అయమ్, వః, గర్భః, ఋత్వియః, ప్రత్నమ్, సధస్థమితి సధ + స్థమ్, ఆ, అసదత్ ॥౪౮॥

పదార్థః :- (ఓషదయః) సోమాదయః (ప్రతి) (గృభ్ణీత) గృహ్ణీత (పుష్పవతీః) శ్రేష్ఠాని పుష్పాణి యాసాం తాః (సుపిప్పలాః) శోభనఫలాః (అయమ్) (వః) యుష్మాకమ్ (గర్భః) (ఋత్వియః) ఋతుః ప్రాప్తోఽస్య సః (ప్రత్నమ్) పురాతనమ్ (సధస్థమ్) సహస్థానమ్ (ఆ) (అసదత్) ప్రాప్నుయాత్. ॥౪౮॥

అన్వయః :- హే స్త్రియో! యూయం యా ఓషధయః సన్తి యాభ్యోఽయమృత్వియో గర్భో వః ప్రత్నం సధస్థం గర్భాశయమాసదత్తాః పుష్పవతీః సుపిప్పలా ఓషధీః ప్రతి గృభ్ణీత. ॥ ౪౮ ॥

భావార్థః :-మాతాపితృభ్యాం కన్యాభ్యో వ్యాకరణాదికమధ్యాప్య వైద్యకశాస్త్రమధ్యాపనీయమ్. యత ఇమా ఆరోగ్యకారికా గర్భసంపాదినీరోషధీర్విజ్ఞాయ సుసంతానాన్యుత్పాద్య సతతం ప్రమోదేరన్.॥౪౮॥

పదార్థము :- ఓ మహిళామణులారా! మీ రెల్లరును (ఓషధయః) సోమలత మున్నగు ఓషధులచే (అయమ్) ఈ (ఋత్వియః) సరిగా ఋతుకాలమును ప్రాప్తించుకొనిన (గర్భః) గర్భమును (వః) మీయొక్క (ప్రత్నమ్) ప్రాచీనమును (సధస్థమ్) నియత స్థానమునున్న గర్భాశయమును (ఆ అసదత్) ప్రాప్తించుగాక! (పుష్పవతీః) శ్రేష్ఠమగు పుష్పములతోగల (సుపిప్పలాః) చక్కని ఫలములతో గూడియున్న ఓషధులను (ప్రతిగృభ్ణీత) నిశ్చయమొనర్చి గ్రహణమొనర్చుడు.॥౪౮॥

భావార్థము :- తల్లిదండ్రులు తమ కన్యలకు వ్యాకరణము మున్నగు శాస్త్రములను, వైద్యక శాస్త్రములను చక్కగా చదివించవలెను. అందువల్ల నా కన్యలు రోగనిరాసణ, రోగనాశకములు మరియు గర్భస్థాపకములు నగు ఓషధుల గుణకర్మస్వభావముల నెరిగి ఉత్తమసంతానవతులై సదా ఆనంద మనుభవించ వలయును. ॥౪౮॥

౪౮ O women, use medicinal plants laden with bloom and goodly fruit, so that your conception experienced at the time of menstruation may stay in the womb in its proper place. Use the medicines prepared from nice flowery herbs full of fruits!.

౪౯. వి పాజసేత్యస్యోత్కీల ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, త్రిష్టుప్ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

వివాహసమయే స్త్రీపురుషౌ కిం కిం ప్రతిజానీయాతామిత్యుపదిశ్యతే.

వివాహసమయమున వధూవరు లేమి ప్రతిజ్ఞ యొనర్చవలెను?

౪౯ వి పాజసా పృథునా శోశుచానో బాధస్వ ద్విషో రక్షసోఽ అమీవాః।
సుశర్మణో బృహతః శర్మణి స్యామగ్నేరహꣳ సుహవస్య ప్రణీతౌ ॥౪౯॥

ప.వి:- వి, పాజసా, పృథునా, శోశుచానః, బాధస్వ, ద్విషః, రక్షసః, అమీవాః, సుశర్మణ ఇతి సు + శర్మణః, బృహతః, శర్మణి, స్యామ్, అగ్నేః, అహమ్, సుహవస్యేతి సు + హవస్య ప్రణీతౌ, ప్రనీతా వితి ప్ర + నీతౌ ॥౪౯॥

పదార్థః :-(వి) వివిధేన (పాజసా) బలేన, పాతేర్బలేజుట్చ. ఉ. ౪.౧౦౨ ఇత్యసున్. పాజ ఇతి బలనా----- నిఘం ౨,౯. (పృథునా) విస్తీర్ణేన (శోశుచానః) భృశం శుచిః సన్ (బాధస్వ) (ద్విషః) శత్రుభూతా వ్యభిచారిణీర్వ్యసనీః (రక్షసః) దుష్టాః (అమీవాః) రోగఇవ ప్రాణినాం పీడకాః (సుశర్మణః)

సుశోభితగృహస్య (బృహతః) మహతః (శర్మణి) సుఖకారకే గృహే (స్యామ్) వర్తేయ (అగ్నేః) అగ్నివద్దేదీప్యమానస్య (అహమ్) పత్నీ (సుహవస్య) శోభనో హవో గ్రహణం దానం వా యస్య తస్య (ప్రణీతౌ) ప్రకృష్టాయాం ధర్మ్యాయాం నీతౌ.॥౪౯॥

అన్వయః :-హే పతే! యది త్వం పృథునా విపాజసా బలేన సహ శోశుచానః సదా వర్తేథా అమీవా రక్షసో ద్విషో బాధస్వ తర్హి బృహతః సుశర్మణః సుహవస్యాగ్నేస్తే శర్మణి ప్రణీతౌ చాహం పత్నీ స్యామ్.॥౪౯॥

భావార్థః :-వివాహసమయే పురుషేణ స్త్రియా చ వ్యభిచారత్యాగస్య ప్రతిజ్ఞాం కృత్వా వ్యభిచారిణీనాం స్త్రీణాం లమ్పటానాం పురుషాణాం చ సర్వథా సంగం త్యక్త్వా పరస్పరమప్యతివిషయాసక్తిం విహాయ ఋతుగామినౌ భూత్వాఽన్యోఽన్యం ప్రీత్యా వీర్యవన్త్యపత్యాన్యుత్పాదయేతామ్. నహి వ్యభిచారేణ తుల్యం స్త్రియాః పురుషస్య చాప్రియమనాయుష్యమకీర్తికరం కర్మ విద్యతే తస్మాదేతత్సర్వథా త్యక్త్వా ధర్మాచారిణౌ భూత్వా దీర్ఘాయుషౌ స్యాతామ్. ॥౪౯॥

పదార్థము :-ఓ పతీ! నీవు (పృథునా) విస్తృతము (వి) వివిధ ప్రకారముల (పాజసా) బలముతో (శోశుచానః) సదాశుచివంతుడవగుము. మరియు (అమీవాః) రోగములవలె ప్రాణులకు పీడలను గలిగించువారు (రక్షసః) దుష్టులు (ద్విషః) శత్రురూపమునందున్న వ్యభిచారిణీస్త్రీలను (బాధస్వ) తాడించుచో నేను (బృహతః) గొప్ప (సుశర్మణః) చక్కని శోభాయమానుడవు (సుహవస్య) దేనియందు ఇచ్చిపుచ్చుకొను చక్కని వ్యవహారము గలిగినట్టి (అగ్నేః) అగ్నివంటి ప్రకాశమానుడవగు నీయొక్క (శర్మణి) సుఖదాయకమగు గృహమందు (ప్రణీతౌ) ధర్మముతో గూడిన ఉత్తమనీతియందు (అహమ్) నీ పత్నినగు నేను (స్యామ్) ఉందునుగాక!॥౪౯॥

భావార్థము :-స్త్రీపురుషు లిరువురును వివాహసమయమున వ్యభిచారమును వదలివేయుటకు ప్రతిజ్ఞలొనర్చవలెను. వ్యభిచారలంపటులు లగు స్త్రీపురుషుల సాంగత్యమును వదలివేయవలెను. పరస్పరము ప్రీతియుక్తులై విషయాసక్తినివదలి ఋతుగాములుమాత్రమే యగుచు ఉత్తమ పరాక్రమసంతానముల నుత్పన్న మొనర్చవలెను. స్త్రీపురుషులకు అప్రియము, ఆయుఃక్షీణము, నిందనీయమునగుకర్మలు వ్యభిచారముతో సమానమై యుండును. కావున ఇట్టి వ్యభిచారకర్మలను సర్వవిధములుగ పరిత్యజించి ధర్మాచరణపరాయణులై పూర్ణాయుష్యమును, సౌఖ్యములను పొందవలెను.॥౪౯॥

49.O husband, resplendent with thy wide-extending strength, chastise the voluptuous and degraded women, painful to mankind like fell diseases. May I remain in your comfortable house, as the wife of one, highly graceful, pure in dealings, and lustrous like fire!.

౪౮౦. ఆపో హిష్ఠేత్యస్య సిన్ధుద్వీప ఋషిః, ఆపో దేవతాః, గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

అథ కృతవివాహౌ స్త్రీపురుషౌ అన్యోఽన్యం కథం వర్తేయాతామిత్యాహ.

వివాహితులైన దంపతులు పరస్పర మెట్లుల ప్రవర్తింపవలయును?

౪౮౦ ఆపో హి ష్ఠా మయోభువస్తా న ఊర్జే దధాతన।
మహే రణాయ చక్షసే ॥౫౦॥

ప.వి:- ఆపః, హి, స్థ, మయోభువ ఇతి మయః + భువః, తాః, నః, ఊర్జే, దధాతన, మహే, రణాయ, చక్షసే ॥౫౦॥

పదార్థః :-(ఆపః) ఆప ఇవ శుభగుణవ్యాపికాః (హి) ఖలు (స్థ) భవత. అత్రాన్యేషామపీతి దీర్ఘః (మయోభువః) సుఖం భావుకాః (తాః) (నః) అస్మాకమ్ (ఊర్జే) బలయుక్తాయ (దధాతన) ధరత (మహే) మహతే (రణాయ) సంగ్రామాయ (చక్షసే) ఖ్యాతుం యోగ్యాయ. ॥౫౦॥

అన్వయః :-హే జలవద్వర్తమానా ఆప ఇవ యాః స్త్రియః! యూయం మయోభువః స్థ.తా ఊర్జే మహే రణాయ చక్షసే నోహి దధాతన.॥౫౦॥

భావార్థః :-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. యథా స్త్రియః స్వపతీన్ ప్రీణయేయుస్తథైవ పతయః స్వస్య స్త్రియః సదా సుఖయన్తు. ఏతే యుద్ధకర్మణ్యపి పృథఙ్ న వసేయురర్థాత్సహైవ సదా వర్తేరన్.॥౫౦॥

పదార్థము :-(ఆపః) జలమువలె శుభగుణములందు వ్యాప్తులగు స్త్రీలారా (మయోభువః) సుఖముల ననుభవించువారు (స్థ) ఐ యున్నారో (తాః) అట్టిమీరు (ఊర్జే) బలయుక్తపరాక్రమము (మహే) గొప్పదగు (చక్షసే) చెప్పదగినదియునగు (రణాయ) సంగ్రామము కొరకు (నః) మమ్ము (హి) నిశ్చయముగ (దధాతన) ధారణమొనర్చుడు. ॥౫౦॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రములో వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. మహిళామణులు తమ పతులను సంతృప్తులుగా నుంచునట్లు పురుషులును తమ భార్యలను సదా సుఖవంతులుగ నుంచవలెను. యుద్ధకర్మలందును ఈ యిరువురు విడివిడిగానుండవలదు. ఎప్పుడును కలిసిమెలిసియే యుండ వలయును.॥౫౦॥

50.O wives, be pure and sweet like waters, and full of happiness. Stick to us steadfastly, for energy, valour, and highly memorable battle-fields!.

౪౮౧.యో వ ఇత్యస్య సిన్ధుద్వీప ఋషిః, ఆపో దేవతాః, గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయమాహ. మరల నావిషయమే చెప్పబడినది.

౪౮౧ యో వః శివతమో రసస్తస్య భాజయతేహ నః। ఉశతీరివ మాతరః ॥౫౧॥

ప.వి:- యః, వః, శివతమ ఇతి శివ + తమః, రసః, తస్య, భాజయత, ఇహ, నః, ఉశతీరివేత్యుశతీః + ఇవ, మాతరః ॥ ౫౧ ॥

పదార్థః :-(యః) (వః) యుష్మాకమ్ (శివతమః) అతిశయేన సుఖకారీ (రసః) ఆనన్దః (తస్య) (భాజయత) సేవయత (ఇహ) అస్మిన్ గృహాశ్రమే (నః) అస్మాకమస్మాన్వా (ఉశతీరివ) యథా కామయమానాః (మాతరః) జనన్యః.॥౫౧॥

అన్వయః :-హే స్త్రియో! వో న ఇహ యః శివతమో రసోఽస్తి. తస్య మాతరః పుత్రానుశతీరివ భాజయత. ॥౫౧॥

భావార్థః :-స్త్రీభిర్మాతాపితరౌ పుత్రానివ స్వం స్వం పతిం స్వా స్వా పత్నీ ప్రీత్యా సేవతామ్, ఏవమేవ స్వాం స్వాం స్త్రియం పతిశ్చ. యథా జలాని తృషాతురాన్ ప్రాణిన స్తృప్యన్తి తథైవ సుశీలతయానన్దేన తృప్తాః సన్తు.॥౫౧॥

పదార్థము :- ఓ మహిళామణులారా! (వః) మీదియును మరియు (నః) మాదియును నగు (ఇహ) ఇట్టి గృహాశ్రమమునందు (యః) ఏ (శివతమః) అత్యంతసుఖకారకము (రసః) నగు ఆనందకర్తవ్యము గలదో (తస్య) దానిని (మాతః ఉశతీరివ) ప్రేమగల తల్లి తన సంతానమునకు సేవలొనర్చునట్లు (భాజయత) సేవలనొనర్చుడు. ॥౫౧॥

భావార్థము :- ప్రియమైన తల్లిదండ్రులు తమ సంతానమును ప్రేమతో సేవించునట్లు స్త్రీలు తమ తమ పతులను సేవించుట ఉచితమైయున్నది. ఇదే విధముగ పతులును తమ తమ భార్యలను సేవించవలయును. పిపాసాతురప్రాణులను జలము తృప్తి పరచునట్లు స్త్రీపురుషులు ప్రసన్నముగ పరస్పరము ఉదార స్వభావముతో నుండుట యోగ్యము.॥౫౧॥

51.O wise, we have got to perform a highly pleasant, joyful duty in this domestic life. Just as mothers in their longing love feed the child. So should ye perform it in a spirit of love and devotion!.

౫౨. తస్మా ఇత్యస్య సిన్ధుద్వీప ఋషిః. ఆపో దేవతాః, గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయమాహ. మరల విషయ మయ్యదియే.

౫౨ తస్మాఽఅరం గమామ వో యస్య క్షయాయ జిన్వథ।
ఆపో జనయథా చ నః ॥౫౨॥

ప.వి:-తస్మై, అరమ్, గమామ, వః, యస్య, క్షయాయ, జిన్వథ, ఆపః, జనయథ, చ, నః ॥౫౨॥

పదార్థః :-(తస్మై) వక్ష్యమాణాయ (అరమ్) అలమ్. అత్ర కపిలకాదిత్వాల్లత్వమ్. (గమామ) గచ్ఛేమ (వః) యుష్మాన్ (యస్య) జనస్య (క్షయాయ) నివాసార్థాయ గృహాయ (జిన్వథ) ప్రీణయత (ఆపః) జలానీవ (జనయథ) ఉత్పాదయత. అత్రాన్యేషామపీతి దీర్ఘః (చ) సుఖాదీనాం సముచ్చయే (నః) అస్మాకమ్. ॥౫౨॥

అన్వయః :-హే ఆపో! జలవద్వర్తమానాః యా యూయం నః క్షయాయ జిన్వథ జనయథ చ తా వో యుష్మాన్వయమపరం గమామ యస్య ప్రతిజ్ఞాతస్య ధర్మవ్యవహారస్య పాలికా భవత తస్మైవ వయమపి భవేమ. ॥౫౨॥

భావార్థః :-పురుషో యస్యాః స్త్రియః పతిర్యస్య పురుషస్య యా స్త్రీ పత్నీ భవేత్సా సా చ పరస్పరస్యానిష్టం కదాపి న కుర్యాత్. ఏవం సుఖసంతానైరలంకృతో భూత్వా ధర్మేణ గృహకృత్యాని కుర్యాతామ్. ॥౫౨॥

పదార్థము :- (ఆపః) జలమువలె శాంతస్వభావము గల మహిళామణులారా! మీరు (నః) మాయొక్క (క్షయాయ) నివాసస్థానములకై (జిన్వథ) తృప్తిగా (చ) మరియు (జనాయథ) ఉత్తమ సంతానము నుత్పన్నపరచుడు (వః) అట్టి మిమ్ము మేము (అరమ్) సామర్థ్యముగా (గమామ) ప్రాప్తింతుముగాక! (యస్య) మీరు ప్రతిజ్ఞయొనర్చిన ధర్మయుక్తవ్యవహారమును పాలించునట్టివా రగుడు. మేమును దానిని పాలించువార మగుదుముగాక! ॥౫౨॥

భావార్థము :-భార్యాభర్తలగు స్త్రీపురుషులు పరస్పరమెప్పుడును అనిష్టము నాలోచించక సుఖముగా ఉత్తమ సంతానములతో శోభావంతులగుచు ధర్మయుక్తముగ గృహకార్యముల నొనర్చుకొనుచుండ వలయును. ॥౫౨॥

52.O wives, calm like waters, be contented in our house, and rear good sons. May we nobly attain to ye!.

౪౮౩. మిత్ర ఇత్యస్య సిన్ధుద్వీప ఋషిః, మిత్రో దేవతా, ఉపరిష్టాద్ బృహతీ ఛన్దః, మధ్యమః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయమాహ. మరల విషయ మయ్యదియే.

౪౮౩ మిత్రః సꣳసృజ్య పృథివీం భూమిం చ జ్యోతిషా సహ।
సుజాతం జాతవేదసమయక్ష్మాయ త్వా సꣳసృజామి ప్రజాభ్యః ॥౫౩॥

ప.వి:-మిత్రః, సంసృజ్యేతి సమ్ + సృజ్య, పృథివీమ్, భూమిమ్, చ, జ్యోతిషా, సహ, సుజాతమితి సు + జాతమ్, జాతవేదసమితి జాత + వేదసమ్, అయక్ష్మాయ, త్వా, సమ్ సృజామి, ప్రజాభ్య ఇతి ప్ర + జాభ్యః ॥౫౩॥

పదార్థః :-(మిత్రః) సర్వేషాం సుహృత్సన్ (సంసృజ్య) సంసర్గీ భూత్వా (పృథివీమ్) అన్తరిక్షమ్ (భూమిమ్) క్షితిమ్ (చ) (జ్యోతిషా) విద్యాన్యాయసుశిక్షాప్రకాశేన (సహ) (సుజాతమ్) సుష్ఠుప్రసిద్ధమ్ (జాతవేదసమ్) ఉత్పన్నం వేదవిజ్ఞామ్ (అయక్ష్మాయ) ఆరోగ్యాయ (త్వా) త్వామ్ (సమ్) (సృజామి) నిష్పాదయామి (ప్రజాభ్యః) పాలనీయాభ్యః ॥౫౩॥

అన్వయః :-హే పతే! యస్త్వం మిత్రః ప్రజాభ్యోఽయక్ష్మాయ జ్యోతిషా సహ పృథివీం భూమిం చ సంసృజ్య మాం సుఖయసి. తం సుజాతం జాతవేదసం త్వాఽహమప్యేతదర్థం సంసృజామి ॥౫౩॥

భావార్థః :-స్త్రీపురుషాభ్యాం సద్గుణవిద్వదాసంగాచ్ఛ్రేష్ఠాచారం కృత్వా శరీరాత్మనోరారోగ్యం సంపాద్య సుప్రజా ఉత్పాదనీయాః ॥౫౩॥

పదార్థము :- ఓ పతీ! నీవు (మిత్రః) సకలప్రాణులకు మిత్రుడవై (ప్రజాభ్యః) పాలించదగిన ప్రజల (అయక్ష్మాయ) ఆరోగ్యముకొరకు (జ్యోతిషా) విద్య మరియు న్యాయముల ఉత్తమ శిక్షాప్రకాశముల (సహ)తో గూడ (పృథివీమ్) అంతరిక్షమును (చ) మరియు (భూమిమ్) పృథివితోగూడ (సంసృజ్య) సంబంధపరచి నాకు సుఖము నిచ్చుచున్నావు. అట్టి (సుజాతమ్) ఉత్తమప్రసిద్ధుడవు (జాతవేదసమ్) వేదముల నెరిగినవాడవును అగు (త్వా) నిన్ను నేను (సంసృజామి) ప్రసిద్ధపరతును. ॥౫౩॥

భావార్థము :- స్త్రీపురుషులు శ్రేష్ఠగుణవంతులగు విద్వాంసుల సాంగత్యమున శుద్ధమగు ఆచరణములచే శారీరిక, ఆత్మిక ఆరోగ్యములను పొంది ఉత్తమోత్తమ సంతానముల నుత్పన్నమొనర్చవలెను. ॥౫౩॥

53.O husband, friend unto all, for the health of the people, with the aid of knowledge, justice and instruction, having determined the earth and space. thou givest me pleasure: I bring fame untg thee, master of the vedas, and enjoying good reputation!.

౫౪. రుద్రా ఇత్యస్య సింధుద్వీప ఋషిః, రుద్రా దేవతాః, అనుష్టుప్ ఛన్దః, గాన్ధారః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయమాహ. మరల నా విషయమే.

౫౪ రుద్రాః సంసృజ్య పృథివీం బృహజ్జ్యోతిః సమీధిరే।
తేషాం భానురజస్రఽ ఇచ్ఛుక్రో దేవేషు రోచతే ॥౫౪॥

ప.విః-రుద్రాః, సర్గ్య సృజ్యేతి సమ్ + సృజ్య, పృథివీమ్, బృహత్, జ్యోతిః, సమ్, ఈధిరే, తేషామ్, భానుః, అజస్రః, ఇత్, శుక్రః, దేవేషు, రోచతే ॥౫౪॥

పదార్థః :- (రుద్రాః) యథా ప్రాణరూపా వాయవః (సంసృజ్య) సూర్యముత్పాద్య (పృథివీమ్) భూమిమ్ (బృహత్) మహత్ (జ్యోతిః) ప్రకాశమ్ (సమ్) (ఈధిరే) దీపయన్తి (తేషామ్) వాయూనాం సకాశాదుత్పాద్య (భానుః) సూర్యః (అజస్రః) బహురజస్రం ప్రకాశో నిరన్తరః విద్యతే యస్మిన్ సః, అత్ర అర్శఆదిత్వాదచ్ (ఇత్) ఇవ (శుక్రః) భాస్వరః (దేవేషు) దివ్యేషు పృథివ్యాదిషు (రోచతే) ప్రకాశతే. ॥౫౪॥

అన్వయః :-హే స్త్రీపురుషాః! యథా రుద్రాః సూర్యం సంసృజ్య పృథివీం బృహజ్జ్యోతిః సమీధిరే తేషాం సకాశాదుత్పన్నః శుక్రో భానుర్దేవేష్వజస్రో రోచత ఇదివ విద్యాన్యాయార్కముత్పాద్య ప్రజాజనాన్ ప్రకాశయతే తేభ్యః ప్రజాసు దివ్యాని సుఖాని ప్రచారయత. ॥౫౪॥

భావార్థః :-అత్రోపమాలంకారః, యథా వాయుః సూర్యస్య సూర్యః ప్రకాశస్య ప్రకాశశ్చక్షుష వ్యవహారస్య చ కారణమస్తి, తథైవ స్త్రీపురుషాః పరస్పరస్య సుఖస్య సాధనోపసాధనకారిణో భూత్వా సుఖాని సాధయేయుః. ॥౫౪॥

పదార్థము :-ఓ స్త్రీపురుషులారా! ఎట్లు (రుద్రాః) ప్రాణవాయువుయొక్క అవయవరూపముగు సమానమొనర్చి వాయువులను (సంసృజ్య) సూర్యునుత్పన్నమొనర్చు (పృథివీమ్) భూమిని (బృహత్) మహా (జ్యోతిః) ప్రకాశముతోగూడ (సమీధిరే) ప్రకాశపరచునట్లు (తేషామ్) వానినుండి యుత్పన్నమైన (శుక్రః) కాంతివంతమగు (భానుః) సూర్యుడు (దేవేషు) దివ్యమగు పృథివి మున్నగువానియందు (అజస్రః) నిరంతరము (రోచతే) ప్రకాశించుచున్నాడో (ఇత్) అదేవిధముగ విద్యాన్యాయరూప సూర్యు నుత్పన్నమొనర్చి ప్రజలను ప్రకాశవంతులుగ నొనర్చి వారిద్వారా ప్రజలందు సుఖమును వ్యాపింపజేయుడు. ॥౫౪॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమున ఉపమాలంకారము గలదు. వాయువు సూర్యునకు, సూర్యుడు ప్రకాశమునకు, ప్రకాశము కన్నులతో చూచు దృశ్యములకు కారణమై యున్నట్లు స్త్రీపురుషులు సుఖముల ప్రసాదించు సాధనోపసాధనములను సమకూర్చుకొని సౌఖ్యములను సాధించవలయును. ॥౫౪॥

54.O husband and wife, just as airs, making the sun shine, set the earth aglow with lofty ligh: and as the brilliant sun, born of airs, sheds constant light on material objects, so shoudst ye enlighten the people, with knowledge and justice and bring happiness unto them!.

౫౫. సంసృష్టామిత్యస్య సిన్ధుద్వీప ఋషిః, సినీవాలీ దేవతా, విరాడనుష్టుప్ఛన్దః, గాన్ధారః స్వరః.

స్త్రీభిః కింభూతాః సేవికా రక్షణీయా ఇత్యాహ. స్త్రీలు ఎటువంటి దాసిని ఉంచవలయును?

౪౮౫ సꣳ సృష్టాం వసుభీ రుద్రైః ధీరైః, కర్మణ్యాం మృదమ్।

హస్తాభ్యాం మృద్వీం కృత్వా సినీవాలీ కృణోతు తామ్ ॥౫౫॥

ప.వి:-సꣳ సృష్టామితి సమ్ +సృష్టామ్, వసుభిరితి వసు + భిః, రుద్రైః, ధీరైః, కర్మణ్యామ్, మృదమ్, హస్తాభ్యామ్, మృద్వీమ్, కృత్వా, సినీవాలీ, కృణోతు, తామ్ ॥౫౫॥

పదార్థః :-(సంసృష్టామ్) సమ్యక్ సుశిక్షయా నిష్పాదితామ్ (వసుభిః) కృతేన చతుర్వింశతివర్ష బ్రహ్మచర్యేణ ప్రాప్తవిద్యైః (రుద్రైః) సేవితేన చతుశ్చత్వారింశద్వర్షబ్రహ్మచర్యేణ విద్యాబలయుక్తైః (ధీరైః) సుసంయమైః (కర్మణ్యామ్) యా కర్మభిః సంపద్యతే తామ్. అత్ర కర్మవేషాద్యత్.అ.౫.౧.౧౦౦ ఇతి కర్మశబ్దాత్ సంపాదిన్యర్థే యత్ (మృదమ్) కోమలాఙ్గీమ్ (హస్తాభ్యామ్) (మృద్వీమ్) మృదుగుణస్వభావామ్ (కృత్వా) (సినీవాలీ) యా సినీః ప్రేమబద్ధాః కన్యా బలయతి సా (కృణోతు) కరోతు (తామ్).॥౫౫॥

అన్వయః :-హే పతే! భవాన్ శిల్పీ హస్తాభ్యాం కర్మణ్యాం మృదమివ ధీరైర్వసుభీ రుద్రైర్యాశిక్షయా సంసృష్టాం మృద్వీం కృణోతు యా సినీవాలీ వర్తతే తాం స్త్రియం కృత్వా సుఖయతు. ॥ ౫౫ ॥

భావార్థః:-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలఙ్కారః, యథా కులాలాదిభిః శిల్పిభిర్జలేన మృత్తికాం కోమలాం కృత్వా తత్సంభూతాన్ ఘటాదీన్ రచయిత్వా సుఖకార్యాణి సాధ్నువన్తి, తథైవ విద్వద్భిర్మాతాపితృభిః శిక్షితా హృద్యాః కన్యాః బ్రహ్మచారిణో వివాహాయ సంగృహ్య గృహకృత్యాని సాధ్నువన్తు. ॥ ౫౫ ॥

పదార్థము :-ఓ పతీ! నీవు శిల్పివలె (హస్తాభ్యామ్) హస్తములతో (కర్మణ్యామ్) కర్మచే సిద్ధపరచబడిన (మృదమ్) మట్టిని యోగ్యవంతముగ జేయునట్లు (ధీరైః) ఉత్తమ సంయమముగల (వసుభిః) ఇరువదినాలుగు వత్సరముల బ్రహ్మచర్యవ్రతదీక్షతో విద్యలను ప్రాప్తించుకొనిన (రుద్రైః) మరియు నలుబదినాల్గు వత్సరముల బ్రహ్మచర్యవ్రతదీక్షచే విద్యాబలములను పూర్ణముగా సంపాదించుకొనినవారిద్వారా (సంసృష్టామ్) ఉత్తమ శిక్షణలను ప్రాప్తించుకొనినట్టి బ్రహ్మచారిణీయువతిని (మృద్వీమ్) కోమలగుణకర్మస్వభావవనితనుగ (కృణోతు) చేయుము. మరియు నే స్త్రీ (సినీవాలీ) ప్రేమబద్ధులగు కన్యలను శక్తిశాలినులనుగ నొనర్చునది గలదో (తామ్) అట్టియువతిని నీవు పత్నిగా (కృత్వా) చేసికొని సుఖవంతుడవగుము.॥౫౫॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమందు వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. కుమ్మరి మున్నగు కార్మికులు జలముచే మట్టిని మృదువుగ జేసికొని కడవలు మున్నగు పాత్రలను నిర్మించి సుఖసాధనములను సిద్ధపరచునట్లు విద్వాంసులగు తల్లిదండ్రులచే విద్యలనుపొందిన హృదయ ప్రియులగు, బ్రహ్మచారిణులగు కన్యామణులు మరియు యువకులు వివాహముద్వారా గ్రహణ మొనర్చికొని లౌకిక కార్యములను మరియు పారమార్థిక కార్యములను సిద్ధింపజేసికొనవలయును. ॥౫౫॥

55.O husband,just as a potter with the dexterity of his hand and skill,utilizes the clay, so render soft-hearted the celibate girl, well trained by the vasus, the Rudras, and the self controlled instructors. Take her as thy wife, who through love makes the girls strong!.

౫౬.సినీవాలీత్యస్య సింధుద్వీప ఋషిః అదితిర్దేవతా, విరాడనుష్టుప్ఛన్దః, గాన్ధారః స్వరః.

పునస్తదేవాహ. మరల పూర్వోక్త విషయమే.

౫౬ సినీవాలీ సుకపర్దా సుకురీరా స్వౌపశా। సా తుభ్యమదితే

మహ్యోఖాం దధాతు హస్తయోః ॥౫౬॥

ప.వి:- సినీవాలీ, సుకపర్దేతి సు + కపర్దా, సుకురీరేతి సు + కురీరా, స్వౌపశేతి సు + ఔపశా, సా, తుభ్యమ్, అదితే, మహి, ఆ, ఉఖామ్, దధాతు హస్తయోః ॥౫౬॥

పదార్థః :-(సినీవాలీ) ప్రేమాస్పదాఢ్యా (సుకపర్దా) సుకేశీ (సుకురీరా) శోభాని కురీరాణ్యలంకృతాన్యాభూషణాని యస్యాః సా. కృఞ ఉచ్చ. ఉ. ౪. ౩౪. ఇతి ఈరన్ ప్రత్యయః (స్వౌపశా) ఉప సమీపే శ్యతి తనూకరోతి యయా పాకక్రియయా సోపశా తస్యా ఇదం కర్మ ఔపశం తచ్ఛోభనం విద్యతే యస్యాః సా (సా) (తుభ్యమ్) (అదితే) అఖండితానన్దే (మహి) పూజ్యే (ఆ) (ఉఖామ్) సూపాదిసాధనీం స్థాలీమ్ (దధాతు) (హస్తయోః). ॥౫౬॥

అన్వయః:-హే మహ్యదితే! యా సినీవాలీ సుకపర్దా సుకురీరా స్వౌపశా యస్యై తుభ్యం హస్తయోరుఖాం దధాతు. సా త్వయా. సంసేవ్యా.॥౫౬॥

భావార్థః:-సతీభిః స్త్రీభిః సుశిక్షితాశ్చతురాః పరిచారికా రక్షణీయా, యతః సర్వాః పాకాది సేవా యథాకాలం స్యుః.॥౫౬॥

పదార్థము :-(మహి) సత్కారయోగ్యురాలా! (అదితే) అఖండానందముల ననుభవించగల ఓ మహిళా! (సినీవాలీ) ప్రేమతో గూడిన (సుకపర్దా) చక్కని కేశములుగల (సుకురీరా!) ఉత్తమ శ్రేష్ఠకర్మలనొనర్చునది (స్వౌపశా) ఉత్తమ స్వాదిష్ట ఖాద్యపదార్థముల సిద్ధపరచు (తుభ్యమ్) నీయొక్క (హస్తయోః) హస్తములందు (ఉఖామ్) పప్పులు మున్నగువానిని పాకమొనర్చు పాత్రను (దధాతు) ధారణమొనర్చగల (సా) మహిళను నీవు చక్కగా సేవించుము. ॥౫౬॥

భావార్థము :-శ్రేష్ఠులగుస్త్రీలు శిక్షితురాండ్రు, చతురులునగు దాసీలను సకాలమున పాకాదులను సిద్ధపరచగలవారినే పాచకకర్త్రిలుగా నియమించవలెను.॥౫౬॥

56.O venerable, ever-happy wife, utilise the services of a maid servant, who, full of love, with lovely looks, nobleminded, cooker of nice meals, places the cooking-pan in thy hands!

౪౮౭.ఉఖామిత్యస్య సిన్ధుద్వీప ఋషిః, అదితిర్దేవతా, భురిగ్బృహతీ ఛన్దః, మధ్యమః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయమాహ. మరల విషయ మయ్యదియే.

౪౮౭ ఉఖాం కృణోతు శక్త్యా బాహుభ్యామదితిర్ధియా। మాతా పుత్రం

యథోపస్థే సాగ్నిం బిభర్తు గర్భఽ ఆ మఖస్య శిరోఽసి ॥౫౭॥

ప.విః- ఉఖామ్, కృణోతు, శక్త్యా, బాహుభ్యామితి బాహుభ్యామ్, అదితిః, ధియా, మాతా, పుత్రమ్, యథా, ఉపస్థ ఇత్యుప+స్థే, సా, అగ్నిమ్, బిభర్తు, గర్భే, ఆ, మఖస్య, శిరః, అసి ॥౫౭॥

పదార్థః :-(ఉఖామ్) పాకస్థాలీమ్ (కృణోతు) (శక్త్యా) పాకవిద్యాసామర్థ్యేన (బాహుభ్యామ్) (అదితిః) జననీ (ధియా) ప్రజ్ఞయా కర్మణా వా (మాతా) (పుత్రమ్) (యథా) (ఉపస్థే) స్వాఙ్గే (సా) పత్నీ (అగ్నిమ్) అగ్నిమివ వర్తమానం వీర్యమ్ (బిభర్తు) (గర్భే) కుక్షౌ (ఆ) (మఖస్య) యజ్ఞస్య (శిరః) ఉత్తమాఙ్గవద్వర్తమానః (అసి). ॥౫౭॥

అన్వయః :-హే గృహస్థ! యతస్త్వం మఖస్య శిరోఽసి తస్మాద్భవాన్ ధియా శక్త్యా బాహుభ్యాముఖాం కృణోతు. యాఽదితిస్తే స్త్రీ వర్తతే సా గర్భే యథా మాతోపస్థే పుత్రం ధరతి,తథాఽగ్నిమాబిభర్తు.॥౫౭

భావార్థః :-అత్రోపమాలంకారః. కుమారౌ కన్యావరౌ బ్రహ్మచర్యేణ విద్యాసుశిక్షే పూర్ణే కృత్వా బలబుద్ధిపరాక్రమయుక్తసంతానోత్పాదనాయ వివాహం కృత్వా వైద్యకశాస్త్రరీత్యా మహౌషధిజం పాకం విధాయ విధివద్గర్భాధానం కృత్వోత్తరపథ్యం విదధ్యాతామ్. పరస్పరం సుప్రీత్యా వర్తిత్వాఽపత్యస్య గర్భాధానాదికర్మాణి కుర్యాతామ్. ॥౫౭॥

పదార్థము :-ఓ గృహస్థుడా! ఏ కారణమున నీవు (మఖస్య) యజ్ఞముయొక్క (శిరః) ఉత్తమాంగముగనై (అసి) ఉన్నవాడవో ఆ కారణమున (ధియా) బుద్ధి మరియు కర్మచే (శక్త్యా) పాకవిద్యాసామర్థ్యముచే మరియు (బాహుభ్యామ్) రెండు బాహువులచే (ఉఖామ్) వంటపాత్రలను (కృణోతు) సిద్ధపరచుము (అదితిః) జననియగు నీ స్త్రీ (సా) ఆమె (గర్భే) తన గర్భమునందు (యథా) ఎట్లు (మాతా) తల్లి (ఉపస్థే) తన

యొడియందు (పుత్రమ్) పుత్రులను సుఖపూర్వకముగ గూర్చుండబెట్టుకొనునో అట్లు (అగ్నిమ్) అగ్నివంటి తేజోవంతమగు వీర్యమును (ఆ బిభర్తు) ధరించుగాక!॥౫౭॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమునందు ఉపమాలంకారము గలదు. వివాహముకాని బ్రహ్మచారిణులు బ్రహ్మచారులు విద్యాశిక్షణలను పూర్తిజేసికొని బలబుద్ధిగల వీరసంతానమును గనుటకై వైద్యశాస్త్ర విధానముగ ఉత్తమ ఓషధులను పాకముజేసికొని విధివిధానముగ గర్భాధానము తరువాత పథ్యముగానుండవలెను. పరస్పరము సౌహార్ద్ర మిత్రత్వముతో సంతానముల సంస్కారములను చక్కగా నిర్వర్తించవలెను.॥౫౭॥

57.O householder, thou art the head of domestic yajna. Prepare medicines with thy cooking skill, thy arms, and thy intellect, May thy wife bear semen in her womb, as a mother bears her son in her lap!.

౫౮. వసవస్త్వేత్యస్య సింధుద్వీప ఋషిః, వసురుద్రాదిత్యవిశ్వేదేవా దేవతాః, పూర్వార్ధస్యోత్తరార్ధస్య చోత్కృతీ ఛన్దసీ, షడ్జః స్వరః.

పునర్దమ్పతీ కింకృత్వా కింకుర్యాతామిత్యుపదిశ్యతే. స్త్రీపురుషు లేమి చేయుచు యెట్లు మెలగవలయును?

౫౮ వసవస్త్వా కృణ్వన్తు గాయత్రేణ ఛన్దసాఽఙ్గిరస్వద్ధ్రువాసి పృథివ్యసి
ధారయా మయి ప్రజాఀ రాయస్పోషం గౌపత్యఀ సు
వీర్యఀసజాతాన్ యజమానాయ రుద్రాస్త్వా కృణ్వన్తు త్రైష్టుభేన
ఛన్దసాఽఙ్గిరస్వద్ ధ్రువాస్యన్తరిక్షమసి ధారయా మయి ప్రజాం
రాయస్పోషం గౌపత్యఀ సువీర్యఀ సజాతాన్ యజమానాయాఽఽ
దిత్యాస్త్వాకృణ్వన్తు జాగతేన ఛన్దసాఽఙ్గిరస్వద్ ధ్రువాసి ద్యౌరసి
ధారయా మయి ప్రజాం రాయస్పోషం గౌపత్యఀ సువీర్యఀ
సజాతాన్యజమానాయ విశ్వే త్వా దేవా వైశ్వానరాః
కృణ్వన్త్వానుష్టుభేన ఛన్దసాఙ్గిరస్వద్ధ్రువాసి దిశోఽసి ధారయా

మయి ప్రజాం రాయస్పోష గౌపత్యం సువీర్యం సజాతాన్
యజమానాయ ॥౫౮॥

ప. వి:- వసవః త్వా, కృణ్వన్తు, గాయత్రేణ, ఛన్దసా, అఙ్గిరస్వత్, ధ్రువా, అసి, పృథివీ, అసి, ధారయ, మయి ప్రజామితి ప్ర+ జామ్, రాయః, పోషమ్, గౌపత్యమ్, సువీర్యమితి సు + వీర్యమ్, సజాతానితి స + జాతాన్, యజమానాయ, రుద్రాః, త్వా, కృణ్వన్తు, త్రైష్టుభేన, త్రైస్తుభేనేతి త్రై+స్తుభేన, ఛన్దసా, అఙ్గిరస్వత్, ధ్రువా, అసి, అన్తరిక్షమ్, అసి, ధారయ, మయి, ప్రజామితి ప్ర+జామ్, రాయః, పోషమ్, గౌపత్యమ్, సువీర్యమితి సు + వీర్యమ్ సజాతానితి స + జాతాన్, యజమానాయ, ఆదిత్యాః, త్వా కృణ్వన్తు, జాగతేన, ఛన్దసా, అఙ్గిరస్వత్, ధ్రువా, అసి, ద్యౌః, అసి ధారయ, మయి ప్రజామితి ప్ర+జామ్, రాయః, పోషమ్, గౌపత్యమ్। సువీర్యమితి సు+ వీర్యమ్ । సజాతానితి స + జాతాన్। యజమానాయ। విశ్వే । త్వా। దేవాః। వైశ్వానరాః, కృణ్వన్తు, ఆనుష్టుభేన, ఆనుస్తుభేనేత్యాను+స్తుభేన, ఛన్దసా, అఙ్గిర స్వత్, ధ్రువా, అసి, దిశః, అసి, ధారయ, మయి, ప్రజామితి ప్ర+జామ్ రాయః. పోషమ్, గౌపత్యమ్, సువీర్యమితి సు + వీర్యమ్, సజాతానితి స + జాతాన్ యజమానాయ ॥౫౮॥

పదార్థః :-(వసవః) వసుసంజ్ఞకా విద్వాంసః (త్వా) త్వామ్ (కృణ్వన్తు) (గాయత్రేణ) వేదవిహితేన (ఛన్దసా) (అఙ్గిరస్వత్) ధనంజయప్రాణవత్ (ధ్రువా) నిశ్చలా (అసి) (పృథివీ) పృథుసుఖకారిణీ (అసి) (ధారయ) స్థాపయ, అత్రాన్యేషామపీతి దీర్ఘః (మయి) త్వత్ప్రీతాయాం పత్న్యాం, (ప్రజామ్) సుసంతానమ్ (రాయః) ధనస్య (పోషమ్) పుష్టిమ్ (గౌపత్యమ్) గోర్ధేనోః పృథివ్యా వాచో వా పతిస్తస్య భావమ్

(సువీర్యమ్) శోభనం చ తద్వీర్యం చ తత్ (సజాతాన్) సమానాత్ప్రాదుర్భావాదుత్పన్నాన్ (యజమానాయ) విద్యాసంగమయిత్ర ఆచార్యాయ (రుద్రాః) రుద్రసంజ్ఞకా విద్వాంసః (త్వా) (కృణ్వంతు) (త్రైష్టుభేన) (ఛన్దసా) (అఙ్గిరస్వత్) ఆకాశవత్ (ధ్రువా) అక్షుబ్ధా (అసి) (అన్తరిక్షమ్) అక్షయప్రేమయుక్తా (అసి) (ధారయ) (మయి) (ప్రజామ్) సత్యబలధర్మయుక్తామ్ (రాయః) రాజశ్రియః (పోషమ్) (గౌపత్యమ్) అధ్యాపకత్వమ్ (సువీర్యమ్) సుష్ఠుపరాక్రమమ్ (సజాతాన్) (యజమానాయ) సాఙ్గోపాఙ్గవేదాధ్యాపకాయ (ఆదిత్యాః) పూర్ణవిద్యాబలప్రాప్త్యా విపశ్చితః (త్వా) (కృణ్వన్తు) (జాగతేన) (ఛన్దసా) (అఙ్గిరస్వత్) (ధ్రువా) నిష్కమ్పా (అసి) (ద్యౌః) సూర్యఇవ వర్తమానః (అసి) (ధారయ) (మయి) (ప్రజామ్) సుప్రజాతామ్ (రాయః) చక్రవర్తిరాజ్యలక్ష్మ్యాః (పోషమ్) (గౌపత్యమ్) సకలవిద్యాధిస్వామిత్వమ్ (సువీర్యమ్) (సజాతాన్) (యజమానాయ) క్రియాకౌశలసహితానాం సర్వాసాం విద్యానాం ప్రవక్త్రే (విశ్వే) సర్వే (త్వా) (దేవాః) ఉపదేశకా విద్వాంసః (వైశ్వానరాః) యే విశ్వేషు నాయకేషు రాజన్తే (కృణ్వన్తు) ఆనుష్టుభేన ఛందసా (అఙ్గిరస్వత్) సూత్రాత్మప్రాణవత్ (ధ్రువా) సుస్థిరా (అసి) (దిశః) సర్వాసు దిక్షు వ్యాప్తకీర్తిః (అసి) ధారయ (మయి) (ప్రజామ్) (రాయః) సమగ్రైశ్వర్యస్య (పోషమ్) (గౌపత్యమ్) వాక్చాతుర్యమ్ (సువీర్యమ్) (సజాతాన్) (యజమానాయ) సత్యోపదేశకాయ. ॥58॥

అన్వయః :-హే బ్రహ్మచారిణి కుమారికే! యా త్వమఙ్గిరస్వద్ధ్రువాసి పృథివ్యసి తాం త్వా గాయత్రేణ ఛన్దసా వసవో మమ స్త్రియం కృణ్వన్తు. హే కుమార బ్రహ్మచారిన్! యస్త్వమఙ్గిరస్వద్ ధ్రువోఽసి భూమివత్ క్షమావానసి యం త్వా వసవో గాయత్రేణ ఛన్దసా మమ పతిం కృణ్వన్తు స త్వం మయి ప్రజాం రాయస్పోషం గౌపత్యం సువీర్యం చ ధారయ. ఆవాం సజాతాన్ సంతానాన్ సర్వాన్యజమానాయ విద్యాగ్రహణార్థం సమర్పయేవ, హే స్త్రి! యా త్వమఙ్గిరస్వద్ ధ్రువాస్యన్తరిక్షమసి తాం త్వా రుద్రాస్త్రైష్టుభేన ఛన్దసా మమ పత్నీం కృణ్వన్తు. హే వీర! యస్త్వమఙ్గిరస్వద్ ధ్రువోఽస్యన్తరిక్షమసి యం త్వా రుద్రాస్త్రైష్టుభేన ఛందసా మమ స్వామినం కృణ్వన్తు. స త్వం మయి ప్రజాం రాయస్పోషం గౌపత్యం సువీర్యం చ ధారయ. ఆవాం సజాతాన్ సుశిక్ష్య వేదశిక్షాధ్యయనాయ యజమానాయ ప్రదద్యావ. హే విదుషి! యా త్వమఙ్గిరస్వద్ ధ్రువాఽసి ద్యౌరసి తాం త్వాదిత్యా జాగతేన ఛన్దసా మమ భార్యాం కృణ్వన్తు. హే విద్వన్! యస్త్వమంగిరస్వద్ ధ్రువోఽసి ద్యౌరసి యం త్వాదిత్యా జాగతేన ఛందసా మమాధిష్ఠాతారః కృణ్వన్తు. స త్వం మయి ప్రజాం రాయస్పోషం గౌపత్యం సువీర్యంచ ధారయ. ఆవాం సజాతాన్ జన్మతః సూపదిశ్య సర్వవిద్యాగ్రహణార్థం యజమానాయ సమర్పయేవ. హే సుభగే! యా త్వమఙ్గిరస్వద్ ధ్రువాసి దిశోఽసి తాం త్వా వైశ్వానరా విశ్వే దేవా ఆనుష్టుభేన ఛన్దసా మదధీనాం కృణ్వంతు. హే పురుష! యస్త్వమఙ్గిరస్వద్ ధ్రువోఽసి దిశోఽసి యం త్వా వైశ్వానరా విశ్వేదేవా మదధీనం కృణ్వన్తు. స త్వం మయి ప్రజాం రాయస్పోషం గౌపత్యం సువీర్యం చ ధారయ. ఆవాం సూపదేశార్థం సజాతాన్ యజమానాయ సమర్పయేవ. ॥58॥

భావార్థః :- అత్రోపమాలంకారః. యదా స్త్రీపురుషౌ పరస్పరం పరీక్షాం కృత్వాఽన్యోన్యం దృఢప్రీతౌ స్యాతామ్. తదా వేదవిధినా యజ్ఞం ప్రతత్య వేదోక్తనియమాన్ స్వీకృత్య వివాహం విధాయ ధర్మేణ సంతానాన్యుత్పాద్య యావదష్టవార్షికాః పుత్రాః పుత్ర్యశ్చ భవేయుస్తావన్మాతాపితరౌ తాన్ సుశిక్షయేతామత ఊర్ధ్వం బ్రహ్మచర్యం గ్రాహయిత్వా విద్యాధ్యయనాయ స్వగృహాదతిదూరే ఆప్తానాం విదుషాం విదుషీణాం చ పాఠశాలాసు ప్రేషయేతామ్. అత్ర యావతో ధనస్య వ్యయః కర్తుం యోగ్యోఽస్తి తావన్తం కుర్యాతామ్, నహి సన్తానానాం విద్యాదానమన్తరా కశ్చిదుపకారో ధర్మశ్చాస్తి. తస్మాదేతత్సతతం సమాచరేతామ్. ॥౫౨॥

పదార్థము :- బ్రహ్మచారిణీ కన్యామణీ! నీవు (అఙ్గిరస్వత్) ధనంజయ ప్రాణవాయువువలె (ధ్రువా) నిశ్చలవై (అసి) ఉన్నావు. మరియు (పృథివ్యసి) విస్తృతమగు సుఖముల నిచ్చుదానవై యున్నావు. అట్టి (త్వా) నిన్ను (గాయత్రేణ) వేదములందు విధానపరచినట్టి గాయత్రి మున్నగు (ఛన్దసా) ఛందములతో (వసవః) ఇరువదినాల్గుసంవత్సరములు బ్రహ్మచర్యమును పాలించినట్టి విద్వాంసులు పత్నిగ (కృణ్వన్తు) చేయుదురుగాక! ఓ కుమార బ్రహ్మచారీ! నీవు (అఙ్గిరస్వత్) ప్రాణవాయువువలె నిశ్చలుడవై యున్నావు, మరియు (పృథివీ) పృథివివంటి క్షమాయుక్తుడవై (అసి) ఉన్నావు. అట్టి (త్వా) నిన్ను (వసవః) పై దెలిపిన వసుసంజ్ఞక విద్వాంసులు (గాయత్రేణ) వేదములందు ప్రతిపాదించబడిన గాయత్రి మున్నగు (ఛన్దసా) ఛందముల ద్వార నాకు పతిగా (కృణ్వన్తు) ఒనర్చుదురుగాక! ఆ నీవు (మయి) నీ ప్రియపత్నినగు నాయందు (ప్రజామ్) చక్కని సంతానములను (రాయః) ధనములను (పోషమ్) పుష్టి (గౌపత్యమ్) గోవులు, పృథివిని మరియు వాణియొక్క స్వామిత్వము (సువీర్యమ్) ఉత్తమ పరాక్రమమును (ధారయ) స్థాపించుము. మన మిరువురము (సజాతాన్) ఒకే గర్భమునుండి యుత్పన్నమైన సంతానమును (యజమానాయ) విద్యలను నేర్పు ఆచార్యునకు విద్యాగ్రహణమునకై సమర్పింతము. ఓ స్త్రీ! నీవు (అఙ్గిరస్వత్) ఆకాశమువలె (ధ్రువా) నిశ్చలురాలవై (అసి) ఉన్నావు (అన్తరిక్షమ్) అవినాశియైన ప్రేమతో గూడినదానవై (అసి) ఉన్నావు. అట్టి (త్వా) నిన్ను (రుద్రాః) రుద్రసంజ్ఞగల నలుబదినాల్గువత్సరముల బ్రహ్మచర్యమును సేవించినట్టి విద్వాంసులు (త్రైష్టుభేన) వేదములందు జెప్పబడిన త్రిష్టుప్ (ఛన్దసా) ఛందములచే నా పతిగ (కృణ్వన్తు) ఒనర్చుదురుగాక! ఓ వీరపురుషా! నీవు ఆకాశమువలె నిశ్చలుడవు. మరియు దృఢప్రేమతో గూడినవాడవు. అట్టి నిన్ను నలుబదినాల్గు వత్సరములు బ్రహ్మచర్యమును పాలించిన విద్వాంసులు వేదములందు ప్రతిపాదింపబడిన త్రిష్టుప్ ఛందములచే నా స్వామిగా జేయుదురుగాక! అట్టినీవు (మయి) నీ ప్రియపత్నినగు నాయందు (ప్రజామ్) బలము, సత్య ధర్మములతో గూడిన సంతానమును (రాయః) రాజ్యలక్ష్మి మున్నగువానిని (పోషమ్) పుష్టిని (గౌపత్యమ్) విద్యలను నేర్పు అధికారత్వము మరియు (సువీర్యమ్) చక్కని పరాక్రమమును (ధారయ) ధారణమొనర్చుము. మనమిరువురము (సజాతాన్) ఏకోదరులగు సంతానమునకు ఉత్తమశిక్షలను గరపి వేదవిద్యాశిక్షణకై (యజమానాయ) సాంగోపాంగముగ వేదవిద్యల నభ్యసింపజేయు అధ్యాపకులకు సమర్పించెదముగాక! విదుషీమణివగు ఓ స్త్రీరత్నమా! నీవు (అఙ్గిరస్వత్) ఆకాశమువలె (ధ్రువా) అచలురాలవై (అసి) ఉన్నావు (ద్యౌః) సూర్యునివంటి ప్రకాశవంతురాలవై (అసి) ఉన్నావు (త్వా) నిన్ను (ఆదిత్యాః) నలుబదెనిమిది సంవత్సరములు బ్రహ్మచర్యవ్రతమును పాలించి పూర్ణవిద్యలను, బలమును పొంది ఆప్తులగు సత్యవాదులు,

ధర్మాత్ములు నగు విద్వాంసులు (జాగతేన) వేదములందు చెప్పబడిన జగతీ (ఛన్దసా) ఛన్దముతో నా పతిగ (కృణ్వన్తు) చేయుదురుగాక! ఓ విద్వాంసుడవగు పురుషుడా! నీవు ఆకాశమువంటి దృఢవంతుడవు సూర్యునివంటి తేజస్వివి. అట్టి నిన్ను నలుబదెనిమిది సంవత్సరముల బ్రహ్మచర్యమును సేవించినట్టి, పూర్ణవిద్యలుగల ధర్మాత్ములునగు విద్వాంసులు వేదోక్తమగు జగతీఛందస్సుతో నాకు పతిగా నొనర్చుదురుగాక! అట్టినీవు (మయి) నీ ప్రియభార్యనగు నాయందు (ప్రజామ్) శుభగుణయుక్తులగు సంతానములను (రాయః) చక్రవర్తి సామ్రాజ్యలక్ష్మిని (పోషమ్) పుష్టిని (గౌపత్యమ్) సంపూర్ణవిద్యల స్వాత్వమును మరియు (సువీర్యమ్) చక్కని పరాక్రమమును (ధారయ) ధారణమొనర్చుము. మనమిరువురము (సజాతాన్) మనసంతానములను జన్మమునుండియే ఉపదేశములద్వారా సర్వవిద్యాగ్రహణమునకై (యజమానాయ) క్రియాకౌశలనుగు సకలవిద్యలను గరపు ఆచార్యునకు సమర్పింతము. ఓ సుందర ఐశ్వర్యవంతురాలినగు పత్నీ! నీవు (అఙ్గిరస్వత్) సూత్రాత్మయగు ప్రాణవాయువువలె (ధ్రువా) నిశ్చలవై (అసి) ఉన్నావు. మరియు (దిశః) సకలదిశలందును కీర్తివంతురాలవై (అసి) ఉన్నావు. అట్టి నిన్ను (వైశ్వానరాః) సకలమానవులందు శోభాయమానమైయున్న (విశ్వే) సకల (దేవాః) ఉపదేశకవిద్వాంసులు (ఆనుష్టుభేన) వేదములందు చెప్పినట్టి అనుష్టుప్ (ఛన్దసా) ఛందముల ద్వారా నా యధీనము (కృణ్వన్తు) చేయుదురుగాక! ఓ వీరపురుషా! నీవు సూత్రాత్మ వాయువువలె స్థిరుడవై యున్నావు (దిశః) సకలదిశలందు కీర్తిశాలివై (అసి) ఉన్నావు. అట్టి (త్వా) నిన్ను సకల ప్రజలందు శోభాయమానులగు సకల విద్వాంసులు నా యధీన మొనర్తురు గాక! అట్టి నీవు (మయి) నాయందు (ప్రజామ్) శుభలక్షణ లక్షితులగు సంతానములను (రాయః) సకలైశ్వర్యముల (పోషమ్) పుష్టిని (గౌపత్యమ్) వాక్చాతుర్యమును (సువీర్యమ్) చక్కని పరాక్రమమును (ధారయ) ధారణమొనర్చుము. మనమిరువురము ఉత్తమోపదేశములకై (సజాతాన్) మన సంతానములను (యజమానాయ) సత్యోపదేశకుడగు అధ్యాపకునికి సమర్పింతము.॥58॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమునందు ఉపమాలంకారము గలదు. స్త్రీపురుషు లిరువురును పరస్పరము పరీక్షించుకొని దృఢమైన ప్రేమపూర్ణులై వేదోక్తముగా యజ్ఞవిస్తారమొనర్చి, వేదోక్త నియమానుసారము వివాహము నొనర్చుకొని ధర్మయుక్తముగ సంతానములనుత్పన్నమొనర్పవలెను. బాలబాలికలకు ఎనిమిది వత్సరముల వయస్సువరకు తల్లిదండ్రులే విద్యలను నేర్పవలెను. తరువాత బ్రహ్మచర్యవ్రతముతో తన గృహమునకు బహుదూరమువనుండు ఆప్తవిద్వాంసుల, పురుషుల పాఠశాలలందు పురుషులను, కన్యాగురుకులములందు కన్యలను చేర్పవలెను. అట్టి గురుకులముల కెంత ధన మవసరమో ఉదారముగ నీయవలెను. ఏలన! ధనములేక ఏ కార్యమును జరుగదు. ఈ విద్యాదానమునకై నిరంతరము ఇచ్చుచుయుండవలెను. ॥58॥

58.O learned celibate young woman, thou art steady like air, and giver of happiness, may the learned Vasu Brahmcharis, with the teachings of Gayatri verses, as given in the Vedas, make thee my wife. O celibate young man, thou art steady like vital air, and full of forbearance like the earth, may the learned Vasu Brahmcharis, with the teachings of Gayatri verses as given in the Vedas, make thee my husband. Establish in me, thy wife, good progeny, abundant wealth, mastery of speech and land, and excellent valour. May we both handover the children born alike, to a learned teacher for acquiring knowledge.

O learned celibate young woman, thou art stead - fast like the sky, and highly lovely, may the learned Rudra Brahmcharis, with the teachings of Trishtup verses as given in the vedas, make thee my wife. O celibate young man, thou art steadfast like the sky, and full of love may Rudra Brahmcharis, with the teachings of Trishtup verses, as given in the Vedas, make thee my husband. May thou establish in me, virtuous children, abundant wealth, art of teaching, and excellent valour. May we both. hand over the children born of the same womb. to a learned teacher, the master of the Vedas, for learning the vedic lore from him.

O learned celibate young woman, thou art steady like the sky, and brilliant like the sun. May the learned Aditya Brahmcharis, with the teachings of Jagati verses as given in the vedas, make thee my wife. O celibate young man, thou art steadfast like the sky and brilliant like the sun. May the learned Aditya Brahmcharis, with the teachings of Jagati verses as given in the Vedas, make thee my husband Establish in me good progeny, abundant wealth, full mastery of knowledge, and excellent valour. May we both hand over the children giving them instructions from their infancy. to a learned teacher, for receiving education. O beautiful and glorious wife, thou art steadfast like the vital air, and famous in all directions. May all the sages and preachers, with the teachings of Anushtup verses as given in the Vedas, entrust thee to my care. O husband, thou art steadfast like the vital air, and famous in all directions, may all the sages and teachers place thee in my charge. Establish in me, good progeny, abundant wealth, wisdom of speech, and excellent valour. May we both hand over our children for receiving education. to a learned teacher who preaches truth!.

౪౮౯. అదిత్యా ఇత్యస్య సిన్ధుద్వీప ఋషిః, అదితిర్దేవతా, ఆర్షీ త్రిష్టుప్ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయమాహ. మఱల నదే విషయము.

౪౮౯ అదిత్యై రాస్నాస్యదితిష్టే బిలం గృహ్ణాతు।

కృత్వాయ సా మహీముఖామ్మృన్మయీం యోనిమగ్నయే।

పుత్రేభ్యః ప్రాయచ్ఛదదితిః శ్రపయానితి ।౬౧॥

ప.విః-అదిత్యై, రాస్నా, అసి, అదితిః, తే, బిలమ్, గృహ్ణాతు, కృత్వాయ, సా, మహీమ్, ఉఖామ్, మృన్మయీమితి మృత్ + మయీమ్, యోనిమ్, అగ్నయే, పుత్రేభ్యః, ప్ర, అయచ్ఛత్, అదితిః శ్రపయాన్, ఇతి ।౬౧॥

పదార్థః :-(అదిత్యై) దివే విద్యాప్రకాశాయ (రాస్నా) దాత్రీ (అసి) (అదితిః) పుత్రః పుత్రీ చ (తే) తవ సకాశాత్ (బిలమ్) భరణం ధారణమ్. బిలం భరం భవతి బిభర్తేః. నిరు. ౨.౧౭. (గృభ్ణాతు) గృహ్ణాతు (కృత్వాయ) (సా) (మహీమ్) మహతీమ్ (ఉఖామ్) పాకస్థాలీమ్ (మృన్మయీమ్) మృద్వికారామ్ (యోనిమ్) మిశ్రితామ్ (అగ్నయే) అగ్నిసమ్బన్ధే స్థాపనాయ (పుత్రేభ్యః) సన్తానేభ్యః (ప్ర) (అయచ్ఛత్) దద్యాత్ (అదితిః) మాతా (శ్రపయాన్) శ్రపయన్తు పరిపాచయన్తు (ఇతి) అనేన ప్రకారేణ. ॥౫౯॥

అన్వయః :-హే అధ్యాపికే విదుషి! యతస్త్వమదిత్యై రాస్నాసి తస్మాత్తే తవ సకాశాద్ బిలం బ్రహ్మచర్యధారణం కృత్వాయాదితిర్విద్యా గృభ్ణాతు. సా౽౽దితిర్భవతీ మృన్మయీం యోనిం మహీ ముఖామగ్నయే పుత్రేభ్యశ్చ ప్రాయచ్ఛత్. విద్యాసుశిక్షాభ్యాం యుక్తా భూత్వోఖామితి శ్రపయానన్నాదిపాకం కుర్వన్తు. ॥౫౯॥

భావార్థః :-కుమారాః పురుషశాలాం కుమార్యశ్చ స్త్రీశాలాం గత్వా బ్రహ్మచర్యం విధాయ సుశీలతయా విద్యాః పాకవిధిం చ గృహ్ణీయుః. ఆహారవిహారానపి సునియమేన సేవయేయుః. న కదాచిద్విషయకథాం శృణుయుః. మద్యమాంసాలస్యాతినిద్రాం విహాయాధ్యాపకసేవానుకూలతాభ్యాం వర్తిత్వా సువ్రతాని ధరేయుః. ॥౫౯॥

పదార్థము :- ఓ ఉపదేశికా! నీవు (అదిత్యై) విద్యాప్రకాశమునకై (రాస్నా) దానశీలవై (అసి) ఉన్నావు. కావున (తే) నీనుండి (బిలమ్) బ్రహ్మచర్యధారణము (కృత్వాయ) చేసికొని (అదితిః) పుత్రీపుత్రులు విద్యలను (గృభ్ణాతు) గ్రహింతురుగాక! ఐతే (సా) (అదితిః) తల్లివగు నీవు (మృన్మయీమ్) మట్టిచే (యోనిమ్) కలిసిన, లేక కలియుకయున్న (మహీమ్) పెద్ద (ఉఖామ్) వంటపాత్రను (అగ్నయే) అగ్నిసమీపమునకు (పుత్రేభ్యః) పుత్రీపుత్రులకు (ప్రాయచ్ఛత్) ఈయవలయును. విద్యలను పొందిన ఆ బ్రహ్మచారులు పాత్రయందు (ఇతి) ఈ ప్రకారముగ (శ్రపయాన్) అన్నము మున్నగు పదార్థములను పాకమొనర్పవలయును. ॥౫౯॥

భావార్థము :- బాలురు పురుషుల మరియు బాలికలు స్త్రీల గురుకులములందు ప్రవేశించి విధి పూర్వకముగ బ్రహ్మచర్యము సుశీలత్వములచే విద్యలను మరియు పాకవిద్యల క్రియలను నేర్వవలెను. ఆహారవిహారములను నియమముగా సేవించవలెను. విషయసంబంధ కథల నెన్నడును వినకూడదు. మద్య, మాంస సేవనము, సోమరితనము, అతినిద్ర వంటివానిని త్యజించవలయును. అధ్యాపకుల సేవలనొనర్చుచు వారి కనుకూలముగ నుండుచు చక్కని నియమముల ధారణ మొనర్చుకొనవలెను. ॥౫౯॥

59.O learned teachress, thou art the bestower of eductation. Let the son and daughter, observing celibacy, receive education from thee. Thou like amother, handest over the big earthen cooking-pan to thy pupils, to be placed near the fire, so that being trained in the art of cooking, they cook nicely their meals!.

౪౮౦.వసవస్త్వేత్యస్య సిన్ధుద్వీప ఋషిః, వస్వాదయో మన్త్రోక్తా దేవతాః, స్వరాట్ సంకృతిశ్ఛన్దః, గాన్ధారః స్వరః.

పునర్విద్వాంసోఽధ్యేతౄనుపదేశ్యాన్మనుష్యాన్ కథం శోధయేయురిత్యాహ.

విద్వాంసులు చదువువారిని, ఉపదేశము పొందేవారిని ఎటుల శుద్ధపఱచ వలయును?

౪౮౦ వసవస్త్వా ధూపయన్తు గాయత్రేణ ఛన్దసాఙ్గిరస్వ ద్రుద్రాస్త్వా
ధూపయన్తు త్రైష్టుభేన ఛన్దసాఽఙ్గిరస్వదాదిత్యాస్త్వా ధూపయన్తు
జాగతేన ఛన్దసాఽఙ్గిరస్వత్ విశ్వే త్వా దేవా వైశ్వానరా
ధూపయన్త్వానుష్టుభేన ఛన్దసాఙ్గిరస్వదిన్ద్రస్త్వా ధూపయతు
వరుణస్త్వా ధూపయతు విష్ణుస్త్వా ధూపయతు ॥౬౦॥

ప.వి:- వసవః, త్వా, ధూపయన్తు, గాయత్రేణ, ఛన్దసా, అఙ్గిరస్వత్, రుద్రాః, త్వా, ధూపయన్తు, త్రైష్టుభేన, త్రైస్తుభేనేతి త్రై+స్తుభేన, ఛన్దసా, అఙ్గిరస్వత్, ఆదిత్యాః, త్వా, ధూపయన్తు, జాగతేన, ఛన్దసా, అఙ్గిరస్వత్, విశ్వే, త్వా, దేవాః, వైశ్వానరాః, ధూపయన్తు, ఆనుష్టుభేన, ఆనుస్తుభేనేత్యాను + స్తుభేన, ఛన్దసా, అంగిరస్వత్, ఇన్ద్రః, త్వా, ధూపయతు, వరుణః, త్వా, ధూపయతు, విష్ణుః, త్వా, ధూపయతు ॥౬౦॥

పదార్థః :-(వసవః) ఆదిమా విద్వాంసః (త్వా) త్వామ్ (ధూపయన్తు) సుగంధాన్నాదిభిః సంస్కుర్వన్తు (గాయత్రేణ) వేదస్థేన (ఛన్దసా) (అఙ్గిరస్వత్) ప్రాణైస్తుల్యమ్. (రుద్రాః) మధ్యమావిపశ్చితః (త్వా) (ధూపయన్తు) విద్యాసుశిక్షాభ్యాం సంస్కుర్వన్తు (త్రైష్టుభేన) (ఛన్దసా) (అఙ్గిరస్వత్) విజ్ఞానవత్ (ఆదిత్యాః) ఉత్తమా విద్వాంసోఽధ్యాపకాః (త్వా) (ధూపయన్తు) సత్యవ్యవహారగ్రహణేన సంస్కుర్వంతు (జాగతేన) (ఛన్దసా) (అఙ్గిరస్వత్) బ్రహ్మాణ్డస్థశుద్ధవాయువత్ (విశ్వే) సర్వే (త్వా) (దేవాః) సత్యోపదేశకా విద్వాంసః (వైశ్వానరాః) సర్వేషు మనుష్యేష్విమే సత్యధర్మవిద్యాప్రకాశకాః (ధూపయన్తు) సత్యోపదేశేన

సంస్కుర్వన్తు (ఆనుష్టుభేన) (ఛన్దసా) (అఙ్గిరస్వత్) విద్యుద్వత్ (ఇన్ద్రః) పరమైశ్వర్యవాన్ రాజా (త్వా) (ధూపయతు) రాజవిద్యయా సంస్కరోతు (వరుణః) వరో న్యాయాధీశః (త్వా) (ధూపయతు) రాజనీత్యా సంస్కరోతు (విష్ణుః) సకల విద్యాయోగాంగవ్యాపీ యోగిరాజః (త్వా) (ధూపయంతు) యోగవిద్యాఙ్గైః సంస్కరోతు. ॥60॥

అన్వయః:-హే బ్రహ్మచారిన్ హే బ్రహ్మచారిణీ వా! యే వసవో గాయత్రేణ ఛన్దసా త్వాఙ్గిరస్వద్ ధూపయన్తు. రుద్రాస్త్రైష్టుభేన ఛన్దసా త్వాఙ్గిరస్వద్ ధూపయన్తు. ఆదిత్యా జాగతేన ఛన్దసా త్వాఙ్గిరస్వద్ ధూపయన్తు. వైశ్వానరా విశ్వేదేవా అనుష్టుభేన ఛన్దసా త్వాఙ్గిరస్వద్ ధూపయన్తు. ఇన్ద్రస్త్వాధూపయతు, వరుణస్త్వా ధూపయతు విష్ణుస్త్వా ధూపయత్వేతాఀస్త్వం సతతం సేవస్వ. ॥60॥

భావార్థః:-సర్వేఽధ్యాపకా అఖిలా అధ్యాపికాశ్చ సర్వాభిః సత్క్రియాభి ర్బ్రహ్మచారిణో బ్రహ్మచారిణీశ్చ విద్యాసుశిక్షాభ్యాం యుక్తాః సద్యః సంపాదయేయుః. యత ఏతే కృతపూర్ణబ్రహ్మచర్యా గృహాశ్రమాదీన్ యథా కాలమాచరేయుః. ॥60॥

పదార్థము :-బ్రహ్మచారి బ్రహ్మచారిణులారా! (వసవః) ప్రథమ విద్వాంసులు (గాయత్రేణ) వేదము యొక్క (ఛన్దసా) గాయత్రీ ఛన్దస్సుతో (త్వా) నిన్ను (అఙ్గిరస్వత్) ప్రాణములు మరియు సుగంధ పదార్థములవలె (ధూపయన్తు) సంస్కారవంతులనుగ నొనర్చెదరుగాక! (రుద్రాః) మధ్యమ విద్వాంసులు (త్రైష్టుభేన) వేదోక్త (ఛన్దసా) త్రిష్టుప్ఛందముతో (అఙ్గిరస్వత్) విజ్ఞానముతోగూడ (త్వా) నిన్ను (ధూపయన్తు) విద్య మరియు ఉత్తమశిక్షణలచే సంస్కరింతురుగాక! (ఆదిత్యాః) సర్వోత్తములగు విద్వాంసాధ్యాపకులు (జాగతేన, ఛన్దసా) వేదోక్త జగతీ ఛందస్సుతో (అఙ్గిరస్వత్) బ్రహ్మాండమునందలి శుద్ధ వాయువువలె (త్వా) నిన్ను (ధూపయన్తు) ధర్మయుక్త వ్యవహారములను గ్రహింపజేసి సంస్కరింపెదరుగాక! (వైశ్వానరాః) సమస్త మానవులందు సత్య, ధర్మ విద్యలను ప్రకాశపరచు (విశ్వే) సమస్త (దేవాః) సత్యోపదేశకులగు విద్వాంసులు (అనుష్టుభేన) వేదోక్తమగు అనుష్టుప్ (ఛన్దసా) ఛందముతో (అఙ్గిరస్వత్) విద్యుత్తువంటి (త్వా) నీయొక్క (ధూపయన్తు) సత్యోపదేశముచే సంస్కారమొనర్తురు గాక! (ఇన్ద్రః) పరమైశ్వర్యవంతుడగు రాజు (త్వా) నిన్ను (ధూపయతు) రాజనీతివిద్యతో సంస్కరించును గాక! (వరుణః) శ్రేష్ఠమగు న్యాయాధీశుడు (త్వా) నిన్ను (ధూపయతు) న్యాయక్రియచే సంయుక్తపరచుగాక! మరియు (విష్ణుః) సమస్త యౌగిక విద్యావేత్తలగు యోగులు (త్వా) నిన్ను (ధూపయతు) యోగవిద్యచే సంస్కరింతురుగాక! నీ వీ యెల్లరను సేవించుము. ॥60॥

భావార్థము :-స్త్రీపురుషులగు అధ్యాపకులెల్లరును సమస్త శ్రేష్ఠక్రియలద్వారా బ్రహ్మచారిణీ బ్రహ్మచారులను శీఘ్రముగా విద్యాశిక్షణలచే యోగ్యులనుగ నొనర్పవలెను. ఇందువల్ల వీరు పూర్ణ బ్రహ్మచర్యముతో గృహాశ్రమమున జేరి యథోచితముగ జీవనము గడుపుకొనగలరు. ॥60॥

60.O male or female student, may the Vasu Brahmcharis, with the Gayatri verses as given in the vedas coach thee dear as life. May the Rudra Brahmcharis with the Trishtup verses as given in the vedas, coach thee, a seeker after knowledge. May the Aditya

Brahmcharis with the Jagati verses as given in the vedas coach thee, pure like air. May all the noble teachers and religious preachers, with the Anushtap verses as given in the vedas, coach thee, lustrous like electricity. May the King coach thee in statesmanship. May the Lord of Justice coach thee in the art of administering justice. May the yogi coach thee in yogic practices!.

౪౯౧. అదితిష్ట్వేత్యస్య సిన్ధుద్వీప ఋషిః, ఆదిత్యాదయో లింగోక్తా దేవతాః, భురిక్కృతిశ్ఛన్దః, నిషాదస్స్వరః,
ఉఖేవరూత్రీత్యుత్తరస్య ప్రకృతి శ్ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

విదుష్యః స్త్రియః కన్యాః సుశిక్ష్య ధార్మికీర్విదుషీః కృత్వైహికపారలౌకికసుఖే ప్రాపయేయు
రిత్యాహ. విదుషీమణులు కన్యలకు సుశిక్షగఱపి, ధార్మిక విదుషీమణులుగ నొనర్చి
ఐహికాముష్మిక సుఖములను లభింపజేయవలెను.

౪౯౧ అదితిష్ట్వా దేవీ విశ్వదేవ్యావతీ పృథివ్యాః సధస్థేఽ అఙ్గిరస్వ
త్ఖనత్వవట దేవానాంత్వా పత్నీ ర్దేవీర్విశ్వదేవ్యావతీః పృథివ్యాః సధస్థేఽ
అఙ్గిరస్వద్దధతూఖే । ధిషణాస్త్వా దేవీర్విశ్వదేవ్యావతీః పృథివ్యాః సధస్థేఽ
అఙ్గిరస్వద భీ న్ధతాముఖే వరూత్రీష్ట్వా దేవీర్విశ్వదేవ్యావతీః పృథివ్యాః
సధస్థేఽ అఙ్గిరస్వచ్ఛ్రపయన్తూఖే గ్నాస్త్వా దేవీర్విశ్వదేవ్యావతీః పృథివ్యాః
సధస్థేఽ అంగిరస్వత్పచన్తూఖే జనయస్త్వాఽచ్ఛిన్నపత్రా
దేవీర్విశ్వదేవ్యావతీః పృథివ్యాః సధస్థేఽ అఙ్గిరస్వత్పచన్తూఖే ॥౬౧॥

ప.వి:- అదితిః, త్వా, దేవీ, విశ్వదేవ్యావతీ విశ్వదేవ్యవతీతి విశ్వదేవ్య + వతీ, పృథివ్యాః, సధస్థ ఇతి సధ+స్థే, అఙ్గిరస్వత్, ఖనతు, అవట, దేవానామ్, త్వా, పత్నీః, దేవీః, విశ్వదేవ్యా వతీః, విశ్వదేవ్యవతీరితి విశ్వదేవ్య + వతీః, పృథివ్యాః, సధస్థ ఇతి సధ + స్థే, అంగిరస్వత్,

దధుతు, ఉఖే, ధిషణాః, త్వా, దేవీః, విశ్వదేవ్యావతీః,విశ్వదేవ్యవతీరితి విశ్వదేవ్య + వతీః, పృథివ్యాః, సధస్థ ఇతి సధ+స్థే, అఙ్గిరస్వత్, అభి, ఇన్ధతామ్, ఉఖే, వరూత్రీః, త్వా, దేవీః, విశ్వదేవ్యావతీః,విశ్వదేవ్యవతీరితి విశ్వదేవ్య + వతీః, పృథివ్యాః, సధస్థ ఇతి సధస్థే, అంగిరస్వత్, శ్రపయన్తు, ఉఖే, గ్నాః, త్వా దేవీః, విశ్వదేవ్యావతీః,విశ్వదేవ్యవతీరితి విశ్వదేవ్య + వతీః, పృథివ్యాః, సధస్థ ఇతి సధస్థే, అంగిరస్వత్, పచంతు, ఉఖే, జనయః, త్వా, అచ్ఛిన్నపత్రా ఇత్యచ్ఛిన్న + పత్రాః, దేవీః, విశ్వదేవ్యావతీః, విశ్వ దేవ్యవతీరితి విశ్వదేవ్య + వతీః, పృథివ్యాః, సధస్థ ఇతి సధ + స్థే, అంగిరస్వత్, పచంతు, ఉఖే ॥౬౧॥

పదార్థః :-(అదితిః) అధ్యాపికా (త్వా) త్వామ్ (దేవీ) విదుషీ (విశ్వదేవ్యావతీ) విశ్వేషు దేవేషు విద్వత్సు భవం విజ్ఞానం ప్రశస్తం విద్యతే యస్యాం సా. అత్ర సోమాశ్వేన్ద్రియవిశ్వదేవ్యస్య మతౌ. అ. ౬ .3.౧3౧ ఇతి దీర్ఘత్వమ్ (పృథివ్యాః) భూమేః (సధస్థే) సహస్థానే (అఙ్గిరస్వత్) అగ్నివత్ (ఖనతు) భూమిం ఖనిత్వా కూపజలవద్విద్యాయుక్తాన్నిష్పాదయతు (అవట) అపరిభాషితానిందిత (దేవానామ్) విదుషామ్ (త్వా) (పత్నీః) స్త్రీః (దేవీః) విదుషీః (విశ్వదేవ్యావతీః) (పృథివ్యాః) (సధస్థే) (అంగిరస్వత్) ప్రాణవత్ (దధతు) (ఉఖే) జ్ఞానయుక్తే (ధిషణాః) ప్రశంసితవాగ్యుక్తా ధియః (త్వా) (దేవీః) విద్యాయుక్తాః (విశ్వదేవ్యావతీః) (పృథివ్యాః) (సధస్థే) (అంగిరస్వత్) (అభి) ఆభిముఖ్యే (ఇన్ధతామ్) ప్రదీపయంతు (ఉఖే) విజ్ఞానమిచ్ఛుకే (వరూత్రీః) వరాః (త్వా) (దేవీః) కమనీయాః (విశ్వదేవ్యావతీః) (పృథివ్యాః) (సధస్థే) అంగిరస్వత్) ఆదిత్యవత్ (శ్రపయన్తు) పాచయన్తు (ఉఖే) అన్నాధారా స్థాలీవ విద్యాధారే (గ్నాః) వేదవాచః గ్నా ఇతి వాఙ్నామసు. నిఘం. ౧.౧౧ (త్వా) (దేవీః) దివ్యవిద్యాసమ్పన్నాః (విశ్వదేవ్యావతీః) (పృథివ్యాః) అన్తరిక్షస్య (సధస్థే) (అంగిరస్వత్) విద్యుద్వత్ (పచన్తు) పరిపక్వాం కుర్వన్తు (ఉఖే) జ్ఞానయుక్తే (జనయః) శుభగుణైః ప్రసిద్ధాః (త్వా) (అచ్ఛిన్నపత్రాః) అఖండితాని పత్రాణి వస్త్రాణి యానాని వా యాసాం తాః (దేవీః) దివ్యగుణప్రదాః (విశ్వదేవ్యావతీః) (పృథివ్యాః) (సధస్థే) (అంగిరస్వత్) ఓషధిరసవత్ (పచన్తు) (ఉఖే) జిజ్ఞాసో ॥ ౬౧ ॥

అన్వయః :-హే అవట శిశో! విశ్వదేవ్యావత్యదితిర్దేవీ పృథివ్యాః సధస్థే త్వాఽఙ్గిరస్వత్ఖనతు. హే ఉఖే కన్యే! దేవానాం పత్నీర్విశ్వదేవ్యావతీర్దేవీః పృథివ్యాః సధస్థే త్వాంగిరస్వద్దధతు. హే ఉఖే! విశ్వదేవ్యావతీ

ర్ధిషణా దేవీః పృథివ్యాః సధస్థే త్వాఙ్గిరస్వదభీన్ధతామ్. హే ఉఖే! విశ్వదేవ్యావతీర్వరూత్రీర్దేవీః పృథివ్యాః సధస్థే త్వాంగిరస్వచ్ఛ్రపయన్తు. హే ఉఖే! విశ్వదేవ్యావతీర్దేవీర్గ్నాః పృథివ్యాః సదస్థే త్వాంగిరస్వత్ పచన్తు. హే ఉఖే! విశ్వదేవ్యావతీరచ్ఛిన్నపత్రా జనయో దేవీః పృథివ్యాః సధస్థే త్వాంగిరస్వత్ పచన్తు. హే ఉఖే! త్వమేతాభ్యః సర్వాభ్యో బ్రహ్మచర్యేణ విద్యాం గృహాణ.॥౬౧॥

భావార్థః:-మాతాపిత్రాచార్యాతిథిభిర్యథా చతురాః పాచకాః స్థాల్యాదిష్వన్నాదీని సంస్కృత్యోత్తమాని సంపాద్యన్తే తథైవ బాల్యావస్థామారభ్య వివాహాత్ పూర్వం కుమారాః కుమార్యశ్చాత్యుత్తమా భావయన్తు. ॥౬౧॥

పదార్థము :-(అవట) దోషములు, నిందలులేని బాలకా! (విశ్వదేవ్యావతీః) సకలవిద్వాంసులందు ప్రశస్త జ్ఞానముగల (అదితిః) సకలవిద్యలనునేర్పు (దేవీ) ఓవిదుషీమణీ! (పృథివ్యాః) భూమిపై (సధస్థే) ఒక శుభస్థానమునందు (త్వా) నిన్ను (అఙ్గిరస్వత్) అగ్నివలె (ఖనతు) భూమిని త్రవ్వి కూపజలములను పైకి దీసినట్లు విద్యాయుక్తమొనర్చుగాక! (ఉఖే) జ్ఞానవతివియగు కుమారీ! (దేవానామ్) విద్వాంసుల (పత్నీః) స్త్రీలు (విశ్వదేవ్యావతీః) సమస్త విద్వాంసులందు అధికవిద్యావంతులు నగు (దేవీః) విదుషీమణులు (పృథివ్యాః) భూమిపై (సధస్థే) ఒక స్థానమునందు (అఙ్గిరస్వత్) ప్రాణసదృశముగ (త్వా) నిన్ను (దధతు) ధారణమొనర్తురుగాక! (ఉఖే) విజ్ఞానము నభిలషించు (విశ్వదేవ్యావతీః) సమస్త విద్వాంసులలో ఉత్తములు (ధిషణాః) ప్రశంసనీయ వాణి బుద్ధితో గూడి (దేవీః) విద్యావతులగు స్త్రీలు (పృథివ్యాః) పృథివియొక్క (సధస్థే) ఒక స్థానమునందు (త్వా) నిన్ను (అఙ్గిరస్వత్) ప్రాణములవలె (అభీన్ధతామ్) ప్రదీప్తపరచెదరుగాక! (ఉఖే) అన్నము మున్నగువానిని పచనమొనర్చు పాత్రవలె విద్యలను ధారణమొనర్చు ఓ కన్యారత్నమా! (విశ్వదేవ్యావతీః) ఉత్తమవిదుషి (వరూత్రీః) విద్యాగ్రహణమునకై స్వీకరింపదగిన (దేవీః) రూపవతులగు స్త్రీలు (పృథివ్యాః) భూమియందు (సధస్థే) ఒక పవిత్రస్థానమున (త్వా) నిన్ను (అఙ్గిరస్వత్) సూర్యునివంటి (శ్రపయన్తు) శుద్ధ తేజస్వినినిగా నొనర్తురుగాక! (ఉఖే) జ్ఞానమునభిలషించు కుమారీ! (విశ్వదేవ్యావతీః) అధికవిద్యలందు ఉత్తములు (దేవీః) శుద్ధవిద్యలతో గూడిన (గ్నాః) వేదవాణి నెరిగినట్టి మహిళామణులు (పృథివ్యాః) భూమిపై (సధస్థే) ఉత్తమస్థానమునందు (త్వా) నిన్ను (అఙ్గిరస్వత్) విద్యుత్తువంటి (పచన్తు) దృఢశక్తిశాలినిగ నొనర్తురుగాక (ఉఖే) జ్ఞానేచ్ఛగల ఓ కుమారీ! (విశ్వదేవ్యావతీః) ఉత్తమవిద్యావతులు (అచ్ఛిన్నపత్రాః) పూర్ణ నవీన శుద్ధవస్త్రములను ధరించి మరియు యానములందు కూర్చుండువారు (జనయః) శుభగుణములందు ప్రసిద్ధులు (దేవీః) దివ్యగుణముల నిచ్చు మహిళామణులు (పృథివ్యాః) భూమియొక్క (సధస్థే) ఉత్తమప్రదేశమందు (త్వా) నిన్ను (అఙ్గిరస్వత్) ఓషధుల రసమువలె (పచన్తు) సంస్కారవతిగ నొనర్చెదరుగాక! ఓ కుమారీకన్యామణీ! నీ వీ పైనదెలిపిన సకలస్త్రీలనుండి బ్రహ్మచర్యముతోగూడ విద్యాగ్రహణమొనర్చుము.॥౬౧॥

భావార్థము :-తల్లిదండ్రులు, ఆచార్యుడు మరియు అతిథి అనగా భ్రమణమొనర్చువారు ఉత్తములు వంటపాత్రయందు అన్నమును సంస్కరించి ఉత్తమగుణకారిగ సిద్ధపరచునట్లు బాల్యావస్థనుండి వివాహ సమయమువరకు బాలబాలికలకు ఉత్తమ విద్యాశిక్షణల నిచ్చి శ్రేష్ఠులనుగ నొనర్చవలెను. ॥౬౧॥

61.O child free from sin and blame, may the lady advanced in knowledge amongst the learned, expert in teaching, well read, in any part of the earth, educate thee, brilliant like fire!.

O educated young girl, may the wife of a learned person, most advanced in knowledge amongd the learned, well read, in any part of the earth, educate thee, dear as life!.

O girl, seeker after knowledge, may the lady advanced in knowledge amongst the learned, wise, sweet-tongued and well read, in any part of the earth. enlighten thee, storng as vital air!.

O girl, receiving education, may a learned, noble, beautiful lady, in any part of the earth make thee glorious like the sun!.

O girl student, may a lady advanced in knowledge amongst the learned, full of pure knowledge, and well versed in the vedas, in any part of the earth, make thee forceful like electricity!.

O girl desirous of knowledge, may a learned lady, attired in beautiful clothes, and air-minded, well-known for her virtues, the bestower of fine moral qualities, in a good place of the earth. make thee sweet, like the juice of medicinal herbs!.

౪౯౨. మిత్రస్యేత్యస్య విశ్వామిత్ర ఋషిః మిత్రో దేవతా, నిచృద్గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

యా యస్య స్త్రీ భవేత్సా తస్యైశ్వర్యం సతతం రక్షేదిత్యాహ.

భార్య భర్తయొక్క ఐశ్వర్యమును నిరంతరము రక్షించవలెను.

౪౯౨ మిత్రస్య చర్షణీధృతోఽవో దేవస్య సానసి। ద్యుమ్నం చిత్రశ్రవస్తమమ్॥౬౨॥

ప. విః- మిత్రస్య, చర్షణీధృత ఇతి చర్షణి+ధృతః, అవః, దేవస్య, సానసి, ద్యుమ్నమ్, చిత్రశ్రవస్తమమితి చిత్రశ్రవః + తమమ్ ॥౬౨॥

పదార్థః :-(మిత్రస్య) సుహృదః (చర్షణీధృతః) సుశిక్షయా మనుష్యాణాం ధర్తుః (అవః) రక్ష (దేవస్య) కమనీయస్య పత్యుః (సానసి) సంభక్తవ్యం పురాణమ్ (ద్యుమ్నమ్) ధనమ్ (చిత్రశ్రవస్తమమ్) చిత్రాణ్యాశ్చర్యభూతాని శ్రవాంస్యన్నాదీని యస్మాత్ తమ్. ॥౬౨॥

అన్వయః :-హే స్త్రి! త్వం చర్షణీధృతో మిత్రస్య దేవస్య పత్యుశ్చిత్రశ్రవస్తమం సానసి ద్యుమ్నమవః ॥౬౨॥

భావార్థః:-గృహకృత్యకుశలయా స్త్రియా సర్వాణ్యన్తర్గృహకృత్యాని స్వాధీనాని రక్షిత్వా యథావదున్నేయాని. ॥౬౨॥

పదార్థము :- ఓ మహిళామణీ! నీవు (చర్షణీధృతః) ఉత్తమశిక్షణచే మానవులను ధరించువాడు (మిత్రస్య) మిత్రుడు (దేవస్య) దివ్యగుణయుక్తుడగు భర్తయొక్క (చిత్రశ్రవస్తమమ్) ఆశ్చర్యరూపమగు అన్నము మున్నగు పదార్థములను గలిగి (సానసి) సేవించదగిన ప్రాచీనమైన (ద్యుమ్నమ్) ధనమును (అవః) రక్షణయొనర్చుము.।౬౨॥

భావార్థము :- గృహకృత్యములందు కుశలురాండ్రగు మహిళామణులు గృహమందలి సకలకార్యములను తమ స్వాధీనముననుంచుకొని ఉత్తమముగ వృద్ధిపరచవలెను.।౬౨॥

62.O woman, protect the valuable ancestral property of thy glorious husband, who loves thee, is the guardian of the people, and master of various nice foodstuffs!.

४६३.దేవస్త్వేత్యస్య విశ్వామిత్ర ఋషిః, సవితా దేవతా, భురిగ్బృహతీ ఛన్దః, మధ్యమః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయమాహ. మరల విషయ మయ్యదియే.

४६३ దేవస్త్వా సవితోద్వపతు సుపాణిః స్వఙ్గురిః సుబాహురుత శక్త్యా ।
అవ్యథమానా పృథివ్యామాశా దిశ ఆ పృణ ।౬౩॥

ప.వి:-దేవః, త్వా సవితా, ఉత్, వపతు, సుపాణిరితి సు+పాణిః, స్వఙ్గురిరితి సు + అఙ్గురిః, సుబాహురితి సు +బాహుః, ఉత, శక్త్యా, అవ్యథమానా, పృథివ్యామ్, ఆశాః, దిశః, ఆ, పృణ ।౬౩॥

పదార్థః :- (దేవః) దివ్యగుణకర్మస్వభావః పతిః (త్వా) త్వామ్ (సవితా) సూర్య ఇవైశ్వర్యప్రదః (ఉత్) ఉత్కృష్టతయా (వపతు) బీజవత్ సంతనోతు (సుపాణిః) ప్రశస్తహస్తః (స్వఙ్గురిః) శోభనా అఙ్గులయో యస్య సః కమలకాదిత్వాల్లత్వమ్ (సుబాహుః) శోభనభుజః (ఉత) అపి (శక్త్యా) సామర్థ్యేన సహ వర్తమానో వర్తమానా వా (అవ్యథమానా) అభీతాఽచలితా సతీ (పృథివ్యామ్) పృథివీస్థాయామ్ (ఆశాః) ఇచ్ఛాః (దిశః) కాష్ఠాః (ఆ) (పృణ) పిపూర్ధి.।౬౩॥

అన్వయః:-హే స్త్రీ!సుబాహుః సుపాణిః స్వఙ్గురిః సవితేవ దేవః పతిః శక్త్యా పృథివ్యాంత్వోద్వపతూత శక్త్యాఽవ్యథమానా సతీ త్వం పత్యుః సేవనేన స్వకీయా ఆశా యశసా దిశశ్చ ఆపృణ.।౬౩॥

భావార్థః :-స్త్రీపురుషౌ పరస్పరం ప్రీతౌ హృద్యౌ సుపరీక్షితౌ స్వేచ్ఛయా స్వయమ్వరం వివాహం కృత్వాఽతివిషయాసక్తిం విహాయ ఋతుగామినౌ సన్తౌ సామర్థ్యహానిం కదాచిన్న కుర్యాతామ్. నహి

జితేంద్రియయోః స్త్రీపురుషయోరోగప్రాదుర్భావో బలహానిశ్చ జాయతే. తస్మాదేతదనుతిష్ఠేతామ్.॥౬౩॥

పదార్థము :- ఓ స్త్రీ రత్నమా! (సుబాహుః) చక్కని బాహువులుగల (సుపాణిః) సుందరహస్తములుగల (స్వఙ్గురిః) శోభావంతమగు అంగుళీయములుగల (సవితా) సూర్యునివంటి ఐశ్వర్యదాత (దేవః) చక్కనిగుణ కర్మ స్వభావములతో గూడిన నీ పతి (శక్త్యా) తన సామర్థ్యముచే (పృథివ్యామ్) భూమిపైనున్న (త్వా) నిన్ను (ఉద్వపతు) వృద్ధితో గర్భవతిగ నొనర్చుగాక! (ఉత) మరియు నీవును నీ సామర్థ్యముచే (అవ్యథమానా) నిర్భయముగా పతిసేవతో నీయొక్క (ఆశాః) కామితములను పొందుము. మరియు కీర్తిచే సకల (దిశః) దిశలను (ఆపృణ) పూరించుము.॥౬౩॥

భావార్థము :- స్త్రీ పురుషులు ప్రసన్నచిత్తముతో ఒండొరులు హృదయపూర్వకముగా పరస్పరము పరీక్షించుకొని తమతమ ఇచ్ఛానుసారము స్వయంవర వివాహమొనర్చుకొనవలెను. అధిక విషయాసక్తిని వదలి ఋతుగాములై తమసామర్థ్యమునకు హానిగలిగించుకొనవలదు. ఏలన! ఇట్టి సామర్థ్యమును పరిరక్షించుకొనినచో ఏలాంటి వ్యాధులుగాని, బలహీనతగాని జరుగదు. కావుననే దీనిని శ్రద్ధగా, చక్కగా యనుష్ఠించవలయును. ॥౬౩॥

63.O woman, let thy majestic husband, with lovely arms, with lovely hands, with lovely fingers, by the power he hath, make thee, residing on the earth, pregnant. Thou shouldst serve thy husband without fear, and fill all directions with thy desire and fame!.

౪౯౪. ఉత్థాయేత్యస్య విశ్వామిత్ర ఋషిః, మిత్రో దేవతా, అనుష్టుప్ ఛన్దః, గాన్ధారః స్వరః.

పునః సా కీదృశీత్యుపదిశ్యతే. అట్టి స్త్రీ ఏటువంటిదై ఉండవలయును?

౪౯౪ ఉత్థాయ బృహతీ భవోదు తిష్ఠ ధ్రువా త్వమ్ ।
మిత్రైతాం త ఉఖాం పరిదదామ్యభిత్త్యా ఏషా మా భేది ॥౬౪॥

ప.విః-ఉత్థాయ, బృహతీ, భవ, ఉత్, ఊఀ ఇత్యూఀ, తిష్ఠ, ధ్రువా, త్వమ్ మిత్ర, ఏతామ్, తే, ఉఖామ్, పరి, దదామి, అభిత్త్యై, ఏషా, మా, భేది ॥౬౪॥

పదార్థః :-(ఉత్థాయ) ఆలస్యం విహాయ (బృహతీ) మహాపురుషార్థయుక్తా (భవ) (ఉత్) (ఉ) (తిష్ఠ) (ధ్రువా) మంగలకార్యేషు కృతనిశ్చయా (త్వమ్) (మిత్ర) సుహృత్ (ఏతామ్) (తే) తుభ్యమ్ (ఉఖామ్) ప్రాప్తవ్యాం కన్యామ్ (పరి) సర్వతః (దదామి) (అభిత్త్యై) భయరాహిత్యాయ (ఏషా) ప్రత్యక్షప్రాప్తా పత్నీ (మా) నిషేధే (భేది) భిద్యతామ్. ॥౬౪॥

అన్వయః :-హే విదుషి కన్యే! త్వం ధ్రువా బృహతీ భవ. వివాహాయోత్తిష్ఠ, ఉత్థాయైతం పతిం స్వీకురు. హే మిత్ర! త ఏతాముఖామభిత్యై పరిదదామి. ఉ త్వయైషా మా భేది. ॥౬౪॥

భావార్థః :-కన్యా వరశ్చ స్వప్రియం పురుషం స్వకాన్తాం కన్యాం చ స్వయం పరీక్ష్య స్వీకర్తు మిచ్ఛేత్. యదా ద్వయోర్వివాహకరణే నిశ్చయః స్యాత్ తదైవ మాతాపిత్రాచార్యాదయ ఏతయోర్వివాహం కుర్యు రేతౌ పరస్పరం భేదభావం వ్యభిచారం చ కదాచిన్న కుర్యాతామ్. కిం తు స్వస్త్రీవ్రతః పుమాన్ స్వపతివ్రతా స్త్రీ చ సంగతౌ స్యాతామ్. ॥౬౪॥

పదార్థము :-విద్యావతివగు ఓ కన్యా! (త్వమ్) నీవు ((ధ్రువా) శుభకార్యములందు నిశ్చిత బుద్ధిగలదానవు (బృహతీ) గొప్ప పురుషార్థపరురాలవు (భవ) అగుము. వివాహమొనర్చుకొనుటకై (ఉత్తిష్ఠ) ఉద్యతురాలవు కమ్ము (ఉత్థాయ) సోమరితనమును వదలివేసి ఈ పతిని స్వీకరించుము (మిత్ర) ఓ మిత్రమా (తే) నీకొరకు (ఏతామ్) ఇట్టి (ఉఖామ్) పొందదగిన కన్యను (అభిత్యై) భయరహితమగుటకై (పరిదదామి) సకల విధముల నిచ్చుచున్నాను (ఉ) కావున నీవు (ఏషా) ప్రత్యక్షముగ ప్రాప్తించిన యీ కన్యను (మాభేది) భిన్నముగా జూడకుము. ॥౬౪॥

భావార్థము :-వధూవరు లిరువురును పరస్పర ప్రసన్నచిత్తముతో కన్య పురుషుని, పురుషుడు కన్యను చక్కగా పరీక్షించుకొని గ్రహించుటకు నిశ్చయపరచుకొనవలెను. ఆ యిరువురు వివాహమాడ నిశ్చయించు కొనునప్పుడే తల్లిదండ్రులు, ఆచార్యులు మున్నగువారు ఆ యిరువుర వివాహమొనర్చవలెను. ఆ యిరువురు ఎన్నడును పరస్పర విభేదము, వ్యభిచారము మున్నగు ఆలోచనలనైనను చేయవలదు. సతినియమములందు పురుషుడు, పతివ్రతయై స్త్రీయును ఉండదగును. ॥౬౪॥

64.O educated girl, be highly active, and firm in noble resolves. Get ready, and shedding idleness, marry this husband. O friend, I hand over this girl to thee, to remain without fear. Never separate her from thyself!.

౬౫॥ వసవస్త్వేత్యస్య విశ్వామిత్ర ఋషిః, వస్వాదయో లిఙ్గోక్తా దేవతాః, ధృతిశ్ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

పునస్తౌ స్త్రీపురుషౌ ప్రతి విద్వాంసః కిం కుర్యు రిత్యాహ.

అట్టి స్త్రీపురుషులయెడ విద్వాంసులు ఏమి చేయవలయును?

౬౫॥ వసవస్త్వాకృణ్వన్తు గాయత్రేణ ఛన్దసాఽఙ్గిరస్వద్రుద్రాస్త్వాకృణ్వన్తు త్రైష్టుభేన ఛన్దసాఽఙ్గిరస్వదాదిత్యాస్త్వాకృణ్వన్తు జాగతేన ఛన్దసాఽఙ్గిరస్వద్విశ్వే త్వా దేవా వైశ్వానరాఽ ఆకృణ్వ న్త్వానుష్టుభేన ఛన్దసాఽఙ్గిరస్వత్ ॥౬౫॥

ప. వి:- వసవః త్వా, ఆ, ఛృన్దన్తు, గాయత్రేణ, ఛన్దసా, అఙ్‌గిరస్వత్, రుద్రాః, త్వా, ఆ, ఛృన్దన్తు, త్రైష్టుభేన త్రైస్తుభేనేతి త్రై + స్తుభేన, ఛన్దసా, అఙ్‌గిరస్వత్, ఆదిత్యాః, త్వా, ఆ, ఛృన్దన్తు, జాగతేన, ఛన్దసా అఙ్‌గిరస్వత్, విశ్వే, త్వా, దేవాః, వైశ్వానరాః, ఆ, ఛృన్దన్తు, ఆనుష్టుభేన, ఆనుస్తుభేనేతి ఆను + స్తుభేన, ఛన్దసా, అఙ్‌గిరస్వత్ ।౬౫॥

పదార్థః :-(వసవః) ఆదిమా విద్వాంసః (త్వా) త్వాం పుమాంసం స్త్రియం చ (ఆ) సమన్తాత్ (ఛృన్దన్తు) ప్రదీప్యన్తామ్ (గాయత్రేణ) గాయన్తి సద్విద్యా యేన తేన వేదస్థవిభక్తేన స్తోత్రేణ (ఛన్దసా) (అఙ్‌గిరస్వత్) అగ్నివత్ (రుద్రాః) మధ్యమా విద్వాంసః (త్వా) (ఆ) (ఛృన్దన్తు) (త్రైష్టుభేన) త్రీణి కర్మోపాసనాజ్ఞానాని స్తోభన్తే స్థిరీకుర్వన్తి యేన (ఛన్దసా) (అంగిరస్వత్) ప్రాణవత్ (ఆదిత్యాః) ఉత్తమా విపశ్చితః (త్వా) (ఆ) (ఛృన్దన్తు) (జాగతేన) జగద్విద్యాప్రకాశకేన (ఛన్దసా) (అంగిరస్వత్) సూర్యవత్ (విశ్వే) సర్వే (త్వా) (దేవాః) సదుపదేశప్రదాతారః (వైశ్వానరాః) సర్వేషు నరేషు రాజన్తః (ఆ) (ఛృందంతు) (ఆనుష్టుభేన) విద్యాం గృహీత్వా పశ్చాద్దుఃఖానిస్తభ్నువన్తి యేన తేన (ఛన్దసా) (అంగిరస్వత్) సమస్తౌషధిరసవత్. ।౬౫॥

అన్వయః :-హే స్త్రీ పురుష వా! వసవో గాయత్రేణ ఛన్దసా యాం యం త్వాఽఙ్గిరస్వదాఛృన్దన్తు. రుద్రాస్త్రైష్టుభేన ఛన్దసా త్వాఽఙ్‌గిరస్వదాఛృన్దన్తు. ఆదిత్యా జాగతేన ఛన్దసా త్వాఽఙ్గిరస్వదాఛృన్దన్తు. వైశ్వానరా విశ్వే దేవా ఆనుష్టుభేన ఛన్దసా త్వాఽఙ్గిరస్వదాఛృన్దన్తు. ।౬౫॥

భావార్థః :-అత్రోపమాలంకారః. హే స్త్రీపురుషౌ! యువాం యే యాశ్చ విద్వాంసః విదుష్యశ్చ శరీరాత్మ బలకారోపదేశేన సుశోభయేయుస్తేషామేవ సేవాసఙ్గౌ సతతం కుర్యాతామ్. నేతరేషాం క్షుద్రాణామ్. ।౬౫॥

పదార్థము :- ఓ స్త్రీ లేక పురుషుడా! (వసవః) శ్రేష్ఠవిద్వాంసులు (గాయత్రేణ) ఎద్దానిచే శ్రేష్ఠమగు వేదవిద్యలను గానమొనర్చెదరో అట్టి వేదవిభాగరూపమగు స్తోత్రమగు (ఛన్దసా) గాయత్రీ ఛందస్సుతో ఆ (త్వా) నిన్ను (అఙ్గిరస్వత్) అగ్నివలె (ఆఛృన్దన్తు) ప్రకాశపరచుగాక! (రుద్రాః) మధ్యమ విద్వాంసులు (త్రైష్టుభేన) జ్ఞానకర్మోపాసనలు స్థిరముగనున్న (ఛన్దసా) వేదస్తోత్ర భాగముచే (అఙ్గిరస్వత్) ప్రాణములవలె (త్వా) నిన్ను (ఆఛృన్దన్తు) ప్రజ్వలితమొనర్చుదురుగాక! (ఆదిత్యాః) ఉత్తమవిద్వాంసులు (జాగతేన) జగత్తుయొక్క విద్యను ప్రకాశపరచు (ఛన్దసా) వేదముయొక్క స్తోత్రభాగముచే (త్వా) నిన్ను (అఙ్గిరస్వత్) సూర్యునివంటి తేజధారిగ (ఆఛృన్దన్తు) శుద్ధపరతురుగాక! (వైశ్వానరాః) సమస్త మానవులందు శోభాయమానులు (దేవాః)

సత్యోపదేశము నొనర్చువారు (విశ్వే) సకలవిద్వాంసులు (అనుష్టుభేన) విద్యార్జనమైన తరువాత దుఃఖములనుండి విముక్త మొనర్చు (ఛన్దసా) వేదభాగముతో (త్వా) నిన్ను (అఙ్గిరస్వత్) సమస్త ఓషధుల రసమువలె (ఆచ్ఛృన్దన్తు) శుద్ధత్వమును సంపాదిత మొనర్తురుగాక! ౹౬౫॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమున ఉపమాలంకార మున్నది. ఓ స్త్రీపురుషులారా! శరీరాత్మలకు బలముచేకూర్చు నుపదేశములతో సుశోభితమొనర్చునట్టి విద్వాంసుల, విదుషీరత్నముల సేవలను, సాంగత్యములను ఎల్లప్పుడు చేయుచుండుడు. అల్పబుద్ధులగు స్త్రీపురుషులతో ఎప్పుడును సాంగత్యమొనర్చవలదు. ౹౬౫॥

65.O man or woman, may the Vasu Brahmcharis, illuminate thee like fire, with Gayatri verses. May the Rudra Brahmcharis, strengthen thee like vital breath with Trishtup verses. May the Aditya Brahmcharis make thee pure and lustrous, with Jagati verses. May all the sages and preachers of truth, make thee pure like medicinal herbs, with Anushtap verses!.

౪౯౬. ఆకూతిమిత్యస్య విశ్వామిత్ర ఋషిః, అగ్న్యాదయో మంత్రోక్తా దేవతాః, విరాడ్బ్రాహ్మీ త్రిష్టుప్ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

పునస్తే స్త్రీపురుషా కిం కుర్యు రిత్యాహ. మరల నా స్త్రీ పురుషు లేమి చేయువలయును?

౪౯౬ ఆకూతిమగ్నిం ప్రయుజꣳ స్వాహా మనో మేధామగ్నిం ప్రయుజꣳ
స్వాహా చిత్తం విజ్ఞాతమగ్నిం ప్రయుజꣳ స్వాహా వాచో విధృతిమగ్నిం
ప్రయుజꣳ స్వాహా। ప్రజాపతయే మనవే స్వాహాఽగ్నయే
వైశ్వానరాయ స్వాహా ౹౬౬॥

ప.వి:- ఆకూతిమిత్యా + కూతిమ్, అగ్నిమ్ ప్రయుజమితి ప్ర+ యుజమ్ స్వాహా, మనః, మేధామ్, అగ్నిమ్, ప్రయుజమితి ప్ర + యుజమ్ స్వాహా, చిత్తమ్, విజ్ఞాతమితి వి + జ్ఞాతమ్, అగ్నిమ్, ప్రయుజమితి ప్ర + యుజమ్, స్వాహా, వాచః, విధృతిమితి వి + ధృతిమ్, అగ్నిమ్,

ప్రయుజమితి ప్ర + యుజమ్, స్వాహా, ప్రజాపతయ ఇతి ప్రజా + పతయే, మనవే, స్వాహా, అగ్నయే, వైశ్వానరాయ, స్వాహా ॥౬౬॥

పదార్థః :-(ఆకూతిమ్) ఉత్సాహకారికాం క్రియామ్ (అగ్నిమ్) ప్రసిద్ధం పావకం (ప్రయుజమ్) యః సర్వాన్ యునక్తి తమ్ (స్వాహా) సత్యయా క్రియయా (మనః) ఇచ్ఛాసాదనమ్ (మేధామ్) ప్రజ్ఞామ్ (అగ్నిమ్) విద్యుతమ్ (ప్రయుజమ్) (స్వాహా) సత్యయా వాచా (చిత్తమ్) చేతతి యేన తత్ (విజ్ఞాతమ్) (అగ్నిమ్) అగ్నిమివ భాస్వరమ్ (ప్రయుజమ్) వ్యవహారేషు ప్రయుక్తమ్ (స్వాహా) సత్యేన వ్యవహారేణ (వాచః) వాణ్యాః (విధృతిమ్) వివిధం ధారణమ్ (అగ్నిమ్) యోగాభ్యాసజనితాం విద్యుతమ్ (ప్రయుజమ్) సంప్రయుక్తమ్ (స్వాహా) క్రియాయోగరీత్యా (ప్రజాపతయే) ప్రజాస్వామినే (మనవే) మననశీలాయ (స్వాహా) సత్యాం వాణీమ్ (అగ్నయే) విజ్ఞానస్వరూపాయ (వైశ్వానరాయ) విశ్వేషు నరేషు రాజమానాయ జగదీశ్వరాయ (స్వాహా) ధర్మ్యాం క్రియామ్.॥౬౬॥

అన్వయః :-హే స్త్రీపురుషాః భవన్తో వేదస్థైర్గాయత్ర్యాదిభిశ్ఛన్దోభిః స్వాహా ఆకూతిం ప్రయుజమగ్నిం స్వాహా, మనో మేధాం ప్రయుజమగ్నిం స్వాహా చిత్తం విజ్ఞాతం ప్రయుజమగ్నిం స్వాహా వాచో విధృతిం ప్రయుజమగ్నిం మనవే ప్రజాపతయే స్వాహాఽగ్నయే వైశ్వానరాయ స్వాహా చ ప్రాపయ్య సతత మాఛృన్తన్తు.॥౬౬॥

భావార్థః :-అత్రాఽఽఛృందన్త్వితి పదం పూర్వమంత్రాదను వర్తతే. మనుష్యాః పురుషార్థేన వేదాది శాస్త్రాణ్యధీత్యోత్సాహాదీనున్నీయ వ్యవహారపరమార్థక్రియా ప్రయోగేణాభ్యుదయిక నిఃశ్రేయసే సమాప్నువన్తు॥౬౬॥

పదార్థము :-ఓ స్త్రీపురుషులారా! వేదమునందలిగాయత్రీ మున్నగు మంత్రములచే (స్వాహా) సత్యక్రియతో (ఆకూతిమ్) ఉత్సాహమునిచ్చు క్రియను (ప్రయుజమ్) ప్రేరణనిచ్చునట్టి (అగ్నిమ్) ప్రసిద్ధాగ్నిని (స్వాహా) సత్యవాణిచే (మనః) ఇచ్ఛాసాధనమును (మేధామ్) బుద్ధి మరియు (ప్రయుజమ్) సంబంధపరచు (అగ్నిమ్) విద్యుత్తును (స్వాహా) సత్యవ్యవహారములద్వారా (విజ్ఞాతమ్) తెలిసికొనిన విషయములను (ప్రయుజమ్) వ్యవహారములందు ప్రయోగించిన (అగ్నిమ్) అగ్నివలె ప్రకాశించు (చిత్తమ్) చిత్తమును (స్వాహా) యోగక్రియాపద్ధతులందు (వాచః) వాణులను (విధృతిమ్) అనేక విధములగు ధారణను (ప్రయుజమ్) ఉత్తమముగ ప్రయోగమొనర్పబడిన (అగ్నిమ్) యోగాభ్యాసముచే ఉత్పన్నపరచినట్టి విద్యుత్తును (ప్రజాపతయే) ప్రజలస్వామియగు (మనవే) మననశీలురకొరకు (స్వాహా)సత్యవాణిని మరియు (అగ్నయే) విజ్ఞాన స్వరూపుడును (వైశ్వానరాయ) సమస్త మానవులందు ప్రకాశమానుడైయుండు జగదీశ్వరునకు (స్వాహా) ధర్మముతో గూడిన క్రియను యుక్తపరచి నిరంతరము (ఆఛృన్తన్తు) ఉత్తమరీతిలో శుద్ధపరచుడు. ౬౬॥

భావార్థము :- ఇచ్చట పూర్వమంత్రమునుండి (అభ్యస్య) అను పదమును తిరిగిగ్రైకొనబడినది. మానవులు పురుషార్థపరులై వేదాదిశాస్త్రములను చదివి ఉత్సాహమును వృద్ధిపరచుకొని వ్యావహారిక, పారమార్థిక క్రియలను ఆచరించుచు ఇహపరలోక సౌఖ్యములను సాధించుకొనవలయును. ॥౬౬॥

66.Realise, through the practice of truth, the thoughtful soul, fit to understand the true essence of things and their use.

Realise through yoga, mind, wisdom, and soul their impeller, know fully the fire like soul, the impeller of thought and knowledge.

Realigse well speech and steady abstraction of the mind, and their urger, the yogic force.

Revere the wise ruler, the Protector of the people.

Eulogise the Self Effulgent Lord, the Friend of all.

౪౯౭.విశ్వో దేవస్యేత్యస్యాత్రేయ ఋషిః, సవితా దేవతా, అనుష్టుప్ఛన్దః, గాన్ధారః స్వరః.

పునర్గృహస్థైః కిం కార్యమిత్యాహ. గృహస్థులేమి యొనర్చవలయును?

౪౯౭ విశ్వో దేవస్య నేతుర్మర్తో వురీత సఖ్యమ్।

విశ్వో రాయ ఇషుధ్యతి ద్యుమ్నం వృణీత పుష్యసే స్వాహా ॥౬౭॥

ప.విః- విశ్వః, దేవస్య, నేతుః, మర్తః, వురీత, సఖ్యమ్, విశ్వః, రాయే, ఇషుధ్యతి, ద్యుమ్నమ్, వృణీత, పుష్యసే, స్వాహా ॥౬౭॥

పదార్థః :-(విశ్వః) సర్వః (దేవస్య) సర్వజగత్ప్రకాశకస్య పరమేశ్వరస్య (నేతుః) సర్వనాయకస్య (మర్తః) మనుష్యః (వురీత) స్వీకుర్యాత్ (సఖ్యమ్) సఖ్యుర్భావం కర్మ వా (విశ్వః) అఖిలః (రాయే) శ్రియై (ఇషుధ్యతి) శరాదీని శస్త్రాణి ధరేత్. లేట్ప్రయోగోఽయమ్ (ద్యుమ్నమ్) ప్రకాశయుక్తం యశోఽన్నం వా. ద్యుమ్నం ద్యోతతేర్యశోఽన్నం వా. నిరు ౫.౫ (వృణీత్) స్వీకుర్యాత్ (పుష్యసే) పుష్టో భవేః (స్వాహా) సత్యాం వాచమ్. ॥౬౭॥

అన్వయః :-యథా విద్వాంస్తథా విశ్వో మర్తో నేతుర్దేవస్య సఖ్యం వురీత విశ్వో మనుష్యో రాయ ఇషుధ్యతి. స్వాహా ద్యుమ్నం వృణీత యథా చైతేన త్వం పుష్యసే తథా వయమపి భవేమ. ॥౬౭॥

భావార్థః :- అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. గృహస్థైర్మనుష్యైః పరమేశ్వరేణ సహ మైత్రీం కృత్వా సత్యేన వ్యవహారేణ శ్రియం ప్రాప్య యశస్వీని కర్మాణి నిత్యం కార్యాణి. ॥౬౭॥

పదార్థము :- విద్వాంసులు గ్రహణమొనర్చునట్లే (విశ్వః) సమస్త (మర్తః) మానవులు (నేతుః) సర్వమునకు నాయకుడు (దేవస్య) సకలజగత్ప్రకాశకుడునగు పరమేశ్వరుని (సఖ్యమ్) మైత్రిని (వురీత) స్వీకరించవలెను (విశ్వః) సకలమానవులు (రాయే) శోభ మరియు లక్ష్మీకొరకై (ఇషుధ్యతి) బాణము మున్నగు ఆయుధములను ధరించవలెను. (స్వాహా) సత్యవాణి మరియు (ద్యుమ్నమ్) ప్రకాశవంతమగు యశస్సు మరియు అన్నమును (వృణీత) గ్రహించవలెను. ఈ కర్మద్వారా నీ వెట్లు (పుష్యసే) పుష్టివంతుడవగుచున్నావో మేమును అట్లే అగుదుముగాక!।౬౭॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమున వాచకలుప్తోపమాలంకార మున్నది. గృహస్థులగు మానవులెల్లరును పరమేశ్వరుని సఖ్యమున సత్యవ్యవహారముచే ధనమును సంపాదించుకొని కీర్తిప్రతిష్ఠలను గలిగించు కర్మలను సదా ఆచరించవలెను.।౬౭॥

67. Let all mortals seek the friednship of God, the Maker of the universe. Let all use arms for glory and wealth, and possess truthful speech, fame and food. Just as thou properest thereby, let all of us prosper.

౪౯౮. మా స్వితృస్య ఆత్రేయ ఋషిః, అమ్బా దేవతా, గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

పునర్మాతాపితరౌ ప్రతి పుత్రాదయః కిం కిం బ్రూయురిత్యాహ.

తల్లిదండ్రులతో పుత్రాదు లెట్లు సంభాషించవలయును?

౪౯౮ మా సు భిత్థా మా సు రిషోఽమ్బ ధృష్ణు వీరయస్వ సు।

అగ్నిశ్చేదం కరిష్యథః॥౬౮॥

ప. వి:- మా, సు, భిత్థాః, మా, సు, రిషః, అమ్బ, ధృష్ణు, వీరయస్వ, సు, అగ్నిః, చ, ఇదమ్, కరిష్యథః॥౬౮॥

పదార్థః :-(మా)(సు) (భిత్థాః) భేదం కుర్యాః (మా) (సు) (రిషః) హింస్యాః (అమ్బ) మాతః (ధృష్ణు) దార్ఢ్యమ్ (వీరయస్వ) ఆరబ్ధస్య కర్మణః సమాప్తిమాచర. (సు) (అగ్నిః) పావకఇవ (చ) (ఇదమ్) (కరిష్యథః) కరిష్యమాణం సాధయిష్యథః ।౬౮॥

అన్వయః :- హే అమ్బ! త్వమస్మాన్ విద్యాతో మా సు భిత్థా మా సురిషో ధృష్ణు సువీరయస్వ చైవ కుర్వన్తౌ యువాం మాతాపుత్రావగ్నిరివేదం కరిష్యథః.।౬౮॥

భావార్థః :- మాతా సుసన్తానాన్ సుశిక్షేత. యత ఇమే పరస్పరం ప్రీతా భవేయుర్వీరాశ్చ యత్కర్తవ్యం తత్కుర్యు రకర్తవ్యం చ నాచరేయుః.।౬౮॥

పదార్థము :-(అమ్బ) ఓ మాతా! నీవు మమ్ము విద్యనుండి (మా సుభిక్థాః) వేరుపరచకుము. (మా సురిషః) దుఃఖముల గలిగించకుము. (ధృష్ణు) దృఢత్వముచే (సు వీరయస్వ) ప్రారంభించిన ఉత్తమ కర్మలను పూర్తిజేయుము. ఇట్లొనర్చుచు మాతాపుత్రులిరువురుమ (అగ్నిః) అగ్నివలె (చ) మరియు (ఇదమ్) పూర్తిజేయదగిన ఈ సమస్తకర్మలను (కరిష్యథః) ఆచరించుడు. ॥౬౮॥

భావార్థము :- తల్లి తన సంతానమును పరస్పరము స్నేహమయులు, ప్రీతియుక్తులునై వీరులగుటకు, విద్వాంసులగుటకు చేయదగిన కర్మలను చేయుచు, చేయదగని కర్మలనుండి దూరముగ నుండునట్లు చక్కని శిక్షణ నీయదగును. ॥౬౮॥

68.O motehr, wean us not from education, harm us not. Accomplish with determination the task undertaken. May thou and thy son thus, resolute like fire, finish this task worth doing!.

౪౯౯. దృంహస్వేత్యస్యాత్రేయ ఋషిః, అమ్బా దేవతా, త్రిష్టుప్ ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

పునః పతిః స్వపత్నీం ప్రతి కిం కిం వదేదిత్యాహ. పతి తన పత్నితో నే మేమి సంభాసించవలయును?

౪౯౯ దృ॒ꣳహస్వ దేవి పృథివి స్వ॒స్తయ॑ఽ ఆసురీ మా॒యా
స్వ॒ధయా॑ కృ॒తాసి॑। జుష్టం॑ దే॒వేభ్య॑ఽ ఇ॒దమ॑స్తు హ॒వ్యమరి॑ష్టా
త్వము॒ది॑హి య॒జ్ఞేఽ అ॒స్మిన్ ॥౬౯॥

ప.విః- దృ॒ꣳహస్వ, దే॒వి, పృ॒థి॒వి, స్వ॒స్తయే॑, ఆ॒సురీ, మా॒యా, స్వ॒ధయా॑, కృ॒తా, అ॒సి, జుష్ట॑మ్, దే॒వేభ్యః॑, ఇ॒దమ్, అ॒స్తు, హ॒వ్యమ్, అరి॑ష్టా, త్వమ్, ఉత్, ఇ॒హి, య॒జ్ఞే, అ॒స్మిన్॥౬౯॥

పదార్థః :- (దృంహస్వ) వర్ధస్వ (దేవి) విద్యాయుక్తే (పృథివి) భూమిరివ పృథువిద్యే (స్వస్తయే) సుఖాయ (ఆసురీ) యేఽసుషు ప్రాణేషు రమన్తే తేషాం స్వా (మాయా) ప్రజ్ఞా (స్వధయా) ఉదకేనాన్నేన వా (కృతా) నిష్పాదితా (అసి) (జుష్టమ్) సేవితమ్ (దేవేభ్యః) విద్వద్భ్యో దివ్యేభ్యో గుణేభ్యో వా (ఇదమ్) (అస్తు) (హవ్యమ్) దాతుం యోగ్యం విజ్ఞానమ్ (అరిష్టా) అహింసితా (త్వమ్) (ఉత్) (ఇహి) ప్రాప్నుహి (యజ్ఞే) సంగతవ్యే గృహాశ్రమే (అస్మిన్) వర్తమానే. ॥౬౯॥

అన్వయః :-హే పృథివి దేవి పత్ని! త్వయా స్వస్తయే స్వధయా యాఽఽసురీ మాయాఽస్తి సా కృతాఽసి తయా త్వం మాం పతిం దృంహస్వాఽరిష్టా సత్యస్మిన్ యజ్ఞ ఉదిహి. యత్ త్వయేదం జుష్టం హవ్యం కృతమస్తి. తద్దేవేభ్యోఽస్తు. ॥౬౯॥

భావార్థః :-యా స్త్రీ పతిం ప్రాప్య గృహే వర్తతే తయా సుబుద్ధ్యా సుఖాయ ప్రయత్నో విధేయః. సుసంస్కృతం సర్వమన్నాదిప్రీతికరం సంపాదనీయమ్. న కదాచిత్కస్యచిద్ధింసా వైరబుద్ధిర్వాక్వచిత్కార్యా.॥౬౯॥

పదార్థము :- (పృథివి) భూమివలె విద్యయొక్క విస్తారతను పొందిన (దేవి) విద్యావతివగు ఓ పత్నీ! నీవు (స్వస్తయే) సుఖమునకై (స్వధయా) అన్నజలములతో (ఆసురీ) ప్రాణపోషకులగు పురుషుల (మాయా) బుద్ధిని (కృతా) సాధించి (అసి) ఉన్నావు. దానితో (త్వమ్) పతినగు నాకు నీవు (దృంహస్వ) ఉన్నతిని గలిగించుము (అరిష్టా) హింసలేనిదానవై (అస్మిన్) ఈ (యజ్ఞే) సాంగత్యమొనర్చదగిన ఈ గృహస్థాశ్రమమున (ఉదిహి) ప్రకాశమును పొందుము. నీవు (జుష్టమ్) సేవించిన (ఇదమ్) ఈ (హవ్యమ్) ఇచ్చిపుచ్చుకొనదగిన పదార్థములను (దేవేభ్యః) విద్వాంసుల లేక ఉత్తమ గుణములను పొందువారను (అస్తు) అగుదుముగాక. ॥౬౯॥

భావార్థము :-వివాహితస్త్రీ ఉదారబుద్ధితో సుఖములను కూర్చుటకు ప్రయత్నించవలెను. తినిత్రాగునట్టి అన్నజలములు మున్నగు పదార్థములను రుచికరము, బలకరమునగునట్లు చేయించవలయును లేక చేయవలెను ఇతరులకు దుఃఖము గలిగించుటగాని, వారితో వైర, ద్వేషబుద్ధి గలిగియుండుటగాని తగదు. ॥౬౯॥

69.O wife, equipped with knowledge, and possessing learning vast like the earth, thou hast corrected the low mentality of self-interested persons, with food and water, for their good. Make me thy husband prosper. Being nonviolent, attain to fame in this domestic life. May this oblation be accepted by the learned!.

౭౦౦. ద్రవన్న ఇత్యస్య సోమాహుతిర్ఋషిః అగ్నిర్దేవతా, విరాడ్గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

పునః సా స్వభర్తారం ప్రతి కథం కథం సంవదేతేత్యాహ. ఆ స్త్రీ పతితో నెట్లు సంభాషించవలయును?

౭౦౦ ద్రవన్నః సర్పిరాసుతిః ప్రత్నో హోతా వరేణ్యః।

సహసస్పుత్రో అద్భుతః ॥౭౦॥

ప.విః-ద్రవన్నః ఇతి ద్రు+అన్నః, సర్పిరాసుతిరితి సర్పిః+ఆసుతిః, ప్రత్నః, హోతా, వరేణ్యః సహసః, పుత్రః, అద్భుతః ॥౭౦॥

పదార్థః :-(ద్రవన్నః) ద్రవో వృక్షాదయ ఓషధయోఽన్నాని వా యస్య సః (సర్పిరాసుతిః) సర్పిషో ఘృతాదేరాసుతిః సవనం యస్య సః (ప్రత్నః) పురాతనః (హోతా) దాతా గ్రహీతా (వరేణ్యః) స్వీకర్తుమర్హః (సహసః) బలవతః (పుత్రః) అపత్యమ్ (అద్భుతః) ఆశ్చర్యగుణకర్మస్వభావః.॥౭౦॥

అన్వయః :- హే పతే! ద్రవ్నః సర్పిరాసుతిః ప్రత్నోహోతా వరేణ్యః సహసస్పుత్రోऽద్భుత స్త్వం స్వస్తయేऽస్మిన్ యజ్ఞ ఉదిహి ఉదితో భవ.॥౭౦॥

భావార్థః :- అత్ర స్వస్తయే అస్మిన్ యజ్ఞ ఉదిహీతి పదచతుష్టయం పూర్వతోऽనువర్తతే. కన్యయా యస్య పితా కృతబ్రహ్మచర్యో బలవాన్ భవేద్యః పురుషార్థేన బహూన్యన్నాదీన్యర్జయితుం శక్నుయాత్ పవిత్రస్వభావః పురుషో భవేత్తేన సాకం వివాహం కృత్వా సతతం సుఖం భోక్తవ్యమ్. ॥౭౦॥

పదార్థము :- ఓ పతీ! (ద్రవ్నః) వృక్షములు మున్నగు ఓషధులు ఆహారముగ గలవాడవు. (సర్పిరాసుతిః) ఘృతము మున్నగు పదార్థములను శోధన మొనర్చువాడవు. (ప్రత్న) సనాతనమగు (హోతా) ఇచ్చిపుచ్చుకొనునట్టి (వరేణ్యః) వరించ, స్వీకరించ దగినట్టి (సహసః) బలశాలి (పుత్రః) పుత్రుడవు (అద్భుతః) ఆశ్చర్యకరగుణ కర్మస్వభావములుగలవాడవగు నీవు సుఖముల పొందుటకు ఈ గృహస్థాశ్రమమునందు శోభాయమానుడ వగుము. ॥౭౦॥

భావార్థము :- ఇచ్చట పూర్వమంత్రమునుండి ''(స్వస్తయే అస్మిన్, యజ్ఞే, ఉదిహి)'' అను నీ నాలుగు పదముల అనువృత్తి జరిగినది. బ్రహ్మచర్యముచే బలవంతుడగువానిని మరియు తన పురుషార్థముచే అన్నాది పదార్థములు విరివిగా సమకూర్చి యుంచు యా శుద్ధస్వభావముగల విద్వాంసుని వివాహమాడి నిరంతరము సుఖులై యుండవలెను.॥౭౦॥

70.O husband, fed on fruits of trees, and clarified butter, ever worthy of respect, giver and taker, the son of the strong, wonderful in qualities, deeds and temperament, be famous in this domestic life for enjoying happiness!.

౫౦౧.పరస్యా ఇత్యస్య విరూప ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, విరాడ్గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

పునః పతిః స్వపత్నీం ప్రతి కిం కిముపదిశేదిత్యాహ. మఱల పతి తన పత్నికి నేమేమి ఉపదేశించవలయును?

౫౦౧ పరస్యాऽ అధి సంవతోऽవరాꣳ॥ऽ అభ్యాతర।

యత్రాహమస్మి తాꣳ॥ऽ అవ ॥౭౧॥

ప.విః-పరస్యాః, అధి, సమ్వత ఇతి సమ్+వతః, అవరాన్,అభి, ఆ, తర, యత్ర, అహమ్। అస్మి। తాన్। అవ ॥౭౧॥

పదార్థః :-(పరస్యాః) ప్రకృష్టాయాః కన్యాయాః (అధి) (సంవతః) సంవిభక్తాన్ (అవరాన్) నీచానుత్కృష్ట గుణస్వభావాన్ (అభి) (ఆ)(తర) ప్లవ (యత్ర)(అహమ్)(అస్మి)(తాన్) (అవ).॥౭౧॥

అన్వయః :- హే కన్యే! యస్యాః పరస్యా స్తవాహమధిష్ఠాతా భవితు మిచ్ఛామి. సా త్వం సమ్వతో౽వరానభ్యాతర. యత్ర కులే౽హ మస్మి తానవ. ॥౭౧॥

భావార్థః :- కన్యాయా స్వస్యా ఉత్కృష్టస్తుల్యో వా వరః స్వీకార్యః న నీచః. యస్య పాణిగ్రహణం కుర్యాత్తస్య సమ్బంధినో మిత్రాణి చ సర్వదా సంతోషణీయాని. ॥౭౧॥

పదార్థము :- ఓ కన్యారత్నమా! (పరస్యాః) ఉత్తమకన్యవగు నీకు నేను (అధి) స్వామిని కాగోరుచున్నాను. ఐతే నీవు (సంవతః) సంవిభాగ, సంకుచితమగు (అవరాన్) నీచ స్వభావములను (అభ్యాతర) ఉల్లంఘించి (యత్ర) ఏ వంశమున (అహమ్) నేను (అస్మి) యున్నానో (తాన్) ఆ యుత్తమ మనుష్యుల (అవ) రక్షణ యొనర్చుము. ॥౭౧॥

భావార్థము :- తనకన్న అధికబలశాలిని, విద్యావంతునిగాని, తనకు సమానమైన వానిని గాని భర్తగా స్వీకరించవలయునేగాని, చిన్నవానిని, న్యూనతలుగలవానిని స్వీకరించవలదు. భర్త కుటుంబీయులను మిత్రులను, ప్రసన్నముగ నుంచవలెను. ॥౭౧॥

71.O well qualified girl, reject those who are equal or inferior to thee in strength and learning. I want to marry thee!.

౫౦౨.పరమస్యా ఇత్యస్య వారుణిర్ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, భురిగుష్ణిక్ ఛన్దః, ఋషభః స్వరః.

పునః సా స్వస్వామినం ప్రతి కిం కిమాదిశేదిత్యాహ.

అట్టి పతీతిలకము తన భర్తతో నెట్లు సంభాసించవలయును?

౫౦౨ పరమస్యాః పరావతో రోహిదశ్వ౽ ఇహాగహి।

పురీష్యః పురుప్రియో౽గ్నే త్వం తరా మృధః ॥౭౨॥

ప. విః- పరమస్యాః, పరావత ఇతి పరా + వతః, రోహిదశ్వ ఇతి రోహిత్ + అశ్వః, ఇహ, ఆ, గహి, పురీష్యః, పురుప్రియ ఇతి పురు + ప్రియః, అగ్నే, త్వమ్, తర, మృధః ॥౭౨॥

పదార్థః :-(పరమస్యాః) అనుత్తమగుణరూపశీలాయాః (పరావతః) దూరదేశాత్ (రోహిదశ్వః) రోహితో౽గ్న్యాదయో౽శ్వా వాహనాని యస్య సః (ఇహ) (ఆ) (గహి) ఆగచ్ఛ (పురీష్యః) పురీషేషు పాలనేషు సాధుః (పురుప్రియః) పురూణాం బహూనాం జనానాం మధ్యే ప్రియః ప్రీతః (అగ్నే) అగ్నిప్రకాశవద్విజ్ఞానయుక్త (త్వమ్) (తర) ఉల్లంఘ. అత్ర ద్వ్యచోతస్తిఙ ఇతి దీర్ఘః (మృధః) పరపదార్థాభికాంక్షిణః శత్రూన్. ॥౭౨॥

అన్వయః :-హే అగ్నే పావక ఇవ తేజస్విన్ స్వామిన్! రోహిదశ్వః పురీష్యః పురుప్రియస్త్వమిహ పరావతో దేశాత్ పరమస్యాః కన్యాయాః కీర్తిం శ్రుత్వాఽఽగహి. తయా ప్రాప్తయా సహ మృధస్తర.॥౭౨॥

భావార్థః :-మనుష్యైః స్వస్యాః కన్యాయాః పుత్రస్య వా సమీపదేశే వివాహః కదాచిన్నైవ కార్యః. యావద్దూరే వివాహః క్రియతే తావదేవాఽధికం సుఖం జాయతే. నికటే కలహ ఏవ.॥౭౨॥

పదార్థము :-(అగ్నే) పావకునివలె తేజోవంతుడవు, విజ్ఞానశాలివగు నో పతీ! (రోహిదశ్వః) అగ్ని యున్నగు పదార్థములతో నున్న వాహనములతో (పురీష్యః) పరిపాలనలో శ్రేష్ఠుడవు (పురుప్రియః) సకలజనులపై ప్రీతినుంచువాడవగు (త్వమ్) నీవు (ఇహ) ఈ గృహాశ్రమమున (పరావతః) దూరదేశముల నుండి (పరమస్యాః) అత్యుత్తమ గుణరూప స్వభావములుగల కన్యయొక్క ప్రతిష్ఠను విని (ఆ గహి) వచ్చి ఆమెను గూడి (మృధః) ఇతరుల పదార్థముల నాశించు శత్రువులను (తర) తిరస్కరింపుము.॥౭౨॥

భావార్థము :- మనుష్యులు తమ పుత్రుల మరియు కన్యల సంబంధ వివాహములు దూరదేశము, ప్రాంతముల నుండియే చేయవలెను. ఎంతదూరమునుండి జేసికొనిన అంత అధిక సుఖముండును. సమీపమునందైనచో కలహములు జరుగుచుండును.॥౭౨॥

72.O learned and dignified husband, lord rf conveyances propelled by fire, excellent in affording protection, loved by many, come hitherward from the farthest distance, for marrying this beautiful renowned and well - behaved girl, and overcome our foes along with her!.

౫౦౩. యదగ్నే ఇత్యస్య జమదగ్నిరృషిః. అగ్నిర్దేవతా, నిచృదనుష్టుప్ఛన్దః, గాన్ధారః స్వరః.

పునః స్త్రీపురుషౌ ప్రతి సమ్యక్షినః కిం కిం ప్రతిజానీరన్నిత్యాహ.

స్త్రీపురుషులవల్ల సంబంధీకు లెట్టి ప్రతిజ్ఞల నొనరించవలెను?

౫౦౩ యదగ్నే కాని కానీ చిదా తే దారుణి దధ్మసి।

సర్వం తదస్తు తే ఘృతం తజ్జుషస్వ యవిష్ఠ్య ॥౭౩॥

ప. విః- యత్, అగ్నే, కాని, కాని, చిత్, ఆ, తే, దారుణి దధ్మసి, సర్వమ్, తత్, అస్తు, తే, ఘృతమ్, తత్, జుషస్వ, యవిష్ఠ్య ॥౭౩॥

పదార్థః :- (యత్) (అగ్నే) అగ్నిరివ వర్తమాన (కాని) (కాని) (చిత్) అపి (ఆ) (తే) తుభ్యం తవ వా (దారుణి) కాష్ఠే (దధ్మసి) ధరామః (సర్వమ్) (తత్) (అస్తు) (తే) తవ (ఘృతమ్) ఆజ్యమ్ (తత్) (జుషస్వ) (యవిష్ఠ్య) అతిశయేన యువా యవిష్ఠః స ఏవ తత్సమ్బుద్ధౌ.॥౭౩॥

అన్వయః :- హే యవిష్ఠాగ్నే విద్వన్ పతే స్త్రీ వా! యథా కాని కానిచిద్వస్తూని తే సన్తి తద్వద్వయం దారుణ్యాదధ్మసి. యదస్మాకం వస్త్వస్తి తత్సర్వం తేఽస్తు, యదస్మాకం ఘృతం తత్త్వం జుషస్వ. యత్తే వస్త్వస్తి తత్సర్వమస్మాకమస్తు. యత్తే ఘృతాదికం వస్త్వస్తి తద్వయం గృహ్ణీమః.॥౭౩॥

భావార్థః:- బ్రహ్మచర్యాదిభిర్మనుష్యైః స్వకీయాః సర్వే పదార్థాః సర్వార్థా నిధాతవ్యాః. న కదాచిదీర్ష్యయా పరస్పరం భేత్తవ్యం, యతః సర్వేషాం సర్వాణి సుఖాని వర్ధేరన్ విఘ్నాశ్చ నోత్తిష్ఠేరన్నేవం స్త్రీపురుషావపి పరస్పరం వర్తేయాతామ్. ॥ ౭౩ ॥

పదార్థము :-(యవిష్ఠ్య) అత్యంత యువావస్థను పొందినట్టి (అగ్నే) అగ్నివలె తేజస్వివగు ఓ విద్వాంసుడా లేక విదుషీ నీవు (కాని కానిచిత్) ఏ యే వస్తువులు (తే) నీవియో వానిని మేము (దారుణి) కాష్ఠ [కఱ్ఱ] పాత్రయందు (ఆ దధ్మసి) ధరించెదమో (యత్) ఏవి మా వస్తువులో (తత్) అవి (సర్వమ్) అన్నియును (తే) నీవి (అస్తు) అగుగాక! ఏవి మాయొక్క (ఘృతమ్) ఘృతము మున్నగు ఉత్తమ పదార్థములు గలవో (తత్) వానిని నీవు (జుషస్వ) సేవించుము. ఏవి నీ వస్తువులో వానిని మేము సేవించెదముగాక! మనము కలిసి సేవించు కొనెదముగాక!.॥౭౩॥

భావార్థము :- బ్రహ్మచారులు మున్నగువా రెల్లరును తమ సకలపదార్థములను ఎల్లర యుపయోగార్థము వెచ్చించవలయును. ఈర్ష్యచే ఎన్నడును భేదభావముంచవలదు. కలిసి యుపయోగించుకొనిన అందరకు సుఖములు కలుగును. దీనివల్ల సకలసుఖములు వృద్ధియై విఘ్నములు రాకుండును. స్త్రీపురుషులును పరస్పర మిట్లే వర్తింపవలెను.॥౭౩॥

73.O most youthful young man or woman, may we put in the earthen pot all eatables belonging to thee. All that belongs to us, is thine. Eat the ghee that belongs to us. All that belongs to thee is ours. May we use the ghee that belongs to thee!.

౫౦౪. యదత్తీత్యస్య జమదగ్నిర్ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, విరాడనుష్టుప్ ఛన్దః, గాన్ధారః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయమాహ. మరల పై విషయమే.

౫౦౪ యదత్త్యుపజిహ్వికా యద్వమ్రో అతిసర్పతి।

సర్వం తదస్తు తే ఘృతం తజ్జుషస్వ యవిష్ఠ్య ॥౭౪॥

ప.వి:- యత్, అత్తి, ఉపజిహ్వికేత్యుప + జిహ్వికా, యత్, వమ్రః, అతిసర్పతీత్యతి + సర్పతి, సర్వమ్, తత్, అస్తు, తే, ఘృతమ్, తత్ జుషస్వ, యవిష్ఠ్య ॥౭౪॥

పదార్థః :-(యత్) (అత్తి) భుఙ్క్తే (ఉపజిహ్వికా) ఉపగతాఽనుకూలా జిహ్వా యస్యాః పత్న్యాః సా (యత్) (వమ్రః) ఉద్గరితోదానః (అతిసర్పతి) అతిశయేన గచ్ఛతి (సర్వమ్) (తత్) (అస్తు) (తే) (ఘృతమ్) (తత్) (జుషస్వ) (యవిష్ఠ). ॥౭౪॥

అన్వయః :-హే యవిష్ఠ! త్వముపజిహ్వికా చ యదత్తి వమ్రో యదతి సర్పతి తత్సర్వం తేఽస్తు యత్తే ఘృతమస్తి తత్త్వం జుషస్వ. ॥౭౪॥

భావార్థః :-యత్రపతి పతిః ప్రవర్తతే స్త్రీ వా తదనుకూలౌ దమ్పతీ స్యాతామ్. యత్స్త్రియాః స్వం తత్పురుషస్య యత్పురుషస్య తత్స్త్రియా భవతు. నాత్ర కథంచిద్ ద్వేషో విధేయః కింతు పరస్పరం మిలిత్వాఽఽనన్దం భుంజీయాతామ్. ॥౭౪॥

పదార్థము :-అత్యంత యువావస్థను పొందిన ఓ పతీ! నీవు (ఉపజిహ్వికా) జిహ్వాచాపల్యములేని, జితేంద్రియురాలగు స్త్రీ (యత్) ఏమి (అత్తి) భుజించునో (యత్) ఎయ్యది (వమ్రః) నోటినుండి బయటికి వదలు ప్రాణవాయువు గలిగి (అతిసర్పతి) శీఘ్రగతిని నడచునో (తత్) అట్టి (సర్వమ్) సమస్తము (తే) నీవి (అస్తు) అగునుగాక! ఏ నీయొక్క (ఘృతమ్) ఘృతాద్యుత్తమపదార్థములు గలవో (తత్) వానిని (జుషస్వ) సేవించుదము. ॥౭౪॥

భావార్థము :-ఏ వ్యక్తివల్ల పతీపత్నుల వ్యవహారములు సిద్ధించునో ఆతని కనుకూలముగ స్త్రీపురుషులు మెలగవలెను. స్త్రీపురుషుల స్వంతవస్తువులు పరస్పరము సంక్రమించవలెను. ఈ విషయమున ద్వేషములేక ఉభయు లానందముగ నుండవలెను. ॥౭౪॥

74.O most youthful husband, whatever thou eatest, or whatever thy wife, free from greed, with control over her palate, eatest and the breath that comes sharply our of her mouth, that all is thine. Eat the ghee that is thine!.

౫౦౫. అహరహరిత్యస్య నాభానేదిష్ఠ ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, విరాట్త్రిష్టుప్ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

పునర్గృహస్థాః పరస్పరం కథం వర్తేరన్నిత్యాహ.

గృహస్థులు పరస్పర మెటుల మసలుకొనవలయునను విషయము.

౫౦౫ అహరహరప్రయావం భరన్తోఽశ్వాయేవ తిష్ఠతే ఘాసమస్మై।

రాయస్పోషేణ సమిషా మదన్తోఽగ్నే మా తే ప్రతివేశా రిషామ ॥౭౫॥

ప.వి:- అహరహరిత్యహః+అహః, అప్రయావమిత్యప్ర+యావమ్, భరన్తః, అశ్వాయే

వేత్యశ్వాయ + ఇవ, తిష్ఠతే, ఘాసమ్ అస్మై, రాయః, పోషేణ, సమ్, ఇషా, మదన్తః, అగ్నే, మా, తే, ప్రతివేశా ఇతి ప్రతి + వేశాః, రిషామ ॥౭౫॥

పదార్థః :-(అహరహః) ప్రతిదినమ్ (అప్రయావమ్) ప్రయువత్యన్యాయం యస్మిన్ స ప్రయావో, న విద్యతే ప్రయావో యస్మిన్ గృహాశ్రమే తమ్ (భరన్తః) ధరన్తః (అశ్వాయేవ) యథాశ్వాయ (తిష్ఠతే) వర్తమానాయ (ఘాసమ్) భక్ష్యమ్ (అస్మై) గృహాశ్రమాయ (రాయః) ధనస్య (పోషేణ) పుష్ట్యా (సమ్) (ఇషా) అన్నాదినా (మదన్తః) హర్షన్తః (అగ్నే) విద్వన్ (మా) (తే) తవ (ప్రతివేశాః) ప్రతీతా వేశా ధర్మప్రవేశా తేషాం తే (రిషామ) హింస్యామ్. అత్ర లిఙర్థే లుఙ్.॥౭౫॥

అన్వయః:-హే అగ్నే! అహరహస్తిష్ఠతేఽశ్వాయేవాస్మై అప్రయావం ఘాసం భరంతో రాయస్పోషేణేషా సంమదన్తః ప్రతివేశాః సన్తో వయం త ఐశ్వర్యం మా రిషామ.॥౭౫॥

భావార్థః:-అత్రోపమాలంకారః. గృహస్థా యథా అశ్వాదిపశూనాం భోజనార్థం యవదుగ్ధాదికమశ్వపాలకాః నిత్యం సంచిన్వన్తి తథైశ్వర్యం సమున్నీయ సుఖయేయుః ధనమదేన కేనచిత్సహేర్ష్యాం కదాచిన్న కుర్యుః పరస్యోత్కర్షం శ్రుత్వా దృష్ట్వా చ సదా హృష్యేయుః.॥౭౫॥

పదార్థము :-(అగ్నే) ఓ విద్వాంసుడా! (అహరహః) సదా (తిష్ఠతే) ఉన్నట్టి (అశ్వాయేవ) గుఱ్ఱమునకు మేత మున్నగునవి ముందర నుంచునట్లు (అస్మై) ఈ గృహస్థునకై (అప్రయావమ్) అన్యాయార్జితముగాని గృహాశ్రమమునకు తగిన (ఘాసమ్) అనుభవించదగిన పదార్థములను (భరన్తః) సమకూర్చుకొనుచు (రాయః) ధనముల (పోషేణ) వృద్ధిచేతను (ఇషా) అన్నము మున్నగువానిచేతను (సంమదన్తః) కలిసి ఆనందమును పొందుచు (ప్రతివేశాః) ధర్మవిషయమున ప్రవేశమునకై నిశ్చితులమగు మేము (తే) నీ యైశ్వర్యముల (మా రిషామ) నష్టపరచకుందుము గాక!॥౭౫॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమున ఉపమాలంకారము గలదు. అశ్వము మున్నగు పశువుల ఆహారముకొరకు గడ్డి, యవలు మున్నగు పదార్థములను పశుపోషకులు సమకూర్చియుంచునట్లు గృహస్థులు న్యాయముగ తమ యైశ్వర్యములను వృద్ధిజేసికొని కలిసి సుఖించవలెను. ధనమదముచే ఇతరుల యెడ ఈర్ష్య ద్వేష, వైరభావముల నుంచవలదు. ఇతరుల వృద్ధినిగాంచి సదా ఆనందించవలెను.॥౭౫॥

75.Just as we, with unceasing care bring fodder day after day to a stabled courser, so may we, amassing all the enjoyable objects of life, pleased with food and growth of riches, leading a religious life, never injure this learned householder, fit for domestic life, free from injustice!.

౭౬.నాభేత్యస్య నాభానేదిష్ఠఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, స్వరాడార్షీత్రిష్టుప్ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

పునరేతే పరస్పరం కథం సంవదేరన్నిత్యాహ. మానవులు పరస్పర మెటుల సంవాదమొనర్చవలెను?

౨౦౬ నాభా పృథివ్యాః సమిధానేఽ అగ్నౌ రాయస్పోషాయ బృహతే
హవామహే। ఇరమ్మదం బృహదుక్థం యజత్రం జేతారమగ్నిం
పృతనాసు సాసహిమ్ ॥౭౬॥

ప.వి:-నాభా, పృథివ్యాః, సమిధాన ఇతి సమ్ + ఇధానే, అగ్నౌ, రాయః, పోషాయ, బృహతే, హవామహే ఇరమ్మదమితీరమ్ + మదమ్, బృహదుక్థమితి బృహత్ + ఉక్థమ్, యజత్రమ్, జేతారమ్, అగ్నిమ్, పృతనాసు, సాసహిమ్, సాసహిమితి సాసహిమ్ ॥౭౬॥

పదార్థః :-(నాభా) నాభౌ మధ్యే (పృథివ్యాః) (సమిధానే) సమ్యక్ ప్రదీప్తే (అగ్నౌ) వహ్నౌ (రాయః) శ్రియః (పోషాయ) పోషణకరాయ (బృహతే) మహతే (హవామహే) స్పర్ధామహే (ఇరమ్మదమ్) య ఇరయాఽన్నేన మాద్యతి హృష్యతి తమ్, ఉగ్రంపశ్యేరమ్మదపాణింధమాశ్చ అ. 3.2. 37, ఇతి ఖశ్ ప్రత్యయాన్తో నిపాతితః (బృహదుక్థమ్) బృహన్మహదుక్థం ప్రశంసనం యస్య తమ్ (యజత్రమ్) సంగతవ్యమ్. (జేతారమ్) జయశీలమ్ (అగ్నిమ్) విద్యుద్వద్వర్తమానమ్ (పృతనాసు) సేనాసు (సాసహిమ్) అతిశయేన సోఢారమ్.॥౭౬॥

అన్వయః :-హే గృహిణో! యథా వయం బృహతే రాయస్పోషాయ పృథివ్యా నాభా సమిధానేఽగ్నౌ పృతనాసు సాసహిమిరమ్మదం బృహదుక్థం యజత్రమగ్నిమివ జేతారం సేనాపతిం హవామహే తథా యూయమప్యాహ్వయత. ॥౭౬॥

భావార్థః :- భూమిరాజ్యం కుర్వద్భిర్జనైః శస్త్రాస్త్రాణి సంచిత్య పూర్ణబుద్ధివిద్యాశరీరాత్మబలసహితం పురుషం సేనాపతిం విధాయ నిర్భయతయా ప్రవర్తంతామ్. ॥౭౬॥

పదార్థము :- ఓ గృహస్థులారా! మే మెట్లు (బృహతే) గొప్ప (రాయః) ధనములను, లక్ష్మిని (పోషాయ) పుష్టిపరచుకొను పురుషార్థపరులకు (పృథివ్యాః) పృథివియొక్క (నాభా) మధ్య (సమిధానే) చక్కగా ప్రజ్జ్వలితమైన (అగ్నౌ) అగ్నియందును మరియు (పృతనాసు) సైన్యములందును (సాసహిమ్) అధిక సహనశీలుడు (ఇరమ్మదమ్) అన్నమువల్ల ఆనందితమగువాడు (బృహదుక్థమ్) గొప్పప్రశంసతో గూడినవాడు (యజత్రమ్) యుద్ధములొనర్చ దగినవాడు (అగ్నిమ్) విద్యుత్తువలె శీఘ్రత్వముగలవాడు (జేతారమ్) విజయశీలుడగు సేనాపతిని (హవామహే) మేము పిలుచునట్లు మీరును ఈతని నాహ్వానించుడు.॥౭౬॥

భావార్థము :- పృథివీరాజ్యపాలనమొనర్చు మానవులు ఆగ్నేయాద్యస్త్రములను, ఖడ్గము, కటారులు మున్నగు శస్త్రములను సంచయమొనర్చుకొని శారీరక బలపరాక్రమశాలి, మేధాసంపన్నుడగు విద్యావంతుని సేనాపతిగ నియుక్తపరచుకొని నిర్భయముగ నుండవలెను.॥౭౬॥

76.Just as we put oblations in the fire enkindled on earth's navel, so we for ample increase of our riches, hail the commander of the army, most calm in the midst of armies, relisher of meals, much applauded, warrior, fast like electricity, and conqueror.

౫౦౭. యాః సేనా ఇత్యస్య నాభానేదిష్ఠ ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, భురిగనుష్టుప్ఛన్దః, గాన్ధారః స్వరః.

పునః పునరేతే చోరాదీన్ ప్రయత్నేన నివర్తయేయురిత్యాహ.

రాజపురుషులు చోరాది బాధలురాకుండా మాటిమాటికి ప్రయత్నించవలెనను విషయము.

౫౦౭ యాః సేనాఽ అభీత్వరీరావ్యాధినీరుగణాఽ ఉత।

యే స్తేనా యే చ తస్కరాస్తాంస్తేఽ అగ్నేఽపిదధామ్యాస్యే ॥౭౭॥

ప. వి:- యాః, సేనాః, అభీత్వరీరిత్యభి + ఇత్వరీః, ఆవ్యాధినీ రిత్యా + వ్యాధినీః, ఉగణాః,

ఉత, యే స్తేనాః, యే, చ, తస్కరాః,తాన్, తే, అగ్నే, అపి, దధామి ఆస్యే ॥౭౭॥

పదార్థః :- (యాః) (సేనాః) (అభీత్వరీః) ఆభిముఖ్యం రాజవిరోధం కుర్వతీః (ఆవ్యాధినీః) సమన్తాద్ బహురోగయుక్తాస్తాడితుం శీలా వా (ఉగణాః) ఉద్యతాయుదసమూహాః. పృషోదరాదిత్వాదభీష్టసిద్ధిః (ఉత) అపి (యే) (స్తేనాః) సురఙ్గం దత్వా పరపదార్థాపహారిణః (యే) (చ) దస్యవః (తస్కరాః) ద్యూతాదికాపట్యేన పరపదార్థాపహర్తారః (తాన్) (తే) అస్య. అత్ర వ్యత్యయః (అగ్నే) పావకస్య (అపి) (దధామి) ప్రక్షిపామి (ఆస్యే) ప్రజ్జ్వలితే జ్వాలాసమూహేఽగ్నౌ.॥౭౭॥

అన్వయః:-హే సేనాసభాపతే! యథాఽహం యా అభీత్వరీరావ్యాధినీరుగణాః సేనాః సన్తి తా ఉత యే స్తేనా యే తస్కరాశ్చ సన్తి. తాంస్తేఽస్యాగ్నేః పావకస్యాస్యేఽపిదధామి తథా త్వమేతా నీహధేహి. ॥౭౭॥

భావార్థః :-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. ధార్మికైరాజపురుషైర్యా అనుకూలాః సేనాః ప్రజాశ్చ సన్తి తాః సతతం సంపూజ్య, యా విరోధిన్యో యే చ దస్యవాదయశ్చోరా దుష్టవాచోఽనృత వాదినో వ్యభిచారిణో మనుష్యా భవేయుస్తానగ్నిదాహాదుద్వేజనకైర్దణ్డైర్భృశం తాడయిత్వా వశం నయేయుః.॥౭౭॥

పదార్థము :- ఓ సేనాధ్యక్ష, సభాధ్యక్ష! నే వెట్లు (యాః) ఏ(అభీత్వరీః) ఎదుటపడి యుద్ధమొనర్చునవి (అవ్యాధినీః) అనేక రోగములతో గూడి తాడించునవి (ఉగణాః) శస్త్రముల గొని విరోధముగ సిద్ధమైనవియగు (సేనాః) సైన్యము గలదో అద్దానిని (ఉత) మరియు (యే) ఏవి (స్తేనాః) సొరంగముల [కన్నముల] వేసి ఇతరుల పదార్థముల హరించువారు (చ) మరియు (యే) ఎవరు (తస్కరాః) దౌర్త్యాది కపట వ్యవహారములచే ఇతరుల సొమ్మును హరించునట్టి (తాన్) వారిని (తే) ఆ (అగ్నే) అగ్నియొక్క (ఆస్యే) మందుచున్నజ్వాలలందు (అపిదధామి) పడద్రోయునట్లు నీవును వారిని పడద్రోయుము. ॥౭౭॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమందు వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. రాజు మరియు రాజపురుషులు తమ కనుకూలముగ నుండు సైన్యములను, ప్రజలను నిరంతరము సత్కరించవలెను. ప్రజావిరోధముగనున్న సైన్యములను, చోరులు, బందిపోటులు, మిథ్యావాదులు, దుర్భాషలాడువారు, వ్యభిచారులును నగు ప్రజలను అగ్నిచే కాల్చుట మున్నగు శిక్షలచే శీఘ్రముగ దండించి వశమున నుంచుకొనవలయును. ॥౭౭॥

77.Whatever hosts there are, fiercely assailant, charging all round with weapons, drawn up in order with arms. Whatever thieves there are, whatever robbers, all these I put under the care of the King for deserving chastisement.

౫౦౮. దంష్ట్రాభ్యామిత్యస్య నాభానేదిష్ఠ ఋషిః అగ్నిర్దేవతా, భురిగుష్ణిక్ఛన్దః, ఋషభః స్వరః.

పునస్తాన్ కథం తాడయేయురిత్యాహ. వారిని ఎటుల దండించవలయును?

౫౦౮ దంష్ట్రాభ్యాం మలిమ్లూన్ జమ్భ్యైస్తస్కరాఁ౨॥౨ ఉత ।

హనుభ్యాఁ స్తేనాన్భగవస్తాఁ స్త్వం ఖాద సుఖాదితాన్ ॥౭౮॥

ప. విః- దంష్ట్రాభ్యామ్, మలిమ్లూన్, జమ్భ్యైః, తస్కరాన్, ఉత, హనుభ్యామితి హను+భ్యామ్, స్తేనాన్ భగవ ఇతి భగ+వః, తాన్, త్వమ్, ఖాద, సుఖాదితా నితి సు+ఖాదితాన్॥౭౮॥

పదార్థః :-(దంష్ట్రాభ్యామ్) తీక్ష్ణాగ్రాభ్యాం దన్తాభ్యామ్ (మలిమ్లూన్) మలినాచారాన్ సింహాదీన్ (జమ్భ్యైః) జమ్భేషు ముఖేషు భవైర్జిహ్వాదిభిః (తస్కరాన్) చోర ఇవ వర్తమానాన్ (ఉత) అపి (హనుభ్యామ్) ఓష్ఠమూలాభ్యామ్ (స్తేనాన్) పరపదార్థాపహర్తౄన్ (భగవః) ఐశ్వర్యసంపన్న రాజన్ (తాన్) (త్వమ్) (ఖాద) వినాశయ (సుఖాదితాన్) అన్యాయేన పరపదార్థానాం భోక్తౄన్. ॥౭౮॥

అన్వయః:- హే భగవః సభా సేనేశ! యథా త్వం జమ్భ్యైర్దంష్ట్రాభ్యాం యాన్ మలిమ్లూన్ తస్కరాన్ హనుభ్యాం సుఖాదితాన్ స్తేనాన్ ఖాద, వినాశయేస్తాన్ వయముత వినాశయేమ. ॥౭౮॥

భావార్థః :- రాజపురుషైర్యే గవాదిహింసకాః పశవః పురుషాశ్చ, యే చ స్తేనాస్తే వివిధేన బంధనేన తాడనేన నాశనేన వా వశం నేయాః. ॥౭౮॥

పదార్థము :- (భగవః) ఐశ్వర్యశాలివగు సభాధ్యక్షా, సేనాధ్యక్షా! ఎట్లు (త్వమ్) నీవు (జమ్భ్యైః) ముఖమునందుగల జిహ్వామున్నగు అవయవములచే (దంష్ట్రాభ్యామ్) తీక్ష్ణదంతములచే (మలిమ్లూన్) దుష్టాచరణముగల సింహాదులను (హనుభ్యామ్) దంతములచే, విగుళ్లచేత (తస్కరాన్) దొంగలవంటివారిని (సుఖాదితాన్) అన్యాయముగ పరధనముల ననుభవించువారిని (స్తేనాన్) రాత్రులందు గోడలకు కన్నములవేసి పరద్రవ్యములను హరించువారిని (ఖాద) నిర్మూలమొనర్చునట్లు (తాన్) వారెల్లరను మేము (ఉత) కూడ నాశమొనరించెదముగాక! ॥౭౮॥

భావార్థము :- రాజపురుషులు గోవులు మున్నగు ఉపకారక జంతువులను చంపు సింహము మున్నగు వానిని, మరి అట్టి గుణములుగల మనుష్యులను, చోరులు మున్నగువారిని అనేక విధములగు బంధనములచే బంధించి, శిక్షించి వశపరచుకొనవలెను. ॥౭౮॥

78 O King, devour the burglars, with both tusks, destroy the robbers, with thy teeth. With both thy jaws, eat up the thieves and cheats!.

౫౦౯. యే జనేష్విత్యస్య నాభానేదిష్ఠ ఋషిః, సేనాపతిర్దేవతా, నిచృదనుష్టుప్ఛన్దః, గాన్ధారః స్వరః.

పునరేతే కాంస్కాన్ నివర్తయేయురిత్యాహ.

ఈ రాజపురుషులు ఎవరెవరిమండి ఏవి నివారించవలెనను విషయమిందు గలదు.

౫౦౯ యే జనేషు మలిమ్లవ స్తేనాసస్తస్కరా వనే।

యే కక్షేష్వఘాయవస్తాంస్తే దధామి జమ్భయోః ॥౭౯॥

ప.వి:- యే, జనేషు, మలిమ్లవః, స్తేనాసః, తస్కరాః, వనే, యే, కక్షేషు, అఘాయవః, అఘయువ ఇత్యఘ + యవః, తాన్, తే, దధామి, జమ్భయోః ॥౭౯॥

పదార్థః :- (యే) (జనేషు) మనుష్యేషు (మలిమ్లవః) యే మలినాః సన్తో మ్లోచన్తి గచ్ఛన్తి తే (స్తేనాసః) గుప్తాశ్చోరాః (తస్కరాః) ప్రసిద్ధాః (వనే) అరణ్యే (యే) (కక్షేషు) సామన్తేషు (అఘాయవః)

ఆత్మనోఽఘేన పాపేనాయురిచ్ఛవః (తాన్) (తే) తవ (దధామి) (జమ్భయోః) బంధనే ముఖమధ్యే గ్రాసమివ.॥౭౯॥

అన్వయః :-హే సభేశ! సేనాపతిరహం యే జనేషు మలిమ్లవః స్తేనాసో యే వనే తస్కరా యే కక్షేష్వఘాయవః సన్తి, తాంస్తే జమ్భయోర్గ్రాసమివ దధామి.॥౭౯॥

భావార్థః :- సేనాపత్యాది రాజపురుషాణామిదమేవ కర్తవ్యమస్తి యద్గ్రామారణ్యస్థాః ప్రసిద్ధా అప్రసిద్ధాశ్చోరాః పాపాచారాశ్చ పురుషాః సన్తి తేషాం రాజాధీనత్వం కుర్యురితి.॥౭౯॥

పదార్థము :- ఓ సభాపతీ! సైన్యాధ్యక్షుడనగు నేను (యే) ఏ (జనేషు) మనుష్యులందు (మలిమ్లవః) మలినస్వభాముతో వచ్చిపోవుచుండు (స్తేనాసః) గుప్తచోరులు గలరో (వనే) వనములందు (తస్కరాః) ప్రముఖచోరులు, బందిపోటులు గలరో (యే) ఎవరు (కక్షేషు) ఇరుగుపొరుగున (అఘాయవః) పాపములొనర్చుచు జీవించువారు గలరో (తాన్) వారిని (తే) మీయొక్క (జమ్భయోః) తెరచియున్న ముఖమునందు గ్రాసము పగిది (దధామి) ఉంచుదును [మ్రింగివేయుదును].॥౭౯॥

భావార్థము :- నగర గ్రామములందు, వనములందుండు చోరులను, బందిపోటుగాండ్రు మున్నగు పాపులను బంధించి తెచ్చి రాజాధీనమొనర్చుట రాజపురుషుల మరియు సేనాపతి మున్నగువారి ముఖ్యకర్తవ్యమై యుండును. ॥౭౯॥

79.The burglars living among men, the thieves and robbers in the wood, criminals lurking in their lairs, these do I law between thy jaws.

౫౧౧. యో అస్మభ్యమిత్యస్య నాభానేదిష్ఠ ఋషిః, అధ్యాపకోపదేశకౌ దేవతే, అనుష్టుప్ఛన్దః గాన్ధారః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయమాహ. మరలనదే విషయ మీ మంత్రమునందు గలదు.

౫౧౧ యోఽ అస్మభ్యమరాతీయాద్యశ్చ నో ద్వేషతే జనః।
నిన్దాద్యోఽ అస్మాన్ ధిప్సాచ్చ సర్వం తం భస్మసా కురు ॥౮౦॥

ప.వి:-యః, అస్మభ్యమ్, అరాతీయాత్, అరాతియాదిత్యరాతి + యాత్, యః, చ, నః, ద్వేషతే, జనః, నిందాత్, యః, అస్మాన్, ధిప్సాత్, చ, సర్వమ్, తమ్, భస్మసా, కురు॥౮౦॥

పదార్థః :-(యః) మనుష్యః (అస్మభ్యమ్) ధార్మికేభ్యః (అరాతీయాత్) శత్రుత్వమాచరేత్ (యః) (చ) (నః) అస్మాన్ (ద్వేషతే) అప్రీతయతి, అత్ర బహులం ఛన్దసీతి శపో లుగభావః (జనః) (నిన్దాత్)

నిందేత్ (యః) (అస్మాన్) (ధిప్సాత్) దమ్భితుమిచ్ఛేత్ (చ) (సర్వమ్) (తమ్) (భస్మసా) కృత్స్నంభస్మేతి భస్మసా. అత్ర ఛాన్దసో వర్ణలోప ఇతి తలోపః (కురు) సంపాదయ ।౮౦॥

అన్వయః :-హే సభాసేనేశ! త్వం యో జనోఽస్మభ్యమరాతీయాద్యో నో ద్వేషతే నిన్దాచ్చ యోఽస్మాన్ ధిప్సాచ్చులేచ్చ తం సర్వం భస్మసా కురు. ।౮౦॥

భావార్థః :-అధ్యాపకోపదేశకరాజపురుషేణామిదం యోగ్యమస్తి యదధ్యాపనేన శిక్షయోపదేశేన దణ్డేన చ విరోధస్య సతతం వినాశకరణమితి. ।౮౦॥

పదార్థము :-సభాధ్యక్ష సేనాపతులారా! మీరు (యః) ఎవరైతే (జనః) మనుష్యులు (అస్మభ్యమ్) ధర్మాత్ములమగు మాయెడ (అరాతీయాత్) శత్రుత్వమొనర్చుదురో (యః) ఎవడు (నః) మాపట్ల (ద్వేషతే) దుష్టత్వము నొనర్చునో (చ) మరియు మమ్ము (నిన్దాత్) నిందించునో (యః) ఎవడు (అస్మాన్) మాయెడ (ధిప్సాత్) దమ్భముగా ప్రవర్తించునో (చ) మరియు మాయెడ టక్కరితనముగ నుండునో (తమ్) అట్టి (సర్వమ్) యెల్లరను (భస్మసా) కాల్చి సంపూర్ణముగ భస్మము (కురు) చేసివేయుడు. ।౮౦॥

భావార్థము:-అధ్యాపకులు, ఉపదేశకులు, రాజపురుషులు మున్నగువారు చదివించి, శిక్షణనిచ్చి, ఉపదేశించి, దండించి విరోధమును రూపుమాపుట వారి కర్తవ్యము. ।౮౦॥

80.Turn thou to ashes, him, who would seek to injure us, the man who looks on us with hate, and the man who slanders and deceives us.

౫౧౧.సంశితమిత్యస్య నాభానేదిష్ఠ ఋషిః, పురోహితయజమానౌ దేవతే,నిచృదార్షీ,

పంక్తిశ్ఛందః,పఞ్చమః స్వరః.

అథ పురోహితో యజమానాదిభ్యః కిం కిమేచ్ఛేత్కుర్యాచ్చేత్యాహ.

యజమానులనుండి పురోహితుడే యే పదార్థములనిచ్ఛగించవలెనను విషయము.

౫౧౧ సꣳశితం మే బ్రహ్మ సꣳశితం వీర్యం బలమ్।

సꣳశితం క్షత్రం జిష్ణు యస్యాహమస్మి పురోహితః ।౮౧॥

ప.వి:- సꣳశితమితి సమ్ + శితమ్, మే, బ్రహ్మ,సꣳశితమితి సమ్ + శితమ్, వీర్యమ్, బలమ్, సꣳ శితమితి సమ్ + శితమ్ క్షత్రమ్, జిష్ణు, యస్య, అహమ్, అస్మి, పురోహిత ఇతి పురః హితః ।౮౧॥

పదార్థః :-(సంశితమ్) ప్రశంసనీయమ్ (మే) మమ యజమానస్య (బ్రహ్మ) వేదవిజ్ఞానమ్ (సంశితమ్) (వీర్యమ్) పరాక్రమః (బలమ్) (సంశితమ్) (క్షత్రమ్) క్షత్రియకులమ్ (జిష్ణు) జయశీలమ్ (యస్య) జనస్య (అహమ్) (అస్మి) (పురోహితః) యం యజమానః పురః పూర్వం దధాతి సః పురోహితః పుర ఏనం దధతి. నిరు ౨.౧౨.॥౮౧॥

అన్వయః :-అహం యస్య పురోహితోఽస్మి తస్య మే మమ తస్య చ సంశితం బ్రహ్మ మే తస్య చ సంశితం వీర్యం సంశితం బలం సంశితం జిష్ణు క్షత్రం చాస్తు.।౮౧॥

భావార్థః :-యో యస్య పురోహితో యజమానస్య భవేత్తావన్యోఽన్యస్య యయా విద్యయా యోగబలేన ధర్మాచరణేన చాత్మోన్నతిర్బ్రహ్మచర్యేణ జితేన్ద్రియత్వేనారోగ్యేణ చ శరీరస్య బలం వర్ధేత తదేవ కర్మ సతతం కుర్యాతామ్.।౮౧॥

పదార్థము :-(అహమ్) నేను (యస్య) ఏ యజమానునికి (పురోహితః) మొదట ధారణమొనర్చువాడనై (అసి) ఉన్నానో వారి మరియు (మే) నాయొక్క (సంశితమ్) ప్రశంసనీయ (బ్రహ్మ) వేదవిజ్ఞానము మరియు నా యజమానునకు (సంశితమ్) ప్రశంసించదగిన (వీర్యమ్) పరాక్రమము (బలమ్) ప్రశంసనీయబలము (సంశితమ్) ప్రశంసాయోగ్య (జిష్ణు) జయస్వభావముగల (క్షత్రమ్) క్షత్రియవర్ణము గలుగుగాక!।౮౧॥

భావార్థము :- పురోహితుడు, యజమానులిరువురు పరస్పరము ఆత్మోన్నతి గలిగించు విద్య, యోగసాధన, ధర్మాచరణము మరియు శారీరక బలముకొరకు బ్రహ్మచర్యము, జితేంద్రియత్వములచే నిరంతరము సత్కర్మలొనర్చుచుండవలెను.।౮౧॥

81.Praiseworthy be my and his knowledge of the vedas.

Praiseworthy be his manly strength and force. Praiseworthy be his victorious power and dynasty of whom I am the household priest.

౮౨.ఉదేషామిత్యస్య నాభానేదిష్ఠ ఋషిః సభాపతిర్యజమానో దేవతా, విరాడనుష్టుప్ ఛన్దః, గాన్ధారః స్వరః.

పునర్యజమానః పురోహితం ప్రతి కథం వర్తేతేత్యాహ.

యజమానుడు పురోహితుని యెడ ఎట్లు మెలగవలెనను విషయము.

౮౨ ఉదేషాం బాహూఽ అతిరముద్వర్చోఽ అథో బలమ్।
క్షిణోమి బ్రహ్మణామిత్రానున్నయామి స్వాఽ౨॥ఽ అహమ్ ।౮౨॥

ప.వి:- ఉత్, ఏషామ్, బాహూ ఇతి బాహూ, అతిరమ్, ఉత్, వర్చః, అథో ఇత్యథో బలమ్, క్షిణోమి, బ్రహ్మణా, అమిత్రాన్, ఉత్, నయామి, స్వాన్ అహమ్ ।౮౨॥

పదార్థః:-(ఉత్) (ఏషామ్) పూర్వోక్తానాం చోరాదీనాం దుష్కర్మకారిణామ్ (బాహూ) బలవీర్యే (అతిరమ్) సంతరేయముల్లంఘేయమ్ (ఉత్) (వర్చః) తేజః (అథో) అనన్తర్యే (బలమ్) సామర్థ్యమ్ (క్షిణోమి) హినస్మి (బ్రహ్మణా) వేదేశ్వర విజ్ఞానప్రదానేన (అమిత్రాన్) శత్రూన్ (ఉత్) (నయామి) ఊర్ధ్వం బధ్నామి (స్వాన్) స్వకీయాన్ (అహమ్).।౮౨॥

అన్వయః :-అహం యజమానః పురోహితో వా బ్రహ్మణైషాం బాహూ ఉదతిరమ్. వర్చో బల మమిత్రాంశ్చ క్షిణోమ్యథో స్వాన్ సుహృదో వర్చో బలం చోన్నయామి ప్రాపయామి.।౮౨॥

భావార్థః :-రాజాదిభిర్యజమానైః పురోహితాదిభిశ్చ పాపినాం సర్వస్వక్షయో ధర్మాత్మనాం సర్వస్వ వృద్ధిశ్చ సర్వథా కార్యా ॥ ౮౨ ॥

పదార్థము :- (అహమ్) యజమానుడను లేక పురోహితుడనగు నేను (బ్రహ్మణా) ఈశ్వరజ్ఞానము మరియు వేదజ్ఞానము నిచ్చుటచే (ఏషామ్) పైనదెలిపిన చోరులు మున్నగు దుష్టుల (బాహూ) బలపరాక్రమములను (ఉదతిరమ్) బాగుగా ఉల్లంఘన మొనర్చుదును (వర్చః) వారి తేజస్సును మరియు (బలమ్) సామర్థ్యమును (అమిత్రాన్) శత్రువులను (ఉతిణోమి) నాశమొనర్తును (అథో) ఆ పిమ్మట (స్వాన్) నా స్వంతమిత్రుల తేజము, సామర్థ్యములను (ఉన్నయామి) అభివృద్ధిపరతును.।౮౨॥

భావార్థము :-రాజు మున్నగు యజమాన పురోహితులెల్లరును పాపాత్ముల సకలపదార్థములను నాశమొనర్చి ధర్మాత్ముల సమస్త పదార్థములను పెంపొందించవలెను. ।౮౨॥

82.May I, with the strength of vedic knowledge and aid of God excel the wicked persons, in strength, and might. I ruin the foes and lift my friends to a high position.

౫౮౩.అన్నపత ఇత్యస్య నాభానేదిష్ఠ ఋషిఃయజమానపురోహితౌ దేవతే,ఉపరిష్టాద్బృహతీ ఛన్దః,మధ్యమః స్వరః.

అథ మనుష్యైః కథం కథం వర్తితవ్యమిత్యుపదిశ్యతే.

మానవులు ఈ ప్రపంచమునందెట్లు మెలగవలయునను విషయము.

౫౮౩ అన్నపతే ఽన్నస్య నో దేహ్యనమీవస్య శుష్మిణః।

ప్రప్ర దాతారం తారిష ఊర్జం నో ధేహి ద్విపదే చతుష్పదే ।౮౩॥

ప.విః-అన్నపత ఇత్యన్న+పతే, అన్నస్య, నః, దేహి, అనమీవస్య, శుష్మిణః, ప్రప్రేతి ప్ర + ప్ర, దాతారమ్, తారిషః, ఊర్జమ్, నః, ధేహి, ద్విపద ఇతి ద్వి + పదే, చతుష్పదే చతుఃపద ఇతి చతుః + పదే.।౮౩॥

పదార్థః :- (అన్నపతే) అన్నానాం పాలక (అన్నస్య) (నః) అస్మభ్యమ్ (దేహి) (అనమీవస్య) రోగరహితస్య సుఖకరస్య (శుష్మిణః) బహు శుష్మం బలం భవతి యస్మాత్తస్య (ప్రప్ర) అతిప్రకృష్టతయా (దాతారమ్) (తారిషః) సంతర (ఊర్జమ్) పరాక్రమమ్ (నః) అస్మాకమ్ (ధేహి) (ద్విపదే) ద్వౌ పాదౌ యస్య మనుష్యాదేస్తస్మై (చతుష్పదే) చత్వారః పాదా యస్య గవాదేస్తస్మై.॥83॥

అన్వయః :- హే అన్నపతే యజమాన పురోహిత వా! త్వం నోఽనమీవస్య శుష్మిణోఽన్నస్య ప్ర ప్రదేహి, అస్యాఽన్నస్య దాతారం తారిషః నోఽస్మాకం ద్విపదే చతుష్పదే ఊర్జం ధేహి.॥83॥

భావార్థః :- మనుష్యైః సదైవారోగ్యబలకారకమన్నం స్వైర్భోక్తవ్యమన్యేభ్యః ప్రదాతవ్యం చ మనుష్యాణాం పశూనాం చ సుఖబలే సంవర్ధనీయే యత ఈశ్వరస్సృష్టిక్రమానుకూలాచరణేన సర్వేషాం సుఖోన్నతిః సదా వర్ధేత.॥83॥

పదార్థము :- (అన్నపతే) ఓషధులను, అన్నములను పోషణమొనర్చు ఓ యజమానీ మరియు పురోహితా! మీరు (నః) మాకొరకు (అనమీవస్య) వ్యాధులను నిర్మూలించి, సౌఖ్యములనభివృద్ధి పరచు (శుష్మిణః) అధిక బలవర్ధకమునగు (అన్నస్య) అన్నమును (ప్రప్రదేహి) అతిఘనముగ నీయుడు. మరియు నిట్టి అన్నమును (దాతారమ్) ఇచ్చు వారిని (తారిషః) తృప్తిపరచుడు. మరియు (నః) మాయొక్క (ద్విపదే) రెండుకాళ్లు గల మనుష్యులు మరియు (చతుష్పదే) నాల్గుకాళ్లు గల పశువులు మున్నగు వానికొరకు (ఊర్జమ్) పరాక్రమమును (ధేహి) ధారణమొనర్పజేయుడు.॥83॥

భావార్థము :- మానవులు ఎల్లప్పుడును బలవర్ధక, ఆరోగ్యవంత అన్నమును సేవించవలెను. ఇతరులకును ఈయవలెను. మనుష్యుల మరియు పశువుల బలపరాక్రమములను వృద్ధి పరచవలయును. ఇందువల్ల ఈశ్వర సృష్టిక్రమానుకూల ఆచరణమువల్ల సకలప్రాణుల సుఖములను ఉన్నతి పరచవలెను.॥83॥

83.O Lord of Food, vouchsafe us a share of food that invigorates us, and brings no sickness. Onward, still onward lead the giver. Grant us maintenance both for quadrupeds and dipeds.

అత్ర గృహస్థ రాజ పురోహిత సభాసేనాధీశ ప్రజాజన కర్తవ్యకర్మాది వర్ణనాదేతదధ్యాయోక్తార్థస్య పూర్వాధ్యాయోక్తార్థేన సహ సంగతి ర్వేత్యవగన్తవ్యమ్ ॥

ఈ యధ్యాయమున గృహస్థుడు, రాజు, రాజపురోహితుడు, సభాపతి, సేనాపతి, ప్రజలు మున్నగువారు ఆచరించదగిన కర్మలవర్ణనము గలదు. ఈ యధ్యాయమున జెప్పబడిన యర్థముతో మొదటియధ్యాయ అర్థముచే పొందిక గలదని యెరుగవలయును.

ఇతి శ్రీమత్పరమహంస పరివ్రాజకాచార్యాణాం శ్రీపరమవిదుషాం విరజానన్ద సరస్వతీస్వామినాం శిష్యేణ దయానన్ద సరస్వతీస్వామినా నిర్మితే సంస్కృతభాషాఽఽర్యభాషాభ్యాం విభూషితే సుప్రమాణయుక్తే యజుర్వేదభాష్యే ఏకాదశోఽధ్యాయః సంపూర్ణః.

శ్రీమత్పరమహంస పరివ్రాజకాచార్య మహర్షిదయానందసరస్వతీస్వామి విరచిత సంస్కృతార్యభాషావిభూషిత
యజుర్వేదభాష్యమునందలి పదునొకండవ అధ్యాయమునకు ఆర్యావర్తమునందలి ఆంధ్రప్రదేశస్థ ఇందూరు
మండలాంతర్గత బీబీపేట కాపురస్థులైన స్వ. లోకా లక్ష్మయ్య, వేంకమాంబార్యులద్వితీయపుత్రుడు,
శిష్యుడును నగు 'చతుర్వేద భాష్యానువాద భాస్కర' బిరుదాంకితులు, వేదగిరి ప్రథమ
పీఠాధిపతులునైన 'పం.లోకనమలహరి సిద్ధాంతాచార్యుల'చే నొనర్పబడిన ఆంధ్రానువాదము;
పాలమూరు (మహబూబ్‌నగర్) జనపదమునందలి కొందుర్గు మండలాంతర్గత రావిర్యాల
గ్రామవాస్తవ్యులు స్వ.శివనీలమ్మబుగ్గారెడ్డి గార్ల పుత్రుండు, కళాప్రపూర్ణ, వేదతత్త్వ
వేత్త పండిత గోపదేవశాస్త్రి దర్శనాచార్యుల శిష్యుండు, వేదగిరి స్థాపకు
లునైన సిద్ధాంతాలంకార, విద్యాభూషణ,ఆర్షవిద్యావినోద ఆచార్య
'మల్లె కృష్ణారెడ్డి' సంపాదకత్వమున పరిష్కరింపబడిన
పదునొకండవ అధ్యాయము సమాప్తము
ఓం శాంతిః శాంతిః శాంతిః.

యజుర్వేదభాష్యము

ద్వాదశాధ్యాయము - విషయసూచిక

అథ ద్వాదశాధ్యాయః

అస్మిన్నధ్యాయే సప్తదశోత్తర శతమన్త్రాణి సన్తీతివేదితవ్యమ్

ఓం.విశ్వాని దేవ సవితర్దురితాని పరా సువ । యద్భద్రం తన్న ఽ ఆ సువ ॥య.30.3॥

౩౧౪.దృశాన ఇత్యస్య వత్సప్రీఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, భురిక్పఙ్క్తిశ్ఛన్దః, పఞ్చమః స్వరః.

తత్రాదౌ విద్వద్గుణానాహ.

విద్వాంసుల గుణములను గురించి ఈ మంత్రమున ఉపదేశించబడెను.

౩౧౪ దృశానో రుక్మ ఽ ఉర్వ్యా వ్యద్యౌద్దుర్మర్షమాయుః శ్రియే రుచానః।
అగ్నిరమృతో ఽ అభవద్వయోభిర్యదేనం ద్యౌరజనయత్సురేతాః ॥౧॥

ప.విః-దృశానః, రుక్మః, ఉర్వ్యా, వి, అద్యౌత్, దుర్మర్షమితి దుః + మర్షమ్, ఆయుః, శ్రియే, రుచానః, అగ్నిః, అమృతః, అభవత్, వయోభిరితి, వయః+భిః, యత్, ఏనమ్, ద్యౌః, అజనయత్, సురేతా ఇతి సు + రేతాః ॥౧॥

పదార్థః :-(దృశానః) దర్శకః (రుక్మః) దీప్తిమాన్ (ఉర్వ్యా) మహత్యా పృథివ్యా సహ (వి) (అద్యౌత్) ద్యోతయతి (దుర్మర్షమ్) దుఃఖేన మర్షితుం సోఢుం శీలమ్ (ఆయుః) అన్నమ్. ఆయురిత్యన్ననా --నిఘం౨.౭, (శ్రియే) శోభాయై (రుచానః) రోచకః (అగ్నిః) కారణాఖ్యః పావకః (అమృతః) నాశరహితః (అభవత్) భవతి (వయోభిః) యావజ్జీవనైః (యత్) యమ్ (ఏనమ్) (ద్యౌః) విజ్ఞానాదిభిః ప్రకాశమానః (అజనయత్) జనయతి (సురేతాః) శోభనాని రేతాంసి వీర్యాణి యస్య సః. ॥ ౧ ॥

అన్వయః :- హే మనుష్యాః యథా దృశానో ద్యౌరగ్నిః సూర్య ఉర్వ్యా సహ సర్వాన్మూర్తాన్ పదార్థాన్ వ్యద్యోత్తథా యః శ్రియే రుచానో రుక్మో జనో ఽభవద్యశ్చ సురేతా అమృతో దుర్మర్షమాయురజనయద్వయోభిః సహ యదేనం విద్వాంసమజనయత్తం యూయం సతతం సేవధ్వమ్.॥౧॥

భావార్థః :-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలఙ్కారః. యథాఽస్మిన్ జగతి సూర్యాదయః సర్వే పదార్థాః స్వదృష్టాన్తైః పరమేశ్వరం విజ్ఞాపయన్తి, తథా మనుష్యా అపి భవేయుః.॥౧॥

పదార్థము :- ఓ మానవులారా ! ఎట్లు (దృశానః) కాన్పింపజేయునట్టి (ద్యౌః) స్వయంప్రకాశ స్వరూపమగు (అగ్నిః) సూర్యరూపాగ్ని (ఉర్వ్యా) అతిస్థూలమగు భూమితోగూడ సమస్త మూర్తిమంతములగు పదార్థములను (వ్యద్యౌత్) అనేక విధములుగ ప్రకాశితమొనర్చుచున్నదియో ఎవడు (శ్రియే రుచానః) సౌభాగ్య సంపదల [లక్ష్మి] కొరకై రుచిగలవాడు (రుక్మః) సుశోభితుడగువాడు (అభవత్) అగుచున్నాడో మరియు (యత్) ఎవడు (సురేతాః) ఉత్తమవీర్యవంతుడు (అమృతః) నాశరహితుడు (దుర్మర్షమ్) శత్రువులచే గలుగు బాధలను దొలగించగలవాడు (ఆయుః) జీవితమును (అజనయత్) ప్రకటపరచువాడగునో (వయోభిః) ఆయువుతోగూడ (ఏవమ్) ఇట్టి విద్వాంసుని ప్రకటపరచువానిని నీవు నిరంతరము సేవించుము.॥౧॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమునందు వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. ఈ సృష్టియందు సూర్యుడు మున్నగు పదార్థములు తమ తమ దృష్టాంతములచే పరమేశ్వరుని యునికిని నిశ్చయపరచునట్లు మానవులును కావలయును.॥౧॥

1.Just as the shining beaming sun,exhibits the diverse material objects on this vast solid earth,so does a man,desirous of wealth,extremely lovely,full of vitality,enjoy undaunted life,free from the injury of foes,in his long life,and beget this learned offspring.

౩౧౩.నక్తోషాసేత్యస్య కుత్స ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, భురిగార్షీ త్రిష్టుప్ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయమాహ.

మరలనదే విషయ మీ మంత్రమునందును ఉపదేశించబడినది.

౩౧౩ నక్తోషాసా సమనసా విరూపే ధాపయేతే శిశుమేకꣳ సమీచీ।ద్యావాక్షామా రుక్మోऽ అన్తర్విభాతి దేవాऽ అగ్నిం ధారయన్ద్రవిణోదాః ॥౨॥

ప.వి:-నక్తోషాసా, నక్తోషసేతి నక్తోషసా, సమనసేతి స+మనసా, విరూపే ఇతి వి+రూపే, ధాపయేతే ఇతి ధాపయేతే, శిశుమ్, ఏకమ్, సమీచీ ఇతి సమ్+ఈచీ, ద్యావాక్షామా, రుక్మః, అన్తః, వి, భాతి, దేవాః, అగ్నిమ్, ధారయన్ ద్రవిణోదా ఇతి ద్రవిణః+దాః॥౨॥

పదార్థః :- (నక్తోషాసా) నక్తం రాత్రిం చోషా దినం చ తే (సమనసా) సమానం మనో విజ్ఞానం యయో స్తే (విరూపే) తమః ప్రకాశాభ్యాం విరుద్ధరూపే (ధాపయేతే) పాయయతః (శిశుమ్) బాలకమ్ (ఏకమ్) అసహాయం (సమీచీ) యే సమ్యగఞ్చతః సర్వాన్ ప్రాప్నుతస్తే (ద్యావాక్షామా) ప్రకాశభూమీ.

అత్రాన్యేషామపీతి దీర్ఘః (రుక్మః) రుచికరః (అన్తః) అభ్యన్తరే (వి) (భాతి) ప్రకాశతే (దేవాః) దివ్యాః ప్రాణాః (అగ్నిమ్) విద్యుతమ్ (ధారయన్) ధారయేయుః (ద్రవిణోదాః) యే ద్రవిణం బలం దదతి తే, ద్రవిణోదాః కస్మాద్ధనం ద్రవిణముచ్యతే. యదేనదభిద్రవన్తి బలం వా ద్రవిణం యదేనేనాభిద్రవంతి తస్య దాతా ద్రవిణోదాః. నిరు. ౮.౧.॥౨॥

అన్వయః :-హే మనుష్యాః! యమగ్నిం ద్రవిణోదా దేవా ధారయన్ యో రుక్మః సన్నన్తర్విభాతి, యః సమనసా విరూపే సమీచీ ద్యావాక్షామా నక్తోషసా యథైకం శిశుం ద్వే మాతరౌ ధాపయేతే తథా వర్తమానం తం విజానన్తు.॥౨॥

భావార్థః:-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. యథా జననీ ధాత్రీ చ బాలకం పాలయత స్తథాహో రాత్రౌ సర్వాన్ పాలయతః. యశ్చ విద్యుద్రూపేణాభివ్యాప్తోఽస్తి సోఽగ్నిః సూర్యాదేః కారణమస్తీతి సర్వే నిశ్చిన్వంతు.॥౨॥

పదార్థము :-ఓ మానవులారా! (అగ్నిమ్) ఏ విద్యుత్తును (ద్రవిణోదాః) బలదాతలగు (దేవాః) దివ్యప్రాణములు (ధారయన్) ధారణమొనర్చునో, ఏవి (రుక్మః) రుచికారకములో (అన్తః) అన్తఃకరణమునందు (విభాతి) ప్రకాశమగుచున్నవియో, ఏవి (సమనసా) ఒకే విచారముచే విదితమగునో (విరూపే) అంధకార ప్రకాశరూపములకు విరుద్ధములో (సమీచీ) అవి అన్నివిధముల యెల్లరకును ప్రాప్తించునవియగు (ద్యావాక్షామా) ప్రకాశము భూమి మరియు (నక్తోషసా) రేయింబవళ్లవలె [రాత్రిపగళ్లవలె] (ఏకమ్) ఒక్క (శిశుమ్) శిశువునకు ఇరువురు మాతలు (ధాపయేతే) పాలుద్రావించుచున్నట్లున్న ఆ విద్యుత్తును మీరెరుగుడు.॥౨॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమున వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. కన్నతల్లి మరియు దాది ఇరువురును శిశువునకు పాలుద్రావించుచున్నట్లు రాత్రి పగళ్లను సర్వమును రక్షించుచుండును. సర్వత్ర వ్యాప్తమైయున్న విద్యుద్ రూపముగు అగ్నియే సూర్యుడు మున్నగు వానికి కారణములని ఎల్లరును (సకల మానవులును) నిశ్చయించుకొన వలయును.॥౨॥

2.Night and Dwan,differnt in hue,accordant, meeting together,suckel like two mothers one same infant the sun,which,pleasant in sight,shines between the haven and earth.The powerful support him.

౫౧౬. విశ్వారూపాణీత్యస్య శ్యావాశ్వ ఋషిః, సవితా దేవతా, విరాడ్జగతీ ఛన్దః; నిషాదః స్వరః.

అథాగ్రే పరమాత్మనః కృత్యముపదిశ్యతే. పరమేశ్వరకృత్యములను గూర్చి యుపదేశించబడినది.

౫౧౬. విశ్వా రూపాణి ప్రతిముఞ్చతే కవిః ప్రాసావీద్ భద్రం ద్విపదే చతుష్పదే

వి నాకమఖ్యత్సవితా వరేణ్యోఽను ప్రయాణ ముషసో విరాజతి ॥౩॥

ప.విః- విశ్వా, రూపాణి, ప్రతి, ముఞ్చతే, కవిః ప్ర, అసావీత్, భద్రమ్, ద్విపద ఇతి ద్వి + పదే, చతుష్పదే,చతుఃపద ఇతి చతుః+పదే, వి, నాకమ్, అఖ్యత్, సవితా, వరేణ్యః, అను, ప్రయాణమ్, ప్రయానమితి ప్ర + యానమ్ ఉషసః, వి, రాజతి॥3॥

పదార్థః :-(విశ్వా) సర్వాణి (రూపాణి) (ప్రతి) (ముఞ్చతే) (కవిః) క్రాన్తదర్శనః క్రాన్తప్రజ్ఞః సర్వజ్ఞో వా (ప్ర) (అసావీత్) ఉత్పాదయతి (భద్రమ్) జననీయం సుఖమ్ (ద్విపదే) మనుష్యాద్యాయ (చతుష్పదే) గవాద్యాయ (వి) (నాకమ్) సర్వదుఃఖరహితమ్ (అఖ్యత్) ప్రకాశయతి (సవితా) సకలజగత్ప్రసవితా జగదీశ్వరః సూర్యో వా (వరేణ్యః) స్వీకర్తుమర్హః (అను) (ప్రయాణమ్) ప్రకృష్టం ప్రాపణమ్ (ఉషసః) ప్రభాతస్య (వి) (రాజతి) ప్రకాశతే. ॥3॥

అన్వయః :-హే మనుష్యా! యో వరేణ్యః కవిః సవితోషసః ప్రయాణమనువిరాజతి విశ్వా రూపాణి ప్రతిముఞ్చతే. ద్విపదే చతుష్పదే నాకం వ్యఖ్యత్ భద్రం ప్రాసావీత్తమీదృశముత్పాదకం సూర్యం పరమేశ్వరం విజానీత.॥3॥

భావార్థః :-అత్ర శ్లేషాలంకారః. యేన జగదీశ్వరేణ సకలరూపప్రకాశకః ప్రాణినాం సుఖహేతుః ప్రకాశమానః సూర్యో రచితస్తస్యైవ భక్తిం సర్వే మనుష్యాః కుర్వన్త్వితి.॥3॥

పదార్థము :- ఓ మానవులారా! (వరేణ్యః) గ్రహించదగినవాడు (కవిః) సర్వత్రదృష్టి మరియు బుద్ధిగలవాడు, సర్వజ్ఞుడు (సవితా) సర్వజగదుత్పాదకుడగు జగదీశ్వరుడు మరియు సూర్యుడు (ఉషసః) ప్రాతః సమయమున (ప్రయాణమ్) ప్రాప్తించుటకు (అను వి రాజతి) ప్రకాశితుడగుచున్నాడు. (విశ్వా) సమస్త (రూపాణి) పదార్థములను (ప్రతిముఞ్చతే) ప్రసిద్ధపరచును. మరియు (ద్విపదే) ద్విపాద మనుష్యాదులకు (చతుష్పదే) గోవులు మున్నగు చతుష్పాద ప్రాణులకును (నాకమ్) సకలదుఃఖములనుండి వేరై (భద్రమ్) సేవించదగిన సుఖములను (వ్యఖ్యత్) ప్రకాశపరచును మరియు (ప్రాసావీత్) ఉన్నతియొనర్చును. అట్టి సూర్యలోకముల నుత్పన్నమొనర్చు నా పరమేశ్వరుని మీరు తెలిసికొనుడు.॥3॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమందు శ్లేషాలంకారము గలదు. సకలరూప పదార్థముల ప్రకాశపరచువాడు, సమస్త ప్రాణులకు సుఖహేతువు, ప్రకాశ స్వరూపమగు సూర్యలోక ఉత్పాదకుడగు నా పరమేశ్వరునే సమస్త మానవులును ప్రార్థించవలెను.॥3॥

3.God is adorable Omniscient Maker of the universe,Worthy of worship at dwan,Shaper of all material objects, Bringer of good for the quadrupeds,and Remover of their troubles.

౫౧౭.సుపర్ణోఽసీత్యస్య శ్యావాశ్వ ఋషిః, గరుత్మాన్ దేవతా, ధృతిశ్ఛన్దః, ఋషభః స్వరః.

పునర్విద్వద్గుణా ఉపదిశ్యన్తే.

విద్వాంసుల గుణములగూర్చి ఈ మంత్రమందుపదేశించబడినది.

౫౧౭ సుపర్ణోఽసి గరుత్మాꣳస్త్రివృత్తే శిరో గాయత్రం చక్షుర్బృహద్రథన్తరే

పక్షౌ స్తోమఽఆత్మా ఛన్దాꣳస్యఙ్గాని యజూꣳషి నామ సామ।

తే తనూర్వామదేవ్యం యజ్ఞాయజ్ఞియం పుచ్ఛం ధిష్ణ్యాః శఫాః।

సుపర్ణోఽసి గరుత్మాన్దివం గచ్ఛ స్వః పత ॥౪॥

ప.వి:-సుపర్ణ ఇతి సు + పర్ణః, అసి, గరుత్మాన్, త్రివృదితి త్రి + వృత్, తే, శిరః, గాయత్రమ్, చక్షుః, బృహద్రథన్తరే ఇతి బృహత్ + రథన్తరే, పక్షౌ, స్తోమః, ఆత్మా, ఛన్దాꣳసి, అఙ్గాని, యజూꣳషి, నామ, సామ, తే, తనూః, వామదేవ్యమితి వామ + దేవ్యమ్, యజ్ఞాయజ్ఞియమితి యజ్ఞా + యజ్ఞియమ్, పుచ్ఛమ్, ధిష్ణ్యాః, శఫాః, సుపర్ణ ఇతి సు+పర్ణః, అసి, గరుత్మాన్, దివమ్, గచ్ఛ, స్వరితి స్వః, పత ॥౪॥

పదార్థః :-(సుపర్ణః) శోభనాని పర్ణాని లక్షణాని యస్య సః (అసి) (గరుత్మాన్) గుర్వాత్మా (త్రివృత్) త్రీణి కర్మోపాసనాజ్ఞానాని వర్తన్తే యస్మిన్ తత్ (తే) తవ (శిరః) శృణాతి హినస్తి దుఃఖాని యేన తత్ (గాయత్రమ్) గాయత్ర్యా విహితం విజ్ఞానమ్ (చక్షుః) నేత్రమివ (బృహద్రథన్తరే) బృహద్భీరథైస్తరన్తి దుఃఖాని యాభ్యాం సామభ్యాం తే (పక్షౌ) పార్శ్వావివ (స్తోమః) స్తోతుమర్హ ఋగ్వేదః (ఆత్మా) స్వరూపమ్ (ఛన్దాంసి) ఉష్ణిగాదీని (అఙ్గాని) శ్రోత్రాదీని (యజూంషి) యజుఃశ్రుతయః (నామ) ఆఖ్యా (సామ) తృతీయో వేదః (తే) తవ (తనూః) శరీరమ్ (వామదేవ్యమ్) వామదేవేన దృష్టం విజ్ఞాతం విజ్ఞాపితం వా (యజ్ఞాయజ్ఞియమ్) యజ్ఞాః సంగతవ్యా వ్యవహారా అయజ్ఞాస్త్యక్తవ్యాశ్చ తాన్ యదర్హతి తత్ (పుచ్ఛమ్) పుచ్ఛమివాన్త్యోఽవయవః (ధిష్ణ్యాః) దిధిషతి శబ్దయన్తి యైస్తే ధిషణాః ఖురోపరిభాగాస్తేషు సాధవః (శఫాః)

ఖురాః (సుపర్ణః) శోభనపతనశీలః (అసి) అస్తి (గరుత్మాన్) గరుతః శబ్దా విద్యన్తే యస్య సః (దివమ్) దివ్యం విజ్ఞానమ్ (గచ్ఛ) ప్రాప్నుహి (స్వః) సుఖమ్ (పత) గృహాణ. ॥4॥

అన్వయః:-హే విద్వన్! యతస్తే తవ త్రివృత్ శిరో గాయత్రం చక్షుర్బృహద్రథన్తరే పక్షౌ స్తోమ ఆత్మా ఛన్దాంస్యఙ్గాని యజూంషి నామ యజ్ఞాయజ్ఞియం వామదేవ్యం సామ తే తనూశ్చాస్తి తస్మాత్ త్వం గరుత్మాన్ సుపర్ణోఽస్యస్తి స ఇవ త్వం దివం గచ్ఛ స్వః పత. ॥4॥

భావార్థః :-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః, యథా సున్దరశాఖా పత్రపుష్పఫలమూలా వృక్షాః శోభన్తే తథా వేదాదిశాస్త్రాధ్యేతారోఽధ్యాపకాః, సురోచన్తే యథా పశవః పుచ్ఛాద్యవయవైః స్వకార్యాణి సాధ్నువన్తి. యథా చ పక్షీ పక్షాభ్యామాకాశమార్గేణ గత్వాఽఽగత్య చ మోదతే తథా మనుష్యా విద్యాసుశిక్షాః ప్రాప్య పురుషార్థేన సుఖాన్యాప్నువన్తు. ॥4॥

పదార్థము :-ఓ విద్వాంసుడా! (తే) నీకు (త్రివృత్) జ్ఞానకర్మోపాసన లను మూడు కర్మలతో గూడిన (శిరః) దుఃఖముల నాశమొనర్చగల శిరము గలదు. (గాయత్రమ్) గాయత్రీ ఛందముతో జెప్పబడిన విజ్ఞానరూప అర్థము (చక్షుః) నేత్రమువలెను (బృహద్రథన్తరే) గొప్పగొప్ప రథముల సహాయముచే దుఃఖములనుండి విముక్తపరచునది (పక్షౌ) సామద్వయమువలె పార్శ్వావయవములును గలవు. (స్తోమః) స్తుతించదగిన ఋగ్వేదము (ఆత్మా) స్వస్వరూపము (ఛన్దాంసి) ఉష్ణిక్ మున్నగు ఛందములు (అఙ్గాని) కర్ణములు మున్నగు అవయవములును (యజూంషి) యజుర్వేదమంత్రములు (నామ) నామము (యజ్ఞాయజ్ఞియమ్) గ్రహించ, మరియు త్యజించదగిన వ్యవహారయోగ్యమగు (వామదేవ్యమ్) వామదేవఋషి చదివిన, చదివించిన (సామ) మూడవదగు సామవేదము (తే) నీకు (తనూః) శరీరమై యున్నది. దీనిచే నీవు (గరుత్మాన్) మహాత్ముడవు (సుపర్ణః అసి) చక్కగా సంపూర్ణలక్షణములచే గూడియున్నావు (ధిష్ణ్యాః) శబ్దమొనర్చు హేతువులకు సాధువగు (శఫాః) డెక్కలు మరియు (పుచ్ఛమ్) పెద్దతోకవలె అంత్యావయవములు గలదానివలె (గరుత్మాన్) ప్రశంసనీయమగు శబ్దోచ్చారణముతో (సుపర్ణః) చక్కగా నెగురగలపక్షివలె నీవు (అసి) ఉన్నావు (దివమ్) చక్కని విజ్ఞానమును (గచ్ఛ) నీవు పొందుము మరియు (స్వః) సుఖములను (పత) గ్రహణమొనర్చుము. ॥4॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమున వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. చక్కని శాఖలు, పత్రములు, పుష్పములు, ఫలములు, మూలములతో గూడిన వృక్షము శోభించునట్లే వేదాది శాస్త్రములను చదువును, మరియు చదివించు విద్వాంసులు సుశోభితులగుదురు. పశువులు వాలము మున్నగు అవయవములతో స్వంత అవసరములను దీర్చుకొనునట్లు మానవులును చక్కని విద్యాశిక్షణలను పొంది పురుషార్థముతో సౌఖ్యములను ప్రాప్తించుకొనవలయును. ॥4॥

4.O learned person thou hast action,contemplation and learning for thy head. Gayatri is thy eye. Brihat and Rathantra are thy wings. Rig Veda is thy soul. Metres are thy limsb. Thy hymns of the yajur veda are thy name. The vamdevya saman is thy body. The deeds worth doing and shunning are thy tail. The yajnas are thy hooves. Thou art high souled, and master of noble qualities. Acquire knowledge and attain to happiness!.

౨౧౮. విష్ణోః క్రమ ఇత్యస్య శ్యావాశ్వ ఋషిః, విష్ణుర్దేవతా, భురిగత్యష్టిశ్ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.
పునారాజధర్మమాహ. ఈ మంత్రమందు రాజధర్మముగురించి ఉపదేశించబడినది.

౨౧౮ విష్ణోఃక్రమోఽసి సపత్నహా గాయత్రం ఛన్దఽ ఆరోహ పృథివీమను విక్రమస్వ విష్ణోః క్రమోఽస్యభిమాతిహా త్రైష్టుభం ఛన్దఽ ఆరోహాన్తరిక్షమను విక్రమస్వ। విష్ణోః క్రమోఽస్యరాతీయతో హన్తా జాగతం ఛన్దఽ ఆరోహ దివమను విక్రమస్వ విష్ణోః క్రమోఽసి శత్రూయతో హన్తాఽఽనుష్టుభం ఛన్ద ఆరోహ దిశోఽను విక్రమస్వ॥౨౫॥

ప.విః-విష్ణోః, క్రమః, అసి, సపత్నహేతి సపత్న+హా, గాయత్రమ్, ఛన్దః, ఆ, రోహ, పృథివీమ్, అను, వి, క్రమస్వ, విష్ణోః, క్రమః, అసి, అభిమాతిహేత్యభిమాతి+హా, త్రైష్టుభమ్, త్రైస్తుభమితి త్రై+స్తుభమ్, ఛన్దః, ఆ, రోహ, అన్తరిక్షమ్, అను, వి, క్రమస్వ, విష్ణోః, క్రమః, అసి, అరాతీయతః అరాతియత ఇత్యరాతి + యతః, హన్తా, జాగతమ్, ఛన్దః, ఆ, రోహ, దివమ్, అను, వి, క్రమస్వ, విష్ణోః, క్రమః, అసి, శత్రూయతః శత్రుయత ఇతి శత్రు+యతః, హన్తా, ఆనుష్టుభమ్ ఆనుస్తుభమిత్యాను + స్తుభమ్, ఛన్దః, ఆ, రోహ, దిశః, అను, వి, క్రమస్వ॥౨౫॥

పదార్థః :-(విష్ణోః) వ్యాపకస్య జగదీశ్వరస్య (క్రమః) వ్యవహారః (అసి) (సపత్నహా) యః సపత్నానరీన్ హన్తి సః (గాయత్రమ్) గాయత్రీనిష్పన్నమర్థమ్ (ఛన్దః) స్వచ్ఛమ్ (ఆ) (రోహ) ఆరూఢో భవ (పృథివీమ్) పృథివ్యాదికమ్ (అను) (వి) (క్రమస్వ) వ్యవహార (విష్ణోః) వ్యాపకస్య కారణస్య (క్రమః) అవస్థాన్తరమ్ (అసి) (అభిమాతిహా) యోఽభిమాతీనభిమానయుక్తాన్ హన్తి (త్రైష్టుభమ్) త్రిభిః సుఖైః

సంబద్ధమ్ (ఛన్దః) బలప్రదమ్ (ఆ) (రోహ) (అన్తరిక్షమ్) ఆకాశమ్ (అను) (వి) (క్రమస్వ) (విష్ణోః) వ్యాప్తుం శీలస్య విద్యుద్రూపాగ్నేః (క్రమః) (అసి) (అరాతీయతః) విద్యాదిదానం కర్తుమనిచ్ఛతః (హన్తా) నాశకః (జాగతమ్) జగజ్జానాతి యేన తత్ (ఛన్దః) సృష్టివిద్యాబలకరం (ఆ) (రోహ) (దివమ్) సూర్యాద్యగ్నిమ్ (అను) (వి) (క్రమస్వ) (విష్ణోః) హిరణ్యగర్భస్య వాయోః (క్రమః) (అసి) (శత్రూయతః) ఆత్మనః శత్రుమాచరతః (హన్తా) (ఆనుష్టుభమ్) అనుకూలతయా స్తోభతే సుఖం బధ్నాతి యేన తత్ (ఛన్దః) ఆనన్దకరమ్ (ఆ) (రోహ) (దిశః) పూర్వాదీన్ (అను) (వి) (క్రమస్వ) ప్రయతస్వ. ॥౫॥

అన్వయః :- హే విద్వన్! యతస్త్వం విష్ణోః క్రమః సపత్నహాఽసి. తస్మాద్ గాయత్రం ఛన్ద ఆరోహ. పృథివీమనువిక్రమస్వ. యతస్త్వం విష్ణోః క్రమోఽభిమాతిహాసి తస్మాత్త్వం త్రైష్టుభం ఛన్ద ఆరోహాన్తరిక్షమనువిక్రమస్వ యతస్త్వం విష్ణోః క్రమోఽరాతీయహన్తాఽసి. తస్మాజ్జాగతం ఛన్ద ఆరోహ దివమనువిక్రమస్వ యస్త్వం విష్ణోః క్రమః శత్రూయతో హన్తాఽసి స త్వమానుష్టుభం ఛన్ద ఆరోహ దిశోఽను విక్రమస్వ.॥౫॥

భావార్థః :- మనుష్యైర్వేదవిద్యయా భూగర్భాదివిద్యా నిశ్చిత్య పరాక్రమేణోన్నీయ రోగాః శత్రవశ్చ నిహన్తవ్యాః. ॥౫॥

పదార్థము :- ఓ విద్వాంసుడా! నీవు (విష్ణోః) వ్యాపకజగదీశ్వరుని (క్రమః) వ్యవహారములచే శోధకుడవు (సపత్నహా) శత్రుసంహారకుడవునై (అసి) ఉన్నావు. ఇందువల్ల (గాయత్రమ్) గాయత్రీమంత్రమునుండి వెడలిన (ఛన్దః) శుద్ధ అర్థముపై (ఆరోహ) ఆరూఢుడవగుము (పృథివీమ్) పృథివి మున్నగు పదార్థములనుండి (అనువిక్రమస్వ) నీకు అనుకూలమగు వ్యవహారములను సాధించుము. నీవు (విష్ణోః) వ్యాపక కారణముయొక్క (క్రమః) కార్యరూపమవు (అభిమాతిహా) అభిమానుల హతమొనర్చువాడవై (అసి) ఉన్నావు. కావున నీవు (త్రైష్టుభమ్) ముప్పిధములగు సుఖములతో గూడియున్న (ఛన్దః) శక్తినిప్రసాదించు వేదార్థములను (ఆరోహ) పొందుము. మరియు (అన్తరిక్షమ్) ఆకాశమును (అనువిక్రమస్వ) అనుకూల వ్యవహారములందు యుక్త పరచుము. నీవు (విష్ణోః) వ్యాపనశీలమగు విద్యుద్రూపాగ్నిని (క్రమః) ఎరిగినవాడవు (అరాతీయతః) విద్య మున్నగువాని దానముల విరోధులను (హన్తా) నాశమొనర్చువాడవై (అసి) ఉన్నావు. కావున నీవు (జాగతమ్) జగత్తునెరుగుటకు హేతువగు (ఛన్దః) సృష్టివిద్యను పుష్టి పరచునట్టి విజ్ఞానమును (ఆరోహ) ప్రాప్తించుకొనుము. మరియు (దివమ్) సూర్యుడు మున్నగు అగ్నులను (అనువిక్రమస్వ) అనుక్రమముగ ఉపయుక్తపరచుము. నీవు (విష్ణోః) హిరణ్యగర్భ వాయువుయొక్క (క్రమః) జ్ఞాపకుడవు మరియు (శత్రూయతః) శత్రువులవలె ఆచరించువారిని (హన్తా) నాశపరచువాడవై (అసి) ఉన్నావు. అట్టి నీవు (ఆనుష్టుభమ్) అనుకూలముగ సుఖ సంబంధములకు హేతువగు (ఛన్దః) ఆనందమును ప్రసాదించు వేదభాగమును (ఆరోహ) ఉపయుక్తపరచుము. మరియు (దిశః) తూర్పు మున్నగు దిశలకు (అను విక్రమస్వ) అనుకూలమగు ప్రయత్నముల నొనర్చుచుండుము. ॥౫॥

భావార్థము :- వేద విద్యలద్వారా భూగర్భ మున్నగు విద్యలను నిశ్చయపరచుకొని పరాక్రమముచే ఉన్నతిని సాధించుకొని వ్యాధులను మరియు శత్రువులను, నాశమొనర్చివేయుట మానవు లెల్లరకును ముఖ్యకర్తవ్యమై యున్నది. ॥౫॥

5.O learned person purified by the instruction of God, thou art the rival-slayer. Follow the teachings of Gayatri verses; and utilise all earthy objects for thy benefit. Thou knowest the law of cause and effect, and art the destroyer of the proud. Know the significance of verses in Trishtup metre; and control the mid-air!.

Thou knowest the pervading electricity, art the chastiser of the opponents of the spread of learning. Master the knowledge dervied from the verses in Jagati metre, and utilise the heat of the sun.

Thou knowest the pervading air, and art the foeman-slayer, understand the instructions given in verses revealed in Anushtup metre, and master all directions.

౫౧౯. అక్రన్దదిత్యస్య వత్సప్రీఋషిః, అగ్నిర్దేవతా విచృదార్షీ త్రిష్టుప్ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయమాహ. మరల పై విషయమే.

౫౧౯ అక్రన్దదగ్ని స్తనయన్నివ ద్యౌః క్షామా రేరిహద్వీరుధః సమఞ్జన్।

సద్యో జజ్ఞానో వి హీమిద్ధో౭ అఖ్యదా రోదసీ భానునా భాత్యన్తః ॥౬॥

ప. విః- అక్రన్దత్, అగ్నిః, స్తనయన్నివేతి స్తనయన్+ఇవ, ద్యౌః, క్షామా, రేరిహత్, వీరుధః, సమఞ్జన్నితి సమ్ + అఞ్జన్, సద్యః, జజ్ఞానః, వి, హి, ఈమ్, ఇద్ధః, అఖ్యత్, ఆ రోదసీ౭ ఇతి రోదసీ, భానునా, భాతి, అన్తరిత్యన్తః ॥౬॥

పదార్థః :-(అక్రన్దత్) ప్రాప్నోతి (అగ్నిః) విద్యుత్ (స్తనయన్నివ) యథా దివ్యం శబ్దం కుర్వన్ (ద్యౌః) సూర్యప్రకాశః (క్షామా) క్షామా పృథివీ, క్షమేతి పృథివీ నా, నిఘ.౧.౧. అత్రాన్యేషామపీత్యుపధాదీర్ఘః (రేరిహత్) భృశం ఫలాని దదాతి (వీరుధః) వృక్షాన్ (సమంజన్) సమ్యక్ ప్రకాశయన్ (సద్యః) సమానేఽహ్ని (జజ్ఞానః) ప్రాదుర్భూతః సన్ (వి) (హి) ఖలు (ఈమ్) సర్వతః (ఇద్ధః) ప్రదీప్తః (అఖ్యత్) ప్రకాశయతి (ఆ) (రోదసీ) ద్యావాపృథివ్యౌ (భానునా) స్వదీప్త్యా (భాతి) ప్రకాశతే (అన్తః) మధ్యే వర్తమానః సన్.॥౬॥

అన్వయః :-హే మనుష్యాః! యః సభేశః సద్యో జజ్ఞానో ద్యౌరగ్నిః స్తనయన్నివారీనాక్రన్దద్యథాక్షామా వీరుధస్తథా ప్రజాభ్యః సుఖాని రేరిహత్ యథా పవితేద్ధః సమంజన్ రోదసీ వ్యఖ్యద్భానునాఽన్తరాభాతి తథా యః శుభగుణకర్మస్వభావైః ప్రకాశతే తం హి రాజకర్మసు ప్రయుఙ్ధ్వమ్. ।౬॥

భావార్థః:-అత్రోపమావాచకలుప్తోపమాలఙ్కారౌ. హే మనుష్యాః! యథా సూర్యః సర్వలోకమధ్యస్థః సర్వాన్ ప్రకాశ్యాకర్షతి, యథా పృథివీ బహుఫలదా వర్తతే తథాభూతః పురుషః రాజ్యకార్యేషు సమ్యగుపయోక్తవ్యః. ।౬॥

పదార్థము :- ఓ మానవులారా! ఏ సభాపతి (సద్యః) ఒకే దినమున (జజ్ఞానః) ప్రసిద్ధుడయ్యెనో (ద్యౌః) సూర్యప్రకాశరూపుడు (అగ్నిః) విద్యుదగ్నివంటివాడై (స్తనయన్నివ) గర్జించుచు శత్రువులను (అక్రన్దత్) ప్రాప్తించుకొనునో, ఎట్లు (క్షామా) పృథివి (వీరుధః) వృక్షములను పుష్ప ఫలవంతమొనర్చునో, అట్లే ప్రజలను సుఖముకొరకై (రేరిహత్) సత్కర్మ దుష్కర్మలకు శీఘ్రమే ఫలమును ఇచ్చుచున్నాడో, ఎట్లు సూర్యుడు (ఇద్ధః) ప్రదీప్తుడు మరియు (సమఞ్జన్) సమ్యక్ [సమస్త] పదార్థములను ప్రకాశపరచుచు (రోదసీ) పృథివీ ఆకాశములను (వ్యఖ్యత్) ప్రసిద్ధ పరచుచున్నాడో మరియు (భానునా) తన దీప్తితోగూడ (అన్తః) సకలలోకముల మధ్య (ఆభాతి) ప్రకాశితుడగుచున్నాడో, అట్లే ఏ సభాపతి శుభ గుణ కర్మ స్వభావములచే ప్రకాశితుడగునో వానినే మీరు రాజ్య కార్యములందు సంయుక్త పరచుకొనుడు. ।౬॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రములో ఉపమా మరియు వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలవు. ఓ మానవులారా! సూర్యుడు సకలలోకముల మధ్య స్థితుడై యుండి సమస్తమును ప్రకాశితము, ఆకర్షణమొనర్చు చుండునట్లు, పృథివి అనేక విధములగు ఫలముల నిచ్చుచున్నట్లు మీరెల్లరును రాజ్యకార్యములందు ఉత్తమ రీతిలో ఉపయుక్తులగు చుండుడు. ।౬॥

6.O people, just as a ruler attains to fame in a day, and thundering like the lightning meets with the foe; just as the earth fills the trees with fruits, so he rewards soon, for the happiness of his subjects, their good and bad deeds. Just as the sun, blazing and manifesting visibly all the material objects, adorns the Earth and Heaven and fiills the universe with lustre, so a person possessed of noble qualities, be elected as a ruler!.

౫౨౦. అగ్న ఇత్యస్య వత్సప్రీఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, భురిగార్ష్యనుష్టుప్ఛన్దః, గాన్ధారం స్వరః.

పునర్విద్వద్గుణానుపదిశతి.

ఈ మంత్రములో విద్వాంసుల గుణములనుగూర్చి ఉపదేశించబడినది.

౫౨౦ అగ్నేఽభ్యావర్త్తిన్నభి మా నివర్త్తస్వాయుషా వర్చసా ప్రజయా ధనేన।
సన్యా మేధయా రయ్యా పోషేణ ॥౭॥

ప.వి:- అగ్నే, అభ్యావర్తిన్నిత్యభి + ఆవర్తిన్, అభి, మా, ని, వర్తస్వ, ఆయుషా, వర్చసా, ప్రజయేతి ప్ర + జయా, ధనేన, సన్యా, మేధయా, రయ్యా, పోషేణ ॥౭॥

పదార్థః :-(అగ్నే) విద్వన్! (అభ్యావర్తిన్) అభిముఖ్యేన వర్తితుం శీలమస్య తత్సంబుద్ధౌ (అభి) (మా) మామ్ (ని) నితరామ్ (వర్తస్వ) (ఆయుషా) చిరంజీవనేన (వర్చసా) అన్నాధ్యయనాదినా (ప్రజయా) సన్తానేన (ధనేన) (సన్యా) సర్వాసాం విద్యానాం సంవిభాగకర్త్ర్యా (మేధయా) ప్రజ్ఞయా (రయ్యా) విద్యాశ్రియా (పోషేణ) పుష్ట్యా.॥ ౭ ॥

అన్వయః :-హే అభ్యావర్తిన్నగ్నే! పురుషార్థిన్ విద్వన్. త మాయుషా వర్చసా ప్రజయా ధనేన సన్యా మేధయా రయ్యా పోషేణ చ సహాభినివర్తస్వ మా మాం చైతైః సంయోజయ.॥౭॥

భావార్థః :-మనుష్యైర్భూగర్భాదివిద్యయా వినైశ్వర్యం ప్రాప్తుం నైవ శక్యేత. న ప్రజ్ఞయా వినా విద్యా భవితుం శక్యా.॥౭॥

పదార్థము :-(అభ్యావర్తిన్) ఎల్లయెదుటనే వర్తించువాడా (అగ్నే) పురుషార్థివి, తేజస్వివియగు విద్వాంసుడా! నీవు (ఆయుషా) గొప్ప ఆయువుచేతను (వర్చసా) అన్నము మరియు అధ్యయనముచే (ప్రజయా) సంతానముచే (ధనేన) ధనములచే (సన్యా) సకలవిద్యలను విభజించు (మేధయా) బుద్ధిచే (రయ్యా) విద్యల శోభచే, (పోషేణ) పుష్టిచే (అభినివర్తస్వ) నిరంతరము వర్ధిల్లుచుండుము (మా) నన్ను కూడా పైదెలిపిన పదార్థములచే సంయుక్త పరచుము.॥౭॥

భావార్థము :- భూగర్భవిద్య మున్నగు విద్యలు లేకున్న మానవులు ఐశ్వర్యములను పొందలేరు. మరియు ప్రజ్ఞాబుద్ధిలేకున్న విద్యయును లభింపజాలదు.॥౭॥

7.**Return to me, thou ever-returning learned person, with life, literary lustre, progeny, and treasure, with wisdom that explains all departments of knowledge, with intellect and abundance.**

౩౨౧. అగ్నే అఙ్గిర ఇత్యస్య వత్సప్రీఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, ఆర్షీత్రిష్టుప్ ఛందః, నిషాదః స్వరః.

పునర్విద్యాభ్యాసమాహ.

మానవులెల్లరును విద్యాభ్యాస మొనర్పవలయును.

౩౨౧ అగ్నేఽ అఙ్గిరః శతం తే సన్త్వావృతః సహస్రం తఽ ఉపావృతః।

అధా పోషస్య పోషేణ పునర్నో నష్టమాకృధి పునర్నో రయిమాకృధి ॥౮॥

ప.విః- అగ్నే, అఙ్గిరః, శతమ్, తే, సన్తు, ఆవృత ఇత్యా+వృతః, సహస్రమ్, తే, ఉపావృత ఇత్యుప + ఆవృతః, అధ, పోషస్య, పోషేణ, పునః, నః, నష్టమ్, ఆ, కృధి, పునః, నః, రయిమ్, ఆ, కృధి ॥౮॥

పదార్థః :-(అగ్నే) పదార్థవిద్యావిత్ (అఙ్గిరః) విద్యారసయుక్త (శతమ్) (తే) తవ (సన్తు) (ఆవృతః) ఆవృత్తిరూపాః క్రియాః (సహస్రమ్) (తే) (ఉపావృతః) యే భోగా ఉపావర్తన్తే (అధ) అథ నిపాతస్య చేతి దీర్ఘః (పోషస్య) పోషకస్య జనస్య (పోషేణ) పాలనేన (పునః) (నః) అస్మభ్యమ్ (నష్టమ్) అదృష్టం విజ్ఞానమ్ (ఆ) సమన్తాత్ (కృధి) కురు (పునః) (నః) అస్మభ్యమ్ (రయిమ్) ప్రశస్తాం శ్రియం (ఆ) (కృధి) కురు. ॥౮॥

అన్వయః :- హే అగ్నేఽఙ్గిరో విద్వన్! యస్య పురుషార్థినస్తే తవాఽగ్నేరివ శతమావృతః సహస్రం తే తవోపావృతః సన్తు. అధ త్వమేతైః పోషస్య పోషేణ నష్టమపి నః పునరాకృధినో రయిం పునరాకృధి. ॥౮॥

భావార్థః :- మనుష్యైర్విద్యాసు శతశ ఆవృత్తీః కృత్వా శిల్పవిద్యాసు సహస్రముపావృత్తీశ్చ గుప్తాగుప్తా విద్యాః ప్రకాశ్య సర్వేషాం శ్రీసుఖం జననీయమ్. ॥౮॥

పదార్థము :-(అగ్నే) పదార్థ విద్యల నెరిగినవాడా! (అఙ్గిరః) విద్యారసికుడవగు విద్వాంసుడా! పురుషార్థుడవైన (తే) నీకు అగ్నివలె (శతమ్) నూర్లకొలది (ఆవృతః) ఆవృత్తి రూపక్రియ మరియు (సహస్రమ్) వేలకొలది (తే) నీకు (ఉపావృతః) ఆవృత్తిరూప సుఖభోగములు (సన్తు) కలుగుగాక! (అధ) ఆ పిదప నీవు వీనిచే (పోషస్య) పోషకుల (పోషేణ) రక్షణచే (నష్టమ్) పరోక్ష [అదృష్ట] విజ్ఞానమును (నః) మాకొరకు (పునః) మరల (ఆకృధి) ఉత్తమముగ నొనర్చుము. మరియు నష్టమైన (రయిమ్) ప్రశంసనీయ శోభను (పునః) మరల (నః) మాకొరకు (ఆకృధి) ఉత్తమముగనొనర్చుము. ॥౮॥

భావార్థము:- మానవులు విద్యలందు వందలకొలది ఆవృత్తులను, శిల్పవిద్యలందు వేలకొలది ప్రవృత్తులను మరియు ప్రకట, రహస్యవిద్యలను ప్రకాశపరచి సకల ప్రాణులకు సంపదలను, సౌఖ్యములను సమకూర్చు ప్రయత్నమొనర్చవలెను. ॥౮॥

8.O scientist filled with the delight of knowledge; may thy visits be a hundred, and thy returns a thousand. With the increase of strength-giving wealth, give us anew the knowledge unknown before, give us again wealth!.

౯. పునరూర్జేత్యస్య వత్సప్రీఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, నిచృదార్షీ గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

పునరధ్యాపకకృత్యమాహ. అధ్యాపకుని కర్తవ్యము చెప్పబడినది.

౫౨౨ పునరూర్జా నివర్తస్వ పునరగ్న ఇషాయుషా। పునర్నః పాహ్యంహసః॥౯॥

ప.వి:-పునః, ఊర్జా, ని, వర్తస్వ, పునః అగ్నే, ఇషా, ఆయుషా, పునః, నః, పాహి, అంహసః ॥౯॥

పదార్థః :-(పునః) (ఊర్జా) పరాక్రమయుక్తాని కర్మాణి (ని) (వర్తస్వ) (పునః) (అగ్నే) విద్వన్ (ఇషా) ఇచ్ఛయా (ఆయుషా) అన్నేన (పునః) (నః) అస్మాన్ (పాహి) రక్ష (అంహసః) పాపాత్.॥౯॥

అన్వయః:-హే అగ్నే! త్వం నోఽస్మానం హసః పునర్నివర్తస్వ పునరస్మాన్ పాహి. పునరిషాఽఽయుషోర్జా ప్రాపయ.॥౯॥

భావార్థః:-విద్వాంసః సర్వానుపదేశ్యాన్ మనుష్యాన్ పాపాత్సతతం నివర్త్య శరీరాత్మబలయుక్తాన్ సంపాదయన్తు. స్వయం చ పాపాన్నివృత్తాః పరమపురుషార్థినః స్యుః.॥౯॥

పదార్థము :-(అగ్నే) అగ్నివంటి తేజోవంతులగు అధ్యాపక విద్వాంసులారా! మీరు (నః) మమ్ము (అంహసః) పాపములనుండి (పునః) మాటిమాటికి (నివర్తస్వ) కాపాడుడు (పునః) మరల మమ్ము (పాహి) రక్షించుడు (పునః) మరల మాకు (ఇషా) ఇచ్ఛ మరియు (ఆయుషా) అన్నముచేత (ఊర్జా) పరాక్రమవంత కర్మలను ప్రాప్తింపజేయుడు.॥౯॥

భావార్థము :- విద్వాంసులగువారు ఉపదేశార్హులగు మనుష్యులను నిరంతరము పాపములనుండి తొలగజేసి శారీరక, ఆత్మిక బలయుక్తులుగ నొనర్చవలెను. మరియు తాము పాపములనుండి తొలగి పరమపురుషార్థపరులై యుండవలెను.॥౯॥

9.O learned teacher, save us again and again from vices. Protect us again and again. Grant us again and again noble resolves, nourishing diet, and valorous deeds!.

౫౨౩.సహ రయ్యేత్యస్య వత్సప్రీఋషిః అగ్నిర్దేవతా, విచృద్గాయత్రీ ఛన్దః,షడ్జః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయమాహ. మరల విషయ మయ్యదియే.

౫౨౩ సహ రయ్యా ని వర్తస్వాగ్నే పిన్వస్వ ధారయా। విశ్వప్స్న్యా విశ్వతస్పరి॥౧౦॥

ప.వి:-సహ, రయ్యా, ని వర్తస్వ, అగ్నే, పిన్వస్వ, ధారయా, విశ్వప్స్న్యేతి విశ్వఽప్స్న్యా, విశ్వతః, పరి॥౧౦॥

పదార్థః :-(సహ) (రయ్యా) ధనేన (వి) (వర్తస్వ) (అగ్నే) విద్వన్ (పిన్వస్వ) సేవస్వ (ధారయా) ధరతి సకలా విద్యా యయా సా వాక్ తయా. ధారేతి వాఙ్నా. నిఘం. ౧.౧౧ (విశ్వప్స్న్యా) విశ్వం సర్వం భోగ్యం వస్తు ప్సాయతే భక్ష్యతే యయా (విశ్వతః) సర్వతః (పరి).॥౧౦॥

అన్వయః :-హే అగ్నే విద్వంస్త్వం దుష్టాద్వ్యవహారాన్నివర్తస్వ విశ్వప్స్న్యా ధారయా రయ్యా చ సహ విశ్వతః పరిపిన్వస్వ సర్వదా సుఖాని సేవస్వ.॥౧౦॥

భావార్థః:-న ఖలు విద్వాంసః కదాచిదప్యధర్మమాచరేయుః. న చాన్యానుపదిశేయుః, ఏవం సకలశాస్త్ర విద్యయా విరాజమానాః సన్తః ప్రశంసితాః స్యుః.॥౧౦॥

పదార్థము :-(అగ్నే) తేజస్వివగు విద్వాంసా! నీవు దుష్టవ్యవహారములనుండి (నివర్తస్వ) వైదొలగియుండుము. (విశ్వప్స్న్యా) సమస్త భోగించదగిన పదార్థముల భోగింపజేయునవియు (ధారయా) సంపూర్ణవిద్యలను ధరింపజేయునవియు నగు వాణి మరియు (రయ్యా) ధనముల (సహ) చేతను (విశ్వతః) సకల దిశలనుండి (పరి) సకలవిధములగు (పిన్వస్వ) సౌఖ్యములను సేవనమొనర్పుము.॥౧౦॥

భావార్థము :- విద్వాంసులెప్పుడును అధర్మముల నాచరించక, ఇతరుల నాచరించనీయక సమస్త శాస్త్ర విద్యలచే విరాజమానులై ప్రశంసనీయులగుట యోగ్యము.॥౧౦॥

10.O learned person, shun evil deeds, and enjoy happiness, with wealth, and speech, the imparter of all enjoyable objects and the retainer of all knowledge!.

౫౨౪. ఆత్వేత్యస్య ధ్రువ ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, ఆర్చ్యనుష్టుప్ఛన్దః, గాన్ధారః స్వరః.

పునా రాజ ప్రజాకర్మాహ. రాజు మరియు ప్రజల కర్మలను గూర్చి ఉపదేశించబడినది.

౫౨౪ ఆ త్వాహార్షమన్తరభూర్ధ్రువస్తిష్ఠావిచాచలిః।

విశస్త్వా సర్వా వాఞ్ఛన్తు మా త్వద్రాష్ట్రమధి భ్రశత్ ॥౧౧॥

ప.విః-ఆ, త్వా, అహార్షమ్, అన్తః, అభూః, ధ్రువః, తిష్ఠ, అవిచాచలిరిత్యవి + చాచలిః, విశః, త్వా, సర్వాః, వాఞ్ఛన్తు, మా, త్వత్, రాష్ట్రమ్, అధి, భ్రశత్ ॥౧౧॥

పదార్థః :-(ఆ) (త్వా) త్వాం రాజానమ్ (అహార్షమ్) హరేయమ్ (అన్తః) సభామధ్యే (అభూః) భవేః (ధ్రువః) న్యాయేన రాజ్యపాలనే నిశ్చితః (తిష్ఠ) స్థిరో భవ (అవిచాచలిః) సర్వథా నిశ్చలః (విశః) ప్రజాః (త్వా) త్వామ్ (సర్వాః) అఖిలాః (వాఞ్ఛన్తు) అభిలషన్తు (మా) న (త్వత్) (రాష్ట్రమ్) రాజ్యమ్ (అధి) (భ్రశత్) నష్టం స్యాత్.॥౧౧॥

అన్వయః:-హే శుభగుణలక్షణ సభేశ రాజన్! త్వా రాజ్యపాలనాయాహమన్తరాహార్షమ్, త్వమన్తరభూః అవిచాచలి. ధ్రువస్తిష్ఠ, సర్వా విశస్త్వా వాఞ్ఛన్తు. తవ సకాశాద్రాష్ట్రం మాఽధి భ్రశత్.॥౧౧॥

భావార్థః :-ఉత్తమాః ప్రజాజనాః సర్వోత్తమం పురుషం సభాధ్యక్షం రాజానం కృత్వాఽనూపదిశన్తు. త్వం జితేన్ద్రియః సన్ సర్వదా ధర్మాత్మా పురుషార్థీ భవేః. న తవానాచారాద్రాష్ట్రం కదాచిన్నష్టం భవేద్యతః సర్వాః ప్రజాస్త్వదనుకూలాః స్యుః.॥౧౧॥

పదార్థము :-శుభగుణ లక్షణములతో గూడిన సభాపతిరాజా! (త్వా) రాజ్యపాలనకై నిన్ను నేను (అన్తః) సభామధ్యన (ఆహార్షమ్) చక్కగా గ్రహింతును. నీవు సభయందు (అభూః) విరాజమానుడవుకమ్ము (అవిచాచలిః) ఎల్లప్పుడును నిశ్చలుడవై (ధ్రువః) రాజ్యపాలనమున న్యాయశాలివి, నిశ్చిత బుద్ధిగలవాడవై (తిష్ఠ) స్థిరముగనుండుము (సర్వాః) సంపూర్ణ (విశః) ప్రజలు (త్వా) నిన్ను (వాఞ్ఛన్తు) వాంఛింతురుగాక! (త్వత్) నీ పాలనలో (రాష్ట్రమ్) రాజ్యము (మాధిభ్రశత్) నష్టభ్రష్టముగావలదు. ॥౧౧॥

భావార్థము :-ఉత్తమ ప్రజలు సర్వోత్తముడగువానిని సభాధ్యక్షరాజుగ నొనర్చి ఇట్లుపదేశించవలెను. నీవు జితేంద్రియుడవైయుండి సదా ధర్మాత్ముడవు పురుషార్థివైయుండుము. నీ దురాచారములచే రాజ్యమెప్పుడును నష్టముగావలదు. ఇట్లుండుటచే సర్వ ప్రజలును నీకనుకూలవర్తనులైయుందురు. ॥౧౧॥

11.O King, enter the Assembly, I declare thee as the ruler. Stand steadfast and immovable. Let all thy subjects long for thee. Let not thy Kingship fall away!.

౫౨౫.ఉదుత్తమమిత్యస్య శునఃశేప ఋషిః, వరుణో దేవతా, విరాడార్షీ త్రిష్టుప్ఛన్దః,ధైవతః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయమాహ. మరల విషయ మయ్యదియే.

౫౨౫ ఉదుత్తమం వరుణ పాశమస్మదవాధమం వి మధ్యమం శ్రథాయ।
అథా వయమాదిత్య వ్రతే తవానాగసోఽఽ అదితయే స్యామ ॥౧౨॥

ప.విః-ఉత్, ఉత్తమమిత్యుత్ + తమమ్, వరుణ, పాశమ్, అస్మత్ అవ, అధమమ్, వి, మధ్యమమ్, శ్రథాయ, శ్రథయేతి శ్రథయ, అథ, వయమ్, ఆదిత్య, వ్రతే, తవ, అనాగసః, అదితయే, స్యామ॥౧౨॥

పదార్థః :- (ఉత్) (ఉత్తమమ్) (వరుణ) శత్రూణాం బన్ధక (పాశమ్) బన్ధనమ్ (అస్మత్) అస్మాకం సకాశాత్ (అవ) (అధమమ్) నికృష్టమ్ (వి) (మధ్యమమ్) మధ్యస్థమ్ (శ్రథాయ) విమోచయ (అథ)

పశ్చాత్. అత్ర నిపాతస్య చేతి దీర్ఘః (వయమ్) ప్రజాస్థాః (ఆదిత్య) అవినాశిస్వరూప సూర్య ఇవ సత్యన్యాయ ప్రకాశక (వ్రతే) సత్యన్యాయపాలననియమే (తవ) (అనాగసః) అనపరాధినః (అదితయే) పృథివీరాజ్యాయ. అదితిరితి పృథివీనా.. నిఘం,౧,౧ (స్యామ) భవేమ.॥౧౨॥

అన్వయః :- హే వరుణాదిత్య! త్వమస్మదధమం మధ్యమముత్తమం పాశముదవి(శ్రథాయాథ వయ మదితయే తవ వ్రతేఽనాగసః స్యామ.॥౧౨॥

భావార్థః :- యథేశ్వరస్య గుణకర్మస్వభావానుకూలా ధార్మికా జనాః సత్యాచరణే వర్తమానాః సన్తః పాపబన్ధాన్ముక్త్వా సుఖినో భవన్తి తథైవోత్తమం రాజానం ప్రాప్య ప్రజాజనా ఆనన్దితా జాయన్తే. ॥౧౨॥

పదార్థము :-(వరుణ) శత్రువులను బంధించు (ఆదిత్య) అవినాశిస్వరూపుడగు సూర్యుని వంటి సత్యన్యాయ ప్రకాశముచే విరాజిల్లు, విద్వాంసుడవునగు ఓ సభాపతీ! నీవు (అస్మత్) మానుండి (అధమమ్) నికృష్ట (మధ్యమమ్) మధ్యస్థ (ఉత్తమమ్) ఉత్తమమైన (పాశమ్) బంధనములనుండి (ఉదవ వి(శ్రథాయ) వివిధ ప్రకారములుగ విముక్తపరచుము (అథ) ఆ పిదప (వయమ్) ప్రజలమగు మేము (అదితయే) అఖండ పృథివీ రాజ్యమునకై (తవ) నీయొక్క (వ్రతే) సత్యన్యాయ పాలన రూపనియమములందు (అనాగసః) నిరపరాధులమై (స్యామ) ఉండెదముగాక!॥౧౨॥

భావార్థము :- ఈశ్వరుని గుణ కర్మ స్వభావముల కనుకూలురై సత్యాచరణములందుండు మనుష్యులు పాపబంధనములనుండి విముక్తులై సుఖవంతులగునట్లు ఉత్తమ రాజాగల ప్రజలు ఆనందముల ననుభవింతురు.॥౧౨॥

12.O ruler, the controller of foes and dispenser of justice, controller of thy kingdom like the eternal sun, release us from the up-most bond, let down the lowest and remove the midmost. So may we, for the kingship, be sinless in the observance of thy true and just laws!.

౩౨౬. అగ్నే బృహన్నిత్యస్య త్రిత ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, భురిగార్షీపంక్తిశ్ఛన్దః, పఞ్చమః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయమాహ. మరల పైవిషయమే.

౩౨౬ అగ్నే బృహన్నుషసామూర్ధ్వోఽ అస్థాన్నిర్జగన్వాన్ తమసో జ్యోతిషాగాత్।
అగ్నిర్భానునా రుశతా స్వఙ్గఽ ఆ జాతో విశ్వా సద్మాన్యప్రాః ॥౧౩॥

ప.వి:- అగ్నే, బృహన్, ఉషసామ్, ఊర్ధ్వః, అస్థాత్, నిర్జగన్వానితి నిః+జగన్వాన్, తమసః,

జ్యోతిషా, ఆ, అగాత్, అగ్నిః, భానునా, రుశతా, స్వఙ్గ ఇతి సు+అఙ్గః, ఆ, జాతః, విశ్వా, సద్మాని, అప్రాః॥౧౩॥

పదార్థః :-(అగ్రే) ప్రథమతః (బృహన్) మహత్ (ఉషసామ్) ప్రభాతానామ్ (ఊర్ధ్వః) ఉపర్యాకాశస్థః (అస్థాత్) తిష్ఠతి (నిర్జగన్వాన్) నిర్గతః సన్ (తమసః) అన్ధకారాత్ (జ్యోతిషా) ప్రకాశేన (ఆ) (అగాత్) ప్రాప్నోతి (అగ్నిః) పావకః (భానునా) దీప్త్యా (రుశతా) సురూపేణ (స్వఙ్గః) శోభనాన్యఙ్గాని యస్య సః (ఆ) (జాతః) నిష్పన్నః (విశ్వా) (సద్మాని) సాకారాణి స్థానాని (అప్రాః) వ్యాప్నోతి.॥౧౩॥

అన్వయః:-హే రాజన్! యస్త్వమగ్రే యథా సూర్యః స్వఙ్గ ఆజాతో బృహన్నుషసామూర్ధ్వోఽస్థాద్రుశతా భానునా జ్యోతిషా తమసో నిర్జగన్వాన్నన్యాద్విశ్వా సద్మాన్యప్రాస్తథ్వ(త్ర)జాయాం భవ.॥౧౩॥

భావార్థః:- యః సూర్యవత్సద్గుణైర్మహాన్ సత్పురుషాణాం శిక్షయోత్కృష్టో దుర్వ్యసనేభ్యః పృథగ్వర్తమానః సత్యన్యాయప్రకాశితః సుష్ఠరాఙ్గః ప్రసిద్ధః సర్వైః సత్కర్తుం యోగ్యో విదితవేదితవ్యో దూతైః సర్వజనహృదయాశ యవిచ్ఛుభన్యాయేన ప్రజా వ్యాప్నోతి స ఏవ రాజా భవితుం యోగ్యః.॥౧౩॥

పదార్థము :- ఓరాజా! నీవు (అగ్నే) సూర్యుడెట్లు పూర్వమునుండియే (స్వఙ్గః) చక్కని అంగములతో (ఆజాతః) ప్రకటమగుచున్నాడో (బృహన్) గొప్ప (ఉషసామ్) ప్రభాతములను (ఊర్ధ్వః) పైని ఆకాశమందు (అస్థాత్) స్థితపరచుచున్నాడో మరియు (రుశతా) సుందర (భానునా) దీప్తి మరియు (జ్యోతిషా) ప్రకాశముతో (తమసః) అంధకారమును (నిర్జగన్వాన్) నిరంతరము పారద్రోలువాడై (ఆగాత్) సమస్తలోక లోకాంతరములకు ప్రాప్తించునో (విశ్వా) సమస్త (సద్మాని) స్థూలస్థానములను (అప్రాః) ప్రాప్తినొందునో అదేవిధముగ ప్రజలందును నీవుండుము. ॥౧౩॥

భావార్థము :-సూర్యునివలె శ్రేష్ఠగుణములచే ప్రకాశితుడు, సత్పురుషుల శిక్షణచే ఉత్కృష్టుడు, దుర్వ్యసనములకు వేరైయుండువాడు, సత్యన్యాయములచే ప్రకాశించువాడు, చక్కని అవయవములు గలవాడు, సర్వత్రప్రసిద్ధుడు, ఎల్లరచే తెలిసికొన, సత్కరించదగినవాడు, సమస్త వ్యవహారముల నెరుగువాడు మరియు తనదూతల ద్వారా సర్వప్రజల ఆశయములనెరుగువాడు, శుద్ధన్యాయముచే ప్రజలయందు ప్రవేశపరము నాతడు మాత్రమే రాజగుటకు యోగ్యుడు. ॥౧౩॥

13.O king, just as the brilliant sun rising early, resides beautifully in the sky before the dawns, removes darkness with its light and lustre, reaches the universe, and fills with splendour all material objects, so should'st thou live amongst thy subjects!.

౫౭౭.హంస ఇత్యస్య త్రిత ఋషిః, జీవేశ్వరౌ దేవతే, భురిగ్ జగతీ ఛన్దః, నిషాదః స్వరః.

అథాత్మలక్షణాన్యాహ. ఆత్మపరమాత్మల లక్షణముల నుపదేశింపబడిన.

౨౨౭ హ్ంసః శుచిషద్వసురన్తరిక్షసద్ధోతా వేదిషదతిథిర్దురోణసత్।
నృషద్వరసదృతసద్వ్యోమసదబ్జా గోజా ఋతజా
అద్రిజా ఋతం బృహత్ ॥౧౪॥

ప.విః-హ్ంసః, శుచిషత్, శుచిసదితి శుచి + సత్, వసుః, అన్తరిక్షసదిత్యన్తరిక్ష + సత్, హోతా, వేదిషత్, వేదిసదితి వేది + సత్, అతిథిః, దురోణసదితి దురోణ + సత్, నృషత్, నృసదితి నృ + సత్, వరసదితి వర + సత్, ఋతసదిత్యృత + సత్, వ్యోమసదితి వ్యోమ +సత్, అబ్జా ఇత్యప్ +జాః, గోజా ఇతి గో + జాః, ఋతజా ఇత్యృత + జాః, అద్రిజా ఇత్యద్రి + జాః, ఋతమ్ బృహత్ ॥౧౪॥

పదార్థః :- (హంసః) దుష్టకర్మహన్తా (శుచిషత్) శుచిషు పవిత్రేషు వ్యవహారేషు వర్తమానః (వసుః) సజ్జనేషు నివస్తా తేషాం నివాసయితా వా (అన్తరిక్షసత్) యో ధర్మావకాశే సీదతి (హోతా) సత్యస్య గ్రహీతా గ్రాహయితా వా (వేదిషత్) యో వేద్యాం జగత్యాం యజ్ఞశాలాయాం వా సీదతి (అతిథిః) అవిద్యమానా తిథిర్యస్య స రాజ్యరక్షణాయ యథాసమయం భ్రమణకర్తా (దురోణసత్) యో దురోణే సర్వర్తు సుఖప్రాపకే గృహే సీదతి సః (నృషత్) యో నాయకేషు సీదతి సః (వరసత్) య ఉత్తమేషు విద్వత్సు సీదతి (ఋతసత్) య ఋతే సత్యే సంస్థితః (వ్యోమసత్) యో వ్యోమవద్వ్యాపకే పరమేశ్వరే సీదతి (అబ్జాః) యోఽపః ప్రాణాన్ జనయతి (గోజాః) యో గావ ఇన్ద్రియాణి పశూన్ వా జనయతి (ఋతజాః) య ఋతం సత్యం జ్ఞానం జనయతి సః (అద్రిజాః) యోఽద్రీన్మేఘాన్ జనయతి (ఋతమ్) సత్యమ్ (బృహత్) మహత్.॥౧౪॥

అన్వయః :-హే ప్రజాజనాః! యూయం యో హంసః శుచిషద్వసురన్తరిక్షసద్ధోతా వేదిషతిథిర్దు రోణ సన్నృషద్వరసదృతసద్వ్యోమసదబ్జా గోజా ఋతజా అద్రిజా ఋతం బృహద్ బ్రహ్మ జీవశ్చాస్తి యస్తౌ జానీయాత్ తం సభాధీశం రాజానం కృత్వా సతతమానందత.॥౧౪॥

భావార్థః :-య ఈశ్వరవత్ప్రజాః పాలయితుం సుఖయితుం శక్నుయాత్స ఏవ రాజా భవితుం యోగ్యః స్యాన్న రాజ్ఞా వినా ప్రజాః సుఖిన్యో భవితుమర్హన్తి.॥౧౪॥

పదార్థము:-ప్రజలారా! మీరు (హంసః) దుష్కర్మనాశకుడు (శుచిషత్) పవిత్ర వ్యవహారములం దుండువాడు (వసుః) సజ్జనులందు వసించుచు వసింపజేయువాడు (అన్తరిక్షసత్) ధర్మావకాశములందు స్థితుడు (హోతా) సత్యమును గ్రహించుచు, గ్రహింపజేయువాడు (వేదిషత్) పృథివియంతటను, యజ్ఞమందును స్థితమైయుండువాడు (అతిథిః) పవిత్రరాజ్యరక్షణకై ఉచిత సమయములందు భ్రమణమొనర్చువాడు (దురోణసత్) ఋతువులందు సుఖదాయకమగు ఆకాశమున వ్యాప్తుడు మరియు గృహమందుండువాడు (నృషత్) సేనముఖ్యులగు నాయకుల అధిపతి (వరసత్) ఉత్తమ విద్వాంసుల ఆజ్ఞలందు స్థితుడు (ఋతసత్) సత్యాచరణములందారూఢుడు (వ్యోమసత్) ఆకాశమువలె సర్వవ్యాపకు డగు ఈశ్వరుడు లేక జీవమువంటి స్థితుడు (అబ్జాః) ప్రాణములను ప్రకటపరచువాడు (గోజాః) ఇంద్రియములను, పశువులను ప్రసిద్ధపరచువాడు (ఋతజాః) సత్యవిజ్ఞానము నుత్పన్నపరచువాడు (అద్రిజాః) మేఘములను వర్షింపజేయు విద్వాంసుడు (ఋతమ్) సత్యస్వరూపుడు (బృహత్) అనంతుడగు బ్రహ్మను మరియు జీవుని ఎరుగునట్టి విద్వాంసుని రాజును జేసి నిరంతరము ఆనందితులై యుండవలెను.॥౧౪॥

భావార్థము :-ఈశ్వరునివంటి ప్రజాపాలకుడు, సుఖముల సమకూర్చ సమర్థుడగు విద్వాంసుడే రాజుగా నుండుటకు యోగ్యు డగును. ఇట్టివాడు గాక అసమర్థుడు రాజగుచో ప్రజలకు సుఖములకు మారుగ దుఃఖములే ప్రాప్తించును.॥౧౪॥

14.God is the Destroyer of evil deeds, the Embodiment of purity, the Supporter of the virtuous, Steadfast in the laws of religion, the Imbiber of Truth, Omnipresent, Adorable, Present in the minds of the people and sages, Wedded to Truth, Ubiquitious, Creator of vital breaths, animals, and the Vedas, the Bringer of clouds, True and Mighty.

౧౫.సీద త్వమిత్యస్య త్రిత ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, విరాట్ త్రిష్టుప్ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

పునర్మాతృకృత్యమాహ. మాతృకర్తవ్యము లుపదేశించబడినవి.

౧౫ సీద త్వం మాతురస్యా ఉపస్థే విశ్వాన్యగ్నే వయునాని విద్వాన్।

మైనాం తపసా మార్చిషాఽభిశోచీరన్తరస్యాఀ శుక్రజ్యోతిర్విభాహి ॥౧౫॥

ప.విః-సీద, త్వమ్, మాతుః, అస్యాః, ఉపస్థే ఇత్యుప + స్థే, విశ్వాని, అగ్నే, వయునాని విద్వాన్, మా, ఏనామ్, తపసా, మా, అర్చిషా, అభి, శోచీః, అన్తః, అస్యామ్, శుక్రజ్యోతిరితి శుక్రఽ జ్యోతిః, వి, భాహి ॥౧౫॥

పదార్థః :-(సీద) తిష్ఠ (త్వమ్) (మాతుః) జనన్యాః (అస్యాః) ప్రత్యక్షాయా భూమేరివ (ఉపస్థే) సమీపే (విశ్వాని) సర్వాణి (అగ్నే) విద్యామభీప్సో (వయునాని) ప్రజ్ఞానాని (విద్వాన్) యో వేత్తి సః (మా) (ఏనామ్) (తపసా) సన్తాపేన (మా) అర్చిషా తేజసా (అభి) శోచీః శోకయుక్తాం కుర్యాః (అన్తః) అభ్యన్తరే (అస్యామ్) మాతరి (శుక్రజ్యోతిః) శుక్రం శుద్ధాచరణం జ్యోతిః ప్రకాశో యస్య సః (వి) (భాహి) ప్రకాశయ.॥౧౫॥

అన్వయః:-హే అగ్నే! త్వమస్యాం మాతరి సత్యాం విభాహి ప్రకాశితో భవాస్యా భూమేరివ శుక్రజ్యోతిర్విద్వాన్ మాతురుపస్థే సీద. అస్యాః సకాశాద్విశ్వాని వయునాని ప్రాప్నుహి. ఏనామన్తర్మాతపసార్చిషా మాభిశోచీః కిన్త్వేతచ్ఛిక్షాం ప్రాప్య విభాహి.॥౧౫॥

భావార్థః :-యో విదుష్యా మాత్రా విద్యాసుశిక్షాం ప్రాపితో మాతృసేవకో :సనీవత్ ప్రజాః పాలయేత్ స రాజైశ్వర్యేణ ప్రకాశేత.॥౧౫॥

పదార్థము :-(అగ్నే) విద్యలనభిలషించువాడా! (త్వమ్) నీవు (అస్యామ్) ఈ తల్లియున్నప్పుడే (విభాహి) ప్రకాశితుడవుగమ్ము (శుక్రజ్యోతిః) శుద్ధ ఆచార ప్రకాశముతో గూడిన (విద్వాన్) విద్వాంసుడవగు నీవు (అస్యాః) ఈ ప్రత్యక్ష పృథివివంటి ఆధారమగు (మాతుః) ఈ తల్లియొక్క (ఉపస్థే) ఒడియందు (సీద) స్థితుడవగుము. ఈ తల్లినుండి (విశ్వాని) సకలవిధములగు (వయునాని) బుద్ధులను ప్రాప్తించుకొనుము. (ఏనామ్) ఈ తల్లిని (అన్తః) అంతఃకరణమునందు (మా) వలదు (తపసా) సంతాపముచే మరియు (అర్చిషా) తేజముచే (మా) వలదు (అభిశోచీః) శోకతప్తమొనర్చుట కాని ఈ తల్లిచే శిక్షణలను పొంది ప్రకాశితుడవగుము. ॥౧౫॥

భావార్థము :- విద్వాంసురాలగు తల్లిచే విద్యాశిక్షణలను పొంది, మాతృసేవకుడై ప్రజలను తల్లివలె పాలించునాతడే రాజ్యైశ్వర్యములను ప్రకాశింపజేయగలడు. ॥౧౫॥

15.O aspirant after knowiedge, shine thou in the presence of thy mother. Filled with the lustre of pure character and knowledge, sit in the lap of this thy mother, thy support like earth. Learn from her all holy ordinances. Never think of putting her to grief with distress and violence!.

౩౮౯.అన్తరగ్న ఇత్యస్య త్రిత ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, విరాడనుష్టుప్ఛన్దః, గాన్ధారః స్వరః.

పునా రాజకర్మాహ. రాజు ఏ మేమి చేయవలెను?

౩౮౯ అన్తరగ్నే రుచా త్వముఖాయాః సదనే స్వే।

తస్యాస్త్వꣳ హరసా తపఞ్జాతవేదః శివో భవ ॥౧౬॥

ప.వి:-అన్తః, అగ్నే, రుచా, త్వమ్, ఉఖాయాః, సదనే, స్వే, తస్యాః, త్వమ్, హరసా, తపన్, జాతవేద ఇతి జాత + వేదః, శివః, భవ ॥౧౬॥

పదార్థః :-(అన్తః) మధ్యే (అగ్నే) విద్వన్ (రుచా) ప్రీత్యా (త్వమ్) (ఉఖాయాః) ప్రాప్తాయాః ప్రజాయాః (సదనే) అధ్యయనస్థానే (స్వే) స్వకీయే (తస్యాః) (త్వమ్) (హరసా) జ్వలనేన హర ఇతి జ్వలతో నా...నిఘం. ౧..౧౭ (తపన్) శత్రూన్ సన్తాపయన్ (జాతవేదః) జాతా విదితా వేదా యస్య తత్సంబుద్ధౌ (శివః) మఙ్గలకారీ భవ.॥౧౬॥

అన్వయః :-హే జాదవేదోఽగ్నే! యస్త్వం యస్యా ఉఖాయా అధోఽగ్నిరివ స్వే సదనే తపన్ సన్నన్తా రుచా వర్తేథాస్తస్యా హరసా సన్తపఞ్స్త్వం శివో భవ.॥౧౬॥

భావార్థః:-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. యథా సభాధ్యక్షో రాజా న్యాయాసనే స్థిత్వా పరమరుచ్యా రాజ్యపాలనకృత్యాని కుర్యాత్తథా ప్రజా రాజానం సుఖయన్తీ సతీ దుష్టాన్ సంతాపయేత్.॥౧౬॥

పదార్థము :-(జాతవేదః) వేదములనెరిగిన (అగ్నే) తేజస్వివగు విద్వాంసుడా! (త్వమ్) నీవు ఏ (ఉఖాయాః) ప్రాప్తించిన ప్రజలను క్రిందినుండి పైకి అగ్నివలె (స్వే) స్వంత (సదనే) పఠనా స్థానమున (తపన్) శత్రువులకు సంతాపమును గలిగించుచు (అన్తః) మధ్యన (రుచా) ప్రీతితో వర్తించుము (తస్యాః) ఆ ప్రజల యొక్క (హరసా) ప్రజ్వలిత తేజముతో (త్వమ్) నీవు శత్రునివారణమొనర్చుచు (శివః) శుభప్రదుడవు (భవ) కమ్ము. ॥౧౬॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమునందు వాచకలుప్తోపమాలంకార మున్నది. సభాధ్యక్షుడగురాజా న్యాయాసనముపై కూర్చుండి అత్యంత ప్రీతిచే రాజ్యపాలనా కార్యముల నొనర్చునట్లే ప్రజలును రాజునకు సుఖమును చేకూర్చుటకై దుష్టులను దండించవలెను. ॥౧౬॥

16.O majestic King, master of the Vedas, tormenting the foes, seated in thy study room, live in the midst of thy subjects, with love. Be gracious, suppressing the enemies with the glowing strength of thy subjects!.

౫౩౦ శివో భూత్వేత్యస్య త్రిత ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, విరాడనుష్టుప్ఛన్దః, గాన్ధారః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయమాహ. మరల నదేవిషయము.

౫౩౦ శివో భూత్వా మహ్యమగ్నేఽ అథో సీద శివస్త్వమ్।

శివాః కృత్వా దిశః సర్వాః స్వం యోనిమిహాసదః ॥౧౭॥

ప.వి:- శివః, భూత్వా, మహ్యమ్, అగ్నే, అథోఇ ఇత్యథో, సీద, శివః, త్వమ్, శివాః, కృత్వా, దిశః, సర్వాః, స్వమ్, యోనిమ్, ఇహ, ఆ, అసదః॥౧౭॥

పదార్థః :-(శివః) స్వయం మఙ్గలాచారీ (భూత్వా) (మహ్యమ్) ప్రజాజనాయ (అగ్నే) శత్రువిదారక (అథో) (సీద) (శివః) మఙ్గలకారీ (త్వమ్) (శివాః) మఙ్గలచారిణీః (కృత్వా) (దిశః) యా దిశ్యన్త ఉప దిశ్యన్తే దిగ్భిః సహచరితాస్తాః ప్రజాః (సర్వాః) (స్వమ్) (యోనిమ్) రాజధర్మాసనమ్ (ఇహ) అస్మిన్ జగతి (ఆ) (అసదః) ఆస్వ ॥౧౭॥

అన్వయః:-హే అగ్నే! త్వం మహ్యం శివో భూత్వేహ శివః సన్ సర్వా దిశః శివాః కృత్వా స్వం యోనిమాసదోఽథో రాజధర్మే సీద. ॥౧౭॥

భావార్థః:-రాజా స్వయం ధార్మికో భూత్వా ప్రజాజనానపి ధార్మికాన్ సంపాద్య న్యాయాసనమధిష్ఠాయ సతతం న్యాయం కుర్యాత్.॥౧౭॥

పదార్థము :-(అగ్నే) అగ్నివలె శత్రువులను భస్మమొనర్చు విద్వాంసుడా! (త్వమ్) నీవు (మహ్యమ్) ప్రజలమగు మాకు (శివః) శుభములను గలిగించువాడవు (భూత్వా) అగుచు (ఇహ) ఈ విశ్వమునందు (శివః) కల్యాణమొనర్చువాడవై (సర్వాః) సకల (దిశః) దిశలయందుండు ప్రజలను (శివాః) మంగళప్రదముగ (కృత్వా) చేయుచు (స్వమ్) తమ (యోనిమ్) రాజధర్మాసనముపై (ఆసదః) విరాజమానుడ వగుము. (అథో) ఆ తరువాత రాజధర్మమునందు (సీద) స్థిరుడవగుము.॥౧౭॥

భావార్థము :-రాజు తాను ధర్మాత్ముడై ప్రజలను ధార్మికులనుగ జేసి న్యాయపీఠముపై గూర్చుండి నిరంతరము న్యాయమునే యొనర్చుచుండవలయును.॥౧౭॥

17.O King, the destroyer of foes, being propitious unto us thy subjects, be gracious in this world. Filling thy subjects living in all directions with grace, sit on thy seat of government, and be calm in thy task of administration!.

౫౩౧. దివస్పరీత్యస్య వత్సప్రీర్ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, నిచృదార్షీ త్రిష్టుప్ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

పునా రాజవిషయమాహ. మరల రాజధర్మము చెప్పుచున్నాడు.

౫౩౧ దివస్పరి ప్రథమం జజ్ఞేఽ అగ్నిరస్మద్ద్వితీయం పరి జాతవేదాః।
తృతీయమప్సు నృమణాఽ అజస్రమిన్ధానఽ ఏనం జరతే స్వాధీః॥౧౮॥

ప.వి:–దివః, పరి, ప్రథమమ్, జజ్ఞే, అగ్నిః, అస్మత్, ద్వితీయమ్, పరి, జాతవేదా ఇతి జాత + వేదాః, తృతీయమ్, అప్స్విత్యప్ + సు, నృమణాః, నృమనా ఇతి నృ + మనాః, అజస్రమ్, ఇన్ధానః, ఏనమ్, జరతే, స్వాధీరితి సు + ఆధీః ॥౧౮॥

పదార్థః :-(దివః) విద్యుతః (పరి) ఉపరి (ప్రథమమ్) (జజ్ఞే) జాయతే (అగ్నిః) (అస్మత్) అస్మాకం సకాశాత్ (ద్వితీయమ్) (పరి) (జాతవేదాః) జాతప్రజ్ఞానః (తృతీయమ్) (అప్సు) ప్రాణేషు జలేషు వా (నృమణాః) నృషు నాయకేషు మనో యస్య సః (అజస్రమ్) నిరన్తరమ్ (ఇన్ధానః) ప్రదీపయన్ (ఏనమ్) (జరతే) స్తౌతి (స్వాధీః) శోభనాధ్యానయుక్తాః ప్రజాః.॥౧౮॥

అన్వయః :-హే సభేశ! యోఽగ్నిరివ త్వం దివస్పరి జజ్ఞే తమేనం ప్రథమం యో జాతవేదాస్త్వ మస్మజ్జజ్ఞే తమేనం ద్వితీయం యో నృమణాస్త్వమప్సు జజ్ఞే తమేనం తృతీయమజస్రమిన్ధానో విద్వాన్ పరిజరతే స త్వం స్వాధీః ప్రజాః స్తుహి.॥౧౮॥

భావార్థః :-మనుష్యైరాదౌ బ్రహ్మచర్యేణ విద్యాసుశిక్షా, ద్వితీయేన గృహాశ్రమేణైశ్వర్యం తృతీయేన వానప్రస్థేన తపశ్చరణం, చతుర్థేన సంన్యాసాశ్రమేణ నిత్యం వేదవిద్యా ధర్మే ప్రకాశనం చ కర్తవ్యమ్.॥౧౮॥

పదార్థము :-సభాపతివగు ఓ రాజా! (అగ్నిః) అగ్నివంటి నీవు (అస్మత్) మానుండి (దివః) విద్యుత్తునకు (పరి) పైన (జజ్ఞే) ప్రకటముగువానిని (ఏనమ్) నీకు (ప్రథమమ్) మొదటనే ఎట్టి (జాతవేదాః) బుద్ధిశాలురందు ప్రసిద్ధుడవై యుత్పన్నమైనట్టి నీకు (ద్వితీయమ్) ద్వితీయునిగా (నృమణాః) మానవులందు ఆలోచనాపరుడవగు నీవు (తృతీయమ్) మూడవవానిగా (అప్సు) ప్రాణ మరియు జలక్రియలందు విదితుడవగు నిన్ను (అజస్రమ్) నిరంతరము (ఇన్ధానః) ప్రకాశితమొనర్చుచు విద్వాంసులగువారు (పరిజరతే) సకలవిధములుగ స్తుతి యొనర్తురు. అట్టినీవు (స్వాధీః) చక్కని ధ్యానపరులగు ప్రజలను ప్రకాశపరచుము.॥౧౮॥

భావార్థము :-మానవులు మొదట బ్రహ్మచర్యాశ్రమములో విద్యాశిక్షణలను గ్రహించవలెను. రెండవదగు గృహస్థాశ్రమమునందు ధనసంచయమొనర్చవలెను. మూడవదైన వానప్రస్థాశ్రమముద్వారా తపస్సును ఆచరించుచు నాల్గవదగు సన్న్యాసాశ్రమమునందు వేదవిద్యలను, ధర్మమును నిరంతరము ప్రచార ప్రకాశపరచవలెను.॥౧౮॥

18.O King thou art firstly born like the sun in heaven; thou art secondly full of knowledge from amongst us. Thou art thirdly, most thoughtful among men, with control over senses!.

Just as a learned person constantly applauds and sitmulates thee, so shouldst thou praise thy subjects.

౫౩౨. విద్మా త ఇత్యస్య వత్సప్రీర్‌ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, నిచృదార్షీ త్రిష్టుప్ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయమాహ. మరల నదే విషయము.

౫౩౨ విద్మా తేఽ అగ్నే త్రేధా త్రయాణి విద్మా తే ధామ విభృతా పురుత్రావిద్మా తే నామ పరమం గుహా యద్విద్మా తముత్సం యతఽ ఆజగన్థ ॥౧౯॥

ప.విః-విద్మ, తే, అగ్నే, త్రేధా, త్రయాణి, విద్మ, తే, ధామ విభృతేతి వి + భృతా, పురుత్రేతి పురు + త్రా, విద్మ, తే, నామ పరమమ్, గుహా, యత్, విద్మ, తమ్ ఉత్సమ్, యతః, ఆజగన్థేత్యా + జగన్థ ॥౧౯॥

పదార్థః :-(విద్మ) జానీయామ. అత్ర చతుర్ష్వపి క్రియాసు సంహితాయాం ద్వ్యచోఽతస్తిఙ ఇతి దీర్ఘః. విదో లటో వేతి ణలాదయ ఆదేశాః (తే) తవ (అగ్నే) విద్వన్! (త్రేధా) త్రిభిః ప్రకారైః (త్రయాణి) త్రీణి (విద్మ) (తే) తవ (ధామ) ధామాని (విభృతా) విశేషేణ ధర్తుం యోగ్యాని (పురుత్రా) పురూణి బహూని (విద్మ) (తే) (నామ) (పరమమ్) (గుహా) గుహాయాం స్థితం గుప్తమ్ (యత్) (విద్మ) (తమ్) (ఉత్సమ్) కూప ఇవార్ద్రీకరమ్. ఉత్స ఇతి కూపనా-- నిఘ 3.23. (యతః) యస్మాత్ (ఆజగన్థ) ఆగచ్ఛేః.॥౧౯॥

అన్వయః :-హే అగ్నే! తే తవ యాని త్రేధా త్రయాణి, కర్మాణి సన్తి, తాని వయం విద్మ. హే స్థానేశ! తే యాని విభృతా పురుత్రా ధామ సన్తి తాని వయం విద్మ. హే విద్వన్! తే తవ యద్గుహా పరమం నామాస్తి తద్వయం విద్మ. యతస్త్వమాజగన్థ తం త్వాముత్సమివ విద్మ విజానీమః.॥౧౯॥

భావార్థః :-ప్రజాస్థైర్జనై రాజ్ఞా చ రాజనీతికర్మాణి స్థానాని సర్వేషాం నామాని చ విజ్ఞేయాని. యథా కృషీవలాః కూపాజ్జలముత్కృష్య క్షేత్రాదీని తర్పయన్తి తథైవ ప్రజాస్థైర్జనాదిభీ రాజా తర్పణీయో రాజ్ఞా ప్రజాశ్చ తర్పణీయాః ॥౧౯॥

పదార్థము :-(అగ్నే) ఓ విద్వాంసుడా! (తే) నీయొక్క ఏ (త్రేధా) మూడు విధములగు (త్రయాణి) ఏ మూడు కర్మలు గలవో వానిని మేము (విద్మ) ఎరుగుదుముగాక! ఓ స్థానముల అధినేతా! (తే) నీయొక్క ఎట్టి (విభృత) విశేషముగ ధరించదగిన (పురుత్రా) అనేక (ధామ) నామము, జన్మము,

ష్ఠానమురూపములుగలవో వానిని మేము (విద్మ) ఎరిగెదముగాక! ఓ విద్వాంసుడా! (తే యత్) ఏ నీయొక్క (గుహా) బుద్ధియందు గుప్తముగా స్థితమైయున్న (పరమమ్) శ్రేష్ఠమగు (నామ) నామముగలదో దానిని మేము (విద్మ) తెలిసికొందుముగాక! (యతః) ఎరుగుదుముగాక! నీవు (ఆ జగన్థ) ఉత్తమరీతిలో లభింతువుగాక! (తమ్) అట్టి (ఉత్సమ్) కూపమువలె ఆర్ద్రపరచు నిన్ను (విద్మ) మే మెరుగుదుముగాక!॥౧౯॥

భావార్థము :-రాజు, రాజపురుషులు, ప్రజలు రాజనీతికార్యములను, సకలస్థానములను సకలపదార్థముల నామములను ఎరుగవలెను. కృషీవలుడు కూపమునుండి జలములను పైకిదీసి సేచనమొనర్చి పొలములను తృప్తిపరచునట్లు ధనము మున్నగు పదార్థములచే ప్రజలు రాజును, రాజు ప్రజలను తృప్తి పరచవలయును.॥౧౯॥

19.O learned person, may we know thy three duties in three stages. May we know thy name, parentage and birth place, worthy of acceptance. May we know what peculiar name supreme thou hast hidden in intellect. In order to approach thee well, may we know thee as our assuager like the well!.

౩౩౩ సముద్ర ఇత్యస్య వత్సప్రీర్ఋషిః అగ్నిర్దేవతా, నిచృదార్షీ త్రిష్టుప్ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

పునా రాజప్రజాసమ్బంధమాహ. రాజుల ప్రజల సంబంధమిందు చెప్పబడినది.

౩౩౩ సముద్రే త్వా నృమణా అప్స్వన్తర్నృచక్షా ఈధే దివో అగ్న ఊధన్। తృతీయే త్వా రజసి తస్థివాꣳ సమపాముపస్థే మహిషా అవర్ధన్ ॥౨౦॥

ప.వి:-సముద్రే, త్వా, నృమణాః, నృమనా ఇతి నృ + మనాః, అప్స్విత్యప్ + సు, అన్తః, నృచక్షా ఇతి నృచ + క్షాః, ఈధే, దివః, అగ్నే, ఊధన్, తృతీయే త్వా, రజసి, తస్థివాꣳసమితి తస్థివాꣳ సమ్, అపామ్ ఉపస్థ ఇత్యుప + స్థే, మహిషాః, అవర్ధన్ ॥౨౦॥

పదార్థః :-(సముద్రే) అన్తరిక్షే (త్వా) త్వామ్ (నృమణాః) నాయకేషు మనో యస్య సః (అప్సు) అన్నేషు జలేషు వా (అన్తః) మధ్యే (నృచక్షాః) నృషు మనుష్యేషు చక్షో దర్శనం యస్య సః (ఈధే) ప్రదీపయే (దివః) సూర్యప్రకాశస్య (అగ్నే) విద్వాన్ (ఊధన్) ఊధని ఉషసి. ఊధ ఇత్యుషసో నామసు. నిఘం ౧.౮. (తృతీయే) త్రయాణాం పూరకే (త్వా) త్వామ్ (రజసి) లోకే (తస్థివాꣳసమ్) తిష్ఠన్తమ్ (అపామ్) జలానామ్ (ఉపస్థే) సమీపే (మహిషాః) మహాన్తో విద్వాంసః. మహిష ఇతి మహన్నామసు. నిఘం. 3.3 (అవర్ధన్) వర్ధేరన్ ॥౨౦॥

అన్వయః :-హే అగ్నే! నృమణా అహం యం త్వా సముద్రేఽగ్నిమివేధే నృచక్షా అహమప్స్వన్తరీధే దివ ఊధన్నీధే తృతీయే రజసి తస్థివాంసం సూర్యమివ యం త్వా త్వామపాముపస్థే మహిషా అవర్ధన్ సత్వ మస్మాన్ సతతం వర్ధయ. ॥౨౦॥

భావార్థః :-ప్రజాసు వర్తమానాః సర్వే ప్రధానపురుషా రాజవర్గం నిత్యం వర్ధయేయుః. రాజపురుషాః ప్రజాపురుషాంశ్చ. ॥౨౦॥

పదార్థము :-(అగ్నే) ఓ విద్వాంసుడా! (నృమణాః) నాయకులందు ఆలోచనాపరుడనగు నేను ఏ (త్వా) నిన్ను (సముద్రే) ఆకాశమునందగ్నివలె (ఈధే) ప్రదీప్త మొనర్తునో (నృచక్షాః) అనేక మానవులను జూచువాడనైన నేను (అప్సు) అన్నము మరియు జలముల (అన్తః) మధ్యన ప్రకాశపరచెదనో (దివః) సూర్యప్రకాశముయొక్క (ఊధన్) ప్రాతః కాలమందు ప్రకాశపరచుమందునో (తృతీయే) మూడవ (రజసి) లోకమునందు (తస్థివాంసమ్) స్థిరమైయున్న సూర్యునివలె ఏ (త్వా) నిన్ను (అపామ్) జలముల (ఉపస్థే) సమీపమున (మహిషాః) మహాత్ములగు విద్వాంసులు (అవర్ధన్) ఉన్నతిని పొందుదురో ఆ నీవు మమ్ము నిరంతరము ఉన్నతి నొందించుము. ॥౨౦॥

భావార్థము :-ప్రజలయందు వర్తమానులై యున్న శ్రేష్ఠమానవులెల్లరును రాజపురుషులను, రాచకార్యములను మరియు రాజపురుషులు ప్రజలెల్లరను సదా సకలవిధములుగ వర్ధిల్ల చేయుచుండ వలయును. ॥౨౦॥

20.O learned person,I, the Lover of leaders, illuminate thee, like lightning in the sky. I, the Judge of the worth of men, spread thy fame over seas. The high-souled literary persons, like the sun in the third high region, elevate thee in the midst of the subjects!.

౫౩౪. అక్రందదిత్యస్య వత్సప్రీర్‌ఋషిః అగ్నిర్దేవతా, నిచృదార్షీ త్రిష్టుప్ఛన్దః ధైవతః స్వరః.

అథ మనుష్యాః కీదృశా భవేయురిత్యుపదిశ్యతే. మానవు లెటులుండవలయును?

౫౩౪ అక్రన్దదగ్ని స్తనయన్నివ ద్యౌః క్షామా రేరిహద్వీరుధః సమఞ్జన్।

సద్యో జజ్ఞానో వి హీమిద్ధోఽ అఖ్యదా రోదసీ భానునా భాత్యన్తః ॥౨౧॥

ప. విః-అక్రన్దత్, అగ్నిః, స్తనయన్నివేతి స్తనయన్ + ఇవ, ద్యౌః, క్షామా, రేరిహత్ వీరుధః, సమఞ్జన్నితి సమ్ + అఞ్జన్, సద్యః, జజ్ఞానః, వి, హి, ఈమ్ ఇద్ధః, అఖ్యత్, ఆ, రోదసీ ఇతి రోదసీ, భానునా, భాతి, అన్తరిత్యన్తః ॥౨౧॥

పదార్థః :-(అక్రన్దత్) గమయతి (అగ్నిః) విద్యుత్ (స్తనయన్నివ) యథా శబ్దయన్ (ద్యౌః) సూర్యః (క్షామా) పృథివీమ్. అత్రాన్యేషామపీత్యుపధాదీర్ఘః. సుపామితి విభక్తిలోపః (రేరిహత్) తాడయతి (వీరుధః) ఓషధీః. వీరుధ ఓషధయో భవన్తి విరోహణాత్. నిరు. ౬.౩ (సమఞ్జన్) ప్రకటయన్ (సద్యః) శీఘ్రమ్ (జజ్ఞానః) జాయమానః (వి) (హి) ప్రసిద్ధౌ (ఈమ్) సర్వతః (ఇద్ధః) ప్రదీప్యమానః (అఖ్యత్) ఖ్యాతి (ఆ) (రోదసీ) ప్రకాశభూమీ (భానునా) కిరణసమూహేన (భాతి) రాజతి (అన్తః) మధ్యే.॥౨౧॥

అన్వయః :-హే మనుష్యాః! యూయం యథా ద్యౌః సూర్యోఽగ్ని స్తనయన్నివ వీరుధః సమఞ్జన్ సన్ సద్యో హ్యక్రన్దత్. క్షామా రేరిహదయం జజ్ఞాన ఇద్ధః సన్ భానునా రోదసీ ఈం వ్యఖ్యత్. బ్రహ్మాణ్డస్యాన్తరా భాతీతి తథా భవత.॥౨౧॥

భావార్థః :-ఈశ్వరేణ యదర్థః సూర్య ఉత్పాదితః స విద్యుదివ సర్వాన్ లోకానాకృష్య సంప్రకాశ్యౌష ధ్యాదివృద్ధిహేతుః సన్ సర్వభూగోలానాం మధ్యే యథా విరాజతే తథా రాజాదిభిర్భవితవ్యమ్.॥౨౧॥

పదార్థము :-ఓ మానవులారా! ఎట్లు (ద్యౌః) సూర్యలోకము (అగ్నిః) విద్యుదగ్ని (స్తనయన్నివ) శబ్దమొనర్చు దానివలె (వీరుధః) ఓషధులను (సమఞ్జన్) ప్రకటపరచుచు (సద్యః హి) శీఘ్రముగానే (అక్రన్దత్) పదార్థములను ఇక్కడక్కడ నడపుచు (క్షామా) పృథివిని (రేరిహత్) కంపనమొనర్చుచు నిది (జజ్ఞానః) ప్రసిద్ధమైనదో (ఇద్ధః) ప్రకాశమానమై (భానునా) కిరణములతోగూడ (రోదసీ) ప్రకాశమును, భూమిని (ఈమ్)సకల దిశలనుండి (వ్యఖ్యత్) ప్రఖ్యాతమొనర్చుచున్నదో మరియు బ్రహ్మాండముయొక్క (అన్తః) మధ్యన (ఆభాతి) చక్కగా శోభాయమానమగుచున్నదో, అట్లే మీరును అగుడు.॥౨౧॥

భావార్థము:-పరమేశ్వరుడు సూర్యలోకము నేల నుత్పన్నమొనర్చి విద్యుత్తువలె సకలలోకముల నాకర్షణమొనర్చి సమానముగ ప్రకాశము నిచ్చుచు ఓషధాది పదార్థములను వృద్ధిపరచుటకు హేతువై సమస్త భూగోళముల మధ్య విరాజమానుడై యున్నాడో అట్లే రాజు, రాజపురుషులు మరియు ప్రజలెల్లరును మెలగవలయును.॥౨౧॥

21.The sun, like the roaring lightning, helping the growth of medicinal herbs, speedily sets in motion the material objects, strikes against the earth with its beams, rising in full glory, kindles on all sides the Heaven and Earth with its rays; and shines with full lustre in the universe.

౨౩౨. శ్రీణామిత్యస్య వత్సప్రీర్‌ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, నిచృదార్షీ త్రిష్టుప్ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

అత్ర రాజకర్మణి కీదృశోఽభిషేచనీయ ఇత్యాహ.

ఈ రాజకార్యములకై ఎటువంటి వానిని రాజుగా నొనర్చవలయునను విషయము.

౨౩౨ శ్రీణాముదారో ధరుణో రయీణాం మనీషాణాం ప్రార్పణః సోమగోపాః।
వసుః సూనుః సహసో అప్సు రాజా విభాత్యగ్రఽఉషసామిధానః ॥౨౨॥

ప.వి:- శ్రీణామ్, ఉదార ఇత్యుత్ + ఆరః, ధరుణః, రయీణామ్, మనీషాణామ్, ప్రార్పణ ఇతి ప్ర + అర్పణః, సోమగోపా ఇతి సోమ + గోపాః, వసుః, సూనుః, సహసః, అప్స్విత్యప్ + సు, రాజా, వి, భాతి, అగ్రే, ఉషసామ్, ఇధానః ॥౨౨॥

పదార్థః :-(శ్రీణామ్) లక్ష్మీణాం మధ్యే (ఉదారః) య ఉత్కృష్టం పరీక్ష్య బుచ్ఛతి దదాతి (ధరుణః) ధర్తాఽఽధారభూతః. (రయీణామ్) ధనానామ్ (మనీషాణామ్) ప్రజ్ఞానామ్. యాభిర్మన్యన్తే జానన్తి తా మనీషాః ప్రజ్ఞాస్తాసామ్ (ప్రార్పణః) ప్రాపకః (సోమగోపాః) సోమానామోషధీనామైశ్వర్యాణాం వా రక్షకః (వసుః) కృతబ్రహ్మచర్యః (సూనుః) సుతః (సహసః) బలవతః పితుః (అప్సు) ప్రాణేషు (రాజా) ప్రకాశమానః (వి) (భాతి) ప్రదీప్యతే (అగ్రే) సంముఖే (ఉషసామ్) ప్రభాతానామ్ (ఇధానః) ప్రదీప్యమానః.॥౨౨॥

అన్వయః :-హే మనుష్యాః! యూయం యో జన ఉషసామగ్ర ఇధానః సూర్య ఇవ శ్రీణాముదారో రయీణాం ధరుణో మనీషాణాం ప్రార్పణః సోమగోపాః సహసః సూనుర్వసుః సన్నప్సు రాజా విభాతి తం సర్వాధ్యక్షం కురుత ॥ ౨౨ ॥

భావార్థః :- మనుష్యైర్యః సుపాత్రేభ్యో దాతా ధనస్య వ్యర్థవ్యయస్యాకర్తా సర్వేషాం విద్యాబుద్ధిప్రదః కృతబ్రహ్మచర్యస్య జితేన్ద్రియస్య తనయో యోగాఙ్గానుష్ఠానేన ప్రకాశమానః సూర్యవద్ శుభగుణకర్మస్వభావానాం మధ్యే దేదీప్యమానో పితృవత్ ప్రజాపాలకో జనోఽస్తి స రాజ్యకరణా యాభిషేచనీయః.॥౨౨॥

పదార్థము :-ఓ మానవులారా! మీకు యోగ్యమైనదేమన ఎవడు (ఉషసామ్) ప్రభాతసమయమువందు (అగ్రే) అంతకుపూర్వమే (ఇధానః) ప్రదీప్తమానుడగు సూర్యునివలె (శ్రీణామ్) సమస్త ఉత్తమలక్ష్ములమధ్య (ఉదారః) పరీక్షింపబడిన పదార్థముల నిచ్చువాడు (రయీణామ్) ధనములను (ధరుణః) ధారణమొనర్చువాడు (మనీషాణామ్) బుద్ధులను (ప్రార్పణః) ప్రాప్తింపజేయువాడు (సోమగోపాః) ఓషధులను మరియు ఐశ్వర్యములను రక్షించువాడు (సహసః) బ్రహ్మచర్యముచే జితేంద్రియుడగు బలశాలి తండ్రికి (సూనుః) పుత్రుడు (వసుః) బ్రహ్మచర్యాశ్రమ వ్రతముచే (అప్సు) ప్రాణములందు (రాజా) ప్రకాశవంతుడై (విభాతి) శుభగుణములను ప్రకాశపరచుచుండునో అట్టివానినే సర్వప్రజలకు అధ్యక్షునిగ నొనర్చవలయును.॥౨౨॥

భావార్థము :- సత్పాత్రులకు దానమునిచ్చువాడు, వ్యర్థముగ ధనవ్యయము నొనర్చనివాడు, అందరకు విద్యాబుద్ధులను గరపువాడు, బ్రహ్మచర్యాశ్రమమును సేవించినవాడు, ఇంద్రియములను వశమున నుంచుకొనినవాని పుత్రుడు యోగముయొక్క యమము మున్నగు అష్టాంగముల సేవనముచే, ప్రకాశవంతుడగు

సూర్యునివలె ఉత్తమ గుణకర్మస్వభావములచే సుశోభితుడు మరియు తండ్రివలె ఉత్తమరీతిలో ప్రజాపాలనమొనర్పగల ధీరుడు. అట్టివిద్వాంసుని మాత్రమే రాజ్యమొనర్చుటకభిషేకించుట ప్రజల కర్తవ్యము.॥22॥

22.Elect him as a ruler who is lustrous like the sun if fore-front of the dawns, the giver of wealth, the master of riches, the bestower of wisdom, the protector of prosperity, the observer of the vow of celibacy, the son of a strong father, and the controller of his senses.

2316. విశ్వస్యేత్యస్య వత్సప్రీర్ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, ఆర్షీ త్రిష్టుప్ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.
పునస్తమేవ విషయమాహ. మఱల నదివిషయమే.

2316 విశ్వస్య కేతుర్భువనస్య గర్భఽ ఆ రోదసీఽఅపృణాజ్జాయమానః।
వీడుం చిదద్రిమభినత్ పరాయన్ జనా యదగ్నిమయజన్త పఞ్చ॥23॥

ప. విః- విశ్వస్య, కేతుః, భువనస్య, గర్భః, ఆ, రోదసీఽ ఇతి రోదసీ, అపృణాత్, జాయమానః, వీడుమ్, చిత్, అద్రిమ్ అభినత్, పరాయన్నితి పరా +యన్, జనాః, యత్, అగ్నిమ్, అయజన్త, పఞ్చ ॥23॥

పదార్థః:-(విశ్వస్య) (కేతుః)(భువనస్య) భవన్తి భూతాని యస్మింస్తస్య లోకమాత్రస్య (గర్భః) అన్తఃస్థః (ఆ) (రోదసీ) ప్రకాశభూమీ (అపృణాత్) ప్రపూర్యాత్ (జాయమానః) ఉత్పద్యమానః (వీడుమ్) దృఢబలమ్ (చిత్) ఇవ (అద్రిమ్) మేఘమ్ (అభినత్) భిన్ద్యాత్ (పరాయన్) పరేతః సన్ (జనాః) (యత్) యః (అగ్నిమ్) విద్యుతమ్ (అయజన్త) సంగమయన్తి (పఞ్చ) ప్రాణాః.॥23॥

అన్వయః:-హే మనుష్యాః! యద్యో విద్వాన్ విశ్వస్య భువనస్య కేతుర్గర్భో జాయమానః పరాయన్ రోదసీ ఆపృణాద్వీడుమద్రిమభినత్, పఞ్చ జనా అగ్నిమయజన్త చిదివ విద్యాదిశుభగుణాన్ ప్రకాశయేత్తం న్యాయాధీశం మన్యధ్వమ్.॥23॥

భావార్థః:-అత్రోపమాలంకారః. యథా భూమస్య మధ్యే సూర్య ఆకర్షణేన సర్వస్య ధర్తా మేఘస్య భేత్తా ప్రాణేభ్యో జాత ఇవ విద్వాన్ సర్వవిద్యాప్రజ్ఞాపకో రాజ్యధర్తా శత్రూచ్ఛేదకః సుఖానాం జనయితా గర్భస్య మాతేవ ప్రజాపాలకో విద్వాన్ భవేత్ తం రాజ్యాధికారిణం కుర్యాత్.॥23॥

పదార్థము :- ఓ మానవులారా! మీరు (యత్) ఏ విద్వాంసుడు (విశ్వస్య) సకల (భువనస్య) లోకములను (కేతుః) తండ్రివలె రక్షణచే ప్రకాశపరచుచున్నాడో (గర్భః) వానిమధ్యయందుండి (జాయమానః) ఉత్పన్నమగువాడు (పరాయన్) శత్రువులను ప్రాప్తించువాడునై (రోదసీ) ప్రకాశము, పృథివి (అపృణాత్) పూరణమొనర్చుచున్నాడో (వీడుమ్) అత్యంతశక్తిశాలి (అద్రిమ్) మేఘములను (అభినత్) ఛిన్నా భిన్నమొనర్చుచుండునో (పఞ్చ) ఐదు (జనాః) ప్రాణవులు (అగ్నిమ్) విద్యుత్తును (అయజన్త) సంయుక్తపరచుచున్నాడో (చిత్) సూర్యునివలె విద్యమున్నగు శుభగుణములను ప్రకాశ పరచువానినే న్యాయాధీశుడగు రాజుగా నెంచుకొనవలెను. ॥౨౩॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమున ఉపమాలంకారము గలదు. ఏ విధముగ బ్రహ్మాండమధ్యమున సూర్యలోకము తన యాకర్షణశక్తిద్వారా సర్వమును ధారణమొనర్చునో, మేఘములను ఛిన్నాభిన్నమొనర్చి ప్రాణములచే ప్రసిద్ధుడైనట్లు సకల విద్యలను స్పష్టమొనర్చునదై యున్నదో, తల్లి ఎట్లు తన గర్భమును రక్షించునో అట్లే ప్రజాపాలన మొనర్చగల ధీరవిద్వాంసునికి మాత్రమే రాజ్యాధికారము నీయవలెను. ॥౨౩॥

23.Elect him as a ruler, who is the protector of the whole world, springs to life in its midst; fills the Earth and Heaven opposing the foes, cuts to pieces the powerful enemy, just as the sun cuts asunder the dense cloud, is full of knowledge, and respected by five classes of persons.

౫౩౭. ఉశిగిత్యస్య వత్సప్రీర్ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, విచృదార్షీ త్రిష్టుప్ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

పునర్మనుష్యైః కిం కర్తవ్యమిత్యాహ. మరల మానవుల కర్తవ్యముగూర్చి ఉపదేశము.

౫౩౭ ఉశిక్ పావకో అరతిః సుమేధా మర్త్యేష్వగ్నిరమృతో ని ధాయి।

ఇయర్తి ధూమమరుషమ్భరిభ్రదుచ్ఛుక్రేణ శోచిషా ద్యామినక్షన్ ॥౨౪॥

ప.వి:- ఉశిక్, పావకః, అరతిః, సుమేధా ఇతి సు + మేధాః, మర్త్యేషు, అగ్నిః, అమృతః, ని, ధాయి, ఇయర్తి, ధూమమ్, అరుషమ్, భరిభ్రత్, ఉత్, శుక్రేణ శోచిషా, ద్యామ్, ఇనక్షన్॥౨౪॥

పదార్థః :- (ఉశిక్) కామయమానః (పావకః) పవిత్రకర్తా (అరతిః) జ్ఞాతా (సుమేధాః) శోభనప్రజ్ఞః (మర్త్యేషు) (అగ్నిః) కారణాఖ్యః (అమృతః) అవినాశీ (ని) (ధాయి) విధీయతే (ఇయర్తి) ప్రాప్నోతి (ధూమమ్) (అరుషమ్) రూపమ్ (భరిభ్రత్) అత్యన్తం ధరన్ పుష్యన్ (ఉత్) (శుక్రేణ) ఆశుకరేణ (శోచిషా) దీప్త్యా (ద్యామ్) సూర్యమ్ (ఇనక్షన్) వ్యాప్నువన్. ఇనక్షతీతి వ్యాప్తికర్మ. నిఘం.౨.౧౮.॥౨౪॥

అన్వయః:-హే మనుష్యాః! యూయమీశ్వరేణ మర్త్యేషు య ఉశిక్ పావకోఽరతిః సుమేధాఽమృతోఽగ్ని ర్నిధాయి యః శుక్రేణ శోచిషా ద్యామినక్షన్ ధూమమరుషం భరిభ్రదుదియర్తి తమీశ్వరముపాధ్యముపకురుత వా. ॥౨౪॥

భావార్థః:-మనుష్యైరీశ్వరసృష్టానాం పదార్థానాం కారణకార్యపురస్సరం విజ్ఞానం కృత్వా ప్రజ్ఞోన్నేయా.॥౨౪॥

పదార్థము :- ఓ మానవులారా! పరమేశ్వరుడు (మర్త్యేషు) మనుష్యులందు (ఉశిక్) స్వీకరించదగిన (పావకః) పవిత్రమొనర్చునట్టి (అరతిః) జ్ఞానవంతుడు (సుమేధాః) ఉత్తమబుద్ధిశాలి (అమృతః) మరణ ధర్మములేనివాడు (అగ్నిః) ఆకారరూపజ్ఞానమును (నిధాయి) స్థాపించెను. (శుక్రేణ) శీఘ్రకారి (శోచిషా) ప్రకాశముచే (ద్యామ్) సూర్యలోకమును (ఇనక్షన్) వ్యాప్తమగుచు (ధూమమ్) ధూమ్ర [పొగ] (అరుషమ్) రూపమును (భరిభ్రత్) అత్యంతముగ ధారణము మరియు పుష్టియొనర్చుచు (ఉదియర్తి) ప్రాప్తించుచున్నది. మీరును అదేవిధముగ ఆ యగ్నిచే ఉపకారమును పొందుడు.॥౨౪॥

భావార్థము :-మానవులు కార్యకారణముల ననుసరించి ఈశ్వర రచితమగు సకల పదార్థములను ఉత్తమోత్తమముగ నెరిగి తమబుద్ధిని, ప్రజ్ఞను వృద్ధిపరచుకొనవలెను.॥౨౪॥

24.God has established among mortals, knowledge, which is acceptable, purifier, knowable, wise and immortal. The same knowledge, with its active brilliance, pervading the universe, and sustaining the world, dispels darkness devoid of light.

౫౩౮.దృశాన ఇత్యస్య వత్సప్రీఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, భురిక్పఙ్క్తిశ్ఛన్దః, పఞ్చమః స్వరః.

పునర్నరైః కిం కిం వేద్యమిత్యాహ.

మనుష్యులే యే విషయముల తెలుసుకొనవలయును?

౫౩౮ దృశానో రుక్మఽ ఉర్వ్యా వ్యద్యౌద్దుర్మర్షమాయుః శ్రియే రుచానః।
అగ్నిరమృతోఽ అభవద్వయోభిర్యదేనం ద్యౌరజనయత్సురేతాః॥౨౫॥

ప.వి:-దృశానః, రుక్మః, ఉర్వ్యా, వి, అద్యౌత్, దుర్మర్షమితి దుః + మర్షమ్, ఆయుః, శ్రియే, రుచానః, అగ్నిః, అమృతః, అభవత్, వయోభిరితి వయః + భిః,యత్, ఏనమ్, ద్యౌః అజనయత్, సురేతా ఇతి సు + రేతాః॥౨౫॥

పదార్థః :- (దృశానః) దర్శకః (రుక్మః) (ఉర్వ్యా) పృథివ్యా సహ (వి) (అద్యౌత్) ప్రకాశయతి (దుర్మర్షమ్) దుర్గతో మర్షః సేచనం యస్మాత్తత్ (ఆయుః) జీవనమ్ (శ్రియే) శోభాయై (రుచానః) ప్రదీపకః (అగ్నిః) తేజః (అమృతః) నాశరహితః (అభవత్) (వయోభిః) వ్యాపకైర్గుణైః (యత్) యస్మాత్ (ఏనమ్) (ద్యౌః) స్వప్రకాశః (అజనయత్) జనయతి (సురేతాః) శోభనాని రేతాంసి వీర్యాణి యస్య సః.॥25॥

అన్వయః :-హే మనుష్యాః! యూయం యద్యో దృశానో రుక్మః శ్రియే రుచానోఽమృతో దుర్మర్షమాయుః కుర్వన్నమృతోఽగ్నిరుర్వ్యా సహ వ్యద్యౌద్వయోభిః సహాభవత్, తద్ద్యౌః సురేతా జగదీశ్వరో యదేన మజనయత్తం తత్తాం చ విజానీత.॥25॥

భావార్థః :-యే మనుష్యా జగత్స్రష్టారమనాదిమీశ్వరమనాదిజగత్కారణం గుణకర్మస్వభావైః సహ విజ్ఞాయోపాసత. ఉపయుఞ్జతే చ తే దీర్ఘాయుషః శ్రీమన్తో జాయన్తే.॥25॥

పదార్థము :- ఓ మానవులారా! మీరు (యత్) ఏ కారణమున (దృశానః) చూపించునట్టి (రుక్మః) రుచికి హేతువగు (శ్రియే) శోభను (రుచానః) ప్రకాశపరమువాడు (దుర్మర్షమ్) సకల దుఃఖరహితుడు (ఆయుః) జీవనమును నెలకొల్పుచు (అమృతః) నాశరహితము (అగ్నిః) తేజః స్వరూపమునై (ఉర్వ్యా) పృథివితోగూడ (వ్యద్యౌత్) ప్రకాశితమగుచున్నదో (వయోభిః) వ్యాపక గుణములతోగూడ (అభవత్) ఉత్పన్నమగుచున్నదో, (ద్యౌః) ప్రకాశకుడు (సురేతాః) సుందర పరాక్రమశాలియగు జగదీశ్వరుడు (యత్) ఎద్దానికై (ఏనమ్) ఈ యగ్నిని (అజనయత్) ఉత్పన్నమొనర్చుచున్నాడో ఆ యీశ్వరుని వాయువు, విద్యుత్ రూపాగ్నిగా తెలిసికొనుడు.॥25॥

భావార్థము :-గుణకర్మ స్వభావముల సహితముగ జగన్నిర్మాత, అనాదియగు పరమేశ్వరుని మరియు జగత్కారణమును చక్కగా దెలిసికొని ఉపాసించుచు ఉపయోగమొనర్చుకొనువారు చిరంజీవులై లక్ష్మిని పొందుదురు. ॥25॥

25.Know God, Who manifests the universe, is fascinating, full of grace, the Giver of life free from calamities, displays Himself in imperishable, lustrous earth, is All -pervading, Self-illuminating, full of manifold vitalities, and Creator of this world.

2৪36. యస్త ఇత్యస్య వత్సప్రీర్ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, విరాడార్షీ త్రిష్టుప్ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

పునర్విద్వద్భిః కీదృశః పాచకః స్వీకార్యః?

విద్వాంసు లెట్టువంటి పాచకుని స్వీకరింపవలెను?

2৪36 యస్తేఽ అద్య కృణవద్భద్రశోచేఽపూపం దేవ ఘృతవన్తమగ్నే।

ప్ర తం నయ ప్రతరం వస్యోఽ అచ్ఛాభి సుమ్నం దేవభక్తం యవిష్ఠ॥26॥

ప.వి:-యః, తే, అద్య, కృణవత్, భద్రశోచ ఇతి భద్ర+శోచే, అపూపమ్, దేవ, ఘృతవన్తమితి ఘృత + వన్తమ్, అగ్నే, ప్ర, తమ్, నయ, ప్రతరమితి ప్ర + తరమ్, వస్యః, అచ్ఛ, అభి, సుమ్నమ్, దేవభక్తమితి దేవ + భక్తమ్, యవిష్ఠ ॥౨౬॥

పదార్థః:-(యః)(తే) తవ (అద్య) (కృణవత్) కుర్యాత్ (భద్రశోచే) భద్రా భజనీయా శోచిర్దీప్తిర్యస్య తత్సమ్బుద్ధౌ (అపూపమ్) (దేవ) దివ్యభోగప్రద (ఘృతవన్తమ్) బహు ఘృతం విద్యతే యస్మిన్ తమ్ (అగ్నే) విద్వన్ (ప్ర) (తమ్) (నయ) ప్రాప్నుహి, (ప్రతరమ్) పాకస్య సంతారకమ్ (వస్యః) అతిశయితం వసు తత్ (అచ్ఛ) (అభి) (సుమ్నమ్) సుఖస్వరూపమ్ (దేవభక్తమ్) దేవైర్విద్వద్భిః సేవితమ్ (యవిష్ఠ) అతిశయేన యువన్ ॥ ౨౬ ॥

అన్వయః :-హే భద్రశోచే యవిష్ఠ దేవాగ్నే! యస్తే తవ ఘృతవన్తమభిసుమ్నం వస్యో దేవభక్తమపూపమచ్ఛ కృణవత్తం ప్రతరం పాకకర్తారం త్వమద్య ప్రణయ, ॥ ౨౬ ॥

భావార్థః :-మనుష్యైర్విద్వత్సుశిక్షితో ఉత్పద్యమానాం వ్యఞ్జనానాం సుస్వాదిష్ఠానామన్నానాం రుచికరాణాం నిర్మాతా పాకకర్తా సంగ్రాహ్యః ॥ ౨౬ ॥

పదార్థము :-(భద్రశోచే) సేవించదగిన దీప్తిగలవాడా! (యవిష్ఠ) తరుణవయస్సుగలవాడా!(దేవ) దివ్యభోగములనిచ్చువాడా! (అగ్నే) విద్వాంసుడా! (యః) ఏ (తే) నీయొక్క (ఘృతవన్తమ్) చక్కని నేయి మున్నగు పదార్థములతో గూడిన (అభి) సకల విధములుగ (సుమ్నమ్) సుఖరూపము (దేవభక్తమ్) విద్వాంసులు సేవించదగినదగు (అపూపమ్) భుజించదగిన పదార్థములుగల (వస్యః) అత్యంత భోగ్యమును (అచ్ఛ) ఉత్తమోత్తమ పదార్థములను (కృణవత్) చేయు (తమ్) అట్టి (ప్రతరమ్) పాకములనొనర్చువానిని నీవు (అద్య) నేడే (ప్రణయ) పొందుము.॥౨౬॥

భావార్థము:-విద్వాంసులచే చక్కని శిక్షణను పొందినవాడు, అత్యుత్తమ వ్యంజనములను, పిండివంటలను, శాకములు మున్నగువానిని స్వాదిష్టములుగ, ఆరోగ్యకరముగ రుచివంతములుగ పాకమొనర్చు పాచకుని మాత్రమే మానవులు ఏర్పరచుకొనవలెను.॥౨౬॥

26.O lovely, young learned person, the bestower of enjoyments, always select him as thy cook, who can prepare highly delicious, palatable meals, mixed with butter, fit to be taken by the wise!.

౨౭. అతమిత్యస్య వత్సప్రీర్ఋషిః అగ్నిర్దేవతా, విరాడార్షీ త్రిష్టుప్ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయమాహ. పై విషయమే ఇందును ఉపదేశింపబడినది.

౨౪౦ ఆ తం భజ సౌశ్రవసేష్వగ్న ఉక్థఉక్థ ఆభజ శస్యమానే। ప్రియః సూర్యే ప్రియో అగ్నా భవాత్యుజ్జాతేన భినదదుజ్జనిత్వైః ॥౨౭॥

ప.వి:-ఆ, తమ్, భజ, సౌశ్రవసేషు, అగ్నే, ఉక్థ ఉక్థ ఇత్యుక్థే+ఉక్థే, ఆ, భజ, శస్యమానే, ప్రియః, సూర్యే, ప్రియః, అగ్నా, భవాతి, ఉత్, జాతేన, భినదత్, ఉత్, జనిత్వైరితి జని + త్వైః॥౨౭॥

పదార్థః :-(ఆ) (తమ్) (భజ) సేవస్వ (సౌశ్రవసేషు) (అగ్నే) విద్వన్ (ఉక్థఉక్థే) వక్తుం యోగ్యే యోగ్యే వ్యవహారే (ఆ) (భజ) (శస్యమానే) స్తూయమానే (ప్రియః) కాన్తః (సూర్యే) సూరిషు స్తోతృషు భవే (ప్రియః) సేవనీయః (అగ్నా) అగ్నౌ (భవాతి) భవేత్ (ఉత్) (జాతేన) (భినదత్) భిన్ద్యాత్ (ఉత్) (జనిత్వైః) జనిష్యమాణైః. ॥౨౭॥

అన్వయః :-హే అగ్నే విద్వంస్త్వం యః సౌశ్రవసేషు వర్తమానస్తమాభజ. యః శస్యమాన ఉక్థఉక్థే ప్రియః సూర్యేఽగ్నా చ ప్రియో జాతేన జనిత్వైః సహోద్భవాత్యుద్భినదత్తం త్వమాభజ.॥ ౨౭ ॥

భావార్థః :-మనుష్యైర్యః పాకకరణే సాధుః సర్వస్య ప్రియోఽన్నవ్యఞ్జనానాం భేదకః పాచకో భవేత్స స్వీకర్తవ్యః.॥౨౭॥

పదార్థము :- (అగ్నే) విద్వాంసుడా! నీవు (సౌశ్రవసేషు) ఎవడు సుందర ధనవంతులందు మెలగువాడో (తమ్) వానిని (ఆభజ) సేవించుము (శస్యమానే) స్తుతించదగిన (ఉక్థే ఉక్థే) అతిగావర్ణించదగిన వ్యవహారములందు (ప్రియః) ప్రీతిగలవాడు (సూర్యే) స్తుతికారకులందు జరుగువ్యవహారములందు (అగ్నా) అగ్ని విద్యయందు (ప్రియః) సేవించదగినవాడు (జాతేన) ఉత్పన్నమైనవానితో, (జనిత్వైః) ఉత్పన్నము గాబోవువారితోను (ఉద్భవాతి) ఉత్పన్నమగునో మరియు శత్రువులను (ఉద్భినదత్) ఛిన్నా భిన్నమొనర్చునో (తమ్) అతనిని నీవు (ఆభజ) సేవించుము.॥౨౭॥

భావార్థము :- మానవులు పాకశాస్త్రమునందు సాధువు, సర్వహితకారి, అన్నము, వ్యంజనములను చక్కగా పాచనమొనర్చువానినే అవశ్యముగ స్వీకరించవలయును.॥౨౭॥

27. O learned person, appoint him as thy cook, who has worked with the rich, who feels pleased with praise and acts upon the instructions give, is dear to respectable persons, and knows the use of fire, lives peacefully with your sons and grandsons, and tears asunder the foes!.

౨౮. త్వామగ్న ఇత్యస్య వత్సప్రీర్ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, విరాడార్షీ త్రిష్టుప్ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

పునర్మనుష్యైర్విద్యాః కథం వర్ధనీయా ఇత్యాహ.

మానవులు విద్యల నెటుల నభివృద్ధి పఱచవలయును?

౨౮ త్వామగ్నే యజమానా॒ అను ద్యూన్ విశ్వా వసు దధిరే వార్యాణి।
త్వయా సహ ద్రవిణ మిచ్ఛమానా వ్రజం గోమన్తముశిజో వివవ్రుః ॥౨౮॥

ప. విః- త్వామ్, అగ్నే, యజమానాః, అను, ద్యూన్, విశ్వా, వసు, దధిరే, వార్యాణి, త్వయా, సహ, ద్రవిణమ్, ఇచ్ఛమానాః, వ్రజమ్, గోమన్తమితి గో + మన్తమ్, ఉశిజః, వి, వవ్రుః ॥౨౮॥

పదార్థః :- (త్వామ్) (అగ్నే) విద్వన్ (యజమానాః) సఙ్గన్తారః (అను) (ద్యూన్) దినాని (విశ్వా) సర్వాణి (వసు) వసూని ద్రవ్యాణి (దధిరే) ధరేయుః (వార్యాణి) స్వీకర్తుమర్హాణి (త్వయా) (సహ) సాకమ్ (ద్రవిణమ్) ధనమ్ (ఇచ్ఛమానాః) వ్యత్యయేనాఽత్రాత్మనేపదమ్ (వ్రజమ్) మేఘమ్ (గోమన్తమ్) ప్రశస్తా గావః కిరణా యస్మింస్తమ్ (ఉశిజః) మేధావినః, ఉశిగితి మేధావినా..నిఘం ౩.౧౫ (వి) (వవ్రుః) వృణుయుః. ॥౨౮॥

అన్వయః:-హే అగ్నే విద్వన్! యన్త్వామాశ్రిత్యోశిజో యజమానాస్త్వయా సహ యానను ద్యూన్ విశ్వా వార్యాణి వసు దధిరే ద్రవిణమిచ్ఛమానా గోమన్తం వ్రజం. వివవ్రు స్తథాభూతా వయమపి భవేమ.॥ ౨౮॥

భావార్థః:-మనుష్యైః ప్రయతమానానాం విదుషాం సఙ్గాత్పురుషార్థేన ప్రతిదినం విద్యాసుఖే వర్ధనీయే. ॥౨౮॥

పదార్థము :-(అగ్నే) ఓ విద్వాంసుడా! ఏ (త్వమ్) నీ యాశ్రయమునుపొంది (ఉషిజః) బుద్ధిశాలురు (యజమానాః) సంగతికారకులగువారు (త్వయా) నీతో (సహ) కూడ (విశ్వా) సమస్త (వార్యాణి) పొందదగిన (అనుద్యూన్) దినములందు (వసు) ద్రవ్యములను (దధిరే) ధారణమొనర్తురో (ద్రవిణమ్) ధనములను (ఇచ్ఛమానాః) కాంక్షించుచు (గోమన్తమ్) చక్కని కిరణరూపముతో నున్న (వ్రజమ్) మేఘములు లేక గోశాలను (వి వవ్రుః) అనేక విధములుగ గ్రహణమొనర్చునో, అట్లే మేమును గ్రహింతుముగాక! ॥౨౮॥

భావార్థము :-మానవులు ప్రయత్నశీలురగు విద్వాంసుల సాంగత్యముచే పురుషార్థముతోగూడా సదా విద్యా, ధనములు, సుఖములను వృద్ధిపరచుకొనవలెను. ॥౨౮॥

28.O learned person, the wise householders, under thy shelter, daily acquire with thy assistance, all sorts of riches worthy of acceptance. Desirous of wealth they resort to

thee, as an agriculturist resorts to the stable filled with cattle, or wishes for clouds filled with rain!.

౩౪౮౨. అస్తావీత్యస్య వత్సప్రీర్‌ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, విరాడార్షీ త్రిష్టుప్ ఛన్దః, ధైవతః, స్వరః

పునస్తత్సంగేన కిం భవతీత్యాహ.

అట్టి విద్వాంసుల సాంగత్యముచే నేమి కలుగును?

౩౪౮౨ అస్తావ్యగ్నిర్నరాం సుశేవో వైశ్వానరఽ ఋషిభిః సోమగోపాః।

అద్వేషే ద్యావాపృథివీ హువేమ దేవా ధత్త రయిమస్మే సువీరమ్ ॥౭౯॥

ప.వి:-అస్తావి, అగ్నిః, నరామ్, సుశేవ ఇతి సు + శేవః, వైశ్వానరః, ఋషిభిరిత్యృషి + భిః, సోమగోపా ఇతి సోమ + గోపాః, అద్వేషే ఇత్యద్వేషే, ద్యావాపృథివీ ఇతి ద్యావాపృథివీ, హువేమ, దేవాః, ధత్త, రయిమ్, అస్మేఽ ఇత్యస్మే, సువీరమితి సు + వీరమ్ ॥౭౯॥

పదార్థః :-(అస్తావి) స్తూయతే (అగ్నిః) పరమేశ్వరః (నరామ్) నాయకానాం విదుషామ్ (సుశేవః) సుష్ఠుసుఖః. శేవమితి సుఖనా.. నిఘం. ౩.౬. (వైశ్వానరః) విశ్వే సర్వే నరా యస్మిన్ స ఏవ (ఋషిభిః) వేదవిద్భిర్విద్వద్భిః (సోమగోపాః) ఐశ్వర్యపాలకాః (అద్వేషే) ద్వేష్టుమనర్హే ప్రీతివిషయే (ద్యావాపృథివీ) రాజనీతి భూరాజ్యే (హువేమ) స్వీకుర్యామ (దేవాః) శత్రూన్ విజిగీషమాణాః (ధత్త) ధరత (రయిమ్) రాజ్యశ్రియమ్ (అస్మే) అస్మభ్యమ్ (సువీరమ్) శోభనా వీరా యస్మాత్తమ్.॥౭౯॥

అన్వయః:-హే దేవాః! యైరర్య ష్మాభిరృషిభిర్యో నరాం సుశేవో వైశ్వానరోఽగ్నిరస్తావి. యే యూయమస్మే సువీరం రయిం ధత్త తదాశ్రితాః సోమగోపా వయమద్వేషే ద్యావాపృథివీ హువేమ.॥౭౯॥

భావార్థః :-యే సచ్చిదానన్దస్వరూపేశ్వరసేవకా ధార్మికా విద్వాంసః సన్తి తే పరోపకారకత్వాదాప్తా భవన్తి. నహీదృశానాం సంగమన్తరా సుస్థిరే విద్యారాజ్యే కర్తుం శక్నువన్తి.॥౭౯॥

పదార్థము :-(దేవాః) శత్రువులను జయించు కోరికగల విద్వాంసులారా! (ఋషిభిః) ఋషులగు మీరు (నరామ్) శ్రేష్ఠవిద్వాంసులందు (సుశేవః) ఉత్తమసుఖములతో గూడిన (వైశ్వానరః) సకలమానవులకు ఆధారమగు (అగ్నిః) పరమేశ్వరుని (అస్తావి) స్తుతించినారు. మీరు (అస్మే) మాకొరకు (సువీరమ్) ఉత్తమవీరులు గలిగిన యా (రయిమ్) రాజ్యలక్ష్మిని (ధత్త) ధారణమొనర్పుడు. దానినాశ్రయించి

(సోమగోపాః) ఐశ్వర్యరక్షకులమగు మేము (అద్వేషే) ద్వేషించరాని ప్రీతివిషయమున (ద్యావాపృథివీ) ప్రకాశరూప రాజనీతిని, పృథివీరాజ్యమును (హువేమ) పొందుదుముగాక!॥29॥

భావార్థము :- సచ్చిదానందస్వరూపుడగు పరమేశ్వరుని సేవకులు, ధర్మాత్ములు నగు విద్వాంసులు పరోపకార పరాయణులగుటచే ఆప్తులు యథార్థవక్తలు నగుదురు. అట్టి మహనీయుల సత్సంగములేకున్నచో స్థిరవిద్య మరియు రాజ్యము నెవ్వరును పరిపాలించజాలరు. ॥29॥

29.O learned sages, ye have applauded God, the Comforter of the people, and the Support of all. Give us wealth and heroic children; whereby we, guardians of supremacy, free from hatred, attain to the sovereignty of the earth and political sagacity!.

౫౪౩.సమిధాగ్నిమిత్యస్య విరూపాక్ష ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

పునర్మనుష్యాణాం కే సేవనీయాః సన్తీత్యాహ. మానవు లెట్టివానిని సేవించవలయును?

౫౪౩ సమిధాగ్నిం దువస్యత ఘృతైర్బోధయతాతిథిమ్ ।

అస్మిన్ హవ్యా జుహోతన ॥30॥

ప.విః-సమిధేతి సమ్ + ఇధా, అగ్నిమ్, దువస్యత, ఘృతైః, బోధయత, అతిథిమ్, ఆ, అస్మిన్, హవ్యా, జుహోతన ॥30॥

పదార్థః:-(సమిధా) సమ్యగగ్నిసంస్కృతేనాన్నాదినా (అగ్నిమ్) ఉపదేశకం విద్వాంసమ్ (దువస్యత) సేవధ్వమ్ (ఘృతైః) ఘృతాదిభిః (బోధయత) చేతయత (అతిథిమ్) అనియత తిథి ముపదేశకమ్ (ఆ) (అస్మిన్) (హవ్యా) దాతుమర్హాణి (జుహోతన) దత్త.॥30॥

అన్వయః:-హే గృహస్థా! యూయం సమిధాగ్నిమివాన్నాదినోపదేశకం దువస్యత ఘృతై రతిథిం బోధయత, అస్మిన్ హవ్యా జుహోతన.॥30॥

భావార్థః:-మనుష్యైః సత్పురుషాణామేవ సేవా కార్యా సత్పాత్రేభ్య ఏవ దానం చ దేయమ్. యథాఽగ్నౌ ఘృతాదికం హుత్వా సంసారోపకారం జనయన్తి తథైవ విద్వత్సూత్తమాని దానాని సంస్థాప్యైతైర్జగతి విద్యాసుశిక్షే వర్ధనీయే.॥30॥

పదార్థము :- ఓ గృహస్థులారా! మీరెట్లు (సమిధా) చక్కని ఇంధనములచే (అగ్నిమ్) అగ్నిని ప్రకాశపరచు చున్నారో అట్లే ఉపదేశకుడగు విద్వాంసుని (దువస్యత) సేవనమొనర్పుడు. మరియు ఎట్లు చక్కగా వండిన [పక్వ మొనర్చిన] యన్నమును (ఘృతైః) ఘృతము మున్నగు పదార్థములచే అగ్నియందు

హోమమొనర్చి జగదుపకార మొనర్తురో అట్లే (అతిథిమ్) రాకపోకలయందు సమయము నియమముగలేని ఉపదేశకుని (బోధయత) ఉత్సాహముగ స్వాగతమొనర్చి చైతన్యమును గలిగించుడు. (అస్మిన్) ఈ జగమునందు (హవ్యా) ఈయదగిన పదార్థములను (ఆ జుహోతన) చక్కగా నీయుడు.॥30॥

భావార్థము :- మనుష్యులు సత్పురుషుల సేవయు సత్పాత్రులకు దానము నొనర్చవలెను. అగ్నియందు ఘృతము మున్నగు ఉత్తమపదార్థముల యాహుతులనిచ్చి ప్రపంచమున కుపకారమొనర్చునట్లు ఉత్తమ పదార్థములను దానమొనర్చి జగుత్తునందు ఉత్తమ విద్యాశిక్షణలను పెంపొందించి విశ్వమును సుఖమయమొనర్చ వలెను.॥30॥

30.O householders, just as fire is kindled with fuel, so serve the learned preacher with well-cooked food. Welcome thy preacher guest with ghee, just as fire is aroused with it in oblations. Give in charity, in this world, all things worth giving!.

౩౪౪. ఉదుత్వేత్యస్య తాపస ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, విరాడనుష్టుప్ఛన్దః, గాన్ధారః స్వరః.

విద్వాన్ స్వతుల్యానన్యాన్ విదుషః కుర్యాత్.

విద్వాంసులు మానవులను తమవంటి విద్వాంసులుగ నొనర్చవలె నను విషయము.

౩౪౪ ఉదు త్వా విశ్వే దేవా౨ అగ్నే భరన్తు చిత్తిభిః।

స నో భవ శివస్త్వ్ꣳ సుప్రతీకో విభావసుః ॥30॥

ప. విః–ఉత్, ఊం ఇత్యూం, త్వా, విశ్వే, దేవాః, అగ్నే, భరన్తు, చిత్తిభిరితి చిత్తి + భిః, సః, నః, భవ, శివః, త్వమ్, సుప్రతీక ఇతి సు + ప్రతీకః, విభావసురితి, విభా౨ వసుః॥30॥

పదార్థః :-(ఉత్) (ఉ) (త్వా) (విశ్వే) సర్వే (దేవాః) విద్వాంసః (అగ్నే) విద్వన్ (భరన్తు) పుష్ణన్తు (చిత్తిభిః) సమ్యగ్ విజ్ఞానైస్సహ (సః) (నః) అస్మభ్యమ్ (భవ) (శివః) మఙ్గలోపదేష్టా (త్వమ్) (సుప్రతీకః) శోభనాని ప్రతీకాని లక్షణాని యస్య సః (విభావసుః) యేన వివిధా భా విద్యాదీప్తిర్వా స్యతే.॥30॥

అన్వయః:-హే అగ్నే విద్వన్! యం త్వా విశ్వే దేవాశ్చిత్తిభిరుదుభరన్తు స విభావసుః సుప్రతీక స్త్వం నః శివో భవ ॥30॥

భావార్థః:-యో యథా విద్వద్భ్యో విద్యాం సంచినోతి తథైవాన్యాన్ విద్యాసంచితాన్ సంపాదయేత్.॥30॥

పదార్థము :-(అగ్నే) ఓ విద్వాంసుడా! (త్వా) ఏ నిన్ను (విశ్వే) సకల (దేవాః) విద్వాంసులు (చిత్తిభిః) అగ్నివంటి చక్కని విజ్ఞానములో (ఉదుభరన్తు) పూర్ణపరతురో (సః) అట్టి నీవు (విభావసుః) వానిచే అనేక విధములగు శోభావిద్యలను ప్రకాశపరచుము. (సుప్రతీకః) ఉత్తమలక్షణములలో గూడిన (త్వమ్) నీవు (నః) మాకొరకు (శివః) మంగళమయ వచనముల ఉపదేశకుడవు (భవ) అగుము.॥౩౦॥

భావార్థము :-మనుష్యులు విద్వాంసులచే ఎట్లువిద్యాసంచయన మొనర్తురో అట్లే ఇతరులకును విద్యాప్రచారముల నొనర్చవలయును.॥౩౦॥

31.O learned person, may all the sages nourish thee with their knowledge. Thou, rich in light of learning, and endowed with noble qualities, preach unto us elevating thoughts!.

౩౪౩. ప్రేదగ్న ఇత్యస్య తాపస ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, విరాడనుష్టుప్ఛన్దః, గాన్ధారః స్వరః.

పునా రాజా కిం కృత్వా కిం ప్రాప్నుయాదిత్యాహ, రా జేమి యొనర్చి దేనిని పొందవలయును?

౩౪౩ ప్రేదగ్నే జ్యోతిష్మాన్ యాహి శివేభిరర్చిభిష్ట్వమ్।

బృహద్భిర్భానుభిర్భాసన్ మా హింసీస్తన్వా ప్రజాః ॥౩౧॥

ప.విః-ప్ర, ఇత్, అగ్నే, జ్యోతిష్మాన్, యాహి, శివేభిః, అర్చిభిరిత్యర్చి + భిః, త్వమ్, బృహద్భిరితి బృహత్ + భిః భానుభిరితి భాను + భిః, భాసన్, మా, హింసీః, తన్వా, ప్రజా ఇతి ప్ర + జాః॥౩౧॥

పదార్థః :-(ప్ర) (ఇత్) (అగ్నే) విద్యాప్రకాశక (జ్యోతిష్మాన్) బహూని జ్యోతీంషి విజ్ఞానాని విద్యన్తే యస్య సః (యాహి) ప్రాప్నుహి (శివేభిః) మఙ్గలకారకైః (అర్చిభిః) పూజితైః (త్వమ్) (బృహద్భిః) మహద్భిః (భానుభిః) విద్యాప్రకాశకైర్గుణైః (భాసన్) ప్రకాశకః సన్ (మా) (హింసీః) హింస్యాః (తన్వా) శరీరేణ (ప్రజాః) పాలనీయాః.॥౩౧॥

అన్వయః :-హే అగ్నే విద్వం స్త్వం యథా జ్యోతిష్మాన్ సూర్యః శివేభిరర్చిభిర్బృహద్భిర్భానుభిరిదేవ భాసన్వర్తతే తథా ప్రయాహి తన్వా ప్రజా మా హింసీః.॥౩౧॥

భావార్థః-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. హే సరాజపురుష రాజంస్త్వం శరీరేణాపరాధినః కస్యాపి ప్రాణినో హింసామకృత్వా విద్యాన్యాయప్రకాశేన ప్రజాః పాలయన్ జీవన్నభ్యుదయం మృత్వా ముక్తిసుఖం ప్రాప్నుయాః॥౩౧॥

పదార్థము :-(అగ్నే) విద్యలను ప్రకాశపరచు విద్వాంసుడా! (త్వమ్) నీ వెట్లు (జ్యోతిష్మాన్) సూర్యజ్యోతులతో గూడినవాడవు (శివేభిః) మంగళప్రదములు (అర్చిభిః) సత్కార సాధనములు (బృహద్భిః) గొప్ప గొప్ప (భానుభిః) ప్రకాశగుణములచే (ఇత్) కూడ (భాసన్) ప్రకాశమానుడవై యున్నావో అట్లే (ప్రయాహి) సుఖములను పొందుము. మరియు (తన్వా) శరీరముచే (ప్రజాః) పాలించదగిన ప్రాణులను (మా హింసీః) హింసించకుము.॥32॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమునందు వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. సేనాపతి మున్నగు రాజపురుషులతో నున్న ఓ రాజా! నీవు నీ శరీరముద్వారా అనపరాధులగు ప్రాణులను చంపకుము. విద్య మరియు న్యాయములచే ప్రజాపాలన మొనర్చుము. ఇహజీవనమునందు సౌఖ్యములను, తదనంతర జీవనమున ముక్తి సుఖములను పొందుము. ॥32॥

32.O King, the preacher of knowledge, just as the sun, resplendent with its auspicious flames of fire, and shining with mighty beams of light, works in the universe, so attain to happiness, and destroy not the bodies of the subjects deserving protection!.

౫౪౬. అక్రన్దదిత్యస్య వత్సప్రీర్ఋషిః అగ్నిర్దేవతా, నిచృదార్షీ త్రిష్టుప్ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

రాజ్యప్రబంధః కథం కార్య ఇత్యుపదిశ్యతే. రాజ్యప్రబంధ మెట్లొనర్చవలెను?

౫౪౬ అక్రన్దదగ్ని స్తనయన్నివ ద్యౌః క్షామా రేరిహద్వీరుధః సమఞ్జన్। సద్యో

జజ్ఞానో వి హీమిద్ధో౨ అఖ్యదా రోదసీ భానునా భాత్యన్తః ॥33॥

ప.వి:-అక్రన్దత్ అగ్నిః, స్తనయన్నివేతి స్తనయన్ + ఇవ, ద్యౌః, క్షామా, రేరిహత్, వీరుధః, సమఞ్జన్నితి సమ్ + అఞ్జన్, సద్యః, జజ్ఞానః, వి, హి, ఈమ్, ఇద్ధః, అఖ్యత్, ఆ, రోదసీ౨ ఇతి రోదసీ, భానునా, భాతి, అన్తరిత్యన్తః ॥33॥

పదార్థః :-(అక్రన్దత్) విజానాతి (అగ్నిః) శత్రుదాహకో విద్వాన్ (స్తనయన్నివ) విద్యుద్వద్గర్జయన్ (ద్యౌః) విద్యాన్యాయప్రకాశకః (క్షామా) భూమిమ్ (రేరిహత్) భృశం యుధ్యస్వ (వీరుధః) వనస్థాన్ వృక్షాన్ (సమఞ్జన్) సమ్యక్ రక్షన్ (సద్యః) తూర్ణమ్ (జజ్ఞానః) రాజనీత్యా ప్రాదుర్భూతః (వి) (హి) ఖలు (ఈమ్) సర్వతః (ఇద్ధః) శుభలక్షణైః ప్రకాశితః (అఖ్యత్) ధర్మానుపదేశాన్ ప్రకథయేః (ఆ) (రోదసీ) అగ్నిభూమీ (భానునా) పురుషార్థప్రకాశేన (భాతి) (అన్తః) రాజధర్మమధ్యే స్థితః.॥33॥

అన్వయః :- హే ప్రజాజనాః! యుష్మాభిర్యథా ద్యౌరగ్నిః స్తనయన్నివా క్రన్దద్వీరుధః సమంజన్ క్షామా రేరిహత్ జజ్ఞాన ఇద్ధః సద్యో వ్యఖ్యత్ భానునా హి రోదసీ అన్తరాభాతి తథా స రాజా భవితుం యోగ్యోఽస్తీతి వేద్యమ్. ॥33॥

భావార్థః :- అత్రోపమావాచకలుప్తోపమాలంకారౌ. నహి వనవృక్షరక్షణేన వృష్టిబాహుల్యమారోగ్యం తడిద్వ్యవహారవద్దూరసమాచారగ్రహణేన శత్రువినాశనేన రాజ్యే విద్యాన్యాయప్రకాశేన చ వినా సురాజ్యం చ జాయతే. ॥33॥

పదార్థము :- ఓ ప్రజలారా! మీరు (ద్యౌః) సూర్యుడు ప్రకాశకర్తయైనట్లు విద్యాన్యాయములను ప్రకాశ పరచుచు (అగ్నిః) అగ్నివలె శత్రువులను నాశపరచుచు విద్వాంసులై (స్తనయన్నివ) విద్యుత్తువలె (అక్రన్దత్) ఘోషించుచుడు (వీరుధః) వనవృక్షములను (సమఞ్జన్) చక్కగారక్షణమొనర్చుచు (క్షామా) పృథివిపై (రేరిహత్) యుద్ధమొనర్చుచు (జజ్ఞానః) రాజనీతియందు ప్రసిద్ధులై (ఇద్ధః) శుభలక్షణములచే ప్రకాశితులగుచు (సద్యః) శీఘ్రకారి (వ్యఖ్యత్) ధర్మముతో గూడినవారై యుపదేశమొనర్చవలెను. మరియు (భానునా) పురుషార్థప్రకాశముచే (హి) మాత్రమే (రోదసీ) అగ్నిని, భూమిని (అన్తః) రాజధర్మమునందు స్థిరముగా నుంచుచు (ఆ భాతి) ఉత్తమముగా ప్రకాశపరచువారు మాత్రము రాజుగా నగుటకు యోగ్యులగుదురని నిశ్చయముగా నెరుగుడు. ॥33॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రములో ఉపమా మరియు వాచకలుప్తోపమాలంకారములు గలవు. వనవృక్షముల రక్షణలేకున్న వర్షములు క్రమముగ కురియవు. వ్యాధులు తొలగిపోవు. మరియు విద్యుత్తువలె దూరసమాచారముల నెరిగి శత్రువుల సంహరించుట సాధ్యముగాదు. విద్య, న్యాయముల ప్రకాశములేకున్న ఉత్తమమగు సుస్థిరరాజ్యము నుండజాలదు. ॥33॥

33.He alone is fit to rule, who spreads knowledge, and administers justice, kills the foes, roars like the lightning, protects the forest trees, wages battles on the earth, is expert in statesmanship, and endowed with noble qualities, speedily preaches religion, keeps with his power under control, the Sun and Earth, and spreads around his lustre.

౩౪౭. ప్రప్రాయమిత్యస్య వసిష్ఠ ఋషిః. అగ్నిర్దేవతా, ఆర్షీ త్రిష్టుప్ ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

పునః కీదృశం జనం రాజవ్యవహారే నియుఞ్జీరన్నిత్యాహ.

ఎట్టి వానిని రాజ్యవ్యవహారమున నియమించ వలయును?

౩౪౭ ప్రప్రాయమగ్నిర్భరతస్య శృణ్వే వి యత్సూర్యో న రోచతే బృహద్భాః అభి

యః పూరుం పృతనాసు తస్థౌ దీదాయ దైవ్యోఽ అతిథిః శివో నః॥34॥

ప.విః-ప్రప్రేతి ప్ర + ప్ర, అయమ్, అగ్నిః, భరతస్య, శృణ్వే, వి, యత్, సూర్యః, న, రోచతే, బృహత్, భాః, అభి, యః, పూరుమ్, పృతనాసు, తస్థౌ, దీదాయ, దైవ్యః, అతిథిః, శివః, నః ॥౩౪॥

పదార్థః :-(ప్రప్ర) అతిప్రకర్షేణ (అయమ్) (అగ్నిః) సేనేశః (భరతస్య) పాలితవ్యస్య రాజ్యస్య (శృణ్వే) (వి) (యత్) యః (సూర్యః) సవితా (న) ఇవ (రోచతే) ప్రకాశతే (బృహద్భాః) మహాప్రకాశః (అభి) (యః) (పూరుమ్) పూర్ణబలం సేనాధ్యక్షమ్. పూరవ ఇతి మనుష్యనా. నిఘం. ౨.౩. (పృతనాసు) సేనాసు (తస్థౌ) తిష్ఠేత్ (దీదాయ) ధర్మం ప్రకాశయేత్ (దైవ్యః) దేవేషు విద్వత్సు ప్రీతః (అతిథిః) నిత్యం భ్రమణకర్తా విద్వాన్ (శివః) మఙ్గలప్రదః (నః) అస్మాన్ ॥ ౩౪ ॥

అన్వయః:-హే రాజప్రజాజనాః! యూయం యద్యోఽయమగ్నిః సూర్యో న బృహద్భాః ప్ర ప్ర రోచతే, యో నః పృతనాసు పూరుమభి తస్థౌ దైవ్యోఽతిథిః శివో విద్యా దీదాయ యమహం భరతస్య రక్షకం శృణ్వే తం సేనాపతిం కురుత.॥౩౪॥

భావార్థః:-అత్రోపమాలంకారః మనుష్యైః యస్య పుణ్యకీర్తేః పురుషస్య శత్రుషు విజయో విద్యాప్రచారశ్చ శ్రూయతే స కులీనః సేనాయా యోధయితాఽధికర్తవ్యః.॥౩౪॥

పదార్థము :-ఓ రాజా! రాజప్రజలారా! (యత్) ఏ (అయమ్) ఈ (అగ్నిః) సేనాపతి (సూర్యః) సూర్యుని (న) వలె (బృహద్భాః) అధికప్రకాశవముతో (ప్రప్ర) అతిప్రకర్షవముతోగూడ(రోచతే) ప్రకాశితుడగుచున్నాడో (యః) ఏ (నః) మాయొక్క (పృతనాసు) సేనలందు (పూరమ్) పూర్ణబలయుక్తుడగు సేనాపతివద్ద (అభితస్థౌ) సర్వవిధములుగ స్థితుడగునో (దైవ్యః) విద్వాంసులకు ప్రియుడు (అతిథిః) నిత్యభ్రమణ మొనర్చుచు తిథి, నియమములేక వచ్చునట్టి (శివః) మంగళదాతయగు విద్వాంసుడు (దీదాయ) విద్యాధర్మములను ప్రకాశపరచునో! ఆతనినే (భరతస్య) సేవించదగిన రాజ్యరక్షకునిగ (శృణ్వే) వినుచున్నట్టివానిని సేనాధిపతిగ నొనర్చవలెను. ॥౩౪॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమునం దుపమాలంకారము గలదు. ఏ విద్వాంసుడగు శూరవీరుని గూర్చి శత్రువిజయుడు, విద్యాప్రచారకుడని వినుచుందుమో అట్టి కులీనుడగు వానినే సేనలను నడిపించు (పోరాడించు) అధికారిగ నొనర్చవలెను. ॥౩౪॥

34.He should be put at the head of the army, who, full of the brilliance, shines like the sun with lofty splendour, stands with the officers in our battles : is loved by the learned, constantly on tour, full of bliss, the advocate of learning and religion, and known as the protector of the State.

౫౪౮.ఆప ఇత్యస్య వశిష్ఠ ఋషిః, ఆపో దేవతాః, ఆర్షీత్రిష్టుప్ ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

అథ సర్వైర్మనుష్యైః స్వయంవరో వివాహః కార్య ఇత్యాహ.

మానవులెల్లరును, స్వయంవర వివాహ మొనర్చవలెను.

౫౪౮ ఆపో దేవీః ప్రతిగృభ్ణీత భస్మైతత్స్యోనే కృణుధ్వꣳ సురభా౨ ఉ లోకే।

తస్మై నమన్తాం జనయః సుపత్నీర్మాతేవ పుత్రం బిభృతాప్స్వేనత్ ॥౩౫॥

ప.విః-ఆపః, దేవీః ప్రతి, గృభ్ణీత, భస్మ, ఏతత్, స్యోనే, కృణుధ్వమ్, సురభౌ, ఊం ఇత్యూం, లోకే, తస్మై, నమన్తామ్, జనయః, సుపత్నీరితి సు + పత్నీః, మాతేవేతి మాతా + ఇవ, పుత్రమ్, బిభృత, అప్స్విత్యప్ + సు, ఏనత్॥౩౫॥

పదార్థః :-(ఆపః) పవిత్రజలానీవ సకలశుభగుణవ్యాపికాః కన్యాః (దేవీః) దివ్యరూపసుశీలాః (ప్రతి) (గృభ్ణీత) స్వీకుర్వీత (భస్మ) ప్రదీపకం తేజః (ఏతత్) (స్యోనే) సుసుఖకారికే (కృణుధ్వమ్) (సురభౌ) ఐశ్వర్యప్రకాశకే. అత్ర పుర ఐశ్వర్యదీప్త్యోరిత్యస్మాత్బాహులకాదౌణాదికోఽభిచ్ ప్రత్యయః (ఉ) (లోకే) ద్రష్టవ్యే (తస్మై) (నమన్తామ్) నమ్రాః సన్తు (జనయః) విద్యాసుశిక్షయా ప్రాదుర్భూతాః (సుపత్నీః) శోభనాశ్చ తాః పత్న్యశ్చ తాః (మాతేవ) (పుత్రమ్) (విభృత) ధరత (అప్సు) ప్రాణేషు (ఏనత్) అపత్యమ్ ॥ ౩౫ ॥

అన్వయః :-హే విద్వాంసో మనుష్యాః! యా ఆపో దేవీః సురభౌ లోకే పతీన్ సుఖినః కుర్వన్తి తాః ప్రతిగృభ్ణీతైతాః సుఖినీః కృణుధ్వమ్. యదేతద్భస్మాస్తి తస్మై యాః సుపత్నీర్జనయో నమన్తి తాః ప్రతి భవన్తోఽపి నమన్తాముభయే మిలిత్వా పుత్రం మాతేవాప్స్వేనాద్బిభృత.॥౩౫॥

భావార్థః :-అత్రోపమాలంకారః. మనుష్యైః పరస్పరం ప్రసన్నతయా స్వయంవరం వివాహం విధాయ ధర్మేణ సన్తానానుత్పాద్యైతాన్విదుషః కృత్వా గృహాశ్రమైశ్వర్యమున్నేయమ్.॥౩౫॥

పదార్థము :-ఓ విద్వాంసులారా! (ఆపః) పవిత్రజలమువలె శుభగుణములచే సంపూర్ణ విద్యలందు వ్యాప్తులై (దేవీః) సుందరరూపము, స్వభావముగల కన్యలు (సురభౌ) ఐశ్వర్యముతో ప్రకాశయుక్తులు (లోకే) దర్శించదగిన లోకములందు తమ పతులను ప్రసన్న పరచువారిని (ప్రతిగృభ్ణీత) స్వీకరించుడు. మరియు వారిని సుఖవంతులుగ (కృణుధ్వమ్) ఒనర్చుడు. ఏదైతే (ఏతత్) ఈ (భస్మ) ప్రకాశవంతమగు తేజము గలదో

(తస్మై) దానికొరకు ఎట్టి (సుపత్నీః) ఉత్తమ (జనయః) విద్య మరియు చక్కని శిక్షణచే ప్రసిద్ధవ్రతగల స్త్రీ లభించినట్టైన ఆమెయెడ మీరెల్లరును (నమస్యామ్) నమ్రతగా నుండుడు (ఉ) మరియు మీరు స్త్రీ పురుషులుగలసి (పుత్రమ్) సంతానమునకు (మాతేవ) తల్లిమాదిరిగ (అప్సు) ప్రాణములందు (ఏనమ్) ఈ సంతానమును (బిభృత) ధరించుడు.॥౩౫॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమునం దుపమాలంకారము గలదు. మానవులు పరస్పర ప్రసన్నతతో స్వయంవర వివాహధర్మము ననుసరించి సంతానము నుత్పన్నపరచి వారిని విద్వాంసులుగనొనర్చి గృహాశ్రమైశ్వర్యముల నున్నతియొనర్చుట యోగ్యము.॥౩౫॥

35.O learned persons, take in wedlock the girls, who like the pure water are full of vast intellect and learning, good-looking and well behaved, full of glory, please their husbands in their beautiful homes; and make them happy and contented. Just as the beautiful and well educated wives bow unto ye so should you bow unto them. The husband and wife should love this child like life, as a mother does her son!.

౫౪౯. అప్స్వగ్న ఇత్యస్య విరూప ఋషిః. అగ్నిర్దేవతా, నిచృద్గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

అథ జీవాః కథం కథం పునర్జన్మ ప్రాప్నువన్తీత్యాహ.

జీవు లే యే విధముగ పునర్జన్మను పొందుచున్నవి? అను విషయము.

౫౪౯ అప్స్వగ్నే సధిష్టవ సౌషధీరనురుధ్యసే। గర్భే సన్ జాయసే పునః ॥౩౬॥

ప.విః-అప్స్విత్యప్ +సు, అగ్నే, సధిః, తవ, సః, ఓషధీః, అను, రుధ్యసే, గర్భే సన్, జాయసే, పునరితి పునః ॥౩౬॥

పదార్థః :-(అప్సు) జలేషు (అగ్నే) అగ్నివద్వర్తమాన విద్వన్ (సధిః) షోఢా, అత్ర వర్ణవ్యత్యయేన హస్య ధః. ఇశ్చ ప్రత్యయః (తవ) (సః) సోఽచి లోపే చేత్పాదపూరణమితిసన్ధిః (ఓషధీః) సోమాదీన్ (అను) (రుధ్యసే) (గర్భే) కుక్షౌ (సన్) (జాయసే) (పునః).॥౩౬॥

అన్వయః:-హే అగ్నే అగ్నిరివ జీవ! సధిర్యస్త్వమప్సు గర్భే ఓషధీరనురుధ్యసే స త్వం గర్భే స్థితః సన్ పునర్జాయసే. ఇమావేకక్రమానుక్రమౌ తవ స్త ఇతి జానీహి.॥౩౬॥

భావార్థః:-యే జీవాః శరీరం త్యజన్తి తే వాయ్వాద్యోషధ్యాదిషు చ భ్రాన్త్వా గర్భం ప్రాప్య యథాసమయం సశరీరా భూత్వా పునర్జాయన్తే. ॥ ౩౬ ॥

పదార్థము :-(అగ్నే) అగ్నివంటి విద్వాంసుడా లేక జీవుడా! ఏ నీవు (సధిః) సహనశీలుడవు (అప్సు) జలములందు (ఓషధీః) సోమలత మున్నగు ఓషధులను (అనురుధ్యసే) పొందుచున్నావో (సః) అట్టినీవు

(గర్భే) గర్భమునందు (సన్) ప్రవేశించి (పునః) మరల మరల (జాయసే) జన్మింతువు. ఈ ఆవాగమనములు అనగా జననమరణములు (తవ) నీకుసంబంధించినవియే యని తెలిసికొనుము.॥౩౬॥

భావార్థము :-జీవుడు శరీరమును వదలిన పిమ్మట వాయువు, ఓషధి మున్నగు పదార్థములందు భ్రమణ మొనర్చుచు కర్మానుసారము నియమిత సమయమునందు శరీరధారణమొనర్చి పునర్జన్మమును పొందు చుండును. ॥౩౬॥

36.O learned and tolerant soul, after roaming in waters and plants, thou enterest the womb, and art born again and again!.

౫౫౦. గర్భో అసీత్యస్య విరూప ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, భురిగార్ష్యుష్ణిక్ఛన్దః, ఋషభః స్వరః.

పునర్జీవస్య క్వ క్వ గతిర్భవతీత్యాహ. జీవుడెచ్చటెచ్చట దిగుగుమండును?

౫౫౦ గర్భో॑ఽ అస్యోష॑ధీనాం గర్భో॒ వన॒స్పతీ॑నామ్।

గర్భో॒ విశ్వ॑స్య భూ॒తస్యాగ్నే॒ గర్భో॑ఽ అ॒పామ॑సి ॥౩౭॥

ప. విః-గర్భః, అసి, ఓషధీనామ్, గర్భః, వనస్పతీనామ్, గర్భః విశ్వస్య, భూతస్య, అగ్నే, గర్భః, అపామ్, అసి॥౩౭॥

పదార్థః:-(గర్భః) యోఽనర్థాన్ గిరతి వినాశయతి సః. గర్భో గృభేర్గృణాత్యర్థే గిరత్యనర్థానితి యదా హి స్త్రీ గుణాన్ గృహ్ణాతి గుణాశ్చాస్యా గృహ్యంతేఽథ గర్భో భవతి. నిరు, ౧౦. ౨౩. (అసి) (ఓషధీనామ్) సోమయవాదీనామ్ (గర్భః) (వనస్పతీనామ్) అశ్వత్థాదీనామ్ (గర్భః) (విశ్వస్య) సర్వస్య (భూతస్య) ఉత్పన్నస్య (అగ్నే) దేహాన్తప్రాపక జీవ (గర్భః) (అపామ్) ప్రాణానాం జలానాం వా (అసి).॥౩౭॥

అన్వయః:-హే అగ్నే! అగ్నితుల్యజీవ యతస్త్వమగ్నిరివౌషధీనాం గర్భో వనస్పతీనాం గర్భః. విశ్వస్య భూతస్య గర్భోఽపాం గర్భశ్చాసి తస్మాత్త్వమజోఽసి.॥౩౭॥

భావార్థః:-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. హే మనుష్యాః! యే విద్యుద్వత్సర్వాన్తర్గతా జీవా జన్మవన్తః సన్తి తాన్ జానన్త్వితి.॥౩౭॥

పదార్థము :-(అగ్నే) రెండవ శరీరమును ప్రాప్తించుకొను ఓ జీవా! అగ్నివంటివాడవగు నీవు (ఓషధీనామ్) సోమలత, యవలుమున్నగు ఓషధుల (గర్భః) దోషములమధ్య (గర్భః) గర్భమున (వనస్పతీనామ్) రావిమున్నగు వనస్పతులమధ్య (గర్భః) శోధకుడవు (విశ్వస్య) సమస్త (భూతస్య)

ఉత్పన్నమైన విశ్వమునందు (గర్భః) గ్రహించువాడవు (అపామ్) ప్రాణముల మరియు జలముల (గర్భః) గర్భరూపమున లోపల నుండువాడవై (అసి) ఉన్నావు . కావున నీవు అజాడవు అనగా స్వయం జన్మరహితుడవు (అసి) ఐయున్నావు. ॥౩౭॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమునందు వాచకలుప్తోపమాలంకార మున్నది. విద్యుత్తువలె సర్వమునందు అంతర్గతమై జన్మించుచుండు జీవులను గూర్చి తెలిసికొనుడు.॥౩౭॥

37.O soul thou art born in plants, thou art born in trees, thou art born in all created animate objects, thou art born in waters!.

౩౮. ప్రసద్యేత్యస్య విరూప ఋషిః, అగ్ని ర్దేవతా, నిచృదార్ష్యనుష్టుప్ఛందః, ధైవతః స్వరః.

మరణాన్తే శరీరస్య కా గతిః కార్యేత్యాహ. మరణానన్తరము శరీర మేమి కావలయును?

౩౮ ప్రసద్య భస్మనా యోనిమపశ్చ పృథివీమగ్నే।

సꣳసృజ్య మాతృభిష్ట్వం జ్యోతిష్మాన్పునరాసదః ॥౩౮॥

ప. వి:- ప్రసద్యేతి ప్ర + సద్య, భస్మనా, యోనిమ్, అపః, చ, పృథివీమ్, అగ్నే, సꣳసృజ్యేతి సమ్ + సృజ్య, మాతృభిరితి మాతృ + భిః, త్వమ్, జ్యోతిష్మాన్, పునః, ఆ, అసదః॥౩౮॥

పదార్థః :-(ప్రసద్య) ప్రగత్య (భస్మనా) దగ్ధేన (యోనిమ్) దేహధారణకారణమ్ (అపః) (చ) అగ్న్యాదికమ్ (పృథివీమ్) (అగ్నే) ప్రకాశమాన (సంసృజ్య) సంసర్గీభూత్వా (మాతృభిః) (త్వమ్) (జ్యోతిష్మాన్) ప్రశస్తప్రకాశ యుక్తః (పునః) పశ్చాత్ (ఆ) (అసదః) ప్రాప్నోషి.॥౩౮॥

అన్వయః :-హే అగ్నే! సూర్య ఇవ జ్యోతిష్మాꣳస్త్వం భస్మనా పృథివీం చాపశ్చ యోనిం ప్రసద్య మాతృభిః సహ సంసృజ్య పునరాసదః.॥౩౮॥

భావార్థః:-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. హే జీవా! భవన్తో యదా శరీరం త్యజత తదైతద్భస్మీ భూతం సత్పృథివ్యాదినా సహ సంయునక్తు యూాయమాత్మానశ్చామ్భాశరీరేషు గర్భాశయం ప్రవిశ్య పునః సశరీరాః సన్తో విద్యమానా భవన్తీతి.॥౩౮॥

పదార్థము :-(అగ్నే) ప్రకాశమానుడా! (జ్యోతిష్మాన్) సూర్యునివలె ప్రశంసనీయ ప్రకాశముతో గూడిన జీవా! (త్వమ్) నీవు (భస్మనా) శరీరము దహింపబడిన తరువాత (పృథివీమ్) పృథివి (చ) మరియు అగ్ని మున్నగు (అపః) జలములమధ్య (యోనిమ్) దేహధారణకారణమును (ప్రసద్య) పొంది మరియు

(మాతృభిః) తల్లుల గర్భములందు నివాసమొనర్చి (పునః) మరల (ఆసదః) శరీరమును పొందుచున్నావు.॥౩౮॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమున వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. ఓ జీవులారా! మీరు జీవుడువదలి పోయిన శరీరమును భస్మముచేసి పృథివి మున్నగు పంచభూతములందు కలుపుడు. మీరు మీ ఆత్మతో తల్లి శరీరమునందలి గర్భాశయమున ప్రవేశించుడు. ఆ తరువాత మీరు మరల శరీరధారణమొనర్చినవారలై విద్యమాను లగుడు.॥౩౮॥

38.O soul, blazing like the sun, after cremation, having reached the fire and the earth for rebirth, and residing, in the belly of mother. thou art born again!.

౫౨౨. పునరాసద్యేత్యస్య విరూప ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, నిచృదనుష్టుప్ఛందః, గాన్ధారః స్వరః.

అథ మాతాపిత్రాపత్యాని పరస్పరం కథం వర్తేరన్నిత్యాహ.

మాతాపితరులు మరియు పుత్రులు పరస్పర మెటుల ప్రవర్తింపవలయును?

౫౨౨ పునరాసద్య సదనమపశ్చ పృథివీమగ్నే।

శేషే మాతుర్యథోపస్థేఽన్తరస్యాం శివతమః ॥౩౯॥

ప. వి:-పునః, ఆసద్యేత్యా+సద్య, సదనమ్, అపః, చ, పృథివీమ్, అగ్నే, శేషే, మాతుః, యథా, ఉపస్థ ఇత్యుప + స్థే, అన్తః, అస్యామ్, శివతమ ఇతి శివ + తమః ॥౩౯॥

పదార్థః:-(పునః) (ఆసద్య) ఆగత్య (సదనమ్) గర్భస్థానమ్ (అపః) (చ) భోజనాదికమ్ (పృథివీమ్) భూమితలమ్ (అగ్నే) ఇచ్ఛాదిగుణప్రకాశిత (శేషే) స్వపిషి (మాతుః) జనన్యాః (యథా) (ఉపస్థే) ఉత్సంగే (అన్తః) ఆభ్యన్తరే (అస్యామ్) మాతరి (శివతమః) అతిశయేన మఙ్గలకారీ.॥౩౯॥

అన్వయః :-హే అగ్నే! యతస్త్వమపః పృథివీం చ సదనం పునరాసద్యాస్యామన్తః శివతమః సన్ యథా బాలో మాతురుపస్థే శేషే తస్మాదస్యాం శివతమో భవ.॥౩౯॥

భావార్థః:-పుత్రై ర్యథా మాతరః స్వాపత్యాని సుఖయన్తి తథైవానుకూలయా సేవయా, స్వమాతరః సతతమానన్దయితవ్యాః. న కదాచిన్మాతాపితృభ్యాం విరోధః సమాచరణీయః. న చ మాతాపితృభ్యామేతేఽధర్మ కుశిక్షాయుక్తాః కదాచిత్కార్యాః.॥౩౯॥

పదార్థము :-(అగ్నే) ఇచ్ఛ మున్నగు గుణములచే ప్రకాశితుడవగు నీవు ఏ కారణమున (అపః) జలముల (చ) మరియు (పృథివీమ్) భూతలమందలి (సదనమ్) స్థానమును (పునః) మరల మరల (ఆసద్య) పొంది

(అస్యామ్) ఈ తల్లియొక్క (అన్తః) గర్భాశయమునందు (శివతమః) శుభప్రదుడవై (యథా) శిశువు (మాతుః) తల్లియొక్క (ఉపస్థే) ఒడియందు (శేషే) నిదురించుచున్నట్లు మాతృసేవయందు మంగళకారివి [శుభప్రదుడవు] కమ్ము. ॥౩౯॥

భావార్థము :- తల్లి తన సంతానమునకు సుఖము సమకూర్చునట్లే అనుకూలమగు సేవలచే తమ మాతాపితరులను నిరంతర సేవలతో ఆనందపరచుట సంతానమునకు యోగ్యమై యున్నది. మాతాపితరులతో ఎన్నడును విరోధమును సలుపవలదు. మాతాపితరులును తమ సంతానము నెప్పుడును అధర్మము మరియు చెడుశిక్షలపాలుగాకుండ జాగ్రత్తపడవలెను. ॥౩౯॥

39.O soul, having reached the womb, again and again, thou auspiciously liest in thy moter, as a child sleeps in her moter's lap!.

౫౫౩. పునరూర్జేత్యస్య వత్సప్రీ ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, నిచృదార్షీ గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

పునర్జనకజనన్యాం పరస్పరం వర్తమానం యోగ్యం కార్యమిత్యాహ.

తల్లిదండ్రుల విషయమున పుత్రులు పరస్పరము యోగ్యముగ వర్తించవలయును.

౫౫౩ పునరూర్జా నివర్త్తస్వ పునరగ్నఽఇషాయుషా। పునర్నః పాహ్యꣳహసః॥౪౦॥

ప. వి:- పునః, ఊర్జా, ని, వర్త్తస్వ, పునః, అగ్నే, ఇషా, ఆయుషా పునః, నః, పాహి, అꣳహసః॥౪౦॥

పదార్థః :- (పునః) (ఊర్జా) పరాక్రమేణ (ని) వర్త్తస్వ) (పునః) (అగ్నే) (ఇషా) అన్నేన (ఆయుషా) జీవనేన (పునః) (నః) అస్మభ్యమ్ (పాహి) (అంహసః) పాపాచరణాత్. ॥౪౦॥

అన్వయః:- హే అగ్నే మాతః పితశ్చ! త్వమిషాయుషా సహ నో వర్ధయ. పునరంహసః పాహి, హే పుత్ర! త్వమూర్జా సహ నివర్త్తస్వ, పునర్నోఽస్మానంహసః పాహి. ॥౪౦॥

భావార్థః:- యథా విద్వాంసో మాతాపితరః స్వసన్తానాన్ విద్యయా సుశిక్షయా దుష్టాచారాత్ పృథగ్రక్షేయు స్తథాఽపత్యాన్యప్యేతాన్ పాపాచరణాత్ సతతం పృథగ్రక్షేయుః. నైవం వినా సర్వే ధర్మాచారిణో భవితుం శక్నువన్తి. ॥౪౦॥

పదార్థము :- (అగ్నే) తేజస్వులగు మాతాపితరులారా! మీరు (ఇషాయుషా) అన్నము మరియు జీవనముతో (నః) మమ్మభివృద్ధి పరచుడు (పునః) మాటిమాటికి (అంహసః) దుష్టాచరణములనుండి (పాహి) రక్షణచేయుడు. ఓ పుత్రీపుత్రులారా! మీరు (ఊర్జా) పరాక్రమముతో పాపములనుండి (నివర్త్తస్వ) వైదొలగి యుండుడు. మరియు (పునః) మరల మమ్ము పాపములనుండి వేరుగనుంచుడు. ॥౪౦॥

భావార్థము :- విద్వాంసులగు తల్లిదండ్రులు తమ సంతానమును విద్య మరియు ఉత్తమశిక్షణచే దుష్టాచారములనుండి దూరముగనుంచవలెను. అట్లే సంతానమును తమ మాతాపితరులను దుష్టవ్యవహారముల నుండి సదా కాపాడుచుండవలెను. ఈ విధముగ జేయకుండిన సకలమానవులు ధర్మాత్ములు గాజాలరు.॥౪౦॥

40. O noble parents, advance us with food and life, protect us again and again from sinful conduct. O son, remain aloof from vices, with thy force of character, and keep us away from evil intentions!.

౫౫౪.సహ రయ్యేత్యస్య వత్సప్రీర్‌ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, నిచృద్గాయత్రీ ఛన్దః,షడ్జః స్వరః.

విద్వద్భిః కథం వర్తితవ్యమిత్యాహ. విద్వాంసు లెటుల ప్రవర్తించవలయు నను విషయము.

౫౫౪ సహ రయ్యా నివర్తస్వాగ్నే పిన్వస్వ ధారయా। విశ్వప్స్న్యా విశ్వతస్పరి ॥౪౧॥

ప.విః-సహ, రయ్యా, ని, వర్తస్వ, అగ్నే, పిన్వస్వ, ధారయా, విశ్వప్స్న్యేతి విశ్వ+ప్స్న్యా, విశ్వతః, పరి॥౪౧॥

పదార్థః :-(సహ) (రయ్యా) శ్రీప్రాపికయా (ని) (వర్తస్వ) (అగ్నే) విద్వన్ (పిన్వస్వ) సేవస్వ (ధారయా) సుసంస్కృతయా వాచా (విశ్వప్స్న్యా) విశ్వాన్ సర్వాన్ భోగాన్ యయా ప్సాతి తయా (విశ్వతః) సర్వస్య జగతః (పరి) మధ్యే.॥౪౧॥

అన్వయః :-హే అగ్నే! త్వం విశ్వప్స్న్యా రయ్యా ధారయా సహ విశ్వతస్పరి నివర్తస్వాస్మాన్ పిన్వస్వ చ.॥౪౧॥

భావార్థః :-విద్వద్భిర్మనుష్యైరస్మిన్ జగతి సుబుద్ధ్యా పురుషార్థేన శ్రీమన్తో భూత్వాఽన్యేపి ధనవన్తః సంపాదనీయాః.॥౪౧॥

పదార్థము:-(అగ్నే) ఓ విద్వాంసుడా! నీవు(విశ్వప్స్న్యా) సమస్తపదార్థములను భోగించ గల సాధనములగు (రయ్యా) లక్ష్మిని ప్రాప్తించుకొనునట్టి (ధారయా) చక్కని సంస్కృతి గల వాణులతో (సహ) కూడ (విశ్వతస్పరి) సకలప్రపంచమునందు (ని) నిరంతరము (వర్తస్వ) వర్తించుము. మరియు మమ్ము (పిన్వస్వ) సేవించుము.॥౪౧॥

భావార్థము:-విద్వాంసులగు మానవులెల్లరును ఈ ప్రపంచమునందు ఉత్తమబుద్ధిచేతను, పురుషార్థముచేతను, అనేక విధములగు ధనసంపదలచేతను సమృద్ధులై ఇతరుల నెల్లరను ధనవంతులనుగ జేయవలయును.॥౪౧॥

41.O learned person, travel constantly in the world, with wealth and seasoned speech, the sources of enjoyment, and serve the people!.

౫౨. బోధా మ ఇత్యస్య దీర్ఘతమా ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, విరాడార్షీ త్రిష్టుప్ఛన్దః, ధైవతః స్వరః
మనుష్యాః పరస్పరమధ్యయనాధ్యాపనం కథం కుర్యురిత్యాహ.
మానవులెట్లు పరస్పరము చదువవలయును? చదివించవలయును?

౫౨ బోధా మేఽ అస్య వచసో యవిష్ఠ మంహిష్ఠస్య ప్రభృతస్య స్వధావః।
పీయతి త్వోఽ అను త్వో గృణాతి వన్దారుష్టే తన్వం వన్దేఽ అగ్నే ॥౫౨॥

ప.వి:-బోధ, మే, అస్య, వచసః, యవిష్ఠ, మంహిష్ఠస్య, ప్రభృతస్యేతి ప్ర + భృతస్య, స్వధావ ఇతి స్వధా + వః, పీయతి, త్వః, అను, త్వః, గృణాతి, వన్దారుః, తే, తన్వమ్, వన్దే, అగ్నే ॥౫౨॥

పదార్థః :-(బోధ) అవగచ్ఛ. అత్ర ద్వ్యచోఽతస్తిఙ ఇతి దీర్ఘః (మే) మమ (అస్య) వర్తమానస్య (వచసః) (యవిష్ఠ) అతిశయేన యువన్ (మంహిష్ఠస్య) అతిశయేన భాషితుం యోగ్యస్య మహతః (ప్రభృతస్య) ప్రకర్షేణ ధారకస్య పోషకస్య వా (స్వధావః) ప్రశస్తా స్వధా బహూన్యన్నాని విద్యన్తే యస్య సః (పీయతి) నిన్దేత్. అత్రానేకార్థా అపి ధాతవో భవన్తీతి నిన్దార్థః. (త్వః) కశ్చిత్ నిన్దకః (అను) పశ్చాత్ (త్వః) కశ్చిత్ (గృణాతి) స్తుయాత్ (వన్దారుః) అభివాదనశీలః (తే) తవ (తన్వమ్) శరీరమ్ (వన్దే) స్తువే (అగ్నే) శ్రోతః ॥౫౨॥

అన్వయః:-హే యవిష్ఠ స్వధావోఽగ్నే! త్వం మే మమ ప్రభృతస్య మంహిష్ఠస్యాస్య వచసోఽభిప్రాయం బోధ. యది త్వో యం త్వాం పీయతి నిందేత్త్వోఽనుగృణాతి స్తుయాత్, యస్య తే తవ తన్వం వన్దారురహం వన్దే.॥౫౨॥

భావార్థః:-యదా కశ్చిత్కంచిదధ్యాపయేదుపదిశేద్వా తదాఽధ్యేతా శ్రోతా చ ధ్యానం దత్వాఽధీయాత శృణుయాచ్చ. యదా సత్యాసత్యయోర్నిర్ణయః స్యాత్తదా సత్యం గృహ్ణీయాదసత్యం త్యజేదేవం కృతే సతి కశ్చిన్నిన్ద్యాత్ కశ్చిత్స్తుయాత్తథాపి కదాచిత్సత్యం న త్యజేదనృతం చ న భజేదిదమేవ మనుష్యస్యాసాధారణో గుణః.॥౫౨॥

పదార్థము :-(యవిష్ఠ) సంపూర్ణయువకుడా! (స్వధావః) ప్రశంసనీయ అనేక అన్నములుకలవాడా! (అగ్నే) ఉపదేశార్హమగు శ్రోతా! నీవు (మే) నాయొక్క (ప్రభృతస్య) ఉత్తమముగ ధారణపోషణమొనర్చునట్టి

(మంహిష్ఠస్య) చక్కగా చెప్పుకొనదగిన (అస్య) (వచసః) వచనములను [అభిప్రాయములను] (బోధ) తెలిసికొనుము (త్వః) నిందించువాడెవడైనను (పీయతి) నిన్నునిందించినను (త్వః) ఎవడైనను (అను) పరోక్షమున (గృణాతి) స్తుతించినను (తే) నీయొక్క (తన్వమ్) శరీరమును (వందారుః) అభివాదనశీలుడనైన నేను (వష్టే) స్తుతించుచున్నాను. ॥42॥

భావార్థము :-ఎప్పుడైనను,ఎవరైనను, ఎవరికైనను చదివించినను, ఉపదేశమొనర్చినను చదువుకొనువాడు శ్రద్ధాధ్యానములతో చదువవలెను. వినవలెను. సత్యాసత్యములు నిశ్చితముగా దెలిసినప్పుడు అసత్యమును త్యజించి సత్యమునే గ్రహణమొనర్చవలయును. ఇట్లొనర్చునప్పుడెవరైనను నింద లేక స్తుతుల నొనర్చినను సత్యమును మాత్ర మెప్పుడును త్యజించరాదు. మరియు మిథ్యనెప్పుడును గ్రహించరాదు. ఇదియే మనుష్యులకుండు విశేష గుణమని తెలియవలెను. ॥42॥

42.O most youthful, and resourceful pupil, understand the significance of the eloquent speech of mine, thy protector and sustainer, One will hate thee and another sing thy praises; but never renounce the truth. I, an adorer of thine bow at thy feet!.

౫౫౬.స బోధీత్యస్య సోమాహుతిర్ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, ఆర్చీపంక్తిశ్ఛన్దః, పంచమః స్వరః.

మనుష్యాః కిం కృత్వా కిం ప్రాప్నుయురిత్యాహ. మానవు లేమి చేసి ఏమి పొందవలయును?

౫౫౬ స బోధి సూరిర్మఘవా వసుపతే వసుదావన్।

యుయోధ్యస్మద్ద్వేషాంసి విశ్వకర్మణే స్వాహా ॥43॥

ప.విః–సః, బోధి, సూరిః, మఘవేతి మఘ + వా, వసుపత ఇతి వసు + పతే, వసుదావన్నితి వసు + దావన్, యుయోధి, అస్మత్, ద్వేషాంసి, విశ్వకర్మణ ఇతి విశ్వ + కర్మణే, స్వాహా॥43॥

పదార్థః:-(సః) శ్రోతా వక్తా చ (బోధి) బుధ్యేత (సూరిః) మేధావీ (మఘవా) పూజితవిద్యాయుక్తః (వసుపతే) వసూనాం ధనానాం పాలక (వసుదావన్) వసూని ధనాని సుపాత్రేభ్యో దదాతి తత్సంబుద్ధౌ (యుయోధి) వియోజయ (అస్మత్) అస్మాకం సకాశాత్ (ద్వేషాంసి) ద్వేషయుక్తాని కర్మాణి (విశ్వకర్మణే) అఖిలశుభకర్మానుష్ఠానాయ (స్వాహా) సత్యాం వాణీమ్.॥43॥

అన్వయః :-హే వసుపతే వసుదావన్! యో మఘవా సూరిర్భవాన్సత్యం బోధి. స విశ్వకర్మణే స్వాహా ముపదిశన్సంస్త్వమస్మద్ద్వేషాంసి వియుయోధి సతతం దూరీకురు.॥43॥

భావార్థః :- యే మనుష్యాః! బ్రహ్మచర్యేణ జితేన్ద్రియా భూత్వా ద్వేషం విహాయ ధర్మేణోపదిశ్య శ్రుత్వా చ ప్రయతన్తే త ఏవ ధార్మికా విద్వాంసోఽఖిలం సత్యాసత్యం జ్ఞాతుముపదేష్టుం చార్హన్తి నేతరే హఠాభిమానయుక్తాః క్షుద్రాశయాః.॥౪౩॥

పదార్థము:- (వసుపతే) ధనములపాలకుడా! (వసుదావన్) సత్పాత్రులకు దానమునిచ్చువాడా! (మఘవా) ప్రశంసనీయవిద్యాయుక్తుడవు (సూరిః) బుద్ధిశాలివగునీవు సత్యమును (బోధి) ఎరుగుదువు (సః) అట్టి నీవు (విశ్వకర్మణే) సంపూర్ణశుభకర్మల అనుష్ఠానమునకై (స్వాహా) సత్యవాణి నుపదేశించుచు నీవు (అస్మత్) మానుండి (ద్వేషాంసి) ద్వేషముతో గూడిన కర్మలను (యుయోధి) వేరుచేయుము.॥౪౩॥

భావార్థము :- బ్రహ్మచర్యముతో జితేంద్రియులై, ద్వేషమునువదలి ధర్మానుసారముగ ఉపదేశమొనర్చుచు, వినుచుండు ధర్మాత్ములైన విద్వాంసులగు మనుష్యులే సత్యాసత్యములనెరిగి ఉపదేశమొనర్చుటకు యోగ్యులగుదురు. కాని ఇతర హఠము, అభిమానముతో గూడిన క్షుద్రులు మాత్రము గాజాలరు.॥౪౩॥

43.O preacher, the guardian of wealth, giver of riches to the deserving, full of commendable knowledge and wisdom, thou knowest the truth. For the performance of all noble needs, and preaching the truth, keep far away from us all evil designs!.

౨౫౨౭. పునస్త్వేత్యస్య సోమాహుతిర్ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, స్వరాడార్షీ త్రిష్టుప్ ఛన్దః ధైవతః స్వరః.

కీదృశా మనుష్యాః సత్యసంకల్పా భవన్తీత్యుపదిశ్యతే. ఎట్టి మానవుల సంకల్పములు సిద్ధించును?

౨౫౨౭ పునస్త్వాఽఽదిత్యా రుద్రా వసవః సమిన్ధతాం పునర్బ్రహ్మాణో

వసునీథ యజ్ఞైః। ఘృతేన త్వం తన్వం వర్ధయస్వ సత్యాః సన్తు

యజమానస్య కామాః ॥౪౪॥

ప. విః- పునరితి పునః+త్వా, ఆదిత్యాః, రుద్రాః, వసవః, సమ్, ఇన్ధతామ్, పునః, బ్రహ్మాణః, వసునీథేతి వసు+నీథ యజ్ఞైః, ఘృతేన, త్వమ్, తన్వమ్, వర్ధయస్వ, సత్యాః, సన్తు, యజమానస్య, కామాః॥౪౪॥

పదార్థః:- (పునః) అధ్యయనాధ్యాపనాభ్యాం పశ్చాత్ (త్వా) త్వామ్ (ఆదిత్యాః) పూర్ణవిద్యాబలయుక్తాః (రుద్రాః) మధ్యస్థాః (వసవః) ప్రథమే చ (విద్వాంసః) (సమ్) (ఇన్ధతామ్) ప్రకాశయన్తు (పునః)

(బ్రహ్మాణః) చతుర్వేదాధ్యయనేన బ్రహ్మా ఇతి సంజ్ఞాం ప్రాప్తాః (వసునీథ) వేదాదిశాస్త్రబోధాఖ్యం సువర్ణాదిధనం చ యో నయతి తత్సంబుద్ధౌ (యజ్ఞైః) అధ్యయనాధ్యాపనాది క్రియామయైః (ఘృతేన) సుసంస్కృతేనాజ్యాదినా జలేన వా (త్వమ్) అధ్యాపకః శ్రోతా వా (తన్వమ్) శరీరమ్ (వర్ధయస్వ) (సత్యాః) సత్సు ధర్మేషు సాధవః (సన్తు) భవన్తు (యజమానస్య) యష్టుం సంగంతుం విదుషః పూజితుం చ శీలం యస్య తస్య (కామాః) అభిలాషాః.॥౪౪॥

అన్వయః :-హే వసునీథ! త్వం యజ్ఞై ర్ఘృతేన చ తన్వం శరీరం నిత్యం వర్ధయస్వ. పునస్త్వామాదిత్యా రుద్రా వసవో బ్రహ్మాణః సమిన్ధతామ్. ఏవమనుష్ఠానాద్యజమానస్య కామాః సత్యాః సన్తు.॥౪౪॥

భావార్థః :-యే ప్రయత్నేన సర్వా విద్యా అధీత్యాధ్యాప్య చ పునః పునః సత్సంగం కుర్వంతి. కుపథ్యవిషయ త్యాగేన శరీరాత్మనోరారోగ్యం వర్ధయిత్వా నిత్యం పురుషార్థమనుతిష్ఠంతి, తేషామేవ సంకల్పాః సత్యాః భవన్తి నేతరేషామ్.॥౪౪॥

పదార్థము :- (వసునీథ) వేదాదిశాస్త్రములబోధ మరియు సువర్ణాది ధనప్రాప్తి గలిగించునట్టి (త్వమ్) నీవు (యజ్ఞైః) చదువుట, చదివించుట మున్నగు క్రియలరూపముననున్న యజ్ఞముల మరియు (ఘృతేన) ఉత్తమముగ సంస్కారమొనర్చిన ఘృతాదులు, జలములచే (తన్వమ్) శరీరమును ఎల్లప్పుడును (వర్ధయస్వ) వృద్ధిపరచుకొనుము. (పునః) చదువుట, చదివించుటయును దానివెనుక [తరువాత] (త్వా) నిన్ను (ఆదిత్యాః) పూర్ణవిద్యాబలముతో గూడిన (రుద్రాః) మధ్యస్థవిద్వాంసుడు (వసవః) ప్రథమశ్రేణి విద్వాంసులు (బ్రహ్మాణః) నాలుగువేదముల నధ్యయనమొనర్చి బ్రహ్మాపదవిని పొందిన విద్వాంసులు (సమిన్ధతామ్) సంపూర్ణముగ ప్రకాశపరతురుగాక! ఈ విధమగు అనుష్ఠానముచే (యజమానస్య) యజ్ఞముల, సత్సంగముల, విద్వాంసుల సత్కారమొనర్చు శ్రేష్ఠుల (కామాః) కామితములు (సత్యాః) యథార్థముగ (సన్తు) సిద్ధించును. ॥౪౪॥

భావార్థము :-ప్రయత్నపూర్వకముగ విద్యలనుచదువుచు, చదివించుచు మాటిమాటికి సత్సంగముల నొనర్చుచు, కుపథ్యమును, విషయవాసనలను త్యజించి శారీరక, ఆత్మిక రోగములను దొలగించుకొని సదా పురుషార్థము ననుష్ఠించునట్టి సత్పురుషుల సత్సంకల్పములు సిద్ధించునేగాని ఇందుకు విపరీతనడవడిగలవారి సంకల్పములు పూర్ణము గాజాలవు. ॥౪౪॥

44.O imparter of vedic knowledge and wealth, in the company of the learned, may thou improve thy body with butter. After the completion of study, let the Adityas, Rudras, Vasus and Brahmas, make thee renowned. Let the sacrificer's wishes b- fulfilled!.

౪౫. అపేతేత్యస్య సోమాహుతిర్ఋషిః, పితరో దేవతాః,విచృదార్షీ త్రిష్టుప్ఛన్దః,ధైవతః స్వరః.

అథ జన్యజనకాః కిం కిం కర్మాచరేయురిత్యాహ.

మాతాపితలు, సంతానము లే మేమి కర్మలాచరించవలయును?

౫౫।౪ అపేత వీత వి చ సర్పతాతో యేఽత్ర స్థ పురాణా యే చ నూతనాః।
అదాద్యమోఽవసానం పృథివ్యాఽ అక్రన్నిమం పితరో లోకమస్మై॥౪౫॥

ప.విః- అప, ఇత, వి, ఇత, వి, చ, సర్పత, అతః, యే అత్ర, స్థ, పురాణాః, యే, చ, నూతనాః అదాత్, యమః, అవసానమిత్యవ + సానమ్, పృథివ్యాః, అక్రన్, ఇమమ్, పితరః లోకమ్, అస్మై ॥౪౫॥

పదార్థః :-(అప) (ఇత) త్యజత (వి) (ఇత) వివిధతయా ప్రాప్నుత (వి) (చ) (సర్పత) గచ్ఛత (అతః) కారణాత్ (యే) (అత్ర) అస్మిన్సమయే (స్థ) భవథ (పురాణాః) ప్రాగధీతవిద్యాః (యే) (చ) (నూతనాః) సంప్రతిగృహీతవిద్యాః (అదాత్) దద్యాత్ (యమః) ఉపరతః పరీక్షకః (అవసానమ్) అవకాశమధికారం వా (పృథివ్యాః) భూమేర్మధ్యే వర్తమానాః (అక్రన్) కుర్వన్తు (ఇమమ్) ప్రత్యక్షమ్ (పితరః) జనకా అధ్యాపకా ఉపదేశకాః పరీక్షకా వా (లోకమ్) ఆర్షం దర్శనమ్ (అస్మై) సత్యసంకల్పాయ. ॥ ౪౫ ॥

అన్వయః :-హే విద్వాంసః! యేఽత్ర పృథివ్యా మధ్యే పురాణా యే చ నూతనాః పితరః స్థ తేఽస్మై ఇమం లోకమక్రన్. యాన్ యుష్మాన్ యమోఽవసానమదాత్తే యూయమతోఽధర్మాదపేతధర్మం వీతాత్రైవ చ విసర్పత. ॥౪౫॥

భావార్థః :-అయమేవ మాతాపిత్రాచార్యాణాం పరమో ధర్మోఽస్తి యత్సన్తానేభ్యో విద్యాసుశిక్షా ప్రాప్తికారణం యేఽధర్మాన్ముక్తా ధర్మేణ యుక్తాః పరోపకారప్రియా వృద్ధా యువానశ్చ విద్వాంసః సన్తి తే సతతం సత్యోపదేశేనావిద్యాం నివర్త్య విద్యాం జనయిత్వా కృతకృత్యా భవన్తు.॥౪౫॥

పదార్థము :-ఓ విద్వాంసులారా! (యే) ఎవరు (అత్ర) ఈ సమయమున (పృథివ్యాః) భూమిపైనున్నవారు (పురాణాః) ప్రథమముగ విద్యనభ్యసించినవారు (చ) మరియు (యే) ఎవరు (నూతనాః) వర్తమానకాలమున విద్యాభ్యాసమొనర్చువారు (పితరః) పితరులు [చదివించి, ఉపదేశించి, పరీక్షించువారు] (స్థ) ఐయున్నారో (తే) వారు (అస్మై) ఈ సత్యసంకల్పముగల మానవులకై (ఇమమ్) ఇట్టి (లోకమ్) వైదికజ్ఞానసిద్ధిగల లోకమును (అక్రన్) సిద్ధపరచెదరుగాక! అట్టి మిమ్ము (యమః) ప్రాప్తించిన పరీక్షకునకు (అవసానమ్) అవకాశమును, అధికారమును (అదాత్) ఇచ్చునట్టి మీరు (అతః) ఇట్టి అధర్మమునుండి (అపేత) వేరుగానుండుడు మరియు ధర్మమును (వీత) విశేషముగ పొందుడు (అత్ర) ఇందులోనే (విసర్పత) విశేషించిముందుకు నడువుడు. ॥౪౫॥

భావార్థము :- తల్లిదండ్రులు, ఆచార్యులు సంతానములకు విద్యాసుశిక్షణలను లభింపజేయవలయును. అధర్మమును దరిజేరనీయకనుండు ధర్మయుక్తులు, పరోపకారము నెడ ప్రీతిగలవారునగు విద్వాంసులు నిరంతరము వారికి సత్యోపదేశముల ద్వారా అవిద్యా, అజ్ఞానములను దొలగించి విద్యయందు ప్రవృత్తి పరచుట వారి పరమధర్మమై యున్నది. ॥45॥

O learned persons, may all the aged and young scholars living at present in the world acting as teachers and preachers impart spiritual knowledge to this disciple filled with noble resolves. May thy teacher grant thee a dignified position. Shun unrighteousness, and foloow Dharma, and stick to it particularly!.

446. సంజ్ఞానమిత్యస్య సోమాహుతిర్ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, భురిగార్షీ త్రిష్టుప్ ఛందః, ధైవతః స్వరః.

అధ్యేత్రధ్యాపకాః కిం కృత్వా సుఖినః స్యురిత్యాహ.

విద్యార్థులు, అధ్యాపకులు యేమి చేసి సుఖవంతులు గావలయును?

446 సంజ్ఞాన మసి కామధరణమ్మయి తే కామధరణ మ్భూయాత్।అగ్నే ర్భస్మాస్యగ్నేః పురీషమసి చిత స్థ పరిచితఽ ఊర్ధ్వచితః శ్రయధ్వమ్ ॥46॥

ప.వి:- సంజ్ఞానమితి సమ్ + జ్ఞానమ్ అసి, కామధరణమితి కామ + ధరణమ్, మయి, తే, కామధరణమితి కామ+ధరణమ్, భూయాత్, అగ్నేః భస్మ, అసి, అగ్నేః, పురీషమ్, అసి, చితః, స్థ, పరిచిత ఇతి పరి + చితః, ఊర్ధ్వచిత ఇత్యూర్ధ్వ+చితః, శ్రయధ్వమ్ ॥46॥

పదార్థః :-(సంజ్ఞానమ్) సమ్యగ్విజ్ఞానమ్ (అసి) (కామధరణమ్) సంకల్పానామాధరణమ్ (మయి) (తే) తవ (కామధరణమ్) (భూయాత్) (అగ్నేః) పావకస్య (భస్మ) దగ్ధదోషః (అసి) (అగ్నేః) విద్యుతః (పురీషమ్) పూర్ణం బలమ్ (అసి) (చితః) సంచితాః (స్థ) భవత (పరిచితః) పరితః సర్వతః సంచేతారః (ఊర్ధ్వచితః) ఊర్ధ్వం సంచిన్వన్తః (శ్రయధ్వమ్) సేవధ్వమ్. ॥46॥

అన్వయః :- హే విద్వన్! త్వం యత్సంజ్ఞానం ప్రాప్తోఽసి. యత్ త్వమగ్నేర్భస్మాస్యగ్నేర్యత్ పురీషమాప్తోఽసి. తన్మాం ప్రాపయ. యస్య తే తవ యత్కామధరణమస్తి తత్కామధరణం మయి భూయాద్యథా యూయం విద్యాదిశుభగుణైశ్చితః పరిచితః ఊర్ధ్వచితః స్థ పురుషార్థం చాశ్రయధ్వం తథా వయమపి భవేమ. ॥46॥

భావార్థః :- జిజ్ఞాసవః సదా విదుషాం సకాశాద్విద్యాః ప్రాప్య పృచ్ఛేయుర్యావద్యుష్మాసు పదార్థవిజ్ఞానమస్తి తావత్సర్వమస్మాసు ధత్త, యావతీర్వస్తక్రియా భవన్తో జానన్తి తావతీరస్మాన్ శిక్షత యథా వయం భవదాశ్రితా భవేమ తథైవ భవన్తోఽప్యస్మాకమాశ్రయాః సన్తు.॥౪౬॥

పదార్థము :- ఓ విద్వాంసుడా! నీవు (సంజ్ఞానమ్) ఏ సంపూర్ణవిజ్ఞానమును (అసి) పొందియున్నావో, ఏ నీవు (అగ్నేః) అగ్నిచే సిద్ధమైన (భస్మ) బూడిదవలె దోషముల భస్మమొనర్చువాడవై (అసి) ఉన్నావో (అగ్నేః) విద్యుత్తుయొక్క (పురీషమ్) ఎట్టి పూర్ణబలమును పొందినవాడవై (అసి) ఉన్నావో, అట్టి విజ్ఞానమును, భస్మమును మరియు బలమును నాకొరకు ఇమ్ము (తే) నీయొక్క (కామధరణమ్) సంకల్పముల కాధారమైన అంతఃకరణము మరియు (కామధరణమ్) కామితముల కాధారమగు (మయి) నాయందు (భూయాత్) కలుగునుగాక! మీరెట్లు విద్యయున్నగు శుభగుణవములచే (చితః) ఏకత్రితమైనవారు (పరిచితః) సకలపదార్థములను సకలదిశలనుండి సమకూర్చు (ఊర్ధ్వచితః) ఉత్తమోత్తమగుణములను సంచయపరులునై పురుషార్థములను (శ్రవధ్వమ్) సేవించుచున్నారో అట్లే మేమును సేవించెదముగాక!॥౪౬॥

భావార్థము:- జిజ్ఞాసువులగు మనుష్యులు విద్వాంసులవద్ద విద్యల నభ్యసించుచు తెలియని విషయములను దెలిసికొనుచుండవలెను.''మీలో పదార్థవిద్య ఎంతగలదో, హస్తక్రియ (శిల్పకళ) ఎంతగలదో దానినంతను మాకు అభ్యసింపజేయుడు. మే మెట్లు మీకు ఆశ్రితులమైయున్నామో, మీరును మా ఆశ్రయమును పొందుడు'' అని కోరవలయును. ॥౪౬॥

46.O learned techer, thou art the embodiment of knowledge. May I obatain thy strength for the accomplishment of wishes. Thou removest my evils as the fire reduces the fuel to ashes. Thou art full of strength like the lightning. Give me that strength. O' pupils, ye are the achievers of knowledge, ye are the observers of the real spirit of religion, hence always follow religion!.

౫౬౦.అయం స ఇత్యస్య విశ్వామిత్ర ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, ఆర్షీ త్రిష్టుప్ఛన్దః,ధైవతః స్వరః.

మనుష్యైరుత్తమాచరణానుకరణం కార్యమిత్యాహ. మానవులు ఉత్తమాచరణముల ననుసరించవలయును.

౫౬౦ అయꣳ సో౭ అగ్నిర్యస్మిన్త్సోమమిన్ద్రః సుతం దధే జఠరే వావశానః।

సహస్రియం వాజమత్యం న సప్తిꣳ ససవాన్త్సన్త్స్తూయసే జాతవేదః॥౪౭॥

ప.వి:- అయమ్, సః, అగ్నిః, యస్మిన్, సోమమ్, ఇన్ద్రః, సుతమ్, దధే, జఠరే, వావశానః, సహస్రియమ్, వాజమ్, అత్యమ్, న, సప్తిమ్, ససవానితి ససు + వాన్, సన్, స్తూయసే, జాతవేద ఇతి జాత + వేదః॥౪౭॥

పదార్థః :-(అయమ్) (సః) (అగ్నిః) (యస్మిన్) (సోమమ్) సర్వౌషధ్యాదిరసమ్ (ఇన్ద్రః) సూర్యః (సుతమ్) నిష్పన్నమ్ (దధే) ధరే (జఠరే) ఉదరే. జఠరముదరమ్ భవతి జగ్ధమస్మిన్ ధ్రియతే ధీయతే వా. నిరు. ४.७. (వావశానః) భృశం కామయమానః (సహస్రియమ్) సహప్రాప్తామ్ భార్యామ్ (వాజమ్) అన్నాదికమ్ (అత్యమ్) అతితుం వ్యాప్తుం యోగ్యమ్ (న) ఇవ (సప్తిమ్) అశ్వమ్ (ససవాన్) దదత్ (సన్) (స్తూయసే) ప్రశస్యసే (జాతవేదః) ఉత్పన్నవిజ్ఞాన.॥४७॥

అన్వయః :-హే జాతవేదః! యథా ససవాన్ సన్ త్వం స్తూయసేఽయమగ్నిరిన్ద్రశ్చ యస్మిన్ సోమం దధాతి యం సుతం జఠరేఽహం దధే. సోఽహం వావశానః సన్ సహస్త్రియం దధే. త్వయా సహ వాజమత్యం న సప్తిం దధే. తాదృశస్త్వం భవ.॥४७॥

భావార్థః:-అత్రోపమావాచకలుప్తోపమాలంకారౌ. యథా విద్యుత్సూర్యౌ సర్వాన్ రసాన్ గృహీత్వా జగద్రసయతో యథా పత్యా సహ స్త్రీ స్త్రియా సహ పతిశ్చానందం భుఙ్క్తే, తథాఽహమేతద్దధే, యథా సద్గుణైర్యుక్తస్త్వం స్తూయసే తథాఽహమపి ప్రశంసితో భవేయమ్.॥४७॥

పదార్థము :-(జాతవేదః) విజ్ఞానమును ప్రాప్తించుకొనిన విద్వాంసులెట్లు (ససవాన్) దానమొనర్చుచున్నారో అట్లే నీవును (సన్) దానము నొనర్చుచు (స్తూయసే) ప్రశంసనీయుడవగుచున్నావో (అయమ్) ఈ (అగ్నిః) అగ్ని మరియు (ఇన్ద్రః) సూర్యుడు (యస్మిన్) వేనియందు (సోమమ్) సర్వౌషధరసములను ధరింపజేయుచున్నవో మరియు (సుతమ్) సిద్ధపరచబడిన ఏ పదార్థములను (జఠరే) జఠరమునందు నేను(దధే) ధారణమొనర్చుచున్నానో (సః) అట్టి నేను (వావశానః) శీఘ్రమే కామించువాడనై (సహస్రియమ్) తోడుగనుండు సపత్నిని ధారణమొనర్చుచున్నట్లు నీలోకూడ (వాజమ్) అన్నము మున్నగు పదార్థములను (అత్యమ్) వ్యాపించదగినవాని (న) వలె (సప్తిమ్) అశ్వశక్తిని (దధే) ధరించుచున్నట్లే నీవును ధరించుము.॥४७॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమునందు వాచకలుప్తోపమాలంకారము మరియు ఉపమాలంకారము గలదు. విద్యుత్తు మరియు సూర్యుడు సర్వరసములను గ్రహించి జగత్తును రసయుక్తమొనర్చునట్లు, స్వపతితో స్త్రీ ఆనందభోగముల ననుభవించునట్లు నేను సమస్తమును ధారణమొనర్చెదను. నీవు శ్రేష్ఠగుణములతో ప్రశంసా పాత్రుడవైనట్లే నేనును ప్రశంసాపాత్రుడ నగుదును గాక!॥४७॥

47.O highly cultured person, thou art worthy of praise, being charitable in nature. Lightning and sun, ripen the juices of plants for thee. I take in may belly the juice thus ripened. I full of intense desire receive my wife, as my companion. along with thee, I preserve the foodstuffs, !ike a fast horse!.

४८. అగ్నే యత్తే ఇత్యస్య విశ్వామిత్ర ఋషిః, అగ్నిర్ దేవతా, భురిగార్షీ పంక్తి శ్ఛందః, పంచమః స్వరః.

అధ్యాపకై ర్నిష్కపటత్వేన సర్వే విద్యార్థినః పాఠనీయా ఇత్యాహ.

అధ్యాపకులు నిష్కపటముగ విద్యార్థులనెల్లరను చదివించవలయును.

౨౬.౮ అగ్నే యత్తే దివి వర్చః పృథివ్యాం యదోషధీష్వప్స్వా యజత్ర।
యేనాన్తరిక్షముర్వాతతన్థ త్వేషః స భానురర్ణవో నృచక్షాః ॥౪౮॥

ప.విః- అగ్నే, యత్, తే, దివి, వర్చః, పృథివ్యామ్, యత్, ఓషధీషు, అప్స్విత్యప్ + సు, ఆ, యజత్ర, యేన, అన్తరిక్షమ్, ఉరు, ఆతతన్థేత్యా + తతన్థ, త్వేషః, సః, భానుః, అర్ణవః, నృచక్షా ఇతి నృ + చక్షాః ॥౪౮॥

పదార్థః:-(అగ్నే) విద్వన్ (యత్) యస్య (తే) తవ (దివి) ద్యోతనాత్మకే విద్యుదాదౌ (వర్చః) విజ్ఞాన ప్రకాశః (పృథివ్యామ్) భూమౌ (యత్) (ఓషధీషు) యవాదిషు (అప్సు) ప్రాణేషు జలేషు వా (ఆ) (యజత్ర) సంగంతుం యోగ్యం (యేన)(అన్తరిక్షమ్) ఆకాశమ్ (ఉరు) బహు (ఆ తతన్థ) సమన్తాత్తను హి (త్వేషః) ప్రకాశః (సః)(భానుః) ప్రభాకరః (అర్ణవః) అర్ణాంసి బహూన్యుదకాని విద్యన్తే యస్మిన్ సః. అర్ణసో లోపశ్చ (వా) అ.౫.౨.౧౦౯ ఇతి మత్వర్థే వః సలోపశ్చ (నృచక్షాః) నౄన్ చక్షతే సః.॥౪౮॥

అన్వయః :-హే యజత్రాగ్నే! యద్యస్య తే తవాఽగ్నేరివ దివి వర్చః యత్ పృథివ్యామోషధీష్వప్సు వర్చోఽస్తి యేన నృచక్షా భానురర్ణవోత్వేషః యేనాన్తరిక్షముర్వాతతన్థ తథా స త్వం తదస్మాసు ధేహి.॥౪౮॥

భావార్థః:-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. అస్మిన్ జగతి యస్య సృష్టిపదార్థవిజ్ఞానం యాదృశం స్యాత్తాదృశం సద్యోఽన్యాన్ గ్రాహయేత్. యది న గ్రాహయేత్తర్హి తన్నష్టం సదన్యైః ప్రాప్తుమశక్యం స్యాత్.॥౪౮॥

పదార్థము :- (యజత్ర) సంగతస్నేహ మొనర్చదగినవాడా (అగ్నే) విద్వాంసా! (యత్ తే) అగ్నివంటి నీయొక్క (దివి) ప్రకాశశీలమగు ఆత్మయందు (వర్చః) విజ్ఞానప్రకాశము (యత్) ఏ (పృథివ్యామ్) పృథివి (ఓషధీషు) యవలు మున్నగుఓషధులు (అప్సు) ప్రాణములు జలములందు (వర్చః) తేజము గలదో (యేన) దేనిద్వారా (నృచక్షాః) మనుష్యులకు చూపునట్టి (భానుః) సూర్యుడు (అర్ణవః) అనేక జలములను వర్షింపజేయు (త్వేషః) ప్రకాశము గలదో (యేన) ఎద్దానిచే (అన్తరిక్షమ్) ఆకాశమును (ఉరు) అధిక (ఆ తతన్థ) విస్తారయుక్తమొనర్చుచున్నావో (సః) అట్టి నీవు వానినన్నిటిని మాయందు ధరింపజేయుము.॥౪౮॥

భావార్థము :-దీనియందు వాచకలుప్తోపమాలంకార మున్నది. ఈ ప్రపంచమునందు ఎవరికెంత సృష్టి పదార్థ విజ్ఞానము కలదో వారు దానిని ఉన్నదున్నట్లు ఇతరులకు వెంటనే చెప్పవలెను. అట్లు జరుగకున్న అది నశించిపోవును. నష్టమైపోయిన విషయము ఎవ్వరికిని తెలిసికొనవీలుండదు.॥౪౮॥

48.O social learned person, the splendour of thy knowledge is found in the soul, in the earth, in plants, and in waters. Wherewith thou hast overspreadimid air's vast region. The light of the sun, that gives sight to man, is the bringer of rain.

౪౯. అగ్నేదివ ఇత్యస్య విశ్వామిత్ర ఋషిః. అగ్నిర్దేవతా, భురిగార్షీ పంక్తిశ్ఛందః, పంచమః స్వరః.
పునస్తమేవ విషయమాహ. మఱల నావిషయమే.

౪౯. అగ్నే దివో౭ అర్ణమచ్ఛా జిగాస్యచ్ఛా దేవాఀ౨॥ ఉఊచిషే ధిష్ణ్యా యే।
యా రోచనే పరస్తాత్ సూర్యస్య యాశ్చావస్తాదుపతిష్ఠన్త౭ ఆపః ॥౪౯॥

ప.వి:- అగ్నే, దివః, అర్ణమ్, అచ్ఛ, జిగాసి, అచ్ఛ, దేవాన్, ఊచిషే, ధిష్ణ్యాః, యే, యాః, రోచనే, పరస్తాత్, సూర్యస్య, యాః, చ అవస్తాత్, ఉపతిష్ఠన్త ఇత్యుప + తిష్ఠన్తే, ఆపః॥౪౯॥

పదార్థః :-(అగ్నే) విద్వన్ (దివః) ప్రకాశాత్(అర్ణమ్) విజ్ఞానమ్ (అచ్ఛ) (జిగాసి) స్తౌషి (అచ్ఛ) (దేవాన్) దివ్యగుణాన్ విదుషో విద్యార్థినో వా (ఊచిషే) వక్తి (ధిష్ణ్యాః) యే దిధిషన్తి బ్రువన్తి తే ధిషణాస్తేషు సాధవః. అత్ర ధిధాతోర్బాహులకాదౌణాదికః కనిన్ తతో యత్ (యే) (యాః) (రోచనే) ప్రకాశే (పరస్తాత్) పరాః (సూర్యస్య) (యాః) (చ) (అవస్తాత్) అధస్థాః (ఉపతిష్ఠన్తే) (ఆపః) ప్రాణా జలాని వా.॥౪౯॥

అన్వయః :-హే అగ్నే! యస్త్వం దివోర్ణం యా ఆపః సూర్యస్య రోచనే పరస్తాద్యాశ్చావస్తాదుపతిష్ఠన్తే తా అచ్ఛ జిగాసి. యే ధిష్ణ్యాః సన్తి తాన్ దేవాన్ ప్రత్యర్ణమచ్ఛోచిషే స త్వమస్మాకముపదేష్టా భవ.॥౪౯॥

భావార్థః :-యే సువిచారేణ విద్యుతః సూర్యకిరణేషూపర్యధఃస్థానాం జలానాం వాయూనాం చ బోధం యథా ప్రాప్నువన్తి తే౭న్యాన్ ప్రతి సమ్యగుపదిశన్తు.॥౪౯॥

పదార్థము :-(అగ్నే) ఓ విద్వాంసుడా! నీవే (దివః) ప్రకాశముచే (అర్ణమ్) విజ్ఞానమును (యాః) ఏ (ఆపః) ప్రాణము లేక జలములు (సూర్యస్య) సూర్యుని (రోచనే) ప్రకాశమునందు (పరస్తాత్) పైనయున్నవో (చ) మరియు (యాః) ఏ (అవస్తాత్) క్రింద (ఉపతిష్ఠన్తే) సమీపమున స్థిరములై యున్నవియో వానిని (అచ్ఛ) ఉత్తమముగ (జిగాసి) స్తుతించుచున్నావు. (యే) ఏవి (ధిష్ణ్యాః) చెప్పువారు గలరో అట్టి (దేవాన్) దివ్యగుణములు గల విద్యార్థులకు, విద్వాంసులయెడ విజ్ఞానమును (అచ్ఛ) ఉత్తమరీతిలో (ఊచిషే) చెప్పుదువు. ఐతే నీవు మాకును ఉపదేశించుము.॥౪౯॥

భావార్థము :-ఉత్తమ భావములచే విద్యుత్తు మరియు సూర్యకిరణములందు క్రిందమీద యుంతటను గల జలములు మరియు వాయువు యొక్క విజ్ఞానమును పొందువారు ఇతరులకును నిరంతర మట్టి జ్ఞానమును గలిగించవలెను. ॥౪౯॥

49.O learried person, with the light of thy knowledge, thou duly singest the praise of waters beyond the light of sun, and those that are beneath it here. Thou well preachest knowledge to the students who are expert in the art of speaking!.

౨౭.౩.పురీష్యాస ఇత్యస్య విశ్వామిత్ర ఋషిః,అగ్నిర్దేవతా,ఆర్చీ పంక్తిశ్ఛందః,పంచమః స్వరః.
మనుష్యైర్ద్వేషాదికం విహాయానన్దితవ్యమిత్యుపదిశ్యతే. మానవులు ద్వేషాదులను వదలి ఆనందింప వలయును.

౨౭.౩ పురీష్యాసో౽ అగ్నయః ప్రావణేభిః సజోషసః।
జుషన్తాం యజ్ఞమద్రుహో౽నమీవా౽ ఇషో మహీః ॥౩॥

ప.విః-పురీష్యాసః, అగ్నయః, ప్రవణేభిరితి ప్ర+వణేభిః, సజోషస ఇతి స+జోషసః, జుషన్తామ్, యజ్ఞమ్, అద్రుహః, అనమీవాః, ఇషః, మహీః॥౩॥

పదార్థః:-(పురీష్యాసః) పూర్ణాసు గుణక్రియాసు భవాః (అగ్నయః) వహ్నయ ఇవ వర్తమానా విద్వాంసః (ప్రావణేభిః) విజ్ఞానైః అత్రాన్యేషామపీతి దీర్ఘత్వమ్ (సజోషసః) సమానసేవాప్రీతయః (జుషన్తామ్) సేవన్తామ్ (యజ్ఞమ్) విద్యావిజ్ఞానదానగ్రహణాఖ్యమ్ (అద్రుహః) ద్రోహరహితాః (అనమీవాః) అరోగాః (ఇషః) ఇచ్ఛాః (మహీః) మహతీః.॥౩॥

అన్వయః:-సర్వే మనుష్యాః ప్రావణేభిః సహ వర్తమానా అనమీవా అద్రుహః సజోషసః పురీష్యాసో౽గ్నయ ఇవ సన్తో యజ్ఞం మహీరిషో జుషన్తామ్.॥౩॥

భావార్థః:-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. యథా విద్యుదవిరుద్ధా సతీ సమానసత్తయా సర్వాన్ పదార్థాన్ సేవతే తథైవ రోగద్రోహాదిదోషై రహితాః పరస్పరం ప్రీతిమన్తో భూత్వా విజ్ఞానవృద్ధికరం యజ్ఞం ప్రతత్య మహాన్తి సుఖాని సతతం భుఞ్జీరన్.॥౩॥

పదార్థము :-మానవులెల్లరును (ప్రావణేభిః) విజ్ఞానముతో గూడియున్నవారు (అనమీవాః) వ్యాధిరహితులు (అద్రుహః) ద్రోహగుణములేనివారు (సజోషసః) ఒకేవిధమగు సేవా ప్రేమలుగలవారు (పురీష్యాసః) పూర్ణగుణక్రియలందు నిపుణులు (అగ్నయః) అగ్నివంటి తేజోవంతులగు విద్వాంసులు (యజ్ఞమ్) విద్యావిజ్ఞాన, దాన గ్రహణ రూప యజ్ఞములను (మహీః) గొప్ప (ఇషః) కోరికలను (జుషన్తామ్) సేవించవలెను.॥౩॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమున వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. విద్యుత్తు అనుకూల సమానభావముచే సకలపదార్థములను సేవించుచున్నట్లు రోగద్రోహములు మున్నగు దోషములు లేనివారై, పరస్పరము ప్రీతిచే విద్వాంసులు, విజ్ఞానము నభ్యసింపజేయువారు యజ్ఞముల విస్తృతముగ నొనర్చి సుఖవంతులై యుండవలెను.॥౩॥

50.All learned persons, endowed with various sorts of knowledge, free from disease and malice, friendly towards all, shrewd in actions should spread education and entertain high aims.

౫౧. ఇదామగ్న ఇత్యస్య విశ్వామిత్ర ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, భురిగార్షీ పంక్తిశ్ఛందః, పంచమః స్వరః.

మనుష్యైర్గర్భాధానాదిసంస్కారైరపత్యాని సంస్కర్తవ్యానీత్యాహ.

మానవులు గర్భాధానాది సంస్కారములచే బాలబాలికలను సంస్కరించవలయును.

౫౧ ఇడామగ్నే పురుదంసం సనిం గోః శశ్వత్తమం హవమానాయ సాధ।

స్యాన్నః సూనుస్తనయో విజావాఽగ్నే సా తే సుమతిర్భూత్వస్మే ॥౫౧॥

ప. వి:- ఇడామ్, అగ్నే, పురుదంసమితి పురు+దంసమ్, సనిమ్, గోః, శశ్వత్తమమితి శశ్వత్ + తమమ్, హవమానాయ, సాధ, స్యాత్, నః, సూనుః, తనయః విజావేతి విజా + వా, అగ్నే, సా, తే, సుమతిరితి సు + మతిః, భూతు, అస్మేఽ ఇత్యస్మే ॥౫౧॥

పదార్థః :-(ఇడామ్) స్తోతుమర్హాం వాచమ్ (అగ్నే) విద్వన్ (పురుదంసమ్) పురూణి బహూని దంసాని కర్మాణి భవన్తి యస్మాత్ (సనిమ్) సంవిభాగమ్ (గోః) వాచః (శశ్వత్తమమ్) అతిశయితమనాదిరూపం వేద బోధమ్ (హవమానాయ) విద్యాం స్పర్ధమానాయ (సాధ) సాధ్నుహి. అత్ర వ్యత్యయేన శప్ (స్యాత్) భవేత్ (నః) అస్మాకం (సూనుః) ఉత్పన్నః (తనయః) పుత్రః (విజావా) వివిధైశ్వర్యజనకః (అగ్నే) అధ్యాపక (సా) (తే) తవ (సుమతిః) శోభనా ప్రజ్ఞా (భూతు) భవతు. అత్ర శపో లుక్. భూసువోస్తిఙీతి గుణాభావః. (అస్మే) అస్మాకమ్. ॥౫౧॥

అన్వయః :-హే అగ్నే! తే సా సుమతిరస్మే భూతు యయా తే నోస్మాకం చ యో విజావా సూనుః తనయః స్యాత్. తయా త్వం తస్మై హవమానాయేడాం గోః శశ్వత్తమం పురుదంసం సనిం సాధాగ్నే వయం చ సాధ్నుయామ. ॥౫౧॥

భావార్థః :-మాతాపితృభ్యామాచార్యేణ చ సావధానతయా గర్భాధానాదిసంస్కారరీత్యా సుసంతానా ముత్పాద్య వేదేశ్వరవిద్యాయుక్తా ధీరుత్పాద్యా. నహీదృశోఽన్యో ధర్మోఽపత్యసుఖనిధిర్వర్తత ఇతి వేదితవ్యమ్. ॥౫౧॥

పదార్థము :-(అగ్నే) విద్వాంసుడా! (తే) నీయొక్క (సా) ఆ (సుమతిః) సుందరబుద్ధి (అస్మే) మాకు (భూతు) కలుగుగాక! దేనివల్ల నీకు (నః) మరియు మాకును (విజావా) వివిధైశ్వర్యముల ఉత్పాదకుడుగ (సూనుః) ఉత్పన్నము గానున్న (తనయః) పుత్రుడు (స్యాత్) అగుగాక! ఆ బుద్ధితోనే అట్టి (హవమానాయ) విద్యాగ్రహణ మొనర్చువానికొరకు (ఇడామ్) స్తుతించదగిన వాణిని (గోః) వాణి సంబంధమగు (శశ్వత్తమమ్) మహా అనాదిరూపమగు వేదజ్ఞానమును మరియు (పురుదంసమ్) అనేక కర్మలను సిద్ధింపజేయు (సనిమ్) ఋగ్వేదాది వేదవిభాగమును (సాధ) సిద్ధిపరచుము. మరియు (అగ్నే) ఓ అధ్యాపకా! మేమును సిద్ధిపరతుముగాక! ॥౫౧॥

భావార్థము :-తల్లిదండ్రులు, ఆచార్యులు సావధానముగ గర్భాధానము మున్నగు సంస్కారముల ననుసరించి అనుకూలమగు ఉత్తమ సంతానము నుత్పన్నమొనర్చి వారికి వేదము, ఈశ్వరుడు మరియు విద్యలందు శ్రద్ధాసక్తులగునట్టి బుద్ధిని గలిగించవలెను. అపత్య సుఖములు నిండియుండు ఇతరధర్మ మెద్దియును ఇంతటిది లేదని మాతాపితరులు, ఆచార్యులు నిశ్చయించుకొనవలయును. ॥౫౧॥

O preceptor, vouchsafe thy wisdom unto us. May the son born to us, be the begetter of different sorts of supremacy. Teach him while receiving education, praiseworthy eloquence, eternal knowledge of the Vedas, and the Rigveda, the granter of success in all our actions!.

౧౨.౫౨.అయంత ఇత్యస్య విశ్వామిత్ర ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, నిచృదార్ష్యనుష్టుప్ఛన్దః, గాంధారః స్వరః.

అథ జన్యజనకానాం కర్తవ్యం కర్మాహ. మాతాపితృపుత్రాదులు పరస్పర మెట్లుండవలయును?

౧౨.౫౨ అయన్తే యోనిర్ఋత్వియో యతో జాతోఽఅరోచథాః।

తం జానన్నగ్నఽఆ రోహాథా నో వర్ధయా రయిమ్ ॥౫౨॥

ప.విః-అయమ్, తే, యోనిః, ఋత్వియః, యతః, జాతః, అరోచథాః, తమ్, జానన్,

అగ్నే, ఆ, రోహ, అథ, నః, వర్ధయ, రయిమ్॥౫౨॥

పదార్థః :-(అయమ్) (తే) తవ (యోనిః) దుఃఖవియోజకః సుఖసంయోజకో వ్యవహారః (ఋత్వియః) ఋతుసమయోఽస్య ప్రాప్తః. అత్ర ఛన్దసి ఘసితి ఘస్ ప్రత్యయః (యతః) యస్మాత్ (జాతః) ప్రాదుర్భూతః సన్ (అరోచథాః) ప్రదీప్యేథాః (తమ్) (జానన్) (అగ్నే) అగ్నిరివ స్వచ్ఛాత్మన్ (ఆ) (రోహ) ఆరూఢో భవ (అథ) అనన్తరమ్. అత్ర నిపాతస్య చేతి సంహితాయాం దీర్ఘః (నః) అస్మభ్యమ్ (వర్ధయ) అత్రాన్యేషామపీతి సంహితాయాం దీర్ఘత్వమ్ రయిమ్ ప్రశస్తాం శ్రియమ్. ॥౫౨॥

అన్వయః :-హే అగ్నే! త్వం యస్తే తవ ఋత్వియోఽయం యోనిరస్తి యతో జాతస్త్వమరోచథాః. తం జానన్ త్వమారోహాథ, నో రయిం వర్ధయ. ॥౫౨॥

భావార్థః :-హే మాతాపితాచార్యాః! యూయం పుత్రాన్ పుత్రీశ్చ ధర్మ్యేణ బ్రహ్మచర్యేణ సేవితేన సద్విద్యా జనయిత్వోపదిశత. హే సన్తానాః! యూయం సద్విద్యయా సదాచారేణాస్మాన్ సుసేవయా ధనేన చ సతతం సుఖయతేతి. ॥౫౨॥

పదార్థము :-(అగ్నే) అగ్నివంటి శుద్ధ అంతఃకరణముగల విద్వాంసుడా! (తే) నీయొక్క (ఋత్వియః) ఋతుకాలమునందు లభించినట్టి (అయమ్) ఏ ప్రత్యక్షమైన (యోనిః) దుఃఖనాశక, సుఖకారక వ్యవహారము గలదో (యతః) ఎద్దానిచే (జాతః) పుట్టిన నీవు (అరోచథాః) ప్రకాశితమగుదువో (తమ్) దానిని (జానన్) నీవు తెలిసికొనుచు (ఆరోహ) శుభగుణములలో ఆరూఢుడవు కమ్ము (అథ) ఆ పిదప (నః) మాకొరకు (రయిమ్) ప్రశంసిత ధనములను (వర్ధయ) వృద్ధిపరచుము. ॥౫౨॥

భావార్థము :-మాతా, పితా, ఆచార్యులారా! మీరు మీసంతానము (పుత్రీపుత్రు)లకు ధర్మానుకూలముగ సేవించబడిన బ్రహ్మచర్యముద్వారా శ్రేష్ఠవిద్యలను ప్రసిద్ధముగ ఉపదేశించుడు. ''ఓ సంతానమా! మీరు సత్యవిద్యల మరియు సదాచారములతోగూడ మమ్ము ఉత్తమసేవాధనములచే నిరంతరము సుఖయుక్తులనుగ నొనర్చుడు'' అని యుపదేశించుడు. ॥౫౨॥

52.O fire-like pure soul this is thine ordered birth, the giver of happiness and remover of misery, whence sprung to life, thou shinest forth. Knowing this do noble deeds, and cause our riches increase!.

౫౩. చిదసీత్యస్య విశ్వామిత్ర ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, స్వరాడనుష్టుప్ఛన్దః, గాంధారః స్వరః.

కన్యాభిః కిం కృత్వా కిం కార్యమిత్యాహ? కన్యలేమేమి యొనర్చుచు ఏమి ఆచరించ వలయును?

౫౩. చిదసి తయా దేవతయాఽఙ్గిరస్వద్ ధ్రువా సీద।

పరిచిదసి తయా దేవతయాఙ్గిరస్వద్ ధ్రువా సీద ॥౫౩॥

ప.వి:-చిత్, అసి, తయా, దేవతయా, అఙ్గిరస్వత్, ధ్రువా, సీద, పరిచిదితి పరి + చిత్, అసి, తయా, దేవతయా అఙ్గిరస్వత్, ధ్రువా, సీద ॥౫౩॥

పదార్థః :-(చిత్) సంజ్ఞప్తా (అసి) (తయా) (దేవతయా) దివ్యగుణప్రాపికయా (అఙ్గిరస్వత్) ప్రాణవత్ (ధ్రువా) నిశ్చలా (సీద) భవ (పరిచిత్) విద్యాపరిచయం ప్రాప్తా (అసి) (తయా)

ధర్మానుష్ఠానయుక్తయా క్రియయా (దేవతయా) దివ్యసుఖప్రదయా (అఙ్గిరస్వత్) హిరణ్యగర్భవత్ (ధ్రువా) నిష్కమ్పా (సీద) అవతిష్ఠస్వ. ॥53॥

అన్వయః :-హే కన్యే! యా చిదసి సా త్వం తయా దేవతయా సహాఙ్గిరస్వద్ ధ్రువా సీద. హే బ్రహ్మచారిణి! యా త్వం పరిచిదసి సా తయా దేవతయా సహాఙ్గిరస్వద్ ధ్రువా సీద. ॥53॥

భావార్థః :-సర్వైర్మాతాపిత్రాదిభిరధ్యాపికాభిర్విదుషీభిశ్చ కన్యాః సంబోధనీయాః:- భో కన్యాః! యూయం యది పూర్ణేనాఖణ్డితేన బ్రహ్మచర్యేణాఖిలా విద్యాః సుశిక్షాః ప్రాప్య యువతయో భూత్వా స్వసదృశైర్వరైః స్వయంవరవివాహం కృత్వా గృహాశ్రమం కుర్యాత, తర్హి సర్వాణి సుఖాని లభేధ్వం సుసన్తానాశ్చ జాయేరన్. ॥53॥

పదార్థము :-ఓ కన్యామణీ! ఏ నీవు (చిత్) జ్ఞాపకమొనర్చుదానవై (అసి) ఉన్నావో (తయా) అట్టి (దేవతయా) దివ్యగుణముల ప్రాప్తింపజేయు విదుషీమణియగు స్త్రీతోగూడ (అఙ్గిరస్వత్) ప్రాణములవంటి (ధ్రువా) నిశ్చలవంతురాలవు (సీద) అగుము. ఓ బ్రహ్మచారిణీ! ఏ నీవు (పరిచిత్) అనేక విధములగు విద్యలను ప్రాప్తించుకొనినదానవై (అసి) ఉన్నావో (తయా) ఆ (దేవతయా) ధర్మనిష్ఠతోగూడిన దివ్యసుఖములనిచ్చు క్రియతో (అఙ్గిరస్వత్) ఈశ్వరునివలె (ధ్రువా) స్థిరముగ (సీద) స్థిరముగా ఉండుము. ॥53॥

భావార్థము :-మాతాపితరులు, అధ్యాపకురాండ్రు, విద్వాంసులునగు విదుషీమణులైన కన్యలను సకలవిధముగ విద్వాంసురాండ్రుగ నొనర్చవలయును. ఓ కన్యలారా! మీరు పూర్ణ అఖండిత బ్రహ్మచర్యముతో సంపూర్ణవిద్యలు, చక్కని శిక్షణలను పొంది యువతీమణులై మీకు సమానులగు వరులతో స్వయంవర వివాహముజేసికొని గృహస్థాశ్రమమును సేవించుడు. అప్పుడే మీరు సకలసుఖములను పొంది ఉత్తమ సంతానము బడయగలరు. ॥53॥

53.O girl, thou art the imparter of knowledge; with vedic lore remain steady like breaths. O celibate girl, thou art the master of different sciences, with thy religious life, remain steady like God!.

౫౪. లోకం పృణేత్యస్య విశ్వామిత్ర ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, విరాడనుష్టుప్ఛన్దః, గాంధారః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయమాహ. మరలనపై విషయమే.

౫౪ లోకం పృణ ఛిద్రం పృణాథో సీద ధ్రువా త్వమ్।

ఇన్ద్రాగ్నీ త్వా బృహస్పతిరస్మిన్ యోనావసీషదన్ ॥54॥

ప.వి:-లోకమ్, పృణ, ఛిద్రమ్, పృణ, అథో౽ ఇత్యథో, సీద, ధ్రువా, త్వమ్, ఇన్ద్రాగ్నీ౽ ఇతీన్ద్రాగ్నీ, త్వా బృహస్పతిః, అస్మిన్, యోనౌ, అసీషదన్, అసీషదన్నిత్యసీసదన్ ।౫౪॥

పదార్థః:-(లోకమ్) సంప్రేక్షితవ్యమ్ (పృణ) తర్పయ (ఛిద్రమ్) ఛినత్తి యత్తత్ (పృణ) పిపూర్ధి (అథో) (సీద) (ధ్రువా) దృఢనిశ్చయా (త్వమ్) (ఇన్ద్రాగ్నీ) మాతాపితరౌ (త్వా) త్వామ్ (బృహస్పతిః) బృహత్యా వేదవాచః పాలికాధ్యాపికా (అస్మిన్) విద్యాబోధే (యోనౌ) బన్ధచ్ఛేదకే మోక్షప్రాపకే (అసీషదన్) ప్రాపయన్తు.।౫౪॥

అన్వయః:-హే కన్యే! యాం త్వా యోనావస్మిన్నిన్ద్రాగ్నీ బృహస్పతిశ్చాసీషదన్ తస్మిన్ త్వం ధ్రువా సీదాథో ఛిద్రం పృణ లోకం పృణ.।౫౪॥

భావార్థః:-మాతాపిత్రాచార్య్యైరీదృశీ ధర్మ్యా విద్యాశిక్షా క్రియేత యాం స్వీకృత్య సర్వాః కన్యా నిశ్చిన్తా భూత్వా సర్వాణి దుర్వ్యసనాని త్యక్త్వా సమావర్తనానన్తరం స్వయంవరవివాహం కృత్వా సుపురుషార్థేనా నన్దయేయుః. ।౫౪॥

పదార్థము :-ఓ కన్యారత్నమా! ఏ (త్వా) నీకు (యోనౌ) బంధనములను దొలగించి మోక్షప్రాప్తిని గలిగించుటకు హేతువగు (అస్మిన్) ఈ విద్యాబోధయందు (ఇన్ద్రాగ్నీ) తల్లిదండ్రులు (బృహస్పతిః) గొప్పగొప్ప వేదవాణులను రక్షించు అధ్యాపిక స్త్రీలు (అసీషదన్) ప్రాప్తింపజేయుదురో, అందు (త్వమ్) నీవు (ధ్రువా) దృఢనిశ్చయముతో (సీద) స్థిరమైయుండుము (అథో) ఆపిదప (ఛిద్రమ్) లోటును (పృణ) పూర్ణమొనర్చుము. మరియు (లోకమ్) చూడదగిన ప్రాణులను (పృణ) తృప్తిపరచుము. ।౫౪॥

భావార్థము :- తల్లిదండ్రులు, ఆచార్యులు, కన్యలకు ధర్మయుక్తములగు విద్యాశిక్షణలను గడుపవలయును. అట్టి విద్యలను గ్రహించిన కన్యలు చింతలను వదలి, దుర్వ్యసనములను త్యజించి సమావర్తన సంస్కారమైన పిదప స్వయంవర వివాహమాడి పురుషార్థముచే ఆనందముగ నుండవలయును.।౫౪॥

O girl, thy father, motehr, and teachress who know the vedas, impart thee knowledge for the emancipation of thy soul. Preserve that knowledge with iron determination. Henceforth fill up all thy weaknesses, and please the people with thy knowledge!.

౫౫.తా అస్యేత్యస్య ప్రియమేధా ఋషిః, ఆపో దేవతాః, విరాడనుష్టుప్ఛన్దః, గాంధారః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయమాహ. మరల వదే విషయము.

౫౫.తా౽ అస్య సూదదోహసః సోమꣳ శ్రీణన్తి పృశ్నయః।
జన్మన్దేవానాం విశస్త్రిష్వా రోచనే దివః।౫౫॥

ప.వి:-తాః, అస్య, సూదదోహస ఇతి సూద + దోహసః, సోమమ్, శ్రీణన్తి, పృశ్నయః, జన్మన్, దేవానామ్, విశః, త్రిషు, ఆ, రోచనే, దివః॥౫౫॥

పదార్థః :-(తాః) బ్రహ్మచారిణీః, (అస్య) గృహాశ్రమస్య (సూదదోహసః) సూదాః సుష్ఠు పాచకా దోహసో గవాదిదోగ్ధారశ్చ యాసాం తాః (సోమమ్) సోమరసాన్వితం పాకమ్ (శ్రీణన్తి) పరిపక్వం కుర్వన్తి (పృశ్నయః) సుస్పర్శాస్తన్వఙ్గ్యః. అత్ర స్పృశధాతోర్నిః ప్రత్యయః స లోపశ్చ (జన్మన్) జన్మని ప్రాదుర్భావే (దేవానామ్) దివ్యానాం విదుషాం పతీనామ్ (విశః) ప్రజాః (త్రిషు) భూతభవిష్యద్వర్తమానేషు కాలావయవేషు (ఆ) (రోచనే) రుచికరే వ్యవహారే (దివః) దివ్యస్య.॥౫౫॥

అన్వయః :-యా దేవానాం సూదదోహసః పృశ్నయః పత్న్యో జన్మన్ ద్వితీయే విద్యాజన్మని విదుష్యో భూత్వా దివోస్య సోమం శ్రీణన్తి తా ఆరోచనే త్రిషు సుఖదా భవన్తి విశశ్చ ప్రాప్నువన్తి.॥౫౫॥

భావార్థః :-యదా సుశిక్షితానాం విదుషాం యూనాం స్వసదృశా రూపగుణసమ్పన్నాః స్త్రియో భవేయు స్తదా గృహాశ్రమే సర్వదా సుఖం సుసన్తానాశ్చ జాయేరన్. నహ్యేవం వినా వర్తమానేఽభ్యుదయో మరణానంతరం నిఃశ్రేయసం చ ప్రాప్తుం శక్యమ్.॥౫౫॥

పదార్థము :-(దేవానామ్) దివ్యవిద్వాంసులగు పతులకు (సూదదోహసః) చక్కనివంటవారిని మరియు గోవులు మున్నగువానిని పితుకగల సేవకులు గలవారు (పృశ్నయః) కోమలశరీరము సూక్ష్మాంగములతో గూడిన స్త్రీ ఇతర (జన్మన్) విద్యారూప జన్మయందు విదుషీమణియై (దివః) దివ్యమగు (అస్య) ఈ గృహాశ్రమమున (సోమమ్) ఉత్తమ ఓషధుల రసములతో గూడిన భోజనములను (శ్రీణన్తి) పక్వమొనర్చును. (తాః) ఆ బ్రహ్మచారిణులు (ఆరోచనే) మంచి రుచికారకములగు వ్యవహారములందు(త్రిషు) భూతభవిష్యద్వర్తమానము లను మూడు కాల విభాగములందును సుఖము నొసగువా రగుదురు. (విశః) ఉత్తమ సంతానములను కూడ పొందగలుగుదురు.॥౫౫॥

భావార్థము :-ఉత్తమ విద్యలను పొందిన యువవిద్వాంసులకు తనవంటి రూప గుణములతో గూడిన విద్వాంసురాండ్రగు యువతీరత్నములు లభించినట్లైన గృహాశ్రమమందు సర్వదా సుఖము లభించును. మరియు నట్టి వారికి ఉత్తమ సంతానము గలుగును. ఇట్లు జరుగకున్న ఈప్రాపంచిక సుఖములు, ఆ తరువాత మోక్షసుఖములు ఎప్పుడును ప్రాప్తించజాలవు.॥౫౫॥

55.The wives of learned persons, with beautiful bodies and tender limbs, having good cooks and servants to milch the cows, being reborn with knowledge, cook well prepared diet, in this beautiful domestic life. They observing the laws of Brahmcharya, give happiness to their husbands in past, present and future, in all pleasant domestic tasks and give birth to good offspring.

౫౬. ఇన్ద్రం విశ్వా ఇత్యస్య మధుచ్ఛన్దా ఋషిః, ఇంద్రో దేవతా, నిచృదనుష్టుప్ ఛన్దః, గాంధారః, స్వరః.
కుమారకుమారీభిరిత్థం కర్తవ్యమిత్యాహ. కుమార కుమార్తె లిటు లొనరించ వలెను.

౫౬ ఇన్ద్రం విశ్వా᳚ అవీవృధన్త్సముద్రవ్యచసం గిరః।
రథీతమꣳ రథీనాం వాజానాꣳ సత్పతిం పతిమ్ ॥౫౬॥

ప.వి:-ఇన్ద్రమ్, విశ్వాః, అవీవృధన్, సముద్రవ్యచసమితి సముద్ర + వ్యచసమ్, గిరః, రథీతమమ్ రథితమమితి రథి + తమమ్, రథీనామ్, రథినామితి రథినామ్, వాజానామ్, సత్పతిమితి సత్ + పతిమ్, పతిమ్ ॥౫౬॥

పదార్థః :-(ఇన్ద్రమ్) పరమైశ్వర్యమ్ (విశ్వాః) అఖిలాః (అవీవృధన్) వర్ధయేయుః (సముద్రవ్యచసమ్) సముద్రస్య వ్యచసో వ్యాప్తయ ఇవ యస్మింస్తమ్ (గిరః) వేదవిద్యాసంస్కృతావాచః (రథీతమమ్) అతిశయేన ప్రశస్తరథయుక్తమ్ (రథీనామ్) ప్రశస్తానాం వీరాణామ్. అత్ర ఛన్దసీవనిపావితీకారః (వాజానామ్) సంగ్రామాణాం మధ్యే (సత్పతిమ్) సత ఈశ్వరస్య వేదస్య ధర్మస్య జనస్య వా పాలకమ్ (పతిమ్) అఖిలైశ్వర్యం స్వామినమ్.॥౫౬॥

అన్వయః :-హే స్త్రీపురుషాః! యూయం యథా విశ్వా గిరః సముద్రవ్యచసం వాజానాం రథీనాం మధ్యే రథీతమం సత్పతిం పతిమవీవృధంస్తథా సర్వాన్వర్ధయత.॥౫౬॥

భావార్థః :-యే కుమారా యాశ్చ కుమార్యో దీర్ఘేణ బ్రహ్మచర్యేణ సాంగోపాఙ్గాన్ వేదానధీత్య స్వప్రసన్నతయా స్వయంవరం వివాహం కృత్వైశ్వర్యాయ ప్రయతేరన్. ధర్మేణ వ్యవహారేణావ్యభిచారతయా సుసన్తానానుత్పాద్య పరోపకారే ప్రవర్తేరంస్త ఇహాముత్ర సుఖమశ్నువీరన్ న చేతరే ఽవిద్వాంసః.॥౫౬॥

పదార్థము :-ఓ స్త్రీపురుషులారా! ఎట్లు (విశ్వాః) సమస్త (గిరః) వేదవిద్యచే సంస్కరింపబడిన వాణులు (సముద్రవ్యచసమ్) సముద్రమువలె విశాలముగ వ్యాప్తమైయున్న (వాజానామ్) సంగ్రామములందు (రథీనామ్) ప్రశంసనీయ రథములుగల వీరులందు (రథీతమమ్) అతిప్రశంసించబడిన రథములు, (సత్పతిమ్) ఈశ్వరుడు, వేదము, సత్యము, ధర్మము మరియు శ్రేష్ఠజన రక్షకుడు (పతిమ్) సకలైశ్వర్యముల స్వామివి (అవీవృధన్) పెంపొందించుడు. మరియు (ఇన్ద్రమ్) సకలైశ్వర్యములను వృద్ధిపరచుచు సమస్త ప్రాణులను పెంపొందింపజేయుడు. ॥౫౬॥

భావార్థము:- కుమార కుమారీమణులు దీర్ఘబ్రహ్మచర్యమును సేవించి వేదవేదాంగములను సాంగోపాంగముగ చదివి తమప్రసన్నతా పూర్వకముగ స్వయంవర వివాహమాడి ఐశ్వర్యములకై ప్రయత్నించవలెను. ధర్మయుక్త వ్యవహారములచే వ్యభిచారములను దరిజేరనీయక ఉత్తమ సంతానము నుత్పన్నపరచి పరోపకారపరాయణులై యుండవలయును. అట్టివారే ఇహపరసౌఖ్యముల ననుభవించగలరు. ఇందుకు వ్యతిరిక్తముగ ప్రవర్తించువారికి ఆనందసుఖములు లభించజాలవు. ॥౫౬॥

56.O men and women, just as all vedic sacred speech, deep like the sea, protector of the vedas and noble souls, master of supremacy, magnifies on battlefields, the best amongst the warriors, and adds to his glory, so shouldst ye magnify all!.

౫౪౦.సమితమిత్యస్య మధుచ్ఛన్దా ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, భురిగుష్ణిక్ ఛన్దః, ఋషభః స్వరః.

అథ వివాహం కృత్వా కథం వర్తితవ్యమిత్యాహ. వివాహమాడి ఎటుల ప్రవర్తింప వలెను?

౫౪౦ సమితస్సంకల్పేథాꣳ సంప్రియౌ రోచిష్ణూ సుమనస్యమానౌ।

ఇషమూర్జమభి సంవసానౌ॥౫౭॥

ప.వి:-సమ్, ఇతమ్, సమ్, కల్పేథామ్, సంప్రియావితి సమ్ + ప్రియౌ, రోచిష్ణూ ఇతి రోచిష్ణూ, సుమనస్య మానావితి సు + మనస్యమానౌ, ఇషమ్, ఊర్జమ్, అభి, సంవసానావితి సమ్ + వసానౌ ॥౫౭॥

పదార్థః:-(సమ్) ఏకీభావమ్ (ఇతమ్) ప్రాప్నుతమ్ (సమ్) సమానాభిప్రాయే (కల్పేథామ్) సమర్థయతామ్ (సంప్రియౌ) పరస్పరం సమ్యక్ప్రీతియుక్తౌ (రోచిష్ణూ) విషయాసక్తివిరహత్వేన దేదీప్యమానౌ (సుమనస్యమానౌ) సుమనసౌ సఖాయౌ విద్వాంసావివాచరన్తౌ (ఇషమ్) ఇచ్ఛామ్ (ఊర్జమ్) పరాక్రమమ్ అభి (సంవసానౌ) సమ్యక్ సువస్త్రాలంకారేణాచ్ఛాదితౌ. ॥౫౭॥

అన్వయః:-హే వివాహితౌ స్త్రీ పురుషౌ! యువాం సంప్రియౌ రోచిష్ణూ సుమనస్యమానౌ సంవసానౌ సన్తావిషం సమితమూర్జమభి సంకల్పేథామ్. ॥౫౭॥

భావార్థః :-యది స్త్రీపురుషౌ సర్వథా విరోధం విహాయాన్యోన్యస్య ప్రియాచరణే రతౌ విద్యావిచారయుక్తౌ సువస్త్రాలంకృతౌ భూత్వా ప్రయతేతాం తదా గృహే కల్యాణమారోగ్యం వర్ధేతామ్ యది చ విద్వేషిణౌ భవేతాం తదా దుఃఖసాగరే సంమగ్నౌ భవేతామ్. ॥౫౭॥

పదార్థము :- వివాహిత స్త్రీపురుషులారా! మీరు (సంప్రియౌ) పరస్పరప్రేమగలవారు (రోచిష్ణూ) విషయాసక్తికి దూరముగనుండి ప్రకాశమానులు (సుమనస్యమానౌ) మిత్రులగు విద్వాంసులవలె నుండువారు (సంవసానౌ) సుందర వస్త్రాభూషణములతో గూడినవారై (ఇషమ్) కోరికలను (సమితమ్) సముచ్చయముగ పొందుడు. మరియు (ఊర్జమ్) పరాక్రమమును (అభి) సన్ముఖమునే (సంకల్పేథామ్) ఏకాభిప్రాయముగ సమర్పించుడు.॥౫౭॥

భావార్థము :- స్త్రీపురుషులు సదా వైరద్వేషములను వదలి పరస్పరము ప్రేమతత్పరులై యుండవలెను. విద్యాసమాలోచనలచే, సుందర వస్త్రాభూషణముల ధారణచే పురుషార్థపరులై ప్రయత్నము లొనర్చినచో గృహమునందు కల్యాణము, ఆరోగ్యములు పెంపొందును. ఇట్లుగాక పరస్పరము విరోధులై యుండినచో అవశ్యముగ దుఃఖసాగరమున మునిగెదరు.॥౫౭॥

57.O husband and wife, be dear to each other, shun sensuality, be one-minded, dress nicely. Attain together to your goal, and use your vigour for a common cause!.

౫౮౧.సంవామిత్యస్య మధుచ్ఛన్దా ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, భురిగుపరిష్టాద్ బృహతీ ఛన్దః, మధ్యమః స్వరః.

అధ్యాపకోపదేశకా యావత్సామర్థ్యం తావద్ వేదాధ్యయనోపదేశౌ కుర్యు రిత్యాహ.

అధ్యాపకోపదేశకులు శక్తికొలది వేదములను చదివింపుము, ఉపదేశింపవలెను.

౫౮౧ సం వాం మనాꣳసి సం వ్రతా సము చిత్తాన్యాకరమ్। అగ్నే పురీష్యాధిపా

భవ త్వం నః ఇషమూర్జం యజమానాయ ధేహి ॥౫౮॥

ప.వి:- సమ్, వామ్, మనాꣳసి, సమ్, వ్రతా, సమ్, ఉ ఇత్యూం, చిత్తాని, ఆ, అకరమ్, అగ్నే, పురీష్య, అధిపా ఇత్యధి + పాః, భవ, త్వమ్, నః, ఇషమ్ ఊర్జమ్, యజమానాయ, ధేహి ॥౫౮॥

పదార్థః :-(సమ్) ఏకస్మిన్ ధర్మే (వామ్) యువయోః (మనాంసి) సంకల్పవికల్పాద్యా అంతఃకరణ వృత్తయః (సమ్) (వ్రతా) సత్యభాషణాదీని (సమ్) (ఉ) సముచ్చయే (చిత్తాని) సంజ్ఞప్తాని ధర్మ్యాణి కర్మాణి (ఆ) సమన్తాత్ (అకరమ్) కుర్యామ్ (అగ్నే) ఉపదేశకాచార్య (పురీష్య) పురీషేషు పాలకేషు వ్యవహారేషు భవస్తత్సంబుద్ధౌ (అధిపాః) అధికః పాలకః (భవ) (త్వమ్) (నః) అస్మాకమ్ (ఇషమ్) అన్నాదికమ్ (ఊర్జమ్) శరీరాత్మబలమ్ (యజమానాయ) ధర్మేణ సంగంతుం శీలాయ (ధేహి).॥౫౮॥

అన్వయః :- హే స్త్రీపురుషౌ! యథాఽహమాచార్యో వాం సంమనాంసి సంవ్రతా సంచిత్తాన్యాకరం తథా యువాం మమ ప్రియమాచరేతమ్, హే పురీష్యాగ్నే! త్వం నోఽధిపా భవ యజమానాయేషమూర్జం చ దేహి. ।।౫౮।।

భావార్థః :- ఉపదేశకా యావచ్ఛక్యంతావత్ సర్వేషామైకధర్మ్యమైకకర్మ్యమేకనిష్ఠం తుల్యసుఖదుఃఖే యథా స్యాత్తథా శిక్షయేయుః. సర్వే స్త్రీపురుషా ఆప్తవిద్వాంసమేవోపదేష్టారమధ్యాపకం సేవేరన్ స చైతేషా మైశ్వర్యపరాక్రమవృద్ధిం కుర్యాత్. నైకధర్మాదిభిర్వినాఽఽత్మసు సౌహార్దం జాయతే. నైతేన వినా సతతం సుఖం చ. ।।౫౮।।

పదార్థము :- ఓ స్త్రీపురుషులారా! ఆచార్యుడనగు నే నెట్లు (వామ్) మీ యిరువురి (సంమనాంసి) ఒకేధర్మమందు సంకల్ప వికల్పములు మున్నగు అంతఃకరణ వృత్తులను (సంవ్రతా) సత్యభాషణాదులు (ఉ) మరియు (సమ్, చిత్తాని) చక్కగా నెరిగిన కర్మలందు (ఆ) శ్రేష్ఠముగ (అకరమ్) ఒనర్చునట్లు మీరిరువురును నాకోరికప్రకారముగ నడుచుకొనుడు (పురీష్య) రక్షాయోగ్య వ్యవహారములందుండువాడా! (అగ్నే) ఉపదేశకా! ఆచార్యా, రాజా! (త్వమ్) నీవు (నః) మమ్ము (అధిపాః) ఉత్తమముగ రక్షించువాడవు (భవ) కమ్ము (యజమానాయ) ధర్మయుక్త సత్సంగ స్వభావశీలురగు స్త్రీపురుషులకై (ఇషమ్) అన్నాదులగు ఉత్తమ పదార్థములను మరియు (ఊర్జమ్) శారీరక, ఆత్మిక బలములను (దేహి) ధారణమొనర్చుము. ।।౫౮।।

భావార్థము :- ఉపదేశకులు సాధ్యమైనంతవరకు మానవులెల్లరును ఒకే విధమగు ధర్మకర్మచిత్తవృత్తులు, సమాన సుఖదుఃఖములు గల్గియుండునట్లు ప్రయత్నించవలెను. స్త్రీపురుషులెల్లరును ఆప్తవిద్వాంసునే ఉపదేశకుడుగను, అధ్యాపకుడుగను స్వీకరించి సేవించవలయును. ఉపదేశకులగు ఆచార్యులు వీరి ఐశ్వర్యములను, పరాక్రమములను వృద్ధిపరచవలెను. మానవులందరకు ఒకేవిధమగు ధర్మము మున్నగునవి లేనిదే ఆత్మలందు మిత్రత్వము గలుగదు. మైత్రిలేనిదే సదా సుఖములు గలుగజాలవు. ।।౫౮।।

58. **Together have I brought your minds, your vows, and your thoughts. O teacher, our protector, be thou our guardian; give food, physical and spiritual strength to the sacrificer.**

౫౮౨. అగ్నే త్వమిత్యస్య మధుచ్ఛన్దా ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, భురిగుష్ణిక్ ఛన్దః, ఋషభః స్వరః.

కేఽధ్యాపనోపదేశాయ నియోజనీయా ఇత్యాహ.

చదివించుటకు, ఉపదేశించుట కెవరిని నియుక్తపరచవలెను?

౫౮౨ అగ్నే త్వం పురీష్యో రయిమాన్ పుష్టిమాఀ౨॥ అసి శివాః కృత్వా

దిశః సర్వాః స్వం యోనిమిహాసదః ।।౫౯।।

ప.వి:-అగ్నే, తమ్, పురీష్యః, రయిమానితి రయి + మాన్, పుష్టిమానితి పుష్టి + మాన్ అసి, శివాః, కృత్వా, దిశః, సర్వాః, స్వమ్, యోనిమ్, ఇహ, ఆ, అసదః ॥౫౯॥

పదార్థః:-(అగ్నే) ఉపదేశక విద్వన్! (త్వమ్) (పురీష్యః) ఏకమత్యపాలనేషు భవః (రయిమాన్) విద్యావిజ్ఞానధనయుక్తః (పుష్టిమాన్) ప్రశస్తశరీరాత్మబలసహితః (అసి)(శివాః) కల్యాణోపదేశయుక్తాః (కృత్వా) (దిశః) ఉపదేష్టవ్యాః ప్రజాః (సర్వాః) సమగ్రాః (స్వమ్) స్వకీయమ్ (యోనిమ్) సుఖసాధకం దుఃఖవిచ్ఛేదకముపదేశమ్ (ఇహ) అస్మిన్ సంసారే (ఆ) (అసదః) ఆస్వ.॥౫౯॥

అన్వయః:-హే అగ్నే! యతస్త్వమిహ పురీష్యో రయిమాన్ పుష్టిమానసి తస్మాత్సర్వా దిశః శివాః కృత్వా స్వం యోనిమాసదః.॥౫౯॥

భావార్థః:-రాజప్రజాజనైర్యేఽత్ర జితేన్ద్రియా ధార్మికాః పరోపకారప్రియా విద్వాంసో భవేయుస్తే ప్రజాసు ధర్మోపదేశాయ నియోజనీయాః. ఉపదేశకాశ్చ ప్రయత్నేన సర్వాన్ శిక్షయైకధర్మయుక్తాన్ సతతమవిరోధినః సుఖినః సంపాదయేయుః.॥౫౯॥

పదార్థము :-ఓ ఉపదేశకుడవగు విద్వాంసుడా! ఎద్దానిచే (త్వమ్) నీవు (ఇహ) ఈ ప్రపంచమున (పురీష్యః) ఏకమతమును పాలించుటయందు తత్పరుడవు (రయిమాన్) విద్యా, విజ్ఞాన, ధనములతో గూడినవాడవు మరియు (పుష్టిమాన్) ప్రశంసనీయమగు శారీరక, ఆత్మిక బలములతో గూడి (అసి) ఉన్నావు. కావున (సర్వాః) సకల (దిశః) ఉపదేశించదగిన ప్రజలను (శివాః) కల్యాణప్రదమగు ఉపదేశముచే గూడినవారుగ (కృత్వా) ఒనర్చి (స్వమ్) స్వంతమైన (యోనిమ్) సుఖదాయక, దుఃఖనాశక ఉపదేశగ్రహమును (ఆసదః) పొందుము.॥౫౯॥

భావార్థము :-ప్రజలకు ధర్మోపదేశము నొనర్చుటకొరకు జితేంద్రియుడు, ధర్మాత్ముడు, పరోపకారమునందు ప్రీతిగలిగియున్నట్టి విద్వాంసునిమాత్రమే రాజు మరియు ప్రజలు నియుక్తపరచవలెను. ఉపదేశకులు ప్రయత్న పూర్వకముగ సర్వప్రజలకు ఉత్తమ శిక్షను గరపి ఒకే ధర్మమునందుండి విరోధరహితులై నిరంతరము సుఖవంతులై యుండునట్లుజేయుట వారి ముఖ్యవిధియై యున్నది.॥౫౯॥

59.O learned preacher, in this world, thou art the follower of one principle, wealthy, physically and spiritually strong. Having made all the people blest, stick to thy duty of preaching; thou giver of happiness, and the dispeller of miseries!.

౫౨౩. భవతన్న ఇత్యస్య మధుచ్ఛన్దా ఋషిః, దమ్పతీ దేవతా, ఆర్షీ పంక్తిశ్ఛన్దః, పఞ్చమః స్వరః.

పునః సర్వైర్విద్యాప్రదానాయాప్తౌ విద్వాంసౌ ప్రార్థనీయా ఇత్యాహ.

విద్యలను గఱపుటకై ఆప్తవిద్వాంసులను అందరు ప్రార్థించ వలయును.

౫౬౩ భవతన్నః సమనసౌ సచేతసావరేపసౌ। మా యజ్ఞꣳ
హిꣳసిష్టం మా యజ్ఞపతిం జాతవేదసౌ శివౌ భవతమద్య నః॥౬౦॥

ప. విః- భవతమ్, నః, సమనసావితి స+మనసౌ, సచేతసావితి స+చేతసౌ, అరేపసౌ, మా, యజ్ఞమ్ హిꣳసిష్టమ్, మా, యజ్ఞపతిమితి యజ్ఞ+పతిమ్, జాతవేదసావితి జాత+వేదసౌ, శివౌ, భవతమ్, అద్య, నః॥౬౦॥

పదార్థః :-(భవతమ్) (నః) అస్మభ్యమ్ (సమనసౌ) సమానవిచారౌ (సచేతసౌ) సమానసంజ్ఞానౌ (అరేపసౌ) అనపరాధినౌ (మా) (యజ్ఞమ్) సంగంతవ్యం ధర్మమ్ (హింసిష్టమ్) హింస్యాతమ్ (మా) (యజ్ఞపతిమ్) ఉపదేశేన ధర్మరక్షకమ్ (జాతవేదసౌ) ఉత్పన్నాఽఖిలవిజ్ఞానౌ (శివౌ) మంగళకారిణౌ (భవతమ్) (అద్య) (నః) అస్మభ్యమ్. ।౬౦॥

అన్వయః :-హే వివాహితౌ స్త్రీపురుషౌ! యువాం నః సమనసౌ సచేతసావరేపసౌ భవతమ్, యజ్ఞం మా హింసిష్టం యజ్ఞపతిం మా హింసిష్టమ్. అద్య నో జాతవేదసౌ శివౌ భవతమ్. ।౬౦॥

భావార్థః :-స్త్రీపురుషజనైః సత్యోపదేశాయాధ్యాపనాయ పూర్ణవిద్యాః ప్రగల్భాః నిష్కపటా ఆప్తా నిత్యం ప్రార్థనీయా విద్వాంసస్తు సర్వేభ్య ఏవముపదిశేయుర్యతః సర్వే ధర్మాచారిణః స్యుః. ।౬౦॥

పదార్థము:-వివాహితులగు స్త్రీపురుషులారా! మీరిరువురు (నః) మాకొరకు (సమనసౌ) ఏకమనస్సుగలవారు (సచేతసౌ) ఒకే జ్ఞానముగలవారు (అరేపసౌ) అపరాధరహితులు (భవతమ్) అగుడు, (యజ్ఞమ్) పొందదగిన ధర్మమును (మాహిꣳసిష్టమ్) నష్టపరచకుడు (యజ్ఞపతిమ్) ధర్మరక్షణ మొనర్చువారిని ఉపదేశములచే (మా) హింసించకుడు (అద్య) నేడే (నః) మాకొరకు (జాతవేదసౌ) సంపూర్ణ విజ్ఞానమును పొందువారలు (శివౌ) మంగళ ప్రదులు (భవతమ్) అగుడు. ।౬౦॥

భావార్థము :-స్త్రీ పురుషులు సత్యోపదేశము మరియు అధ్యాపనముకొరకు సకల విద్యాప్రపూర్ణులు, ప్రతిభగలవారు నిష్కపటులునగు ధర్మాత్ములు, సత్యప్రియులగు విద్వాంసులను సదా ప్రార్థించుచు సేవించుచుండ వలయును. విద్వాంసులు సకలజనులు ధర్మాచరణగలవారగునట్లు ఉపదేశించుట యోగ్యము. ।౬౦॥

60.Be ye one-mined unto us, both of one thought, free from fault. Harm not the Dharma woth-attaining. Harm no him who preaches religion. Be ever gracious unto us, ye knowers of all knowledge.

૩૨૯.మాతేవేత్యస్య మధుచ్ఛన్దా ఋషిః, పత్నీ దేవతా, ఆర్షీ త్రిష్టుప్ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.
మాతా కింవత్సంతానాన్ పాలయతీత్యాహ. తల్లులు తమ సంతానముల నెట్లు సాకవలెను?

૩૨૯ మాతేవ పుత్రం పృథివీ పురీష్యమగ్నిం స్వే యోనావభారుఖా। తాం విశ్వైర్దేవైర్ఋతుభిః సంవిదానః ప్రజాపతిర్విశ్వకర్మా వి ముఞ్చతు ॥౬౧॥

ప. విః-మాతేవేతి మాతా+ఇవ, పుత్రమ్, పృథివీ, పురీష్యమ్, అగ్నిమ్, స్వే, యోనౌ, అభాః, ఉఖా, తామ్, విశ్వైః, దేవైః ఋతుభిరిత్యృతు + భిః, సంవిదాన ఇతి సమ్+విదానః, ప్రజాపతిరితి ప్రజా + పతిః, విశ్వకర్మేతి విశ్వ + కర్మా, వి, ముఞ్చతు ॥౬౧॥

పదార్థః :-(మాతేవ) (పుత్రమ్) (పృథివీ) భూమివద్వర్తమానా విదుషీ స్త్రీ (పురీష్యమ్) పుష్టికరేషు గుణేషు భవమ్ (అగ్నిమ్) విద్యుతమివ సుప్రకాశమ్ (స్వే) స్వకీయే (యోనౌ) గర్భాశయే (అభాః) పుష్ణాతి ధరతి వా (ఉఖా) జ్ఞాతుమర్హా (తామ్) (విశ్వైః) సర్వైః (దేవైః) దివ్యైర్గుణైః సహ (ఋతుభిః) వసన్తాద్యైః (సంవిదానః) సమ్యగ్జ్ఞాపయన్ (ప్రజాపతిః) పరమేశ్వరః (విశ్వకర్మా) అఖిలోత్తమక్రియః (వి) విరుద్ధార్థే (ముఞ్చతు).॥౬౧॥

అన్వయః :-యోఖా పృథివీవద్వర్తమానా స్త్రీ స్వే యోనౌ పురీష్యమగ్నిం పుత్రం మాతేవాభా ధరతి తాం సంవిదానో విశ్వకర్మా ప్రజాపతిర్విశ్వైర్దేవైరృతుభిః సహ సతతం దుఃఖాద్విముఞ్చతు పృథగ్రక్షతు.॥౬౧॥

భావార్థః :-అత్రోపమాలంకారః. యథా జననీ సన్తానముత్పాద్య పాలయతి తథైవ పృథివీ కారణస్థాం విద్యుతం ప్రకటయ్య రక్షతి. యథా పరమేశ్వరో యాథాతథ్యేన పృథివ్యాదిగుణాన్ జానాతి ప్రతినియతసమయమృత్వాదీన్ పృథివ్యాదీంశ్చ ధృత్వా స్వస్వనియతపరిధౌ చాలయిత్వా ప్రలయసమయే భినత్తి తథైవ విద్వద్భిర్యథాబుద్ధ్యైతాన్ విదిత్వా కార్యసిద్ధయే ప్రయతితవ్యమ్.॥౬౧॥

పదార్థము :-(ఉఖా) తెలిసికొనదగినదగు (పృథివీ) భూమివంటి క్షమాగుణముగల విదుషీస్త్రీ (స్వే) తన (యోనౌ) గర్భాశయమునందు (పురీష్యమ్) పుష్టికారకగుణములు గల (అగ్నిమ్) విద్యుత్తువంటి ఉత్తమ ప్రకాశముచే గూడిన గర్భరూపముగం (పుత్రమ్) పుత్రుని (మాతేవ) తల్లివలె (అభాః) పుష్టిపరచి ధారణమొనర్చునట్లు (తామ్) ఆమెను (సంవిదానః) ఉత్తమముగ బోధించుచు (విశ్వకర్మా) సర్వోత్తమ కర్మలొనర్చు (ప్రజాపతిః) పరమేశ్వరుడు (విశ్వైః) సమస్త (దేవైః) దివ్యగుణములను మరియు (ఋతుభిః)

వసంత ఋతువు మున్నగు సకల ఋతువులతోగూడ నిరంతరము దుఃఖములనుండి (వి ముఞ్చతు) విముక్తిగలిగించుగాక! ॥౬౧॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమందు ఉపమాలంకారము గలదు. తల్లి సంతానము నుత్పన్నమొనర్చి పోషించునట్లు పృథివి కారణరూప విద్యుత్తును ప్రసిద్ధపరచి రక్షణచేయును. పరమేశ్వరుడు పృథివి మున్నగువాని గుణములను చక్కగా నెరిగి నియతసమయములందు ఋతువులు ఏర్పరచి పృథివి మున్నగు వానిని ధారణమొనర్చి వానిని నియతపరిధులందు నడుపుచు ప్రళయకాలమునందు సర్వమును ఛిన్నాభిన్నముగ నొనర్చునట్లు విద్వాంసులు తమ బుద్ధిబలము ననుసరించి ఈ పదార్థములన్నిటి తత్త్వములను చక్కగా దెలిసికొని కార్యసిద్ధికొరకు చక్కని ప్రయత్నము నొనర్చవలెను. ॥౬౧॥

61.The learned woman, calm like the earth, preserves in her womb. like a mother, the healthy and beautiful son.

May the Omniscient Gad, the source of all noble actions, relieve the child from pain, in all seasons, with His divine powers.

౫౭౫. అసున్వన్తమిత్యస్య మధుచ్ఛన్దా ఋషిః, నిర్ఋతిర్దేవతా, నిచృత్త్రిష్టుప్ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

స్త్రియః కీదృశాన్పతీన్నేచ్ఛేయురిత్యాహ. స్త్రీ ఎటువంటి పతిని స్వీకరించకూడదు?

౫౭౫ అసున్వన్తమయజమానమిచ్ఛ స్తేనస్యేత్యామన్విహి తస్కరస్య।

అన్యమస్మదిచ్ఛ సా త ఇత్యా నమో దేవి నిర్ఋతే తుభ్యమస్తు ॥౬౨॥

ప. విః- అసున్వన్తమ్, అయజమానమ్, ఇచ్ఛ, స్తేనస్య, ఇత్యామ్, అను, ఇహి, తస్కరస్య, అన్యమ్, అస్మత్, ఇచ్ఛ, సా, తే, ఇత్యా, నమః, దేవి, నిర్ఋత ఇతి నిః + ఋతే:, తుభ్యమ్, అస్తు ॥౬౨॥

పదార్థః :-(అసున్వన్తమ్) అభిషవాదిక్రియానుష్ఠానరహితమ్ (అయజమానమ్) అదాతారం (ఇచ్ఛ) (స్తేనస్య) అప్రసిద్ధచోరస్య (ఇత్యామ్) ఏతుమర్హాం క్రియాం (అను) (ఇహి) గచ్ఛ (తస్కరస్య) ప్రసిద్ధచోరస్య (అన్యమ్) భిన్నం (అస్మత్) (ఇచ్ఛ) (సా) (తే) తవ (ఇత్యా) ఏతుమర్హా క్రియా (నమః) అన్నం (దేవి) విదుషి (నిర్ఋతే) నిత్యే సత్యాచారే పృథివీవద్వర్తమానే (తుభ్యం) (అస్తు) భవతు. ॥౬౨॥

అన్వయః:-హే నిర్ఋతే దేవి! త్వమస్మత్స్తేనస్య తస్కరస్య సమ్బన్ధినం విహాయాన్యమిచ్ఛాసున్వన్త మయజమానం మేచ్ఛ. యామిత్యామన్విహి సేత్యా తే౽స్తు నమశ్చ తేస్త్వి తుభ్యమస్తు. ॥౬౨॥

భావార్థః :-హే స్త్రియః! యూయమపురుషార్థిన స్తేనమ్మ్లిప్తిన పురుషాన్ పతీన్ మేచ్ఛత. ఆప్తనీతీన్ గృహ్ణీత యథా పృథివ్యనేకోత్తమఫలప్రదానేన జనాన్ రక్షయతి తథా భవత. ఏవంభూతాభ్యో యుష్మభ్యం వయం నమః కుర్మః.యథా వయమలసేభ్యః స్తేనేభ్యశ్చ పృథగ్ వర్తేమహి తథా యూయమపి వర్తధ్వమ్.౬౨॥

పదార్థము :-(నిఋృతే) పృథివివలె సదా సత్యాచారమున నుండు (దేవి) విదుషీమణీ! నీవు (అస్మత్)మాకు భిన్నముగనుండు (స్తేనస్య) అప్రసిద్ధుడగు దొంగను మరియు (తస్కరస్య) ప్రసిద్ధ చోరుని, వానితో సంబంధముగలవానిని వదలి (అన్యమ్) ఇతరుని (ఇచ్ఛ) వరించుము. మరియు (అసున్వన్తమ్) అభిషవము [యజ్ఞము] మున్నగు క్రియానుష్ఠానరహితుడు (అయజమానమ్) దానధర్మరహితుడగువానిని (ఇచ్ఛ) కోరకుము. మరియు (ఇత్యామ్) ఏ పొందదగిన క్రియను (అన్విహి) వెదకుదువో (సా) అట్టి (ఇత్యా) క్రియ (తే) నీదే యగుగాక! (తుభ్యమ్) నీకొరకు (నమః) అన్నము మరియు సత్కారము (అస్తు) కలుగుగాక!।౬౨॥

భావార్థము :- ఓ స్త్రీలారా! మీరు పురుషార్థరహితుని, చోరసంబంధముగలవానిని పతిగా స్వీకరించకుడు. ఆప్తులవంటి నీతిగల పురుషులను వరించుడు. పృథివి అనేక ఉత్తమ ఫలముల దానముచే మానవులను సంతృప్తిపరచునట్లు మీరును అగుడు. ఈ గుణములుగల మీకు మేము నమస్కరించుచున్నాము. మే మెట్లు చోరులు, సోమరులతో గలిసియుండమో మీరును అట్లేయుండుడు.।౬౨॥

62.O learned woman, calm like the earth, seek some one else besides our relatives of thievish and plundering nature. Don't wish for an irreligious or uncharitable husband. Whatever course of action thou choosest, may that succeed. To thee be homage!.

౫౭౬.నమః సు త ఇత్యస్య మధుచ్ఛన్దా ఋషిః, నిర్ఋతిర్దేవతా, భురిగార్షీ పంక్తిశ్ఛన్దః, పంచమః స్వరః.

పునరేతాః కథం భవేయురిత్యాహ. ఈ స్త్రీలెట్లుండవలయును?

౫౭౬ నమః సు తే నిర్ఋతే తిగ్మతేజో౽యస్మయం విచృతా బన్ధమేతమ్।

యమేన త్వం యమ్యా సంవిదానోత్తమే నాకే౽ అధి రోహయైనమ్ ।౬౩॥

ప.వి:-నమః, సు, తే, నిర్ఋత, ఇతి నిః+ఋతే, తిగ్మతేజ ఇతి తిగ్మ+తేజః, అయస్మయమ్, వి, చృత, బన్ధమ్, ఏతమ్, యమేన, త్వమ్, యమ్యా, సంవిదానేతి సమ్ + విదానా, ఉత్తమ ఇత్యుత్ + తమే, నాకే, అధి, రోహయ, ఏనమ్ ।౬౩॥

పదార్థః :-(నమః) అన్నాదికమ్ (సు) (తే) తవ (నిఋృతే) నితరామృతం సత్యం యస్యాం తత్సమ్బుద్ధౌ (తిగ్మతేజః) తీవ్రాణి తేజాంసి యస్మాత్తత్ (అయస్మయమ్) సువర్ణాదిప్రకృతమ్. అయ ఇతి హిరణ్యనా... నిఘం. ౧.౨ (వి) (చృత) విముఞ్చ. ద్వ్యచోఽతస్తిఙ ఇతి దీర్ఘః (బన్ధమ్) బధ్నాతి యేన తం (ఏతమ్) యమేన న్యాయాధీశేన (త్వమ్) (యమ్యా) న్యాయకర్త్ర్యా (సంవిదానా) సమ్యక్కృతప్రతిజ్ఞా (ఉత్తమే) (నాకే) అవిద్యమానదుఃఖే భోక్తవ్యే సతి (అధి) (రోహయ) (ఏనమ్).॥౬౩॥

అన్వయః :-హే నిరృతే! యస్యాస్తే తిగ్మతేజోఽయస్మయం నమోఽస్తి సా త్వమేతం బన్ధం సువిచృత. యమేన యమ్యా సహ చ సంవిదానా సత్యేనం పతిముత్తమే నాకేఽధిరోహయ.॥౬౩॥

భావార్థః :-హే స్త్రియః! యూయం యథేయం పృథివీ తేజః సువర్ణాన్నాదిసంబన్ధాస్తి తథా భవత యథా యుష్మాకం పతయో న్యాయాధీశా భూత్వా సాపరాధానపరాధినాం సత్యన్యాయేన వివేచనం కృత్వా సాపరాధాన్ దణ్డయంతి నిరపరాధినః సత్కుర్వన్తి యుష్మానుత్తమానానన్దాన్ ప్రదదతి తథా యూయమపి భవత. ॥౬౩॥

పదార్థము :-(నిఋృతే) సదా సత్యాచరణగల ఓ మహిళామణీ! (తే) ఏ నీకు (తిగ్మతేజః) తీవ్రమగు తేజస్సుగల (అయస్మయమ్) సువర్ణము మున్నగు (నమః) అన్నాదిపదార్థములు గలవో (త్వమ్) నీవు (ఏతమ్) ఈ (బంధమ్) బంధనహేతువగు అజ్ఞానమును (సు విచృత) చక్కగాఛేదించుము [తొలగించుము] (యమేన) న్యాయాధీశుడు మరియు (యమ్యా) న్యాయాధీశురాలితోగూడ (సంవిదానా) ఉత్తమ బుద్ధిగలదానవై (ఏనమ్) ఈ నీ పతితో (ఉత్తమే) ఉత్తమ (నాకే) ఆనందానుభవములందు (అధిరోహయ) ఆరూఢురాల వగుము. ॥౬౩॥

భావార్థము :-ఓ మహిళామణులారా! పృథివి అగ్ని, సువర్ణము, అన్నము మున్నగు పదార్థములతో సంబంధముంచుకొనునట్లు మీరును అగుడు. మీ పతులు న్యాయాధీశులై అపరాధులు, అనపరాధులునగు మనుష్యులను సత్యన్యాయములచే విచారించి అపరాధులను దండించి అనపరాధులను సత్కరించుచు మిమ్మత్యంతానందపరచునట్లు మీరును చేయుడు. ॥౬౩॥

63. O woman, the emodiment of true conduct, thine are the foodstuffs, and substances brilliant like gold; cut asunder ignorance, the source of bondage. In unanimity with yama and yami, uplift thy husband to the sublimest vault of happiness!.

౫౭౭. యస్యాస్త ఇత్యస్య మధుచ్ఛన్దా ఋషిః, నిఋృతిర్దేవతా, ఆర్షీ త్రిష్టుప్ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

కస్మై ప్రయోజనాయ దమ్పతీ భవేతామిత్యుపదిశ్యతే.

ఎట్టి ప్రయోజనముకై స్త్రీపురుషులు దంపతులుగా నుండవలయును?

2022 యస్యాస్తే ఘోరఽ ఆసన్ జుహోమ్యేషాం బన్ధానామవసర్జనాయ। యాం త్వా జనో భూమిరితి ప్రమన్దతే నిర్ఋతిం త్వాహం పరి వేద విశ్వతః ॥64॥

ప.వి:-యస్యాః, తే, ఘోరే, ఆసన్, జుహోమి ఏషామ్, బన్ధానామ్, అవసర్జనాయేత్యవ + సర్జనాయ, యామ్, త్వా, జనః, భూమిః, ఇతి, ప్రమన్దత ఇతి ప్ర + మన్దతే, నిర్ఋతిమితి నిః + ఋతిమ్, త్వా, అహమ్, పరి, వేద, విశ్వతః ॥64॥

పదార్థః :-(యస్యాః) సువ్రతాయాః స్త్రియాః (తే) తవ (ఘోరే) భయానకే (ఆసన్) ఆస్యే ముఖే (జుహోమి) దదామి (ఏషామ్) వర్తమానానామ్ (బన్ధానామ్) దుఃఖకారకత్వేన నిరోధకానామ్ (అవసర్జనాయ) త్యాగాయ (యామ్)(త్వా) త్వామ్ (జనః)(భూమిః) (ఇతి) ఇవ (ప్రమన్దతే) ఆనన్దయతి (నిర్ఋతిమ్) భూమి మివ (త్వా) (అహమ్) (పరి) సర్వతః (వేద) జానీయామ్ (విశ్వతః) సర్వతః. ॥64॥

అన్వయః :-హే ఘోరే పత్ని! యస్యాస్త ఆసన్నేషాం బన్ధానామవసర్జనాయామృతాత్మకమన్నాదికం జుహోమి యో జనో భూమిరితి యాం త్వా ప్రమన్దతే తామహం విశ్వతో నిర్ఋతిమివ త్వా పరి వేద సా త్వమిత్థం మాం విద్ధి. ॥64॥

భావార్థః :-అత్రోపమావాచకలుప్తోపమాలంకారౌ. యథా పతయః స్వానన్దాయ స్త్రియో గృహ్ణన్తి తథైవ తస్మై స్త్రియోపి పతీన్ గృహ్ణీయుః, అత్ర గృహాశ్రమే పతివ్రతా స్త్రీ స్త్రీవ్రతః పతిశ్చ సుఖనిధిరివ భవతి. క్షేత్రభూతా స్త్రీ బీజరూపః పుమాన్ యద్యేతయోః శుద్ధయోర్బలవతోః సమాగమేనోత్తమా వివిధాః ప్రజా జాయేరంస్తర్హి సర్వదా భద్రం భవతీతి వేద్యమ్. ॥64॥

పదార్థము :-(ఘోరే) దుష్టులకు భయమును గలిగించు ఓ మహిళా! (యస్యాః) ఏ చక్కని నియమములు గల (తే) నీయొక్క (ఆసన్) ముఖమునందు (ఏషామ్) ఇట్టి (బన్ధానామ్) దుఃఖదాయకులగు నీయడ్డుదగులువారిని (అవసర్జనాయ) త్యాజ్యమునకై అమృతరూప అన్నాదిపదార్థములను (జుహోమి) ఇచ్చుచున్నానో (జనః) మనుష్యులు (భూమిరితి) భూమివలె (యామ్) ఏ (త్వా) నిన్ను (ప్రమన్దతే) ఆనందపరచుదురో అట్టి నిన్ను (అహమ్) నేను (విశ్వతః) అన్నివైపులనుండి (నిఋృతిమ్) పృథివివలె (త్వా) నిన్ను (పరి) అన్నివిధముల (వేద) ఎరుగుదునుగాక! ఐతే నీవును ఈ విధముగనే నన్ను ఎరుగుము. ॥64॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమునందు ఉపమా వాచకలుప్తోపమాలంకారములు గలవు. పతులు తమ ఏ యానందముకొరకు స్త్రీలను గ్రహించుచున్నారో, అట్లే స్త్రీలును పతులను గ్రహించవలెను. ఈ

గృహస్థాశ్రమమున పతివ్రతయగు స్త్రీ, స్త్రీవ్రతుడగు పతి సుఖవంతులైయుందురు. స్త్రీ పృథివిరూపము మరియు పురుషుడు బీజరూపమైయుందురు. శుద్ధులు, బలవంతులునగు నీ దంపతుల సమాగమముచే ఉత్తములగు వివిధ సంతానము గలుగునప్పుడు సర్వదా కల్యాణము వృద్ధియగువని యెరుగవలయును.౹౬౪॥

64.O woman, awe-inspiring to the wicked, I put in thy mouth palatable food for the removal of thy physical ailments. People please thee invoking thee as Bhoomi. May I know thee in every way as the producer of good progeny, as earth produces foodstuffs!.

౫౭౮. యం తే దేవీత్యస్య మధుచ్ఛన్దా ఋషిః, యజమానో దేవతా, ఆర్షీజగతీ ఛన్దః, నిషాదః స్వరః.

వివాహసమయే కీదృశీః ప్రతిజ్ఞాః కుర్యురిత్యాహ. వివాహసమయమునందే యే ప్రతిజ్ఞల నొనర్చవలయును?

౫౭౮ యన్తే దేవీ నిర్‌ృతిరాబబన్ధ పాశం గ్రీవాస్వవిచృత్యమ్।

తం తే విష్యామ్యాయుషో న మధ్యాదథైతం పితుమద్ధి ప్రసూతః।

నమో భూత్యై యేదం చకార ౹౬౫॥

ప.విః-యమ్, తే, దేవీ, నిర్‌ృతిరితి నిః+ఋతిః, ఆబబన్ధేత్యా+బబన్ధ, పాశమ్, గ్రీవాసు, అవిచృత్యమిత్యవి + చృత్యమ్, తమ్, తే, వి, స్యామి, ఆయుషః, న, మధ్యాత్, అథ, ఏతమ్, పితుమ్, అద్ధి, ప్రసూత ఇతి ప్ర + సూతః, నమః, భూత్యై, యా, ఇదమ్, చకార ౹౬౫॥

పదార్థః :-(యమ్) (తే) తవ (దేవీ) దివ్యా స్త్రీ (నిర్‌ృతిః) పృథివీవ (ఆబబన్ధ) సమన్తాద్బధ్నామి (పాశమ్) ధర్మ్యం బన్ధనమ్ (గ్రీవాసు) కణ్ఠేషు (అవిచృత్యమ్) అమోచనీయమ్ (తమ్) (తే) తవ (వి) (స్యామి) ప్రవిశామి (ఆయుషః) జీవనస్య (న) ఇవ (మధ్యాత్) (అథ) ఆనన్తర్యే (ఏతమ్) (పితుమ్) అన్నాదికమ్ (అద్ధి) భుఙ్క్ష్వ (ప్రసూతః) ఉత్పన్నః సన్ (నమః) సత్కారే (భూత్యై) ఐశ్వర్యకారికాయై (యా) (ఇదమ్) ప్రత్యక్షం నియమనమ్ (చకార) కుర్యాత్.౹౬౫॥

అన్వయః :-హే పతే! నిర్‌ృతి రివాహం తే తవ యం గ్రీవాస్వవిచృత్యం పాశమాబబన్ధ తం తే తవాప్యహం విష్యామి, ఆయుషోఽన్నస్య న విష్యామి. అథావయోర్మధ్యాత్కశ్చిదపి నియమాత్ పృథఙ్ న గచ్ఛేత్. యథాఽహమేతం పితుమద్మి తథా ప్రసూతః సంస్త్వమేనమద్ధి. హే స్త్రి! యా దేవీ త్వమిదం పతివ్రతాధర్మేణ సుసంస్కృతం చకార తస్యై భూత్యై నమోఽహం కరోమి.౹౬౫॥

భావార్థః :-అత్రోపమాలంకారః. వివాహసమయే యానవ్యభిచారాఖ్యాదీన్ నియమాన్ కుర్యు స్తేభ్యోఽన్యథా కదాచి న్నాచరేయుః. కుతః యదా పాణిం గృహ్ణాన్తి తదా పురుషస్య యావత్ స్వం తావత్సర్వం స్త్రియా యావత్ స్త్రియాస్తావదఖిలం పురుషస్యైవ భవతి, యది పురుషో వివాహితాం విహాయాఽన్యస్త్రీగో భవేత్ స్త్రీ చ పరపురుషగామినీ స్యాత్తావుభౌ స్తేనవత్పాపాత్మానౌ స్యాతామ్. అత స్త్రియా అనుమతిమన్తరా పురుషః పురుషాజ్ఞయా చ వినా స్త్రీ కించిదపి కర్మ న కుర్యాత్. ఇదమేవ స్త్రీపురుషయోః ప్రీతికరం కర్మ యదవ్యభిచరణమితి.॥౬౫॥

పదార్థము :-వధువు ఇట్లుచెప్పును:- (నిఋృతిః) ఓ ఆర్యపుత్రా! పృథివివంటిదాననగు నేను (తే) నీయొక్క (గ్రీవాసు) కంఠమున (అవిచృత్యమ్) వదలివేయదగని (యమ్) ఎట్టి (పాశమ్) ధర్మయుక్త బంధనమును (ఆయుషః) ఆయువునకు సాధనమగు అన్నము (న) వలె (వి, స్యామి) ప్రవేశించుచున్నానో అట్లు (అథ) దీనితరువాత (మధ్యాత్) మనమిరువురమును ఎప్పుడును నియమవిరుద్ధముగ నడవరాదు. నేనెట్లు (ఏతమ్) ఇట్టి (పితుమ్) అన్నాది పదార్థముల ననుభవించుచుందునో అట్లే (ప్రసూతః) ఉత్పన్నమైన నీ యన్నాదిపదార్థములను నీవును (అద్ధి) అనుభవించుము. ఓ మహిళామణీ! (యా) ఏ (దేవి) దివ్యగుణములు గలిగిన నీవు (ఇదమ్) ఇట్టి పతివ్రతరూప ధర్మముచే సంస్కరింపబడిన ప్రత్యక్షనియమములను (చకార) ఆచరించెదవో అట్టి (భూత్యై) ఐశ్వర్యవంతురాలవగు నీకొరకు (నమః) అన్నాది పదార్థముల నిత్తును.॥౬౫॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమునందుపమాలంకారము గలదు. వివాహకాలమున వ్యభిచారత్యాగము మున్నగు నియమములగూర్చి చేసిన ప్రతిజ్ఞల నెన్నడును మరువగూడదు. వివాహమున పాణిగ్రహణమున స్త్రీ హస్తమును పురుషుడు గ్రహించునప్పుడే పురుషునకున్న సకలసంపత్తి యంతయు స్త్రీది, మరియు స్త్రీకున్న సర్వసంపదలన్నియు పురుషునివిగా నెంచబడినవి. వివాహితస్త్రీని వదలి పురుషుడు, పురుషుని వదలి స్త్రీయును, పరస్త్రీ పర పురుషుల నభిలషించినచో వారిరువును చోరులవలె పాపాత్ము లగుచున్నారు. కావున ఇట్టివానికి దూరముగానుండి ఇరువురును పరస్పరానుమతి లేనిదే ఏ కార్యమును చేయకూడదు. స్త్రీపురుషులు ఎల్లవేళలందును మనోవాక్కాయకర్మలద్వారా వ్యభిచరించకుండుటయే పరస్పరప్రేమను వృద్ధిపరచునవియై యున్నవి.॥౬౫॥

65.O husband, clam like the earth, I fasten on thy neck, the unbreakable binding noose of pure married life. The same do I fasten unto me for thee. I enter this life for longevity. Let none of us disobey the law of domestic life. Eat thou young man this food, which I eat!.

O wife, the embodiment of virtue, follow stricly the duties of married life. I give thee foodstuffs for the prosperity!.

౬౬. నివేశన ఇత్యస్య విశ్వామిత్రఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, విరాడార్షీ త్రిష్టుప్ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

కీదృశాః స్త్రీపురుషాః గృహాశ్రమం కర్తుం యోగ్యాః సన్తీత్యాహ.

ఎట్టి స్త్రీపురుషులు గృహాశ్రమ మొనర్చుటకు యోగ్యులు?

౨౬౫ నివేశనః సఙ్గమనో వసూనాం విశ్వా రూపాఽభిచష్టే శచీభిః॥
దేవఽ ఇవ సవితా సత్యధర్మేన్ద్రో న తస్థౌ సమరే పథీనామ్ ॥౬౬॥

ప.వి:–నివేశన ఇతి నిఽవేశనః, సఙ్గమన ఇతి సమ్ + గమనః వసూనామ్, విశ్వా, రూపా, అభి, చష్టే, శచీభిః దేవ ఇవేతి దేవః + ఇవ, సవితా, సత్యధర్మేతి సత్యధర్మా, ఇన్ద్రః, న, తస్థౌ, సమర ఇతి సమ్ + అరే, పథీనామ్ ॥౬౬॥

పదార్థః :-(నివేశనః) యః స్త్రియాం నివిశతే (సంగమనః) సమ్యగ్గన్తా (వసూనామ్) పృథివ్యాదీనాం పదార్థానాం (విశ్వా) సర్వాణి (రూపా) రూపాణి (అభి) (చష్టే) పశ్యతి (శచీభిః) ప్రజ్ఞాభిః కర్మభిర్వా (దేవ ఇవ) యథేశ్వరః (సవితా) సకలజగతః ప్రసవితా (సత్యధర్మా) సత్యో ధర్మో యస్య సః (ఇన్ద్రః) సూర్యః (న) ఇవ (తస్థౌ) తిష్ఠేత్ (సమరే) సంగ్రామే. సమర ఇతి సంగ్రామ నా. ౨..౧౭. (పథీనామ్) గచ్ఛతామ్. ॥౬౬॥

అన్వయః:-యః సత్యధర్మా సవితా దేవ ఇవ నివేశనః సంగమనః శచీభిర్వసూనాం విశ్వా రూపాఽభిచష్టే, ఇన్ద్రో న సమరే పథీనాం సమ్ముఖే తస్థౌ స ఏవ గృహాశ్రమాయ యోగ్యో జాయతే. ॥౬౬॥

భావార్థః:-అత్రోపమాలంకారః. మనుష్యా యథేశ్వరేణ మనుష్యోపకారాయ కారణాత్కార్యాఖ్యా అనేకే పదార్థా రచితా ఉపయుజ్యన్తే యథా సూర్యో మేఘేన సహ యుద్ధాయ వర్తతే తథా సృష్టిక్రమవిజ్ఞానేన సుక్రియయా చ భూమ్యాదిపదార్థేభ్యో ఽనేకే వ్యవహారాః సంపాధనీయాః. ॥౬౬॥

పదార్థము :- ఎవడు (సత్యధర్మా) సత్యధర్మములతో గూడి (సవితా) సకలజగదుత్పాదకుడగు (దేవ ఇవ) పరమేశ్వరునివలె (నివేశనః) స్త్రీకి సఖుడు (సఙ్గమనః) శీఘ్రగతిగలవాడునై (శచీభిః) బుద్ధి మరియు కర్మలచే (వసూనామ్) పృథివి మున్నగు పదార్థముల (విశ్వా) సమస్త (రూపా) రూపములను (అభిచష్టే) చూచుచుండునో (ఇన్ద్రః) సూర్యుని (న) వలె (సమరే) యుద్ధములందు (పథీనామ్) దిరుగుచుండు మనుష్యులవలె (తస్థౌ) స్థిరముగలవాడై యుండునో అట్టివాడే గృహాశ్రమమునకు యోగ్యుడగుచున్నాడు. ౬౬॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రములో రెండుపమాలంకారములు గలవు. పరమేశ్వరుడు సకల ప్రాణుల ఉపకారమునకై కారణమునుండి కార్యరూపమగు అనేక పదార్థములను సృజించి ఎట్లుపకార మొనర్చుచున్నాడో,

సూర్యుడు మేఘములతో పోరాడి జగత్తున కుపకార మెట్లొనర్చుచుండునో, అట్లే మానవులెల్లరును రచనాక్రమముయొక్క విజ్ఞానముద్వారా, చక్కని క్రియలద్వారా పృథివి మున్నగు పదార్థములచే అనేక వ్యవహారముల సిద్ధిపరచుకొని ప్రజలకు సౌఖ్యముల గలిగించవలెను. ॥౬౬॥

66.He alone is fit to lead a married life, who, like God, the Creator of the universe, and master of eternal laws, keeps constant company with his wife and behaves properly, who, like the sun, opposes the warriors on the battle-fields.

౫౮౦.సీరా ఇత్యస్య విశ్వామిత్రఋషిః, కృషీవలాః కవయో వా దేవతాః, గాయత్రీఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

అథ కృషియోగవిద్యా ఆహ.

వ్యవసాయయోగ విద్యను చెప్పుచున్నాడు.

౫౮౦ సీరా యుఞ్జన్తి కవయో యుగా వితన్వతే పృథక్।

ధీరా దేవేషు సుమ్నయా ॥౬౭॥

ప.విః-సీరా, యుఞ్జన్తి, కవయః, యుగా, వి, తన్వతే, పృథక్, ధీరాః, దేవేషు, సుమ్నయేతి సుమ్న + యా॥౬౭॥

పదార్థః :- (సీరా) సీరాణి హలాని (యుఞ్జన్తి) యుఞ్జన్తు (కవయః) మేధావినః కవిరితి మేధావి నా..3.౧౫ (యుగా) యుగాని (వి)(తన్వతే) విస్తృణన్తి (పృథక్)(ధీరాః) ధ్యానవన్తః (దేవేషు) విద్వత్సు (సుమ్నయా) సుమ్నేన సుఖేన. అత్ర తృతీయైకవచనస్యాయాదేశః. ॥ ౬౭ ॥

అన్వయః :-హే మనుష్యాః! యథా ధీరాః కవయః సీరా యుగా చ యుఞ్జన్తి సుమ్నయా దేవేషు పృథగ్ వితన్వతే తథా సర్వైరేతదనుష్ఠేయమ్ ॥ ౬౭ ॥

భావార్థః :-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలఙ్కారః. మనుష్యైరిహ విద్వచ్ఛిక్షయా కృషికర్మానుష్ఠేయం యథా యోగినో నాడీషు పరమేశ్వరం సమాధియోగేనోపకుర్వన్తి తథైవ కృషికర్మద్వారా సుఖోపయోగః కర్తవ్యః. ॥౬౭॥

పదార్థము :- ఓ మానవులారా! ఎట్లు (ధీరాః) ధ్యానశీలురు (కవయః) బుద్ధిశాలురు (సీరాః) నాగళ్లను (యుగా) కాడి మున్నగువానిని (యుఞ్జన్తి) కూర్చుచున్నారో మరియు (సుమ్నయా) సుఖముగా (దేవేషు) విద్వాంసులందు (పృథక్) వేరుగ (వితన్వతే) విస్తారపరచుచున్నారో అట్లే ఎల్లరును ఈ కృషి [వ్యవసాయ] కర్మను చక్కగా ననుష్ఠించవలయును. ॥౬౭॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమున వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. యోగులు నాడులందు సమాధి యోగముచే పరమాత్మను పొందునట్లు మానవులు విద్వాంసుల శిక్షణచే భూమియందు కృషి కర్మను వృద్ధిపరచుట వారి ముఖ్యవిధియై యున్నది. ॥౬౭॥

67.The intelligent ply the ploughs. The wise for the comfort of the learned, carry the yokes in different directions.

౬౮. యునక్తేత్యస్య విశ్వావసురృషిః, కృషీవలాః కవయో వా దేవతాః, విరాడార్షీ త్రిష్టుప్ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయమాహ. మళ్లీ పైవిషయమే.

౬౮ యునక్త సీరా వి యుగా తనుధ్వం కృతే యోనౌ వపతేహ బీజమ్।

గిరా చ శ్రుష్టిః సభరా అసన్నో నేదీయఇత్ సృణ్యః పక్వమేయాత్ ॥౬౮॥

ప. విః- యునక్త, సీరా, వి, యుగా, తనుధ్వమ్, కృతే, యోనౌ, వపత, ఇహ, బీజమ్, గిరా, చ, శ్రుష్టిః, సభరా ఇతి స + భరాః, అసత్, నః, నేదీయః, ఇత్, సృణ్యః, పక్వమ్, ఆ, ఇయాత్॥౬౮॥

పదార్థః :-(యునక్త) యుఙ్క్తమ్ (సీరా) హలాదీని కృష్యుపకరణాని నాడీర్వా (వి) వివిధార్థే (యుగా) యుగాని (తనుధ్వమ్) విస్తారయత (కృతే) హలాదిభిః కర్షితేయోగాఙ్గైర్నిష్పాదితేఽన్తఃకరణే వా (యోనౌ) క్షేత్రే (వపత) (ఇహ) అస్యాం భూమౌ బుద్ధౌ వా (బీజమ్) యవాదికం సిద్ధిమూలం వా (గిరా) కృషి యోగ కర్మోపయుక్తయా సుశిక్షితయా వాచా (చ) స్వనువిచారేణ (శ్రుష్టిః) శీఘ్రమ్. శ్రుష్టీతి క్షిప్రనామాశు అష్టీతి. నిరు. ౬.౧౨. (సభరాః) సమానధారణపోషణాః (అసత్) అస్తు (నః) అస్మాన్ (నేదీయః) అతిశయేనాన్తికమ్ (ఇత్) ఏవ (సృణ్యః) యాః క్షేత్రయోగాన్ గతా యవాదిజాతయః (పక్వమ్) (ఆ) (ఇయాత్) ప్రాప్నుయాత్ ॥౬౮॥

అన్వయః :-హే మనుష్యాః యూయమిహ సాధనాని వితనుధ్వం సీరా యుగా యునక్త. కృతే యోనౌ బీజం వపత గిరా చ సభరాః శ్రుష్టిర్భవత యాః సృణ్యః సన్తి తాభ్యో యన్నేదీయోఽసత్ పక్వం భవేత్తదిదేవ న ఏయాత్. ॥౬౮॥

భావార్థః :-హే మనుష్యాః యూయం విద్వద్భ్యః కృషీవలేభ్యశ్చ కృషియోగకర్మశిక్షాం ప్రాప్యానేకాని సాధనాని సంపాద్య కృషిం యోగం చ కురుత. తస్మాద్యద్యత్పక్వం స్యాత్తత్తద్ గృహీత్వోపభుఙ్క్ష్వం భోజయత వా. ॥౬౮॥

పదార్థము :- ఓ మానవులారా! మీరు (ఇహ) ఈభూమి మరియు బుద్ధియందు సాధనములను (వితనుధ్వమ్) అనేకవిధములుగ విస్తారపరచుడు (సీరా) కృషిసాధనములగు నాగళ్ళు, నాడులు మున్నగువానిని (యుగా) కాడులకు (యునక్త) పూన్పుడు [కలుపుడు] (కృతే) హలము మున్నగు వానిచే దున్నిన లేక యోగాంగములతో శుద్ధపరచబడిన అంతఃకరణము (యోనౌ) భూమియందు (బీజమ్) యవలు [గోధుమలు] లేక సిద్ధియొక్క మూలమును (వపత) నాటుడు (గిరా) క్షేత్ర [కృషి] విషయక కర్మం కుపయోగవగు సుశిక్షిత వాణి (చ) మరియు ఉత్తమాలోచనలద్వారా (సభరాః) ఒకేవిధమగు ధారణపోషణములతో గూడినవారుగ (శ్రుష్టిః) శీఘ్రముగ నగుడు (సృణ్యః) చేలయందుత్పన్నమైన యవాది అన్నజాతుల పదార్థములనుండి (నేదీయః) అతిసమీపస్థ (పక్వమ్) పక్వమగు (అసత్) దానిని (ఇత్) మాత్రమే (నః) మాకొరకు (ఆ ఇయాత్) లభింపజేయుదురుగాక!॥౬౮॥

భావార్థము :- ఓ మానవులారా! విద్వాంసులద్వారా యోగాభ్యాసము, కర్షక నిపుణులద్వారా కర్షకవిద్యను పొంది అనేక సాధనోపసాధనములను నిర్మించుకొని వ్యవసాయ, యోగాభ్యాసముల నొనర్పుడు. అందుత్పన్నమైన పక్వపదార్థములను పొంది మీరు భుజించి, ఇతరుల భుజింపజేయుడు. ॥౬౮॥

68.O people, use various implements fot cultivating the earth. Employ poughs and yokes. Sow seed in a well prepared field. With the knowledge of the science of agriculture and full consideration, be quick to sustain and nourish yourselves. May we get the corn fully grown and ripened in the near fields!.

౬౯.శునమిత్యస్య కుమారహారిత ఋషిః, కృషీవలా దేవతాః, త్రిష్టుప్ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ. మరల విషయ మయ్యదియే.

౬౯ శునగ్ం సు ఫాలా వి కృషన్తు భూమిగ్ం శునం కీనాశా ఽ అభి యన్తు వాహైః।

శునాసీరా హవిషా తోశమానా సుపిప్పలా ఽ ఓషధీః కర్తనాస్మే ॥౬౯॥

ప.వి:-శునమ్, సు, ఫాలాః, వి, కృషన్తు, భూమిమ్, శునమ్, కీనాశాః, అభి, యన్తు, వాహైః, శునాసీరా, హవిషా, తోశమానా, సుపిప్పలా ఇతి సు+పిప్పలాః, ఓషధీః, కర్తన, అస్మే ఇత్యస్మే॥౬౯॥

పదార్థః :-(శునమ్) సుఖమ్, శునమితి సుఖనా.. నిఘం.3.౬ (సు) (ఫాలాః) ఫలన్తి విస్తీర్ణాం భూమిం కుర్వన్తి యైస్తే (వి) (కృషన్తు) విలిఖన్తు (భూమిమ్) (శునమ్) సుఖమ్ (కీనాశాః) యే శ్రమేణ

ష్క్లిశ్యన్తి తే కృషీవలాః అత్ర క్లిశేరచ్చోపధాయాః కన్ లోపశ్చ లో నామ్ చ.ఉ. ౫.౫౬. ఇతి క్లిశధాతోః కని ప్రత్యయే లోప ఉపధాయా ఈత్వం ధాతోర్నామాగమశ్చ (అభి) (యన్తు) ప్రాప్నువన్తు (వాహైః) వహన్తి యైస్తై ర్వృషభాదివాహనైః (శునాసీరా) యథా వాయుసూర్యౌ, శునాసీరౌ శునో వాయుః సరత్యన్తరిక్షే సీర ఆదిత్యః సరణాత్, నిరు, ౯-౪౦ (హవిషా) సంస్కృతేన ఘృతాదినా సంస్కృతౌ (తోశమానా) సన్తుష్టికారౌ. అత్ర వ్యత్యయేన శః, వికరణాత్మనేపదవ్యత్యయౌ చ (సుపిప్పలాః) శోభనాని పిప్పలాని ఫలాని యాసు తాః (ఓషధీః) యవాదీన్ (కర్తన) కుర్వన్తు (అస్మై) అస్మభ్యమ్. ॥౬౯॥

అన్వయః :-యే కీనాశాస్తే ఫాలా వాహైః సహ వర్తమానైర్హలాదిభిర్భూమిం వికృషన్తు శునమభియన్తు. హవిషా తోశమానా శునాసీరేవాస్మై సుపిప్పలా ఓషధీః కర్తన తాభిః సు శునం చ. ॥౬౯॥

భావార్థః :- యే చతురాః కృషికారా గోవృషభాదీన్ సంరక్ష్య విచారేణ కృషిం కుర్వన్తి తేఽత్యన్తం సుఖం లభన్తే. నాత్ర క్షేత్రేఽమేధ్యం కించిత్ప్రక్షేప్యమ్. కింతు బీజాన్యపి సుగన్ధ్యాదియుక్తాని కృత్వైవ వపన్తు యతో ఽన్నాన్యారోగ్యకరాణి భూత్వా బలబుద్ధీ వర్ధయేయుః. ॥౬౯॥

పదార్థము :-(కీనాశాః) పరిశ్రమచే క్లేశమనుభవించు కృశీవలురు (ఫాలాః) భూమినిదున్ను నాగళ్లచే (వాహైః) ఎద్దులుమున్నగువానితో గూడిన నాగళ్లచే (భూమిమ్) భూమిని (వికృషన్తు) దున్నెదరుగాక! మరియు (శునమ్) సుఖమును (అభి యన్తు) పొందెదరుగాక! (హవిషా) శుద్ధపరచబడిన ఘృతాదులచే శుద్ధము (తోశమానా) సంతసముగలిగించు (శునాసీరా) వాయువు, సూర్యులవంటి కృషిసాధనములు (అస్మై) మాకొరకు (సుపిప్పలాః) మధురఫలములతోగూడ (ఓషధీః) యవలు మున్నగువానిని (కర్తన) పండించి, ఆ యోషధులచే (సు) చక్కని (శునమ్) సుఖముల ననుభవించవలెను. ॥౬౯॥

భావార్థము :- చతురులగు కృషీవలురు గోవులు, ఎద్దులు మున్నగువానిని చక్కగా రక్షించి ఆలోచనా పూర్వకముగ కృషియొనర్చినవారు అత్యంతసుఖమును పొందుదురు. ఈ పంటచేలయందు విష్ఠ [మలాదులు] మున్నగు మలినపదార్థములను వేయవలదు. కాని బీజములు సుగంధాదులచే గూడినవైనవి విత్తవలయును. వానిచే నుత్పన్నమగు అన్నాదులు రోగరహితమై బుద్ధిబలములను పెంపొందించును. ॥౬౯॥

69.Happily let the plughshares turn up the plough land, happily go the hard-working ingploughеds with the oxen. O air and sun, nourishing the earth with water, cause ye our plants bear abundant fruit!.

౭౦. ఘృతేనేత్యస్య కుమారహారిత ఋషిః, కృషీవలా దేవతాః ఆర్షీ త్రిష్టుప్ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయమాహ. మఱల నా విషయమే.

౭౦ ఘృతేన సీతా మధునా సమజ్యతాం విశ్వైర్దేవైరనుమతా మరుద్భిః।

ఊర్జస్వతీ పయసా పిన్వమానాస్మాన్త్సీతే పయసాభ్యా వవృత్స్వ ॥౭౦॥

ప.వి:-ఘృతేన, సీతా, మధునా, సమ్, అజ్యతామ్, విశ్వైః, దేవైః, అనుమతేత్యను + మతా, మరుద్ భిరితి మరుత్ + భిః, ఊర్జస్వతీ, పయసా, పిన్వమానా అస్మాన్, సీతే, పయసా, అభి, ఆ, వవృత్స్వ ॥౭౦॥

పదార్థః :- (ఘృతేన) ఆజ్యేన (సీతా) సాయన్తి క్షేత్రస్థలోష్టాన్ క్షయన్తి యయా సా కాష్ఠపట్టికా (మధునా) క్షౌద్రేణ శర్కరాదినా వా (సమ్) ఏకీభావే (అజ్యతామ్) సంయుజ్యతామ్ (విశ్వైః) సర్వైః (దేవైః) అన్నాది కామయమానైర్విద్వద్భిః (అనుమతా) అనుజ్ఞాపితా (మరుద్భిః) మనుష్యైః (ఊర్జస్వతీ) ఊర్జః పరాక్రమసమ్బన్ధో విద్యతే యస్యాః సా (పయసా) జలేన దుగ్ధేన వా (పిన్వమానా) సిక్తా సేవితా (అస్మాన్) (సీతే) సీతా (పయసా) జలేన (అభి) (ఆ) (వవృత్స్వ) వర్తితా భవతు ॥ ౭౦ ॥

అన్వయః:-విశ్వైర్దేవైర్మరుద్భిర్యస్మాభిరనుమతా పయసోర్జస్వతీ పిన్వమానా సీతా ఘృతేన మధునా సమజ్యతామ్. సా సీతే సీతాస్మాన్ ఘృతాదినా సంయోత్స్యతీతి పయసాఽభ్యావవృత్స్వ అభ్యావర్త్యతామ్. ॥౭౦॥

భావార్థః :-సర్వే విద్వాంసః కృషీవలా విద్యయానుజ్ఞాతా ఘృతమధుజలాదినా సుసంస్కృతా మనుమతాం క్షేత్రభూమిమన్నసుసాధికాం కుర్వన్తు యథా సుంగధాదియుక్తాని బీజాని కృత్వా వపన్తి తథైవ తామపి సుగన్ధేన సంస్కృతాం కుర్వన్తు. ॥ ౭౦ ॥

పదార్థము :-(విశ్వైః) సమస్త (దేవైః) అన్నాదిపదార్థముల నిచ్ఛగించు విద్వాంసులగు (మరుద్భిః) మానవుల (అనుమతా) ఆజ్ఞచే ప్రాప్తించిన (పయసా) జలముల మరియు దుగ్ధములచే (ఊర్జస్వతీ) పరాక్రమ సంబంధముగల (పిన్వమానా) సేచనము, సేవన మొనర్చబడిన (సీతా) నాగటిచాలును (ఘృతేన) నేయి, (మధునా) తేనె మరియు శర్కరాదులచే (సమజ్యతామ్) సంయుక్తపరచుడు (సీతే) నాగటిచాలు (అస్మాన్) మనలను ఘృతాది పదార్థములచే సంయుక్తపరచగలదు. కావున (పయసా) జలములచే (అభ్యావవృత్స్వ) మాటిమాటికి వర్తింపజేయుడు. ॥౭౦॥

భావార్థము :-విద్వాంసులగు సమస్త కృషీవలురు విద్యల కనుకూలముగ ఘృతము, మధువు, జలాదులచే సంస్కరించి సిద్ధపరచిన పంటభూమిని ఉత్తమాన్నముల నుత్పన్నమొనర్చునదిగా జేయవలెను. విత్తనములను సుగంధాదులచే మిశ్రితపరచి విత్తునట్లు ఈ భూమినికూడ సంస్కారయుక్త మొనర్చుడు. ॥౭౦॥

70.Approved by all the learned persons, strengthened and sprinkled with water and milk, the furrow be balmed with butter and honey. The furrow will give us ghee so we should water it again and again.

౭౧. లాఙ్గలమిత్యస్య కుమారహారిత ఋషిః, కృషీవలా దేవతా, విరాట్పఙ్క్తిశ్ఛన్దః, పఞ్చమః స్వరః.
పునస్తమేవ విషయమాహ. మరల విషయ మదియే.

౭౧ లాఙ్గలం పవీరవత్సుశేవꣳ సోమపిత్సరు। తదుద్వపతి
గామవిం ప్రఫర్వ్యం చ పీవరీం ప్రస్థావద్రథవాహనమ్ ॥౭౧॥

ప. విః- లాఙ్గలమ్, పవీరవత్, సుశేవమితి సు+శేవమ్, సోమపిత్సర్వితి సోమపిత్ + సరు, తత్, ఉత్, వపతి, గామ్, అవిమ్, ప్రఫర్వ్యమితి ప్ర + ఫర్వ్యమ్, చ, పీవరీమ్, ప్రస్థావదితి ప్రస్థ + వత్, రథవాహనమ్, రథవాహనమితి రథ + వాహనమ్ ॥౭౧॥

పదార్థః :-(లాఙ్గలమ్) సీరాపశ్చాద్భాగే దార్ఢ్యాయ సంయోజ్యం కాష్ఠమ్ (పవీరవత్) ప్రశస్తః పవీరః ఫాలో విద్యతే యస్మిన్ తత్ (సుశేవమ్) సుష్ఠు సుఖకరమ్ (సోమపిత్సరు) యే సోమయవాద్యోషధీః పాలయన్తి తాన్త్సరయతి కుటిలం గమయతి (తత్) (ఉత్) (వపతి) (గామ్) పృథివీమ్ (అవిమ్) రక్షణాదిహేతుమ్ (ప్రఫర్వ్యమ్) ప్రఫర్వితుం గమయితుం యోగ్యమ్ (చ) (పీవరీమ్) యయా పాయయన్తి తాం స్థూలామ్ (ప్రస్థావత్) ప్రశస్తం ప్రస్థానం యస్యాస్తి తత్ (రథవాహనమ్) రథం వహతి యేన తత్. ॥౭౧॥

అన్వయః :-హే కృషీవలాః! యూయం యత్ సోమపిత్సరు పవీరవత్సుశేవం లాంగలం ప్రఫర్వ్యం ప్రస్థావద్రథవాహనం చాస్తి యేనావిం పీవరీం గాముద్వపతి తద్యూయం సాధ్నుత. ॥౭౧॥

భావార్థః :-కృషీవలైః స్థూలమృత్స్నమన్నాద్యుత్పాదయేత రక్షికాం సుపరీక్ష్య హలాదిసాధనైః సంకృష్య సమీకృత్య సుసంస్కృతాని బీజాని సముప్యోత్తమాని ధాన్యాన్యుత్పాద్య భోక్తవ్యాని. ॥౭౧॥

పదార్థము :-కృషీవలులారా! మీరు (సోమపిత్సరు) యవాదిఓషధుల రక్షకులను వంకరగా నడుపు (పవీరవత్) ప్రశంసమగు కఱ్ఱులో గూడిన (సుశేవమ్) సుందరము, సుఖముగలిగించు (లాఙ్గలమ్) కఱ్ఱను బిగపట్టి దున్నునట్టి దుంపను (చ) మరియు (ప్రఫర్వ్యమ్) నడుపదగిన (ప్రస్థావత్) చక్కగా నడుచునట్టి (రథవాహనమ్) రథమును నడుపు ఏ సాధనము గలదో, దేనిచే (అవిమ్) రక్షణ మున్నగువానికి హేతువు (పీవరీమ్) సమస్త పదార్థముల ననుభవింప జేయుటకు హేతువగు స్థూలమైన (గామ్) పృథివిని (ఉద్వపతి) పెల్లగించు (తత్) దానిని మీరును సిద్ధమొనర్పుడు. ॥౭౧॥

భావార్థము :-కర్షకులు స్థూలమగు మట్టిని అన్నము మున్నగువానిచే రక్షించు భూమిని చక్కగా పరీక్షించి నాగలి మున్నగు సాధనములచే దున్ని మృదువుపరచి చక్కగా సంస్కారింపబడిన విత్తనముల నరికి ఉత్తమధాన్యముల నుత్పన్నపరచి భోగించవలెను. ॥౭౧॥

71.O farmers, the keen-sheared plough, the bringer of bliss, the protector of food-stuffs, moves away. It is the giver of fast, comfortable conveyances. With it dig the solid earth for protection's sake!.

౭౨.కామమిత్యస్య కుమారహారిత ఋషిః, మిత్రాదయో లిఙ్గోక్తా దేవతాః, ఆర్చీ పంక్తిశ్ఛన్దః, పఞ్చమః స్వరః.

పాచికా స్త్రీ ప్రయత్నేన సుసంస్కృతాన్యన్నాని వ్యంజనాని కుర్యాదిత్యాహ.

వంటగత్తె మంచి ప్రయత్నముతో సుసంస్కృతమైన అన్నమును వ్యంజనములను పక్వమొనర్పవలెను.

౭౨ కామం కామదుఘే ధుక్ష్వ మిత్రాయ వరుణాయ చ।

ఇన్ద్రాయాశ్విభ్యాం పూష్ణే ప్రజాభ్యఽ ఓషధీభ్యః ॥౭౨॥

ప.విః- కామమ్, కామదుఘ ఇతి కామ + దుఘే, ధుక్ష్వ, మిత్రాయ, వరుణాయ, చ, ఇన్ద్రాయ, అశ్విభ్యా మిత్యశ్వి+భ్యామ్, పూష్ణే, ప్రజాభ్య ఇతి ప్రజా+భ్యః, ఓషధీభ్యః॥౭౨॥

పదార్థః :-(కామమ్) ఇచ్ఛామ్ (కామదుఘే) ఇచ్ఛాపూరికే (ధుక్ష్వ) ప్రపూర్ధి (మిత్రాయ) సుహృదే (వరుణాయ) ఉత్తమాయ విదుషే (చ) అతిథయే (ఇన్ద్రాయ) పరమైశ్వర్యయుక్తాయ (అశ్విభ్యామ్) ప్రాణాపానాభ్యామ్ (పూష్ణే) పుష్టికరాయ (ప్రజాభ్యః) స్వసన్తానేభ్యః (ఓషధీభ్యః) సోమయవాదిభ్యః ॥ ౭౨ ॥

అన్వయః :-హే కామదుఘే పాచికే! త్వం భూమిరివ సుసంస్కృతైరన్నైర్మిత్రాయ వరుణాయ చేన్ద్రాయాశ్విభ్యాం పూష్ణే ప్రజాభ్య ఓషధీభ్యః కామం ధుక్ష్వ. ॥ ౭౨ ॥

భావార్థః :-యా స్త్రీ వా పురుషః పాకం కుర్యాత్తాం తం చ పాకవిద్యాం సుశిక్ష్య హృద్యాన్యన్నాని నిర్మాయ సంభోజ్య సర్వాన్ రోగాన్ దూరీకుర్యాత్. ॥ ౭౨ ॥

పదార్థము :- (కామదుఘే) ఇష్టపూర్వకముగా వంటల సిద్ధపరచు ఓ స్త్రీ ! నీవు భూమివలె చక్కగా సంస్కరింపబడిన వంటకములచే (మిత్రాయ) మిత్రుడు (వరుణాయ) శ్రేష్ఠవిద్వాంసునకు (చ) మరియు అతిథి అభ్యాగతులకు (ఇన్ద్రాయ) పరమైశ్వర్యములతో గూడిన (అశ్విభ్యామ్) ప్రాణాపానములకు (పూష్ణే) పుష్టికారక జనులకు (ప్రజాభ్యః) సంతానములు (ఓషధీభ్యః) సోమలత మున్నగు ఓషధులచే (కామమ్) కోరికను (ధుక్ష్వ) పూర్ణమొనర్పుము.॥౭౨॥

భావార్థము :-వంటలువండు స్త్రీపురుషులు పాకవిద్యను నేర్చుకొని ప్రియమగు పదార్థముల వండి, వాని భోజనమొనర్పజేసి ఎల్లరను రోగరహితుల నొనర్పవలెను. ॥౭౨॥

72.O cook, the preparer of palatable meals, please with thy vagetarian preparations, thy friends, the learned, the guests, the officials, and the Pranas and Apanas, the protecting parents, and the children!.

౭౩. విముచ్యధ్వమిత్యస్య కుమారహారిత ఋషిః, అఘ్న్యా దేవతాః, భురిగార్షీ గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

మనుష్యైర్గవాదిపశువృద్ధిం కృత్వా పయోఘృతాదీని వర్ధయిత్వా వర్తితవ్యమిత్యాహ.

మనుష్యులు గవాది పశువులను పెంచి, వానినుండి ఘృతక్షీరాది వానిని వృద్ధిజేసి

ఆనందముగా నుండవలయును.

౭౩ వి ముచ్యధ్వమఘ్న్యా దేవయానా అగన్మ తమసస్పారమస్య।

జ్యోతిరాపామ ॥౭౩॥

ప.విః- వి, ముచ్యధ్వమ్, అఘ్న్యాః, దేవయానా ఇతి దేవ+యానాః, అగన్మ, తమసః, పారమ్, అస్య, జ్యోతిః, ఆపామ ॥౭౩॥

పదార్థః :-(వి) (ముచ్యధ్వమ్) త్యజత (అఘ్న్యాః) హన్తుమయోగ్యా గాః (దేవయానాః) యాభిర్దేవాన్ దివ్యాన్ భోగాన్ ప్రాప్నువన్తి తాః (అగన్మ) గచ్ఛేమ (తమసః) రాత్రేః (పారమ్) (అస్య) సూర్యస్య (జ్యోతిః) ప్రకాశమ్ (ఆపామ) వ్యాప్నుయామ.॥౭౩॥

అన్వయః :-హే మనుష్యాః! యథా యూయం అఘ్న్యా దేవయానాః ప్రాప్య సుసంస్కృతాన్యన్నాని భుక్త్వా రోగేభ్యో విముచ్యధ్వం తథా వయమపి విముచ్యేమహి. యథా యూయం తమసః పారం ప్రాప్నుత తథా వయమప్యగన్మ. యథా యూయమస్య జ్యోతిర్వ్యాప్నుత తథా వయమప్యాపామ. ॥౭౩॥

భావార్థః :-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. మనుష్యా గవాదీన్ పశూన్ కదాచిన్న హన్యుర్న ఘాతయేయుశ్చ యథా సూర్యోదయాద్రాత్రిర్నివర్తతే తథా వైద్యకశాస్త్రరీత్యా పథ్యాన్యన్నాని సంసేవ్య రోగేభ్యో నివర్తంతామ్.॥౭౩॥

పదార్థము :- ఓ మానవులారా! మీరెట్లు (అఘ్న్యాః) రక్షణకు యోగ్యమగు (దేవయానాః) దివ్యభోగముల ప్రాప్తింపజేయు గోవులను పొందుదురో, చక్కగా సంస్కరింపబడిన అన్నములను భుజించి రోగములనుండి (విముచ్యధ్వమ్) వేరైయుందురో అట్లే మేమును కాపాడబడుదుముగాక! మీరెట్లు (తమసః) రాత్రియందలి (పారమ్) విశ్రాంతిపారమును పొందెదరో, మేమును నట్లే (అగన్మ)

పొందుదుముగాక। మీరెట్లు (అస్య) ఈ సూర్యుని (జ్యోతిః) ప్రకాశమందు వ్యాప్తులగుచున్నారో, అట్లే మేమును (ఆ పామ) వ్యాప్తులమగుదుముగాక. ॥౭౩॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమందు వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. మానవులు గోవులు మున్నగు పశువులను ఎప్పుడును హింసించవలదు. చంపవలదు. చంపించకూడదు. చంపనీయకూడదు. సూర్యోదయముచే రాత్రి తొలగిపోవునట్లు వైద్యశాస్త్రపద్ధతితో పథ్యము, అన్నాదిపదార్థసేవనముచే రోగరహితులై యుండవలెను.॥౭౩॥

73.O persons, just as ye become free from ailments by getting food good from inviolable cows, the source of prosperity, so should, we. Just as ye attain to the end of night at dawn, so should we. Just as ye receive the light of this sun, so should we!.

౭౪.సజూరబ్ద ఇత్యస్య కుమారహారిత ఋషిః, అశ్వినా దేవతే, ఆర్షీ జగతీ ఛన్దః, నిషాదః స్వరః.

మనుష్యైః కథం కృత్వా సుఖయితవ్యమిత్యాహ. మానవు లెట్టుల పరస్పర సుఖవంతులై యుండవలెను?

౭౪ సజూరబ్దో॒ఽ అయ॑వోభిః స॒జూరు॒షాఽ అరు॑ణీభిః।

స॒జోష॑సావ॒శ్వినా॒ దꣳసో॑భిః స॒జూః సూర॒ఽ ఏత॑శేన

స॒జూర్వై॑శ్వాన॒రఽ ఇడ॑యా ఘృ॒తేన॒ స్వాహా॑ ॥౭౪॥

ప.వి:- సజూరితి స + జూః, అబ్దః, అయవోభిరిత్యయవః + భిః, సజూరితి స+జూః, ఉషాః, అరుణీభిః, సజోషసావితి సజోష+సౌ, అశ్వినా, దꣳసోభిరితి దꣳసః+భిః, సజూరితి స+జూః, సూరః, ఏతశేన, సజూరితి స+జూః, వైశ్వానరః, ఇడయా, ఘృతేన, స్వాహా॥౭౪॥

పదార్థః :-(సజూః) సంయుక్తః, (అబ్దః) సంవత్సరః (అయవోభిః) మిశ్రితామిశ్రితైర్దినైః క్షణాదిభిః కాలావయవైః (సజూః) సహ వర్తమానాః (ఉషాః) ప్రభాతః (అరుణీభిః) రక్తప్రభాభిః (సజోషసౌ) సమానసేవనౌ (అశ్వినా) ప్రాణాపానావివ దమ్పతీ (దంసోభిఃకర్మభిః) (సజూః) సహితః (సూరః) సూర్యః (ఏతశేన) అశ్వేనేవ వ్యాప్తిశీలేన వేగవతా కిరణనిమిత్తేన వాయునా, ఏతశ ఇత్యశ్వనా...నిఘ. ౧.౧౪ (సజూః) సంయుక్తః (వైశ్వానరః) విద్యుదగ్నిః (ఇడయా) అన్నాదినిమిత్తరూపయా పృథివ్యా (ఘృతేన) జలేన (స్వాహా) సత్యేన వాగ్విప్రియేణ.॥౭౪॥

అన్వయః :- హే మనుష్యాః! వయం సర్వే స్త్రీపురుషా యథాఽయవోభిః సజూరబ్దోఽరుణీభిః సజూరుషా దంసోభిః సజోషసావశ్వినేవ ఏతశేన సజూః సూర ఇడయా ఘృతేన స్వాహా సజూర్వైశ్వానరశ్చ వర్తతే తథైవ ప్రీత్యా వర్తేమహి. ॥౭౪॥

భావార్థః :- మనుష్యేషు యావత్పరస్పరం సౌహార్ద్రం తావదేవ సుఖమ్. యావద్ద్వైహార్ద్రం తావదేవ దుఃఖం చ జాయతే, తస్మాత్సర్వైః స్త్రీపురుషైః పరోపకారక్రియయా సహైవ సదా వర్తితవ్యమ్. ॥౭౪॥

పదార్థము :- ఓ మానవులారా! మేము స్త్రీపురుషుల మందర మెట్లు (అయవోభిః) ఒకే విధమగు క్షణములు మున్నగు కాలముయొక్క అవయవములతో (సజూః) కలిగియున్న (అబ్దః) సంవత్సరము (అరుణీభిః) ఎఱ్ఱనికాంతులతో (సజూః) కలిసియున్న (ఉషాః) ప్రభాత సమయ (దంసోభిః) కర్మలచే (సజోషసౌ) ఒకే విధమగు నడకగల (అశ్వినా) ప్రాణాపానములవంటి స్త్రీపురుషులు (ఏతశేన) పరుగులిడు అశ్వములవలె వ్యాప్తశీలము, వేగవంతమునగు కిరణకారణ పవనముతో (సజూః) కలిసియున్న (సూరః) సూర్యుడు (ఇడయా) అన్నాదుల నిమిత్తరూపమగు భూమితో (ఘృతేన) జలములతో (స్వాహా) సత్యవాణి (సజూః) తో కూడియున్న (వైశ్వానరః) విద్యుత్తురూపాగ్నితో నున్నట్లు మేము ప్రేమతో నుందుముగాక! ॥౭౪॥

భావార్థము :- మానవులందు పరస్పరము ఎంత ప్రేమయున్న అంతసుఖము, ఎంతవిరోధమున్న అంతదుఃఖములు కలుగుచుండును. కావున స్త్రీపురుషులెల్లరును పరస్పరము ఉపకారమొనర్చు కొనుచు సదా సుఖులైయుండవలెను. ॥౭౪॥

74. We all should live together amicably, as the year lives with its parts, the dawn with its ruddy beams, the husband and wife with their wonderful achievements, the sun together with his dappled courser, the air, the earth with water, and the lightning with its exact thunder.

౭౫. యా ఓషధీరిత్యస్య భిషగృషిః, వైద్యో దేవతా, అనుష్టుప్ఛందః, గాన్ధారః స్వరః.

మనుష్యైరవశ్యమౌషధసేవనం కృత్వాఽరోగైర్వర్తితవ్యమిత్యాహ.

మనుష్యులు మందులను తప్పక సేవించి రోగములనుండి రక్షణ పొందవలయును.

౭౫ యా ఓషధీః పూర్వా జాతా దేవేభ్యస్త్రియుగం పురా।

మనై ను బభ్రూణామహంశతం ధామాని సప్త చ ॥౭౫॥

ప.వి:- యాః, ఓషధీః, పూర్వాః, జాతాః, దేవేభ్యః, త్రియుగమితి త్రి + యుగమ్, పురా,

మనై, ను, బభ్రూణామ్, అహమ్, శతమ్, ధామాని, సప్త, చ ॥౭౫॥

పదార్థః :-(యాః) (ఓషధీః) సోమాద్యాః (పూర్వాః) (జాతాః) ప్రసిద్ధాః (దేవేభ్యః) పృథివ్యాదిభ్యః (త్రియుగమ్) వర్షత్రయమ్ (పురా) (మనై) మన్యే. అత్ర వికరణవ్యత్యయేన శప్ (ను) శీఘ్రమ్ (బభ్రూణామ్) భరణానాం ధారకాణాం రోగిణామ్ (అహమ్) (శతమ్) అనేకాని (ధామాని) మర్మస్థానాని (సప్త) (చ).॥౭౫॥

అన్వయః :-అహం యా ఓషధీర్దేవేభ్యస్త్రియుగం పురా పూర్వా జాతా యా బభ్రూణాం శతం సప్త చ ధామాని మర్మాణి వ్యాప్నువన్తి తా ను మనై శీఘ్రం జానీయామ్.॥౭౫॥

భావార్థః :-మనుష్యైః యాః పృథివ్యామప్సు చౌషధయో జాయన్తే గతత్రివర్షా భవేయుస్తాః సంగృహ్య యథావైద్యకశాస్త్రవిధి సంసేవ్యాః తా భుక్తాః సత్యః సర్వాణి మర్మాణ్యభివ్యాప్య రోగాన్నివార్య శరీరసుఖాని సద్యో జనయన్తి.॥౭౫॥

పదార్థము :-(అహమ్) నేను (యాః) ఏ (ఓషధీః) సోమలత మున్నగు ఓషధులు (దేవేభ్యః) పృథివి మున్నగువానినుండి (త్రియుగమ్) మూడువత్సరములకు (పురా) పూర్వము (పూర్వాః) పూర్ణ సుఖము గలిగించుటయం దుత్తమము (జాతాః) ప్రసిద్ధమైనవో, ఏవి (బభ్రూణామ్) సేవనమొనర్చు రోగులయొక్క (శతమ్) నూరు (చ) మరియు (సప్త) ఏడు (ధామాని) జన్మముల లేక నాడుల మర్మములందు వ్యాప్తమైయుండునో వానిని (ను) శీఘ్రముగ (మనై) తెలిసికొందునుగాక! ॥౭౫॥

భావార్థము :-పృథివిపైనను, జలములందును పుట్టుచున్నట్టి మరియు మూడు సంవత్సరములకు పూర్వము చక్కగా పక్వమైయున్న ఓషధులను గ్రహించి వైద్యశాస్త్రానుకూల పద్ధతిలో సిద్ధపరచి సేవించినట్లైన ఆ యౌషధములు శరీరమునందలి సర్వాంగములందును వ్యాపించి శారీరక వ్యాధులనుండి శీఘ్రముగ విముక్తిని గలిగించి సౌఖ్యములను లభింపజేయును. ॥౭౫॥

75.May I know the herbs that were born three years ago in the earth, that pervade all the 107 vital parts of the body of the patients.

౭౬.శతం వ ఇత్యస్య భిషగృషిః, వైద్యో దేవతా, అనుష్టుప్ఛన్దః, గాన్ధారః స్వరః.

మనుష్యాః కిం కృత్వా కిం సాధయేయురిత్యాహ. మానవు డేమి జేసి దేనిని సాధింపవలయును?

౭౬ శతం వో॒ అమ్బ॒ ధామా॑ని స॒హస్ర॑ము॒త వో॒ రుహః॑।

అధా॑ శతక్రత్వో యూ॒యమి॒మం మే॑ అగ॒దం కృ॑త ॥౭౬॥

ప.విః- శ॒తమ్, వః॒, అ॒మ్బ॒, ధామా॑ని, స॒హస్ర॑మ్, ఉ॒త, వః॒ రుహః॑, అధ, శ॒త॒క్ర॒త్వ॒ ఇతి శత + క్రత్వః యూ॒యమ్, ఇ॒మమ్, మే॒, అ॒గ॒దమ్, కృ॒త॒ ॥౭౬॥

పదార్థః :-(శతమ్) (వః) యుష్మాకమ్ (అమ్బ) మాతః (ధామాని) మర్మస్థానాని (సహస్రమ్) అసంఖ్యాః (ఉత) అపి (వః) యుష్మాకమ్ (రుహః) నాడ్యఙ్కురాః (అధ) అథ. అత్ర నిపాతస్య చేతి దీర్ఘః (శతక్రత్వః) శతం క్రతవః ప్రజ్ఞాః క్రియా వా యేషాంతత్సమ్బుద్ధౌ (యూయమ్) (ఇమమ్) దేహమ్ (మే) మమ (అగదమ్) రోగరహితమ్ (కృత) కురుత. అత్ర వికరణలుక్.॥౭౬॥

అన్వయః :-హే శతక్రత్వో! యూయం యాసాం శతముత సహస్రం రుహః సన్తి తాభిర్మే మమేమం దేహమగదం కృత. అధ స్వయం వో దేహానగదాన్ కురుత. యాని వోఽసంఖ్యాని ధామాని తాని ప్రాప్నుత. హే అమ్బ! త్వమప్యేవమాచర. ॥౭౬॥

భావార్థః :-మనుష్యాణామిదమాదిమం కర్తవ్యం కర్మాస్తి యదోషధిసేవనం పథ్యాచరణం సునియమ వ్యవహరణం చ కృత్వా శరీరారోగ్యసంపాదనమ్. నహ్యే తేన వినా ధర్మార్థకామమోక్షాణామనుష్ఠానం కర్తుం కశ్చిదపి శక్నోతి. ॥౭౬॥

పదార్థము :-(శతక్రత్వః) వందలాది బుద్ధుల మరియు క్రియలచే గూడిన ఓ మానవులారా! (యూయమ్) మీరు ఎట్టి (శతమ్) వందలు (ఉత) మరియు (సహస్రమ్) వేలకొలది (రుహః) నాడుల అంకురములలో నుండు యోషధులచే (మే) నాయొక్క (ఇమమ్) ఈ శరీరమును (అగదమ్) రోగరహితము (కృత) చేయునో (అధ) ఆ తరువాత (వః) మీరు మీ శరీరములను సైతము రోగరహితమొనర్చుకొనుడు (వః) మీయొక్క అసంఖ్యాక (ధామాని) ఏ మర్మస్థానములు గలవో వానిని ప్రాప్తించుకొనుడు. (అమ్బ) ఓ మాతా! నీవును ఈ విధముగనే యాచరించుము. ॥౭౬॥

భావార్థము :-మానవులు సర్వప్రథమము ఓషధుల సేవనము మరియు పథ్యముగ నుండి నియమపూర్వక వ్యవహారముచే శరీరములను రోగరహితమొనర్చుకొనుట విధియై యున్నది. ఏలన ఆరోగ్యములేకున్న ధర్మార్థ కామమోక్షముల ననుష్ఠించజాలరు. ॥౭౬॥

76.O physicians imbued with manifold wisdom and deeds, protect my body from disease, with medicines having hundred, and thousand growths. Cure your bodies as well. Know the innumerable vital parts of your body. O mother thou shouldst also do like this!.

౭౭. ఓషధీరిత్యస్య భిషగృషిః, వైద్యో, దేవతాః నిచృదనుష్టుప్ఛన్దః, గాన్ధారః స్వరః.

కీదృశా ఓషధయః సేవ్యా ఇత్యాహ. ఎట్టి ఓషధులను సేవించవలయును?

౭౭ ఓషధీః ప్రతిమోదధ్వం పుష్పవతీః ప్రసూవరీః।

అశ్వాఽఇవ సజిత్వరీర్వీరుధః పారయిష్ణ్వః ॥౭౭॥

ప.వి:- ఓషధీః, ప్రతి, మోదధ్వమ్, పుష్పవతీరితి పుష్ప+వతీః, ప్రసూవరీరితి ప్ర + సూవరీః, అశ్వా ఇవేత్యశ్వాః+ఇవ, సజిత్వరీరితి స+జిత్వరీః, వీరుధః, పారయిష్ణ్వః॥౭౭॥

పదార్థః :-(ఓషధీః) సోమాదీన్ (ప్రతి) (మోదధ్వమ్) ఆనన్దయత (పుష్పవతీః) ప్రశస్తాని పుష్పాణి యాసాం తాః (ప్రసూవరీః) సుఖప్రసావికాః (అశ్వా ఇవ) యథా తురఙ్గాః (సజిత్వరీః) శరీరైః సహ సంయుక్తా రోగాన్ జేతుం శీలాః (వీరుధః) సోమాదీన్ (పారయిష్ణ్వః) రోగజదుఃఖేభ్యః పారం నేతుం సమర్థాః ॥౭౭ ॥

అన్వయః :-హే మనుష్యాః! యూయమశ్వా ఇవ సజిత్వరీర్వీరుధః పారయిష్ణ్వః పుష్పవతీః ప్రసూవరీ రోషధీః సంసేవ్య ప్రతిమోదధ్వమ్. ॥ ౭౭ ॥

భావార్థః :-అత్రోపమాలంకారః. యథాఽశ్వారూఢా వీరాః శత్రూన్ జిత్వా విజయం ప్రాప్యాఽఽనన్దన్తి తథా సదౌషధసేవినః పథ్యకారిణో జితేన్ద్రియా జనా ఆరోగ్యమవాప్య నిత్యం మోదన్తే.॥ ౭౭ ॥

పదార్థవము :-ఓ మానవులారా! మీరు (అశ్వా ఇవ) అశ్వములవలె (సజిత్వరీః) శరీరములతో గలసియుండు రోగముల జయించునట్టి (వీరుధః) సోమలత మున్నగు ఓషధులను (పారయిష్ణ్వః) దుఃఖములనుండి తరింపజేయుటకు యోగ్యమైన (పుష్పవతీః) ప్రశంసనీయ పుష్పములతో నున్న (ప్రసూవరీః) సుఖములగలిగించు (ఓషధీః) ఓషధులను పొంది (ప్రతిమోదధ్వమ్) సదా ఆనందము ననుభవించుడు. ॥౭౭॥

భావార్థవము :- ఈ మంత్రమందు ఉపమాలంకార మున్నది. అశ్వముపై స్వారియొనర్చిన వీరుడు శత్రువులను జయించి విజయమును పొంది ఆనందముగ నుండునట్లు శ్రేష్ఠ ఓషధుల సేవనము మరియు పథ్యాహారమొనర్చు జితేంద్రియుడగు కర్మిష్ఠి రోగవిముక్తుడై ఆరోగ్యముగా సదా ఆనందము ననుభవించు చుండును. ॥౭౭॥

77.O people derive happiness by the use of herbs full of blossoms and fruits, conquerors of diseases like horses, and assuagers of physical discomforts!.

౭౮. ఓషధీరితీత్యస్య భిషగృషిః, చికిత్సుర్దేవతా, అనుష్టుప్ఛందః, గాన్ధారః స్వరః.

పునః పిత్రపత్యాని పరస్పరం కథం వర్తేరన్నిత్యాహ. పితాపుత్రు లెటుల పరస్పరము మెలగవలయును?

౭౮ ఓషధీరితి మాతరస్తద్వో దేవీరుప బ్రువే।

సనేయమశ్వం గాం వాసఽఆత్మానం తవ పూరుష ॥౭౮॥

ప. వి:- ఓషధీః, ఇతి, మాతరః, తత్, వః, దేవీః, ఉప, బ్రువే, సనేయమ్, అశ్వమ్, గామ్, వాసః, ఆత్మానమ్, తవ, పూరుష, పూరుషేతి పురుష ॥౭౮॥

పదార్థః :-(ఓషధీః) (ఇతి) ఇవ (మాతరః) జనన్యః (తత్) కర్మ (వః) యుష్మాన్ (దేవీః) దివ్యా విదుషీః (ఉప) సమీపస్థః సన్ (బ్రువే) ఉపదిశేయమ్ (సనేయమ్) సంభజేయమ్ (అశ్వమ్) తురఙ్గాదికమ్ (గామ్) ధేన్వాదికం పృథివ్యాదికం వా (వాసః) వస్త్రాదికం నికేతనం వా (ఆత్మానమ్) జీవమ్ (తవ) (పూరుష) ప్రయత్నశీల. ॥౭౮॥

అన్వయః :-హే ఓషధీరితి దేవీర్మాతరో౽హం తనయో వస్తత్పథ్యం వచ ఉపబ్రువే. హే పూరుష! సుసన్తానా౽హం మాతా తవాశ్వం గాం వాస ఆత్మానం చ సతతం సనేయమ్. ॥ ౭౮ ॥

భావార్థః :-అత్రోపమాలంకారః. యథా యవాదయ ఓషధయః సేవితాః శరీరాణి పుష్యన్తి తథైవ జనన్యో విద్యాసుశిక్షోపదేశేనా౽పత్యాని సుపోషయేయుః యన్మాతురైశ్వర్యం తద్దాయో౽పత్యస్య యదపత్యస్వై తన్మాతురస్తి. ఏవం సర్వే సుప్రీత్యా వర్తిత్వా పరస్పరస్య సుఖాని సతతం వర్ధయేయుః. ॥౭౮॥

పదార్థము :- (ఓషధీః) ఓషధుల (ఇతి) వలె సుఖదాయకములైన (దేవీః) చక్కని విదుషీమణులారా! (మాతరః) తల్లులారా! పుత్రుడనగు నేను (వః) మీకు (తత్) శ్రేష్ఠమగు పథ్యరూప కర్మలను (ఉపబ్రువే) సమీపమునకు చేరి ఉపదేశించెదను (పురుష) పురుషార్థ పరులునగు ఓ శ్రేష్ఠ సంతానమా! తల్లినగు నేను (తవ) నీయొక్క (అశ్వమ్) గుఱ్ఱములు మున్నగు (గామ్) గోవులు, పృథివి మున్నగు (వాసః) వస్త్రములు మరియు గృహాదులను (ఆత్మానమ్) జీవాత్మను నిరంతరము (సనేయమ్) సేవింతును. ॥౭౮॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమున ఉపమాలంకారము గలదు. యవలు (గోధుమలు) మున్నగు ఓషధుల సేవనముచే శరీరము పుష్టివంతమగునట్లు తల్లి విద్య మరియు ఉత్తమ శిక్షణ, ఉపదేశము మున్నగువానిచే తన సంతానమును పుష్టివంతమొనర్చవలెను. తల్లివద్దగల ధనమునందలి భాగము సంతానము, సంతానము వద్దగల ధనము తల్లిదండ్రులదై యుండును. ఇట్లు ఎల్లరును ప్రీతిపూర్వకముగ వర్తించినచో నిరంతరము సుఖము, ఆనందము గలుగుచుండును. ॥౭౮॥

78.O learned mother comforting like the herbs, may I speak unto thee in proximity, wholesome words. O active, virtuous son, may I, your mother, enjoy your horse, cow, land, home, clothes and soul-force!.

౭౯. అశ్వత్థ ఇత్యస్య భిషగృషిః, వైద్యో దేవతా, అనుష్టుప్ఛన్దః, గాన్ధారః స్వరః.

మనుష్యాః ప్రత్యహం కీదృశం విహారం కుర్యు రిత్యాహ.

మానవులు ప్రతిదినమెటువంటి ఆలోచన తోనర్చవలయును?

౫౯.౨ అశ్వత్థే వో నిషదనం పర్ణే వో వసతిష్కృతా।
గోభాజఇత్ కిలాసథ యత్ సనవథ పూరుషమ్ ॥౭౯॥

ప.వి:- అశ్వత్థే, వః, నిషదనమ్, నిషదనమితి ని + సదనమ్, పర్ణే, వః, వసతిః, కృతా, గోభాజ ఇతి గో+భాజః, ఇత్, కిల, అసథ యత్, సనవథ, పూరుషమ్, పూరుషమితి పూరుషమ్॥౭౯॥

పదార్థః :-(అశ్వత్థే) శ్వః స్థాతా న స్థాతా వా వర్తతే తాదృశే దేహే (వః) యుష్మాకం జీవానామ్ (నిషదనమ్) నివాసః (పర్ణే) చలితే పత్రే (వః) యుష్మాకమ్ (వసతిః) నివాసః (కృతా) (గోభాజః) యే గాం పృథివీం భజన్తే తే (ఇత్) ఇహ (కిల) ఖలు (అసథ) భవత (యత్) యతః (సనవథ) ఓషధిదానేన సేవధ్వమ్. అత్ర వికరణద్వయమ్ (పూరుషమ్) అన్నాదినా పూర్ణం దేహమ్. ॥ ౭౯ ॥

అన్వయః :-హే మనుష్యాః! ఓషధయ ఇవ యద్వోఽశ్వత్థే నిషదనం వః పర్ణే వసతిః కృతాఽస్తి తస్మాద్గోభాజః కిల పూరుషం సనవథ సుఖిన ఇదసథ ॥ ౭౯ ॥

భావార్థః:-మనుష్యైరేవం భావనీయమస్మాకం శరీరాణ్యనిత్యాని స్థితిశ్చఞ్చలాఽస్తి తస్మాచ్ఛరీరమరోగినం సంరక్ష్య ధర్మార్థకామమోక్షాణామనుష్ఠానం సద్యః కృత్వాఽనిత్యైః సాధనైర్నిత్యం మోక్షసుఖం ఖలు లబ్ధవ్యమ్. యథౌషధితృణాదీని పత్రపుష్పఫలమూలస్కన్ధశాఖాదిభిః శోభన్తే తథైవ నీరోగాణి శోభమానాని భవన్తి. ॥ ౭౯ ॥

పదార్థము :-ఓ మనుష్యులారా! ఓషధులవలె (యత్) ఏ కారణమున (వః) మీయొక్క (అశ్వత్థే) రేపటివరకుండునో, ఉండజాలదో చెప్పరానట్టి ఈ శరీరమునందు ఆత్మ (నిషదనమ్) నివాసమైయున్నది. మరియు (వః) మీయొక్క (పర్ణే) తామరాకుపైబడిన జలమువంటి చంచలమగు ఈ ప్రపంచమునందు పరమేశ్వరుడు (వసతిః) నివాసము (కృతా) చేసియున్నాడు. దీనిచే (గోభాజః) పృథివిని సేవించుచు (కిల) మాత్రమే (పురుషమే) అన్నాదులచే పూర్ణమునగు దేహముగల మానవుని (సనవథ) ఓషధులనిచ్చి సేవించుము. మరియు సుఖమును పొంది (ఇత్) ఈ జగమునందు (అసథ)సంతోషముగ నుండుము.॥౭౯॥

భావార్థము :-ఈ మన శరీరములు అనిత్యములు, స్థితులు చంచలములు అని మానవులెల్లరును తలచి శరీరములను రోగములనుండి కాపాడుకొని ధర్మ, అర్థ, కామ, మోక్షముల సాధనము శీఘ్రముగ నొనర్చి అనిత్యమగు సాధనములచే నిత్యమగు మోక్షసుఖములను ప్రాప్తించుకొనవలెను. ఓషధులు తృణాదులు ఫల,

పుష్ప, పత్ర, స్కంధాదులు, శాఖలు మున్నగువానిచే శోభించునట్లు మానవులు రోగరహితులై శారీరకముగ శోభాయమానులు గావలెను. ॥౭౯॥

79.O souls, this unstable body like the decaying herbs is your home. God has given ye abode in this ephemeral world like water on the lotus-leaf. Enjoy this earth, nourish the body with food and medicine, and attain to happiness!.

౮౦. యత్రౌషధీరిత్యస్య భిషగృషిః, ఓషధయో దేవతాః, అనుష్టుప్ఛన్దః, గాన్ధారః స్వరః.

పునః పునః సద్వైద్యసేవనం కార్యమిత్యాహ. మాటిమాటికి ఉత్తమవైద్యులను సేవించవలయును.

౮౦ యత్రౌషధీః సమగ్మత రాజానః సమితావివ।

విప్రః స ఉచ్యతే భిషగ్రక్షోహామీవచాతనః ॥౮౦॥

ప. వి:- యత్ర, ఓషధీః, సమగ్మతేతి సమ్ + అగ్మత, రాజానః సమితావివేతి సమితౌ + ఇవ, విప్రః, సః, ఉచ్యతే, భిషక్, రక్షోహేతి, రక్షః+హా, అమీవచాతన ఇత్యమీవ + చాతనః॥౮౦॥

పదార్థః :-(యత్ర) యేషు స్థలేషు (ఓషధీః) సోమాద్యాః (సమగ్మత) ప్రాప్నుత (రాజానః) క్షత్రధర్మయుక్తా వీరాః (సమితావివ) యథా సంగ్రామే తథా (విప్రః) మేధావీ (సః) (ఉచ్యతే) ఉపదిశ్యేత. లేట్ ప్రయోగోఽయమ్ (భిషక్) యో భిషజ్యతి చికిత్సతి సః. అత్ర భిషజ్ధాతోః క్విప్ (రక్షోహా) యో దుష్టానాం రోగానాం హన్తా (అమీవచాతనః) యోఽమీవాన్ రోగాన్ శాతయతి సః. అత్ర వర్ణవ్యత్యయేన శస్య చః. ॥౮౦॥

అన్వయః :-హే మనుష్యాః! యూయం యత్రౌషధీః సన్తి తా రాజానః సమితావివ సమగ్మత యో రక్షోహాఽమీవచాతనో విప్రో భిషగ్భవేత్స యుష్మాన్ ప్రత్యుచ్యత ఉచ్యేత తద్గుణాన్ ప్రకాశయేత్తాస్తం చ సదా సేవధ్వమ్. ॥౮౦॥

భావార్థః :-అత్రోపమాలంకారః. యథా సేనాపతిసుశిక్షితా రాజ్ఞో వీరపురుషాః పరమప్రయత్నేన దేశాన్తరం గత్వా శత్రూన్విజిత్య రాజ్యం ప్రాప్నువన్తి. తథా సద్వైద్యసుశిక్షితా యూయమోషధివిద్యాం ప్రాప్నుత. యస్మిన్ శుద్ధే దేశే ఓషధయః సన్తి తా విజ్ఞాయోపయుఙ్గ్ధ్వమన్యేభ్యశ్చోపదిశత. ॥౮౦॥

పదార్థము :- ఓ మానవులారా! మీరు (యత్ర) ఏ స్థలములందు (ఓషధీః) సోమలత మున్నగు ఓషధులుత్పన్నమగునో వానిని ఎట్లు (రాజానః) రాజధర్మముతో గూడిన వీరపురుషులు(సమితావివ) యుద్ధమునందు శత్రువులతో దలపడునట్లే (సమగ్మత) పొందుచుండుడు (రక్షోహా) దుష్టరోగముల నాశకుడు (అమీవచాతనః)

వ్యాధులను దొలగించువాడు (విప్రః) బుద్ధిశాలి (భిషక్) వైద్యుడగు (సః) అతడు మీకు (ఉచ్యతే) ఓషధీగుణముల నుపదేశించవలెను మరియు ఓషధుల, తత్సంబంధ వైద్యుని సేవన మొనర్చ వలెను. ॥౮౦॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమునందు వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. సేనాపతిచే సుశిక్షితులగు రాజ్యమందలి వీరపురుషులు అతిపురుషార్థముచే ఇతరదేశములకు దండెత్తివెళ్లి శత్రుమూకలను జయించునట్లు ఉత్తమవైద్యునిచే శిక్షితులై మీరు ఓషధవిద్యను పొందుడు. శుద్ధ ప్రదేశములందుండు ఓషధుల గుణధర్మములను మీరు చక్కగా దెలిసికొని ఉపయోగించుకొని ఇతరులకును వాని గుణధర్మములను బోధించుడు. ॥౮౦॥

80.O men go to places where there are herbs, just as kings go to the battle - fields!. The sagacious physician, the slayer of fiendish ailments and chaser of diseases, tells ye the qualities of the herbs. Take service from him and them both.

౫౮౪. అశ్వావతీమిత్యస్య భిషగృషిః, వైద్యో దేవతా, అనుష్టుప్ఛన్దః, గాన్ధారః స్వరః.

మనుష్యైః సదా పురుషార్థ ఉన్నేయ ఇత్యాహ. మనుష్యులు సదా పురుషార్థమును పెంచవలయును.

౫౮౪ అశ్వావతీꣳ సోమావతీమూర్జయన్తీముదోజసమ్।
ఆవిత్సి సర్వాऽ ఓషధీరస్మాऽ అరిష్టతాతయే ॥౮౧॥

ప.వి:-అశ్వావతీమ్, అశ్వావతీమిత్యశ్వ + వతీమ్, సోమావతీమ్, సోమవతీమితి సోమ + వతీమ్, ఊర్జయన్తీమ్, ఉదోజసమిత్యుత్+ఓజసమ్, ఆ, అవిత్సి, సర్వాః, ఓషధీః, అస్మై, అరిష్టతాతయ ఇత్యరిష్ట + తాతయే ॥౮౧॥

పదార్థః :-(అశ్వావతీమ్) ప్రశస్తశుభగుణయుక్తామ్. అత్రోభయత్ర మతౌ దీర్ఘః (సోమావతీమ్) బహురస సహితామ్ (ఊర్జయన్తీమ్) బలం ప్రాపయన్తీమ్ (ఉదోజసమ్) ఉత్కృష్టం పరాక్రమమ్ (ఆ) (అవిత్సి) జానీయామ్ (సర్వాః) అఖిలాః (ఓషధీః) సోమయవాద్యాః (అస్మై) (అరిష్టతాతయే) రిష్టానాం హింసకానాం రోగాణామభావాయ. ॥౮౧॥

అన్వయః:-హే మనుష్యాః! యథాऽహమరిష్టతాతయేऽశ్వావతీం సోమావతీముదోజసమూర్జయన్తీం మహౌషధీ మావిత్సి సర్వా ఓషధీరస్మై యూయమపి ప్రయతధ్వమ్. ॥౮౧॥

భావార్థః :-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. మనుష్యాణామాదిమమిదం కర్మాऽస్తి యద్రోగాణాం నిదానచికిత్సౌషధపథ్యసేవనమోషధీనాం గుణజ్ఞానం యథావదుపయోజనం చ యతో రోగనివృత్త్యా నిరన్తరం పురుషార్థోన్నతిః స్యాదితి. ॥౮౧॥

పదార్థము :- ఓ మానవులారా! నే నెట్లు (అరిష్టతాతయే) దుఃఖదాయక రోగములను తొలగించుటకు (అశ్వావతీమ్) ప్రశంసనీయ శుభగుణములచే గూడిన (సోమావతీమ్) అధికరసములతో గూడిన (ఉదోజసమ్) అధికపరాక్రమమును పెంచునట్టి (ఊర్జయన్తీమ్) బలమునిచ్చునట్టి ఓషధులు (ఆ) సకలవిధములుగ (సర్వాః) సమస్త (ఓషధీః) ఓషధులు (అస్మై) నాకు ఈ సుఖము నిచ్చునని (అవిత్సి) ఎరుగుదునో, అట్లే మీరును ప్రయత్నమొనర్చుడు. ।౮౧॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమున వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. మానవులు రోగనిదానము, చికిత్స, ఔషధము, పథ్యముల సేవనముచే వ్యాధినివారణ మొనర్చవలెను. మరియు ఓషధ గుణములను యథావతుగ ఉపయోగించుకొని రోగనివృత్తి యొనర్చుకొని పురుషార్థమును వృద్ధిపరచుకొనవలెను. ।౮౧॥

81.May I know for the health of this patient, all medicines, efficacious in nature, full of juice, rich in nourishments, and possessing strength-gving power. May they all give me ease.

ఓ౩మ్.ఉచ్ఛుష్మా ఇత్యస్య భిషగృషిః, ఓషధయో దేవతాః, విరాడనుష్టుప్ఛన్దః, గాన్ధారః స్వరః.

కింనిమిత్తా ఓషధయః సన్తీత్యాహ. ఓషధులు యెందునిమిత్తమున్నవి?

ఓ౩మ్ ఉచ్ఛుష్మా౨ ఓషధీనాం గావో గోష్ఠాదివేరతే।

ధనꣳసనిష్యన్తీనామాత్మానం తవ పూరుష ।౮౨॥

ప.వి:- ఉత్, శుష్మాః, ఓషధీనామ్, గావః, గోష్ఠాదివ, గోష్ఠాదివేతి గోష్ఠాత్ + ఇవ, ఈరతే, ధనమ్, సనిష్యన్తీనామ్, ఆత్మానమ్, తవ, పూరుష, పూరుషేతి పురుష ।౮౨॥

పదార్థః :-(ఉత్) (శుష్మాః) ప్రశస్తబలకారిణ్యః. శుష్మేతి బలనా.. నిఘం.౨.౯ అర్శ ఆదిత్వాదచ్ (ఓషధీనామ్) సోమయవాదీనామ్ (గావః) ధేనవః కిరణా వా (గోష్ఠాదివ) యథా స్వస్థానా త్తథా (ఈరతే) వత్సాన్ ప్రాప్నువన్తి (ధనమ్) యద్ధినోతి వర్ధయతి తత్. ధనం కస్మాద్ధినోతీతి సతః. నిఘం. 3.౯ (సనిష్యన్తీనామ్) సంభజన్తీనామ్ (ఆత్మానమ్) శరీరాఽధిష్ఠాతారమ్ (తవ) (పూరుష) పురి దేహే శయాన దేహధారక వా. ॥౮౨॥

అన్వయః:-హే పూరుష! యా ధనం సనిష్యన్తీనామోషధీనాం శుష్మా గావో గోష్ఠాదివ తవాత్మానము దీరతే తాస్త్వం సేవస్వ. ॥౮౨॥

భావార్థః:-అత్రోపమాలంకారః. హే మనుష్యా! యథా సంపాలితా గావో దుగ్ధాదిభిః స్వవత్సాన్మనుష్యాదీంశ్చ సంపోష్య బలయన్తి తథైవౌషధయో యుష్మాకమాత్మశరీరే సంపోష్య పరాక్రమయన్తి. యది కశ్చిదన్నాదికమౌషధం న భుఞ్జీత తర్హి క్రమశో బలవిజ్ఞానహ్రాసం ప్రాప్నుయాత్. తస్మాదేతా ఏతన్నిమిత్తాః సన్తీతి వేద్యమ్.॥౮౨॥

పదార్థము :-(పురుష) ఓ పురుష [మానవ] శరీరమందు నిద్రించువాడా! దేహధారీ! (ధనమ్) ఐశ్వర్యమును పెంపుజేయుదానిని (సనిష్యన్తీనామ్) సేవనమొనర్చుచు (ఓషధీనామ్) సోమలత మరియు యవాది ఓషధుల సంబంధమున (శుష్మాః) ప్రశంసనీయ బలమునిచ్చునవియైన (గావః) గోవులు, కిరణములు (గోష్ఠాదివ) తన స్థానమునుండి లేగలను లేక పృథివిని, ఔషధముల తత్త్వములను పొందుచు (తవ) నీయొక్క (ఆత్మానమ్) ఆత్మకు (ఉదీరతే) లభించిన వానినెల్లనుసేవించుము. ॥౮౨॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమునం దుపమాలంకారము గలదు. ఓ మానవులారా! రక్షించబడిన గోవు తన క్షీరములు మున్నగువానిచే తన దూడలకు, మనుష్యులకు పుష్టి మరియు బలములను గలిగించునట్లు ఓషధులును మీ ఆత్మమరియు శరీరములను పుష్టి పరచి పరాక్రమవంతులుగ నొనర్చును. అన్నము మరియు ఓషధులను సేవించకున్న క్రమముగ బుద్ధి బలములు క్షీణించును. ఓషధులే బలబుద్ధులకు కారణములు. ॥౮౨॥

82.O man, just as strong cows go forth from their stalls and feed their calves, so do the healing virtues of the wealth-giving medicinal herbs, used properly, strengthen thy body and soul!.

౫౯౬.ఇష్కృతిరిత్యస్య భిషగృషిః, వైద్యా దేవతాః, విరాడనుష్టుప్ఛన్దః, గాన్ధారః స్వరః.

పుసేవితా ఓషధయః కిం కుర్వన్తీత్యాహ. సుసేవితౌషధములేమిచేయును?

౫౯౬ ఇష్కృతిర్నామ వో మాతాథో యూయగ్ంస్థ నిష్కృతీః

సీరాః పతత్రిణీ స్థన యదామయతి నిష్కృథ ॥౮౩॥

ప.వి:-ఇష్కృతిః, నామ, వః, మాతా, అథో ఇత్యథో, యూయమ్, స్థ, నిష్కృతీః

నిష్కృతీరితి నిః+కృతీః,సీరాః,పతత్రిణీః,స్థన, యత్, ఆమయతి, నిః, కృథ ॥౮౩॥

పదార్థః :-(ఇష్కృతిః) నిష్కర్త్రీ (నామ) ప్రసిద్ధమ్ (వః) యుష్మాకమ్ (మాతా) జననీవ (అథో) యూయమ్ (స్థ) భవత (నిష్కృతీః) ప్రత్యుపకారాన్ (సీరాః) నదీః, సీరా ఇతి నదీనా.. నిఘం ౧.౧౩ (పతత్రిణీః) పతితుం గన్తుం శీలాః (స్థన) భవత (యత్) యా క్రియా (ఆమయతి) రోగయతి (నిః) నితరామ్ (కృథ) కురుత. అత్ర వికరణస్య లుక్. ॥౮౩॥

అన్వయః :-హే మనుష్యాః! యూయం యా వ ఇష్కృతిర్మాతేవౌషధిర్నామ వర్తతే తస్యాః సేవకా ఇవౌషధీః సేవితారః స్థ పతత్రిణీః సీరాః నద్య ఇవ నిష్కృతీః సంపాదయన్తః స్థనాథో యదాఽఽమయతి తాన్నిష్కృథ ।౮౩॥

భావార్థః :-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. హే మనుష్యాః! యథా మాతాపితరౌ యుష్మాన్ సేవన్తే తథా యూయమప్యేతాన్ సేవధ్వమ్. యద్యత్కర్మ రోగావిష్కారం భవతి తత్తత్త్యజైవం సుసేవితా ఓషధయః ప్రాణినో మాతృవత్పోషయన్తి. ।౮౩॥

పదార్థము :-ఓ మానవులారా! (యూయమ్) మీరు (వః) మీకు (ఇష్కృతిః) కార్యసిద్ధియొనర్చు (మాతా) తల్లివంటి ఓషధులు (నామ) ప్రసిద్ధమై యున్నవి. వాని సేవనమొనర్చుటను యెరుగువారు (స్థ) అగుడు. (పతత్రిణీః) ప్రవహించు (సీరాః) నదులవలె (నిష్కృతీః) ప్రత్యుపకారములను సిద్ధింపజేయు [సాధించు] వారు (స్థన) అగుడు. (అథో) ఆ పిదప (యత్) ఏక్రియ లేక ఓషధి లేక వైద్యుడు (ఆమయతి) రోగములను పెంచునో ఆతనిని (నిష్కృథ) వదలివేయుడు. ।౮౩॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమున వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. ఓ మానవులారా! తల్లిదండ్రులెట్లు మీ సేవలనొనర్చెదరో, అట్లే మీరును వారిసేవల నొనర్చుడు. రోగకారకములగు క్రియల నన్నిటిని వదలివేయుడు, ఈవిధముగ సేవించు యోషధులు తల్లివలె ప్రాణులకు పుష్టిని గలిగించును. ।౮౩॥

83 O men, know the medicine that brings ye relief like the mother. Like flowing streams pay back the debt of gratitude. Keep afar whatever brings disease!.

౫౯౭౭. అతి విశ్వా ఇత్యస్య భిషగృషిః, వైద్యా దేవతాః, విరాడనుష్టుప్ఛందః, గాంధారః స్వరః.

కథం రోగా నివర్తన్త ఇత్యాహ. రోగనివృత్తి యెటులగలుగును?

౫౯౭౭ అతి విశ్వాః పరిష్ఠా స్తేనఽఇవ వ్రజమక్రముః।
ఓషధీః ప్రాచుచ్యవుర్యత్కిం చ తన్వో రపః ।౮౪॥

ప.వి:-అతి, విశ్వాః, పరిష్ఠాః, పరిస్థా ఇతి పరి+స్థాః, స్తేనఇవేతి స్తేనః + ఇవః, వ్రజమ్, అక్రముః, ఓషధీః, ప్ర, అచుచ్యవుః, యత్, కిమ్, చ, తన్వః, రపః ।౮౪॥

పదార్థః :-(అతి) (విశ్వాః) సర్వాః (పరిష్ఠాః) సర్వతః స్థితాః (స్తేన ఇవ) యథా చోరో భిత్యాదికం తథా (వ్రజమ్) గోస్థానమ్ (అక్రముః) క్రామ్యన్తి (ఓషధీః) సోమయవాద్యాః (ప్ర) (అచుచ్యవుః) చ్యావయన్తి నాశయన్తి (యత్) (కిమ్) (చ) (తన్వః) (రపః) పాపఫలమివ రోగాఖ్యం దుఃఖమ్. ।౮౪॥

అన్వయః :-హే మనుష్యాః! యా అయం యాః పరిష్ఠా విశ్వా ఓషధీర్వ్రజం స్తేన ఇవాత్యక్రముః. యత్ కిం చ తన్వో రపస్తత్సర్వం ప్రాచుచ్యవుస్తా యుక్త్యోపయుఙ్క్ధ్వమ్. ।౮౪॥

భావార్థః :-అత్రోపమాలంకారః. యథా చోరో గోస్వామినా ధర్షితః సన్నభిరంఘూషముల్లఙ్ఘ్య పలాయతే తథైవ సదౌషధైస్తాడితా రోగా నశ్యన్తి. ।౮౪॥

పదార్థము :-ఓ మానవులారా! మీరు (పరిష్ఠాః) అన్నివైపులందున్న (విశ్వా) సమస్త (ఓషధీః) సోమలత, యవలు మున్నగు ఓషధులు (వ్రజమ్) గోశాలయందు (స్తేన ఇవ) గోడనుకూల్చి చోరుడు ప్రవేశించునట్లు, పృథివిని పెల్లగించుకొని (అత్యక్రముః) వెళ్లుచున్నవి (యత్) అందు (కిఞ్చ) ఏవోకొన్ని (తన్వః) శారీరక (రపః) పాపఫలమువలె రోగరూపదుఃఖములన్నవి గలవు. వానినెల్లను (ప్రాచుచ్యవుః) దొలగింపజేయు ఓషధులను తగినరీతిగా సేవించుడు. ।౮౪॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమందుపమాలంకార మున్నది. గోవుల నాయకుడు భయపెట్టగా గోడను దూకి [దాటి] పరుగెత్తు చోరునివలె శ్రేష్ఠౌషధములతో తాడితమై వ్యాధులు నశించి తొలగిపోగలవు. ।౮౪॥

84.Lust as a thief steals into the cattle-fold, by breaking through the wall, so do all well-known healing plants, come out of the earth tearing it asunder, and drive out from the body whatever malady there is.

౮౫. యదిమా ఇత్యస్య భిషగృషిః, వైద్యో దేవతా, అనుష్టుప్ ఛందః, గాంధారః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయమాహ. మరలనదే విషయము.

౮౫ యదిమా వాజయన్నహమోషధీర్హస్త ఆదధే।

ఆత్మా యక్ష్మస్య నశ్యతి పురా జీవగృభో యథా।౮౫॥

ప. విః-యత్, ఇమాః, వాజయన్, అహమ్, ఓషధీః, హస్తే, ఆదధ ఇత్యా + దధే, ఆత్మా, యక్ష్మస్య, నశ్యతి, పురా, జీవగృభ ఇతి జీవ + గృభః, యథా ।౮౫॥

పదార్థః :-(యత్) యాః (ఇమాః) (వాజయన్) ప్రాపయన్ (అహమ్) (ఓషధీః) (హస్తే) (ఆదధే) (ఆత్మా) తత్త్వమూలమ్ (యక్ష్మస్య) క్షయస్య రాజరోగస్య (నశ్యతి) (పురా) పూర్వమ్ (జీవగృభః) యో జీవం గృహ్ణాతి తస్య వ్యాధేః (యథా)యేన ప్రకారేణ. ।౮౫॥

అన్వయః:-హే మనుష్యాః! యథా పురా వాజయన్నహం యదిమా ఓషధీర్హస్త ఆదధే యాభ్యో జీవగృభో యక్ష్మస్యాత్మా నశ్యతి తాః సద్యుక్త్యోపయుఙ్క్తామ్. ।౮౫॥

భావార్థః:- అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః మనుష్యైః సుహస్తక్రియయౌషధీః సంసాధ్య యథాక్రమము పయోజ్య యక్ష్మాదిరోగాన్నివార్య నిత్యమానన్దాయ ప్రయతితవ్యమ్. ॥౮౫॥

పదార్థము :- ఓ మానవులారా! (యథా) ఏవిధముగ (పురా) పూర్వకాలమందు (వాజయన్) ప్రాప్తించుకొనుచు (అహమ్) నేను (యత్) ఏ (ఇమాః) ఇట్టి (ఓషధీః) ఓషధులను (హస్తే) చేతియందు (ఆదధే) ధరించుచున్నానో, వేనిచే (జీవగృభః) జీవుని ఆక్రమించుకొనివవ్యాధి (యక్ష్మస్య) క్షయ మను రాజరోగముయొక్క (ఆత్మా) మూలతత్వము (వశ్యతి) నష్టమైపోవునో, అట్టి శ్రేష్ఠమగు యుక్తులచే [శ్రేష్ఠౌషధములచే] వ్యాధులను దొలగించుకొనుడు. ॥౮౫॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమందు వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. చక్కని హస్తలాఘవముతో ఔషధములను సిద్ధమొనర్చి ఉత్తమోత్తమవిధిగా ఉపయోగించి క్షయ మున్నగు భయంకర రోగములను నివృత్తిచేసి ఆనందమునకై ప్రయత్నమొనర్చుట మానవులకు యోగ్యమైయున్నది. ॥౮౫॥

85.When I, obtaining them beforehand, hold these medicinal herbs within my hand, the root of life-killing disease like tuberculosis disappears.

౮౬. యస్యౌషధీరిత్యస్య భిషగృషిః, వైద్యో దేవతా, నిచృదనుష్టుప్ ఛందః, గాన్ధారః స్వరః.

యథాయోగ్యం సేవితమౌషధం రోగాన్కథం నో నాశయేయు రిత్యాహ.

చక్కగా సేవించబడిన ఓషధులు రోగముల నెందుకు నాశనమొనర్పదు?

౮౬ యస్యౌషధీః ప్రసర్పథాఙ్గమఙ్గం పరుష్పరుః।

తతో యక్ష్మం విబాధధ్వ ఉగ్రో మధ్యమశీరివ ॥౮౬॥

ప.వి:- యస్య, ఓషధీః, ప్రసర్పథేతి ప్ర+సర్పథ, అఙ్గమఙ్గమిత్యఙ్గమ్+అఙ్గమ్, పరుష్పరుః, పరుః పరురితి పరుః+పరుః, తతః, యక్ష్మమ్, వి, బాధధ్వే, ఉగ్రః, మధ్యమశీరివేతి, మధ్యమశీః + ఇవ ॥౮౬॥

పదార్థః :-(యస్య) (ఓషధీః) (ప్రసర్పథ) (అఙ్గమఙ్గమ్) ప్రత్యవయవమ్ (పరుష్పరుః) మర్మమర్మ (తతః) (యక్ష్మమ్) (వి) (బాధధ్వే) (ఉగ్రః) (మధ్యమశీరివ) యో మధ్యమాని మర్మాణి శృణాతీవ. ॥౮౬॥

అన్వయః :-హే మనుష్యాః! యూయం యస్యాఙ్గమఙ్గం పరుష్పరుః ప్రతి వర్తమానం ఉగ్రో యక్ష్మం మధ్యమశీరివ విబాధధ్వే. తత ఓషధీః ప్రసర్పథ విజానీత తాన్వయం సేవేమహి. ॥౮౬॥

భావార్థః:-యది శాస్త్రానుసారేణౌషధాని సేవేరంస్తర్హ్యఙ్గాద్రోగాన్నిఃసార్యారోగినో భవన్తి. ॥౮౬॥

పదార్థము :-మానవులారా! మీరు (యస్య) ఎవని (అఙ్గమఙ్గమ్) సకలావయవములయందు మరియు (పరుష్పరుః) ప్రతిమర్మస్థానములందునుగల (ఉగ్రః) తీవ్రమగు (యక్ష్మమ్) క్షయరోగము (మధ్యమశీరివ) మధ్యనగల మర్మస్థానములను ఛేదించుచున్నదో దానిని (విబాధధ్వే) విశేషించి తొలగించుము (తతః) ఆ తరువాత (ఓషధీః) ఔషధములను (ప్రసర్పథ) పొందుము. ॥౮౬॥

భావార్థము :-శాస్త్రోక్తముగ ఓషధులను సేవించినచో సకలావయవములనుండి రోగములు దొలగి మానవులు సుఖవంతులై యుండగలరు. ॥౮౬॥

86.O medicines, when ye creep in a patient part by part, joint by joint, ye destroy his pulmonary disease, as a strong man destroys the delicate bodily parts of the foe!.

౬౦౦.సాకమిత్యస్య భిషగృషిః, వైద్యో దేవతా, విరాడనుష్టుప్ ఛందః, గాన్ధారః స్వరః.

కథం కథం రోగా విహన్తవ్యా ఇత్యాహ. వ్యాధుల నెట్లెట్లు నాశనమొనర్పవలయును?

౬౦౦ సాకం యక్ష్మ ప్ర పత చాషేణ కికిదీవినా।

సాకం వాతస్య ధ్రాజ్యా సాకం నశ్య నిహాకయా ॥౮౭॥

ప.విః-సాకమ్, యక్ష్మ, ప్ర, పత, చాషేణ, కికిదీవినా, సాకమ్, వాతస్య, ధ్రాజ్యా, సాకమ్, నశ్య, నిహాకయేతి ని + హాకయా ॥౮౭॥

పదార్థః :-(సాకమ్) సహ (యక్ష్మ) రాజరోగః (ప్ర) (పత) ప్రపాతయ (చాషేణ) భక్షణేన (కికిదీవినా) కిం కిం జ్ఞానం దీవ్యతి దదాతి యస్తేన, 'కి జ్ఞాన' ఇత్యస్మాదౌణాదికే సన్వతి డా కృతే. కికిస్తదుపపదాద్దివుధాతో రౌణాదికః కిర్బాహులకాద్దీర్ఘశ్చ (సాకమ్) (వాతస్య) వాయోః (ధ్రాజ్యా) గత్యా (సాకమ్) (నశ్య) నశ్యేత్. అత్ర వ్యత్యయః (నిహాకయా) నితరాం హాతుం యోగ్యయా పీడయా. ॥౮౭॥

అన్వయః :-హే చికిత్సక విద్వన్! కికిదీవినా చాషేణ సాకం యక్ష్మ ప్రపత యథా తస్య వాతస్య ధ్రాజ్యా సాకమయం నశ్య నిహాకయా సాకం దూరీభవేత్తదర్థం ప్రయతస్వ. ॥౮౭॥

భావార్థః:-మనుష్యైరౌషధసేవనప్రాణాయామవ్యాయామైః రోగాన్ నిహత్య సుఖేన వర్తితవ్యమ్.॥౮౭॥

పదార్థము :-ఓ వైద్యవిద్వాంసా! (కికిదీవినా) జ్ఞానవృద్ధిని గలిగించు (చాషేణ) ఆహారముచే (సాకమ్) ఓషధీయుక్త పదార్థములతో (యక్ష్మ) క్షయ [రాజరోగము] (ప్రపత) తొలగిపోవును (వాతస్య) వాయువు (ధ్రాజ్యా) వీచుట (సాకమ్) తోగూడ (నశ్య) నశించి (నిహాకయా) వదలించుకొనదగిన నిరంతర పీడలతో (సాకమ్) దూరమగుటకు ప్రయత్నించుము. ॥౮౭॥

భావార్థము :-ఓషధీ సేవనము, యోగాభ్యాసము, వ్యాయామములచే రోగములను తొలగించుకొనుచు సుఖముగనుండుట మానవులకు యోగ్యము. ॥౮౭॥

87.O physician, try to extirpate tuberculosis through well -regulated nourishing diet, through control of breath (Pranayam) and through medicines which fully relieve the patient of its pain!.

౮౮. అన్యా వ ఇత్యస్య భిషగృషిః, వైద్యా దేవతాః, విరాడనుష్టుప్ఛన్దః, గాంధారః స్వరః.

యుక్త్యా సంమేలితా ఓషధయో రోగనాశికా జాయన్త ఇత్యాహ.

యుక్తియుక్తముగా సమ్మిళితములైన ఓషధులు రోగములను నాశనమొనర్చును.

౮౮ అన్యా వోఽ అన్యామవత్వన్యాన్యస్యాఽ ఉపావత।

తాః సర్వాః సంవిదానాఽ ఇదం మే ప్రావతా వచః ॥౮౮॥

ప.వి:-అన్యా, వః, అన్యామ్, అవతు, అన్యా, అన్యస్యాః, ఉప, అవత, తాః, సర్వాః, సంవిదానా ఇతి సమ్ + విదానాః, ఇదమ్, మే, ప్ర, అవత, వచః ॥౮౮॥

పదార్థః :-(అన్యా) భిన్నా (వః) యుష్మాన్ (అన్యామ్) (అవతు) రక్షతు (అన్యా) (అన్యస్యాః) (ఉప) (అవత) (తాః) (సర్వాః) (సంవిదానాః) పరస్పరం సంవాదం కుర్వాణాః (ఇదమ్) (మే) మమ (ప్ర) (అవత) అత్రాన్యేషామపీతి దీర్ఘః (వచః).॥౮౮॥

అన్వయః :-హే స్త్రియః! సంవిదానా యూయమిదం మే వచః ప్రావత తాస్సర్వా ఓషధీరన్యా అన్యస్యా ఇవోపావత. యథాఽన్యాఽన్యాం రక్షతి తథా వోఽధ్యాపికాఽవతు.॥౮౮॥

భావార్థః :-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. యథా సద్వృత్తాః స్త్రియోఽన్యా అన్యస్యారక్షణం కుర్వన్తి తథైవానుకూల్యేన సంమిలితా ఓషధయః సర్వేభ్యో రోగేభ్యో రక్షన్తి. హే స్త్రియో! యూయమోషధివిద్యాయై పరస్పరం సంవదధ్వమ్. ॥౮౮॥

పదార్థము :- ఓ స్త్రీలారా! (సంవిదానాః) పరస్పరము సంవాదమొనర్చుచు మీరు (మే) నాయొక్క (ఇదమ్) ఈ (వచః) వచనములను (ప్రావత) పాలించుడు (తాః) అట్టి (సర్వాః) ఓషధుల (అన్యాః) ఇతర (అన్యస్యాః) ఇతరములను రక్షించుపగిది (ఉపావత) సమీపస్థులై రక్షించుడు. ఎట్లన (అన్యా) ఇతర (అన్యామ్) ఇతరములను రక్షించునట్లు (వః) మీకు విద్యలను గరపునట్టి మహిళ (అవతు) మిమ్ముఁరక్షించుగాక! ।౮౮॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమున వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. శ్రేష్ఠ నియమములుగల స్త్రీలు పరస్పరము రక్షించుకొనునట్లు ఉచితరీతిని గలుపుకొనిన ఓషధులు సకల రోగములనుండి రక్షించును. ఓ మహిళారత్నములారా! మీరు ఓషధీవిద్యలకొరకు పరస్పరము సంవాద మొనర్చుకొనుడు. ।౮౮॥

88.O women discussing together the merits of the qualities of medicines, follow these words of mine, that all medicines help each other. Just as one helps the other, so should your teachress protect you!.

౮౯.యా ఇత్యస్య భిషగృషిః వైద్యా దేవతాః, విరాడనుష్టుప్ ఛన్దః, గాంధారః స్వరః.

రోగనివారణార్థా ఏవౌషధయ ఈశ్వరేణ నిర్మితా ఇత్యాహ.

రోగనివారణకొరకే ఈశ్వరుడు ఓషధులను రచించెను.

౮౯ యాః ఫలినీర్యాఽ అఫలాఽ అపుష్పా యాశ్చ పుష్పిణీః।

బృహస్పతిప్రసూతాస్తా నో ముఞ్చన్త్వంహసః॥౮౯॥

ప.విః-యాః, ఫలినీః,యాః, అఫలాః, అపుష్పాః, యాః, చ, పుష్పిణీః, బృహస్పతిప్రసూతా ఇతి బృహస్పతి + ప్రసూతాః, తాః నః, ముఞ్చన్తు, అంహసః॥౮౯॥

పదార్థః :-(యాః) ఫలినీః బహుఫలాః (యాః) (అఫలాః) అవిద్యమానఫలాః (అపుష్పాః) పుష్పరహితాః(యాః)(చ)(పుష్పిణీః) బహుపుష్పాః (బృహస్పతిప్రసూతాః) బృహతాం పతినేశ్వరేణోత్పాదితాః (తాః) (నః) అస్మాన్ (ముఞ్చన్తు) మోచయన్తు (అంహసః) రోగజన్యదుఃఖాత్. ।౮౯॥

అన్వయః:-హే మనుష్యాః! యాః ఫలినీర్యా అఫలా యా అపుష్పా యాశ్చ పుష్పిణీర్బృహస్పతిప్రసూతా ఓషధయో నోఽంహసో యథా ముఞ్చన్తు తా యుష్మానపి మోచయన్తు. ।౮౯॥

భావార్థః :-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. మనుష్యైర్యా ఈశ్వరేణ సర్వేషాం ప్రాణినాం జీవనాయ రోగనివారణాయ చౌషధయో నిర్మితాః, తాభ్యో వైద్యకశాస్త్రోక్తోపయోగేన సర్వాన్ రోగాన్ హత్వా పాపాచారాద్దూరే స్థిత్వా ధర్మే నిత్యం ప్రవర్తితవ్యమ్. ।౮౯॥

పదార్థము :- ఓ మానవులారా! (యాః) ఏవి (ఫలినీః) అధిక ఫలములు గలవియో (యాః) ఏవి (అఫలాః) ఫలములులేనివో (యాః) ఏవి (అపుష్పాః) పుష్పరహితములో (చ) మరియు నేవి (పుష్పిణీః) పుష్పములతో నిండియున్నవో (బృహస్పతి ప్రసూతాః) వేదవాణుల స్వామియగు పరమేశ్వరు డుత్పన్నమొనర్చిన ఓషధులు (నః) మమ్ము (అంహసః) దుఃఖదాయకములగు రోగములనుండి ఏవిధముగ (ముఞ్చన్తు) విముక్తపరమనో అట్లు (తాః) అవి మిమ్మును వ్యాధులనుండి విడిపించుగాక! ।౮౯॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమునందు వాచకలుప్తోపమాలంకార మున్నది. పరమేశ్వరుడు సకలప్రాణుల దీర్ఘజీవనముకొరకు, రోగనివృత్తికొరకు ఓషధులను సృష్టించినాడు. వానిని వైద్యశాస్త్రములందు చెప్పిన విధానములచే సర్వరోగములను నివృత్తి జేసికొనుట మరియు పాపములకు దూరముగనుండి ధర్మమునందు సర్వదాప్రవృత్తులై యుండుట మానవులకు యోగ్యమైయున్నది. ।౮౯॥

89.Let fruitful and fruitless herbs, those that blossom and the blossomless, created by God, relieve us from disease.

౯౦.ముఞ్చన్తు మేత్యస్య భిషగృషిః, వైద్యా దేవతాః, విరాడనుష్టుప్ ఛందః, గాంధారః స్వరః.

కిం కిమౌషధం కస్మాత్కస్మాన్ముఞ్చతీత్యాహ. ఏ ఏ ఓషధులేయే వ్యాధులను విడిపించుచున్నవి?

౯౦ ముఞ్చన్తు మా శపథ్యాదథో వరుణ్యాదుత।
అథో యమస్య పడ్బీశాత్సర్వస్మాద్ దేవకిల్బిషాత్ ।౯౦॥

ప.విః-ముఞ్చన్తు, మా, శపథ్యాత్, అథో ఇ ఇత్యథో, వరుణ్యాత్, ఉత, అథో ఇ ఇత్యథో, యమస్య, పడ్బీశాత్, సర్వస్మాత్, దేవకిల్బిషాదితి దేవ + కిల్బిషాత్ ।౯౦॥

పదార్థః:-(ముఞ్చన్తు) పృథక్కుర్వన్తు (మా) మామ్ (శపథ్యాత్) శపథే భవాత్ కర్మణః (అథో) (వరుణ్యాత్) వరుణేషు వరేషు భవాదపరాధాత్ (ఉత) అపి (అథో) (యమస్య) న్యాయాధీశస్య (పడ్బీశాత్) న్యాయవిరోధాచరణాత్ (సర్వస్మాత్) (దేవకిల్బిషాత్) దేవేషు విద్వత్స్వపరాధకరణాత్.॥ ౯౦॥

అన్వయః:-హే విద్వాంసో! భవన్తో యథౌషధయో రోగాత్పృథగ్రక్షన్తి తథా శపథ్యాదథో వరుణ్యాదథో యమస్య పడ్బీశాదుత సర్వస్మాద్దేవకిల్బిషాన్మా ముఞ్చన్తు పృథగ్రక్షన్తు తథా యుష్మానపి రోగేభ్యో ముఞ్చన్తు.।౯౦॥

భావార్థః :-అత్రవాచకలుప్తోపమాలంకారః. మనుష్యైః ప్రమాదకార్యౌషధం విహాయాన్యద్భోక్తవ్యం న కదాచిచ్ఛపథః కార్యః శ్రేష్ఠాపరాధాన్న్యాయవిరోధాత్పాపాచరణా విద్వద్భిర్ద్వేషవిషయాత్పృథగ్భూత్వా ఽను కూల్యేన వర్తితవ్యమితి. ।౯౦॥

పదార్థము :-ఓ విద్వాంసులారా! మహౌషధములు రోగములనుండి విముక్తి గలిగించునట్లు మీరు (శపథ్యాత్) శపథ సంబంధ కర్మల (అథో) మరియు (వరుణ్యాత్) శ్రేష్ఠులయెడ జరిగిన అపరాధములనుండి (అథో) దీని తరువాత (యమస్య) న్యాయాధీశుని (పడ్బీశాత్) న్యాయవిరుద్ధమైన ఆచరణముచే (ఉత) మరియు (సర్వస్మాత్) సమస్త (దేవకిల్బిషాత్) విద్వాంసులయెడ జరుగు అపరాధములనుండి (మా) నన్ను (ముఞ్చన్తు) వేరుగానుంచి మీరును వేరుగానుండుడు. ॥౯౦॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమున వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. మానవులెల్లరును ప్రమాదకారక పదార్థముల యుపయోగమును వదలి ఇతర శ్రేష్ఠపదార్థములను భుజించవలెను. ఎప్పుడును శపథము, శ్రేష్ఠులయెడ అపరాధము, న్యాయమునకు వ్యతిరేకము (విరుద్ధము) మూర్ఖులవలె ఈర్ష్యను చేయవలదు. ॥౯౦॥

90.O learned persons, just as medicines relieve me from sickness, so should ye, relieve me from the curse's evil, the offence committed towards the virtuous, violation of the orders of the ruler, and the entire sin against the sages!.

౬౦౪. అవపతన్తీరిత్యస్య వరుణ ఋషిః, వైద్యా దేవతాః, అనుష్టుప్ ఛన్దః, గాంధారః స్వరః.

అధ్యాపకాః సర్వేభ్య ఉత్తమౌషధివిజ్ఞానం కారయేయురిత్యాహ.

అధ్యాపకులు అందఱికి ఉత్తమౌషధముల పరిచయ మొనర్చవలయును.

౬౦౪ అవపతన్తీరవదన్దివ ఓషధయస్పరి।

యం జీవమశ్నవామహై న స రిష్యాతి పూరుషః ॥౯౧॥

ప.విః-అవపతన్తీరిత్యవ + పతన్తీః, అవదన్, దివః, ఓషధయః, పరి, యమ్, జీవమ్,

అశ్నవామహై, న, సః, రిష్యాతి, పూరుషః, పూరుష ఇతి పూరుషః॥౯౧॥

పదార్థః :-(అవపతన్తీః) అధ ఆగచ్ఛన్తీః (అవదన్) ఉపదిశన్తు (దివః) ప్రకాశాత్ (ఓషధయః) సోమాద్యాః (పరి) సర్వతః (యమ్) (జీవమ్) ప్రాణధారకమ్ (అశ్నవామహై) ప్రాప్నుయామ (న) నిషేధే (సః) (రిష్యాతి) రోగగ్రస్తో హింసితో భవేత్ (పూరుషః) పుమాన్.॥౯౧॥

అన్వయః :-వయం యా దివోఽవపతన్తీరోషధయః సన్తి యా విద్వాంసః పర్యవదన్ యాభ్యో యం జీవమశ్నవామహై తాః సంసేవ్య స పూరుషో న రిష్యాతి కదాచిద్రోగగ్రస్తో హింసితో న భవేత్. ॥౯౧॥

భావార్థః-విద్వాంసోఽఖిలేభ్యో మనుష్యేభ్యో దివ్యౌషధీనాం విద్యాం ప్రదద్యుః యతోఽలం జీవనం సర్వే ప్రాప్నుయుః. ఏతా ఓషధీః కేనాపి కదాచిన్నైవ వినాశనీయాః. ॥౯౧॥

పదార్థము :- మాకు ఏ (దివః) ప్రకాశమునుండి (అవపతన్తీ) క్రిందకు వచ్చుచున్న (ఓషధయః) సోమలత మున్నగు ఓషధులను గూర్చి విద్వాంసులు (పర్యవదన్) అన్నివైపులనుండి ఉపదేశించుచున్నారో, వేనిచే మేము (యమ్) ఏ (జీవమ్) ప్రాణధారణమును (అశ్నవామహై) ప్రాప్తించుకొనుచున్నామో (సః) అట్టి (పూరుషః) మనుష్యులు (న) ఎప్పుడును (రిష్యతి) రోగములచే నష్టపడకుందురు. ॥౯౧॥

భావార్థము :- విద్వాంసులగువారు మానవులెల్లరకు దివ్యౌషధ విద్యను ఉపదేశించవలెను. అందువల్ల ఎల్లరును పూర్ణాయువును పొందగలరు. ఈ యోషధులను ఎవ్వరును, ఎప్పుడును నష్టపరచరాదు. ॥౯౧॥

91. The learned talk about the medicines, that like the rays emanating from the sun, come from and experienced physician. No disease shall attack the man, whom, while he liveth, these pervade.

౬౦౫. యా ఓషధీరిత్యస్య వరుణ ఋషిః, వైద్యా దేవతాః విచృదనుష్టుప్ ఛన్దః, గాంధారః స్వరః.

స్త్రీభిరవశ్యమోషధివిద్యా గ్రాహ్యా ఇత్యాహ. స్త్రీ లవశ్యముగ ఓషధివిద్యను గ్రహించవలెను.

౬౦౫ యా ఓషధీః సోమరాజ్ఞీర్బహ్వీః శతవిచక్షణాః।

తాసామసి త్వముత్తమారం కామాయ శం హృదే ॥౯౨॥

ప.వి:- యాః, ఓషధీః, సోమరాజ్ఞీరితి సోమ + రాజ్ఞీః, బహ్వీః, శతవిచక్షణా ఇతి శత వి + చక్షణాః, తాసామ్, అసి, త్వమ్, ఉత్తమేత్యుత్ + తమా, అరమ్, కామాయ, శమ్, హృదే ॥౯౨॥

పదార్థః:-(యాః)(ఓషధీః) (సోమరాజ్ఞీః) సోమో రాజా యాసాం తాః (బహ్వీః) (శతవిచక్షణాః) శతమసంఖ్యా విచక్షణా గుణా యాసు తాః (తాసామ్) (అసి) (త్వమ్) (ఉత్తమా) (అరమ్) అలమ్ (కామాయ) ఇచ్ఛాసిద్ధయే (శమ్) కల్యాణకారిణీ (హృదే) హృదయాయ. ॥౯౨॥

అన్వయః :- హే స్త్రి! యతస్త్వం యాః శతవిచక్షణా బహ్వీః సోమరాజ్ఞీరోషధీః సన్తి తాసాముత్తమా విదుష్యసి తస్మాత్త్వం హృదేఽరం కామాయ భవితుమర్హసి! ॥౯౨॥

భావార్థః :- స్త్రీభిరవశ్యమోషధివిద్యా గ్రాహ్యా నైతామన్తరా పూర్ణం కామసుఖం లబ్ధుం శక్యమ్. రోగాన్ని వర్తయితుం చ. ॥౯౨॥

పదార్థము :- ఓ మహిళామణీ! (త్వమ్) నీవు (యాః) ఏ (శతవిచక్షణాః) అసంఖ్యాక

శుభగుణములతో గూడిన (బహ్వీః) అధిక (సోమరాజ్ఞీః) రాజువలెనున్న సోమలత, అనగా సర్వోత్తమమైన (ఓషధీః) ఓషధియై యున్నదో (తాసామ్) వాని విషయమున (ఉత్తమా) ఉత్తమ విద్యావతివై (అసి) యున్నావు. దీనిచే (శమ్) కల్యాణకారిణి (హృదే) హృదయమునకు (అరమ్) సమర్థవంతము (కామాయ) ఇచ్ఛాపూర్తికి యోగ్యమైయున్నది. దానిని గూర్చి మాకొరకు ఉపదేశించుము. ।౯౨॥

భావార్థము :- స్త్రీలు ఓషధీవిద్యను అవశ్యముగ పొందవలెను. ఏలన ఇదిలేకున్న పూర్ణకామితములు, సుఖప్రాప్తి, రోగనివృత్తి ఎప్పుడును గలుగజాలదు. ।౯౨॥

92.O womna, thou knowest fully all the herbs, whose King is Soma, and which possess innumerable healing properties. Thou art most advanced in their knowledge, prompt for the fulfilment of wishes, and sweet to the heart!.

౯౩.యా ఇత్యస్య వరుణ ఋషిః, వైద్యా దేవతాః విరాడార్ష్యనుష్టుప్ ఛన్దః, గాంధారః స్వరః.

కథం సన్తానోత్పత్తిః కార్యేత్యాహ. ఎట్టి సంతానము నెటుల ఉత్పన్నమొనర్పవలెను?

౯౩ యా౨ ఓషధీః సోమరాజ్ఞీర్విష్ఠితాః పృథివీమను।

బృహస్పతిప్రసూతా౨ అస్యై సందత్త వీర్యమ్ ।౯౩॥

ప.వి:- యాః, ఓషధీః, సోమరాజ్ఞీరితి సోమ+రాజ్ఞీః, విష్ఠితాః, విష్ఠితా ఇతి వి+స్థితాః, పృథివీమ్, అను, బృహస్పతిప్రసూతా ఇతి బృహస్పతి + ప్రసూతాః, అస్యై, సమ్, దత్త, వీర్యమ్।౯౩॥

పదార్థః :-(యాః) (ఓషధీః) ఓషధ్యః (సోమరాజ్ఞీః) సోమప్రముఖాః (విష్ఠితాః) విశేషేణ స్థితాః (పృథివీమ్) (అను) (బృహస్పతిప్రసూతాః) బృహతః కారణస్య పాలకస్యేశ్వరస్య నిర్మాణాదుత్పన్నాః (అస్యై) పత్న్యై (సమ్) (దత్త) వీర్యమ్. ।౯౩॥

అన్వయః:- హే వివాహిత పురుష! యాః సోమరాజ్ఞీ ర్బృహస్పతిప్రసూతా ఓషధీః పృథివీమను విష్ఠితాః సన్తి తాభ్యోఽస్యై వీర్యం దేహి.హే విద్వాంసో! యూయమేతాసాం విజ్ఞానం సర్వేభ్యః సందత్త.।౯౩॥

భావార్థః :- స్త్రీపురుషాభ్యాం మహౌషధీః సంసేవ్య సునియమేన గర్భాధానమనుధేయమ్ ఓషధివిజ్ఞానం విద్వద్భ్యః సంగ్రాహ్యమ్. ।౯౩॥

పదార్థము :- ఓ వివాహితుడా! (యాః) ఏ (సోమరాజ్ఞీః) ఉత్తమమైన సోమలతను (బృహస్పతి

(ప్రసూతాః) మహత్కారణరక్షకుడగు పరమేశ్వరుని సృష్టియందుత్పన్నమైన (ఓషధీః) ఓషధులు (పృథివీమ్) భూమి (అను) పైన (విష్ఠితాః) విశేషించి స్థిరమైయున్న వానినుండి (అస్యై) ఈ స్త్రీకొరకు (వీర్యమ్) బీజదానమొనర్చుము. ఓ విద్వాంసులారా! మీ రీ యోషధుల విజ్ఞానము సర్వమానవులకొరకు (సందత్త) ఉత్తమరీతిలో నిచ్చుచుండుడు. ॥౯౩॥

భావార్థము :-స్త్రీ పురుషులు మహామహౌషధములను సేవించి గర్భధారణము మరియు చక్కని నియమములతోగూడ ఉత్తమ సంతానమును ప్రాప్తించుకొనుటకు విద్వాంసులద్వారా ఓషధీ విజ్ఞానమును పొందవలయును. ॥౯౩॥

93. O married man, God has created the various herbs, whose king is Soma, that overspread the earth. With their aid. Grant semen for this woman, and spread the knowledge of these medicines unto all!.

౯౪. యాశ్చేదమిత్యస్య వరుణ ఋషిః, భిషజో దేవతాః, విరాడనుష్టుప్ఛన్దః, గాంధారః స్వరః.

శుద్ధేభ్యో దేశేభ్య ఓషధయః సంగ్రాహ్యా ఇత్యాహ. శుద్ధస్థలములనుండియే ఓషధులను గ్రహించవలెను.

౯౪ యాశ్చేదముపశృణ్వన్తి యాశ్చ దూరం పరాగతాః।

సర్వాః సంగత్య వీరుధోఽస్యై సందత్త వీర్యమ్ ॥౯౪॥

ప. విః-యాః, చ, ఇదమ్, ఉపశృణ్వన్తీత్యుప + శృణ్వన్తి, యాః, చ, దూరమ్, పరాగతా ఇతి పరా + గతాః, సర్వాః, సంగత్యేతి సమ్ + గత్య, వీరుధః, అస్యై, సమ్, దత్త, వీర్యమ్ ॥౯౪॥

పదార్థః :-(యాః) (చ) విదితాః (ఇదమ్) (ఉపశృణ్వన్తి) (యాః) (చ) సమీపస్థాః (దూరమ్) (పరాగతాః) (సర్వాః) (సంగత్య) ఏకీభూత్వా (వీరుధః) వృక్షప్రభృతయః (అస్యై) ప్రజాయై (సమ్) (దత్త) (వీర్యమ్) పరాక్రమమ్. ॥౯౪॥

అన్వయః :-హే విద్వాంసో! భవన్తో యాశ్చేదముపశృణ్వన్తి యాశ్చ దూరం పరాగతాస్తాః సర్వా వీరుధః సంగత్యేదం వీర్యం ప్రసాధ్నువన్తి తాసాం విజ్ఞానమస్యై కన్యాయై సందత్త. ॥౯౪॥

భావార్థః :-హే మనుష్యా! యా ఓషధయో దూరసమీపస్థా రోగాపహారిణ్యో బలకారిణ్యః శ్రూయన్తే తా ఉపయుజ్యారోగిణో భవత. ॥౯౪॥

పదార్థము :-విద్వాంసులారా! (యాః) ఏవి (చ) విదితమైనవియో మరియు వేనిని (ఉపశృణ్వన్తి) వినుచుందురో (యాః) ఏవి (చ) సమీపములో మరియు నేవి (దూరమ్) దూరదేశములందు (పరాగతాః)

లభించగలవో, అట్టి (సర్వాః) సమస్త (వీరుధః) వృక్షములు మున్నగు ఓషధులను (సంగత్య) చక్కగా కూర్చుకొని (ఇదమ్) ఈ (వీర్యమ్) శరీరపరాక్రమమును, వైద్యులు సిద్ధపరచిన ఓషధీ విజ్ఞానము ద్వారా (అస్యై) ఈ కన్యకు (సందత్త) చక్కగానీయుడు. ॥౯౪॥

భావార్థము :- ఓ మానవులారా! ఏ యే ఓషధులు, దూరప్రదేశమందుననో, సమీప ప్రదేశములందునో వానిని రోగరహితములని యెరిగినప్పుడు మీరు వానిని సంగ్రహించుకొని సిద్ధపరచుకొని ఉపయోగపరచుకొని రోగరహితులై సుఖవంతముగ నుండుడు. ॥౯౪॥

94.O learned persons, collect all medicinal herbs, which are known to ye, and which ye hear of, which are near at hand, or are found at a distance, Advance the strength of the body with their use, and impart their knowledge to this girl!.

౬౦౮.మా వ ఇత్యస్య వరుణ ఋషిః, వైద్యా దేవతాః, విరాడనుష్టుప్ఛన్దః, గాంధారః స్వరః.

కేనాప్యోషధయో నైవ ప్రోపనీయా ఇత్యాహ. ఎవరును ఓషధులకు హానిని గలిగించకూడదు.

౬౦౮ మా వో రిషత్ఖనితా యస్మై చాహం ఖనామి వః।

ద్విపాచ్చతుష్పాదస్మాకꣳ సర్వమస్త్వనాతురమ్ ॥౯౫॥

ప.వి:- మా, వః, రిషత్, ఖనితా, యస్మై చ, అహమ్, ఖనామి, వః, ద్విపాదితి, ద్వి + పాత్, చతుష్పాత్, చతుః పాదితి, చతుః+పాత్, అస్మాకమ్, సర్వమ్, అస్తు, అనాతురమ్॥౯౫॥

పదార్థః :- (మా)(వః) యుష్మాన్ (రిషత్) హింస్యాత్ (ఖనితా)(యస్మై) ప్రయోజనాయ (చ) (అహమ్) (ఖనామి) ఉత్పాటయామి (వః) యుష్మాకమ్ (ద్విపాత్) మనుష్యాది (చతుష్పాత్) గవాది (అస్మాకమ్) (సర్వమ్) (అస్తు) భవతు (అనాతురమ్) రోగేణాతురతారహితమ్. ॥౯౫॥

అన్వయః :- హే మనుష్యాః! అహం యస్మై యామోషధీం ఖనామి సా ఖనితా సతీ వో యుష్మాన్ మా రిష్యత్. యతో వోఽస్మాకం చ సర్వం ద్విపాచ్చతుష్పాదనాతురమస్తు. ॥౯౫॥

భావార్థః :- య ఓషధీః ఖనేత్స తా నిర్బీజా న కుర్యాత్. యావత్ ప్రయోజనం తావదాదాయ ప్రత్యహం రోగాన్నివారయేదోషధిసన్తతిం చ వర్ధయేత్, యేన సర్వే ప్రాణినో రోగకష్టమప్రాప్య సుఖినః స్యుః॥౯౫ ॥

పదార్థము :- ఓ మానవులారా! (అహమ్) నేను (యస్మై) ఏ ప్రయోజనార్థము ఓషధులను (ఖనామి) త్రవ్వి తీయుచున్నానో యవి (ఖనితా) త్రవ్వబడి (వః) మీకు (మారిషత్) దుఃఖముల గలిగించకుండుగాక!

దేనిచే (వః) మీయొక్క (చ) మరియు (అస్మాకమ్) మాయొక్క (ద్విపాత్) రెండుపాదములు గల మనుష్యులు మరియు (చతుష్పాత్) గోవులు మున్నగునవి (సర్వమ్) సకలప్రజలు యా ఓషధులచే (అనాతురమ్) రోగములనుండి దుఃఖ రహితులు (అస్తు) అగునుగాక। ॥౯౫॥

భావార్థము :- మనుష్యులు ఓషధులనుత్రవ్వునప్పుడు వానివ్రేళ్లను నాశపరచవలదు. ప్రయోజనమున్నంత మేరకే వానిని గ్రహించి రోగములను తొలగించవలెను. ఓషధీ పరంపరను వృద్ధిపరచు చుండవలెను. దానివల్ల సకల ప్రాణులు రోగములనుండి దుఃఖవిముక్తులై సుఖమునుభవింతురు. ॥౯౫॥

95.May not the herb I dig for some purpose, harm you. while being dug. May our and your dipeds and quadrupeds be free from disease by its use.

౭౦౯. ఓషధయ ఇత్యస్య వరుణ ఋషిః, వైద్యా దేవతాః, అనుష్టుప్ఛన్దః, గాన్ధారః స్వరః.

కిం కృత్వౌషధివిజ్ఞానం వర్ధేతేత్యాహ. ఏమి చేసినచో ఓషధుల విజ్ఞానము వృద్ధియగును?

౭౦౯ ఓషధయః సమవదన్త సోమేన సహ రాజ్ఞా।

యస్మై కృణోతి బ్రాహ్మణస్తꣳరాజన్ పారయామసి ॥౯౬॥

ప. విః- ఓషధయః, సమ్, అవదన్త, సోమేన, సహ, రాజ్ఞా, యస్మై, కృణోతి, బ్రాహ్మణః, తమ్, రాజన్, పారయామసి ॥౯౬॥

పదార్థః :-(ఓషధయః) సోమాద్యాః (సమ్) (అవదన్త) పరస్పరం సంవాదం కుర్యుః (సోమేన) (సహ) (రాజ్ఞా) ప్రధానేన (యస్మై) రోగిణే (కృణోతి) (బ్రాహ్మణః) వేదోపవేదవిత్ (తమ్) (రాజన్) ప్రకాశమాన (పారయామసి) రోగసముద్రాత్పారం గమయేమ. ॥ ౯౬ ॥

అన్వయః :- హే మనుష్యాః! యాః సోమేన రాజ్ఞా సహ వర్తమానా ఓషధయః సన్తి తద్విజ్ఞానార్థం భవన్తః సమవదన్త. హే రాజన్! వయం వైద్యా బ్రాహ్మణో యస్మై ఓషధీః కృణోతి తం రోగిణం రోగాత్ పారయామసి. ॥౯౬॥

భావార్థః :- వైద్యాః పరస్పరం ప్రశ్నోత్తరైరోషధీవిజ్ఞానం సమ్యక్కృత్వా రోగేభ్యో రోగిణః పారం నీత్వా సతతం సుఖయేయుః యశ్చైతేషాం విద్వత్తమః స్యాత్ స సర్వానాయుర్వేదమధ్యాపయేత్. ॥౯౬॥

పదార్థము :- ఓ మానవులారా! (సోమేన రాజ్ఞా) సర్వోత్తమమైన సోమలతతో (సహ) కూడ నుండు (ఓషధయః) ఏ ఓషధులు గలవో వాని విజ్ఞానముకొరకై మీరు (సమవదన్త) పరస్పరము చర్చించుకొనుడు. ఓ

వైద్యవరా! (రాజన్) రాజపురుషుల మగు మేము (బ్రాహ్మణః) వేదోపవేదవేత్తలు (యస్మై) ఏ రోగముల కొర కీయోషధులను (కృణోతి) గ్రహణమొనర్తురో (తమ్) అట్టి రోగిని రోగ మను సముద్రమునుండి (పారయామసి) పారమునకు చేర్చుదు [విముక్తమొందించుదు]. ॥౯౬॥

భావార్థము :- వైద్యవేత్తలు పరస్పరము ప్రశ్నోత్తర పూర్వకముగ నిరంతరము ఓషధముల ఉత్తమోత్తమ జ్ఞానముద్వారా రోగులను రోగబాధలనుండి దరిజేర్చించి సదా సుఖవంతుల నొనర్చుట వారి కర్తవ్యము. మరియు వీరియందు ఉత్తమ విద్వాంసుడగువాడు సకల జనులకు వైద్యక శాస్త్రముల జదివించవలెను॥౯౬॥

96.O physicians, discuss together the healing properties of the herbs. with Soma as their head. O King we save from death the man whose cure a learned physician knowing the vedas and up-vedas undertakes!.

౯౭.నాశయిత్రీత్యస్య వరుణ ఋషిః భిషగ్వరా దేవతాః, అనుష్టుప్ఛన్దః, గాంధారః స్వరః.

రోగపరిమాణా ఓషధయః సన్తీత్యాహ. ఎన్ని రోగములున్నవో అన్ని ఓషధులున్నవి.

౯౭ నాశయిత్రీ బలాసస్యార్శస ఉపచితామసి।

అథో శతస్య యక్ష్మాణాం పాకారోరసి నాశనీ ॥౯౭॥

ప.విః-నాశయిత్రీ, బలాసస్య, అర్శసః, ఉపచితామిత్యుప+చితామ్, అసి, అథో ఇత్యథో, శతస్య, యక్ష్మాణామ్, పాకారోరితి పాక + అరోః, అసి, నాశనీ॥౯౭॥

పదార్థః :-(నాశయిత్రీ) (బలాసస్య) ఆవిర్భూతకఫస్య (అర్శసః) మూలేన్ద్రియవ్యాధేః (ఉపచితామ్) అన్యేషాం వర్ధమానానాం రోగాణామ్ (అసి) అస్తి (అథో) (శతస్య) అనేకేషామ్ (యక్ష్మాణామ్) మహారోగాణామ్ (పాకారోః) ముఖాదిపాకస్యారోర్మర్మచ్ఛిదః శూలస్య చ (అసి) అస్తి అత్రోభయత్ర వ్యత్యయః (నాశనీ) నివారయితుం శీలా.॥౯౭॥

అన్వయః :-హే వైద్యా! యా బలాసస్యార్శస ఉపచితాం నాశయిత్ర్యసి అథో శతస్య యక్ష్మాణాం పాకారోర్నాశన్యసి తామోషధీం యూయం విజానీత.॥౯౭॥

భావార్థః :- మనుష్యైరేవం విజ్ఞేయం యావన్తో రోగాః సన్తి తావత్య ఏవ తన్నివారికా ఓషధయోఽపి వర్తన్తే. ఏతాసాం విజ్ఞానేన రహితాః ప్రాణినో రోగైః పచ్యన్తే యది రోగాణామోషధీర్జానీయుస్తర్హి తేషాం నివారణాత్సతతం సుఖినః స్యురితి. ॥౯౭॥

పదార్థము :- ఓ వైద్యులారా! (బలాసస్య) వృద్ధియైన కఫమును (అర్శసః) గుదేంద్రియవ్యాధి, (ఉపచితామ్) వృద్ధియైనట్టి ఇతరవ్యాధులను (నాశయిత్రీ) నాశమొనర్చు ఓషధి ఏది (అసి) కలదో (అథో) మరియు నేది (శతస్య) అగణితమైన (యక్ష్మాణామ్) రాజయక్ష్మములను, భగందరాదులను మరియు (పాకారోః) ముఖరోగములను, మర్మచ్ఛేదన మొనర్చు శూలవ్యాధులను (నాశనీ) నివారణమొనర్చునదియై (అసి) ఉన్నదో, ఆ యోషధిని గూర్చి మీరు తెలిసికొనుడు. ॥౯౭॥

భావార్థము :-రోగము లెన్నిగలవో వానిని నాశమొనర్చు ఓషధులును బహుళముగా గలవు అట్టిరోగనాశకారకమగు ఔషధముల నెరుగలేనివారు రోగములచే తరచుగ పీడితులగుచుందురు. రోగముల ఓషధులు వానిగుణ గణముల నెరుగువారు రోగనివృత్తి యొనర్చుకొని సదా సుఖులైయుందురు.॥౯౭॥

97.O physicians, know ye the medicines that cure catarrh, piles, tumours, consumption in diverse forms, fistula, diseases of the mouth, and those that cause excruciating pain in vital parts of the body!.

౬౧౧. త్వాం గన్ధర్వా ఇత్యస్య వరుణ ఋషిః, వైద్యా దేవతాః, నిచృదనుష్టుప్ ఛన్దః, గాంధారః స్వరః.

కః క ఓషధీం ఖనతీత్యుపదిశ్యతే, ఎవరెవరు ఓషధులను త్రవ్వవలయునను ఉపదేశము.

౬౧౧ త్వాం గన్ధర్వా౽ అఖనఁ స్త్వామిన్ద్రస్త్వాం బృహస్పతిః।

త్వామోషధే సోమో రాజా విద్వాన్ యక్ష్మాదముచ్యత ॥౯౮॥

ప.విః-త్వామ్, గన్ధర్వాః, అఖనన్, త్వామ్, ఇన్ద్రః, త్వామ్, బృహస్పతిః, త్వామ్, ఓషధే, సోమః, రాజా, విద్వాన్, యక్ష్మాత్, అముచ్యత॥౯౮॥

పదార్థః :-(త్వామ్) తామ్ (గన్ధర్వాః) గానవిద్యాకుశలాః (అఖనన్) ఖనన్తి (త్వామ్) తామ్ (ఇన్ద్రః) పరమైశ్వర్యయుక్తః (త్వామ్) తామ్(బృహస్పతిః) వేదవిత్ (త్వామ్) తామ్ (ఓషధే) ఓషధీమ్ (సోమః) సౌమ్యగుణసమ్పన్నః (రాజా) ప్రకాశమానో రాజన్యః (విద్వాన్) సత్యశాస్త్రవిత్ (యక్ష్మాత్) క్షయాదిరోగాత్ (అముచ్యత) ముచ్యేత. ॥౯౮॥

అన్వయః :-హే మనుష్యాః! యయా సేవితయా రోగీ యక్ష్మాదముచ్యత యామోషధే ఓషధిం యూయముపయుఙ్గ్ధ్వం త్వాం తాం గన్ధర్వా అఖనఁ స్త్వాం తామిన్ద్రస్త్వాం తాం బృహస్పతిస్త్వాం తాం సోమో విద్వాన్ రాజా చ త్వాం తాం ఖనేత్. ॥౯౮॥

భావార్థః :- యాః కాశ్చిదోషధయో మూలేన కాశ్చిచ్ఛాఖాదినా కాశ్చిత్పుష్పేణ కాశ్చిత్పత్రేణ కాశ్చిత్ఫలేన కాశ్చిత్సర్వాంగై రోగాన్మోచయన్తి, తాసాం సేవనం మనుష్యైర్యథావత్కార్యమ్. ॥౯౮॥

పదార్థము :- ఓ మానవులారా! మీ రే యోషధులచే రోగియొక్క (యక్ష్మస్య) క్షయరోగము (అముచ్యత) తొలగింపజేయుదురో మరియు నే (ఓషధే) ఓషధిని ప్రయోగింతురో (త్వామ్) దానిని (గన్ధర్వాః) గాన విద్యాకుశలునిద్వారా (అఖనన్) త్రవ్వి పొందుడు (త్వామ్) దానిని (ఇన్ద్రః) పరమైశ్వర్యశాలి (త్వామ్) దానిని (బృహస్పతిః) వేదజ్ఞుడు (త్వామ్) దానిని (సోమః) ఉత్తమగుణవంతుడు (విద్వాన్) సర్వశాస్త్రవేత్త (రాజా) తేజోవంతుడగు రాజు (త్వామ్) ఆ యోషధిని త్రవ్వవలెను. ॥౯౮॥

భావార్థము :- ఓషధులందు కొన్ని మూలములు, కొన్నిశాఖలు, కొన్ని పుష్పములు, మరికొన్ని పత్రములు, కొన్ని ఫలములు మరికొన్ని సర్వాంగములచే రోగములనుండి గాపాడుచున్నవి. కావున నా యోషధుల జ్ఞానమునుపొంది మానవులు వ్యాధులనుండి రక్షించుకొనుచుండవలయును. ॥౯౮॥

98.O people, use the medicine that cures the patient suffering from phthisis. It should be dug by a man expert in the art of smelling, by an exalted person, by a knower of the vedas, by a well qualified person, by a learned man and by a famous king!.

౯౯.సహస్వేత్యస్య వరుణ ఋషిః, ఓషధిర్దేవతా, విరాడనుష్టుప్ఛన్దః, గాంధారః స్వరః.

మనుష్యైః కిం కృత్వా కిం కార్యమిత్యాహ. మానవు లేమి చేసి ఏమి యొనర్చవలయును?

౯౯ సహస్వ మేఽ అరాతీః సహస్వ పృతనాయతః।

సహస్వ సర్వం పాప్మానꣳసహమానాస్యోషధే ॥౯౯॥

ప.విః-సహస్వ, మే, అరాతీః, సహస్వ, పృతనాయత ఇతి పృతనా+యతః, సహస్వ, సర్వమ్, పాప్మానమ్, సహమానా, అసి, ఓషధే ॥౯౯॥

పదార్థః :- (సహస్వ) బలీభవ (మే) మమ (అరాతీః) శత్రూన్ (సహస్వ) (పృతనాయతః) ఆత్మనః పృతనాం సేనామిచ్ఛతః (సహస్వ) (సర్వమ్) (పాప్మానమ్) రోగాదికమ్ (సహమానా) బలనిమిత్తా (అసి) (ఓషధే) ఓషధీవద్వర్తమానే. ॥౯౯॥

అన్వయః :- హే ఓషధే! ఓషధీవద్వర్తమానే స్త్రి! యథౌషధిః సహమానాసి మే మమ రోగాన్ సహతే తథాఽరాతీః సహస్వ స్వస్య పృతనాయతః సహస్వ. సర్వం పాప్మానం సహస్వ. ॥౯౯॥

భావార్థః :- మనుష్యైరోషధీసేవనేన బలం వర్ధయిత్వా ప్రజాయాః స్వస్య చ శత్రూన్ పాపాత్మనో జనాఞ్శీఘ్రం వశం నీత్వా సర్వే ప్రాణినః సుఖయితవ్యాః. ॥౯౯॥

పదార్థము :-(ఓషధే) ఓషధివంటి ఓషధివిద్య నెరుగునట్టి ఓ మహిళామణీ! ఓషధి యొట్లు (సహమానా) బలముకొరకు (అసి) ఉన్నదో (మే) యది నా రోగనివారణమొనర్చి శక్తిని పెంపొందింప జేయునట్లు (అరాతీః) శత్రువులను (సహస్వ) సహనమొనర్చుము. తమ (పృతనాయతః) సైన్యముతో యుద్ధమొనర్చ గోరువారిని (సహస్వ) సహించుము. మరియు (సర్వమ్) సమస్త (పాప్మానమ్) పాపరోగాదులను (ప్రహస్వ) సహించుము.।౯౯॥

భావార్థము :- ఓషధుల సేవనచే శక్తిని పెంచుకొని ప్రజల, స్వంత శత్రువులను మరియు పాపులను వశమున నుంచుకొని సకల ప్రాణులకు సుఖము చేకూర్చవలెను. ।౯౯॥

99.O medically trained wife, just as medicine is the source of strenght for me, removes my ailments and gives me power, so should'st thou conquer my enemies, subdue the men who challenge me. Conquer thou every kind of disease!.

౬౧౩. దీర్ఘాయుస్త ఇత్యస్య వరుణ ఋషిః, వైద్యా దేవతాః, విరాడ్బృహతీఛన్దః, మధ్యమః స్వరః.

మనుష్యాః కథం భూత్వా స్వభిన్నాన్ కథం కుర్యు రిత్యాహ. మానవు లెట్లుండి యితరులనెట్లొనర్పవలయును?

౬౧౩ దీర్ఘాయుస్తఽ ఓషధే ఖనితా యస్మై చ త్వా ఖనామ్యహమ్।
అథో త్వం దీర్ఘాయుర్భూత్వా శతవల్శా వి రోహతాత్ ।౧౦౦॥

ప.వి:-దీర్ఘాయురితి దీర్ఘ+ఆయుః, తే, ఓషధే, ఖనితా, యస్మై, చ, త్వా, ఖనామి, అహమ్, అథోఽ ఇత్యథో, త్వమ్, దీర్ఘాయురితి దీర్ఘ+ఆయుః, భూత్వా, శతవల్శేతి శత + వల్శా, వి, రోహతాత్ ।౧౦౦॥

పదార్థః :-(దీర్ఘాయుః) చిరమాయుః (తే) తస్యాః (ఓషధే) ఓషధివద్వర్తమాన విద్వన్ (ఖనితా) సేవకః (యస్మై) (చ) (త్వా) తామ్ (ఖనామి) (అహమ్) (అథో) త్వమ్ (దీర్ఘాయుః) (భూత్వా) (శతవల్శా) శతమసంఖ్యాతా వల్శా అఙ్కురా యస్యాః సా (వి)(రోహతాత్).॥ ౧౦౦॥

అన్వయః :-హే ఓషధ ఇవ మనుష్య! యస్య తే తవ యామోషధీం ఖనితాఽహం యస్మై చ ఖనామి తయా త్వం దీర్ఘాయుర్భవ దీర్ఘాయు ర్భూత్వాథో త్వం యా శతవల్శౌషధీ వర్తతే, త్వా తాం సేవిత్వాఽథ సుఖీ భవ తథా విరోహతాత్.।౧౦౦॥

భావార్థః :-హే మనుష్యాః! యూయమోషధిసేవనేన దీర్ఘాయుషో భవత. ధర్మాచారిణశ్చ భూత్వా సర్వానోషధిసేవనేనేదృశాన్ కురుత.।౧౦౦॥

పదార్థము :-(ఓషధే) ఓషధులను ఓషధుల గుణదోషముల నెరుగు విద్వాంసుడా! దేనివల్ల (తే) నీకొరకు ఏ యోషధిని (ఖనిలా) సేవించు (అహమ్) నేను (యస్మై) ఏ ప్రయోజనముకొరకు (చ) మరియు నే మనుష్యునికొరకు (ఖనామి) త్రవ్వుదునో దానిచే నీవు (దీర్ఘాయుః) దీర్ఘాయువు గలవాడవు కమ్ము. (అథో) మరియు (దీర్ఘాయుః) దీర్ఘజీవివి (భూత్వా) అగుచు (త్వమ్) నీవు ఏది (శతవల్శా) అనేక అంకురములతో గూడియున్న యోషధి గలదో (త్వా) దానిని సేవించి నీవు సుఖవంతుడవగుము. మరియు (వి రోహతాత్) ప్రసిద్ధుడవగుము. ॥౧౦౦॥

భావార్థము:-ఓ మానవులారా! ఓషధుల సేవనముద్వారా మీరు అధికాయుష్యవంతులై ధర్మము నాచరించు వారలై మానవులెల్లరను ఓషధుల సేవనముద్వారా దీర్ఘాయుష్మంతులనుగ నొనర్చుడు. ॥౧౦౦॥

100.O man, thou knowest the merits and demerits of the herbse Whatever herb I dig, for whatever purpose or for whom I dig, mayest thou be long-lived, with its use; and having attained to long age, be happy and famous by using the herb with a hundred shoots!.

౬౧౪.త్వముత్తమాసీత్యస్య వరుణ ఋషిః, భిషజో దేవతాః, నిచృదనుష్టుప్ఛన్దః, గాన్ధారః స్వరః.

పునస్సౌషధిః కీదృశీత్యాహ. ఆ యోషధి ఎటువంటిది?

౬౧౪ త్వముత్తమాస్యోషధే తవ వృక్షాఽ ఉపస్తయః। ఉపస్తిరస్తు

స్తోఽస్మాకం యోఽ అస్మాఀ౨ఽ అభిదాసతి ॥౧౦౧॥

ప.వి:-త్వమ్, ఉత్తమేత్యుత్తమా, అసి, ఓషధే, తవ, వృక్షాః, ఉపస్తయః ఉపస్తిః, అస్తు, సః, అస్మాకమ్, యః, అస్మాన్, అభిదాసతీత్యభి + దాసతి॥౧౦౧॥

పదార్థః :-(త్వమ్) (ఉత్తమా) (అసి) అస్తి. అత్ర వ్యత్యయః (ఓషధే) ఓషధి (తవ) యస్యాః (వృక్షాః) వటాదయః (ఉపస్తయః) యే ఉప సమీపే స్త్యాయన్తి సంఘ్నన్తి తే. అత్రోపపూర్వాత్ స్త్యై సంఘాత ఇత్యస్మాదౌణాదికః క్విప్ సంప్రసారణం చ (ఉపస్తిః) సంహతిః (అస్తు) (సః) అస్మాకమ్ (యః) (అస్మాన్) (అభిదాసతి) అభీష్టం సుఖం దదాతి. ॥౧౦౧॥

అన్వయః :-హే వైద్యజన! యోఽస్మాన్ అభిదాసతి స త్వమస్మాకముపస్తిరస్తు. యోత్తమౌషధే ఓషధిరసి - అస్తి తవ యస్య వృక్షా ఉపస్తయస్తయౌషధ్యాఽస్మభ్యం సుఖం దేహి. ॥౧౦౧॥

భావార్థః :- మనుష్యైర్న కదాచిద్విరోధినో వైద్యస్యౌషధం గ్రాహ్యమ్. న విరోధిమిత్రస్య చ. కిన్తు యో వైద్యకశాస్త్రార్థవిదాప్తోఽజాతశత్రుః సర్వోపకారీ సర్వేషాం సుహృద్వర్తతే తస్మాదౌషధవిద్యా సంగ్రాహ్యా.॥౧౦౧॥

పదార్థము :- ఓ భిషగ్వరా! (యః) ఎవడు (అస్మాన్) మాకు (అభిదాసతి) కోరిన సుఖములనిచ్చు చున్నాడో (సః) ఆతడు మరియు (త్వమ్) నీవు (అస్మాకమ్) మాయొక్క (ఉపస్తిః) మిత్రులు (అస్తు) అగుడు. ఏ (ఉత్తమా) శ్రేష్ఠమగు (ఓషధే) ఓషధి (అసి) కలదో (తవ) దేనికి (వృక్షాః) మఱ్ఱి మున్నగు వృక్షములు (ఉపస్తయః) సమీపములందు కూడి [కలసి] యున్నవో అట్టి యోషధిచే మాకు సుఖము నిమ్ము. ॥౧౦౧॥

భావార్థము :- మానవులు విరోధవముగల వైద్యుని, విరోధియగు (మిత్రునివలెనుండు) వాని ఓషధులనెప్పుడును సేవించవలదు. కాని వైద్యశాస్త్రజ్ఞుడు, శత్రురహితుడు, ధర్మాత్ముడు, సర్వమిత్రుడు, సర్వోపకారి యగు వైద్యుని ఔషధములనే సేవించవలెను. ॥౧౦౧॥

101.O physician, be thou our companion, who givest heartfelt delight, Grant us happiness through the most excellent herb, whose retainers are the trees!.

౬౧౨.మా మేత్యస్య హిరణ్యగర్భ ఋషిః, కో దేవతా, నిచృదార్షీ త్రిష్టుప్ఛందః, ధైవతః స్వరః.

అథ కిమర్థం ఈశ్వరః ప్రార్థనీయ ఇత్యాహ. ఈశ్వరునేల ప్రార్థించవలయును ?

౬౧౨ మా మా హింసీజ్జనితా యః పృథివ్యా యో వా దివꣳ సత్యధర్మా వ్యానట్।
యశ్చాపశ్చన్ద్రాః ప్రథమో జజాన కస్మై దేవాయ హవిషా విధేమ ॥౧౦౨॥

ప.విః-మా, మా, హింసీత్, జనితా, యః, పృథివ్యాః, యః, వా, దివమ్, సత్యధర్మేతి, సత్య+ధర్మా, వి, ఆనట్, యః, చ, అపః, చన్ద్రాః, ప్రథమః, జజాన, కస్మై, దేవాయ, హవిషా, విధేమ ॥౧౦౨॥

పదార్థః :-(మా) నిషేధే (మా) మామ్ (హింసీత్) రోగ్యోర్హింస్యాత్ (జనితా) ఉత్పాదకః (యః) జగదీశ్వరః (పృథివ్యాః) భూమేః (యః) (వా) (దివమ్) సూర్యాదికం జగత్ (సత్యధర్మా) సత్యో ధర్మోయస్య సః (వి) (ఆనట్) వ్యాప్తోఽస్తి (యః) (చ) అగ్నిం సూర్యమ్ (అపః) జలాని వాయూన్ (చంద్రాః) చంద్రాదిలోకాన్. అత్ర శసః స్థానే జస్ (ప్రథమః) జన్మాదేః పృథగాదిమః (జజాన) జనయతి

(కస్మై) సుఖస్వరూపాయ సుఖకారకాయ. క ఇతి పదనా.. నిఘం. ౫.౪ వాచ్యస్త సి సర్వే విధయ ఇతి సర్వనామకార్యమ్. (దేవాయ) దివ్యసుఖప్రదాయ విజ్ఞానస్వరూపాయ (హవిషా) ఉపాదేయేన భక్తియోగేన (విధేమ) పరిచరేమ. ॥ ౧౦౨ ॥

అన్వయః :- యః సత్యధర్మా జగదీశ్వరః పృథివ్యా జనితా యో వా దివమపశ్చ వ్యానట్. చంద్రాశ్చ జజాన, యస్మై కస్మై దేవాయ హవిషా వయం విధేమ. స జగదీశ్వరో మా మా హింసీత్. ॥ ౧౦౨ ॥

భావార్థః :- మనుష్యైః సత్యధర్మప్రాప్తయే ఓషధ్యాదివిజ్ఞానాయ చ పరమేశ్వరః ప్రార్థనీయః.॥౧౦౨॥

పదార్థము :- (యః) ఎవడు (సత్యధర్మా) సత్యధర్మములుగల జగదీశ్వరుడో (పృథివ్యాః) పృథివిని (జనితా) ఉత్పన్నమొనర్చినవాడో (వా) మరియు (యః) ఎవడు (దివమ్) సూర్యాదిజగత్తును (చ) మరియు పృథివి (అపః) జలవాయువులను (వ్యానట్) ఉత్పన్నమొనర్చి వ్యాప్తపరచుచున్నాడో (చన్ద్రాః) మరియు నెవడు చంద్రాది లోకములను (జజాన) ఉత్పన్నమొనర్చునో, ఎవడు (కస్మై) సుఖస్వరూపుడు, సుఖదాతయో (దేవాయ) దివ్యసుఖదాత, విజ్ఞాన స్వరూపుడును నగు పరమేశ్వరుని (హవిషా) పొందదగిన భక్తియోగముచే మనము (విధేమ) సేవించవలెను. ఆ పరమేశ్వరుడు (మా) నన్ను (మా హింసీత్) చెడు సాంగత్యమునకు దూరముగ నుంచునుగాక! ॥౧౦౨॥

భావార్థము :- మానవులు సత్యధర్మప్రాప్తి మరియు ఓషధ్యాదుల విజ్ఞానమునకై పరమేశ్వరుని ప్రార్థించవలయును. ॥౧౦౨॥

102.God, whose laws are immutable, creates the Earth. He pervades the sun, fire, waters and air. He, being Primordial, creates the lustrous moon. Let us worship with devotion, Him, Who is the Embodiment of happiness. May He not harm me.

౧౦౩. అభ్యావర్తస్వేత్యస్య హిరణ్యగర్భ ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా నిచృదుష్ణిక్ ఛన్దః, ఋషభః స్వరః.

భూస్థపదార్థవిజ్ఞానం కథం కర్తవ్యమిత్యాహ. పృథివీస్థ పదార్థముల విజ్ఞానము నెట్లు తెలుసుకొనవలెను?

౧౦౩ అభ్యావర్తస్వ పృథివి యజ్ఞేన పయసా సహ। వపాం తే

అగ్నిరిషితోఽఅరోహత్ ॥౧౦౩॥

ప.వి:- అభి, ఆ, వర్తస్వ, పృథివి, యజ్ఞేన, పయసా, సహ, వపామ్, తే, అగ్నిః, ఇషితః, అరోహత్ ॥౧౦౩॥

పదార్థః :-(అభి) (అ) (వర్తస్వ) వర్తతే వా (పృథివి) భూమిః (యజ్ఞేన) సంగమనేన (పయసా) జలేన (సహ) (వపామ్) వపనమ్ (తే) తవ (అగ్నిః) (ఇషితః) ప్రేరితః (అరోహత్) రోహతి.॥౧౦౩॥

అన్వయః :-హే మనుష్య! త్వం యా పృథివి భూమిర్యజ్ఞేన పయసా సహ వర్తతే తామభ్యావర్త స్వాభిముఖ్యేనావర్తతే యయా తే వపామిషితో౽గ్నిరరోహత్స గుణకర్మస్వభావతః సర్వైర్వేదితవ్యః ॥౧౦౩॥

భావార్థః :-యా భూమిః సర్వస్యాధారా రత్నాకరా జీవనప్రదా విద్యుద్యుక్తా౽స్తి తస్యా విజ్ఞానం భూగర్భ విద్యాతః సర్వైర్మనుష్యైః కార్యమ్. ॥ ౧౦౩ ॥

పదార్థము :-ఓ మానవా! నీవు (పృథివి) ఏ భూమి (యజ్ఞేన) సంగమయోగ్యమగు (పయసా) జలములతో (సహ) కూడ వర్తమానమైయున్నదో దానికి (అభ్యావర్తస్వ) రెండువైపులనుండి శీఘ్రముగ వర్తింప జేయుము. ఏది (తే) నీకు (వపామ్) విత్తుటకు (ఇషతః) ప్రేరణనిచ్చు దో (అగ్నిః) అగ్నిని (అరోహత్) ఉత్పన్నపరచునో యట్టి అగ్నియొక్క గుణ కర్మ స్వభావములతో గూడ తెలిసికొనదగినదై యున్నది. ॥౧౦౩॥

భావార్థము :-ఏ పృథివి సర్వమునకు ఆధారము, ఉత్తమ రత్నములు మున్నగునవి ఇచ్చునది, జీవనమునకు హేతువు, విద్యుత్తుతో గూడియున్నదో దాని విజ్ఞానమును భూగర్భ విద్యచే సకల మానవులును పొందదగినదై యున్నది. ॥౧౦౩॥

103.O man, utilise fully this earth, worthy of contact and full of water Its impelled, internal heat makes thy seed grow!.

౬౧౭.అగ్నే యత్తే ఇత్యస్య హిరణ్యగర్భ ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, భురిగ్గాయత్రీ ఛందః షడ్జః స్వరః.

కిమర్థా౽గ్నివిద్యాన్వేషణీయా ఇత్యాహ. అగ్నివిద్య నెందుల కన్వేషించవలయును?

౬౧౭ అగ్నే యత్తే శుక్రం యచ్చన్ద్రం యత్పూతం యచ్చ యజ్ఞియమ్।

తద్దేవేభ్యో భరామసి ॥౧౦౪॥

ప.వి:-అగ్నే, యత్, తే, శుక్రమ్, యత్, చన్ద్రమ్, యత్, పూతమ్, యత్, చ, యజ్ఞియమ్, తత్, దేవేభ్యః, భరామసి ॥౧౦౪॥

పదార్థః :-(అగ్నే) విద్వన్ (యత్) (తే) తుభ్యమ్ (శుక్రమ్) ఆశుకరమ్ (యత్) (చన్ద్రమ్) హిరణ్యవదానన్దప్రదమ్ (యత్) (పూతమ్) పవిత్రమ్ (యత్) (చ) (యజ్ఞియమ్) యజ్ఞానుష్ఠానార్హం స్వరూపమ్ (తత్) (దేవేభ్యః) గుణేభ్యః (భరామసి) భరేమ. ॥౧౦౪॥

అన్వయః :-హే అగ్నే విద్వన్! యత్పావకస్య శుక్రం యచ్చన్ద్రం యత్పూతం యచ్చ యజ్ఞియం స్వరూపమస్తి తత్తే దేవేభ్యశ్చ వయం భరామసి.॥ ౧౦౪ ॥

భావార్థః :-మనుష్యైర్దివ్యగుణకర్మసిద్ధయే విద్యుదాదేరగ్నేర్విద్యా సంప్రేక్షణీయా.॥ ౧౦౪ ॥

పదార్థము :-(అగ్నే) ఓ విద్వాంసా! (యత్) ఏది అగ్నిని (శుక్రమ్) శీఘ్రకారిగ జేయునో (యత్) ఏది (చన్ద్రమ్) సువర్ణమువలె ఆనందము నిచ్చునదియో (యత్) ఎయ్యది (పూతమ్) పవిత్రము (చ) మరియు (యత్) ఏది (యజ్ఞియమ్) యజ్ఞానుష్ఠానమునకు యోగ్య స్వరూపమైయున్నదో (తత్) దానిని (తే) నీకు (దేవేభ్యః) దివ్యగుణములను గలిగించుటకు (భరామసి) మేము ధరించెదముగాక! ॥౧౦౪॥

భావార్థము :-శ్రేష్ఠగుణ కర్మల సిద్ధికొరకు మానవులు విద్యుత్తు మున్నగు అగ్నివిద్యలను గూర్చి చక్కగా నేర్చుకొనవలయును. ॥౧౦౪॥

104.O learned person, whatever swiftness, purity, brightness and fitness for sacrifice, there is in fire, may we acquire them all for thee and for beings virtuous!.

౧౦౫. ఇషమూర్జమిత్యస్య హిరణ్యగర్భ ఋషిః, విద్వాన్ దేవతా, విరాట్త్రిష్టుప్ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

అథ యుక్తాహారవిహారౌ కుర్య్య రిత్యాహ. యుక్తాహారవిహారము లొనర్పవలయును.

౧౦౫ ఇషమూర్జమహమిత ఆదమృతస్య యోనిం మహిషస్య ధారామ్।

ఆ మా గోషు విశత్వా తనూషు జహామి సేదిమనిరామమీవామ్ ॥౧౦౫॥

ప.వి:- ఇషమ్, ఊర్జమ్, అహమ్, ఇతః, ఆదమ్, ఋతస్య, యోనిమ్, మహిషస్య, ధారామ్, ఆ, మా, గోషు, విశతు, ఆ, తనూషు, జహామి, సేదిమ్, అనిరామ్, అమీవామ్.॥౧౦౫॥

పదార్థః :-(ఇషమ్) అన్నమ్ (ఊర్జమ్) పరాక్రమమ్ (అహమ్) (ఇతః) అస్మాత్పూర్వోక్తాత్ విద్యుత్స్వరూపాత్ (ఆదమ్) అత్తుం యోగ్యమ్ (ఋతస్య) సత్యస్య (యోనిమ్) కారణమ్ (మహిషస్య) మహతః (ధారామ్) ధారికాం వాచమ్ (ఆ) (మా) మామ్ (గోషు) ఇంద్రియేషు (విశతు) ప్రవిశతు (ఆ) (తనూషు) శరీరేషు (జహామి) (సేదిమ్) హింసామ్. సేదిమని...అ..3.2.౧౭౧ ఇతి వార్తికేనాస్య సిద్ధిః. (అనిరామ్) అవిద్యమానా ఇరాఽన్నభుక్తిర్యస్యాం తామ్ (అమీవామ్) రోగోత్పన్నాం పీడామ్. ॥ ౧౦౫ ॥

అన్వయః :-హేమనుష్యాః! యథాఽహమిత ఆదమిష మూర్జం మహిషస్యర్తస్య యోనిం ధారాం ప్రాప్నుయాం యథేయమిదూర్క్ మామామావిశతు. యేన మమ గోషు తనూషు ప్రవిష్టాం సేదిమనిరామమీవాం జహామి త్యజామి తథా యూయమపి కురుత. ॥౧౦౫॥

భావార్థః :-మనుష్యా అగ్నేర్యచ్ఛుక్రాదియుక్తం స్వరూపం తేన రోగాన్ హన్యుః. ఇన్ద్రియాణి శరీరాణి చ స్వస్థాన్యరోగాణి కృత్వా కార్యకారణజ్ఞాపికాం విద్యావాచం ప్రాప్నువన్తు. యుక్తాహారవిహారౌ చ కుర్యుః. ॥౧౦౫॥

పదార్థము :-ఓ మానవులారా! ఎట్లు (అహమ్) నేను (ఇతః) పైన దెలిపిన నీ విద్యుత్తు స్వరూపముచే (ఆదమ్) అనుభవించదగిన (ఇషమ్) అన్నము (ఊర్జమ్) పరాక్రమము (మహిషస్య) గొప్ప (ఋతస్య) సత్యముయొక్క (యోనిమ్) కారణమును (ధారామ్) ధారణమొనర్చు వాణిని పొందుచున్నానో, ఎట్లు అన్నము మరియు పరాక్రమము (మా) నాకు (ఆ విశతు) ప్రాప్తించునో, దేనివల్ల నాయొక్క (గోషు) ఇంద్రియములు (తనూషు) శరీరమునందు ప్రవేశించినట్టి (సేదిమ్) దుఃఖహేతువు (అనిరామ్) భోజనము సైతము చేయనీయజాలని (అమీవామ్) రోగములచే నుద్భవించిన పీడలను (ఆ జహామి) వదలివేయుదునో మీరును అట్లే యొనర్చుడు. ॥౧౦౫॥

భావార్థము :-మానవులు అగ్నియొక్క వీర్యాది స్వరూపమును ప్రదీప్తపరచిన రోగములు నశించును. ఇంద్రియములు, శరీరారోగ్యమును గాపాడి రోగరహితులై కార్య కారణము నెరుగు విద్యాయుక్త వాణిని పొంది, తదనుకూల ఆహార విహారము లొనర్చుచుండవలెను. ॥౧౦౫॥

105.May I get from this heat of the earth, corn and all strengthening foods. May I get the vedic speech, the repository of the true knowledge of the Mighty God, and the source of truth.

May I banish diseases, that cause excruciating pains, disallow the taking of meals, as are the source of trouble to my organs of sense and body.

౩౧౯.అగ్నే త్వేత్యస్య పావకాగ్నిర్ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, నివృత్పంక్తిశ్ఛందః, పఞ్చమః స్వరః.

మనుష్యైః కథం భవితవ్యమిత్యాహ. మానవు లెటులుండవలయును?

౩౧౯ అగ్నే తవ శ్రవో వయో మహి భ్రాజన్తేఽ అర్చయో విభావసో।

బృహద్భానో శవసా వాజముక్థ్యం దధాసి దాశుషే కవే ॥౧౦౬॥

ప.వి:-అగ్నే, తవ, శ్రవః, వయః, మహి, భ్రాజన్తే, అర్చయః, విభావసో ఇతి విభా + వసో, బృహద్భానో ఇతి బృహత్+భానో, శవసా, వాజమ్, ఉక్థ్యమ్, దధాసి, దాశుషే, కవే॥౧౦౬॥

పదార్థః :-(అగ్నే) పావక ఇవ వర్తమాన విద్వన్ (తవ) శ్రవః (శ్రవణమ్) (వయః) జీవనమ్ (మహి) పూజ్యం మహత్ (భ్రాజన్తే) (అర్చయః) దీప్తయః (విభావసో) యో వివిధాయాం భాయాం వసతి తత్సమ్బుద్ధౌ (బృహద్భానో) అగ్నివద్బృహన్తో మహాన్తో భానవో విద్యాప్రకాశా యస్య తత్సమ్బుద్ధౌ (శవసా) బలేన (వాజమ్) విజ్ఞానమ్ (ఉక్థ్యమ్) వక్తుం యోగ్యమ్ (దధాసి) (దాశుషే) దాతుం యోగ్యాయ విద్యార్థినే (కవే) విక్రాన్తప్రజ్ఞ. ॥౧౦౬॥

అన్వయః :-హే బృహద్భానో విభావసో కవేఽగ్నే విద్వన్! యతస్త్వం శవసా దాశుష ఉక్థ్యం వాజం దధాసి తస్మాత్తవాగ్నేరివ మహి శ్రవో వయోఽర్చయశ్చ భ్రాజన్తే. ॥౧౦౬॥

భావార్థః :-యే మనుష్యా అగ్నివద్గుణేన ఆప్తవత్సత్కీర్త్తయః ప్రకాశన్తే తే పరోపకారాయాన్యేభ్యో విద్యావినయధర్మాన్ సతతముపదిశేయుః. ॥౧౦౬॥

పదార్థము :-(బృహద్భానో) అగ్నివలె అధికవిద్యలందు ప్రకాశమానుడవు (విభావసో) అనేక ప్రకారములగు కాంతులందుండువాడవు (కవే) అత్యంత బుద్ధిశాలివి (అగ్నే) అగ్నివలె తేజస్వివగు ఓ విద్వాంసా! నీవు (శవసా) బలముతో గూడ (దాశుషే) దానమున కర్హుడగు విద్యార్థి కొరకు (ఉక్థ్యమ్) చెప్పుకొనదగిన (వాజమ్) విజ్ఞానమును (దధాసి) ధారణమొనర్చుచున్నావు. దీనియందు (తవ) నీయొక్క-అగ్నివంటి (మహి) గౌరవించదగిన గొప్ప యోగ్యత (శ్రవః) వినదగిన శబ్దము (వయః) యువ్వనము (అర్చయః) దీప్తి (భ్రాజన్తే) ప్రకాశితములగుచున్నవి. ॥౧౦౬॥

భావార్థము :-అగ్నివంటి గుణము, ఆప్తులవలె శ్రేష్ఠకీర్తులచే ప్రకాశితుడైయుండువాడు పరోపకారమున ఇతరులకు విద్య, వినయము, ధర్మమును గూర్చి నిరంతరము ఉపదేశమొనర్చుచుండవలయును. ॥౧౦౬॥

106.O learned person, possessing the light of knowledge blazing like fire, brilliancy of diverse forms, and height of wisdom; thou art the giver of laudable knowledge to a worthy disciple. Thereby shine forth, thy lustre, life strength, and knowledge worthy of adoration and hearing!.

౧౦౭.పావకవర్చేత్యస్య పావకాగ్నిర్ఋషిః, విద్వాన్ దేవతా, భురిగార్షీ పంక్తిశ్ఛందః, పఞ్చమః స్వరః.

జనకజనన్యౌ సన్తానాన్ ప్రతి కిం కిం కుర్యాతామిత్యాహ.

తల్లిదండ్రులు సంతానముగూర్చి యే మేమి చేయవలెను?

౧౦౭ పావకవర్చాః శుక్రవర్చాఽ అనూనవర్చాఽ ఉదియర్షి భానునా।

పుత్రో మాతరా విచరన్నుపావసి పృణక్షి రోదసీఽ ఉభే ॥౧౦౭॥

ప.విః-పావకవర్చా ఇతి పావక + వర్చాః, శుక్రవర్చా ఇతి శుక్ర + వర్చాః, అనూనవర్చా ఇత్యనూన + వర్చాః, ఉత్, ఇయర్షి, భానునా, పుత్రః, మాతరా, విచరన్నితి వి + చరన్, ఉప, అవసి, పృణక్షి, రోదసీ ఇతి రోదసీ, ఉభే ఇత్యుభే ॥౧౦౭॥

పదార్థః :-(పావకవర్చాః) పవిత్రీకారికయా విద్యుతో వర్చో దీప్తిరివ వర్చోఽధ్యయనం యస్య సః (శుక్రవర్చాః) శుక్రస్య సూర్యస్య ప్రకాశ ఇవ వర్చో న్యాయాచరణం యస్య సః (అనూనవర్చాః) న విద్యతే ఊనం న్యూనం వర్చోఽధ్యయనం యస్య సః (ఉత్) (ఇయర్షి) ప్రాప్నోషి (భానునా) ధర్మప్రకాశేన (పుత్రః) (మాతరా) మాతాపితరౌ (విచరన్) (ఉప) (అవసి) రక్షసి (పృణక్షి) సంబధ్నాసి (రోదసీ) ద్యావాపృథివ్యౌ (ఉభే).॥ ౧౦౭ ॥

అన్వయః :-హే జన! యస్త్వం యథా పుత్రో బ్రహ్మచర్యాదిషు విచరన్ సన్ విద్యామాప్నోతి యథా సూర్యవిద్యుతౌ భానునా పావకవర్చాః శుక్రవర్చాః అనూనవర్చా న్యాయం కరోతి యథా ఉభే రోదసీ సంబధ్నీతః తథా విద్యాముదియర్షి రాజ్యం పృణక్షి. మాతరోపాఽవసి తస్మాద్ధార్మికోఽసి. ॥౧౦౭॥

భావార్థః :-మాతాపితౄణామిదమత్యుచితమస్తి యత్సన్తానానుత్పాద్య బాల్యావస్థాయాం స్వయం సుశిక్ష్య బ్రహ్మచర్యం కారయిత్వాఽఽచార్యకులే విద్యాగ్రహణాయ సంప్రేష్య విద్యాయోగకరణమ్. అపత్యానాం చేదం సముచితం వర్తతే యద్విద్యాసుశిక్షాయుక్తా భూత్వా పురుషార్థేనైశ్వర్యమున్నీయ నిరభిమానమత్సరయా ప్రీత్యా మాతాపితౄణాం మనసా వాచా కర్మణా యథావత్ పరిచర్యానుష్ఠానం కర్తవ్యమితి.॥౧౦౭॥

పదార్థము :- ఓ మానవా! ఎట్లు (పుత్రః) పుత్రుడు బ్రహ్మచర్య ఆశ్రమమునందు (విచరన్) చరించుచు ఎట్లు విద్యలను పొందుచున్నాడో (భానునా) ప్రకాశముచే (పావకవర్చాః, శుక్రవర్చాః) విద్యుత్తు, సూర్యప్రకాశమువంటి న్యాయకారియో మరియు (అనూనవర్చాః) పూర్ణవిద్యాగ్రహణ మొనర్చినవాడై, నెట్లు (ఉభే) రెండు యే (రోదసీ) పృథివీ ఆకాశము లెట్లు సంబంధము గలిగియుండునో, అట్లు (ఉత్, ఇయర్షి) విద్యలను పొందిన హోతవై రాజ్యమునకు (పృణక్షి) సంబంధము గలిగియుందువు. మరియు (మాతరా) తల్లిదండ్రుల (ఉపావసి) రక్షణ యొనర్చుచున్నావు. కావుననే నీవు ధర్మాత్ముడవై యున్నావు. ॥౧౦౭॥

భావార్థము :-జననీజనకులు సంతానమును ఉత్పన్నపరచి వారి కీ బాల్యావస్థయందు తామే స్వయముగ శిక్షణనిచ్చి బ్రహ్మచర్యము, విద్యాభ్యాసమునకు ఆచార్యగురుకులములకు పంపించి విద్యావంతుల నొనర్చజేయుట ఎంతయోతగును. సంతానములు విద్య మరియు ఉత్తమ శిక్షణలతో గూడి పురుషార్థపరులై ఐశ్వర్యమును వృద్ధిపరచవలెను. సంతానము అభిమానము, మాత్సర్యమును వదలి తల్లిదండ్రులను మనసా, వాచా, కర్మణా యథావతుగ సేవించవలెను. ॥౧౦౭॥

107.O man, just as a son, passing through Brahmcharya Ashram (student life) acquires knowledge and with the light of his learning, imparts justice like the lustre of the sun, carries on his studies uninterruptedly, just as the sky and earth are allied together, so shoulds't thou receive education, manage the affairs of the State, and serve thy father and mother!.

౧౦౮. ఊర్జో నపాదిత్యస్య పావకాగ్నిర్ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, నిచృత్పంక్తిశ్ఛన్దః, పఞ్చమః స్వరః.

మాతాపితృసంతానాః కీదృశా భవేయురిత్యాహ. తల్లిదండ్రులు, సంతానము ఎటులుండవలెను?

౧౦౮ ఊర్జో నపాజ్జాతవేదః సుశస్తిభిర్మన్దస్వ ధీతిభిర్హితః।

త్వేఽ ఇషః సందధుర్భూరివర్పసశ్చిత్రోతయో వామజాతాః ॥౧౦౮॥

ప.విః-ఊర్జః, నపాత్, జాతవేద ఇతి జాత + వేదః, సుశస్తిభిరితి సుశస్తి+భిః, మన్దస్వ, ధీతిభిరితి ధీతి+భిః, హితః, త్వే ఇతి త్వే, ఇషః, సమ్, దధుః, భూరివర్పస ఇతి భూరి + వర్పసః చిత్రోతయ ఇతి చిత్ర + ఊతయః, వామజాతా ఇతి వామ + జాతాః॥౧౦౮॥

పదార్థః :-(ఊర్జః) పరాక్రమస్య (నపాత్) న విద్యతే పాతో ధర్మాత్పతనం యస్య సః (జాతవేదః) జాతప్రజ్ఞాన జాతవిత్త (సుశస్తిభిః) శోభనాభిః ప్రశంసాభిః క్రియాభిః సహ (మన్దస్వ) ఆనన్ద (ధీతిభిః) స్వాఙ్గులీభిః. ధీతయ ఇత్యఙ్గులినామ.. నిఘం. ౨.౫ (హితః) సర్వస్య హితం దధత్ (త్వే) త్వయి (ఇషః) అన్నాదీని (సమ్) (దధుః) దధతు (భూరివర్పసః) బహూని ప్రశంసనీయాని వర్పాంసి రూపాణి యాసు తాః. వర్ప ఇతి రూపనా.. నిఘం. 3.౭ (చిత్రోతయః) చిత్రా ఆశ్చర్యవద్రక్షణాద్యాః క్రియా యాసు తాః. (వామజాతాః) వామేషు ప్రశస్యేషు కర్మసు వా జాతాః ప్రసిద్ధాః. వామ ఇతి ప్రశస్యనా.. నిఘం, 3.౮.॥౧౦౮॥

అన్వయః :-హే జాతవేదస్తనయ! యస్మింస్త్వే త్వయి భూరివర్పసశ్చిత్రోతయో వామజాతా మాత్రాదయోఽధ్యాపికా ఇషః సందధుః స సుశస్తిభిర్ధీతిభిరాహూత ఊర్జో నపాద్ధితః సదా మన్దస్వ.॥౧౦౮॥

భావార్థః :-యేషాం కుమారాణాం కుమారీణాం మాతరో విద్యాప్రియా విదుష్యః సన్తు. త ఏవ సతతం సుఖమాప్నువన్తి. యాసాం మాతౄణాం యేషాం పితౄణాం చాపత్యాని విద్యాసుశిక్షాబ్రహ్మచర్యైః శరీరాత్మబలయుక్తాని ధర్మాచారీణి సన్తి త ఏవ సదా సుఖినః స్యుః.॥౧౦౮॥

పదార్థము :-(జాతవేదః) బుద్ధిశాలివి, ధనశాలివి నగు నో పుత్రా! (త్వే) నీయందు ఏ (భూరివర్పసః) అత్యంత ప్రశంసనీయ రూపములు, యోగ్యతలచే గూడిన (చిత్రోతయః) ఆశ్చర్యజనక రక్షణ మున్నగు కర్మలొనర్చు (వామజాతాః) ప్రశంసనీయ యోగ్యత, కులము మరియు కర్మలయందు ప్రసిద్ధులు విద్యాప్రియులగు అధ్యాపికలైన మాత మున్నగు విదుషీమణులు (ఇషః) అన్నములను (సందధుః) ధరించి భోజనమొనర్పజేయుదురో, అట్టినీవు (సుశస్తిభిః) శ్రేష్ఠప్రశంసలతో గూడిన క్రియలతో (ధీతిభిః) వ్రేళ్లతో పిలువబడినవాడవై (ఊర్ధ్వః, నపాత్) ధర్మానుకూల పరాక్రమశాలివై (హితః) సర్వహితకారివై (మద్వస్వ) ఆనందితుడవై యుండుము. ॥౧౦౮॥

భావార్థము :-ఏ పుత్రీపుత్రుల (బాలబాలికల) తల్లులు విద్యాప్రియులగు విదుషీమణులై యుందురో వారే నిరంతరము సుఖము ప్రాప్తించుకొనగలరు. మరియు ఏ తల్లిదండ్రుల సంతానము విద్య, చక్కని శిక్షణ, బ్రహ్మచర్యసేవనముచే శారీరక ఆత్మల బలముచే గూడినవారై ధర్మాచరణమొనర్చువారై యుందురో అట్టివారే సదా సుఖవంతులై యుందురు.॥౧౦౮॥

108.O son, imbued with wisdom and wealth, to thee, the learned teachress and the mother nobly born, doing wondrous deeds for thy protection, and master of admirable qualities, give good to eat. Rejoice thy self, always occupied with thy own praiseworthy hands in serving others, and never swerwing from the path of rectitude.

౬౨౨.ఇరజ్యన్నిత్యస్య పావకాగ్నిర్ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా నిచృదార్షీ పంక్తిశ్ఛన్దః, పఞ్చమః స్వరః.

మనుష్యః కీదృశో భవేదిత్యాహ. మనుష్యు డెటువంటివాడుగ నుండవలయును?

౬౨౨ ఇరజ్యన్నగ్నే ప్రథయస్వ జన్తుభిరస్మే రాయో౨ అమర్త్య।

స దర్శతస్య వపుషో విరాజసి పృణక్షి సానసిం క్రతుమ్ ॥౧౦౯॥

ప.విః-ఇరజ్యన్, అగ్నే, ప్రథయస్వ జన్తుభిరితి జన్తు + భిః, అస్మే౨ ఇత్యస్మే, రాయః, అమర్త్య, సః, దర్శతస్య, వపుషః, వి, రాజసి, పృణక్షి, సానసిమ్, క్రతుమ్ ॥౧౦౯॥

పదార్థః :-(ఇరజ్యన్) ఐశ్వర్యం కుర్వన్. ఇరజ్యతీతి ఐశ్వర్యకర్మసు పఠితమ్....ని.౨.౨౧. (అగ్నే) అగ్నివత్ప్రాప్తపురుషార్థ (ప్రథయస్వ) విస్తారయ (జన్తుభిః) మనుష్యాదిభిః (అస్మే) అస్మభ్యమ్ (రాయః) శ్రియః (అమర్త్య) నాశప్రాకృతమనుష్యస్వభావరహిత (సః) (దర్శతస్య) ద్రష్టుం యోగ్యస్య (వపుషః) రూపస్య. వపు రితిరూపనా. నిఘం. 3.౭. (వి) (రాజసి) పృణక్షి సంబధ్నాసి (సానసిమ్) సనాతనీమ్ (క్రతుమ్) ప్రజ్ఞామ్. ॥ ౧౦౯ ॥

అన్వయః :-హే అమర్త్యాగ్నే! య ఇరజ్యంస్త్వం దర్శతస్య వపుషః సానసిం క్రతుం పృణక్షి తత్రైవ విరాజసి సోఽస్మే జన్తుభి రాయః ప్రథయస్వ. ॥౧౦౯॥

భావార్థః :-యో మనుష్యేభ్యః సనాతనీం వేదవిద్యాం దదాతి సురూపాచారే విరాజతే స ఐశ్వర్యం లబ్ధ్వాఽన్యేభ్యః ప్రాపయితుం శక్నోతి. ॥౧౦౯॥

పదార్థము :-(అమర్త్య) నాశము, సాంసారిక మనుష్యుల స్వభావములేని వాడా! (అగ్నే) అగ్నివంటి పురుషశ్రేష్ఠ! ఏ (ఇరజ్యన్) ఐశ్వర్యసంచయమొనర్చుచు నీవు (దర్శతస్య) చూడదగిన (వపుషః) రూపమును (సానసిమ్) సనాతన (క్రతుమ్) బుద్ధితో (పృణక్షి) సంబంధము నుంచుదువో, అదే బుద్ధియందు విశేషించి (విరాజసి) శోభించుచున్నావో (సః) అట్టి నీవు (అస్మే) మాకొరకు (జన్తుభిః) మనుష్యులు మొదలగు ప్రాణులతో (రాయః) ధనములను (ప్రథయస్వ) విస్తారపరచుము ॥౧౦౯॥

భావార్థము :-ఎవడు మానవులకు సనాతన వేదవిద్య నిచ్చునో మరియు ఉత్తమ ఆచారమునందు విరాజిల్లుచుండునో అట్టి పుణ్యపురుషుడే ఐశ్వర్యముల పొంది ఇతరులకును ప్రాప్తింప జేయుచుండును. ॥౧౦౯॥

109.O man, active like fire, possessing unusual strength unlike mortals, gaining power, possessing beautiful appearance, and preserving ancient wisdom, thou acquirest splendour thereby. Increase our wealth with the cooperation of other persons!.

౬౨౩. ఇష్కర్తారమిత్యస్య పావకాగ్నిర్ఋషిః, విద్వాన్ దేవతా, ఆర్షీ పంక్తిశ్ఛందః, పఞ్చమః స్వరః.

కః పరోపకారీ జాయత ఇత్యాహ. ఎవడు పరోపకారి కాగలడు?

౬౨౩ ఇష్కర్తారమధ్వరస్య ప్రచేతసం క్షయన్తగ్ం రాధసో మహః।
రాతిం వామస్య సుభగాం మహీమిషం దధాసి సానసిగ్ం రయిమ్ ॥౧౧౦॥

ప. విః-ఇష్కర్తారమ్, అధ్వరస్య, ప్రచేతసమితి ప్ర + చేతసమ్, క్షయన్తమ్, రాధసః, మహః, రాతిమ్, వామస్య, సుభగామితి సు + భగామ్, మహీమ్, ఇషమ్, దధాసి, సానసిమ్, రయిమ్॥౧౧౦॥

పదార్థః :-(ఇష్కర్తారమ్) నిష్కర్తారం సంపాదకమ్. అత్ర ఛాన్దసో వర్ణలోప ఇతి నలోపః (అధ్వరస్య) అహింసనీయస్య వర్ధితుం యోగ్యస్య యజ్ఞస్య (ప్రచేతసమ్) ప్రకృష్టప్రజ్ఞమ్. చేతా ఇతి ప్రజ్ఞా నా...ని..౩.౯. (క్షయన్తమ్) నివసన్తమ్ (రాధసః) ధనస్య (మహః) మహతః (రాతిమ్) దాతారమ్

(వామస్య) ప్రశస్యస్య (సుభగామ్) సుష్ఠ్వైశ్వర్యప్రదామ్ (మహీమ్) పృథివీమ్ (ఇషమ్) అన్నాదికమ్ (దధాసి) (సానసిమ్) పురాణమ్ (రయిమ్) ధనమ్. ॥౧౧౦॥

అన్వయః :-హే విద్వన్! యస్త్వమధ్వరస్యేష్కర్తారం ప్రచేతసం వామస్య మహో రాధసో రాతిం క్షయన్తం సుభగాం మహీమిషం సానసిం రయిం చ దధాసి. తస్మాదస్మాభిః పూజ్యోఽసి. ॥౧౧౦॥

భావార్థః :-మనుష్యో యథా స్వార్థం సుఖమిచ్ఛేత్తథా పరార్థం చ. స ఏవాప్తః పూజ్యో భవేత్. ॥౧౧౦॥

పదార్థము :-ఓ విద్వాంసుడా! నీవు (అధ్వరస్య) పెంపొందించదగిన యజ్ఞమును (ఇష్కర్తారమ్) సిద్ధియొనర్చువానిని (ప్రచేతసమ్) ఉత్తమబుద్ధిశాలిని (వామస్య) ప్రశంసిత (మహః) గొప్ప (రాధసః) ధనములను (రాతిమ్) ఇచ్చువానిని (క్షయన్తమ్) నివసించునట్టివానిని (సుభగామ్) చక్కని ఐశ్వర్యములనిచ్చు (మహీమ్) పృథివి, (ఇషమ్) అన్నాదులను (సానసిమ్) ప్రాచీన (రయిమ్) ధనములను (దధాసి) ధారణమొనర్చుచున్నావు. కావుననే మేము సత్కరించదగినవాడవై యున్నావు. ॥౧౧౦॥

భావార్థము :-తన సుఖముల నభిలషించునట్లే ఇతరుల సౌఖ్యములకు ప్రయత్నించువాడే ఆప్తుడు మరియు సత్కారయోగ్యుడు. ॥౧౧౦॥

110.O learned person, thou art the performer of prosperous sacrifice (yajna), exceedingly wise, laudable, giver of huge riches, nice dweller, protector of foodstuffs and earth, and preserver of immemorial vedic wealth, hence thou art fit for veneration!.

౭౨౪. ఋతావానమిత్యస్య పావకాగ్నిరృషిః, అగ్నిర్దేవతా, స్వరాడార్షీ పంక్తిశ్ఛన్దః, పఞ్చమః స్వరః.

మనుష్యైః కేషామనుకరణం కార్యమిత్యాహ. మనుష్యులెట్టివారి ననుకరించవలయును?

౭౨౪ ఋతావానం మహిషం విశ్వదర్శతమగ్నిꣳ సుమ్నాయ దధిరే పురో జనాః।

శ్రుత్కర్ణꣳ సప్రథస్తమం త్వా గిరా దైవ్యం మానుషా యుగా ॥౧౧౧॥

ప. వి:- ఋతావానమ్, ఋతవానమిత్యృత + వానమ్, మహిషమ్, విశ్వదర్శతమితి విశ్వ + దర్శతమ్, అగ్నిమ్, సుమ్నాయ, దధిరే, పురః, జనాః, శ్రుత్కర్ణమితి శ్రుత్ + కర్ణమ్, సప్రథస్తమమితి సప్రథః + తమమ్, త్వా, గిరా, దైవ్యమ్, మానుషా, యుగా ॥౧౧౧॥

పదార్థః :-(ఋతావానమ్) ఋతం బహు సత్యం విద్యతే యస్మింస్తమ్. అత్ర ఛన్దసీవనిపావితి వార్తికేన వనిప్ (మహిషమ్) మహాన్తమ్ (విశ్వదర్శతమ్) సర్వవిద్యాబోధస్య ద్రష్టారమ్ (అగ్నిమ్) విద్వాంసమ్

(సుమ్నాయ) సుఖాయ (దధిరే) హితవన్తః (పురః) పురస్తాత్ (జనాః) విద్యావిజ్ఞానేన ప్రాదుర్భూతా మనుష్యాః (శ్రుత్కర్ణమ్) శ్రుతౌ శ్రవణసాధకౌ కర్ణౌ యస్య బహుశ్రుతస్య తమ్ (సప్రథస్తమమ్) ప్రథసా విస్తరేణ సహ వర్తమానః సప్రథాస్తమతిశయితమ్ (త్వా) త్వామ్ (గిరా) వాచా (దైవ్యమ్) దేవేషు విద్వత్సు కుశలమ్ (మానుషా) మనుష్యాణామిమాని (యుగా) యుగాని వర్షాణి. ॥౧౧౧॥

అన్వయః :- హే మనుష్య! యథా జనా గిరా సుమ్నాయ దైవ్యం శ్రుత్కర్ణం విశ్వదర్శతం సప్రథస్తమమృతావానం మహిషమగ్నిం విద్వాంసం మానుషా యుగా చ పురో దధిరే తథైవంభూతం విద్వాంసమేతాని చ త్వం ధేహీతి త్వాం శిక్షయామి. ॥౧౧౧॥

భావార్థః :- అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. యే సత్పురుషా అతీతాస్తేషామేవానుకరణం మనుష్యాః కుర్యు ర్నేతరేషామధార్మికాణామ్. ॥౧౧౧॥

పదార్థము :- ఓ మానవా! ఎట్లు (జనాః) విద్యావిజ్ఞానములచే ప్రసిద్ధులైనవారు (గిరా) వాణులచే (సుమ్నాయ) సుఖములకొరకు (దైవ్యమ్) విద్వాంసులందు శ్రేష్ఠుడు (శ్రుత్కర్ణమ్) బహుశ్రుతుడు (విశ్వదర్శతమ్) సర్వమును జూచువాడు (సప్రథస్తమమ్) అత్యధిక విద్యల విస్తారముతో గూడియున్న (ఋతావనమ్) అధిక సత్యాచరణముతో గూడినవాడు (మహిషమ్) మహా (అగ్నిమ్) విద్వాంసుని (మానుషా) మనుష్యులు ఏ (యుగా) వత్సరము లేక కృత [సత్య] యుగాదులను (పురః) ప్రథమమున (దధిరే) ధారణమొనర్చుచుందురో అదేతీరు ఈ విద్వాంసులను, ఈ సంవత్సరములను నీవును ధారణమొనర్చుము ఇది (త్వా) నీకు నేర్పుచున్నాను. ॥౧౧౧॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమున వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. మానవులు ధర్మాత్ములైన సత్పురుషుల ననుకరించవలెను. కాని అధర్మియుల ననుకరించరాదు. ॥౧౧౧॥

111. O man, just as learned persons accept with praise songs for their happiness, the auspicious amongst the wise, the well-read, the expounder of all sciences, the master of vast learning, the embodiment of truth, and the leader of scholars, so shouldst thou do. They revere the past generations of man. Thus do I instruct thee!.

ఓ౨౫. ఆప్యాయస్వేత్యస్య గోతమ ఋషిః, సోమో దేవతా, విరృద్గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

రాజజనాః కిం కృత్వా కీదృశా భవేయురిత్యాహ. రాజపురుషు లేమియొనర్చి యెట్టి వారుకావలెను?

ఓ౨౫ ఆప్యాయస్వ సమేతు తే విశ్వతః సోమ వృష్ణ్యమ్। భవా వాజస్య సఙ్గథే ॥౧౧౨॥

ప.వి:- ఆ, ప్యాయస్వ, సమ్, ఏతు, తే, విశ్వతః, సోమ, వృష్ణ్యమ్, భవ, వాజస్య, సఙ్గథ ఇతి సమ్ + గథే ॥౧౧౨॥

పదార్థః :-(ఆ) (ప్యాయస్వ) వర్ధస్వ (సమ్) (ఏతు) సంగచ్ఛతామ్ (తే) తుభ్యమ్ (విశ్వతః) సర్వతః (సోమ) చంద్ర ఇవ వర్తమాన (వృష్ణ్యమ్) వృష్ణౌ వీర్యవతః కర్మ (భవ) ద్వ్యచోఽతస్తిఙ ఇతి దీర్ఘః (వాజస్య) విజ్ఞానవేగయుక్తస్య స్వామివ ఆజ్ఞయా (సంగథే) సంగ్రామే. ॥౧౧౨॥

అన్వయః :-హే సోమ! తాదృశస్య విదుషః సంగాత్తే వృష్ణ్యం విశ్వతః సమేతు తేన త్వమాప్యాయస్వ వాజస్య వేత్తా సన్ సంగథే విజయీ భవ. ॥౧౧౨॥

భావార్థః :-రాజపురుషైర్నిత్యం వీర్యం వర్ధయిత్వా విజయేన భవితవ్యమ్.॥౧౧౨॥

పదార్థము :-(సోమ) చంద్రునివంటి చల్లని కాంతిగల రాజపురుషా! సోమగుణములతో గూడిన విద్వాంసుల సాంగత్యమున (తే) నీకొరకు (వృష్ణ్యమ్) వీర్యపరాక్రమశాలి కర్మలు (విశ్వతః) సకలదిశలనుండి (సమేతు) సమకూరుగాక! దానిచే నీవు (ఆప్యాయస్వ) వృద్ధి జెందుము (వాజస్య) విజ్ఞానముచే వేగవంతుడవై సంగ్రామము నెరుగుటకై స్వామియాజ్ఞచే (సంగథే) యుద్ధమునందు విజయమును పొందువాడవు (భవ) అగుము. ॥౧౧౨॥

భావార్థము :-రాజపురుషులు సదా పరాక్రమమును వృద్ధిపరచుకొనుచు శత్రువులపై విజయమును పొందవలయును. ॥౧౧౨॥

112.O king, may thy power spread in all directions. May thou advance. May thou. The master of knowledge and the science of fighting, succeed in all battles!.

౧౧౩.స న్త ఇత్యస్య గోతమ ఋషిః, సోమో దేవతా, భురిగార్షీ పంక్తిశ్ఛన్దః, పఞ్చమః స్వరః.

శరీరాత్మబలయుక్తాః కిమాప్నువన్తీత్యాహ. శరీరాత్మబలయుక్తులగు వా రెద్దానిని పొందుచున్నారు?

౧౧౩. స న్తే పయా౦సి సము యన్తు వాజాః సం వృష్ణ్యాన్యభిమాతిషాహః।ఆప్యాయమానో ఽ అమృతాయ సోమ దివి శ్రవా౦స్యుత్తమాని ధిష్వ॥౧౧౩॥

ప.విః-సమ్, తే, పయా౦సి, సమ్, ఊం ఇత్యూం, యన్తు, వాజాః, సమ్, వృష్ణ్యాని, అభిమాతిషాహః, అభిమాతిసహ ఇత్యభిమాతి+సహః, ఆప్యాయమాన ఇత్యా+ప్యాయమానః, అమృతాయ, సోమ, దివి, శ్రవా౦సి, ఉత్తమానీత్యుత్ + తమాని, ధిష్వ ॥౧౧౩॥

పదార్థః :-(సమ్) (తే) తుభ్యమ్ (పయాంసి) జలాని దుగ్ధాని వా (సమ్) (ఉ) (యన్తు) ప్రాప్నువన్తు (వాజాః) ధనుర్వేదబోధజా వేగాః (సమ్)(వృష్ణ్యాని) వీర్యాణి (అభిమాతిషాహః)

యేఽభిమాతీనభిమానయుక్తాన్ శత్రూన్ సహన్తే విదారయన్తి (ఆప్యాయమానః) సమన్తాద్వర్ధమానః (అమృతాయ) మోక్షసుఖాయ (సోమ) ఐశ్వర్యయుక్త (దివి) ద్యోతనాత్మకే పరమేశ్వరే (శ్రవాంసి) అన్నాని శ్రవణాని వా (ఉత్తమాని) (ధిష్వ) ధత్స్వ. ॥౧౧౩॥

అన్వయః :-హే సోమ! యస్మై తే పయాంసి సంయన్త్వభిమాతిషాహో వాజాః సంయన్తు వృష్ణ్యాని సంయన్తు స ఆప్యాయమానస్త్వం దివ్యమృతాయోత్తమాని శ్రవాంసి ధిష్వ. ॥౧౧౩॥

భావార్థః :-యే మనుష్యాః శరీరాత్మబలం నిత్యం వర్ధయన్తి తే యోగాభ్యాసేన పరమాత్మని మోక్షానందం లభన్తే. ॥౧౧౩॥

పదార్థము :- (సోమ) శాంతశీలుడా! (తే) నీకొరకు (పయాంసి) ఏ జలములు, క్షీరములు (సంయన్తు) ప్రాప్తమగునో (అభిమాతిషాహః) అభిమానవంతులగు శత్రువుల నిర్జించువారు (వాజాః) ధనుర్వేద విజ్ఞానమును (సమ్) పొందుదురో (ఉ) మరియు (వృష్ణ్యాని) పరాక్రమము (సమ్) లభించునో, అట్టి (ఆప్యాయమానః) చక్కగా వృద్ధియగుచు నీవు (దివి) ప్రకాశస్వరూపుడగు పరమేశ్వరునియందు (అమృతాయ) మోక్షముకొరకు (ఉత్తమాని, శ్రవాంసి) ఉత్తమముగా వినదగిన వానిని (ధిష్వ) ధారణమొనర్పుము. ॥౧౧౩॥

భావార్థము:-సదా శారీరక, ఆత్మిక బలములను పెంపొందించుకొనుచు యోగాభ్యాసముచే పరమేశ్వరుని యందు మోక్షానందమును ధీరవరులు ప్రాప్తించుకొందురు. ॥౧౧౩॥

113.O man of peaceful nature may juicy nutriments be procured by thee, may thou learn military science for subduing the arrogant foes. May thou amass strength. May thou, thus progress, win immortality, following the noble teachings of God!.

౬౨౭. ఆప్యాయస్వేత్యస్య గోతమ ఋషిః, సోమో దేవతా, అర్చ్యుష్ణిక్ ఛన్దః, ఋషభః స్వరః.

కోఽత్ర వర్ధత ఇత్యాహ, ఈలోకమున వృద్ధి పొందువ దెవరు?

౬౨౭ ఆప్యాయస్వ మదిన్తమ సోమ విశ్వేభిరంశుభిః।

భవా నః సప్రథస్తమః సఖా వృధే ॥౧౧౪॥

ప.వి:-ఆ, ప్యాయస్వ, మదిన్తమేతి మదిన్ + తమ, సోమ, విశ్వేభిః, అంశుభిరిత్యంశు + భిః, భవ, నః, సప్రథస్తమ ఇతి సప్రథః + తమః, సఖా, వృధే ॥౧౧౪॥

పదార్థః :-(ఆ)(ప్యాయస్వ) (మదిన్తమ) అతిశయేన మదితుం హర్షితుం శీల (సోమ) ఐశ్వర్యయుక్త

(విశ్వేభిః) సర్వైః (అంశుభిః) కిరణైః (భవ) ద్వ్యచో౽తస్తిఙ ఇతి దీర్ఘః (నః) అస్మాకమ్ (సప్రథస్తమః) అతిశయేన విస్తృతసుఖకారకః (సఖా) మిత్రః (వృధే) వర్ధనాయ. ॥ ౧౦౪ ॥

అన్వయః :-హే మదిన్తమ సోమ త్వమంశుభిః కిరణైః సూర్య ఇవ విశ్వేభిః సాధనైరాప్యాయస్వ సప్రథస్తమః సఖా సన్ నో వృధే భవ. ॥ ౧౦౪ ॥

భావార్థః :-ఇహ సర్వహితకారీ సర్వతో వర్ధతే నేర్ష్యకః. ॥౧౦౪॥

పదార్థము :-(మదిన్తమ) మహానందముగలవాడా! (సోమ) ఐశ్వర్యవంతుడా! నీవు (అంశుభిః) కిరణములతో గూడిన సూర్యునివలె (విశ్వేభిః) సకల సాధనములతో (ఆప్యాయస్వ) వృద్ధిని పొందుము (సప్రథస్తమః) అత్యంత విస్తారయుక్త సుఖముల గలిగించువాడవు (సఖా) మిత్రుడవునై (నః) మాయొక్క (వృధే) వృద్ధికొరకు (భవ) తత్పరుడవగుము. ॥౧౦౪॥

భావార్థము :-ఈ విశ్వమునందు సర్వహితకారియగువాడే సకల విధములుగ వృద్ధిజెందుచుండును. కాని ఈర్ష్యాసూయలుగలవాడు వృద్ధి జెందలేడు. ॥౧౦౪॥

104.O most gladdening, prosperous fellow, make progress through different means, like the sun with its beams. Strive for our prosperity, O friend of vast happiness!.

౧౦౫.ఆ త ఇత్యస్య వత్సార ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, నిచృద్గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

మనుష్యైః కిం కిం వశీకృత్యానన్దం ప్రాప్తవ్యమిత్యాహ.

మానవులు ఏ మేమి వశమునందుంచుకొని ఆనందమును పొందవలయును?

౧౦౫ ఆ తే వత్సో మనో యమత్పరమాచ్చిత్సధస్థాత్।

అగ్నే త్వాఙ్కామయా గిరా ॥౧౦౫॥

ప.వి:- ఆ, తే, వత్సః, మనః, యమత్, పరమాత్, చిత్, సధస్థాదితి సధ+స్థాత్, అగ్నే, త్వాఙ్కామయేతి త్వామ్ + కామయా, గిరా ॥ ౧౦౫ ॥

పదార్థః :-(ఆ) (తే) తవ (వత్సః) (మనః) చిత్తమ్ (యమత్) ఉపరమేత్ (పరమాత్) ఉత్కృష్టాత్ (చిత్) అపి (సధస్థాత్) సమానస్థానాత్ (అగ్నే) విద్వన్ (త్వాఙ్కామయా) యయా త్వాం కామయతే తయా. అత్ర ద్వితీయైకవచనస్యాలుక్ (గిరా) ॥ ౧౦౫ ॥

అన్వయః :-హే అగ్నే సోమ! విద్వంస్త్వాంకామయా గిరా యస్య తే మనః పరమాత్సధస్థాచ్చిద్వత్సో గౌరివాయమత్స త్వం ముక్తిం కథన్నాప్నుయాః. ॥ ౧౦౫ ॥

భావార్థః :- మనుష్యైః సదైవ మనః స్వవశం విధేయం వాణీ చ. ॥౧౧౫॥

పదార్థము :-(అగ్నే) అగ్నివంటి తేజోవంతుడవగు ఓ విద్వాంసా! (ల్వాజ్కామయా) నీవు కామించుటకే హేతువగు (గిరా) వేదవాణిచే ఏ (తే) నీయొక్క (మనః) మనస్సు ఎట్లు (పరమాత్) ఉత్తమమగు (సధస్థాత్) ఒకే విధమగు స్థానమునుండి (చిత్) కూడ (వత్సః) లేగ తల్లియగు గోవును పొందువట్లు (ఆ యమత్) స్థిరమైపోవుచున్నదో అట్లే నీవును ముక్తిని ప్రాప్తించుకొనెదవు. ॥౧౧౫॥

భావార్థము :- మానవులు సదా మనస్సును వాణిని వశమున నుంచుకొని వృద్ధిచెందవలెను. ॥౧౧౫॥

115.O learned person, just as a calf is fastened with its mother, the cow, so thou, desirous for spiritual advancement, concentrate thy mind with vedic speech obtained from God, the Support of all!.

ఓ౫౯. తుభ్యన్తా ఇత్యస్య విరూప ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః.

అథ రాజా కిం కుర్యాదిత్యాహ. రాజు ఏమి చేయవలయును.

ఓ౫౯ తుభ్యం తా౭ అఙ్గిరస్తమ విశ్వాః సుక్షితయః పృథక్।

అగ్నే కామాయ యేమిరే ॥౧౧౬॥

ప.విః- తుభ్యమ్, తాః, అఙ్గిరస్తమేత్యఙ్గిరః+తమ, విశ్వాః, సుక్షితయ ఇతి సు+క్షితయః, పృథక్, అగ్నే, కామాయ, యేమిరే ॥౧౧౬॥

పదార్థః:-(తుభ్యమ్) (తాః) (అఙ్గిరస్తమ) అతిశయేన సారగ్రాహిన్ (విశ్వాః) అఖిలాః (సుక్షితయః) శ్రేష్ఠమనుష్యాః ప్రజాః (పృథక్) (అగ్నే) ప్రకాశమాన రాజన్! (కామాయ) ఇచ్ఛాసిద్ధయే (యేమిరే) ప్రాప్నువన్తు. ॥ ౧౧౬ ॥

అన్వయః :-హే అంగిరస్తమాగ్నే రాజన్! యా విశ్వాః సుక్షితయః ప్రజాః పృథక్ కామాయ తుభ్యం యేమిరే తాస్త్వం సతతం రక్ష. ॥ ౧౧౬ ॥

భావార్థః :-యత్ర ప్రజా ధార్మికం రాజానం ప్రాప్య స్వం స్వమభిలాషం ప్రాప్నువన్తి తత్ర రాజా కథం న వర్ధేత? ॥ ౧౧౬ ॥

పదార్థము :-(అఙ్గిరస్తమ) అత్యధికముగ సారము గ్రహించువాడా! (అగ్నే) ప్రకాశవంతుడవగు ఓ రాజా! ఏ (విశ్వాః) సమస్త (సుక్షితయః) శ్రేష్ఠమగు మానవులుగల ప్రజలు (పృథక్) వేర్వేరుగా (కామాయ)

కోరికలను సాధింపబూనిన సాధకులు (తుభ్యమ్) నీకు (యేమిరే) ప్రాప్తించుదురుగాక! (తాః) అట్టి ప్రజలను నీవు సదా రక్షించుచుండుము. ॥౧౧౬॥

భావార్థము :- ప్రజలు ధర్మాత్ముడగు రాజును పొందినవారైనప్పుడు, తమ తమ కోరికల పూర్తిజేసికొని నప్పుడప్పటి రాజు తప్పక వృద్ధిగలవాడగును. ॥౧౧౬॥

116.O King, the foremost realiser of the essence of problems, all loyal subjects turn to thee for the fulfilment of their wishes. Always protect them!.

౬౩౦. అగ్నిరిత్యస్య ప్రజాపతిర్ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః.

పునర్మనుష్యాః కీదృశా భూత్వా కిం కుర్యు రిత్యాహ.

మనుష్యు లెటువంటివారై ఏ మేమి చేయవలెను?

౬౩౦ అగ్నిః ప్రియేషు ధామసు కామో భూతస్య భవ్యస్య।

సమ్రాడేకో విరాజతి ॥౧౧౭॥

ప. విః- అగ్నిః, ప్రియేషు, ధామస్వితి ధామ+సు, కామః, భూతస్య, భవ్యస్య, సమ్రాడితి సమ్ + రాట్, ఏకః, వి, రాజతి ॥౧౧౭॥

పదార్థః:-(అగ్నిః) పావక ఇవ వర్తమానః (ప్రియేషు) ఇష్టేషు (ధామసు) జన్మస్థాననామసు (కామః) యః కామ్యతే సః (భూతస్య) అతీతస్య (భవ్యస్య) ఆగామిసమయస్య (సమ్రాట్) సమ్యక్ ప్రకాశకః (ఏకః) అద్వితీయః పరమేశ్వరః (వి) (రాజతి) ॥ ౧౧౭ ॥

అన్వయః :- యో మనుష్యః సమ్రాడేకః కామోఽగ్నిః సభేశః పరమేశ్వర ఇవ భూతస్య భవ్యస్య ప్రియేషు ధామసు విరాజతి స ఏవ రాజ్యాభిషేచనీయః. ॥ ౧౧౭ ॥

భావార్థః:- అత్ర వాచకలుప్తోపమాలఙ్కారః. యే మనుష్యాః పరమాత్మనో గుణకర్మస్వభావానుకూలాన్ స్వగుణకర్మస్వభావాన్ కుర్వన్తి త ఏవ సామ్రాజ్యం భోక్తుమర్హన్తీతి. ॥ ౧౧౭ ॥

పదార్థము :- ఏ మనుష్యుడు (సమ్రాట్) సమ్యక్ప్రకాశకుడు (ఏకః) ఒక్కడేయగు [అసహాయుడు] పరమేశ్వరునివలె (కామః) స్వీకరించదగిన (అగ్నిః) అగ్నివంటి తేజశ్శాలియగు సభాపతి (భూతస్య) గడచిన కాలపు (భవ్యస్య) రానున్న కాలపు (ప్రియేషు) ఇష్టములగు (ధామసు) జన్మ స్థానము, నామములందు (విరాజతి) ప్రకాశవంతుడగు నాతడు మాత్రమే రాజ్యాధికారియగుటకు తగినవాడై యుండును. ॥౧౧౭॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమందు వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. ఏ మనుష్యుడు పరమేశ్వరుని గుణ కర్మ స్వభావముల కనుకూలముగ తన గుణ కర్మ స్వభావములను జేసికొనునో అతడు మాత్రమే చక్రవర్తి రాజ్యమును భోగించుటకు తగినవాడగుచున్నాడు. ॥౧౧౭॥

117.He alone is fit to rule, who, full of brilliance, like the One Self sufficient Lord, is worthy of homage, self-resplendent, and shines forth in God's attributes in the past and future.

అత్ర స్త్రీపురుషరాజప్రజాకృత్యధ్యయనాధ్యాపనాదికర్మవర్ణనాదేతదర్థస్య పూర్వాఽధ్యాయార్థేన సహ సఙ్గతిరస్తీతి బోధ్యమ్.

ఈ యధ్యాయమందు స్త్రీ, పురుషుడు; రాజ, ప్రజలు; కర్తకృత్యము (వ్యవసాయము); పఠనము, పాఠనము మున్నగు కర్మల వర్ణనము గలదు. కావున ఈ యధ్యాయము యొక్క అర్థమునకు పూర్వాధ్యాయార్థముతో సంగతము గలదని ఎఱుగవలెను.

ఇతి శ్రీమత్పరమహంస పరివ్రాజకాచార్యాణాం శ్రీపరమవిదుషాం విరజానన్దసరస్వతీస్వామినాం శిష్యేణ దయానన్దసరస్వతీస్వామినా నిర్మితే సంస్కృతభాషాఽఽర్యభాషాభ్యాం విభూషితే సుప్రమాణయుక్తే యజుర్వేదభాష్యే ద్వాదశోఽధ్యాయః సంపూర్ణః.

శ్రీ మత్పరమహంస పరివ్రాజకాచార్య మహర్షిదయానందసరస్వతీస్వామివిరచిత సంస్కృతార్యభాషావిభూషిత
యజుర్వేదభాష్యమునందలి పన్నెండవ అధ్యాయమునకు ఆర్యావర్తమునందలి ఆంధ్రప్రదేశస్థ ఇందూరు మండ
లాంతర్గత బీబీపేట కాపురస్థులైన స్వ.శ్రీ.శ్రీ.లోకా లక్ష్మయ్య, వెంకమాంబార్యులద్వితీయపుత్రుడు,
శిష్యుడునగు 'చతుర్వేద భాష్యానువాద భాస్కర' బిరుదాంకితులు, వేదగిరి ప్రథమ
పీఠాధిపతులునైన 'పం. లోకనాథ సిద్ధాంతాచార్యుల'చే నొనర్చబడిన ఆంధ్రానువాదము;
పాలమూరు (మహబూబ్‌నగర్) జనపదమునందలి కొందుర్గు మండలాంతర్గత రావిర్యాల
గ్రామవాస్తవ్యులు స్వ.శివనీలమ్మబుగ్గారెడ్డి గార్ల పుత్రుండు, కళాప్రపూర్ణ, వేదతత్త్వ
వేత్త పండిత గోపదేవ శాస్త్రి దర్శనాచార్యుల శిష్యుండు, వేదగిరి స్థాపకు
లునైన సిద్ధాంతాలంకార, విద్యాభూషణ, ఆర్షవిద్యావినోద ఆచార్య
'మల్లి కృష్ణారెడ్డి' సంపాదకత్వమున పరిష్కరింపబడిన
పన్నెండవ అధ్యాయము సమాప్తము.

ఓం శాంతిః శాంతిః శాంతిః.

వేదగిరిపై 'వేదపీఠ, వేదమందిర, వేదాశ్రమ' నిర్మాణం

